This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

J. H. KRELAGE.

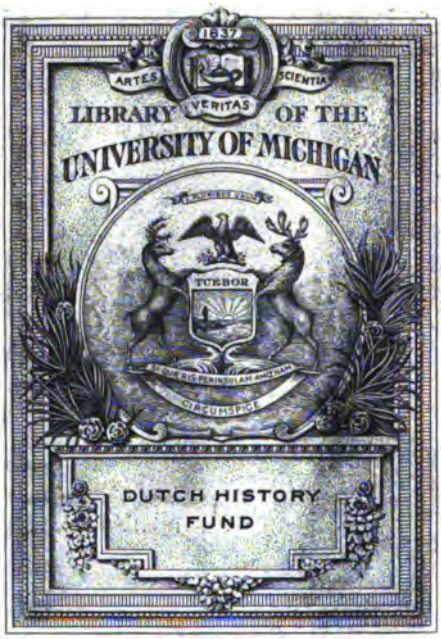

Digitized by Google

AT
14
V

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1848.

Digitized by Google

Digitized by Google

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1848.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1848.

Digitized by Google

Digitized by Google

Dutch Lit.

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Instinkt, Verstand en Rede. Eene Redevoering, door K**S***. Bl. 1

Herinneringen uit het Oosten. *Konstantinopel.* 34

De *Katten*-RAPHAËL. 40

SCHWARZKOPF, de Wilddief. *Een Verhaal uit de Beijersche Bosschen.* 46

Wijn en Politiek. 56

Pogingen tot het weren der Armoede. 57

FREDERIK SOULIÉ. 66

Herinneringen uit het Oosten. (*Vervolg van bl.* 40.) 69

SCHWARZKOPF, de Wilddief. (*Vervolg en slot van bl.* 56.) 81

ALEXANDER VAN HUMBOLDT. 90

Bedwelming van Bijen door Zwavelaether. 100

Slavenäuctie in de Vereenigde Staten. 101

Slavenhandel in *Noord-Amerika.* 103

Valsch spelen in *Noord-Amerika.* 103

LOUIS-PHILIPPE en de *Girondisten.* 104

De Lofspraak van Satan. 105

Verschillende uitspraken over het Schouwtooneel. 105

De Flesch. Dichtstukje. 106

De Hoedemaker. 108

De Broodbakker. 108

Wijn en Politiek. 108

De *Babyloniërs* en *Assyriërs.* Redevoering, door G. H. VAN SENDEN. 109

Digitized by Google

INHOUD.

Herinneringen uit het Oosten. (*Vervolg en slot van bl.* 81.) 125

Iets nopens de Rederijkerskamer, opgerigt in het jaar 1844, te *Amsterdam*. 138

Iets over wijlen den Heer P. VERKADE, Munt- en Penningkundige te *Vlaardingen*. 145

KARL MARIA VON WEBER's Bekentenissen. 148

De Spelers. *Verhaal.* 150

Rondborstigheid en welmeenende Raad. 158

Pruiken en Staarten. 158

Advocaten mogen geen knevels dragen. 159

Londensche Hoelmeesters. 159

Tweespraak tusschen een Lid der Fransche en een der Nederduitsche Gemeente te *Z*..... 160

Raad ter genezing van Krankzinnigheid. *Dichtstukje.* 160

De *Babyloniërs* en *Assyriërs*. (*Vervolg en slot van bl.* 125.) 161

Het Menschelijk Spraakvermogen. Door W. A. VAN DIESZ, *S. S. Min. Cand.* 190

De Septemberfeesten te *Brussel*, 1847. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 201

De Paauw-Couroucou. (*Couroucou Pavoninus.*) 205

Wijze van Vischvangst der *Eskimo's*. 207

De *Curdistanners*. 207

LORITUS. Anecdote van een' Geleerde. 209

Spoorwegen bij de *Egyptenaren*. 210

SCHICHT over BEETHOVEN. 210

Huiselijke Uitgaven der Koningin van *Grootbrittanje*. 211

Vorsten-Eerzuil. 211

BLUCHER's Galanterie. 212

De zeven Hoofdzonden. 212

Het Menschelijk Spraakvermogen. (*Vervolg en slot van bl.* 200.) 213

Drie Jaren in *China*. 225

De Julijfeesten te *Parijs*. 235

Statistiek van *Parijs*. 236

De Spelers. (*Vervolg en slot van bl.* 158.) 236

Toestand van den Italiaanschen Boerenstand. 254

Eerste ten Tooneele voering der *Bruiloft van Figaro*. 260

Digitized by Google

Fransche Vrijheid *quand-même.* 263
Volksopstand. 264
Aan een' Beminnaar van het Puntdicht. 264
Proclamatie. 264
Verhandeling over den Oorsprong en de Geschiedenis der voormalige Kamers der Rederijkers in ons Vaderland. Door Mr. J. H. VAN DER SCHAAFF. 265
Drie Jaren in *China.* (*Vervolg en slot van bl.* 235.) 283
Toestand van den Italiaanschen Boerenstand. (*Vervolg en slot van bl.* 260.) 295.
FULKO van *Berne.* Door C. G. WITHUYS. *Dichtstuk.* 301
Aan H. H. M. M. den Koning en de Koningin, na den dood van Z. K. H. Prins ALEXANDER *der Nederlanden.* Door M. M. C. VAN OOSTERZEE, *V. D. M.* te *Oirschot.* 307
Hulde aan Z. M. den Koning, aan de Edel-Achtbare Heeren Burgemeester en Wethouderen en de Schutterij van *Amsterdam,* in eenige Dichtregelen en Coupletten, door M. WESTERMAN. 309
Dichtregelen van M. WESTERMAN, uitgesproken in den *Amsterdamschen* Schouwburg, 6 April 1848, bij zijne Benefiet-voorstelling. 311
Zevental Dichtstukjes van J. W. IJNTEMA. 313—316
Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap. Leerrede van A. COQUEREL, uitgesproken te *Parijs.* 317
Iets over de Levenswijze der Walrussen. 334
De Engelsche Dichter COLERIDGE te *Bristol.* 338
CHARITÉ de *Negerin.* 346
SCHILLER's eerste Akademieles te *Jena.* Getrokken uit eenen Brief van SCHILLER aan KÖRNER. 356
Merkwaardig Voorval in de Gasthuiskerk te *Amsterdam,* 1699. 359
Zestal Gedichtjes van J. W. IJNTEMA. 361—364
De Hebzucht. Proeve eener Moraal voor onzen tijd. Door K**S***. 365
De Engelsche Dichter COLERIDGE te *Bristol.* (*Vervolg en slot van bl.* 346.) 390
Geschiedkundig Overzigt der Noordpool-expeditiën tot op JOHN ROSS. 397
CORNELIS VAN OVERSTEGE. 403
Josselijn in het Seminarium. Naar DE LAMARTINE. 408

Digitized by Google

Doodsproef op het Lijk eener Moeder. 412
De vrije Drukpers. 412
Over de gehechtheid aan het oude. *Een Gesprek.* Door L. G. BAVINK, te *Purmerende.* 413
Geschiedkundig Overzigt der Noordpool-expeditiën tot op JOHN ROSS. (*Vervolg en slot van bl.* 403.) 431
Vaarwel aan *Heusden.* Door C. G. WITHUYS. *Dichtstuk.* 444
Trekken uit het bijzondere leven van den Russischen Veldheer, Vorst ITALIJSZKY, Graaf SUWOROW RYMNIKTSZKY. 451
CARLO BROSCHI. 457
Afschaffing der Doodstraf door het voorloopig Bewind te *Parijs.* } Dichtstukjes van IJ. 460
Wijzen en Dwazen. }
Verhandeling, over het wisselbare van den smaak in alle dingen. Door Mr. A. F. SIFFLÉ. 461
DIEFFENBACH. 473
Landverblijven van den Engelschen Adel. 476
Trekken uit het bijzondere leven van den Russischen Veldheer, Vorst ITALIJSKY, Graaf SUWOROW RYMNIKTSZKIJ. (*Vervolg en slot van bl.* 456.) 486
Een enkel Woord over de Girondins van DE LAMARTINE. 492
De Koning uit de Luneburger Heide. *Verhaal.* 492
Het eten van Paardenvleesch. 499
Labbekakken. Door v. I. *Dichtstukje.* 500
De Soldaat Mijnheer, de Jonkheer Burger, in *Pruissen.* } Dichtstukjes van
De opheffing van den Adelstand bij Koninklijk Besluit. } J.W.IJNTEMA. 507
Ware Heldenmoed van een Zwitsersch Soldaat. 508
Geen Hoveling. 508
Eenvoudig Antwoord van een' Twentschen Boer. 508
Frankrijk voorheen en thans. 508
Snippers, bij 't opruimen van papieren gevonden, door K**S*** 509
Ashanti. Door B. COTTA 517
Een nieuwe tijdkring voor de Stoomvaart. 531
Ontploffing van Schietkatoen. 532
De Slavenjagt. Een Levensbeeld van *Afrika's* Westkust. 534
Het Wapen van *Heusden.* (Gesprek.) Door C. G. WITHUYS. 544

Digitized by Google

De Koning van *Pruissen* zonder Land en zonder Gratie. Door J. W. IJNTEMA.
Als Meerderman komt, moet Minderman wijken. 559—560
Beweging en Verandering, dienstbaar tot Instandhouding. Eene Voorlezing van Prof. J. VAN DER HOEVEN. 561
ELISABETH MARA, de eerste Zangeres der vorige Eeuw. 578
De Slavenjagt. (*Vervolg en slot van bl.* 544.) 597
Aanbod tot *Neger*-jagt. 606
LOUIS-PHILIPPE in *Zwitserland.* 606
Middel tegen booze Honden. 609
Aan den Toren van de sedert bijna vier jaren afgebroken Kerk der Hervormde Gemeente te *Gorinchem.* *Dichtstukje.* 610
De Fransche Barbier. *Puntdichten.* 612
Het Beestenspel.
LUCRETIA BORGIA. *Voorlezing* van H. J. KROM. 613
De *Noord-Amerikaansche* Walvischvangst. 629
Doopplegtigheden der *Armenische* Christenen te *Bushire*, in *Perzië.* 640
De jongste oogenblikken van KAREL DEN I, Koning van *Engeland.* Volgens GUIZOT. 641
Welsprekendheid der *Indiaansche* Volksstammen in *Noord-Amerika.* 643
Een door LEIBNITZ in naam der Honden opgesteld Protest. 646
Gulden Opmerkingen. 648
De twee Spelers. *Ware Anecdote.* 649
Een negental Puntdichten op Dronkaards. 655
In een' slapeloozen laatsten Kermisnacht te *Amsterdam.* *Dichtstukje.* 656
Orde, beschouwd als bron van algemeen en bijzonder welzijn. Verhandeling. 657
Bijzonderheden omtrent *Palermo*, medegedeeld door Dr. STRICKER. 668
RAFAËL en diens Meesterstukken. Naar GUSTAAF PLANCHE. 681
Coquetterie. Verhaal. 689
Een avond in de *St. Bavo's Kerk* te *Haarlem.* Door J. J. VAN MAAS. *Dichtstuk.* 699
Aan mijnen Vriend H. TOLLENS, CZ., na de lezing van zijnen, mij ten geschenke toegezonden bundel laatste Gedichten. Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. *Dichtstukje.* 704

Digitized by Google

INHOUD.

De *Zendvolken*. Redevoering, door G. H. VAN SENDEN. 705
Zweden en OSCAR I. 723
RAFAËL en diens Meesterstukken. (*Vervolg en slot van bl.* 689.) 734
THOMAS JEFFERSON. 750
De *Dahlia's*, of *Georgianen*. 752
De Republiek van den Aardbol. 752
LOUIS BLANC. 753
De Anti-Terrorist. 753
Oordeel van een' *Duitscher* over het trachten naar Duitsche eenheid. 754
Letterlijk waar. 754
Levensredding. 754
Welke soort van Kamer moet er in den Staat zijn? 755
Bij het bezigtigen van twee Afbeeldsels van CAVAIGNAC. 755
Lovertjes uit den vreemde, door C. G. WITHUIS. 756
De *Zendvolken*. (*Vervolg en slot van bl.* 723.) 757
Zweden en OSCAR I. (*Vervolg en slot van bl.* 734.) 786
Een *Indische* Hond. 795
Moeder NAPOLEON. 795
Bezoldiging van Geleerden in *Engeland*. 796
LOUIS NAPOLEON's Hond. 796

Digitized by Google

MENGELWERK.

INSTINKT, VERSTAND EN REDE.

Eene Redevoering, door K**S***

»Gelooft gij, dat de dieren eene ziel hebben?" — Met deze veel betwiste en altijd nog belangrijke vraag openden wij een vorig maal ons onderzoek naar het *instinkt der dieren;* maar dit onderzoek bragt ons niet tot een volledig en bevredigend antwoord. Hoewel wij die verwonderlijke natuurdrift, waardoor de Schepper het dierenrijk in stand houdt, van vele zijden beschouwden, ten slotte bleef het nog onzeker: »of hiermede nu de vraag naar de ziel der dieren beslist is; — of alles in hen door het *instinkt* kan verklaard worden; — of men te regt die aandrift alleen aan het redelooze dier toekent en den mensch ontzegt."

Om deze vragen geregeld te beantwoorden, moeten wij met de laatste beginnen. Wat buiten ons is, kunnen wij beter waarnemen, indien wij in ons zelve iets vinden, dat daaraan beantwoordt. Hebben wij nu ook in den mensch *instinkt* ontdekt, dan zullen wij van daar tot de hoogere geestvermogens opklimmen, en zien, hoe verre de dieren ons daarbij ter zijde gaan, waar zij achterblijven, waar ons geheel verlaten. En dan eerst staan wij op de vereischte hoogte, om de grens tusschen het dierenrijk en de menschheid naauwkeurig af te bakenen, en zoo tot onze eerste vraag terug te keeren, die ontelbare malen tot een' ijdelen woordenstrijd aanleiding gaf, maar slechts zelden juist werd beantwoord.

Daar wij dus nog een' langen weg vóór ons hebben, willen wij geen' tijd verliezen, en volgens afspraak, bij onze eerste schreden van de vraag uitgaan: »Is het te regt, wan-

Digitized by Google

neer men het *instinkt* alleen aan het redelooze dier toekent en den mensch ontzegt?"

Deze vraag alleen zal misschien sommigen reeds ergeren. »*De mensch — instinkt!* En is dan die aandrift, waardoor zij werktuigelijk en bewusteloos datgene doen, waarvan zij het schoone en nuttige zelven niet inzien, niet juist een onderscheidend kenmerk der dieren? en is het niet de voortreffelijkheid van den mensch, dat hij *niet* door *instinkt*, maar *verstandig*, met overleg en naar een voorbedacht plan handelt?" — Mijne Hoorders! zoo dwaas en laag het is, onze menschenwaarde weg te werpen, even dwaas is het, ons het dierlijke, dat in ons is, te schamen. Onze bestemming is wel de hemel, maar ons verblijf de aarde. Ons wezen is geest, maar ons kleed is stof. Eilieve, gij verheven, *ætherisch* wijsgeer, die uwen naam niet lezen wilt in de schakel der dierlijke wereld, omdat gij vreest, in die rij geplaatst, met uwe fijne vingeren den *ourang-outang* de hand te moeten reiken! beproef het eens: sla uwe tanden in die schoone runderribbe niet: de *tijger* eet immers ook vleesch; gebruik uwe voeten niet, zoo als het gemeen: want *beeren* en *ezels* loopen ook; en leg u toch vooral in het dons niet neder om te slapen, om geen *marmot* gelijk te worden. — Wel nu, gaat het niet? — Als wij ons dan niet schamen, te eten en te drinken, te gaan en te slapen als het redelooze vee: schamen wij ons ook niet, *instinkt* te hebben, even als zij. Want de voortreffelijkheid van den mensch bestaat niet daarin, dat hij het *niet* heeft, maar dat hij nog oneindig *meer* heeft dan dit.

De zaak zal ons duidelijk worden, zoodra wij ons nog eens herinneren, wat het *instinkt* eigenlijk is. In de dieren hebben wij het leeren kennen als »eene natuurlijke aandrift om datgene te doen, wat strekt tot instandhouding, bescherming en voortplanting van het leven." Het dier kiest en bemagtigt daardoor zijn voedsel, maakt of wisselt kleed en woning, verdedigt zich en de zijnen, voedt en beschermt zijn kroost.

Gaan wij, met dit denkbeeld helder vóór ons, tot den mensch over, en wel tot de eerste beginselen des menschelijken levens.

Digitized by Google

Bezoeken wij eene kraamkamer. Er ligt een redelijk wezen in die wieg. Wij moeten het gelooven; maar als wij het wiegekleed opslaan, en dat ingebakerde, ongefatsoeneerde schepseltje er uit nemen, — waarlijk! het heeft er nog weinig van. Maar zie eens! het kind gevoelt, naar het schijnt, dat ieder, die over kinderen philosopheert, daarom nog niet met kinderen kan omgaan. Het schreeuwt, zoodra gij, onhandig bezoeker, het opneemt. Het gevoelt zich ongemakkelijk in uwe handen. Gij zijt de baker of de moeder niet! Daarom, of liever daardoor schreeuwt het. Want de Natuur drijft het aan, om telkens dat eentoonig lied der kraamkamer aan te heffen, in gedurig hooger dissonanten, als het zich niet regt op zijn gemak gevoelt of eens wat zachte beweging noodig heeft. — En let nu verder op: het kind ziet u nog niet, of het ligt zelfs te sluimeren; maar zoodra gij het aanraakt of kust, als gij daartoe den moed hebt, begint het de lippen vlijtig te roeren. — Waarom dat? — 't Is de minne van zuigen, mijn vriend! die het wichtje maakt op eene onzekere kans af, omdat het niet onderscheiden kan, wat de lippen nadert. Is het iets ouder, dan zal het uwen vinger grijpen en naar den mond brengen, om te beproeven, of gij eetbare waar medebrengt. En toch denkt het nog niet, en weet nog niet wat het doet! Ziet gij wel — dit zij tusschen beide gezegd, — dat *hebben* en *genieten* onzer aller eerste wensch is geweest, reeds eer wij wisten, wat wenschen was? Wat wonder dan, dat de mensch dit *instinkt*, om uit alles zijn voordeel te zuigen, om alles, wat onder zijne handen komt, naar zich toe te halen en stevig vast te houden, zoo moeijelijk afleert?

Zoo hebben wij dan allen het eerste, wat wij deden op de wereld, uit *instinkt* gedaan; maar nu, nu handelen wij toch als menschen? 't Is zoo, en toch geleidt ons het *instinkt*, in het genot en de bescherming van ons leven, van de wieg tot het graf. Wij willen nog eens onze kinderen bezoeken. Nu zijn ze der wieg ontwassen. Maar wat drijft hen zoo rusteloos rond, terwijl wij bejaarden blijde zijn, dat wij rustig zitten? Vanwaar komt hun het denkbeeld van al die lieve dwaasheden, die wij spelen noemen? Het

Digitized by Google

is de Natuur, de levendige groeikracht, de verbeelding; kortom, geen diep nadenken over gymnastiek of tooneel, maar eenvoudig *instinkt* (*). En gij, gij, die reeds lang vergeten zijt, dat gij ook eens zulke woelzieke en speelsche kinderen waart, gij beklaagt u nu over de ongehoorzaamheid van het opkomend geslacht, omdat gij ze niet dwingen kunt tot het eenige, dat uwe ouders u ook nooit hebben kunnen leeren, tot datgene, wat groei en kracht en leven zou uitdooven, tot *stil te wezen.*

Maar genoeg hiervan: boven de kinderkamer zijn wij allen toch reeds verheven. Goed, mijne Hoorders. Dan zal ik u eene proeve van het *instinkt* doen zien in — het zij met allen eerbied gezegd! — in een' professor.

Een professor is een geleerd mensch, verschrikkelijk geleerd. Als hij in den zomer een' optrek gehuurd heeft bij een' boer, in eene of andere bekoorlijke landstreek, begrijpt de goede huisman naauwelijks, welk een schat van geleerdheid achter dien bril in die kleine hersenkas besloten is. De professor studeert evenwel niet altijd. Hij wandelt ook. De boer niet, die *gaat* wel, maar *wandelt* nooit. En als nu de een gaat en de ander wandelt, denkt geen van beiden er aan, of de een moest bij geval een professor in de ana-

(*) Gaarne wil ik bekennen, dat hier en in de volgende voorbeelden, zuiver *instinctuele* handelingen moeijelijk te onderscheiden zijn van dezulke, waarbij ook eenig verstandig overleg werkzaam is, daar dit in den mensch al zeer spoedig zich ontwikkelt. Van het zuiver *instinkt* vindt men eene merkwaardige proeve bij PARRY. (*Elements of Pathology and Therapeutics*, Vol. I, p. 260.) Hij zag een kind, zonder het minste spoor van hersenen geboren, twintig uren na de geboorte de knie bewegen, zoodra het onder de voetzolen gekitteld werd, en zuigen aan eenen vinger, die het werd in den mond gestoken. — Zoo is het knippen der oogen, wanneer men de hand snel voor dezelve beweegt, zeker ook zuiver *instinkt*; daar wij het slechts met de grootste inspanning kunnen nalaten, ook al weten wij, dat de slag ons onmogelijk kan benadeelen. Op de verdere gevolgen, die uit deze en dergelijke proeven kunnen worden afgeleid, komen wij later terug.

Digitized by Google

tomie zijn, dat hij bij iederen voetstap eene zeer kunstige manoeuvre doet: want om goed te balanceren bij het loopen, moet de regter arm altijd met het linker been en omgekeerd de linker hand met het regter been medegaan. Beiden doen het uit dat aangeboren *instinkt*, waardoor ieder gezond kind van zelf den pas leert en dien nooit vergeet, schoon hij dien ook nooit begrijpt. Daarom, om niet onhandig der Natuur het werk uit de hand te nemen, behooren de leibanden ook niet meer tot het verbeterd onderwijs.

Maar wij keeren tot den professor terug. Vele andere kleinigheden gedurende den dag gaan wij voorbij, en vooronderstellen, dat die ten einde loopt. De boer is moê van den hooibouw, en zijn hooggeleerde van het studeren. Beiden gaan naar bed. Zij slapen. Daar gonzen de lastige muggenzwermen door het huis, evenzeer belust op boersch als op professoraal bloed. Op hetzelfde oogenblik strijkt éene mug neder op den neus van den bouwman, en eene andere op dien van zijn' huisgenoot. PLEUN of AAI, hoe hij heeten mag, slaat er naar, en de professor ook, beiden in den slaap, zonder na te denken, wat en waarom zij het doen; en ik geloof, dat de boer nog meer kans zal hebben om zijn' vijand te verpletteren, niet omdat hij beter weet, wat een mug is of waarom men haar doodslaat, maar eenvoudig omdat het *instinkt* van zelfverdediging, dat alle menschen gemeen is, bij hem meer op het doodslaan van muggen is geoefend.

Tot nu toe hebben wij den mensch nog alleen leeren kennen als een zelfzuchtig wezen, dat zijn eigen leven voedt, ontwikkelt en beschermt. Maar de Schepper heeft in ieder levend en bezield schepsel de zucht gelegd, om zijn geslacht na te laten, wanneer hij zelf het tooneel des levens verlaat; om zich daartoe met zijns gelijken te verbinden, en vader of moeder eenes huisgezins te worden. En de *liefde*, die der jeugd zoo schoone idealen voorspiegelt, die in den verderen leeftijd zoo menigen zwaren last ligt maakt en den grijsaard nog roert bij de herinnering; ook de liefde is oorspronkelijk zuiver *instinkt*: dat is, eene blinde aandrift, waarvan men zich zelven geene reden weet te geven, ja die dikwijls

Digitized by Google

met alle redenering en ondervinding lijnregt in strijd is. Dit ergere mijne jeugdige hoorders niet. Ik wil niets afdingen van het reine, zielverheffende der liefde, die zooveel in zich opneemt, dat waarlijk menschelijk en edel is. Maar haar eerste ontstaan in ieder, ook in het ruwste en onedelste gemoed; die eerste blik, waarvan dichters en romanschrijvers zooveel te verhalen hebben; — het is een sluimerend *instinkt*, dat wakker wordt. Volgen wij slechts met onze gedachten zoo vele kinderen uit een oneenig, armoedig, rampzalig huisgezin. Begeven wij ons daartoe vooral onder den minder beschaafden stand, die nog niet zoo als wij geleerd heeft, der natuur geweld aan te doen. De jongeling ziet in zijne moeder dikwijls eene kribbige klappei, eene afzigtelijke morsebel; het meisje in haren vader een' woesten dwingeland of een' verachtelijken dronkaard. Beiden althans kunnen zelden de trekken, tot het ideaal van huwelijksgenot noodig, aan de ouderlijke woning ontleenen. Toch droomen zij denzelfden droom, die eens ook hunne ouders droomden, en fluisteren van bovenaardsche vreugde! — En het is eene wijze inrigting van God, dat hier het natuurlijk gevoel, en niet de redenering geldt.

Maar volgen wij nu het *instinkt* in deszelfs schoonste ontwikkeling. Als *zelfliefde* vonden wij het eerst, daarna als *liefde*, nu moeten wij het nog leeren kennen als *moederliefde*. Zie eens — niet die edele, godvruchtige vrouw, die den moederpligt als eene heilige taak beschouwt, die de kinderlijke onschuld liefheeft, die gaarne weldoet, zelfs aan het vreemde kind; — neen! zie dat puntige, vieze nufje, dat den neus optrekt en dreigt met vapeurs, als zij eene — vergeef mij toch het onfatsoenlijke woord, Hoorders! maar ik kon het niet mijden: — als zij eene gebruikte kinderluur ziet. Ei, wat verandert zij niet in een of twee jaren tijds! Terwijl zij met spijtig ongeduld vroeger aan de wieg van zusje of broertje zat, en na vijf minuten reeds met tranen haar lot beklaagde, doorwaakt zij nu den langen winternacht en is bij alle voorkomende omstandigheden hare vapeurs vergeten, — Haar gevoel spreekt: dit is haar eigen kind! En onder de armen, waar menigmaal de een den ander

Digitized by Google

het brood misgunt) in huisgezinnen, waar kinderen vechten om de harde korst, waar zelfs de man datgene, wat hij voor zijn kroost verdiende, in de kroeg brengt; ook daar kan toch de moeder het geschrei van haar kind niet ongevoelig aanhooren, en zal zij den knaap niet bespotten, die kermt om brood. En twijfelt gij misschien nog, of die moederzorg ook eene deugd is, eene vrucht misschien van Christenzin en beschaving? — Maar waarom ging dan de man ongevoelig henen uit het midden van zijn hongerig gezin? waarom ligt zelfs in gindschen hoek een stokoude vader of moeder, die men aan de armen overgaf of hulpeloos laat kermen, en trekt alleen het anders ruwe hart naar die wieg? Het is haar kind, de vrucht van haren schoot; en de anders onmenschelijke vrouw heeft het lief, gelijk de hen hare kiekens.

Ik verwonder mij, zoo dikwijls ik hier of daar dit moederlijk *instinkt* hoor betwijfelen, omdat enkele ontaarde moeders hare kinderen te vondeling leggen of vermoorden, enkele diep verbasterde Heidensche volken ze zelfs den Afgoden offeren. Maar twijfelt men dan ooit bij het zien van een' enkelen blinde, of ook de mensch van nature twee goede oogen heeft? Juist deze uitzonderingen, die toch nimmer bij ons weten eenig volk op aarde hebben doen uitsterven; juist die enkele uitzonderingen, juist de algemeene verwondering en verontwaardiging, die zij opwekken, doen ons het schrift lezen, dat de Schepper in 's menschen hart gegraveerd heeft. Ja zelfs die afgrijselijke offeranden, waarvan ons menschelijk gevoel terug deinst: wat zijn ze anders, dan eene opzettelijke verloochening van dat ingeschapen gevoel, ten einde voor den hoogsten en edelsten prijs, dien deze aarde den mensch gaf, vrede met den hemel te koopen? wat anders dan de overwinning in den strijd tusschen zijn kind en — zijnen God?

En hiermede hebben wij het eerste gedeelte onzer taak ten einde gebragt. Daarop terugziende, moeten wij in dit opzigt onze armoede in vergelijking der dieren bekennen. Ons *instinkt* is alleen en naauwelijks voldoende, om het menschelijk geslacht in wezen te houden, maar ook meer

Digitized by Google

niet. De geheel wilde, de diermensch maakt zich niet eens een hol als het *konijn*, of een waterkasteel als de *bever*, of een kunstig nest als de *vogel*. Het *instinkt* leert hem geen wintervoorraad opleggen als de *wortelmuis* en *bij*, noch wijst hem den weg door woestijnen of zeeën. Ja zelfs de gave der nabootsing, die het naast met hem verwante *apengeslacht* eigen is, ontbreekt hem. Maar juist hierin zien wij de wijsheid des Scheppers. God heeft gedaan, gelijk een zorgend vader doet: het onmondig of diep onnoozel kind ondersteunt en voedt hij, of stelt het onder de leiding van een braaf en kundig voogd; maar de wakkere knaap, tot man opgewassen, moet leeren op eigen voeten te staan. Zoo blijven ook de dieren altijd onmondig en het *instinkt*, is hun voogd; de mensch gaat arm de wijde wereld in. Maar juist deze onze natuurlijke armoede ontwikkelt al de krachten van onzen geest, en leert ons de schatten kennen van het menschelijk *verstand*.

Ook tot juiste bepaling van het *verstand* heb ik een en ander vooraf te zeggen; maar, om opregt te spreken, ik zit er een weinig verlegen mede. De smaak van onzen tijd brengt mede, weinig het *verstand* in te spannen, en het nederig zijne plaats aan de verbeelding te laten afstaan. De op die wijze, romantisch of humoristisch, geprikkelde verbeelding heeft ja nog wel eens de goedheid, een weinigje gezond verstand aan den man te brengen; maar daarmede moet men dan ook tevreden zijn. Een boek, dat enkel redeneert, blijft van bladzijde 5 of 10 af onopengesneden, en de enkel redenerende spreker spreekt na 5 of 10 minuten zonder hoorders. Bedenkt eens, welk een vooruitzigt dit is, daar ik toch wel verpligt ben, over het *verstand* een weinig tijds verstandig met u te redeneren! Stelt u in mijne plaats, en volgt mij, — al was het uit medelijden.

Verstand komt van *verstaan*, en zou dus het zelfde zijn als *begrip* van *begrijpen*. Het spraakgebruik is echter anders. Bij *verstand* denken wij aan het vermogen om *waar te nemen*, *begrippen* te vormen, door zamenvoeging dier begrippen tot *oordeelen* op te klimmen, en daarop *besluiten*

Digitized by Google

te vormen. Het *verstand* is dus de brug, die van den uiten inwendigen *zin* tot den *wil* leidt, en dien wij uit eigen keus, maar door behoefte of begeerte aangedreven betreden. De werkzaamheid van ons *verstand* noemen wij *denken*. Dit denken ontleent zijne grondstoffen niet alleen aan de oogenblikkelijke waarneming, maar ook aan het *geheugen* en de daarmede verwante *verbeelding*. Is nu dat denkvermogen, in zijn gebruik voor het dagelijksch leven, zuiver, dan noemen wij het *gezond verstand*; is het sterk en geoefend, heeft men reeds eene zekere mate van begrippen en oordeelen vergaderd, dan zeggen wij van iemand, dat hij *veel verstand* heeft; en is het *verstand* op elk voorkomend bezwaar gevat, bewerkt het een goed en ras gevonden oordeel of besluit, dan noemen wij iemand *vlug*, *listig*, *slim*, en verbinden met deze laatste woorden dikwijls het denkbeeld van eene twijfelachtige zedelijkheid.

Gaan wij nu vergelijken: — dan vinden wij, dat het *verstand* geene *aandrift* is, als het *instinkt*, maar een *vermogen*. Wij oordeelen en handelen niet *uit* ons *verstand*, maar *door* en *met* ons *verstand*, even als men met de hand grijpt en met den voet loopt. Met sterke handen kan men lui zijn, met gezonde beenen te huis blijven, en een goed natuurlijk *verstand* ongebruikt laten. Er moet eene *behoefte* en *begeerte* zijn, — en die is er meer of min bij alle menschen, — om dit sluimerend vermogen in werking te brengen. Hieruit is het nu duidelijk, waarom wij spreken van ons *instinkt* of onze natuur te *volgen*, maar van ons verstand te *gebruiken*; en ik behoef u niet te zeggen, dat het menschelijk *verstand* bot en als met roest bedekt wordt, waar het ongebruikt blijft liggen, terwijl het vlug en sterk is door oefening; gelijk de trage beenen van den luiaard verschillen van den rappen en vasten voet des geoefenden wandelaars.

Hebben wij ons zoo een algemeen denkbeeld van het *verstand* gevormd, dan willen wij het eerst in den mensch gadeslaan, waar wij het in zijne volle kracht en door eigen zelfbewustzijn kennen, om daarna tot de vraag terug

Digitized by Google

te keeren, die ons eene belangrijke schrede nader aan ons doel zal brengen: »Hebben ook de dieren *verstand*?"

En hier wacht ons terstond een bekoorlijk tafereel, dat de geschiedenis van het *instinkt* mist. Het laatste stond daar vóór ons als eene afgewerkte schilderij; maar bij de beschouwing van het *verstand* zien wij penseel en palet, en zoo al niet de hand des schilders, toch de ruwe omtrekken, de beelden, de kleuren, die gestadig aangroeijen voor ons oog. Ieder vader en moeder, die waarlijk vader of moeder is, weet, welk eene onwaardeerbare vreugde wij genieten, wanneer wij in de kinderen datgene opmerken, wat wij zoo eigenaardig *verstandsontwikkeling* noemen. Met dat woord gebruiken wij, zonder er bijna ooit op na te denken, een bekoorlijk beeld uit de natuur. Het is het beeld van den rozenknop, die zich *ontwikkelt* tot de vorstin der bloemen. Eerst is de knop geheel tusschen bladeren verscholen. Daarna wordt hij zigtbaar, maar nog klein en in een' engen groenen band gevat. Later, als reeds het rozenrood doorschemert, zijn nog de blaadjes digt en vast ineengerold. Maar door de zon gekoesterd, ontwikkelt zich het eene blad na het andere, springen de groene banden los, en de roos bloeit in al hare pracht, terwijl de groene buitenblaadjes achteruit springen: — want deze zijn als de gedachtenis eener te vlug doorgeleefde kindschheid; eene gedachtenis die ook wordt achteruitgedrongen bij den vollen bloei des *verstands*, maar nog groen is, wanneer het *verstand* reeds heeft uitgebloeid.

Maar keeren wij tot de kindschheid terug. Gelijk dan de rozenknop zich niet ontwikkelt zonder zonneschijn, zoo doet de zon des levens, des *maatschappelijken* levens, het kinderlijk begrip en nadenken zich ontwikkelen. Let hierop, ouders! en het doe u vrede hebben ook met de gebreken uwer kinderen, indien het ten minste alleen de natuurlijke gebreken zijn van hunnen leeftijd. Ik wil een goed woord voor hen doen. Gij klaagt, dat uw kleine meid zoo nieuwsgierig is, eene regte bemoeial; en over dien jongen, dat hij ook alles hebben wil, en het maar stoutweg

Digitized by Google

vraagt, al hebt gij hem honderdmalen de oudvaderlandsche les ingeprent, die bij mijn weten nog nooit een kind goed heeft kunnen onthouden: »Kinderen, die vragen, krijgen niet." — Maar laat ik u mogen zeggen, dat kinderen *nieuwsgierig* en *begeerig* zijn, omdat dit de eenige weg voor hen is, om *verstandig* te worden. Uw kleine is even *opmerkzaam*, als wij zouden zijn bij onze aankomst op de maan, wanneer er een luchtschip heenvoer. Voor ons toch is het hier beneden meest oude kost; voor den aankomeling is alles *nieuw*. Ieder kind gebruikt daarom de oogen en ooren ijverig. Alleen merkt het *vlugge* kind meer op, en het *bedaarde* denkt meer na. En bij die *nieuwsgierigheid* is een kind ook *begeerig*, omdat het nog door niets verzadigd is. Daar het nu begeert, gaat het overleggen; het wordt *slim*, eer het *verstandig* wordt; hoe meer vrees het voor mislukking of ontdekking heeft, te meer overlegt het heimelijk, bedriegelijk. Zoo verklaart zich het verschijnsel, hetgeen wij ook bij de wilden zien, dat namelijk liegen en stelen het eerste onkruid is op den akker des *verstands*. Het groeit er van zelf op, zoodra die ontgonnen is: jammer van zoo veel goede vrucht, waar dit onkruid niet bij tijds wordt uitgewied! En zoo toont zich dan het kind al op de drie en vier jaren een *verstandig* wezen; en de goede Schepper heeft gezorgd, dat de mensch lang kind blijft, langer dan eenig dier, omdat hij voor zijne bestemming oneindig meer ontwikkeling, oefening, verrijking des *verstands* noodig heeft.

Deze verdere ontwikkeling, bij den voortgang van dierlijke *sluwheid* tot menschelijk *verstand*, moeten wij vooral niet vergeten de onwaardeerbare, den mensch alleen eigene gave der *spraak*. Hoe vroeg reeds buigt de kleine het hoofdje naar de stem der moeder, en onderscheidt aan den toon der stem bestraffing en liefkozing. Hoe oefent niet, van het eerste ontwaken in den morgenstond af, het knaapje zijne taalkennis, vraagt naar vreemde namen en beproeft nieuwe woorden! Zoo verkrijgt door de spraak iedere zaak een herinneringsteeken, ieder denkbeeld een zinnelijk kleed, gelijk het goud en zilver kennelijk en gangbaar wordt door de munt. Zoo wordt de schat al

Digitized by Google

grooter en grooter, die het geheugen oplegt, straks beproeft nu de kleine, zijne denkbeelden te verbinden, en redeneert zoo logisch als een wijsgeer, terwijl beiden dit gemeen hebben, dat hunne onderstellingen wel eens uit de lucht gegrepen of hunne gevolgtrekkingen te stout zijn. Een paar voorbeelden komen mij daarvan voor den geest. Ik hoorde onlangs mijn' kleine, die zijn ouder broertje van de school welkom heette, beredeneren, dat, als hij eens zoo groot werd als broertjes onderwijzer, hij ook de kinderen op het bord kon leeren en dan zou mijn oudste bij hem schoolgaan. Hij gebruikte hierbij den schat zijner begrippen wel, maar de conclusie ging niet door: want hij had gedaan even als het kind, dat berekende in hoeveel jaren het even oud als zusje kon worden; hij had den groei van broeder CORNELIS vergeten. — Een ander voorbeeld van naïve redenering is dit: op zeker kerkhof woont een gezin, waartoe kleine kinderen en eene oude vrouw behooren. Een meisje, van vier jaar misschien, zag dikwijls met kinderlijke nieuwsgierigheid den optogt der begrafenissen, en hoorde meer van den dood dan anderen van hare jaren. Op zekeren morgen wordt de kat dood gevonden. Het arme beest! De kleine is bedroefd en wil het begraven; — en dat alleen niet. Het loopt naar de oude vrouw, en houdt maar niet op met roepen: »Grootmoê, grootmoê, de bus!" — Het kind wist alles, wat er tot eene begrafenis behoorde, tot de armbus toe: alleen de toepassing op haar katje faalde.

Deze kleinigheden, — beuzelingen zal misschien deze of gene ze noemen, — kunnen ons toch weder leeren, van hoeveel waarde de *spraak* is tot ontwikkeling des *verstands*. Door te spreken ziet men als 't ware zijne begrippen, oordeelen, redeneringen buiten zich, gelijk men zijn gelaat ziet in eenen spiegel. Men hoort en beoordeelt zich zelven en wordt door anderen beoordeeld. Daarom denkt het kleine kind zoo gaarne hard op, al is er niemand bij: in stilte te denken is voor hetzelve even moeijelijk, als het meestal nog voor volwassenen is, uit het hoofd te rekenen. De som raakt gedurig in de war. En inzonderheid wordt dusdoende het *verstand* geoefend door teregtwijzing en onderrigt. Wij mogen soms

Digitized by Google

meenen, geheel oorspronkelijk en onafhankelijk te denken; ieder mensch is een kind van zijnen tijd, en wij allen zijn scholieren onzer moeders: op-die school leerden wij door te dwalen, en werden door vragen wijs.

Wilt gij een sterk bewijs voor dit alles? Lees dan de berigten omtrent die enkele, gelukkig enkele menschen, die in bosschen afgedwaald, of door andere onheilen van de maatschappij afgezonderd, zijn opgegroeid. Lees de geschiedenis b. v. van den ongelukkigen KASPER HAUSER. Wat wordt het kind in dien oorspronkelijken, onafhankelijken natuurstaat? Een zelfstandig denker? Een eenzaam wijsgeer of natuuronderzoeker? Neen, een diermensch, zonder schaamte, zonder oordeel, zonder spraak.

En zoo vinden wij van zulk een diermensch af, tot den diepdenkenden natuurkenner, die hem waarneemt, een' verbazenden afstand; een' afstand, zoo groot, dat wij beiden bijkans niet als dezelfde soort van schepselen zouden erkennen, indien dit niet onloochenbaar bewezen ware (*). Ja hoeveel verschil in begrip en oordeel is er zelfs niet, waar wij reeds gewoon menschenverstand vinden. Die *Neger*, die daar ronkt op zijne mat, tot de zweep hem opwekt; die *Indiaan*, die achter een' spiegel grijpt, om zijn eigen gezigt te vangen, — hoe ver staan zij beneden ons! En waarlijk, men behoeft, om dit op te merken, de gevaar-

(*) Ik neem hier en vervolgens de eenheid van het menschelijk geslacht als bewezen aan, en doe dit, niet op godgeleerde gronden (die, hoe heilig zij mij zijn, in de natuurkundige wetenschappen geen *praeadvies* hebben), maar op grond der jongste onderzoekingen en oordeelen van bevoegde geleerden. Zij hebben als natuurwet erkend, dat de vruchtbaarheid der drie verschillende hoofdrassen onderling (het *Kaukasische*, *Aethiopische* en *Mongoolsche*) bewijst, dat wij hier *varieteiten* en geene *species* hebben te erkennen; terwijl de afwijkingen van dien aard zijn, dat de verspreiding over de aarde, overerving van bijzondere eigenschappen en uitwerking van het maatschappelijke leven, er bij den *hond*, 's menschen medgezel op aarde, nog grootere heeft voortgebragt. Ook de menigvuldige en zoo verschillende talen meent men meer en meer als takken van éénen stam, of, (dat niet hetzelfde is) als spruiten, op éénen wortel gegroeid, te herkennen.

Digitized by Google

lijke zeereis naar Oost of West niet te doen, noch op de ontdekking der Zuidzee-eilanden uit te varen. Onze achterstraten zijn nabij, en de begrippen en oordeelen, over de onderdeur geuit of op de hoeken der straten verbreid, zijn ook in dit opzigt merkwaardig genoeg.

Maar wij moeten vooral, als wij de verbazend verschillende mate van het *verstand* der menschen opmerken, onderscheid maken tusschen een' bekrompen aanleg en eene gebrekkige ontwikkeling. Het is eene waarheid der dagelijksche ondervinding, dat bij dezelfde leiding het eene kind vlug is, het andere traag van *begrip;* en weder — want dit is geenszins hetzelfde — het eene bekrompen van *oordeel* en dof, en het andere nadenkend en helder van *geest.* Hetzelfde merken wij op bij de verschillende volken en menschenrassen. Bij den *Europeër*, vooral van het *Kaukasisch* ras, ontwikkelt zich best het *oordeel;* bij den *Oosterling* de *verbeelding;* bij den *Chinees* de kunst van *nabootsing* (de *technische* aanleg); en zoo dalen wij, door vele verscheidenheden, af tot het *Negerras*, dat bij een sterk ligchaamsgestel de minste verstandsvermogens schijnt te bezitten. En willen wij eene sterke proeve zien van dit verschil tusschen *aanleg* en *ontwikkeling*, hooren wij dan de nieuwste berigten omtrent *Nieuw-Zeeland.* Lang hield het gerucht, dat daar menscheneters woonden, de reizigers terug van die onherbergzame kusten. Eindelijk toch drong de moed van Christelijke zendelingen tot dezelve door. Men vond de geruchten niet overdreven. Maar in diezelfde menscheneters ontdekte men een' uitmuntenden verstandelijken aanleg, die eens misschien dit volk verheffen zal boven menig ander in het zoo vroeg beschaafde *Azië.*

Onderscheiden is dan de mate des *verstands*, maar nergens ontbreekt het geheel, dan bij den wezenloozen mensch of bij den kindschen grijsaard, die tot de natuurlijke armoede van het *instinkt* terugkeert. Maar klimmen wij, van die eerste en armoedige sporen, tot den hoogsten trap der verstandelijke ontwikkeling op; beschouwen wij hen, die, met een' gelukkigen aanleg geboren, tijdig en doelmatig hun verstand konden oefenen en verrijken; — hoe verheven wordt

Digitized by Google

dan niet het standpunt, waarop wij den mensch geplaatst zien! Eindeloos is het veld voor zijne opmerking; de schepping Gods. De gansche aarde is zijn eigendom, de hemel zijn schouwspel. Het menschelijk *verstand* dringt door tot millioenen mijlen ver, in den majestueuzen sterrenhemel, volgt de gansche eindelooze keten der geschapene wezens op aarde en de verborgene werking der natuurkrachten. En wat werkt niet zijn overleg en zijne volharding uit! Stel u den mensch voor, staande bij eene Egyptische pyramide of op een Gothischen toren, hoe verzinkt hij in het niet bij zijn eigen werk! Zeeën worden door hem afgedamd of stout bevaren, kanalen gegraven, bergen doorboord; in mijnen daalt hij neder, onder rivieren gaat hij door, in het luchtruim verheft hij zich; en dat alles alleen door het rigtig gebruik van de krachten zijns *verstands*. Het *verstand* is het sterkste der aardsche magten: want het bouwt steden op en vernielt ze; het bedwingt volken en bestuurt ze; het neemt de aarde in en onderwerpt ze.

En wat is nu hierbij het dierlijk *instinkt*, dat kommerlijk zich rondwentelt in denzelfden kring? Zelfs de wilde, alleen met eene mat gekleed, is, waar hij met pijl en boog omzwerft of reist in zijne kano, — de heer der natuur!

Maar hier moeten wij nu, na het *verstand* in zijne gansche ontwikkeling, in zijne volle kracht te hebben leeren kennen, tot de vraag terugkeeren, of de dieren er *geheel* van misdeeld zijn, of wij *al* hunne handelingen door het *instinkt* verklaren kunnen. Ik weet wel, dat sommigen die vraag verachtelijk verwerpen, en het mogelijk bestaan van *verstand* in een dier, en dus van eene *ziel*, als heiligschennis veroordeelen. Ik wil echter gulhartig bekennen, dat ik altijd veel te doen gehad heb met iemand, die zich niet kan verdedigen, en dus al voor vele jaren genegen ben geweest, hierin de partij voor de dieren op te vatten. Het heugt mij nog, dat menigeen mij dit hoogelijk kwalijk nam, en de zaak zoo ernstig opvatte, als of hij bij het verliezen dezer proceduro zijne eigene *ziel* en zijn eigen *verstand* aan het redeloos gedierte moest afstaan. En desniettegenstaande, zelfs op het gevaar af van bij dezulken geheel in ongenade te vallen, wil ik weder partij trekken

Digitized by Google

voor het stomme vee; ja ik beroep mij gerust op ieder, die dikwijls onwillekeurig gezegd heeft: »Het is, of het beest ons begrijpt; alleen de spraak ontbreekt er aan!" Maar die dan toch, als om zijn geweten vrij te pleiten, er bij voegde: »Het is toch maar een beest, zonder *ziel;* alles moet dan wel *instinkt* zijn!"

Over de *ziel* nader; voor het tegenwoordige is ons de vraag voorgesteld, die wij zonder vooroordeel moeten trachten te beantwoorden: »Kunnen alle verrigtingen der dieren uit het *instinkt*, dat is uit eene blinde *aandrift*, zonder vrije keuze of overleg, verklaard worden?" Met andere woorden: »Merken wij nimmer bij de dieren die vorming en aaneenschakeling van begrippen (*consociatio idearum*), die oordeelen en besluiten op, die wij in ons zelven kennen als werkingen des *verstands?* Wordt dus ook hun *wil*, somtijds althans, door eigen nadenken vrij bepaald, en niet door blinde *aandrift* bestemd?"

Ik meen, tot antwoord, als ontwijfelbaar te mogen stellen: »Niet alles in de dieren is *instinkt:* zij handelen ook *verstandig*."

Maar gij vordert billijk bewijzen. Wel nu, daalt dan nog eens met mij tot de dierenwereld af. Het eerst valt ditmaal ons in het oog de kolossale, op het oog zoo plompe *olifant*. Wij allen hebben zeker meer dan eens proeven van zijn overleg en oordeel gelezen. Herinneren wij ons slechts eene der bekendste. Een schilder wil een' *olifant* portretteren. Het beest is daar in het minst niet mede vereerd: want het moet op de schilderij staan tegenover een' *tijger*. En dat is nu minder, maar — met opgeheven snuit. Telkens werpt daartoe een knecht iets omhoog, dat hij vangen moet; maar dikwijls bedriegt deze hem. Dit begint eindelijk het ernstige dier te vervelen. Hij pompt den snuit vol water, en stort een' frisschen stroom — over den knecht? — neen, maar over den schilder en diens werk. Is het nu *instinkt*, een zoo luid en afkeurend oordeel over zijn eigen portret uit te spreken, dan moge het ook *instinkt* wezen, dat de schilder portretteert en de knecht iets omhoog werpt!

Digitized by Google

Reeds de Ouden hebben in den *olifant* de duidelijkste proeven van *verstand* opgemerkt. In dien tijd, zoo verhaalt PLUTARCHUS, werden deze dieren tot kunstige dansen afgerigt. Maar dit viel een' hunner bitter zuur. Als een ongehoorzame of botte leerling, ontving hij harde scheldwoorden en knellende slagen. Onder treurige gedachten viel hij in slaap. En als hij nu wakker wordt, en de dansles van morgen hem het weder inslapen belet, gaat hij in stilte, bij het helder maanlicht, repetitie houden; en hij beproeft de vreemde standen en sprongen zoo lang, tot hij den volgenden dag met glans van het examen afkomt.

Naast den *olifant* en zelfs boven hem, verdient billijk de *hond* eene eereplaats. Honden-anekdoten! wie kent ze niet bij dozijnen? Het moge al waar wezen, dat de trouw van dit dier aan zijnen meester een natuurlijk *instinkt* zij (*), dat de Schepper hem daardoor den mensch heeft medegegeven, als een' getrouwen reisgezel bij zijne verspreiding over de gansche aarde; het is toch even duidelijk, dat het beest niet zelden oordeel en overleg aan den dag legt in de opvolging van dit *instinkt*. Telkens als ik van hondentrouw hoor, herinner ik mij nog levendig de aandoenlijke belangstelling, waarmede ik als kind het eerwaardig gelaat en de grijze haren van een' blinden bedelaar zag. Hij zat op eene druk bezochte straat, met zijnen krulhond bij zich. Boven hem hing eene schilderij, in onderscheidene vakken verdeeld. In elk vakje kwam de blinde voor met zijn' krulhond, zoo als die hem overal geleidde, waarschuwde, verdedigde; en de oude blindeman had dan ook waarlijk geen' anderen leidsman en misschien geen' anderen vriend in het volkrijk *Rotterdam*, dan zijn' getrouwen kardoes.

Het valt mij moeijelijk, hier af te breken. Hoe veel zou

(*) De groote CUVIER heeft met zijne gewone scherpzinnigheid en uitgebreide natuurkennis aangetoond, dat de aanleg tot tamheid en trouw naauw verwant is met het *instinkt van gezelligheid*. Eenzaam levende dieren zijn daarvoor niet of weinig vatbaar. Slechts de *kat* is hierop eene uitzondering, schoon ze toch nog altijd iets van hare wildheid behoudt.

Digitized by Google

er nog te verhalen zijn van de *menschenredders* op den *St. Bernard;* van den hond van zekeren *Engelschman*, die in eene verdachte herberg zich onder het bed van zijnen meester legde en hem daardoor redde; of van dien anderen hond, die in een naburig dorp menschen ging roepen, omdat zijn heer in levensgevaar was. Maar wij hebben nog veel wegs af te leggen; wij slaan dus ook den *vos* over, in de oudheid reeds door zijne listen beroemd; en met terzijdestelling van alle vooroordeel of afkeer, gaan wij van den *hond* over op het kleine beestje, welks slimheid zelfs ten spreekwoord geworden is, en dat toch niemand onzer zich vrijwillig tot huisdier kiest. Gelijk *trouw* het *instinkt* is van den *hond*, zoo is *roofzucht* dat der *rot*. En hoe haar *verstand*, al is het dan ook maar een dierenverstand, haar daarbij ten dienste staat, getuigt meer dan één vaderlandsch spreekwoord, getuigt helaas! de huiselijke ondervinding van menig onzer. Klemmen, vallen en wie weet niet wat al meer listen en lagen, doorziet zij; en eigenlijk kan ik eene *rot* geen ongelijk geven, daar zij toch niet spreken kan, dat zij met zulke duchtige argumenten den trotschen mensch weêrspreekt, die haar alle *verstand* en *ziel* ontzeggen wil. — Vraagt nog iemand bewijzen? Eene *rot* is in de klem gevangen. Maar haar poot alleen is ingeklemd. Zij neemt, na herhaalde pogingen om zich los te rukken, een kloek besluit; bijt den poot boven de plaats af, en blijft nog lang op drie pooten de schrik van dorschvloer en kelder. Een ander voorbeeld werd mij verhaald, toen ik buiten woonde, weinige dagen, nadat het gebeurd was. Eene *rot* was in de kamer. Alles werd gesloten, en zij vervolgd. Op eens verdwijnt zij; tot men haar na lang en bijna hopeloos zoeken vindt, — onder aan de mat van een' stoel, waar zij zich in alle stilte met hare nagels had opgehangen.

De merkwaardigste proeven eindelijk van *verstand* vindt men in den *ourang-outang*. Er is iets aantrekkelijks en te gelijk huiveringwekkends in dat bijna menschelijk doen van een dier, dat onder allen ons het meest gelijkt. Een voorbeeld, uit *Parijs* afkomstig, is het volgende. Een *aap* van die soort was gewoon in eene zaal te komen, waar hij

Digitized by Google

het goed had. Eens vond hij de deur gesloten. Hij bedacht zich een oogenblik, en zette toen een' stoel voor de deur, klom daarop, schoof den grendel weg, en kwam zoo binnen. En toen hem een volgend maal de stoel geweigerd werd, wierp hij zich met het hoofd op den grond en sloeg zich zelven, als wilde hij, gelijk een dwingend kind, medelijden opwekken. — Jammer slechts, dat de *ourang-outang*, zoo gevoelig in zijne jeugd, op meer gevorderden leeftijd, wreed en gevaarlijk wordt. Maar in de slavernij bereikt hij dien leeftijd nooit. Het is, als treurde het beest onder de menschen, omdat het maar een *aap* is: zoo kwijnt het gewoonlijk weg; en ook in ons vaderland moet er voor jaren een zijn uitgeteerd, te bed liggend en toegedekt, en met het kopje medicijn in de hand, gelijk de teringlijder onder de menschen.

Schoon wij slechts enkele der merkwaardigste proeven hebben aangehaald, zullen wij daaruit, mijns inziens, gerust de volgende slotsom kunnen opmaken.

Niet alles kan in de dieren door eene blinde *aandrift* verklaard worden. Wij vinden ook in hen de opmerking of *waarneming*, het begrip of de juiste *voorstelling*, het *geheugen*, de *zamenvoeging van denkbeelden*, het *oordeel* en *overleg*, de *weifeling* en *keuze*, en het bepaald *besluit;* om nu niet van het *gevoel* te spreken, dat wij in deze onze beschouwing minder hebben opgenomen. Ik zie niet in, hoe, zonder al het opgenoemde, vele handelingen der dieren immer kunnen worden verklaard.

Dit alles is dan *verstandig*. *Instinkt* blijft datgene, waarbij geene teekenen van overleg worden waargenomen, maar waar daarentegen het merk der noodzakelijkheid is ingedrukt.

Een krachtig bewijs voor deze onze slotsom vinden wij daarin, dat het *instinkt* een geheel diercnras evenzeer eigen *is*, terwijl in *verstand* het eene individu boven het andere uitmunt. Alle honden zijn gezellig en trouw, maar niet alle even leerzaam en verstandig. Alle wespen bouwen een kunstig nest, maar niet alle, zoo veel ik weet, kap-

Digitized by Google

pen een geroofde vlieg de vleugels af, omdat die wind vatten en beletten den buit weg te voeren, gelijk ik van zekere wesp onlangs las (*).

Een tweede bewijs is dit, dat in den regel het *verstand* juist het minst gevonden wordt, waar het *instinkt* het kunstmatigst is (†). De *rups* bij voorbeeld, als zij buiten haar vast weefgetouw gaat, is het domste schepsel ter wereld (§); en de slimme *rot* is een vuil, ordeloos dier, een bonvivant, die geen' regel op zijne zaken stelt.

Nog een' magtigen bondgenoot heb ik te hulp te roepen; maar ik doe dit met eenige vrees, omdat hij u, M. Hoorders! zoo vreemd, en, gul gezegd, ook mij geen dagelijksche huisvriend is. Zijn naam is: de *vergelijkende ontleedkunde.*

Met eene vaste hand heeft de groote CUVIER (**), en hebben anderen vóór, maar vooral na hem aangewezen, dat de zielsvermogens gelijken tred houden met de ontwikkeling van het zenuwstelsel. Als men van de lagere diersoorten opklimt, vormen de zenuwen van het bewuste,

(*) In KIRBY en OERSTEDEN, Die Thierwelt, *Stuttgard* 1838; waar men een' schat van opmerkingen over het *instinkt* vinden kan. De slotsom echter, dat het de *bildende Lebenskraft* is, die in het plantenrijk bijna parallel werkt, wil mij maar niet duidelijk worden.

(†) Het *kunstmatigst*; dat is: waar het meest als *kunstdrift* werkt en de schoonste gewrochten voortbrengt. Zelfs de *bever* is hiervan, volgens de opmerkingen van CUVIER, niet uitgezonderd.

(§) Een mijner vrienden had er vermaak in, hiervan de proef te nemen. Hij legde eene rups op een plankje, waarin een gat was. Niets was gemakkelijker, dan daarin te kruipen. En echter, zoo dikwijls het beestje gemoeid werd, kromde het zich ineen, als ouder gewoonte, schoon dit op de opene en witte plank niets baten kon.

(**) Het is bekend, hoe onschatbaar zijne verdiensten omtrent dit vak zijn. Zijne opmerkingen over de zielkunde der dieren vindt men beknopt bij een in P. FLOURENS, *Résumé analytique des observations de* FREDERIC CUVIER, *sur l' instinct et l' intelligence des animaux.* Paris 1841.

Digitized by Google

dierlijke leven al meer en meer een afzonderlijk en wel zamenhangend stelsel; de zenuwknoopen vermeerderen; eene van deze verkrijgt eindelijk de overhand, en vormt de hersenen. Nu is het *verstand* in de diersoorten afhankelijk van de ontwikkeling der hersenmassa, in evenredigheid, minder nog tot het volume des ligchaams, dan wel tot dat der zenuwen (*); maar het *instinkt* volgt dienzelfden maatstaf niet. Het schijnt meer verspreid door het ligchaam te werken, terwijl het *verstand* daarentegen de verschillende aandoeningen en werkzaamheden van den geest als het ware concentreert, en de hersenschors voor het orgaan van het *voorstellingsvermogen* gehouden wordt.

Een sterk bewijs, dat instinktuele handelingen niet eens het denkvermogen behoeven, is wat TREVIRANUS aanhaalt (†). Hij sneed eene tor den kop af; en toch liep zij over het bord, waarop zij zich bevond, voort, en zocht zelfs over den rand heen te klimmen. Ja, toen zij aangevallen werd, spoot zij nog van achteren het vocht uit, waarmede de Natuur haar gewapend heeft (§).

Volgens dezen algemeenen regel nu staan (om van lagere diersoorten niet te spreken) de *insekten* in verstandelijke vermogens lager dan de *vogels*, en dezen weder benenden de *zoogdieren*. Onder de zoogdieren klimmen die vermogens geregeld op van de *knagende* dieren (*marmot*, *bever*, enz.) tot de *herkaauwende;* van deze tot de *olifanten* en andere, die met eenen dikken huid gewapend zijn; tot den *hond* en zijne aanverwanten; om eindelijk in den *aap* den mensch het meest nabij te komen.

Huiveren misschien sommigen van de slotsom, waartoe

(*) J. VAN DER HOEVEN, *Handboek der Dierkunde*, I. bl. 23. Het heeft mij overigens gespeten, dat de beknopte behandeling van tallooze *zigtbare* eigenschappen der dieren, mijn' geachten leermeester zoo weinig ruimte voor hunne ziel heeft overgelaten.

(†) *Die Erscheinungen und Gesetze des organischen Lebens*, Bremen, 1832. II, 192.

(§) Vergelijk hiermede het vroeger gezegde over het kind, dat zonder hersenen geboren was.

Digitized by Google

wij gekomen zijn? — Ook de dieren hebben eene *ziel*, indien wij ten minste dien naam niet weigeren aan een zelfwerkend beginsel of wezen, dat van het stoffelijke indrukken ontvangt, en daarop naar eigen willekeur terug werkt (*). Ook de dieren hebben *verstand*, indien wij ten minste niet meenen willen, dat men overleggen, twijfelen, besluiten kan, zonder dat. Ja, zij hebben hiervan het stoffelijk werktuig met ons gemeen; en de hoogere voortreffelijkheid van den mensch schijnt wel haast alleen *quantitatief* en niet *qualitatief* te zijn; of, goed *Hollandsch* gesproken, de mensch treedt in de rij der dierenwereld terug: alleen bekleedt hij daarin de eerste plaats, als het verstandigste der dieren!

En juist deze schijnbaar wisse gevolgtrekkingen doen sommigen met zoo veel warmte te velde trekken tegen de denkbeelden, die wij, als vruchten der ervaring, met

(*) Het is mij onbegrijpelijk, hoe Dr. J. N. RAMAËR (*Blik op de dierlijke vermogens*, enz. Rott. 1845) » uitingen van het zieleleven" kan erkennen, » die alle tot de ideën-associatie en hare uitingen kunnen gebragt worden," zonder toch de dieren een *verstand*, ja eene *ziel* toe te schrijven. Mij dunkt, de oorzaak hiervan ligt in de verwarring van *verstand* met *rede*, en van *ziel* met *geest*. Hoe sterk het laatste onderscheid in den Bijbel uitkomt, vond ik onlangs aangewezen in eene doorwrochte verhandeling *over de trichotomie* (de verdeeling van 's menschen natuur in geest, ziel en ligchaam), geplaatst in de *Jaarboeken voor wetentenschappelijke godgeleerdheid*.

Dit zij echter niet gezegd, om de verdiensten van Dr. RAMAËR te verkleinen. Zoowel van hem (*Dierl. Verm.* enz. en *Een woord over krankzinnigheid*, Rott. 1846), als van Dr. SCHELTEMA (*Over het instinkt*, Arnhem 1840; *Over het voorgevoel*, Arnhem 1844) heb ik, oningewijde, veel geleerd; maar niet minder uit den strijd dezer geleerden in de *Gids*, waar de *vooroordeelen des geloofs* in RAMAËR, maar vooral de *droomen der natuurphilosophie* in SCHELTEMA meesterlijk zijn aan het licht gebragt. — Men houde mij deze uitweiding ten goede. Hoewel ik geen' van beide geleerden volg, meende ik toch beiden mijne hulde te moeten bewijzen, als die dit belangrijk onderwerp (het verband van natuur- en zielkunde) in onze taal het laatst hebben ter sprake gebragt.

Digitized by Google

kalmte verdedigen. Men herinnert zich de valsche wijsbegeerte der vorige eeuw, die den mensch aan het stof ketende, en de Natuur verhief, om hem, den heer der Natuur, en God haren Schepper te vernederen. Maar nog eens! Vrees voor de waarheid is den vriend der wetenschap, is ook den waren geloovige onwaardig. Hoe? De naam, dien wij aan het onstoffelijke in het dier geven, de list en het overleg van enkelen hunner, zou den grenspaal omverrukken, dien de Schepper zelf tusschen de menschheid en het dierenrijk heeft gesteld? zou de ondervinding van zestig eeuwen, en de onloochenbare uitspraak van ons hart, dat wij Gods geslachte zijn, wêerspreken? Neen! al konden wij op dien grenspaal geenen naam zetten en dat gevoel niet tot strikte bepalingen herleiden, wat God gescheiden heeft, zal der menschen dwaasheid en zelfsverlaging niet als gelijksoortig vermengen!

Maar wij hebben een woord in onze taal, een schoon en rijk woord, dat het beeld Gods in ons kenmerkt: de *rede*. Klimmen wij dan nu van het *verstand* tot de *rede* op, gelijk wij reeds van het *instinkt* ons tot het *verstand* verheven hebben: zoo eerst zullen wij al wat leeft op aarde, in het licht van het heerlijk Godsplan, kunnen overzien.

Het onderscheid tusschen *verstand* en *rede* is niet alle menschen duidelijk. Velen hebben er wel eenig denkbeeld van, maar het schemert hun toch voor de oogen, het wil maar niet helder worden. In wijsgeerige bepalingen mag ik hier niet treden. Het is ook genoeg als wij elkander verstaan. Merken wij dan eerst op, dat men wel zegt: »Die man heeft veel *verstand*;" maar nooit »Hij heeft veel *rede*." Dit komt, omdat het *verstand* eene door oefening verkregene kracht, een opgegaarde schat is, en de *rede* een natuurlijke, den mensch aangeboren aanleg. Niemand onzer was ooit een *redeloos* schepsel, maar wij allen zijn eenmaal zeer *onverstandig* geweest.

Verder maken wij, zelfs in ons dagelijksch gesprek, soms een scherp onderscheid tusschen *verstand* en *rede*, meer dan wij zelve opmerken. Vooronderstel eens, dat gij met een' gevreesden schuldeischer te doen hebt. Zoekt hij nu op allerlei wijzen, zelfs langs slinksche wegen, het zijne te

Digitized by Google

krijgen en nog meer dan het zijne, zoo zegt gij: »'t Is een *slimme kerel.*" Is hij vriendelijk maar naauwkeurig, vraagt hij wat billijk is, dan moet gij zelf bekennen: »Hij is een *verstandig man*, die op zijne zaken past." Maar behandelt hij u edelmoedig; spreekt hij: »Mijn vriend, ik ken uwe omstandigheden; ik wenschte ook gaarne geholpen te zijn in nood; ik zal met u overleggen, en mededoogen toonen met uwe vrouw en uw kroost!" dan zegt gij: »Dat is *redelijk*, dat is als *mensch* gehandeld." — Ziet gij nu niet? Hier hebben wij zelfs nog fijner onderscheiding: de dierlijke *slimheid*, het *verstand* van een' volwassen' man, maar boven die beiden, de menschelijke *rede.*

Nu zal het ons al meer helder worden, wat *de rede* is: wij bedoelen daarmede ons geheele *denkvermogen* in den uitgebreidsten zin, in de edelste beteekenis. Het *verstand* behoort zeker ook tot onzen redelijken aanleg, maar ons *verstand* alleen niet; wij kunnen veel begrip, veel kennis hebben, — wij kunnen zeer *slim* en toch zeer *onredelijk* zijn. Juist hierin ligt het kenmerk van ons redelijk denkvermogen. Het is niet tevreden met een enkel begrip van de noodigste zaken, het wil op die begrippen nadenken; het is niet tevreden, even als de dierlijke *slimheid*, met onze begeerten te dienen, het wil die begeerten regeren, ze leiden en bedwingen (*). Zoo spreken wij van *redelijk* nadenken, van een' *redelijken* wil. Zoo wordt de *rede* niet een werktuig of vermogen alleen, maar een beginsel. Dat redelijk beginsel van ons denken, spreken en

(*) Tot eene wetenschappelijke definitie gebragt, zou het gezegde misschien dus luiden: alle *denken* is *combineren*; het *verstand* is het *concrete denken*, waardoor wij eene zaak met oorzaak en gevolg bijv. en vooral een begeerd doel met de geschiktste middelen combineren; maar de *rede* is het *abstracte denken*, waardoor wij de combinatie van alle onze zielswerkzaamheden, van de geheele wereldorde en onze plaats in dezelve beproeven. Vandaar ook de betrekking der *rede* tot *geweten* en *geloof*. — Daar ik nog geene mij voldoende definitie gevonden heb, geef ik deze voor beter. Het gezegde in de redevoering zelve, moge eene meer populaire voorstelling van de zaak geven.

Digitized by Google

doen, dringt het *instinkt* op den achtergrond terug, en overwint de hartstogten. Door die *rede* geleid, verheft zich den mensch tot de eeuwige waarheid, tot het oorspronkelijke beeld van al wat edel is, tot de reinheid van ware deugd; met drie woorden gezegd: tot het *ware*, het *schoone* en het *goede*, en dus tot God zelven, die dit alleen is in de hoogste volkomenheid, God, de eeuwige bron, van al wat waar, schoon en goed is.

Wij hebben daar een' grooten stap voorwaarts gedaan, en moeten dus nog een oogenblik stilstaan en terugzien. Terugziende ontdekken wij, dat wij daar straks, over het *verstand* sprekende, onwetend reeds op het grondgebied der *rede* gewandeld hebben. Want het menschelijk *verstand* zou het nooit zoo ver gebragt hebben, indien onze *redelijke aanleg* het niet aanspoorde, oefende en eindeloos verder dreef. En hieruit vooral zien we, dat wij, als redelijke wezens, op aarde geheel op ons zelven staan. Die hoogere kennis en volmaking, dat ware schoone en goede, zoekt het dier niet. De *waarheid* bijv. — die is uwen *hond* geheel onverschillig, als ze zijn eigenbelang niet geldt; en hij zou geen afgekloven been geven voor de geheele wijsbegeerte van KANT, al kon hij die in drie lessen leeren. Wat de *schoonheid* betreft, het paard van den reiziger staat nooit stil, om een vreemd landschap te bewonderen. En de *deugd* — ja, men verhaalt er wel zoo iets van, maar geen van ons zou toch lust hebben, om de edelmoedigheid van den *leeuw* op de proef te stellen, die dan toch hoogstens op vriendschap en trouw, of met andere woorden: op het *instinkt der gezelligheid* nederkomt.

Hier ligt dus uitsluitend 's menschen bestemming: *na te denken* op zich zelven en alles, wat hem omringt; zijnen *smaak* te veredelen door beschouwing der natuur en eigene oefening; en de *deugd* te leeren kennen, te achten, te beoefenen. Ziedaar voor den mensch een eindeloos verschiet geopend: een landschap, dat zich uitbreidt, naar mate men voortgaat; een berg, die hooger schijnt, hoe verder men hem beklimt.

Om de werking der menschelijke *rede* na te gaan, moeten wij nog eens tot de kinderkamer terugkeeren. Volgen

Digitized by Google

wij daarbij weder het denkbeeld, dat de *rede* drie dingen beoogt: het *ware*, het *schoone* en het *goede*. Wat dus de *waarheid* aangaat, de zucht om iets vreemds te kennen, iets nieuws te weten, of het bekende té begrijpen, is het kind van nature eigen: wij zagen het reeds, het kind is nieuwsgierig. Maar op datgene wat men als waar kent en begrijpt, nu verder na te denken, die waarheid ijverig te zoeken, te bewaren, lief te krijgen, dat kost inspanning, en inspanning kost zelfbestuur, en die geeft de moedermelk aan den kleine niet. Het is dan uitmuntend, dat men de kinderen thans met innemende voorkomendheid onderwijst; dat de plak verbrand en de bullepees onder het oude touwwerk geworpen is; maar men zoeke ons daarom niet wijs te maken, dat de kinderen uit enkel lust leeren. Ze zien gaarne wat vreemds, ze hooren met open oor iets nieuws, maar verder gaat het alleen of door vrees of door begeerte of door eerzucht, naarmate gij òf straft, òf beloont, òf prijst. En ik geloof, dat nog nooit iemand onzer, zelfs onder het verbeterd onderwijs, bitter schreijend is te huis gekomen: » Ach moeder, ach! het is vakantie! nu kan ik in acht of veertien daag niets wijzer worden!"

Zoo als het met de *wetenschap* gaat, zoo gaat het met den goeden *smaak*, en eveneens met de *deugd*. Misschien dat het *schoone*, nog meer dan het *ware* en het *goede*, ieder kind van zelf aanlokt. Maar zoodra er inspanning noodig is om het te vinden, nadenken om den smaak te oefenen, moeite om zelf iets schoons voor den dag te brengen, haperт het al ligt.

En wat nu de *deugd* betreft, zeker, de kinderlijke eenvoudigheid en onschuld is lief, zij is de vreugde van ieder rein gemoed. Maar *onschuld* is nog geene *deugd*. Ras ontwaken de hartstogten, reeds vóór de *rede* rijpt; en het kind wijkt van het goede af, en gewent zich daarafte wijken, zelfs met de bewustheid van kwaad te doen. Heele brave, lieve kindertjes, die nooit liegen, nooit vader of moeder ongehoorzaam zijn, nooit twisten met broertjes en zusjes, hun brood met de armen deelen en uit hun eigen hartje tot God bidden, — men vindt ze ja, ieder jaar nieuw, jongens en meisjes, gekleurd en ongekleurd — helaas! het is alleen in de nieuwe kinderboekjes op *St. Nikolaas!* Neen —

Digitized by Google

Wilt gij een kind zien in zijne natuurlijke ontwikkeling? Het is niet GUMAL en LINA, en zoo menig ander bekoorlijk beeld, op het doek der verbeelding geschilderd; — neen! het is die straatjongen en zijn zusje, met nesten gesierd, maar op 't lijf haveloos; goedhartig, maar wild, ondeugend en ongezeggelijk; slim en ruw; geestig, maar ook doortrapt in liegen en bedriegen. Het is die knaap, die voor de school knikkert, maar ze niet bezoekt; rondom de kerk krijgertje speelt, maar er niet ingaat; en die, als hij in handen komt, altijd beterschap belooft, zonder ooit die belofte na te komen.

Zoo is het dan onze taak, ouders, om de zwakke *rede* onzer kinderen te leiden, te steunen, aan de onze te doen opstijgen, gelijk men de schoone maar teedere bloem ondersteunt en opbindt, terwijl de distel met krachtigen stengel omhoog schiet. Onze taak is het, haar te beschutten voor het geweld der kinderlijke hartstogten, die zich boven haar verheffen, gelijk het onkruid hoog uitgroeit boven de jeugdige vrucht des lands. Door oefening verkrijgt de *rede* sterkte, en de wil veerkracht; en de hartstogten buigen zich, naar mate het redelijk denkvermogen zich verheft! Ach! waarom wordt die eerste vorming van den mensch tot mensch dikwijls zoo schandelijk verzuimd! En naderhand klaagt menigeen, dat hij niet meer zijn kan, wat hij wel zou willen wezen.

Zien wij nu van de hoogte onzer beschouwing, die wij hebben beklommen, nog eens op den afgelegden weg terug: hoe groot is dan niet de afstand tusschen dierlijk *instinkt* en vlugge *verstands*-ontwikkeling, maar ook weder tusschen deze en de vorming der menschelijke *rede*. Het *instinkt* wijst naar beneden; deszelfs doel is het leven. Het *verstand* wijst voorwaarts, en deszelfs gebied is de aarde. De *rede* wijst omhoog, en het einde haarer wenschen is — God.

En als wij dan nu naar dezen maatstaf afmeten, wat wij menschelijks in den mensch vinden: wat is er dan niet veel voortreffelijks aanwezig, maar wat kon en moest er nog niet oneindig meer wezen!

Dit merken wij reeds terstond met blijdschap op, dat overal de *rede* haar aanwezen toont, zelfs bij de minste

Digitized by Google

beschaving of verstandelijken aanleg. Ook de wilde redeneert, en verbindt waarheden aaneen, en luistert naar den raad zijner oude wijzen; ook de wilde zoekt zich te versieren op zijnen wijze, en hij toont zijn schoonheidsgevoel in dichtmaat en dans; ook de wilde eert naar zijn inzien de deugd; en onder elke hemelstreek buigt zich de mensch voor een hooger Wezen, al is het ook voor een ingebeelde Godheid, neder, en droomt van een toekomstig, een eindeloos leven.

Dus is dan ook geen volk en geen stand door God gedoemd, om eene woeste horde of ook om de slaaf der beschaafden te blijven. Die den aanleg tot eindelooze ontwikkeling onderdrukt, vergrijpt zich aan de menschheid, aan Gods beeld. Overal wacht de menschelijke *rede* op eene vriendelijke hand, om haar den weg te wijzen; en nergens en nooit behoeft zij op dien weg stil te staan: want de eeuwigheid ligt voor ons, het oneindige is ons doel, God onze hope. En o! hoe hartverheffend is het niet, waar wij dien verhevenen aanleg zich zien ontwikkelen, de menschelijke *rede* hare krachten zien toonen en gedurig verder en verder oefenen. Dáár bloeit de ware *wijsbegeerte*, de voogdes der wetenschappen; dáár opent de *geschiedenis* hare schatten, en de *natuurkennis* haar eindelooze pracht. Dáár oefent zich de *smaak* in muzijk en dichtkunst, in welsprekendheid en beeldende kunsten, en de mensch volgt de Natuur, maar als haar *meester*. En dáár vooral heerscht *regt* en *deugd* en goede zeden, en de menschenliefde en de godsvrucht slaan, onder bescherming der *rede*, er hare woning op.

Wie, die hiervan doordrongen is, die *zoo* redelijk denkt, zou niet gaarne iets toebrengen aan die overwinning van het goddelijke in den mensch over de doode stof en den blinden hartstogt? — Maar, vraagt men, hoe zal best die redelijke ontwikkeling van den mensch worden bevorderd, èn in ons zelven, èn in ons gezin, èn in ons vaderland, èn over de geheele wereld? — Het is eene treurige dwaling, M. H.! wanneer men hier alles wacht van *verstands*-ontwikkeling; van hetgeen men beschaving, verlichting en vrijheid noemt. Het is deze dwaling, die landen heeft omgekeerd, de guillottine opgerigt, de maatschappij uit haar verband gerukt en stroomen bloeds vergoten. Enkele ken-

Digitized by Google

nis zonder hooger, edeler beginsel, dat is het scherp gewette scheermes in de hand van een kind; beschaving zonder veredeling, is een bedriegelijk vergulдsel; en uitwendige vrijheid zonder innerlijke verlossing van dwaling en hartstogt, dat is de vrijheid van den losgelaten *leeuw*, van de doorgebroken zee. Neen, menschen en volken moeten leeren, wie zij zijn en waartoe zij zijn, om vrij te kunnen wezen; zij moeten helder zien, om in het licht te kunnen wandelen. De leiband der onmondigen, de staf der zwakken moet niet worden weggeworpen, voor den staat der volwassenheid.

En wie is nu de beschermgeest en leermeesteresse der menschelijke *rede*, eerst hare voogdes en later hare vriendin? Het is eene dochter des hemels, en haar naam — *de Godsdienst*. De *Godsdienst* bevat de idealen in zich van al wat waar, schoon en goed is. Zij leert, wat de *Oosterlingen*, als het einddoel der menschelijke *rede*, met één woord uitdrukken: *wijsheid*. Doch die Godsdienst, die den mensch niet halfweg begeven, maar hem tot het einde toe leiden zal, moet onbedriegelijk zijn, zuiver, hemelsch. In den staat van onkunde en bekrompenheid behelpt zich de mensch met zijn geloof, hoedanig het ook zij, gelijk men zich bij de eerste aandoening van schaamte met vijgebladen kleedde; maar bij de ontwikkeling der *rede* werpt hij het gewaad af, waar hij is uitgegroeid en dat hem nooit meer passen kan. Zoo houdt zich het heidendom nog slechts in wezen, omdat het leeft in de duisternis; *Talmud* en *Koran*, omdat hunne vrienden zich vergenoegen met een doodsch schemerlicht; maar de Christelijke Godsdienst daagt vrijmoedig het *verstand* tot onderzoek van hare geloofsbrieven uit, en beroept zich, met waardig zelfvertrouwen op de geheel gevormde *rede*. Het licht is haar leven; en zij vreest niet, dat de mensch zich te hoog verheffen, dat de *rede* boven haar klimmen zal: want zij is gelijk aan *adelaar* en *condor*, die nog den stoutsten bergbeklimmer boven het hoofd vliegt..... Neen, zij is de zon zelve, die niemand ooit bereiken kan!

Zoo is de bane der menschheid gelegd. Er is nog voor eeuwen ruimte, voor eeuwen arbeid. De *wetenschap* breidt zich verder en verder uit, en verbaast zich, dat er nog zoo veel te leeren is. De ware *wijsbegeerte*, die nederig en

Digitized by Google

godvruchtig is, worstelt nog met de menschelijke bekrompenheid en eigenwaan, en zoekt zich een' weg door diep gewortelde doornen te banen. De *kunst* werpt knellende banden af en spiegelt zich in de zee der schepping, in de Natuur, die de hoogste kunst is. Maar ook de *zedekunde* treedt gedurig krachtiger tot den strijd tegen hartstogt en zelfbedrog terug; en de *Godsdienst* kampt met onbezweken' moed tegen bijgeloof en ongeloof, beiden even redeloos, even rampzalig.

Onze slotsom is opgemaakt. Het eenige, wat mij nog te doen staat, is, haar in korte woorden bij een te vatten.

Er is in de schepping een langzame voortgang en opklimming, waarbij somtijds verschillende wegen evenwijdig voortloopen of elkander kruisen, maar somtijds ook een duidelijk kenbare grenspaal staat, een trap en geene glooijing. Die voortgang van den dood tot het leven, van stof tot geest, meen ik door vier woorden te kunnen uitdrukken: *vormdrift*, *leven*, *bewustzijn*, *zelfbewustzijn*.

De *vormdrift*, of de kracht om dezelfde vormen te vernieuwen en te vermenigvuldigen, toonen ons reeds de kristallen van het delfstoffelijke rijk; maar eerst dáár, waar zich verschillende organen ontwikkelen, zamenstemmende tot één geheel, betreden wij het gebied van planten- en dierenrijk. In beide wordt de *vormdrift* door het *leven* beheerscht en wekt nieuw *leven* op; maar alleen bij het dier geschiedt dit met *bewustzijn*, met gevoel en wil. Doch veel hooger is de trap, waarop de mensch door *zelfbewustzijn* geplaatst is. »Ook het dier," zegt CUVIER: »gevoelt en weet en denkt; maar de mensch alleen gevoelt, dat hij gevoelt, weet, dat hij weet, en denkt, dat hij denkt (*)."

Op dezen schakel terugziende, bewonderen en aanbidden wij nog eens de oneindige wijsheid Gods. Zij heeft

(*) *La* REFLECTION, *cette faculté suprême, qu' a l'esprit de l'homme de se réplier sur lui-même et d'étudier l'esprit*, — is dus bij CUVIER de menschelijke *rede*, of wel haar onderscheidend kenmerk.

Digitized by Google

als 't ware hare gedachten in het doode stof uitgedrukt. En in die duizenderlei heerlijke vormen, die delfstof noch plant noch dier zelf uitdacht, èn in het onbewuste dierlijke leven, dat in ons is, èn allermeest in onzen verhevenen aanleg, zien wij, — niet de sporen van het vroegere werk eens Bouwmeesters, die thans rust, maar de immer werkzame almagt van Hem, *in wien ook wij door onze rede* (*) *leven, ons bewegen en zijn.*

Die almagt en wijsheid zien wij in het *instinkt*, als in een' spiegel. Maar gelijk de spiegel koud is, ook waar hij vuur afstraalt, en blind, waar hij de heerlijkste tafereelen schetst, zoo is het *instinkt* van zijne eigene voortreffelijkheid onbewust. Misschien kunnen wij, als we al het verhandelde zamenvatten, deszelfs werking nog het best met die der *gewoonte* vergelijken, waardoor ook wij menschen bewusteloos herhalen, waarin wij eens geoefend zijn (†). De Schepper heeft die eerste les, die de mensch zelf nemen moet, bij het dier op zich genomen; en het handelt door herhaling van zijne voorstellingen of door neiging van zijne organen, het vormt zijne kunstgewrochten naar het model, voor zijne verbeelding afgespiegeld.

Maar zelfs dit werktuigelijk *instinkt* gaat reeds met *be-*

(*) Ik voeg deze woorden in den bekenden tekst van PAULUS, omdat men thans weder in denzelven eenen steun zoekt voor het pantheïsme, dat, hoe men het overigens beoordeele, den Bijbel tot een' verklaarden tegenstander heeft. Of wie, die PAULUS onbevooroordeeld aanhoort, kan meenen, dat hij ooit zou hebben kunnen zeggen: »in Wien planten en dieren leven, zich bewegen en zijn?"

(†) »Wanneer een wiskundige," zegt CONDILLAC: »met de oplossing van een moeijelijk vraagstuk bezig is, weet zijn *instinktueel* IK (*moi d' habitude*) den weg te vinden door het woelige *Parijs*, en voor ieder rijtuig uit te wijken, terwijl toch zijn *verstandig* IK (*moi de reflection*) geheel in de mathesis verdiept is." — Zoo herinner ik mij, dat ik eens mij voorstellen wilde, hoe ik mij schoor; maar ik wist het niet; ik ging dus voor den spiegel staan, liet mijne handen haar eigen' gang gaan, en nu zag ik, waar zij hun werk begonnen en eindigden. Zulke kleinigheden kan ieder bij zich zelven opmerken.

Digitized by Google

wustzijn en *vrijheid* gepaard, hoewel die nog op lagen trap staan. Het *bewustzijn* draagt kennis van de omstandigheden, waarop het *instinkt* van toepassing is; en de *vrijheid* kiest de wijze, om het in werking te brengen: even als de onkundige, maar werktuigelijk geoefende werkman toch zijnen tijd kent en zijne stoffe kiest, om het model te verwezenlijken, dat hij noch uitvond, noch begrijpt.

Die *vrijheid* heeft het *verstand* tot leidsman gekregen; en dit eerst gaf ons den waren maatstaf aan de hand, om den verschillenden afstand te berekenen, waarop de diersoorten van elkander en van den mensch geplaatst zijn. Zoo schijnt de *hen* eene zorgvuldige en wijze moeder, en toch doet zij al het mogelijke, om een ei van krijt uit te broeden; de *vleeschvlieg* schijnt bijna met oordeel des onderscheids begaafd, en toch houdt zij op den reuk af, zekere bloem (*) voor rottend vleesch, waaraan zij veilig hare aanstaande jongen kan toevertrouwen.

Hooger wel stijgt de *verstands*-ontwikkeling bij die dieren, die ons naderbij komen in ligchamelijke vorming; maar altijd nog blijft het *verstand* bekrompen, daar het alleen een middel is tot voldoening der behoefte van het oogenblik, of tot opvolging van het *instinkt;* altijd nog de *vrijheid* beperkt, die meer in de keuze der middelen dan in die der doeleinden bestaat; — en *instandhouding van het geschapene* is nog het eenig doel, waartoe de uitstekendste vermogens gerigt zijn. De mensch alleen gebruikt die vermogens tot eeuwigen *voortgang*. Hij is de spiegel niet meer, maar het beeld.

Eene laatste opmerking bevestige het goddelijke der menschelijke *rede*. Alle hoogere (zoo wel als de lagere) werkzaamheid in het dier heeft zijne organen: het *bewustzijn* volgt de ontwikkeling van het zenuwleven, het *instinkt* die der zenuwknoopen en het *verstand* die der hersenen (†); maar

(*) De *stapelia hirsuta*.

(†) Schoon wij dit in het algemeen als zeker mogen stellen, laat het in de bijzonderheden nog vele betwistbare punten over, vooral wat het *instinkt* aangaat. Deszelfs verband als *zelfverdediging* met de organen, daartoe dienende; en als *kunstdrift* met de edeler zintuigen en de hersenschors,

Digitized by Google

er is nog geen orgaan gevonden voor de *rede*, en indien ik mij niet bedrieg, zal het nimmer gevonden worden. Wel kan men hare werking verwarren of belemmeren, door het gevoel te verdooven en de hersenen te kwetsen; maar nooit zal men het *geweten* als een bloedvat kunnen verstoppen, of de *godsvrucht* als eene zenuw afsnijden (*).

Hieruit volgt nog eene andere opmerking, die den vreesachtigen dierenvijand zijn' laatsten schroom moge ontnemen. Zij is deze. Overal in de Natuur is een langzame overgang: tusschen enkelvoudige *kracht* en *vormdrift;* tusschen deze en het *leven;* tusschen *leven* en *bewustzijn;* — en de *spons* en *paddestoel* en het *infusiediertje*, of de groene, plantaardige stof, die het vormt, liggen nog min of meer in proces tusschen het dieren- en plantenrijk (†); — maar van het *verstand* op de *rede* is geen overgang. Het kind is reeds mensch, en de *ourang-outang* nog geen kind. Niets heeft het *hondenras* bij de beschaving gewonnen, dan eenige aangeleerde kunsten, en nooit heeft de kolossale *olifant* op het gebied der aarde aanspraak gemaakt. Als zijne natuurlijke behoeften voldaan zijn, legt zich het dier neder en slaapt; als het uit zijnen kring gerukt wordt, staat het verlegen, kwijnt en sterft. Maar de mensch is rusteloos in zijne plannen, en onuitputtelijk in de hulpmiddelen om die te volvoeren. In de zandwoestijn spoort hij bronnen op, en op *Nova Zembla* bouwt hij van een schip zijne woning; zijn vorschend oog dringt tot de kleinste zenuwen der insekten door, en tot de nevels van eindeloos verwijderde sterren; ja hij beproeft, schoon dan ook duizelend van vergeefsche inspanning, zijn verstand op het grootste, het oneindige: — het wezen der Godheid. En heeft hij zijne taak op aarde afgedaan, dan

behoeft nog te zeer het mikroskoop, en eene langdurige, scherpzinnige en naauwkeurige opmerking.

(*) »Er bestaat geen werktuig der ziel," zegt Dr. RAMAER, die ze den mensch alleen toekent. »Er is geen orgaan der *rede*," zeggen wij; en zou niet onze meening dezelfde zijn?

(†) J. VAN DER-HOEVEN, *Dierkunde*, I, bl. 10.

Digitized by Google

gevoelt hij tot een hooger en eeuwig leven moed en kracht in zich, en laat het onvoltooide werk op aarde ter voortzetting zijnen kinderen achter.

En zoo, dit zij ons besluit, terwijl de dierenwereld alleen een *tegenwoordig* heeft, eenen kring, waarin ze zich omwentelt, heeft de menschheid eene *geschiedenis* en eene *toekomst*. Een nevel bedekt ze nog, die toekomst; de reiziger ziet nog geen land; hij worstelt met de stormen nog; maar het kompas wijst onveranderlijk naar de haven, en — God bestuurt zijne reis!

HERINNERINGEN UIT HET OOSTEN.

Konstantinopel.

Op eenen schoonen avond verlieten wij *Smirna*, waar ik vrienden achterliet, welke ik naar alle waarschijnlijkheid nimmer zou wederzien. Het stoomschip, aan boord waarvan zich een talrijk gezelschap van mans en beminnelijke vrouwen bevond, doorkliefde met snelle vaart de golven; de liefelijke tinten van het avondrood verspreidden zich allengskens om ons henen, en op eenen der schoonste dagen volgde een zoo heerlijk schoone nacht dat niemand onzer aan naar bed gaan dacht. De aanbrekende dag vond ons nog met elkander kouten, en toen de *brise* (de geregeld wederkeerende zeewind) opgehouden had, stuurden wij naar de kust, waar eene verlaten, met boschjes van misgroeide eikenboomen bedekte landstreek zich aan onze blikken vertoonde. Het waren de velden van *Troje*. Hier stond eenmaal het beroemde *Ilion!* Deze beek, die tegenover ons in zee stroomt, heette eens de *Simois*. De beide heuvels, welke wij aan den oever ontdekken, worden nog tegenwoordig de graven VAN PATROCLUS en VAN HECTOR genoemd. Deze groote blaauwe berg, die in de verte zijne met sneeuw bedekte drie toppen ten hemel heft, is de *Ida*, en achter ons stijgt het eiland *Tenedos* uit de glinsterende golven op. Met sprakelooze aandoening beschouwden wij deze woestenij, welke wij ons in onze schooljaren zoo menigmaal vol leven en beweging verbeeld hadden. Was het niet iets wonderbaars, dat wij hier, op eene stoomboot, in een vrolijk gezelschap, over diezelfde zee pijlsnel voortschoten, welke wij ons altijd overdekt door

Digitized by Google

de schepen van AGAMEMNON en diens togtgenooten hadden voorgesteld? Maar reeds verwijderen wij ons van den oever; en nu, nu het kleine dal, welks naam de dichtkunst onsterfelijk gemaakt heeft, uit ons oog verdwenen is, twijfel ik aan hetgeen ik gezien heb, en waan het een spel mijner verbeeldingskracht geweest te zijn.

Tegen den middag voeren wij de *Dardanellen* in, een' schoonen, blaauwen, tusschen groenende oevers besloten stroom, en eenige uren daarna wierpen wij, voor een klein stadje met witte huizen, tusschen *Sestos* en *Abydos*, het anker uit. Deze beide vlekken, die zonder het waagstuk, dat LEANDER het leven kostte en Lord BYRON op eene zware koorts te staan kwam, bezwaarlijk immer eenige vermaardheid verkregen zouden hebben, zijn twee gehuchten, die, gelijk de meeste dorpen, volstrekt niets van het zoogenaamde Oostersche voorkomen vertoonen. Het is een bajert van roodachtige huizen, welker groote roode daken, tusschen donker gebladerte en bloemen heenschemerende, de Chinesche marktvlekken herinneren, welke sommige reizigers beschreven hebben. Het schip werd, bij zijne aankomst, snel door talrijke kaïks omgeven, waarin langgebaarde *Turken*, gesluijerde vrouwen en pakken van allerlei aard en grootte gezien werden. Op ons dek heerschte eene vreeselijke verwarring en drukte; de matrozen vloekten, de vrouwen schreeuwden, de lastdragers vochten om den voorrang; eindelijk herstelde zich de orde, en de nieuwe passagiers bestegen de stoomboot. Onder de schuiten, welke het schip omstuwden, was er eene bijzonder rijk geladen; zij scheen aan eenen jongen *Arabier* te behooren, die overeind op eene baal stond en verscheidene voeten boven de roeijers van zijn kaïk uitstak. Zijne geheel witte kleeding deed de zwartbruine kleur van zijn aangezigt nog sterker uitkomen, en een schilderachtig over zijne schouders geworpen mantel van zwarte wollen stof deed onwillekeurig alle blikken op hem wenden. Nimmer heb ik een' fraaijer kop, heb ik wezenstrekken van krachtiger uitdrukking gezien, dan die van dezen jongen man. Zijne groote zwarte oogen gaven schranderheid en zachtmoedigheid tevens te kennen, en zijne houding adel en fierheid. Zoo lang de wanorde op ons schip nog duurde moesten zijne *Kaidschi* zich op zekeren afstand van hetzelve houden; maar toen al de overigen aan boord waren, deed ook hij aanleggen, klom het eerst langs den scheepstrap

Digitized by Google

naar boven, en reikte toen achter elkander de hand aan zes gesluijerde vrouwen, wier lange witte kleederen hare jeugd en schoone leest niet verbergen konden. Zonder in het geringst door de hem zeker geheel ongewone omgeving in verlegenheid gebragt te worden, geleidde de jonge *Arabier* zijne *Odalisken* in een scheepsvertrek, plaatste een' wonderlijk uitgedoşten Neger als wacht voor de deur, en keerde daarna op het dek terug, waar een andere slaaf hem een kostbare *nargilek*, of Turksche tabakspijp, toereikte.

De zes *Odalisken* hadden mijne verbeelding aan den gang gebragt; ik achtte, dat geene gelegenheid mij gunstiger zijn kon, om overtuiging te bekomen nopens de zoo hoog geroemde schoonheid van *Azië's* geheimvolle dochteren. Zoodra dus het schip zijnen loop hernomen had, sloeg ik den zwarten ARGUS, wien de bewaking van den schat vertrouwd was, zorgvuldig gade. Hij lag voor de deur zijner jongo gebiedsters, om alle nadering te beletten. Meer dan een uur lang waarde ik om hem heen, toen ik hem plotseling den trap zag opspringen. Naauwelijks was hij verdwenen, of ik sloop voor de deur, en wierp door het sleutelgat een' onbescheiden blik in het vertrek. Vlak tegen mij over zaten twee vrouwen met onder het lijf gevouwen beenen op den grond; de eene had haren sluijer opgeheven, en reeds zag ik een bleek gelaat en twee groote zwarte oogen, toen zich snelle treden achter mij lieten hooren. Het was de Neger. Toen hij mij gewaar werd, stiet hij eenen woesten schreeuw uit, waarop ik, geenen lust gevoelende om mij met hem in een gevecht in te laten, in allerijl op het dek terugkeerde. Evenwel zoo goedkoop scheen ik er niet te moeten afkomen; want de woedende slaaf volgde mij derwaarts, en verhaalde zijnen heer, terwijl hij met den vinger op mij wees, aan welke euveldaad ik mij had schuldig gemaakt. Twee oude *Turken* sprongen terstond overeind en maten mij met grimmige blikken; een hunner greep zelfs naar zijnen dolk en begroette mij met den eeretitel van *giaur!* Den jongen *Arabier* scheen intusschen misschien wel de gelijkheid van onze jaren toegeeflijker te maken, want hij vergenoegde zich met mij toe te lagchen, doch begaf zich, om van nu aan de gelegenheid tot zulk eene onbehoorlijkheid af te snijden, zelf naar zijne vrouwen, en kwam niet meer te voorschijn.

Trapsgewijs werd de zeeëngte, waarin wij den geheelen

Digitized by Google

dag gevaren hadden, breeder; de beide zich steeds meer verwijderende oevers namen eene opaalkleur aan, en het water werd woeliger; wij bevonden ons in de zee van *Marmora*. Met zonsondergang verzamelden zich de *Muselmannen*, die, met hunne tulbanden van allerlei gedaanten, hunne pelsen van allerlei kleuren, hunne met smaak vervaardigde wapenen en schitterende tapijten, het meest oostersche tooneel, dat men slechts bedenken kan, vormden, groepsgewijs bijeen, en deden, nu eens staande, dan knielende, dan weder uitgestrekt op den grond, hun avondgebed. Hun gelaat getuigde van hooggespannen vroomheid, en zij schenen zich aan het dwaze glimlagchen van menigeen' der omstanders in het geheel niet te bekreunen. Hoe diep verlagen zich toch niet reizigers, die de gebruiken van het land, door hetwelk zij trekken, bespotten, in de oogen der inboorlingen! Inderdaad is het zeer wel mogelijk, dat zulke spotternijen mede tot de oorzaken dier godsdienstverbittering behooren, welke in *Turkije* zoo dikwerf eene ontmenschte wederwraak ten gevolge heeft. Het gezigt dier mannen, die hunnen godsdienstpligt vervulden, was niets minder dan belagchelijk; veel beschamender was het integendeel, dat op het Christelijke schip niet een eenige Christen er aan dacht, een gebed aan zijnen Schepper te rigten, terwijl geen *Muselman* dit verzuimde.

Des anderendaags wandelde ik reeds zeer vroeg in den ochtend op het dek, en liet mijn oog oplettend langs den geheelen gezigteinder waren — de dag moest onvergetelijk voor mij worden. Nog was de zon niet opgegaan; de lucht was gevoelig koel; over de zware, met witte kammen gekroonde golven trok een dunne nevel, welken de *brise* vaneenscheurde en in enkele vlokken voor zich uit dreef. Om ons heen dartelden kleine dolfijnen, die, naar ankerboeijen gelijkende, zich op de baren wiegden. De diepste stilte heerschte op het dek; de wachthebbende matrozen zaten half sluimerend om de kombuis; op het voorste gedeelte van het schip sliepen de *Turken*, in gele, roodgestreepte dekens gewikkeld. De stuurman alleen was wakker; hij sloeg het kompas gade en luidde bij het wisselen der wacht. De schelle toon zijner scheepsklok en het eentoonige rondgaan der raderen was het eenige gedruisch, dat zich vernemen liet; en zoo scheen onze stoomboot, die zoo vele levende wezens in zich bevatte, gedurende hunnen slaap door eene

Digitized by Google

onzigtbare magt, als een spookschip, voortgedreven te worden. Eerlang zag ik in het oosten een groenachtig schijnsel doorbreken, dat geel wordende hemelwaarts rees; het land stak op dezen verlichten achtergrond als een zwarte band af, en de zee nam hare gewone azuurkleur aan. Een uur later waren wij nog slechts een kanonschot ver van het Serail verwijderd; maar ach! digte nevel bedekte de stad; wij voeren in eene wolk. *Konstantinopel* was onzigtbaar, en ik geheel troosteloos, dat ik het schoonste oogenblik van eene lange en moeijelijke reis zou moeten ontberen. Plotseling steeg de zon stralend uit de golven, en als door een' tooverslag werd de nevel doorschijnend. Terstond daarop scheurde dit gordijn geheel, en voor mijne door zoo veel glans bijna verblinde oogen toonden zich aan alle kanten ontelbare minarets met vergulde spitsen, duizenden van vonkelende koepelgewelven, heuvels, met roode, tusschen boomloof half verscholen huizen bedekt; eene onmetelijke rij zonderling gevormde, glinsterende paleizen, moskeeën met blaauwe daken, boskaadjen van cipressen en Egyptische vijgenboomen, bloeijende tuinen, eene onoverzienbare haven vol schepen, masten en vlaggen, kortom het betooverend gezigt van dat *Stamboul*, dat minder naar eene groote hoofdstad, dan naar eene eindelooze reeks van bekoorlijke kiosken in eene grenzenlooze lustwarande gelijkt, welker vijvers zeeën, welker aardhoogten bergen, welker boschjes wouden, welker beken zeearmen en welker schuitjes oorlogsvloten zijn; een onvergelijkelijk, grootsch en smaakvol aangelegd park, welks plan feeën ontworpen en reuzen uitgevoerd schijnen te hebben. Toen de zonnestralen gloeijender werden, veranderden de dampen in eene soort van goudstof; *Konstantinopel* scheen in vlam te staan, en uit dezen oogverblindenden dampkring straalde het onvergelijkelijk panorama met verdubbelden luister; ons allen ontsnapte een kreet van bewondering.

Menige schrijvers hebben het gezigt op *Konstantinopel* met dat op *Napels* vergeleken; dit is allerbelagchelijkst. Een ieder kan zich van de Italiaansche hoofdstad eene voorstelling maken; terwijl de stad der Sultans alle droomen der verbeelding aan wonderen overtreft. Men verhaalde mij, dat een reiziger, terwijl hij om het Serail voer, van gemoedsbeweging de koorts gekregen had; zoo bespottelijk als ik dit aanvankelijk gevonden had, zoo waarschijnlijk kwam het mij voor, toen ik tot bij de Zeven Torens gevorderd was. Onze ver-

Digitized by Google

rukking was echter slechts van korten duur, want de nevel verdikte zich op nieuw; het schilderstuk werd als met een rooskleurig gaas overtogen; daarna werd het kleurloos bleek, en *Konstantinopel* verdween als een droombeeld.

Toen ons schip tusschen de Turksche stad *Stamboul* en de Europeesche voorstad *Galata* ten anker gekomen was, had de nevel zich een weinig verdund, en omsluijerde nog slechts de voorwerpen, zonder ze geheel aan ons oog te onttrekken. Dit oogenblik scheen mij uiterst gunstig om *Konstantinopel* te beschouwen, want het half doorschijnende wolkgaas veroorloofde ons oog te zien en liet echter tevens aan onzen geest het bekoorlijke van te mogen raden. De heerlijkste panorama's, even gelijk in het algemeen alle schoonheden in deze wereld, winnen er bij, wanneer men ze door eenen dunnen sluijer ziet, welke aan de verbeeldingskracht, die dochter des hemels, de vrijheid laat, hare wieken te ontvouwen. Nu en dan evenwel verlichtte een door de wolken dringende zonnestraal eene moskee met hare koepeldaken, een paleis met zijne prachtig bloeijende boomen, eene sierlijke springfontein; en deze blikken, deze zich gedurig hernieuwende gulden *oasen* in het wolkenmeer, toonden ons het tafereel, dat de tooverwereld onzer verbeelding ons in de volle heerlijkheid van zijn harmonisch geheel geschilderd had, in al de bekoorlijkheid zijner afzonderlijke deelen. Op de stilte en rust, die 's morgens over het dek geheerscht had, was eene onbeschrijfelijke drukte en levendigheid gevolgd. Allerwegen waren de matrozen bezig, dezen bij anker en masten, genen bij waren en pakkaadje, die uit de benedenste ruimten van het schip naar boven geheschen werden. De passagiers riepen en verdrongen elkander; de *Turken*, welken men nog niet veroorloofde aan land te gaan, woelden in onbeschrijfelijke verwarring ondereen, en poogden met hunne ligchamen een bolwerk voor hunne verbaasde vrouwen te vormen. Om ons heen dobberden twee- of driehonderd door halfnaakte roeijers gevoerde kaïks. Ondanks het verbod, was eene menigte Maltezische schippers, Turksche lastdragers en Italiaansche *ciceroni* op het dek gedrongen; zij vielen ons, om zoo te zeggen, op het lijf, en boden ons in alle mogelijke talen hunne diensten aan. Vlugten blaauwe duiven en witvleugelige albatrossen omzwierven met angstig geschreeuw onze hoofden. Hierbij denke men zich nu nog de doordringende stem van den bevelen gevenden scheeps-

Digitized by Google

kapitein, het van tijd tot tijd aangeheven, nieuwsgierigheid en ongeduld te kennen gevend luid geroep van dezen of genen der reizigers, en men zal zich van het tooneel, dat het dek van een voor *Konstantinopel* aankomend schip gewoonlijk aanbiedt, eenig denkbeeld kunnen vormen. Ik wist niet, waarheen ik mijne blikken wenden moest, die door duizend nooit geziene voorwerpen te gelijker tijd aangelokt werden; hier lag de *Gouden Horen*, met zijne ontelbare menigte schepen, daar de cipressen van *Galata*, de met moskeeën bedekte zeven heuvels van het oude *Byzantium*, en verder de blaauwe golven van den *Bosporus*, de *Propontis* en de schitterende oevers van *Scutari*. Bedwelmd door mijne bewondering en dronken van geestdrift, wilde ik, nadat wij eindelijk de landingsplaats bereikt hadden, het eerst op de kaai springen, toen in mijne overijling mijn voet uitglipte, en ik, zoo lang ik was, in eene morsige straatgoot viel. Op zulk eene wijs betrad ik *Konstantinopel*.

(*Het vervolg hierna.*)

DE KATTEN-RAPHAËL.

Het was laat in den avond. Op den weg van *Allmenstätten* naar *Inneried* liep schreijend een kleine knaap, in armoedige, gescheurde kleeding, onder het van knoopen ontbloote wambuis eene groote, fraai gevlakte kat dragende. Radeloos bleef hij ten langen laatste stilstaan, want hij was aan een' der veelvuldige kruiswegen voor de *Rieder* heide gekomen, en, zich de tranen, die hem het gezigt verdonkerden, uit de oogen wisschende, keek hij regts en links. Vruchteloos echter was zijn zoeken: de lange heide lag stil en eenzaam voor hem — en in de verte de graauwe, hemelhooge ijsbergen. Geen licht, geen leven verradend geluid bereikte het angstig rondziend oog, het luisterend oor van het kind. Uitgeput van vermoeidheid ging het snikkend op den grond zitten, en, de spinnende kat aan zijn hart drukkende en haar met kussen bedekkende, zag het stil voor zich neer, terwijl de wind snerpend tusschen de ijskroonen der bergen henendrong en over het rietgras der heide suisde. — Plotseling stoorde het snuiven van paarden en het rollen van wielen de stilte van den invallenden nacht, en ratelend kwam een tweeraderig rijtuigje den hobbeligen weg langs.

Digitized by Google

Verwonderd hield de heer, die er in zat, stil, toen hij aan den kant van den weg de donkere ineengehurkte gedaante van den knaap in het schemerlicht van den avond zag zitten, en met vriendelijke stem vroeg hij: »Waar moet gij heen, jongetje?"

Een droevig, half gesmoord snikken was al het antwoord, dat hij kreeg.

Nu sprong de man snel uit het rijtuig; hij was nog jong, slank, in eenvoudige, landelijke kleeding; het bleeke gelaat, met de scherp geteekende trekken, droeg den stempel van verstandige goedhartigheid. Hij vatte den kleine bij de kin, en hief diens met tranen bedekte gezigt naar hem op. De knaap was een toonbeeld van het leelijke, met *cretinismus* bezochte ras der landlieden uit die streken; hoofd en handen waren groot en plomp, maar onder het lage, van borstelachtig haar omstoken voorhoofd glinsterden een paar oogen, helder en rein als eene onbezoedelde kinderziel. »Vader is dood!" snikte de kleine.

»*En* uwe moeder?"

»Ook dood — al lang dood!" herhaalde de knaap.

»Dus een weeskind," sprak langzaam de man en greep de hand des knaaps; »hoe heet gij dan?"

»MIJN FRIEDLI."

»En zoudt gij wel met mij willen gaan naar dat mooije huis daar ginds?" De man wees hierbij naar een punt, van waar zich, tusschen de bergen, een licht begon te laten zien.

»Poes ook?" vroeg de jongen met een van blijdschap stralend gezigt.

»Die ook, FRIEDLI!" hernam glimlagchend de man en legde zijne hand op het hoofd van den knaap, die met een' vreugdesprong zijne in slaap geraakte kat wekte. »De vrede Gods en Zijn zegen zij met u, arme wees! Ik wil uw vader zijn," sprak met plegtigen ernst de man, en tilde den verwonderden knaap in zijn rijtuig, dat niet lang daarna voor een groot gebouw stilhield.

Het huis was *Neuhof* — en de man, aan wiens hand de wees FRIEDLI zijne nieuwe woning betrad, heette JOHANN HEINRICH PESTALOZZI.

De tuinpaden en bedden op *Neuhof* wemelden van vrolijke, gelijkvormig gekleede jongens en meisjes, die met

Digitized by Google

schoffels en harken er op bezig waren, doch van de hun voorgeschreven taak gedurig een oogenblik wisten af te zonderen, om een' hunner makkers de eene of andere poets te spelen. De zoo algemeen geplaagde scheen een kleine, leelijke knaap te zijn, die, zonder zich aan de aardkluiten en boomtakjes, met welke men naar hem wierp, te storen, alleen in een' hoek van den tuin ijverig stond te spitten.

Het dartel goedje waren PESTALOZZI's kweekelingen, meestal arme, ouderlooze kinderen, welke hij hier en daar had opgezameld, om hen door arbeid op te voeden en tot menschen te vormen.

Hij zelf wandelde, met zijne gade aan den arm, in fluisterend gesprek, door de netbezande paden van den tuin, als verdiept in zijne weldadige ontwerpen voor de toekomst der in armoede en ellende verzonkene bergbewoners, voor welke zijn vindingrijke geest, uit de betrekkelijk al te sterk bevolkte Alpenweiden en heidestreken, de wegen der beschaving tot een nieuw leven poogde te banen. Eensklaps ontrukte een woest gedruisch hem aan zijne menschlievende droomen, en uit de donkere oogen van den stichter der inrigting, vloog door het loof der boomen een strenge blik op den wild dooreenwoelenden drom zijner scholieren.

Eene groote door den tuin rennende kat had het geplaag der jonge lieden, van het voorwerp hunner vroegere baldadigheid, op zich afgewend. Met een luid geschreeuw joeg de geheele troep het beangstigde dier achterna: »FAIRDLI, je kat! FAIRDLI, je kat!" en een hagelbui van kluiten en steenen omsuisde FAIRDLI's vlugtende lieveling.

Op dit gezigt sprong de knaap, zijne spade wegwerpende, ijlings toe, en met opene armen zijne kat te gemoet. »Hier, poes! hier, poes!" riep hij met angstige stem.

Ach, zijne hulp kwam te laat! Een knoesterige boomstronk, door den arm van een' der grootste jongens geslingerd, trof den arme kat aan den kop; zij tuimelde neder, kroop bloedend en jammerlijk maauwend tot voor de voeten van haren meester, en stierf. Nu vloog een bliksemstraal van woede over het aangezigt van den anders zoo stillen en vreedzamen FAIRDLI; met vonkelende oogen en hijgende borst, greep hij zijne spade, die in het volgend oogenblik met bedwelmenden slag nederviel op het hoofd van den boosaardigen jongen, die hem zijne geliefde kat had doodgegooid.

Digitized by Google

Wraakbrullend omringde de schaar der kinderen den verbijsterden FRIEDLI, die bleek en sprakeloos op den gevallene neêrzag. Met angstigen en droevigen blik trad hun opvoeder in hun midden.

»Wie van u heeft dat gedaan?" vroeg hij, en hief den steunenden knaap van den grond.

»FRIEDLI! FRIEDLI!" klonk het van alle kanten, en aller stemmen verhieven zich om den schuldigen makker aan te klagen.

Deze had intusschen de bloedende kat opgegrepen, en, een' vurigen kus op de hand van zijnen leermeester gedrukt hebbende, brak hij door den kring der knapen en verdween tusschen het geboomte.

En toen de nacht gekomen was, bevond PESTALOZZI, dat hij eenen kweekeling minder had.

»Het is middag, Mijnheer FREUDENBERG!" riep de dikke waardin uit den *Rooden Haan* in de beneden-voorstad van *Bern* den schilder toe, die op den voor hare huisdeur opgerigten steiger bezig was het reusachtige uithangbord der herberg in nieuwen kleurenglans te doen schitteren.

»Ik kom," antwoordde FREUDENBERG en klom, steunend en voorzigtig, langs de krakende ladder naar beneden.

Naauwelijks was hij de huisdeur in, of een knaap, die reeds lang hunkerend om de herberg gezworven had, klom snel en behoedzaam de ladder op en verdween op het hooge getimmerte. Ongeveer een uur was verloopen, toen de schilder met glanzende, door den gebruikten wijn hoogrood gekleurde tronie, de ladder besteeg; maar met een' kreet van verbazing bleef hij op de laatste sport roerloos staan — want op de plaats, waar hij gewerkt had, zag hij eenen jongen, die, met eene doode kat voor zich, bezig was, in haastige trekken, haar portret naast den rooden haan van den meester op het bord te schilderen.

»Wie satan stuurt u hier, gij galgenbrok!" barstte eindelijk de vertoornde meester los, klom op den steiger, en pakte zijnen ongenoodigden plaatsvervanger bij het oor. Doch snel liet hij hem los, en, met een' blik van goedkeuring op het ruwe proefstuk van den jongen, bromde hij: »Voor den drommel, dat is toch zoo slecht niet! De bengel heeft talent! — Zeg, van wien hebt gij dat toch geleerd?"

Digitized by Google

RAPHAËL te leeren kennen. Het grommige, norsche wijf, dat ongaarne eenig bezoek bij haren huisgenoot komen zag, uit vrees, dat het iemand mogt gelukken, den armen MIND te bewegen, hare woning, waaruit leven en vrolijkheid verdwenen waren, te verlaten, en dat hierdoor de bron harer inkomsten zou ophouden te vloeijen, wees den schilder, zonder zich te verwaardigen met hem in gesprek te treden, de kamer van den kunstenaar.

In het armoedige vertrekje op den grooten armstoel gezeten, dien hij schier niet meer verliet, keek de arme MIND FRIEDLI door het open venster op de groenende Alp, en streelde eene fraaije, geel en zwart gevlakte kat, die op zijn' schoot zat te spinnen. FÜSZLI deinsde terug op het gezigt van het sombere, door den ouderdom nog leelijker geworden wezen, dat voor hem zat, welks plompe hand de heerlijke teekeningen ontwierp, en welks afzigtelijk ligchaam den geest eens kunstenaars omsloot.

Doch weldra vergat de schilder, verdiept in het genot der verwonderlijk schoone teekeningen, welke hij hier vond, de terugstootende gedaante van hem, die ze ontworpen had. Deze was inmiddels in eene diepe sluimering gezonken.

Toen FÜSZLI des anderen daags naar de woning van den ongelukkige terugkeerde, vond hij een lijk! Arm en in ellende was de voortreffelijke dierschilder gestorven. Na zijnen dood zijn zijne schilderstukken buitenslands met zware sommen betaald.

Hem, gelijk zijnen leermeester, den grooten onderwijzer, die elders in behoefte gestorven is, vergat het vaderland; en nu nog, terwijl de dankbare nakomelingschap eindelijk PESTALOZZI bijna vergoodt, denkt niemand aan zijnen kweekeling, den *Katten-Raphaël*, MIND FRIEDLI.

SCHWARZKOPF, DE WILDDIEF.

(*Een Verhaal uit de Beijersche bosschen.*)

Op zekeren morgen in de maand Mei van het jaar 1825, omstreeks een uur voor het aanbreken van den dag, was er eene buitengewone drukte te bespeuren in het uitgestrekte domein, het *Westwald* in *Rijnbeijeren*. Eene sterke afdeeling gewapende gensdarmen onder bevel van eenen luitenant, en een nog talrijker troep koddebeijers, goed gewapend met hunne dubbele jagtroeren en breede jagtmessen of hartsvangers, verschenen aan het eene einde van het bosch, dat een aanmerkelijk deel van den uitstekenden jagtgrond beslaat. Van dit punt uit werden detachementen gezonden, om het bosch te doorzoeken, anderen om langs den zoom te trekken, terwijl er schildwachten werden geplaatst op onderscheidene hoogten, van waar men het omliggende land kon

Digitized by Google

overzien. Daarenboven werden twee mannen geposteerd in de nabuurschap van een klein gehucht, dat door boeren en arbeiders werd bewoond en slechts weinige honderd ellen van het woud was gelegen.

Deze toebereidselen golden thans noch patrijs, noch zelfs ever of hert, die anders in overvloed hier te vinden waren. Eene talrijke bende wilddieven, die reeds verscheidene parken volkomen leeggestroopt hadden, was in het *Westwald* verschenen. Graaf ARNFELD, de eigenaar van de uitgestrekte bezitting, een rijk edelman, die zich weinig aan de jagt bekreunde en zelden zijn jagthuis bezocht, zou misschien niet veel moeite hebben gedaan, om de vermetele stroopers te straffen; maar zijn opperjagermeester en boschwachter was op verre na zoo onverschillig niet omtrent het behoud van het wild, en na vruchteloos gepoogd te hebben, om de schuldigen met zijne koddebeijers te vatten, had hij de gewapende magt te hulp geroepen. De ondernemingen van SCHWARZKOPF — dat was de naam, waaronder het hoofd der stroopers bekend was — en van zijne bende overtroffen alles, wat er in de jaarboeken der wilddieverij was te vinden. Hunne gewoonte was, zich te nestelen in de goedgevulde bosschen van den eenen of anderen edelman, en daar te blijven, tot dat zij ze geheel leeggeplunderd hadden. Met hazen en patrijzen en zulk klein wild hielden zij zich zelden op, maar ree noch hertebok, die onder schot kwam, werd door hunne nimmer missende buksen gespaard. Dit had reeds zoo lang geduurd, zoo vele aanzienlijke personen getroffen en tot zulke herhaalde klagten aanleiding gegeven, dat de regering gaarne de hulp der gensdarmen had toegestaan, en aan deze daarenboven had gelast, om zonder aarzelen te schieten op ieder der wilddieven, die zich niet terstond overgaf.

Het eerste graauwe morgenlicht had zich naauwelijks in het oosten vertoond, of de noodige schikkingen waren beraamd en gemaakt. Het woud was omringd door eene keten van schildwachten; de onderscheidene afdeelingen waren op de haar aangewezene plaats, in afwachting van een schot of een hoorngeschal, om zich te spoeden in de rigting, waarheen dat sein hen roepen zou. Overal heerschte doodelijke stilte en gespannen verwachting. Eensklaps, en juist toen de eerste stralen van de morgenzon de bovenste toppen der hoogste boomen begonnen te vergulden, werd de deur van eene schuur digt bij het bovengemelde gehucht geopend, en een man in een' kalen groenen jas met een buks onder den arm trad die uit, en stapte op zijn gemak naar het woud. De schildwachten, aan het einde van het woud geplaatst, kregen hem terstond in het oog, en gaven hunne paarden de sporen, om hem na te zetten. Naauwelijks bemerkte de man hen, of hij begon uit al zijne magt te loopen; maar zoodra hij bespeurde, dat de weg naar het bosch hem was afgesneden, veranderde hij van rigting en trachtte de huizen weder te bereiken, terwijl hij over onderscheidene heggen

Digitized by Google

en slooten vlugtte, die zijne vervolgers eenigermate belemmerden. Onder het loopen stak hij de voorvingers in den mond en liet een luid, lang en schel gefluit hooren. Er was nu nog slechts een enkel veld tusschen hem en het gehucht, en hij vloog er door met den spoed van een' gejaagden vos. Hij had het einde bereikt, dat aan de woningen grensde, toen hij de gensdarmen digt op zijne hielen hoorde. Zonder een oogenblik te aarzelen, sprong hij de naastbijgelegene hut in, sloot de deur achter zich digt en vloog het vertrek binnen, waar de boer en zijn gezin aan het ontbijt zaten.

»De gensdarmen zetten mij na," riep hij, naar den adem hijgende; »lever mij aan hen uit, maar verwittig mijne kameraden van mijne gevangenneming." Terwijl hij deze woorden sprak, begonnen zijne vervolgers, die van het paard waren gestegen, op de deur te bonzen.

»Jongen," zeide de boer tegen zijnen zoon, een knaap van twaalf jaren, »als de soldaten in huis zijn, sluip er dan uit en zeg het aan de anderen. Gij weet, waar gij hen vinden moet?"

De knaap knikte toestemmend, en zijn vader haastte zich de deur te openen, vóór dat de gensdarmen inbraken. Een van hen, met bloote zwaard van zijn pols nederhangende en met een overgehaald pistool in de hand, trad binnen en liet zijnen makker buiten de wachthouden. Hij schoof den boer ter zijde, drong de kamer in, waar de strooper nog hijgende voor eene tafel stond, terwijl zijne buks tegen den muur leunde.

»Gij zijt mijn gevangene," zei de soldaat, de pistool opheffende.

»Zoo als gij verkiest," hernam de ander norsch; »gij zijt van morgen de sterkste."

»Zijt gij SCHWARZKOPF zelf?" vroeg de soldaat.

»Misschien," was het antwoord.

Een glimlach van voldoening verscheen op het gelaat van den gensdarme, die reeds in zijne verbeelding den klank hoorde van de tweehonderd daalders, die sinds lange waren uitgeloofd voor de gevangenneming van den beruchten SCHWARZKOPF. Hij nam de buks, schudde het kruid van de pan en zette haar weder neêr in den hoek van het vertrek, daarop bond hij den gevangene stevig de handen achter den rug, riep zijnen makker, en beval hem, om met allen spoed naar den luitenant te rijden, en van dien eene wacht te vragen, om den gevangene naar eene veilige plaats te brengen. Zoodra hij deze beschikkingen had gemaakt, begon hij den ongelukkigen strooper te ondervragen naar den schuilhoek van diens medgezellen, maar kreeg op al zijne vragen geen antwoord. »Nu, vriendje," zeide hij eindelijk, »zoo 't u lust moogt gij uw mond houden; ik verzeker u, men zal wel middel vinden, om uwe tong los te maken. Voor het tegenwoordige zult gij de goedheid hebben, om naast mij op deze bank te gaan zitten. Vergeet niet," voegde hij er bij, »dat

Digitized by Google

ik bij de eerste beweging, die gij maakt, u een kogel door den kop jaag."

Gedurende dit korte gesprek tusschen den overwinnaar en den overwonnene was de boer druk bezig in het vertrek of in den stal, die onder hetzelfde dak was. Thans trad zijn zoon binnen, met eene spade en eene mand aardappels in de hand, alsof hij van het veld kwam, en gaf bij het binnentreden zijnen vader eenen onbemerkten, maar veelbeteekenenden wenk. Deze ging het vertrek door en op de bank staan, waarop de gensdarme zat, als wilde hij eene flesch en een glas van eene plank boven het venster krijgen. Daarbij glipte zijn voet uit, en, als om zich voor het vallen te behoeden, greep hij de overgehaalde pistool, die de soldaat in de hand had. Deze ging af en de kogel vloog in den muur. Naauwelijks was dit gebeurd, of eene ruit werd verbrijzeld, en de verbaasde gensdarme, zich omdraaijende, zag de trompen van twee geweren, op zijn hoofd gerigt. Op hetzelfde oogenblik werd de deur met geweld opengeworpen, en een rijzig man, in een donker jagtbuis met een geweer in de hand, trad het vertrek binnen, gevolgd door vijf forsche kerels, even zoo gewapend. In een oogwenk was de gevangene vrij en de gensdarme lag gebonden op den grond. De bevrijde keek met een' grappigen glimlach naar zijnen vroegeren overwinnaar: »Het blaadje is omgekeerd," zeide hij; »maar ik kan u eenigen troost geven in uw ongeluk: de belooning, waarop gij rekendet, zou uw deel er geen zier meer om geworden zijn, al hadt gij mij gevangen genomen. Schwarzkopf is mijn naam niet, en hij, die dien naam draagt, laat zich niet zoo gemakkelijk vangen. Ik ben maar een van zijne jagers — een van zijn komplot, zoo als gij waarschijnlijk zoudt zeggen."

»Genoeg," zeide de aanvoerder van den troep; »wij hebben geen tijd voor praatjes. Naar het bosch, en bij elkander gebleven!"

Gehoorzaam aan zijn bevel, verlieten de stroopers de hut, bereikten den zoom des wouds en verdwenen tusschen het digte gebladerte. Vruchteloos zochten de gensdarmen en koddebeijers hen dien geheelen dag in elke rigting; zij waren als door een' tooverslag verdwenen. De boer, in wiens woning de gevangene bevrijd was, werd opgepakt en aan een streng verhoor onderworpen op het vermoeden, dat hij met de stroopers gemeene zaak maakte; doch, ofschoon er wel geen twijfel was aan zijne medepligtigheid, er was niets tegen hem te bewijzen, en hij werd weder in vrijheid gesteld.

Eenige dagen na dit voorval was een twaalftal mannen op een open plekje in het *Westwald* bijeen; de zon was aan het ondergaan, en hare schuinsche stralen schoten door de heldergroene bladeren en tusschen de met mos begroeide stammen der oude boomen, en gaven verschillende tinten aan het korte frissche gras, dat den grond bedekte. In het midden

Digitized by Google

van de open plek brandde een vuur, en boven de vlam hing een ijzeren pot met gesmolten lood. Twee der mannen waren druk bezig met het gieten van kogels, waarvan twee anderen, als ze uit den vorm kwamen, de punten afsneden en ze dan in de lederen weitasch wierpen. De overigen waren met onderscheiden arbeid bezig, maakten de loopen der geweren schoon, of wreven de sloten met olie in, of herstelden hunne kleedingstukken; enkelen lagen op het gras met pijpen in den mond. Een weinig afgezonderd van de anderen leunde een man, dien zekere meerderheid in manieren en voorkomen als het hoofd van de bende aanwees, met gevouwen armen tegen eenen boom, met de oogen naar den grond geslagen en blijkbaar in gepeins verzonken. Eensklaps hoorde men van den top van eenen digtbijstaanden beukenboom een driemaal herhaald ravengekras. Op dit geluid werden alle bezigheden gestaakt, en ieder oog wendde zich in de rigting van den boom, op wiens hoogsten top iemand, die het wist, de gedaante van eenen man, zorgvuldig tusschen de bladeren verscholen, kon opmerken.

»Driemalen," zeide de aanvoerder, »dan komt het van de oostzijde. Twee van u gaat henen en ziet, wie er nadert."

Twee mannen grepen hunne buksen en gingen henen. Binnen weinige minuten keerden zij terug met het berigt, dat een man in jagersgewaad, maar alleen en ongewapend, de plek naderde. Toen door deze tijding de onrust der stroopers — want dat was hun bedrijf — was geweken, hervatteden zij hunne onderscheidene werkzaamheden. Naauwelijks hadden zij dit gedaan, of men hoorde een geridsel in de struiken, die welhaast werden weggebogen, en een jong, bevallig man met een weitasch over den schouder verscheen. De blos der gezondheid lag op zijn mannelijk, aangenaam gelaat, en zijn gespierde en goed geëvenredigde ligchaamsbouw beloofde sterkte en vlugheid beide. Zijn groot donker oog zag onverschrokken in het rond en bleef eindelijk rusten op dengene, dien wij reeds als het hoofd der stroopers hebben aangeduid.

»Gij zijt SCHWARZKOPF?" vroeg hij op eenen toon vriendelijk zoowel als vast.

»En zoo ik die ben, wat zoekt gij van SCHWARZKOPF," hernam de strooper.

»Bescherming, opneming in zijne bende," antwoordde de jonge man.

»Bescherming?" herhaalde de ander. »Welke misdaad hebt gij bedreven? Ik laat geen' misdadiger toe in mijne bende."

»Ik ben ook geen misdadiger," hernam de vreemdeling bedaard.

»Welnu," zeide SCHWARZKOPF ongeduldig, »in 's duivels naam, wie en wat zijt gij?"

»Mijn naam is WERNER," was het antwoord, »en gedurende de laatste vijf jaren heb ik de houtvesterij en het jagt-

Digitized by Google

werk geleerd onder eenen houtvester in *Westfalen*. Mijn onderwijzer bedroog zijnen heer bij het verkoopen van het wild en werd weggejaagd. Hoewel ik geen deel had in zijne misdaad, zoo deelde ik toch in hare gevolgen, en, schoon ik bekwaam ben in mijn beroep, niemand wil mij in dienst nemen. Ik ben tot hier gezworven, overal vruchteloos werk zoekende, en ik heb tot mijn' laatsten stuiver verteerd. Ik hoorde toevallig, dat gij in den omtrek waart, en besloot u op te zoeken en te vragen, om in uwe bende te worden opgenomen."

SCHWARZKOPF vestigde zijnen doordringenden blik op het gelaat van den jongen man, die denzelven, zonder de oogen neder te slaan, doorstond. De strooper zag met welgevallen de gespierde, vlugge leest, en eindelijk, met het hoofd knikkende, alsof hij voldaan was over hetgeen hij zag, brak hij het stilzwijgen weder af. »Uw voorkomen," zeide hij, »uwe openhartigheid behagen mij, en ik geloof uw verhaal. Maar een jager zonder buks is wat nieuws. Doodt gij het wild met eenen stok, of grijpt gij het in den loop?"

»Mijn buks is bij de hand," hernam WERNER. »Ik leg haar weg, opdat uw volk mij niet voor een' koddebeijer zou aanzien en mij met een half ons lood verwelkomen."

»Jongman," zeide SCHWARZKOPF streng, »wij mogen buiten de wet zijn, wij schieten nooit op onze natuurgenooten, behalve in zelfverdediging en als men ons als wilde dieren jaagt. Ga, haal uwe buks!"

WERNER ging henen en keerde welhaast terug met zijne buks, die SCHWARZKOPF hem uit de hand nam en met de houding van eenen kenner bekeek. »Een goed geweer," zeide hij, »kolf, slot en loop; maar de beste buks baat weinig zonder eene vaste hand en een zeker oog. Kunt gij een hert het oog uitschieten op honderd pas?"

»Ik heb het nooit beproefd," hernam WERNER lagchende; »maar des noods zou ik het wel kunnen."

SCHWARZKOPF keek rond en wees op een eekhorentje, dat op den tak van eenen boom klauterde, op honderdtwintig pas afstand. WERNER spande den haan, bragt zijne buks aan den schouder, en bijna, zoo het scheen, vóór dat zijn oog den loop kon volgen, hoorde men het schot en het eekhorentje viel op den grond. Een van de stroopers haalde het en bragt het aan SCHWARZKOPF. Het kleine dier was in den kop getroffen. »Een goed schot, mannen!" zeide hij. Men hoorde een gemompel van goedkeuring. »Gij bevalt mij," zeide de kapitein tegen WERNER, »en van dit oogenblik af zijt gij een van de onzen. WOLF, lees hem onze bepalingen voor. Zij zijn weinige en kort."

WOLF, de onderbevelhebber, haalde uit zijnen zak een morsig lederen zakboek, waaruit hij een zeer beduimeld en gevlekt stuk parkement kreeg, en las de volgende stroopers-wetten voor: »1. Wij beloven aan onzen kapitein onvoor-

Digitized by Google

waardelijke gehoorzaamheid, en hij is aan niemand verantwoordelijk voor zijne daden. 2. Ieder lid van ons verbond heeft regt om het te verlaten wanneer hij wil, zoo hij slechts 24 uren te voren waarschuwt. 3. Het is uitdrukkelijk verboden om op iemand te vuren, behalve wanneer het onvermijdelijk noodig is tot verdediging van ons leven. Wie het zonder zulk eene noodzaak doet, zal schuldig geoordeeld worden aan misdaad en ter straffe aan de overheid worden uitgeleverd. 4. Wie den kapitein of de verbondenen verraadt, wordt daardoor vogelvrij en heeft zijn leven verbeurd. 5. Al het wild, dat geschoten wordt, zal bij den algemeenen voorraad gedaan worden en verkocht ten behoeve van de vereeniging. Hij, die tegen deze wet handelt, wordt verjaagd, met verlies van zijn geweer. 6. De opbrengst van het verkochte wild wordt gelijkelijk onder allen verdeeld; de kapitein ontvangt een dubbel deel."

»Hebt gij onze bepalingen gehoord en begrepen?" zeide SCHWARZKOPF tegen den nieuw aangekomene, toen WOLF ophield met lezen.

»Ja," hernam WERNER, »en ik zal er mij aan onderwerpen."

De avond viel, en de zon was reeds onder de westerkim gedaald. Eensklaps hoorde men het gekras van een nachtuil uit den boom, waartegen SCHWARZKOPF leunde. WERNER keek verbaasd rond, en terwijl hij dit deed, nam SCHWARZKOPF zijne beide handen van zijnen mond en glimlachte over de verwondering van zijnen nieuwen bekende.

»Gij zult onze seinen moeten leeren kennen," zeide hij, terwijl hij den beukenboom naderde, waaruit de schildwacht nu afdaalde. »Hier is een nieuwe makker, HAAS; een schutter zoo goed, zoo niet beter, dan een van ons."

De man, die met den naam van HAAS werd aangesproken, naderde WERNER en stak hem de hand toe. »Ik zag uw schot," zeide hij; »het was uitmuntend. Welken naam heeft men u gegeven?"

»Waarachtig, wij hebben vergeten hem te doopen," zeide SCHWARZKOPF lagchende. »Geen van ons draagt hier zijnen eigenen naam," ging hij tegen WERNER voort, »opdat geen onbedachte uitroep ons aan onze vijanden verrade. Ieder, die zich bij ons voegt, neemt den naam van een of ander dier aan. Welken verkiest gij?"

»Noem mij maar LEEUW, zeide WERNER.

»Wij hebben reeds een' LEEUW," riepen verscheidene stemmen. »Dat is de naam van onzen kapitein."

»Nu dan, noem mij dan VOS, of hoe gij wilt!"

»Goed," riepen de stroopers. »Vos zij het!"

»En nu, mijn beste VOS," zeide HAAS, »laat mij uw gezigt nog eens zien. Ik ben zeker, dat ik het vroeger meer gezien heb, maar moge ik nooit meer een hert raken, als ik mij kan bezinnen, waar dat geweest is. Ik moet er mij eens op bedenken."

Zoo sprekende, wendde hij zich van WERNER af, en begon

Digitized by Google

met veel smaak aan zijn avondmaal, waarvoor zijn verblijf in den beukenboom hem braaf appetijt scheen gegeven te hebben. Al etende evenwel scheen de man niet op zijn gemak en vol gepeins, en van tijd tot tijd wierp hij eenen zijdelingschen blik vol argwaan op zijn' nieuwen makker. Eindelijk ging hij naar SCHWARTZKOPF toe en fluisterde hem iets in het oor. De kapitein keek op en zag WERNER scherp aan. »Zijt gij er zeker van?" fluisterde hij. HAAS knikte toestemmend. »Zeg het tegen niemand, maar verlies hem niet uit het oog." Daarop keerde hij zich tot zijne manschappen en zeide: »Op, jongens, op! Naar onze kwartieren voor van nacht!"

Aan den zoom van het *Westwald*, dat eene ruimte beslaat van bijna eene vierkante mijl, met eerwaardige boomen, en digt kreupelhout, staat of stond in den tijd van ons verhaal een huis van kleinen omvang, maar vriendelijk voorkomen. Het bestond uit een half dozijn vertrekken, alle op dezelfde verdieping; van buiten was het wit geschilderd en werd beschaduwd door de takken van eenige hooge boomen. Aan de eene zijde van het huis was een kleiner gebouw, dat gebruikt werd tot verblijf voor een twintigtal honden van allerlei ras; boven den hoofdingang was een hertenkop met een breedgetakt gewij vastgemaakt, en vóór het huis liep een breede rijweg om een' kleinen tuin henen, waarin een welige overvloed van de fraaiste bloemen groeide. Het huis was bewoond door CARL STURM, den opperjagermeester van Graaf ARNFELD.

Van al degenen, die door de strooperijen van SCHWARZKOPF en zijne bende hadden geleden, had niemand de zaak meer ter harte genomen, dan de boschwachter STURM. Een vurig jager, die de belangen van zijnen heer behartigde als zijne eigene, achtte hij geene straf te zwaar voor de boosdoeners, die de bosschen onder zijne zorg, afstroopten. Sedert hunne verschijning in den omtrek, had hij zich naauwelijks een oogenblik rust gegund; zijne buks was nooit uit zijne hand; zijn haar, dat reeds door de jaren begon te grijzen, werd van dag tot dag witter van gejaagdheid en spijt. Te vergeefs had hij den ijver van zijne onderhoorigen door beloften van groote beloningen aangevuurd, en zijn best gedaan al de boeren om te koopen tot het uitvorschen van de schuilhoeken der stroopers; al zijne pogingen waren te vergeefs geweest, en het mislukken van den togt, waaraan de gensdarmen hadden deelgenomen, had hem op den rand van wanhoop gebragt. Nacht en dag liepen zijne gedachten over één onderwerp — hoe hij den gevloekten SCHWARZKOPF binnen het bereik van zijnen geweerkogel zou kunnen krijgen.

Het was avond, en in de eetkamer van den boschwachter zat het gezin aan den avonddisch. Boven aan de tafel zat STURM zelf, een tamelijk zwaarlijvig, breed geschouderd

Digitized by Google

man, omstreeks vijfenvijftig jaren oud, wiens sterk voorkomen en blozend gelaat getuigden van den gezonden aard zijner bezigheden. Hij bezat dat *air* van eerlijke onafhankelijkheid en die mate van welgemanierdheid, die lieden van zijnen stand dikwijls overnemen van menschen van hoogeren rang, met wie zij in veelvuldige aanraking komen. Doch op den bedoelden avond was hij gemelijk en stil en at zijn sober avondmaal zwijgende. Naast hem zat zijne eenige dochter, BERTHA, een blaauwoogig meisje van achttien jaren, die sedert den dood van hare moeder, welke drie jaren te voren had plaats gehad, als haars vaders huishoudster was opgetreden, en wier lief gezigtje en bevallige manieren de menschen twintig mijlen in den omtrek overal op hare gezondheid deden klinken. Naast haar zat de onderboschwachter SIGISMUND HOLZ, een rijzig knap man van zes- of zevenentwintig jaren, wiens door de zon verbrande trekken goed uitkwamen bij zijne nette knevels en korte krullenden baard. Het was gemakkelijk te zien aan de groote oplettendheden, die SIGISMUND aan BERTHA bewees, aan de gretigheid, waarmede hij naar ieder woord luisterde, dat zij sprak, en aan de steelsche en verliefde blikken, die hij op hare heldere oogen en haar bevallig gelaat wierp, dat hij de betoovering niet was ontkomen, die des boschwachters schoone dochter oefende op allen, die haar naderden. Zijne bewondering voor haar was blijkbaar, en schoon het minder in het oog vallende was, dat BERTHA hem aanmoedigde, men kon toch ook niet zeggen, dat zij de hulde en de oplettendheden van den knappen boschwachter ontving met iets wat naar tegenzin zweemde. Een tweede helper van haren vader en haar jonger broeder, een knaap van zeventien jaren, hadden aan de overzijde der tafel plaats genomen.

»BERTHA," zei de boschwachter, zijn bord wegschuivende, »stop mij mijne pijp en geef mij het laatste nommer van het *Tijdschrift voor de Houtvesterij*." BERTHA gehoorzaamde aan het bevel van haren vader; de boschwachter opende het boek, las eene bladzijde, en wierp het toen ongeduldig weg. »Ik kan zelfs niet lezen," zeide hij, »het verdriet en kwelt mij te zeer. Die schurken hebben mijn leven tien jaren verkort. De hertenjagt *is* letterlijk bedorven. Dag en nacht heb ik hun nagezeten, zonder die duivelsche dieven eens in het oog te krijgen. Ik verlang niets meer, dan dat ik ze maar eens zie, als ik mijn geweer in de hand en een half dozijn van mijne trouwe helpers achter mij heb. Als ik hun dan niet op het jak zit, wil ik geen schot meer doen."

»Maar vader," zeide BERTHA, om hem ter neder te zetten, »waarom plaagt gij u zelven zoo? Men heeft in de laatste drie weken in uw distrikt niet van de stroopers gehoord, en men zegt, dat zij naar het naburige *Gemsheim* zijn vertrokken."

»Des te erger," hernam haar vader. »Zoo lang zij hier

Digitized by Google

waren, hoopte ik hen te vangen en door het uitroeijen van de geheele bende de schande uit te wisschen, die zij over mij hebben gebragt. Als zij het *Westwald* hebben verlaten, zijn zij buiten mijn bereik. Een ander zal hen vangen, en men zal mij een achteloos en onbekwaam boschwachter noemen."

»Indien zij naar *Gemsheim* zijn gegaan," zeide de jonge STURM, »dan zullen zij mijnen broeder ALBERT wat te doen geven."

»Is uw oudste broeder daar nog geplaatst?" vroeg SIGISMUND aan BERTHA.

»Ja," was het antwoord, »en ik wenschte dat hij ergens anders was; want hij is onvoorzigtig en een heethoofd. Men hoort zoo dikwijls van boschwachters, die het leven inschieten bij gevechten met stroopers, dat ik wel eens ongerust over hem ben."

»Gekheid! Wees maar niet bang voor hem!" zeide de boschwachter, die ongeduldig het vertrek op en neder stapte. »ALBERT zal wel voor zich zelven zorgen, en is voorzigtiger dan men meent. En zoo hij SCHWARZKOPF ter neêr schiet, dan mag hij mij alles vragen wat ik in de wereld heb, het zal het zijne wezen. Kan ik zelf hem niet neêrleggen, dan was dit het best van allen."

Het was nu tijd om zich ter rust te begeven, en het gezelschap brak op; de oude boschwachter nam het Tijdschrift weder ter hand, begon te lezen, en troostte zich, zoo goed hij kon, over het ontsnappen van de stroopers, met de hoop, dat zijn zoon gelukkiger zou zijn dan hij. Een kwartier uurs was aldus verloopen, toen de deur van het vertrek werd geopend, en SIGISMUND HOLZ trad binnen. STURM keek op, verbaasd over zijn wederverschijnen.

»Boschwachter," sprak de jonge man met eene minder vaste stem dan gewoonlijk, »ik heb u een verzoek te doen. Ik bemin uwe dochter BERTHA, en ofschoon zij mij dit niet heeft gezegd, heb ik reden om te gelooven, dat ik haar niet onverschillig ben. Zoo gij, als haar vader, er niets tegen hebt, zou ik gaarne moeite om haar doen, en zou hopen, dat ik haar zou winnen."

De boschwachter zag zijnen onderhoorige met verbazing en eenig misnoegen aan. »Het spijt mij, SIGISMUND, dat gij goedgevonden hebt om dit verzoek te doen. Gij zijt slechts drie weken in mijn huis geweest; gij erkent, dat gij niets bezit, dan wat gij hier verdient, en reeds staat gij naar de hand mijner dochter. Het spijt mij. Gij zijt een knappe en bruikbare knaap, dien ik gaarne bij mij zou houden; maar dat is nu onmogelijk. Ik kan BERTHA niet geven aan een' eenvoudigen koddebeijer, die niets bezit, dan zijn groen jagthuis, zijn horen en zijne buks, en daar ik het geluk van mijne dochter niet op het spel wil zetten, zoo moeten wij dadelijk scheiden."

Digitized by Google

»Ik sta de billijkheid uwer bedenkingen toe," hernam SIGISMUND, »maar gij hebt mij nog niet ten einde toe aangehoord. Gelijk de aartsvader van ouds, stel ik u voor, om mijne vrouw te verdienen, niet door eene dienst van zeven jaren, maar door iets, wat u beter zal aanstaan. Indien ik den strooper SCHWARZKOPF in uwe handen lever, en als loon eene aanstelling als boschwachter erlang, zult gij mij dan nog uwe dochter weigeren?"

»Gij raaskalt, man!" riep STURM. »Hoe zult gij volvoeren, wat aan iedereen mislukt is?"

»Dit is een geheim, wat ik aan u alleen zal openbaren," hernam SIGISMUND. »Mijn plan is dit — morgen voeg ik mij bij de bende onder SCHWARZKOPF."

De uitvoerbaarheid van dit plan trof terstond den ouden boschwachter, wiens oogen glinsterden bij de gedachte, dat hij zijnen doodvijand in zijne magt zou zien. Hij peinsde een oogenblik, greep toen de hand van SIGISMUND, schudde die hartelijk en zeide: »Een stout en een goed plan. Doe zoo als gij voor hebt; lever mij SCHWARZKOPF in handen, en al had gij geen enkele dukaat, mijne dochter zal de uwe zijn!"

»Top!" riep SIGISMUND vrolijk. »Morgen ochtend zal ik een voorwendsel vinden om uw huis een tijdlang te verlaten. Maar gedurende mijn afzijn zou het kunnen gebeuren, dat ik u zien moest, en dit zou het veiligst des nachts geschieden. Drie steentjes, tegen het raam van uwe slaapkamer geworpen, zullen het sein wezen."

»Goed, jongen," zeide de boschwachter, »geluk op reis houd uw woord, en ik zal het mijne niet vergeten." En met een' tweeden vriendschappelijken handdruk scheidden de beide mannen.

(Het vervolg en slot hierna.)

WIJN EN POLITIEK.

»Geen water in den wijn!" is 't woord der Liberalen,
Der Ultra's dusgenaamd; »in vino veritas;
»Den prikkel steeds verhoogd; wij dulden geen verschalen...."

»Al wel, mijn jonge vriend; gij procedeert wat kras.
»Voor mij geen water vriend, (ik wil uw leenspreuk borgen)
»Ik kies de beste soort in Wiju en Politiek,
»Maar laat die 't wijntje sneed ook voor het water zorgen,
»Want overprikkeling maakt hoofd en magen ziek."

1847. IJ.

Digitized by Google

MENGELWERK.

POGINGEN TOT HET WEREN DER ARMOEDE.

Pogingen tot het weren der Armoede, of, voor 't minst, om haren druk te verzachten, hoe lofwaardig zijn deze niet te beschouwen, en hoeveel wordt daartoe niet, in ons Vaderland, beproefd en in praktijk gebragt? Intusschen is het vraagstuk zelf niet zoo gemakkelijk op te lossen, als velen wel meenen of schijnen te vooronderstellen. Gaat men na, hoeveel, op hoe velerlei wijzen en door verschillende middelen er, ter opbeuring der behoeftigen, gedaan wordt; overziet men die menigte van Instellingen van allerlei aard, dikwerf in ééne stad, in groot aantal, nevens elkander geplaatst en somtijds (waarom het verzwegen?) elkander meer of min belemmerende; telt men de cijfers der uitgaven van al die Instellingen, over het geheele Land, tot één bedrag te zamen; dan staat men over *twee* zaken verwonderd: *eerstelijk*, dat er zoo veel gedaan wordt; en, *ten tweede*, dat dit vele, betrekkelijk, zoo weinig afdoet, om den algemeenen nood te verminderen. Ja, onze verwondering neemt toe, wanneer wij bedenken, dat een aantal Armen-inrigtingen hunne rekeningen niet publiek maken, en dat het cijfer der individuele en bijzondere weldadigheid bij geene mogelijkheid kan bepaald worden.

Bewijst dit een en ander niet op de overtuigendste wijze, dat het vraagstuk, omtrent het weren der Armoede, moeijelijk is op te lossen, en dat men nog geene *afdoende* middelen, tot genezing der bestaande kwaal, gevonden heeft?

In dien stand van onzekerheid zoekt men, niet naar *heelende*, maar naar *verzachtende* middelen; en, vermits de keuze dier middelen voor verschillende zienswijzen vatbaar is, zoo volgt hieruit, dat die keuzen zeer uiteenloopen. Hierdoor missen zij de noodige eenheid, die de aanwending van kracht versterken zou, en ontstaat tevens eene verbrok-

Digitized by Google

keling van die kracht, ten nadeele van de uiteenloopende bedoelingen, die de van elkander gescheidene Inrigtingen wenschen te bereiken.

Uitreiking van *geld*, of, in plaats daarvan, van *voedsel*, *kleedingstukken* en *brandstoffen*, is wel het meest aan de orde, ten einde aan de stoffelijke behoeften der armen te voldoen. Men heeft wel aangemerkt, dat het geven van *geld* niet onder de gelukkigste oefeningen der weldadigheid gerangschikt mag worden; maar — zij is zeker de gemakkelijkste, waardoor aan de inspraak van een geroerd hart kan voldaan worden; en dan denkt men niet altijd ernstig na, of het aangewende middel, ter verzachting van der armen lot, als het minstvoldoende te beschouwen zij.

Bij het uitreiken van *voedsel*, *kleedingstukken* of *brandstoffen*, is het gevaar voor mogelijke misbruiken minder dan bij het geldgeven. Er bestaan Inrigtingen, waarbij zoodanig misbruik wordt voorgekomen, en, in allen gevalle, is, bij uitdeelingen *in natura*, met inachtneming van eenige waakzaamheid, eenige *controle* over de bedeelden te houden. Intusschen strekken al die uitdeelingen alleen tot *verzachting* van den tijdelijken nood en het voorzien van de *oogenblikkelijke* behoeften, vooral in den winter, wanneer een aantal bedrijven en beroepen geen' genoegzamen arbeid te verrigten geven. De Armoede wordt er *dragelijker* door gemaakt, maar hare oorzaak niet door *weggenomen*.

Dit zij geenszins opgemerkt, om het groot getal weldadige Instellingen van deze soort in de schaduw te plaatsen, of hare menschlievende bedoelingen gering te schatten; maar om de zaak voor te stellen, zoo als zij in waarheid bestaat. Zelfs zij, die daaraan, met de beste bedoelingen, de hand leenen, zullen, wanneer zij onpartijdig te werk gaan, de gemaakte opmerking moeten toestemmen, ook dan wanneer zij zich verheugen over al het goede, dat hunne hand heeft gewrocht, en waarvoor zij den dank hunner natuurgenooten — rijken en armen — ruimschoots verdienen.

Hier en daar wordt ook nog een ander middel tot het

Digitized by Google

weren der Armoede aangewend. Het bestaat in het *verschaffen van arbeid*, waardoor het levensonderhoud meer of minder kan *verdiend* worden. Dit middel heeft, uit een *moreel* oogpunt beschouwd, eene hoogere waarde dan die, waarover bereids gesproken is; maar, bij het aanwenden daarvan, begeeft men zich op het moeijelijkste terrein der Armverzorging, vermits men alras verlegen staat, welke *soort* van arbeid men kiezen zal.

Men moet zich het moeijelijke der taak niet ontveinzen. Doet men dit, dan loopt men ligt gevaar, tot verkeerde maatregelen te besluiten.

Voorzeker, het klinkt schoon, naar gelange van omstandigheden, plaats en behoeften, een twintig-, vijftig- of honderdtal gezinnen, die arbeiden kunnen en willen, maar er geene gelegenheid toe hebben, werk te verschaffen. Men bezinne zich echter wèl, alvorens te beginnen, en te bepalen welke *soort* van arbeid men zal laten verrigten!

Vooreerst behoort het product, dat men door den arbeid der armen verkrijgt, in eene bepaalde verhouding te staan tot de behoefte, die zich daaraan doet gevoelen; en, *ten tweede*, moet men zich wachten, om geen ander in zijn eerlijk beroep, nering of bedrijf hinderlijk te wezen, door datgene te produceren, wat door hem geproduceerd wordt.

Beide die vorderingen zijn wel zeer eenvoudig en op den aard van zaken gegrond; maar waarlijk, het is niet zoo gemakkelijk, om haar op het verschaffen van werk aan behoeftigen toe te passen.

Die vorderingen zijn echter verre van willekeurig te zijn, en zij klemmen te meer, naarmate de *arbeidende standen* — werk- en ambachtslieden — door de ongunst der tijden, langs zoo meer en in meerdere of mindere mate, tot de *klasse der behoeftigen*, indien niet tot die der eigenlijk gezegde *armen*, beginnen af te dalen. Het is zoo, tot hiertoe riepen zij, door eene edelaardige schaamte weêrhouden, de algemeene of bijzondere weldadigheid niet in; maar, wanneer de langzaam uitdroogende bron, waaraan

Digitized by Google

zij zich laafden, *naar elders* wordt afgeleid, wat blijft voor hen dan over?...

In den groothandel is elke *overvoering* van een bepaald handelsartikel nadeelig. De markt wordt er door gedrukt en de prijs daalt. Niet ieder koopman kan eene verbetering der markt afwachten; ondanks zichzelven moet hij verkoopen, zij het ook met verlies. Maar op een ander artikel mogt hij winst behalen, en hij getroost het zich, een tijdlang voor niet gearbeid te hebben; hij behield zijn kapitaal en hoopt op gelukkiger dagen. Maar de handwerker en ambachtsman verkeeren niet onder zulke omstandigheden, wanneer het artikel, dat zij aanbrengen, verre boven de bestaande behoeften, aan de markt komt, en zij, om eene gewone spreekwijze te bezigen, met hunne goederen blijven zitten. Zij verkregen geene winsten op andere artikelen; zij bezitten geene kapitalen, en intusschen bidden ook zij, met vrouw en kinderen, om hun dagelijksch brood!

Het gezegde is niet anders dan eene door de ervaring bevestigde waarheid. Daarom is het dan ook zoo moeijelijk, om aan behoeftigen eene *soort van arbeid* te verschaffen, die de bestaande *behoefte niet overtreft*, en die tevens *anderen* in hunne broodwinning *niet terugzet of benadeelt.*

Het is zoo, men kan, bij overproductie, het te veel geproduceerde wegschenken, en daarbij eene dubbele weldaad trachten te bewijzen; *eerstelijk*, door het bevorderen van arbeidzaamheid bij de armen; *anderdeels*, door het betoon van weldadigheid bij elke gift. Beide die handelingen zijn, opzichzelve beschouwd, zeer te prijzen; maar beschouwt men haar in verband tot die handwerks- of ambachtslieden, die, hoewel zij zich niet onder de behoeftigen scharen, dan toch de klasse der armen zeer nabijkomen, dan zal men wel willen toestemmen, dat het verschaffen van arbeid aan noodlijdenden eene hoogstmoeijelijke onderneming is.

Het zou niet moeijelijk vallen, dit in bijzonderheden en door voorbeelden op te helderen. Het aanwijzen van een'

Digitized by Google

bepaalden arbeid, voor mannen en vrouwen, jongelingen en jongedochters, zou echter den schijn kunnen hebben, alsof daarbij eene of andere bijzondere inrigting werd bedoeld. Dit is echter het geval geenszins, waar het de toepassing geldt van een *algemeen beginsel*, hetwelk, van wege het groot belang der zaak, wel waardig is, van alle zijden bezien en overwogen te worden.

Het is niet te ontkennen, men doet eene weldaad, door, te X. of Y., aan een twintigtal gezinnen, eenen *bepaalden arbeid* te verschaffen; maar, door het product van dien arbeid in omloop te brengen, ontneemt men aan tien andere gezinnen de gelegenheid, om *hetzelfde product*, met eenig voordeel, te verkoopen. Het spreekt van zelf, dat men dit niet *bedoelt;* maar het schadelijk *gevolg* kan daarom niet achterwege blijven.

»Is er dan geen middel" — vraagt men — »om die »tien gezinnen te doen deelen in de voorregten, die de »twintig anderen genieten?" — Neen; want, *vooreerst*, gedoogen de finantiële krachten der Instelling dat niet, en, *ten tweede*, zou daardoor de voorraad van het geproduceerde, die nu bereids zoo aanmerkelijk is, nog vermeerderd worden en men daarmede geen' weg weten. Men veroorzaakt alzoo, ondanks zichzelven, dat, door het helpen van den een, de ander in eenen staat van behoefte wordt overgebragt, of, om het met weinige woorden te omschrijven: *men verplaatst de armoede.*

Dit nadeel — want dit is het indedaad — ware voor te komen, door het kiezen van eenen arbeid, producten leverende, waaraan *werkelijk behoefte* bestaat en waarvan de invoering *niemand benadeelt.* Maar elk gevoelt gereedelijk, dat dit gemakkelijker gewenscht dan ter uitvoering gelegd kan worden. En daarom is de taak der Armenverzorging, *door middel van een' bepaalden arbeid*, voor bijzondere personen of vereenigingen, zoo moeijelijk. Daarbij — wat een niet gering bezwaar uitmaakt — op het gevaar af van onze nationale eigenliefde te kwetsen — de lagere volksklasse in *Nederland* is verre van industrieel. »Wat »vader of moeder niet gemaakt hebben, beschouwt men als

Digitized by Google

»iets, dat niet gemaakt kan of behoeft te worden." Het is dan ook daaraan toe te schrijven, dat een groot getal vreemdelingen in *Nederland* werk en brood vinden. In andere landen, op dorpen zelfs, bestaan Industrieschoolen, en in *Nederland....!?*

Uit het gezegde mag worden afgeleid, dat er, door de menschlievende en Christelijke gezindheid onzer Landgenooten, ontelbare en belangrijke offers worden gebragt, om de Armoede te *matigen*, te *lenigen*, te *verzachten* en te *verplaatsen;* maar dat men het in de wetenschap, *haar te weren*, nog niet verre gebragt heeft.

De Regering des Lands schijnt het belangrijk vraagstuk ook liefst in het midden te laten; want aan eene eigenlijk gezegde *Armenwet* ontbreekt het geheel. Voorschriften toch, omtrent de bepaling van het *domicilie van onderstand*, zoo gebrekkig als die thans bestaan, of.... te eenigen tijde....(?) verbeterd zouden *kunnen* worden, laten, als administratieve regelen, de zaak zelve geheel onaangeroerd; en om, bij die voorschriften, den ganschen armenlast op de schouders der godsdienstige Kerkgenootschappen te laden, dit zal wel nergens eenige ondersteuning vinden.

Maar, wanneer men tot zulk een uiterste de toevlugt tracht te nemen, mag dit wel als een blijk worden aangezien van de groote verlegenheid en besluiteloosheid, waarin de Regering, omtrent een zoo aangelegen onderwerp, verkeert.

Bij deze werkeloosheid des Bestuurs verspillen burgerlijke en kerkelijke Instellingen hare krachten; en de pogingen van bijzondere personen of vereenigingen zijn ontoereikende, om den, al hooger en hooger rijzenden, stortvloed der Armoede te keeren. (*)

(*) In de laatstgehoudene Troonrede heeft de Koning het vooruitzigt geopend »op het tot stand brengen van eenige »werken van openbaar nut in verschillende oorden des rijks, »waardoor de gelegenheid zou geboren worden, om aan vele »handen werk te verschaffen en tevens nieuwe bronnen van »bestaan te openen." Een verblijdend vooruitzigt voorzeker! Intusschen kunnen zulke ondernemingen alleen als tij-

Digitized by Google

Zal men daarom wanhopen en, in bange vertwijfeling, de handen lijdelijk in den schoot leggen? Dat verhoede God!

Maar, wat behoort er dan *gedaan* te worden?

In het algemeen moet men afzien van al dat *krachtverdeelen* en *krachtverspillen*, en dat *zoeken van slaapmiddelen*, die geene *genezing* kunnen aanbrengen. Voortaan moet *vereeniging* het steunpunt van krachtsontwikkeling zijn.

Het ontbreekt, Gode zij dank! ons Vaderland niet aan Mannen, die de zaak van het *Armwezen* tot een onderwerp van studie en onderzoek gemaakt hebben en daarvan, in de door hen uitgegevene geschriften, de blijken gaven. Die geschriften werden door Dagbladen en Tijdschriften aangekondigd, beoordeeld en gelaakt of geprezen; maar daarbij bleef het, en na verloop van eenigen tijd was het, als ware er nopens de zaak der *Armoede niets* gebeurd! Het geschrift van wijlen den Heer LUTTENBERG maakt hierop eene uitzondering; want het werd door den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken aanbevolen, en de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* toonde, door het benoemen eener speciale Commissie, bestaande uit de Heeren WARNSINCK, BZ., TYDEMAN, LUTTENBERG, TRESLING en STUART, dat zij zich aan dit onderwerp inzonderheid liet gelegen liggen.

Maar welke vruchten hebben nu al die vereenigde pogingen opgeleverd? Het valt moeijelijk, om er iets gunstigs van op te teekenen.

En of men nu al collecteert, verlotingen houdt, kleedingstukken en brandstoffen uitdeelt, broodkoodjes en soepkaartjes verkrijgbaar stelt, hulpbehoevenden ondersteunt, en aan eerlijke en vlijtige armoede hulp betoont, of den eenen ambachtsman ten koste van den anderen eenige centen doet verdienen; de *kanker* der Armoede luistert niet

delijk beschouwd worden, en ontnemen niets aan het wenschelijke en noodzakelijke eener *Armenwet*, waarbij de zaken van het Armwezen, op eenen vasten en duurzamen voet, behooren geregeld te worden.

Digitized by Google

naar zulke *huismiddelen*; er moet iets meer worden *gedaan*.

Al dat onderzoeken, nadenken en schrijven moet eenmaal *vrucht dragen*. Want of die geschriften in de boekenkasten der philanthropen berusten, of op de zolders der uitgevers, even als de marmotten in den winterslaap, blijven sluimeren, daarvan trekt de zaak der menschheid niet het minste voordeel.

A. en B., C. en D. hebben over de Armoede gedacht en geschreven; maar zijn zij, met al dat denken en schrijven, éénc schrede nader tot elkander en tot het groote doel gekomen? Gave God, dat dit zóo ware!

Dat moet niet langer zoo blijven. De staat van scheiding en stilstand moet ophouden. *Eenheid*, *werking*, *voortgang* daarvoor in de plaats treden. Maar, *op wat wijze en hoe?*

De Voorzienigheid zelve wijst, in de teekenen van den tijd, ons het middel daartoe aan.

Regtsgeleerden, Oudheidminnaars, Landhuishoudkundigen en de Voorstanders van Gevangenishervorming hebben het spoor gebaand, door hunne Congressen. En waarom zouden zij, die de vestiging van een *Nederlandsch Armwezen* bedoelen, zich, ter verwezentlijking van dat doel, niet in Congres vereenigen? Waarom daardoor niet alle middelmuren van scheiding met bedaarden zin afgebroken en er naar gestreefd, om de spreuk der Vaderen: *Eendragt maakt magt*, tot eene waarheid te verheffen?

Te regt zeide de beroemde GUSTAVE DE BEAUMONT op het in September jl. gehouden Gevangenis-Congres te *Brussel*: »*Ces Congrès, Messieurs, sont une belle et grande* »*institution, à laquelle j'applaudis de toute ma force.* »*Autrefois les Gouvernements seuls se réunissaient en* »*Congrès. Aujourd'hui ce sont les populations éclairées* »*qui envoient leurs représentants dans ces grandes as-* »*semblées pour y délibérer de la conduite des Gouverne-* »*ments, heureux de pouvoir s'appuyer sur les sentiments* »*constatés du pays.*"

Digitized by Google

Het spreekt van zelf, dat zoodanig Congres zich, in geen geval, tot eene wetgevende vergadering zou kunnen constitueren. Maar het zou het voorregt aanbieden, om hen, die thans, van elkander afgezonderd en gescheiden, nadenken en arbeiden, zonder daarvan eenig gevolg te zien, tot elkander te brengen, te vereenigen en de vraag te doen overwegen: niet wat er *geschreven* — maar: »wat er *ge-*»*daan* behoort te worden, om aan den treurigen staat van »*nietsdoen*, of van het nemen van *halve-* en daardoor *ge-*»*brekkige maatregelen*, een einde te maken?"

De Regering kent de geschriften van hen, die, vroeger of later, hunne denkbeelden hebben medegedeeld, en kan dus weten, dat zulk een Nederlandsch Congres niet uit Fransche *St. Simonisten*, *Communisten*, of hoe zij meer heeten, bestaan zal. Van dien kant is alzoo geene tegenstreving, maar veel meer alle medewerking te wachten; ook wanneer zoodanig Congres eenige weinige honderden guldens kosten aan den Staat veroorzaken mogt, waardoor later duizenden en nog eens duizenden aan de schatkist zouden kunnen bespaard worden. En wat onze Landgenooten betreft, deze zullen zich gewis aan zulk eene vereeniging, even gewenscht als noodzakelijk, niet onttrekken. Twijfel ware hier beleediging.

Moet *pligtbesef* hiertoe ieder regtgeaard en der zake niet onkundig *Nederlander* opwekken; eene krachtiger aansporing vindt hij in een betamelijk en welbegrepen *eigenbelang*.

Blijft toch de Regering van hare zijde stilzitten, en worden de pogingen van afzonderlijke personen en bijzondere corporatiën en vereenigingen onvoldoende bevonden tot het *weren der Armoede*, dan zijn de gevolgen onberekenbaar, en wat thans in *Ierland* gebeurt een voorspel van het lot, dat *Nederland* bereid zal wezen!....

Het ware even waanwijs als vermetel, de punten van overweging voor zoodanig Congres hier ter neder te stellen; maar de bepaling van de eenvoudigste, meest op den aard der zaak, de ervaring en de waarheid, rustende beginselen, waarin al de vrienden der menschheid en der armen

Digitized by Google

overeenstemmen, zou reeds eene weldaad en het morgenrood van eenen aanbrekenden dag voor *Nederland* zijn.

Landgenooten! Medeburgers! Broeders! laat geene verkeerd geplaatste kieschheid, geene valsche schaamte, geene overdrevene nederigheid, en vooral geene kinderachtige beschroomdheid u terughouden; maar denkt aan het merkwaardig woord: GOD HELPT HEN, DIE ZICHZELVEN HELPEN WILLEN!

CANDIDUS.

FREDERIK SOULIÉ.

»*Parijs* is het vat der *Danaïden*. De lagchende droomen der dweepende jeugd, de trotsche ontwerpen van den bedrijvigen man, het naberouw en de kommer van den ouderdom — alles neemt het in zich op en behoudt er niets van! — O, gij jongelingen, welken het noodlot nog niet in dezen onverzadelijken, alverterenden dampkring getrokken heeft, gaat, wanneer gij den prikkel der eerzucht, den dorst naar roem in uw binnenste gevoelt, gaat toch niet naar *Parijs!* Want, verlangt gij van het volk een oplettend oor voor het ware, het schoone, het gewiglige, dat gij misschien hebt voor te dragen, het heeft daartoe noch lust noch tijd, omdat het zijne ongedeelde oplettendheid te schenken heeft aan de ruwe voortbrengselen van den eersten besten beuzelenden broodschrijver, of aan de het haar te berge jagende verhalen van eenig dagblad van het strafregt. Maar aan u roept het Parijzer publiek toe: scheert u weg, of — amuseert mij! Bij mij zijn adstringerende middelen, moxa, noodig, om mijn verstompt gevoel te wekken; afschuwelijke bloedschanden, nooit gehoorde gruweldaden, verkrachting van alles, wat den mensch dierbaar en heilig is, bacchanaliën der zonde, hartstogten die alle maat en perk overschrijden. Kunt gij dat, zoo laat hooren; ik zal naar u luisteren, zoo lang uwe pen scherp en giftig genoeg is, om mijne vereelte, verkankerde verbeeldingskracht te prikkelen en te, door zinnenkitteling, voor een oogenblik in het

Digitized by Google

leven terug te roepen; kunt gij dit niet, zoo gaat en sterft in armoede en onbekendheid! — Hoort het, jongelingen: *in armoede en onbekendheid!* — En *dan?* Wat doet gij dan? Gij neemt eene pen, neemt een blad papier, schrijft bovenaan: *Gedenkschriften van den Duivel,* en zegt tot uwe eeuw: »Welnu, madame, gij wilt gruweltooneelen, allerlei ongehoorde afgrijselijkheden, om er u aan te laven, te verlustigen, te ontvlammen; komaan, hier hebt gij er — een geheel stinkriool vol!"...

Het geheele leven van FREDERIK SOULIÉ *is in deze weinige regels omvat, die hij in 1837, in de bittere voorrede tot een boek vol van wilden wrok en van het grievendst naberouw, schreef.* Hij schilderde daarin onlijdelijke zielspijnen, vreemd verwikkelde avonturen, ongehoorde tragediën, en rigtte daarmede, op eenen dag van wanhoop, voor den Satan eene onvergankelijke triumfzuil op! Want geene schrijfpen was het, waarmede hij dit boek opstelde; het was eene gloeijende kool vuurs; zijn duivel ook was geen gewone duivel, niet de bokspoot, dien ieder kent; neen, hij droeg den zwarten rok, de glacé-handschoenen trots den best walsenden saletjonker, en was daarbij zoo eerlijk als een staatsprocureur. De jongman, wiens bezwering hem uit den afgrond riep, om *armoede en onbekendheid* te ontvlieden, had haast, om het pand van zijnen rok te grijpen en zich door hem te laten wegvoeren. Voorlang, misschien voor altijd, zag hij af van het liefdesgekoos met de Muzen zijner jeugd en zijner ziel; hij ondernam eene verre reis door al de bogtige kronkelpaden van het doolhof dezes levens: door alcoven, boudoirs, kantoren, kroegen, bordeelen, speelhuizen, regtszalen en gevangenissen. Was vandaar wel immer een terugkeer mogelijk?

Ach! ook nimmer is hij teruggekeerd. Van dien tijd af was zijne poëzij eene poëzij op degen of pistolen; het *plectrum*, dat voormaals zijne snaren tokkelde, werd in zijne hand tot een moordmes, dat hij in de borst der menschheid dompelde en het er in omkeerde en rondwrong — alles om den wille van den roem! Ternaauwernood dat hij zich nog somwijlen zijnen vroegeren Genius herinnerde, zoo als in

Digitized by Google

den *Lion amoureux*. De booze geest, aan wiens verheerlijking hij zijn talent gewijd had, gedoogde zulks niet, maar dreef hem, met honend spotgelach, rusteloos, ademloos, onophoudelijk voorwaarts. Arme SOULIÉ, gij, tot dichter geboren, als dichter gestorven, en toch, zoo lang gij leefdet, nimmer, ook slechts een uur lang, een waarlijk gelukkig dichter.

Zijne vrienden hebben, aan het graf des schrijvers, van den mensch gesproken: wij willen, aan het graf van den mensch, onderzoeken, wat hij als schrijver geweest is. Hij voerde ontegenzeggelijk eene wakkere pen, bezat een' krachtigen geest en onbetwistbaar ook groot talent. Hij heeft meer dan honderd boekdeelen in het licht gegeven, heeft romans, drama's, geschiedkundige werken, kritische opstellen en opera's geschreven, kortom hij heeft de letterkunde in onderscheidene vakken beoefend. Zonder BALZAC's gaaf van waarneming, zonder het hartstogtelijke pathos van GEORGE SAND, zonder de schitterende voordragt van ALEXANDER DUMAS, handhaaft hij toch de plaats, die hem nevens deze allen toekomt. Zij bezitten vernuft, bevalligheid, verbeelding, liefde, hartstogt; maar wat SOULIÉ boven hen vooruit heeft, is kracht, eene kracht, die al wat hij overigens gebrekkigs heeft vergoedt. Hoeveel gespierdheid is er niet in zijne drama's! Zijne *Clotilde*, de *Gedenkschriften van den Duivel* en *de Closerie des Genêts* behooren tot de merkwaardigste voortbrengselen der nieuwere Fransche literatuur.

In het jaar 1830 debuteerde hij met drama's naar de wijs van SHAKESPEARE en twee of drie romans in den smaak van WALTER SCOTT. Zijne drama's werden uitgefloten, gelijk men destijds alle drama's uitfloot. »Welk erbarmelijker handwerk bestaat er wel, dan dat van tooneelspelschrijver!" roept hij ergens uit. »Zie, daar trappen zij mijn stuk onder de voeten en kennen het niet eens!" Later verbond hij zich met verscheidene andere dramatische schrijvers tot gemeenschappelijke bewerking van tooneelstukken. Van de comedie verviel hij tot het drama, van dit kwam hij op den roman, en allengskens geraakte hij uit

Digitized by Google

de *armoede en onbekendheid* en werd — FREDERIK SOULIÉ.

Nu werkte hij alleen. Zijne romans *Clotilde* en *Diane de Chivry* werden geheel *Frankrijk* door gelezen. Hij was de Heros der Feuilleton-romans. Fier wandelde hij er in rond, als een cavalier met laarzen, sporen en karwats. Tien jaren lang schilderde hij den toestand onzer hedendaagsche zamenleving in al hare verscheidenheid en met de somberste kleuren, die hij aan het palet van eenen *Helle*-BREUGHEL ontleende; tien jaren lang sidderde EUGÈNE SUE, *sidderden* alle vuurspuwers, alle zwartschilders der Fransche romantiek voor zijn talent. Hij kende geene vrees, noch voor spoken, noch voor spookdichters! Eerst toen de kritiek moede werd hemzelven te jagen en te havenen, schreef hij kritieken, en de geheele wereld lachte met hem over zijne offers! — Gelijk hij afscheid genomen had van de groote dames der komedie, zeide hij naderhand ook de groote dames in zijne romans vaarwel. Hij haalde nu zijne helden en heldinnen van de straat; hij bezocht hen op hunne vlieringkamertjes; weinig bekreunde hij er zich aan, of zij met lompen bedekt, of zij goed of slecht waren; het was hem genoeg, *menschen* te vinden. Hij werd de MURILLO der nieuwere Fransche romantiek. Het laatste door hem aangevangen werk liet hopen, dat hij tot de reine en ware poëzij wilde terugkeeren; maar, terwijl het heilig vuur dier dichtkunst op nieuw in zijnen geest begon te ontbranden, verliet zijn geest deze aarde; zijn hart was gebroken. FREDERIK SOULIÉ stierf in den ouderdom van 47 jaren.

HERINNERINGEN UIT HET OOSTEN.

(*Vervolg van bl.* 40.)

Toen ik, van het hoofd tot aan de voeten bemorst, weder overeind geraakt was, bleef ik van verbazing een oogenblik onbewegelijk en als versteend staan. Alles rondom mij was van gedaante veranderd; het betooverende panorama was verdwenen; ik bevond mij op eenen niets minder dan zinde-

Digitized by Google

lijken straathoek, van welken een waar doolhof van vochtige, donkere en morsige stegen uitliep. De mij omgevende, uit slechte planken ineengetimmerde huizen hadden een armoedig voorkomen; hunne oorspronkelijke kleur, door tijd en regen verbleekt, was in vuile met geen' bepaalden naam aan te duiden tinten overgegaan. Een dier minarets, die, van verre gezien, mij zoo slank en sierlijk voorgekomen waren, rees voor mij in de hoogte; het was een pilaar zonder eenigen smaak, van welken de geborsten kalkbepleistering in stukken afviel. De hier heen en weder gaande *Turken*, die ik op zekeren afstand voor welgegoede *Osmanlis* gehouden had, waren armzalige, in oude en gescheurde kleederen gehulde menschen.

Achter de lastdragers, die de landingsplaats vervulden, waren slagters bezig op de openbare straat schapen te ledigen; de grond was met bloedigen modder en met de nog warme ingewanden bedekt, om welke wel vijftig leelijke honden huilend elkander verdrongen. Een onverdragelijke stank sloeg u uit de vochtige steegjes te gemoet, in welke lucht en licht zich nimmer eenen doortogt banen, waar alle slechts denkbare onreinigheid ligt te rotten, en waar men alle oogenblikken den voet op krengen van ratten en van honden zet. Dit is, zonder overdrijving, het gezigt, dat de meeste straten van *Konstantinopel*, vooral die van *Galata* en van *Stamboul*, aanbieden.

Verbijsterd volgde ik de lastdragers in eene dier slecht bestrate, heuvelachtig hobbelige en zoo enge stegen, dat drie menschen er ternaauwernood naast elkander gaan kunnen. Regts en links zag ik walgelijke winkeltjes en kramen van fruiten en moesgroenten. Weldra kwamen wij nu te *Pera*, en na menige kronkelwendingen door onontwarbare gangetjes bleven onze geleiders staan voor het in de nabijheid van het kleine kerkhof gelegen hotel van eenen *Italiaan*, bij wien wij onzen intrek namen.

Ten 10 ure des morgens begaf ik mij met eenige bekenden naar de dansende *Derwischen*. Zij bewonen een rond, door een' kleinen tuin omringd gebouw, waarin, nevens ons, eene menigte *Grieken*, *Turken* en *Armeniërs* binnendrong. In het voorhof moesten wij pantoffels aantrekken en onze laarzen aan iemand te bewaren geven, die van dit bewaarambt eene kostwinning maakte, gelijk zulks, bij menige onzer inrigtingen, met hoeden, stokken en parapluis het geval is.

Digitized by Google

Dit is in *Turkije* een algemeen gebruik. Niet alleen mag men met geene schoenen, die de straat aangeraakt hebben, in eene moskee treden, maar het zou zelfs onvoegzaam zijn, met laarzen in een Turksch woonhuis te verschijnen, waar men daarentegen (zoo verschillen de beleefdheidregels) nooit den hoed afneemt. Mij komt evenwel dit gebruik verstandiger dan het onze voor.

Het binnenste der moskee bestond uit eene ronde zaal, die haar licht van boven ontving. Een hekwerk scheidde het voor de schouwspelers bestemde middelpunt, welks grond zorgvuldig geboend was, van de toekijkers, die in groot getal *van allen* ouderdom en landaard, aanwezig waren en meestal naar knoflook roken. De plegtigheid begon. Een barbaarsch, uit kleine pauken en bekfluiten bestaand orkest, door als uit den neus klinkende stemmen begeleid, speelde voor een twintigtal kerels met lange baarden, die in lange wijde rokken rondom een' kleinen, in een' blaauwen pels gewikkelden grijsaard heenen walsten. Zij droegen op het hoofd vilten mutsen van gedaante als een suikerbrood, en hunne veelploojige tabbaarden stonden aanhoudend opgeblazen van hun ligchaam af, als de voormalige hoepelrokken onzer vrouwen. Met over de borst gekruiste armen, de oogen als in verrukking op de zoldering gevestigd, draaiden zich de *Derwischen* met zulk eene snelheid, zoo regelmatig en zoo juist hunne afstanden in acht nemende, op hunne naakte voeten rond, dat men in verzoeking kwam hen voor levenlooze, door machinerie in beweging gebragte automaten te houden. Bijna onbegrijpelijk is het, hoe deze lieden zich zoo gezwind en zoo lang in eenen kring kunnen omdraaijen, zonder, door hersen-congestie getroffen, dood neder te storten. Zeker, zij worden van hunne jeugd af daarop afgeregt, en al hunne studie bestaat in dit werk; desniettemin gebeurt het, dat, tegen het eind der voorstelling, de een of ander de marteling niet langer kan verduren, maar bewusteloos neêrstort. Reeds van het bloote toekijken werd ik duizelig.

Plotseling hield de muzijk op, en de *Derwischen* zonken allen te gelijk op de knieën en bogen de hoofden nederwaarts. Zoo bleven zij eenige minuten lang roerloos liggen, tot dat dienaren lange zwarte mantels over hen heenen geworpen hadden, waarna zij oprezen en zich, militairsgewijs, in éène linie schaarden. Hierop hief de oude man in den blaauwen pels, die tot nog toe, neêrgehurkt, de ligchaamsoefeningen

Digitized by Google

zijner onderhoorigen, zonder van houding te veranderen, had aangezien, met bibberende stem een klaaglied aan, waarmede zijne onderhoorigen huilend instemden. Toen dit gezang geëindigd was, trad de eene *Derwisch* voor, de andere na, op den voorzitter toe, raakte de toppen van diens vingers aan, en liet zich vervolgens door zijne kameraden de hand kussen. Een tweede, niet minder wanluidend concert maakte een eind aan de ceremonie.

Behalve de dansende *Derwischen* zijn er te *Konstantinopel* ook nog huilende, die, in plaats van tot uitputting toe te walsen, vreeselijk brullen, tot dat zij, met het schuim op den mond, geheel krachteloos ter aarde zijgen. Het draaijen en kronkelen der *Derwischen*, die, in het voorbijgaan gezegd, voor erge deugnieten doorgaan, schijnen overblijfsels der dolle dansen te zijn, welke de oude volken in *Azië* van de *Corybanten* geleerd hebben.

Niet verre van den tempel der *Derwischen* stond een groot, zwart en somber gebouw, dat mij gezegd werd eene badplaats te zijn; ik ging er binnen, om de inwendige inrigting daarvan te leeren kennen.

Men leidde mij eerst in een ruim voorvertrek met steenen vloer. Langs de muren liep in hetzelve eene houten verhooging rond, die met matrassen bedekt was. Ruim twintig in dekens gehulde *Turken* zaten op deze veldbedden uit te waseinen, zoodat men gedacht zou hebben in een gasthuis te zijn. Nadat mij de badopzigter het voor mij bestemde bed had aangewezen, stelde men mij, om de plaats mijner kleederen te vervangen, een lange katoenen sjerp ter hand, omwikkelde mijn hoofd met een' langen handdoek, en deed mij houten pantoffels aan de voeten, waarop twee knapen, welken een dagelijksch zweetbad van twaalf uren tijds tot geraamten uitgedroogd en bijna doorschijnend gemaakt had, mij onder den arm namen en in eene tweede, donkere zaal voerden, waarin de temperatuur veel hooger was. Hier lieten zij mij zoo lang zitten, tot dat mijn vel, allengskens van de hitte doordrongen, zoo sterk aan het zweeten geraakte, dat het vocht mij tot aan de voeten neêrliep. Nu sleepten zij mij in eene andere zweetkamer, waar de lucht inderdaad verstikkend was. Verbaasd bleef ik staan. In de groote, van boven verlichte zaal zag ik, dwars door den dikken damp, waarmede zij vervuld was, in zweet badende menschen, die in volstrekte bewegingloos-

Digitized by Google

heid op den steenen vloer uitgestrekt lagen, en nevens die schijnbare lijken lieden met groote scheermessen in de hand, die, naakt als wilde *Indianen*, de roerloos voor hen liggenden schenen te willen scalpéren. Door de hitte bedwelmd en door mijnen geleider voorwaarts gestuwd, waande ik een feestmaal van menschen-eters bij te wonen. Ik werd, ik mogt willen of niet, mede op eene gloeijend heete marmerplaat uitgestrekt; de twee knapen, mijne geleiders, maakten zich van mijne armen en beenen meester, en kneedden die met onbeschrijfelijken ijver. Ik was half verstikt, het *suisde* mij in de ooren, en daarbij trokken en rekten de kerels mij aan mijne leden, dat alle gewrichten kraakten. Maar dit was nog niet alles. Thans bragt men een koperen bekken, waarin een groote bal van werk, of uitgeplozen vlas, in zeepsop dreef. Ik moest opstaan en mij onder eene pijp plaatsen, waarvan men de kraan boven mij opendraaide. Terstond stroomde een stortbad van heet water mij op het hoofd, zoodat ik, tot groote verlustiging der aanwezigen, schreeuwend als een bezetene, wegliep. Men bragt mij echter onder de kraan terug, schuijerde mij van het hoofd tot aan de voeten met een ruwe borstel, en droogde mij eindelijk met den bal werk, die in het zeepsop lag, zorgvuldig af. Nadat dit verrigt was, bragt men mij eene drooge sjerp, een' nieuwen tulband, en leidde mij in de voorzaal terug, welker temperatuur, na de helsche hitte, die ik uitgestaan had, mij ijskoud voorkwam. Ik legde mij op de mij aangewezene matras neder, waarna men mij een pijp en een kop overheerlijke koffij bragt. Dit oogenblik is uiterst aangenaam; de uitwaseming, eene korte poos gestuit, raakt weder aan den gang, en men gaat in eenen toestand van zoo wellustig droomen over, dat men zeer spoedig in deze heete baden der Oosterlingen smaak zou beginnen te krijgen.

Met een honger als een wolf keerde ik in mijn hotel terug. De logementen te *Konstantinopel*, waarin men gewoonlijk de waarde van zes gulden per dag betaalt, zijn in geenen deele slecht, en steeds met buitenlanders uit alle natiën vervuld, onder welke men zich weldra zijn gezelschap uitgekozen heeft. Hiertoe is men reeds alleen daarom gedwongen, vermits er te *Konstantinopel* gebrek is aan alle hulpmiddelen van gezelligheid, zoodat men niet weet, waarmede men den avond zal doorbrengen, wanneer men niet gewoon is, ten acht ure naar bed te gaan. Zoodra de zon

Digitized by Google

ondergaat, verdwijnen alle *Muzelmannen*, en de Turksche stad ligt in den slaap. In *Pera* wandelen eenige lediggangers nog een uurtje lang op het kleine kerkhof rond, of gebruiken in een' kleinen tuin een kop koffij, terwijl zij daarbij naar eenige zeer middelmatige muzijk luisteren; doch zoodra het geheel donker wordt, gaan allen naar huis, en op de eenzame straten ontmoet men nog slechts uitgehongerde honden, die voor den vreemdeling, wanneer hij geene lantaren bij zich heeft, zeer gevaarlijk kunnen worden. De *Grieken* en *Armeniërs*, die in de stad wonen, hebben de Turksche gebruiken aangenomen en ontvangen niemand. Alleen de vreemde gezanten geven in den winter gezelschapsvereenigingen; maar zoodra de lente komt, betrekken zij hunne landhuizen, en al de salons zijn gesloten.

Den volgenden dag gingen wij aan boord van een kaïk — te *Konstantinopel* de huurkoets — om de Turkenstad (*Stamboul*) te bezigtigen. Het ligte bootje vloog met ongeloofelijke snelheid over het water; in twee minuten waren wij den Gulden Horen rondgeroeid, en bevonden ons in een' onbeschrijfelijken warrelklomp van schuiten van alle soort en schepen van alle natiën. Het aan wal stappen werd niet zonder gevaar volbragt, daar wij, in plaats van op vasten grond, in eene soort van poel of diepen waterplas traden, waarin wij bijna verzonken waren. De straten van *Stamboul* zijn nog naauwer, vuiler en stinkender, dan die van *Galata* of van *Pera*. Slecht gebouwde en afschuwelijk geschilderde houten loodsen, eene soort van kooijen met ontelbare getraliede vensters, welker bovenverdieping over de benedenste uitsteekt, begrenzen regts en links gangen, door welke menschen van alle kleurtinten zich henenpersen. De bestrating, uit kleine in het stof daarheen geworpene steenen bestaande, wijkt weg onder de voeten van den voorbijganger, en stelt hem bloot aan het gevaar, om niet eigenlijk op den grond te vallen, maar in eene moddergoot, naardien, bij gebrek aan waterlozing, elke kuil een stinkgat vormt. Geelkleurige honden in ontelbare menigte loopen ieder tusschen de beenen, en wee hem, die deze leelijke beesten, welke onder bescherming der Muzelmansche vroomheid staan, op eene te nadrukkelijke wijs van zich af zou willen wijzen. Hun getal wordt op honderdduizend geschat; zij behooren aan niemand in het bijzonder en hebben geene huisvesting; op de straat komen zij ter wereld, en leven en sterven er.

Digitized by Google

Aan hen laat de regering de policie en de reiniging der straten over, daar zij in het daarop weggeworpen vuil hun voedsel vinden.

Het eerst begaven wij ons naar den Bazaar, een ontzettend groot doolhof van breede, overwulfde gangen. Aan gespannen touwen hangen prachtige tapijten, met goud geborduurde stoffen en andere voorwerpen, welker kostbaarheid zeer afsteekt bij de naakte muren. De toonbank is eene houten, met eene mat bedekte vloerverhevenheid, waarop de *Muzelmen*, met onder het lijf geslagen beenen en met de pijp in den mond, stilzwijgend gezeten is en den vreemdeling rustig voorbij laat gaan; terwijl de spraakzamer *Armenier* hem met het een of ander aanlokkend voorwerp in de hand vervolgt en met den titel: *Signor Capitan* begroet. De eerlijkheid der *Muzelmannen* is tot een spreekwoord geworden. Kooplieden vertrouwen menigmaal aan Muzelmansche lastdragers, wier namen zij niet of naauwelijks kennen, aanmerkelijke geldsommen, zonder ooit bedrogen te worden. Niet aldus is het met de *Grieken*, onder welke veelvuldig de doortraptste fielten gevonden worden, die, in verstandhouding met de verkoopers, de vreemdelingen op de onvergeeflijkste wijs om den tuin leiden.

In de Bazaars treft men eene verbazende verscheidenheid van waren aan, die menigmaal door het geringe der prijzen tot koopen uitlokken. Zijden stoffen, kamerjaponnen, gouden borduurwerk, Perzische tapijten worden tot zeer matige prijzen verkocht. Reukwerken, edelgesteenten, mondstukken van barnsteen, pelterijen, suikergoed van allerlei soort, pijpen van alle maaksel, lederwaren, fluweelen pantoffels, gemaakte kleederen, zijden sjerpen, kachemieren shawls overdekken eene ruimte van verscheidene uren oppervlakte. In den *bezestin*, een groot, vierkant, van de overige Bazaars afgescheiden gebouw, vindt men eene groote menigte uitstekend fraaije oude wapenen, karabijnen met koralen versierd, kostbare yatagans der voormalige Janitsaren, en beroemde Perzische sabels, waarvan de kling alleen soms met meer dan duizend daalders betaald wordt, vermits een arm, die ze weet te voeren, daarmede in éénen slag eenen os den kop kan afhouwen.

Nog opmerkelijker, dan de ten toon gestelde waren, is voor den beschouwer de ontzettende menigte menschen, die op alle uren van den dag elkander in de lange gangen der

Digitized by Google

Bazaars verdringen. *Konstantinopel* is nog steeds, ondanks deszelfs verval, het verbindingspunt van twee werelddeelen, de verzamelplaats, waar *Europeërs* en *Asiaten* elkander naderen, zonder zich te vermengen, en waar men het gansche menschdom, in al de menigvuldigheid van deszelfs oorspronkelijke modellen, kan bestuderen. Gadeslaande *Russen*, berekenende *Britten*, handelzuchtige *Amerikanen*, gebarenmakende *Italianen*, rederijke *Franschen*, ernstige *Grieken*, schagcherende *Joden*, domstarende *Negers*, reizende *Arabieren*, *Perzische* kooplieden dringen zich, bont ondereengemengd, om eenen rookenden en mijmerenden *Turk*, die te midden der algemeene beweging onbewegelijk zitten blijft. Het is een onbeschrijfelijk gewemel van zijden pelsen en uniformen, van witte bournous en zwarte rokken, en als de golven der zee rijzen en dalen groene tulbanden, roode fezmutsen, vilten en stroohoeden. Scharen van vrouwen in witte domino's treden langzaam voort te midden van dit gedrang, dat zich niet zelden opent voor eenen Pacha te paard, dien zijne dienaren te voet al loopend volgen. Met balen koopwaren beladen staan hier en daar ezels stil; aan den uitgang der galerijen ziet men soms eene karavaan van kameelen voorbijtrekken. Men hoort het doordringend gekrijsch der sorbet-verkoopers, hondengehuil, duivengekir en de duizende stemmen der bontgeschakeerde menigte, geluiden, die zich tot een onafgebroken gegons ineensmelten. Beschouwt men dit schouwspel in zijn geheel, zoo wekt het meer verbazing dan bewondering; in zijne afzonderlijke deelen echter biedt het ontelbare karakterbeelden en eigenaardige tooneelen. Hier zingt een rondwandelende muzikant, voor een op den grond neergehurkt auditorium, eene dier eindelooze balladen, waaraan de *Turken* zich nooit verzadigen kunnen. Daar neemt een gezelschap in de open lucht het middagmaal en onthaalt zich op een' schotel groene komkommers (*).

(*) Raauwe komkommers vormen des zomers de voornaamste spijs der *Turken*. MAHOMED II was er een groote liefhebber van. Deze woeste overwinnaar van CONSTANTIJN, wiens van de zon verbrande tronie geheel het Oosten deed sidderen, oefende hartstogtelijk den tuinbouw. Toen hij op zekeren dag bemerkte, dat er hem des nachts eenige van deze zoo geliefde aardvruchten ontstolen waren, verklaarde hij den opperhovenier, dat hij hem, zoo dit nog eenmaal

Digitized by Google

De Turksche vrouwen gaan gewoonlijk met nedergeslagen oogen haars wegs, en schijnen volkomen gelaten in haar lot, dat overigens minder treurig is, dan men zou kunnen denken. Ontegenzeggelijk bekleeden zij in de maatschappij eenen zeer ondergeschikten rang; doch daar zij in de volstrektste onkunde opgevoed worden, zoo hebben zij geen besef van de vernedering, waarin zij leven, en verdragen haren toestand te gelatener, daar zij er zich geen gelukkiger verbeelden kunnen. Hare heeren en meesters behandelen haar met veel zachtzinnigheid en laten haar in het binnenste van hun huis veel vrijheid. Alleen de voornaamste *Turken* hebben twee of drie vrouwen, die in afzonderlijke, van elkander gescheidene woningen haar verblijf houden; al de overigen hebben slechts ééne vrouw, welke zij getrouwer zijn dan menig Christen de zijne. Alwat men verder vertelt, zijn bloote verdichtselen.

De Padischah alleen is Sultan in de volle beteekenis van het woord. Een prachtig paleis, waarin nimmer het straatgedruisch doordringt, waar eene onuitputtelijke schatkist al de wonderwerken der weelde opeengehoopt heeft, marmeren baden, als door betoovering geschapene tuinen, door de vonkelende zee bespoeld en door den liefelijksten hemel beschenen, drommen van slaven, die geenen anderen wil kennen dan den zijnen, geene andere wet dan zijne luimen, en gereedelijk zijn geringste misnoegen met hun hoofd betalen, en dan, in dit paradijs, drie- of vierhonderd van de schoonste vrouwen der aarde, die slechts voor hem ademen, slechts voor hem glimlachen — ziedaar het leven van den Sultan! De Harem van den Grooten Heer is de geheimvolste plaats der wereld, en niemand verneemt wat er in voorvalt. De

gebeurde, het hoofd voor de voeten zou doen leggen. Desniettegenstaande ontbraken er den volgenden morgen weder drie komkommers. De tot wanhoop gebragte oppertuinman beschuldigde de paadjen van zijne Hoogheid, dat zij die misdaad bedreven hadden. Men deed de ongelukkige *Icoglans* komen, en daar zij niets bekenden, beval de Sultan, hun den buik open te snijden. De zes eersten, aan welke dit wreed bevel ten uitvoer gelegd werd, bleken onschuldig te zijn; de opening van den zevenden bragt de schuld aan het licht. Van dien tijd af is het den *Icoglans* verboden, de tuinen te betreden.

Digitized by Google

vertellingen van sommige reizigers, dat deze of gene buitenlander middel gevonden heeft in eenen Harem te dringen, zijn louter sprookjes, alzoo een Christen, dien men bij eene Muzelmansche, al ware zij ook de armste aller vrouwen, aantrof, erbarmingloos vermoord zou worden, zonder dat zelfs zijn gezant het zou durven wagen, ook slechts zijn lijk terug te vorderen.

Ondertusschen schijnt niet altijd de vrees voor eenen gewissen dood alle liefdebetrekkingen met Turksche vrouwen te beletten, hoezeer zulk een minnehandel steeds een tragisch einde neemt. Gedurende mijne aanwezigheid te *Konstantinopel* sprak men in *Pera* van het volgende voorval. Een jeugdige, uitstekend mannelijk schoone *Armeniër* was in den Bazaar door eene jonge *Turkin* bemerkt geworden. De trouwelooze *Muzelmannin* wenschte de afwezigheid haars mans, die juist van huis was, te baat te nemen, en fluisterde, zonder veel omwegen, den jongen man een zoo verleidelijk woord in het oor, dat hij haar oogenblikkelijk volgde. Hij bragt den dag bij haar door, en was voornemens, ten einde niet gezien te worden, zich te verwijderen wanneer de avond gevallen zou zijn, toen plotseling de klopper aan de deur zich hooren deed: het was de man, die terugkwam! Het huis stond ver van de zee; daarenboven kon men niet uit de vensters springen, want zij hadden traliën; de woning zelve was te klein, om er zich in te verbergen, en had niet meer dan éénen uitgang. De *Armeniër* begreep, dat slechts stoutheid hem redden kon; hij rukte dus zelf de deur open, wierp met eenen geweldigen stoot den verbluften echtgenoot onderstboven, en vlood naar *Pera* in het onschendbare huis eens hem bekenden Dragomans der Fransche ambassade. Ongelukkiglijk was de beleedigde *Muzelman* snel genoeg weder op de been geraakt, om den onvoorzigtigen minnaar te kunnen volgen en in het oog houden. Op zijn geschreeuw liep terstond een aantal woedende *Turken* te hoop; zij dreigden met moord en brand, zoo niet de schuldige hun uitgeleverd wierd; van oogenblik tot oogenblik groeide het oproer aan; het huis, dat den vlugteling opgenomen had, werd van alle kanten omsingeld, en de Dragoman wist eindelijk niet meer, waartoe hij besluiten moest, toen, tegen den avond, een zeeofficier, door twee van lantarens voorziene matrozen voorafgegaan, hem een bezoek kwam geven, en den *Armeniër* een middel ter vlugt verschafte. Een uur later, namelijk,

Digitized by Google

trad deze, netjes geschoren, in een matrozenbuis gekleed, een' kleinen met wasdoek overtrokken hoed op het hoofd en eene lantaren in de hand, het huis uit, om zijnen officier op den terugweg naar het schip voor te lichten. Des anderen daags verliet hij, op eene zeilklaar liggende stoomboot, *Konstantinopel*. De trouwelooze vrouw echter verdween plotseling, en ik voor mij geloof, dat die lederen zak, welken wij eenige dagen na dit voorval op de zee van *Marmora* zagen drijven, de ontknooping van het raadsel bevat heeft. Men kan derhalve stellig genoeg zeggen, dat de Turksche vrouwen ontoegankelijk zijn, en de aneodoten, welke men elkander in het geheim vertelt, bevestigen hetgeen ik beweer, veeleer dan dat zij het weêrspreken.

De *Griekinnen* te *Konstantinopel* leven, even gelijk die te *Smirna*, zeer ingetogen; en even hagchelijk als het is, met de dames der Turksche Harems in vertrouwden omgang te geraken, even bezwaarlijk is het, de gunst der schoone bewoneressen van de Rozenstraat te verwerven. Hieruit mag men het besluit trekken, dat het minnegeluk bij de Oosterse vrouwen slechts in de romans zijn aanwezen heeft, en dat het eenvoudigste galante avontuur in *Turkije* tot de uiterst zelden voorkomende gevallen behoort.

Eenige Cirkassische vrouwen van hooge waarde uitgezonderd, welke bijzondere personen elkander onderling verkoopen, komen de slavinnen gewoonlijk van den Bazaar, waar de verfoeijelijke menschenhandel dagelijks gedreven wordt. *Op de slavenmarkt te Konstantinopel* gaat ongelijk meer om, dan op die te *Smirna*. Eerst sedert weinige jaren is het den *Europeërs* geoorloofd, die te betreden. Het is een ruim, vierkant, met boomen beplant en met een houten traliewerk omgeven plein, dat door eene rij, almede met traliën geslotene kamertjes begrensd wordt. Groote linnen doeken, van den eenen boom tot den anderen uitgespannen, werpen korte schaduwen op het gloeijend heete plein. Onder deze soort van tenten nu zitten de Negerinnen groepagewijs op matten neêrgehurkt. Het zijn jonge meisjes van tien tot twaalf jaren, met de schouders en beenen bloot, en geene andere kleeding dan een blaauw voorschoot om de heupen en een op de borst open hemd van grof linnen. Meestal zijn zij van aangezigt uiterst leelijk, maar hebben eene heerlijk schoone leest. Deftige *Turken* en gesluijerde vrouwen gaan van de eene groep naar de andere, onderzoeken de meisjes

Digitized by Google

een voor een (gelijk bij ons de ganzen of ander levend gevogelte) en schenken haar soms, tot hare groote vreugde, eenig suikergoed, dat zij in eene daar nabij gelegen kraam gekocht hebben. Andere nieuwsgierigen zitten op banken of rooken vreedzaam hunne pijp in een groote tot een koffijhuis ingerigte kiosk. De handel komt gewoonlijk zeer snèl tot stand. Bevalt eenen kooplustige de gestalte eener slavin en heeft hij niet tegen den prijs, zoo rijst de kleine Negerin, op eenen wenk van haren heer, overeinde; de kooper treedt nader, spreekt haar zeer zachtzinnig aan, verzekert zich, door haar in den mond te zien en het tandvleesch te onderzoeken, dat zij niet aan het scorbut lijdt, en betast daarna hare borsten, om in het algemeen zich van hare gezondheid te overtuigen. Het jonge meisje schijnt door dit onderzoek volstrekt niet in verlegenheid gebragt te worden. Naar gelange nu de onderhandeling met den verkooper uitgevallen is, zet zich de slavin of wederom op hare mat, om eenen anderen kooper af te wachten, of zij volgt, nadat zij de tippen van een voorschoot, dat al hare have en goed, te weten een hemd en twee koperen armbanden bevat, bijeengebonden heeft, haren nieuwen meester met in het oog loopend genoegen, zonder hare gezellinnen vaarwel te zeggen. Behalve deze jonge meisjes, wier prijs tusschen 2 en 5 honderd francs afwisselt, ziet men ook nog hier en daar eenige oude, zaamgeschrompelde, afzigtelijke Negerinnen, die door oude *Muselmannen* voor een' spotprijs gekocht worden. Vraagt men hun, tot welk een doel zij zulk eene waar aankoopen, zoo antwoorden zij, dat MAHOMET bevolen heeft, brood te geven aan hen, die geen kracht meer hebben om het te verdienen.

De blanke slavinnen hebben eene veel hoogere waarde, en worden niet, als de Negerinnen, in de open lucht, aan de zonnehitte blootgesteld; zij zijn in de kamertjes geplaatst, die den Bazaar omgeven. Tot deze getraliede vertrekjes hebben de Christenen geenen toegang, en de slavenhandelaar volgt met onrustig oog den al te nieuwsgierigen wandelaar, of houdt hem zelfs wel met dreigende gebaren tegen. Evenwel veroorloven zij somwijlen voor een drinkgeld, dat men de huisjes nadere. De blanke slavinnen, welke ik gezien heb, waren jong en schoon, doch sterk geblanket, hetgeen haar een theatraal voorkomen gaf. Zij waren, even als de Turksche vrouwen, in een wijde, plooi-

Digitized by Google

rijke, witte *feradje* gehuld. Sommige harer bedekten zich, toen ik haar aanzag, eerbaar het aangezigt; maar de meeste wierpen mij sprekende blikken toe, of wezen op mijne Europesche kleeding, en maakten zich over mij vrolijk op eene wijs, die mijne eigenliefde niet weinig krenkte. — Mannelijke slaven zijn op den Bazaar zelden aan te treffen; ik zag slechts eenige Negerknapen, die onder luidruchtig gekrijsch met bikkels speelden. Twee hunner droegen aan den voet een' ijzeren ring, omdat zij getracht hadden te ontvlugten, en hierdoor nu van alle verdere poging daartoe teruggehouden moesten worden. Dit is overigens de eenige straf, die hun opgelegd wordt, en men verzekerde ons, dat de slavenhandelaars deze ongelukkige kinderen, gelijk over het algemeen al hunne slaven, zeer zacht en bijna met vaderlijke zorgvuldigheid behandelen. Zooveel is zeker, dat men zich deerlijk vergissen zou, zoo men den toestand der slaven in *Turkije* met het lot der Negers in de nieuwe wereld vergelijken wilde. De slavinnen krijgen deel aan de levenswijs harer vrouwen, zeker een eentoonig leven, dat noch groot geluk noch groot ongeluk kent, in hetwelk alles vooruitgezien is, en dat door de opsluiting voor al de menigvuldige toevalligheden beschut is, die ons leven doorkruisen. Ondertusschen beschikt het lot aan enkele dezer dochteren van het Oosten soms zonderlinge levensgevallen. Vreesden wij niet onbescheiden te worden, zoo zouden wij hier de nog versche en in het noordelijk *Europa* welbekende geschiedenis eener schoone *Griekin* verhalen, die op de Bazaar verkocht is en later eenen beroemden naam gevoerd heeft; zij werd de vrouw van eenen vermaarden Generaal en eerste dame eener groote Regentes.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

SCHWARZKOPF, DE WILDDIEF.

(*Vervolg en slot van bl.* 56.)

Kort na de reeds verhaalde voorvallen, en in een van de wildste en afgezonderdste gedeelten van het woud kon men twee mannen langzaam in eene laan zien wandelen in druk, maar fluisterend gesprek. Die beide mannen waren SCHWARZKOPF en zijn luitenant WOLF.

Digitized by Google

»Gij zijt dus zeker," zeide de eerste, »dat VOS in gemeenschap staat met den boschwachter STURM?"

»Stellig zeker," hernam WOLF, »en ook dat hij verstandhouding heeft met BANNER, den officier der gensdarmen. Maar hij ziet, dat wij hem wantrouwen, en zal zijnen hals niet wagen, door de uitvoering van zijne verraderlijke plannen te verhaasten. Zonder uwe voorzorg, om nooit vooruit te zeggen, waar de jagt zal geschieden, of de nacht zal worden doorgebragt, hond ik mij overtuigd, dat wij nu reeds allen of een kogel in den kop of een keten aan den voet zouden hebben. Wij hebben reeds moeite genoeg, om onze vervolgers te ontwijken, en het wordt hoog tijd, dat wij een voorbeeld stellen aan dezen kerel."

»Nog niet," hernam SCHWARZKOPF. »Wij moeten een ondubbelzinnig bewijs van zijn verraad in handen hebben. Ik zal eerstdaags in zijne tegenwoordigheid mij eens laten ontvallen, waar wij den nacht zullen doorbrengen. Dan voert gij de lieden in eene andere rigting, en ik zal opletten, of de gensdarmen de plaats komen doorzoeken, die ik genoemd heb. Dan zal de vent, tot genoegen van iedereen, in zijn eigen net gevangen worden."

»Hij had gelijk, dat hij den naam van VOS verkoos," zeide de luitenant.

»Het komt mij voor," ging SCHWARZKOPF voort, »dat onze zaken zeer hagchelijk staan. Er heerscht geen vertrouwen meer onder ons. De onophoudelijke vervolging, waaraan wij zijn blootgesteld, en de vermoeijenis, die deze veroorzaakt, hebben de lieden ontmoedigd; wij zien dagelijks onze voordeelen verminderen; de gevaren en ontberingen van ons bedrijf beginnen grooter te zijn, dan onze winsten. Hoe velen onder ons zouden aarzelen, denkt gij, zoo zij gelegenheid daartoe zagen, om den prijs te verdienen, die op mijne gevangenneming is gesteld?"

»Dat is moeijelijk te zeggen," hernam WOLF somber; »maar dat sommigen van hen wel den verrader zouden willen spelen, zoo zij durfden, daaraan valt niet te twijfelen."

»Wat dunkt u dan, zoo wij de bende opbraken?" hernam SCHWARZKOPF. »Ik zal voor u niet verbergen, dat ik het wetteloos leven moede ben. Nu is het voor ons de tijd, om de voorwaarden tot vergiffenis te bedingen, voor dat de overheid ontdekt, hoe wanhopig onze toestand is geworden. Stellen wij het uit, dan zou het te laat kunnen zijn. Volgens

Digitized by Google

onze wetten staat het in mijne magt, om de vereeniging te verlaten, zoo ik vierentwintig uren te voren waarschuw; maar...."

»Dat zult gij toch niet doen?" viel WOLF hem in de rede. »Zonder u, wat zou er van ons worden?"

»Ik zal het niet doen," hernam SCHWARZKOPF, »niet-alleen omdat ik overtuigd ben, dat ik binnen die vierentwintig uren verraden en overgeleverd zou zijn, maar omdat ik weet, dat ik de ziel van de bende ben; en ik zou mij schamen, haar in de ure des gevaars te verlaten. Maar ik heb een ander plan, en ik reken op u, WOLF, den eenigen, dien ik volkomen vertrouw, om mij daarbij te ondersteunen."

»Dat zal ik gaarne doen," zeide WOLF, »want ook ik ben dit rustelooze en gevaarlijke leven moede. Hoe kan ik u van nut zijn?"

»Door alles te doen, wat in uw vermogen is, om de ontevredenheid onder de manschap te vermeerderen. Klaag onophoudelijk over de vermoeijenissen en gevaren, waaraan wij zijn blootgesteld; meet de gemakken en voordeelen van een vreedzaam leven onder de bescherming der wet breed uit. Laat het overige aan mij over."

WOLF beloofde getrouw aan den last te zullen voldoen, dien hij had ontvangen, en de beide mannen begaven zich te zamen naar de plaats, waar de stroopers vergaderd waren.

Het was omstreeks elf ure des avonds van den dag, waarop dit gesprek plaats had, en het gezin van den voornaamsten overheidspersoon van het kleine vlek *Neuburg*, op eenige mijlen van het *Westwald* gelegen, had zich reeds ter rust begeven. De Heer FREIDORF zelf was bezig met zijne boeken en papieren, toen hij op de deur van zijn studeervertrek hoorde kloppen, die terstond daarop werd geopend, en een man van een aangenaam voorkomen, eenvoudig, maar niet onbevallig gekleed, trad binnen.

»Verschoon deze ontijdige stoornis, Mijnheer FREIDORF," zeide de vreemdeling; »maar ik moet met u spreken over zaken van het grootste belang."

De magistraatspersoon boog zich, sprak eenige woorden van alledaagsche beleefdheid, en wees op eenen stoel. »Met wien heb ik de eer te spreken?" vroeg hij, toen zijn bezoeker plaats had genomen.

Digitized by Google

»Mijn naam is SCHWARZKOPF," hernam de vreemdeling.

»SCHWARZKOPF!" riep de Heer FREIDORF uit, als door den donder getroffen bij het hooren van dezen geduchten naam; »toch niet de beruchte...."

»De beruchte SCHWARZKOPF, daar gij hem zoo verkiest te noemen," zeide de vermetele bezoeker. De heer des huizes zat een oogenblik als versteend van verbazing; vervolgens zijne tegenwoordigheid van geest terugkrijgende, sprong hij van zijnen stoel op en greep het schelkoord. De schel ging niet over, en hij hield het koord in zijne hand. »Het is nutteloos hulp te roepen," zeide SCHWARZKOPF glimlachende; »ik heb alle maatregelen genomen, om mijne veiligheid te verzekeren." Zoo sprekende, opende hij het vertrek, en toonde zijnen gastheer in den gang eenen man, als boer gekleed, met eene dievenlantaren in de hand. Tevens haalde hij eene pistool voor den dag.

De Heer FREIDORF zonk op zijnen stoel neder. »Ik ben in uwe magt," zeide hij.

»Waarover gij geen' angst behoeft te hebben," hernam de strooper. »Ik kom met een vredelievend oogmerk, om uwe bemiddeling in te roepen tusschen mij en de overheid. Zij hebben mij lang den oorlog aangedaan, en zijn nog even verre van de overwinning als ooit. Ik ben gezind, om over den vrede te onderhandelen."

»Uw aanbod," hernam de magistraat, »verraadt uwe zwakheid. En al deed het dit niet, hoe kunt gij, die de wetten van uw land hebt geschonden, verwachten, dat men op zulk eenen voet van gelijkheid met u onderhandelen zal?"

»Waarom niet?" zei SCHWARZKOPF. »Gij hebt meer te vreezen van mij, dan ik van u. Maar ik ben dit leven moede en verlang in de maatschappij terug te keeren. Denk aan de onkosten, die de nasporingen naar mij aan de regering veroorzaken; bedenk, dat die uitgaven nog menig jaar kunnen duren, en dat per slot het doel misschien toch niet bereikt zal worden. Denk aan het bloed, dat ligt vergoten zou kunnen worden, aan de schade in uwe bosschen, aan het uitroeijen van het wild. En wat wagen ik en mijne lieden, zoo wij gevangen worden genomen? Ten hoogste drie jaren gevangenis. Gij ziet, dat ik uw strafwetboek heb bestudeerd."

»Ik kan de waarheid niet ontkennen van hetgeen gij zegt," hernam de magistraatspersoon, »en het is niet onmogelijk,

Digitized by Google

dat men tot eenige schikking zou kunnen komen. Uwe voorwaarden — welke zijn die?"

»Hier hebt gij ze," hernam SCHWARZKOPF, een papier op de tafel leggende. »Volledige vrijspraak voor mijne lieden en mij; voor ieder van de eersten vrije overtogt naar *Amerika* en vijftig dukaten, als zij daar aankomen. Voor mijzelven de post van boschwachter in een der koninklijke bosschen. Ik kan niet in ledigheid leven noch het edele jagtwerk vaarwel zeggen."

»En gesteld eens, dat deze voorwaarden u werden toegestaan," zeide de overheidspersoon, »hoe zullen wij weten, dat gij u niet aan andere en ergere misdaden hebt schuldig gemaakt, dan aan wilddieverij? SCHWARZKOPF, vooronderstel ik, is een aangenomen naam. Hoe heet gij eigenlijk?"

»Dat zal ik niet openbaren, voordat mijne voorwaarden zijn aangenomen," antwoordde SCHWARZKOPF. »Het zal dan tijds genoeg zijn, om mijn vorig leven na te gaan, en zoo men mij eenige misdaad kan te last leggen, moge ik daarvoor gestraft worden."

»En hoe kondt gij," ging de Heer FREIDORF voort, »die blijkbaar voor betere dingen bekwaam waart, zulk eene gevaarlijke en onedele levenswijze kiezen?"

»Ik werd er toe gedrongen," hernam SCHWARZKOPF. »Mijn vader had mij voor de kerk bestemd; maar mijne gehechtheid aan het leven in de bosschen was zoo groot, dat hij genoodzaakt was aan mijn verlangen toe te geven en mij te plaatsen bij eenen boschwachter, wiens distrikt op de grenzen van het Hertogdom *Nassau* lag, waar de wetten op de jagt het strengste zijn. Ik had mijne leerjaren voleind, en wachtte op eene aanstelling, die mij beloofd was, toen ik op zekeren dag, bij de grenzen van ons distrikt jagende, eenen hertebok schoot, die, schoon doodelijk gewond, nog krachts genoeg had om de grens over te steken. De verzoeking was te groot; ik volgde, en sneed het dier met mijn jagtmes de keel af. Naauwelijks had ik het gedaan, of drie koddebeijers van den Hertog sprongen uit het woud, grepen mij, en bragten mij naar de gevangenis. Mijn proces werd gemaakt, en ik werd veroordeeld tot zes maanden gevangenis, de wreeselijkste straf voor iemand, als mij, die niet gelukkig was, behalve wanneer ik het gras onder mijne voeten en het groen des

Digitized by Google

wonds boven mijn hoofd had. Op de reis naar de plaats mijner bestemming wist ik te ontsnappen, en in mijne verbittering over mijne onregtvaardige veroordeeling zwoer ik een wilddief te zullen worden, en, zooveel ik kon, het wild te zullen uitroeijen, welks bewaring hooger geschat werd dan de vrijheid van een eerlijk man."

Er was eene openheid in de manieren van den strooper, die den magistraat gunstig voor hem innam. »Ik wil uw verhaal gelooven," zeide hij, »en mijn best doen, om de door u gestelde voorwaarden te doen aannemen. Het *is* heden Dingsdag. Kom aanstaanden Zondag op hetzelfde uur hier weder, om antwoord te halen. Mogt dit ongunstig zijn, dan waarborg ik uwen onverhinderden terugkeer naar het woud."

»Ik zal stipt zijn," hernam de strooper, terwijl hij opstond, om heen te gaan. »Gij zult het mij ten goede houden, Mijnheer FREIDORF," voegde hij er bij, »dat ik, als maatregel van voorzigtigheid, mijnen makker een paar minuten voor uwe deur laat. Uw vrijgeleide sluit dezen avond niet in."

Hij boog zich en verliet het vertrek. Toen de Heer FREIDORF na eene korte poos het waagde om de deur te openen, was de gang ledig. Bij onderzoek bleek het, dat het schelkoord met een scherp werktuig was doorgesneden, de huisdeur, waaraan geene sporen van geweld zigtbaar waren, moest van binnen of met een' valschen sleutel zijn geopend.

Vijf dagen waren verloopen. Het was Zondag-avond, en SCHWARZKOPF zat in eene boerenhut met het hoofd op de hand naar het uur te wachten, waarop hij zich naar den Heer FREIDORF moest begeven, toen hij in zijn gepeins gestoord werd door het binnenkomen van WOLF. »Wat brengt u hier?" zeide SCHWARZKOPF tegen zijnen luitenant.

»Onze VOS is in den val," hernam WOLF met een' glimlach van zelfvoldoening; »hoe slim hij is, ik heb hem eindelijk gevangen, en wij kunnen hem met een gerust geweten den nekslag geven."

»Gij spreekt raadselen," zeide SCHWARZKOPF ongeduldig; »zeg ronduit, wat gij meent."

»Ik meen," hernam de strooper, »dat VOS eenen brief

Digitized by Google

heeft geschreven aan den officier der gensdarmen. Ik was op den zolder boven het kamertje, waar hij zat te schrijven, en keek door eene spleet in den vloer. Ik kon den inhoud niet ontcijferen, maar het adres zag ik even duidelijk als ik u nu zie. Toen hij den brief had toegevouwen, stak hij dien in den borstzak van zijn jas. Wat dunkt u, zal ik er hem van nacht uitnemen, terwijl hij slaapt?"

»Het zou niet zeer raadzaam zijn," zeide SCHWARZKOPF na een oogenblik peinzens, »nu wij, naar alle waarschijnlijkheid, op het punt staan, om pardon te krijgen en ons leven te veranderen, om WERNER met de strengheid te straffen, die onze bepalingen wettigen. Het zal voldoende zijn, zoo wij hem beletten ons te schaden, en daartoe zal ik gemakkelijk middel vinden. Breng hem hier bij mij."

WOLF ging henen en kwam weldra met WERNER terug, die het vertrek binnentrad met een' vasten stap en een' blik van zelfvertrouwen, blijkbaar geheel onkundig van het vermoeden, dat op hem rustte. Op eenen wenk van SCHWARZKOPF verliet WOLF het vertrek. De strooperkapitein vestigde zijn scherp oog op het gelaat van WERNER, die zijnen blik niet zonder eenige teekenen van verwarring doorstond.

»Geef mij den brief, dien gij in uwen borstzak hebt," zeide SCHWARZKOPF streng. WERNER schrikte, maar gehoorzaamde werktuigelijk. »Aan Luitenant BANNER van de Gensdarmerie," zeide de kapitein, het adres lezende.

»Ik ben verraden," riep WERNER.

»Zeg liever, dat gij een verrader zijt," antwoordde de kapitein. »Hebt gij zoo spoedig het vierde artikel van onze bepalingen vergeten? Uw leven is verbeurd."

»Lees, wat ik geschreven heb, voordat gij mij veroordeelt," zeide de jongman, eenigermate zijne bedaardheid herkrijgende.

SCHWARZKOPF opende den brief en las luide het volgende: »Ik voel mij niet in staat, om het voornemen ten uitvoer te brengen, dat ik u onlangs heb medegedeeld. Ik kan het niet van mij verkrijgen, eenen man te verraden, die zoo veel achtingwaardige eigenschappen bezit, als hij, met wien ik in de laatste dagen heb verkeerd. Ik heb mijn plan opgegeven, en zal de eerste gelegenheid de beste aangrijpen, om tot mijne gewone bezigheden terug te keeren."

Digitized by Google

»De brief is niet onderteekend," zei SCHWARZKOPF, toen hij ophield met lezen. »Zou de ontvanger weten, van wien hij kwam?"

»Ja," antwoordde WERNER. »Ik onderteekende hem niet, opdat hij niet in verkeerde handen mogt vallen. Om dezelfde reden komt uw naam er niet in voor."

»Er zouden luisteraars in de buurt kunnen zijn," hernam de strooper, »en daarom zal ik uwen waren naam niet zeggen, ofschoon die mij zeer goed bekend is. Maar de man, die weigerde mij te verraden, toen hij meende dat hij dit in zijne magt had, zal niet worden mishandeld, zoo ik het kan verhoeden. Er zijn ten minste twee onder de bende, die u meenen te kennen en uw opzet vermoeden. Gij wordt zorgvuldig bewaakt, en zoo gij nog éénen dag onder ons bleeft, zou ik uwe veiligheid niet kunnen waarborgen. Ik zal u in staat stellen om te ontvlugten, maar op ééne voorwaarde. Beloof mij, dat gij morgen namiddag precies ten drie ure zult zijn aan de woning van CARL STURM, den boschwachter van *Westwald*, en dat gij vóór dien tijd hem niets zult zeggen van hetgeen gij gedaan hebt, sedert gij bij ons zijt geweest."

»Ik geef u mijn woord daarop," zeide WERNER, »en uit dankbaarheid voor de dienst, die gij mij bewijst, laat mij u voor uwe eigene lieden waarschuwen. Er heerscht bij hen een geest van ontevredenheid en muiterij, en hij, in wien gij het meeste vertrouwen stelt, uw luitenant WOLF, stookt dat aan."

SCHWARZKOPF glimlachte. »Ik dank u," zeide hij, »voor de waarschuwing; maar WOLF handelt volgens mijn bevel. Verlaat mij nu. Zoodra het donker is, zal ik u halen en met u gaan, tot dat gij buiten alle gevaar zijt."

Omstreeks twee ure na middernacht van den dag, waarop dit gesprek plaats had, werd STURM, de boschwachter, uit eenen gezonden slaap gewekt door iets, wat tegen het venster tikte. Het geluid werd ten tweeden en derden male herhaald. De boschwachter stond op en opende het raam. »Zijt gij het, SIGISMUND HOLZ?" vroeg hij.

»Ik ben het," antwoordde deze.

»En wat hebt gij mij te zeggen?

»Enkel dit: blijf morgen namiddag te huis, tot dat ik kom. Ik heb u veel te vertellen. Vaarwel! Ik heb haast."

Digitized by Google

En met deze woorden verdween de jonge man in de donkere schaduw van het bosch.

Op eene zodenbank in des boschwachters tuin, onder een prieel van wingerdranken en kamperfoelie, zat BERTHA; hare vingers waren bezig met haar naaiwerk, maar hare gedachten dwaalden af naar den knappen jongen man, die nu verscheidene dagen zich uit het huis haars vaders had verwijderd. Voor een venster van het huis zat de boschwachter zelf, zijn pijpje na den eten te rooken en ongeduldig op de komst van SIGISMUND te wachten. Na eene poos hoorde hij eene uitroeping van blijdschap uit den mond van BERTHA, en kort daarna, naar buiten ziende, zag hij een' groenen hoed en een bos hanenvederen boven het kreupelhout van den tuin uitkomen. Weinige oogenblikken later naderde SIGISMUND het huis met BERTHA, die op zijnen arm leunde.

»Gij schijnt uwe zaak bij mijne dochter goed bepleit te hebben," zeide STURM, eenigzins geraakt. »Maar hoe staat het met onze voorwaarden?"

»Hier is iets, om ze ten deele te vervullen," hernam de jongman en haalde een papier uit zijn' zak, »mijne aanstelling tot boschwachter in een van de koninklijke bosschen. De post is niet de meest winstgevende, maar levert toch genoeg op, om een gezin te onderhouden."

»Te duivel!" riep STURM, SIGISMUND met verbazing aanziende. »Het is geen kwaad begin, jongman, en kan tot betere dingen leiden. Maar SCHWARZKOPF?"

»Zal aan u worden uitgeleverd," hernam SIGISMUND vol vertrouwen.

Op dit oogenblik zag men een' man in boschwachtersgewaad den weg opkomen. »Mijn broeder ALBERT!" riep BERTHA verheugd.

»ALBERT zelf," zei de vader. »Wat mag hem hier zoo onverwacht te voet brengen?"

Met eenen snellen tred bereikte ALBERT het huis en trad de kamer binnen, waar het drietal bijeen was. Naauwelijk had hij het oog op SIGISMUND geslagen, of hij trad verbaasd en ontsteld achteruit. »Gij hier, SCHWARZKOPF!" riep hij uit. »Gij in mijns vaders huis?"

Digitized by Google

»Juist, mijn lieve vos of WERNER of ALBERT STURM, met welken naam gij liefst wilt genoemd worden."

»SCHWARZKOPF!" schreeuwde de boschwachter, woedend van zijnen stoel opspringende. »Waar is SCHWARZKOPF?"

»Dat ben, of liever dat *was* ik," antwoordde SIGISMUND. »Vergeef het bedrog, dat ik jegens u gepleegd heb!"

»Zichzelven van verbazing en woede geen meester, vloog STURM naar den hoek van de kamer, waar zijne geweren tegen den muur hingen. Voor dat hij ze bereikte, greep zijn zoon hem bij den arm.

»Wees niet te haastig, vader," riep hij. »SCHWARZKOPF is een dapper en edelmoedig man, die mij het leven redde, toen ik gepoogd had het zijne te nemen."

»Heb ik aan de voorwaarden niet voldaan, en SCHWARZKOPF in uwe magt gesteld?" zeide de strooper glimlagchende.

»Uw list zal u niets baten, schurk," riep STURM. »Het was niet aan u, maar aan SIGISMUND HOLZ, dat ik de hand mijner dochter heb beloofd."

»En SIGISMUND HOLZ staat hier voor u, hernam de jongman. »SCHWARZKOPF de strooper bestaat niet meer. Hij heeft vrede gemaakt met het bestuur, en zijne bende is uiteengegaan. Gij zult mij zeker uwe dochter niet weigeren, ter wier liefde ik dit goede werk gedaan heb?"

Het is naauwelijks noodig te zeggen, wat de lezer gemoedelijk zal hebben begrepen, dat het ALBERT STURM was, die, begeerig om SCHWARZKOPF en zijne bende in handen van het geregt over te leveren, zich onder den naam van WERNER bij hen had gevoegd. Ook zullen wij maar niet verhalen, hoe het eindelijk geschiedde, dat de boschwachter bezweek voor de vereenigde smeekingen van zijne kinderen, en hoe binnen eene maand na het boven verhaalde tooneel de klokken vrolijk luidden ter eere van het huwelijk van BERTHA en SIGISMUND.

ALEXANDER VAN HUMBOLDT.

Een der laatste nommers van het blad *le Voleur* geeft de volgende schildering der persoonlijke eigenaardigheden van den hierboven genoemden beroemden geleerde, welke door den Heer ACHILLE GALLET DE CULTUR in manuscript zijn medegedeeld:

Digitized by Google

Het kwikzilver blijft zoo lang in beweging, tot dat het zijn waterpas gevonden heeft: zoo gaat het thans ook, in *Europa*, met de denkbeelden. *Pruissen* heeft in deze verstandelijke beweging een opmerkelijk deel. *Berlijn* is voor den buitenlander, die het met eenen tusschentijd van ettelijke jaren bezoekt, een voorwerp van belangrijke studie en van niet geringe verrassing. Welke veranderingen ondergaan er niet de gemoederen en de zaken in zoo kort een tijdsverloop! En zulks niet alleen onder de klassen, bij welke vooruitgang evenzeer behoefte als bijvering is, maar zelfs in de kringen, waar onveranderlijkheid eene noodzakelijkheid van den stand en eene voorwaarde van het aanwezen schijnt te zijn. Deze rasse bedrijvigheid des levens doet zich te *Berlijn* nergens sterker opmerken dan bij Prinses AMALIA van *Pruissen*, om welke, in dezè denkende stad, alle verstand, alle wetenschap, alle wijsbegeerte als om hun midden- en aantrekkingspunt graviteren. — Prinses AMALIA is uit het vaderland van GÖTHE: zij is in de begrippen van het philosophische Germanismus uit het laatst der vorige eeuw opgevoed; zij sluit zich, zoo ver zulks voor eene vrouw doenlijk is, aan de groote beweging, aan den veelvermogenden verstandelijken arbeid aan, die als een alvermeesterende vloed over *Duitschland* zich verspreidt, alles overstroomende of omverwerpende, wat hem in den weg staat. In hare salons verdringen elkander geleerden, professoren, reizigers, poëten, philosophen, prinsen, staatslieden, alle talenten, alle beroemdheden: Vorst PÜCKLER-MUSKAU, zoo bekend door zijne excentriciteiten, zijne reizen en geschriften; PLATO TSCHITRATCHEFF, met den ANTINOÜS-kop, die de vreeselijke *Kivas*-expeditie uit liefhebberij heeft bijgewoond; RAUCH, de beroemde beeldhouwer; KRÜGER, de groote veldslagschilder; ENCKE, wiens uitgebreide kunde nog door zijne bescheidenheid verhoogd wordt; GALL, wien men ten deele den nog jongen roem van LE VERRIER te danken heeft. Men hoore, met welk eene achting hij van de wiskunde spreekt, dien gids, waaraan men zulk een vol vertrouwen schenken kan; hoe hij de bekrompenheid veroordeelt, welke kleingeestige volksjaloezijen zoo gaarne in het heiligdom der wetenschap zouden willen invoeren, der wetenschap, die slechts één gemeenschappelijk vaderland, de wereld, heeft, en slechts éénen hartstogt, de waarheid, behoorde te hebben. In den hoek aan dat vensterraam houdt een grijsaard van een zwak voorkomen, met

Digitized by Google

een schrander gelaat en eene breede, witte das, die de tijden van het Directoire herinnert, om den hals, de aandacht van eenen talrijken kring hoorders geboeid: aan de bewegelijkheid van het oog, aan de levendigheid der gebaren, aan de volkomene helderheid van taal en voordragt, aan den rijkdom en de diepzinnigheid der aanmerkingen herkent men eenen meester. Deze grijsaard, wiens geestkracht zijne 77 jaren in niets hebben kunnen krenken, is *Pruissens* glorie, is de hoogste persoonlijkheid in *Europa* sints CUVIER gestorven en CHATEAUBRIAND's roemrijke stem verstomd is: het is de Heer VAN HUMBOLDT. De beroemde schrijver van den *Kosmos* is te *Berlijn*, wat GÖTHE te *Weimar* was, eene soort van levend meesterstuk, een werktuig van het ingewikkeldste en verwonderlijkste zamenstel, waaraan zelfs niet het kleinste rad ontbreekt. De lieveling van wijlen den vorigen Koning van *Pruissen*, is HUMBOLDT ook de vriend van den tegenwoordigen Koning gebleven; hij is aan den troon de voorspraak aller verstandelijke belangen. De menagerieën van den *Thiergarten* en van het Paauweneiland, de kruidtuin te *Berlijn*, het magnetische Observatorium te *Charlottenburg*, zijn inrigtingen, die door eenen ijver, vurig als de jeugd, onvermoeibaar als de reine liefde tot de wetenschap, ingegeven, uitgevoerd, voortgezet, verrijkt geworden zijn. En beschouwt men hem slechts alleen uit het oogpunt van den man der wereld, hoe aanlokkelijk, hoe geheel zonder wedergâ doet hij zich dan niet voor! Hoe maakt hij zich van het onderhoud meester, beheerscht het, doet het schitteren! Geen grond is zoo mager of dor, op welken hij geene onbekende *oase* weet te vinden; geen horizon zoo beperkt, waarin hij geen door niemand vermoed vergezigt weet te openen. — Men kan zich geen begrip maken van het moeijelijke, om met den Heer VAN HUMBOLDT een gesprek in het openbaar uit te houden. Is men niet met de uiterste juistheid, de strengste logica, en boven alles met een *à-plomb* begaafd, dat niet aan het wankelen te brengen is, zoo wordt men onvermijdelijk het offer van dezen geest, die er zich een moedwillig spel, soms zelfs een wreedaardig spel uit maakt, bewijs van zijne groote meerderheid over anderen te geven, door hen in hunne naaktheid ten toon te stellen. De Heer VAN HUMBOLDT komt u onder de betooverendste vormen te gemoet, met den hoed in de hand, als de Fransche Gardes te *Fontenoy*, en maakt u door zijne verleidelijke zacht-

Digitized by Google

moedigheid stout, omstrikt u echter allengskens meer en meer, tot dat hij u volkomen in zijn greep gevat heeft; *dan* buigt, ja overweldigt hij u, en zet u den voet op de keel, eer gij nog tijd gehad hebt om genade! te roepen. Doch daarna reikt hij u met ironie de hand toe, om u weder op te helpen, en is ook minzaam hulpvaardig om uwe wonden te verbinden. — De Heer VAN HUMBOLDT is een bijna dagelijksche gast aan de koninklijke tafel. Wanneer de doorgaans opgeruimde en tot mededeeling genegene geest des Konings, door de herinnering aan de eene of andere der oud-Duitsche *boutades*, waarvan de professoren der universiteiten of de leden der akademie van wetenschappen hem niet verschoonen, verdonkerd is, zoo wordt het HUMBOLDT's taak, het doorluchtig voorhoofd weder te effenen. Zulk een ontevreden zwijgen in zijn centrum aan te tasten, zou slechts de taktiek van een gewoon hoveling zijn. Niet aldus de Heer VAN HUMBOLDT; hij laveert; behendig gaat hij van het indirecte in het directe over. Hij spreekt den eersten den besten aan; wie het zijn mag is hem onverschillig; hij zou, vereischte zulks de nood, met zichzelven spreken, want op het voorwerp van zijn spreken komt het niet aan. Onbeduidende algemeenheden voeren tot iets meer bijzonders; dit weder tot anecdoten, en anecdoten zijn HUMBOLDT's rijksgebied, zijn slagveld, zijn triumf. Aan zekere teekenen bemerkt hij weldra, dat 's Konings opletendheid gaande gemaakt is. Dan verdubbelt zich zijne levendigheid; hij stort ze uit in de kluchtigste, vrijste, gewaagdste, schilderachtigste historietjes, die hij in het Duitsch of in het Fransch, somwijlen afwisselend in beide talen verhaalt, vertellingjes, van welke niemand gewaagd zou hebben het initiatief op zich te nemen, en die slechts hij alleen weet voor te dragen en het al te sterke effect daarvan met onbeschrijfelijke kunst te verzachten. Bijna altijd wordt de moedwillige grijsaard door een schaterend gelach des Konings afgebroken. — Een der merkwaardigste tooneelen en der uitgelezenste verstandelijke verlustigingen was het, dezen onzen HUMBOLDT, gedurende zijn verblijf te *Parijs*, met eenen anderen man te zien worstelen, die mede met een ongemeen natuurlijk verstand, eene onbedenkelijke slimheid begaafd, en insgelijks een geweldige, koelbloedige spotter is, die zoo veel geest en vernuft als iemand ter wereld bezit, die met alles gemeenzaam geworden is, met het

Digitized by Google

ongeluk en met de grootheid, en die, te midden van dit spel der fortuin, zijns gelijken heeft leeren kennen, trotseren en aan den band leiden, die in de staat- en in de zedekunde, in de wijsbegeerte en in de stellige wetenschappen, alles weet, wat men weten kan, en die in zijn bijzonder leven zoo eenvoudig gebleven is, als hij diep en doorkneed is in zijn openlijk, kortom met — LODEWIJK-FILIPS. — De Heer VAN HUMBOLDT spreekt voortreffelijk en spreekt gaarne. Deze hartstogt is bij hem zoo sterk, dat hij zich nooit heeft laten portretteren, omdat het hem niet mogelijk was, gedurende den daartoe noodigen tijd te zwijgen en zich stil te houden. Bijna zou men het niet voor mogelijk achten, dat de schrijver van den *Kosmos*, in het centrum, waarin hij leeft, zich geenszins in schitterende omstandigheden bevindt; en echter is dit het geval. Hij is arm, even als CHATEAUBRIAND, en om dezelfde reden. Zijn geheele vermogen heeft hij aan de groote reizen opgeofferd, welke hij op eigene kosten, met onvermoeiden ijver, in *Amerika*, in *Siberië* en elders gedaan heeft. — Als eene laatste eigenaardigheid moet men nog van hem aanmerken, dat hij, gelijk NEWTON, zijn geheele leven lang zich beijverd heeft, vrij van menschelijken hartstogt te blijven, en dus der wetenschap Vestalendienst gewijd heeft. — De Heer VAN HUMBOLDT is eene inlijving van het Germanismus in het Gallicismus; en moeijelijk kan men bepalen, tot welke der beide natiën hij meer regtstreeks behoort. Voor 't overige is het niet bloot de strekking van zijnen geest, die hem met *Frankrijk* verbindt: zijne moeder was, althans van afkomst, eene *Française*. Zij behoorde namelijk tot eene dier koloniën, die, door de intrekking van het Edikt van *Nantes* uit *Frankrijk* verdreven, zich in *Duitschland* hebben nedergezet, waar zij nog heden ten dage den typus, de traditiën, de taal hunner voorouders bewaren en er hunne hoedanigheden doen waarderen.

Nevens deze schildering, door eenen *Franschman* gegeven, zal het misschien niet ongevallig zijn te vernemen, hoe een *Noord-Amerikaan* verslag doet van eene zamenkomst, welke hij met den grooten reiziger gehad heeft. Het is de Heer STEPHENS, die zelf in zijn vaderland onder den naam van den grooten reiziger bekend is, en in den afgeloopen zomer, als vicepresident der Nieuw-Yorksche *Ocean Steam-*

Digitized by Google

navigation-Company, aan boord van den *Washington*, diens eerste reis naar *Europa* medegedaan heeft. Zie hier hoe hij van zijn bezoek in de te *Nieuw-York* uitkomende *Literary World* van 2 October ll. verslag doet:

Omstreeks zonsondergang op den eersten Julij reed ik, door de *Brandenburger*-poort, waarop de wagen van de Godin der Overwinning prijkt, *Berlijn* binnen, langs de prachtige huizen der breede *Linden*-laan, over het slotplein met het kolossale paleis en met de overige gebouwen, welker bouwkunstige schoonheid in *Europa* bijna zonder wedergade is, naar het *Hotel de Russie*, waar ik mij, na den langdurigen rid op den spoorweg van *Hamburg* naar de Pruissische hoofdstad, de rust eens regt goed liet smaken.

Ik was met den *Washington*, dien pionier der stoomvaart tusschen *Bremen* en *Amerika*, den Oceaan overgestoken, en doorvloog nu het Europesche vasteland, voornemens, na nog een uitstapje langs den *Rijn* gedaan te hebben, het terugkeerende stoomschip te *Southampton* weder te ontmoeten. Ik had slechts éénen dag voor *Berlijn* af te zonderen, en te *Berlijn* slechts één voorwerp, dat ik boven alle andere wenschte te zien — dit was HUMBOLDT. De stad kon ik toch altijd andermaal bezoeken, en de prachtwerken harer bouwkunst waren van blijvenden aard; maar het was mogelijk, dat hij er dan niet meer zijn zou.

Den volgenden morgen vroeg bezocht ik den Heer DONALDSON, onzen gezant, en vernam tot mijn uiterst leedwezen, dat HUMBOLDT te *Potsdam* bij den Koning en uit hoofde zijner zwakke gezondheid niet in staat was bezoeken aan te nemen. Gelukkigerwijs trof ik naderhand den Heer VAN BÖNNE, gewezen gezant van *Pruissen* in de Vereenigde Staten, aan, die, toen ik hem toevallig van mijne teleurstelling sprak, mij in de rede viel met de betuiging, dat ik volstrekt *Berlijn* niet verlaten mogt, zonder Baron HUMBOLDT gezien te hebben. Tevens keek hij op zijn horologie, verwittigde mijnen bediende, dat de spoortrein ten 12 ure naar *Potsdam* vertrok, schreef ijlings eenen brief van aanbeveling, en dreef mij, zonder mij den tijd te laten om hem te bedanken, naar mijn rijtuig. Een snelle draf bragt mij nog ter regter tijd aan het station; in drie kwartier uur tijds was ik in *Potsdam*, en, eer ik van mijne verrassing nog regt bekomen kon, stond ik in HUMBOLDT's woning, in een' vleugel van het koninklijk slot, waar eens de groote FREDERIK zijn verblijf

Digitized by Google

gehouden heeft. Hier is HUMBOLDT op den laten avond van zijn leven, na jaren van moeijelijke reistogten, van ziels- en ligchaamsinspanning, de gast en vriend zijns Konings; eene belooning, welke Vorst en onderdaan gelijkelijk vereert.

Aan den ingang zijner vertrekken werd ik andermaal in mijne hoop bedrogen, door de stellige verklaring van den bediende, dat de Baron heden volstrekt geene bezoeken kon aannemen. Om intusschen geen middel onbeproefd te laten, gaf ik mijn' aanbevelingsbrief en mijn kaartje over, en zeide, dat ik ten 2 ure weder aan zou komen. Bij mijne terugkomst onthief het gezigt, waarmede mij de bediende de deur opende, mij van alle verdere vrees. Hij wees mij in eene aangrenzende kamer, waar Baron HUMBOLDT mij met den vereerenden welkomstgroet te gemoet kwam, dat ik bij hem geen' aanbevelingsbrief behoefd zou hebben. Ik had mij van zijn uiterlijk voorkomen een geheel verkeerd denkbeeld gemaakt, en was niet weinig verbaasd, te zien, dat zijne hooge jaren hem onder hunnen last nog in het minst niet hebben nedergebogen. Bijna eene halve eeuw geleden heeft hij reeds de eerste plaats in het rijk der wetenschappen ingenomen, en sedert dien tijd, als 't ware van eenen door hem beklommen troon, de geleerden op het pad der natuuronderzoeking voorgelicht en de knapen op de schoolbank onderwezen. Zijn naam schittert reeds in de geschiedboeken van een geslacht, dat voorbijgegaan is; zijne heerschappij en zijn roem zijn bereids zoo oud, dat ik, tot op het tijdstip, waarop ik hem van aangezigt tot aangezigt aanschouwen mogt, hem bijna hield voor eene gestalte uit de Geschiedenis, die tot het verledene behoorde; en zelfs nu, in de stille eenzaamheid van het paleis, kon ik mij niet onthouden tot hem op te zien als tot iets monumentaals, waaraan de nakomelingschap den tol van haren eerbied komt betalen.

Hij is thans bij de tachtig jaren oud, maar ziet er uit alsof hij nog vele jaren jonger was. Van gestalte is hij eer onder de middelbare grootte dan daarboven, en van eenen ligchaamsbouw, die hem in zijne jeugd waarschijnlijk bij uitnemendheid in staat gesteld heeft, om de vermoeijenissen zijner bezwaarlijke reizen te verduren. Hij droeg eene eenvoudige zwarte kleeding, zonder eenig sieraad of ordesteeken, en met deze eenvoudigheid stemde de meubelering zijner kamers overeen. Hij leed nog onder de gevolgen eener

Digitized by Google

ziekte, die hem aangetast had; maar de krachten van zijnen geest waren ongekrenkt gebleven. Hij sprak zeer vloeijend Engelsch, ofschoon met een' vreemden tongval; en de toon van zijn onderhoud herinnerde aan den Heer GALLATIN, die een zijner oude vrienden is, en dien hij mij verzocht zijnentwege te groeten. HUMBOLDT's hoofd zou een geschikt voorwerp van studie voor eenen craneoloog zijn; hij is vol van aangezigt, en zijn oog schittert van verstand en van leven.

Daar de overblijfsels van oude steden in *Amerika* het punt van zamenhechting onzer kennis waren, vormden zij ook natuurlijk het eerste voorwerp van ons gesprek; doch, toen hij van mijne betrekking met de stoombootlinie naar *Bremen* hoorde, gaf hij zijne blijdschap te kennen, mij in verband te zien met eene onderneming, die voor *Duitschland* van zoo veel belang was. Hij verklaarde den maatregel onzer regering, welke deze linie had doen aanleggen, voor wijs en goede staatsbestuurders waardig, alzoo daardoor voor een handeldrijvend volk, als het onze, nieuwe verbindtenissen geopend en het veld onzer ondernemingen uitgebreid moest worden. Hij zelf, zeide hij, gevoelde de levendigste belangstelling in het welgelukken van het aangevangen werk, overtuigd, gelijk hij was, dat geheel *Duitschland* een zoo regtstreeksch mogelijk verkeer met ons wenschte; dat het eene menigte van allerlei fabrijkgoederen voortbragt, die met voordeel tegen de groote hoeveelheden onzer hoofdartikelen van productie ingeruild konden worden, zoodra door een drukker verkeer eene juistere en meer algemeene kennis van de wederzijdsche voortbrengselen en behoeften verkregen zou zijn; er bijvoegende, dat tusschen *Duitschland* en de Vereenigde Staten nimmer eenig gevoel van jaloezij aanleiding tot botsingen kon geven, maar dat integendeel hoe naauwer wij met elkander in verband zouden treden, zulks des te voordeeliger voor de beide landen zou zijn. Hij sprak veel van de groote werken aan de Duitsche spoorwegen, die *Rijn* en *Donau*, de *Adriatische* met de *Noordzee* moesten verbinden, en, zich door zijwegen naar alle nijverheid en kunstvlijt drijvende steden en landstreken uitstrekkende, als 't ware een net van gemeenschap zouden vormen, dat aan den vervoer van waren en reizigers naar de zeekust eene vroeger nooit als mogelijk onderstelde gemakkelijkheid zou bijzetten, en die inwoners van

Digitized by Google

Europa ons nog nader zou brengen, welker blikken buitendien door genegenheid en belang bij voorkeur naar de Vereenigde Staten getrokken werden.

Ofschoon ik wist, dat Baron HUMBOLDT lid van den Staatsraad is, had ik toch niet verwacht, dat hij, in zijnen hoogen ouderdom, en bij den arbeid, dien hij aan zijn groote werk, den *Kosmos*, wijdt, een aanmerkelijk deel zijner aandacht aan de staatkunde zou schenken. Ondertusschen scheen toch *Pruissens* staatkundige toestand, als ook die der overige wereld, het voorwerp te zijn, dat, bij voorkeur boven alle andere, zijne oplettendheid tot zich trok. Inderdaad ook was juist het oogenblik, dat wij beleefden, een keerpunt van veruitziend gewigt in de Pruissische geschiedenis. De langgewenschte Landdag, dien geheel *Duitschland* met gespannen verwachting te gemoet gezien had, was juist twee dagen vóór mijne aankomst gesloten geworden; hij had voor de eerste maal de afgevaardigden des lands in de hoofdstad bijeengebragt, en voor het oor des Konings waren de maatregelen zijner regering beoordeeld geworden. Groote staatshervormingen waren voorgeslagen en hadden onversaagde verdedigers gevonden. De debatten waren openbaar bekend gemaakt, en de stem eener vrijzinnige partij had door geheel *Duitschland* weergalmd. Baron VAN HUMBOLDT is zelf een liberaal, vol van een vast vertrouwen op het zegevieren van den vooruitgang en de verbetering, een bekende en geachte vriend dier groote staatspartij, wier verheven doel het grootste geluk der grootste menigte, de verheffing der lagere klassen, en de vermeerdering der som van menschelijke welvaart is; en terwijl hij in geheel de beschaafde wereld de maat des roems als reiziger en als geleerde ten boorde toe gevuld heeft, wordt hij in *Pruissen* daarenboven als een der wijsste en beste staatsmannen van dat rijk beschouwd en geëerd.

Buiten *Europa* scheen hij het meeste belang te stellen in *Mexico:* hij kon niet zwijgen van onzen Mexikaanschen oorlog; zijne oogen waren aanhoudend op Generaal TAYLOR en het Amerikaansche leger gerigt. Hij zeide mij, dat de Koning en de officiers, die hem omgaven, op eene zijner eigene landkaarten, den marsch onzer armee, van *Corpus Christi* af tot naar *Palo alto* en *Resaca de la Palma*, tot op het stormenderhand bemagtigen van *Monterey* en den bloedigen strijd van *Buena Vista* gevolgd waren. Zij had-

Digitized by Google

den alle TAYLOR's veldslagen mede geleverd, en waren thans, met aanteekening zijner standplaatsen op de kaart, nieuwe berigten wachtende. In *Pruissen* is de oorlog eene wetenschap; maar ook aldaar toonen Pruissische Generaals, en onder dezen oude krijgslieden, die deze wetenschap op de slagvelden van *Europa* bestudeerd hebben, hunne bewondering voor de door Generaal TAYLOR bij *Buena Vista* aan den dag gelegde stoutheid en bekwaamheid, die met een handvol geregelde troepen en een gering aantal ongeoefende vrijwilligers, na het moorddadige vuur van een' geheelen dag, eene vierdubbele overmagt op de vlugt joeg. Voor deze bewondering, zeide mij HUMBOLDT, komen zij overal vrij en onbewimpeld uit. Tegenover de bitterheid en jaloezij der Engelsche drukpers was het voor mij verblijdend, van zulke lippen te hooren, dat de militaire aanvoerders van eene militaire natie zoo veel regt aan onze wapenen lieten wedervaren; terwijl HUMBOLDT's aanmerkingen over Generaal TAYLOR's depêches en diens gedrag gedurende den oorlog zoodanig waren, dat een *Amerikaan* ze niet zonder inwendige trotschheid kon aanhooren.

De Heer VAN HUMBOLDT sprak ook met grooten lof over PRESCOTT's werk betrekkelijk *Mexico's* verovering; hij zei, dat ik, bij gelegenheid, uit zijnen naam, aan dien Heer kon verklaren, dat, naar zijn gevoelen, geen thans levend geschiedschrijver in *Duitschland* noch in *Engeland* hem evenaarde.

Ik had bijna een uur lang in onafgebroken gesprek met den Heer VAN HUMBOLDT doorgebragt, toen de bediende binnentrad, om hem tot de koninklijke tafel te roepen. Voordat ik mijn afscheid nam, drong hij bij mij aan, dat ik nog eenige dagen te *Berlijn* vertoeven zou, om er nog meer kennissen te maken, met name om eenen voortreffelijken man te zien, dien ik volstrekt moest leeren kennen en aan wien hij mij eenige regels schrifts medegaf. De omstandigheden veroorloofden mij niet, dezen brief af te geven; doch ik had daarvoor het genoegen, het, in de Duitsche taal, met vaste, weluitgedrukte hand geschreven biljet, als een autograaf van HUMBOLDT en als gedachtenis aan eene mijner belangrijkste reisontmoetingen, met mij naar *Amerika* te kunnen brengen.

Digitized by Google

BEDWELMING VAN BIJEN DOOR ZWAVELAETHER.

De Heer DEPAYS, repetiteur aan de Brusselsche School van Dierärtsenijkunde, heeft in het laatst des vorigen zomers eene ontdekking gedaan, die voor alle bijenhouders van gewigt is. Sedert eenigen tijd namelijk hield hij zich bezig met proefnemingen, om broedbijen door zwavelaether te bedwelmen, en hij vond deze manier beter en gemakkelijker dan die met stoom. Zich de aanmerkelijke verliezen aan bijen herinnerende, die jaarlijks bij het uitnemen der was- en honigraten geleden worden, dacht hij natuurlijk aan het nut, dat ook in dit opzigt misschien uit aetherisatie getrokken zou kunnen worden. Om eene proef van dit zijn denkbeeld te nemen aetheriseerde hij, in tegenwoordigheid van verscheidene deskundigen, een' bijenkorf, met hulp van een' door hem uitgevonden toestel, op de volgende wijze: ,De toestel bestaat uit een' glazen bol, waarin eene opening is. Deze opening wordt met een kurk gesloten, door welke twee pijpen van helder glas gaan, de eene tot op den bodem van den bol, waar de aether is, de andere slechts tot eenige strepen beneden de kurk. Eerstgemelde buis vormt buiten de kurk een' stompen hoek, om gemakkelijk in den mond van den operateur gebragt te kunnen worden; terwijl de andere met een' regten hoek horizontaal in eene der toegestopte openingen van den bijenkorf geleid wordt. Ondertusschen moet men zorg dragen die openingen niet geheel luchtdigt te sluiten, maar slechts zoo, dat de bijen niet naar buiten kunnen komen. — Om den aetherdamp in den korf te brengen, is niet anders noodig, dan in de pijp te blazen, die tot beneden in den bol reikt. Gedurende de eerste seconden worden de bijen zeer levendig en gonzen ongemeen sterk. Allengskens verzwakt dit geluid, en na verloop eener minuut is alles stil. Toen men vervolgens den korf wegnam, zag men geheel den zwerm bedwelmd op de plank liggen; niet een eenige bij was binnen den korf of in de raten achtergebleven. Men had dus den honig ongehinderd en op zijn gemak er kunnen uitnemen. Bij deze eerste proeve vergenoegde zich echter de Heer DEPAYS met de bijen in hunne bedwelming gade te slaan. Toen na verloop van een kwartieruurs geen der diertjes eenig teeken van herleving gaf, zette men den korf weder overeind. Daar de verrigting des avonds plaats had,

Digitized by Google

kan men niet zeggen, hoe lang de bedwelming geduurd heeft; maar den volgenden morgen waren de bijen even zoo levendig en even bedrijvig als vóór de aetherisatie. Indien bij volgende proeven de zaak gebleken mag zijn steek te houden, zóo is aan bijenhouders een eenvoudig middel verschaft, om hunne winsten te vermeerderen, en aan het publiek het uitzigt, om de voortbrengselen der bijen tegen minderen prijs te bekomen. Er ware dus hierdoor in eene behoefte voorzien, die in *Engeland* en in *Duitschland* sedert lang gevoeld is. In eerstgemeld land wordt thans waterdamp gebezigd, om, zonder de bijen te dooden, den honig uit de korven te kunnen nemen, gelijk zulks in *België* en in *Frankrijk* reeds sedert lang geschiedt. Maar dit middel heeft verscheidene nadeelen. Door het brengen van waterdamp in de korven worden de vleugels der bijen nat, zoodat zij een tijdlang buiten staat zijn uit te vliegen; ook veroorzaakt dit middel altijd eenig verlies in eenen zwerm. Dit is het eenige nadeel niet. De vochtigheid dringt ook door in de raten, en uit volslagen gebrek aan doortogt droogt zij er slechts langzaam op; hieruit ontstaat schimmel, dat voor de gezondheid der bijen nadeelig is en de ontbinding van het was bevordert. Er is dus reden om te denken, dat de aetherisatie boven al de tot heden toe gebezigde middelen de voorkeur verdient. Men begrijpt ligtelijk, dat het niet alleen een voordeel is, den zwerm in het leven te houden, opdat hij nog vóór het eind van het gunstige jaargetijde een' tweeden zwerm voortbrenge, maar ook omdat door dit behoud eene nieuwe hoeveelheid honig gewonnen wordt. Bekend is het toch, dat de bijen, door haar instinkt gedreven om voorraad voor den winter op te leggen, zich haasten het haar afgenomen gedeelte weder aan te vullen.

SLAVENÄUCTIE IN DE VEREENIGDE STATEN.

Een onlangs uitgekomen Engelsch werk over slavernij en slavenbehandeling in *Noord-Amerika* levert het volgende tafereel van den openbaren verkoop eens Schooners en deszelfs zwarte bemanning te *Charleston*. De vendumeester begon de veiling met het in opbod brengen van het vaartuig zelf, dat 65 ton groot, drie jaren oud en een gewone koopvaarder tusschen *Charleston* en *Georgetown* was. Het werd voor

Digitized by Google

2250 dollars gekocht. Hierop ging de auctie voort. »Pompejus," riep de vendumeester, »de schipper, een zwarte, 28 jaren oud, een kapitale *Neger*...." Hier viel hij, dien men veilde, en die in zijne beste kleederen op de kompagne stond, den spreker in de rede, en zeide, zich naar hem toe buigende: »Mijnheer NAYLOR, bijaldien het niet in strijd is met uwe wijze van zien, zal UEd. mij bijzonder verpligten met mij Kapitein te noemen; vooral daar UEd. weet, dat mijne equipaadje aanwezig is. Ik wensch, dat zij mij, eerbiedshalve, steeds in mijne volle waardigheid zie bejegenen." En dit zeggende, nam POMPEJUS, die inderdaad een knap jong mensch was, met veel ernst en gepastheid eene regt deftige houding aan, zich als bevelhebber met de armen over elkander geslagen in postuur stellende. De Heer NAYLOR, een zachtaardig man, die het ieder gaarne naar den zin maakte, glimlachte en zeide: »Ja zeker, Kapitein POMPEJUS, zoo moet het wezen; ik vergiste mij. Nu dan, een kapitale *Neger*, met name POMPEJUS, Kapitein van gezegden Schooner *Susanna*, 28 jaren oud, gezond, nuchteren en eerlijk, welbekend met den handel van *Georgetown* en van *Savannah*, als ook met de schildpaddenvangst aan de kust van *Florida*. Wie biedt er op Kapitein POMPEJUS? Hij zal voor elk, maar vooral voor den bezitter van den Schooner, een zeer nuttige koop zijn. Biedt er iemand 500 dollars?" — »Ja!" riep een der aanwezigen. — »600 dollars hoor ik daar." — »700." — »Ik dank u, Mijnheer TURNER." — »800." — »900." — 1000 dollars voor Kapitein POMPEJUS." — »Biedt maar voort, Heeren; gij zijt nog niet half weg. Kapitein POMPEJUS is 2000 dollars waard, zoo goed als een cent." Toen 1000 dollars geboden waren, hief POMPEJUS zijne kin ten minste drie duim hooger, en uit zijne zwarte oogen schitterde onbeschrijfelijke fierheid. Er werden nu al voort 1100 dollars geboden. — »1200 dollars; heb ik wèl gehoord?" vroeg Heer NAYLOR; »1300 dollars: is dat alles, wat voor Kapitein POMPEJUS, dien voortreffelijksten zeeman van al de zeelieden aan de kust, geboden wordt? Door zulk een' spotprijs doet gij hem schande aan." — »Zacht wat, Mijnheer NAYLOR," viel hem POMPEJUS nu andermaal in de rede; »of mij door anderen al schande wierd aangedaan, gij weet ten minste, dat ik ze nimmer, zoo ver het van mij afhing, noch de *Susanna* noch mijzelven heb aangedaan." — »Goed gesproken, Kapitein POMPEJUS," zei een

Digitized by Google

der bieders; »50 dollars meer voor hetgeen hij daar gezegd heeft." De Heer LAWSON, die het vaartuig kocht, had reeds een geruimen tijd door gelaat en gebaren hoe langer hoe meer ontevredenheid doen blijken; eindelijk riep hij: »Nog eens en voor het laatst: 1500 dollars, Heer TAYLOR; dat is mijn laatste bod." — »1500 dollars — 1500 — niemand meer dan 1500 — hoor ik nog iemand? niet? — 1500 dollars dan — niemand meer dan 1500 dollars?" En de hamer viel. — Nu volgden de stuurman, de proviandmeester, de kok, drie zwarten van 30, 25 en 16 jaren, die gezamentlijk geveild en almede door den nieuwen eigenaar der *Susanna* voor 2000 dollars gekocht werden.

SLAVENHANDEL IN NOORD-AMERIKA.

Uit *Nieuw-Orleans* in de Vereenigde Staten wordt geschreschreven: »De Slavenmarkt alhier is thans in vollen bloei. De barakken, waarin men de *Negers* en *Mulatten* gehuisvest heeft, vormen lange straten; en zoo lang het dag is, staan de arme schepsels van beide kunne hier naakt ten toon, om koopers te lokken. Een jonge slaaf kost 6 tot 800 dollars. *Negerinnen* en *Mulattinnen* worden, wanneer zij jong zijn, nog beter, te weten met 1000 tot 1400 dollars, betaald."

VALSCH SPELEN IN NOORD-AMERIKA.

Te *Nieuw-York* schijnt valsch spelen eene *vrije kunst* geworden te zijn; openbaar biedt men er speelkaarten te koop, die daartoe ingerigt zijn, benevens de aanwijzing, hoe men ze gebruiken moet. Dit ten minste mag men besluiten uit het volgende artikel van een der Londensche dagbladen: »Onderstaande advertentie, welke wij letterlijk aan een der jongste nommers van den *New-York-Sun* ontleenen, heeft ons niet weinig verbaasd doen staan. Ongetwijfeld gebeuren zulke dingen ook te *Londen;* maar men wacht zich ten minste, advertentiën daarvan in de publieke dagbladen te laten plaatsen: »Speelkaarten! speelkaarten te koop bij JOHN J. »HIRABEAU, 100, *Nassau-street.* Gemarkeerde kaarten van »allerlei soort, met handleiding om ze op voordeelige wijs te »leeren gebruiken bij de volgende spelen: *Bluff*, *Poker*,

Digitized by Google

»*Brag*, *Seven-up*, *Faro*, *Vingt-un*, enz., opgesteld door »iemand, die er praktisch mede bekend is. Wie onderwijs »in deze voordeelen, die behendigheid vereischen, erlangen »wil, zij zoo goed zich aan bovengemeld adres te melden."

LOUIS-PHILIPPE EN DE GIRONDISTEN.

— Denzelfden avond toen DUMOURIEZ te *Parijs* kwam, smelde hij in de armen van DANTON, ofschoon het op den 2 September vergoten bloed nog aan beider handen kleefde. Omstreeks dien tijd bevond zich de Hertog van *Chartres*, de tegenwoordige Koning der *Franschen*, op eene audientie bij den toenmaligen Minister van Oorlog, SERVAN. SERVAN lag ziek te bed en schonk weinig oplettendheid aan hetgeen de Prins hem zeide. DANTON was er tegenwoordig. Het scheen, alsof hij hier meer te bevelen had, dan de Minister zelf. Hij nam den Hertog van *Chartres* ter zijde en fluisterde hem toe: »Wat doet gij hier bij dit schaduwbeeld van een' Minister — een mensch, dat u noch schaden noch baten kan? Kom morgen bij mij, ik zal u aanhooren en dan uwe zaak in orde brengen — dat zal ik!" Toen de Hertog des anderen daags verscheen, ontving DANTON hem met eene soort van vaderlijke gramstorigheid: »Wat moet ik van u hooren, jong mensch?" riep hij hem toe. »Gij laat u gezegden ontvallen, die naar ontevredenheid gelijken als het eene ei naar het ander. Gij hebt de groote maatregelen der regering durven laken? Gij hebt in hoogst sentimentele taal over de offers, die gevallen zijn, gejammerd en hunne beulen verwenscht? Neem u in acht, jong mensch! patriotismus duldt geene slapheid — en daarenboven behoeft gij nog vergiffenis voor een' grooten naam." De Prins erkende met eene vastheid, welke men van zijne jeugd bezwaarlijk verwacht zou hebben, dat de armee ijsde over al het bloed, dat niet op het slagveld vergoten werd, en dat met name de Septembermoorden haar voorkwamen eene schandvlek voor de vrijheid te zijn. »Gij zijt te jong," hernam DANTON met de stem en de vastheid van een' man, die zijne groote meerderheid over den Prins gevoelde, »gij zijt te jong, om over de laatste voorvallen te kunnen oordeelen. Om ze te begrijpen, moest gij op mijne plaats staan. Het vaderland was bedreigd, en zelfs niet een eenige ver-

Digitized by Google

dediger rees voor hetzelve op; de vijanden rukten voort en wilden ons overstelpen; het kwam er op aan, tusschen ons en hen een' stroom van bloed te doen vlieten! En nu voor het vervolg, zwijg! Keer naar het leger terug, vecht dapper, maar zet uw leven niet noodeloos op het spel. Gij hebt nog vele jaren voor u: *Frankrijk* bemint de Republiek niet; het heeft al de gewoonten, al de zwakheden, al de behoeften der Monarchie: na onze staatsstormen zal het door zijne misslagen of door de noodzakelijkheid er toe teruggebragt worden — en dan zult *gij* Koning zijn! Vaarwel, jong mensch, en vergeet DANTON's profetie niet!" — Men zegt, dat LOUIS-PHILIPPE zelf deze anecdote aan LAMARTINE heeft medegedeeld.

DE LOFSPRAAK VAN SATAN.

Toen een vriend van MASSILLON eene door hem gehoudene Predikatie met uitbundige loftuiting prees, gaf de waarlijk vrome Prediker hem tot bescheid: »Wat gij mij »zegt, is mij al vroeger door den Satan gezegd; laat er ons »dus nu maar van zwijgen."

VERSCHILLENDE UITSPRAKEN OVER HET SCHOUWTOONEEL.

Lodewijk XIV, eens aan BOSSUET gevraagd hebbende, of het geoorloofd ware den Schouwburg te bezoeken, ontving ten antwoord: »Sire, er zijn groote voorbeelden, die »er voor pleiten, maar ook gewigtige redenen tegen." — BOURDALOUE gaf op gelijke vraag aan eene Dame ten antwoord: »Of het al of niet geoorloofd zij, zult gij zelve het »beste kunnen zeggen;" willende namelijk, dat ieder zich hierin een' regel zou voorschrijven naar de ervaring van de goede of schadelijke indrukken, die door het Tooneel bij hem verwekt werden. — MASSILLON oordeelt strenger dan de beide andere Hofpredikers: hij noemt het Tooneel een gewrocht van den Satan, en verklaart, dat men den Booze dient, door den Schouwburg te bezoeken.

Digitized by Google

DE FLESCH. (*)

Der Kunsten God, weleer met geestdrift aangebeên,
Aanschouwt thans, in dit koor, niet dan afgrijslijkheên.

AAN MIJN' VRIEND *** ****.

Gij wenscht mijn oordeel over 't jongst product: *de Flesch.*
Wat wilt ge dat ik zeg? Gij doet me een vraag vijf zes
In éénen adem; spreekt van 't spel en van den maker,
Den geest des Tijds, als kunstenkweeker of verzaker,
Het voor- en onderwerp, den indruk van 't geheel. —
Wel nu, ik zag de flesch op 't Nationaal Tooneel;
En, keert ge 't vraagstuk om, (met smart moet ik 't belijden)
Ons Nationaal Tooneel ook op de flesch! — Bezijden
Het scherm (mijn blik viel juist op dat Godinnenpaar)
Sloeg Melpomeen het oog al zuchtend naar 't altaar,
Waar eens Wattier en Snoek en Bingley, als haar tolken,
Op hooge brozen, 't treurspel voerden tot de wolken,
En scheen te blozen om de Dienst hier thans verrigt;
Thalia lachte nog, maar met een scheef gezigt;
Zij lispelde den naam van d' éénigen Molière;
Haar zuster riep: »Vaarwel, Racine! en gij, Voltaire!"
En beiden sprongen van 't vermolmend voetstuk af,
Om 't schouwspel niet te zien, dat bastaardsmaak hier gaf.

'k Keer tot de Flesch terug. — Het *doel*, o ja, is prijslijk;
De *middlen* zijn het niet, maar woest, gemeen, afgrijslijk.
In kroeg, in dobbelhuis, in kerker en in kot
Wordt nu gedeclameerd, gebeden, dan gespot;
Ja zelfs in 't bedelpak hoort men moraliseren,
Maar ziet de borrelflesch op alles triomferen,
Haar op het hoofd der vrouw (o gruwel!) fel vergruisd,
En de arme ziel van de aard' naar zaalger oord verhuisd. —
Maar 't einde is nog niet daar. De kerker wordt ontsloten,
Waar vrouwe- en kindermoord nog de ijslijkheid vergrooten;
Men roept krankzinnigheid te hulp, die lacht en gilt,
En, bij een gloeijend vuur, van koude bibbrend rilt!
Nu komt ook 't kinderpaar dien lieven vader groeten,
Die helsche spoken, slang en adder waant te ontmoeten

Digitized by Google

En beurtlings grijnst en kermt en brult in wilden waan.
Daar komt zijn vrouw op eens weer levend voor hem staan!
't Is de genadeslag — hij sterft, en, bij 't ontknoopen,
Spijt al zijne euveldaân, ziet hij den Hemel open!...
Zielroerend is dit slot en zalvend het besluit:
Op 't doodbed zich bekeerd; dat wischt fluks alles uit!

Gij vraagt mij naar de Acteurs. — Slechts *twee* heb ik te noemen.
'k Vond niets te laken schier, maar veel, zeer veel te roemen.
Ja, Tjasink! Engelman! gij toondet als om strijd,
Hoe gij werdt meêgesleurd door de eischen van den Tijd.
Voortreflijk was uw spel. Geen hartstogt om te rillen,
Geen zieldoorvlijmend wee, geen kreten en geen gillen,
Niets, niets bleef achter, uit de milde gruweldoos,
Wat zin en zenuw schokt van vischvrouw en matroos!
Hoe jammer, dat uw kunst in edeler tafreelen
Geen lijst vond harer waard, en beter smaak mogt streelen!

Maar, de indruk op het volk? — Voorbeeldloos! Handgeklap
En bravo's zonder eind'. Wat pret en wat gesnap
In d'Englenbak! Elk schijnt het jammerfeest te vieren
Der vuige dronkenschap in 't maat- en bandloos zwieren;
Men roept hem keer op keer, den dronkaard, met getier,
Ja nog op 't allerlaatst, schoon dood gelijk een pier! —
Ziedaar dan nu 't gevolg van 't zinloos overdrijven!
Geen leering treft haar doel, geen schildring zal beklijven,
Dan waar de mensch zijn beeld als in een' spiegel vindt;
Dàt slechts treft man en vrouw en grijsaard, ja zelfs 't kind.
Het: »Gij, gij zijt die man!" dat dooden wekt ten leven
In 't rijk der zeden, moet ook hier den hoofdtoon geven.
De maat der ijslijkheên ten boorde toe gevuld
Wekt vaak den spotlust op; elk pleit zich vrij van schuld,
En zegt: »*Ik* ben die man niet, neen! 'k heb niet te schromen,
»Dat het met mij tot zulk een uiterste ooit zal komen.
»'k Lust graag een slok, o ja! maar speler ben ik niet;
»'k Mishandel vrouw noch kind; in 't werk, als men mij ziet,
»Steeds nuchter en bekwaam, geef ik den baas geen reden
»Tot ontevredenheid; hij schijnt met mij tevreden,
»En wat toch vergt men meer? Des zaturdags — nu ja,
»Wat deert een borrel mij, eer ik dan huiswaarts ga?
»'t Werd voor de gansen niet gebrouwen, zou ik denken.
»Zes dagen ben ik slaaf, en pas op 's meesters wenken;

Digitized by Google

»Ik voel mij vrijer bij 't gelag dan in mijn huis,
»En, breng ik dan het volle weekgeld ook niet thuis,
»'k Ben daarom nog geen fielt, geen dronkaard, geen verkwister
»Zoo als die onverlaat; dat heele zondregister
»Past niet op mij, God dank; ik ben veel knapper man,
»En lach met een geteem, dat mij nooit gelden kan!" —
Nu wil hij, meer voldaan dan immer van zichzelven,
Weer huiswaarts keeren. Maar, 't is nog een kwart vóór elven;
En daar men onderwijl, tot schraging van het doel,
Door zotten bokkensprong het treurige gevoel
Heeft weggedanst, veelligt om wanhoop af te keeren,
Gaat de ambachtsman nog eerst zijn drooge keel eens smeren
In een dier huizen, waar men tapt en drinkt en zingt,
(De *School der Zeden* is van kroegen als omringd)
En roept: »Wil, kastelein, me een glas Schiedammer geven!
»'k Ben toch een knappe vent. Lang moog' de borrel leven!"

Jan. 1848. IJ.

(*) *De Flesch*, *Drama in twee Tijdvakken of zes Tafereelen*, *naar aanleiding van* G. CRUIKSHANK's *beroemde Platen*, *door den Heer* H. J. LION; op den Amsterdamschen Schouwburg bij herhaling vertoond, Jan. 1848.

DE HOEDENMAKER.

Wat kwaad brouwt aan mijn land, doet aan mijn nering goed:
Dat men twee hoofden niet brengt onder éénen hoed.

DE BROODBAKKER.

Het brood sloeg op en weder op; dat is me een kruis:
Ik heb geen brood, wanneer ik brood heb in mijn huis.

WIJN EN POLITIEK. (*)

»Geen water in den wijn!" is 't woord der Liberalen,
Der Ultra's dusgenaamd; »in vino veritas;
»Den prikkel steeds verhoogd; wij dulden geen verschralen...."

»Al wel, al óverwel; gij procedeert wat kras.
»Voor mij, geen watervriend, (ik wil uw leenspreuk borgen)
»Ik kies de beste soort in Wijn en Politiek,
»Maar laat die 't wijntje sneed ook voor het water zorgen,
»Want overprikkeling maakt hoofd en magen ziek."

(*) Twee zinstorende drukfouten in deze versregels verpligten ons, dezelve nog éens in hun geheel hier te plaatsen.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE BABYLONIËRS EN ASSYRIËRS.

REDEVOERING,

door

G. H. VAN SENDEN. (*)

Wanneer men, de Kaart der oude wereld voor zich hebbende, het eene oog op *Indië* vestigt, en het andere op *Egypte* en de oostkust der Middellandsche Zee slaat, dan ligt tusschen de beide zintuigen van het gezigt een gedeelte van *Azië*. Die verbazend lange bergketen, welke in het Westen van dat werelddeel begint, en, geheel *Azië* doorloopen hebbende, ten Oosten van hetzelve eindigt, vormt van dat gedeelte de noordelijke grenslijn. Aan zijne hooge ruggen hangen landen, die, afdalende naar het Zuiden, eindelijk hunne grenzen vinden aan de *Erythreïsche* Zee. Doch wij vinden tusschen die lijnen besloten te veel volken, te zeer verschillende in eigenaardige karaktertrekken en lotgevallen, dan dat wij ze bij het licht der oude geschiedenis op eens zouden mogen beschouwen. — Wij zijn genoodzaakt, om nog meer af te snijden. Welaan, doen wij het door met de regterhand eene lijn te trekken, die langs het Meer *Urmia* loopt tot aan het meest noordelijke punt der *Perzische Golf;* doen wij het door ook met de linkerhand alles

(*) Ik heb deze Redevoering, gelijk ook de vorige, geheel op nieuw bewerkt. De groote ontdekkingen, die, na het uitspreken van dit opstel, in de *Eufraat-* en *Tigris*-landen gedaan zijn, bragten mij onder de verpligting tot deze taak. Over bijzonderheden zie men mijn *Woordenboek der gewijde Aardrijkskunde*, dat, als vervolg van mijnen *Bijbel-Atlas*, bij DU MORTIER EN ZOON in kwarto-vorm wordt uitgegeven.

Digitized by Google

te verwijderen, wat niet tot het stroomgebied van den *Eufraat* moet geteld worden, — dan blijft ons nog een groot land, eene schoone streek over. Het is op zich zelf, het is door de verschijnselen, die de oude tijd daar opleverde, overwaardig, dat wij al onze aandacht er op vestigen.

Hoog in het Noorden van die streken staat de *Ararat*. De *Taurus*-keten, tot welke dit gevaarte behoort en die bijna evenwijdig met den *Kaukasus* hare kruinen in de wolken baadt, verheft zich, als men hem van het Noorden nadert, in drievoudigen bergtrap; dezen overschreden hebbende, staat men in de hooge vlakte, waardoor de *Araxes* vloeit. Uit deze rijst de *Ararat* als eene langwerpige bergmassa, breed zijne voeten uitstrekkende en van verbazenden omvang. Doch, het oog omhoog heffende, ziet men, dat van dezen éénen steenkolos twee hoofden opwaarts rijzen, die twee zelfstandige kruinen vormen. De eene, aan de westzijde, wordt de *groote Ararat* geheeten. Waarlijk, hij mag dien naam dragen; want, terwijl hij zich 13,500 voet boven de omliggende vallei verheft, staat hij met zijnen top meer dan 16000 voet boven den spiegel der Zee. Van het Westen is hij zacht klimmend; van het Oosten vormt zijne zijde scherpe hoeken; aan den noordkant ziet men belangrijke kloven; van de zuidzijde vertoont hij zich als een meer zamenhangend geheel. Hij heeft al het voorkomen van eenen kegel. En boven op zijne kruin ligt eeuwige sneeuw, als een wit kleed over haar geworpen, dat drieduizend voet van rondomme nederhangt en welks rand getakt is. Daar wordt het vervangen door het donkere ligchaam, hetwelk 10,000 voet meet. — De andere verheffing, die van het berggevaarte oprijst en door eenen groenen nedergebogen rug met hetzelve verbonden wordt, is de *kleine Ararat*. Hij telt 4000 voet minder, en daarom vindt de sneeuw, die op hem valt, er geene blijvende plaats. Doch steiler zijn zijne afhellingen, bijna zuiver kegelvormig is zijne gedaante; en groeven, fijne, diepe groeven, die als stralen van zijne kruin vallen, geven hem een geheel eigenaardig en zeer bekoorlijk aanzien.

Wie weet, hoe velen, die deze majesteit daar van verre

Digitized by Google

of van nabij zagen zweven in luchtige hoogten, wel reeds den wensch hadden gekoesterd: »och, mogt ik eens daarboven zijn en nederzien van daar, gelijk ik nu tot daar opzie!" — Maar het bijgeloof, dat zoo menige hooge bergkruin voor den voet des menschen beveiligde, oefende ook hier eeuwen lang zijn vermogen. En toch, wat is in staat, op den duur den mensch te beteugelen, wanneer zijn geest zich naar verafgelegen verschiet uitstrekt, of zijn oog naar ongemetene hoogten vol verlangen zweeft? — Intusschen scheen het, dat alle moed en beleid hier te kort zouden schieten. De natuur had, deels in den vorm des bergs, deels in de ijlheid der lucht, den beklimmer hinderpalen in den weg gelegd, die hen, welke het beproefden, deden terugdeinzen, zoodat zij weder afdaalden, het niet verder gebragt hebbende, dan tot daar, waar het sneeuwkleed van den *grooten Ararat* in gletscher overgaat. Eindelijk kwam in PARROT de man, voor wien het was bewaard, tot dien hoogen top zich te verheffen. Van de kloof, waarin het dorp *Aghuri* toen nog lag, ging hij uit. Eerst beproefde hij het van de oostzijde; kloven met ijsmassa's aangevuld werden overschreden, gletscher op gletscher overklommen, kammen op kammen overklauterd. Om op den eeuwigen ijskegel te komen, sloeg men trappen in de korst. Klaar en helder lag reeds de kruin voor de moedigen; maar, in de nabijheid reeds, moesten zij terugkeeren. — Den 18 September wordt het werk van den 12den hervat. Van de noordwestzijde wil men het ondernemen. Uit de grasstreek verheft men zich tot de zandstreek, van hier tot de steenachtige, die zich rondom den berg uitstrekt. Hier is alles donker vulkanische steen; chaotisch liggen de brokken door elkander; ijs vult de spleten. Men komt tot daar, waar het zamenhangend ijsveld begint. Op handen en voeten zoekt men den top der witte piramide; doch door eene vreeselijke sneeuwjagt drijft de *Ararat* ook thans de stoutmoedigen terug. De derde proef echter deelt niet in het lot van de voorgaanden. De 27 September van het jaar 1829 is de dag, waarop voor het eerst een mensch in de kruinlucht van den *grooten Ararat* ademt! PARROT.

Digitized by Google

staat daar, op eene zacht gewelfde vlakte van 200 passen omtrek, naar alle kanten, vooral naar de noord- en zuidzijde, steil afhellende. Een onmetelijk wijd panorama ontsluit zich voor de verbaasde blikken. Doch de afstanden zijn te groot; slechts de groote massa's kan men onderscheiden. Het geheele dal van den *Araxes* dekt een graauwe nevel; — *Erivan*, de groote stad, verschijnt als eene vlek van de grootte eener hand. Duidelijker zag men de heuvels, achter welke *Bayazed* ligt. Op den *kleinen Ararat* nederziende, geleek hij op eenen afgeknotten kegel.

De beklimming van den *grooten Ararat*, op zich zelve een schoone triomf van den Europeschen geest, is rijk in slotsommen voor de wetenschap geworden. Zij gaf ook volkomene zekerheid aan het vermoeden, dat deze berg eens een vulkaan was; groote lavamassa's leveren daarvoor de bewijzen; de geheele berg is van eenen vulkanischen of, wil men liever, plutonischen aard. En hij, die eeuwen lang onbewogen stond, zoodat men bijna twijfelde aan de berigten van vroegere uitbarstingen of schuddingen, is onlangs weder bewogen tot diep in zijne grondvesten. Eene verschrikkelijke aardbeving heeft op den 20 en 24 Junij van het jaar 1840 dien kolos geteisterd. Het dorp *Aghuri*, het klooster *St. Jakob*, aan zijne verheffing gelegen, zijn, met alles, wat er in leefde, bedolven. Nederstortingen van ijsklompen, rotsblokken, slib- en waterstroomen hadden er, bij een gekraak, dat den ondergang der wereld scheen aan te kondigen, plaats. Onder den grond donderde het; de grond zelf golfde. Doch de kruin van den *Ararat* is niet ingestort. Nog staat hij daar, zijne oude majesteit tot hoog in de wolken dragende.

Gelijk de *Ararat* de hoogste verheffing is van den bodem, waarop onze oogen rusten, zoo zijn de *Eufraat* en *Tigris* de lichtende kronkellijnen, welke over dien bodem liggen. Zij boeijen geheel onze aandacht. De wetenschap heeft beproefd te ontdekken, waar het begin is van den *Nijl*; doorgedrongen is zij tot de bronnen van *Indus* en *Ganges*, die groote stroomen van *Indië*. Wie, M. H.! zoude het eene taak rekenen van minder aangelegenheid, na te gaan

Digitized by Google

waar het water welt, dat het eerste is van *Eufraat* en *Tigris?* Hij, die dit beweerde, zoude niet weten, dat de beschouwing der bronnenlanden van deze rivieren die is van streken, in welke de wieg stond van het menschelijk geslacht? Hij zoude voorbijzien, dat deze stroomen de scheidslijnen vormen van *Voor-Azië;* dat zij de spiegels zijn, waarin de onderzoeker staart, wanneer hij de beelden wil aanschouwen van zoo veel groote daden en gewigtige gebeurtenissen, die aan de boorden dezer rivieren voorvielen? — En toch? — nevelen omhulden den oorsprong van dit stroompaar; donkerheid hield het pad, dat zij doorwandelen, op vele plaatsen bedekt. De oud-classieke berigten zoowel, als de oud-Armenische, zijn even onvolledig als die, welke Muhammedaansche schrijvers gegeven hebben. Eerst de hand der verloopene eeuw heeft gepoogd die nevelen te verstrooijen. Intusschen was het zoowel voor onze dagen weggelegd, de bronnenlanden en het gebied dezer rivieren met helder licht bestraald, als den *Ararat* beklommen te zien. De koophandel, die winst zoekt, — de oorlog, die verovering bedoelt, — de zucht, om door zendelingen het Christelijk beginsel, waar dat verstorven lag, tot een nieuw leven te wekken, — zij allen zijn dienaars der aardrijkskundige wetenschap geworden! In *Tigris* en *Eufraat* hebben de raderen van het stoomschip zich gewenteld, en, van den oorsprong tot aan het einde, heeft het oog, het scherpziende oog van natuuronderzoekers, deze rivieren gevolgd. Die mannen zullen onze gidsen zijn, terwijl wij hoog in het Armenische gebergte treden, en, van daar afdalende, den blik nu eens op den *Eufraat*, dan op den *Tigris* slaan.

Uit de vereeniging van twee bronnenarmen, die de Ouden reeds in den *Oostelijken* en *Westelijken* onderscheidden, wordt de *Eufraat* geboren. Willen wij de wellen zoeken van den oostelijken arm, wij moeten ons tusschen *Bayazed* en de *Wanzee* verplaatsen. Daar verheft zich, in de nabijheid van den *Ararat*, de *Ala Tagh*, een hooge en schoone berg, wiens piek aan de noordzijde met altijddurende sneeuw bekleed is. Een reiziger, die onlangs dit gevaarte bezocht,

Digitized by Google

zag eene kleine beek door den bodem der afhelling spoelen; hij merkte op, hoe van alle zijden het water kwam aanrollen, om aan dat beekje schatting toe te voeren. Met elke schrede wordt het grooter; weldra is het een zwellend stroompje, dat, eene noordelijke rigting nemende, zich naar het stadje *Dijadin* wendt. Ziet daar, M. H.! het begin van den *Murad* of den oostelijken *Eufraat*-arm, de *Arsenias* van PLINIUS. — Hij wendt zich weldra naar het Westen. Over eene hooggelegene, golvende plateauvlakte vloeit hij langs het Armenisch klooster *Ush Kilïsa*, maakt bij *Musk* eenen belangrijken val, ontvangt het stroompje *Kara* en den bruisenden *Tsharbuckur*, en zet dan zijnen weg naar *Palu* voort. Bergketenen vergezellen hier de rivier; zij naderen haar en sluiten hare wateren in naauwe en naauwere bedding, die zij eindelijk tot eene wilde dalkloof maken. Haar loop gaat over verbrokene rotsen; haar voortgang is eene geduchte worsteling. Doch eene vlakke streek zal haar kalmer uren bieden. Van *Palu* af betreedt de stroom eenen eenigzins golvenden bodem; snel, maar rustig glijdt het water voort, zoodat men het met vlotten kan bevaren. Eenen enkelen keer slechts behoeft het te schuimen, beroerd wordende door klippige punten en ingeperst door met bosch bedekte bergboorden.

Wenden wij nu onze oogen naar meer westelijk gelegene streken, om het begin van den anderen bronnenarm te zoeken; ook hij is waardig, dat wij hem tot daarhenen, waar wij den oostelijken verlieten, volgen, tot het punt, dat beide vereenigt. In de vlakte van *Erzerum* ontspringt deze arm. Twee beken, de eene *Sardshamar*, de andere *Karasu* geheeten, omvloeijen de schoone vlakte van *Erzerum* en loopen, drie dagreizen westelijk van die stad, in een. Over *Kemakh*, *Ani*, *Egin* en *Arabgir* is de voortgang van dezen westelijken arm, dien men *Frat* noemt. Het is eerst een pad vol kronkelingen en bogten, waarop hij zich slingert door de bergen. Een ovaal dal, het dal *Erzinga*, dat rijk is aan graanzegen, bereidt hem eene bijna lijnregte en stille loopbaan. Doch dan gaat het weder door enge passen van een gebergte, dat met hooge pieken, na-

Digitized by Google

tuurlijk bruin of met sneeuw behangen, in den blaauwen hemel boort. Bij *Egin* verheffen zich de rotsen tot steile wanden, zelfs van 4000 voet hoogte. Eindelijk bereikt de westelijke arm de plaats, waar de oostelijke hem wacht. Het is bij de zilvermijnen *Kjeban Maaden*. Beide armen reiken elkander de hand, en de ééne *Eufraat* is geboren!

Wanneer wij van dat merkwaardig plekje, hetwelk den grooten stroom het aanzijn geeft, naar het Oosten onze blikken rigten, dan vallen zij op eenigzins ten Zuiden gelegene berglanden, waar de wellen ontspringen van de zusterrivier, de *Tigris*. Eene kleine waterkom, de *Göldshikzu* geheeten, ligt in het gebergte eene dagreis ten Noorden van het *Amida* der *Byzantijnen*, de oude grensstad tusschen *Mesopotamië* en *Armenië*, het tegenwoordig *Diabekr*. Ten Zuiden van dat bergmeer ontspringt, in eene bevallige tuinstreek, eene wel; eene tweede komt met groot gedruisch te voorschijn; eene derde boort zich door de rots; zij vormen de eerste wateren van de *Shatt*. Eerst vloeijende in eene kiezelbedding, woelt zich de stroom weldra diep door den grond, en reeds bij het koperbergwerk *Maaden Kapur* moet hij door een diep dal wroeten. Hij bereikt de stad *Egil*, en hier verrijkt de *Sebbenek-Su* hem met haar water. Vereenigd met dit bergvocht, treedt de *Shatt* bij *Diabekr* in de vlakte, welke naar die stad is genoemd en die zich oostelijk van haar uitstrekt, eene vallei rijk aan bronnen, golvende door graanvelden en overvloedig bevolkt van menschen. De rigting, tot nu toe geweest zijnde van het Noorden naar het Zuiden, wordt eene buiging naar het Oosten. De *Hasru-Su* vereenigt zich hier met den *Shatt*. Hooger nog in het Noorden, dan de *Göldshikzu* ligt, ontspringt deze stroom uit het kalksteengebergte bij *Hasru*. Indien het waar zij, wat de Ouden zeggen, dat de *Eufraat* en *Tigris* reeds in hun geboorteland de wateren eene poos vermengen, dan moet het zijn door middel van de *Hasru-Su*, want niet meer dan eene ruimte van 1500 schreden ligt er tusschen de wellen van dezen en den oostelijken *Eufraat*-arm; het moet dan zijn, als de aanzwelling die beide doet treden buiten hunne boorden. Nog is de *Shatt*

Digitized by Google

een ondiepe stroom, die, breed zich uitstrekkende, zacht voortglijdt. Doch de *Batman-Su*, de *Nymphaeus* der Ouden, valt er in aan het einde der *Diabekr*-vlakte. Van nu aan begint de loop door rotskloven; in scherpe hoeken, gelijk de zigzag boort de stroom door de bergen. Hoog en loodlijnig verheffen zich deze; aan beide zijden sluiten rotswanden den stroom in, aan welker hooge afhelling de dorpen der *Kurden*, onder het donkergroene blad der *valeniën*, schuilen. Te midden van deze grootsche natuur stroomt de *Iesidhane* in den *Shatt*, die komt uit de streek, waar het *Martyropolis* der *Syriërs* lag. Eindelijk volgt de *Sert-Su*, die reeds de *Bitlis*, *Keffereh* en *Bolan-tchai* heeft opgenomen, en, van beneden de *Wanzee*, afdaalt van de *Niphates*-keten, het brongebergte van den *Tigris*. Eenen overvloed van water voert hij aan, zoo groot, dat velen hem voor eenen *tweeden bronnenarm* van den *Tigris* houden. Terwijl de westelijke stroom of *Shatt*, dien wij tot dusver volgden, hier slechts 25 passen breedte heeft, is deze een wegscheurende stroom; en meer dan 200 schreden zoude men moeten doen van den eenen boord tot den anderen. Inderdaad, M. H.! eerst door de vereeniging van de *Sert-Su* en den westelijken *Shatt*-arm is de andere tweelingstroom, de *Tigris*, op het tooneel der aarde getreden.

Met al den eerbied, tot welken het gezigt van twee rivieren, zoo groot en merkwaardig als de *Tigris* en *Eufraat*, opwekt, naderen wij dezelve, en volgen den loop van dezen, den loop ook van genen.

De *Tigris* heeft met vereenigde kracht de keten van het *Butan*-gebergte verbroken; doch weldra voert een andere stroom hem nieuwe wateren toe. Het is de *Khabur*. In dien naam herkennen wij dadelijk den *Habor* van het Oude Testament, aan welken er uit het Rijk der tien stammen de plaats hunner ballingschap vonden. Hij heeft zijnen oorsprong in het gebergte, waarvan nog een gedeelte *Jebel Judi* of *Jodengebergte* heet; aan de kronkelingen van den bliksem is zijn loop gelijk. Wanneer de lente zijn water doet zwellen, houdt hij eene breedte van tusschen de drie honderd en vier honderd schreden. Uitgestrekte grasvelden,

Digitized by Google

die hij bevochtigt, breiden aan de zuidzijde van dezen stroom zich uit. Aangezwollen door den *Khabur*, neemt de rivier eenen loop van het Noorden naar het Zuiden. Aldus bereikt zij het voorgebergte, waarop de ruïnen van *Eski-Mosul* liggen, welke vroegere misvatting voor die van *Ninive* hield, maar in welke de jongste reizigers de overblijfsels van het *Betuma* van PTOLEMEUS herkenden. — Eenige uren gaat de stroom voort, zich buigende naar het Zuid-oosten. Weldra houden de opeenstapelingen der ruïnen van *Ninive* den reiziger in bewondering opgetogen. *Mosul* spiegelt zich met sterke muren en prachtige gebouwen in den helderen stroom. Hij hervat zijne zuidelijke rigting. Dorp bij dorp ligt aan de boorden. Over overblijfselen van steendammen, in overoude tijden dwars door de rivier gelegd, stort zich het water. Ten Oosten der rivier verheft zich, op eenen lagen heuvelrug, een ruïnen-paralellogram, aan welks westeinde eene afgeknotte ruïnen-piramide staat. In dit een en ander herkent men de overblijfselen van *Resen*, eene stad door MOZES vermeld; dezelfde, die later *Larissa* is geheeten.

Men nadert den mond van den *grooten Zab*, de *Ahava* van het Oude Testament. Eene baan van tusschen de 40 of 50 mijlen heeft deze rivier doorloopen, eer zij zich in den *Tigris* stort; want tusschen de meren *Wan* en *Urmia* liggen hare bronnen. De Ouden noemden dezen stroom den *Lykus* of *Wolf;* de inboorlingen des lands geven hem den naam *Madshmur* of *Razende.* Inderdaad is zijn loop door het gebergte van *Kurdistan*, verscheurend; door diepe rotskloven huilt hij; kokend is zijn blaauwachtig water, dat hij met drie armen in den *Tigris* stort. Terwijl de *Zab* van het Oosten komt, valt de *Nahr Senn* van het Westen in de groote rivier. Heuvels van puin, waaronder de *Tel Mekuk*, verheffen zich aan de boorden. Onder zwarte dampen borrelt het zuiverste aardhars, dat *Azië* oplevert, bij *Tel Kyara* op. Terwijl de *Tigris* juist van het noorden naar het zuiden zijne rigting neemt, bereikt hij *Tel Gelus* tusschen boorden van heerlijk groen. Ondiepe eilanden liggen er in zijn midden. Een half verwoeste muur sluit

Digitized by Google

de ruïnen *Toprak Kala* in. Dan rust het oog met verbazing op eenen kolossalen ruïnenberg, die eenen driehoek vormt, en waaruit een half verwoeste toren zich verheft. Alles draagt de kenmerken van oud-Assyrischen stijl. — Inmiddels treedt de rivier tusschen de bergen, *Hamrin* geheeten; zij springen aan beide zijden van den stroom met klippen vooruit. Tusschen deze door baant zich de *kleine Zab*, dien de Ouden *Kapros* noemden, den weg. Het stroomgebied van dezen, die ook wel *Altun Su* heet, is slechts, wat het benedenste gedeelte van zijnen loop betreft, ons bekend; het middelste van zijne baan verschuilt zich nog gedeeltelijk, het bovenste bijna geheel in het donkere. Zoo veel weten wij, zijne wellen liggen hoog op het gebergte van *Kurdistan* op de Perzische grens, niet ver van het Meer *Urmia*. Denkelijk vindt men in den *Banna*, of, gelijk anderen willen, in den *Tahitstroom*, den bronnenstroom van dezen *Zab*. Waar hij in den *Tigris* valt, is deze rivier vijf honderd passen breed, niettegenstaande zij door de *Hamrin*-keten wordt benauwd. Tusschen enge bergpassen worstelt zij, terwijl uit de bedding van den stroom *naphta* opborrelt, die als zwarte vlekken op de golven zweeft, welke haar weldra verslinden. Nog zeventien uren, en de stad *Tekrit* is door den stroom bereikt. De *Tigris* is het vlakke land genaderd; hij is in *Beneden-Mesopotamië* gekomen.

Intusschen mogen wij niet langer de zusterrivier uit het oog verliezen.

De *Eufraat*, zijne bronnenarmen vereenigd hebbende, wendt zich naar het zuidwesten. Hoe, wil hij zijnen loop nemen naar het noordoostelijke punt der Middellandsche Zee? Zal hij daar, in de Golf van *Alexandrette*, zijne wateren uitstorten? — Volgen wij, M. H.! den stroom. Met geweld breekt hij, eenige uren beneden *Kjeban Maaden*, door een lid van de *Taurus*-keten. Van *Sinecli* tot *Tshernik* is zijn weg door een bergdal. Allengskens echter worden de regterboorden vlakker. De *Sögludlusu*, de *Tshamurlusu* en de *Kurutshai* vallen in hem; drie stroomen, die afdalen van de plateauhoogte van *Hekimhan*. Intus-

Digitized by Google

schen ontmoet hij op dezen weg eenen der uitloopers van de *Taurus*-keten, den *Mushur Dagh*. Zich naar het Westen buigende, slingert hij om denzelven. Zoo komt de stroom in de vlakte van *Melitene*, die hij door middel van kunstige waterwerken, wier eerste aanleg uit grijzen voortijd herkomstig is, bevochtigt. De *Tokmasu*, de *Melas*, (het *Zwarte water* der Ouden,) valt niet ver van deze stad in den *Eufraat*. Deze buigt zich weder naar het Zuiden, gaande door de laagten van *Isoglu*. Hier wacht den stroom eene enge kloof; tot twee duizend zelfs tot drie duizend voet verheffen zich wilde gebergten. Geen vlot waagt zich op het water, dat tusschen scherpe, zwarte rotsen over steenbrokken bruist en tuimelt. Het zijn, M. H.! de van ouds beroemde katarakten van den *Eufraat*, die over eene lengte van twintig mijlen den stroom beroeren. Na deze worsteling is de gang langzaam en statig tusschen zandsteenbergen. Aan de hoogten hangen kloosters- en torenruïnen; romanesk zijn de boorden. De rivier heeft inmiddels hare westelijke rigting hervat. Bij *Samosate*, eens de grensveste van het Romeinsche rijk, is de *Eufraat* nog slechts twintig mijlen van de Middellandsche Zee verwijderd. Van hier echter verandert eensklaps de strekking van zijnen loop. Stuitende tegen de plateauhoogten, die voor de *Amanus*-keten liggen, buigt hij zich naar het Zuiden. De rivier heeft al de majesteit en bekoorlijkheid, die zij van hare boorden ontleende, verloren. Door eenen bodem, die bijna geheel onvruchtbaar is, moet zij snijden; langs krijtrotsen schuren, die onophoudelijk afbladeren. Ten westen hier en daar eikenbosschen; ten Oosten zoomen, zonder boom of struik of groen, — een enkele tamarisk of witte moerbezië uitgezonderd, — zoo wandelt de *Eufraat* langs de golvende woestijn van *Syrië!*

Intusschen wordt op de natuurgrens van *Arabië*, waar *Syrië* in het stroompje *Daradax* zijne laatste schatting aan den *Eufraat* brengt, de zuidelijke voortgang van de rivier eensklaps gestuit. In de nabijheid van *Balis*, het *Baulas* der Ouden, eens de haven van het Syrisch *Beroea*, bereikt eene klippenrij de *Eufraat*. Zij noodzaakt den stroom

Digitized by Google

zijne zuidelijke rigting in eene zuidoostelijke te veranderen, welke van nu aan de hoofdrigting blijft. Zoo bereikt de rivier weldra het van ouds vermaarde *Callinicum* of *Nicephorium;* de *Belik*, eens *Bilecha*, valt in haar, komende van het Oosten. Doch, hoe rijk ook die toevoer moge wezen, overvloediger brengt de *Chabor* aan. Die stroom, welke van *Edessa* komt, in welken ook de *Mygdonius* zich heeft uitgestort, die bij *Nizibis* zijne hoofdwellen heeft, valt bij *Circesium* in de rivier. Van nu aan is alles vol van ruïnen; overblijfselen van kasteelen, van waterleidingen en van baden, van dorpen en van steden liggen er aan beide zijden van den *Eufraat.* Ook die van het *Thipzah* van SALOMO, van *Thapzacus*, moet men daar zoeken. Men zal ze vinden, wanneer de reizen van deskundigen meer worden, dan hetgeen zij tot nu toe waren, een vlugtig doortrekken. Zoo gaat het voort tot *Anatho*, thans *Anath* geheeten. Aan de rivier, die nu eenen boog beschrijft en langwerpige eilanden in haar midden draagt, liggen gedenkteekenen van Assyrische, Babylonische, Grieksche, Parthische, Romeinsche en Muhammedaansche bouwkunst; alles is verbroken, alles verbrijzeld! — Bij *Anah* is de *Eufraat* de grens van het *Woest-Arabië* genaderd. Eene heerlijke natuur begint; doch eerst nadat de stroom in zijne kronkelbogten *Hit* heeft bereikt, — dat als *Is* bij HERODOTUS voorkomt, — kan men zeggen, dat hij in het alluviaalgebied is getreden. De kalkbergen, die aan beide zijden zich verhieven, de *pylae* van XENOPHON houden op; palmgroepen, populierbosschen rijzen; de vlakke bodem neemt een' aanvang; zand en slib komen in plaats van kies en rots, lage eilanden, met bosch begroend, liggen in den stroom. Eene groote Zoutzee, het *Jezran*-meer, vereenigt zich aan de regterzijde met den *Eufraat;* eene andere, het *Maras*-meer, is met de linkerzijde verbonden. Kanalen en overblijfselen van kanalen loopen in den *Eufraat;* zij komen van de oostzijde; zij hebben de rivier met den *Tigris* verbonden, of dienen nog, om de wateren der broederstroomen te vereenigen. Lager worden de boorden; zij zijn uitgestrekte vlakten, die de rivier met haar drabbig

Digitized by Google

water overstroomt; terwijl zij ontzenuwd door dat verlies, sluipende voortgaat. Aan beide zijden ziet men heuvels vol baksteenen-scherven. Op den grootsten verheft zich het overblijfsel van eenen toren, de *Bir Nimrad*. Het zijn, M. H.! de ruinen van *Babel*. Hier naauw geworden en ondiep, verwijdt zij zich weldra. *Hillah*, dat — *Babels* overblijfsels tot zijne steengroeven makende — eene groote stad is geworden, verbindt door eene schipbrug de beide boorden. Eene heerlijke natuur is zij, die aan de kanalen, welke het rivierwater leiden, ontluikt. Zij drenken de boorden, velden en tuinen, waar granaten rijpen, slanke dadels van buitengewone schoonheid hunne kroon wiegen, pittoreske populieren rijzen, vijgenboomen, mild dragende, de takken uitspreiden. Wilgen kussen den vloed met hunne zachte en weeke bladeren. Sterk bevolkt zijn deze gezegende streken. — Terwijl aan de oostzijde de schoonste groene weiden met oneindigen rijkdom van kudden zich uitstrekken, beginnen aan de westzijde, niet ver van het tegenwoordig *Lemlun*, de beroemde *Paludes* der Ouden, de moerassen van den *Eufraat*. De rivier heeft bijna geene boorden meer. In ontelbare armen verdeelt zich de stroom, zoodat men niet meer in staat is de eigenlijke bedding, die hier nog geen vijftig voet breed is, te onderscheiden. Tot op den afstand van verscheidene mijlen is alles eentoonige watervlakte. Pelikanen, roerdompen en eenden vinden er hun Beloofde-land. De *Arabier* met zijne buffels leeft hier ten naastebij gelijk de bever in *Kanada*. Doch weldra verzamelt de rivier haar water weder. De moerasstreken zijn, vijftien mijlen beneden *Lemlun*, geëindigd; de hoofdbedding is hersteld; hoogere boorden sluiten haar in, bedekt met schelfhutten en begroend met hout. De *Shat el Kar*, een kanaal, dat van het Oosten komt, valt in de rivier; wat verder stort de *Shat el Hijeh*, eene onmiddellijke verbinding met den *Tigris*, in den stroom zijn water uit. Hier, bij *Suk el Sheyukh*, neemt nu de *Eufraat* eensklaps regtstreeks de wending naar het oosten, terwijl hij vroeger regtstreeks van hier zijnen zuidelijken loop vervolgde en zijnen eigenen mond in de Golf had, die door den afstand eener dag-

Digitized by Google

reis van dien des *Tigris* was verwijderd. Dertien mijlen gaat die nieuwe *Eufraat* dus voort en bereikt dan *Korna*; zijne bedding is diep, zijn water helder. De werking van de ebbe en vloed der golf, vroeger reeds merkbaar, wordt hier duidelijk bespeurd. Vredelievende *Fellahs* kweeken de dadels, die groepsgewijs de dorpen omgeven. Zij bouwen er hunne rijst-, gerst- en tarwevelden, terwijl, waar de boorden laag zijn, het gras kruipt of het spichtig riet zich verheft. Eindelijk treedt bij *Korna* een andere stroom dwars tegen den *Eufraat*. Komende van het Noorden, staat hij hem in den weg om verder oostelijk voort te gaan. Het is, alsof hij gastvrij zijne bedding aanbiedt, om haar met hem te deelen. De *Tigris*, de broederstroom, is het, M. H.! Hij maakt er aanspraak op, dat wij, waar wij hem verlaten hebben, (gij herinnert het u, M. H.! het was bij *Tekrit*, bij het treden in het vlakke land,) hem nu ook volgen tot daar, waar hij met den *Eufraat* zich vereenigt.

Tekrit, eens eene verbazend groote *Tigris*-stad, spiegelt slechts overblijfselen van voormalige heerlijkheid in de oppervlakte der rivier. Die gaat van daar voort, de boorden steil hebbende aan de oostzijde. Zij bereikt *Iman Dour*, eene oude stad, die velen verkeerdelijk voor het *Dura* uit NEBUCADNEZAR's geschiedenis hebben gehouden. Inspringende dammen, die niet de kunst, die de natuur schijnt gevormd te hebben, belemmeren de voortgaande afstrooming des waters. Aan beide zijden van den stroom zijn puinhoopenbergen; zij dragen allen den naam *Eski-Bagdad*. *Samarra* volgt. Eens had die stad meer dan tien uren in omtrek; thans is zij afgedaald tot eene middelmatige plaats. *Kadesia*, eens wereldberoemd door haar porseleinglas, heeft in hetzelfde lot gedeeld als de wat hooger liggende zusterstad. Eene van ouds beroemde plaats vertoont hare overblijfselen; het is *Opis*. Bij haar valt een stroom in den *Tigris*, dien de Ouden *Physkon* en ook wel *Torna* noemden, doch die thans *Adhem* heet. Hij komt van den *Hamrin*-keten, het *Zagrosgebergte* der Ouden, dat, in de geheele lengte der rivier, den *Tigris* verzelt, eerst bijna gelijkloopende met hem, dan meer en meer hem nade-

Digitized by Google

rende, en trapsgewijze zich verheffende in vijf achter elkander liggende bergrijën, die uit zandsteen en roode aarde bestaan. Doch niet op het *Hamrin*-gebergte is de oorsprong van den *Adhem*. Hij breekt door hetzelve henen, komende van het Noordoosten. Werd zijn water niet afgetapt, om de vlakten te bevochtigen, hij zoude den *Tigris* groote schatten toevoeren; want het bovengedeelte van zijn gebied, hetwelk bekend is, kenmerkt hem als zeer waterrijk. De *Tigris*, onder vele bogten, den mond van den *Adhem* genaderd zijnde, treedt na die vereeniging in een zandig land. *Hamarad* en *Sindia* aan hare boorden voorbijsnellende, nadert de rivier *Bagdad*, aan hare zijde de vlakte hebbende, van welke men niet weet, of eens hare weelderige vruchtbaarheid grooter, dan of de pracht der *Kalifen*-stad, die zich uit haar verhief, uitnemender was. Doch het verwonderlijk *Nahrawan*-kanaal aan de oostzijde der rivier ligt evenzeer vervallen, als het *Ishaki*-kanaal aan de linkerzijde; welk laatste ook wel de *kleine Tigris* werd geheeten. En de paradijstuin van *Bagdad*, — M. H.! hij is tot eene streek geworden, bedekt met zoutachtige sodaplanten en bittere heesters. Maar van grooter verval staat als getuige, ten Noordwesten van *Bagdad*, de *Aker Kuf*, eene ruïnenmassa, die het overblijfsel is van *Accad*, eene der steden, die de hand van NIMROD bouwde. En als gij, van *Bagdad* afdalende op den bogtigen *Tigris*, de *Diala* bereikt, een belangrijken stroom, die, van het Oosten komende, in de hoofdrivier valt, dan rust uw oog ter regterzijde op de overblijfsels van *Seleucia*, uit welker puin zich nog verbrokene muren verheffen, — dan rust het ter linkerzijde op de ruinen van *Ctesiphon*, de *Parther*-stad. Indrukwekkend rijst uit den vlakken omtrek eene heerlijke *façade* met gewelfde bogen, thans de veilige nestenplaats van musschen, duiven en spechten. Zoo is de grootheid van die steden verbroken, die eens de middelpunten waren van wereldgebeurtenissen, waar *Azië's* en *Griekenlands* geest zich verbond. Van daar ziet gij den mond van de *Nahr Melcha*, het Koningskanaal, dat liep van den *Tigris* tot in den *Eufraat*. Het heeft gedeeld in het lot dezer steden. De overblijfselen van *Kalneh*, NIMROD's stad, liggen verder beneden

Digitized by Google

aan de vlakke boorden; de heuvels *Zor Abdallah* ontmoet gij; het zijn de grafheuvels van steden, welker namen wij niet meer weten. Zij worden opgevolgd door eene geheele rij andere puingroepen, die groote lengte en breedte beslaan. En daar, waar alles sporen draagt van eene bevolking, die talrijk en magtig was, ziet gij, dagreizen lang, geene stad, geen dorp meer. Slechts zwervende *Arabieren* spannen hunne zwarte tenten op deze wijde, groene velden; muskieten vervullen de lucht, en het wilde dier drinkt uit de rivier. — Zoo komt de *Tigris* aan het fortje *Kut el Amara*, waar de mond is van de *Shat el Hijeh*, een stroompje, dat westelijk naar den *Eufraat* loopt. En van daar tot *Ozeir*, dat beroemd pelgrimsoord, waar de Jood EZRA's graf zoekt, is land, dat overstroomd wordt aan weêrszijden, zijn waterplassen zoo ver het oog reikt, riet en schelf, eentoonig moeras, waar de *Arabier* met zijne buffels, ze als rij- en zwemdieren gebruikende, leeft en zich voedt van hunne melk, of waar halfwilden en roovers met water en armoede worstelen. Doch EZRA's graf voorbij begint de overstrooming op te houden. De *Tigris* snijdt diep in den bodem. Van verre blaauwen de dadelbosschen op; en te midden van dezelve bereikt de rivier *Korna*, het punt, waar zich thans de *Eufraat* met zijne volheid van water in den *Tigris* stort.

Van hier aan is alles als door eenen tooverslag veranderd. De rivier, die nu den naam *Shat el Arab* draagt, vloeit met majesteit daarhenen. De schaduw van dadelboschjes dekt ontelbare dorpjes, eilanden zwemmen in de diepe rivier. Deze heeft intusschen eenen stroom opgenomen, die komt van het Oosten. Men noemt hem thans *Kera* of *Kirkha*. Bij de *Grieken* heette hij *Choaspes*. Het is, M. H.! de *Ulai* van het Oude Testament, het water, waaraan *Susa* lag; want van *Susiana* komt hij. Maar veel hooger in het noorden liggen zijne wellen; bij het tegenwoordige *Hamadan*, het *Achmeta* van het Oude Testament, heeft men ze in twee bronnenstroomen gevonden. Veel water is den *Ulai* reeds toegevloeid, en daarin hem kracht gegeven, wilde rotskloven en dwarsdalen te doorworstelen. De woestbruisende *Kashaghan* vereenigt zich met hem. Eerst, nadat hij

Digitized by Google

zijnen middelsten loop volbragt heeft, treedt bij in de vlakte van *Susa*, en van daar, naar het zuidwesten zich wendende, valt zijn hoofdstroom in den vereenigden *Eufraat en Tigris*. Denkelijk was daar — het Fort *Sadi Khan* staat er thans — de plaats, waar NIMROD zijn *Erich* bouwde. Maar, terwijl gij de groote rivier volgt tot voorbij *Basra*, is zij een water, groen door de beelden der dadels, die, elkander eene plaats aan de zoomen betwistende, zich spiegelen in den stroom. Al meer en meer nadert de *Shat el Arab* zijn *Delta*. In vijf hoofdarmen verdeelt hij zich, die nog van het oosten den *Karan*-stroom ontvangt. Het zijn zilveraderen, loopende door een smaragdgroen tapijt. Zoo neemt nu de *Perzische Golf* de zusterrivieren, die voorlang reeds vereenigd zijn geweest, op in haren schoot.

(Het vervolg en slot hierna.)

HERINNERINGEN UIT HET OOSTEN.

(Vervolg en slot van bl. 81.)

Tusschen slavenmarkt en kerkgebouw legt gedachte en gevoel eene groote tusschenruimte; doch daar te *Konstantinopel* in de werkelijkheid de hoofdmoskeeën niet ver van de Bazaars liggen, zoo zal ik mij hiervan bedienen, en zonder verderen omweg regtstreeks tot de *St. Sophia* overgaan. De deuren der Moskeeën en die van het oude Serail zijn voor de ongeloovigen niet meer gesloten; de hebzucht heeft in *Turkije* de onverdraagzaamheid in godsdienstzaken overwonnen. Het is thans genoeg, eenen firman gekocht te hebben en aan de beambten een drinkgeld te geven, om de tempels van den *Islam* en het oude residentieslot der Sultans te mogen bezigtigen. Het komt mij bijna overbodig voor, van de vrij onbelangrijke innerlijke inrigting van het oude Serail, van deszelfs met verguldsels uit den tijd van LODEWIJK XV versierde zalen, de groote spiegels daarin, de slechte fresco-schilderwerken en ouderwetsche meubelen een woord te zeggen. Zoo als dit zien er veel koninklijke sloten ook elders in de wereld uit, en de kleine tuintjes voor de Parijsche badhuizen kunnen een denkbeeld van de

Digitized by Google

lusthoven des hooggeroemden Serails geven. Het zijn striktregelmatige kunstgewrochten, in welke randen van klassieke tuinpalm, op liefelijke wijs, regthoekige vierkanten, of ook driehoeken en vlammende harten vormen. Ten tijde toen men niet dan met levensgevaar, of krachtens bijzondere privilegiën, in de Moskeeën binnendrong, werden er ook stoutweg zeer fraai klinkende beschrijvingen van *St. Sophia* gegeven, Thans echter, nu ieder voor zijn geld de Muzelmansche tempels bezoeken kan, moet men wel de onopgesmukte waarheid zeggen, en ik erken, bij het bezigtigen van KONSTANTIJN's Basilika de bewondering niet gevoeld te hebben, tot welke die hoogdravende verhalen mij voorbereid hadden.

De door KONSTANTIJN gebouwde, door JUSTINIANUS herstelde, door den *Islam* geschondene *St. Sophia* vertoont uitwendig eene verwarde opeenhooping van wanstaltige gebouwen, welker architektuur log en lomp is, en waaraan de elkander opgevolgde veranderingen alle karakter ontnomen hebben. Van binnen is de Basilika zonder eenige majesteit; ondanks hare kolossale grootte, schijnt zij klein te zijn. De bovengalerij wordt door zuilen van porphyr gedragen, die meestal uit den tempel van *Ephesus* afkomstig zijn, en wier kapiteelen slecht bij elkander passen. Onder het morsige en beschadigde gele pleister, waarmede de muren overstreken zijn, schemeren hier en daar plekken van de oude goudmozaïk door. Onaangenaam wordt het oog door eene bijzonderheid der inwendige inrigting aangedaan. Het schip der kerk strekt zich van het noorden naar het zuiden uit, en de *Muzelmannen*, die zich bij hun gebed naar het oosten moeten wenden, hebben de stroomatten, die den marmeren vloer bedekken, geheel naar hun goeddunken, en zonder zich aan de wetten der bouwkunst in het minst te bekreunen, geplaatst. Deze matten liggen nu dwars en schuins in geheel de breedte van het schip uitgespreid, en de zwarte strepen, welke ze vaneenscheiden, zijn onbehagelijk voor het oog en geven aan het gebouw een scheef en onregelmatig voorkomen. De meeste zuilen hebben haren loodregten stand verloren; sommige hellen naar de linker-, andere naar de regterzijde, en dit hellen alleen is reeds genoeg om alle symmetrie weg te nemen, terwijl het niet aanmerkelijk genoeg is, om aan het gebouw het achtbare kenmerk van eenen bouwval bij te zetten. Slechts weinige

Digitized by Google

voeten boven de hoofden hangen aan ijzerdraden duizenden van kleine olielampjes; in den achtergrond van het schip verheffen zich twee reusachtige waskaarsen, welke men zegt 2500 pond zwaar te zijn. Dit zijn, nevens eenige springfonteinen, de eenige sieraden der Moskee van *St. Sophia*. In het gebouw heerscht gewoonlijk de diepste stilte: hier en daar liggen vrome *Muselmannen* op de knieën; andere houden, op hunne matten uitgestrekt, behagelijk hun middagslaapje; somwijlen zingt, aan den voet eener zuil, een op de hurken zittende grijsaard, door een' drom van bij elkander neêrgehurkte kinderen omgeven, terwijl hij zich heen en weder wiegt, met door den neus klinkende stem, eenige spreuken uit den Koran. De tempels dienen in *Turkije* tevens tot kinderscholen en toevlugtsplaatsen voor de armen. In de bijgebouwen der Moskeeën zijn de keukens geplaatst, welke de algemeene liefdadigheid met levensmiddelen voor de noodlijdenden voorziet. Menigmaal leggen de *Turken*, die eene lange reis ondernemen, hunne schatten, tot meerdere veiligheid, in de Moskee neder. In de *Suleimanke* (*de* SOLIMANS-Moskee) staat, tegen de muren opgehoopt, eene menigte lederen koffers, die het vermogen van weeskinderen bevatten. Bij den dood der ouders worden deze koffers in de Moskee gebragt, om aldaar onder bescherming der Godsdienst te blijven. Nooit is op deze heilige plaatsen een diefstal ten nadeele der van hunne beschermers beroofde kinderen gepleegd, die, wanneer zij meerderjarig zijn geworden, het vermogen hunner ouders ongeschonden wedervinden. De *Turken* bedenken echter niet, dat zij, door het kapitaal zoo vele jaren lang ongebruikt te laten liggen, den weezen een wezentlijk nadeel toebrengen. (*)

Nadat wij de voornaamste Moskeeën bezocht hadden, begaven wij ons naar de achthoekige kapel, die het stoffelijk overschot van Sultan MAHMUD bevat. Zijne met kostbare shawls omwikkelde kist, die door het met een vederbos van diaman-

(*) Even min als de Christenen soms bedenken, hoe het kapitaal, dat men omzet, aan gedwongen geldheffing, tiercering, verklaarde of niet verklaarde schuldrepudiatie, fondsendaling, en welken naam de onheilen, die de arme renteniers bedreigen, verder dragen mogen, blootstaat; zonder nu nog van ontrouwe beheerders (want deze toch zijn er onder de Christenen niet) te spreken.

Digitized by Google

ten versierde *fes*, dat de Sultan gewoonlijk droeg, bekroond is, rust op een houten gestel. Geen Souverein misschien is gedurende zijn leven op meer verschillende wijs beoordeeld geworden dan MAHMUD. Terwijl de eenen hem ten hemel verhieven en de anderen hem even diep verlaagden, stierf hij, eer nog *Europa* regt wist wat het van hem denken moest. Thans echter, nu zijne handelingen de geweldige proef van den tijd doorstaan hebben, welke de waarheid onthult en de oordeelvellingen der menschen zoo menigmaal weêrspreekt, is men beter in staat, die daden naar eisch te waarderen. Uit de lessen van zijnen rampgenoot in de gevangenschap had MAHMUD de ontwerpen van hervorming geput, die, in Sultan SELIM's zwakken geest slechts even ontkiemd, zich in zijne krachtige en gloeijende ziel met kracht ontwikkelen moesten. Ten troon gestegen in eenen tijd van wanorde en van crisis, waarin hij het voortdringen der *Russen* stuiten moest en tevens de oproerigheden der Pacha's beteugelen, die zich oppermagtig poogden te maken en het gezag des Sultans ondermijnden, gaf hij eenige jaren lang bewijzen eener wilskracht, die bij eenen van zijne kindschheid af door de vermaken van den Harem ontzenuwden man naauwelijks te begrijpen is. Ongelukkig stond zijne oordeelskracht niet op dezelfde hoogte als zijne volharding; elk afgeschaft misbruik werd de bron van andere misbruiken, welke hij niet schrander genoeg was te voorzien of uit den weg te ruimen. De bestaande orde van zaken, tegen welke hij streed, was eene ware hydra, die hem, in de plaats van éénen afgehouwen kop, twintig nieuwe koppen tegenhield. Zijne grootste ondernemingen, in plaats van zijne magt te versterken, droegen slechts bij om ze te verzwakken.

Het dempen van den opstand des Pacha's van *Janina* kostte MAHMUD de heerschappij over *Griekenland*, en zonder de tusschenkomst der Europesche Mogendheden zou de oorlog tegen MEHEMED-ALI hem de kroon gekost hebben. Zelfs de vernietiging der *Janitsaren*, die den Sultan eene zoo luisterrijke zegepraal verschafte, strekte den Staat niets minder dan tot heil. Deze magtige, door geheel het rijk verbreide militie, was als 't ware de stookhaard dier dweepzucht, die tot nog toe de sterkste steun van MAHMUD's gebrekkig werk geweest was. Deze te verdelgen, was aan dit uitsluitend op verovering berekende genootschap eene

Digitized by Google

hartewond toe te brengen, daar het slechts door den oorlog kon voortleven. Terwijl dus MAHMUD eenen hinderpaal omstiet, die zijne magt verlamde, opende hij tevens eenen afgrond, want hij verving het beginsel der godsdienstige geestdrift door geen ander. Onophoudelijk hakte hij om, zonder weder in te planten. Omvang nog gevolgen van hetgeen hij deed genoegzaam begrijpende, wierp hij eene verslapte natie, die slechts allengskens te hervormen was, op onstuimige wijs uit hare baan, zonder haar op eene betere te brengen. Boven alles gaf hij gehoor aan zijne ontembare trotschheid, en scheen minder naar het belang van zijn rijk te trachten, dan naar de voldoening zijner eigenliefde. Door zucht naar nieuwigheden voortgesleept en door de zich tegen zoodanigen voortgang kantende geloofsbegrippen teruggehouden, begrijpende hoe de Koran zich met de Europesche beschaving niet verdragen kon, bewoog zich MAHMUD zijn geheele leven lang in eenen heilloozen kring van tegenstrijdigheden, en stierf, als offer zijner eigene hervormingen, eenen onwaardigen dood (*), met achterlating van een uit zijne kracht geschokt rijk.

Toen de zestienjarige ABDUL-MEDSCHID den troon beklom, verklaarde hij zijn voornemen, om aan de inrigtingen van zijnen vader niets te veranderen, en, even als hij, een begunstiger van staatshervorming te zijn. Ondanks de talrijke aanhangers van het door overlevering geheiligde gebruik, deed hij afstand van den tulband en liet zich met het *fes* kroonen. Verre verwijderd het ontmenschte voorbeeld van MAHOMED III na te volgen, die op den dag zijner krooning zijne negen broeders deed verwurgen, liet hij, de gebruiken van het Serail versmadende, aan zijnen broeder ABDUL-HAFIZ, een' jongeling met vurig oog, krachtigen wil en onstuimige hartstogten, volle vrijheid. Het den 19 November 1839 afgekondigde *hattischerif* van *Gulhane*, dat zoo verschillend beoordeeld is geworden, heeft ten minste getuige gedragen van den goeden wil dezes vorsten, die, vóór dat hij eene genoegzame rijpte van jaren

(*) MAHMUD beminde hartstogtelijk sterken drank, en gebruikte niets dan brandewijn, rum of nog sterker overgehaalde wateren. Deze onmatigheid overwon eindelijk zijn ijzeren temperament, en hij stierf aan de ziekte der dronkaards, welke men *delirium tremens* noemt.

Digitized by Google

bereikt had, geroepen werd eenen last op te nemen, onder welken misschien de sterkste koppen in *Europa* bezweken zouden zijn. De werkzaamheid van den jongen Padischah is niet zelden in het bestuur der regeringszaken bemerkbaar, en dingen, die in *Europa* van weinig beduidenis zouden schijnen, maar in het Turksche rijk van groot gewigt zijn, bewijzen zijn streven naar vooruitgang. Menigmaal gaf hij zijne zucht te kennen, om meerdere kundigheden op te doen, en hij heeft, naar men zegt, zich in de aardrijksbeschrijving en in de Italiaansche taal doen onderwijzen. Nog onlangs deed hij eene reis door onderscheidene provinciën van zijn rijk. Dit zijn zeker geene zeer gewigtige handelingen van staatsbestuur, maar het zijn blijken van goeden wil, en het is reeds veel, wanneer eene schaduw van wil en eenig denkbeeld aan eenen prins is bijgebleven, die, nog slechts tien jaren oud, van zijne moeder twee uitmuntend schoone Circassische vrouwen tot nieuwjaarsgeschenk ontving.

Te *Konstantinopel* heerscht het gebruik, dat de Sultan elken vrijdag (welke dag bij de *Mahomedanen* met den zondag der Christenen gelijkstaat) in de eene of andere Moskee zijn gebed gaat verrigten. Tot welken dier tempels zijne keus zich bepaalt, geeft hij des morgens van dien dag te kennen; en begeeft zich, al naar mate der stadswijk, in welke de gekozene Moskee gelegen is, te paard of in een kaïk derwaarts. Deze wekelijksche plegtigheid levert den vreemdeling de eenige gelegenheid, om den Sultan te zien. Ik verzuimde ze natuurlijk ook niet, en erlangde door tusschenkomst van mijnen tolk eene plaats achter de rij der soldaten, welke ter wederzijden langs den geheelen weg geschaard stonden. De Turksche infanteristen zijn in hunne Europesche kleeding ware karikaturen. Zij dragen geweldig groote roode mutsen, en een slecht aan het lijf zittend wambuis van blaauw laken, grof linnen pantalons, die van voren naauw zijn en van achteren plooijen hebben, en die, daar zij door het gedurig wasschen krimpen, het benedenste gedeelte hunner beenen en hunne lange, met scheefgeloopen schoenen bedekte voeten aan het oog prijs geven. De vreemde exerceermeesters hebben het nog zoo ver niet kunnen brengen, aan deze belagchelijke rekruten de Europesche wapenoefeningen te leeren; tevens verstaan zij ook niet meer, om, gelijk hunne vaders het konden, de Ooster-

Digitized by Google

sche sabel te hanteren, die langen tijd de *Ottomannen* zoo geducht maakte. Achter de rijen der soldaten verbeidde eene talrijke menigte in diepe stilte zijner Hoogheids komst. Weldra liet eene krijgsmuzijk zich hooren, die door den broeder van den compositeur DONIZETTI bestuurd wordt. Onder het schelklinkend geluid der koperen instrumenten zagen wij den hofstoet van den Grooten Heer ons voorbijtrekken. Aan het hoofd van den trein reden eenige officieren. Achter hen werden vier overheerlijke paarden, rijk getuigd in met goud geborduurd fluweel, dat van edelgesteenten schitterde, aan de hand voorbijgeleid. Hierop volgden, bedaard stapvoets rijdende, eenige hooge staatsbeambten, meestal mannen van meer dan gewone zwaarlijvigheid, en die, geprangd in hunne kleederen naar Europesche snee, schenen te stikken. Eindelijk, op eenigen afstand van hen, bereed een jong, rijzig man, met een ernstig gelaat en zeer veel uitdrukking in zijne wezenstrekken, bevallig en sierlijk een' uitmuntend schoonen schimmel; op zijne borst schitterde een geweldig groote diamant. Deze jonge man met het roode *fes*, waarop een diamanten pluim al trillend heen en weder zwierde, en met den langen zwarten mantel, die aan den hals door eene gesp van brillanten bijeengehouden werd, was Sultan ABDUL-MEDSCHID. Eene menigte beambten en gesnedenen te paard volgden hem op eerbiedigen afstand, en alle hoofden bogen zich onderdanig, toen hij voorbijreed. ABDUL-MEDSCHID, het eenentwintigste kind van MAHMUD, is den 19 April 1823 te *Konstantinopel* geboren. Zijn zwarte en digte baard doet hem ouder schijnen, dan hij werkelijk is. Hij heeft eene slanke leest, een paar schitterende oogen en regelmatige gelaatstrekken, die eene zwaarmoedige uitdrukking hebben. Zijn aangezigt draagt ligte sporen der kinderziekte, hetgeen nogtans daardoor weiniger in het oog valt, vermits de jonge Sultan zich, volgens het gebruik des Harems, op feestelijke dagen blanket. Daar hij van een niet zeer sterk innerlijk gestel is, hebben zijne buitensporigheden zijne borst vroegtijdig verzwakt. Zijne aanhoudende onpasselijkheid, zijne bleeke kleur en slechte tanden zijn zoo vele bewijzen, dat hij zijne Sultansvermaken door vroegtijdige afgeleefdheid boet. ABDUL-MEDSCHID heeft reeds verscheidene kinderen; zij zijn zwakkelijk als hun vader, en hunne gezondheid wekt ernstige bezorgdheid.

Digitized by Google

Wanneer de Sultan de Moskee verlaat, bezoekt hij gewoonlijk de *Sultane Valide* (des Sultans moeder). Daar ik den hofstoet nog eenmaal wenschte te zien, zoo trad ik in een naburig koffijhuis, om het eind van het gebed af te wachten. Het inwendige van dit met menschen opgevuld *café* vormde met het zoo even geziene schouwspel een zonderling contrast. Niets is minder elegant dan een Turksch koffijhuis. Men verbeelde zich een morsig en laag vertrek, waarin de tabakspijpen aanhoudend een' dikken rook onderhouden. Langs de muren staan, op planken, glazen, kopjes en *narghiles* naast elkander geschikt. Midden in de zaal dampte een groot kolenbekken. Door dezen nevelachtigen dampkring heen ziet men eene rij oude *Turken* als apen langs de wanden neêrgehurkt. De eigenaar van het koffijhuis vereenigt gewoonlijk het beroep van kastelein en van barbier. Hij scheert zijne klanten en bedient hen te gelijker tijd met limonade. Toen ik binnentrad, hield juist de op eene mat zittende hospes op zijne knie den ten halve haarloozen kop van eenen ouden, voor hem uitgestrekt liggenden *Armeniër*, en had dien zeer sierlijk bij den neus gevat. Nadat hij het hoofd met zeep had ingewreven, schoor hij hem van den nek tot aan de kin; terwijl hij daarbij elk oogenblik zijn werk staakte, nu eens om het scheermes op een' grooten riem aan te zetten, dan weder om, als kastelein, een' nieuw aangekomene te bedienen. Gedurende deze tusschenbedrijven hield de *Armeniër* een oog toegedrukt, den mond wijd opengespalkt, zijn met zeepsop ingesmeerd aangezigt van de toeschouwers afgekeerd, en mén had moeite, om, bij het zien van dezen geheel glad geschoren schedel, waarop slechts aan het achterhoofd een eenige lok als een pompoenstengel staan gebleven was, niet uit te schateren van lagchen.

Gelijk de vrijdag in *Turkije*, als de zondag in *Europa*, aan het gebed gewijd is, zoo is hij er ook, even als deze, de dag van rust en van vermaak. Des namiddags verlaten de meeste inwoners van *Konstantinopel* de stad, om de zuiverder landlucht in te ademen. De armere gezinnen, die geene middelen van vervoer te hunner beschikking hebben, beperken hunne wandeling tot de uitgangen der stad; zij blijven gewoonlijk op de met donkere cipressenboompjes beplante kerkhoven. In den lommer dier heilige boomwaranden, die de achtbare muren van het oude *Byzantium*

Digitized by Google

omgeven, te midden dezer met tallooze grafteekens bedekte lijkvelden, zitten de *Turken* groepsgewijs bij elkander, en brengen den dag door met zwijgend den rook van hunnen *tschiboek* na te staren en zich aan hun droomend mijmeren over te geven. Niet verre van hen zitten hunne vrouwen met ontsluijerd aangezigt. Spijs- en fruitverkoopers verschaffen hun een geenszins overdadig maal. Somwijlen houdt een rondwandelende muzikant voor deze groepen stil en zingt hun op jammerende wijs een treurlied voor. Op eenigen afstand ziet men onder de cipressen Turksche vrouwen als witte spooksels rondwaren, bezig met onder de menigte van naar elkander gelijkende grafsteden de laatste rustplaats van eenig wezen, dat zij bemind hebben, op te zoeken. Zoo verloopt voor de meeste *Turken* de vrijdag. Bij zonsondergang zoeken zij hunne woningen weder op, zonder om andere levendiger verlustigingen te denken. Na hun vertrek heerscht er eene akelige eenzaamheid op deze doodenakkers, waaruit des nachts verpestende dampen opgaan. (*)

(*) De uitwasemingen der Turksche kerkhoven, die des nachts dikwerf ondragelijk zijn, behooren almede tot de oorzaken der pest. Geen maatregel van policie voert eenig gezag over de begrafenissen; waarom dan ook het oude gebruik daarbij nog altijd is blijven voortduren. Zoodra een mensch den laatsten snik gegeven heeft, draagt men hem naar het kerkhof. Weinige duimen aarde bedekken ter naauwernood het lijk, boven hetwelk, in plaats van eene kist, twee planken op zulk eene wijs gelegd worden, dat er tusschen den doode en de aarde, die hem overdekt, eenige ruimte blijft, »ten einde," zeggen de *Turken*, »de engel des doods zich daar nederzetten en met hem onderhouden kan." Dit gebruik heeft slechts dit goede aan zich, dat schijndooden, die in diepe slaapzucht voor dood begraven zijn, en dit gebeurt bij de snelle begraving maar al te dikwijls, hun graf kunnen openen. Een gids te *Konstantinopel* verzekerde mij, dat, tijdens de pest, een des morgens begraven smid, in den loop van den dag, met zijn doodkleed omwikkeld, te huis gekomen was. Daar hij een niet zeer spraakzaam man was, had hij, zonder iemand een woord te zeggen, tot grooten schrik aller aanwezigen, regtstreeks zijnen weg naar het aanbeeld genomen, en na zijne opstanding bedaard den arbeid hervat, waarin hij daags te voren door zijne ziekte gestoord was.

Digitized by Google

In de volgende week zal men diezelfde *Turken* naar dit zelfde kerkhof zien terugkeeren, waar hunne vaderen vóór hen gewandeld hebben, en zoo zal het voortgaan tot op den jongsten dag; want na hen zullen hunne zonen denzelfden weg nemen, en op denzelfden steen, bij welken hunne ouders rusten, zich aan hunne mijmeringen overgeven.

Doch niet alle inwoners van *Konstantinopel*, en zelfs niet alle *Turken*, vergenoegen zich met zoo zwaarmoedige uitspanningen. Zij, die slechts een vonkje blijgeestigheid in hun hart en eenig geld in den zak hebben, huren voor hunne vrouwen een kaïk of een *araba* (eene soort van boerenwagen, die met twee buffels bespannen is) en begeven zich op deze wijs naar de *Zoete Wateren* van *Europa* of van *Azië*. Zoo noemt men een groene en frissche, door honderdjarige boomen overschaduwde beemd, die daar begint waar de *Gulden Horen* ophoudt. Hier heeft de stormachtige *Middellandsche Zee* een eind. Nadat zij *Spanjes* wilde kusten gezweept, *Italiës* geurige oevers bespoeld, aan den voet der steile, treurige rotskusten van *Griekenland* gezucht, en aan het zandig strand van *Klein-Azië* geruischt heeft, vergulden zich hare ten doel gekomen golven in den zonneglans van het Oosten, te midden van de schoonste der steden, en, als konden zij van deze tooverplek niet scheiden, verdwijnen zij tusschen bloemen en verliezen zich in eene beek, die vrolijk door eene grasweide heenzwiert. Ik besteeg een kaïk en deed mij naar de bogt voeren, waar deze golven, die mij op lange reizen gedragen hadden, haren eindpaal bereiken. Nadat ik de zoo levendige haven van *Konstantinopel* in hare volle lengte was overgeroeid, om den op eenigen afstand van de stad gelegen kiosk, dien MAHMUD aan eene geliefde Sultane geschonken had, te bezigtigen, geraakte ik, zacht voortglijdende op eene stille beek, in een groenend en lommerrijk dal. Hier was alles rust en kalmte; men zou zich honderd uren verre van de stad hebben kunnen wanen. Kaïks waren langs den oever vastgelegd, rijkgetuigde paarden graasden in het weiland, kinderen speelden met elkander, of vingen kleine schildpadden in de beek. In den lommer van overoude sycomoren zaten talrijke Grieksche gezinnen bij hun landelijk maal, terwijl in hunne nabijheid een dilettant uit *Pera*, even als een der door VIRGILIUS bezongen veldelingen, een herderslied op de fluit blies. Het was niet meer de elegie der begraafplaats; het was eene landelijke idylle. Een weinig terzijde zaten, op rijke tapijten, eenige *Turken*, die

Digitized by Google

deftig en bedaard den rook hunner *narghiles* inzogen en zich in al de wellusten van het *kief* schenen verdiept te hebben.

Wanneer men den ontzenuwenden invloed van het zuidelijk klimaat niet ondervonden heeft, kan men niet ligt de bekoorlijkheid begrijpen, welke deze toestand van zielstreelende mijmering en poëtische zorgeloosheid, dien men *kief* noemt, den Oosterling aanbrengt. Wat wij rust en stilte noemen, is opgewondenheid, vergeleken met deze slaapzucht, die door het *far niente* der *Italianen* op verre na niet evenaard wordt. Het *far niente* is het genoegen van niets te doen; het is eene physieke ontspanning, een uur van verkwikking, gedurende hetwelk al de krachten der ziel er op gerigt zijn, om het ligchamelijke welwezen regt volop te genieten. De *kief*, daarentegen, is minder stoffelijk, meer poëtisch; het is een oogenblik van volkomen evenwigt, van volledige rust, waarin alle als in eenen staat van dronkene bedwelming gedompelde zinnen sluimeren en zwijgen, terwijl de half wakende ziel zachtkens zucht en zich voor liefelijke droombeelden opent. Liefdesherinneringen uit het verledene, zoete kalmte van het tegenwoordige, droomende verwachtingen der toekomst, alles mengt zich in de denkingskracht ondereen, drijft in helderen nevel voor ons innerlijk oog, en schijnt zich met de laauwe lucht, die men inademt, te vermengen. Slechts trapsgewijs geraakt men in dezen toestand, uit welken men zich niet dan allengskens kan losmaken, wil men niet in zijn geheele wezen eenen schok gevoelen, gelijk aan dien, welke men zegt dat den slaapwandelaar doodt, wanneer men hem te ruw in het leven terugroept.

Nog heb ik niets van den *Bosporus* gezegd. Om dien te beschrijven, zou men vergeefs alle kleurtinten aan het palet des schilders ontstelen, vergeefs al de spreekwijzen, waarvan de geestdrift zich bedient, al de bijwoorden uitputten, welke de taal tot het kenmerken van bewondering heeft uitgedacht. Er zijn tooneelen, van welke men zich geene rekenschap geven kan. De regels, die een reiziger bij zulk eene gelegenheid haastig in zijn dagboek schrijft, beteekenen niets; het zijn, om zoo te zeggen, slechts opheldernde aanmerkingen bij de beelden, welke zich in zijn geheugen hebben geprent. Ik zal dus de beschrijving van hetgeen ik zag niet beproeven; ik wil slechts van den indruk spreken, die dit wonderschoone panorama te weeg brengt, en aan de

Digitized by Google

verbeeldingskracht des lezers de zorg overlaten, om, door van uitwerking tot oorzaak op te klimmen, het te raden. Hetgeen bij het gezigt van den *Bosporus* in ons levend wordt, is niet dat gevoel van ontzag en bijna van schrik, hetwelk het hart beklemt, wanneer men den Oceaan, of wel den bajert der *Alpen*, of den donkeren gezigteinder der Aziatische woestenijen beschouwt; het is integendeel die verrukking, welke de ziel vermeestert, wanneer het oog, op een' frisschen lentemorgen, over een bloemrijk, door den daauw gedrenkt dal zweeft, dat zich vol geuren en aanminnigheid voor ons uitbreidt. Aan de oevers van den *Bosporus* is de natuur niet ontzagwekkend; zij lacht ons toe en wekt vreugde. Men ziet zich als in het midden van eenen door tooverij ontstanen tuin, waartoe zij het plan met liefde ontworpen, en over welken zij, op eenen dag van verkwistende mildheid, al de schatten van haar juweelkistje heeft uitgeschud.

De bergachtige, landelijke en in het schoonste groen schitterende hellingen, die als een amphitheater aan beide oevers oprijzen en zich in het onbewegelijk vlak van dit schoone blaauwe meer, dat men gewoon is den *Bosporus* te noemen, spiegelen, hebben eenige gelijkheid van voorkomen met zekere heuvels in *Zwitserland*, indien het al, om zich te doen begrijpen, geoorloofd is, dit onvergelijkelijk tooneel met eenig ander ter wereld te vergelijken. Regts en links langs den oever strekt zich eene onoverzienbare rij van roodachtige huizen uit, die, naar Pagoden gelijkende, in rozen- en jasmynboschjes half verholen staan, en van ligt gebouwde glinsterend witte paleizen, over welker daken de takken van oude sycomoren als druiventrossen nederhangen. Hooger opwaarts loopen terrasgewijs liefelijke boschjes, uit welker glinsterend gebladerte hier en daar sierlijke kiosken als in email gevatte robijnen doorschemeren. Boven deze bloemvolle schilderstukjes vertoonen zich, als om hunnen glans nog te verhoogen, schoone, grijze, door boomen half bedekte rotsen. Cipressenbosschen, welker toppen den hemel schijnen te raken, bekroonen de bergkruinen, en omgeven het lagchende landschap als met eene deftige lijst. Beken kronkelen als linten van zilver onder hunne donkere schaduw, of storten neêr als dansende watervallen, in welke de zonnestralen zich met regenboogskleuren breken. De zijden dezer hellingen schijnen als opzettelijk gebeiteld om het oog te verlustigen. Hier schiet onvoorziens eene bijna woeste heuvelspits in de

Digitized by Google

hoogte, en daar weder spreidt zich een groenend, vreedzaam dal uit, waar, onder de schaduw van een' reusachtigen plataanboom, eene liefelijke fonteinbron borrelt.

Vaart men verderop, zoo verliezen zich deze bekoorlijke beelden allengskens, doch alleen om door andere nog verrukkender tafereelen vervangen te worden. Met elken riemslag ontdekt het oog eene *oase*, die de eene of andere zwelling van den grond tot nog toe aan hetzelve verborgen had; uit de eene betoovering geraakt men in de andere, en dit duurt op deze wijs vijf tot zes uren lang onafgebroken voort. Rondom u ziet gij zwermen van kaïken, die de golven doorsnijden, en scharen van *alcyonen*, die er met de vleugels langs henen strijken. Honderden van schepen liggen bij de huizen ten anker; andere komen met volle zeilen aandruischen, naderen den oever, en wenden op het oogenblik dat hunne ra's zich in de daarop groeijende boomen verwarren zouden. Somwijlen rijst plotseling eene woedende *brise* op, die het water doet golven, de kaïks in de hoogte werpt, de schepen heen en weder slingert, vlaggen en bladeren in de heftigste beweging brengt, en hoopen schuims op de trappen der huizen werpt.

Over deze zoo liefelijke landouw, waar alles geluk en vrolijkheid ademt, breidt zich, als laatste wonder, een gloeijend hemelgewelf uit, welks azuurblaauw zich met de warme tinten van het licht vermengt.

Ziedaar de *Bosporus*, dien zoo vele dichters bezongen hebben, en dien geene beschrijving immer naar eisch zal schilderen! Hoe prachtig ook het panorama is, wanneer de zon het met haar goud omkleedt en de geringste hut in een paleis verandert, zoo is er niettemin een uur, waarop het zich nog verwonderlijker voordoet; dit is, wanneer, in een' dier laauwe Oostersche nachten, onze kaïk tusschen de beide in stilte gedompelde oevers zachtkens daarhenen glijdt. Slechts onduidelijk ziet men dan die groote, in sprakelooze rust verzonken stad, die steeds geslotene huizen, die zoo vele onbekende lotgevallen, zoo vele geheimvolle levens bevatten. Dan vormt de reiziger, aan zijne door deze stilte in beweging gebragte verbeeldingskracht den teugel vierende, de wonderlijkste droomen en dicht eindelooze romans. Somwijlen roept hij, volgende dagen vooruitsnellende en de genietingen der toekomst in de voorbaat smakende, het tegenwoordig oogenblik alsof het reeds lang geleden genoten was, in zijn gehengen terug, en bedenkt, met welk een' wellust hij zich, den

Digitized by Google

een' of anderen avond, de schoone oorden, die hem thans omgeven, en tevens de uren der jeugd, die zoo snel ontvlieden, zal herinneren.

Zoo doorleefde ik, gedurende mijn lang verblijf te *Konstantinopel*, bijna al mijne avonden. Maar na veeljarig reizen komt eindelijk een oogenblik, waarop de bewondering uitgeput, de verbeeldingskracht verzadigd is. Zelfs *Konstantinopel* met al zijne wonderen vergoedt geenszins het vaderland, en ook aan de oevers van den *Bosporus* groeit die plant der vergetelheid niet, van welke HOMERUS spreekt. Op zekeren dag gevoelde ik mij dit rondzwervend leven en deze oogverlustigingen, aan welke de droefgestemde ziel geen deel meer nam, moede. Ik zei dus het Oosten vaarwel en maakte toebereidselen tot de huisreis.

IETS NOPENS DE REDERIJKERSKAMER, OPGERIGT IN HET JAAR 1844, TE AMSTERDAM.

Staat de beoefening der Letteren niet in het naauwst verband met die der Kunsten, en kan, bij het beoefenen van de laatste, het gebied der Letterkunde als tot een onbekend land worden verlaagd? Ziedaar vragen, die wel door niemand ontkennend zullen beantwoord worden. Daarom dan ook stelt de Letterbeoefenaar een bijzonder belang in het Nationaal Tooneel.

Er was een tijd, waarin dat Tooneel in hoogen luister schitterde, en de Tooneelspelkunst zich in ons Vaderland tot eene vroeger welligt nooit gekende hoogte mogt verheffen. Daarop volgde een tijd van stilstand, de treurige voorbode van achteruitgang, en die achteruitgang voerde het Nationaal Tooneel naar de laagte, waarin het thans is weggezonken. Teregt beroemde mannen en vrouwen werden, door den dood, aan de dienst van den tempel van *Melpómene* ontrukt. Het is zoo, zij lieten ons den roem van hunne namen achter; maar geene opvolgers, die een onbetwistbaar regt hadden, om, als de wettige erfgenamen van hunnen roem, op te treden. Van dat tijdstip af werd de tempel van *Thalia* en *Melpómene* een verblijf van wansmaak en bastaardij, waarin de echte vriend der kunst ongaarne vertoefde, en hieruit ontsproten weder al de stoffelijke nadeelen, waarover thans met regt luide klaagtoonen worden aangeheven.

Niet bij magte de *oorzaak* van het diep verval weg te nemen; poogde men de *uitwerkselen* zoo onschadelijk mo-

Digitized by Google

gelijk te maken. Nu eens trok men met zoogenoemde kunsten vliegwerken, dan weder met kermisgrappen, somtijds met *horreurs*, tegen den financiélen nood te velde, op het gevaar af van den smaak des volks geheel te bederven; maar, bij het aanwenden van die armhartige hulpmiddelen, werd er, zoo 't schijnt, niet aan gedacht, dat een WATTIER, een BINGLEY, een CRUYS, een KROESE, een SARDET, een SNOEK en anderen uit de oude school zulke kunstmiddelen niet hadden behoeven aan te wenden, omdat zij, elk in hun verschillend vak, een veel vermogender middel bezaten in hunne eigene verdiensten als Tooneelkunstenaars, en in den *zedelijken invloed*, dien zij zich daardoor op het beschaafdste, beste en vermogendste gedeelte des volks hadden weten te verwerven.

Hieraan dacht men niet; en waarom? omdat men zich te hooge begrippen van zichzelven vormde. Dát was wel eene ongelukkige verblinding, die de verblinden alras noodzaakte naar middelen om te zien, om den zin, den geest en den smaak van een gedeelte des volks te vleijen, in stede van den zin, den geest en den smaak van het geheel te beheerschen. Maar, om te heerschen, behoefde men niet slechts physieke, maar, vóór alles, intellectuéle en moréle kracht, en deze vond men niet in zichzelven. Het was niet moeijelijk, om op het biljet van aankondiging eener voorstelling zijnen naam te plaatsen, waar vroeger die van een' SNOEK of BINGLEY te lezen stond; maar om een SNOEK of BINGLEY te zijn, dit was eene vraag, die men zich de moeite niet gaf te beantwoorden. Zeldzaam ook houdt de zelfverbeelding zich met het beantwoorden van dergelijke vragen onledig, en... de plaatsen van afgestorvenen behoorden immers door levenden te worden aangevuld.

Het is zoo, in de gegevene omstandigheden kon dit wel niet anders, en het bekende: *les absents ont tort*, was daarenboven een krachtig argument; jammer maar, dat men daarmede der *herinneringe* het stilzwijgen niet kon opleggen. (*)

(*) Den geëerden steller zij in bedenking gegeven, of hij het tegenwoordig personeel van ons Nationaal Tooneel niet wat al te hard valle, en of de hoofdoorzaak des onbetwistbaren vervals niet voornamelijk te zoeken zij in de onderscheidene dusgenaamde *Variétés*, die door minderen prijs de wufte menigte tot zich trokken, en, vooral, die het verderfelijk voorbeeld gaven van het uitsluitend vertoonen van

Digitized by Google

Het is dus geenszins te verwonderen, dat de staat van ons Nationaal Tooneel langs zoo meer een kwijnend voorkomen kreeg; dat zij, die betere dagen gekend hadden, bedroevende vergelijkingen maakten, en men elkander gedurig afvroeg: wanneer zal het eenmaal beter worden?

Aan die vraag naar het »wanneer" was die nopens het »hoe" naauw verbonden, en daarbij was het antwoord niet bevreemdend: dat men de beoefening der Tooneelspelkunst door gepaste middelen behoorde aan te kweeken en op te wekken. De daarstelling eener dusgenoemde *Rederijkerskamer*, in het jaar 1844, was daarvan het gevolg; en het is over haar, dat wij thans wenschten te spreken.

Heeft de vestiging van zoodanig eene Kamer, vóór ruim tweehonderd jaren, niet weinig toegebragt, om de opkomst en den bloei van ons Nationaal Tooneel te bevorderen, zoo is het met reden te verwachten, dat de wederinvoering van iets gelijksoortigs aan de wederoprigting van dat diepvervallen Tooneel allezins bevorderlijk wezen *kan*. In allen gevalle, en hoedanig ook de uitkomst zij, de poging zelve is lofwaardig. Het komt er slechts op aan, of zij, tot het bedoelde einde, behoorlijk geleid en bestuurd worde.

De sedert 1844 gevestigde Kamer kan geacht worden thans lang genoeg te hebben bestaan, om over hare werkzaamheden een bepaald oordeel uit te spreken; en zij zelve gaf ons, bij hare algemeene Vergadering, op den 7 Februarij, 1848, daartoe eene gepaste aanleiding. Onze beschouwingen zullen zich dan ook bij de werkzaamheden van die Ver-

Fransche Monsterdrama's en Vaudevilles, bovendien vaak van onkiesche en onzedelijke strekking; waardoor, helaas! de groote Schouwburg als gedwongen werd desgelijks te doen en alzoo mede den wansmaak des tijds te huldigen, zoodat zij thans als 't ware met gezegde *Variétés* wedijvert, wie het eerst en het meest de gruwzaamste en gedrogtelijkste voortbrengselen van de in dezen maar al te productive Groote Natie zal ten Tooneele voeren. Beklagelijke staat van zaken, die bovendien den Tooneelkunstenaar, door de afmattende snelle opeenvolging van nieuwe, uren lang gerekte vertooningen, buiten de mogelijkheid stelt van het behoorlijk bestuderen der hoofdrollen, zoodat men zich moet verbazen over het Mnemotechnisch vermogen der spelers; waarna dan ook alles veelal *par routine* en zonder gepaste *nuances* moet worden gedebiteerd. — *Red.*

Digitized by Google

gadering bepalen. Zijn die beschouwingen in meer dan één opzigt gunstig, zoo koesteren wij daarbij den wensch, dat de Kamer op het ingetreden goede spoor met volharding moge voortgaan; en zijn die beschouwingen in sommige opzigten min gunstig, dan zie men niet voorbij, dat wij, ook waar wij een min-gunstig oordeel vellen, het waarachtig welzijn der *Kamer* en der *kunst* bedoelen.

Wij beginnen met de Kamer daarin te prijzen, dat de jammerlijke taalverminking, die op het Nationaal Tooneel zoo vaak ons oor beleedigt, haar geheel vreemd is gebleven. Wij prijzen haar; dat hare verdienstelijke leden ons de taal des Dichters, zonder storend haperen, getrouwelijk wedergaven. Wij prijzen haar, dat de handelende personen overvloedige blijken schonken, dat zij een diep en innig gevoel in zich droegen van de rol, die zij hadden op zich genomen. Zoo wel in het een als in het ander gaven de optredende leden den Tooneelkunstenaar van professie menig navolgenswaardig voorbeeld. Ziedaar de opregte lofspraak, die wij aan de leden der Kamer van ganscher harte toebrengen.

En nu — de keerzijde der medaille — zouden wij haar niet vertoonen? Maar wenschen de leden der Kamer dan geene verbetering van het gebrekkige; en zou het hun onwelkom zijn, op eenige leemten en gebreken opmerkzaam gemaakt te worden? Wij bedoelen niet iemand te beleedigen, en zullen daarom niemand persoonlijk aanduiden: het is ons om de kunst, het is ons om de waarheid en niet om personen te doen.

Maar, daarenboven, onze aanmerkingen zullen zich tot algemeene bijzonderheden bepalen, waarvan wij de toepassing gaarne overlaten aan een ieder, die vermeenen mogt, dat zij hem in het bijzonder mogten betreffen; en, dit bescheidenlijk doende, zal wel niemand onze bedoeling kunnen misduiden.

Sommige leden der Kamer begrepen te regt, dat zij, in het gesprek, zich tot den aangesprokene behoorden te keeren; maar anderen wendden zich tot het auditorie, als ware hunne toespraak tot de aanschouwers gerigt. Dit gebrek is strijdig met den aard der zaak en loopt in tegen de regelen der welvoegelijkheid en het natuurlijke der voorstelling. De spreker, die zich op deze wijze van den aangesprokene afwendt, verbreekt daardoor niet slechts de illusie, maar brengt tevens den laatstgenoemde in een' moeijelijken en valschen

Digitized by Google

toestand. Zal hij den schijn aannemen naar iemand te luisteren, die zich van hem afwendt, om tot anderen het woord te rigten? of zal hij, het doellooze hiervan beseffende, op zijne beurt de toeschouwers aanstaren? maar in beide gevallen gaat de eenheid verloren, en met haar het natuurlijke en de waarheid der voorstelling.

Het is niet minder af te keuren, wanneer de aangesprokene zich met iets anders bezig schijnt te houden dan met hem, die het woord tot hem rigt, ten ware de bijzondere, vooronderstelde toestand zijns gemoeds hem bewoog van den algemeenen regel af te wijken; in welk geval het van den sprekende afgewend gelaat eene bepaalde aandoening pleegt uit te drukken. Het gebrek, dat wij hier aanduiden, is, evenzeer als het zoo even aangewezene, storend voor de illusie, de eenheid, het natuurlijke en de waarheid der voorstelling.

Vanwaar ontstaan deze gebreken bij spreker en aangesprokene? Zij ontstaan, bij het meerendeel der Tooneelkunstenaars, door eene verkeerde voorstelling der zaak. Men houdt zich, namelijk, te uitsluitend bezig met de rol, die men zich zag aangewezen of zelf verkoos; of liever, en om het welligt nog juister uit te drukken, men ziet te veel zichzelven, buiten verband met het geheel der voorstelling, en vandaar ondersteunen spreker en aangesprokene elkander wederkeerig vaak zoo weinig. Zelf bespeurt men de nadeelige uitwerking hiervan niet; maar voor den aanschouwer is zij in het oog vallend en hinderlijk; want, in stede van één handeling tusschen twee personen te zien plaats hebben, die elkander, sprekende of zwijgende, ondersteunen, en juist hierdoor de eenheid der handeling helpen daarstellen, aanschouwt hij twee handelingen van twee op zichzelf werkende personen, die ieder eene afzonderlijke rol schijnen te vervullen, alhoewel zij, overeenkomstig de bedoeling des Dichters, tot het bereiken van één doel behooren zamen te werken.

Behalve deze twee gebreken, die wij — wij herhalen het — bij *sommige* leden der Kamer opmerkten, is er nog een, waarbij wij met een enkel woord wenschen stil te staan. Wij bedoelen het *verhaal* eener gebeurde zaak, waarbij niet zelden verdienstelijke Acteurs struikelen door eene declamerende wijze van voordragt, die daarbij niet behoort. Het Tooneel is de schouwplaats der menschelijke aandoeningen, driften en hartstogten, die door *de handeling selve* in het gemoed

Digitized by Google

worden opgewekt en, natuurlijkerwijze, zich door het uitgesproken woord, door de gelaatstrekken, de houding des ligchaams en het handgebaar plegen te doen kennen. Met het *verhaal* eener gebeurde zaak, hoe aandoenlijk of zelfs schrikwekkend, is het anders gelegen. In verreweg de meeste gevallen is de verhaler een vriend van den persoon, wiens ongelukkig lot of rampzalig uiteinde hij mededeelt; en niets is derhalve natuurlijker, dan dat hij met innige deelneming en gevoel van het gebeurde gewage. Maar verder ga hij niet, en trachte die kalmte te bewaren, die de verhaler behoeft, om zijn verslag geregeld en ordelijk ter kennisse te brengen van hem, wien dit aangaat. Verlaat hij het terrein, waarop zich de bedaarde verhaler (en bedaardheid is gewis iets anders dan koelheid en onverschilligheid) behoort te bewegen, en begeeft hij zich op het gebied der declamatie, dan zien wij *te veel kunst* en *te weinig natuur*, dan dat de declamator ons kan roeren en treffen, en wij letten te veel op zijn' persoon, standen, gebaren en wat niet al, dan dat wij op zijn *verslag* zouden acht geven. Dit laatste wordt niet weinig daardoor bevorderd, dat de declamerende verhaler zich doorgaans, ook hier, tot de toeschouwers keert, in plaats van tot den persoon, wien het verhaal eigenlijk geldt.

Wij beroepen ons hier op den natuurlijken gang van alle wereldsche zaken. Het bijwonen van eene schrikkelijke gebeurtenis moge ons nog zoo hevig schokken in den oogenblik, waarin wij die aanschouwen; maar na verloop van eenigen tijd komen ook de hevigste aandoeningen tot rust, en wij verhalen een ontzettend voorval wel met gevoel en blijken van deelneming, maar ook met die bedaardheid, die het gevolg is van de kalmte, waarmede wij den slag, die ons trof en ná dat zij ons trof, beschouwen, wanneer de storm in ons binnenste tot stilte is gekomen.

Men wane niet, dat het bedaard verhaal eener rampspoedige gebeurtenis zijnen indruk missen zal. Hoe meer toch de verhaler de aanschouwers van zijne *persoonlijkheid* weet af te trekken, des te meer zal zijn aandoenlijk *verhaal* den toegang vinden tot hunne harten. Ook hier draagt de eenvoudigheid het zegel der waarheid; en wie dat zegel verbreekt, hij moge ons zijne theatrale en declamatorische begaafdheden doen erkennen, maar zijn *verhaal* zal de uitwerking missen, die hij zich had voorgesteld.

Wij vorderen hier veel van den kunstenaar: het verzaken

Digitized by Google

van een verleidelijk zwak, dat niet weinigen aankleeft en doorgaans ontstaat uit zucht om te schitteren. Maar is het niet de roeping van den kunstenaar, om de natuur zoo veel mogelijk op zijde te streven? Wie haar volgt — niet wie van haar afwijkt — is roem en eere beschoren; en schitteren?.... Mogt men toch bedenken, dat de volle maan aan den gestarnden hemel niet minder heerlijk praalt, zij het ook dat hare zachte glansen den schitterenden gloed van Phebus' stralenkroon niet bereiken! Mogt men bedenken, dat ook het *or de Mannheim* schitteren kan, zonder daarom echt Hollandsch dukatengoud te zijn!

En nu nog een woord ten slotte:

De Kamer zij bedachtzaam in de keuze der op te voeren stukken, of gedeelten van dien.

Zeker is het Dichtstuk: *Ines de Castro* van Mr. I. DA COSTA, als *Dichtstuk*, hoogstverdienstelijk; maar is het dit ook als *Tragedie*? — Het is waar, het verhaal van den moord, gepleegd aan *Ines*, minnares van *Don Pedro*, is allezins tragisch te noemen, en niet minder tragisch zijn de wraakuitboezemingen van den *Prins van Portugal*. Maar zijn deze laatste *waar* — zijn zij *natuurlijk*? Wij vermeenen deze vraag ontkennend te moeten beantwoorden, en beklagen den Tooneelkunstenaar, hij zij *Acteur* of *Rederijker*, die deze wraakuitboezemingen moet uitspreken. Neen, zóó vertoont de mensch zich niet, en zóó kan hij zich niet vertoonen, na het ontvangen van eene zoo hartverscheurende tijding! — Dat *Don Pedro*, na het vernemen der schrikkelijke mare, bewusteloos nederzinke, of dat hij, ten hoogste, in eenige weinige onzamenhangende woorden zijne aandoeningen trachte lucht te geven, wie zal dit niet natuurlijk vinden? maar dat hij, in eene welgeordende en zeer uitvoerige rede, in eene breede vermelding treedt van zijne ervaringen, aandoeningen en gewaarwordingen, en al de rampzaligheden van zijnen toestand op de meestmogelijke diepten peilt, dit gaat boven het bereik van menschelijke krachten; het strijdt tegen de natuur en de waarheid beide. Wij zien *Don Pedro* niet; want het is eene onmogelijkheid — het gezond verstand zegt het ons aanstonds — dat hij *zoodanig* bestaan *kan* hebben; wij zien alleen *den Dichter*, die, toen hij dit tal van regels schreef, de waarheid vergat van het zeggen zijns meesters, BILDERDIJK: »Het Treurspel, dat wij vormen, scheppen wij »uit ons hart." — Neen, de *Don Pedro*, die wij hier voor

Digitized by Google

ons zagen, is niet uit het hart genomen; het is een *hors d'oeuvre*, strijdig tegen alle regelen van kunst en goeden smaak, strijdig met de ervaring en met natuur en waarheid beide! Zóó vertoont zich de mensch niet, wanneer de felste slagen van het lot hem treffen. Hij moge van schrik verstommen, of een enkele noodkreet moge den geprangden boezem ontglippen; hij moge het verstand verliezen en de taal der krankzinnigheid doen hooren; maar een *dichterlijk Redenaar* worden... eere hebbe de menschelijke natuur!... dit *kan* hij niet.

Wel was het eene zware en tevens ondankbare taak, zulk eene rol te moeten vervullen! Immers, wat der natuur zelve onmogelijk is, hoe zal de kunst dit doel bereiken? En daarom vermeenden wij der Kamer, bescheidenlijk, bedachtzaamheid te mogen aanbevelen in de keuze der op te voeren stukken, gedachtig aan de gulden, maar wel eens te veel vergeten spreuk: *Rien n'est beau que le vrai; le vrai seul est aimable.* S.

IETS OVER WIJLEN DEN HEER P. VERKADE, MUNT- EN PENNINGKUNDIGE TE VLAARDINGEN.

Naarmate in dezen tijd de vervaardiging van Gedenkpenningen op belangrijke gebeurtenissen in ons Vaderland hoe langer hoe meer zeldzaam is geworden (*); terwijl ook onze hedendaagsche Munten niet genoegzaam aan de behoefte kunnen voldoen om geschiedkundige herinneringen uit te drukken of te bewaren, is het van te grooter belang, om althans de in vroegeren tijd vervaardigde min bekende of zeldzaam voorkomende vaderlandsche Gedenkpenningen en Munten door afbeelding en beschrijving aan de vergetelheid zoo veel mo-

(*) Zoo bezit men zelfs geen' enkelen Vaderlandschen Gedenkpenning op de Overwinning van *Waterloo*, en kan men het verval in het doen vervaardigen van Medailles hier te Lande nagaan, indien men thans bij het tweede Eeuwgetijde van den Munsterschen Vrede ziet, hoe er zoowel op het sluiten van dien Vrede zelven in VAN LOON's Penningwerk, als op het eerste Eeuwgetijde in het IVde Stuk ten Vervolge van VAN LOON, een aantal der fraaiste, zinrijkste en van dankbaarheid aan God getuigenis dragende Gedenkpenningen voorkomen.

Digitized by Google

gelijk te ontrukken. Nog onlangs heeft de Hoogleeraar SIEGENBEEK in zijne Latijnsche *Oratie*, bij gelegenheid van zijn Vijftigjarig Hoogleeraarschap te *Leiden* uitgesproken en thans in druk verschenen, het nut van dergelijken arbeid aangewezen, en tevens de verdiensten van hen geprezen, die zich beijveren, om Historiepenningen en Munten door afbeelding en verklaring in herinnering voor den tijdgenoot en het nageslacht te doen bewaren; ook heeft hij daarbij hulde toegebragt aan de Heeren J. C. DE JONGE en J°. DE VRIES, betreffende de Gedenkpenningen, en aan den Hoogleeraar VAN DER CHIJS, inzonderheid met betrekking tot onze vaderlandsche Munten en het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool.

De nasporing en verklaring, vooral van vaderlandsche Gedenkpenningen, die in den loop der voorgaande Eeuw geslagen zijn, heeft ook mij veel geleerd; terwijl 't zeker te verwonderen is, dat deze beknopte, aangename en nuttige, eertijds zoo algemeen beoefende liefhebberij van het verzamelen, afbeelden en beschrijven van onze Nederlandsche Penningen en Munten, bij vele Letterkundigen en vooral bij 't algemeen zoo weinig bijval vindt, terwijl ook vele liefhebbers van Penningen en Munten zich alléén tot het verzamelen bepalen. Deze gedachte doet mij dan ook thans de volgende, mij bekend gewordene levensbijzonderheden hier mededeelen van een' Man, die zich het in geheugenis bewaren onzer vaderlandsche Munten opzettelijk en ijverig ten doel stelde, wijlen den Heer PIETER VERKADE, te *Vlaardingen*. Het vak der Munten nogtans, niet of althans geheel ongenoegzaam, van mijne studie of kennis zijnde, zij het aan bekwamer hand overgelaten, om 's Mans verdiensten ten opzigte van dit deel der Nederlandsche Numismatiek nader en met kennis van zaken in 't licht te stellen. Het zij mij hier slechts vergund, eenige, weinige trekken van zijn leven te schetsen, om al ware 't slechts zijnen naam meer algemeen onder onze Landgenooten, ook buiten den engeren kring der Munt- en Penningliefhebbers en verzamelaars, bekend te maken. Zijne verdiensten werden voorts vroeger reeds bij zijn leven gehuldigd, zoowel in *de Nederlandsche Gedenkpenningen verklaard en Bijdragen tot de Penningkunde*, *door* J. DE VRIES *en* J. C. DE JONGE, als in het *Tijdschrift voor de algemeene Munt- en Penningkunde*, *uitgegeven door* P. O. V. D. CHIJS, gelijk mede in de Aankondigingen en Beoordeelingen van het

Digitized by Google

door hem uitgegeven Muntwerk, in verschillende Tijd- en Maandschriften voorkomende.

De Heer PIETER VERKADE werd in het jaar 1767 te *Nootdorp* geboren. Zijne ouders vroeg verloren hebbende, werd hij, na het ontvangen van het gewone schoolonderwijs, te *Rotterdam* als Klerk geplaatst bij den Advocaat WOORDHOUDER, bij wien hij tevens als huisgenoot werd opgenomen, en door wiens voorspraak hij in 1789 eene bediening als Klerk ter Secretarie dier Stad verkreeg. Hij bekleedde dit Klerkschap tot aan de Omwenteling in 1795, toen hij bevorderd werd tot Secretaris der Stad *Vlaardingen*, welk ambt door hem bij de Fransche overheersching verwisseld werd voor het Notarisschap, dat hij tot zijnen dood toe bekleed heeft. Hij was ook gedurende vele jaren en tot kort vóór zijn verscheiden Burgemeester der Gemeenten *Zouteveen* en *Vlaardinger-Ambagt*. Alle deze betrekkingen zijn, naar getuigenis van hen, die hem van naderbij gekend hebben, met den meesten ijver en trouw door hem vervuld. Hij maakte zich bij de waarneming daarvan de achting zijner medeburgers steeds waardig, welke hij dan ook in hooge mate wegdroeg.

De Muntkennis beoefende hij in zijnen vroegeren leeftijd aanvankelijk reeds met veel belangstelling. Hij getuigt daartoe opgewekt te zijn, ook door de echt Christelijke gevoelens onzer voorouders, die mede in de muntspreuken doorstralen. Later, door drukke bezigheden van anderen aard in de voortzetting zijner liefhebberij verhinderd, liet hij dit werk voor eenige jaren geheel rusten, tot dat hij, als bij toeval, met een' liefhebber van Munten in kennis geraakte, aan wien hij de in zijne jeugd vergaarde kleine verzameling vertoonde. Deze achtte haar belangrijk genoeg, om hem aan te raden, het verzamelen en beoefenen voort te zetten. VERKADE gaf dien raad gehoor, en nu, met verdubbelden ijver voortgaande, werd weldra zijne verzameling van Munten eene der belangrijkste van ons Vaderland. — Op aanzoek van onderscheidene zijden, waaronder hoogstvereerende, stelde VERKADE zich nu het vervaardigen voor van zijn *Muntboek*, sedert den Vrede van *Gent* tot op onzen tijd, met de namen en afbeeldingen, waarvan 12 Afleveringen van 1831 tot 1838 het licht zagen. Niettegenstaande het grievend verlies van beide zijne Zonen, die, reeds gehuwd en gevestigd, hem in korten tijd door den dood ontnomen werden, hem diep ter neder drukte, bleef hij steeds, in opregt en Christelijk geloofsvertrouwen, berusten, steunende in blijde hoop op zijnen Heer, die de Liefde zelve is, en

Digitized by Google

had hij zelfs den moed en herkreeg den lust, om de wetenschap der Munten ijverig te blijven voortzetten. Zijn verscheiden echter, dat in omtrent 81jarigen ouderdom op den 2den Januarij dezes jaars onverwachts plaats vond, en door dat zijner Echtgenoote, na 52jarigen echt, zoo treffend kort te voren op Oudejaarsdag was voorafgegaan, heeft hem tot smart van zijne talrijke vrienden en vereerders belet zijn Muntwerk te voltooijen, dat echter een duurzaam gedenkteeken van zijne kunde en vlijt zal blijven en zijnen naam en welverdienden roem in eere aan het nageslacht zal overbrengen. Het is in het belang der Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde ten hoogste wenschelijk, dat 's Mans verdienstelijke arbeid, naast en in verband met de ijverige nasporingen, onder anderen van den Hoogleeraar VAN DER CHIJS, nog onlangs naar verdiensten met goud bij TEYLER's Genootschap bekroond, door eene bekwame hand moge voortgezet en voltooid worden.

J°. DE VRIES, JZ.

KARL MARIA VON WEBER's BEKENTENISSEN.

(*Door hemzelven geschreven den* 10 *Januarij* 1810, *'s nachts ten* 11 *ure.*)

Aan den gezelschapskring ontsnapt, betreed ik mijn eenzaam stil vertrek, en weldadig omvat mij deze verlatenheid, welke mij ten minste veroorlooft, den door eigen wil mij opgelegden dwang af te schudden, die mijn binnenste voor de wereld verbergt, die, door worsteling tegen de stormen der omstandigheden bevochten, zich tot eene uiterlijke rust en bedaardheid gevormd heeft, zoodat weinigen onder mijn vriendelijk, misschien vrolijk voorkomen, den toorn zullen vermoeden, die knagend mijnen geest en mijn ligchaam verteert. Is het waar, slechts onder drukking verheft zich de golf? slechts gedrukt toont de stalen veer hare springkracht? en de ongunstige betrekkingen en omstandigheden verwekken groote mannen? Is dit waar? nu, dan staat mijn uitzigt op een' grooten geest en een groot doel vast; want nooit, zeker, heeft eenig sterveling op meer wonderlijke, onderdrukkende en talentverlammende omstandigheden kunnen roemen dan ik. Bij de onbeduidendste zoo wel als bij de gewigtigste ondernemingen mijns levens wierp het noodlot mij vijandige belemmeringen in den weg; en gelukte mij ooit iets, zoo waren gewis de overkomene hinderpalen, de over-

Digitized by Google

wonnene moeijelijkheden naauwelijks te gelooven, en zij vergalden mij het genot. Eene bijna volstrekte gevoelloosheid tegen alle slagen van het noodlot is het eenige, wat ik er bij gewonnen heb; eene verstomping, die nog het verpletterend gevoel met zich brengt, dat zelfs de vreugd niet meer in staat is, eenen hartverheugenden indruk op mij te maken, omdat met haar hand in hand, als een spooksel, de vaste overtuiging voor mij optreedt, dat ik haar slechts verbitterd kan genieten. Van mijne geboorte af beschreef mijn levenspad andere liniën, dan die van ieder ander mensch; ik heb de streelende herinnering niet van vrolijk doorgedartelde kinderjaren; geen vrij en blij genoten jongelingsleven beurde mij op; nog in de jaren des jongelings sta ik hier, in ondervinding een grijsaard, alles door mijzelven, uit mijzelven, niets door anderen. Nooit heb ik bemind; want maar al te spoedig deed telkens mijn verstand mij bespeuren, dat al de vrouwen, door welke ik, dwaas, mij verbeeldde bemind te worden, slechts uit de erbarmelijkste beweegredenen met mij speelden. De eene coquetteerde met mij, omdat ik misschien de eenige man beneden de veertig jaren in het dorp was; eene andere lokte de uniform, en eene derde meende mij te beminnen, omdat zij de behoefte van vrijen gevoelde, en het toeval juist mij den toegang in haren huiselijken kring verschafte. Mijn geloof aan vrouwelijke voortreffelijkheid, van welke ik een hoog ideaal in mijnen boezem omdraag, is weg, en met hetzelve een groot gedeelte mijner aanspraken op menschengeluk. Kon ik er maar eene vinden, die zich ten minste de moeite wilde geven, om mij zoo behendig te bedriegen, dat ik aan hare eerlijkheid gelooven kon — hoe dankbaar zou ik haar daarvoor niet zijn, zelfs bij het ontwaken! Ik gevoel het, ik moet beminnen, ik aanbid de vrouwen, en ik haat en veracht ze! — Nooit heb ik de zachte banden van broeder- en zusterliefde gekend; mijne moeder stierf vroeg; mijn vader beminde mij al te teeder, en ondanks alle achting en liefde, die ik hem steeds zal toedragen, onttrok hem juist dit mijn vertrouwen; ik gevoelde hem menigmaal zwak tegenover mij, en vaderliefde mag zich nooit vergeten. Vrienden waande ik gevonden te hebben, — de gewoonte van omgang met mij had hen aan mij gehecht; wij raakten van elkander, en ik was vergeten. Ik wierp mij in de armen der kunst, vereerde de groote kunstenaars afgodisch, en vond ze eindelijk, toen ik de vertrouwelijkheid met hun Godendom, waarnaar ik ge-

Digitized by Google

haakt had, eindelijk had verworven, bijna niet meer dan mijns gelijken. De meesters weêrspraken elkander; wat moest nu de leerling doen? Zoo niet in uzelve, o hemelsche kunst! de regelen gelegen hadden, die mij de middelen verschaften om u te vatten, zoo zou ik verloren geweest zijn. En gij, mijn eenige verkwikking, mijn alles! ook gij kunt vijandig voor mij staan en mij — terwijl ik u gloeijend omvat — in het gevoel van mijne nietswaardigheid voor u ter neder stooten? Herkuleskleed der menschheid! alles omstrikkende betrekkingen! gij zijt het, die mij met mijzelven, met mijne vrienden, met de kunst en met God in tweedragt brengt. Terwijl ik mij naar u, o alvermogenden! schik, vernietig ik mijzelven; terwijl ik lach, verga ik van weedom, en met een bonmot spreek ik een doodvonnis uit. Kortom, erbarmelijkheid is des menschen lot. In niets der volkomenheid nabijkomende, steeds ontevreden, oneenig met zichzelven, is hij een gepersonifieerd, heen en weder slingerend, altoosdurend woelen zonder kracht, wil of rust; want het momentanele van deze allen, als verschijnselen, is niet in rekening te brengen, en zelfs deze uitboezemingen, die aan de volheid van mijn ik ontvloeijen, zijn er het bewijs van.

DE SPELERS.

Verhaal.

Madame DE TOURNAVILLE was vroegtijdig weduwe gebleven, en had uit dit huwelijk een eenig kind, een tienjarig dochtertje, behouden, hetwelk zich reeds door schoonheid en verstand, maar ook tevens door eene zekere zwakte van zenuwen onderscheidde, die in haar voorkomen en gedrag eene schroomvalligheid en bedeesdheid te weeg bragt, welke de ongedwongen vrolijkheid van den kinderlijken leeftijd stoorde en haar bij de geringste aanleiding bevreesd maakte.

De langdurige ziekte haars mans, de afzondering en bekommering, welke deze met zich bragt, gevolgd door de smart om zijnen dood, hadden de uit zichzelve reeds niet zeer sterke gezondheid van Madame DE TOURNAVILLE zoodanig verzwakt, dat zij hem binnen weinige maanden in het graf volgde, en hare dochter met een aanzienlijk vermogen aan de voogdij van eenen bloedverwant, den Graaf DE BRETEUL,

Digitized by Google

moest toevertrouwen, die jaren lang de boezemvriend van den Heer DE TOURNAVILLE, en daarna, gedurende de weinige maanden, dat zij hem overleefd had, de raadgever van deszelfs weduwe geweest was.

De Graaf DE BRETEUL was weduwenaar, en had een' zoon en eene dochter, die beide zes of zeven jaren ouder waren dan MATHILDE DE TOURNAVILLE. De jonge DE BRETEUL diende bij de armee, in welke hij zich reeds onderscheiden had, en zijne zuster LOUISE was eerst sedert kort uit een opvoedingsintstituut teruggekeerd, om het huisbestuur haars vaders op zich te nemen. LOUISE DE BRETEUL paarde aan schoonheid, zachtzinnigheid en beminnelijkheid eene vastheid van karakter en eene gepastheid van gedrag, welke voor hare jaren bewondering verdienden, en de aanminnigheid van haren omgang won haar de genegenheid van allen, die haar nader leerden kennen. Daarom verkreeg zij ook weldra de toeneiging der jonge MATHILDE, en vergold dezelve van haren kant met zusterlijke liefde en met onvermoeide zorg voor de opvoeding der aanvallige weeze. Wat den Graaf zelven betrof, zijn uiterlijke was meer achtbaar dan aanlokkelijk; want, ofschoon hij in hooge mate een edel voorkomen had, waren zijne trekken toch terugstootend, en schenen vertrouwen en gulle toenadering af te weren.

Hij bewoonde een prachtig hotel in de straat *Varennes*, in de voorstad *St. Germain*, en leefde op eene met het aanzienlijk vermogen, hetwelk hij van zijne voorouders geërfd had, overeenkomstige wijze. Met genoegen aanvaardde LOUISE het opzigt over de studiën van het lieftallige meisje, dat thans hare huisgenoote geworden was, en met zelfvoldoening bemerkte zij, welke groote vorderingen het maakte. MATHILDE bezat eene bijzondere gemakkelijkheid, om zich alles, wat haar geleerd werd, eigen te maken, en poogde met den beminnelijksten ijver te toonen, dat de zorg harer meesters niet vruchteloos besteed werd, terwijl deze daardoor natuurlijk tot verdubbelde vlijt werden aangespoord. Hare schoonheid, die reeds in hare kinderlijke jaren meer dan gewoon was, ontwikkelde zich met gedurig hoogere bevalligheid, naarmate zij den maagdelijken ouderdom naderde; maar de schroomvalligheid, die haar karakter kenmerkte, scheen, in plaats van te verminderen, nog gedurig toe te nemen. Geene oostersche gazelle kon schuwer nog schooner zijn dan MATHILDE; want hare bedeesdheid had niets van het boersche en onbe-

Digitized by Google

hendige, hetwelk zulk eene gemoedsgesteldheid anders meestal verzelt. Zij, die haar mogten gezien hebben, wanneer zij in den tuin, tusschen de bloemen, die naauwelijks frisscher bloeiden dan zij zelve, eenen vlinder nahuppelde, of op de punten harer fraai gevormde voetjes stond, om in eenig vogelnest te kijken, terwijl hare hand met bevallige buiging de takken terughield, die het nestje bedekten, zou erkend hebben, dat zij naar eene dier fabelachtige boschnimfen geleek, welke men waande uit zonneglans en bloemengeur zamengesteld te zijn. Eene onbekende stem of een haar vreemde gang verschrikten haar terstond, en deden haar als een opgejaagd duifje naar LOUISE vlugten, aan wier zijde zij zich altijd gerust gevoelde.

LOUISE DE BRETEUL had verscheidene niet onaannemelijke huwelijksaanzoeken verworpen, omdat zij besloten had, haren vader en vooral hare jonge kweekelinge niet eer te verlaten, vóór haar een aanzoek gedaan wierd, waaraan haar hart meer aandeel nemen mogt dan aan die, welke zij reeds ontvangen had. Inmiddels was de tijd op rassche wieken voortgesneld en MATHILDE nu haar zestiende jaar ingetreden. Tot nog toe had zij niets van de zoogenaamde wereld gezien. want LOUISE, die aan de geruste genoegens van den huiselijken kring boven de verlustigingen, die daarbuiten genoten worden, de voorkeur gaf, had zelden daaraan deel genomen. De uren snelden haar, in afwisselende bezigheid, met lezen, teekenen, muzijk en borduurarbeid, aangenaam voorbij. Het was een liefelijk gezigt, de beide meisjes dus in elkanders gezelschap bezig te zien. MATHILDE, nevens hare vriendin gezeten, las haar overluid voor, terwijl LOUISE aan het eind van elke bladzijde over het gelezene hare aanmerkingen maakte, of ook weerkeerig MATHILDE voorlas, terwijl deze zich in het teekenen oefende; en niet schooner gloorden dan, in de voor haar staande vaas, de verschgeplukte rozen, welke zij afbeeldde, dan hare van genoegen blozende wangen, wanneer LOUISE de juistheid prees, waarmede het bloemenbeeld op het papier gebragt was.

Uren lang konden zij door de welbelommerde lanen van den grooten tuin, die bij het hotel behoorde, zweven, om den groei van planten en bloemen, waaraan deze een overvloed bezat, gade te slaan, of de zeldzame vogels te bewonderen, aan welke zij gewoon waren het voedsel te brengen en die, wanneer zij naderden, haar vrolijk te gemoet fladderden.

Digitized by Google

Omstreeks dezen tijd kwam GUSTAAF DE BRETEUL te *Parijs* aan, om een bezoek bij zijne familie af te leggen. Hij was verzeld door een' zijner medeofficieren, den jongen Burggraaf DE VILLENEUVE, wiens aanwezigheid LOUISE weldra zoo aangenaam als haren vader onaangenaam scheen te zijn. Meestal bewaakte hij met angstigen blik al de bewegingen van zijns zoons vriend; en wanneer deze met LOUISE sprak, of haar eenige oplettendheid scheen te bewijzen, werd hij zigtbaar kwalijk geluimd en gaf den Burggraaf bijna blijken van misnoegen. De koelheid, met welke deze door den Graaf ontvangen werd, belette hem echter niet, het hotel DE BRETEUL zeer dikwijls te bezoeken; en weldra kon men duidelijk bemerken, dat het vriendelijke gelaat van zijns vriends schoone zuster hem meer daarhenen trok dan zijn vriend zelf, hoe warm en opregt hij hem ook toegedaan was. Eene weêrkeerige betrekking van teederen aard had zich tusschen den Burggraaf en LOUISE gevormd, en werd eerlang aan den verheugden GUSTAAF geopenbaard, die zijne zuster meer dan eenig vrouwelijk wezen op aarde beminde, zeker meisje alleen uitgezonderd, de eenige zuster van zijnen vriend, welke hij trouw gezworen had, en voor welke hij nu reeds een jaar lang eene even getrouwe liefde koesterde, als zij deze opregt beantwoordde. Inderdaad was hij ditmaal opzettelijk naar huis gekomen, om zijns vaders toestemming tot hunne vereeniging te vragen, en zijn vriend had hem verzeld, om de noodige inlichting betrekkelijk het vermogen en de uitzigten zijner zuster te geven. De neiging, welke de Burggraaf DE VILLENEUVE inmiddels voor LOUISE had opgevat, scheen de gelukzaligheid, waarmede GUSTAAF's boezem vervuld was, te vervolkomenen, en met de blijdste hoop op deze dubbele vereeniging tusschen de twee familiën zag hij de toekomst te gemoet. Hij stond juist op het punt, zijnen vader om een geprek te verzoeken en hem daarin den toestand van zijn hart te openbaren, toen deze hem bij zich in zijne bibliotheek deed roepen.

»Ik heb u doen ontbieden, mijn zoon," zei hij, »om met u over plans voor de toekomst te spreken, die uzelven zeer van nabij betreffen, en ik vlei mij met de hoop, dat, wanneer ik ze ten uitvoer breng, gij erkennen zult, dat uw geluk mij naauw ter harte gaat. Sedert lang heb ik reeds besloten, u door de hand mijner schoone en beminnelijke pupil, MATHILDE DE TOURNAVILLE, gelukkig te maken. Elk

Digitized by Google

moet erkennen, dat zij beminnenswaardig is; hare talenten, de goedheid van haar hart en haar ongekunsteld verstand kunnen niet in twijfel getrokken worden, terwijl haar vermogen den meestbezorgden vader niets te wenschen overlaat.... Maar, wat is dat? Gij schijnt de blijdschap niet te gevoelen, welke ik verwacht had. Gij kunt toch tegen MATHILDE niets in te brengen hebben?"

»Integendeel, vader," hernam GUSTAAF; »niemand is meer bereid, dan ik, om aan de bekoorlijkheden en goede hoedanigheden van Mejufvrouw DE TOURNAVILLE regt te doen; maar mijne neiging heeft zich op eene andere gevestigd, en toen ge mij deedt roepen, was ik juist voornemens, u om een onderhoud te verzoeken, ten einde u den toestand van mijn hart mede te deelen. Ik bemin de zuster van mijnen vriend, word door haar weêrkeerig bemind, en wacht slechts op uwe toestemming, om de gelofte, welke wij elkander gedaan hebben, te bekrachtigen."

»Heb ik regt gehoord?" riep de vertoornde vader, terwijl teleurstelling en woede in zijnen boezem om de overhand streden; »wilt gij zoo de hoop, die ik lang gekoesterd heb, vernietigen? Doch neen, zoo ondankbaar, zoo zelfzuchtig kunt gij niet zijn — thans, nu gij mijne wenschen kent, zult gij dit dwaze voornemen laten varen en uwe hand aan MATHILDE toereiken."

»Nimmer, vader!" zei GUSTAAF kinderlijk eerbiedig, maar met vastheid; »ik heb mijn woord aan ELIZE DE VILLENEUVE verpand; haar vermogen — ofschoon ik daaraan nooit gedacht heb — is aan dat van MATHILDE gelijk, en er kan dus geene reden zijn, om een huwelijk, waaraan al mijne hoop op geluk verbonden is, uwe toestemming te weigeren."

»Wordt dan mijn gevoel, mijn wensch voor niets gerekend?" vroeg de vader. »En sedert wanneer dan hebben, in *Frankrijk*, de vaders opgehouden het regt te oefenen van over de hand hunner kinderen te beschikken? In *Engeland*, waar de zoons zoo onachtzaam opgevoed worden, dat de erfgenaam van ieder adellijk huis het regt waant te hebben om zichzelven eene vrouw te kiezen, mogen zulke pligtschendende verkeerdheden voorvallen; maar in *Frankrijk* hebben wij dien trap van losbandigheid nog niet bereikt, en ik verklaar u, dat ik aan uw huwelijk met eene andere dan MATHILDE mijne toestemming nooit zal geven."

Dit zeggende ging hij de kamer uit en liet GUSTAAF ver-

Digitized by Google

baard en verslagen over deze eerste en ernstige oefening van het vaderlijk gezag, waartegen hij echter vastelijk besloot zich onwrikbaar te verzetten. Hij nam voor, zijn' vader, in eenen brief, nog eenmaal de dringendste voorstellingen te doen; en, niet gezind zijnen vriend met den uitslag der zamenkomst bekend te maken, ten einde hij niet misschien zich door den onverklaarbaren tegenzin van den Graaf tegen de voorgeslagene verbindtenis beleedigd mogt gevoelen, oordeelde hij best *Parijs* voor een paar dagen te verlaten, om zijnen vader tijd te gunnen bedaardelijk over zijnen brief na te denken en op denzelven een beslissend antwoord te geven. Derhalve schreef hij VILLENEUVE een kort biljet, om zich bij hem wegens zijn plotseling vertrek te verontschuldigen, en ging op reis, zich geheel in de droevige gepeinzen verdiepende, die een zoo pijnlijk contrast vormden met het blijde voorgevoel, waaraan hij zich nog weinige uren geleden had overgegeven.

Onbekend met de gemoedsbeweging, waarin Graaf DE BERTEUL door zijns zoons verklaring gebragt geworden was, had VILLENEUVE, met LOUISE's verlof, hem opgezocht en aanzoek gedaan om hare hand. Eene toornige weigering, met de bijvoeging, dat men gaarne zien zou, dat hij voor het vervolg zijne bezoeken geliefde te staken, was het antwoord, hetwelk de verbaasde en teleurgestelde minnaar ontving, die de kamer, welke het tooneel dezer audientie geweest was, met bijna even sterk gevoel van ontevredenheid jegens den vader, als onverminderde hartstogtelijke liefde jegens de dochter verliet. Eer hij zich echter uit het huis verwijderde, zocht hij zijne beminde LOUISE op, en verhaalde haar met weinige woorden de wreede teleurstelling, welke hij ondervonden had. Hij bezwoer haar hem getrouw te blijven, en, wanneer haar vader met haar over het onderwerp mogt spreken, ronduit hunne wederzijdsche genegenheid en vaste overtuiging van derzelver bestendigheid te erkennen.

Hoe gansch en al waren niet, in weinige uren, de blijde uitzigten der gelieven verkeerd geworden? Zij konden van de verbazing niet bekomen, waarin deze onverwachte wending der dingen hen gestort had; want het vermogen en de stand van den Burggraaf DE VILLENEUVE waren zoo onverwerpelijk, dat zij nimmer een oogenblik getwijfeld hadden, of de Graaf zou het aanzoek van den Burggraaf met blijdschap hebben aangenomen. LOUISE gevoelde die teleurstelling het bitterst, daar het de eerste was, welke zij ondervond. Hare gewaarwordingen hadden derzelver maagdelijke reinheid nog niet verloren door eene opeenvolging van jeugdige neigingen, waarvan de latere steeds de vroegere verdringt; want in dien leeftijd neemt men ligter indrukken op, dan dat men dezelve bewaart. Hare genegenheid voor VILLENEUVE was hare eerste liefde; zij gevoelde, dat deze onuitwischbaar was, en werd angstig bezorgd, toen zij de hinderpalen zag, welke haar

Digitized by Google

geluk in den weg stonden. Met ongeduld verwachtte zij de terugkomst van haren broeder, den eenigen, die haar gevoel deelde en haar raad geven of met zijne bemiddeling voor haar tusschen beiden treden kon. De aandoeningen van dit zacht en edel meisje, die te voren steeds kalm geweest waren, als de oppervlakte van eene stil daarheen vloeijende beek, welke niet dan de liefelijkste beelden van zijnen helderen waterspiegel terugkaatst, waren thans gelijk aan een' door stortregens gezwollen en door den storm voortgezweepten bergstroom.

Toen MATHILDE, die van het voorgevallene niets wist, bij hare geliefde leermeesteres en beschermster kwam, om de voor dien dag bestemde studiën te beginnen, kon LOUISE niet dan door de inspanning van hare geheele zielskracht zich tot eene schijnbare bedaardheid dwingen. De geweldige beweging, waarin haar gemoed zich bevond, deed haar zelve schrikken; en toen MATHILDE hare teekeningen voor den dag bragt en daarna eene geliefkoosde aria zong, waaraan zij poogde eene meer dan gewone uitdrukking bij te zetten, om daardoor den lof harer vriendin te verdienen, week LOUISE beschaamd van het onschuldige en gelukkige meisje terug, zich verwijtende, dat zij, door zich zoo uitsluitend aan het onstuimige gevoel van haar hart over te geven, hare rol als onderwijzeres van een meisje, welks kalmte nog nimmer door hartstogt beroerd was, als 't ware ontheiligde.

Twee treurige dagen waren langzaam ten einde geloopen, toen eindelijk GUSTAAF terugkeerde, aan wiens gelijkgestemd hart LOUISE het voorval mededeelde, waardoor aan al hare hoop de bodem ingeslagen was. Hij vond ook een' langen brief van VILLENEUVE, die onder den vollen invloed van het hoog opgewonden gevoel geschreven was, hetwelk de zamenkomst met den Graaf DE BRETEUL gewekt had; en terwijl hij GUSTAAF daarin niet alleen om een spoedig mondgesprek met hem bad, maar ook smeekte hem er een met LOUISE in zijne tegenwoordigheid te verschaffen, verklaarde hij, onmogelijk langer, zonder haar te zien, zijn leven te kunnen verdragen. Hij bezwoer GUSTAAF, bij de liefde, welke hij voor ELIZE gevoelde, bij hun beider langdurige vriendschap, bij zijne eigene liefde voor LOUIZE, zijne bede te verhooren. Hij sloeg eene bijeenkomst in den tuin van het hotel DE BRETEUL voor, welke gemakkelijk plaats kon hebben, wanneer zij hem door eene achterdeur wilden inlaten. GUSTAAF gaf zijne toestemming tot dit plan; doch, terwijl zij over de maatregelen beraadslagen om hetzelve ten uitvoer te brengen, moeten wij eenen terugblik werpen op de beweegredenen, welke den Graaf DE BRETEUL aandreven, om zich op eene zoo onverklaarbare wijs tegen het geluk zijner kinderen te verzetten.

In vroege jeugd had hij eene op liefde gegronde echtverbindtenis gesloten, en in den korten duur van dit huwelijk een geluk gesmaakt, hetwelk bij vereenigingen, die meer het werk van hartstogt zijn dan van verstand, anders zelden

Digitized by Google

gevonden wordt. De Gravin DE BRETEUL had op haar sterfbed, waarop eene hevige ziekte van weinige uren haar neêrgeworpen had, met de kortzigtige zelfzuchtigheid van een' kwalijk bestuurden hartstogt, haren zielsbedroefden gemaal de plegtige belofte afgenomen, dat hij haar in zijn hart nimmer eene opvolgster, hunnen kinderen nimmer eene stiefmoeder geven zou. Deze door de liefde al te onbedacht gedane gelofte sleepte, gelijk wij zien zullen, de schromelijkste gevolgen na zich, en sloot eenen man buiten het bereik van het huiselijk geluk, hetwelk hij anders rondom zich verspreid en zelf genoten zou hebben. Nadat de eerste heftige smart over zijne verlorene gade door de verstijvende kalmte eener ziekelijke zwaarmoedigheid vervangen was, poogde hij vergeefs in zijne vroegere bezigheden troost en verpoozing te vinden. Zijne boeken konden hem de gewone afleiding niet verschaffen, wijl elke bladzijde zijner meest geliefkoosde schrijvers vol van aanteekeningen was, gemaakt door de hand van haar, wier overeenstemming in smaak met den zijnen op deze wijze weder levendig voor zijnen geest werd geroepen, en alzoo den hartverscheurenden rouw telkens vernieuwde, dien haar verlies hem veroorzaakt had. Zijn huis was hem ondragelijk geworden, want het was met beelden van het verledene opgevuld. Haar stoel, tegenover den zijnen, het bankje, waarop haar teedere voet gerust had, de thans ledige vaas, waarin hare lievelingsbloemen gewoon waren de tafel te versieren, de onvoltooide schetsen van haar penseel, die nog op het schildersraam gespannen waren, en hare harp, die nog op dezelfde plaats stond, waar zij haar voor het laatst zulke liefelijke toonen ontlokt had, alles, alles sprak hem van het geluk, dat voorbij was, en maakte hem het tegenwoordige ondragelijk. Om aan dezen toestand van nijpend harteleed te ontkomen, zocht hij vergetelheid in het spel; dat vreeselijke hulpmiddel, hetwelk, even als onder artsenij gemengd vergif, vaak nog vernielender werkt dan de ziekte, welke het verdrijven moet. De voor het eerst door hetzelve te weeg gebragte opwekking gaf zijnen gefolterden geest zulk eene verligting, dat hij daartoe nu zijne toevlugt begon te nemen, even als de door zware ligchaamspijnen gekwelde zulks tot het opium doet, wanneer het lijden zijne krachten overstijgt, en zijne eenige hoop is, voor weinige uren vergetelheid te mogen erlangen. De noodlottige gewoonte om te spelen maakte zich van hem meester; ja weldra werd zij de heerschende hartstogt zijner ziel, tot dat eindelijk geluk, goede naam, gemoedsrust, kortom alles, aan deze vernielende drift was opgeofferd. Zijn zoo aanzienlijk vermogen, door de vingeren des roekeloozen spelers aangeroerd, smolt als sneeuw voor de zon; en toen Madame DE TOURNAVILLE het niet minder groote vermogen harer onderlooze dochter aan zijn bestuur vertrouwde, stond hij aan den rand des verderfs, waarin hij, zonder deze hem juist van pas komende hulp, binnen weinig maanden on-

Digitized by Google

vermijdelijk had moeten nederstorten. De trapsgewijze voortgang der ondeugd is alleen voor den ongelukkigen verblinde, die hare baan betreedt, onmerkbaar. Nog weinige maanden geleden zou de Graaf DE BRETEUL de gedachte, dat men hem ook slechts in staat kon achten den eigendom zijner kinderen op het spel te zetten, niet hebben kunnen verdragen, daar hij dien eigendom als een aan zijne zorgen toevertrouwd en heilig pand beschouwde, en thans bloosde hij niet, het goed zijner jonge pupil aan te tasten, en duizenden bij duizenden in denzelfden afgrond te doen vlieten, die reeds het zijne verzwolgen had.

(*Het vervolg hierna.*)

RONDBORSTIGHEID EN WELMEENENDE RAAD.

Toen LODEWIJK XVIII, in het jaar 1793, uit *Duitschland*, door *Zwitserland*, in het diepste incognito, naar *Turyn* reisde, vond hij in eene herberg, waar hij nachtverblijf houden wilde, twee Fransche officieren van de republikeinsche armee. Met den eenen van beiden liet hij zich in een gesprek in; en toen hij in den loop van hetzelve te kennen gaf, dat hij van geboorte een *Engelschman* maar thans op reis was en ook hoopte te eeniger tijd naar *Frankrijk* te komen, antwoordde hem de jonge officier met vaste stem: »Zoo lang ik leef, zult gij *Frankrijks* grond niet weder betreden. Ik weet wie gij zijt, en het vaderland gaat boven alles; — intusschen, Mijnheer, raad ik u, hier niet te overnachten." LODEWIJK volgde dezen edelmoedigen wenk. Hij, welke dien gegeven had, was JOACHIM MURAT, in later tijd schoonbroeder van NAPOLEON en Koning van *Napels*.

PRUIKEN EN STAARTEN.

Grootbrittanjes hoofdstad was den 11 Februarij 1765 de schouwplaats van een tooneel, dat de wonderlijke denk- en handelwijs der *Engelschen* en over het algemeen de zwakheid van den menschelijken geest voor ons des te treffender aan den dag legt, daar het nog tot onzen hedendaagschen tijd behoort. In het jaar 1764 liet men in *Engeland*, ten gevolge van eene der modewisselingen, den kunstigen haarbengel, dien men staart noemde, varen, en begon zijn eigen haar, wanneer men het namelijk bezat, ongebonden te dragen. Ten gevolge daarvan geraakten de paruikmakers, die te *London* zeer talrijk geworden waren, zonder werk en in grooten nood. Een tijd lang weergalmde stad en land van hunne vruchteloozе klagten, dat ieder, in plaats van een pruik, thans zijn eigen haar wilde dragen. Weldra echter kwamen zij op het

Digitized by Google

denkbeeld, dat zij misschien wel van het Parlement eene wet zouden kunnen verwerven, welke de lieden noodzaken zou, ten behoeve der noodlijdende paruikmakers, pruiken en staarten te dragen. Zoo gedacht, zoo gedaan! Zij stelden een smeekschrift op, dat zij den 11 Februarij 1765 naar *St. James* droegen, om het aan Koning GEORGE III ter hand te stellen. Toen zij aldus in optogt door de stad trokken, viel het in 't oog, dat de meeste dier paruikmakers, die iedereen dwingen wilden pruiken te dragen, er zelven geene droegen. Dit kwam aan het Londensche gepeupel als iets zoo onredelijks en onbehoorlijks voor, dat het de requestranten op het lijf viel en hun met geweld al hun haar afsneed, zoodat de petitionarissen gedwongen waren, het begin van het gedwongen pruikendragen met zichzelven te maken.

ADVOCATEN MOGEN GEEN KNEVELS DRAGEN.

De president van een Fransch geregtshof had aan de advocaten het dragen van knevels verboden; de advocaten gehoorzaamden niet, en het kwam tot een proces. De zaak werd voor het hof van cassatie verhandeld. Men hoorde allerkluchtigste debatten, en daarbij de geschiedenis van knevels, bakkebaarden, favoriten, spitsbaarden enz. opgehaald van het jaar 1143 tot op onzen tijd. Dit alles baatte den armen advocaten echter niet veel; de uitspraak luidde: »Het geregtshof behoeft geene knevels aan advocaten te dulden, wanneer het niet wil." — Ondertusschen hebben zij hier echter eigenlijk niets bij verloren; want de geheele wereld weet, dat de Fransche advocaten, al dragen zij geen knevels, toch haar op de tanden hebben.

LONDENSCHE HEELMEESTERS.

De Chirurgijns te *Londen* kunnen met regt zich op eene gouden praktijk beroemen; want deze heeren genieten inkomsten, die volgens de elders plaats hebbende inrigtingen fabelachtig moeten schijnen. Er is namelijk bij de jongste aanslagen voor de *property-tax* gebleken, dat dertig der te *Londen* praktiserende heelmeesters de jaarlijksche opbrengst hunner praktijk op 10,000 pond sterling (*f* 120,000) begrootten, althans ze als zoodanig aangaven; ja zelfs erkenden drie hunner, dat zij 's jaars meer dan het dubbele dier som daarvan trokken. Daar nu ieder naar deze zijne aangave in de belasting aangeslagen wordt, is het bezwaarlijk te onderstellen, dat die heeren, uit mogelijke zucht om hunne praktijk te doen klinken, zich zoo hoog zullen aangegeven hebben.

Digitized by Google

TWEESPRAAK TUSSCHEN EEN LID DER FRANSCHE EN EEN DER NEDERDUITSCHE GEMEENTE TE Z.....

A. Een kagchel in uw kerk! Is 't waar, wat ik moet hooren?
B. 't Is om 't sermoen van D.; dat was zoo vreeslijk koud.
A. En wordt dat warmer nu door vuur van turf en hout?
B. Contrarie, vriend! zijn preek is kouder dan te voren.

RAAD TER GENEZING VAN KRANKZINNIGHEID. (*)

Krankzinnigheid, helaas! wordt zelden dáár genezen,
Waar zij verpleging vindt, tot heil der Maatschappij;
Doch onlangs is bij mij een denkbeeld opgerezen,
Dat hier een' lichtstraal wierp, hoe donker 't pad ook zij:
Maak van het personeel een' troep Komedianten;
Hoe doller uw patiënt, hoe treflijker Acteur.
De Schoone Kunsten zelv' hebt gij tot uw trawanten,
En de onzin, daar gevierd, verschaft u ruime keur:
De Onnoozle toch kan vrij de planken thans betreden;
Te spreken hoeft hij naauw; hij slake een bang geluid,
En, hangt ge een beedlaarsplunje om zijn verwrongen leden,
Een: »hu, wat ben ik koud!" lokt aller: »bravo!" uit.
Bekruipt hem dan de lust om ook eens meê te praten,
't Komt weinig er op aan, gerijmd of ongerijmd;
Gezond verstand, och neen, dat kan hij achterlaten;
Een raauwe kreet, een grijns, en — pof! hij valt en zwijmt.
Ziedaar de *cuúr!* — maar nu, de *crisis* is gekomen
(En daarom juist prijs ik de proef met nadruk aan).
De Doctor heeft bij tijds het ongeval vernomen;
Thans zal het reddingsuur voor dien rampzaalge slaan:
Een schok, een felle schok, een schok zoo als voordezen
Nooit stervling onderging, en straks is 't wonder daar!
Werd soms de Watervrees door 't water-zelv' genezen,
Hier helpt hij d' eenen Nar door d' andren, en 't is klaar:
Een gade, dood gewaand, een minnaar of meestresse,
Verlaten of vermoord in waarheid of in waan,
Een man of kind, het graf ontsnapt, komt, klaar van zesse,
Hem eensslags, als een spook, (hu! hu!) voor de oogen staan:
Hij staart, hij beeft, hij rilt, hij gilt, en — strekt zijn handen
Met zelfbewustzijn uit naar 't voorwerp, hem vertoond.
Maar, wie ten Schouwburg bragt zijn klinkende offeranden,
Hij wenscht zich dáár voor 't minst van razenden verschoond!

Febr. 1848. IJ.

(*) De steller van deze kleine satire, gelijk van de vorige op *de Flesch*, wier vertooning onmiddellijk werd vervangen door een tweede soortgelijk product, zou oneindig liever den loftoon aanslaan, en verbeeldt zich alreeds het schemerlicht te zien van een' schooneren dageraad voor ons Nationaal Tooneel, dat slechts op de vereischte bemoediging wacht, om uit desselfs diep verval zich op te beuren.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE BABYLONIËRS EN ASSYRIËRS.

REDEVOERING,

door

G. H. VAN SENDEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 125.)

Wanneer wij de oude oorkonde des Bijbels ter hand nemen, waar zij haar verhaal van den zondvloed eindigt, dan stelt zij den *Ararat* voor onze oogen. *De ark*, zoo staat er in het boek Genesis (*) *rustte in de zevende maand op den zeventienden dag der maand op het gebergte Ararat.* Het kon niet anders: immers daar was het hoogste punt van de landen aan die zijde van den *Kaukasus*, en dit vormde, terwijl het water, dat alles bedekt had, viel, eigenaardig het eerste en hoogste eiland. Het verhaal, dat de ark van NOACH hier ruste heeft gevonden, is, met de overlevering van den grooten vloed, opgenomen bij de oude historieschrijvers; het leeft in den mond van de volken, welke in die streken wonen, en het is bewaard in de heiligdommen, die de godsvrucht van de bewoners tot gedenkteekenen van die gebeurtenis gewijd heeft.

Intusschen de *Ararat* leverde voor de Noachiden geen verblijf om er langer te vertoeven, dan de omstandigheden vereischten. Inderdaad zegt dan ook het verhaal, dat zij die streken verlieten, terwijl het berigt: *en het geschiedde, als zij tegen het Oosten togen, dat zij eene groote vlakte vonden in het landschap Sinear, en woonden aldaar.* (†) De togt begon dus van de hoogte der bergen; hij eindigde in

(*) *Gen.* VIII: 4.

(†) *Gen.* XI: 2.

Digitized by Google

de vlakte. Natuurlijk, M. H.! Te allen tijde wordt toch de mensch door de begeerte naar het betere gedreven, en reeds toen was hem de trek eigen, de meer koude streken met eenen zachteren hemel, de min vruchtbare hooglanden met weelderige nederlanden te verwisselen. Bij zulke togten zal de mensch, waar hij kan, de leiding der rivieren volgen; van de bronnen, waaruit hij ze ziet ontspringen, gaat hij voort, voort langs hare boorden. De stroomen zijn de leidraden, door de natuur gesponnen, om hem het spoor te wijzen naar de vlakten; zij zullen ook bij den weg terug zijne gidsen zijn. Daarenboven, zeker kan hij er van wezen, dat hij, de rivieren volgende, geen gebrek zal hebben aan water; zijn spoor is langs de levensaderen der aarde. En die gidsen voor hem, die van het hoog gebergte van *Armenië* afdalen, welke zijn ze anders, dan de *Eufraat* en de *Tigris*? En hij, die ze volgt, waar moest hij ten lange laatste anders komen, dan juist in de vlakte *Sinear*? — Immers, het is reeds door mij opgemerkt, de mensch klimt van den lageren stand, van het leven der herders, tot den hoogeren, dien des landbouwers op. De bronnenlanden van den *Eufraat* en *Tigris* zijn berglanden. Hetgeen er, tusschen beide rivieren besloten, aan de voeten van den *Taurus* hangt, het is een golvend land. Ja, ik erken het, M. H.! de vruchtbaarheid versiert daar de hoogten, zij bekleedt de dalen; de winter is er zacht; spoedig doet de zomerhitte de lente wijken, om te klimmen tot eenen hoogen trap. De herfst en de winter storten er bijna aanhoudend regenvlagen uit; zij drenken den bodem, opdat die weerstand zoude kunnen bieden aan den zonnegloed. Edele granen kunnen er tieren, de wijngaard kan er ranken, de olijf en moerbezië er gedijen, de perzik, de amandel, de abrikoos, de vijgenboom, de granaat. Maar het eigenlijke land van den akkerbouw is daar niet. — En daalt gij verder af in *Mesopotamië*, gij treft eene streek aan van eene bijna Arabische natuur; het is als of de woestheid van het aan deze zijde van den *Eufraat* gelegen land zich over dien stroom tot den *Tigris* uitstrekt. Doch dan volgt die vlakte, welke het benedendeel van *Mesopotamië* vormt, de vlakte

Digitized by Google

Sinear. De grond, dien gij daar vindt, bestaat uit eene zelfstandigheid, geschikt om alle granen voort te brengen. De kracht, denzelven eigen, wordt versterkt door het rivierwater, dat den bodem bevochtigt, en, bij eenige menschelijke leiding, het geheele jaar door hem ten nutte kan aangewend worden. De winter strekt er tot zaaitijd; met den langsten dag is de oogst gewonnen. Negen maanden lang blijft de hemel onbewolkt; dan verbergt zich over dag nooit het gelaat der zon. Nachtvorsten kent men er niet; hagelslag heeft er nog nimmer de halmen geknakt; insekten worden er niet gevonden, die aan kiem of bloem of vrucht knagen. Alles, M. H.! vereenigt zich, om *Sinears* vlakke velden tot het heerlijkste land voor den ploeg te maken.

In die streken kwamen de Noachiden, die, moede van de nomadische leefwijs, de agrarische zochten. *Zij zeiden,* zoo meldt het oude verhaal, *tot elkander: welaan laat ons tigchelen strijken en bakken met vuur! En de tigchel,* voegt het berigt er bij, *was hun voor steen en het lijm voor leem.* (*) Inderdaad, M. H.! eene beschrijving vol levendigheid en waarheid. Immers juist die streken lijden door een volslagen gebrek aan bergsteen en bergkalk. Wie daar metselen wil, moet, gelijk ook wij in onze *Nederlanden,* in den bodem zelven de stof zoeken. Hij delft klei, kneedt en vormt die tot een langwerpig vierkant, dat hij laat droogen en gloeit in den tigcheloven. De weeke aarde ondergaat dan eene verbazende verandering; onder de hand des menschen wordt zij in steen herschapen! Bergkalk had men niet, — maar geen nood! Het jodenlijm, de naphtha, de hars borrelt in die streken, als uit rijke wellen, op uit den grond. Vindingrijk zijn die Noachiden, merkende op de gunst der natuur. Ziet, de tigchel is hun voor steen, de lijm voor leem. Aan de boorden der zegenrijke rivier rijzen hunne woningen; en die er zich vestigen sluiten het verbond der maatschappij.

Het kon niet anders, M. H.! zij, den bodem ontgonnen hebbende, moesten spoedig belangrijke voortgangen maken. De ondervinding bood den nadenkenden hulp, en de wel-

(*) *Gen.* XI: 3.

Digitized by Google

vaart breidde hare wieken uit over deze landlieden. Naarmate de voorspoed toenam, moest dezelve ook voor den bezitter meer een voorwerp van belangstelling, en voor hem, die dezen voorspoed miste, van reikhalzend verlangen worden. Immers niet al de Noachiden waren tot den landbouw overgegaan; sommigen hadden het herdersleven aangehouden, anderen mogelijk dat van den jager gekozen. Terwijl deze op de bergen en in de woestijnen zwierven, weidden gene hunne kudden in de landstreek *Sinear*. Daarom zeiden of besloten de landbouwers: *»welaan laat ons eene stad voor ons bouwen en eenen toren, welks opperste in den hemel zij; zoo zullen wij ons eenen naam maken, opdat wij niet verstrooid worden over de gansche aarde."* (*) — Weder gloeit de tigcheloven; een muur wordt rondom de woningen getrokken; hij zal tevens een gedeelte der bouwlanden omsluiten. Aldus achtte men zich beveiligd tegen de togten der stroopers. Maar ook een hooge toren zal uit die stad in de wolken rijzen; immers daardoor zal men zich eenen *naam* maken bij de anderen; dat gevaarte geeft een' grooten dunk van het vermogen der stedelingen, in staat allen af te schrikken, die naijverig of roofziek die verblijven genaken, den vreedzamen bezitter verjagen en hem weder over de aarde verstrooijen wilden. — Intusschen dit laatste werk zag men toen niet voltooid. Ging het de krachten der stedelingen te boven, of was er geen geregeld plan gevormd, of daalde een onweder neder, dat met zware bliksemschichten het trotsch gevaarte bestookte en de muren deed splijten? Was het in *die* wolken, dat God nederkwam en zijn ongenoegen toonde over het werk van de kinderen der menschen? Althans het tegenovergestelde van hetgeen men bedoeld had, was het gevolg; hetzelfde, waardoor men den band der maatschappelijke vereeniging wil versterken en beschermen, ziet, het diende om denzelven te verbreken! *De Heer verstrooide ze*, zegt het verhaal, *van daar over de gansche aarde.* (†)

Wij moeten niet denken, M. H.! dat de oud-Aziatische

(*) *Gen.* XI: 4.

(†) *Gen.* XI: 5–8.

Digitized by Google

overlevering hierdoor zoude willen te kennen geven, dat allen, die aan den *Eufraat Babel* vestigden en den toren er bouwden, zich van daar verwijderd hebben, — woningen en toebereid land aan het noodlot overlatende. Neen, slechts de ontevredenen, slechts zij, aan welke de akkerbouw te moeijelijk viel, die ook moede waren van al het steenbakken en metselen, verlieten de muren en zochten de ruime velden, om er, vrij van wet en dwang, als Nomaden of Jagers, te leven. — Immers in het tiende Hoofdstuk van *Genesis* komt *Babel* voor als bestaande. De bedoelde oorkonde, die voor de oude geschiedenis van *Babylonië* en *Assyrië* hoogst gewigtig en klassiek is, luidt aldus: »CUSCH *gewan* NIMROD; *deze begon geweldig te zijn op aarde. Hij was een geweldig jager voor het aangezigt des Heeren; — en het beginsel*, of liever *de voornaamste steden, zijnes rijks waren Babel en Erech en Accad en Kalneh in het landschap Sinear. Uit dit land is Assur uitgegaan;* naar eene betere overzetting: *uit dit land is hij*, namelijk NIMROD, *uitgegaan naar Assur, en heeft gesticht Nineve en Rechoboth, Ir en Kalach; en Resen tusschen Nineve en Kalach. Deze is die groote stad.*" (*)

Zoo is dan het land, hetwelk naar *Assur* wordt genoemd, het van NIMROD bij *Sinear* gevoegde. Het is geen ander, dan hetgeen straks voor onze oogen lag, M. H.! toen zij rusteden op de bronnenarmen van den *Tigris*, die van den *Niphates*-keten afdalen, — dan hetgeen wij aanschouwden, toen wij de stroomen volgden, die van het Oosten in deze rivier vloeiden, — dan hetgeen wij zagen, toen wij die rivier afdaalden. De evenwijdig met den *Tigris* loopende bergrug, de *Hameryn*-keten, de *Zagros* der *Grieken*, door welken die oostelijke toevloeijingen breken of in welken zij ontspringen, is de volkenmuur van *Assur;* de natuur heeft hem opgerigt tegen *Medië* en lager tegen *Perzië*. En schoon gij den *Tigris* in zijnen benedensten loop als grenslijn ten westen kunt aanmerken, — in het middelste en bovenste gedeelte van zijne waterbaan is hij het niet; hier strekte *Assur* zich over de rivier uit. Waarlijk, NIMROD had in

(*) *Gen.* X: 8—12.

Digitized by Google

dat land een gedeelte der oppervlakte van *Azië* tot het reeds verkregene *Sinear* gevoegd, dat eene schoone afwisseling was van berg en dal, van heuvel en vallei. Rijk aan water, bezat het de middelen, die den bodem vruchtbaar maken, die ook de schatten, op dien bodem gewonnen, anderen kunnen toevoeren. Neen, het was geene grootspraak, toen een *Assyriër*, den roem van zijnen geboortegrond verheffende, zeide: *het is een land van koren en most, een land van brood en van wijngaarden, een land van vruchtdragende olijfboomen en van honig.* (*)

Terwijl wij aldus, M. H.! de berigten, die MOZES verzamelde, volgden, om te vernemen, hoe *Babel* ontstaan en het rijk van NIMROD gevestigd is, komt het verlangen wel bij ons allen op, te vernemen wat bij anderen, die over de beginselen van dat rijk en de lotgevallen van deszelfs bewoners handelen, geboekt staat. Doch deze streken hadden geene geschiedschrijvers; men toonde daar te allen tijde er weinig belang in te stellen, het aandenken van zijne daden bij geschrifte te bewaren. Reeds had HERODOTUS in een afzonderlijk werk over die landen gehandeld; — reeds had, omtrent eene eeuw later, een andere *Griek*, KTESIAS van *Knidus*, de overleveringen opgeteekend en oude oorkonden gebruikt, toen nog weder eene eeuw verloopen moest, eer een *Babyloniër* zelf de pen opvatte. Het was BEROSUS, een Priester, die omtrent het jaar 300 vóór onze jaartelling Chaldeesche Annalen schreef. Hem volgde weldra daarin ABYDENUS op, die eene Chaldeesche Geschiedenis opstelde. — Doch het noodlot heeft gestreng geheerscht over deze voor de historie hoogst belangrijke stukken. Trouwens noch de boeken der beide inboorlingen, noch die der beide *Grieken* bestaan meer. Met uitzondering van enkele fragmenten, zijn allen verloren gegaan. Gelukkig dat nog iets uit die schipbreuk is gered; dat ook HERODOTUS in zijn groot werk mede over die landen heeft gehandeld en bij andere Grieksche schrijvers berigten omtrent dezelve verspreid liggen. — Bovenal zijn wij veel verschuldigd aan de schrijvers der Jaarboeken van de Israëlieten en de rollen van

(*) II *Kon.* XVIII—32.

Digitized by Google

eenige Profeten. Zij wilden geenszins geschiedschrijvers van *Nineve* en *Babel* worden; zij werden het echter hunnes ondanks. De lotgevallen van het Joodsche volk opteekenende, konden zij er niet buiten, die van *Assyrië* en *Babylonië* te vermelden.

Bij het eerste inzien van de stukken, welke de *Grieken* en *Romeinen*, uit deze Geschiedschrijvers ontleend, in hunne werken geplaatst en aldus bewaard hebben, treft het ons, dat wij den naam NIMROD bij geenen hunner gespeld vinden, niettegenstaande zij zoowel over de beginselen van *Babylon* als van *Nineve* spreken. BEROSUS namelijk, na eerst verhaald te hebben, dat er tien Koningen, (van welke de eerste OANNES, de laatste XISUTHRUS was), 120 Jaren of 43 myriaden jaren over *Babel* geregeerd hebben en de laatste, door middel van een schip, uit eenen grooten watervloed gered zij, — schrijft vervolgens de stichting van *Babel* aan BEL of BELUS toe. ABYDENUS stemt met hem overeen, makende ook beiden van den torenbouw gewag. — De *Grieken* echter noemen NINUS als dengene, die de eerste heerschappij in de bedoelde streken heeft gevestigd. — Intusschen komt het mij voor, dat er geen toereikende grond bestaat, waarop men deze verschillende berigten zoude mogen beschouwen als tegenstrijdig van aard. Immers BEL of BELUS is geen eigennaam; het is een titel. — Taalkenners weten, dat dit woord niets anders beteekent, dan Koning, Heer; wordende het daarom ook van den vermaarden Babylonischen afgod gebruikt. — NIMROD en NINUS is, mijns inziens, dezelfde persoon. Ieder toch, die de namen der Aziatische heerschers naar de opgave der *Grieken*, die ze ook naar de opgave der *Hebreën* kent en vergelijkt, zal mij dadelijk toestemmen; dat bijna geene namen overeenstemmen; meestal moet alleen uit de overeenkomst van tijden en daden de identiteit van den persoon bij de eenen en anderen blijken. — En hier, M. H.! is niet alleen die overeenkomst, hier is een weinig noemenswaardig verschil in de spelling van den naam.

Ik erken, de Aziatische stukken, die MOZES plaatste, zijn niet zoo breedvoerig als die, welke wij bij de *Grieken* over dezen heerscher aantreffen. De Hebreeuwsche verzamelaar zegt alleen van hem, dat hij een Chamitisch ja-

Digitized by Google

ger was, geplaatst aan het hoofd van eenen oorlogzuchtigen en krachtigen stam; dat hij, aan de spits zijner geoefende en moedige benden, *Babels* landbouwers ten onder bragt, en, den *Tigris* overschrijdende, daar eene stad naar zijnen naam *Nineve* vestigde; hij doet ons ook aan eene over die geheele streek gevestigde heerschappij denken, waarin NIMROD's steden rijzen. Doch de *Grieken* verhalen veel meer van hem. NINUS, zeggen zij, bezield van oorlogzuchtigen geest en ondernemend van aard, stond aan het hoofd van een groot en weltoegerust leger, dat uit gespierde mannen zamengesteld en zeer geoefend was. Met hem was ARIAUS, een Arabisch Koning, verbonden. Vereenigd trokken zij tegen het naburige *Babel;* zij veroverden het, en, daar de min krijgshaftige bewoners weinig tegenstand boden, zonder veel inspanning. Den Koning doodde men; zijne kinderen deelden in het lot van den vader; de inwoners werden aan eene jaarlijksche schatting onderworpen. — Van *Babylon* droeg hij zijne overwinnende wapenen naar *Armenië;* — de beheerscher van dat land werd door de vrees overwonnen. De Koning van *Medië* verloor in den veldslag zijn heir, zijne vrijheid, en daarop zijn leven. — Thans vatte NINUS, ontgloeid door den voorspoed zijner wapenen, het geestdriftig ontwerp op, om al de landen tusschen den *Tanaïs* (*Don*) en den *Nijl* aan zich te onderwerpen. Het mogt hem, na zeventienjarigen oorlog, grootendeels gelukken; alleen *Baktrië* en *Indië* trotseerden zijne magt. Eer hij henentoog, om tegen deze te strijden, bouwde hij *Nineve*, en in haar eene stad, die alle toen bestaande steden, die alle toekomstige ook in grootheid zoude overtreffen. Van alle streken zijner uitgebreide heerschappij moesten er manschappen opkomen tot den bouw. Hij koos den vorm van een langwerpig vierkant, want vier mijlen zoude de stad lang en meer dan twee mijlen breed zijn. Honderd voet hoog rees de muur; twee honderd voet waren de torens, die zich boven denzelven verhieven. *Assyrië's* Grooten vestigden zich in dezen stad-kolossus.

NINUS, pas de stad naar zijnen naam geheeten volbouwd hebbende, wendde zich met eene magt, die bij de twee millioen manschappen telde, tegen *Baktrië*, een ten noord-

Digitized by Google

westen van *Indië* gelegen land. De overmagt verdrukte de dappere scharen, zoodat *Baktrië's* in het open veld verslagene krijgslieden er zich toe bepaalden, de hoofdstad des lands te verdedigen. Te vergeefs werd storm op storm ondernomen; de stad scheen onverwinnelijk, terwijl van eene rots in haar een vast bergslot zich luchtig verhief, hetwelk de *Assyriër* niet kon genaken. — Zoo scheen het, dat de man, die alles aan zich onderworpen had, hier bij den eindpaal van zijnen roem, het begin der schande zoude vinden. — Toen bewaarde de schranderheid en de moed van eene vrouw NINUS voor dit lot.

Die vrouw was SEMIRAMIS. MENON, een der legerhoofden van NINUS had, betooverd door deze engelachtige schoonheid, haar tot echtgenoot begeerd en verkregen; maar hier werd de schoonheid door verstand overtroffen. De belegering van *Baktra* getuigde er van. Als man verkleed, in het leger tegenwoordig, zag zij, dat *Assyrië's* benden juist daarom steeds het hoofd stieten, omdat zij tegen de meest bewaakte plaatsen stormden. Zij gaf den raad, eenen aanval op den hoogen burgt, waar de belegerde geen gevaar duchtte en dien hij dus onbewaakt liet, te ondernemen. Zij zelve plaatste zich aan de spits der uitgelezenen, die met ladders het arendsnest zouden beklimmen, — en *Baktra* viel, overwonnen door de list eener vrouw! — SEMIRAMIS, aan haren man ontnomen, werd tot gemalin van NINUS verheven; hij verkreeg in haar grooter schat, dan in *Baktra's* rijkdommen! Zij volgde hem op zijne togten en, daar NINIAS, de telg van dit vorstelijk paar, nog minderjarig was, in de regering.

KTESIAS, van SEMIRAMIS verhalende, schrijft van haar groote en schier ongeloofelijke dingen. Gelijk NINUS zich door het stichten van *Nineve* had verheerlijkt, zoo wilde zij het, door in *Babylon* de wonderen der bouwkunst ten toon te spreiden. Twee millioen menschen werden naar de boorden van den *Eufraat* gedreven, bouwstof werd tot in het oneindige verzameld en toebereid. Bouwmeesters zien zich belast met de rangschikking en zamenstelling dezer massa's. Drie honderd zestig Rijksgrooten werden tot opzieners aangesteld, en aan ieder een deel van het werk, dat eene stadie

Digitized by Google

besloeg, toevertrouwd, met last, om het in den tijd van één jaar te doen voltooijen. Aldus werd *Babylon* in korten tijd eene stad aan beide zijden van den *Eufraat*, eenen omvang hebbende van twaalf mijlen. Op hooge en breede muren verhieven zich twee honderd vijftig torens. Aan wederzijden der rivier werd een burgt gebouwd, en deze, gelijk de beide hoofdafdeelingen der stad, werden door eene brug over de rivier, verbonden. De muren van het aan de westzijde van den *Eufraat* gelegen paleis waren rijk versierd; men zag in basrelief vervaardigde afbeeldingen van allerlei dieren; die van het aan de oostzijde stelden jagten en veldslagen voor. — In het laagst gedeelte van *Babel* liet SEMIRAMIS eenen vierkanten verzamelbak van water aanleggen, zijnde van eene verbazende lengte en diepte; zij bragt dien met de rivier in verband. In het midden van het oostelijk gedeelte der stad verhief zich de tempel van den *Bel* tot ongemeene hoogte. Een kunstig nagebootst bergpark, de hangende tuinen van SEMIRAMIS, zettede de kroon op deze wonderen der bouwkunst.

Nadat zij aldus in hare stad die van haren echtgenoot had verdonkerd, wilde zij ook door krijgsbedrijven de daden van NINUS evenaren; zij wilde die zoo mogelijk in de schaduw stellen. Eerst trok zij het geheele land door, dat haren schepter eerbiedigde; parken, steden, kunstwegen en waterleidingen legde zij aan. Vervolgens doortrok zij *Egypte*, bragt dat voor een groot gedeelte tot haar rijk en onderwierp *Ethiopië*. Doch tegen *Indië* stiet zij het hoofd. Begeerig naar de schatten van dat land, het goud, zilver en edelgesteente, vereenigde zij de verbazende magt, die haar uitgestrekt gebied opleverde. Rivieren zouden haar niet belemmeren; daarom liet zij door de bewoners der kustlanden, de *Feniciërs*, *Syriërs* en *Cypriërs*, draagbare schepen vervaardigen, die uit elkander genomen en in elkander konden gevoegd worden. De olifanten van *Indië* zouden haar niet overwinnen; daarom liet zij uit gedroogde ossenhuiden gedaanten maken, die op olifanten geleken en die door kameelen gedragen werden. — Twee jaren lang duurden de voorbereidselen tot dezen togt; — eindelijk trok SEMIRAMIS aan het hoofd van drie millioen voetknechten,

Digitized by Google

500,000 ruiters en 100,000 strijdwagens op. Te water en te lande werd er gestreden tegen de magt van den Indischen Koning STABROBATES. Intusschen had deze eene niet geringere magt te zijner beschikking: het geheim van de kunstig nagemaakte olifanten werd verraden, en de uitkomst was voor SEMIRAMIS ongunstig. Met verlies van twee derde gedeelten des legers keerde zij naar *Baktra* terug. Nu gaf zij de teugels van het bestuur aan haren zoon NINIAS over, die plannen tegen haar leven had gesmeed; zij verdween na eene twee en veertigjarige regering. De overlevering, die hare geboorte in het wonderdadige had verwerkt, laat haar in eene bergduif veranderen, en met andere vogels wegvliegen.

Terwijl ik aldus het verhaal van KTESIAS omtrent NINUS en SEMIRAMIS eenigzins breedvoerig mededeelde, deed ik het geenszins met oogmerk, dat gij, M. H.! het als zijnde zuiver en welgegrond historisch zoudt aannemen; doch ik wil *ook* niet, dat gij het als fabel beschouwen en te eenenmale verwerpen zult. Immers de hoofdzaak wordt, met betrekking tot NINUS, door hetgeen het Bijbelsche stuk omtrent hem, onder den naam van NIMROD, verhaalt, bevestigd; en schoon dat stuk niet van SEMIRAMIS spreekt, de naam dier Amazone kan toch niet uit de lucht zijn gegrepen. Tegen zoodanige vooronderstelling verheft zich de algemeene Aziatische overlevering, op welker tong met den naam SEMIRAMIS ook hare werken leven. Intusschen is het er verre af, dat ik alles, wat door de later opgestelde historie van KTESIAS aan dit vorstelijk paar wordt toegeschreven, echten zoude in de daad door hetzelve of in die tijden gedaan te zijn. Het komt mij daarentegen voor, dat vele daden en werken van latere heerschers en heerscheressen op naam van NINUS en SEMIRAMIS gebragt zijn geworden. Zoo iets was niet alleen mogelijk, zoo iets is zeer waarschijnlijk. Immers wanneer wij de geschiedenis der opvolgers van SEMIRAMIS zoeken, wij vinden er geene; slechts namen treffen wij gedurende een verbazend groot tijdvak van 1200 jaren aan. En toch, het is niet te denken, dat deze heerschers alleen namen zullen gehad,

Digitized by Google

en volstrekt geene daden verrigt hebben. — Het is waar, de impulsie, die NINUS aan SEMIRAMIS had gegeven, werkte niet op den zoon. NINIAS beminde de rust en den vrede, tevreden zoo hij bewaren en genieten konde, hetgeen zijne ouders gewonnen hadden. — Als blijk van zijn staatkundig beleid wordt vermeld, dat hij zijne stadhouders en krijgslieden gedurig heeft verplaatst, ten einde aldus oproerige bewegingen voor te komen. — Maar wie zoude kunnen gelooven, dat zich door zoodanig eenvoudig hulpmiddel een rijk twaalf eeuwen lang liet staande houden; een rijk zoo uitgebreid, uit zoo veel verschillende en ruwe natuurvolken zamengesteld als het Assyrische, — een rijk met zoo veel landvoogdijen en zoo veel ondernemende en magtige stadhouders? — Er is nog meer, M. H.! hetwelk deze meening begunstigt. Het is de omstandigheid door KTESIAS zelven vermeld, dat de dynastie van NINUS onder den achttienden regent uit zijn vorstenhuis, BELOCHUS, van de regering is beroofd door BALATORES, den opzigter der koninklijke tuinen, met wien een nieuw regeringshuis zal zijn begonnen, hetwelk tot aan SARDANAPAL toe den schepter over *Assyrië* zwaaide. Hier zijn dus daden. — Daarenboven er ligt nog eene andere opmerkelijke bijzonderheid, die voor mijn beweerde pleit. Het is deze, dat dezelfde schrijver aan eenen dezer koningen uit de eerste dynastie, dien hij SYRUS noemt, doch wiens eigenlijken naam hij niet vermeldt, den aanleg van de hangende tuinen te *Babylon* toeschrijft, welke de eerst medegedeelde overlevering reeds aan SEMIRAMIS had toegekend. Hier hebt gij een alles afdoend bewijs, M. H.! dat veel, wat latere heerschers deden, op de lijst van de daden van gene is geplaatst. Zoudt gij echter wenschen, dat oordeelkundig de daden en werken zoo wel des vredes als des oorlogs, die opeengestapeld staan bij de namen van NINUS en SEMIRAMIS, gescheiden, dat bij den naam van elken Assyrischen alleenheerscher daarvan datgene gevoegd werd, hetwelk hem toekomt, — dan deel ik met u dien wensch volkomen. Ik houd het er echter voor, dat de vervulling daarvan de kracht en het vernuft van allen te boven gaat, dat zij die zal te

Digitized by Google

boven gaan, tot wij zoo gelukkig zijn, betere bronnen voor de geschiedenis van dat oude Aziatische wereldrijk te ontdekken, dan die, welke thans voor ons geopend liggen.

Ik wil uwe aandacht niet vermoeijen door het optellen van de namen tusschen NINIAS en SARDANAPAL; alleenlijk doe ik u opmerken, dat de jaren van regering bij elken alleenheerscher vermeld staan. Bij elkander geteld, leveren zij het getal op van 1300 jaren. Daar nu SARDANAPAL gewoonlijk op het jaar 688 vóór onze tijdrekening wordt geplaatst, zal NINUS of NIMROD bij de 2200 vóór CHRISTUS zijn opgetreden. Eene eeuw later valt het begin der regering van NINIAS.

Het is te betreuren, dat in de Bijbelsche aanteekeningen zoo weinig uit dit tijdperk voorkomt op *Assyrië* en *Babylonië* betrekkelijk. Alleen in de geschiedenis van ABRAHAM wordt AMRAPHEL vermeld (*) als Koning van *Sinear;* verbonden met andere Koningen van gene zijde van den *Eufraat*, heeft hij eenen strooptogt tegen de Koningen in *Kanaän* ondernomen. Intusschen onder de dynastiën van KTESIAS wordt geen AMRAPHEL gevonden. Ook is het zeer waarschijnlijk, dat hij slechts een stadhouder was van een deel des *Assyrischen* staats en geenszins Koning van het geheele rijk; ook de met hem uitgetogenen bezaten geenen hoogeren rang. Hiervoor pleit ook de benaming *Koning van Sinear*, want *Sinear* was eene provincie van *Assyrië*. Zoodanig Opperhoofd was ook CHUSAN RISCHATAÏM, die Koning van *Mesopotamië* genoemd wordt, aan wien Israël, ten tijde der Rigteren, acht jaren dienstbaar was. (†) Slechts ter loops wordt, ten tijde van MOZES, door BILEAM van *Assur* gewaagd, als van een magtig rijk, hetwelk andere gevankelijk wegvoert. — In DAVIDS dagen spreekt een Psalmdichter van *Assur*, als van een volk, dat zijn gebied aan deze zijde van den *Eufraat* uitstrekt. (§)

Doch welke veranderingen en omkeeringen *Assyrië* en deszelfs heerschers ook getroffen, hoeveel gewigtige ver-

(*) *Gen.* XIV: 1.
(†) *Jos.* III: 8, 10.
(§) *Ps.* LXXXII; 9.

Digitized by Google

schijnsels aldaar in die eeuwen ook plaats gehad hadden, die de sluijer van eenen voortijd, in welken de geschiedenis sliep, bedekt, — van ééne, die hoogst belangrijk was, gewagen de bladen der eensklaps weder ontwakende historie. Het is, M. H.! van de staatsomwenteling ten tijde van SARDANAPAL. Zij werd ondernomen door den Medischen stadhouder ARBACES. Hij lag met zijne benden ter beveiliging van het hof gedurende dat jaar te *Nineve*, want aan de vier hoofdprovinciën *Assyrië*, *Babylonië*, *Medië* en *Perzië* was het opgedragen, bij afwisseling de hoofdstad en het koninklijk gezin door keurbenden te bewaken. ARBACES had den opperbevelhebber der Babyloniërs, BELESYS, mede in de zamenzwering getrokken en hem het stadhouderschap van *Babylon* beloofd. Deze beide mannen verzekerden zich van de medewerking der andere legerhoofden; zij geloofden, zonder eenen althans belangrijken tegenstand, tot hun doel te zullen komen. Immers ARBACES was getuige geweest van de weelde en brasserij van SARDANAPAL. Gezien had hij, dat de Vorst, te midden van zijne vrouwen, als vrouw gekleed, ging; en dat hij aan de verschrikkelijkste uitspattingen zich overgaf. — Intusschen zij bedrogen zich. Diezelfde verwijfde Vorst staat eensklaps aan de spits van een leger, dat hij uit zijne getrouwen had verzameld; nu het geldt: Koning of niets! is hij een kloekmoedig held geworden. Den eersten aanval slaat hij af; ten tweedenmale zegeviert hij; ten derdenmale is hij in eenen beslissenden slag overwinnaar. Reeds hebben de zamengezworenen het geheele ontwerp laten varen, te meer daar ARBACES, die de ziel van den geheelen opstand was, gewond neder lag; toen spelt BELESYS uit de sterren eene gunstige wending. Zij werd te weeg gebragt door een Baktrisch heir, dat, terwijl het ter hulp van den alleenheerscher toesnelde, door ARBACES werd gewonnen. Een nachtelijke overval, die den onbezorgden SARDANAPAL te midden van zwelgerij verraste, deed hem naar *Nineve* vlugten; zijne veldheeren werden geslagen, zijne vliedende benden gedood. — Het nu belegerde *Nineve* gaf zich, eerst na eene dappere verdediging van twee jaren, over; het deed

Digitized by Google

het, toen de rivier, verbonden met den vijand, een gedeelte van den stadsmuur nederrukte. SARDANAPAL wilde liever met eere sterven, dan met schande in de handen der vijanden vallen. Al zijne schatten, vrouwen en dienaars verzamelt hij in den koninklijken burgt; toen steekt hij dat gebouw in brand, en eindigt met het overschot zijner heerlijkheid in de vlammen. Als vrouw had hij geleefd, als een man vecht en sterft hij. Hij vereenigt al die schijnbare tegenstrijdigheid van karakter in zich, welke men meermalen bij den mensch, onder verandering van omstandigheden, aantreft. Zij, die, bij gebrek aan menschkunde, het een en ander niet in éénen persoon konden vereenigen, hebben ons *twee* SARDANAPALS geschonken, waarbij anderen nog eenen *derden* voegden. Eene voorzeker al te groote en kwistige mildheid!

Indien wij, M. H.! de meeste geschriften, die de Geschiedenis van het oude *Azië* behandelen, inzien, dan splitst zich de stroom van het Assyrische rijk bij SARDANAPAL in drie takken, *Nieuw-Assyrië*, *Babylonië* en *Medië*. — Het is waar, dat voor zoodanige verdeeling eenige grond bestaat; want ARBACES, die de teugels van het bestuur opvatte, verplaatste den rijkszetel naar *Ekbatana* in *Medië*, terwijl BELESYS stadhouder werd van *Babylon*. — Intusschen werd *Babylon* daardoor geen zelfstandig rijk, evenmin als *Medië*. *Assyrië* was van dynastie veranderd, maar *Assyrië* zelf was als rijk gebleven. — Ook verschijnt weldra *Nineve* niet alleen weder als bloeijende stad, het komt ook voor als residentieplaats. Immers de Profeet JONA, die last ontving, om aan *Nineve* boete of ondergang te prediken, en die ten tijde van JEROBEAM II, dus omtrent het jaar 840 vóór CHRISTUS leefde, *maakte zich op*, zegt het verhaal, *en ging naar Nineve. Nineve nu was eene onvergelijkelijk groote stad, van drie dagreizen in den omtrek; en* JONA *begon de stad door te gaan, eenen dag lang daarin omwandelende — — en het woord kwam tot den Koning van Nineve.* (*) Omtrent het jaar 770 treedt

(*) *Jona* III: 1—6.

Digitized by Google

PUL, als alleenheerscher van *Assyrië*, in de Bijbelsche Geschiedenis op. Hij verschijnt met zijne benden in het rijk der tien stammen; hij keert met 1000 talenten zilvers terug, nadat hij MENAHEM in het koningrijk bevestigd en tot zijnen bondgenoot gemaakt had. — Zijn opvolger was TIGLATH-PILEZER. Door AHAS, Koning van *Juda*, werd hij naar *Palestina* geroepen; hij zoude hem bijstand bieden tegen PEKAH en REZIN, Koningen van *Israël* en *Syrië*, die zich vereenigd hadden, om *Juda* onder elkander te deelen. AHAS kocht de bescherming van den Assyriër voor zijne eigene schatten en die van den tempel; en inderdaad hij werd gestreng op zijne vijanden gewroken. Immers TIGLATH-PILEZER veroverde *Damascus;* REZIN liet hij ter dood brengen, en *Israël* overwon hij en bragt eenige stammen naar zijn rijk. De inwoners van *Syrië* voerde hij weg naar de boorden van den *Kir*, eene rivier in *Medië;* — eene opmerkelijke bijzonderheid, M. H.! waaruit blijkt, dat *Medië* toen eene *Assyrische* provincie, en geenszins een zelfstandig rijk was. — Onder den zoon van dezen verhief zich *Assyrië* tot eenen hoogen trap van bloei en magt. Immers SALMANEZER, die van 730—720 regeerde, maakte HOSEA, den Koning van *Israël*, schattingpligtig; toen deze weigerde de schatting te voldoen, veroverde hij *Samaria*, nam Koning en volk mede naar *Assyrië*, en overwon *Fenicië*, met uitzondering van *Tyrus*. Onder *Assyrië's* benden zag JEZAJA toen ten tijde *Elam* met den pijlkoker en *Kir* met het ontbloote schild. (*) In dit een en ander staat een rijk voor ons, dat van de Middellandsche Zee tot aan de Kaspische, dat tot aan de Perzische Golf zich uitstrekte. — Alleen *Egypte* trotseerde in het Westen deze kolossale magt. *Egypte* had zich verstout, verbonden met *Israël* te sluiten, en het scheen, dat ook *Juda* bij de FARAO's heul wilde zoeken, om zich van den tribuut te ontheffen. — De opvolger van SALMANEZER, de Assyrische Koning SARGON, zond een leger onder TARTAN tegen *Egypte*. *Asdod*, de sleutel des lands, viel in de handen

(*) *Jes.* XXII: 6.

Digitized by Google

der Aziaten; (*) het schijnt, dat zij zelfs tot *Theben* zijn doorgedrongen (†). — Op nieuw ondernam SANHERIB, SARGONS opvolger, den togt. Spoedig waren *Juda's* vaste steden veroverd; (§) door schattingen van HISKIA werd de krijgskas gestijfd, *Jeruzalem* opgeëischt, en met het hoofdleger een inval in *Egypte* beproefd. Een der Priestervorsten van *Meroë*, TARHAKO, redde het *Nijl*-dal; met *Egypte's* dapperen en *Jeruzalem's* verdedigers schenen Gods Engelen te strijden. SANHERIB's honderdduizenden vielen; hij zelf week in overhaaste vlugt naar *Nineve*.

Daarhenen terugkeerende, vond hij overal oproerige beweging. De oostelijke provinciën hadden, op het gerucht van deze ongevallen, eene poging gedaan zich te bevrijden; *Medië's* bergbewoners zochten het juk, het drukkende juk der overheersching, af te schudden. Gelijk deze in het Noorden, zoo verhieven zich de *Babyloniërs* in het Zuiden tegen het geweld. De *Grieken* vielen daarenboven in *Cilicië*. Tegen deze allen worstelde SANHERIB; maar, terwijl hij het zwaard zijner vijanden ontkwam, viel hij onder de dolken van twee zijner zonen; ADRAM-MELECH en SAREZAR vermoordden hem in den tempel van NISROTH, te *Nineve*. — Te vergeefs zocht zijn derde zoon EZAR-HADDON het zich oplossend staatsligchaam door wijs en krachtig bestuur te bewaren. Hij liet MANASSE naar *Babel* brengen; hij verplaatste oproerige volken en stadhouders; — den ondergang vertragen kon hij, dien beletten vermogt hij niet.

SAOSDUCHIN, zijn zoon, streed tegen *Medië* niet ongelukkig; doch *Medië* sloot zich aan *Babylon*, — zijne bergzonen onder den krachtvollen en wijzen CYAXARES werden vereenigd met de benden der *Chaldeërs*. Deze waren uit hunne oorspronkelijke woonplaatsen, de Armenische Gebergten, omtrent het jaar 747 vóór C., naar de vruchtbare streken van *Babel* verplaatst. Reeds, omtrent 30 jaren later, hadden zij onder MERODACH BALADAN (**) eene poging ondernomen,

(*) *Jes.* XX: 1.
(†) *Nahum* III: 8—10.
(§) *Jes.* XXXVI: 1.
(**) *Jes.* XXXIX: 1.

Digitized by Google

om hunne vrijheid te herkrijgen, doch eerst ten jare 625 gelukte dit aan den stadhouder van *Babylon*, NABOPOLASSAR. De Chaldeër en Mediër wierpen zich op den Assyriër. De trotsche kolossus, waarvan toen SARAK of CHYNILADDAN het hoofd was, viel uiteen. Verschrikkingen gingen gepaard met de verovering van *Nineve*. Een Profeet van Israël beschrijft het stormenderhand innemen der stad aldus hoogst schilderachtig (*): *Wat klappen der zweepen! wat donderend gerammel der raderen! wat paardengetrappel! wat raatlen der wielen! De ruiter rent aan, en de zwaarden vlammen en de spiesen bliksemen. — Wat hoopen van dooden, wat stapels van lijken men struikelt er over!* — En niet alleen *Nineve's* heerschers en bewoners vielen, ook *Nineve* zelf. Op eene schrikbarende wijs werd het verwoest. Een ander Profeet (†) zegt: *Nineve zal tot eene woestijn worden, tot eene uitgedroogde wildernis. — In haar midden zullen de kudden zich neerleggen, een gansch volk van wild gedierte; ook de pellikaan en uil zullen in hare bouwsieraden overnachten, hare stem zal krassen uit de vensters; de drempels zijn met puin bedolven; het cederen tafelwerk is afgerukt. — Is dit die vrolijk woelige stad, die zoo gerust daar neder zat, die in haar harte sprak: wat* IK *ben, dat is niemand meer? Hoe is zij tot eene verwoesting geworden, een leger voor het wild gedierte! Al wie daar door trekt zal u beschimpen en wijzen met de hand.* — En inderdaad de verwoesting, over *Nineve* gekomen, was zoo groot, dat men langen tijd zelfs aan het aanwezen van overblijfsels der oude Assyrische hoofdstad twijfelde. De overlevering wees daarvoor eene moskee aan, die de *Turken Eski Niniva*, de Christenen *Nunia* noemden. Omringd van eenige woningen, stond zij aan de oostelijke *Tigris*-boorden, een half uur ten Noorden van *Mosul*. Gelijk zijzelve lag op eenen heuvel, zoo was het heuvelig in den geheelen omtrek. — En toch men is er toe gekomen, die heuvelen voor graf-

(*) *Nahum* III: 1.
(†) *Zefanja* II: 13—15.

Digitized by Google

heuvelen van de oude regentenstad van *Assië* te houden. Zij zijn thans naauwkeurig opgenomen. Gevonden heeft men, dat zij een parallelogram van wallen vormen, die uit overblijfselen van muren bestaan. De westkant strekt zich langs den *Tigris* uit. Vijf en dertig honderd schreden is daar de ruïnenwal lang. De oostzijde van het langwerpig vierkant telt bijna duizend passen minder. De noordkant is op twee duizend passen gemeten; de zuidkant heeft slechts dertien honderd. Die aardwallen dragen er de sporen van, dat zij eens, verbonden, een geheel omsloten; zij toonen nog muren geweest te zijn van twintig, zelfs hier en daar van veertig voet dikte. — En toch, M. H.! hoe groot de ruimte ook moge zijn, door dat murenvierkant omgeven, het kon geenszins geacht worden geheel *Nineve* omsloten te hebben. Neen, slechts de eigenlijke citadel, of de verschanste koningsstad, of beide zamen had men daarin gevonden. Van haar, als het middelpunt, moest *Nineve* zich hebben uitgebreid. Ten oosten, waar de Kurdische hoogten zich verhieven op den weg naar *Reshideh* en *Vana*, — ten noorden, waar puinheuvels aan den *Chosar*-stroom gezien worden, — ten zuiden, waar op uren afstand weder ruïnenbergen liggen bij het dorp *Jeremdscha* zou men slechts zoeken, — en overal zou men overblijfsels vinden van de reusachtige stad. — En het vermoeden is waarheid geworden, gedeeltelijk nu reeds; het zal verder zijne bevestiging ontvangen. Immers toen men ten jare 1843 opdelvingen begon bij het dorp *Khorsabed*, vijf uren oostelijk van *Mosul*, ontdekte men niet alleen de basis der muren, men vond ook nog gedeeltelijk het op die grondslagen gemetselde. Men zag dien muur bedekt met *bas-reliefs*. Afbeeldingen van vestingen, die op het punt staan van te vallen, van krijgslieden, die de verdedigers zijn, aanschouwt men. En niet alleen krijgslieden, ook vrouwen ziet gij afgebeeld. Terwijl deze figuren beneden het peil zijn der gewone menschelijke grootte, ontmoet gij op andere kolossale gestalten. Zij overtreffen in teekening en anatomische naauwkeurigheid de overblijfselen van *Persepolis*. De wetenschap stond verbaasd op het vernemen van deze ontdek-

Digitized by Google

kingen, die nog slechts het begin waren van grootere, welke volgen zouden. Die eerste ingezamelde garven strekken ten onderpande van eenen oogst, wiens rijkdom onmogelijk is te bepalen. *Parijs* heeft vóór den roof der kunstgewrochten van het Westen thans de eerlijk verkregene bezitting der eerstelingen van *Nineve's* overblijfselen ontvangen; de geschiedenis verkreeg er eenen schat in, lang onder de aarde verborgen. — *Nineve's* opstanding zoude *Europa* opgetogen houden, gelijk eens *Nineve's* val geheel *Azië* ontroerde.

Die ondergang was *Babels* verheffing. — Immers *Babel* verloor in *Nineve* de mededingster, waarhenen NINUS reeds in den schepter den tooverstaf gebragt had van rijkdom en eer. — NABOPOLASSAR herstelde, na vijftien eeuwen, deze onregtvaardigheid, en toen de zoon van dezen, NEBUCADNEZAR, met de dochter van CYAXARES gehuwd, eene wereldmonarchie vestigde, werd *Babylon* het middelpunt, waarhenen de roof des lands vloeide, om aan de grootheid en weelde der hoofdstad dienstbaar te worden. Zoodanige wereldheerschappij werd NEBUCADNEZAR verleid op te rigten. Immers de strijd tusschen *Azië* en *Afrika* was begonnen. SARGON en SANHERIB hadden den *Isthmus* van *Suez* overschreden en in het *Nijl*-dal zich gewaagd; maar thans daagde Farao NECHO op en drong door tot aan den *Eufraat*, ten einde *Azië* aan *Afrika* te onderwerpen. De oude NABOPOLASSAR vertrouwde aan zijnen zoon het lot der werelddeelen, en de slag bij *Circesium* of *Karchimis*, zes eeuwen vóór onze jaartelling, besliste voor *Azië*. NEBUCADNEZAR, de vliedende *Egyptenaars* vervolgende, had de eerste schrede gedaan op de baan der zegepraal. Het Westen lag voor hem met al zijne uitgestrektheid, met al zijne schatten. *Syrië* werd veroverd, *Judea*, onder JOJAKIM en JECHONIA cijnsbaar, en toen ZEDEKIA den tribuut weigerde, sluitende daarenboven met andere afvalligen een Voor-Aziatisch volkenverbond, waarvan *Egypte's* Farao de Beschermheer was, viel *Jeruzalem* in puin, volk en Koning in ballingschap. Doch voor de golven van *Tyrus* stuitte eene magt, die

Digitized by Google

niet over de zee, die slechts over land scheen verleend te zijn. Zoo ver echter dat land voor NEBUCADNEZAR's oog zich uitstrekte, onderwierp hij het aan zijne onwederstaanbare wapenen. *Egypte* — zoo zegt de overlevering, in vergrootende taal sprekende — heeft hij verwoest, *Ethiopië* overwonnen, *Libyë* aan zich onderworpen; tot aan *Iberië* en tot aan de zuilen van HERKULES diep in het Westen, tot aan *Indië* in het Oosten heeft hij zijn zegevierend zwaard geplant. En toen er niets meer te overwinnen was, zocht hij den roem der bouwkunst van *Assyriës* heerschers, van *Babylons* stichters en begunstigers te verdonkeren. Terwijl hij een tweede NINUS was, wilde zijne gemalin NITOKRIS eene tweede SEMIRAMIS zijn. — *Babel* zou het middelpunt worden van den handel tusschen *Indië* en de Middellandsche Zee. *Teredon*, aan den mond van den *Eufraat* stichtte hij, hij deed het, ten einde de schepen, die *Indiës* produkten, de zuidspits van het Arabisch schiereiland omvarende, naar de *Idumeïsche* of *Egyptische* havens bragten, den korteren weg over de waterbaan van den *Eufraat* kiezen en ze naar de hoofdstad van zijn rijk voeren mogten. Van daar zouden zij, als van eene groote stapelplaats naar het Westen worden overgebragt. — Hij vergrootte nog de stad vooral aan de westzijde van den *Eufraat*, hij versterkte den muur, dien hij tot twee honderd ellen hoogte opvoerde; een tweede verhief zich achter dezen. Gebouwen liet hij optrekken, veel waterwerken maken en een nieuw paleis opvoeren; niets scheen aan het geluk van dezen sterveling te ontbreken. Daar stond hij vol weltevreden zelfbehagen op de tinnen van zijnen koningsburgt, zag op *Babel* neder, dat hij in alles versierd, in alles vergroot en versterkt had, en zeide: *»is dat niet het trotsche Babel, dat ik gebouwd heb?*" — Maar toen werd de verwaande waanzinnig — en na zijnen dood bezweek zijn troon, die op het zand der woestijn gesticht was. Onwaardige en zwakke nakomelingen waren zijne opvolgers. EVIL-MERODACH, zijn zoon werd door zijnen eigenen schoonbroeder vermoord, door NERIGLASSAR. Te vergeefs

Digitized by Google

riep deze CRESUS te hulp; dolk met dolk werd hem vergolden; en, als of de misdaad nog aan den zoon moest gewroken worden, werd ook het onmondig kind van NERIGLASSAR, LABOROSOARCHOD, na negen maanden de kroon te hebben gedragen, vermoord. NABONIDES kwam in diens plaats, wiens lot, als BELZAZAR, bekend is uit de verhalen des Bijbels. — Uit *Perzië* daagde, in CYRUS, de wreeker op, en *Babylons'* dynastie viel, gelijk die van *Nineve* reeds gevallen was. Doch *Babel* zelf viel niet. Schoon van den zetel der regering beroofd, bleef het dien der beschaving, welke zoo lang binnen hetzelve gestaan had, bewaren; en op deze, M. H.! vestig ik, als zijnde het middelpunt van de inspanningen der beschouwde volken, nog eenige oogenblikken uwe aandacht.

De oude Babyloniërs hadden Priesters. Deze maakten zamen eene kaste uit, in welke alleen, als de Koning het beval, zulken die niet door afstamming tot haar behoorden, werden opgenomen, doch niet, dan nadat zij onderwezen waren geworden in het schrift en de taal der *Chaldeën*. (*) De Bijbel, die hen Wijzen van *Babel* of Chaldeën noemt, onderscheidt hen in Wigchelaars, Starreduiders en Bezweerders. (†) Aan hun hoofd stond een Opperpriester. Hij oefende zelfs op het hoog bestuur grooten invloed uit. Een tiran, als NEBUCADNEZAR, mogt de Wijzen van zijn land stellen tot voorwerpen van zijne willekeur en geweld, hij kon toch niet beletten, dat de teugels van het bestuur na zijnen dood in de handen van den oppersten Magus kwamen en er in bleven tot zijn zoon den rijkszetel beklom. — Wat er van wijsheid en wetenschap in *Babel* was, zij kweekten het.

Hun *schrift* behoorde tot het spijkerschrift, denkelijk een oorspronkelijk Arameïsch schrift, dat vervolgens door een groot gedeelte van *Azië's* bewoners is overgenomen. Het verdiende zoodanig uitstekend bewijs van goedkeuring. Immers uitgaande van de lijn, plaatst het die horizontaal of perpendikulair of verbindt beide, zoodat zij eenen hoek vor-

(*) *Dan.* I: 3, 4.
(†) *Dan.* II: 2.

Digitized by Google

men. Door zamenstelling en herhaling worden gemakkelijk alle letters daargesteld. Want letterschrift is het spijkerschrift, althans dat der oude *Babyloniërs*. Ook kan men zich geen schrift denken, zoo geschikt, om gedrukt te worden in den reeds gevormden, doch nog ongebakken steen; geen ook, dat gemakkelijker door den beitel in den steen wordt gehouwen. Het is waarschijnlijk, dat het schrift, 'twelk men dagelijks gebruikte, daarvan verschilde, maar daarvan bestaan geene overblijfsels. Daarentegen is veel oud Babylonisch spijkerschrift bewaard, dat nog op zijne lezers en vertalers wacht. Dan eerst, als het die gevonden heeft, zullen wij in staat zijn te bepalen, van welken aard en omvang de wijsheid van *Babel* was.

De oudste getuigenissen zijn daarin algemeen en eenparig, dat in de streken van *Babel* reeds vroeg de *Starrekunde* werd beoefend. Inderdaad er was veel, dat de bewoners van *Mesopotamië* moest uitlokken. Een altijd heldere hemel zweeft over deze landen; hij rust op eenen gezigtseinder, welke in die vlakke streken door niets belemmerd wordt. De majesteit, orde en zegen van de hemellichten, die daar flikkerden, deed ze den *Babyloniër* als hoogere wezens aanmerken, die grooten invloed uitoefenen op het lot der aarde bewoners. Daarom zocht hij ze niet alleen door vereering hulde te brengen en ze zich genegen te maken, hij zocht ook zijne zucht om de toekomst te kennen, door het opzien naar boven, te bevredigen.

De Babyloniërs eerst Astrologen zijnde, werden als van zelve Astronomen. Zij moeten het ver gebragt hebben in sommige gedeelten der Starrekunde; want, hoe weinig bijzonderheden ons daarvan ook bekend zijn, wij vinden onder anderen door PTOLEMEUS dertien waarnemingen aangeteekend, die zij deden, waarvan tien maansverduisteringen en constellatiën betreffen. De Astronomie van onzen tijd erkent de groote juistheid van hunne opmerkingen. De toren van *Babel* was het observatorium der *Chaldeën*. In acht terrassen zich verheffende, had elke derzelve eenen omgang, terwijl trappen, van buiten aangebragt, van

Digitized by Google

terras tot terras leidden. Op het bovenste deden de *Chaldeërs* hunne astronomische waarnemingen. Ten einde dit gevaarte te beter voor het doel mogt geschikt zijn, was het ook volkomen naar de rigting der vier hemelstreken gebouwd.

Die toren was tevens tempel van de opperste *Godheid des lands*, als hoedanige onder Astrolatren altijd de Zon wordt vereerd. Hier ontving zij onder den naam van *Bel* of *Baäl* hulde. Daar, in die bovenste verdieping, had men zijn troonleger gespreid; daar stonden des Afgods gouden banken en tafelen, terwijl in de nabijheid van dien toren het groote altaar van den *Bel* opgerigt was, waar men hem, en, gelijk HERODOTUS zegt, eens in ééne offerande voor duizend talenten wierook offerde; daar verhief zich ook de gouden beeldzuil van *Bel*, die, naar denzelfden Griekschen Schrijver, veertig voet hoog was. Doch tot *Bel* bepaalde zich de vereering der *Babyloniërs* geenszins; de Maan ook diende men onder den naam *Mylitta* en aanbad de vijf hoofdplaneten. Ook van deze voorwerpen der vereering maakte men weldra beelden; voor de beelden bouwde men tempels; de dienst werd een Fetischdienst, gepaard met hoogst zinnelijke en wellustige, gepaard soms ook met bloeddorstige bedrijven. Aan *Mylitta* moest iedere vrouw, althans eens in haar leven, offeren, door zich den vreemdeling prijs te geven.

Intusschen was ook buitendien de *leefwijs* der Babylonische vrouwen alles behalve ingetogen. Bij maaltijden, waar gewoonlijk brasserij en overdaad heerschte, legden de vrouwen niet alleen de schaamte, zij legden er ook de kleeding af. — En inderdaad de weelde moet aldaar groot zijn geweest. Aanziet dien bewoner van de *Eufraat*-stad. De beschrijving der Ouden zegt, dat zijne kleeding kostbaar is. Hij draagt over het lange linnen gewaad een boomwollen, hij heeft over hetzelve nog een wit opperkleed. Het is niet alleen om de verwarming, het is vooral om de versiering. Het gewaad van den rijke is waarlijk eene koninklijke dragt. Hoe rijk is die tooi van edele gesteenten, die niet alleen van de vrouw schitteren, die ook de man aanneemt. Aan

Digitized by Google

zijne vingers prijkt de gegraveerde zegelring, in zijne hand houdt hij de kunstig gesneden rotting. Gaat in zijne woning. Daar wandelt hij op tapijten, die den grond tot eene groote schilderij maken, want in die vloerkleeden zijn gekleurde figuren geweven. Ziet die banken; op zachte peluwen, overtogen met zijde, laat hij zich neder; die nachtlegers, — welke kostbare dekens zijn het deksel! Hoe kwistig is hij met het reukwerk, dat als welriekend water stroomt, als geurige olie het huis vervult, als branding walmt op de altaren!

Het verwondere u niet, M. H.! *Babel* is niet alleen hoofdstad of tweede stad van het rijk, *Babel* is ook *koopstad.* Als uit een middelpunt, gaan van daar de karavanen. Één weg leidt naar het Oosten, eerst in eene noordelijke rigting. Hij gaat naar *Armenië* de Kaspische poorten door; hij bereikt *Aria*, en buigt zich van daar naar de Indische grenzen. Een andere arm blijft de noordelijke rigting volgen; men komt langs denzelven tot *Baktra*, de stapelplaats van het oostelijk *Azië*, aan de grens der goudlanden. De derde karavanenbaan strekte zich naar het Westen; hij eindigde niet aan de Middellandsche Zee, hij liep *Klein-Azië* door. En bij die landwegen had de natuur de waterbanen geopend, hoog van het gebergte tot aan de groote zuidelijke Golf. Die Golf zelve, schijnt zij niet er toe bestemd om de haven van de *Indische* Zee te zijn? De *Babyloniër* zelf mogt de schepen niet bouwen en ze sturen naar *Voor-Indië*, — de *Feniciër* bragt de kostelijke voortbrengsels met zijne vaartuigen op den *Eufraat* en *Tigris.*

Doch om den koophandel en de nijverheid werd de *landbouw* niet verwaarloosd. *Babel*, indachtig er aan, dat het aan den ploeg zijne opkomst was verschuldigd, bleef steeds volharden, in groote dingen ten behoeve van denzelven te ondernemen en te volbrengen. De bewoner van die streken was er toe genoodzaakt. De *Eufraat* en *Tigris* overstroomen wel, doch niet gelijk de *Nijl*, werpende de vruchtbaarheid in den schoot van de bewoners der boorden. Als het laatste vierde gedeelte van Mei komt, rijst de *Eufraat*. In het

Digitized by Google

middelste deel van zijnen loop verheft hij zich twaalf voeten en soms meer; verder naar beneden klimt hij niet zoo hoog; maar weldra daalt hij ook weder. Met den *Tigris* is het anders. In November, wanneer in *Armenië* veel sneeuw en regen valt, begint zijn klimmen; rijzend blijft zijn water tot de maand Mei; dan daalt het weder tot Augustus. Doch regelmatig is deze stroom niet. Het karakter van den wildscheurenden bergstroom bewarende, zwelt hij soms met zijne wateren zich zeven en twintig voet verheffende, — zwelt met kracht en spoed, verscheurt zijne boorden, bedreigt zijne steden en verwoest de velden. Weinig slibdeelen laat hij achter. — Daarentegen vloeit de zusterrivier statig en langzaam daarhenen; kalm is zij in haar rijzen en dalen; eene vruchtvoedende korst laat zij achter; zij ligt verspreid over de landen, welke zij bezocht. Inderdaad de mensch vond hier veel werk voor zijne hand, veel inspanning voor zijnen geest; om het schadelijke onschadelijk en den beperkten zegen groot te maken was hij daar geroepen.

Gedreven door dien wensch spant hij zich in. Hier werpt hij dijken op aan de rivier, daar bouwt hij steendammen door de rivier. Door het eerste beperkt hij de watermagt; door het andere dwingt hij haar tot eene aanzwelling op zekere plaatsen. Het is, ten einde het land, dat anders niet overstroomd zou worden, bevochtiging ontvange; het is ook, ten einde het water, vallende over den steendam, met grooter kracht de schepraden wentele, die de aquadukten, welke verre landwaarts inloopen, moeten vullen. De *Babyloniër* graaft waterleidingen. Als gij dien bodem daar doorkruist, — overal zijn overblijfselen of sporen van kanalen, diepen, griften. Thans droog liggende, vormden zij eens een zilveren net, dat over geheel *Babylonië* lag uitgespreid. Ook aan de oostzijde van den *Tigris* vindt gij de sporen van zulke waterleidingen. En onder deze, welke groote werken. Van de eene tot de andere rivier, dwars door *Mesopotamië*, strekken zij zich uit over eene lengte van tien of twintig of dertig mijlen. Groote schepen varen op het *Isa*-kanaal, het *Sarsar*-kanaal en het *Naharmalcha*-kanaal. Ginds voeren zij het

Digitized by Google

water van den *Eufraat* aan den *Tigris* toe; het is boven *Babel*, waar het bed van dezen lager is, dan dat van genen. Elders, waar het tegenovergestelde plaats heeft, laten zij den *Tigris* teruggeven wat hij ontvangen had. Zoo beletten zij ook dat de rivier zich zelve eene baan ter ontlasting breke. Tot dat einde dienden ook de groote waterkommen, die ten behoeve van den *Eufraat* bestonden. Wij zijn, M. H.! toen wij de broederstroomen met onze oogen volgden, de sporen van de straks vermelde werken niet onopletlend voorbij gegaan; ook die van de bassins der Ouden ontgingen ons niet. Waar nu boven *Babel* die meeren zijn, daar waren eens de kolossale gemetselde waterbakken; een van deze had een en twintig uren omvang. Waar thans beneden *Babel* de moerassen zich uitstrekken, daar was vroeger de stroom in kronkelbogten geslingerd, daar leidde men hem rond, daar leidde men hem af naar welgevallen. Wat *Babels* landbewoners in het klein hadden beproefd, deden *Babels* Koningen in het groot. Volken onder het juk gebragt hebbende, bedwongen zij stroomen. Het was eene verbazende inspanning, gerigt op het water, dat de grootste weldoener en de gevaarlijkste vijand van den *Babyloniër* was. Maar die inspanning was oefening; die strijd gaf krachten. De ontwikkeling van die streken zou niet zoo groot geweest zijn, wanneer de landbouw niet die zorg vereischt, wanneer zij die niet gevonden had.

De *bouwkunst* was in die landen, van de oudste tijden af, met de bewerking van den akker verbonden. Zij heeft het land vervuld met steden en stedengevaarten. Het is bijna ongeloofelijk wat de reizigers verhalen, die in de jongstverloopene jaren het oude *Sinear* doorkruist en *Mesopotamië* doorzocht hebben. De geheele oppervlakte ligt bedekt met heuvels, die de overblijfsels van steden bevatten, steenen, pannen, glas en puin! — Wij hebben, M. H.! die tooneelen van verwoesting opgemerkt bij onze rivierbeschouwing. Zullen wij bij een derzelve nog stilstaan? Ik weet reeds bij welk gij mij roept met u te vertoeven; niet waar, bij de puinhoopen van *Babel?*

Digitized by Google

Vergunt mij echter, M. H.! dat ik eene opmerking aan die beschouwing doe voorafgaan. Het is deze, dat gij geene overblijfselen, hoedanig die waren, welke in het *Nijl*-dal ons opgetogen hielden, hier moet verwachten. De *Egyptenaar* bouwde zijne tempelen en paleizen uit de rotsgevaarten van zijn land. Deze boden hem niet alleen eenen overvloed van zandsteen, maar ook van graniet. De verbazende gevaarten, die hij uit groote rotsbrokken zamenstelde, kon evenmin de tijd verwoesten, als het menschelijk vermogen, ten zij het zich tot het uiterste inspande, in staat was, ze te vernietigen. Maar den *Babyloniër* ontbreken die bouwstoffen; zijn land levert slechts klei op; zelf moet hij steen maken. Kleine langwerpige vierkanten — ziet, daarmede moet hij bouwen. Het uit zoo veel deelen zaamgevoegde zal zich ligter scheiden; den steen, aan de zon of in het vuur gebakken, vergruist de tand des tijds of menschelijke kracht. Ook in de wijze van bouwen is de *Babyloniër* door de bouwstof beperkt. Zuilen met heerlijke kapitelen kunt gij niet verwachten, waar geen steen is, dien men tot kolom kan beitelen; pilaren slechts, om de plaats er van te vervangen; gewelven slechts, die komen voor *Egypte's* steenen daken. — En verplaatst u nu vrij aan den *Eufraat*, waar hij midden door het tooneel van het verwoeste *Babel* stroomt. Gij ziet ontelbare puinheuvels; zoo ver uw oog reikt is de bodem golvend. Zes heuvels steken boven de andere uit. Aan de oostzijde der rivier liggen er drie op ééne rij. Het is de massa van *Mudschelliba*, de *Kasr* en de *Amran*. De eerstgenoemde bevat de overblijfselen van den burgt; de tweede is het overschot der hangende tuinen, — een enkele boom slaat nog zijne wortelen in het gebroken muurwerk; de derde was denkelijk de zuidelijke sterkte. Aan de westzijde der rivier rijst de kegelachtige puinberg *Tulbo*, de hoogere *al Heimer* en eindelijk de *Birs Nimrod*. Legt gij over dien golvend gewordenen bodem het vierkant, gij erkent althans aan de oostzijde de lijn van *Babels* omtrek weder; gij hebt zijden van zes uren lang. Daar binnen is geen hand vol aarde op te rapen, dat niet puin is. Doch het meest treft u de *Birs Nimrod*. Van den zuidoostkant

Digitized by Google

gezien, vertoont zij het beeld van eenen langgestrekten heuvel, die in het Westen piramidaal eindigt; van den westkant daarentegen is de verheffing eene steile. En, als men naauwkeurig die massa opneemt, men vindt sporen van eene drievoudige verheffing; het benedendeel, het daarop staande, en eindelijk eene vierkante gemetselde hoogte, die in eenen tand eindigt. Die tand boort vijf en twintig voeten in de lucht, — die toren, waarop hij staat, twee honderd voeten. Het is zwaar muurwerk, gespleten, maar krachtig; een tronk te midden der afgehouwen takken staat de *Birs Nimrod* daar! Er is geen twijfel aan, in haar staat het overblijfsel van een der oudste bouwgewrochten voor ons, *Babels* toren. De heuvel aan de oostzijde is de plaats waar het groote altaar stond, waar ook het schathuis rees, opgevuld met *Nineve's* en *Jeruzalems* schatten, waar ook het kolossaal beeld van den *Bel* zich verhief. Die verheffing van den bodem rondom de *Birs Nimrod*, is vier duizend voet lang en drie duizend breed. Juist, M. H.! de maat van het vierkant, dat dit heiligdom insloot, dat, zijne afsluiting zijnde, ook zijne sterkte was. En treedt gij in die gewelven daaronder, gij vindt doodkisten, gebroken aardwerk, verglaasde tigchels; en klimt gij naar boven, de vastheid van den steen is het eenige, dat uwe bewondering opwekt. Doch bedachtzaam moet de moedige zijn, die zich in deze bouwvallen begeeft. Gelijk JESAJA voorspelde (*) is het geworden. *Daar zal de boschkat neerliggen en hetgeen nu huizen zijn met haar geluid vervullen; daar zullen struisen wonen en satyrs huppelen. In hunne paleizen zullen wolven huilen en de draken in de lustpaleizen.*

Alzoo is *Babel*, de heerlijkheid der *Chaldeën*, het sieraad der koningsteden, de hoovaardigheid van *Azië* gevallen! — Ik heb gezegd.

(*) *Jes.* XIII: 21, 22.

Digitized by Google

HET MENSCHELIJK SPRAAKVERMOGEN.

Door

W. A. VAN DIEST,

S. S. Min. Cand.

(Voorgelezen den 5 Febr. 1846 in het Departement der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen: *Buren en omliggende Dorpen.*)

De mensch, het verhevenste voortbrengsel der Goddelijke almagt en liefde, staat aan het hoofd der gansche schepping. Met een' fieren gang, een opwaarts gerigt hoofd en een' trotschen blik treedt hij als Heerscher der aarde en als Koning der dieren daarhenen, en doorloopt met zijne gedachten, als in één oogenblik, de onmetelijke ruimte van het Heelal. Het schoone en verhevene zijner gestalte, de sprekende trekken van zijn gelaat, de sierlijke vorm en buigzaamheid zijner leden, en de zoo kunstige werking zijner handen en voeten, verheffen hem in aanzien boven het gedierte des velds. Met een' heerlijken aanleg en een' onsterfelijken geest toegerust, staan hem daarenboven nog vijf zintuigen ten dienste, die, als gezwinde boden, oogenblikkelijk aan zijnen geest overbrengen, wat van buiten door hen wordt waargenomen. Ja, gij zinkt in bewondering weg bij het aanschouwen van dit kunstgewrocht des Almagtigen, hetwelk zijns gelijken niet heeft in de gansche u omringende natuur.

Niets is er evenwel, waarin de zoo rijkbegaafde mensch meer boven andere schepselen uitmunt, dan door de *spraak*; een bewonderenswaardig vermogen, waardoor hij zijne gedachten over zinnelijke voorwerpen en zedelijke onderwerpen, door bepaalde klanken, afgescheidene woorden en aaneengeschakelde volzinnen, verstaanbaar maken en zijne denkbeelden in de ziel van anderen gemakkelijk overbrengen kan. Hij bezit, in één woord, de magt van te kunnen spreken en hetgeen hij denkt of gevoelt door middel der stem aan anderen mede te deelen. Het redelooze dier drukt, wel is waar, ook deszelfs gewaarwordingen, neigingen of begeerten op eene hoorbare wijze uit, maar het wordt slechts door instinkt gedreven en is aan bepaalde geluiden gebonden, om zijne

Digitized by Google

droefheid, vreeze, dankbaarheid, vertrouwen of afschuw te openbaren. De mensch daarentegen is in staat om de denkbeelden van zijnen redelijken geest of de gevoelens van zijn bewogen gemoed op eene verschillende wijze in behoorlijk zamenhangende en welluidende klanken kenbaar te maken; ja, wat meer zegt, hem alleen is het vermogen geschonken, om zijnen Schepper en Weldoener te loven, te danken en te verheerlijken.

Over dit vermogen nu, waarmede Gods milde hand den mensch heeft toegerust, te spreken, kwam mij ongepast noch onbelangrijk voor. Ik wilde dan uwe aandacht bepalen,

I. *bij den aard en de hooge voortreffelijkheid van ons Spraakvermogen, met dat der dieren vergeleken;*

II. *bij het uitnemende voorregt, het uitgebreide nut en de veelvuldige genoegens, aan het bezit van dit edele werktuig verbonden;* en

III. *bij eenige hulpmiddelen, om het gemis van het Spraakvermogen eenigermate te vergoeden of deszelfs plaats te vervangen.*

Met andere woorden, ik zal spreken *over den aard, de hooge waarde en de middelen ter gedeeltelijke vervanging der menschelijke stem.*

I. Het voorregt, om zijne gedachten, neigingen of gewaarwordingen aan anderen te kunnen mededeelen, is slechts aan twee soorten van schepselen geschonken, aan den mensch namelijk en aan het dier. Uit dien hoofde verdeelt men de kunst van te spreken in een menschelijk en dierlijk spraakvermogen. En te regt. De waarnemingen toch, die bewijzen, dat ook dieren spreken kunnen en eene natuurlijke, doch hun alleen eigene taal hebben, zijn veelvuldig. Men behoeft slechts een opmerkzaam oog en een aandachtig oor, om zich te overtuigen, dat elk beest klanken en teekens bezigt, waardoor het zijne gevoelens te verstaan geeft. Laat ons, om deze taal te leeren, bij eenigen hunner als ter schole gaan.

Aanschouwt eens de hen, die hare kuikens rondom zich heeft. Zij zoekt spijze, vindt ze, en roept het kleine broedsel, om er met haar in te deelen. De kuikens verstaan de moeder en loopen terstond toe. Verliest de zorgvuldige moeder hen uit het gezigt, dan geeft het klagend geluid

Digitized by Google

der jongen u op eene hoorbare wijze hunne verlegenheid en nood te kennen.

Slaat ook acht op het verschillend gekakel van den haan, wanneer een mensch of hond de diergaarde binnentreedt en hij een' sperwer of eenig ander voorwerp ziet, dat hem schrik aanjaagt: hoe geheel anders is zijne stem, wanneer hij de hennen tot zich verzamelt of haar beantwoordt!

En wat geeft die kalkoensche hen te verstaan, wanneer gij haar klagende toonen hoort aanheffen? Treedt nader, en ziet, hoe de jongen zich onder hare vleugelen verschuilen. De moeder blikt opwaarts en verdubbelt hare jammerklagten. Wat ontdekt zij daar? Eene zwarte stip, die wij naauwelijks kunnen ontwaren en die ons later een roofvogel blijkt te zijn, welke de waakzaamheid en het doordringend oog der moeder, door de natuur onderwezen, niet heeft kunnen bedriegen. De vijand intusschen wijkt. Zij verheft eene juichende stem; de onrust is verdwenen; de jongen verrijzen als uit de dooden en schijnen zich als bij vernieuwing in de vrije natuur te verlustigen.

Wie kan verder de taal van den hond zonder deelneming aanhooren, wanneer dit getrouwe huisdier de vreugde doet blijken, welke het bij de tehuiskomst zijns meesters gevoelt? Hij springt, loopt weg en keert terug, met bevallige wendingen rondom zijnen beminden meester kwispelstaartende. Het dier blaft al springende, om zijne vreugde allerwegen bekend te maken, en men zou zeggen, dat het, daarmede onophoudelijk voortgaande, van blijdschap begon te spreken. Maar hoe verandert zijn toon daarentegen, wanneer hij, in een hok naast de deur geplaatst, 's nachts een' vreemdeling ontdekt en zijn' meester waarschuwt! En hoe verschilt deze toon weder van het geluid, dat hij aanheft op het zien van een' wolf! Ga met hem ter jagt, een haas is uit zijn leger opgejaagd, de hond blaft, en welk jager begrijpt hem niet, als hij zijn geblaf verdubbelt?

Verplaatst u met mij in een bosch en luistert aandachtig naar twee vogels, die elkander beantwoorden. Rigt gij uwen blik naar boven, dan zult gij twee sijsjes zien, die, na eenigen tijd van den eenen tak op den anderen gehuppeld te hebben, al neuriënde te zamen schijnen te overleggen, hoe en waar zij hun nestje vervaardigen zullen. Zij hebben elkander intusschen verstaan en het nestje is weldra

Digitized by Google

gereed. Straks zit het wijfje te broeijen. Het mannetje houdt zich daaromstreeks, en schijnt door de bevalligste toonen de verdrietelijkheden der broeijing te willen verligten en wegnemen. Later hoort gij de jongen om spijze roepen. Vader en moeder verschaffen die beurtelings; zij hebben ze ontvangen en houden zich stil.

Gij gaat op de jagt met een lokfluitje en door een' steenuil vergezeld. Ééne zwaluw bemerkt het; zij giert eenigen tijd rondom den droevigen vogel en vliegt weg. Omstreeks een kwartier uurs daarna ziet gij een geheel leger van zwaluwen toevliegen, die u noodzaken de jagt te staken. De eerste zwaluw heeft derhalve door hare stem de alarmklok getrokken.

Let, ten slotte, op de ooijevaren, die in den herfst zich troepsgewijs vereenigen, om naar de warmere gewesten van *Afrika* te vertrekken en in het voorjaar als boden der lente weder terug te keeren. Levendig staat het mij nog voor den geest, hoe ik meermalen in het najaar eene menigte ooijevaars op een stuk wei- of bouwland als reisgenooten vereenigd heb gezien. Zij schenen daar gekomen te zijn, om van hunnen togt een weinig uit te rusten. Eensklaps gaf een hunner door het klepperen het sein tot de afreis; allen vlogen in dezelfde rigting weg, en waren als in één oogenblik uit mijn gezigt verdwenen. En als een geloofwaardig reiziger ons verhaalt, eens in het laatst der maand Augustus eenige duizenden gelijktijdig over de stad *Konstantinopel* te hebben zien vliegen, zouden wij daaruit dan niet veilig mogen afleiden, dat ook deze, even als zoo vele andere trekvogels, eene hun eigenaardige spraak bezitten, waardoor zij vooraf den tijd en de plaats voor de zamenkomst bespreken, en alsdan op het bepaalde tijdstip zich vereenigen?

Doch waar zou ik eindigen, zoo ik de gansche rij van dieren wilde doorloopen, die allen eene bijzondere en hun eigendommelijke spraak hebben, waardoor zij elkander kunnen verstaan? Ik meen genoeg gezegd te hebben ter bereiking van mijn oogmerk, om u te overtuigen, dat ook dieren het spraakvermogen niet ontberen.

Maar hoe geheel anders is de taal der menschen, met die der opgenoemde dieren vergeleken! Terwijl het redelooze vee slechts eene spraak bezit om zijne behoeften te kunnen bevredigen of gevaren af te wenden, zoo bezitten wij haar om het te beheerschen en tot ons nut aan te wenden. Im-

Digitized by Google

mers, waar wij spreken, moeten zij zwijgen; waar wij gebieden, zij gehoorzamen. Geen dier is verder in staat om al de letters van ons Alphabet volkomen uit te drukken; het brengt slechts eenige bepaalde geluiden voort. De mensch daarentegen kan, door onderlinge omzetting, bijeenvoeging of afscheiding van letters, verschillende woorden zamenstellen om afgetrokkene begrippen kenbaar te maken. Even als op een toonkunstig werktuig het aanslaan van dezelfde snaar denzelfden toon voortbrengt, en verscheidene toonen, door middel van zamenzetting en vermenging, voor alle mogelijke veranderingen vatbaar zijn, even zoo kan hij, door de verschillende rangschikking, omzetting, verandering of verplaatsing van letters en woorden, onderscheidene denkbeelden opwekken, en alles, wat er in zijne ziel omgaat, op eene duidelijke en verstaanbare wijze te kennen geven. Zoo is het niet met het dier, dat aan klanken gebonden is. De hen b. v. kan niet de stem eener kat, noch de kat het geluid van eenen hond of vogel voortbrengen.

Is de spraak des menschen alzoo het kunstige middel, om al zijne gedachten mede te deelen, zij is tevens een werktuig, dat voor den hoogsten trap van volkomenheid vatbaar is. Het blaffen van een' hond, het maauwen eener kat, het loeijen van een' os, het hinniken van een paard, het brullen van een' leeuw, het krassen van een' uil, enz. is nog heden ten dage als vóór duizend jaren, en geeft altijd hetzelfde te kennen; terwijl de menschelijke stem tot eene aanmerkelijke hoogte van beschaving kan worden opgevoerd. Immers wij zijn niet meer met eene eenvoudige en duidelijke voorstelling tevreden, maar wij begeeren sierlijkheid en kracht van taal; het is ons niet genoeg, de gedachten van anderen te vernemen, maar wij willen, dat men ons de dingen in zulk eene gedaante of zamenhang voordrage, dat onze verbeelding daardoor op eene aangename wijze gespannen worde; en de ondervinding leert, dat de pogingen, tot voldoening dezer eischen in het werk gesteld, geenszins vruchteloos zijn. Allezins voortreffelijk mogen wij dan ons spraakvermogen, in vergelijking met dat der dieren, noemen.

Vraagt welligt iemand: hoe komt het toch, dat men onder zoo vele menschen, als op den aardbodem leven, er nimmer twee aantreft, die volkomen dezelfde stem voortbrengen? Gij vindt de oplossing dier vraag in het eerste

Digitized by Google

Deel van MARTINET's *Katechismus der Natuur*, alwaar hij zegt: »dat er tot vorming der spraak of liever tot het uit»spreken der vijf vocalen, eene verschillende gedaante aan »de holte des monds moet gegeven worden; terwijl tot die »der medeklinkers vier werktuigen des monds, als het ge»hemelte, de tong, de lippen en de neus, moeten mede»werken; en doordien deze deelen in alle menschen ver»schillen, zoo ontstaan hierdoor onder millioenen menschen »ook millioenen verschillende spraken of stemmen." Het is intusschen bevreemdend, dat die Schrijver de tanden niet onder de spraakwerktuigen heeft opgenomen, en dat ook de Heer J. DE VRIES, in zijne *Natuurkundige en opheldérende Aanmerkingen* op dit meesterstuk van MARTINET, deze leemte niet heeft aangevuld.

De overige gebreken der stemwerktuigen met stilzwijgen voorbijgaande, wil ik nog iets in het midden brengen omtrent het *stamelen* of *stotteren*, als zijnde een der hinderpalen, welke de behoorlijke werking van het spraakvermogen belemmeren. Het door mij bedoelde gebrek bestaat in eene dikwijls herhaalde uitspraak van dezelfde lettergreep, het zij in 't begin, het zij in 't midden van een woord. Er zijn ook stamelaars, die verpligt zijn het zelfde woord wel tien- of twaalfmaal te herhalen, vóór dat ze overgaan tot de uitspraak van een ander, en die vervolgens de overige woorden eener rede zeer goed uitspreken. Men kan zulk eene wanluidende en niet vloeijende uitspraak intusschen, wanneer zij niet uit een natuurlijk en onoverwinbaar gebrek der tong voortvloeit, gelijk somtijds het geval is, verbeteren, door ieder woorddeel zoo langzaam uit te spreken, alsof men de slagen eener klok telde, wier slinger langzaam voortgaat. Door het dikwijls herhalen dezer pogingen geraakt men somtijds dit gebrek zoo verre te boven, dat het niet dan in overhaaste gesprekken zich doet kennen. Ja, er bestaan, volgens ARNOTT, in zijne *Grondbeginselen der Natuurkunde*, zelfs voorbeelden, dat menschen, door aanhoudende oplettendheid en langdurige oefening, het stamelen geheel en al zijn te boven gekomen. De Grieksche wijsgeer DEMOSTHENES, van wien men weet, dat hij, voor de eerste maal eene zaak voor de regtbank bepleitende, wegens zijn stamelen algemeen bespot werd, bezigde een ander middel. Hij nam, telkens wanneer hij als redenaar openlijk optrad, eenige steentjes in den mond, ten einde

Digitized by Google

het spoedige spreken voor te komen, en de geschiedschrijvers berigten, dat het hem daardoor niet alleen gelukte, om zijn natuurlijk stemgebrek te verbeteren, maar dat hij zelfs de beroemdste redenaar der oudheid geworden is, wiens uitgesprokene redevoeringen de nakomelingschap voor de grootste meesterstukken van welsprekendheid houdt.

Ik ga over, om, II. *Het uitnemende voorregt, het uitgebreide nut en de veelvuldige genoegens* te overwegen, *aan het bezit van dit edele werktuig verbonden.*

Groot, zeer groot is het voorregt, waarmede de liefderijke Schepper ons menschen heeft toegerust, om aan elkander onze gedachten door woorden te kunnen mededeelen. Verbeelden wij ons voor een oogenblik, om dit te gevoelen, dat de menschen van de magt om te spreken verstoken waren, en zich van de teeken- of schilderkunst moesten bedienen, om elkander hunne gedachten mede te deelen, en onderstellen wij in die mededeeling een geval zoo eenvoudig mogelijk; b. v. iemand wil verhalen, dat een jongen een' boom beklimt, om een vogelnest uit te halen, doch dat hij door het breken van den tak nedervalt, een been breekt, en, onder het verduren van vreeselijke smarten, naar zijne bedroefde ouders gebragt wordt. Welk een aantal afbeeldingen is er nu niet noodig, om, bij gemis van het spraakvermogen, door middel van afteekeningen aan een ander zoo iets mede te deelen! Vooreerst toch dient ons de jongen voorgesteld te worden, bezig met den boom te beklimmen; vervolgens moeten wij eene tweede schilderij zien, waarin hij, in den boom zittende, naar het vogelnest tast; daarna eene derde, waarin de tak breekt en de knaap ter aarde stort; verder eene vierde, waarin hij met een gebroken been op den grond ligt en vruchtelooze pogingen aanwendt om zich op te heffen, en eindelijk eene vijfde, waarin hij met pijnlijke trekken op het aangezigt weggedragen wordt. Welk een verbazende omslag, en hoe onvolledig is alles nog! Geene werking, geene beweging, geene verandering van toestand vertoont zich op hetzelfde oogenblik aan ons oog. Hoe indrukwekkend daarentegen wordt het verhaal door eene voorstelling in woorden! Dan is alles leven, alles werking. Alles vertegenwoordigt ons de zaak in haren geheelen omvang. Immers, zoodra wij de woorden *jongen, boom, tak, klimmen, breken, vallen*, enz. hooren, zweeft ons alles levendig voor den geest, en

Digitized by Google

het is alsof wij zelven daarbij waren tegenwoordig geweest.

Is dus het *voorregt*, om door middel van woorden zijne denkbeelden te kunnen openbaren, *uitnemend groot*, het *uitgebreide nut*, door het spraakvermogen te weeg gebragt, is niet minder gewigtig. De mensch is een gezellig wezen. Zijne neigingen, zijne gewaarwordingen, zijne ondervindingen, zijn leed, zijn vermaak, en vooral zijne denkbeelden, deelt hij zoo gaarne aan anderen mede. Hij is geboren om de vriend en de weldoener van zijnen evenmensch te zijn of te worden. Daartoe heeft hij, met uitsluiting van andere schepselen, het vermogen ontvangen, om te denken, waar te nemen, te gevoelen, te oordeelen, en zichzelven en anderen tot een' hoogen trap van volmaking op te voeren. Nu is er niets, wat den mensch voor de burgerlijke zamenleving geschikter en ter vordering in kennis en wetenschap vatbaarder maken kan, dan het spraakvermogen. Immers door woorden verkrijgen wij het eerste onderrigt, door woorden ontwikkelen wij onze gevoelens, door woorden oefenen wij onze oordeelskracht, ja door woorden verfijnen wij ons zedelijk, ons godsdienstig gevoel. Door de spraak leert de mensch zichzelven kennen en van de wezens, die hem omringen, een nuttig gebruik maken. Zij is het, die ons elkanders behoeften duidelijk, elkanders raad en troost mogelijk, een algemeen beleid van zaken denkbaar, eene volkomene zamenwerking tot uitwendige veiligheid en inwendig welzijn uitvoerbaar, en eene onophoudelijke toeneming in alle vakken van wetenschap en kunst bevorderlijk maken kan. Door de spraak vereenigen wij ons in huisgezinnen, gezelschappen en Staten; door haar knoopen wij verbindtenissen aan met alle volken en werelddeelen; door haar klimmen wij op tot God, den oorsprong aller dingen; door haar aanbidden, loven en danken wij Hem.

Onberekenbaar is verder het *nut*, dat door de spraak der maatschappije wordt aangebragt. Zij toch is het, die de landswetten afkondigt, het pleit van alle regten voert, en het vonnis van leven of dood over den misdadiger uitspreekt. Zij regelt uit den mond der Veldheeren den strijd tusschen vijandelijke legers, en geeft bevel met afgesprokene teekenen in den slag van gansche vloten. Zij beslist door hare redenen aan de hoven der Vorsten over oorlog en vrede, over het geluk of den ondergang der volken, en regelt tevens ook in het kleine alles, wat er noodig is, om landen,

Digitized by Google

steden en huisgezinnen wél te besturen. Zij spreekt woorden van troost en bemoediging tot den treurige en lijdende, en stort in het hart van den Christen, die zich tempelwaarts begeeft en wiens oor voor de stem der waarheid niet doof is, een' hemelschen kinderzin, waardoor zijne ziel vervuld wordt met eene heilige vreugde, die voortduurt tot aan, tot over het graf. Kortom, zij is de tolk der wederzijdsche gedachten, de bewaarster der ondervinding van de allervroegste eeuwen, de onderwijzeresse in kunsten en wetenschappen, de opvoedster der volgende geslachten, en de aankweekster van reine godsvrucht en deugd. Maar, zal het wel noodig zijn, in het breede uit te weiden over de nuttigheid eener stem, die ons zoozeer boven het redelooze vee verheft, en, te regter tijd aangewend, meer kan uitwerken, dan de krachten van den ontembaren leeuw of den verslindenden tijger? De dagelijksche ondervinding toch leert, en de geschiedenis van alle tijden heeft het bevestigd, dat dikwijls dáár, waar menschelijke kracht te kort schoot, die der spraak alleen wonderen verrigtte. Hoe vele overwinningen zijn er niet behaald, hoe vele gevaren niet afgewend, welk eene geestdrift is er bij den gevoellooze niet opgewekt, welk eene opgetogene verbaasdheid en oogenblikkelijke kalmte bij den hartstogtelijken mensch niet veroorzaakt! En waardoor? Alleen door het uiten van veelbeteekenende klanken, alleen door de kracht der menschelijke stem.

Menigvuldig, ja talloos, eindelijk, zijn de *genoegens*, die uit een welaangewend spraakvermogen voortvloeijen. Wat toch zou het menschelijke leven zonder dit edele werktuig zijn? Gaan wij slechts de *vier tijdperken* van dat leven kortelijk na, de *kindschheid*, de *jongelingschap*, de *mannelijke jaren*, en *den ouderdom*; gewis wij vinden overal bekers van genoegens, uit dezelfde bron ontspruitende.

Ginds dartelt het jeugdige knaapje, en juicht met de deelgenooten zijner kinderlijke spelen over de onschuldige vermaken, welke in die zalige jaren hen onafgebroken vergezellen. Hoe duidelijk lezen wij de vreugde op hun gelaat, wanneer zij elkander herhaaldelijk met zoo vele woorden de genoegens vertellen, die zij smaken! Hoe aangenaam weten zij elkander te onderhouden over hetgeen zij gespeeld, gezien of gehoord hebben! — Doch ziet, het blozende knaapje is jongeling geworden, en de liefde maakt zich van zijn hart meester. Hij kan zijne gevoelens voor het beminde meisje

Digitized by Google

niet langer verbergen; hij vraagt haar hart en hand, en welk eene onuitsprekelijke zaligheid moet het dan voor hem zijn, het jawoord van hare lippen te vernemen! Zal ik het wagen, de genoegens te schilderen van twee elkander beminnende wezens, wier zielen als 't ware geheel zijn ineengesmolten, als zij elkander door woord en daad van hunne wederliefde verzekeren? Neen, mijn spraakvermogen is te zwak, om er eene volkomene schets van te kunnen geven; ieder, die zulks eenmaal, beter dan ik, bij ondervinding kende, spreke hier voor mij. — Maar nu is de jongeling allengs man en hoofd van een huisgezin geworden, en deelt met gade en kroost de genoegten dezes levens. Het poezele wichtje, op den moederlijken schoot gelegen, stamelt, na aanhoudend daartoe aangewende pogingen, eindelijk voor het eerst den lieven moedernaam. O, hoe klopt nu het bijgend hart, hoe zwoegt nu de volle boezem der teederbeminnende moeder! Hoe straalt haar het genoegen de oogen uit, wanneer zij haren echtgenoot de nieuwe woorden opsomt, welke zij haren lieveling voor het eerst heeft hooren uiten! En: hoe de vreugde van ouders geschetst, wanneer zij door het spreken hunner kinderen eene trapsgewijze opklimming in de ontwikkeling hunner zielsvermogens bespeuren? Hoe de aangename gewaarwordingen van eenen vader beschreven, wanneer hij, te midden van zijn dierbaar kroost gezeten, hunne jeugdige harten door aangename en nuttige gesprekken onderhoudt, en hen door eene verstandige en beschaafde taal tot nuttige burgers en sieraden der maatschappij tracht te vormen en op te leiden? Neen, gij alleen kunt dit gevoelen, vaders en moeders in ons midden! die de panden van uwen echt tot brave, kundige en welbespraakte menschen hebt zien opgroeijen. — Vestigen wij, eindelijk, het oog op eenen door jaren en ondervinding grijs geworden oude van dagen. Reeds het aanschouwen zijner zilvergrijze haren boezemt u eerbied en ontzag voor hem in; maar met bewondering staart gij hem aan, wanneer bij zijnen mond opent en met eene afgebroken stem u de werken van Gods almagt, wijsheid en liefde verkondigt. Gij hangt als aan zijne lippen, wanneer hij met een helder oog en achtbaar gelaat u minzaam toespreekt en uit den schat zijner ondervinding lessen en raadgevingen mededeelt.

Doch behoef ik wel langer bij het uitnemende *voorregt*, het uitgebreide *nut* en de veelvuldige *genoegens* van het edele spraakvermogen mij op te houden, wanneer ik slechts het doel en de inrigting dezer vergadering tot *Nut van 't Algemeen*

Digitized by Google

mij voorstel? Hier toch is het, waar het onschatbare voorregt, om zijne denkbeelden op eene allezins aangename en nuttige wijze mede te deelen, ten volle genoten wordt. Hier immers trachten wij elkander door middel van het spraakvermogen het leven te veraangenamen, en door eene gezellige, vriendschappelijke en nuttige verkeering de smarten des levens voor eenige oogenblikken te verligten of te vergeten. Getuige zoo menige avond, in elkanders bijzijn zoo nuttig als genoegelijk doorgebragt; getuige zoo menige voorlezing of bijdrage, die wij in vereeniging met elkander mogten aanhooren; ja getuige elke Nutsvergadering, binnen den kring van ons Departement bijgewoond. Door het spraakvermogen alleen werden wij daartoe in staat gesteld, en dank hebbe een ieder, die zich beijverde het zijne daaraan toe te brengen!

Allermoeijelijkst is de kunst, om de menschelijke stem volledig na te bootsen, en menige poging, daartoe in het werk gesteld, was tot op heden vruchteloos. De zoogenoemde *vox humana*, welke men op vele orgels in ons vaderland door het gebruik van het dusgenaamde register voortbrengt, schijnt men tot nog toe als eene der beste toenaderingen tot de menschelijke stem te kunnen beschouwen. Beroemd is in dit opzigt het orgel in de Groote Kerk te *Haarlem*, door den Heer MULLER van *Amsterdam* in 1738 vervaardigd, en uit 5000 pijpen en 60 stemmen of registers bestaande, van welke één de menschelijke stem vrij natuurlijk nabootst. De Engelsche toonkunstenaar BURNEY ontkende dit, wel is waar, in zijn werk *over den toestand der Muzijk in Duitschland en de Nederlanden* over dit orgel sprekende. De steller van een stukje, getiteld: *Reistogtje door Zwitserland*, voorkomende in het tijdschrift *de Globe*, N°. 9, 1845, zegt eveneens, dat het orgel te *Haarlem* de menschelijke stem slechts zeer gebrekkig nabootst, en geenszins te vergelijken is met dat van *Frijburg*, hetwelk uit eenige pijpen het huilen van den wind en schrikaanjagende donderslagen kan doen voortkomen, waarna men het onweder hoort bedaren, het rollen des donders van trap tot trap verminderen, en eindelijk, als uit de verte, een koor van mannen-, vrouwen- en kinderstemmen verneemt. Of en in hoe verre de onvolledigheid van ons Haarlemsche orgel, ter uitdrukking der menschelijke stem, door deze beide Schrijvers naar waarheid beweerd wordt, durf ik niet beslissen; maar zeker is het, dat die kunst hoogstmoeijelijk en nog als in hare kindschheid is.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

Digitized by Google

DE SEPTEMBERFEESTEN TE BRUSSEL, 1847.

Wij bevonden ons te *Brussel*, en wel op een tijdstip, dat de dusgenoemde Septemberfeesten kort op handen waren, en aanvankelijk was het ons doel niet, die festiviteiten bij te wonen. De gebeurtenissen van 1830 en alles wat daaraan voorafging of daarop volgde laten voor den opregten vaderlander te treurige herinneringen van verschillenden aard achter, dan dat hij zou kunnen wenschen het *feestelijk* aandenken der Septemberdagen van 1830 voor zich te verlevendigen. Twee redenen bewogen ons echter de stad niet te verlaten: de eerste bestond in het bijzonder belang van ons zelven; de tweede in de bijkomende omstandigheid, dat er op den 28 September een groot spiegelgevecht nabij *Brussel* stond gehouden te worden, welk zeldzaam voorkomend schouwspel wij gaarne wenschten te zien. Het aanvankelijk gevormd plan werd alzoo veranderd en wij besloten te blijven.

Dit nu eens vastgesteld zijnde, kwamen wij overeen, om elkander met geene onaangename herinneringen aan de misslagen en verkeerde maatregelen van eene voormalige Regering of de ondankbare en weerbarstige gedragingen der *Belgen* te kwellen, en de festiviteiten als bloote kermisvertooningen, met de staatkunde niets gemeens hebbende, bij te wonen. Slechts één enkele reize verbrak een onzer de gemaakte overeenkomst. Het was op den avond, toen het eerste militaire concert op de *place de la Montagne* onder de vensters van ons logement werd uitgevoerd en het aanzienlijk plein met duizenden van aanschouwers was gevuld. Het orchest speelde de zoogenaamde *Brabançonne*, (die ik niet gaarne voor ons bekend Volkslied, wat de melodie betreft, zou willen ruilen) toen een van ons, bij het handgeklap der menigte, zich ontvallen liet: »Nu vieren »*zij* het feest der *revolutie*, en *wij* doen dit hier, in stilte, »over onze *bevrijding*." Een gezegde, hetwelk ten vernieuwden bewijze verstrekt, hoe men één en dezelfde zaak uit verschillende oogpunten beschouwen kan.

Ik heb geen oogmerk om die festiviteiten te beschrijven. Wedrennen, boog- en buksschieten, balspel, volksdansen, muzijk, vuurwerk en illuminatiën zijn te bekende zaken en te dikwerf beschreven, dan dat eene vernieuwde ver-

Digitized by Google

melding daarvan eenig belang kan wekken; en ik maakte meer dan eens de opmerking, dat eene *pompeuze* vermelding van deze en dergelijke volksvermaken de wezentlijkheid verre achter zich laat. Ik treed derhalve desaangaande in geene voor den lezer welligt vervelende *détails*, ten einde mij meer tot de feestvierende menigte zelve te bepalen.

Wij leefden thans in de herinnering der *revolutiedagen*; maar (eerlijk moet ik het bekennen) het gedrag des volks, in grooten getale, ja bij duizenden, van alle oorden des lands, naar de Hoofdstad gevloeid, was in geen opzigt *revolutionair* te noemen, en dat, wat men gewoon is met den naam van *geestdrift* te bestempelen, is mij bij niet éene gelegenheid voorgekomen. Ik gewaagde zoo straks van het handgeklap, na de uitvoering der *Brabançonne*; maar ik moet tevens verklaren, dat ditzelfde teeken van goedkeuring elk uitgevoerd wordend muzijkstuk te beurt viel, en geenszins de *Brabançonne par excellence*. Laat, hier te lande, bij eene heugelijke feestelijkheid, het volk op de been komen; alligt hoort men dan, klinke het wel niet altijd even welluidend, het Volkslied van TOLLENS; maar ik heb, gedurende de vijf feestdagen, niet éene maal het Belgisch Volkslied en zelfs geen gezang in het geheel hooren aanheffen. Over het algemeen trof mij — hoe zal ik het beter noemen? — de *bedaardheid* des volks. Slechts ééns ontmoette ik een persoon, die niet volkomen nuchteren scheen, over dag, en nog éénmaal, des avonds, twee militairen, die het *potteken Leuvens* welligt wat te ernstig hadden aangesproken, en dat onder zoo vele duizenden boven de bevolking eener volkrijke stad! Op den avond van het *Volksbal*, op de *place du grand Sablon*, stond het aantal der danslustigen niet in verhouding tot dat der toeschouwers; maar men hoorde er geen volksgejoel of geschreeuw, en bij de groote en indedaad schoone illuminatie, op den regtuitloopenden *boulevard du Jardin botanique*, waar tienduizenden zich bewogen, wandelde die menigte menschen alsof zij ter begrafenis gingen. Wij vergeleken daarmede de woelige, wel eens al te woelige, volksbewegingen, bij dergelijke groote illuminatiën, te *Amsterdam* b. v., en de voorname rol, die de jeugdige bevolking inzonderheid, soms lastig genoeg, daarbij spelen kan, het dansen, vliegen en schreeuwen langs de straten, het werpen met voetzoekers en wat niet al, zoo als wij dit meermalen ten onzent zagen, maar hier — en wel bij een zoogenaamd *volksfeest* — daarvan weinig of niets bespeu-

Digitized by Google

rende. Het eenige, dat onze bijzondere aandacht trok, was de bijeenverzameling van het eigenlijk gezegde *volk* in bierkelders of bierhuizen, en dat wel zonder onderscheid van mans of vrouwen; maar, hoe vele van die plaatsen ook langs onzen weg lagen, nergens werd de orde gestoord, en elken avond, wanneer de klok elf had geslagen, heerschte er op de straten eene stilte, die in de Hollandsche steden een uur later naauwelijks gevonden wordt. Dit had zelfs plaats op den avond van de groote illuminatie.

Wij wenschten de kerkelijke plegtigheden, die voor de gesneuvelden in 1830 telken jare worden gehouden, in oogenschouw te nemen, en begaven ons naar de *St. Gudule*. Het schip der kerk was met militairen, geestelijke personen en burgerlijke gezagvoerders bezet; maar het getal der leeken, die aan de lijkdienst kwamen deelnemen, was voor eene stad, wier bevolking in deze dagen schier tot de helft vermeerderd mogt geacht worden, hoogstonbeduidend. Dit trok onze aandacht en onze bevreemding tevens, en gaf aanleiding tot de vraag: »of het vaderland hen, die daarvoor gevallen waren, »in een tijdsverloop van zeventien jaren schier vergeten kon?" Deze vraag vond eenige beantwoording, toen wij daarna, op de *place des Martyrs*, (een plein, dat niet ongelijk is aan eene groote binnenplaats van een oud-Hollandsch zoogenoemd hofje) de begraafplaats bezochten der gesneuvelden in de Septemberdagen van 1830. Dáár rusten zij, ten getale van *ongeveer vijfhonderd*, en hunne namen, nevens de plaats hunner geboorte, zijn in een aantal marmeren tafelen gebeiteld. Het is zoo, een aantal *Belgen* vonden wij hier vermeld; maar schier evenveel vreemdelingen van allerlei natiën, volken en tongen, en onder dezen *Nederlanders*, te *Amsterdam*, *Arnhem*, *'s Bosch* enz. enz. geboren! Eene *Française*, die nevens ons de begraafplaats bezocht, vond er den naam van eenen haar bekenden *Parijzenaar* en, met Fransche luchthartigheid, scheen het haar meer belang in te boezemen dan haar te bedroeven, dat zij nu wist, waar haar JEAN BAPTISTE toch wel eigenlijk beland was! — Overigens kon men gaan waar men wilde; want, ofschoon de begraafplaats alleen gedurende de Septemberdagen voor het publiek toegankelijk is, wordt zij, althans nu, schaars meer bezocht.

Maar is dit wel vreemd? De meeste, zoo al niet alle Staatsomwentelingen zijn het werk van weinigen, wien het geringe moeite kost, om, door genoeg bekende middelen, de menigte

Digitized by Google

en onder die menigte de fortuinzoekers in beweging te brengen en te houden, tot dat het doel bereikt is. Te midden van al die woelingen blijft de eigenlijk gezegde natie onzijdig en lijdelijk den stroom der gebeurtenissen volgende. Is hieruit niet de weinige belangstelling der *volken* in die zoogenaamde *revolutiefeesten* gereedelijk te verklaren? vooral, wanneer de revolutie niet gaf wat zij beloofde, en menigeen er ernstig over nadenkt: »dat men toch verstandiger gehandeld had met de revolutie geheel achterwege te laten; om»dat..« en omdat..." Al welke *omdat's* voornamelijk op geldelijke *deficits* of vermindering van welvaart nederkomen! In dien zin toch heb ik menig een *Belg* hooren spreken, en *was* er de revolutie niet, ik twijfel, of men er thans naar zou verlangen. Zij heeft hier en daar, vooral bij het *volk*, ervaringen doen ontstaan, die door geene Septemberfeesten kunnen weggenomen worden, en vanhier laat zich de algemeene onverschilligheid en het gebrek aan belangstelling des *volks* in al die feestelijkheden — *geestelijke* zoo wel als *stoffelijke* — gemakkelijk verklaren.

De meeste levendigheid bood het *Balspel* aan; maar die levendigheid was meer te zoeken in het eigenaardige van dit volksvermaak, dan in de vaderlandlievende gevoelens der behendige balwerpers. 't Was eene gewone kermisvertooning en niets meer; maar toch eene kermisvertooning, waarbij het zeer ordelijk en bedaard toeging.

Die zelfde bedaardheid merkten wij op, waar Koning LEOPOLD zich hier of daar vertoonde. Wanneer Koning WILLEM II op deze wijze, bij eene plegtige gelegenheid, hier te lande, zoo *bedaard* werd begroet, dan geloof ik, dat men de ontvangst, niet ten onregte, *koel* zou noemen. Even *bedaard* waren ook de buigingen van den naar 't mij toescheen, niet in blakenden welstand verkeerenden Vorst, wanneer hij het *bescheiden* gejuich der menigte beantwoordde.

Over het geheel ontbrak er aan de *Septemberfeesten* beweging noch volkstoeloop; maar de ware *feestvreugde* der bevolking was gelijk aan het schijnsel van de zon op een' mistigen Decemberdag. De vurigste vaderlander, de warmste vriend van *oud-Holland* vond nergens eenige aanleiding tot ergernis, of den geringsten grond om den voormaligen landgenoot *zijne* feestvreugde te benijden.

Ongewoon, en daardoor vooral treffend, was voor ons het spiegelgevecht, tegen de hoogten en het *plateau* van *Lint-*

Digitized by Google

hout, door ruim 20,000 man voetvolk en ruiterij, en met meer dan 50 vuurmonden, geleverd. Het schoonste weder begunstigde dit schitterend wapenspel. Wij verdeelden ons, om de aanvallers zoo wel als de verdedigers der genoemde hoogte, van waar men een heerlijk uitzigt geniet, te vergezellen. Het ontbreekt mij aan genoegzame militaire kennis, om dezen *pseudo*-veldslag te beschrijven; maar de herinnering aan al die militaire manoeuvres, die marschen en contramarschen, die charges der ruiterij, die stormen met geveld geweer, dat losbranden der musketten, en het vreeselijk donderen van het geschut, in de laatste oogenblikken van den gewaanden strijd, aan den voet der tribune, waarop de aanschouwers gezeten waren; — dit een en ander zal nimmer uit mijn geheugen gewischt worden. Het was een groot, *imposant* en eenig schouwspel, wel waardig dat wij ons vertrek uit *Brussel* daarom alleen eenige dagen hadden uitgesteld. Wij hadden thans een volledig denkbeeld verkregen van alwat de krijg in zijne verschrikkingen wezen kan.

Thans waren de *Septemberfeesten* afgeloopen en verlieten vreemdelingen en landgenooten *Brussel*. Vóór tweeëntwintig jaren verliet ik die stad in laatstgenoemde, thans in eerstgenoemde betrekking, en openhartig beken ik, over die verandering van betrekking niet het minste leedwezen gevoeld te hebben, toen ik de tegenwoordige Hoofdstad van *België* verliet, om mij, langs den in menig opzigt bekoorlijken spoorweg, over *Charleroi*, naar *Namen* te begeven.

WARNSINCK.

DE PAAUW-COUROUCOU (*Couroucou Pavoninus.*)

(Volgens A. DE LATTRE.)

Deze vogel onthoudt zich in de zeer hoog gelegene, door menigvuldige moeijelijkheden voor *Europeërs* bijna ontoegankelijke streken van het tropische *Amerika*. De eenige nadering tot dezelve is langs ijzingwekkende wegen, waarop zelfs geene muildieren te gebruiken zijn. Voornamelijk treft men hem aan in het bovengedeelte der provincie *Verapaz*, welker laatste stad *Toban* (*Coban?*) is. Dit oord verschilt geheel en al van het overige des lands; het regent er onophoudelijk, en de plantengroei is er buitengemeen weelderig; terwijl in

Digitized by Google

de andere gewesten van *Midden-Amerika* het jaar in zes maanden van nat en zes maanden van droog weder verdeeld is. Deze kracht der vegetatie wordt echter uiterst bezwaarlijk voor de reizigers. Daar de wegen er voor muilezels niet bruikbaar zijn, moet men zijne toevlugt nemen tot *Indianen*. Twee dier lieden vervaardigen alsdan eene soort van zitstoel, die door een' lederen riem vastgehouden wordt, aan welken zij dien dragen. Op deze wijs legt men drie tot vier Fransche mijlen daags af. Ook de moeijelijkheid om de vogels te droogen is zeer groot, en ik heb daartoe steeds vuur te hulp moeten nemen. Ik vond den *Paauw-Couroucou* het eerst op den 4 October, acht mijlen van *Toban*, in bosschen met zeer hoogstammige boomen, waar de zon nimmer door het loof dringt, en waar dienvolgens ook aanhoudend eene vochtige en zeer onaangename koude heerscht. Hier heeft deze prachtige vogel zijn verblijf gekozen; doch niettemin zoekt hij des morgens de zon. Alsdan echter is het onmogelijk hem te schieten; want hij moet, om de warmte te genieten, tot op de hoogste takken der boomen stijgen, waar geen geweer hem ligtelijk bereiken kan; of, zoo zulks al het geval ware, zou de overgroote menigte van slingerplanten het getroffen dier beletten naar beneden te vallen. Men moet derhalve tot 10 of 11 ure wachten, wanneer de vogel lager in het bosch daalt. Er zijn slechts twee middelen om hem te schieten: men moet of naauwkeurig het geschreeuw van zijn wijfje nabootsen, waarmede men hem tot binnen bereik van het schot kan lokken; of men moet den boom opzoeken, waaraan de vrucht groeit, met welke hij zich voedt: hij rukt er die al vliegende af; doch, daar hij van deze vruchten eene menigte verbruikt, vindt men ligt gelegenheid om hem te treffen: andere wijs van jagen baat hier niet. Gewoonlijk houdt de vogel zich stil en laat zich niet hooren, en hem altijd in de natte bosschen te vervolgen, is onmogelijk. Het mannetje van den *Couroucou* gelijkt in het eerste levensjaar naar het wijfje, met het eenig onderscheid, dat hij aan het benedendeel des buiks eenige roode, met grijs gemengde vlekken heeft, en dat zijne zes staartvederen wit zijn, terwijl die van het wijfje zwarte strepen hebben. De volwassen, dat is drie jaren oude *Couroucou* blijft slechts een vierendeel jaars lang in zijne volle pracht; want de schoonste en langste vederen gaan uiterst ligt verloren, en kwetst men ze al niet met het schot, zoo worden zij toch in het vallen tusschen de takken beschadigd.

Digitized by Google

Ook duurt het wisselen der langste vederen in den ruitijd negen maanden lang; dat der overige slechts vier maanden. Wil de *Couroucou* broeden, zoo zoekt hij gewoonlijk een onbewoond eksternest op, en maakt in de zijde, die tegen den ingang over staat, een gat. Bij het broeden komt hij aan de eene zijde er in en gaat aan den anderen kant er uit: het eenige middel, om zijnen heerlijken vederdos, waarop hij veel prijs schijnt te stellen, onbeschadigd te bewaren. Om dezen tijd trachten de *Indianen* de twee groote vederen van den vogel te bemagtigen, door, zoo stil mogelijk, den boom te beklauteren; want, daar zij voor de vederen een' gemakkelijken en voordeeligen aftrek vinden, voeren zij tegen de *Couroucous* een' gedurigen oorlog.

WIJZE VAN VISCHVANGST DER ESKIMO'S.

Om visch te vangen maken deze wilden twee gaten in het ijs, van ongeveer acht duim middellijns, en zes voet van elkander, in de rigting van het noorden naar het zuiden. De opening naar het noorden wordt voor de zon beschut door eenen dam van sneeuw, dien zij, vier voet hoog, in een' halven kring, om de zuidelijke ronding van het gat heenen leggen. Vervolgens maken zij om de noordzijde van de zuidelijke opening een' gelijken dam, en wel in dierwoege opgetrokken, dat dezelve de zonnestralen in het gat terugkaatst. Nu legt zich de *Eskimo* met het aangezigt zeer na aan de noorder opening, in welke het water, door de stralen, welké in het zuidelijke gat vallen, licht genoeg geworden is. In zijne linkerhand houdt hij een rood snoer, met welk hij in 't water speelt, om de vischen aan te lokken, en in zijne regter eene spies, gereed om, zoodra zij onder het bereik zijn, hen te harpoenen. Welk een mood, of wel wat toeval zal vereischt geworden zijn, om te komen op het denkbeeld van zóó visch te vangen? Welligt zou deze wijze ook in onze stroomen met vrucht kunnen nagevolgd worden.

DE CURDISTANNERS.

De vlakte van *Curdistan* is van talloose bergen omringd,

Digitized by Google

die, zoo niet het geheele jaar, althans een groot gedeelte van hetzelve met sneeuw bedekt zijn, waardoor zij alle voordeelen van onze koudere luchtstreken deelachtig wordt, zonder de welige vruchtbaarheid te verliezen, die over het algemeen de warmere landen eigen is. De *Curdistanners* zelven, een herdervolk uit de oudste tijden, de *Cardacheën* en *Parthen* der geschiedenis, behouden in deze gebergten hunne vroegere zeden en gewoonten, die genen in de steden verloren hebben; daarbij voeden zij eene woeste en niet te beteugelen neiging tot onafhankelijkheid. In ieder opzigt geheel strijdig met hunne landslieden in de vlakte, is aan deze bergbewoners alles leven, vuur en vlammen; zij zijn roovers van beroep, en steeds op de loer om buit te maken. Over het algemeen zijn zij van eene krachtige en gespierde ligchaamsgesteldheid, met een' dikken baard, die het onderste gedeelte des gezigts gekroest bedekt, maar dien zij nogtans zelden zeer lang laten worden; in tegenspraak met een' donkeren knevelbaard staan meestal helderblaauwe oogen, wier aanblik doorborend is en onderworpenheid eischt, die schitterend, maar ook wraakvonkelend, gelijk die van den valk, zijn, en waarin trotschheid op het woeste en verraderlijke bandietenleven spreekt. Daarbij getuigt een gloeijend rood, hetwelk door de olijfkleur heenschijnt, van hunne krachtige gezondheid; en verbeeldt men zich nu nog dit bandietenvolk met pistolen, dolken en een' scherpen pallas voorzien, welke wapens zij nooit, zelfs niet in hunne woningen, afleggen, dan heeft men eene getrouwe afbeelding van hen.

De Curdistansche vrouwen voegen geheel bij de woeste en stoutmoedige mannen; bergnimfen in hare jeugd, en beminnelijke, lagchende lichtbruine meisjes, worden zij in hare middelbare jaren Amazonen, die hare mannen op al hunne strooptogten verzellen. Met het vijftiende of twintigste jaar zijn zij in haren schoonsten bloei, maar in het vijfentwintigste begint hare schoonheid, ingevolge van hare levenswijze, reeds te verwelken. Steeds te paard, rijden mannen en vrouwen met dezelfde koenheid en bekwaamheid, en weinig paarden in de wereld zullen de Curdistansche evenaren in het bestijgen der steilste hoogten, en de gevaarlijkste hellingen af te galopperen.

De *Curdistanners* hebben eene ongemeene liefhebberij voor de antilopenjagt, en slaan in de drift van het vervol-

Digitized by Google

gen geen acht op den grond, dien zij overrennen; stoutmoedig springen zij over afgronden heen, zonder eenig ongeluk te krijgen. Merkwaardig is het nog bij de Curdistansche paarden, dat zij, hetgeen anders bij de bergfokkerij het geval niet is, gemeenlijk groot van gewas zijn; daarbij zijn zij zoo fraai en levendig als onvermoeid en mak.

LORITUS.

(Anecdote van een' Geleerde.)

Hendrik Loritus, dien men, naar zijne geboorteplaats *Glaris*, gewoonlijk Glareanus noemde, stierf, als Professor der Philosophie, te *Basel* in het jaar 1536. De *historia literaria* gedenkt zijne vereerende verbindtenis met den beroemden Erasmus van *Rotterdam*. Eens was de Universiteit, tot welke hij als Hoogleeraar behoorde, in niet geringe verlegenheid wegens den rang, die hem bij eene openbare plegtigheid moest aangewezen worden. De geleerde Loritus was geen Doctor, maar niettemin was hij Professor der Wijsbegeerte, en Keizer Maximiliaan, die zijne verdienste naar waarde wist te schatten, had hem met den lauwerkrans en met eene gouden eereketen versierd. Onder de Doctoren, zoo beweerden zij, die dezen graad bezaten, mogt Loritus geene zitting hebben, en zich onder hen, die slechts Magister waren, te plaatsen, hiertoe kon de man, die toch ook zijne waarde gevoelde, niet besluiten. Men kent immers de rangkrakeelen, die in deze gouden eeuw der etiquette maar al te dikwerf tusschen de geleerde heeren voorvielen. Niemand waagde, in dit moeijelijk geval eene beslissende uitspraak te doen. Glareanus besloot, het vraagstuk, dat aan zijne heeren ambtgenooten zooveel zorg en moeite kostte, zelf en op zijne eigenaardige wijs op te lossen. Op zekeren ochtend, toen eene Doctors-promotie beginnen zou, kwam hij op eenen ezel, dien hij daartoe in eenen aan de Universiteit behoorenden molen gehuurd had, in de gehoorzaal rijden. Men kan ligt denken, welk een gelach de verschijning van zoo zonderling een' ruiter verwekte. Sommigen meenden, dat Loritus Glareanus stapelzot geworden was; de beter beradenen dachten wel, dat de man, die als een eerste spotter bekend stond, met zijn' graauwen *Rosinante* iets anders bedoelde. De Rector der Universiteit, die krachtens zijn ambt zich bevoegd en verpligt achtte naar de aanleiding tot zoo ergerlijk een tooneel te vernemen, riep hem voor zich. De studenten maakten al meesmuilende ruimbaan, en deftig trad graauwtje langoor voorwaarts. »Hoe durft gij u verstouten," vroeg de Rector, »hier in deze achtbare zaal op zoo wonderlijk eene manier te verschijnen?" — »Dat heb ik alleen gedaan," hernam de Professor, »om ten minste eene plaats te

Digitized by Google

hebben, waar ik met regt kon zitten, aangemerkt men mij de andere betwist." Het gelach verdubbelde, en de Professor was, waar hij wezen wilde. Zonder verderen tegenstand verzocht men hem, in de Doctorenbank plaats te nemen. Daar nu echter de ernstige stemming, die tot de plegtigheid vereischt werd, voor ditmaal onherstelbaar voorbij was, wilde GLAREANUS van de hem toegekende eer thans geen gebruik maken, en de geheele promotie werd uitgesteld. Een drom van studenten verzelde den moedigen man, als om zijne zegepraal te vieren, naar zijne woning. Den volgenden dag kwam hij, op gepaste wijs en in gepast gewaad, in het auditorium, en nam zijne plaats onder de Doctoren. Ongaarne waagde zich anders gewoonlijk een collega met spotvragen aan den steeds slagvaardigen man; maar ditmaal meende toch een hunner, zijne riddersporen aan hem te kunnen verdienen met de vraag: »Waar hebt gij dan vandaag uwen *Pegasus* gelaten?" — »Het was de mijne niet; ik had hem slechts van de Universiteit, waartoe hij behoorde, gehuurd," antwoordde GLAREANUS, die het genoegen had, andermaal eene menigte lagchers op zijne zijde te zien.

SPOORWEGEN BIJ DE EGYPTENAREN.

Er is meer dan ééne reden om te gelooven, dat de oude *Egyptenaren*, die zoo vele dingen wisten, waarvan de kennis sedert verloren is gegaan, ook niet onbekend geweest zijn met de voorname grondbeginselen der spoorwegen, ofschoon zij die in de bijzonderheden niet juist op de wijze hebben aangewend, als wij thans doen. Een blik alleen op de schildering, welke HERODOTUS geeft van den gladden weg, dien zij aanlegden, om door machinerie de ontzettend groote steenklompen uit afgelegene groeven naar de piramiden te brengen, toen zij zich met den bouw dezer reusachtige gevaarten bezig hielden, bewijst, hoe innig zij met de grondbeginselen der werktuigkunde bekend waren. Een hedendaagsch reiziger zegt: »Op een aanmerkelijk gedeelte van den weg tusschen *Cosseir* en *Oud-Thebe* vindt men de volkomen duidelijke blijken, dat het beginsel der spoorwegen door de oude Egyptische bouwmeesters in toepassing gebragt is." Andere reizigers, die aan deze omstandigheid niet dachten, hebben hunne verbazing te kennen gegeven over de blijkbaar door kunst te weeg gebragte volkomen effene vlakte van dezen weg.

SCHICHT OVER BEETHOVEN.

Het Dresdensche dagblad verhaalt: De oude, trouwhartige SCHICHT, voormaals Muzijkdirecteur in de beide Hoofdkerken van *Leipsig*, was in den beginne tegen BEETHOVEN ingeno-

Digitized by Google

men, en trok vooral diens geschiktheid voor dramatische muzijk in twijfel. »Beethoven is met zijne opera's-muzijk een ezel," plagt hij te zeggen. Niet dan met moeite bewoog men hem eindelijk, eene opvoering van *Fidelio* bij te wonen. Na de voorstelling was er geen woord uit hem te krijgen; maar toen de opera voor de tweede en derde maal gegeven werd, zag men hem telkens weder in den schouwburg. Ten langen laatste perste men hem zijn oordeel af. »Ja," gaf hij nu eenvoudig ten antwoord, »het ding is omgekeerd — *ik* was de ezel."

HUISELIJKE UITGAVEN DER KONINGIN VAN GROOTBRITTANJE.

De volgende rekening van uitgaven der koninklijke huishouding in *Engeland*, over het jaar 1846, zal aan staatsoeconomen en het publiek in het algemeen, maar vooral aan huishoudelijke dames misschien niet onbelangrijk voorkomen: Brood, 2050 pond sterling; boter, kaas en eijeren, 4976; melk en room, 1478; vleesch, 9472; gevogelte, 3633; visch, 1970; specerijen en kruidenierswaren, 4644; olie, enz. 1793; fruiten en suikerwerk, 1741; groenten, 487; wijn, 4850; likeuren, enz. 1843; ale en porter, 2811; waskaarsen, 1977; vetkaarsen, 679; lampen, 4166; hout en kolen, 6849; papier, couranten, schrijfbehoeften, enz. 824; draaijerswerk, 376; kopergoed, 890; porselein, glas enz. 1328; lijnwaad, 1085; linnen en tafelgoed, 3130; zilver, 500 pond. In alles eene som van 63,546 pond sterling, of *f* 762,552 Nederlandsch.

VORSTEN-KERZUIL.

Men was in het Vorstendom *Reuss-Lobenstein* op het denkbeeld gekomen, om den Vorst, ter gelegenheid van zijn regeringsjubilaeum, een prachtig gedenkteeken van gegoten ijzer op te rigten. Het was goed gemeend; want het volk heeft den Vorst lief, en waarlijk niet zonder reden. De modellen waren voltooid en in de gieterij alles tot het gieten gereed. Nu hoort de Vorst van het plan. Hij vordert rapport, en geeft daarop het volgende bescheid: »Ik wil geen gedenkteeken, door gieter of steenhouwer gemaakt. Mij een gedenkteeken maken, kan ik zelf, en oprigten kan ik het ook. Ik wil het maken en zal het zetten *in de harten mijner onderdanen*. Daar zal het goed staan, en eer en vreugd heb ik er dan genoeg van." — Men stelde hem hierop voor, hoe velen zich niet in hunne blijdschap te leur gesteld zouden vinden, wanneer het ontwerp opgegeven moest worden — alles vergeefs! — »Het blijft bij mijn gegeven antwoord," zei de Vorst al lagchende. »Het eerzuiliséren *is mijne* zaak, en ik zal het doen op *mijne* manier."

Digitized by Google

BLUCHER'S GALANTERIE.

Toen Vorst BLUCHER na den volbragten veldtogt *Hamburg* bezocht, rigtte men aldaar op de sterrenschans eene groote monstering der Hamburger burgergarde aan. In eene, midden in deze uitgestrekte ruimte opgerigte tent werd den hooggeprezen' held een prachtig déjeuner aangeboden, dat door al de aanzienlijksten van *Hamburg* werd bijgewoond. Onder de aanwezigen bevond zich ook zekere Madame SCHRÖDER, die met eene heerlijke stem begaafd, en vooral door de meesterlijke wijs, waarop zij het Engelsche volkslied: *God save the King* voordroeg, beroemd was. Dit aan den *Held van Waterloo* bekend geworden zijnde, deed zulks bij hem den wensch ontstaan, om deze dame het bedoelde lied te hooren zingen, waartoe zij zich ook terstond bereid verklaarde. Nadat zij geëindigd had, gaf de veldheer in hartelijke woorden zijnen dank voor de bereidwilligheid te kennen, waarmede zij aan zijnen wensch voldaan had, en voegde er op een' schertsenden toon bij, dat, zoo zij hem de eer waardig keurde, hij ook gaarne bij haar eerstvolgend kind als peetoom zou optreden. Voor dit vereerend aanbod op hare beurt haren innigen dank betuigd hebbende, verstoutte Madame SCHRÖDER zich nogtans er bij te voegen, dat, hoe erkentelijk zij er ook voor was, zij evenwel den wensch niet onderdrukken kon, reeds nu eenig teeken, hoe klein ook, van de welwillende gezindheid des roemrijken mans jegens haar te mogen ontvangen. Op eenen wenk van BLUCHER werd hem nu zijn hoed toegereikt, waarop een witte vederpluim prijkte. »Mevrouw," zeide hij, zich met beleefde vriendelijkheid voor haar buigende, »wees zoo goed en trek eene veder uit deze pluim. In al de gevechten, die ik geleverd heb, wapperde zij boven mijn hoofd, en indien al het wit eenigzins zwart geworden mag zijn, zoo bedenk, dat het de rook van het geschut was, die hare oorspronkelijke kleur heeft doen veranderen. Deze vederbos, vlei ik mij, was de schrik der vijanden, het rigtpunt onzer soldaten, en meermalen zeker was hij het legerteeken, om hetwelk de heftigste strijd zich zamendrong. Neem er eene veder uit, en bewaar tevens met dezelve een vriendelijk aandenken aan mij." Dus sprak de oude krijgsman, die waarlijk wel het regt had, van zijn krijgsieraad nagenoeg hetzelfde te roemen, als vóór hem Koning HENDRIK IV van *Frankrijk* van het zijne.

DE ZEVEN HOOFDZONDEN.

Gij, Sue, die, als naar het leven,
Reeds *zeven Zonden* hebt beschreven,
Ei voeg er nog een *achtste* bij:
Republikeinsche razernij.

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET MENSCHELIJK SPRAAKVERMOGEN.

Door

W. A. VAN DIEST,

S. S. Min. Cand.

(*Vervolg en slot van bl.* 200.)

Trouwens, de menschelijke geest, zoo rijk in ontdekkingen, heeft allerlei hulpmiddelen uitgedacht, om de gewaarwordingen der ziel op eene andere wijze, dan door het gewone spraakorgaan, uit te drukken en bij anderen op te wekken. Ik noodig u daarom, om met mij

III. Stil te staan bij *eenige hulpmiddelen, om het gemis van het Spraakvermogen eenigermate te vergoeden of desselfs plaats te vervangen.*

Onder datgene, wat het gemis der menschelijke stem eenigzins te hulp kan komen, rekenen wij inzonderheid *gedenkteekenen, beelden, schilderijen, brieven, boeken, telegraphen, de gebarentaal, de bloemen-, buik-* en *vingerspraak.* Van de acht eerstgenoemde hulpmiddelen zullen wij slechts iets in het midden brengen, over de beide laatsten daarentegen eenigzins breeder uitweiden.

Dat *gedenkteekenen, beelden* en *schilderijen* eenige bepaalde voorstellingen in onze ziel te weeg brengen en als 't ware tot ons spreken, weet ieder, die slechts een gedenkteeken, een gegoten, gebeiteld of gesneden beeld, of ook wel eene *schilderij*, met opmerkzaamheid bezigtigd heeft.

Gij komt b. v. (om onder duizende voorwerpen slechts een enkel te noemen) in de nieuwe Kerk te *Delft*, en aanschouwt daar de graftombe van het koninklijke huis; dan denkt gij, zonder dat men tot u spreekt, onwillekeurig aan den vervaardiger der tombe, aan de onderwerpen, welke hare zinnebeeldige figuren te kennen geven, aan de ontslapene Prinsen van *Oranje*, aan den tijd en de omstandigheden, waarin zij leefden enz. enz. Ziet gij de standbeelden van eenen DE RUYTER te *Vlissingen*, van eenen ERASMUS te *Rotterdam*,

Digitized by Google

van eenen LAURENS KOSTER te *Haarlem* of het onlangs te *'s Hage* onthulde standbeeld van Prins WILLEM I, *den Vader des Vaderlands*, gij denkt terstond aan de groote diensten, door die beroemde mannen aan ons Vaderland bewezen. Ziet gij onzen Zaligmaker met eene doornenkroon op eene schilderij afgebeeld, oogenblikkelijk zweeft u zijn bitter lijden voor den geest, en gij denkt aan den smartelijken dood, door Hem tot behoud van zondaren ondergaan.

De denkbeelden, welke *gedenkteekenen*, *standbeelden* of *schilderijen* slechts gedeeltelijk aan uwen geest overbrengen, worden meer verlevendigd door het lezen van *nieuwsbladen*, *brieven*, *boeken* of *geschriften*. Vanwaar komt het, dat men somtijds den postbode zoo gaarne aan onze huizen hoort aanschellen? Alleen omdat gij bijgend naar nieuwstijdingen uitziet, die de courant mededeelt, of omdat gij eenen brief verwacht, waarin de persoon, dien gij zoo gaarne mondeling wenschtet te spreken, u zijne gedachten schriftelijk uiten zal. Gij opent den brief, en reeds door de toespraak *waarde Vader*, *geliefde Zoon*, *geachte Vriend* is het, als of men u aanspreekt. Alles, wat afwezige bloedverwanten of vrienden uit verwijderde plaatsen, ja zelfs uit *Oost* of *West*, met u te bespreken hebben, maken zij, bij gemis van woordenspraak door letterschrift bekend. En hoe aangenaam het dikwerf is, zich van dit hulpmiddel te bedienen, kan de onderteekening van zoodanige briefschrijvers getuigen, die wel *eindigen met de pen*, *maar niet met het hart*.

Onnoemlijk is verder het aantal *dag-*, *week-* en *maandbladen*, waardoor wij onophoudelijk met de denkbeelden of handelingen van onderscheidene personen, zoo binnen als buiten ons Vaderland, kunnen worden bekend gemaakt. Het regent prospectussen in de boekwinkels, en de Nederlandsche drukpers zweet als 't ware wegens den stroom van vlugschriften, welke dienen moeten, om ons met de voornemens, gedachten, gewaarwordingen, ondervindingen of naspooringen van allerlei menschen en allerlei volken, door letterdruk, bekend te maken. Verbazend groot is almede het aantal *boekwerken*, dat in verschillende talen en over allerlei wetenschappen vroeger geschreven is en voor het nageslacht in verschillende landen bewaard wordt. *Parijs* alleen heeft eene verzameling van 350,000 gedrukte boeken, *Munchen* eene van 400,000, en *Petersburg*, *Weenen* en *Dresden* ieder eene van 300,000, *Oxford* zelfs eene, die uit 500,000 bestaat. Dan genoeg, om

Digitized by Google

te doen blijken, dat menschen, die van ons verwijderd leven, of wier monden reeds vóór eeuwen in het graf zwijgen, door hunne boeken of geschriften tot ons kunnen spreken.

Van geheel anderen aard, als de bovengenoemde, is het *spreken door middel van Telegrafen* of *verreschrijvers*. Zij bestaan dikwerf uit eenige platronde schijven, of uit beweegbare lange houten, die, naar willekeur omgezet, onderscheidene woorden kunnen zamenstellen. Deze worden als seinen op torens of dergelijke hoogten geplaatst, en op zoodanigen afstand van elkander, dat zij geschikt door verrekijkers kunnen worden waargenomen. Eene lijn van de grenzen des Rijks tot de hoofdstad kan alle tijdingen, die spoed vereischen, in minder dan een half uur overbrengen. De *Electromagnetische Telegraaf*, door den Heer WENCKEBACH, aan den ijzeren weg tusschen *Haarlem* en *Amsterdam* vervaardigd, vertoont slechts eenen, tusschen die beide steden gespannen draad, welke, binnen den tijd van vijf minuten, vraag en antwoord mededeelt. De Haarlemsche Courant van den 12 Aug. 1845 berigtte ons, dat eenige bekwame schaakspelers uit *Haarlem* en *Amsterdam*, door middel van denzelven, eene schaakpartij hebben uitgespeeld, bij welke de overwinning na 54 zetten onbeslist is gebleven. Dit haalt echter nog geenszins bij de uitvinding van eenen *Galvanischen Telegraaf* in *Engeland*, volgens welke men op den afstand van 115,000 uren in één seconde antwoord bekomen kan.

De *gebarentaal* verdient almede onze opmerking. Zij bestaat hierin, dat men alleen door gelaatstrekken en gebaren onderscheidene hartstogten en gemoedsbewegingen kan uitdrukken, zonder daarbij de hulp der stem in te roepen. Niemand heeft zich in dit opzigt zoo beroemd gemaakt als de Engelsche acteur GARRICK, die de kunst dan ook meesterlijk verstond, om, alleen door zijne gelaatstrekken, verschillende gewaarwordingen bij zijne toehoorders of aanschouwers te verwekken. Zoo verhaalt men, b. v., dat hij eens, een aanzienlijk gezelschap binnentredende, zonder een woord te spreken, allen aanwezigen ongerustheid, angst, vrees, schrik en ijzing deed gevoelen, zonder dat zij zelven de oorzaak daarvan wisten; want GARRICK deelde met geen enkel woord mede, wat hem schijnbaar in die zielsgesteldheid had gebragt. Wie denkt hierbij ook niet aan de pantomime in den schouwburg, of aan de mimische en plastische voorstellingen van bijzondere personen? — Dat men door middel

Digitized by Google

der gebarentaal en het bezigen van slechts één enkel woord, verschillende gewaarwordingen te verstaan kan geven, blijkt uit het volgende. Twee Heeren waren eens te *Parijs* in eene der loges van den schouwburg naast elkander gezeten, alwaar zij onder het maken van eene diepe buiging en den wederzijdschen groet van *Monsieur* hadden plaats genomen. Een hunner, wien het langdurig zitten verveelde, staat, om zich wat te verpoozen, op, doch trapt den naast hem zittende bij ongeluk duchtig op den voet. Hierdoor verschrikt, roept hij, om zich over die onbeleefdheid te verontschuldigen, met ontstelde gelaatstrekken en veelbeteekenende gebaren, eensklaps *Monsieur!* waarop de ander, door het uitspreken van het woord *Monsieur* met vriendelijke blikken en op eene innemende wijze, te kennen geeft, dat hij zulks niet euvel opgenomen, noch zich bezeerd heeft. Getroffen over de meesterlijke volvoering der hoofdrol door eene der actrices, rigt hij de hand naar het tooneel en wijst op haar, tot zijnen buurman zachtjes fluisterende: *Monsieur!* De aangesprokene, hem begrijpende, knikt; doch, daar haar sterk blanketsel hem minder beviel, brengt hij zijne hand op zijn aangezigt en wendt ze daarop onmiddellijk tot dezelfde dame, om zijne afkeuring aan te duiden, welke taal door den eersten terstond gevat en onder het mompelen van het woord *Monsieur* met toestemmend knikken beantwoord wordt. Te midden van het laatste bedrijf komt er een knecht in de loge, die door zijne houding en rondzoekende oogen al spoedig verried, dat hij eenen Heer kwam roepen. Dezen op eenen afstand in het oog krijgende, geeft hij den anderen door handgebaar en oogentaal zijn vriendelijk verzoek te kennen, om dien Heer eens even aan te stooten en te doen omzien. Fluks wordt deze laatste op den schouder getikt en onder den uitroep van *Monsieur!* naar den hem roependen knecht gewezen, waarop hij, dezen gezien hebbende, met een' dankbaren blik voor de minzame waarschuwing, insgelijks het zoo veel beteekenende *Monsieur* herneemt. Hij grijpt zijnen hoed, neemt onder eene diepe buiging met het woord *Monsieur* afscheid van den hem onbekenden vreemdeling, die insgelijks een zacht *Monsieur* hooren laat, en weldra waren *Monsieur* en de knecht uit de loge verdwenen.

De Oosterlingen verstaan de kunst, om aan verwijderde vrienden de geheimste, gedachten hunner ziel en de verborgenste wenschen van het hart, zonder het gebruiken van

Digitized by Google

letters of woorden, mede te deelen. Dit geschiedt door het zamenstellen van eenen ruiker, dien zij *Selam* noemen. Elke bloem heeft daarin eenen naam of geheime beduidenis, en alle te zamen worden zoodanig gerangschikt, dat zij geheele volzinnen te kennen geven. Deze wijze van spreken, die wij *bloementaal* noemen, is oorspronkelijk door opgeslotene Oostersche vrouwen uitgevonden, om liefdesaangelegenheden te kunnen behandelen.

En zoo ben ik tot de *buik-* en *vingerspraak* genaderd, als geschikte hulpmiddelen, welke de plaats van het gewone spraakvermogen vervangen of deszelfs gemis eenigermate vergoeden kunnen.

Den naam van *buikspreker* geeft men aan zoodanige personen, die het vermogen bezitten, om van uit den buik, de borst of de maag te spreken, zonder den mond te openen of de lippen te bewegen, in dier voege, dat de voortgebragte woorden van op eenen verren afstand schijnen te komen. De Abt DE LA CHAPELLE, die over dit onderwerp een zeer merkwaardig boek geschreven heeft en onderscheidene voorbeelden van buiksprekers aanhaalt, zegt, »dat ieder, die wil, buikspreker kan worden." De eenige noodzakelijke voorwaarden zijn: oefening, geduld, eene zekere buigzaamheid in de werktuigen der spraak, en vooral eene sterke borst; want de geheele buikspraak bestaat alleen in het onderdrukken der stem op het oogenblik, dat zij het bovenste gedeelte der luchtpijp verlaat. De kleine opening in den gorgel, waardoor men adem haalt, is op dat oogenblik geheel gesloten, dringt de lucht naar de long terug, en laat slechts eene kleine hoeveelheid daarvan uitgaan, juist zooveel als er noodig is tot vorming van een gearticuleerd geluid.

BRODEAU, een geleerd *criticus* uit de 16de eeuw, deelt de guitenstreken van LOUIS BRABANT, een kamerdienaar van FRANS I, mede, die door middel zijner buikspraak eene dame te *Parijs* had weten over te halen, hem hare schoone en rijke dochter ten huwelijk te geven, en die eenen bankier te *Lyon*, CORNU genaamd, noodzaakte, om hem een prachtig huwelijks-geschenk te vereeren. Dit geval droeg zich volgenderwijze toe: LOUIS BRABANT, een man van burger afkomst en zonder vermogen, was verliefd geworden op de dochter van een' rijken *Parijsenaar* van hoogen rang. De ouders van dat meisje verwierpen met minachting het voorstel, om iemand zoo ver beneden hen tot schoonzoon aan te

Digitized by Google

nemen. De vader overleden zijnde, vatte LOUIS BRABANT het voornemen op, om de gave, welke hij van de natuur ontvangen en door studie ontwikkeld had, in het belang zijner liefde te doen strekken. Hij wilde namelijk daartoe van zijn *spreekorgaan* gebruik maken, dat voor duizenderlei wijzigingen vatbaar was, en waardoor hij eene groote mimische bekwaamheid verkregen had in het nabootsen van de verschillende buigingen der stem van anderen. Aldus geoefend, ging hij een bezoek bij de weduwe afleggen. Zoodra hij nu den voet in het huis gezet had, hoorde zij eene stem, die van boven scheen te komen, en welke zij voor die van haren afgestorvenen echtgenoot erkende. Die stem riep haar dringend toe: »Geef mijne dochter aan LOUIS BRABANT; hij »is rijk en heeft een voortreffelijk karakter. Ik onderga »thans in het vagevuur eene smartelijke maar verdiende straf, »omdat ik mij vroeger tegen dit huwelijk verzet heb. Doe »hetgeen ik u aanbeveel, en ik zal weldra uit het vagevuur »verlost en in den hemel zijn." Eenige oogenblikken daarna zag de weduwe den voor hare dochter aangeduiden echtgenoot binnentreden; doch niemand kon vermoeden, dat hij de tolk des overledenen was geweest, want men had hem onbewegelijk eenige oogenblikken in een belendend vertrek zien wachten, en zijne lippen waren gedurende dien tijd even onbewegelijk als zijn gelaat geweest. Het bevel van boven was intusschen duidelijk en dringend; de weduwe durfde zich daaraan niet onttrekken, en gaf hem hare dochter ten huwelijk. — Maar dit was nog het moeijelijkste punt niet. Er was dringend geld noodig, en hoe dit aangeschaft? Ook daarvoor wist de roekelooze buiksprekker raad. Hij sloeg het oog op CORNU, een' ouden bankier, die zijne koffers door allerlei woeker en afpersingen had weten te vullen. De heimelijke wroeging, welke de gierigaard daarover gevoelde, vermoedende, maakt hij zich dese ten nutte. Hij laat bij herhaling in het huis van CORNU eene vreeselijke en donderende stem hooren, die hem beveelt, eene aanzienlijke som gelds, ter waarde van 10,000 kroonen, aan LOUIS BRABANT ter hand te stellen, ten einde voor zijnen schandelijken woeker eene eeuwige straf te ontgaan. Wij weten uit de geschiedenis, dat onze LOUIS uit handen van den angstigen vrek de geëischte som bekomen heeft.

Ik kan mij niet weêrhouden, uit eene reeks van door buiksprekers uitgevoerde daden, nog eene mede te deelen,

Digitized by Google

die eens te *Hopfield*, een dorp in *Engeland*, heeft plaats gehad, en in het *Nederlandsch Magazijn* van 1844, bl. 103, nagenoeg op dezen trant verhaald wordt: Een aantal mannen, vrouwen en kinderen had zich op zekeren tijd in dat dorp rondom een' zwarten beer verzameld, die achteloos voortliep in de rigting, welke zijn geleider hem deed houden. De beerenleider droeg een' witten jas, zoo ruim, dat dezelve wel tweemaal om zijn ligchaam kon gewikkeld worden, een vest, dat veel te kort was, eene gescheurde broek en een' hoed, die uit nederigheid reeds voorlang den rand had afgelegd. Vooruit liep een jonge knaap, wien de honger de oogen uitzag; deze blies uit alle magt op eene flageolet, en sloeg zoo hard hij kon op eene tambourin, zoodat de voeten van alle *Hopfielders* onwillekeurig de maat sleegen. Voor den Rooden Leeuw, de eenige herberg in het dorp, hield de beerenleider stil; het volk stond in een' halven kring om hem heen, en nu gebood hij zijnen *Bruin*, zoo heette de beer, zich overeind te plaatsen. Daarna zwaaide hij zijnen stok over en op het hoofd van den beer, nam onderscheidene standen aan en maakte vele fraaije passen, welk alles door den beer op eene smaakvolle wijze werd nagevolgd. Wat waren de *Hopfielders* gelukkig! Wat lachten zij van ganscher harte! — In de herberg nu, bevond zich toevallig een buikspreker, die als vreemdeling eenige uren te voren aldaar was aangekomen, en wiens natuurlijke vrolijkheid opgewekt en verhoogd werd door het tafereel daar buiten. Hij besloot terstond, zich eens regt met zijne kunst te vermaken, en mengde zich onder de aanschouwers. Het eerste oogenblik, waarin de flageolet en tambourin zwegen, te bast nemende, vroeg hij met een ernstig gelaat aan den beerenleider, of zijn *Bruin* ook spreken konde. Deze zag hem medelijdend en met minachting aan, haalde de schouders op, en antwoordde spottend: »Vraag het den beer zelven, en gij zult »het weten." — Dit was het juist, wat de buikspreker verwachtte. Hij naderde den beer met groote stappen, zette de handen in de zijden, met al het voorkomen van iemand, die eens aardig wil wezen, en sprak op schertsenden toon tot den beer: »Gij danst, als behoordet gij tot een ballet! Ik »maak u mijn compliment. Uit welk land zijt gij, mijnheer?" — Nu vernam men eene stem, welke duidelijk uit de keel van den beer voortkwam: »Ik kom van de *Alpen*, in *Zwitserland*." — Nu werden allen door eene stomme ver-

Digitized by Google

bazing bevangen, en de beerenleider zelf was meer verschrikt, dan iemand anders. Met wijdgeopende oogen en mond bleef hij roerloos staan, alsof zijne voeten in den grond wortel hadden geschoten. De buikspreker wendde zich tot hem en zeide: »Uw beer heeft eene zuivere Engelsche uitspraak. Men »kan ter naauwernood zijne Zwitsersche afkomst hooren!" — Zich weder tot *Bruin* keerende, ondervroeg hij hem, met blijkbare belangstelling, over zijn treurig voorkomen. — »*Engelands* dampige hemel heeft mij het *spleen* berokkend," gaf *Bruin* weder ten antwoord. — Toen deinsde de menigte ettelijke stappen achteruit. De buikspreker vervolgde: »Be»hoort gij reeds lang aan uwen meester?" — »Tot vervelens »toe!" — »Is uw meester niet goed jegens u, *Bruin*?" — »Goed? ja, als een smid voor zijn aanbeeld!" — »En zult »gij u daarover niet wreken?" — »Op een' schoonen morgen »zal hij mij ten ontbijt verstrekken." — Bij deze woorden ontzette de menigte zich geweldig. De hevig verschrikte geleider van den beer wilde aan den ketting trekken; maar het vermoeide dier deed een dof gebrom hooren. Alle aanwezigen verwijderden zich daarop zoo snel zij konden. *Bruin*, door de menigte verlaten, ging op zijn gemak zitten en oogde, als met een' wijsgeerigen blik, de ontstelde vlugtelingen na, onbewust dat hij alleen hun dien angst had veroorzaakt. — Op den avond van dien dag bevond de buikspreker zich voor de deur van den Rooden Leeuw, en, de zonderlinge gesprekken afluisterende, welke men over het gebeurde voerde, openbaarde hij al lagchende, door welk middel dit wonder geschied was. Men hoorde hem eerst met ingespannen nieuwsgierigheid aan; maar, toen hij geëindigd had, schudden de oudsten ongeloovig het hoofd. Grootmoeder GRIFFY meende, dat dergelijke sprookjes goed voor kinderen waren, maar te belagchelijk, dan dat verstandige lieden van jaren een oogenblik aan eene dergelijke kunst geloof zouden hechten. Het was daarenboven niet voor de eerste reize, dat een dier sprak, getuige de ezel van BILEAM uit Schrift. Overigens had ook de Almanak voorspeld, dat er in het midden van *Augustus* een wonder op aarde geschieden zoude. De buikspreker bleef echter bij zijne bewering, en wilde dezelve met bewijzen staven; maar de verontwaardigde menigte hoorde niet, en verliet hem. Sommigen beweren, dat de bewoners van *Hopfield* sedert dat voorval nog altijd stijf en sterk volhouden, dat zij den beer *Bruin* hebben hooren spreken.

Digitized by Google

Doch spoeden wij ons, ten slotte, tot de ontvouwing van een ander hulpmiddel ter vervanging van het menschelijke spraakvermogen, hetwelk van een' meer uitgebreiden en hoogst nuttigen aard is, en *dactylologie* of *vingerspraak* genoemd wordt.

Door *dactylologie* verstaan wij de kunst, om door middel van eene of twee handen te spreken. Zij rust op het beginsel, dat men den gewonen vorm der letters van ons Alphabet zooveel mogelijk tracht na te bootsen. Het Alphabet met één hand duidt de gewone, dat met twee handen de kapitale of groote letters aan. Alle woorden eener taal kunnen door het bezigen der vingerspraak volkomen uitgedrukt worden. In minder dan één uur kan men zich deze spraak eigen maken, en na eenige dagen oefening vlug en behendig daarmede te werk gaan. Deze vingerspraak wordt uitsluitend gebezigd, om doofstommen als 't ware te doen spreken, en heeft dit voordeel, dat men zelfs met hen in den donker kan spreken. Immers, doordien de letters met de hand gevormd worden, behoeft de persoon, die aangesproken wordt, de hand slechts te betasten en te bevoelen van hem, die spreekt. Zoo heeft men onlangs in het Doofstommen-Instituut te *Londen* opgemerkt, dat de kweekelingen, zonder dat men hun zulks aantoonde, op die wijze met elkander in den donker spraken.

De vingerspraak is oorspronkelijk uit *Spanje*, vanwaar tevens de kunst, om doofstommen te onderwijzen, schijnt afkomstig te zijn. Pater PONCE namelijk, een Benedictijner monnik van het klooster *Ona* in *Spanje*, die in 1504 overleed, beproefde het eerst, om die ongelukkige klasse van menschen te onderwijzen. Omstreeks veertig jaren later gaf BONET, een andere *Spanjaard*, aan wien men de eer toeschrijft, de uitvinder van het eenhandsche Alphabet te zijn, een boek over dat onderwerp in het licht, door welks verspreiding die kunst in *Italië* sneller voortgang maakte. Hoe het zij, dit is zeker, dat de kunst, om doofstommen te onderwijzen, tot eene vrij hooge volkomenheid is opgevoerd door de onvermoeide pogingen van den Abt DE L'ÉPÉE, die in 1712 te *Versailles* geboren werd, en zijn leven, ja zijn gansche vermogen ten dienste dier beklagenswaardige schepselen toewijdde. De volgende omstandigheid gaf hem hiertoe als bij toeval aanleiding.

„Beroepsbezigheden bragten hem op zekeren dag in een huis,

Digitized by Google

waar eene moeder met twee jonge dochters woonde. De vrouw, welke hij wilde spreken, was uitgegaan; hij werd niettemin verzocht, om binnen te treden en eenige oogenblikken te vertoeven. Nu vindt hij twee jonge meisjes, die met de grootste oplettendheid eenig vrouwelijk handwerk verrigtten. De Abt, van nature een zeer minzaam man, spreekt eenige woorden tot dit tweetal, maar schijnt niet gehoord te worden. Hij herhaalt zijne toespraak, doch staat verbaasd over die twee jonge dochters, die onbewegelijk blijven zitten. Haar naderende, tracht hij ze die vreemdachtigheid te doen overwinnen; maar al zijne pogingen blijven vruchteloos, want beide waren doofstom. Toen de vrouw des huizes terugkeerde, sprak de Abt met de innigste belangstelling over hare dochters. Zijn medelijden, zijne hartelijke deelneming maakt de moeder vertrouwelijk. Zij openbaart hare droefheid over den dood van eenen Geestelijke, uit het gesticht tegenover hare woning, die getracht had, door middel van schilderwerk, aan de beide zusters eenig onderwijs mede te deelen, maar gestorven was, zonder daarin eenigermate te zijn geslaagd. De Abt DE L'EPEE, diep bewogen, en gevoelende, dat deze twee meisjes leven en sterven zouden, zonder iets van de Godsdienst te weten, zoo hij niet de eene of andere leerwijze met haar beproefde, verzocht de moeder, om ze dagelijks bij hem te zenden, terwijl hij alles voor haar zou doen, wat in zijn vermogen stond. Van dien oogenblik af beoogde de Abt DE L'EPEE geen ander doel en koesterde geene andere gedachten, dan het ontdekken van middelen, om leniging te verschaffen aan een ongeluk, dat hem zoo diep roerde en met innig medelijden vervulde, waartoe hem het volgende zeer te stade kwam. Op zekeren dag, dat de Abt zich onledig hield met het onderwijs zijner kweekelingen, (want ook anderen had de edele menschenvriend bij dit zusterpaar als leerlingen aangenomen) bezocht hem een vreemdeling, en bood hem een Spaansch boek te koop aan, met de verzekering, dat hem de inhoud daarvan in zijne loffelijke pogingen van groote dienst zou kunnen zijn. Met de Spaansche taal onbekend, wees de Abt in den beginne dat boek van de hand; doch, het toevallig geopend hebbende, zag hij daarin de vingerspraak der *Spanjaards* afgebeeld, en vervolgens het titelblad beziende, meende hij, tot zijne groote vreugde, er uit te moeten lezen: »Kunst om »stommen te leeren spreken." Verdere aansporing had hij

Digitized by Google

niet noodig; hij gaf terstond den gevraagden prijs, haastte zich om verder met de Spaansche taal bekend te worden, en gebruikte nu het boek ten dienste zijner leerlingen.

Er was geene opoffering te groot, welke hij zich ten gevalle zijner leerlingen niet getroostte. Om in hunne behoeften te voorzien, beperkte hij zijne eigene. Voor zich zelven nam de Abt DE L'ÉPÉE nooit iets aan; want, volgens zijne eigene verklaring, zocht hij alleen aan anderen te hergeven of te vergoeden, wat hij voor niet ontvangen had: het gehoor en de spraak; zoodat het niet meer dan billijk was, dat hij zijn onderwijs gratis uitdeelde. Eens bood de afgezant van CATHARINA van *Rusland* hem de rijkste geschenken. »Mijnheer!" zeide de Abt, »ik neem nooit geld aan; zeg »Hare Majesteit, dat, zoo mijne pogingen haar loffelijk toe»schijnen, ik alleen verlang, dat zij mij eenen doofstomme »zendt, of wel eenen meester, om in de kunst van dit on»derwijs onderrigt te ontvangen." — Toen Keizer JOZEF van *Oostenrijk* zijn Instituut bezocht, gaf hij zijne verbazing te kennen, dat zulk een verdienstelijk man niet de eene of andere abdij had gekregen, waarvan hij de inkomsten aan de doofstommen konde besteden. Hij bood hem aan, er eene voor hem te verzoeken, of liever nog, er hem eene in zijn eigen Rijk te geven. »Ik ben reeds oud," antwoordde de Abt; »zoo Uwe Majesteit den doofstommen goedgunstig ge»zind zijt, dan is het niet op mijn hoofd, hetwelk reeds graf»waarts gebogen is, dat uwe gunst vallen moet, maar op het »werk zelf." — Toen de Abt reeds boven de zestig jaren oud was, zeide hij: »Ik ben bereid om elke taal te leeren, waarin »ik eenen doofstomme moet onderwijzen, ten einde der maat»schappije en der Godsdienst wezens terug te geven, die »vroeger aan beide vreemd waren." — Men weet ook uit zijne levensgeschiedenis, dat hij in reeds vergevorderden leeftijd de *Italiaansche*, *Spaansche*, *Engelsche* en *Duitsche* talen heeft aangeleerd, ten einde zijn stelsel, in het belang der doofstommen, in vier talen algemeen bekend te maken. Ook berigten ons de Geschiedschrijvers, dat hij van 1771 tot 1774 viermalen een openlijk examen hield, waarbij zijne kweekelingen schriftelijk onderscheidene vragen beantwoordden in de *Latijnsche*, *Fransche*, *Engelsche*, *Spaansche*, *Duitsche* en *Italiaansche* talen.

Te midden van zijnen uitgebreiden en hoogst nuttigen werkkring ontsliep de Abt DE L'ÉPÉE, den 25 Dec. 1789, in

Digitized by Google

de armen zijner kweekelingen, den ouderdom van 77 jaren bereikt hebbende. Een van zijne doofstomme discipels maakte het volgende tweeregelig versje op zijn graf:

Il révèle à la fois les secrets merveilleux
De parler par les mains, d'entendre par les yeux. (*)

In eene der Kapellen van *St. Roch* te *Parijs*, ziet men een monument te zijner eere opgerigt, hetwelk de letters van het eenhandsche Alphabet vertoont, en van een Latijnsch opschrift voorzien is, welks vertaling in het Nederduitsch aldus luidt: *Aan den eerbiedwaardigen Abt* DE L'ÉPÉE, *die, naar het voorbeeld des Verlossers, de stommen deed spreken, heeft* Frankrijk *dit gedenkteeken toegewijd. Hij was geboren in* 1712, *en stierf in* 1789. Zulk een vereerend gedenkteeken verdiende die edeldenkende man met volle regt, wiens geheele leven aan menschenliefde was toegewijd, en die wat hij bezat, geld en tijd, kracht en leven, aan zijne edele bedoelingen ten offer bragt. Geen wonder dan ook, dat zijne nagedachtenis bij iederen menschenvriend in zegening blijft. Hij toch heeft, door zijne onafgebrokene zorg en eene ijzeren volharding, de vingerspraak tot eene zeer groote volkomenheid opgevoerd, en aan de menschelijke zamenleving, aan het maatschappelijk welzijn en aan de Christelijke kerk eene klasse van ongelukkigen hergeven, wier aantal in *Frankrijk* alleen minstens 20—25000 bedraagt. Vóór hem sleepten deze rampzaligen een planten-bestaan voort; nu leven en genieten zij; en vele vinden ook in ons Vaderland, inzonderheid op het Doofstommen-Instituut te *Groningen*, door den onvermoeiden ijver van onzen hoogst verdienstelijken GUYOT, eenigermate vergoeding voor het gemis van het edele spraakvermogen.

Gelukkig, dat niet ook wij ons onder de leerlingen van eenen Abt DE L'ÉPÉE behoeven te scharen, naardien wij allen, voor zoover mij althans bekend is, door het nooit volprezen Opperwezen, met het edele spraakvermogen bevoorregt zijn. Schatten wij hetzelve op den regten prijs, en trachten wij dat dierbaar werktuig ter verheerlijking van onzen Hemelschen Weldoener, ten nutte van onszelven en

(*) *Twee wond'ren bragt* L'ÉPÉE *door zijn vernuft tot stand:*
Te hooren met het oog, te spreken met de hand.

Digitized by Google

tot welzijn van onze naasten, vooral ook door eene ruime deelneming in straks genoemde zoo belangrijke Inrigting, aan te wenden!

DRIE JAREN IN CHINA.

In het jaar 1843 reisde ROBERT FORTUNE, verzamelaar voor de Londensche Maatschappij van Tuinbouw, naar *China*, om ten behoeve der plantenkunde de landen te doorzoeken, welke het traktaat van *Nanking* voor de weetgierigheid der buitenlanders had opengesteld. Op zijnen driejarigen togt heeft die reiziger herhaalde malen de plaatsen bezocht, tot welke den *Europeërs* de toegang verleend is, en ook menig oord, dat zij eigenlijk niet mogen betreden. Zijne waarnemingen heeft hij, in een door hem gehouden dagboek, onder den titel *Three years wanderings in China*, (driejarig zwerven in *China*) aan de wereld medegedeeld. Dit dagboek bepaalt zich geenszins tot botanische onderwerpen. Wat hij voor zijne wetenschap gewonnen heeft, zijn de talrijke soorten van planten en gewassen, welke hij uit *China* naar ons westelijk werelddeel gebragt heeft. Deze zijn in den tuin der Maatschappij te *Chiswick* te vinden, en van daar reeds verder in *Engeland* en zelfs op het vaste land verspreid. Zijn boek bevat de schildering van hetgeen hij in *China* beleefd heeft, de indrukken, welke een tot nog toe weinig bekende maatschappelijke toestand en een in geheimzinnig duister gehuld land op hem gemaakt hebben. Bij den aanhef verklaart hij, dat hij der wereld geen zoodanig geschrift over *China* wil aanbieden, als van tijd tot tijd het licht zien, met eene schets der geheele Chinesche geschiedenis, van de Koningen der vroegste tijden af tot op de regering van *Tao-kwang*, met verhandelingen over kunsten, wetenschappen, wetten, maatschappelijken en zedelijken toestand des volks; een dier boeken, waarin de schrijvers aan de nakomelingschap, met onkreukbare trouw, al de overdrijvingen en ongerijmdheden overleveren, die immer over *China* en de *Chinezen* geschreven zijn. — Wij laten nu den Heer FORTUNE zelven spreken.

Dit zoo beruchte rijk heeft in ons Westen langen tijd voor eene soort van wonderland doorgegaan. Bij deszelfs grooten afstand van *Europa* hebben naar evenredigheid weinig *Europeërs* gelegenheid gehad, het met eigen oogen te zien en

Digitized by Google

daarnaar te beoordeelen, en dit klein getal van uitverkorenen is nog slechts tot de eindplaatsen van het rijk, *Kanton* en *Macao*, beperkt geweest. De gezanten, Lord MACARTNEY en Lord AMHURST, zijn tot in de hoofdstad gekomen; maar zij waren op hunne reizen al te zeer door de wantrouwende *Chinezen* in enge grenzen beperkt, dan dat zij veel meer zouden hebben kunnen opmerken, dan die genen, welke niet verder dan *Kanton* gekomen zijn. Onder deze omstandigheden grondde zich bijna alle kennis, welke wij omtrent *China* bezaten, op berigten van *Chinezen*, en bevatte de verregaandste overdrijvingen, zoo al niet volstrekte verdichtselen. Over het algemeen toonen al de *Chinezen*, van den hoogsten Mandarijn tot den geringsten bedelaar, den belagchelijksten hoogmoed, zoodra zij van het gewigt en de magt hunns lands komen te spreken; zij meenen, dat geen volk, hoe beschaafd ook, in eenig punt de vergelijking tegen hen kan uithouden. Toen het eerste Europesche stoomschip te *Kanton* en te *Macao* verscheen, toonden de *Chinezen* geene de minste verbazing, maar zeiden in hun gebroken Engelsch: *Have got plenty samesame inside.* (Wij hebben er vele dergelijke binnen in het rijk.)

Daar nu de *Europeërs* buiten dit land gesloten waren en zulks in het wezentlijke nog altijd zijn, en daar zij geene mededeelingen bezaten, waarop zij zich met vertrouwen konden verlaten, zoo behoort men zich niet te verwonderen, dat de tot nog toe in *Europa* verschenen boeken over *China* zich meer door de vlugt der verbeeldingskracht van hunne schrijvers, dan door de waarheid der berigten onderscheiden. Zijn nu de opgaven der *Chinezen* doorgaans logenachtig, zoo zijn die der Jesuïten ook geen Evangelie. Van daar de fabeltjes, waarvan onze boeken over *China* vol zijn. Luidens die geschriften staan er landbouw en kunstvlijt op een' hoogen trap van volkomenheid, is er de grond uiterst vruchtbaar, wetten en bestuur een voorbeeld voor andere Staten. In onze dagen begint de geheimvolle wolk, die tot nog toe het Hemelsche Rijk voor onze oogen verborgen had, een weinig weg te trekken, en in plaats van een wonderland vinden wij er een zeer gewoon. Ontegenzeggelijk waren de *Chinezen* reeds in zeer hooge oudheid, in tijden, toen de westersche volken nog wilden waren, tot dien trap van halve beschaving geraakt, waarop wij hen nog heden ten dage zien staan. Ontegenzeggelijk is het reeds zeer lang geleden,

Digitized by Google

dat zij het porselein, het verlakt en het zijdeweven uitgevonden hebben, welk alles *Europa* eeuwen lang met verbazing heeft aangestaard. Doch juist deze omstandigheden, gelijk ook de vroegtijdige ontdekking der eigenschappen van de magneetnaald, getuigen tegen hen; want zij toonen ons, wat de *Chinezen* zoo vroeg reeds geweest zijn, en wat zij dienvolgens thans zijn moesten, wanneer ware verstandelijke bedrijvigheid hun erfdeel was. In den akkerbouw overtreffen zij voorzeker de overige volken van *Azië*; maar met de beschaafdste volken van het Westen kunnen zij zich ook in dit opzigt niet vergelijken. Met de zoo geroemde volkomenheid van hunne wetten en hun bestuur is het even zoo gelegen. Ik voor mij ten minste kan een land niet goed bestuurd noemen, waar de wetten krachteloos zijn. Elk, die *China* bezocht heeft, weet, dat overal, waar de bevolking lust en moed heeft om de regering te trotseren, de onmagt dezer laatste aan den dag komt. De bewoners der kust van *Fokien* zijn een stoutmoedig en onrustig slag van lieden. Zoodra het dezen invalt, gehoorzaamheid aan de keizerlijke bevelen te weigeren, wacht de regering bedaardelijk af, dat zij er zich weder naar schikken. Zelfs in het noorden des lands, waar de keizerlijke beambten meer magt hebben, b. v. te *Schang-hai*, gedragen zich de als zeereizigers derwaarts gekomene *Fokienners* alsof er geene overheid bestond. Geraken zij onderling aan het twisten, zoo leveren zij op klaarlichten dag en op de open straat tegen elkander kleine veldslagen, niet, gelijk men soms denken zou, met stokken of ook sabels, maar zelfs met vuurwapenen. Welke andere regering ter wereld zou zulk eene wanorde werkeloos aanzien? Die van *China* doet het. Bemoeijen er zich de beambten al eens mede, zoo gebeurt zulks nooit om het tumult in de geboorte te dempen, maar steeds nadat het heeft plaats gehad. Zij laten de strijdenden uitrazen; dan komen zij met een' talrijken drom soldaten en nemen de gewonden en vlugtelingen der geslagene partij gevangen, de sterkeren daarentegen blijven ongemoeid.

Terwijl ik op deze wijs de overdrijving in het prijzen van *China* weêrspreek, ben ik er echter verre van verwijderd, eene slechte meening van het Chinesche volk te koesteren. Op mijne driejarige zwerftogten heb ik gelegenheid gehad, de *Chinezen* te leeren kennen, en ik moet van hen verklaren, zij zijn beter dan zij den naam hebben. Dien kwa-

Digitized by Google

den naam verdienen onwedersprekelijk de inwoners der steden van het zuiden en het volk langs de kusten bezuiden *Schang-hai*. Dit volk voorzeker, dat grootendeels uit dieven en zeeroovers bestaat, is een boosaardig ras, vol hoogmoed en haat tegen buitenlanders. Maar naar hen moet men de tallooze bevolking van geheel het Rijk niet beoordeelen. Overal toch treft men het schuim en den droesem der bevolking in de havensteden aan. En dan moet men ook erkennen, dat de *Europeërs* er niet weinig toe hebben bijgedragen, om dat gedeelte der bevolking, met hetwelk zij in aanraking gekomen zijn, zoo slecht te maken als het thans is. In de binnenlanden en in het noordelijke *China* zijn de menschen geheel anders. Schavuiten zijn er natuurlijk ook aldaar; doch over het algemeen is er de reiziger aan geene beleedigingen blootgesteld. Hij ontmoet er een beleefd, zachtzinnig en dienstvaardig volk, dat wel is waar in beschaving voor de westerlingen moet achterstaan, maar dat al de overige volken van *Asië* verre overtreft.

Na eene zeereis van vier maanden kreeg ik eindelijk, op den 6 Julij 1843, het land van *China* in het gezigt. Ik had reeds veel van de kale heuvels, die ik er vinden zou, hooren spreken; maar zoo erg, als ik ze vond, had ik ze mij toch niet verbeeld. Van uit zee gezien, leveren zij een' uiterst troosteloozen aanblik, met hunne uit de roode kleiaarde naar buiten stekende kale granietkruinen, tusschen welke hier en daar een misgroeid boompje kommerlijk opwast. Dit *is* dan het land der Camelia's, der Azalia's, der rozen, gelijk men het in *Engeland* noemt! Welk een onderscheid tusschen zulk een landschap en de bergen van *Java*, die ik weinig tijds geleden doorkruist had. Nadat wij eenige uren lang tusschen eilanden heen gevaren waren, liepen wij de heerlijke baai van *Hong-Kong* binnen, en lieten voor de stad *Victoria* het anker vallen. *Hong-Kong's* haven is de schoonste, die ik immer gezien heb. Bijna twee geografische mijlen lang en van een derde tot een en een vijfde mijl breed, biedt zij overal de uitmuntendste en veiligste ankerplaatsen. Aan den zuidkant wordt zij door de hoogten van *Hong-Kong* beschut, ten noorden door de bergen van het vaste land, zoodat de woedendste storm den schepen geen nadeel kan doen.

De stad *Victoria* ligt aan de noordkust des eilands tusschen

Digitized by Google

de heerlijke haven en de steile bergen. Toen ik ze bij mijne aankomst, voor de eerste maal, uit zee gewaar werd, was zij nog eerst in het ontstaan; derdehalf jaren later (tegen het eind van December 1845), toen ik *China* verliet, vond ik reeds een tamelijk aantal straten en daarin prachtige, allergemakkelijkst ingerigte koopmanshuizen, benevens verscheidene openbare gebouwen. En naast de Engelsche stad was eene Chinesche als door een' tooverslag uit de aarde opgeschoten. Boven en behalve de Chinesche winkels, van welke verscheidene niet minder fraai zijn dan die te *Kanton*, heeft *Victoria* eene ruim voorziene markt, waarop al de levensbehoeften van *Europeërs* en *Chinezen* in overvloed te vinden zijn: ooft, tuingroenten, hoenders, eenden, kwartels, fesanten, tallooze soorten van visch en allerlei vleesch.— Aan de zuidkust van het eiland liggen twee Chinesche vischersdorpen, *Klein Hong-Kong* en *Tschektschoe;* namen, welke de *Engelschen* in die van *Stanley* en *Aberdeen* veranderd hebben. In het laatstgemelde heeft de regering eene kazerne voor eene talrijke bezetting doen bouwen.

Het eiland *Hong-Kong* strekt zich, in eene lengte van anderhalf geografische mijlen, van het oosten naar het westen uit, en de grootste breedte van hetselve bedraagt niet veel meer dan eene mijl. De gedaante des eilands is zeer onregelmatig, daar de kust eene menigte landspitsen en inhammen vormt. Het is uiterst bergachtig. Tusschen naakte, naar den zeekant steil afloopende kruinen trekken zich diepe kloven, die naar het strand allengskens wijder worden. Deze kloven zijn woest en kaal, met naakte blokken graniet bezaaid, en worden in den regentijd de beddingen van geweldige stortvloeden. In Mei 1845 bragt de zuidwestelijke mousson een onweder aan, hetwelk te *Victoria* vreeselijke verwoestingen aanrigtte: huizen van hechten granietsteen werden in een oogenblik weggespoeld, straatwegen, die met zware kosten aangelegd waren, in weinige minuten vernield; de geweldige hoeveelheid en aandrang van het afkomend water deden de afleidingskanalen bersten, en rukten bruggen en andere openbare bouwwerken zoo volledig weg, dat er geen spoor van overbleef.

Effene, voor den akkerbouw geschikte plekken bevat het eiland er zeer weinige. De eenige min of meer aanmerkelijke ruimte van dien aard heeft eenen vlakken inhoud van 20 tot 30 acres. Haren Chineschen naam *Wang-noi-*

Digitized by Google

tscheng hadden de *Engelschen* voorheen in dien van *Happy Valley* (gelukkige vallei) veranderd; doch weldra bevonden zij, dat dit dal veeleer den naam van Vergift-vallei verdiende. Den aanbouw van rijst en moeskruiden, welken de *Chinezen* aldaar dreven, heeft de regering verboden, in de overtuiging, dat het verzamelen van stilstaand water op de rijstvelden den omtrek verpest, en zij heeft deze streek doen droog maken.

Uit het gezegde ziet men, dat de op *Hong-Kong* wonende *Engelschen* de levensmiddelen, welke zij noodig hebben, van het vaste land erlangen moeten. Slecht zou het met hen staan, wanneer immer de Chinesche regering den inval kreeg, om hun den toevoer af te snijden. Een' voorsmaak daarvan hebben zij reeds gehad. De tegenwoordige stedehouder DAVIS had, kort na het aanvaarden van zijn ambt, met toestemming van den wetgevenden raad, eene verordening uitgevaardigd, krachtens welke alle bewoners van het eiland, *Chinezen* zoo wel als *Engelschen*, zich aan het bureau van policie moesten doen inschrijven. De jegens vreemdelingen uiterst wantrouwige *Chinezen* dachten, dat onder deze verordening het oogmerk school om hen uit te zuigen, en weigerden aan het gebod te gehoorzamen. De kooplieden en andere aanzienlijke lieden onder hen kwamen bijeen, en besloten onder anderen, geene bestellingen van aanvoer meer te doen; lastdragers en dagloonors weigerden te werken. Kortom, de wetgevende raad van *Hong-Kong* werd door hongersnood gedwongen, zijne verordening naar den wil der *Chinezen* te veranderen.

Het klimaat van *Hong-Kong* is niets minder dan aangenaam, ja zelfs heeft het zich tot het eind des jaars 1845 toe als moorddadig voor *Chinezen* zoo wel als voor *Engelschen* getoond. Men schrijft dit toe aan het omwoelen van den grond bij het bouwen der stad *Victoria*; want verleden jaar (1846) toen de aardwerken zoo goed als ten einde waren, is de sterfte te *Hong-Kong* geringer geweest dan te *Macao*, welke plaats met regt voor gezond gehouden wordt. In Julij en Augustus klimt de hitte niet boven de 34 en daalt niet beneden de 26 graad, en het verschil tusschen de warmte over dag en bij nacht is zelden meer dan 10 gr. Des winters daalt het kwikzilver somwijlen onder nul; maar ook in den winter is het bij onbewolkte lucht gevaarlijk zonder zonnescherm uit te gaan. In de huizen daarentegen is het, wan-

Digitized by Google

neer de alles doordringende noordewind waait, zoo kond, dat men vuur stoken moet en zelfs met hulp daarvan bezwaarlijk warm kan worden. Daarbij heerscht er des winters zulk eene droogte in de lucht, dat het ademhalen er moeijelijk door wordt.

De Chinesche bevolking te *Victoria* bestaat uit kooplieden en winkeliers, uit dienstboden, schippers, lastdragers en handwerkers, die een schilderachtig geheel vormen. Eigenlijke groothandelaars uit *China* hebben geene reden om zich op *Hong-Kong* neder te zetten, en over het algemeen kan men zeggen, dat slechts het schuim van *China* op de Engelsche vestiging uitgeworpen wordt. De talrijke en welingerigte policie heeft de handen vol, met op de dieven en roovers te passen. In den beginne verliep er geen nacht, dat er niet in het een of ander huis gewapenderhand werd ingebroken. Het vermetele geboefte schroomde zelfs niet, het huis van den Stedehouder aan te tasten. Eens werd het leeg geplunderd; een andermaal werden de geweren der schildwachten er uit weggehaald. De benden waren somwijlen bijna honderd man sterk. Zij verdwenen zoo als zij te voorschijn gekomen waren, op eene bijna wonderdadige wijs, zonder dat men immer heeft kunnen ontdekken, hoe zij aangeslopen waren en hoe zij zich hadden weten weg te maken.

Op *Hong-Kong* was voor de kruidkunde niet veel te zoeken. Na een verblijf van weinige dagen begaf ik mij, hoezeer ik ziek was, wederom scheep, en zeilde, met den laatsten zuidewind, in Augustus van het jaar 1843, naar *Namo*. *Namo*, een eilandje tusschen *Hong-Kong* en *Amoy*, is bekend als eene der plaatsen, van waar de smokkelhandel met opium in het groot gedreven wordt.

Bij mijne aankomst aldaar was ik nog geheel vol van onze Europesche begrippen over de ontoegankelijkheid van het Hemelsche Rijk. Ik durfde dus hoogstgenomen hopen, dat het mij vergund zou worden, mijne oogen over een klein plekje van het bloemenland te laten zweven, doch waagde niet te gelooven, dat het mijnen ongewijden voet veroorloofd zou zijn, den geheiligden grond te betreden. Hoe groot was derhalve niet mijne blijde verrassing, toen ik bevond, dat de kapiteins aller *clippers* (smokkelschepen) ongemoeid op het eiland heen en weder gingen! Zij hadden er zelfs wegen aangelegd en een klein huis van gezelschappelijke zamenkomst

Digitized by Google

gebouwd, hetwelk zij alle avonden bezochten. Even zoo hadden zij stallen aangelegd voor hunne kleine Chinesche paardjes, op welke zij pleiziertogtjes deden. Kortom, zij schenen de gebieders der plaats te zijn, en hadden zich nooit over hunne betrekkingen met de inboorlingen te beklagen gehad. Ettelijke honderd *Chinezen* hebben zich op het eilandje nedergezet, en houden er markt voor schepen, die het aandoen om verschen proviand in te nemen. De plaats, waar zij wonen, is, hoe zonderling het ook schijnen moge, een wandelend dorp; want daar, bij het omspringen van den mousson, de schepen van ankerplaats veranderen moeten, zoo verwisselt bij deze gelegenheid het marktvlek ook van plaats, en niet alleen de inwoners, maar ook de huizen trekken de schepen achter na, zoodat zij er steeds tegenover staan. Ettelijke maanden vóór mijne aankomst hadden de Chinesche overheden zich bij den toenmaligen Stedehouder POTTINGER te *Hong-Kong* over de *Europeërs* te *Namo* beklaagd, en met grond beweerd, dat zij bij inkruiping *Namo* tot een tweede *Hong-Kong* maakten, hetgeen regtstreeks tegen de traktaten streed. Zij zeiden, dat de oude Chinesche Admiraal, die deze onbehoorlijkheden veel te lang door de vingers gezien had, thans teruggeroepen en door eene wegens zijne dappere wapenfeiten beroemden officier vervangen was. POTTINGER erkende, dat zijne landslieden ongelijk hadden, doch deed ook de *Chinezen* opmerken, dat zij zelve verkeerd hadden gedaan, zulk eene schending van het verdrag zoolang oogluikend te verdragen, en verzocht ten slotte eenen tijd van zes maanden, opdat de *Engelschen* daarin datgene zouden kunnen wegvoeren, wat men hun veroorloofd had, strijdig met het traktaat, te ontschepen. De Mandarijnen stonden dit verwijl toe, en dienovereenkomstig moest dan de ontruiming plaats hebben. In October 1845 kwam ik op *Namo* terug, en vroeg er naar, hoe de zaak afgeloopen was. Ik vernam, dat reeds terstond eenige beleefdheden en ettelijke flesschen kirschwasser den geweldigen Admiraal op eene verwonderlijke wijze tam gemaakt hadden; dat het tot eene onderhandeling gekomen was, en dat de dienaar van den zoon des Hemels van de kapiteins eenige bewilligingen verlangd had, *om zijn aangezigt zuiver te houden.* Deze bewilligingen bestonden daarin, dat zij gedoogden, dat hun vereenigingshuis gesloopt wierd, waartegen de zeeheld hun dan

Digitized by Google

beloofde, dat hij hun hun verblijf onbekommerd zou laten, en dat hun bij hunne pleiziertogtjes en andere verlustigingen op het eiland niets in den weg gelegd zou worden. Ja, de wakkere krijgsman gaf zelfs te verstaan, dat hij er niets tegen inbrengen zou, wanneer zij na eenigen tijd een nieuw huis bouwden. Zulke voorwaarden waren te gunstig, dan dat men ze geweigerd zou hebben. Derhalve werd er een brommend berigt naar *Peking* gezonden, en daarin vermeld, dat de Barbaren uit het eiland verdreven en hunne huizen met den grond gelijk gemaakt waren — misschien zelfs wel, dat er een slag geleverd was, waarin de zegevierende Admiraal verscheidene vijandelijke schepen genomen of in den grond geboord had, enz. Zoo behandelt men in *China* de aangelegenheden van Staat, en zoo schrijft men er de Geschiedenis!

Zeilt men van *Namo* de kust langs, noordwaarts op naar *Amoy*, zoo wordt men overal aan zijne linkerhand niets dan naakte rotsen en woeste oevers gewaar. Streeksgewijs rijzen er zandheuvels of duinen op, van welke de stormwind wolken stofs in de hoogte jaagt, en op deze wijs de laatste hand legt aan het somber tafereel des lands. *Amoy*, eene stad van den derden rang, heeft anderhalve geografische mijlen in den omtrek en is sterk bevolkt. Morsiger plaats dan *Amoy* heb ik nooit gezien; het overtreft zelfs *Sang-hai* in onreinheid, en dat is veel gezegd. In den herfst, toen ik de stad bezocht, waren de straten, om ze tegen de zonnestralen te beschutten, met matten overspannen. De stank onder deze bedekking was onlijdelijk. De inwoners zijn arm en in ellendigen toestand; overal ontmoet men bedelaars, lammen, blinden en melaatschen. Desniettemin levert de plaats de beste en moedigste zeelieden op van geheel *China*. Bijna al de *Chinezen*, die naar *Manilla*, *Singapore*, naar *Java* en de overige Maleische eilanden verhuizen, komen van de kust van *Fokien* en van *Amoy*. Om die reden is *Amoy* ook die Chinesche haven, welke uit zichzelve de meeste betrekkingen met het buitenland heeft. Sedert zij voor de vreemdelingen geopend is, hebben verscheidene te *Hong-Kong* gevestigde Engelsche huizen kantoren te *Amoy* opgerigt. Tot nog toe echter zijn de zaken, die er gedreven worden, van gering belang. Zij bepalen zich tot opium, waarvan dagelijks voor een bedrag van duizend pond sterling afgezet wordt. (?)

Digitized by Google

Ik nam den tijd van mijn verblijf tot kruidkundige nasporingen in het binnenste des lands te baat. Op die togtjes kwam ik menigmaal door stedekens en dorpen, en bijna nooit werd ik door de inwoners bemoeijelijkt. Het volk was er nieuwsgierig, soms ook wel schuw, maar meestal toonde het zich beleefd en dienstvaardig. Op zekeren dag, toen ik over heuvels rondzwierf, waar misschien nog nooit een *Europeër* gezien was, vond ik de lieden, die er op het veld werkten, minder vriendelijk dan anders. Zij scholden rondom mij zaam, en deden het geroep hooren, dat ieder, die door *China* gereisd heeft, kennen moet: *Wyloe fokei! Wyloe, sampan, fokei!* (Ga, vriend! Ga naar uw schip, vriend!) Ik wist bij ondervinding, dat in zulk een geval het beste, dat men doen kan, is, zich aan dit schreeuwen niet te storen, maar regt toe op de schreeuwers aan te gaan. Dit deed ik dan ook, en weldra waren wij goede vrienden. De kinderen liepen overal heen, om planten voor mij te zoeken, en de ouden boden mij hunne pijpen aan. Doch toen ik mij weder op weg maakte naar den kant van hun dorp, hieven zij andermaal, met blijken van bezorgdheid, hun geroep van: *Wyloe, sampan, fokei!* aan. Ik liet mij daardoor niet van mijn stuk brengen. Hierop wezen zij naar de lucht, die met een' stortregen dreigde; doch ik bleef voortgaan. Hun laatste middel was, de kinderen mij vooruit te zenden, om mijne aankomst te melden. Toen ik in het dorp trad, vond ik er alles op de been, in afwachting van het gedrogtelijke verschijnsel, dat men hun aangekondigd had; zelfs de honden en de varkens schenen mij te verbeiden. Ook hier echter gelukte het mij de bezorgdheid te verdrijven, en na een gesprek van weinige minuten schenen de goede lieden geene neiging meer te gevoelen om mij weg te jagen. Een grijsaard van een eerwaardig voorkomen, waarschijnlijk de dorpsoudste, bragt mij zelfs thee en koek. Ik nam het mij aangebodene met dankbaarheid aan, en de menigte keek er met blijkbaar genoegen naar, hoe ik at. »O, zie eens," zei er een, »hij eet even als wij!" — »Maar kijk," zei een ander, »hij heeft geen' staart!" En terstond drong geheel de hoop achter mij heen, om zich van de waarheid dezer hun ongelooflijke maar te overtuigen. Eindelijk vatte een jongeling, eene soort van pronkertje, voor mij post, hief zijnen tulband (een hoofdsieraad, dat het volk in *Fokien* draagt) in de hoogte, liet zijnen heerlijken staart op den rug vallen en zei: »Zie!"

Digitized by Google

Ik bewonderde den staart naar eisch en zeide, dat, zoo hij mij veroorloven wilde dien af te snijden, ik dit haarsieraad te zijner gedachtenis zou dragen. Deze voorslag scheen niet naar zijnen smaak te zijn; hij maakte een lang gezigt en werd door de overigen uitgelagchen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE JULIJFEESTEN TE PARIJS. (*)

Men geloofde tot nog toe, (zegt de *Charivari*) dat slechts de Apothekers de gewoonte hebben hooge rekeningen te schrijven; men vergist zich. De dagbladen bewijzen ons, dat die heeren, wien de aangename taak is opgedragen om ons in de Julijdagen te vermaken, er niet alleen even goed slag van hebben, maar hen zelfs overtreffen. Wij zouden de sommen voor fabelachtig houden, indien ze niet op het budget des Ministers van binnenlandsche zaken voorkwamen. Wat denkt men wel dat de wimpel op de Julijzuil kost? Eenige stuivers minder dan 700 francs. Welk geluk voor *Frankrijk*, dat het slechts één Julijzuil heeft! Even als deze wimpel is alles, wat tot de feesten der Julijdagen behoort, bovenmatig duur. Het concert in 't *Pavillon de l'Horloge* kostte 14,259 francs 83 centimes. Die 83 centimes staan er vreemd bij; de ondernemer verzekert, dat die zijne eigene winst zijn. Kleine winsten maken tegenwoordig slechts goede vrienden. Wij naderen de groote masten op de *pont-neuf*. Wat mag wel de prijs dier drie stukken houts zijn? Duizend francs? Misgeraden. De Heer DUCHATEL, onder ons gezegd een groot liefhebber van weelde en pracht, heeft, zonder zich een oogenblik te bedenken, daarvoor 3747 francs 10 centimes toegestaan. De 10 centimes zijn waarschijnlijk een fooitje voor den jongen. De masten zijn, wel is waar, zeer regt en hoog; maar de prijs is nog hooger. Wat zullen, bij de hooge prijzen van het vleesch, de cocagnemasten, met hammen en andere lekkernijen behangen, wel gekost hebben? De merkwaardigste post op het budget der Julijfeesten is die van het vuurwerk, dat, zoo 't schijnt, in prijs gelijken tred met de

(*) Zijn de cijfers in deze opgaven echt en juist, dan zeker is 't erg! Maar, zal de *Fransche Republiek* goedkooper zijn?!... *Red.*

Digitized by Google

eetwaren gehouden heeft. De uitgave voor het vuurwerk, op de *quai d'Orsay* ontstoken, en dat omstreeks 20 minuten duurde, is 97,018 francs!

STATISTIEK VAN PARIJS.

Parijs telt 30,000 huizen, en hare bevolking die in het jaar 1800 547,000 zielen bedroeg, beliep volgens de telling van 1846 912,000 zielen, en alzoo op de hectare (omstreeks 200 □ roeden) 1500 menschen, dus meer dan op dezelfde ruimte boomen staan kunnen. Van de 100 personen zijn er 50 te *Parijs* zelf, 2 in het Departement der *Seine*, 41 in de overige Departementen, 4 buitenslands, en 3, wier geboorteplaats onbekend is, ter wereld gekomen. *Parijs* is de stad van alle *Franschen*. Er worden aldaar jaarlijks 30,000 kinderen geboren, waarvan 10,000 onecht zijn. Tot 1809 overtrof de sterfte de geboorte; sedert dien tijd echter vond het tegenovergestelde plaats. In Maart zijn de sterfgevallen over het geheel het talrijkst, alsmede de geboorten. Door elkander worden er jaarlijks 9500 huwelijken gesloten, die meerendeels in de maand Mei plaats grijpen. Van het boven opgegeven getal inwoners zijn 125,738 grondeigenaars en renteniers, 70,727 handeldrijvenden, 337,921 handwerkslieden, 172,890 gefailleerde personen, en 70,586 soldaten. Volgens eene speciale opgave, bevat *Parijs* 640 magistraatspersonen, 1480 notarissen, 3170 staatsbeambten, 1423 doctors, 80,000 gepatenteerden, en alzoo het zevende deel der gepatenteerden van het geheele Koningrijk, 20,000 kiezers, 800 bakkers, 400 slagters, 2500 kruideniers, 800 hôtelhouders, 800 limonadeverkoopers, 900 restaurateurs, 2300 wijnkoopers, 10,000 fiacres, 50,000 knechts, 80,000 ingeschrevene armen. Echter ontvangen 200,000 personen ondersteuning uit stedelijke of particuliere bedeelingen, zoodat bijna een vijfde der gansche bevolking ondersteund wordt.

DE SPELERS.

(*Vervolg en slot van bl.* 158.)

De Graaf DE BRETEUL had de aanzienlijke sommen, welke

Digitized by Google

hij op het spel gezet had, niet verloren, zonder daarbij tevens in kennissen te geraken, die even nadeelig voor zijnen goeden naam waren, als het voortzetten der begonnen levenswijs voor zijne welvaart verderfelijk was. Lieden uit alle landen, wier naam en beurs beide bedorven waren, waren zijne makkers en dagelijksche speelgezellen; sommen, welke hij aan hen verloren had en niet altijd in staat was gereedelijk te betalen, hadden hem in eene soort van afhankelijkheid van hen gebragt, en zij deden zich in zijne tegenwoordigheid geenerhande bedwang meer aan. Trotsch van aard zag de Graaf DE BRETEUL zich niet zonder heimelijk zelfverwijt en pijnigend gevoel van afkeer op dezen trap van vernedering geplaatst; maar de hoop, de bedriegelijke hoop, om het verlorene te herwinnen, die hoop, welke spelers in hun verderf sleept, bezielde hem nog steeds. Eenige maanden reeds had hij op crediet geleefd, en van MATHILDE's groote vermogen waren hem nog slechts eenige duizend francs overgebleven, toen haar door den dood van een' harer bloedverwanten eene hoogst aanzienlijke som toeviel, welke op zijne kinderen moest overgaan, bijaldien zij zelve kinderloos kwam te sterven. Dit was slechts weinige dagen vóór GUSTAAF's komst te *Parijs* gebeurd, en had den schuldbewusten en verarmden vader bewogen, tusschen zijnen zoon en MATHILDE een huwelijk tot stand te brengen, hetgeen hem de magt zou geven, ten minste een deel van dit geld tot verbetering zijner eigene drukkende omstandigheden te gebruiken en de ontdekking zijner oneerlijke beheering van haar vaderlijk vermogen te verhoeden, daar hij wel wist dat beide GUSTAAF en MATHILDE hunne geldaangelegenheden geheel en al aan zijne zorg zouden overlaten.

Bij het vervolgen van dit ontwerp, het eenige 'twelk hem de mogelijkheid scheen aan te bieden om zijn onteerend gedrag en deszelfs gevolgen te verbergen, bewaakte hij, gelijk men ligtelijk denken kan, met angstige zorg de blikken van den Burggraaf DE VILLENEUVE, gedurig vreezende dat er tusschen hem en MATHILDE eenige liefdesbetrekking ontstaan mogt; en met spijt ontdekte hij, van den anderen kant, de verbindtenis van zijnen zoon met Mejufvrouw DE VILLENEUVE, welke eenen onvoorzienen hinderpaal aan de uitvoering van zijn plan in den weg legde. De huwelijken zijner kinderen in de familie der VILLENEUVES konden geene plaats grijpen, zonder dat de toestand van

Digitized by Google

zijn vermogen bekend wierd, en, deze eenmaal bekend zijnde, konden dan wel die vereenigingen door verstandige ouders gebillijkt worden? Wie zou bewilligen, den zoon of de dochter van eenen tot den bedelzak gebragten, onteerden speler zonder huwelijksgoed in zijne familie op te nemen? Neen, zijne lieftallige en hooghartige LOUISE, zijn eergierige en ondeugdzame GUSTAAF zouden door DE VILLENEUVE's ouders met verachting afgewezen worden, en van al dit ongeluk zou hij — hij alleen de oorzaak zijn. Die gedachte was zielverscheurend, en de verwijten, welke zijn te laat ontwaakt geweten hem deed, straften vreeselijk de misdaad welke hij begaan had: want de ongelukkige man beminde, ondanks zijne schijnbare hardheid, zijne kinderen oprecht en vurig, en deze liefde verdubbelde het bittere der wroeging, waarmede zijne wreede onregtvaardigheid hem folterde. Vadergevoel, medelijden en naberouw vereenigden zich om hem te pijnigen.

De genegenheid voor zijne kinderen, die, zoo de ondeugd haar niet bezoedeld had, voor hem eene bron der reinste gelukzaligheid geweest zou zijn, werd nu het werktuig tot zijne zwaarste straf; want het lijden van verijdelde hoop, hetwelk hij, door zich tegen hunne liefde te verzetten, hun veroorzaakte, werkte op zijn eigen hart terug, en dubbel grievend gevoelde hij daardoor, hoe ongelukkig hij diegenen gemaakt had, wier geluk hij had behooren te vestigen.

Nog streed hij met berouw over het verledene en schrik voor de toekomst, toen men den Ridder ROUSSEL bij hem aanmeldde, wiens verschijning de bittere aandoeningen, waaraan de schuldige Graaf ter prooije was, nog pijnigender maakte.

ROUSSEL, een gelukzoeker of zoogenaamde *chevalier d'industrie*, die, ofschoon verre van zonder blaam te zijn, nogtans zonder vrees was, had in de kunst, welke hij oefende, vorderingen gemaakt, welke nimmer anders dan ten koste van eer en goeden naam verkregen worden. Gelukkig voor de zamenleving dat dit het geval is, want de tentoonstelling, die zulke karakters eindelijk verbeidt, beperkt hunne magt om te plunderen, welke hunne in de kunst gemaakte vorderingen hun anderzins verschaffen zouden. Spelers, even als goudmakers, brengen hun leven er mede door, dat zij steeds naar het bezit van schatten trachten, zonder dit doel, waaraan zij alles opofferen, immer te bereiken; en, begoocheld door schitterende droomen van onuitputtelijken rijkdom, ein-

Digitized by Google

digen beide hun leven in ongeluk en armoede. De Ridder DE ROUSSEL was in het booze zoo zeer verhard geworden, dat hij over de gevolgen zijner slechtheden bijna onbekommerd was. Nimmer deed zich voor hem eene verzoeking op, om eenigerhande misdaad, hoe zwart ook, te bedrijven, of zijne zedelijke verdorvenheid en zijn te gronde gerigt geldvermogen dreven hem gelijkelijk aan, zonder bedenken zijne toestemming tot het begaan daarvan te geven, zich daarbij steeds met de drogreden troostende, die hem reeds tot zoo vele schanddaden verleid had, dat eene misdaad meer of minder op zijn reeds zoo lange zondenregister van weinig belang was. Hij was den *Rubicon* van het kwade over, en gevoelde, dat terugkeeren onmogelijk was; maar juist dit wanhopige bewustzijn zijner niet meer uit te wisschen schande dreef hem, er een helsch genoegen in te vinden, anderen tot eene dergelijke levenswijs te verleiden. Thans was hij als onvermurwbare schuldeischer tot den Graaf DE BRETEUL gekomen, mét het vaste besluit, om, het mogt kosten wat het wilde, betaling van hem af te persen. De trotschheid van den Graaf en de diepe verachting jegens ROUSSEL en deszelfs gezellen, welke die ongelukkige man niet altijd verbergen kon, hadden in den boezem van den Ridder een gevoel van haat gewekt, hetwelk hem had doen besluiten den trots van zijnen hoogmoedigen schuldenaar te buigen, door hem in misdrijven te wikkelen, welke hem op gelijken trap met hemzelven zouden plaatsen. Tot nog toe was DE BRETEUL met geene andere zonde, dan met het aantasten van het vermogen zijner pupil en de ondeugd, die hem daartoe verleid had, bevlekt. Hij kende de kunstgrepen, waardoor hij uitgeplunderd geworden was, nog niet, en had alzoo slechts den eersten tred op de loopbaan van eenen speler gedaan, namelijk dien van de bedrogene te zijn; bedrieger te worden, hetwelk, volgens een bekend schrijver, daarop de tweede en onvermijdelijke trap is, deze stap bleef hem nog te doen over. Toen hij het wanbedrijf pleegde, zijne pupil te berooven, had hij zijn gevoel van het schandelijke der daad door de drogreden eener valsche vaderlijke liefde verdoofd, welke hem toefluisterde, dat de door hem ingeslagen weg het eenige middel was, om zijne kinderen voor armoede en schande te behoeden. De verandering aller aandoeningen, die als de bron van ons geluk beschouwd mogen worden, in de wreedste folteringen, welke de schuldige in staat is

Digitized by Google

te ondervinden, is slechts een van de ongelukkige en onmisbare gevolgen der misdaad. De liefde, welke de rampzalige man voor zijne kinderen koesterde, werd de wraakgodin zijner ondeugd; onder zelfverwijt gebukt, beschaamde hem de onbevlekte reinheid van hun gemoed, en hij ontving de blijken van liefde en achting, welke zij hem toebragten, met het kwellende bewustzijn, dat, wanneer zij zijne schuld kenden, zij zich met afkeer en schaamte van hem zouden afwenden.

ROUSSEL vond hem, door de onderscheidene aandoeningen, welke hem bestormden, bijna tot krankzinnigheid gebragt, en zijne komst gevoegd bij de reden, welke DE BRETEUL wel vermoedde dat daartoe aanleiding gaf, vermeerderde nog deszelfs ontroering.

»Waarom komt gij mij opzoeken?" vroeg de Graaf. »Heb ik u niet verboden hier te verschijnen? Gij hadt mij immers kunnen schrijven, of onze zamenkomst op de gewone plaats kunnen afwachten; maar hier, waar mijne kinderen, waar mijne pupil woont, is geen gepaste plaats voor u — ik wil zeggen voor ons om bijeen te komen," voegde de in drift gebragte man, zijn eerste woord verzachtende, er bij, daar de herinnering der magt, welke zijn schuldeischer over hem bezat, als een bliksemstraal zijn binnenste trof.

»Ik moet erkennen, dat uwe ontvangst niet zeer vriendschappelijk is," hernam ROUSSEL; »maar ik vergeef het u, omdat ik zie dat gij in drift zijt — ik kwam alleen ter zake van het geld, hetwelk gij mij schuldig zijt; ik heb u eenige dagen gespaard, maar thans heb ik het zoo dringend noodig, dat ik niet langer wachten kan."

Vruchteloos verzocht DE BRETEUL om uitstel, zelfs slechts om nog eenige dagen, ten einde maatregelen te kunnen nemen, om ROUSSEL's zoo vijandig gedane maning te voldoen; de ander liet zich niet vermurwen.

»Ik ken volkomen uw' belemmerden toestand, zei de listige speler, »gij zijt geruïneerd, onherstelbaar geruïneerd; gij hebt niet alleen uw eigen vermogen en dat uwer kinderen doorgebragt, maar zelfs de handen geslagen aan dat van uwe pupil — nu, nu, maar niet opgevlogen," vervolgde hij, ziende dat DE BRETEUL driftig werd, »want hij, die zich niet ontziet eene daad te doen, heeft ook het regt niet zich beleedigd te toonen, wanneer men haar noemt. Niet lang kan het meer duren, of alwat gij gedaan hebt moet bekend

Digitized by Google

zijn, en wat zal dan uw toestand wezen? Geschandvlekt door eene misdaad, welke bij de armoede, waarin gij uwe kinderen gestort hebt, daarenboven eerloosheid voegt, hoe zoudt gij hun nog durven onder de oogen zien? Maar gelukkiglijk blijft er een middel over, om hen voor gebrek en u voor schande te bewaren."

»O, noem het mij, noem het mij!" riep de gefolterde vader, in zijne angstige zorg voor zijne kinderen de gramschap vergetende, welke de onbeschaamde vertrouwelijkheid van ROUSSEL bij hem verwekt had — en, al ware bloed of leven de prijs, gaarne zou ik dien betalen."

»Dat is onnoozel gesproken," zei de ongevoelige ROUSSEL; »welk voordeel zouden uwe kinderen uit uwen dood kunnen trekken? Gij hebt hun immers geen erfdeel na te laten — anders dan schande? want, al poogdet gij door zelfmoord de schande, die u wacht, te ontkomen, dan zouden immers uwe kinderen de gevolgen uwer misdaad, die niet verborgen blijven kan, moeten ondergaan. Neen, uw dood baat hun niets, maar wel zou de dood van.... iemand anders hen redden kunnen."

»Hoe! zoudt gij dan, laag en slecht, gelijk gij zijt, mij tot een' moordenaar willen maken?" vroeg DE BRETEUL, terwijl zijne wangen bleek werden en zijne lippen van gramschap sidderden.

»Uwe verbeeldingskracht schijnt u uw gedrag en bewustzijn beter voor te spiegelen dan zij zijn," hernam ROUSSEL met een kwaadaardig en donker gelaat; »ik ben noch zoo laag, noch zoo slecht als gij, want ik heb geene wees, die mij door hare stervende moeder toevertrouwd werd, bestolen. Ja, ja, gij moogt zoo trotsch een gezigt zetten als gij wilt, de vernederende beschuldiging kunt gij niet loochenen. Gij hebt het heiligste vertrouwen, dat de eene mensch in den ander stellen kan, geschonden. Gij hebt eene daad van ongeregtigheid gepleegd, die niets meer boeten noch uitwisschen kan, en ik verklaar u hier openlijk voor een' verrader der dooden en beroover der levenden! Doch kom, twisten is voor ons wederzijds niet goed; onze oneenigheid zou ons beide misschien nadeeliger kunnen worden, dan wij denken; derhalve laat ons vrienden blijven; want," voegde hij er met een' spottenden grimlach bij, »gij ten minste zijt niet in den toestand, dat gij u ongestraft vijanden zoudt kunnen maken."

Digitized by Google

Toorn en schaamte kampten in de borst van den eens zoo fieren Graaf DE BRETEUL, toen hij zich hier, in de prachtzalen zelven van zijne edele voorouders, door een' ellendigen schurk zegevierend den trap van laagheid herinnerd zag, waartoe hij ongelukkiglijk, door zijne noodlottige zucht voor het spel, zichzelven vernederd had.

»Woorden schijnen u meer dan daden te stuiten," vervolgde ROUSSEL; »gij acht u door het vermelden uwer misdaad beleedigd, en gij schuwdet niet dezelve te begaan, want anders zou uwe pupil de erfgename van een aanzienlijk vermogen wezen, in plaats dat zij thans eene bestolene bedelaarster is. Gij hebt haar met voorbedachten rade en zonder wroeging aan armoede en vernedering gewijd; en desniettemin zoudt gij nu, in den overvloed van uwe zoo ongemeene liefde voor haar, met afschuw terugdeinzen voor de oneindig minder wreede daad, om het lijden van het door uzelven ongelukkig gemaakte slagtoffer te verkorten! Zij is jong en onschuldig, en derhalve moet haar overgang uit deze wereld vol zorgen in een' beteren en gelukkiger toestand eene voor haar gewenschte gebeurtenis wezen. Laat haar den door de natuur voor haar bestemden tijd, arm en zonder vrienden, afleven, wat heeft zij dan te hopen en wat zal zij niet te dulden hebben? Hare schoonheid zal haar aan de valstrikken van rijke en trouwelooze ligtmissen blootstellen, en hare armoede zal de oorzaak worden, dat zij hun ten buit wordt. Bedenk, dat haar misschien een lang leven vol gebrek en schande te wachten staat; want vernedering en onteering, ofschoon zij den vrede der ziel moorden, ondermijnen eerst langzaam de ligchamelijke bronnen van het leven. Gij, die, alleen, aan uwe pupil het uitzigt op zulk eene loopbaan geopend hebt, kunt haar ook alleen van den langen duur derselve bevrijden, wanneer gij haar rein en onbevlekt ten hemel zendt. Op deze wijs zult gij uwe kinderen voor armoede, met al de vreeselijke gevolgen daarvan, en uzelven voor alteosdurende schande behoeden. — Aarzelt gij nog; *kunt* gij aarzelen? In dat geval wijt dan al de gevolgen uwer slaphartigheid aan uzelven, en denk, wanneer het te laat zal zijn, dat er een oogenblik geweest is, waarop het in uwe magt stond, uwe kinderen en u van de straf te bevrijden, die u thans te wachten staat!"

»Ik wil niet, ik kan niet mijne handen in onschuldig bloed doopen!" riep DE BRETEUL, terwijl afgrijzen zich op zijn ge-

Digitized by Google

laat teekende; »alles, elk ding is beter dan zulk een gruwel!" en met schrik keek hij naar zijne handen, even alsof hij dezelve reeds met den purperen levensstroom geverwd zag.

»Wie sprak dan van bloedvergieten?" zei de listige ROUSSEL; »foei! foei! ik niet, ik zeker niet; zulke barbaarschheden zijn tegenwoordig uit de beschaafde wereld verbannen. Maar laat ons niet over woorden twisten. Hoor mij aan, zonder mij in de rede te vallen: — Is Mejufvrouw DE TOURNAVILLE dood, zoo aanvaardt gij het aanzienlijke vermogen, hetwelk zij eerst kort geleden geërfd heeft. Dit zal meer dan toereikend zijn, het haar door hare moeder nagelatene weder aan te vullen, en elken erfgenaam daarvan, die zich mogt opdoen, tevreden te stellen, als ook om aan uwe kinderen gelds genoeg na te laten, dat zij de voorwerpen hunner keus huwen kunnen en u voor hun geluk zullen zegenen. Om deze zoo wenschelijke uitkomsten te verkrijgen, behoeft gij slechts eene ziel ten hemel te zenden, die zoo rein is alsof zij eerst uit de hand hares Scheppers te voorschijn kwam. Ik ben uw vriend, en kan u toonen, hoe gij de levensvonk kunt uitblusschen, zoodat geene ontdekking mogelijk is. De dood van het jonge meisje is onvermijdelijk noodig, om uwe eer, uwe rust, ja zelfs uw leven te behouden; en echter verlang ik, als belooning dat ik u den weg tot bereiking van dit voor u zoo gebiedend noodige doel zal toonen, niets meer, dan dat gij mij eene som van vijfentwintigduizend francs betaalt, boven die, welke gij mij reeds schuldig zijt en welke ik oogenblikkelijk moet hebben."

Het is een gewoon zeggen, dat het lot hen, die het verderven wil, eerst van hunne zinnen berooft, en de ondervinding toont werkelijk, dat het niemand geheel overweldigt, vóór dat zijn verstand door zijne driften volkomen beneveld wordt. In den ongelukkigen Graaf DE BRETEUL vinden wij een nieuw voorbeeld van het gegronde dezes zetregels. Hoe afschuwelijk en hoe blijkbaar valsch de tegen hem gebruikte redenering ook was, werd nogtans de zwakke man, afgemat door de angsten en worstelingen, waaraan hij reeds blootgesteld geweest was, en ter prooije aan eenen booswicht, oneindig slechter en listiger dan hij, er eindelijk toe gebragt, te gelooven, dat, om den misstap van het goed zijner pupil verspild te hebben te verbergen en zijne kinderen voor schande te behoeden, hij geregtigd was zijne ziel met de gruwelijke

Digitized by Google

schuld van eenen moord te beladen — eene misdaad te begaan, honderdmaal erger dan die, welke hij reeds gepleegd had.

Laat toch niemand, die den voet op het pad der ondeugd zet, zich vermeten te zeggen: tot hiertoe en niet verder! Reeds de eerste schrede leidt ten verderve; want zelden kan de ongelukkige, welke haar gedaan heeft, zich voor de volgende behoeden.

Maar, hoewel DE BRETEUL aan ROUSSEL's voorslag gehoor verleende, duurde het echter lang, eer hij over zich verkrijgen kon, meer te doen dan dien aan te hooren. Hem dus, door gewetensangst gefolterd, in gemoedsgisting alleen te laten, lag niet in het plan van ROUSSEL, en hij drong er op aan, dat zijn slagtoffer hem naar eenen restaurateur verzellen zou, om er het middagmaal te nemen, hem daarbij voorslaande, na hetzelve hun geluk nog eenmaal aan de speeltafel te beproeven. Verheugd, in zijnen tegenwoordigen gemoedstoestand aan eene zamenkomst met zijne dochter en MATHILDE te kunnen ontkomen, verliet DE BRETEUL zijn huis met ROUSSEL, die, nadat hij een goed middagmaal besteld en na hetzelve zijnen dischgenoot vlijtig toegedronken had, hem zijn plan tot het uit den weg ruimen der schoone en onschuldige weeze openbaarde. Hij sloeg hem namelijk voor, om zich eene groote hoeveelheid was van bijzondere kleverigheid te verschaffen, en het, bij wijze van een pleister, zeer dik op een stuk linnen te smeren. DE BRETEUL moest vervolgens, terwijl MATHILDE sliep, in hare kamer sluipen, en het haar op mond en neus drukken, tot dat zij gestikt zou zijn, in welk geval men na haren dood geenerhande uitwendig teeken van gewelddadigheid zou kunnen ontdekken. Hoe ook door den wijn bedwelmd en door de omstandigheden, waarin hij zich bevond, als tot wanhoop gebragt, ijsde toch DE BRETEUL voor het plegen eener zoo afschuwelijke moorddaad terug; maar de nieuwe MEPHISTOPHELES, te uitgeleerd in alle kunsten der verleiding om zijn plan door het berouw, hetwelk zijn slagtoffer beving, verijdeld te zien, lokte hem nog eenmaal aan de speeltafel, dat gewisse en verderfbrengende graf aller menschendeugd.

Toen hij nu hier, door dezelfde ongeoorloofde middelen, welke reeds zoo dikmaals tegen hem gebruikt waren, van de tweeduizend francs, welke hij over had, beroofd geworden, en daarbij zijne speelschuld met eene nog ongelijk grootere som

Digitized by Google

vermoerderd was, maakte de wanhoop hem geheel roekeloos, en hij was bereid, ja werd begeerig de misdaad te volbrengen, welke zijn verleider van hem verlangd had. Derhalve keerde hij nog denzelfden avond laat, met al de middelen tot zijn doodelijk voornemen gewapend, naar zijn hotel terug. En nu moeten wij de tot uitvoering hunner misdaad voorbereide snoodaarts verlaten, om naar de andere personaadjen in dit huiselijke treurspel terug te keeren.

Er was besloten geworden, dat de zamenkomst tusschen de gelieven en GUSTAAF DE BRETEUL in den tuin zou plaats hebben, wanneer geheel het gezin van het hotel, behalve den Graaf DE BRETEUL, die gewoonlijk eerst zeer laat naar huis kwam, zich te rust zou begeven hebben. Daar hij somwijlen door den tuin terugkeerde, had men afgesproken, dat zij, ten einde het ontdekken der bijeenkomst van zijnen zoon en dochter met DE VILLENEUVE te verhoeden, zoodra laatstgemelde de kleine deur, welke naar de *Rue de Babylone* voerde, binnengetreden zou zijn, naar het afgelegenste gedeelte van den tuin zich zonden begeven.

Nadat wij dit tot voorbereiding gezegd hebben, moeten wij tot den nacht van het afgesproken *rendez-vous* overgaan. LOUISE had zich naar haar slaapvertrek begeven, hetwelk, ofschoon zeer nabij aan dat van MATHILDE gelegen, echter op het voorplein uitkwam, terwijl MATHILDE's kamer het uitzigt had op den tuin. Ongeduldig verwachtte zij het met haren broeder bepaalde sein, om bij hem op zijne kamer te komen, van waar zij naar den tuin, met welken dat vertrek in verband stond, wilden overgaan, toen MATHILDE bleek en verschrikt bij haar binnenstoof, zeggende dat zij stemmen onder haar venster gehoord had en te angstig was om alleen in hare kamer te blijven. Terstond viel het LOUISE in, dat de stemmen, welke hare vriendin vernomen had, die van VILLENEUVE en haren broeder moesten zijn, en, te gelijker tijd wenschende hen in te halen en het arme, beangste meisje gerust te stellen, sloeg zij hetzelve voor, dezen nacht in haar bed te gaan slapen, terwijl zij, die zoo ligt niet bevreesd werd, MATHILDE's bed zou innemen; een voorslag, welke terstond met dank werd aangenomen.

Haar tot bedaardheid gebragt en verlaten hebbende, sloeg LOUISE een schawl om de schouders, en sloop naar de deur van haren broeder, die, daar hij haar reeds opzocht, haar te gemoet kwam. Zij traden snel in den tuin, en begaven

Digitized by Google

zich naar een afgezonderd gedeelte, waar hun een half uur tijds voorbijsnelde, eer zij nog dachten, dat het vierde gedeelte van deze korte tijdsruimte verloopen was.

Eene hevige regenvlaag dwong GUSTAAF LOUISE naar huis te leiden, en, terwijl zij hier hare legerstede opzocht om zich, zoo mogelijk, aan de troostende balsemkracht des slaaps over te geven, keerde hij naar zijnen vriend terug, en bragt met denzelven nog eenige uren door, in het bespreken hunner plans voor het tegenwoordige en voor de toekomst. Eindelijk waren zij op het punt om van elkander te scheiden en hadden reeds de geheime deur weder bereikt, toen zij, tot hunne uiterste verbazing, eenen man gewaar werden, die, met in de oogen getrokken hoed en in een' wijden mantel gehuld, met de eene hand eenen sleutel in het sleutelgat stak, terwijl hij in de andere eene dievenlantaren hield. Zij schoten beide op hem toe en grepen hem, in het denkbeeld dat hij een roover was; terwijl hij, onder zigtbaar beven, verklaarde, dat hij met den Graaf DE BRETEUL in den tuin gekomen was en zich thans weder weg begeven wilde, zich daartoe van den sleutel bedienende, welken de heer des huizes hem ter hand had gesteld. Er was aan den man eene blijkbare verlegenheid en iets geheimzinnigs, hetwelk hen aan de waarheid van hetgeen hij zeide deed twijfelen; en GUSTAAF drong er daarom op aan, dat hij met hen naar het huis terugkeeren zou, ten einde hem in de tegenwoordigheid van den Graaf te brengen. Toen de gevangene zag, dat zij zulks volstrekt begeerden, was hij wel gedwongen toe te geven, en, zich tot GUSTAAF wendende, zeide hij: »Welaan, het zij dan zoo! Gij zegt, gij zijt zijn zoon. Wees verzekerd, dat hij u voor uwe ongebedene tusschenkomst geen dank zal weten; doch, gij moogt er de gevolgen van dragen. Er kan een tijd komen, dat gij wenschen zoudt mij niet opgehouden te hebben."

GUSTAAF en DE VILLENEUVE bragten den vreemdeling aan des Graven kamerdeur, welke zij, tegen gewoonte, van binnen gesloten vonden, en eerst nadat GUSTAAF zijnen vader herhaalde malen geroepen had, kreeg hij antwoord van hem, ofschoon de deur nog altijd niet geopend werd en de stem van den Graaf eene hevige gemoedsaandoening verried.

De vreemde man riep hem overluid toe: »DE BRETEUL, ik ben, toen ik den tuin verlaten wilde, door uwen zoon aangehouden geworden, die zegt, mij niet eer te zullen losla-

Digitized by Google

ten, voor dat gij bevestigt, dat ik u naar dit huis verzeld heb, vervolgens naar mijnent terug wilde keeren, en dat de sleutel, dien ik daartoe gebruikte, mij door u is toevertrouwd."

»Ja, ja, mijn zoon; alles, wat hij zegt, is waar," steunde de Graaf DE BRETEUL, meer dan hij het sprak; »laat hem derhalve ongehinderd heen gaan. Verschoon," ging hij, den vreemdeling aansprekende, voort, »dat gij opgehouden geworden zijt, want mijn zoon wist niet, dat gij..." een vriend zijt, wilde hij zeggen, maar het woord bestierf hem in den mond. De jonge lieden zagen elkander in zwijgende verbaasdheid aan, en lieten den vreemde vertrekken. Deze, nog eenen blik op hen geworpen hebbende, waarin woede en wraakzucht te lezen waren: verwijderde zich in allerijl, zonder verder een woord te spreken.

GUSTAAF EN DE VILLENEUVE verlieten langzaam het voorvertrek, in diep gepeins over het zonderlinge voorval, waarvan zij getuigen geweest waren, opzettelijk dralende, daar zij verlangden den vreemdeling tijd te laten om uit den tuin te geraken, eer zij er in wederkeerden; toen zij buiten waren, brak GUSTAAF het eerst het stilzwijgen: »Dit alles is mij onverklaarbaar; ik kan niet begrijpen, wat mijn vader gemeens kan hebben met iemand, als de man, die ons daar zoo even verliet. Stond immer schurkerij leesbaar op iemands tronie geteekend, dan is het op de zijne."

DE VILLENEUVE zweeg eenige oogenblikken; daarna antwoordde hij: »Lieve vriend, reeds vroeger had ik u gaarne over een zeker iets gesproken, maar bijzondere bedenkingen hebben mij genoopt zulks uit te stellen; daar ondertusschen onze ontmoeting met dien geheimzinnigen vreemdeling op de eene of andere wijze met deze zaak schijnt in verband te staan, is het misschien beter, dat ik er thans van spreek. Uw vader wordt voor een' speler gehouden; ja er loopt zelfs een gerucht, dat hij door het spel geruïneerd is. Deze vreemdeling kan wel misschien, ja hij moet noodwendig een dier ellendigen zijn, welker beroep het spelen is en die deel aan uws vaders ondergang hebben. Hoe anders kunnen wij zijne kennis met zulk een mensch, hoe anders de ontsteltenis verklaren, van welke zijne stem het blijk gaf? Deze fielt is waarschijnlijk des avonds met hem teruggekeerd, om geld of geldswaarde tot betaling eener speelschuld af te halen. Uw vader heeft misschien, opdat de portier hem niet in gezel-

Digitized by Google

schap van zulk eenen man mogt zien, hem door den tuin laten binnenkomen, en wilde, dat hij zich langs denzelfden weg weder verwijderen zou. Hadden wij hem doorzocht, zoo zouden wij vermoedelijk geld of juweelen van uwen vader bij hem gevonden hebben; doch dit doet er niet toe; in allen gevallen moeten wij den Graaf uit de verlegenheid helpen, waarin zijne speelzucht hem gestort heeft, en hem verhalen, allen omgang met zulke gevaarlijke en verachtelijke wezens, als deze man zeker was, af te breken. Ik heb over aanmerkelijke fondsen te beschikken, het vermogen namelijk, hetwelk mijne tante mij nagelaten heeft; dit is, moet het zijn, volkomen tot zijn dienst. Het zou mij onbeschrijfelijk gelukkig maken, bijaldien ik den vader van u en van mijne LOUISE, den man, die, gelijk ik hoop, ook weldra mijn en mijner zusters vader zijn zal, uit deze verderfelijke verbindtenissen kon verlossen."

In zijnen vader, dien hij van zijne kindschheid af niet minder geacht dan bemind had, eenen dollen en reeds daarvoor beruchten speler te vinden, was voor GUSTAAF's kinderlijk gevoel een vreeselijke slag. Niet minder kwetste het hem diep, in dien vader den makker te moeten zien van den afschuwelijke die hem zoo even verlaten had. De deelnemende vriendschap nogthans, waarvan VILLENEUVE hem bij deze gelegenheid zulk een doorvlamd bewijs gaf, goot balsem in zijne zielwonde, en het warm gevoel van dankbaarheid jegens zulk eenen vriend, hetwelk met kracht bij hem opwelde, verdrong voor een oogenblik alle aandoeningen van smart uit zijnen boezem.

»Hier," zei VILLENEUVE, »neem deze portefeuille; bijna zou ik dezelve vergeten hebben; ik heb ze medegebragt uit hoofde der geruchten, welke ik vernomen had, en ingevolge de meening, welke ik over de grootte van uws vaders geldverlegenheid heb opgevat. Zij bevat de helft der som, over welke ik te beschikken heb; morgen zal, des vereischt, het overige volgen. Nu, lieve GUSTAAF," voegde hij er bij, daar hij zijnen vriend zag aarzelen, »grief mij niet door eene weigering. Zijn wij dan niet zoo wel broeders als vrienden, en zal uw vader niet ook weldra de mijne zijn?" — GUSTAAF liet zich door zijnen vriend overhalen, en met blijde hoop op morgen gingen zij van elkander. Doch, welk eene opeenstapeling van jammer bragt die morgen niet aan! Evenwel, laat ons de orde van ons verhaal niet vooruitloopen.

Digitized by Google

De VILLENEUVE had nu de tuindeur bereikt en was op het punt om die te openen, toen plotseling een dolksteek hem ter aarde wierp. De moordenaar, zijn bebloede wapen snel uit de wond rukkende, stiet het zijn slagtoffer ten tweeden male in het lijf, en, het daarna zorgvuldig aan het gras hebbende afgeveegd, verborg hij het onder zijnen mantel, sloot de deur, stak den sleutel bij zich en snelde heen.

Des anderen daags kwamen, op den gewonen tijd, de Graaf DE BRETEUIL en zijn zoon in de ontbijtkamer bij elkander; de eerste met verwilderd gelaat en donker voorhoofd, terwijl zijne vermoeide oogleden duidelijk toonden, dat de slaap zijn leger ontvloden had. GUSTAAF leed met hem, en verklaarde zich zijne duistere blikken door hetgeen hij omtrent zijne geldverlegenheid vernomen had. Met geen woord werd van het voorgevallene gedurende den afgeloopen nacht gewag gemaakt, en beiden dwongen zich, hoezeer vruchteloos, opgeruimd te schijnen, toen de deur zich opende en MATHILDE binnentrad.

Op het gezigt zijner pupil ontsnapte den Graaf een schreeuw van ontzetting, en onmagtig zonk hij op den grond.

GUSTAAF en MATHILDE schoten toe, om hem weder op zijn' stoel te heffen; en juist had hij zijn bewustzijn herkregen, toen CLAUDINE, LOUISE's bejaarde kamenier, geheel buiten zichzelve de zaal binnenvloog, en met eenen angstkreet van wanhoop aankondigde, dat hare lieve jonge Freule dood was!

Men kan zich de ontsteltenis en verwarring van geheel het gezin voorstellen! GUSTAAF en MATHILDE vlogen naar het slaapvertrek; hier lag de lieftalige LOUISE, koud en stijf, maar in den dood nog schoon. Bijna razend van smart, zendt haar broeder om geneesheeren, en begint de kille leden zijner zuster te verwarmen, terwijl de nieuwe hem vermeesterende jammer, hem den toestand zijns vaders geheel vergeten doet. Eensklaps dringt een aantal gendarmes de kamer in, en verklaart hem tot hunnen gevangene, als beschuldigd in den vorigen nacht den Graaf DE VILLENEUVE in zijnen tuin vermoord te hebben. Zij scheuren hem de kamer uit, waar zijne LOUISE ligt, doof voor al zijn smeeken, hem toch te veroorloven, zijne pogingen, om haar in het leven terug te roepen te mogen voortzetten, en slepen hem in de zaal, waar de schuldige vader nog als bewusteloos ligt. Hier doorzoeken zij zijne kleederen, en toen zij in dezelven VILLENEUVE's

Digitized by Google

zakboekje vinden, kenbaar aan den daarin geschreven naam, en in dat boekje eene zoo groote som gelds, verklaren zij, dat deze bewijzen de schuld buiten twijfel stellen.

Hierbij voegden zij nog, hetzij bij toeval of met opzet, dat de naamlooze aangifte, welke zij des morgens vroeg ontvangen hadden, juist vermeldde, dat men dit zakboekje bij hem vinden zou, en dat het lijk onder eenige struiken verborgen lag, gelijk men het dan daar ook alzamede gevonden had. Toen de ongelukkige vader deze aanklagte tegen zijnen zoon, die de trots, ja de afgod van zijn leven was, gehoord had, deed hij eene poging om te spreken, maar kon geen woord uitbrengen. De werktuigen van beweging en van spraak waren bij hem door beroerte verlamd, en zijn zoon werd met geweld als misdadiger uit het huis gevoerd, waar hij eene doode zuster en een' stervenden vader achterliet.

De ontzetting, waarmede het ijselijke van zijnen toestand hem vervulde, was voor GUSTAAF's manskracht te zwaar. De moord, aan zijnen vriend gepleegd, eenen vriend, dien hij zoo innig beminde en om wiens leven te redden hij willig zijn eigen leven geofferd zou hebben, zou alleen genoeg geweest zijn om hem in wanhoop te storten! En aan hem, aan hem werd thans die moord geweten! O, dit was al te vreeselijk, en hij sloot de oogen, als ware het om de schrikbeelden niet meer te zien, die zich aan zijnen geest opdrongen.

Nog slechts weinige uren, die hem eene eeuwigheid schenen, had hij in de gevangenis doorgebragt, toen CLAUDINE hem kwam melden, dat hij geenen vader meer had; de Graaf DE BRETEUL had, kort nadat men zijnen zoon van hem had weggerukt, den geest gegeven.

"Vader, zuster, vriend, allen zijn dan weg!" jammerde GUSTAAF; »O mogt ik toch bij hen zijn!" en in den schrikkelijksten zielsangst wierp hij zich op zijne armzalige legerstede.

»Neen, lieve Mijnheer GUSTAAF!" zei CLAUDINE, »allen hebben u nog niet verlaten; uwen vriend hebt gij nog, want de Heer DE VILLENEUVE leeft, en de dokters zeggen zelfs dat hij genezen zal."

»O, God zij gedankt!" riep GUSTAAF; »zeg, zeg mij toch, goede CLAUDINE, hoe heeft dat zich toegedragen?"

»Nu dan, mijn lieve jonge Heer," dus begon zij, »toen hij, dood zoo men dacht, in den tuin gevonden werd, lag

Digitized by Google

hij alleen door bloedverlies in diepen zwijm. Spoedig deden zich teekenen van leven bij hem op; en ofschoon hij nog mat en zwak is, zoo verzekeren de dokters, dat hij er van zal opkomen. Hij heeft ook reeds gesproken, en gezegd, dat gij onschuldig zijt; ook heeft hij, God zij dank! den waren moordenaar aangegeven, zoodat gij zeker binnen weinig uren uit deze afschuwelijke gevangenis ontslagen zult worden."

De genadige Voorzienigheid, die hem van het schrikkelijke vermoeden gezuiverd had, allerinnigst te danken, was het eerste, waartoe DE BRETEUL's geschokt gemoed hem aandreef; doch weldra trad de vreeselijke gedachte aan den dood zijns vaders en aan dien zijner innig beminde zuster hem weder voor den geest.

»Mijne zuster! o mijne arme zuster! waarom moest gij mij ontrukt worden!" en andermaal overweldigde hem de smart geheel.

»Gij ziet, mijn waarde Heer GUSTAAF," riep CLAUDINE, die zich bijna niet bedwingen kon, »de Heer DE VILLENEUVE is alleen voor dood gehouden geworden," (zij legde daarbij een' bijzonderen klem op het woord *gehouden*) »en evenwel is hij nog in het leven. God is goed; wanhoop niet, ook de Freule kan ons misschien teruggegeven worden."

»Wat meent gij daarmede, wat kunt gij daarmede meenen, CLAUDINE? O, wek geen ijdele hoop in mij op!" riep GUSTAAF, buiten zichzelven van angst en verwachting; »zeg mij terstond, leeft zij?"

»Blijf bedaard, jonge Heer; hoop, vertrouw het beste! — Nu ja dan, zij leeft en spoedig zult gij haar zien. Met Gods bijstand is het Juffer MATHILDE en mij gelukt haar te redden; wij hebben namelijk door wrijvingen en opwekkende middelen het zoo ver gebragt, dat zij reeds levensteekenen gaf, vóór nog de dokters kwamen, en deze zeggen, dat, zoo wij haar slechts voor al te sterke aandoeningen bewaren, zij dan ook woder herstellen zal."

Wie kan zich een toereikend denkbeeld maken van GUSTAAF's blijdschap? Hij drukte de oude CLAUDINE aan zijn hart en kon bijna niet ophouden haar gedurig op nieuw te omarmen. Slechts door de herinnering van zijns vaders dood kon hij de verrukking matigen, welke het herleven zijner zuster hem inboezemde. Oogenblikkelijk zond hij CLAUDINE naar huis, ten einde LOUISE toch hare oppassing niet ont-

Digitized by Google

beren mogt, en zette zich neder, om de jongste verschrikkelijke uren, welke hij doorgebragt had, nog eens regt te overdenken.

Kort daarna kwam het bevel tot zijn ontslag uit de gevangenis, en hij vloog naar huis, waar hij zijne zuster veel beter vond, dan de blijdste hoop hem had kunnen doen verwachten. Het eenige berigt, 't welk zij van haren den dood zoo zeer gelijken toestand kon geven, was, dat een gevoel alsof zij verstikte haar uit den slaap gewekt had, en dat, toen zij zich hierop bewegen wilde, hare pogingen door iemand met geweld bedwongen geworden waren, tot dat deze, onder het toenemen der benaauwdheid, in bewusteloosheid waren geëindigd. Oogenblikkelijk herinnerde GUSTAAF zich de verschijning van den geheimnisvollen vreemdeling in den tuin, en het vermoeden drong zich aan hem op, dat deze het was, die aan al de afgrijselijke voorvallen van den afgeloopen nacht aandeel gehad had. Deze vermoedens werden door VILLENEUVE bevestigd, die hem te verstaan gaf, dat hij, daar het schijnsel der maan regt op het gezigt van den moordenaar viel, toen deze hem den tweeden stoot toebragt, de trekken van den booswicht duidelijk onderscheiden en hem voor denzelfden herkend had, dien zij in den tuin gezien hadden. — Harttreffend was het wederzien der beide vrienden. Men verborg echter voor VILLENEUVE het ontzettende gevaar, waarin LOUISE verkeerd had, daar, bij zijne overgroote zwakte, elke gemoedsbeweging hem ligtelijk kon gedood hebben.

Toen ROUSSEL en de Graaf DE BRETEUL aan de kamer gekomen waren, waarin, naar zij waanden, MATHILDE sliep, ontbrak haren voogd de moed om binnen te treden; de meer verharde ROUSSEL, vreezende door deze aarzeling zijn plan verijdeld te zien, nam daarom op zich, persoonlijk den moord te volbrengen, zonder dat zijn besluiteloozo medepligtige waagde er bij tegenwoordig te zijn. Zoo bleef hij dan, door angst gefolterd, aan de kamerdeur staan, terwijl zijne eigene dochter aan het wangedrag haars vaders ten offer gebragt werd.

Juist op het oogenblik toen de moordenaar meende zich overtuigd te kunnen houden, dat zijne afschuwelijke daad voltrokken was, werd hij door stemmen in den tuin verschrikt. Snel trok hij zijn slagtoffer het wasmasker van mond en neus en wiesch haastig de vlekken uit het bleeke aangezigt van het bewegingloozo meisje, zoodat er geen spoor meer

Digitized by Google

over was, 't welk het middel verraden kon, dat men gebruikt had. Door afgrijzen en wroeging overmand, en ijzende op het gezigt van den terugkeerenden moordenaar, gaf DE BRETEUL hem den sleutel der tuindeur en liet hem het huis uit. Hierna sloot hij zich in zijne kamer op. De ontmoeting van ROUSSEL met zijnen zoon scheen zijn beangst geweten het eerste spoor te zijn, 'twelk tot het ontdekken der misdaad moest leiden; hij bragt den nacht in het vreeselijkste lijden door, en het zwaard van den engel des doods zweefde hem reeds boven het hoofd.

Het zien van MATHILDE, welke hij voor dood hield, het berigt der kamenier, dat de verwisseling bevestigde, voltooiden den slag; doch, eer hij onder denzelven bezweek, moest hij nog beleven, dat zijn onschuldige zoon als een boosdoener behandeld werd, en daarna sterven, gelukkig nog aan de schande te ontkomen, welke zijne misdaad verdiend had.

Nu nog een paar woorden tot verdere opheldering. Toen ROUSSEL in den noodlottigen nacht de beide vrienden verlaten had, was hij eene korte poos in den tuin gebleven en had er zich verborgen, in de hoop dat het toeval hem eenige wenken omtrent hunne oogmerken mogt geven. De uitkomst beantwoordde aan zijne verwachting, want het gelukte hem hun geheele gesprek te beluisteren. Op deze wijs vernam hij, dat de speelzucht van den Graaf aan deszelfs zoon bekend gemaakt werd, en dat het edelmoedige plan van VILLENEUVE, om hem met geld te ondersteunen, den verdoolden man waarschijnlijk aan zijne magt ontrukken zou. Deze bedenking alleen was genoeg, om hem geene gruweldaad te doen ontzien; maar zijn kwaadaardig gemoed werd nog daarenboven geprikkeld door den afschuw, welken de twee vrienden tegen hem aan den dag gelegd hadden, en op deze wijs dreven hem vrees en boosheid tot het arglistig ontwerp, om den eenen te dooden, maar den ander te sparen, ten einde de verdenking van den moord op dezen laatsten te doen vallen. Immers, wanneer men de portefeuille met geldswaarden, hem door VILLENEUVE ter hand gesteld, bij GUSTAAF vond, moest men, dacht hij, hem onmisbaar voor schuldig verklaren. Derhalve begaf hij zich naar zijne woning, schreef een biljet aan den commissaris van policie, waarin dezen van den gepleegden moord berigt gegeven werd, en besloot vervolgens zich voor eenigen tijd uit *Parijs* te verwijderen, beducht, gelijk hij

Digitized by Google

was, dat de Graaf DE BRETEUL, zijnen zoon van moord beschuldigd ziende, den waren zamenhang der gebeurtenis verraden en de veiligheid van zijnen schuldgenoot in gevaar mogt brengen.

Parijs verlaten hebbende, nam ROUSSEL zijnen weg naar *Nantes*, van waar hij, niets verders van de zaak vernemende, boven op de diligence naar de hoofdstad terugkeerde, en een der drie personen was, die (gelijk de dagbladen in der tijd gemeld hebben) bij het omslaan van dat rijtuig het leven verloren.

Zoo kwam dan, naauwelijks acht dagen na zijne dubbele poging tot moord, een booswicht om hals, wiens ganschе leven een weefsel van misdaden geweest was; en, hoezeer dus aan de straffende hand der geregtigheid onttrokken, wierp hij, op deze wijze stervende, tot geluk der kinderen, eenen sluijer over het aandeel, 'twelk de Graaf DE BRETEUL aan de ontzettende gebeurtenis genomen had. Na eenig tijdsverloop had de dubbele verbindtenis tusschen de huizen van DE VILLENEUVE en DE BRETEUL voortgang, en de jeugdige echtelingen genieten thans het geluk, 'twelk zij zoo wèl verdienen. De beminnelijke MATHILDE heeft mede, in een' van VILLENEUVE's naburen, eenen gemaal, harer waardig, gevonden; zij is harer vriendin LOUISE steeds met de innigste genegenheid toegedaan, en allen vinden in hunne onderlinge vriendschap eene bron der zoetste genoegens.

Wij hopen, dat dit verhaal eenen ieder op nieuw de les moge inscherpen: *Hoedt u voor het spel!*

TOESTAND VAN DEN ITALIAANSCHEN BOERENSTAND.

(Uit de mededeelingen van eenen *Duitscher*.)

Gij ontvangt dezen mijnen brief uit een met bloed gedrenkt veld, en, wat nog erger dan dit is, van de *Villa Malpaga*, welker naam alleen elk Christelijk gemoed schrik moet aanjagen. Zij ligt tusschen *Venetië* en *Padua*, niet verre van de *Brenta*, in de onoverzienbare vlakte, welke zich uit de ultramontane *Alpen*, als later gevormd vast land, om de Golf van *Venetië* gelegerd heeft; eene zee van golvend groen en eenparige vruchtbaarheid, die den prikkel van het heimwee aan elken bergbewoner met verdubbelde kracht doet gevoe-

Digitized by Google

len. In de middeleeuwen behoorde zij aan het beroemde Venetiaansche geslacht MALPAGA, op eene plaats, waar eens wel twintig woningen stonden, die echter door eenen oorlogsstorm van de aarde weggevaagd werden. Nog gedurig vindt men er op de akkergronden, zoodra men slechts iets dieper graaft, menschenbeenderen, wapenen, Venetiaansche munten, gebroken zuilenschachten en uitgestrekte muurfundamenten, die eene gewelddadige vernieling van vroegere menschelijke nederzettingen moeten doen vermoeden. Zonderling genoeg zette zich vóór eenige jaren een bejaarde krijgsoverste uit den tijd van NAPOLEON te *Malpaga* neder, met de sporen van een veelbewogen leven in het scherp geteekende gezigt geprent, met likteekens uit veertig veldslagen, en met die schrandere, levendige oogen, die toonen, dat zij »veler menschen steden gezien en het gemoed der bewoners hebben leeren kennen." Op het stormachtige tijdperk van zijn vroeger leven is de kalme windstilte van den ouderdom gevolgd, die ons bij roemruchtige veteranen zoo beminnelijk voorkomt.

De ernst van den ouden krijgsman bewoog mij, mijn verblijf in dien omtrek voornamelijk te bezigen tot eene poging, om door hem nadere inlichting te bekomen omtrent den toestand des volks. Want te miskennen is het niet, dat eene hervorming van *Italië* in de eerste plaats met het volk beginnen moet, om op den grondslag van eenen onafhankelijken boerenstand het staatsgebouw op te trekken. Van eenen boer naar het Duitsche begrip kan in *Italië*, zelfs daar, waar de betrekkingen het gunstigst zijn, geen sprake wezen. Er zijn pachters (*fittabili*) en landbebouwers (*coloni*), beide naar armzaligen maatstaf. De eersten zijn in gering getal op verbrokkelde landpercelen gezeten, tegen eene huur, die hun weinig meer overlaat dan de bloote mogelijkheid om hun leven kommerlijk te rekken. Het verder en talrijker deel des volks doet arbeidersdienst, welke hun een nog minder vrij genot van het boerenleven vergunt, en ongetwijfeld in het Venetiaansche het slechtst betaald wordt. Deze daglooners wonen in armoedige hutten, die naauwelijks zoo hoog zijn als de eerste verdieping onzer Duitsche boerenwoningen. Zij zijn op ruwe wijs uit leem te zamen gekleefd en doorgaans zonder eigenlijk gezegde vensters. De beste dier stulpen hebben naar de zonzijde drie openingen. Door de eerste treedt men in eene soort van voorhuis, waar het geringe huisraad,

Digitized by Google

rundvee, hooi en stroo, met allerlei verward door elkander liggende prullen, hunne bergplaats hebben; door de tweede opening komt men in de keuken, die tevens tot woonvertrek dient, en, daar zij door biggetjes, als ook hoenders en ander gevogelte vlijtig bezocht wordt, in alle hoeken vol onreinheden ligt; de derde opening geeft toegang tot de slaapplaats der echtgenooten en hunner halfnaakte kinderen, die meestal in vuile nesten liggen, welker gezigt walging verwekt. Aan steenen of houten vloer is geen denken, maar overal vindt men den naakten leemgrond, en dit in laag liggende streken; terwijl daarenboven het indringen van het regenwater slechts gebrekkig belet is, en de achterzijde dezer ellendige verblijven door een' aarden wal beschut wordt, die zijne vochtigheid naar binnen laat doorslaan. Van kagchels is er geen zweem, hoezeer de winter vaak streng genoeg nijpt. De meubeltjes, welke deze arme lieden in hunne droevige woonhokken bijeenbrengen kunnen, wekken onwillekeurig tot deernis. Het bed is, gelijk wij zeiden, meestal vuiler en gehavender dan het leger van wilde dieren, niet alleen overal ontbloot van linnen, maar te dikwerf zelfs van stroo. Kassen voor hunne kleederen hebben en behoeven zij ook niet; een enkele spijker is genoeg om den kleedervoorraad te dragen, waarop de bestvoorziene uit hun midden kan roemen. Ons Duitsche boerenleven, ofschoon in menig oord ook armelijk genoeg, schijnt, bij het Italiaansche vergeleken, een staat van genoegelijke welvaart. In den diepliggenden grond der Venetiaansche vlakte, die eens poel en moeras was, en nog door afleidings-kanalen droog gehouden moet worden, kan men geene kelders tot bewaring van dranken of keukengewassen aanleggen; hierdoor ontbreken den boer in die streken de bij ons zulk eene vervulling aanbrengende voedingstoffen uit het plantenrijk. Zelfs de gemeene salade is een artikel van weelde, dat men zich, bij gebrek aan onbedorven azijn, meestal moet ontzeggen. Om door nadenken en vlijt een deel dier ongemakken te verhelpen, hiertoe doet het landvolk, in zijne door ellende te weeg gebragte stompheid, geene de minste poging. De landbouw zelf wordt oppervlakkig en met allergebrekkigste werktuigen gedreven, als leefde men nog in den tijd, toen de eerste proeven met wijn- en graanteelt genomen werden: de onmetelijke verbeteringen in deze takken van landbedrijf, welke in *Engeland*, *Frankrijk* en ook ten deele in *Duitschland*

Digitized by Google

aangewend worden, zijn hier te lande geheel onbekend. Behalve de zijdeteelt zijn wijn en maïs de hoofdvoorwerpen van het akkerwerk; andere graansoorten, dan dit laatste, worden slechts als bijzaak behandeld. Wat er aan zijde en wijn wordt voortgebragt, behoort ongedeeld aan den eigenaar van den grond, en van zijn billijkheidsgevoel hangt af, hoeveel hij van de zoogenoemde napers aan zijne arbeiders wil overlaten, om er hunne *vin piccolo* van te bereiden; over het algemeen is dit overschot zoo gering, dat zij slechts eene korte wijl des winters daarvan een proefje genieten kunnen. Des zomers zou deze soort van waterachtigen zuurdrank toch, door de invallende hitte en het niet daarzijn van kelders, weldra bedorven zijn. Bij het gebrek aan zoet drinkwater, dat in de meeste dezer streken heerscht, is dit gemis allerdrukkendst voor het hard geplaagde landvolk. Van den maïs en de overige graansoorten erlangen zij een bepaald aandeel, en wel van het eerste meer dan van de overige, doch steeds in zeer beperkte hoeveelheid. Gras en hooi, op de meeste plaatsen schaarsch, uit gebrek aan behoorlijk weiland, en door allerlei boomloof vervangen, voedt slechts weinig vee: en waar dit aanwezig is, is het meestal trekvee tot bearbeiding van het veld, zoodat men in den zomer menigmaal wijd en zijd geene koe kan aantreffen. Daarom is dan ook bij de meeste daglooners aan geen melk of smout te denken. Wij moesten onze koffij des morgens zonder melk drinken, wanneer de keukenmeid toevallig vergeten had ze hier of daar uit de verte te bestellen.

Op zekeren dag ging ik, omstreeks negen ure 's morgens, door het veld. Aan eenen populier, die zijne schaduw ver weg verspreidde, brandde tusschen twee keijen een met dun rijs onderhouden vuurtje, over hetwelk een oud man zijne *polenta* zat te roeren, met eene bedachtzame zorgvuldigheid, die te gelijker tijd schroom voor zijnen kostbaren schat en gescherpten eetlust verraadde. Zijn gerimpeld, bruin gebrand gelaat vertoonde groeven, zoo diep en akelig, als zij mij op geene Duitsche tronie immer voorgekomen zijn. De Italiaansche zonnegloed in de bedompte vlakte had zeventig zomers lang in 's mans oorspronkelijk regelmatige trekken gewoeld en er een' schrikwekkenden stempel van zijn kommervol leven in gedrukt. Op zijn' verschroeiden schedel lagen enkele vlokjes grijze haren, en zijne schamele kleeding bedekte ter naauwernood, waar zulks het meest noodig was,

Digitized by Google

zijn vermagerd ligchaam. Ik liet mij in een gesprek met hem in. »Ik heb niets," zeide hij, »dan harden arbeid, een weinig *polenta* en de heilige communie, *mai altro!* Geen andere spijs is sedert veertig jaren over mijne lippen gekomen: *polenta e la santa communione.* En wanneer ik tweemaal daags een mondvol *poléntа* heb, mag ik mij gelukkig achten. De meesten mijner buren kunnen die naauwelijks eenmaal daags eten." Bij deze woorden zag hij met zijn brein gelaat naar mij op, en twee dikke aders op zijn voorhoofd zwollen als in dreigenden toorn op. *Polenta e la santa communione!* deze klanken kon ik verscheidene dagen lang niet uit mijne ooren brengen, en nu nog doet somwijlen de nagalm daarvan mijn hart trillen. En inderdaad had de man slechts de bittere waarheid gezegd. *Polenta* vormt hier uitsluitend het voedsel van den landman. Men eet ze, als brood, zonder eenige toespijs, en het onzuivere water uit de gegravene putten is in het grootste deel des jaars de eenige saus, waarmede zij genuttigd wordt. En nog, om dit voedsel te verkrijgen, moet men zeer vlijtig en met de strengste spaarzaamheid den boerenarbeid waarnemen. Wijndrinken is zoo zeldzaam, dat er mij mans en vrouwen genoemd zijn geworden, die sedert vijftig jaar er geen drop meer van geproefd hadden; en toch rankt de wijnstok zich aan elken struik, dien men ontmoet, in de hoogte, en de druiven hangen menigmaal in de vensters der *villa.* Om zich hunne schamele kleeding te kunnen verschaffen, kweeken deze daglooners eenige huis- en velddieren, varkens, ganzen, eenden en hoenders, die, hoe schadelijk zij ook voor het gezaaide zijn, door den grondeigenaar geduld moeten worden, wil hij het volk niet geheel en al tot wanhoop drijven. Grootendeels leeft dit gedierte in de morsige waterlozingsgrachten, die tusschen alle akkers heenloopen, met riet en lis bijna toegegroeid zijn, en aan welker opruiming niemand denkt. Het wordt daarin, zonder dat iemand er verder voor zorgt, groot en vet, en wordt dan op de omliggende markten verkocht. Met de naauwkeurigste vlijt zamelt de huisvrouw de groote eijeren harer hennen, en krijgt het nimmer in het hoofd, een eenig daarvan voor haar gezin te gebruiken. Zaturdags rijdt haar man, met de levende en levenlooze voorwerpen dier fokkerij, naar de naastgelegen stad, en onthoudt zich ook daar zoo streng van de geringste, niet volstrekt noodwendige uitgaaf, dat er zeventigjarige grijsaards gevon-

Digitized by Google

den worden, die zich hun geheele leven lang bij zulk eene gelegenheid nooit eenen dronk wijn veroorloofd, maar het kleine beetje geld, dat zij ontvangen hadden, steeds onaangetast naar huis gebragt hebben. Zoo geldt dan ook van deze arme Italiaansche boeren FERLIGRATH's beroemd lied over het lijden van het Iersche volk, dat in het vruchtbaarste land der wereld akkerbouw en veeteelt drijft, zonder van beider edelste vruchten immer zelf iets te genieten. De nood, welke deze arme arbeiders lijden, is, ondanks de bijinkomsten, waarvan wij zoo even gesproken hebben, nog altijd zoo klemmend, dat zij menigmaal, over de grenslijn van hetgeen strikt regt is heengedreven, eene soort van heimelijken oorlog tegen hunne heeren beginnen. Wat deze laatsten niet achter slot kunnen houden, is ook niet veilig; waarbij echter eene eigenaardige wet en regel van diefstal streng in acht genomen wordt. De arme daglooner neemt namelijk slechts datgene, wat hem van veldvruchten tot onderhoud zijns levens onmisbaar noodig is. Dieverijen van andere soort zijn uiterst zeldzaam. Goedaardige landheeren hebben deze tegennatuurlijke betrekking, door openbare dulding van hetgeen onvermijdelijk is, in eene met de natuur overeenkomstige veranderd; maar ongelukkig zijn zulke menschenvrienden zeer zeldzaam. Door den meer algemeenen toestand, die nog heerscht, gaat alle wederzijdsch vertrouwen tusschen landheer en landbouwer verloren. De eenen hoeden zich voor de anderen, en weêrkeerige minachting maakt voor beide partijen het leven onbehagelijk. Deze zedelijke kloof tusschen den heeren- en den boerenstand, die minst genomen even zoo diep is als die tusschen beider staat van bezit, scheidt geheel de bevolking als 't ware in twee afzonderlijke rassen, in het blanke en het bruine, van welke het eerste niet alleen op allen eigendom, maar ook op alle eerlijkheid, uitsluitend aanspraak maakt, terwijl het andere, met zijne verschroeide troniën, door den invloed van lucht en aarde misvormd, tot eenen *Kabijlen*-stam schijnt te behooren, en noch voor arbeid noch voor trouw op veel dank of lof kan rekenen. Die verbittering wekkende onevenredigheid wordt het sterkst gezien en gevoeld, wanneer de in weelde levende bezitters, voor eene korte wijl de vermaken der groote steden verlatende, op bepaalde tijden, van pracht omgeven, naar buiten snellen, in lust en ledigheid de pronkzalen der *Villa*, door hunnen rijken stamheer gebouwd, betrekken, en er zich onder het digte

Digitized by Google

loofdak der boomen van hun park, dat elken gloeijenden zonnestraal afweert, verlustigen, met die honende zorgeloosheid, welke het gevoel van erfelijk voorregt in alle gebaren laat doorstralen. Bij het gezigt van zulk eenen toestand moest ik de opwellende verontwaardiging van mijn Duitsch gemoed met kracht bedwingen, terwijl de *Italiaan* over de door God ingestelde rangordening van heer en knecht redekavelt, en van de vrije drukpers en de burgergarde uitsluitend alle heil der maatschappij verwacht.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

EERSTE TER TOONEELE VOERING DER BRUILOFT VAN FIGARO.

Wie kent niet BEAUMARCHAIS, dien geestigen avonturier in de letterkunde en in de kunstvlijt, dat gepersonifieerde beeld van het Fransche *esprit* en het Fransche *honneur*, die stormverkondigenden voorlooper der alle onderscheid van rang en stand wegwisschende Revolutie, de man, die, hoezeer van burgerlijke afkomst, door den hoogsten adel begunstigd en geliefkoosd werd? Zijn leven en werken viel in dat zonderlinge tijdsgewricht, toen alles, wat de algemeen gevoelde tegenstrijdigheden en ongepastheden van eenen zijne ontbinding nabij gekomen maatschappelijken toestand, in kluchtige tooneelstukken, met vernuft en bijtenden spot ten toon stelde, op de daverende toejuiching der *Parijzenaars* en zelfs der Ministers en Hovelingen kon rekenen, geene van welken het voorgevoel hadden van de ontzettende wezentlijkheid, die voor hen uit de werking dier tooneelkluchten ontstaan kon. In dezen tijd, omstreeks het eind van het jaar 1782, hoorde men in de Parijzer gezelschapskringen veel gewag maken van een nieuw blijspel, hetwelk BEAUMARCHAIS, onder den titel van *la folle Journée, ou le Mariage de Figaro*, had opgesteld. Hij zelf was gewoon, in gezellige zamenkomsten zijne stukken voor te lezen, en naar het geluk, hem zulks te hooren doen, werd zoo ijverig getracht, de vertrekken, waar dit geschiedde, waren steeds zoo stikkend vol menschen, dat het slechts aan de minsten hunner gelukken mogt, alles volkomen te verstaan. Ondertusschen wist men toch zooveel, dat de zegepraal van verstand en bekwaamheid over rang en geboorte, de vernedering der grooten onder het

Digitized by Google

meer schitterend genie der geringeren, het met bitterheid ontworpene tafereel der maatschappij, zoo als zij destijds was, de gebreken van het staatsbestuur, enz. den hoofdinhoud uitmaakten, en dat dit met even zoo groote behendigheid als met bijtend vernuft en ongehoorde stoutheid in betrekking op de Bastille, de policie, de wetten op de drukpers en de censuur was uitgewerkt. Het ten tooneele voeren van dit reeds zoo beroemde stuk werd algemeen gewenscht, en de voornaamste personen bezigden hunnen invloed, om verlof tot de voorstelling daarvan op het *Théâtre Français* te verwerven. Lodewijk XVI liet zich het manuscript, in tegenwoordigheid zijner Gemalinne, door Madame de campan voorlezen. Hij vond het stuk gansch niet voortreffelijk, en verklaarde zich, toen hij de beruchte alleenspraak, (5de bedrijf, 3de tooneel) waarin verscheidene takken van het bestuur vinnig aangetast worden, gehoord had, zeer stellig tegen den schrijver, als iemand, die met alles, wat in een' welgeordenden Staat heilig behoorde te zijn, den spot dreef; het stuk, zeide hij, mogt in geen geval ten tooneele gebragt worden. Beaumarchais liet zich door deze uitspraak des Konings niet afschrikken; integendeel zeide hij, »te wenschen, dat zich nog grootere hinderpalen en meer vijanden mogten opdoen; hij zou wel middel vinden om daaraan het hoofd te bieden." Ook deed hij, zonder zich om iets te bekreunen, het stuk door de bekwaamste tooneelkunstenaars van het *Théâtre Français* instuderen; de opvoering werd vastgesteld en met ongeduld verwacht, en toen nu, daar de zaal reeds tot stikkens toe vol was en koets bij koets naar den schouwburg snelde, het verbod kwam om er mede voort te gaan, had beaumarchais zijn eigenlijk oogmerk ten volle bereikt, 'twelk was, het ongeduld der kijklustige *Parijzenaars* tot het toppunt van misnoegen te drijven. Hij wist, dat hierdoor reeds, zonder eenigen verderen aandrang, de tegenzin van lodewijk XVI verwonnen zou zijn; en werkelijk werd ook, na verloop van eenige maanden, de opvoering van het stuk veroorloofd. De drift om het te zien was niet verflaauwd. Tien uren vóór dat de kas geopend werd, stond zoo goed als geheel de hoofdstad voor de deuren van den schouwburg. Beaumarchais had in één uur tijds vijftig brieven met verzoek om biljetten ontvangen; op den dag der voorstelling zond de Hertogin van bourbon reeds ten 10 ure des morgens hare bedienden aan de kas, om op de uitdeeling der biljetten te wachten, die eerst ten 4 ure beginnen moest; reeds ten 2 ure poogde de Gravin van ossun, met eene haar anders in geenen deele eigene beleefdheid, zich een' weg door de menigte te banen, terwijl Madame de talleyrand, ondanks hare aangeboren gierigheid, den drie-dubbelen prijs voor eene loge betaalde. In het ontzettende volksgewoel zag men Lodewijksridders met Savoïaarden el-

Digitized by Google

kander dringen en stooten; de wacht werd van haren post geschoven, de deuren werden ingeduwd, de ijzeren traliehekken verbroken; men verstikte bijna in het gedrang, en toch achtte men zich gelukkig, wanneer men slechts één schrede voorwaarts kon geraken. Velen wierpen hun geld in de kas, zonder loodjes magtig te kunnen worden. Driehonderd der aanzienlijkste personen hadden zich, om bij het openen der kas tegenwoordig te zijn, reeds des morgens in den schouwburg begeven en er het middagmaal genuttigd. »Ons heiligdom," zegt FLEURY, een der tooneelisten, die in het stuk medespeelden, »was in een gaarkeukens-eetzaal verkeerd. Men werd schier doof van het geklepper der borden, het gerinkel van lepels en vorken, het muskotvuur der springende kurken." In de zaal zelve zag men het schitterendste verzameld, wat *Parijs* slechts immer binnen zijne muren bevatte; al de Prinsen van het Koninklijke huis, en onder hen den Graaf VAN PROVENCE, in de groote loge; voorts de eerste heeren van het Hof, de uitstekendste kunstoefenaars, de beroemdste schrijvers, de rijkste kapitalisten, en een vonkelende krans der schoonste en elegantste dames in de voorste rij der loges. Alles trilde van ongeduldige verwachting; in elk deel der zaal werden overluid driftige gesprekken gevoerd, en dat alles gold BEAUMARCHAIS en zijn stuk. Geene dier schoone toeschouwsters wilde weten, dat zij zijne eigenlijke slagtoffers waren; dat hij zich niet ontzag, den flikkerglans, die de hoogere kringen der maatschappij omgaf, zonder genade aan te tasten, den bittersten hoon er over uit te storten, en hun blinkend prachtgewaad van boven tot onder stuk te rijten! Volgens het oordeel der kunstregters, overtrof de eerste opvoering van den *Figaro* aan *ensemble* alles, wat men in langen tijd op het *Théâtre Français* gezien had. Snel volgden nu elkander twintig voorstellingen, die aan het theater honderdduizend francs opbragten; doch ook bij al de volgende opvoeringen bemerkte men nog denzelfden toeloop van lieden uit de stad, de provinciën en het buitenland. In het geheel had *de Bruiloft van Figaro* 75 voorstellingen; eene zoo ongehoorde zaak, dat BEAUMARCHAIS zeide: »*Je sais quelque chose de plus fou que ma pièce, c'est son succès.* (Nu weet ik iets, dat nog gekker is dan mijn stuk; den toeloop, dien het heeft.)" De eene uitgaaf van het werk volgde de andere; de buitenlandsche schouwburgen deden in aller ijl een stuk, dat zoo veel opgang maakte, vertalen, en de tooi der dames onderging eene wezentlijke verandering door de kapsels *à la Figaro* en *à la Susanne*. — Zoo begon de Revolutie, die den Koning, zijne familie en zoo veel, wat in *Frankrijk* goed en edel was, het leven gekost heeft!

Digitized by Google

FRANSCHE VRIJHEID QUAND-MÊME.

[Historisch. (*)]

Een Parijzenaar uit het Volk spreekt.

Weer *Burger*, *Burgeres!* 'k Heb daarmeê vollen vrede;
En, woonde ook Adam met zijn gade hier ter stede,
Zij zouden Burgers zijn, en *Burgers van 't Heelal;*
Ten zij (hem kwam het toe) hij ons ook, bij geval,
Een' naam of titel schonk; (hij gaf dien wel aan beesten;
Waarom dan niet aan ons en onze groote geesten?)
Bij voorbeeld dien van *Slaaf.* Of is 't geen slavernij,
Dat men ons *dwingen* wil, (*ons*, welk een dwinglandij!)
Om *Burger*, *Burgeres* te zeggen en te schrijven?
Wie waagt het, buiten ons, hier wetten door te drijven?
Dat zou, *parole d'honneur*, een fraaije Vrijheid zijn!
Men dwingt ons nergens toe, al plooit men 't nog zoo fijn.
Die wetten heeft gemaakt, bekreunt zich aan geen wetten.
Die 't nieuw Bewind zich koos, kan 't ook ter zijde zetten.
Wilde ik den Adel, ik, heel 't Volk ware *Edel Heer;*
En wat ik thans verwerp, dat eisch ik morgen weer,
Tot zelfs het Koningschap. Republikein in 't harte,
Lach ik met elk bedwang; en, zoo 't Bewind mij tarte,
Roep ik Philippe of Henry-cinq tot Koning uit.
Bij 't Volk is de Oppermagt; zij wettigt elk besluit.
Ik wil (ja, 'k wil!) ook eens *Monsieur* zijn in mijn leven.
Wie 't mij betwisten wil, *parbleu!* hij mag wel beven!
'k Wil Vrijheid inderdaad, geen Vrijheid slechts in schijn;
In alles vrijheid, VRIJHEID ZELFS OM SLAAF TE ZIJN!

(*) Zie, onder anderen, de redeneringen van ALEXANDRE WEILL in *la Presse*, en voorts andere Parijsche dagbladen.

Digitized by Google

VOLKSOPSTAND.

Een handvol gruis, den berg ontgleden,
En 't log gevaart', beroofd van stut,
Verplet paleis zoo wel als hut,
Door niets voorzien, door niets verbeden:
Zóó is één enkel man in staat
Het Volk tot *opstaan* te bewegen;
Maar stel er honderdduizend tegen,
En dank God, zoo 't weer *sitten gaat!*

AAN HEN' BEMINNAAR VAN HET PUNTDICHT.

Het Puntdicht *mint* ge, en *haat* der Fransehen Politiek?
Hoe! 't mooiste Puntdicht is... de Fransche Republiek!

PROCLAMATIE.

(1 APRIL 1848.)

Burgers!

Het Voorloopig Bewind der glorieuze Fransche Republiek, in overweging genomen hebbende, dat eenige kwalijkgezinden zich beklagen over gebrek aan werk en efen, verklaart mits dezen, dat de glorie van den Volksroem zich behoort te verheffen boven de slavernij des arbeids en de louter dierlijke behoefte aan spijs en drank, en proclameert alzoo

HET GELUK DER GROOTE EN EDELMOEDIGE NATIE ONDER DE FRANSCHE REPUBLIEK.

Leve de Republiek!

Was geteekend, enz.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING OVER DEN OORSPRONG EN DE GESCHIEDENIS DER VOORMALIGE KAMERS DER REDERIJKERS IN ONS VADERLAND.

Door

Mr. J. H. VAN DER SCHAAFF. (*)

Wanneer wij, op het gebied der schoone kunsten en fraaije letteren, ons oog laten weiden over de vele en nuttige inrigtingen van Maatschappijen en Genootschappen, waarop ons Vaderland billijk roem draagt, en die, of voor geleerdheid, of tot opwekking van den nationalen ijver, of ter ontwikkeling van zoodanige kundigheden en proeven, als voor den landbouw, het plantenrijk, of ter bevordering van heel- en geneeskunst dienstbaar zijn, en ten prikkel tot verbetering of aanmoediging in al deze vakken verstrekken; dan, ja, verblijden we ons over zoo vele vorderingen, die de geest des tijds daarstelde, herinneren we ons aan tijdperken en omstandigheden, die we beleefden, of aan mannen, wier namen de geschiedenis als met gulden letteren spelt; — maar eindelijk klimmen we op, en wordt de vraag door ieder' menschenvriend ontboezemd: »Wie, of wat zou toch wel de eerste aanleiding »tot de oprigting van deze en soortgelijke Genootschappen, »inzonderheid met betrekking tot het vak der fraaije letteren, in *Nederland* gegeven hebben? — wie waren de eerste stichters derzelven, of waaraan is onze Natie verschul-

(*) Voorgelezen, den 5 Nov. 1835, in het Departement *Voorburg* der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.*

De tegenwoordige herleving en wederoprigting van Rederijkkamers in ons Vaderland deed de Redactie van dit Tijdschrift aan deze bijdrage gaarne eene plaats inruimen.

Digitized by Google

»digd die trapsgewijze vorderingen, welke taal en dichtkunst »onder het letterminnend gedeelte onzer landgenooten heb»ben gemaakt, tijdens zij in bloei en welvaart begonnen toe »te nemen, en het denkbeeld, of liever de overtuiging, bij »onze vaderen doorbrak, dat de dagen, waarin ruwe bar»baarschheid, drieste onkunde en een rampzalig bijgeloof »heerschten, voor verlichting en beschaving behoorden plaats »te maken?" — Zietdaar, G. T., eenige vragen, welke veelligt bij een' of ander onder ons kunnen zijn opgerezen, en die ik niet ongeschikt achtte, heden avond, zoo al niet volkomen te beantwoorden, ten minste zoodanige stoffe tot nadenken daarover in het midden te brengen, als hetwelk misschien in staat zou kunnen zijn, om onzen weetlust hieromtrent te bevredigen, en de beantwoording van deze of soortgelijke vragen door redenering en uitbreiding uit te lokken.

Als ik mij dan niet bedriege, hebben wij zoo wel den opbouw en de handleiding tot verdere zuivering onzer Nederduitsche taal en dichtkunst (dat liefelijk geschenk des Hemels), als de kennis en invoering van het Nationaal tooneel, als eene openbare leerschool van mensch- en zedekunde, alleen of voornamelijk te danken aan die gezelschappen of bijeenkomsten, welke, onder den naam van *Kameren der Rederijkers*, hier te lande in de vroegste tijden plegen te vergaderen.

Daar nu de sporen of oude overleveringen hiervan niet zoo algemeen bekend, of in ieders handen zijn, zoo zal het ul., zoo ik hope, niet onwelkom zijn, dat ik te dezer ure tot u spreke *over den oorsprong en de geschiedenis der voormalige Kamers der Rederijkers in ons Vaderland.* Om hierin een' geregelden leiddraad te volgen, zal ik:

I. Iets, aangaande haren oorsprong, bloei en voortgang, zoo kort en duidelijk mij mogelijk is, ul. trachten mede te deelen.

II. Zal ik ul. van derzelver voorname doel, werkzaamheden, huishoudelijk bestuur, en al wat met derzelver inrigting van uit- en inwendige plegtigheden in verband stond, een kort tafereel pogen te schetsen.

I. Bijna al de schrijvers, die de Nederlandsche Ge-

Digitized by Google

schiedenis der laatstverloopene eeuwen hebben te boek gesteld, maken van de *Rederijkers* in meerdere of mindere mate gewag; en allen stemmen daarin met elkander overeen, dat zij niet weinig hebben toegebragt ter bevordering der geloofshervorming, tot den opbouw onzer tale en poëzij, en den oorsprong van ons vaderlandsch tooneel. — Volgens sommigen, waaronder ik bijzonder BOXHORN en VAN MEERBEN telle, zouden er van overoude tijden in *Nederland* verscheidene fraaije geesten zich hebben opgedaan, die, in *gezelschappen* zamengevoegd, met *rijmen* en het vertoonen van tooneelspelen zich bezig hielden. Daar zijn er zelfs, die deze dichters voor opvolgers der *oude Barden* houden; doch hiervoor is geen genoegzaam bewijs, dewijl deze *Barden* van nog vroegeren tijd dagteekenen. Volgens LAMBERT BIDLOO, waren te zijnen tijde bij de *Rederijkkamer* te *Leyden* nog stukken voorhanden, die sporen droegen, dat deze Broederschappen al vóór den jare 1200 zijn bekend geweest. De Rederijkers van *Duinkerken* beweren, dat de Vlaamsche kamer, en wel inzonderheid die van hunne stad, ouder zij, dan soortgelijke gezelschappen in *Frankrijk*. Ook vindt men bij SCHAMMAYR, in zijne *Brabandsche Oudheden*, gewag gemaakt van de kamer te *Diest*, die den naam van *Christus-oogen* (*Coronaria lychnis*) voerde, en dat zij reeds in 1302 is ingesteld geweest, 't welk (zoo zulks op waarheid steunt) hare opkomst gelijktijdig stelt met die der Akademie des *Jeux floraux*, welke in het begin der XIVde eeuw te *Toulouse*, in *Frankrijk*, is opgerigt, en voor de oudste Akademie in *Europa* wordt gehouden. Wat hiervan zij, zeker is het, dat dit gezelschap van Fransche dichters veel overeenkomst had met onze Rederijkers, en dat het zijne eerste plegtige zitting hield in 1324, nemende in den jare 1356 den naam van *Collège de Rhétorique* aan, even gelijk dergelijke Genootschappen in *Vlaanderen* en *Braband* zich *Rederijkkamers* noemden.

Deze kamers bepaalden zich niet alleen tot de Nederlandsche steden, maar vestigden zich ook op het platte land; zoodat haar getal, volgens eene alphabetische lijst, te vinden in de werken der Maatschappij van Letterkunde te *Leyden*, ruim

Digitized by Google

144 zoo steden als dorpen bedroeg, waarvan in sommige steden tot 2 à 3 bijzondere kamers gelijktijdig bestonden, die alle in werkzaamheden gelijk, en alleen in *blazoen*, of zinspreuk, onderscheiden waren.

Doch, om weder tot derzelver oorsprong terug te keeren, zoo vinden wij gewag gemaakt van eene intrede, of bijeenkomst, die in het jaar 1394 binnen *Doornik* plaats had, alwaar de Rederijkers van *Dixmuiden* den 2den eereprijs behaalden; en in 1412 lezen wij, dat, in de Dom- en St. Jakobs-kerken te *Utrecht*, eenige Bijbelgeschiedenissen ten tooneele gevoerd werden, waarbij men den volke vermaande, om, gedurende het spel, zich zedig en rustig te gedragen, zelfs met bedreiging van straf, ingeval van ongehoorzaamheid. In 1448 hield men te *Lier* eene openlijke tooneelvertooning, waarbij de leden der Broederschap, als bij wijze van *concours* (zoo als men zich hedendaags zoude uitdrukken), uit andere plaatsen genoodigd waren om te spelen. In het volgende jaar vinden wij gewag van eene intrede te *Brussel* gedaan, alsmede dat de *Kortrijksche* kamer de *Barbaristen*, die de zonderlinge spreuk van *God voet veel Sotten* droeg, in het jaar 1431 te *Brugge*, en in 1441 te *Sluis*, prijzen behaald heeft. En zoo vinden wij vervolgens van onderscheidene intreden, of bijeenkomsten, in *Braband* gewag gemaakt, die alle de duidelijkste sporen opleveren, dat deze *kameristen* of gezelschappen het allereerst in *Braband* en *Vlaanderen* zijn opgerigt.

Vraagt men nu naar den tijd, wanneer dezelve hier te lande zijn ingevoerd, zoo antwoord ik, dat daarover onder de schrijvers verschil bestaat, en dat wij in zeker verhaal van eene bijeenkomst, te *Antwerpen* in 1496 gehouden, waarbij de Broederschap van 22 kameren uit de naastgelegene plaatsen genoodigd, en die dan ook met veel pracht en luister aldaar verschenen was, reeds van Rederijkers lezen, die uit *Bergen op Zoom* en van *Amsterdam* gekomen waren; hoezeer de geleerde KOPS, naar aanleiding van WAGENAAR, in zijne *Beschrijving van Amsterdam*, beweert, dat de oudste kamer dier stad, de *Egelantieren*, onder de spreuk *In liefde bloeijende*, in den jare 1517 zou

Digitized by Google

zijn opgerigt, hetgeen, zegt hij, te meer waarschijnlijk is, omdat we lezen van eene eerste bijeenkomst van onderscheidene kamers uit *Holland*, in 1561 op den 20sten van Hooimaand binnen *Rotterdam* gehouden, als bij welke gelegenheid de kamer de *Blauwe Acoleije*, onder de zinspreuk *wt minne versaemt*, de vraag had voorgesteld, *wie den meesten troost oyt kwam te baten, die schenen te zijn van God verlaten?* welke vraag door *negen* kamers, als door die van *Noordwijk*, *Gouda*, *Rhijnsburg*, de oude en jonge kamer van *Haarlem*, *Leyden*, *Delft*, *Schiedam* en *Amsterdam*, werd beantwoord; doch dit gevoelen van WAGENAAR vervalt geheel, als wij daarmede vergelijken hetgeen hij zelf in het IVde Deel van zijne *Vaderlandsche Historie*, bladz. 13, schrijft, daar hij, ons de oneenigheden tusschen de *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* ten jare 1445 schetsende, daarop volgen laat: »De Rederijkers, eene soort van dichters en tooneelspelers te gelijk, »schenen, onder het blaken der Hoeksche en Kabeljaauwsche »twisten, hier *allereerst* opgekomen, en de bijtende dicht- »en tooneelstukken, die zij zongen en uitspraken, door »Hertog PHILIPS thans verboden te zijn. Vermoedelijk »hebben de voornaamste van beide partijen zich van deze »luiden bediend, om elkanders persoon en bedrijf hatelijk »af te schilderen voor het volk; gelijk men zich, één eeuw »later, ook van hen bediende, om de geloofs- en zeden- »verbetering, welke men hier te lande wilde invoeren, den »volke smakelijk te maken." Ik zou derhalve tot de gedachte overhellen, dat de Rederijkkamers in het jaar 1445 het eerst zijn opgerigt, maar dat er vóór de opkomst der kamer de *Egelantieren* (welke de Ridder RODENBURG, die in later tijd lid van dezelve geweest is, in 1619 de *honderdjarige Egelantier* heeft genoemd) reeds eene andere geweest zij, welke, naderhand te niet geraakt zijnde, een gedeelte dier broederschap toen reeds heeft uitgemaakt, van welke er leden of gezanten op de bijeenkomst te *Antwerpen*, in 1496 gehouden, uit *Amsterdam* verschenen zijn; dewijl anders WAGENAAR met zichzelven in tweestrijd zoude wezen. Wat hier ook van zij, dit is zeker, dat wij reeds

Digitized by Google

van het begin, en nog meer uit het midden der XVIde eeuw, de meeste bedrijven onzer Hollandsche kamers vinden opgeteekend. Zoo lezen we b. v. van Rederijkers of Kameristen van *Haarlem*, *Veere*, *Amersfoort*, *den Briel*, *Zierikzee* en anderen, in 1561, 1564, 1566 reeds gevestigd.

Dan, de kerkelijke twisten en de haat tegen de Roomschgezinden van dien tijd, welke de Rederijkers onder hunne spelen mengden, waren dikwerf oorzaak, dat de Regering in onderscheidene steden, op bevel van PHILIPS, dergelijke bijeenkomsten beval te staken, inzonderheid wegens de verregaande mishandelingen, welke sommigen, vooral in het jaar 1566, toen de beeldstorming hier te lande voorviel, zich veroorloofden.

Deze en soortgelijke daden verdoofden bij de meerbeschaafden stand alom den lust, en veroorzaakten een tijdlang eene stremming in de beoefening der vrije kunsten, naardien de zorg voor lijf en leven en de verdediging van vrijheid en Godsdienst niet toelieten, de dichtkunst met dien warmen ijver en stille rust als te voren te behartigen, totdat eindelijk, toen de voorspoed onzer wapenen en de bevrijding van het Spaansche juk eenige verademing verschaften, de lust voor letteren en poëzij op nieuw ontvonkt werd, kunsten en wetenschappen, ettelijke jaren later, door 's lands Staten op nieuw aangemoedigd werden, en in de lommer van den liefelijken vrede eene veilige rustplaats konden genieten. Ik bedoel, G. T., de oprigting der Leydsche Hoogeschool door Nederlands Vader WILLEM I, kort daarop zoo plegtig als kunsterrijk daargesteld en ingewijd. Het is bekend, dat er te dier gelegenheid verscheidene hieroglyphische vertooningen hebben plaats gehad; vertooningen, die we nog telkens, als de verjaardag der Leydsche Akademie invalt, door hare voedsterlingen zien nagevolgd, onder anderen in de *beeldsprakige vertooningen* van den 8 van Sprokkelmaand 1825, en nog op den 8sten dierzelfde maand van dit jaar (1835), door de Leydsche Studenten gegeven.

Twee jaren na de oprigting der Leydsche Hoogeschool vinden we van eene nieuwe kamer te *Utrecht* gewag gemaakt, uit welker naam zekere HUIG EGTBERTSZOON,

Digitized by Google

van *Enschede*, op den 18 van Oogstmaand 1577, den Prins van Oranje, op den avondmaaltijd, met een referein verwelkomde.

Den 20 van Zomermaand des jaars 1581 hielden de Rederijkers eene zamenkomst of intrede te *Delft*, alwaar het Gild dier Broederschap, een der oudste van die stad, reeds in 1487, in de nieuwe kerk, een outer stichtte. Tien kamers verschenen er, om in refereinen, of stokregels, de vraag, door de Broederschap van de *Rapenbloem*, onder de zinspreuk *wij rapen geneugt*, voorgesteld, te beantwoorden.

Te *Amsterdam* waren in datzelfde jaar vijf Burgemeesteren, acht Schepenen en andere leden van den Raad ook leden van de kamer de *Egelantieren*, waarbij aan het hoofd derzelve, als Bestuurders, stonden HENDRIK LAURENSZOON SPIEGEL, DIRK VOLKERTSZOON COORNHERT en ROEMER VISSCHER, drie uitstekende vernuften en puikjuweelen van dien tijd in de Hollandsche letterkunde; mannen, wier namen bij ieder, die prijs op taal- en letterkunde stelt, in aandenken zullen blijven, zoo lang ons Vaderland op kunsten en wetenschappen boogt.

En zoo zijn dan deze kamers vervolgens in aanzien, bloei en leden toegenomen, tot dat eindelijk nieuwe misbruiken en ongebondenheid, daar men zelfs zich niet ontzag, om op zondagen en bij bedestonden buitensporige bedrijven aan te regten, te wege bragten, dat de Staten van *Holland* en *Westfriesland* zoowel het spelen, als het rondrijden langs straten en wegen, met trommels, vaandels en in vermomde kleeding, op zon- en feestdagen, bij publicatie van den 18 van Louwmaand des jaars 1711, den Rederijkeren scherpelijk verboden.

Hierdoor geraakten vele kamers te niet; en hoezeer sommige na dien tijd in *Brabant* en *Vlaanderen* nog in stand gebleven zijn en eenige openbare plegtigheden daarvan behouden hebben, even als hier te lande, door het uitgeven van een gedicht op den eersten dag des jaars, en bij sommige ook op *Meidag*, kan men echter zeggen, dat, met het midden der XVIIIde eeuw, deze gezelschappen, die

Digitized by Google

alzoo bijkans vier eeuwen hier te lande gebloeid hebben, allengskens verflaauwd, en eindelijk op één na (waarvan straks met een enkel woord nader) geheel vernietigd zijn geworden.

Dit zij genoeg, met betrekking tot den oorsprong, bloei en uitbreiding der Rederijkkamers.

II. Wat nu, in de tweede plaats, als iets van meerdere aangelegenheid en tot eene vrolijker stemming aanleiding gevende, derzelver bedrijf en doel betreft, merk ik voorloopig aan, dat het voorname oogmerk der Rederijkers was, door tooneelspelen de zeden te verbeteren, met nu eens boertsgewijs, dan weder meer statig of ernstig, een ieder zijne gebreken onder het oog, en hem alzoo tot zijnen pligt te brengen. Of echter de wijze, waarop zij hierin te werk gingen, juist altoos de geschiktste was, is eene andere vraag.

De soort van vertooningen, die zij gaven, noemden zij *spelen van zinne*, of, gelijk wij nu zouden zeggen, *blijspelen*, eene zinrijke bedoeling hebbende; en daar zij dezelve meestal in gebonden stijl bewerkten, zoo kan men zeggen, dat de dichtkunst (die oudtijds hier te lande den naam van *kunst van Rhetorijke* droeg, van waar dan ook de dichters *Rhetrosijnen* of *Rhetorijkers* geheeten werden, hoewel *rhetorica*, gelijk wij weten, eigenlijk de *redeneerkunst* beteekent) in het algemeen het bedrijf der Rederijkers is geweest.

Deze spelen vertoonden zij in het openbaar, niet slechts voor en met de leden hunner eigene kamers, maar noodigden ook daartoe andere gezelschappen van die zelfde orde uit. Te dien einde gaven zij, dikwerf met vergunning van wethouderen, kaarten uit (gelijk men het noemde), om daarmede hunne kunstbroederen van andere plaatsen te beschrijven. Deze kaarten, of punten van beschrijving, behelsden: 1°. de voorwaarden, waarop de uitnoodiging geschiedde; 2°. het onderwerp, waarover men eene vertooning, hetzij zinnespel, of ook ter ontwerping van een gedicht, aankondigde; 3°. de tijd en de plaats, wanneer en alwaar men te verschijnen had; 4°. en eindelijk de prijzen, die er te behalen waren. Deze prijzen waren min

Digitized by Google

of meer aanzienlijk, naar gelange van het vermogen der kamer, die de beschrijving deed. Somtijds bestonden ze in *zilveren*, doch meesttijds in *tinnen* schalen. Het onderwerp ter behandeling werd, even gelijk in onze dagen, vraagsgewijs voorgesteld, hoezeer veelal juistheid in de voorstelling missende, zoo als uit de reeds vermelde vraag: *wie den meesten troost oyt kwam te baten* enz. kan blijken. Wat de bekrooning betreft, natuurlijk werd de hoogste prijs toegewezen aan de beste beantwoording. De mindere prijzen waren bestemd voor hen, die of door de kunst van nabootsing het natuurlijkst hunne rol wisten uit te voeren, of ook wel voor hem, die van de verstafgelegene plaats ter bijwoning verschenen of opgekomen was. En daar de schilderkunst, als ten naauwste aan de dichtkunst verbonden, te allen tijde onder de *vrije kunsten* is geteld geweest, zoo werd haar ook gemeenlijk een prijs toegekend voor die kamer, die het fraaist geschilderde blazoen aanbood; welke blazoenen of schilderstukken, alsdan het eigendom wordende van zulk eene kamer, die de kaart of prijs uitgeschreven en bekroond had, nu vervolgens onder de gedenkstukken dier kamer bewaard en opgehangen werden, zoo als er nog verscheidene van die blazoenen voorhanden zijn bij de gewezen kamer der *Pellikanisten* te *Haarlem*, alwaar dezelve, als zoo vele proeven van de kunst en gedenkstukken der oudheid, tot op dezen dag ongeschonden bewaard gebleven zijn. En dit is dan die kamer, op welke ik straks het oog had, als nog jaarlijks, indien ik mij niet bedriege, de gewoonte onderhoudende van het uitgeven van een gedicht of *jaarzang* aan de Broederschap van de aloude Rhetorijkkamer te *Haarlem*, waarvan ter proeve strekt het gedicht, door den Heer A. VAN DER WILLIGEN, als haren *factor*, ons medegedeeld in de *Mnemosyne* van 1825, getiteld: *de lof van den Fijnschilder* JAN VAN HUYZUM. Vandaar, dat deze en de meesten der voornaamste schilders uit de Hollandsche en Vlaamsche School als leden dezer kamers geteld worden.

Dan, om weder tot ons verslag terug te keeren, zoo vergaderden dan ten gestelden dage de beschrevene kamers,

Digitized by Google

alle treffelijk uitgedost, met een' ganschen toestel en sleep van pracht, voorafgegaan door hunne knapen of jongens, elk het blazoen of wapen van zijne kamer dragende. In deze muntten boven allen uit die van *Braband* en *Vlaanderen*, als zijnde toen de rijkste en magtigste gewesten. Die zamenkomsten werden *intreden* genaamd, en die intreden wederom verdeeld in *Landjuweelen* en *Haagspelen*. De schiet- of *werpspelen*, waartoe de Brabandsche kamers zich somtijds ook bepaalden, droegen mede den eerstgemelden naam. *Landjuweel*, dat wij ook met *landprijs* verwisseld vinden, beteekent *prijs* of *eereprijs van den lande*. — De intreden der Rederijkers, die dezen naam voerden, mogten alleen in de steden gehouden worden. Zij waren de kostbaarste en statelijkste van allen. Ook was het van haren vroegsten aanvang af een gebruik, dat de kamer, die den hoogsten prijs verkreeg, in de verpligting stond van wederom een nieuw feest uit te schrijven. De hoogste prijs was (gelijk ik zoo even zeide) altijd eene zilveren schaal; die dezen wegdroeg, moest er twee op zijne beurt geven, de volgende drie, en dus tot de zevende kamer toe, die er zeven beloven moest. Hierbij hield het op. Zij, aan wie dit laatste te beurt viel, verkreeg tevens het regt, om naar den oppersten prijs te dingen, voor haar bestemd, die eenige vraag het best beantwoord had, of het fraaiste spel vertoonde. Het oordeel hierover hing van een of twee factoren van elke kamer af, die onder eede verpligt waren eene onpartijdige uitspraak daarover uit te brengen.

De *Haagspelen*, die men ook *dorpspelen* noemen kan, als zijnde (volgens KILIAAN) de zoogenoemde *ludi pagani*, waren min kostbaar, en aan de hier voren gezegde regelen niet verbonden. Zij werden somtijds in de steden zoo wel als in de dorpen gehouden, vooral bij plegtige gelegenheden van vorstelijke inhuldiging, om daarmede het feest van den dag te besluiten.

Van deze soort van zinnebeeldige vertooningen vinden wij verscheidene voorbeelden aangehaald. Als eene proeve bepaal ik mij tot één derzelven, gehouden in het jaar 1440 te *Brugge*, ter gelegenheid, dat Hertog PHILIPS *van Bour-*

Digitized by Google

gondië aldaar zijne intrede deed, nadat die stad (welke tegen hem was opgestaan) haren *zoen* of amnestie had verworven. Hij werd te gemoet gereden door een personaadje, JOHANNES *den Dooper* verbeeldende, die, gezeten op een' wagen, als eene woestijn toegesteld, voor hem henen reed; op den wagen stond geschreven: *Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domini.* Dit moest beteekenen, dat de Hertog kwam, en dat elk zich moest gereed houden om Z. H. te ontvangen. Voor de poort der stad zat JOB, geheel naakt, op eene mestvaalt, hebbende zijne huisvrouw met zijne drie bekende vrienden (ELIPHAS, BILDAD en ZOPHAR) aan zijne zijde; boven dat tooneel las men: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est.* Dit moest weder te kennen geven de nare en berooide gesteldheid der stad, welke alleen haar vertrouwen op den Prinse stelde. Op de pleinen, bruggen en hoeken der straten vond hij verschillende Bijbelgeschiedenissen, door levende beelden vertoond: hier zag men de offerande van ABRAHAM; daar weder de geschiedenis van de Koninginne ESTHER; ginds de geboorte en verrijzenis van onzen Zaligmaker, en diens verheerlijking op den berg *Thabor*. Eindelijk zag men er den boom van *Jesse*, op deze wijze verbeeld: uit een te bedde liggend personaadje sproot een groote boom; op iederen tak zat een in het wit gekleed kind, hebbende eene kroon op het hoofd; de maagd MARIA in het midden: al deze zinnebeelden waren op de omstandigheid, waarin de stad zich bevond, en op den Hertog toepasselijk gemaakt; waarna er des avonds eenige vreugdevuren ontstoken en andere blijspelen te zijner ére werden aangeregt. — Ondertusschen kan ik niet voorbij, met een enkel woord de snedigheid en het vernuft onzer voorvaderen hier op te merken, die, vooruitziende, dat alle toestel van pracht, en hetgeen een uiterlijk voorkomen van welvaart der stad konde teekenen, een' voor haar nadeeligen indruk op het gemoed van den Despoot konde maken, het zinnebeeld van den armen en berooiden JOB, en van HAMAN, den verdrukker zijns volks, welks verlosser

Digitized by Google

zij in hem wilden gezien hebben, uitkozen. Hoe leerzaam en toepasselijk zulke voorbeelden inmiddels voor de latere nakomelingschap hadden kunnen zijn, als die ook wel eens in dergelijke noodlottige bezoeken van Keizers en hunne Stedehouders, in sommige steden van ons vaderland, zijn gewikkeld geweest, zal ik den meesten mijner Hoorders niet behoeven te herinneren.

Behalve deze schriftuurlijke en zinnespelen, welke laatste soms wel eens met kunst- en vliegwerken (gelijk men het noemde) waren voorzien, hadden zij ook blijspelen, die zij *Esbatementen* of *Batementen* noemden, en *kluchten*, die zij *kluiten* of *zotte kluiten* heetten. De makers van dezelve bonden zich aan regel noch voetmaat. Sommige derzelven waren niet geheel ontbloot van vernuft; doch de meeste bevatteden de lafste en zelfs aanstootelijkste tafereelen. Zoo had b. v. zekere LOURENS JANSZ, factor van de kamer de *Wijngaardranken*, onder de spreuk *Liefde bovenal*, te *Haarlem*, reeds in 1564 eene klucht gedicht, waarin hij een' man, *Slecht-en-recht* geheeten, met eene lantaarn in de hand, bij helderen dag, gelijk DIOGENES naar menschen zoekende, ten tooneele voert. Sedert maakte hij verscheidene zinnebeelden en kluchten; maar omstreeks het jaar 1583 bragt hij eene klucht te voorschijn, welke hij een kluit van onzen Lievenheer's minnevaar noemde: de vertooners waren *onze Lievenheers Minnevaer*, deszelfs wijf *Lubbeken; goed Onderwijs*, de *koster*, een *portier* en de *Paus*. Het oogmerk was in zoo verre niet kwaad, als het strekken moest, om de leer der Voorzienigheid over armen zoowel als rijken, voor het volk, door een zinnebeeldig voorstel op te helderen; maar de inkleeding en de woorden, die men den hoofdpersonen in den mond legde, waren onkiesch, plat en zelfs profaan: zoo brengt hij *Minnevaer* klagende op het tooneel, dat hij geplaagd wordt door zeven kinderen, die, gelijk hij zich uitdrukt, vrij wat lusten en van honger schreeuwden, zoodat, zijns oordeels, hunne maag geen grond moest hebben, en, ten uiterste verlegen om hun den kost te bezorgen, barst hij uit in dezen onhebbelijken wensch:

Digitized by Google

»Ik wouw in ons huys eens quaeme die pest,
»En naem er een deel met haer op die staert;
»Maer sy moesten niet langliggen, of 't waer een nest,
»Want langhe siekte ben ik off vervaert."

Goed Onderwijs, te voorschijn komende, poogt hem te troosten, vermanende te prijzen en tevreden te zijn met alles, wat God hem toeschikt, er bijvoegende: »*Betrouwt »den Heer, laet er Hem meê bewerden; Hij zal voor uwe »kinderen zorgen, want zij komen Hem toe.*" Nu volgt er een gesprek tusschen *Minnevaer* en *goed Onderwijs*, welke eerste alles letterlijk opvat, terwijl de laatste er eenen geestelijken zin aan hecht, doch waarbij een beschaafd en nadenkend aanschouwer het oor ter zijde wendt, omdat alles diepe onkunde in de leer des Bijbels verraadt, en zelfs spotachtige denkbeelden doet opwellen; daarom wil ik dan ook liever hier de gordijn laten vallen, en er alleen dit nog van zeggen, dat dit die komediën zijn, waarvan het kunstgenootschap, onder de zinspreuk: *Nil volentibus arduum*, in lateren tijd gewaagt, en tegen welke het met regt te velde trekt. »*Met reden* (zeggen zij) *hebben alle eerlijke en welopgevoede menschen eenen afkeer van dat slag van tooneelspelen, welker ongeschiktheid zoo weinig met de zeden en goede manieren overeenstemt, dat zij bij hen aangezien worden als het zaad van onkruid, hetgeen in de teedere gemoederen der kinderen van zelf genoeg wast, en, zoo het gezaaid wordt, zeer ligt alle andere planten van goede leeringen verstikt en onvruchtbaar maakt.* Dooh het bijgebragte achtte ik noodig, om u, M. H., over den staat der vaderlandsche tooneelpoëzij tusschen het midden van de XVIde en het einde der XVIIde eeuw te kunnen doen oordeelen, ten einde daaruit af te leiden, welke vorderingen het tooneelspel in later tijd, door middel van die zelfde kamer, toen HOOFT, VONDEL en SPIEGEL bloeiden en daarvan leden waren, heeft gemaakt.

Dan het wordt tijd, dat ik nu nog, in de laatste plaats, iets aangaande hare huishoudelijke inrigting en de vrijheden en voorregten, met welke oudtijds deze kamers begiftigd waren, mededeele. — In het algemeen merk ik op, dat

Digitized by Google

deze gezelschappen of broederkringen te dien tijde, in groote en ongemeene achting stonden, en vandaar dan ook, dat zij met onderscheidene privilegiën waren begiftigd, als:

(*a*) Dat zij hunne bijeenkomsten hielden op plaatsen, hun door Wethouderen aangewezen, of waarvoor de Regering hun eenige geldelijke bijlage uit stadskas deed ter hand stellen, waarvan ik een merkwaardig bewijs gevonden heb bij de kamer van *Gouda* in 1615, die, een verzoekschrift, geheel in rijm, aan Baljuw, Burgemeesteren en Schepenen dier stad, ter vergunning eener geschikte vergaderzaal, ingeleverd hebbende, daarop, mede in dichtmaat, de navolgende apostille ontving:

„*Soo wanneer de supplianten van een' goeden Camer zullen wesen voorsyen,*
„*Soo sal men heur van stadswegen uitreycken vyer-en-twintich guldens, tot subsidie van dyen.*"

(*b*) Dat ieder gezelschap, hetwelk ter zelver plaatse vergaderde, zijn eigen *blasoen* of wapen voerde; welk blazoen uit een schildsgewijs tafereel bestond, waarop een zinnebeeld, zeer fraai geschilderd, was afgemaald, behelsende eene soort van beeldspraak, overeenkomstig de zinspreuk, die hetzelve voerde.

(*c*) Dat die kamers door de plaatselijke Regeringen dermate beschermd en begunstigd werden, dat, naar de getuigenis van sommigen, geene gilden of broederschappen met zoo vele voorregten en vrijheden, als de Rederijkers bezaten, ooit zijn bedeeld geweest.

Zulke bevoorregte kamers werden *vrije kamers* genoemd, in onderscheiding van de zoodanige, die op eigen gezag opgerigt waren; gelijk vele dorpskameren, zonder bekrachtiging der Magistraat, *onvrije* kamers genoemd werden; terwijl zij, behalve de approbatie der Regering, door de andere *vrije kamers* erkend, bevestigd en aangenomen moesten worden, eer zij den naam van vrije kamers mogten voeren.

(*d*) Hadden zij ook wetten, die door haarzelve ontworpen en door hoog gezag somtijds waren bekrachtigd. De

Digitized by Google

leden waren in hoofden en gemeene kamerbroeders onderscheiden; de hoofden voerden de hoogklinkende en brommende namen van *Keizer*, *Prins*, *Factor*, *Deken*, *Vinder* enz.; ook was er een *Fiskaal* ter handhaving van de goede orde, als ook een *Vaandrager*, dewijl men gewoon was met alaande trom en een ontrold vaandel bij eenige zamenkomst of beschrijving optetrekken. Tot *factor* werd meestal hij verkozen, die boven anderen in de dichtkunst uitmuntte; naardemaal hij, bij alle openbare en bijzondere plegtigheden, als woordvoerder moest optreden, als ook in het ontwerpen en opstellen der gedichten en vertooningen; waarom dan ook den zoodanigen de naam van *factor*, d. i. maker of opsteller, met regt toekwam; ook was het doorgaans zijn post, de rollen onder de *spelers* te verdeelen. En gelijk men in die dagen bij de Vorsten veelal een' *hofnar* aantrof, (schandelijker gedachtenis, zal de beschaafde man met mij uitroepen, die aan de dagen van LODEWIJK XIV en zijn' CLEMENT MAROT denkt) zoo had men ook bij alle deze kameren een dergelijk personaadje, die, gemeenlijk in een *zotskap* gehuld, bij openbare vertooningen, rijkelijk het zijne toebragt, om het gemeen, op zijne wijze, te vermaken.

(e) Eindelijk waren deze broederschappen dermate in achting, dat de Vorsten des lands zich niet slechts vergenoegden met hun aanmerkelijke voorregten te vergunnen, maar dat sommigen het niet beneden hunne waardigheid rekenden te zijn, om zich op de naamlijst hunner leden te doen aanteekenen. Zoo was Hertog JAN *van Brabant* lid van de Brusselsche kamer *het Boek*; Koning PHILIPS, zoon van MAXIMILIAAN en MARIA, vereerde het blazoen aan de kamer de *Gentsche Balsem*, waarvan hij lid was; Keizer KAREL V schonk aan de Amsterdamsche kamer *in liefde bloeijende* hetzelfde eereteeken, en Prins WILLEM I, stamvader van onzen geliefden Vorst, in wien de wetenschappen mede eenen begunstiger gevonden hebben, heeft het niet beneden zich geacht, den naam van *Prins der Violieren* te *Antwerpen* aan te nemen. Vele Edellieden en Re-

Digitized by Google

genten volgden dit voetspoor; dus zijn de Heeren van *Noordwijk* uit het geslacht van VAN DER DORS leden der Noordwijksche kamer *de lelie onder de doornen* geweest; terwijl, in het jaar 1581, HENDRIK LAURENS SPIEGEL, DIRK VOLKERTSZOON COORNHERT, en de bekende dichter ROEMER VISSCHER, de vader der uitmuntende MARIA TESSELSCHADE, aan het hoofd van de kamer de *Egelantieren* hebben gestaan; eene kamer, die, buiten hen, 5 Burgemeesteren, 8 Schepenen en andere leden van den achtbaren Raad in haar midden telde, om van den Drossaard van *Muiden*, met regt *de Hollandsche* CATO van dien tijd genoemd, en van anderen (waaronder wij ook vele Edelen uit de geslachten van MONTMORENCY, DE GAVERE, HOORNE en LANNOYE tellen) niet te gewagen.

Zoo heb ik dan, G. T., ul. eene schets gegeven van den oorsprong en de geschiedenis der voormalige Rederijkers in ons vaderland, en daarmede, zoo ik vertrouwe, de vraag beantwoord: *wie, of wat zoude toch wel de eerste aanleiding tot de oprigting van deze en soortgelijke Genootschappen in Nederland gegeven hebben, inzonderheid met betrekking tot het vak der fraaije letteren.*

Alwat ik te dezen bijbragt, was intusschen slechts een begin van die meerdere volmaking, uitbreiding en beschaving, van welke wij allen getuigen zijn geweest; want in het vervolg van tijd, en toen het Nederlandsche volk zijne waarde en aanleg tot grootere bestemming begon te gevoelen, en dat het niet alleen in den koophandel gelegen was, om vermeerdering van kennis en levenswijsheid te verzamelen, heeft de geest des tijds, op het voetspoor van andere Natiën, inrigtingen daargesteld, welke ons vaderland tot eer, voordeel en genoegen verstrekken. Van hier derhalve die vele nuttige inrigtingen, die geleerde Genootschappen en Maatschappijen van Letterkunde en van Weldadigheid, welke wij sedert de laatste 50 jaren in *Nederland* gevestigd zien.

Die alle op te sommen, zou voor mij een nutteloze arbeid, en voor ul. meer verdrietig dan welgevallig zijn, dewijl ik

Digitized by Google

tot eenen beschaafden kring van toehoorderen spreke, voor wien dezelve, hetzij door lidmaatschap, als anderzins, in geenen deele vreemd of onbekend zijn.

Echter is er ééne onder alle dezen, waarvan ik niet geheel vermag te zwijgen, t. w. de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, door den Eerw. JAN NIEUWENHUIZEN, vóór meer dan 50 jaren, hier te lande gesticht, en waaraan dan ook deze Afdeeling, als eene harer echte loten, haar aanwezen heeft te danken.

Met eenige korte aanmerkingen zal ik besluiten.

Mijne eerste aanmerking is, dat ook hier de spreuk van den wijzen Oosterling, met betrekking tot de wetenschappen en de oprigting van Genootschappen aan de letteren gewijd, wordt bewaarheid: *dat er niets nieuws onder de zonne is*, daar veel van hetgeen we in onze dagen en in onze geleerde Maatschappijen te voorschijn zien gebragt, enkele vakken uitgezonderd, meerendeels beschaving en volmaking is van vroegere ondernemingen, het werk onzer geëerbiedigde voorvaderen.

Ten andere, dat wij ons de verloopene eeuwen niet zoo ruw en diep onkundig moeten voorstellen; als velen die doen voorkomen; dewijl, indien we de oudheid slechts raadplegen, wij bevinden zullen, dat, hoezeer dan ook studie of zucht voor geleerdheid bij velen geen dagelijksch werk was, er echter een aantal geletterden onder onze landgenooten van die dagen zijn aan te wijzen, die, zonder te willen schitteren, op wetenschap en uitbreiding van kundigheden prijs stelden. Denkt slechts aan de Deventersche Broederschap, door GERRT GROETE, of GERARDUS MAGNUS, in de XIVde eeuw gesticht, aan THOMAS À KEMPIS, aan ERASMUS, in latere jaren in die zelfde school gekweekt, aan de kweekelingen van WESSEL GANSEVORT in de provincie *Groningen*, en aan meer andere groote mannen van dien tijd.

Ten derde, dat kunde en beschaving de voorname maatstaf zijn moeten in de berekening der zedelijke gesteldheid eener Natie, zonder dat de misbruiken of buitensporigheden, door sommigen begaan, gelijk we die bij de Rederij-

Digitized by Google

kers van eenige dorpskameren vonden aangeteekend, aan haar of het grootste en beschaafdste gedeelte niet kunnen worden te last gelegd of derzelver nuttige inrigtingen daarom gelaakt behooren te worden.

Eindelijk, dat, hoezeer we, door alle tijden heen, mannen uit de aanzienlijkste geslachten en uit de hoogste standen zagen optreden, die het geenszins beneden hunne waardigheid geacht, maar veeleer zich tot luister en sieraad hebben gerekend, om den opbouw der wetenschappen en den bloei der kunsten te helpen bevorderen, de middelstand toch altoos het voorname steunsel en de eerste oprigters zijn geweest van die Gestichten of Genootschappen, waarop vaderlandsliefde, geleerdheid en beschaving kunnen bogen. Of levert niet alweder deze Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, waarvan wij allen leden zijn, de kennelijkste sporen hiervan op? »Deed zij niet (gelijk ik elders opmerkte) een algemeen »licht wijd en zijd opgaan? was zij niet voor alle rangen en »standen van het grootste nut? werd niet de man, aan wien »*vijf talenten* geschonken waren, zoo wel als hij, die er »slechts *een* bezat, in zijne kundigheden verrijkt? gevoel»den niet de sprekers ter Algemeene Vergadering, zoo wel »als zij, die enkel in den kring hunner Afdeelingen het »woord voerden, evenzeer door haar hunnen lust tot on»derzoek ontvonkt? en wie of waar is hij, die als gewoon »lid in onze bijeenkomsten verschijnt, die ontkennen zal, »dat hij bevredigd, en altoos na iets leerzaams voor ver»stand en hart aldaar opgedaan te hebben, naar zijne woning »terugging?"

Ik eindig met de hier allezins toepasselijke dichtregelen van wijlen den edelen RHIJNVIS FEITH:

Hoe lang de zwarte nacht moog' wesen,
Die 't menschdom in zijn schaduw sluit,
Het licht, dat éénmaal is verrezen,
Bluscht nooit de tijd voor eeuwig uit.
't Schijne alles in dien nacht verloren;
Naauw is een groot vernuft geboren,
Of ijlings wijkt die duisternis;
De vroegre kunst herneemt heur waarde,
En leert van onder puin en aarde,
Wat onvergangbre schoonheid is.

Digitized by Google

Zoo scheurt een zon in eens het duister,
Haar zwachtel eeuwen achtereen;
Ze ontwikkelt uit die schors haar luister
En straalt door 't maatloos ijdel heen;
Een stroom van vlammen volgt haar zegen
Langs duizend ongebaande wegen;
Zij wordt, waar haar Gods Almagt leidt,
Het middenpunt van licht en leven
Voor waerelden, die om haar zweven
En blinken in haar heerlijkheid.

Ik heb gezegd.

DRIE JAREN IN CHINA.

(*Vervolg en slot van bl.* 235.)

Het kleine eilandje *Kuh-leng-su* ligt tegenover de stad *Amoy*, en bestrijkt haar van zijne hoogten. Gedurende den oorlog hadden de *Engelschen* het ingenomen, en tot in het voorjaar van 1845 hielden zij er eene bezetting. Het is drie kwartier uurs lang. De huizen liggen er meest alle in puin; maar deze overblijfsels doen zien, dat eens rijke lieden hier gewoond hebben. Men moet zich hierover des te meer verwonderen, daar dit eilandje uiterst ongezond is; want zoo lang de zuidenwind waait, heerschen hier koortsen en cholera. Deze ziekten hebben in den herfst van 1843 een overgroot getal offers onder het 18de regement weggerukt, dat op *Kuh-leng-su* in bezetting lag. Menigmaal gebeurde het, dat onder hen des avonds een gezelschap vrolijk bijeen was en den volgenden dag ten grave gedragen werd. Trouwens dit kleine eiland moet reeds in veel vroeger tijd het graf der *Engelschen* geweest zijn. Men heeft mij op grafsteenen opmerkzaam gemaakt, waaronder *Engelschen* begraven liggen, die er 150 jaren geleden gestorven zijn, tijdens de Oostindische kompagnie een kantoor te *Amoy* poogde te vestigen. De *Chinezen* hebben deze gedenksteenen onaangeroerd gelaten. Onlangs heeft de bevelhebber van een der sluikerschepen zc weder in orde

Digitized by Google

gebragt en zich daardoor bij zijne kameraden den bijnaam van *Old Mortality* verworven. (*)

Daar op de kale rotsen van *Amoy* niet veel te botaniseren viel, ging ik weldra aan boord van eene opium-sloep, om naar *Tschusan* te zeilen. Wij deden twee plaatsen aan, vanwaar de sluikhandel met opium gedreven wordt, *Tschimu* en *Tschinschu*. Op de eerstgemelde vond ik den kwaden naam der bewoners van *Fokien* bevestigd. Bij een uitstapje, dat ik deed, werd ik niet alleen van alles beroofd, maar zelfs mishandeld. Ook was ik getuige van een gevecht tusschen de inwoners van twee dorpen. Hoe weinig magt de Chinesche regering over dit wilde volk heeft, bleek mij duidelijk uit de volgende vertelling van een' der *clipper*-kapiteins. Op zekeren dag, zeide hij, kwamen eenige opiumhandelaars bij mij aan boord, en verzochten mij, hun ettelijke snaphanen te willen leenen, mij tot onderpand baren zilver van veel grooter waarde dan deze geweren aanbiedende. Op mijne vraag, wat zij er mede wilden uitvoeren, gaven zij ten antwoord: »Eerstdaags komen de keizerlijke beambten, om belastingen in te vorderen." Ik stelde hun vijf snaphanen ter hand. Na eenige dagen bragten zij ze mij terug, er bij berigtende, dat, op het gezigt der snaphanen, de *Mandarijnen* zich gehaast hadden, zoo snel zij konden, weder over de bergen te geraken.

De kust tot naar *Tschusan* gelijkt in naaktheid naar die bezuiden *Amoy*. Des te aangenamer was het gezigt der groep eilanden, tot welke *Tschusan* behoort. Hier zijn de heuvels bebouwd, of ten minste met in het wild groeijend gras bedekt. *Tschusan* zelf, waar ik in November 1843 aankwam, is een groot en fraai eiland, vier geografische mijlen lang en twee breed. De bekoorlijke afwisseling van berg en dal herinnert er op vele plaatsen de Schotsche hooglanden. De valleijen zijn vruchtbaar en door heldere beken besproeid; de bergen deels met bosschen bedekt,

(*) Men kent dezen ouden aanhanger van het *Schotsche Covenant* uit den roman van WALTER SCOTT, die zijnen naam draagt.

Digitized by Google

deels bebouwd. De hoofdstad van het eiland, *Ting-hai*, is door de couranten bekend geworden, daar de *Engelschen* haar in den jongsten oorlog tweemaal ingenomen hebben. Vergeleken met eenige der vijf havensteden, die thans voor de buitenlanders openstaan, is zij klein, want hare muren hebben slechts vijf kwartier uurs in omvang, en hare voorsteden zijn onbeduidend. De bewoners van het eiland zijn een goedaardig volkje, vriendelijk als de natuur, waarin zij leven, en hemelsbreed verschillende van hunne zuidelijker landslieden, die zoo terugstootend zijn als de oorden, welke zij bewonen. Hier heeft de regering ook weder eenige magt, en diefstallen zijn er iets zeldzaams. In den korten tijd, gedurende welken de *Engelschen Tschusan* bezet hielden, hebben de inwoners zich zeer snel naar de Europesche gewoonten leeren schikken en voor de behoeften der buitenlanders zorgen. Naauwelijks hadden de *Engelschen* er vasten voet gekregen, of in twintig winkels was brood, naar de Engelsche wijs gebakken, te krijgen. Zelfs aan gemaakte kleedingstukken hadden de veroveraars geen gebrek. Binnen weinige dagen waren tusschen de stad en de zeekust kramen ontstaan, waarin meest kleedermakers, en zulks tegen billijken prijs, hun handwerk oefenden. In andere kramen stonden godenbeelden van bamboes of van steen, wierookpannen, oude dierbeelden uit koper, van de zonderlingste gedaanten, zoo als slechts het brein van een' *Chinees* ze kan uitdenken, ook porselein en bontkleurig papier, te koop. In de zijdewinkels waren de stoffen beter en goedkooper dan te *Kanton*, en vele dier stoffen, ten dienste der met de *Engelschen* overgekomene vrouwen, tot zakken, sjerpen en schorten met prachtig borduursel verwerkt.

De winkeliers te *Ting-hai* begrepen, dat zij, om klandisie te winnen, Engelsche uithangborden moesten hebben. Het was kluchtig genoeg, bij eene wandeling door de stad, voor de Chinesche winkels te lezen: STULTZ, *tailor from London*, (STULTZ, *kleedermaker uit Londen*) of BUCKMASTER, *tailor to the army and navy* (BUCKMASTER, *kleedermaker voor land- en zeemagt*). Het getal der *tailor to her Majesty* was niet gering; een noemde zich zelfs:

Digitized by Google

allergenadigst gepriviligeerde kleedermaker van de Koningin en van Prins ALBERT, en had boven zijnen ellen langen titel nog de aankondiging staan: *uniformsofall-descriptions*, een woord, dat ik niet zonder moeite ontraadselde, omdat alle vier de deelen van hetzelve: *uniforms of all descriptions*, aan elkander vast geschreven waren. Ook op getuigschriften waren de goede lieden bijzonder gesteld, en die werden hun dan ook in eenen stijl gegeven, die met hunne uithangborden overeenstemde. Zij merkten intusschen weldra, dat het met die certificaten geen zuiver spel was, lieten ze aan iederen nieuwen klant lezen, en vroegen dan, in hun gebroken Engelsch: *What thing that paper? talkie, can do? eh?* (wat spreekt dat papier? zeg eens, kan het wat helpen?) Gewoonlijk luidde dan het antwoord: »Wel zeker, *fokei;* maar een klein woordje er bij zou geen kwaad doen." De goede *fokei* haalde dan snel schrijfpen of potlood, en liet zich onder zijn getuigenis nog een bijvoegsel schrijven, dat meestal ruim zoo gek uitviel als het oorspronkelijke opstel.

In het verkeer met de *Engelschen* leeren de meeste *Chinezen* spoedig eenige Engelsche woorden, en daar zij ook menige Portugesche, Maleische en Bengaalsche woorden kennen, maken zij uit al dit mengelmoes eene nieuwe taal, die de bekwaamste taalkenner moeite zou hebben te verstaan. Hierbij meenen zij te goeder trouw, dat zij het zuiverste Engelsch spreken. Eene uitzondering hierop maken eenige *Chinezen* te *Kanton*, die inderdaad zuiver Engelsch spreken en schrijven.

Bijzonder wonderlijk is de wijs, waarop de *Chinezen* van *Tschusan* de *Europeërs* in klassen verdeelen. Zij onderscheiden hen in *Mandalis*, in *Sien-sangs*, en in *A-sees*. *Mandali* is de Chinesche uitspraak van het Portugesche woord *Mandarin* en moet alle beambten beteekenen, land- en zeeofficieren daaronder begrepen. De hoogere ambtenaren heeten bij hen *bulla bulla Mandalis*, de lagere *tschotta tschotta Mandalis*. De bijvoegelijke naamwoorden hiervan zijn Hindostannisch, en beteekenen, het eerste zeer groot en het andere zeer klein. *Sien-sang* is een Chineesch

Digitized by Google

woord, dat meester of leeraar aanduidt, maar door geringere lieden in het spreken tegen voornamere als eertitel gebruikt wordt, gelijk bij ons het woord heer. Als aanduiding eener klasse van *Europeërs* verstaat men daaronder de kooplieden. Alwat beneden de kooplieden staat heet *A-see* (*). Dit woord is verbasterd van het Engelsche *I say* (ik zeg); eene uitdrukking, welke de gemeene *Engelschman* menigmaal, als overbodig stopwoord, in zijn spreken vlecht. Daar nu de oplettende *Chinezen* in de gesprekken der soldaten en matrozen steeds het *I say* hoorden terugkomen, kozen zij deze woorden, om daarmede de laagste klasse onder de buitenlanders aan te duiden. (Even zoo heeten in *Spanje* de *Engelschen* over het algemeen *Aysé* en de *Franschen Didon*, van de uitdrukking *dis-donc*, zeg eens, welke deze laatsten gedurig in den mond hebben.)

Eene der grootste merkwaardigheden op *Tschusan* is een oude *Chinees*, die elk voorjaar duizenden bij duizenden eendeneijeren uitbroedt. Zijne inrigting in het dal, dat ten noorden van *Ting-hai* ligt, wordt door alle *Europeërs* bezocht. De eerste vraag, die op *Tschusan* aan eenen reiziger gedaan wordt, is, of hij de broeijerij al gezien heeft, en zoo hij zulks niet gedaan heeft, wordt hem eene wandeling derwaarts dringend aangeraden. Aan deze aanbeveling voldeed ik eerst bij mijn tweede verblijf op het eiland. Langzaam stegen de morgennevels langs de heuvels op, die de vlakte van *Ting-hai* omgeven. Het was nog zeer vroeg, maar overal zag men de arbeiders reeds naar hun werk gaan, en wel, ondanks hunne armoede, met vergenoegde aangezigten. Den weg van de noorder-poort tot naar de broeijerij had ik in vijf minuten tijds afgelegd. De eigenaar ontving mij met alle pligtplegingen der Chinesche wellevendheid, verzocht mij te gaan zitten, en bood mij thee en zijne pijp aan; twee dingen, welke de *Chinees*, als volstrekt onontbeerlijk, steeds bij de hand heeft. Zoo beleefd ik kon, bedankte ik voor alles, en verzocht slechts verlof

(*) Naar de Engelsche uitspraak omtrent zoo als *Ei-see* in het Hollandsch klinken zou.

Digitized by Google

om zijne inrigting te bezigtigen. Hij bragt er mij terstond. Zij bestaat uit een langwerpig vertrek, welks muren uit aarde en leem gevormd zijn. Langs den eenen der zijwanden zijn manden van stroo, uitwendig met leem bestreken, geplaatst. De grond van elk dier korven is een baktegel, en daaronder staat voor ieder een afzonderlijk kagcheltje. Moeten er eijeren uitgebroed worden, zoo legt men ze in deze mandjes, die dan met goed sluitende deksels van stroo voorzien worden. Hierop wordt in de kagcheltjes vuur aangemaakt en op zulk eene wijs onderhouden, dat het eene gedurige, gelijkmatige warmte van 35 tot 39 graden Réaumur voortbrengt. Daar de *Chinezen* geene thermometers hebben, moeten zij zich ter afmeting der juiste temperatuur eeniglijk op hun gevoel verlaten. Nadat de eijeren vier of vijf dagen aan deze verwarming blootgesteld geworden zijn, neemt men ze een voor een uit de mandjes, houdt ze voor een gaatje in de deur en overtuigt zich, of zij al dan niet vatbaar zijn om leven te erlangen. Die eijeren, van welke iets te hopen is, worden dan weder in de korfjes gelegd. Na negen of tien dagen neemt men ze er andermaal uit, en legt ze op lange planken, die in het midden van het broeivertrek, de eene boven de andere, opgehangen zijn. Men laat nu het vuur uitgaan, en houdt de eijeren, alleen door ze met boomwol en een' doek toe te dekken, warm. In dezen toestand blijven zij nog veertien dagen liggen, tot dat de eendjes beginnen uit den dop te kruipen. Daar op de planken verscheidene duizend eijeren liggen, kan men zich verbeelden, wat dit uitkomen voor een gekrioel ontstaan doet. Ondertusschen hebben de eendenhouders, van den dag van het uitkomen verwittigd, gezorgd tegenwoordig te zijn, en eer tweemaal vierentwintig uren verloopen zijn, is geheel het jonge broedsel verkocht en naar de woningen der koopers overgebragt.

Het huis van den eendenbroeijer geleek naar die van al de andere Chinesche boeren. Het was eene stulp, van steenen met klei, in plaats van met kalk, opgetrokken. De vochtige grond vormde een' vloer, dien wij niet eens aan ons vee tot ligplaats zouden willen geven, doch welke hier

Digitized by Google

eenden, ganzen, varkens en honden met de nakomelingschap van den ouden man in broederlijke eendragt en tevredenheid deelden. Deze nakomelingschap scheen kinderen, kindskinderen en kindskindskinderen te omvatten, en vormde in hare zonderlinge kleedij en met hare van de geschoren knikkers afhangende staarten, te midden van het dierengezelschap, een schilderachtig geheel. Het huisraad paste bij de overige inrigting en werd ten deele door hoenders als rustplaats gebruikt. De deuren schreeuwden, zoo als men zegt, om herstel, en even zoo was het met de vensters gesteld, waarin vuil en gescheurd papier de plaats van glasruiten vervulde.

Het door mij beschreven bezoek in de broeijerij had, gelijk ik gezegd heb, bij mijne tweede aanwezigheid op *Tschusan* plaats. Na mijne eerste aankomst had ik er niet lang vertoefd, maar was spoedig verder gereisd naar *Ning-po*, hetwelk 12 zeemijlen westelijk van *Tschusan* op het vaste land gelegen is. *Ning-po* is eene groote stad aan den zamenloop van twee aanzienlijke rivieren, die schepen van het grootste tonnengehalte draagt. De muren der stad hebben eenen omvang van eene geografische mijl. In geene andere Chinesche stad heb ik zoo fraaije en breede straten gezien, als de drie hoofdstraten van *Ning-po*. Bijna midden in de stad bevindt zich een 130 voet hooge toren, van welks top men geheel het omliggend land kan overzien. Hij heet *Tien-fung-tah* (tempel der hemelsche winden), is blijkbaar een overoud gebouw, en nadert, gelijk de meeste gedenkteekenen dezer soort, zijn ganschelijk verval. Rondom hem omsluiten tempelgebouwen een plein, waar de *Buddha*-priesters elken bezoeker thee en koek aanbieden en daarvoor eene gift in geld niet weigeren.

Daar bij mijne eerste aankomst de Britsche Consul nog niet aangekomen was, bevond ik mij in verlegenheid om eene woning. Ik liet mijnen bediende in mijn vaartuig en ging op ontdekkingen in de stad uit. Onder den hoop van aangapers, die mij omringde, onderscheidden zich eenige straatjongens door hunne stoutheid. Waarschijnlijk hadden zij van de Engelsche soldaten, gedurende den oorlog, niet

Digitized by Google

veel goeds geleerd: gelukkigerwijs verstonden zij eenige woorden Engelsch en konden mij goede diensten bewijzen. Van hen vernam ik, dat in de stad een *Hongmudschin* (een roodharig mensch, dat is een westerling) woonde en werd aan zijn huis gebragt. Tot mijne blijde verrassing vond ik in hem een' ouden bekende, een' Amerikaanschen geneeskundige en zendeling. Hij had in alles de Chinesche kleederdragt aangenomen, maar bij de keus daarvan eenen misslag begaan, over welken ik naderhand, toen ik in het *decorum* daarvan beter ingewijd was, van harte heb moeten lagchen. Zijn lang golvend gewaad was voor eenen *Mandarijn* bijna te prachtig, doch zijn hoed was van de soort, zoo als bedienden en kaaiwerkers dien dragen. Hij vertoonde dus in *China* eene figuur, gelijk bij ons een *Chinees* hebben zou, die een' deftigen domineesrok wilde aantrekken en daarbij de wollen muts van een' vuilniskrabber opzetten. Op zekeren avond, toen ik in gezelschap van den dokter door de stad ging, bemerkte ik, dat de *Chinezen* veel meer naar zijne Chinesche kleedij dan naar mijn Europeesch gewaad zagen en er hartelijk over lachten. Dit belette nogtans niet, dat hij dag aan dag door eene menigte hulpbehoevenden bezocht werd, want hij was een hoogstijverig ligchaams- en zielen-arts. Het gelukte mij eene kamer te bekomen in hetzelfde huis waar hij woonde.

De winter bragt te *Ning-po* gevoelige koude met zich. In December en Januarij waren grachten en poelen met een' dikke ijskorst overtogen. In dit jaargetijde zijn de meest bezienswaardige winkels in de stad die der kleederkoopers. Men vindt daarin pelzen van de verschillendste soort, soms van het kostbaarste bontwerk. In den winter draagt ook de armste *Chinees* minst genomen één onderkleed, dat hem het lijf goed warm houdt, daar het of met schapenvacht gevoerd of anders dik gewatteerd is. Hij begrijpt niet, hoe de *Europeërs* het in hunne dunne stoffen kunnen uithouden. Ik voor mij droeg, wanneer het koud weder was, over mijne andere kleederen een' dikken *paletot*, die mij zwaar genoeg voorkwam, doch dien de *Chinezen* menigmaal bevoelden, en dan verzekerden, dat zij niet

Digitized by Google

begrijpen konden, hoe ik geene koude leed. Vuur stoken is in *China* niet gebruikelijk. Het gevoel der toenemende koude gaat de *Chinees* daardoor te keer, dat hij gedurig meer kleederen aantrekt. Wanneer in den winter de vochtige koude van den ochtend voor de zonnewarmte wijkt, ontdoet de *Chinees* zich van het eene bovenkleed na het andere, en tegen den avond, wanneer de warmte weder vermindert, trekt hij in dezelfde verhouding kleedingstukken aan. Met het voorjaar verdwijnen de gevoerde en gewatteerde kleederen allengskens, tot dat zij eindelijk in den zomer door enkele zijde, katoen, gaasachtige weefsels of neteldoek vervangen worden.

In mijn geheele leven heb ik in *Engeland* niet zoo veel koude geleden, als dezen winter, 1843—1844, in het noorden van *China*. De thermometer zonk wel nooit zeer laag, maar mijne woning was uiterst doorluchtig; de wind blies door ontelbare reten; de vensters waren groot, en hadden, in plaats van glasruiten, papier met veel scheuren er in. Des daags, als wanneer ik mij steeds beweging wist te verschaffen, ging het nog tamelijk; maar gedurende de lange avonden, waarin niet zelden de overal binnendringende wind mij mijn licht uitblies, had ik veel uit te staan. De behoefte om mij warm te houden dreef mij dan menigmaal naar buiten op de hoofdstraat. Hier vond ik bijna bij elken tred verlichte winkels, waar China'sappelen, suikergoed en gekookte rijst niet eigenlijk te koopen maar te winnen waren. De *Chinezen*, namelijk, zijn hartstogtelijke spelers. Voor de kramen stond de menigte zaamgeschoold, aangelokt door de dobbelsteenen, kaarten en *roulette* der winkeliers, en menig arme drommel verspeelde de weinige stukken koper, die hij in den loop van den dag verdiend had, en ging met een leêge maag naar bed.

Behalve de vele winkels met kleine voorwerpen van tooi en pronk, gelijk men die in elke Chinesche stad aantreft, heeft *Ning-po* eene markt voor fijn schrijnwerk, zoo als ik nergens elders in *China* gevonden heb. Zij wordt in eene bijzondere straat gehouden, die daarom door de *Engelschen furniture-street* (meubelstraat) genoemd wordt. De daar

Digitized by Google

te koop gestelde ledekanten, stoelen, tafels, lessenaars enz. worden door alle vreemdelingen met regt bewonderd. Zij zijn met snijwerk in hout en ivoor naar den besten Chineschen smaak versierd, en zoo kunstig bewerkt, maar ook daarom zoo duur, dat alleen rijke lieden ze kunnen koopen. Het getal van deze is te *Ning-po* naar evenredigheid zeer groot. Veel kooplieden, die elders vermogen gewonnen hebben, zetten zich, wanneer zij stil willen gaan leven, te *Ning-po* of in deszelfs voorsteden neder. Er zijn hier ook eenige groote bankiershuizen, die met de overige steden der noordelijke gewesten in handelsverbindingen staan. Buitenlandsche kooplieden vinden echter in het rijke *Ning-po* hunne rekening niet. Voor het vertier van Europesche waren, gelijk ook voor den inkoop van thee, zijdewaren en andere voortbrengselen van *China*, is *Schang-hai* eene plaats van ongelijk grooter belang.

Na mijne aankomst te *Ning-po* was ik natuurlijk vóór alle andere dingen er op bedacht, toegang in de tuinen der *Mandarijnen* te erlangen, welke ik door officieren der gewezen bezetting, die de *Engelschen* te *Ning-po* gehouden hadden, zeer had hooren prijzen. Gelijk overal ontmoette ik ook hier in den beginne eenige moeijelijkheden; doch het gelukte mij spoedig die te boven te komen en mij eenige nieuwe planten te verschaffen, die tot de aanmerkelijkste mijner verzameling behooren. Een dezer tuinen ligt in de stad zelve, en geen buitenlander, die het vermag, verzuimt dien te bezigtigen. De eigenaar is een rijk oud man, die sedert lang zich uit den handel teruggetrokken heeft, om den avond zijns levens aan de liefhebberij van het tuinieren te wijden. Zijn huis en tuin zijn eenig in hunne soort, en zoo moeijelijk te beschrijven, dat men, om er zich een juist denkbeeld van te maken, ze gezien zou moeten hebben. In den omtrek van *Ning-po* is het aanleggen van door kunst gemaakte rotspartijen tot een' hoogen trap van volkomenheid gebragt, en zij dienen tot het voornaamste sieraad der tuinen. De goede oude man heeft de onderscheidene deelen zijner woning door grotten aan elkander verbonden, die van kamer tot kamer, van binnenplaats tot binnenplaats,

Digitized by Google

eindelijk naar den tuin achter het huis leiden. De kleine binnenplaatsen zijn door kunstige rotsen omgeven, uit welker spleten heestergewassen groeijen en over welke kleefplanten zich uitbreiden, wier sierlijke trossen over de kleine waterkommen aan den voet dier rotsen schilderachtig nederhangen. Door een' doolhof van vertrekken, gangen, pleintjes en grotten geraakt men in den tuin, die, met zijne groote verscheidenheid van klein geboomte, bloemvazen en prachtige gewassen, en met de hem omringende veelkleurige balkons, veel grooter schijnt dan hij werkelijk is, daar kronkelende boschlanen, grotten met zorgvuldig omschutte vergezigten, arcaden in de muren, kreupelhout van bloemheesters en boomen, met opzet geplant, om elders die muren voor het oog te bedekken, den beschouwer op eene aangename wijs misleiden.

De *Chinezen* zijn de onvermoeidste en misschien bekwaamste visschers der geheele wereld. Van al hunne manieren, om de bewoners van het natte element te vangen, is er geene meer opmerkenswaardig dan die, op welke zij eene groote soort van den *Cormoran* weten af te rigten. Ik heb deze vogels menigmaal op meren en grachten gezien; maar, zoo ik mij niet met eigene oogen van hunne leerzaamheid overtuigd had, zou ik nimmer hebben kunnen gelooven, wat in de boeken van hen gezegd wordt. Het eerst, dat ik ze tot de vischvangst zag gebruiken, was op een kanaal omtrent eene mijl van *Ning-po*. Terstond deed ik mijn' schuitenvoerder naar dien kant koers zetten, om deze visscherij in de nabijheid gade te slaan. Twee kleine vaartuigen, elk met een' man en een dozijn vogels, waren juist zoo even aangekomen. De vogels zaten op den rand der schuit. Op een geroep des visschers duiken zij in het water. Hun glinsterend zeegroen oog ontdekt den visch op zeer groote diepte. Zij schieten naar beneden, grijpen hunnen buit, zwelgen dien in, rijzen weder naar boven, komen, even als jagthonden, op het roepen van hunnen meester, naar hem toe, laten zich in de schuit tillen, spuwen hunne vangst uit, en gaan terstond weder aan het werk. Het opmerkelijkst is, dat, wanneer er een een' visch grijpt, die hem te zwaar

Digitized by Google

is, terstond een zijner kameraden toeschiet, en hem helpt de prooi naar de schuit te brengen. Is er een te traag om te visschen en zwemt hij voor zijn vermaak zoo wat in het rond, dan slaat zijn heer met een lang bamboesriet naast hem in het water en beknort hem met toornige stem; terstond komt de vogel, als een door den meester gelaakte scholier, tot inkeer en doet zijn' pligt. De kunstrijkste afrigting heeft echter den *Cormoran* er niet toe kunnen brengen, om, wanneer men het hem niet belet, zich vrijwillig te onthouden, de visschen, welke hij vangt, geheel door te slikken. Om dit te verhinderen, legt men hem bij het visschen eenen ring om den hals.

Ook in andere gedeelten van *China* heb ik menigmaal gelegenheid gehad, deze dieren gade te slaan, vooral in de streek tusschen *Hang-tschu-fu* en *Schang-hai*, en inzonderheid heb ik er vele gezien op de rivier *Min* in den omtrek van *Fuh-tschu-fu*. Gaarne had ik er ettelijke met mij naar *Engeland* gebragt; maar vergeefs waren mijne pogingen om er eenige te koopen. Eindelijk wendde ik mij aan den Engelschen Consul te *Schang-hai*; en deze had de vriendelijkheid, zijnen tolk MEDHURST met mij naar eenen visscher tusschen *Schang-hai* en *Tschapu* te zenden, die veel *Cormorans* opkweekte en mij het paar voor zes tot acht dollars overliet. Ik kocht twee paar van hem. De tolk ondervroeg den verkooper naar de levenswijs en behandeling dier vogels, en bragt het volgende op het papier: »De visschersvogel voedt zich met kleine visschen, aal en gras. Elken avond ten 5 ure geeft men hem 20 lood visch en 40 lood groente (waarschijnlijk Engelsch gewigt). In hun vierde jaar beginnen zij eijeren te leggen, hetgeen midden in den zomer gebeurt. Deze eijeren laat men door hoenders uitbroeden. Als het wijfje eijers zal gaan leggen, wordt haar de sneb rood. Alsdan moet men zorgen eene goede broedsche hen bij de hand te hebben. Den vijfentwintigsten dag komen de jongen uit het ei. Men legt ze op boomwol, die met warm water bevochtigd is, en voedt ze de vijf eerste dagen met aalsbloed. Later kan men hun kleingesneden aal geven. — Wanneer de vogels visschen,

Digitized by Google

moet men hun eenen ring van stroo om den hals doen; anders zwelgen zij den visch geheel door. Van October af aan brengt men ze omstreeks tien ure te water, laat ze tot vijf ure visschen, en neemt ze dan weder naar huis. Dit duurt zoo voort tot aan de maand Mei. Van dien tijd tot October vischt men niet. Het mannetje is grooter dan het wijfje, heeft eenen naar evenredigheid dikken kop en donkerder als ook zwaarder vederen." Hierdoor scheen ik dan in staat geraakt, om de *Cormoran*-visscherij naar *Europa* over te brengen. De grootste moeijelijkheid was slechts, de vogels op die lange zeereis van voedsel te voorzien. Vóór de vaart van *Schang-hai* naar *Hong-kong* voorzag ik mij van eene groote kruik vol alen. Een tijdlang ging het hiermede zeer goed; maar in volle zee kregen wij een' vliegenden storm, die stortzeeën over het dek joeg. Ik snelde naar boven en vond tot mijn' schrik mijne kruik omgeworpen en mijne vier vogels bezig, zoo snel zij konden, de alen naar binnen te zwelgen. De vraatzucht dezer dieren gaat tot in het ongeloofelijke; doch, hoe snel zij de alen ook inslikten, werd nog een goed gedeelte daarvan in zee gespoeld. Na dit geval moest ik hen voederen zoo goed ik kon; doch toen ik te *Hong-Kong* aankwam, waren zij in een' bedroefden toestand. Twee stierven kort na mijne aankomst, en daar er geene hoop was om de anderen in het leven te houden, bleef mij niets over dan ze te dooden, om ten minste hun vel te kunnen opzetten.

TOESTAND VAN DEN ITALIAANSCHEN BOERENSTAND.

(*Vervolg en slot van bl.* 260.)

Bij zulke maatschappelijke betrekkingen geraakt, zooals ligtelijk te begrijpen is, de verstandelijke beschaving des volks in den treurigsten toestand. De school der gemeente blijft slechts zoolang in aanwezen, als de arme lieden eenen onderwijzer bezoldigen kunnen. De Napoleontische regering heeft de meeste vrome stichtingen, de kloosterscholen en

Digitized by Google

broederschappen, gelijk zij zulks gewoon was, in korten tijd verzwolgen, en daardoor de middelen van onderwijs en vorming in ontelbare gemeenten ganschelijk vernield. Het nasprnitsel van liefdadige volksinrigtingen komt op het land zeer langzaam op, en wordt in onze zoo stoffelijk gezinde eeuw met geringe geldelijke bijdragen ondersteund. Daarom heerscht hier dan ook eene nog steeds voelbare flaauwheid in de verstandelijke opleiding des volks; en van den anderen kant wordt zelfs daar, waar eene school bestaat, dezelve zelden vlijtig bezocht. Wat slechts immer tot handenwerk geschikt is, blijft er weg, en verpligting om de school te bezoeken wordt hier te lande noch door wereldlijke noch door geestelijke overheden opgelegd. Vandaar het voor niemand bevreemdende verschijnsel, dat de meeste landlieden zelfs niet lezen kunnen, en menigmaal eene stompheid en onverschilligheid voor alle verstandelijke verbetering aan den dag leggen, die bij het anders zoo levendige Italiaansche volk dubbel verbazen moet. Op gewone zondagen gaat niemand ter biecht, en ondanks alle gehechtheid des volks aan de kerk, vertoont zich bij hetzelve weinig begeerte naar de heilige sacramenten. De pastoors, tot een zeer matig inkomen beperkt, houden bij het landvolk, dat buitendien behoeftig genoeg is, alle jaren in den herfst eene inzameling van veldvruchten, en dit doen ook kapellaans en misbedienaars. Zelfs het onderhoud van kerk en kerkdienst, die helaas! vaak prachtiger is, dan in zulke omstandigheden verantwoord kan worden, wordt gedeeltelijk uit ingezamelde bijdragen bekostigd. Dag aan dag gaat in de gemeente een inzamelaar rond, als een pelgrim gekleed, met eene plaat op de borst, waarop geschreven staat: »Tot aalmoezen voor de kerk," en met een' knapzak op de schouders. In dezen laatsten werpt hij de afgebedelde stukken *polenta*, welke de landlieden, bij gebrek aan munt, zich uit den mond sparen, en verkoopt ze weder aan nog armere lieden, om het dus ontvangen geld tot stijving der kerkelijke kas te bezigen. Men kan zich naauwelijks een denkbeeld vormen, met welk eene driftige begeerlijkheid de uitgehongerde armen zich om den morsigen *polenta*-zak zamendringen, en de voor weinige penningen gekochte brokken naar binnen slaan.

Op zekeren dag verzelde ik den kapellaan bij eenen zieke.

Digitized by Google

Hij lag in eene hut, welke niet veroorloofde dat ik er overeind in stond, op een' uit elkander gespreiden en bijna verganen hoe stroo. Zijn hoofd rustte op een blok hout, waarover een grove, van vuilnis stijf staande lap linnen gedekt was. Over het verder gedeelte zijns ligchaams lag eene gebloemde, thans verbleekte en met veeljarige onreinheden besmeerde kinderdeken, die, te kort en op verscheidene plaatsen gescheurd, hals en voeten blootliet. Zijn vel, bijna zwart geworden en als leder ineengeschrompeld onder den gloed van drieënzestig zomers, deed hem bij levenden lijve op een scherp uitgedrukt geraamte gelijken. Zijne voeten waren sterk gezwollen en de borst beklemd. Er was niemand tot zijne oppassing, want de drang van den arbeid op het veld had al de gezonde krachten van het huis gebiedend gevorderd. Op een' platten steen nevens hem stond eene kruik water uit de naaste modderplas en daarbij lag een stuk *polenta*. Zoo had hij reeds vijf uren lang alleen gelegen, en echter klaagde hij niet. Eenen geneesheer te roepen, hieraan had men nog niet durven denken; ook zeide de zieke gelaten: *Un medico costa troppo per noi altri*.. (Een dokter kost voor lieden als wij te veel.) De geestelijke bediende hem met de sacramenten der stervenden; en toen deze plegtigheid ten einde was, verzocht de arme man nog een woord met hem alleen te spreken. Ik verwijderde mij derhalve; doch weldra volgde mij de kapellaan, en vertelde mij, dat de zieke niemand bij zich wilde hebben, en hem alleenlijk om de gunst eener christelijke begrafenis gesmeekt had, daar hij ze niet kon betalen. Het inwilligen van zulk een verzoek, voegde hij er met een' veelbeteekenenden blik bij, had zwarigheden. En indedaad was zijne bedenkelijkheid niet ongegrond! Nog in denzelfden nacht stierf de man, en de pastoor weigerde hem zonder betaling te begraven. Zoo bleef dan het lijk, ondanks het heete jaargetijde, vijf dagen lang onbegraven liggen, tot dat zich een nabuur erbarmde en de begrafeniskosten betaalde. Had ik dit ongehoorde geval niet zelf bijgewoond, zoo zou ik niet wagen, op het geloof mijner lezers aanspraak te maken omtrent iets, hetwelk zelfs in het Ierssche hongerland, dien klassieken grond der diepste volksellende, zich veelligt nooit heeft opgedaan. Volgens later door mij ingewonnene berig-

Digitized by Google

ten, was zulk eene weigering zelfs in geenen deele zeldzaam, en werd bij elke begrafenis het waarborgen der betaling voor deze treurige laatste dienst volstrekt zonder genade gevorderd.

In de zoele zomernachten, waarin *Italië's* heldere sterrenhemel op de in schemerlicht gedompelde, zachtbedauwde landstreek rust, uit welke onophoudelijk het schel geschater der krekels gehoord wordt, wanneer op ons landgoed de geuren van den bloementuin de lindenlanen van het park vervulden, bezielde mij de overdenking van de diepe ellende dezer arme landbewoners met diepe verontwaardiging over de verfoeijelijke onregtvaardigheid van het blanke menschenras, die, in een land, zoo overvloedig lijk met al de heerlijkste voortbrengselen der natuur gezegend, den armen veldarbeider, met zijne vrouw en in onreinheid vergaande kinderen, tot hopelooze armoede doemt. Gij weet het, de Venetiaansche nachten hebben uit zichzelven steeds iets opwekkends, en lokken ons onweerstaanbaar de gedachten uit de ziel en het woord van de lippen, zonder dat wij ons soms laten terughouden door het gezelschap, waarin wij ons bevinden, en waaraan de naakte waarheid niet altijd zeer behagelijk is. Om de schaal vol te meten, voegde zich de trouwhartige gastheer steeds aan mijne zijde, meestal nog warm van het doorlezen der dagbladen, die destijds juist hunne eerste brandpijlen tegen de *Duitschers*, ten behoeve der *Independenza Italiana*, losten. Bij zijne innige kennis van den toestand der Italiaansche zaken waren de gesprekken met dezen ouden krijgsman, die zoo veel gezien en ondervonden had, niet minder aangenaam dan leerrijk, vooral in onze dagen, waarin het woelen der opgewekte wenschen en begeerten zoo zelden den waren staat der menschelijke behoefte doet uitkomen. De toestand onzer veldarbeiders (zeide hij) is in geheel *Italië*, dat ik naauwkeurig in alle rigtingen heb leeren kennen, dezelfde. Gewoonlijk beweert men, dat de boeren van *Lombardije* en van *Toskane* hierop eene uitzondering maken; maar men vergist zich daarin zeer. *Lombardije* wordt in het algemeen beter bebouwd dan de overige streken van het Schiereiland, en de door het verstandige voorgeslacht overal verdeelde rijkdom van water maakt er het houden van melkvee mogelijk, waardoor het dagelijksche lot der arbeiders iets dragelijker wordt. Maar overigens staan zij

Digitized by Google

ook daar op denzelfden trap in de maatschappelijke orde als de daglooners in het Venetiaansche, en in geene stad van *Italië* is mij de afstand tusschen stad en land treffender in het oog gevallen dan te *Milaan*. Terwijl in die hoofdstad van *Lombardije* het overgroot getal der heerlijkste menschengestalten den buitenlander bewondering afdwingt, begint terstond buiten hare liniën het bruine geslacht der arbeiders en pachters met hunne verschrompelde, vóór den tijd afgeleefde en door het bitterste zwoegen ineengedrukte gedaanten; een gezigt, dat elk gevoelig hart des te pijnlijker beklemt, naarmate de natuur met mildere hand in dit wereldoord hare zegeningen uitstrooit, zoodat alles er zou schijnen op eeuwige jeugd en welvaart te kunnen rekenen. Niets is in dit opzigt meer leerrijk, dan des Zondags, op de trappen der grootsche hoofdkerk, over de uit- en instroomende landbevolking oogenschouw te houden. Die vlugheid en buigzaamheid der leden, die den Duitschen boer zoo voordeelig onderscheidt, de uitdrukking van welbehagelijkheid in aangezigt en gang, zoo als zij slechts uit het bewustzijn van eigendomsbezit ontstaan kan, de ongedwongen opgeruimdheid van een leven, welks gewone behoeften voldaan en verzekerd zijn, van dit alles is hier niets te zien; het is de nood, die ons in de vroeg verouderende ligchaamsgestalten aangrijnt, en nu en dan de schaterkreet van uitgelatenheid, eene meestal mislukkende poging om de ellende der dagelijksche beperking tot het lot der uiterste behoeftigheid te vergeten.

Wat in *Toskane* tot leniging der ellende van den boerenstand door den Duitschen LEOPOLD geschied is, was zeker eene nooit genoeg te prijzen poging, om de maatschappelijke vrijheid op met de natuur overeenkomstige grondslagen te vestigen, maar is, helaas, gebleken slechts een begin geweest te zijn, dat door geene doorslaande voortzetting gevolgd geworden is; en de oorzaak van dezen stilstand lag niet bij het weldenkende Vorstenhuis, maar bij de *Italianen* zelven, die steeds ongaarne aan de noodzakelijke voorwaarde van alle verstandige hervorming denken. In *Sardinië*, in *Piemont*, in den Kerkelijken Staat, in *Napels* en *Sicilië* zijn de veldarbeiders er nog veel erger aan toe dan in de zoo even genoemde Staten, waar de Duitsche geest, in weerwil van

Digitized by Google

alle hinderpalen, zich met echt-Germaansche liefdezorg voor de klasse der daglooners eenigermate heeft doen gelden. Ja ik waag het, op grond van veeljarige ondervinding, te zeggen: de thans zich openbarende haat tegen de *Duitschers* heeft, buiten weten misschien der *Italianen* zelven, almede zijnen grond in deze gunstige gezindheid der Duitsche geregtigheidsliefde voor het volk; het is eene instinctmatige uitbarsting van aristooratisch besef, dat er uit den Duitschen invloed geen voordeel te wachten is. De rijke grondbezitters hebben hun geld tot overgroote demonstratiën voor de Italiaansche onafhankelijkheid en nationaliteit veil, maar laten hunne landerijen en bosschen liever onbebouwd tot weide aan het vee liggen, dan dat zij die tegen matige erfpacht aan de arme landlieden in bezit zouden geven, gelijk men zulks in *Duitschland* met wijze beradenheid reeds zoo lang gedaan heeft. Daarom luidt voor hem, die den toestand kent, de blaaskakerij der straatslijpers, courantiers en staatkundige blaauwboekjesschrijvers uit de steden zoo uiterst belagchelijk, wanneer zij, met grootsprekend gezwets, van bloed en oorlog, ten behoeve van *Italië*, *contra omnes gentes* praten. Van de stedelijke bevolking beloof ik mij niet veel, en het landvolk, dat in geen verband hoegenaamd van gemeenschappelijk belang met de eigenaars staat, kan wel door geld tot oproer uitgelokt worden, maar voor regelmatige, volhardende dapperheid is bij hetzelve noch reden noch waarschijnlijkheid. Niemand laat zich gaarne zonder drijfveer hoegenaamd doodschieten, en de Italiaansche boer wel het minst van allen. De nationale kracht erlangt eerst ware sterkte door eenen boerenstand, die iets te verliezen heeft. Die tot het daarstellen hiervan werkt, en hervormt, en zich wapent, is waarlijk nationaal, is een patriot in den echten zin des woords. Brommende redevoeringen, optogten van burgers, zwaaijen met zakdoeken en ellenlange muurplakkaten tegen de Noordsche barbaren helpen hiertoe niets. Op zijn hoogst ziet men daaruit, dat het klassieke ras der *buffoni*, of, om beleefder te spreken, de *natio comoeda*, nog niet uitgestorven is. Gaat men op dezen weg verder, met eene maar al te dikwerf toomelooze drukpers, met duizend in het verborgen werkende boekfabrieken, met vrijen invoer van morsige en zedenbedervende Fransche litteratuur, zoo,

Digitized by Google

vrees ik, zal, vroeger dan men wel denkt, de tijd daar zijn, waarop de proletairen, ook in het land, waar de citroenen groeijen en de mirten bloeijen, begrijpen zullen, dat ook zij eenige aanspraak op de genoegens des levens hebben, en dat zij, daar men zoo lang gedraald heeft hun lot wezentlijk te verbeteren, die zelven verwerven moeten langs den korten weg van ommekeer der maatschappij.

FULKO VAN BERNE.

Wie veel van oude zerken houdt
En tomben, waar de tijd,
Die anders vlug in 't sloopen is,
Reeds eeuwen lang op bijt;
Hij vare eens met de Bossche boot
En stapp' bij Hemert af;
Dáár ligt, waar 't niemand zoeken zou,
Een statig riddergraf.

Het is waar vroeger Berne lag,
Eerst burg en toen abdij.
De vreemdling, die van 't feit niet weet,
Gaat koel de plek voorbij.
Wie denkt aan abt of ridder nog,
Waar hij een huisman ziet,
En droomt van klooster of kasteel
Bij 't needrig dak van riet?

Maar wie 't vernam, en wandlend langs
Den hoogen Maasdijk gaat,
't Is wonder, als hij bij die hoef
Geen poosjen stille staat.
En zoo de wandlaar, bij geval —
Wijl 't niet altijd geschiedt —
Een dichter of een denker is,
Bij stilstaan blijft het niet.

Hij denkt acht eeuwen zich terug,
Toen die klassieke grond,

Digitized by Google

Waar nu dat boerenërf op ligt,
Nog op zich-zelven stond;
Toen 't nog een eirond eiland was
In 't midden van den stroom,
Welks watergordel Berne's Heer
Ontsloeg van allen schroom.

Hij denkt acht eeuwen zich terug,
Toen dat klassieke land
Een stevig slot droeg, wèl bemuurd,
Niet minder wèl bemand;
Dat van zijn tinnen wondren zag
Van dapperheid en pracht,
En hoe er 't leen- en landvolk zweet
En bloed ten offer bragt.

Hij denkt acht eeuwen zich terug,
Toen die klassieke plek
De burgvrouw hooploos zag geknield
In 't somber bidvertrek.
Zij wist niet waar heur dierbre Heer,
Haar Fulko, zich onthield;
Hij keerde niet: was hij misschien
Gevangen en ontzield?

Die plek, dat land, die grond is thans
Met graan en fruit bezet;
Waar vroeger de adel wetten gaf,
Stelt nu een boer de wet;
Waar vroeger kamp- en feestvreugd klonk,
Is 't al nu leêg en stom;
Maar ook waar de arme was verslaafd,
Is 't vrijheid nu alom.

De wandlaar treedt den Maasdijk af,
En Berne's boomgaard door;
De gulle landman laat hem in,
En gaat hem vriendlijk voor;
Hij toont hem de overblijfselen aan
Van 't dikke slotgemuurt',
En Berne's ouden waterput,
Die gaaf den tijd verduurt.

Digitized by Google

En dáár, in 't stille lommerwaas
Van 't peer- en appelwoud,
Dat, rijkgeladen, tusschen 't groen
Zijn vruchten toont van goud;
Dáár schuilt, van graauw bemosten steen,
Dat trotsche grafgesticht:
Een zerk, waarop de reusgestalte
Eens dooden ridders ligt.

Het forsche beeld, dat schade leed
In 't worstlen met den tijd,
Is thans zijn ridderlijk gelaat
En beide voeten kwijt.
Verzakt, bemost, vertoont het niets
Van d' eersten luister meer;
Maar wat er nog van ovrig is
Strekt de oude kunst tot eer.

Wie is hij, die daar sluimert? Is 't
Een Kerk- of Wereldvorst?
De handen zijn, als in 't gebed,
Gevouwen op de borst;
De kleeding doet in twijfel staan;
Maar 't volksgeheugen leeft,
Dat van dit overoud geheim
Des grafs een sleutel geeft.

't Is Fulko, Berne's heer; een zoon
Uit Heusdens ridderbloed,
In afkeer van het Graaflijk Huis
Van Holland opgevoed.
't Is hij, wiens woede en wrok geen daad,
Hoe zwart, te haatlijk viel:
Onschuldig bloed droop van zijn hand;
Een moord drukte op zijn ziel.

Dat tweeden Dirks beminde broêr,
De Zwarte Floris, 't hart
Van Hadewig van Reckem won,
Was Arendsberg een smart.
Hij had, als voogd, die rijke wees
Een andren Heer gezocht;

Digitized by Google

Opdat haar goed zijn eigen huis
In aanzien stijven mogt.

Maar Floris nam de waapnen op.
Getrouw en fier van aard,
Dacht hij het voorwerp van zijn min
Te winnen met het zwaard,
En zegepraal op zegepraal
Ontsloten hem door 't land,
Die reeds den weg vond tot haar hart,
Den weg ook tot haar hand.

Toen kwamen Arendsberg en Kuik
En Fulko tot een daad,
Die hun gedachtnis eeuwen door
Bedekt met vloek en smaad.
Zij wachtten Floris heimlijk op,
Die argloos reed ter jagt;
Bij Utrecht viel hij in hun strik,
Dáár werd hij omgebragt.

»Wraak!" riepen oud en jeugdig. »Wraak!"
Riep alles. 't Wraakgeschal
Liet nergens rust, liet nergens hoop
Voor 't vlugtend moordertal;
Zij vloden rustloos, hooploos voort,
En rustloos nagejaagd,
Den dood voor oogen, 't eerloos hart
Van wroegingen doorknaagd.

Wáár zou hij schuilen, Berne's Heer?
Wáár was hij veilig? Wáár?
Wáár beter dan op Berne's slot?
O, ware hij reeds dáár!
Dat slot, verdedigd door den stroom,
Die 't overal omgaf,
Onttrekt hem aan het staal der wraak,
Onttrekt hem aan de straf.

Voort! Derwaarts! Voort! — Hij jaagt, hij rent,
Hij vliegt — »dáárheen! dáárheen!"

Digitized by Google

De doodsangst siddert door zijn hart,
De doodschrik door zijn leên;
Hij spoort en spoort zijn schichtig ros
Al dieper tred voor tred;
Zijn boezem hijgt, zijn blik is star,
Zijn haar rijst in 't helmet:

Een spook rijdt naast hem, bleek, bebloed,
En wijkt niet van zijn zij';
Hij vliegt, en 't spooksel vliegt met hem
Geboomte en dorp voorbij.
En achter hem, kort achter hem,
Hoor! Hoor! — Daar klinkt de slag
Der hoeven van de wraak, die hem
Den moord bedrijven zag.

»Wijk, spooksel! aaklig spooksel, wijk!
»Keer weder naar de hel!"
Maar 't spooksel wijkt niet; hoe hij vlieg',
Zij vliegen even snel.
Zoo vlugt hij siddrend; wint den Waard
Van Bommel, ziet de Maas;
Doch nader, altijd nader komt
Het dreigend hoefgeraas.

Hij stuift den dijk op, vliegt en hijgt:
Dáár ligt zijn eiland, dáár
Het slot, dat hem onttrekken kan
Aan 't klimmend doodsgevaar;
't Is tijd; de wreker is nabij
En acht hem reeds als buit,
En strekt zijn opgeheven hand
Reeds naar den moorder uit.

Hij hoort den kreet.: »Sta, moordenaar!
Verrader, sta!" Maar schrik
En wanhoop drijven hem vooruit
In 't uiterste oogenblik;
Hij gilt en spoort zijn hijgend ros
Met losgelaten toom,
En, zwaar gewapend als hij is,
Stort hij zich in den stroom.

Digitized by Google

Hij valt, en graaft in 't schrikkend wed,
Dat wegspat om hem heen,
Een kuil, en zinkt in 't diepe bed
Der waatren naar beneên;
Het bruist hem om en over 't hoofd
Ver buiten 's wrekers oog;
Maar 't moedig ros bekomt, en zwemt,
En heft hem weêr omhoog.

Hij kampt en worstelt met den stroom;
Geen uitkomst schijnt er, geen;
De boogpees trilt, en pijl aan pijl
Snort langs zijn slapen heen.
Alom gevaar, alom de dood,
Die grijnzend hem begroet,
En naast hem zwemt het vreeslijk spook
Starblikkende en bebloed.

Maar de angst, die 't zondig hart vervult,
Verheft het tot berouw;
Hij ziet zijn zware bloedschuld in,
En zweert den Hemel trouw.
»Bewaar mijn leven!" — roept hij — »God!
»Heer Jezus! en Marij!
»Opdat mijn ziel in de eeuwigheid
»Geen prooi der helle zij!

»Bewaar mijn schuldig leven, God!
»Opdat ik boete doe;
»Dan wijd ik U geheel mijn hart
»En al het mijne toe;
»Als Gij, o God! mijn leven spaart
»En stilt mijn boezempijn,
»Dan zal ik-zelf uw outerknecht,
»Mijn slot uw tempel zijn."

En zie, het aaklig spook verdween,
De stroom rustte in zijn kil,
De pijlen vielen doelloos neêr,
En zijn gemoed werd stil.
Het ros gleed door de waatren heen,
Alsof het vlerken kreeg,

Digitized by Google

En zwom op Berne's oever aan,
Dien 't met gemak besteeg.

Hield Fulko zijn geloften? — Ja.
Althans dit weten wij,
Dat hij zijn slot der kerke schonk;
't Was later eene abdij.
Hij-zelf aanvaardde 't geestlijk kleed;
Ook zijne gemalin
Trad als abdisse, naar men zegt,
Een vrouwenklooster in.

Dat is hij, wien het nageslacht
Die tombe heeft gesticht;
Dat is de man, wiens reuzenbeeld
Op Berne's grafzerk ligt.
Hij was verrader, moordenaar;
Doch hij verbad de roê,
Behield zijn hoofd, en leefde in vreê,
En kreeg een tombe toe.

Maar, zoo hem 't regt met vrede liet,
Het schijnt nu, of de tijd,
Voor 't geen hij ongestraft misdeed,
Hem in zijn beeld kastijdt.
Dat schuldig hoofd, dat hij behield,
De tijd knaagt met geduld
Het langzaam van den vuigen romp.
Zóó wordt de wraak vervuld!

Maart 1848. C. G. WITKUYS.

AAN H. H. M. M. DEN KONING EN DE KONINGIN, NA DEN DOOD VAN Z. K. H. PRINS ALEXANDER DER NEDERLANDEN.

De maar des treurens klonk, o zwaar beproefde Koning!
Door Neêrland henen, uit uw vorstelijke woning;
Uw zoon, het sieraad van uw leven, is niet meer!

Digitized by Google

En treurend aan de zij' der hoogvereerde vrouwe,
Die Neêrland moeder noemt, zit gij in diepen róuwe,
Tot in de ziel bedroefd, bij 't lijk uws kinds ter neêr.

Neen! nog niet eens die troost in de ouderlijke wonde,
Dat gij hebt mogen staan bij zijne stervenssponde;
Uw oog zich spieg'len in zijn brekend oog — het mogt
Geen traan der róuwe zien aan 's vaders oog ontglippen;
Geen moederlijke kus ving d' adem van zijn lippen,
Geen vaderlandsche lucht zijn' jongsten ademtogt.

Vergun me, o oudrenpaar! dat ik u 't offer brenge,
Dat ik mijn tranen met uw rouw en tranen menge;
Het hart des onderdaans voelt, wat zijn Koning lijdt.
En moet het bitterst wee u borst en boezem prangen:
Gij vraagt naar kunstig lied, noch keur van maatgezangen,
Maar neemt de rouwklagt aan, uw zwaar verlies gewijd!

Een viertal kinderen had u Gods gunst gegeven,
De kroon van uwen echt, de wellust van uw leven,
De hoop des vaderlands, op zulke telgen trotsch.
Daar staan ze als planten, vol van geur en gloed en loover;
Aan 't ouderlijk gemoed schiet niets te bidden over,
Alleen de vuurge dank voor zooveel zegen Gods.

Als aan de heldre lucht geen wolkjen is te ontdekken,
Als langzaam aan de kim zich neevlen zamentrekken,
Tot ijlings 't onweêr woedt, de felle noordstorm grimt; —
Zoo sluipt een krankheid met onmerkbaar stille schreden
Uw' teêrgeliefden zoon verradend door de leden —
De bloem der jeugd verkwijnt en 't ouderharte krimpt.

Vergeefs, o Vorst! gepoogd het dreigend wee te ontvlugten,
Een nieuwe levenskracht gezocht in zoeler luchten; —
Ach! toen de schicht des doods u 't leven heeft ontrukt,
Toen de Engelen van God uw veege sponde omzweefden,
Werd ouderen, die nooit dan vreugd aan u beleefden,
Een smartelijke pijl diep in de borst gedrukt.

Laat, ouders! om uw kind uw bittre tranen vloeijen,
De tolken van uw rouw u 't vorstlijk kleed besproeijen!
Beweent den eedlen zoon, die Neêrlands hoogmoed was.

Digitized by Google

Hij droeg een' schooner krans, dan 't koninklijke wapen,
Een kroon, door de Englen Gods geslingerd om zijn slapen,
De kroon der reinste deugd: weent, ouders! bij zijne asch!

Hij droeg een' schoonen naam, o vorstelijke moeder!
Den glorierijken naam van uw roemruchten broeder,
Een naam, de wereld door gezegend en vermaard.
En, schoon het stof uws zoons tot de aarde wederkeere,
De lofspraak gaat hem na: »hij hield dien naam in eere,
Hij was den glorienaam van ALEXANDER waard!"

Vroeg is hij hem gevolgd, den redder van Europe;
Met hem is hij bij God; dit zij uw troost, uw hope —
Bij Christus zijnen Heer, in wien hij heeft geloofd.
Hij smaakt een zaligheid, die de aard' hem niet kon geven.
De kroon der heerlijkheid in 't eeuwig hemelleven
Siert met onwelkbren glans thans zijn onsterflijk hoofd.

Dáár ziet de zaalge op u, zijn weenende ouders, neder.
Dáár, voor den troon van God, ziet gij hem eenmaal weder.
Dáár smelt gij eens verrukt in de armen van uw kind.
En drukke een zware last, o Koning! op uw schouders,
God geve, dat gij hier, o diep getroffene ouders,
In liefde van uw volk steeds uw vergoeding vindt!

Oirschot, Maart 1848. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

HULDE AAN Z. M. DEN KONING, AAN DE EDEL-ACHTBARE HEEREN BURGEMEESTER EN WETHOUDEREN EN DE SCHUTTERIJ VAN AMSTERDAM, IN EENIGE DICHTREGELEN EN COUPLETTEN, DOOR M. WESTERMAN.

ZANG.

WIJZE: *Wien Neêrlandsch bloed, enz.*

Schoon ook laaghartig helgebroed
Arglistig onrust stook',
En 't eerlòos graauw, in overmoed,
Naar roof en plondring jook',
Wij waken voor het Vaderland,
En duchten geenen strijd,
En zijn aan orde en eer verpand,
Aan eendragt toegewijd.

Digitized by Google

Der Burgervaadren trouwe zorg,
Zoo hoog door ons geschat,
Strekt voor de veiligheid ten borg,
En waakt voor 't heil der Stad;
En alles, wat regtschapen denkt,
Schaart vast zich om hen heen,
Opdat niet de orde word' gekrenkt:
Want aller zucht is één.

En u, o wakkre Schutterij!
U voegt eene eerekroon!
Gij spreidt aan 't wimpelvoerend IJ
Der vaadren trouw ten toon;
Gij groeit in tal, in lust en moed,
Daar gij 't geweld betoomt,
En 't onverbasterd Neêrlandsch bloed
Door hart en aadren stroomt.

De dapp're Krijgsmagt, die het zwaard
Voor Neêrlands regten zwaait,
En rustig zich ten strijd vergaârt,
Waar 't eerevaandel waait;
Zij kweekt in de eedle, fiere borst
D' alouden heldenmoed,
En zucht voor Vaderland en Vorst
Zet ook haar hart in gloed.

De achtergrond opent zich, en men ziet het beeld des Konings, met trofeën omhangen; de Amsterdamsche Stedemaagd vertoont zich ter zijde van het beeld.

DE AMSTERDAMSCHE STEDEMAAGD.

't Arglistige gebroed, verhit door logenvonden,
't Roofzuchtige geboefte en 't plonderzieke ruigt',
Het grijnst met helsche vreugd, als orde en wet, geschonden,
Van vuige bandloosheid eens woesten hoops getuigt.
Maar Neêrlands wakker Volk, gehecht aan goede zeden,
Aan 't heil van 't Algemeen uit pligtbesef verkleefd,
Gruwt in het edel hart van lage uitsporigheden,
Waaraan een eerloos rot zich schaamtloos overgeeft.
Zie, 't sluit zich, om met kracht den gruwelstroom te keeren,

Digitized by Google

Als een onwrikbre muur, standvastig aan elkaâr;
Het zwicht voor geen geweld; geen moedwil kan het deren,
En rijk noch arm verdeelt de trouwe Burgerschaar.
Werp' dan het addrenbroed, uit zwarte gruwelpoelen,
Zijn' zwadder over de aard'; hij kleeft op Neêrland niet;
't Mat zich niet roekloos af in onberaden woelen,
Maar blijft aan de eer getrouw en doet wat pligt gebiedt;
Het hecht zich onverdeeld aan wakkre Burgervaadren,
Aan een' beminden Vorst, de glorie van zijn' stam,
En draagt nog 't roemrijk bloed in de onverbasterde aadren,
Voor 't heil van 't Vaderland en 't kooprijk Amsterdam.

SLOT-KOOR.

Stort, Hemel! uwe zegening
In volheid op hem uit!
Bewaak zijn' dierbren levenskring,
Die 't heil des lands omsluit!
Van al de Koningen der aard',
Hoe groot hun magt ook zij,
Zij geen aan 't dankbaar Volk zoo waard,
Zoo welbemind als Hij!

DICHTREGELEN VAN M. WESTERMAN, UITGESPROKEN IN DEN AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, 6 APRIL 1848, BIJ ZIJNE BENEFIET-VOORSTELLING.

Zalig zijn herinneringen,
Met een dankbaar hart herdacht,
Ons uit vroeger levenskringen
Weder voor den geest gebragt:
Zoo mag ik mij thans verblijden,
Bij al 'tgeen ik heb beleefd,
Dat de geest van vroeger tijden
Helder mij voor de oogen zweeft.

Ja, 'k zie mij die vreugde schenken!
Aller geestdrift vloeit tot één;
Even als ik steeds mogt denken,
Denkt nog alles om mij heen;

Digitized by Google

En noch bij den last der jaren,
Anderzins zoo zwaar gevoeld,
Noch bij deze witte haren
Vind ik uw onthaal verkoeld.

Daarom blijft mijn ijver blaken,
Aan de goede zaak gewijd;
'k Mag daarom de vreugde smaken
Van een vroeger levenstijd;
Daarom vloeit het welbehagen
Over, uit een blij gemoed;
Met het oog op 't graf geslagen,
Blaakt nog 't hart in vollen gloed.

Mogt ik d'eigen geest aanschouwen
Tot mijn' jongsten levenssnik!
Eensgezindheid en vertrouwen
Steeds als in dit oogenblik!
Liefde voor een' wakkren Koning,
Die zijn volk gelukkig maakt;
Aan de vadren dankbetooning
Voor hun zorg, die duurzaam waakt.

Mannen, die, zoo trouw als heden,
Waken voor de veiligheid,
Burgers, die te wapen treden
Als zich 't minst gevaar verbreidt:
Zoo zal Neêrlands welvaart groeijen,
Boven alle Staten heen;
Kunst en Wetenschappen bloeijen,
Tot geluk van 't Algemeen.

Van geslachte tot geslachte
Blijv', 't geen thans aan ons geschiedt,
Wat men wel in ootmoed wachtte,
Maar wat God in volheid biedt!
Volgen wij steeds Zijn bedoelen.
Die zoo zigtbaar ons behoedt,
En, bij aller volken woelen,
Neêrland eervol schittren doet!

Digitized by Google

ZEVENTAL GEDICHTJES VAN J. W. IJNTEMA.

MALADIES SECRÈTES.

Voortaan geen *maladies secrètes!*
't Zij alles openbaar!
Zich schamen — *fi, c'est plus que bête!*
Parijs bewees het klaar.
De vuilste kwalen zijn daar Mode,
Ook in de Politiek;
Zij zijn van wis verderf een bode;
Haar naam is: *Republiek.*
't Geheime is lang reeds opgeheven
In Staats- en ligchaamskwaal;
Ja, bij het woest, losbandigst leven,
Wordt schande zegepraal!
Men schreeuwt: »Gelijkheid, Vrijheid leve!"
Dat leven baart den dood.
Ja, dat vrij heel Europa beve!
Die kanker brengt slechts nood.
Lang woelde hij reeds in 't verborgen,
Doorknaagde merg en been,
Tot dat, dank Lamartine's zorgen!
Hij losbrak bij 't gemeen.

Nu gaat de kwaal van Land tot Land,
En plant zich schaamtloos voort;
De Volken roemen in hun schand';
Zij woedt van Zuid tot Noord.
Maar gij, mijn dierbaar Vaderland,
Bleeft vrij van vreemde smet;
De vuile kwaal heeft Neêrlands strand
Bezoedeld noch verlet.
O, blijf uw' Koning steeds getrouw!
Dan brengt u 't Nakroost eer;
Dan spaart ge u eindloos naberouw,
En zegent God u weer.

Digitized by Google

FRANKRIJKS ECLIPSEN.

Eclips in Eer en Trouw en Eed en Pligt en all'!
Eclips in Geld en Werk, bij welvaarts diep verval!
En, schuldig Frankrijk! neen, uw zon zal niet weer rijzen
Dan uit een zee van bloed, waar 't nakroost van zal ijzen!

GEWETEN.

A.

Die Fransche Republiek heeft wat op haar geweten!

B.

Zoo'n Republiek heeft geen geweten. —
Als oproermakers burgers heeten,
Als 't graauw op 't kussen is gezeten,
Als werkliên 't brood der luiheid eten,
Als wet en orde zijn versmeten:
Wie vraagt er dan nog naar *geweten*?

POLSVOELEN.

Toen, in een paar benaauwde stonden,
Het graauw zijn' moedwil heeft gekoeld,
Is Amsterdam de pols gevoeld:
Men heeft dien dóórgezond bevonden;
Hij sloeg de juiste maat
Voor Koning, Kerk en Staat.

HET STRAAT-OPROER.

A.

Neen! 't zijn geen menschen, 't zijn gedrogten,
Die brave burgers dus bezochten,
Baldadig juichend, waar hun vuist
Door steen en stok vernielt, vergruist,
En, in de winkels doorgedrongen,
Nog door geen stedemagt bedwongen,
Vergrijpend zich aan goud en goed,
Den schrik verspreidden in 't gemoed;
't Zijn monsters, die, als dolle stieren....

Digitized by Google

B.

Voor mij, 'k had al de wilde dieren
Uit *Artis* er op ingejaagd,
En alzoo soort door soort belaagd.

BIJ HET GERUCHT VAN HET IN DE LUCHT SPRINGEN VAN AMSTELS BEURS.

Hoe! Amstels Beurs, hoe! springt ge nu?
Ik had dit niet verwacht van u.
Gij hebt zoo lang u goed gehouden,
Toen allen u met angst aanschouwden,
En dachten, dat ge, bij den val
Van zoo veel Huizen, met een knal,
Die heel onze Amstelstad deed beven,
Uw smart en wrevel lucht zoudt geven? —
Uw wrevel, dat zoo Huis op Huis,
Eens Pijlers van de Beurs *quansuis*,
Maar voos van onderen tot boven,
Uw Stede- en Zedekroon kwam rooven; —
Uw smart, dat menig, gaaf en goed,
Maar ondermijnd door d' overmoed
Van eer- en trouwlooze onverlaten,
Waartegen Wet noch Regt mag baten,
Bezweek, en, met verplette kruin,
Weer andre brijzelde tot puin.

Maar 't los gerucht met duizend tongen,
Toen 't zeide dat ge waart gesprongen,
Sprak logen, en een gaspijp slechts,
Haar boei ontsnapt, wierp links en regts,
Met groot gedruisch, een luttel steenen,
Den schok te zwak, rondom zich heenen.
Och, wierd zóó ligt de schâ hersteld,
O Beurs! van hen, die, neêrgeveld,
Thans onherstelbaar zijn verloren!
Ja, ware u 't zelfde lot beschoren,
Uw gansche massa kalk en steen,
Al ging er ton bij ton meê heen,
Een drup in d' emmer zou het wezen,
Moest dat de zware breuk genezen
Van zoo veel millioenen schat,
Als gij nog kort geleên bezat!
Ja, mogt zich *dat* verlies herstellen,
Uw val zou eindloos minder kwellen;
En dankbaar, buiten stadsbezwaar,
Bragt men de fondsen bij elkaar;
Men zag een nieuwe Beurs verrijzen,
Waarop ons kroost met trots zou wijzen,

Digitized by Google

Niet weggezonken in den grond,
Maar met een hoogverheven *front*;
Niet blootgesteld aan wind en regen,
Maar met een koepeldak daartegen;
Met zalen voor den Handelsstand,
Zoo ongeveer in Britschen trant;
Met een Mercurius daarboven,
Die uw genie, Royer, deed loven:
En keerde dan 't vertrouwen weer,
En dreef men Handel als weleer,
En kwam Euroop weer tot zichzelven,
Dan steeg de dank uit uw gewelven
Tot Hem, die 't gansch Heelal regeert
En ééns den nacht in dag verkeert!
Op U vertrouwd, o Hemelvader!
Och, breng dien gouden tijd ons nader!

BESCHAAMDE VREES.

»Wat slagting in de groote Stad!"
Riep Govert, bevende als een blad.
»Zij staat in lichtelaaijen brand!"
Klonk de echo van een' andren kant,
Toen juist de spoortrein, met een vaart
Als had hij al zijn' stoom gespaard,
Kwam aangesneld op Haarlems vest,
En elk van 't moord- en brandend nest
Het eerst en 't meest vernemen wou.
Men trok den stoker bij de mouw,
En riep: »Hebt gij den moord gezien?
Hebt gij den brand aanschouwd?" — »Goeliân,
Vergunt mij, dat ik ademhaal'.....
't Nieuws, dat ik breng, is wel fataal!
Het loopt met Amsterdam op 't end',
Zoo zich het lot niet spoedig wend'.
Ik zag — ik zag — een' stroom van bloed....
Van ijzing kromp mij 't week gemoed;
Ik zag — waartoe het nog verheeld? —
Een varken op de straat gekeeld!
En op de Kistenmakersgracht —
Wat schouwspel trof mij ongedacht! —
Daar ging de toorts van hand tot hand;
Daar werd geblakerd en gebrand....
Wel zeven kisten, op dat pas,
Met krullen, straks verteerd tot asch!" (*)

De Vrees (dat leert thans elke dag)
Maakt van een ..... een donderslag.

(*) Eene daar ter plaatse te *Amsterdam* bestaande gewoonte, om de zwartgeverwde doodkisten, ter spoediger opdrooging, te plaatsen voor een vuur van krullen en schaafsel, wier vlammen somwijlen tot zekere hoogte zich verheffen en uitbreiden.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VRIJHEID, GELIJKHEID, BROEDERSCHAP.

[Leerrede van A. COQUEREL. Uit het Fransch. (*)]

Zoekt den vrede der stad, waarhenen ik u gevankelijk heb doen wegvoeren... want in haren vrede zult gij vrede hebben.

JEREM. XXIX: 7.

In het tafereel, dat de Bijbel ons ophangt van Israël, na het eindigen van de zeventig jaren van ballingschap ijverig bezig, om zijn volksbestaan en zijne godsdienst te herstellen uit de zoo lang verlatene puinhoopen des vaderlands, is er vooral één trek, die het hart van elken vaderlandlievenden geloovige met levendige aandoening moet vervullen: de schare, toen zij de grondslagen van den tweeden tempel zag leggen, juichte met groot gejuich; maar vele van de priesteren en Levieten en hoofden der vaderen, die oud waren, die het eerste huis gezien hadden, weenden met luider stemme, zoodat het volk niet onderkende de stemme des gejuichs der vreugde van de stemme des geweens des volks. In den geest gingen zij hunne lange loopbane door, en te midden van de pracht en de opgewekte hoop van dit feest herinnerden zij zich alles, wat Israël had geleden sedert den dag, waarop de tempel, zoo dierbaar aan hunne jeugd, was gevallen, en waarop het vaderland was ondergegaan.

Ongetwijfeld zijn er onder u, M. H., grijsaards, die, toen zij heden den drempel van ons bedehuis betraden, eene soortgelijke aandoening hebben ondervonden. Die bekende en plegtstatige woorden, *Vrijheid*, *Gelijkheid*, *Broederschap*, die zij op den voorgevel vonden geschre-

(*) Deze vertaling was reeds geschied, toen de aankondiging derzelve van de Gebr. GERNARD werd gelezen.

Digitized by Google

de behoeften hunner eeuw voldoening zoeken te geven en de toekomst voorbereiden, het is alles een en hetzelfde; er is een denkbeeld, dat hen bezielt en bestuurt. Zoo de menigte voor het oogenblik niet weet, wat zij wil, noch ook zelfs wat zij denkt, zij heeft toch een denkbeeld aangegrepen, waaraan zij gehoorzaamt; zij heeft het opgevat, zelfs al wist zij het niet te bepalen en uit te drukken... Hoort gij die kreten van bedreiging en wraak, die kreten van vreugde en zegepraal? Zij hebben eene beteekenis voor hen, die ze uiten; en ongelukkig hij, die zich zoekt te overreden, dat zij niets beduiden. De menigte, oppermagtig, als zij dat wil, eindigt altijd met zich te doen begrijpen, en leert door middel van omwentelingen, wat hare kreten beteekenen.

Zoo is de menschelijke natuur; de mensch denkt en handelt; en omwentelingen maken of beproeven, wij weten het bij ondervinding, dat is handelen, dat is durven.

Het denkbeeld, dat in dit oogenblik ons volk vervult, is dat van vooruitgang; het wil dien met alle geweld, het zoekt dien overal, het jaagt dien langs elken weg na, het haakt daarnaar onophoudelijk met al het vuur zijner verbeelding, met al de vaardigheid van zijnen geest. Wat baat het, zoo men het zich ontveinzen wil? Overal hoort men dat woord, omdat overal de begeerte daarnaar bestaat. En wat baat het ook, of men van onvoorzigtigheid spreekt, of men aan de geheele natie, die de schitterende toekomst, welke haar beloofd is, en die zij zichzelve belooft, te gemoet snelt, het verwijt doet, dat zij te driftig voortjaagt? Zij staat zelfs niet stil, om den raad aan te hooren; en indien zij in hare vaart het bestaande in puinhoopen verkeert, het is, om daarna stil te houden, ze tot bouwstoffen te gebruiken, en zich de woning harer ruste en haars roems te stichten, zonder zich om de grondslagen, waarop die berust, te bekommeren.

Dat onverzadelijk jagen naar vooruitgang heeft niets, wat ons verwondert, ons, M. H., aan wie het Christendom de menschelijke natuur heeft doen kennen. Het denkbeeld, de hoop, de verwachting van vooruitgang is den mensch

Digitized by Google

van nature eigen. God heeft die in onze ziel gelegd; God heeft ons dat wit voorgesteld; God roept ons, om te willen, dat de dag van morgen beter zij, dan die van gisteren, en ook dan de dag van heden.

Dat zoeken naar het betere is tweeledig. De mensch wil altijd zijn lot en zichzelven verbeteren. Hij verlangt èn meer te genieten èn beter te zijn. Gelijk er onvoorzigtigheid, eerzucht, dwaasheid kan zijn in zijn streven naar geluk, zoo kunnen ook traagheid, vadzigheid van geest, verkeerde rigtingen, woelende hartstogten zijn jagen naar kennis, naar zedelijkheid, naar godsdienst kenmerken. Doch nooit verloochent zich deze eigenaardige trek van het menschelijk karakter; onwillekeurig verliest zijn vroegere toestand het bekoorlijke voor hem, en altijd meent hij, dat hij op den weg is naar iets, wat hem beter toeschijnt, of slaat dien weg indedaad in; hij klimt gedurig hooger, of verbeeldt zich althans, dat hij hooger klimt.

Het is, omdat deze zucht naar vooruitgang onzen geest als ingeschapen is, dat de wijsbegeerte zich van haar heeft zoeken meester te maken, haar heeft zoeken voor te stellen als eene van hare ontdekkingen, waarop zij roem mogt dragen, en die haar aanspraak op vertrouwen gaf. M. H., wij dulden niet, dat de godsdienst deze eer aan de wijsbegeerte afsta; het stelsel van de menschelijke volmaakbaarheid was een leerstuk des geloofs, voordat het eene belofte was der rede; en de eerste stem, die voor het menschdom in het algemeen, voor ieder mensch in het bijzonder eene onbegrensde loopbaan van volmaking heeft geopend; de eerste, die den mensch verboden heeft om zich tevreden te stellen met hetgene hij is, en met hetgene hij heeft; de eerste, die aan betamelijke werkzaamheid het regt heeft ontzegd, om stil te blijven staan en te zeggen: Genoeg!... genoeg geluk! genoeg deugd! genoeg kennis! genoeg liefde!— het is de stem van onzen Goddelijken Meester. Hij heeft tegen zijne discipelen gezegd: Wordt volmaakt, gelijk uw Vader, die in de hemelen is, volmaakt is... barmhartig, gelijk Hij barmhartig is... heilig, gelijk Hij heilig is! Wat kan men meer willen, wat zich hoogers voorstellen? Ziet-

Digitized by Google

daar voorzeker de menschelijke volmaakbaarheid als beginsel gesteld, als werkelijk erkend, tot in het oneindige, van geslachte tot geslachte, voor alle volgende tijden ontwikkeld, en van dage tot dage onder het bereik gebragt van de persoonlijke pogingen van ieder kind van God. Want het was niet in tegenwoordigheid van eene uitgelezene vergadering, van mannen van wetenschap of genie, van de grooten en wijzen van zijne dagen, dat JEZUS aldus sprak; neen, Hij rigtte zijne woorden tot de schare, bijeengekomen om zijne bergrede te hooren; Hij wendde zich tot de armen, de nederigen, de geringen; Hij wendde zich tot allen; Hij stelt aan allen God ten voorbeelde, en de hoogste volmaaktheid als het einddoel van hun streven voor. Daarmede zeide Hij tot de rede, tot de zedelijkheid, tot het geloof: Gij zult nimmer blijven stilstaan!

Van dat beginsel is het Christendom uitgegaan, ten einde aan den mensch de onberekenbare dienst te bewijzen van het gevoel der waardigheid zijner verstandelijke en onsterfelijke natuur in hem te doen ontwaken. Vóór het Evangelie wist de mensch niet, wat de mensch gold; het menschdom werd naauwelijks als iets gerekend; de afzonderlijke mensch was niets; in zichzelven had de mensch het beeld Gods uit het oog verloren; hij had het genoegzaam uitgewischt, om het te hebben vergeten en er niet meer aan te denken; hij miskende zichzelven evenzeer, als hij zijnen Schepper had miskend; hij was diep genoeg vervallen van zijnen rang in de schepping, om ter naauwernood de herinnering van zijnen val te behouden... Het Christendom heeft het menschdom uit die vernedering weder verheven; het heeft den mensch eerwaardig en kostelijk doen worden in zijne eigene oogen, door hem èn zijne heerlijke afkomst èn zijne schoone taak èn zijne grootsche bestemming te herinneren; het heeft tot hem gezegd: Gij zijt een kind van God; en bij dat woord heeft de mensch op nieuw gevoeld, dat hij met roem en eere is gekroond, heerschappij voert over de aarde, die hij moet vermeesteren, en een weinig minder gemaakt is, dan de Engelen, tot wie hij eenmaal zal behooren. Deze woorden, het Christendom heeft ze tot al-

Digitized by Google

len gesproken, tot de Caesars van die dagen... en de Caesars van die dagen heetten TIBERIUS en NERO... en tot den geringsten slaaf, uit de moerassen van den *Donau* gekomen, tot den geringsten der krijgsgevangenen uit de bosschen van *Gallië*, allen bestemd, om met bevalligheid in het worstelperk te sterven, ten einde hunnen overwinnaars een oogenblik vermaak te schenken.

Het doel van het Christendom in zijne toepassing is dan ook, dat ieder mensch zoo verlicht, zoo gelukkig, zoo zedelijk en zoo godsdienstig mogelijk zij; van dat heerlijke doel moogt gij niets afnemen, niemand uitzonderen; gij zoudt daardoor aan het Christendom te kort doen, het verkleinen, het afbreken. Kunt gij u eene eenige aannemelijke oorzaak voorstellen, waarom een enkel mensch, wie hij ook zijn moge, zich eenigen vooruitgang weigere, zijn verstand voor eenige waarheid, zijn geweten voor eenige deugd sluite, zich het genot van eenige vreugde ontzegge, zijn hart verharde voor eenig teeder gevoel? Kunt gij u eene eenige aannemelijke reden voorstellen, waarom een enkel mensch den God der liefde niet zoo volkomen leere kennen, als hij dat vermag, het oog sluite voor eenen enkelen regel van het Evangelie, dien hij beter deed te lezen, een enkel uitzigt der onsterfelijkheid voor zijne hoop verduistere of misvorme? Neen, er bestaat, en er kan in het Christendom geene reden bestaan, om den minsten hinderpaal in den weg te stellen aan de onbegrensde verbetering van ons lot en van onze natuur. Onophoudelijk voorwaarts met de fakkel des Evangeliums in de hand! Zij werpt haar licht slechts op het pad der geregtigheid, en bestraalt het met haren glans, als bij voorraad, het geheele leven, de ganssche eeuwigheid door.

Ik had dus regt, toen ik zeide, dat de drie woorden, die andermaal als opschrift op onze gebouwen zijn geplaatst, Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap, vóór alle dingen Christelijke woorden zijn geweest. Ja, toen de staatkunde er zich van heeft willen meester maken, heeft zij ze, misschien zonder het zelve te weten, aan het Evangelie ontleend. Veel vroeger, dan men er aan kon denken, om ze tot de leuze

Digitized by Google

eener omwenteling te maken en ze op onze muren te schrijven, had de pen der Galilesche visschers en tollenaars ze, op JEZUS' bevel, opgeteekend; veel vroeger, dan de staatkunde vrijheid tot het wachtwoord der wereld maakte, en haren naam overal, dikwijls in roemrijke, maar ook al te dikwijls in bloedige letteren, schreef, had het Evangelie tot de menschen gezegd: *De waarheid zal u vrij maken.* Vóór dat de gelijkheid het beginsel was van onzen maatschappelijken toestand en de grondslag onzer wetboeken, had het Evangelie gezegd: *Gij hebt slechts één' Meester*, en: *Gij zijt allen broeders.* Vóór dat broederschap eene zoogenoemde burgerdeugd was, was zij eene Christendeugd, in dien eenvoudigen regel gepredikt, dien men noch kan verfraaijen noch kan uitbreiden noch kan omsmelten: *Hebt uwe naasten lief, gelijk u zelve, en doet aan anderen, wat gij wilt dat u geschiede!* Verre dus van u te verwonderen, dat dergelijk eene leus, die niet enkel eene staatkundige is, de deuren van onze bedehuizen versiert, vergeet het niet, terwijl gij haar leest op den steen der muren, dat de wereld haar elders heeft gelezen; geeft eere aan Hem, die haar het eerst heeft doen schrijven in het boek, dat elken mogelijken vooruitgang bevat, en vraagt u zelve af, hoe gij, haar eene Christelijke beteekenis en waarde gevende, den vrede der stad kunt zoeken, waar de Heer u gevoerd heeft. Zietdaar de grondbeginselen; wij gaan over tot de pligten.

De eerste schuld, die gij aan het vaderland te betalen hebt, is: mede te werken aan de vereeniging van vrijheid en orde. De vrijheid, twijfelt er niet aan, zal heden zichzelve wel alleen verdedigen; zij heeft de magt, de openbaarheid, het getal, den stroom voor zich; het is de orde, die thans verdediging noodig heeft, en in den grond zal men op die wijze ook de vrijheid te hulp komen, omdat zonder de openbare orde vrijheid niets anders is, dan een lokaas, eene leugen, die weldra niet meer kan bedriegen. Alle wanorde is dwingelandij; elke stoornis der orde ontsteelt iets aan de onafhankelijkheid van iederen burger; iedere stoornis der orde legt mij hinderpalen in den weg, en iedere onwettige

Digitized by Google

hindernis is eene poging, om mij onder het juk der tirannij te brengen. Wanorde, onder welk voorwendsel zij zich vertoone, welke hartstogten zij in werking roepe, welke afwisselende verscheidenheid van vormen zij ook aanneme, is slechts regeringloosheid onder eenen anderen naam, is slechts regeringloosheid in hare beginselen, in afwachting dat zij zich in hare volle kracht openbare; en de oudste, de vreeselijkste les der geschiedenis van elk land en van iedere eeuw is deze, dat regeringloosheid de ergste van alle dwingelandijen wordt; het is eene dwingelandij, die niets vóór heeft, niets, noch den drukkenden en eentoonigen vrede, dien het willekeurig gezag ten minste weet te bewaren, noch die stoffelijke welvaart, welke een volk belet uit zijnen slaap te ontwaken, noch dien schitterenden roem des krijgs, die dikwijls tranen genoeg doet vergieten, om te doen vergeten, dat men het gemis der vrijheid heeft te beweenen. De vrijheid moordende, doodt maatschappelijke wanorde ook den arbeid; het gereedschap, dat der wanorde tot wapenen dient, krijgt te spoedige en te diepe scharen, dan dat het weder dienstbaar kan worden aan de kunsten en de nijverheid; gedurende de onlusten wordt er niets gewerkt; de werklieden hebben geenen lust in den arbeid, afgetrokken door ander rumoer, dan dat der werkplaats. De een arbeidt niet, omdat hij wanorde sticht, de ander, omdat hij het aanziet. Onrust en onzekerheid doen de bestellingen achterblijven. De onvruchtbare werkzaamheid der wanorde verzadigt den honger en lescht den dorst niet, maar vermeerdert ze veeleer, omdat zij het dagelijksch brood wegneemt. De ellende komt met haastige schreden, dringt overal binnen, gaat van huis tot huis, daalt van verdieping tot verdieping, en de maatschappij wordt opgelost in de ontzettende wanorde, gelijk een gebouw ineenstort, waarvan het cement is vergaan. Christenen! zijt dus allen handhavers der orde, ieder van u op de plaats, die God hem heeft aangewezen, ieder in den kring, waar hij zijnen invloed oefent, ieder met de middelen, die te zijner beschikking staan. In de overtuiging van het hooge gewigt dezer roeping zich aan te sluiten aan de bestaande regering, volgens het voorschrift des Evangeliums, dat *alle Overheid*

Digitized by Google

van God is ingesteld; (*) aan het bestuur kracht bij te zetten, eerbied voor de wet in te prenten, in de gelederen der burgerwacht te treden, zonder uitstel zijne verschuldigde belastingen te betalen, en in alles en overal zich den waakzamen en moedigen beschermer der openbare orde te betoonen, — huisvaders, hoofden van fabrijken, meesters en werklieden, twijfelt er niet aan, dat is uw pligt als burgers en als Christenen, uw pligt jegens de maatschappij en het vaderland, uw pligt jegens uzelve, jegens uwe vrouwen en kinderen, jegens God! Niemand moet er zich aan onttrekken, niemand moet zijnen post verlaten, en in het verledene oorzaken zoeken, om aan het tegenwoordige ontrouw te worden. Betreurt gij het een of het ander, sluit die treurigheid in uwen boezem op; hebt gij bekommeringen, ontveinst ze; eerzuchtige wenschen, stelt hunne vervulling uit... Gij hebt tijds genoeg, om eerzuchtig te zijn; verschuift het tot morgen, en begint met te streven naar datgene, wat het dringendste noodig is. Voorzeker, wat het dringendste wordt gevorderd, dat is niet de bevrediging van uwe persoonlijke eerzucht, dat is de openbare orde. Men zal het geluid uwer klagten te eerder en beter hooren, als het rumoer van zoo vele andere geluiden tot zwijgen is gebragt, en orde, die uw eerste pligt is, zij is ook uw eerste belang. Er is daarenboven, gij ziet het, geen enkel voorwendsel, dat u zou kunnen regtvaardigen, zoo gij u onttrokt aan de verdediging van den openbaren vrede. Koningen doen afstand, wanneer zij meenen, dat het oogenblik daartoe gekomen is; burgers kunnen nooit afstand doen, omdat het vaderland altijd blijft. Gehoorzaamt dan aan uwen Meester, die u bevolen heeft, om Gode te geven, wat Godes is, en den Keizer, wat des Keizers is; en omdat de Keizer heden de geheele natie is, zoo zult gij, haar dienende, u zelven van nut zijn en den vrede zoeken der stad, waar God u gebragt heeft.

Nog grooter, zonder twijfel, dan de stoornis der inwen-

(*) En hoe dan de verdrevene tegenover de opgeworpene Overheid?... De toepassing der bijbelplaatsen is de zwakste zijde van dit stuk. *Vert.*

Digitized by Google

dige orde, zal de wanorde zijn in begrippen en denkbeelden; en deze zal, ten andere, u den duren pligt voorschrijven, om te waken voor de vereeniging van vrijheid en geloof. Wanneer ik van geloof spreek, dan is mijn oogmerk niet, om u het een of ander godsdienstig leerstuk, dit of dat verjaard of nieuwmodisch godgeleerd stelsel aan te wijzen, en van u te vorderen, dat gij van de vrijheid partij zoudt trekken ten voordeele van uwe bijzondere begrippen. Ik neem hier het woord geloof in eene van zijne te zeer vergetene beteekenissen, en versta er door het vertrouwen op de waarheid. Het is gemakkelijk te voorzien, dat, bij de tegenwoordige verrassing, bij de opgewondenheid des geestes, te midden van een geheel volk, dat tot in het diepste zijner ingewanden van ontroering en hoop heeft gesidderd, en dat van het zelfgekozen slagveld terugkeert, brandende van begeerte, om naar zoo vele vurige stemmen te luisteren, die gereed zijn, om te spreken; het is gemakkelijk te voorzien, dat duizend nieuwe of nieuw geachte denkbeelden, dat de hersenschimmigste ontwerpen, de vermetelste stelsels, de edelmoedigste, maar ook onuitvoerbaarste droomen zullen oprijzen, gehoor vragen, de aandacht trekken, elkander onderling zullen kruisen en van alle zijden elkander zullen tegenspreken. De ondervinding zal ontelbare malen worden geloochend; de toekomst zal met de verblindendste, helaas, en met de opregtst gemeende hoop worden gekleurd; men zal waarschijnlijk meer luisteren naar de jeugd, die zal durven beloven, dan naar den ouderdom, die beschroomd zal willen voorspellen; het verledene zal in het ongelijk worden gesteld; men zal zich verbeelden, op weinige schreden afstands en als onder zijn bereik, vorderingen te zien, die nog verre verwijderd zijn... De kerk zelve, de kerk in hare zamenstelling, in hare hulpbronnen, in hare regten, zal hebben te worstelen, misschien beproevingen door te staan, misschien vijandige ingenomenheden te bestrijden, of onvoorzigtige toegenegenheden te beteugelen. Bij dat alles, behoudt het geloof, behoudt het vertrouwen op de onsterfelijke kracht der waarheid; alles moge veranderen, zij verandert niet; alles vergaat, zij kan niet ver-

Digitized by Google

gaan, omdat zij de gedachte van God is. Omwentelingen zijn vreeselijk, en ik weet in datgene, wat van deze aarde is, geene magt te vinden, zoo onwederstaanbaar, als de hare: ziet slechts aan uwe voeten, wat er overblijft van dat, wat haar adem voor zich henendrijft! Maar de waarheid is niet van deze wereld; zij is van den Hemel, en zij is magtiger zelfs, dan de omwentelingen; zij ziet ze voorbijgaan, zonder voor haar geweld te sidderen, en zoodra er stilte is zegt zij tot de verbaasde volken: Ziet, hier ben ik! Wij vooral, hervormde Christenen, wij moeten ons rustig tot haar wenden, als tot onze sterkte, onze schuilplaats, onzen schat; wij, die niet aan twee waarheden gelooven, de eene de godsdienstige, de andere de wijsgeerige, altijd in geheimen of openbaren oorlog met elkander, maar in eene enkele, die men wijsbegeerte op aarde moge noemen, maar die godsdienst heet in den hemel; wij, wier voorouders de rede van het juk des gezags hebben bevrijd en den eersten en oudsten schakel van hare ketenen hebben verbrijzeld: ons zal het goed zijn, ons aan haar licht toe te vertrouwen, welke dampen en nevelen men ook van den grond moge doen opstijgen, om het te verduisteren. De heilige Schrift in hare schoone taal beschrijft haar als de zon der gerechtigheid... De nevelen mogen zich verheffen, de zon is daar, om ze te verdrijven, en het ontbreekt haar nooit aan stralen.

Alleenlijk, geloovige discipelen der waarheid, zijt ook hare verdedigers, en laat nooit toe, dat men in uwe tegenwoordigheid, bij de poging, om aan dwaze begoochelingen geloof en vertrouwen te verschaffen, de beide grondslagen van alle maatschappelijke en godsdienstige orde trachte te ondermijnen, den eigendom en het familieleven. Dat zijn de twee wereldässen der menschheid, die eeuwig onbewegelijk, onwankelbaar moeten blijven, of de maatschappij gaat onder in eenen bajert. Dat zulke noodlottige dwalingen u nimmer zwijgende vinden! Verzet u, verzet u met al de kracht van uwe zedelijke, van uwe vaderlandlievende, van uwe Christelijke overtuiging, tegen elke aanranding van deze heilige begrippen, door alle eeuwen erkend, door alle

Digitized by Google

godsdiensten gezegend, in alle wetboeken vastgesteld, wier beginsel wij door het Christendom kennen als niet berustende op eene overeenkomst der menschelijke wijsheid, maar op eene noodzakelijkheid, door God zelven der menschheid opgelegd. De eigendom, ja de maatschappij is zonder dezen onmogelijk en bestaat niet meer; hij is van Goddelijk regt; wat ieder bezit, God heeft het hem gegeven, en niemand kan het hem wettiglijk ontrooven; wie dat doet, wil niet meer, wat God wil; hij matigt zich de regten der Voorzienigheid aan; hij zet zich in de plaats van God, en herdoet de verdeeling, die God heeft gemaakt. Het is onwaar, dat uit dit beginsel de schandelijke en beklagelijke gevolgtrekking moet voortvloeijen, dat het noodige aan een enkel lid van het groote menschelijke gezin moet ontbreken; het is onwaar, dat dezen niets zouden moeten hebben, opdat genen te veel hebben zouden; neen, aan ieder het noodige, maar, omdat alle menschen onderscheiden zijn, ook boven het noodige aan ieder zijn deel, groot of klein, naardat God het heeft gewild! En ten einde er, door allerlei verbeteringen in de maatschappelijke instellingen, de wetten en de zeden, in nijverheid en handel, in de geheele bewerktuiging der maatschappij en in al de toepassingen der godsdienst, toe te komen, om het noodige overal te doen zijn, houdt overal den eigendom ongeschonden; want de eigendom is de grondslag ook van het bezit van het noodige, en zoo de eigendom ophield te bestaan, ook het noodige zou niet meer worden gevonden.

Er is nog een eigendom... het gezin. Verdedigt op leven en dood zijne onschendbare heiligheid, en laat nimmer toe, dat men den minsten aanslag wage op deze heilige arke, die God heeft gewijd! Zegt het en herzegt het gedurig, dat de eenige toestand, van Godswege voor den mensch hier op aarde vastgesteld, die is, waarin hij, in de volheid van zijnen vrijen wil en in het vuur eener edelmoedige liefde, aan de vrouw zijner keuze geeft, wat hij het dierbaarste bezit, zijnen naam, — zijnen naam, opdat zij dien drage en in eere houde en er trotsch op zij en gelukkig door worde; waar hij arbeidt, als eenvoudig ambachts-

Digitized by Google

man, met al de kracht zijner spieren, als man van verstand, met al de inspanning van zijn brein, om elken dag aan zijne kinderen en aan hunne moeder te kunnen zeggen: Ik heb gearbeid, en God heeft mij vergund het dagelijksche brood voor u te verdienen. Zegt het en herzegt het: 't is in dit heiligdom des gezins, dat de burger, die zijns vaderlands waardig, de mensch, die waardig is mensch te zijn, de Christen, die het Evangelie waardig is, dat hij belijdt, moet wonen; 't is na zulk een leven, doorgebragt in de werkzaamheden, de vreugde, de genegenheden, en dikwijls ook de moeijelijkheden en den rouw, onafscheidelijk verbonden aan den huiselijken haard, dat men in vrede sterft in de armen van hen, die men zoo lief heeft gehad, om hen daar boven te verbeiden! Zegt het en herzegt het, dat dáár het waarachtige gezin is, gelijk de Schepper het heeft ingesteld; geeft het voorbeeld in uw eigen gezin, en duldt nooit, dat men er wetten van losbandigheid of ijdele droomen van onreinheid voor in de plaats stelle!... In het verdedigen van deze heilige zaak zult gij altijd sterk genoeg wezen, omdat wetenschap, welsprekendheid, geest dáár overtollig zijn; het hart is voldoende, om haar te bepleiten; en twijfelt er niet aan, of gij zult, bij het handhaven dezer heilige belangen, den vrede zoeken der stad, waar de Heer u gebragt heeft.

Nog blijft er ééne zaak over, waartegen uwe stem zich met ernst en nadruk behoort te verzetten; nog rest er één verbond, dat gij de vrijheid moet doen sluiten: gij moet u verzetten tegen den krijg, en de vrijheid en den vrede verbinden.... M. H., onze eerste omwenteling (gij weet, dat het ongeluk wil, dat wij er verscheidene hebben te tellen) was gerigt tegen den geest van eene beroemde sekte, die de zedelijke en de staatkundige wereld heeft besmet met dien hatelijken en noodlottigen stelregel, dat het doel de middelen heiligt, en dat beginsel, men weet met hoeveel kunst en met hoeveel volharding, heeft weten in werking te brengen, overal, van de schaduw harer kloosters en de geheime sluiphoeken harer verzamelplaatsen af, tot te midden van de pracht der kroonen en de beraadslagingen der re-

Digitized by Google

geringen, toen zij sprak tot het oor van zoovele Koningen. Doch, door eene zonderlinge en rampzalige tegenstrijdigheid met zichzelve, heeft de eerste onzer omwentelingen, te haren eigenen voordeele, en zonder het te bemerken, zonder het zich te verwijten, zonder er berouw over te willen gevoelen, datzelfde beginsel op de grootste schaal in praktijk gebragt, toen zij door den oorlog alle volken trachtte te dwingen, om zich vrij te maken. De vrijheid is een zegen, maar de oorlog is eene ramp; en vreeselijke oorlogen te ondernemen, om de onafhankelijkheid aan de volken te brengen, voorzeker, het was eene toepassing in het groot van het beginsel, dat het doel de middelen heiligt; het was de dwaze waan, die door het kwaad tot het goed wil komen; het was, met de eene hand vogelvrij verklaren, om met de andere te zegenen; het was, heden verwoesten, om morgen te bevruchten.

Verre zij van onze dagen de groote en wreede dwaling, die men op zulk eene vreeselijke wijze op ons eigen hoofd heeft doen wederkeeren! Geene oorlogen zijn wettig, dan die òf den grond òf het regt des vaderlands verdedigen. Dat wij meester blijven bij ons zelve, maar het ook enkel dáár zijn! Dat *Frankrijk*, met het geweer in den arm, op zijne grenzen gereed sta! Dat het luistere, wachte, het sein met stouten moed verbeide, maar niet geve! Op zijne grenzen zal het onoverwinnelijk zijn, en God zal het zegenen! Een paar schreden verder, en het wordt eene geheel andere vraag, en het volk, dat het eerst in zijne wetboeken eene volkomene vrijheid van geweten heeft opgenomen, en dat alle godsdienstige bekeeringszucht veroordeelt — God zal het niet zegenen, zoo het zich laat wegslepen tot eenen staatkundigen bekeeringsijver. De krijg! Ik wil er niet bij stilstaan, om hem bij u aan te klagen als de overvloedigste bron van ontzettende rampen, openbare en bijzondere, van nabij en van verre; die rampen, welk volk heeft ze meer gekend, dan ons volk, en wie herinnert zich den tijd niet, toen de moeders hare oogen, die geene tranen van rouwe meer hadden, tot God ophieven, om Hem te zegenen, dat zij

Digitized by Google

geene zonen meer bezaten, die ten verderve konden worden uitgezonden?... Ik klaag den krijg bij u aan als eene misdaad, eene maatschappelijke misdaad, eene godsdienstige misdaad, als eene verloochening van de beginselen der vrijheid. Zoo wij waardig, zoo wij zelfs in staat willen zijn, om vrij te wezen, wachten wij ons dan, de onafhankelijkheid van andere volken te schenden, en vergeten wij niet, dat in de oorlogen der bekeeringszucht de overwonnene vrijer blijft, dan de overwinnaar; want deze is gedwongen den dwingeland te spelen, ten einde vrije instellingen te stichten, en om te beginnen met die vrijheid tot het voorwerp des afschuws te maken, welke hij op de punt van zijn zwaard aanbragt. Discipelen van JEZUS, ik roep u allen op tot apostelen des vredes, en om met al uwe magt te verklaren, dat de tijd eindelijk gekomen is, om het schoone voorbeeld te geven van eene groote natie, bij zichzelve meester, zoodat zij in drie uren tijds eene Republiek kan worden, en den vrede zoozeer beminnende, dat zij voor de oogen van het opmerkzame *Europa* zich rustig nederzet, om met de hand, nog bloedig van den burgerkrijg, hare zwaarden tot ploegen en hare speren tot sikkels te versmeden.

Drie uren! heb ik gezegd, en in drie uren zulk eene ontzaggelijke verandering! O, M. H., bij deze herinnering, welk Fransch, welk Christelijk hart kan, zonder eene verpletterende gewaarwording te gevoelen, in den geest onze jaarboeken doorloopen en er de tijden tellen van omwenteling, van tweedragt, van oorlog, helaas, en van binnenlandschen krijg? Welke bladzijde onzer geschiedenis is niet bezoedeld met stroomen edel bloeds, en hoezeer is het eindelijk tijd, dat ons geliefd vaderland ruste in zijnen roem, in zijne vrijheid, in zijnen vrede!... Al die bloedige tijdvakken ontrollen zich voor mijne gedachten, verheffen zich van onder de plooijen hunner tallooze lijkkleeden, en ik zie er burgeroorlogen, die eeuwen, of jaren, of maanden, of dagen hebben geduurd... En in Zijne groote goedertierenheid heeft God toegestaan, dat de laatste slechts

Digitized by Google

drie uren heeft aangehouden. God heeft toegelaten, dat het staal, naauwelijks opgeheven tusschen broeders, weder in de scheede keerde!

Mag men niet met regt van die uren, zoo kort, maar zoo verschrikkelijk, zeggen, wat JEZUS tot zijne discipelen zeide van de ellenden der verwoesting van *Jeruzalem: Indien de Heer de dagen niet verkort had, geen vleesch zou behouden worden; maar om der uitverkorenen wil heeft Hij de dagen verkort?*... Geprezen zij Uw naam, o God der liefde! voor zoo groot eene weldaad; geprezen, omdat zulk een korte tijd voor den strijd tusschen medeburgers is gesteld geweest! Geef, dat het zwaard, zoo spoedig door broederhanden teruggetrokken, nooit weder worde opgeheven; geef, dat deze burgerkrijg de laatste zij in onze jaarboeken; geef, dat de verzoening van het geheele volk worde bevestigd door den algemeenen vrede, door de verzoening van alle volken der wereld! God der liefde, toon U den God des vredes, en dat van nu aan al de twisten der volken beslecht worden, niet op het slagveld, maar in de raadzalen der vrijheid!

Al uwe harten, Christenen, vereenigen zich met dat gebed. Er is niemand onder u, die er geen belang bij heeft, dat onze Hemelsche Vader het verhoore. Gelooft den Profeet; het is alleen in den vrede der stad, in den vrede des vaderlands, dat gij uwen vrede zult vinden. Werkt dan met al uwe magt mede, om u deze eerste der zegeningen te verzekeren; en zoo de eenparige pogingen der ware Christenen, der ware beminnaars van hun vaderland, der ware vrienden der vrijheid mogen slagen, welk een schouwspel, welk een heerlijk voorbeeld bereidt *Frankrijk* aan de wereld! Vrede in de werkplaatsen, waar de werkman zal begrijpen, dat het eenige brood, hetwelk der hand waardig is, die dapper heeft gestreden, niet dat is, wat men geeft, maar dat, wat men verdient; dat de beste regeling van den arbeid de vrijheid zijn zal, om naar zijne krachten te werken en het gewijde voorschrift te volgen: *Al, wat uwe hand vindt, om te doen, doet het met al uwe magt;* dat het eenige loon, dat betaald wordt niet gedurende eenige da-

Digitized by Google

gen, maar op den duur, het loon is, vrij bedongen en ontvangen, en dat de kracht der hand, die minder bezit, voor zichzelve niets vermag zonder de kracht des verstands, dat meer bezit.... Vrede in de huizen, waar de burgertwist geen venijn heeft uit te strooijen, om de genegenheden van den huiselijken kring te vergiftigen; waar het te liefelijker zal zijn, om elkander als bloedverwanten lief te hebben, naarmate men elkander als medeburgers zal beminnen.... Vrede in de kerken, waar de gemeenten en de geestelijken zullen begrijpen, dat het aardsche vaderland het beeld van het hemelsche moet zijn; dat het goede te doen en elkander lief te hebben eene wet is van alle godsdienst, en dat, als alle haat wordt uitgeblusscht, het den godsdienst haat minder dan ooit geoorloofd is te blijven bestaan.... Christenen! op het outer des vaderlands, in uwe harten opgerigt, zweert daar bij uzelve, dat gij met vasten voet op die paden der echt Christelijke vaderlandsliefde wilt wandelen! En wanneer gij het einde der loopbane zult hebben bereikt; wanneer dat vaderland, u dierbaar, voor uwe oogen, reeds door den dood omsluijerd, zal verdwijnen; wanneer gij daar niets zult kunnen bezitten, dan een graf, — dan zult gij voor God en voor CHRISTUS, bij uw laatste afscheid en uw laatste gebed, uzelven de troostvolle getuigenis mogen geven, dat gij aan uwe zonen een *Frankrijk* achterlaat, vreedzamer, magtiger en gelukkiger, dan ooit!

IETS OVER DE LEVENSWIJZE DER WALRUSSEN.

Kapitein BEECHEY geeft, in zijn *Voyage of discovery towards the North Pole*, onderscheidene merkwaardige berigten omtrent de levenswijze der Walrussen, waaruit wij een en ander mededeelen.

Reeds DE VEER, een der togtgenooten van BARENDS op diens derde reize naar de Noordpool in 1596, geeft eene zeer belangwekkende beschrijving van den Walrus. »De Walrus," zegt hij, »is een zeer wonderlijk, zonderling zeemonster, veel grooter dan een os, dat altijd in de zee leeft, eene huid heeft als een zeekalf of zeehond, die met zeer korte haren is bezet, en daarbij een muil als die van eenen leeuw. Van

Digitized by Google

tijd tot tijd ziet men ze op het ijs liggen; maar zij kunnen moeijelijk worden gedood, of men moet hun vlak onder den neus een' slag met een' knuppel geven. Het dier heeft vier pooten, maar geene ooren, en heeft doorgaans twee jongen bij zich. Wanneer zij door de visschers op het ijs verrast worden, stooten zij hunne jongen voor zich uit naar den rand van het ijs, werpen ze dan in het water, nemen ze hier onder hunne armen, en verdwijnen met hen in de diepte. Willen zij zich echter over de ondervondene stoornis wreken en de booten aantasten, dan laten zij de jongen weder los, en storten zich met alle kracht op de booten. Bij zulk eenen aanval waren onze lieden in geen gering gevaar, daar de Walrussen met hunne tanden in het boord inhouwen en de boot omstooten wilden; het geweldige schreeuwen der manschap verschrikte hen echter zoozeer, dat zij weder wegzwommen en hunne jongen op nieuw in den arm namen. Zij hebben twee tanden, die uit hunnen muil uitsteken, van elken kant eene, die ieder eene halve el lang zijn en even hoog als elpenbeen of elefantstanden geschat worden."

De Walrussen zijn aan de westelijke kust van *Spitsbergen* veel talrijker, dan in de *Baffinsbaai*, *Beringstraat* of in eenig ander deel van de Arctische zee, de *Cherry*-eilanden uitgezonderd. Bij fraai weder ziet men daar kudden van honderden zich in de zon koesteren, op groote stukken drijfijs, aan den rand der vaste ijsvelden, waarbij zij daarop rondrollen, met elkander spelen en hun luid geschreeuw uitstooten, dat veel gelijkheid heeft met dat van den stier. Dat spelen eindigt gewoonlijk met een' diepen slaap, waarbij deze voorzigtige dieren echter eene wacht schijnen te plaatsen, die hen voor het naderend gevaar waarschuwt. Bij meer of min talrijke kudden bemerkte de Heer BEECHEY altijd één Walrus, die iedere minuut zijnen langen hals, zooveel zijne spieren slechts toelieten, in de lucht ophief, naar alle kanten heenkeek, en onderzocht, of alles nog veilig was. Indien de wachter het tegendeel meent, dan zoekt hij eerst zijne eigene veiligheid; en daar deze dieren op eenen hoop op en onder elkander liggen, zoo doet de beweging van éénen den geheelen hoop wakker schrikken, die nu zoo schielijk mogelijk naar het water toesnelt. Indien zulk een verschrikte hoop een aantal dieren telt, dan vertoont zich meestal een hoogst belagchelijk schouwspel. De lompe, logge dieren, door vrees in opschudding gebragt, pogen zich van de op hen liggende

Digitized by Google

makkers vrij te maken, storten en wentelen zich boven en onder elkander rond, worden bij hunne wederzijdsche pogingen, om zich in het vrije gebruik hunner voeten te stellen, gramstorig, en bijten regts en links, waarbij gewoonlijk de een den ander door zijn kolossaal ligchaam den weg tot het ruime water verspert, waarin zij zich, zoodra zij den rand van het ijs eindelijk hebben bereikt, zoo mogelijk met den kop vooruit instorten, of, zoo dit niet mogelijk is, in die rigting zich laten vallen, waarin zij aan den rand zijn gekomen. Den galop van eenen Walrus beschrijft Kapitein BERCHEY als de bespottelijkste beweging, die eenig dier ooit kan maken: want, om het achterste gedeelte van de logge, onbehulpzame massa gemakkelijker in eene snellere beweging te brengen, ziet men hen den kop beurtelings naar beneden buigen en naar boven heffen; en daar het ligchaam vrij buigzaam en buitendien met eene dikke speklaag bedekt is, zoo verkrijgt het dier door dit pogen eene slangaardige en golvende beweging, die den aanschouwer aan de snelle bewegingen van eene rups doet denken.

Op zekeren avond had zich, verhaalt Kapitein BERCHEY, een groot aantal op het ijs verzameld, om na langdurig stormweder het teruggekeerde fraaije weder te genieten. Oogenblikkelijk werden de booten uitgezet; verscheidene der officieren en matrozen sprongen er in, en de jagt begon. De eerste groep werd door haren wachter van onze nadering verwittigd; het gelukte ons de tweede te overrompelen; voordat zij ons gewaar werd, was ook reeds een geweer afgeschoten; maar de verschrikte dieren stortten nu met zulk eene haast naar het water toe, dat wij hen niet konden tegenhouden, toen wij hun de vlugt wilden afsnijden, en wij onze geweren ook slechts op vlugtenden konden afschieten. Een dezer dieren was zwaar aan den kop gewond. De stuurman, die zich van zijnen buit gaarne wilde verzekeren, snelde hem na, gaf met zijne bijl een' geweldigen houw op den kop, maar bereikte daarmede zijn oogmerk niet. Het dier maakte met zijnen kop eene sterke zijdelingsche beweging, en draaijende vloog de bijl in de lucht, en het monster stortte zich in het water. De matrozen volgden en sprongen in de booten, om de jagt voort te zetten. Doch nu veranderde het tooneel; in hun eigen element werden de Walrussen de aanvallers. De woedende dieren verzamelden zich in zulk een aantal om de booten en rigtten hunne aanvallen met zooveel

Digitized by Google

kracht daartegen, dat wij alles moesten aanwenden, om de ernstigste gevolgen te voorkomen. Naar allen schijn bestuurde een van de grootste dieren den geheelen aanval, waarom onze matrozen van hunne zijde hunne bijlen ook tegen dezen keerden. De kudden waren zoo talrijk, hare aanvallen zoo onophoudelijk, dat ons zelfs de tijd niet werd gegund, om onze afgeschotene geweren weder te laden, hetgeen toch het eenige middel was, om hen ernstig te kwetsen, daar zij de houwen met de bijl en de lanssteken volstrekt niet telden. Gelukkig had de proviandmeester zooveel tijd gevonden, dat hij zijn geweer weder kon laden, hetwelk hij regtstreeks op den muil van den aanvoerder rigtte en aldus afschoot. De wond was doodelijk; het dier liet van den aanval af en kwam op den rug te liggen. Zoodra dit door de overigen werd bespeurd, verlieten ook zij de booten en snelden hunnen makker te hulp, om wien zij zich in digte drommen verzamelden, terwijl zij hem op allerlei wijzen voor zinken zochten te bewaren en hem tevens zoo snel als mogelijk was uit de nabijheid der booten poogden te verwijderen. Slechts een enkel jong dier, dat men onophoudelijk aan de zijde van den aanvoerder had gezien, bleef achter en zette zijnen aanval voort. Daar het nog geene houwtanden bezat, zwom het onafgebroken met al zijne kracht tegen de eene boot aan, en zou deze zeker wezentlijke schade hebben toegebragt, indien het niet door de toegestokene speren ware tegengehouden. Ondanks verscheidene diepe wonden liet het toch niet af, en vervolgde zelfs de matrozen, die intusschen weder op het ijs waren teruggekeerd, tot dat het eindelijk door een' kogel werd gedood.

De wederzijdsche liefde der ouden en jongen tot elkander is mij bij geen dier zoo in het oog gevallen. Toen bij eene andere gelegenheid de manschap van eene onzer booten een mannetje en een wijfje vervolgde, en het laatste, dat juist haar jong zoogde, zwaar in den kop wondde, nam het, voordat het zich op de vlugt begaf, vooraf het jong onder haren linker voorpoot, en baande zich toen eerst eenen weg door de lansen, die het bedreigden, naar het water. Hier liet het wijfje het jong los, hetwelk nu onder een woest snuiven de boot met hare manschap aanviel, en niet eerder afliet, voordat het een' sterken slag op den kop had gekregen, waarop het naar de gekwetste moeder terugzwom, die ieder stuk ijs poogde te beklimmen, dat haar in den weg kwam, hetgeen echter het mannetje zocht te verhinderen, als kende hij

Digitized by Google

het gevaar, waaraan het wijfje zich daarmede blootstelde; daarbij stelde het alle mogelijke pogingen in het werk, om het wijfje boven water te houden en het tevens uit ons bereik te brengen. Bij eene andere gelegenheid vloden alle door onzen aanval niet gekwetste dieren naar het water, maar keerden oogenblikkelijk, ofschoon wij hun op nieuw toegerust tegentraden, weder op het ijs terug, om hunne zwaar getroffene makkers zoo schielijk mogelijk naar het water te trekken en te rollen.

Deze ongemeene liefde jegens gewonde en zwakke makkers heeft het verkeerde denkbeeld te weeg gebragt, dat de Walrussen geen bloed zien konden en hunne gewonde medgezellen zelve afmaakten. Dat deze meening ongegrond is, bewijst ook de bijzonderheid, dat Kapitein BERCHEY in vele gevallen zag, hoe de medelijdende dieren de gewonde, zoodra het gevaar voorbij was, naar den rand van het ijs stieten, opdat zij zich daar in rust van hunne wonden zouden kunnen herstellen.

De eerste levende Walrus werd in 1608 naar *Engeland* gebragt. Ondanks de onbehagelijke en logge gedaante, moet de getemde Walrus toch vrij leerzaam zijn.

DE ENGELSCHE DICHTER COLERIDGE TE BRISTOL.

.... Het is mij onmogelijk, om *Bristol* te verlaten zonder te spreken van een paar letterkundige notabiliteiten in deze stad, die anders geheel eene koopstad schijnt te zijn; een der bedoelde personen is misschien den lezer niet anders bekend, dan door een paar scherpe verzen van Lord BYRON. In de bekende satire, waarin de jonge Lord, onder voorwendsel, dat hij zelf onbillijk was ten toon gesteld door de spotternijen van de Aristarchen van het Edimburgsche vierendeeljaarstijdschrift, zelf al zijne tijdgenooten schimpend doorhaalde, (schoon hij van de werken der meesten niet anders dan de titels of eenzijdige aankondigingen had gelezen) in zijne *English Bards and Scotch Reviewers*, bedoel ik, komt onder de slagtoffers ook voor zekere JOSEPH COTTLE van *Bristol*, dubbel gebrandmerkt als schrijver en als boekverkooper. Ik weet niet, in hoe verre JOSEPH COTTLE dezen scherpen aanval verdiende, omdat hij twee gedichten had vervaardigd; ik heb de brokken, die ik er misschien vroeger

Digitized by Google

ergens van heb aangetroffen, weder vergeten, en, goed of slecht, die heldendichten zijn sedert lang verdwenen uit de catalogussen van den Engelschen boekhandel. Het is altijd eene gevaarlijke zaak voor eenen boekverkooper, om mededinger te worden van de schrijvers, zelfs van die, wier schriften hij zelf uitgeeft. Men weet, hoe moeijelijk doorgaans de rekeningen zijn te regelen tusschen boekverkooper en auteur; onze boekverkooper is beurtelings onze schuldeischer en onze schuldenaar, onze vertrouwdste vriend en onze trouweloosste vijand, onze weldoener, onze steun, die ons het dagelijksche brood geeft, en de schelm, die te onzen koste rijk wordt, de vampyr, die ons het bloed uit de aderen zuigt, enz. enz. Wederzijdsche ondankbaarheid! Ik zal niet van mijne dubbele hoedanigheid als schrijver en uitgever (*) gebruik maken, om in deze zaak te beslissen. Ik ken eerlijke boekverkoopers en eerlijke schrijvers; ik ben somtijds scheidsman geweest in hunne twisten, en zeer verlegen in mijne liefderijke begeerte, om beiden gelijk te geven. Ik geloof niet, dat één boekverkooper ooit reden gehad heeft, om zich te beklagen over mijne betrekkingen tot hem, en toch heb ik een' van de eerlijksten en ondankbaarsten mij eens in mijn gezigt hooren zeggen: »De boekhandel zal een fraaije handel zijn, als er eens geen schrijvers meer zijn zullen." Dat woord, is het niet eenen NERO waard, toen hij wenschte, dat het Romeinsche volk één hoofd mogt hebben, om het met éénen slag te kunnen afhouwen? Verdient het niet aangehaald te worden naast dat van THOMAS CAMPBELL, toen de dichter van de *Genoegens der Hoop*, als voorzitter van eenen dichterlijken maaltijd, de gezondheid van NAPOLEON instelde, met deze omschrijving: »Ik drink op den moordenaar van den boekverkooper PALM!" (†)

Welke nieuwe misdaad had toch JOSEPH COTTLE van *Bristol* in de oogen van Lord BYRON gepleegd, toen hij door eene noot, bij de latere uitgaven van zijne satire gevoegd, den

(*) De schrijver is de Heer A. PICHOT, redacteur van de *Revue brittannique*, waaruit dit stuk is overgenomen.

(†) J. P. PALM, boekverkooper te *Neurenberg*, werd in 1806, toen die stad door een Fransch leger was bezet, beschuldigd van het verspreiden van een stuk tegen NAPOLEON, en door eene militaire commissie veroordeeld, om doodgeschoten te worden. Het vonnis werd drie uren later voltrokken.

Digitized by Google

dichter en uitgever nog erger beschimpte? Waarschijnlijk bestond zij daarin, dat hij de eerste gedichten van BYRON's drie groote letterkundige vijanden, SOUTHEY, WORDSWORTH en COLERIDGE, had in het licht gegeven.

Welnu, het is juist de edele en edelmoedige vriendschap van JOSEPH COTTLE voor deze dichters, die mij van ganscher harte hem zijne eigene heldendichten doet vergeven, al waren zij van dien aard, dat HORATIUS er van zou gezegd hebben, dat noch de Goden noch de boekenstalletjes ze kunnen dulden. Is het geen witte raaf in de letterkundige geschiedenis, een boekverkooper in de provincie, die als broeders twee jonge, nog onbekende, bitter ontmoedigde dichters opneemt, die hem de koele ontvangst belijden, welke zij bij de uitgevers der hoofdstad hebben gevonden; een boekverkooper, die tot den eenen zegt: »Gij hebt een heldendicht gemaakt, dat vroeg of laat zal worden gewaardeerd; ik betaal vooruit op uwen toekomstigen roem, door u vijftig guinjes aan te bieden voor eene eerste uitgave van uwe *Jeanne d'Arc!*" en tot den anderen: »Voltooi uw deel *Mengeldichten;* te oordeelen naar hetgeen gij mij hebt voorgelezen, zal ik er u dertig guinjes voor geven. Maar haast u niet; ik zal wachten, tot dat het deel gereed is, hetgeen u niet moet verhinderen, om op mij te trekken voor een gedeelte of het geheel dier som, naar gelange van uwe behoeften."

In diezelfde dagen, namelijk in 1794, of wil men liever heden, nu de omwentelingen, zegt men, alle door en voor de mannen van letteren geschieden, zou men eenen uitgever kunnen vinden, die zoo sprak, in eene van de groote steden van *Frankrijk*, het rijk, dat men bij uitnemendheid een letterkundig rijk noemt? In 1794 was JOSEPH COTTLE een zeer jong schrijver en vooral een zeer jong boekverkooper; hij was vierentwintig jaren oud, en zijn eerste werk was op de pers.

COLERIDGE en SOUTHEY kwamen te *Bristol*, als ware dichters, met eene zeer magere beurs, maar met groote maatschappelijke denkbeelden, die hen meer bezig hielden dan hunne verzen. Nadat zij met geestdrift de Fransche omwenteling van 1789 hadden begroet, waren zij een weinig verkoeld door hare buitensporigheden van 1793; en gelijk de eerste *Puriteinen*, de Europesche staatkunde aan haar lot overlatende, droomden zij de verwezentlijking van hunne Platonische Utopia's in *Amerika* te zullen vinden, eene deugd-

Digitized by Google

zame republiek, waarvan wij bijna allen hebben gedroomd aan de akademie, of toen wij onzen eersten roman of ons eerste treurspel in het hoofd hadden. Gedurende hun verblijf aan de hoogescholen van *Oxford* en *Cambridge* hadden COLERIDGE en SOUTHEY nog slechts twee republikeinen, als zij, onder hunne banier kunnen vereenigen, GEORGE BURNET en ROBERT LOVEL, namen, die onbekend zijn gebleven; maar zij twijfelden er niet aan, of, zoodra, zij de maatschappelijke broederschap en de menschelijke volmaakbaarheid zouden hebben uitgeroepen, de schoone grondslagen van den nieuwen Staat, dien zij aan de boorden van de *Susquehanna* wilden stichten, zoude er eene geheele kolonie van onomkoopbare burgers hun toevloeijen. Deze nieuwe Staat moest *Pantisocratia* heeten; want COLERIDGE was een groote Hellenist. (*)

Terwijl zij wachtten, totdat een schip naar de nieuwe wereld onder zeil ging, hadden de beide pantisocratische dichters JOSEPH COTTLE wel tot hun plan willen overhalen, ten einde eenen boekverkooper in hunne republiek te hebben. JOSEPH COTTLE, ofschoon zelf dichter, had gezond verstand genoeg, om te begrijpen, dat het voor zijne nieuwe vrienden nuttiger zou zijn, eenen werkman en eenen bakker mede te nemen. Wat hem betreft, hij verklaarde, dat hij in zijnen winkel in het oude *Europa* wilde blijven.

In zijne hoedanigheid van boekverkooper ontving COTTLE weldra den volgenden brief van eenen inhoud, vrij bekend in den bookhandel: »Mijn waarde Heer! Kunt gij mij ook 5 pond leenen. Want wij hebben 4 pond noodig, om onze huur te betalen, die hooger is opgeloopen dan wij dachten, enz. Uwe opregte S. T. COLERIDGE."

(*) Nog zeer jong had hij reeds meer dan één bedrijf uitgeoefend en had zelfs als soldaat dienst genomen. Eens, toen hij op schildwacht stond, meenden twee officieren, die voor zijn schilderhuisje bleven staan, een vers van EURIPIDES aan te halen. »Met uw verlof, Luitenant," zei de schildwacht, zijne hand aan zijn chaco slaande, »gij haalt de woorden niet juist aan, en voor het overige is het vers niet van EURIPIDES; het is van SOPHOCLES, de tweede antistrophe van den *Oedipus*. De twee officieren trokken zich zijner aan, toen hij zijn ontslag zocht te verkrijgen, te meer omdat de Grieksche soldaat een zeer slecht Engelsch soldaat was.

Digitized by Google

JOSEPH COTTLE betaalde gereedelijk. Niet alleen hadden de verzen van COLERIDGE hem bekoord, maar ook zijn' omgang; want reeds destijds was de wijsgeerige dichter een wezentlijke toovenaar in het spreken. COLERIDGE had dan ook het denkbeeld opgevat, om van zijne gemakkelijke en schitterende gave partij te trekken, door openlijke lezingen te houden over onderwerpen, die destijds aan de orde van den dag waren, zoo als de Engelsche omwenteling en de Fransche omwenteling, CROMWELL en ROBESPIERRE, MAZARIN en PITT. SOUTHEY en hij stelden een prospectus op, en zij kregen inteekenaars tegen een shilling de persoon. JOSEPH COTTLE was ook hier een uitstekend middenpersoon tusschen de twee redenaars en het publiek, om hunne prospectussen te verspreiden. Zij overreedden zich weldra, dat zij daarin eene heerlijke hulpbron hadden gevonden voor het budget van de toekomstige republiek.' Ongelukkiglijk, zoo de geest van COLERIDGE onuitputtelijk was, hij had één noodlottig gebrek: zijne onophoudelijke distractiën. Hij vergat ligtelijk het uur der lezing, en zijne slofheid deed langzamerhand het getal zijner inteekenaren kleiner en kleiner worden. JOSEPH COTTLE moest meer dan eens in het deficit van deze oratorische speculatie voorzien; maar deze voorbeeldige boekverkooper liet zich niet ontmoedigen. Hij glimlachte bij elke nieuwe geldelijke verlegenheid van zijne vrienden, terwijl hij bij zichzelven zeide, dat zij langzamerhand genoodzaakt zouden worden, om van hunne dichterlijke landverhuizing af te zien bij gebrek aan het metaal, dat men met nadruk de zenuw van den oorlog noemt, en dat niet minder onontbeerlijk is voor de vreedzame vestiging van eene wijsgeerige maatschappij.

JOSEPH COTTLE liet zich ook toen niet ontmoedigen, nadat hij ontdekte, dat COLERIDGE, zoo hij als dichter meer vuur had dan SOUTHEY, geenszins de naauwgezetheid en de zorgvuldigheid van zijnen vriend bezat. Eerstgenoemde, gelijk altijd, vol vuur bij den aanvang, was ongeschikt voor die volharding, welke alleen een werk in dichtmaat en in proza tot een goed einde kan brengen. De dertig pond, die hem op zijn boekdeel gedichten waren voorgeschoten, waren sedert lang verteerd, en JOSEPH COTTLE kon slechts van tijd tot tijd brokken van het handschrift in handen krijgen: dagelijks nieuwe verontschuldigingen van den nalatige, of dikwijls was het eene en dezelfde verschooning, met de eeuwige belofte van *morgen* kopij te zullen bezorgen. JOSEPH COTTLE

Digitized by Google

heeft eene heele verzameling laten drukken van briefjes, geteekend COLERIDGE, die alle met kleine varianten hetzelfde zeggen: »Mijn lieve COTTLE, de zetter kan maandag morgen op kopij rekenen, en als hij een blad daags wil zetten, dan zal hij het kunnen." — »Mijn lieve vriend, zend mij papier, ik kan anderhalf blad vullen." — »Mijn lieve vriend, de zetter zal morgen kopij hebben." — »Mijn lieve COTTLE, de *Godsdienstige Overpeinzingen* zijn af; gij zult morgen de kopij hebben." Somtijds verdiende de slecht op zijnen tijd passende dichter medelijden; hij had vreeselijke hoofdpijnen en rumatieke pijnen in het aangezigt. »Beste COTTLE, een duivel, een ware duivel heeft bezit genomen van mijn linkerslaap, van mijn oog, van mijne wang, van mijne kaak, van mijne keel en van mijnen schouder. Ik kan u heden avond niet komen zien; ik schrijf in hevige pijn. Uw hartelijk toegenegen broeder en vriend, S. P. C." Somtijds noodigde hij zijnen waarden broeder en vriend dadelijk uit, om het handschrift benevens een kop thee bij hem te komen halen. »Wilt gij een kop thee bij mij komen drinken? Wij zullen ons best doen, om u de kopij geheel gereed ter hand te stellen." Somtijds ook noodigde hij zichzelven bij JOSEPH COTTLE, maar vergat altijd, om het handschrift mede te brengen, een tweede weefsel van PENELOPE; dan weder, op een' mooijen dag, scheen hij vast tot eene grootsche poging te hebben besloten, en hij berigtte aan COTTLE, dat hij zich met ligchaam en ziel aan hem zou overgeven, gelijk ASMODÉE aan den toovenaar. »Mijn waarde, zeer waarde COTTLE, ik zal om half zeven bij u zijn. Zoo gij mij een kop thee wilt geven, dan kan ik van dien tijd af tot aan elf ure de voorrede en de noten schrijven. Ik geef u vrijheid, om mij op te sluiten, totdat ik gereed ben." Helaas, de goede JOSEPH COTTLE had het hart niet, om COLERIDGE zijn kop thee geheel alleen te laten drinken, en had deze eens een' toehoorder, dan boeide de gevangene dien aan zijne lippen door eene of andere fraaije alleenspraak, die COTTLE liever had moeten laten opschrijven door eenen snelschrijver, dan wachten naar de nooit voleindigde kopij.

Daarbij, het *Pantisocratia* van de *Susquehanna* en de boekhandel van *Bristol* hadden weldra eene mededingster in de staatkundige droomen en het letterkundige leven van COLERIDGE en SOUTHEY. ROBERT LOVEL, een eerlijk en opregt kwaker, had eene Miss FRICKER gehuwd uit *Bristol*. Hij leidde natuurlijk zijne vrienden bij de familie zijner vrouw in, die

Digitized by Google

twee bekoorlijke zusters had, SARAH en EDITH FRICKER. COLERIDGE werd verliefd op SARAH, SOUTHEY op EDITH. COLERIDGE bragt de zaken tot een spoedig einde, en den 4 October 1795 huwde hij met SARAH. Met het oog op deze romaneske verbindtenis, had hij een klein landhuis gehuurd te *Clevedon*, »dat," zegt COTTLE, »gelukkig niet aan de boorden van de *Susquehanna*, maar aan die van de *Severn* lag," eene van de twee groote rivieren van het graafschap. Toen iemand aan COLERIDGE vroeg, of het niet onvoorzigtig van hem was, in den bekrompen staat, waarin hij verkeerde, een huishouden op te zetten, antwoordde hij: »Hoe nu? En ik heb de belofte van COTTLE, dat hij mij anderhalve guinje zal betalen voor iedere honderd regels, die ik hem zal geven."

COTTLE had indedaad deze belofte aan COLERIDGE gedaan, en ook het oogmerk om die te houden, wanneer eenmaal het reeds gekochte, betaalde, maar niet geleverde boek voltooid zou zijn. COLERIDGE had gemakkelijk zijne honderd regels daags kunnen maken, zoo als de dichter van HORATIUS, *stans pede in uno;* maar hij voltooide zelfs zijn eerste deel niet, en in plaats van kopij ontving zijn vriend COTTLE van hem dezen brief, twee dagen na de trouwplegtigheid: »Beste vriend, heb de goedheid ons wat kaarsen, een blaasbalg, een stoffer, een' kleinen tinnen ketel, een paar kandelaars, een stroomatras, drie snuiters, een paar pantoffels, een Bijbel, een porterpot, koffij, rozijnen, bessen, muskaatnoten, kaneel, rijst, gember enz. te zenden." De boekverkooper, wel radende dat het verliefde paar vergeten had de dichterlijke hut van meubelen en de provisiekamer van eetwaren te voorzien, liep naar den behanger, den kruidenier, den schoenmaker, den glaskooper, enz. en zond naar *Clevedon* niet alleen alles, wat men hem vroeg, maar bovendien nog vele andere voorwerpen, die hij wel wist dat men niet missen kan zelfs in de wittebroodsweken; vervolgens, eenige dagen later, ging hij, als een goede Genius, de jonggehuwden zijn bezoek brengen, om het schouwspel te genieten van dat geluk, hetwelk men ten deele aan hem verschuldigd was, en dat hem terugbetaald zou worden.... in kopij. Hetgeen hem een weinig verwonderde, was, dat COLERIDGE te midden van zijn huwelijksgeluk, en hoe ingenomen hij ook was met zijne woning, die ook regt aangenaam was geworden, nog altijd er van sprak, om met zijne toekomstige nakomelingschap de boorden van de *Susquehanna* te gaan bevolken.

Digitized by Google

COTTLE zou zich een' barbaar hebben geacht, indien hij dit gelukkig tijdvak van des dichters leven op nieuw met eene vraag om kopij ware komen storen. Maar het schijnt, dat zijn stilzwijgen, of reeds het verdwijnen van deze en gene begoochelingen, een zelfverwijt bij COLERIDGE had doen geboren worden; want toen hij, na verloop van vijf maanden, bij het terugkeeren van eene wandeling, vernam, dat een bediende van zijnen uitgever gekomen was met eenen brief, en dat hij dien weder had medegenomen, omdat hem gelast was antwoord terug te brengen, werd hij ongerust over deze boodschap, die enkel eene uitnoodiging ter maaltijd behelsde; en hij zelf schreef aan JOSEPH COTTLE eenen wanhopenden brief, die met deze woorden begon: »Mijn waarde Heer! Het is mijn pligt, God te danken voor al de beschikkingen Zijner Voorzienigheid te mijnen aanzien; maar ik kan niet nalaten te denken, dat ik Hem met grootere erkentelijkheid zou danken, zoo Hij van mij een' schoenmakersjongen gemaakt had in plaats van een' schrijver voor den kost. Zoo ben ik dan gedwongen te schrijven om mijn brood te verdienen, te schrijven alsof ik de stem der bezieling hoorde, en ik hoor niets dan de zuchten mijner vrouw.... weldra misschien ook die van mijne kinderen, die mij om eten zullen vragen," enz. Om kort te gaan, de arme COLERIDGE, na zich over het verledene, het tegenwoordige en het toekomende te hebben beklaagd, zwoer JOSEPH COTTLE, dat deze zijn boekdeel zou hebben. Het werd ook eindelijk voltooid en uitgegeven. Maar COLERIDGE, ofschoon hij reeds de ellende begon te ondervinden, die hij maar al te zeer had voorzien na de eerste begoochelingen der wittebroodsweken, bleef ontrouw aan zijn genie, joeg onophoudelijk een nieuw denkbeeld na, en bragt niets tot stand. Evenwel, COTTLE liet hem nooit aan zijn lot over; nooit hield hij op, hem, hetzij middellijk, hetzij onmiddellijk, te helpen door eigen geld of door zijne vrienden; ofschoon het hem niet mogt gelukken, deze zwervende verbeelding op een vast punt te vestigen, die altijd weder aan zijne welwillende vriendschap ontsnapte.

SOUTHEY wist beter partij te trekken van de hulp des boekverkoopers van *Bristol*, en ook WORDSWORTH, wiens uitgever deze ook werd. Maar WORDSWORTH, onder de spiritualisten en de droomers van de hedendaagsche dichtschool geteld, had in zijn karakter een instinkt van wereldsche voorzigtigheid, dat hem, zonder hem de Muze te doen verlaten,

Digitized by Google

toch deed besluiten, om later aan het bureau van het zegel een' prozaïschen post aan te nemen, hetgeen aan COLERIDGE verre beneden de waardigheid van den voormaligen stichter van de *Pantisocratia* zou hebben geschenen. COLERIDGE gaf de voorkeur aan een zwervend, onzeker en altijd armoedig leven boven de geregelde werkzaamheid van welk beroep ook. In proza en in verzen, hoe dikwijls heeft hij gezegd, dat het schande was voor de aanzienlijke beschermers van den Schotschen dichter ROBERT BURNS, dat zij hem tot een' kommies hadden verlaagd! SOUTHEY, die nooit eenigen anderen post heeft gehad, dan de sinecuur van hofdichter, wist ten minste, zoodra hij van de staatkundige droomen zijner eerste jeugd was teruggekomen, zich tot de geregeldheid van het huiselijke leven te bepalen en van al de deelen van zijn rijk en veelzijdig talent partij te trekken. Na den dood van ROBERT LOVEL en de soort van zwervend leven, dat COLERIDGE leidde tot in 1616, nam SOUTHEY, aan de oevers van het meer *Keswick* wonende, zijne twee schoonzusters met hare kinderen tot zich, wier tweede vader hij werd.

Bij de uitgave van zijne *Herinneringen van* COLERIDGE *en* SOUTHEY heeft COTTLE eene menigte van onderhoudende en belangwekkende anecdoten over zijne twee vrienden bijeengebragt, zonder eene geregelde levensgeschiedenis te willen schrijven. SOUTHEY komt in dit werk in het eervolste licht voor, en zijne dankbaarheid voor zijnen eersten uitgever is eene van zijne deugden. COLERIDGE, beurtelings dichter, dagbladschrijver, wijsgeer, rondreizend theoloog, is een schilderachtig personaadje, maar van eene twijfelachtiger zedelijkheid, ondanks al zijne fraaije theoriën over kunst, vrijheid, godsdienst enz. Er is iets treurigs, iets vernederends voor de letterkunde in de tegenstrijdigheden van dezen opgewonden' geest, die zulke fraaije Utopia's droomde, en zijne vrouw ten laste liet van zijnen schoonbroeder, omdat hij nooit den moed bezat, om zich van ééne troetelzonde los te scheuren, die zijne zinnelijke traagheid versterkte.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

CHARITÉ, DE NEGERIN.

Op de slavernij kan men een vermaard woord, MACHIAVEL

Digitized by Google

waardig, toepassen: »Het is erger dan eene misdaad, het is een misslag." Indien sommige economisten nog twijfelen, of de stoffelijke belangen niet te zeer in strijd zijn, om een stelsel met de menschlievendheid, op te geven, door God zelv' verordeeld, dat zij den toestand van *Virginia* in oogenschouw nemen. Van al de staten der Amerikaansche Unie is geen land rijker bedeeld door de natuur. *Virginia* bezit ruime baaijen, groote rivieren, prachtige wouden, hooge schilderachtige gebergten, lagchende en vruchtbare valleijen en rijke mijnen. Onbeschrijfelijk was de geestdrift der *Europeanen*, toen zij voor het eerst dit gezegend land bezochten. Eenigen zeiden, »dat men het *Virginia* genoemd had, omdat het al de vruchtbaarheid en maagdelijke schoonheid der schepping behouden had, en dat deszelfs inwoners die gelijkheid nog vermeerderden door den eenvoud en de onschuld hunner zeden." De dichter WALLER zong er van:

Een zuiv're lucht; klimaat betoovrend zacht;
Een held're dag, wiens eind men spade wacht:
God wilde aan broze stervelingen,
Wier val met wee hen kwam omringen,
Een teeken laten van de weergalooze pracht
Der schepping, gelijk haar Zijn hand te voorschijn bragt.

Waarom moesten die heerlijke oevers van *Noord-Amerika* een tweede *Guinea* worden! Wij behoeven de voorstanders van de afschaffing des slavenhandels niet opmerkzaam op de noodlottige gevolgen der slavernij te maken; de kinderen in *Virginia* hebben er den mond vol van. JOHN RANDOLPH zeide reeds vóór jaren, dat hij eerlang verwachtte, dat de slaven hunne voortvlugtige meesters in de dagbladen zouden oproepen. WASHINGTON beschrijft, in een' brief aan Sir JOHN SINCLAIR, het land in den omtrek van *Mont-Vernon* als uitgeput en vol ellende. »De landen in *Pensylvanië* en in de vrije Staten zijn," zegt hij, »meer dan het dubbele waardig bij die van *Virginia*, dewijl er in *Pensylvanië* wetten bestaan voor de vrijverklaring der slaven, en omdat de vreemde landverhuizers zich liever in vrije Staten vestigen."

»Van de menigte landverhuizers, die dagelijks eene nieuwe woonplaats en de onafhankelijkheid in de Vereenigde Staten zoeken," zegt Mr. CURTIS, »gaat er niet één naar de Staten, waar de slavernij nog bestaat. Er heerscht in die staten eene

Digitized by Google

soort van *malaria*, eene aanstekende ziekte, die allen vreezen. Dagelijks vermenigvuldigen de rampen, die de eigenbatige gierigheid van het bestuur onzer voorvaderen in het Zuiden gezaaid heeft. De vrije bevolking wordt schaarscher; de woningen staan ledig, de velden liggen braak. Het schijnt vreemd, maar zelfs de wolf, sedert lang door de beschaving teruggedrongen, nestelt zich, na eene verwijdering van meer dan honderd jaren, in de bouwvallen, die de slavernij gemaakt heeft." Het hier aangevoerde van den wolf is geen figuurlijke beeldspraak; het zijn daadzaken, dat het wilde gedierte in de uitgestrekte landstreken van *Virginia*, die eertijds bebouwd en bewoond waren, zich genesteld heeft. Bevestigt dit niet het oude spreekwoord, dat het gras niet groeit waar de duivel gedanst heeft? De landbouw herstelt er zich wel weder, maar alleen door den arbeid van vrije menschen. Er zijn dan ook een groot aantal pachters uit *Orange*, *Duchess* en *Columbia*, in de Staten van *New-York*, eenige jaren geleden naar *Londen*, *Culpepper* en *Fairfax*, in *Virginia*, verhuisd. Zij hebben voor eene kleinigheid vervallene plantaadjes gekocht, en, om de uitdrukking eens dichters te bezigen, de woestenij gedwongen te bloeijen als eene roos. Een reiziger verzekerde mij stellig, dat de pachthoeven, door de kwakers, die geene slaven hebben, bewoond, zulk een in het oog vallend verschil met de andere gedeelten van *Virginia* vormen, dat men zoo vele *oasen* meent te zien.

Doctor HEIDE, een burger van *Virginia*, spreekt in zijn verslag van eene reis door de verschillende deelen van dien Staat, van een groot aantal kerken, die niet meer gebruikt worden en geheel vervallen door de verarming der omliggende landen en de vermindering der bevolking. *Pope's Creek Church*, waarin de Generaal WASHINGTON gedoopt werd, bevond zich in zulk een' vervallen staat, dat men haar in brand heeft moeten steken, uit vrees dat het gewelf zou nedervallen en alzoo het vee dooden, dat er beschutting tegen het slechte weder in zocht. Ik weet er zijn staatslieden, ja zelfs dienaren des Evangelies, die de slavernij als een noodzakelijk kwaad verdedigen, als een overblijfsel van de oude Engelsche regering, dat wij niet zonder gevaar vernietigen kunnen. Ik vraag, bestaat er eenig ander misbruik in de Vereenigde Staten, dat men verdedigen durft onder voorwendsel dat het een overblijfsel van *Engelands* vroeger bestuur is? Nooit hoor ik die ellendige verdediging, of

Digitized by Google

ik herinner mij het welsprekend antwoord van GEORGE THOMPSON: »Dat gij *Engeland* beschuldigt, is regt; maar, het in de misdaad nagevolgd hebbende, volg het dan ook na in zijn berouw en verbetering."

Eens beval men mij als waschvrouw te *New-York* eene klenrling aan, die in de *Lispenard*-street woonde en CHARITÉ BOWERY heette. Ik bemerkte dadelijk, dat zij veel verstand bezat, en openhartig en wellevend was.

In antwoord op verschillende door mij gedane vragen verhaalde zij mij hare levensgeschiedenis. Ik zal dit verhaal hier mededeelen ongeveer in dezelfde uitdrukkingen, alleen met verandering der namen; maar hoe zal ik de uitwerking wedergeven, die eene uitdrukkingsvolle stem, een bijzonder beweegbaar gelaat en die levendigheid, zoo eigen aan het zwart geslacht, op mij maakten?

»Ik ben omstreeks vijfenzestig jaar, en geboren in den omtrek van *Edenton*, in *Zuid-Carolina*. Mijn meester was zeer goed jegens zijne slaven. Indien een opzigter hen sloeg, werd hij weggejaagd, daar hij zelf zich voorbehield hen op eene vaderlijke wijze te bestraffen. Mijne moeder kweekte al zijne kinderen op. Men roemde mijne moeder als eene zeer goede dienstmaagd, en hare meesteres gaf elk harer kinderen als dienstmaagd aan de hare. Ik viel aan ELISABETH, de jongste dochter, ten deel. O ja! onze oude meesteres was eene goede en waardige vrouw; eene ware moeder voor de arme CHARITÉ! Als CHARITÉ wilde leeren spinnen, breijen of weven, mogt zij het leeren. Toen ik trouwde, was er een feest. Meesteres wilde niet, dat hare slaven elkander tot man en vrouw namen, zonder dat een geestelijke hen inzegende. Stervende beval zij haren kinderen aan, mij nooit van mijn' man te scheiden; want, zeide zij, indien er ooit een huwelijk in den hemel gesloten is, dan is het dat van CHARITÉ. Hare kinderen beloofden haar, haren wensch te zullen voldoen. Zij zeiden, dat zij mij nooit van mijn' man of mijne kinderen zouden scheiden; dat niemand onzer de familie ooit verlaten zou; zij beloofden het, en ik ben zeker, dat zij zich voorgenomen hadden hunne belofte te houden. Maar mijn jonge meester geraakte in groote verlegenheid. Ik zag hem met een droevig gelaat het huis binnentreden, en uren lang met het

Digitized by Google

hoofd in de hand zitten, zonder een woord tot iemand te spreken. Daar ik wel begreep, dat hem iets hinderde, bad ik hem mij toe te vertrouwen wat hem zoo kwelde. Hij openbaarde mij, dat hij zeventienhonderd dollars schuldig was, en dat hij, die niet kunnende voldoen, gevaar liep gevangen genomen te worden.

»Meester," zeide ik, »verkoop mij en mijne kinderen liever dan naar de gevangenis te gaan."

Ik zag, dat de tranen hem in de oogen schoten.

»Waarlijk, mijne arme CHARITÉ," zeide hij, »ik geloof niet, dat er iets anders voor mij zal overschieten. Wat echter gebeure, ik zal u nooit van uw' man of uwe kinderen scheiden. Noch zij, noch gij zult ooit de familie verlaten."

Twee of drie dagen daarna kwam hij bij mij en zeide: »CHARITÉ, zoudt gij niet wel aan Mijnheer KINNORR, mijn schoonbroeder, verkocht willen zijn?"

»Ja, aan Mijnheer KINNORR liever dan aan een ander," antwoordde ik, »omdat mijn man hem reeds toebehoort." Mijnheer KINNORR stemde toe en kocht mij en mijne kinderen, en ik ging met hen bij hem in huis. Hij was een goede meester; maar Mistress KINNORR was eene duivelin. Weinig jaren nadat Mijnheer KINNORR ons gekocht had stierf hij, en in zijn testament gaf hij ons de vrijheid. Eerst vele jaren daarna werd ik hiervan onderrigt; ik wist niet, hoe men daarmeê te werk ging; mijn arme man stierf, zonder ooit geweten te hebben dat hij vrij was. Maar is dat nu niet hetzelfde? Hij is thans bij hen, wier losgeld betaald is! Hij zeide dikwijls: »God dank! slechts kort heb ik nog te leven; ik zal weldra bij JEZUS zijn..." O! hij had zulk een goed christelijk hart!" — Bij dit gedeelte van haar verhaal zuchtte de arme vrouw diep en zweeg een oogenblik stil, terwijl hare regterhand, ten hemel geheven, langzaam op hare knieën nederzonk.

»Ik heb zestien kinderen gehad," vervolgde zij, »en ik heb er twaalf voor mijne meesteres opgevoed. Van het oogenblik af, dat mijn eerste geboren werd, legde ik bij mijzelve de gelofte af, de vrijheid mijner kinderen te koopen. De vrijheid was voor hen meer dan voor mij, die reeds oud en aan de slavernij gewoon was. Maar Mistress KINNORR wilde dat niet; zij wilde niet, dat ik voor mijne kinderen bleef zorgen. Een voor een verkocht zij ze allen.

Digitized by Google

Ach! hoe dikwijls heeft die vrouw mij het hart gebroken!" De tranen der Negerin vloeiden; zij veegde ze met de punt van haar voorschoot af en vervolgde: »Ik deed alles, wat ik kon, om geld te verdienen en mijne kinderen vrij te koopen; maar het was niet gemakkelijk, want meesteres ontnam mij allen tijd. »CHARITÉ! CHARITÉ!" riep zij van den morgen tot den avond; CHARITÉ, doe dit; CHARITÉ, doe dat!"

Ik was belast met het wasschen en beredden van het linnengoed voor de familie, en dat was niet weinig. Daar de groote weg voorbij mijne hut liep, dacht ik bij mijzelve, dat ik, zonder mijn werk te benadeelen, nog wel iets verdienen kon, om één of meer mijner kinderen los te koopen. Ik begon dus een' kleinen handel in oesters en visch; en wanneer een kooper zich vertoonde, verliet ik een oogenblik mijn werk om hem te bedienen. Toen ik eenig geld bijeenhad, begaf ik mij naar mijne meesteres, en trachtte van haar een mijner kinderen te koopen. Zij wist, dat dit sedert lang mijn hartewensch was, en dat ik reeds veel daarom geleden had; maar zij wilde er mij niet één afstaan! — Ik begon op nieuw te arbeiden en doorwaakte somtijds een gedeelte van den nacht, in de hoop zooveel te verdienen, om hen los te koopen. Toen ik tweehonderd dollars bijeenhad, ging ik op nieuw naar mijne meesteres; maar, meenende een' beteren verkoop te kunnen doen, weigerde zij 't mij nogmaals. Wat denkt gij dat mijne meesteres eindelijk deed? Zij verkocht mij en vijf mijner kinderen aan de opkoopers. O! hoe ontroostbaar was ik, toen ik vernam, dat mijne kinderen aan de opkoopers verkocht waren!"

Ik wist zeer goed, dat de arme moeder door opkoopers die menschen bedoelde, die in menschenvleesch handelen, en de Negers als slagtvee opkoopen, ten einde de markten te voorzien.

Na een oogenblik van pijnlijk stilzwijgen herstelde zich de Negerin, en vervolgde op een' opgewonden, bijna blijmoedigen toon: »Het is wel waar, Mevrouw," hernam zij, »dat eene goede daad altijd beloond wordt. Toen ik mijn' oester- en vischwinkel nog had, kwam er dikwijls een zeer magere ziekelijke heer bij mij koopen. Somtijds zeide hij tot mij: »Tante CHARITÉ," (want altijd noemde hij mij zoo) »gij moet mij een lekker hapje uitzoeken, want heden ge-

Digitized by Google

voel ik mij zeer lijdend." Ik gaf hem altijd iets lekkers, en als hij geen geld bij zich had borgde ik hem. Hij hield veel van mijn oesters. En wie denkt gij nu dat die heer was? De opkooper, die mij gekocht had! In alle standen zijn brave lieden, Mevrouw. Op zekeren ochtend kwam hij glimlagchend bij mij en zeide: »Tante CHARITÉ, gij zijt altijd goed jegens mij geweest. Toen ik ziek was hebt ge mij altijd goed bediend. Ter belooning zult gij en uw jongste kind de vrijheid hebben."

»Dat was zeer braaf van hem," merkte ik aan. »Het is eene edele daad; maar waarom gaf hij niet aan al de kinderen van u, die hij gekocht had, de vrijheid?"

»Ja, Mevrouw," hernam de oude Negerin op naïven toon, »dat is makkelijk gezegd; maar gij kunt wel begrijpen, dat hij dat niet doen kon; hij zou daardoor te veel gelds verloren hebben."

»Toen besloot ik," vervolgde zij, »naar de vrije Staten te vertrekken; maar mijne meesteres had nog niet al mijne kinderen verkocht. Zij had er nog verscheidene. Ik had altijd het plan gehad RICHARD los te koopen, een knaap van twaalf jaar, het evenbeeld van zijn' vader. RICHARD veroorzaakte mij groote ongerustheid; hij bezat te veel levendigheid en moed; ik wist, dat het hem hard viel slaaf te zijn. Dikwijls zeide ik tot hem: »RICHARD, wat ook gebeure, hef nooit de hand tegen uw' meester op!"

»Ik ging met al het geld, dat ik bijeengegaard had, naar mijne meesteres; ik zeide haar, dat ik nog meer ontvangen moest; maar indien dat alles niet genoeg was om mijn kind los te koopen, ik zonder ophouden arbeiden en haar alles, wat ik verdiende, geven zou, tot dat zij zelve zoude zeggen: Het is genoeg! Meesteres wist, dat zij mij vertrouwen kon, want CHARITÉ hield altijd woord; maar zij had een ongevoelig hart; zij wilde RICHARD niet verkoopen. Ik zag dus van mijne reis af en ging weer arbeiden, in de hoop eindelijk genoeg te zullen verdienen om mijne meesteres te vermurwen. Helaas! ik had niet veel tijd meer, sedert ik vrij was. Eens zond meesteres mij met eene boodschap naar eene ververwijderde plaats: toen ik terugkwam, was zij bezig een' hoop dollars te tellen. Mijne dochter stond achter haar stoel, en, terwijl meesteres haar geld in orde bragt en tien, twintig, dertig, veertig, vijftig dollars telde weende mijn meisje. Eerst dacht ik, dat meesteres haar geslagen had; maar, daar haar

Digitized by Google

tranen al meer en meer vloeiden, ging ik bij haar en fluisterde haar toe: »Wat scheelt u dan toch?"

Zij wees mij op Mistress KINMORE, die nog voortging met tellen, en zeide: »'t Is het geld voor mijn' broeder."

O! toen begreep ik alles. Ik zeide tot Mistress KINMORE: »Zoudt ge mijn' jongen verkocht hebben?"

»Zonder hare oogen van het geld af te wenden, zeide zij met slepende stem: »Ja, CHARITÉ, ik heb hem verkocht en een' goeden prijs gemaakt."

De arme Negerin bootste volmaakt den onverschilligen toon na, die zoo algemeen is bij de dames der zuidelijke Staten.

»Mijn gemoed was vol," vervolgde CHARITÉ. »Zij verwijderde mij, ten einde geen' overlast te hebben van mijne radelooze smart. Er bleef mij geene hoop over, om RICHARD weder te zien; ik mogt hem dan ook nooit wederzien! Een zware last lag mij op de borst; het zou mij niet mogelijk zijn, mijne gewaarwordingen uit te drukken. Nimmer heb ik er tegen Mistress KINMORE over gesproken; maar, de kamer verlatende, hief ik de handen op en zeide: »Meesteres, hoe hebt ge dat kunnen doen?"

»Toen RICHARD vertrokken was," vervolgde de arme Negerin, wier stem een oogenblik door snikken afgebroken werd, »bleef mij niets over, dan mij in de vrije Staten te vestigen. Maar meesteres had een' kleinzoon van mij bij zich; zijne moeder was bij zijne geboorte gestorven; ik meende dus, dat het een troost voor mij zijn zou, als ik den kleinen SAMUËL medenam. Ik ging dan met al mijn geld naar Mistress KINMORE, en verzocht haar mij mijnen kleinzoon te verkoopen; zij weigerde nogmaals! Niets meer van haar te wachten hebbende, vertrok ik naar de vrije Staten, waar ik mij als waschvrouw nederzette; mijne dochter kan goed naaijen, en zoo verdienen wij ons brood."

»Verneemt gij van tijd tot tijd ook iets van uwe kinderen?"

»Ja, Mevrouw, ik heb iets van eene andere mijner dochters vernomen. Mistress KINMORE heeft haar verkocht aan eene dame, die elken zomer in het Noorden komt en dan mijne dochter medeneemt."

»Weet uwe dochter niet, dat dit eene schoone gelegenheid is om hare vrijheid te erlangen?"

»O ja, Mevrouw!" hernam CHARITÉ levendig; »maar mijne

Digitized by Google

dochter is vroom; zij is lid van eene gemeente. Hare meesteres weet wel, dat zij tot geen' prijs liegen zal, of iets doen, dat ongeoorloofd is. Overigens heeft zij haar op den Bijbel doen zweren, dat zij geene pogingen zou aanwenden om te ontvlugten, en dat zij met haar naar de zuidelijke Staten zou wederkeeren. En zoo, Mevrouw, keert mijne dochter, door eer en godsdienst gedrongen, telkens in slavernij terug."

»Maar is hare meesteres dan ten minste goed jegens haar?"

»Ja, Mevrouw; maar ieder is gaarne vrij. Hare meesteres is zeer goed; zij wil mij mijne dochter voor vierhonderd dollars afstaan, en zeker zij is dat wel waard; tweehonderd dollars contant en de overige naarmate ik dezelve verdienen kan. KITTY en ik doen ons uiterste best, om mijne dochter vrij te koopen."

»En weet gij ook, wat van Mistress KINMORE geworden is?"

»Ja, Mevrouw, ik hoor wel eens iets van haar. Den vorigen zomer, toen ik *Broadway* met eene mand linnengoed aan den arm doorging, wien denkt gij dat ik toen ontmoette? Mijne oude meesteres KINMORE. Zij maakte eene beweging van verwondering en riep uit: »CHARITÉ, zijt gij het?" Hare stem was nog slepender dan gewoonlijk, dof en diep als kwam hij van onder den grond. Sedert lang lijdt zij aan de tering. Indien ik mij niet bedriege," zeide de Negerin, hare hand op het hart leggende, »is daár iets, wat haar hindert, als zij de arme CHARITÉ ziet. — »Hoe gaat het u Mistress KINMORE?" zeide ik. En hoe maakt het mijn kleine SAMUËL?"

»Met mij gaat het slecht, zeer slecht, CHARITÉ. SAMUËL is een fikse, handige jongen. Hij is groot geworden en bedient zeer goed de tafel. Alle avonden leer ik hem zijne gebeden."

De arme grootmoeder, wie de herinnering aan die huichelachtige woorden verontwaardigd had, deed den toon van Mistress KINMORE zoo goed na, dat onze eerste Actrice het haar niet zou verbeteren. Met treffende fierheid voegde zij er bij: »Dat was te veel voor mij. Ik zeî: goeden dag, Mevrouw, en verwijderde mij."

»En hebt gij sedert ook tijding van haar gehad?"

»Ja, Mevrouw; de meesteres van mijne dochter, die jaarlijks in het Noorden komt, heeft mij den laatsten keer gezegd, dat Mistress KINMORE niet lang meer leven zal, en vroeg

Digitized by Google

mij, of ik ook nog iets aan mijne oude meesteres te zeggen had. »Zeg haar," antwoordde ik, »dat wij elkander bij het Oordeel zullen wederzien."

Ik vroeg nog aan CHARITÉ, of zij ook iets van hare andere kinderen vernomen had. Op deze welgemeende vraag begonnen hare tranen op nieuw te stroomen. »Mijn arme RICHARD," zeide zij, »is aan een' man uit *Alabama* verkocht. Een heer uit *New-York*, die zeer goed voor mij geweest is, is vóór kort naar dat land gegaan, en had droevige tijdingen vernomen, die hij mij eerst niet zeggen wilde. De meester van mijn' RICHARD gebood hem zweepslagen te geven; maar mijn zoon wilde zich niet onderwerpen. »Als gij u niet binden laat, zwarte hond, dan dood ik u!" riep zijn meester, hem de tromp van zijn geweer voorhoudende. »Dood mij dan!" riep RICHARD; »ik sterf liever." De meester gaf, zoo als hij gezegd had, vuur, waarschijnlijk hem slechts willende kwetsen; maar een uur later stierf RICHARD, ten gevolge der bekomene wonde. Ach, ik wist het wel, dat het hem moeijelijk zou zijn slaaf te wezen! Nu is hij vrij. God zij geloofd, hij is vrij!"...

CHARITÉ verhaalde mij vele bijzonderheden omtrent het lot der Negers in de zuidelijke Staten. Zij sprak met afgrijzen van de benden, die, met bijna willekeurige magt gewapend, dikwijls dronken in de hutten der zwarten drongen en allerlei wreedheden plegen. Niets scheen meer indruk op haren geest gemaakt te hebben, dan de opstand onder NAT-TURNER. De schrik, bij die gelegenheid in alle Slavenstaten verspreid, kwam natuurlijk door honderde monden tot haar. Men begrijpt ligt het groote belang, dat haar die poging der slaven, om hunne vrijheid te erlangen, moest inboezemen. Dit was al 't ware een keerpunt voor haren geest, en zij had er al de bijzonderheden als met den datum van opgezameld.

»Des zondags," zeide zij, »verborgen de Negers zich onder de groote boomen en op geheime plaatsen, of verstaken zich in de bosschen, om zich te oefenen in het leeren lezen. De beste en verlichtste kleurlingen werden toen gedood. Dezulken worden altijd het eerst verdacht. De zwarten durfden in den tijd van den ouden profeet NAT niet meer bidden. Er bestond wel geen verbodswet tegen; maar de blanken deden overal afkondigen, dat, wanneer zij één enkele noot hoorden zingen, de zwarten vreeselijk gestraft

Digitized by Google

zouden worden. Na den opstand wierpen blanken van de laagste klasse zich op de Negers, die zij hoorden bidden of een' lofzang zingen, en dikwijls doodden zij hen, alvorens hunne meesters kwamen."

Ik vroeg CHARITÉ, of zij zich geen dier gezangen herinnerde. Met eene stem, door den ouderdom een weinig bevende, maar die daardoor te zachter klonk, zong zij eenige halfrijmende verzen, wier vertaling dus luidt:

Nog een weinig wind en regen,
En de winter gaat voorbij!
Eer zij God, halleluja!

Weinig dagen, weinig nachten,
En de winter is niet meer!
Eer zij God, halleluja!

Een schooner dag breekt aan!
Een schooner dag breekt aan!
Eer zij God, halleluja!

»Zij wilden ons dat niet laten zingen," zeide zij met eene stem vol aandoening. »Zij wilden het niet; want zij geloofden, dat wij zouden opstaan, omdat wij zongen: »Een schooner dag breekt aan!"

Nooit zal ik de geschiedenis van CHARITÉ vergeten, evenmin hare natuurlijke welsprekendheid als hare waarlijk christelijke en zachtmoedige ziel. »Een schooner dag is voor haar aangebroken." Zij is aangeland dáár, waar geene slaven zijn, en waar zij al hare kinderen om zich zal vereenigd zien.

SCHILLER'S EERSTE AKADEMIELES TE JENA.

(*Getrokken uit eenen Brief van* SCHILLER *aan* KÖRNER.)

Eergisteren, den 26sten, heb ik het avontuur op den katheder roemrijk en dapper volbragt, en terstond daarop gisteren herhaald. Ik houd slechts tweemaal in de week collegie, en dat wel twee dagen achter elkander, zoodat ik vijf dagen geheel vrij heb.

Ik had het Rheinholdsche auditorium tot mijn debut be-

Digitized by Google

stemd. Het is van matige grootte, en kan ongeveer tachtig zittende toehoorders, in alles ruim honderd menschen, bevatten. Hoezeer het nu zeker waarschijnlijk genoeg was, dat bij mijne eerste voorlezing eene grootere menigte studenten door nieuwsgierigheid aangelokt zouden worden, kent gij mijne bescheidenheid. Ik wilde deze grootere menigte juist niet *onderstellen*, door terstond bij den aanvang in het grootste auditorium te debuteren. Deze bescheidenheid is op eene voor mij zeer luisterrijke wijze beloond geworden. Het uur mijner voorlezingen is des avonds van zes tot zeven. Ten half zes was het auditorium vol. Ik zag uit REINHOLD's venster den eenen troep na den ander de straat langs komen; het scheen alsof de stoet geen eind zou nemen. Hoezeer ik nu niet geheel vrij van angst was, deed de gedurig vermeerderende toevloed mij genoegen, en mijn moed groeide er eer door aan. Over het algemeen had ik mij met eene zekere standvastigheid gewapend, waartoe het denkbeeld, dat mijne voorlezing met geene andere, die van eenigen der leerstoelen te *Jena* gehouden werd, de vergelijking behoefde te schromen, als ook in het algemeen de gedachte, dat allen, die mij kwamen hooren, mijne meerderheid erkenden, niet weinig bijbragt. Maar de menigte vermeerderde allengs zoo zeer, dat voorzaal, voorhuis en trap stikkend vol stonden, en geheele hoopen moesten terugkeeren. Thans viel het aan iemand, die onder mijn gehoor was, in, of het nog niet mogelijk ware, dat ik voor deze voorlezing een ander auditorium koos. GRIESBACH's zwager was juist onder de studenten; ik liet hun dus den voorslag doen, om naar het auditorium van GRIESBACH over te gaan, en met blijdschap werd dit voorstel aangenomen. Nu zag men het grappigste schouwspel. Alles stormde naar buiten en in een geweldigen stroom de Johannisstraat langs, die, eene der langsten in *Jena*, met studenten digt bezaaid was. Daar zij nu, zoo hard zij konden, liepen, om in het Griesbachsche auditorium eene goede plaats te krijgen, geraakte de straat in alarm, en alles snelde in groote beweging aan de vensters. Eene wijl dacht men, dat er brand was, en aan het slot kwam de wacht op de been. Wat is het dan toch? wat gebeurt er? vroeg men overal, en het antwoord, dat men elkander toeriep, was: De nieuwe Professor zal collegie houden. Gij ziet, dat het toeval zelf er toe medewerkte, om mijn eerste optreden regt schitterend

Digitized by Google

te maken. Eene korte poos daarna volgde ik, vergezeld door REINHOLD; het was mij, alsof ik door de stad, welke ik bijna geheel moest doorgaan, spitsroeden liep.

GRIESBACH's gehoorzaal is de grootste en kan, wanneer zij regt vol is, tusschen de drie- en vierhonderd menschen bevatten. Vol was zij ditmaal geheel, en wel zoo, dat een voorzaal en ook nog het voorhuis tot aan de huisdeur bezet waren, en in het auditorium zelf velen op de subselliën klommen. Ik moest derhalve door eene allee van toekijkers en toehoorders naar binnen trekken en kon den katheder naauwelijks vinden; onder een luid geklop, dat hier voor een teeken van goedkeuring doorgaat, beklom ik hem, en zag mij door een amphitheater van menschen omgeven. Hoe drukkend warm het ook in de zaal was, zoo was het omstreeks den katheder, waar alle vensters openstonden, verdragelijk, en ik ademde vrijelijk. Met de tien eerste woorden, die ik zelfs nog tamelijk vrijmoedig uitbragt, had ik mijne contenance volkomen weder, en ik hield mijne voordragt met eene sterkte en vastheid van stem, die mij zelven verwonderde. Buiten de deur kon men mij nog regt goed hooren. Mijne voorlezing maakte indruk; den geheelen avond hoorde men er in de stad van spreken, en mij viel van den kant der studenten eene oplettendheid te beurt, die bij een' nieuwen Professor het eerste voorbeeld daarvan was. Ik kreeg eene nachtmuzijk, en driemaal werd mij een vivat toegeroepen. Den tweeden dag was het auditorium even sterk bezet, en nu was ik met mijn nieuwe vak reeds zoo gemeenzaam geworden, dat ik durfde gaan zitten. Evenwel heb ik beide de keeren mijne voordragt gelezen en bij den tweeden alleen een weinig uit het hoofd gesproken. Ondertusschen kan ik, zoo ik opregt de waarheid zeggen moet, niet beweren, dat het voorlezing-houden zelf regt naar mijnen smaak is. Ware men verzekerd, dat er bij de studerenden genoegzame vatbaarheid en eene soort van voorbereidende bekwaamheid bestond, zoo zou mij deze wijs van op hen te werken zeer belangrijk en gepast voorkomen. Maar zoo als het thans is, maakte zich het denkbeeld zeer levendig van mij meester, dat er tusschen den katheder en de toehoorders eene soort van scheidsmuur bestaat, die bezwaarlijk te overstijgen is. Men strooit woorden en gedachten uit, zonder te weten, en zelfs bijna zonder te hopen, dat zij ergens vatten zullen; ja bijkans met de overtuiging,

Digitized by Google

dat zij door vierhonderd oören vierhonderdmaal, en niet zelden op de wonderlijkste wijze, verkeerd verstaan zullen worden. Er is geene mogelijkheid, om zich, gelijk zulks in een gesprek gebeurt, aan het bevattingsvermogen van anderen aan te sluiten en zich er naar te voegen. Bij mij is dit het geval nog meer, daar het mij moeijelijk en ongewoon is, tot platte duidelijkheid af te dalen. De tijd zal dit misschien verbeteren — maar groot is mijne hoop hierop toch niet. Ik troost er mij mede, dat in elk openbaar ambt steeds slechts het honderdste gedeelte der bedoeling bereikt wordt. Mijne eerste voorlezing handelde voornamelijk over het onderscheid tusschen den broodgeleerde en den wijsgeerigen denker. Behalve de plaatselijke redenen, welke ik had, om de begrippen van mijn volkje hier over deze beide dingen te zuiveren en vast te stellen, had ik er algemeene, welke ik u niet behoef uiteen te zetten. In mijne tweede voorlezing gaf ik een denkbeeld van hetgeen algemeene geschiedenis is.

MERKWAARDIG VOORVAL IN DE GASTHUISKERK TE AMSTERDAM, 1699.

In het *Kort Verhaal van wetenswaardige saken betreffende de Gasthuiskerk der Stad Amsterdam*, 8 bladzijden in 8vo., gedrukt Sept. 1791, en hetwelk bevat, wat de titel opgeeft, van 1408 af, toen de kerk gesticht werd, tot 31 Augustus 1791, waarop de eerste Predikatie door den Leeraar der Herstelde Luthersche Gemeente aldaar gedaan werd, enz. leest men:

»In 't jaar 1699, den 11 Januarij, zijnde zondag, predikte, tot verwondering der geheele Stad, in deze kerk, een kind, dat naauwelijk zes en een half jaar oud was, in de tegenwoordigheid van honderden van menschen, hetwelk zulke eene schoone Predicatie deed, dat ieder, die hem hoorde, ten uiterste verwonderd was, ja hetwelk sommigen met schreijende oogen deed zeggen, dat bewaarheid werd, wat de Zaligmaker gezegd had *Matth.* XXI: 16: »Uit den »mond der jonge kinderen en der zogelingen hebt Gij U lof »bereid," dewijl ieder voorbeeld uit de H. S., dat het kind bijbragt, hen tot in het binnenste van de ziel drong. — Onverzaagd en zonder eenige ontroering trad hij den predikstoel op, en was, naar men konde merken, zeer verheugd, zoo vele toehoorders te zien, welke hij allen zeer

Digitized by Google

eerbiedig groette, waarop hij een uitmuntend schoon gebed deed, hetwelk hij zoo krachtig uitsprak, dat de menschen, die hetzelve hoorden, zich naauwelijks in konden beelden, dat zulks uit den mond voortkwam, die zij nogtans voor hunne oogen zagen en hoorden spreken. Nadat hij zijn gebed gedaan had, nam hij zijn' tekst uit *Matth.* VII: 15, 16: »Wacht u voor valsche Profeten, welke in schaapskleeden tot u komen; maar van binnen zijn zij grijpende wolven. Aan hunne vruchten zult gij ze kennen: Leest men ook druiven van doornen, of vijgen van distelen?" — Voorts bevestigde hij de woorden van zijne Predikatie met vele zeer deftig te pas gebragte Schriftuurplaatsen, en waarvan hij de capittels en verzen zonder eenige de minste hapering bijbragt. — Na omtrent een uur gepredikt te hebben, besloot hij zijne Predikatie met de woorden van den Apostel Paulus tot de Romeinen: »O diepte des rijkdoms!" enz. »Hem zij de heerlijkheid in Eeuwigheid!" (*Rom.* XI: 33—36.) Voorts eindigde hij met de woorden van het allervolmaakste gebed van den Heiland, en wenschte alle zijne toehoorders eenen heerlijken zegen toe, waarmede ieder met de grootste vergenoeging naar huis ging."

Dit schrandere kind is geweest de beroemde Dichter Mr. JAN JACOB MAURITIUS, eerst Commies bij den Raadpensionaris HOORNBEEK, naderhand Pensionaris van *Purmerende*, vervolgens Resident van HH. Mog. de Heeren Staten Generaal te *Hamburg* en bij den *Saksischen Kreits*, en in 1742 aangesteld tot Gouverneur Generaal van *Suriname*, gerepatrieerd in 1751 en overleden den 21 Maart 1768, oud omtrent 76 jaren, in *Oostindië*. Zijn lijk werd gebalsemd naar *Purmerende* gevoerd en vóór de begrafenis in de Gereformeerde kerk eenige dagen in den *Doelen* tentoongesteld. Zijn Vader, die, voor hij tot de Hervormde Godsdienst overging, Roomsch Priester was, is bekend door zijn boek, genaamd *het Heilig Jaar*, — en hij zelf door zijne fraaije dichtwerken, *de lijdende Heiland*, *Gezangen op Zee*, *Dichtlievende Uitspanningen*, *onledige Ouderdom*, *Regtsgeleerde Uitspanningen*, en eenige *Tooneelspelen*. 's Mans portret bevindt zich bij mijne verzameling van Gouverneurs der Indische Bezittingen, alsmede nog eens, met een' eigenhandigen brief van hemzelven, bij mijne Dichters der 18de Eeuw.

G. L.

Digitized by Google

ZESTAL GEDICHTJES VAN J. W. IJNTEMA.

In welk een schoonschijnend licht het jongere Geslacht, dat de vroegere Fransche Republiek niet heeft gekend en de Geschiedenis niet raadpleegde, eerstgenoemde ook moge beschouwen, het is en blijft de stellige meening en tevens de op godsdienstige en zedelijke overtuiging berustende *hoop* van den steller dezer en der vorige dichtstukjes, dat de Republieken in *Frankrijk* en elders zulllen voorbijgaan, om plaats te maken voor wettige en ordelijke besturen, op vrijzinnige grondslagen gevestigd, nadat de Vorsten wijsheid en de Volken betamelijke ondergeschiktheid geleerd hebben in de harde schole des wederspoeds. — De korte maar belangrijke Voorrede der onlangs uitgegevene Leerrede van den Weleerw. C. E. VAN KORTSVELD, Predikant te *Schoonhoven*, getiteld: *De Volksstem, eene Lijdenspreek voor onze dagen*, is, gelijk trouwens de gansche voortreffelijke Rede, als uit mijne ziel geschreven. God gebiede op dat woord Zijnen zegen!

April en Mei 1848.

AAN

ARAGO,

MINISTER VAN OORLOG EN KOLONIËN EN MARINE VAN FRANKRIJK, EN STERREKUNDIGE.

Ligt hebt gij in de Schrift gelezen
Van *boosheên in de lucht;*
Het moeten *geestelijke* wezen,
Boosaardig en geducht. (*)
Gij hebt gewis, (de Sterrenhemel
Is u geen vreemd gebied;
Schoon gij te midden van 't gewemel
Geen Hooger orde ziet)
Op 't spoor der oude wigchelaren,
Geschraagd door Satan's magt,

(*) *Epk.* VI: 12.

Digitized by Google

Die boosheên, die in 't luchtruim waaren,
Naar uw Parijs gebragt.
Dáár zijn ze dan! Een heir van plagen
Volgt hen bij elken stap;
Hoewel zij nu nog maskers dragen
Van gulle Broederschap:
Zóó werken ze op de laagre driften
Van jong en oud gemeen,
Dat kaf van koren niet kan ziften,
En doelloos stormt het heen!
Maar 't zinbedrog zal haast verdwijnen;
Zij werpen 't momtuig af;
Als monsters zullen zij verschijnen:
Dan wacht Parijs zijn straf!...
Arago! wat hebt gij begonnen,
Toen gij, met roem gekroond,
Die helsche geesten, onbezonnen,
Hebt naar omlaag getroond?...
Parijs, de stookplaats van den Booze,
Die op zijn prooi reeds loert;
Het brandpunt van al 't goddeloozе,
Dat thans Euroop beroert;
Parijs zal ééns voor alles boeten,
Door monsters overheerscht
In eigene ingewanden wroeten,
In de *wee*, Arago, 't eerst!

ETHERWOEDE.

Er is een Damp, door God het Menschdom aangeboden,
Die, weldoend in zijn' aard,
Verdoovende elke smart bij onvermijdbre nooden,
Door misbruik dolheid baart.

Terwijl Menschlievendheid, bereid het Volk te schragen,
Dat Armoê dreigt of nijpt,
Zich uitputte, om alom het wee te helpen dragen,
Dat smartlijk om zich grijpt,
Was de Etherdamp der Hoop een balsem voor de wonden,
Die ligtnis gaf van pijn,

Digitized by Google

Door milde liefdezorg gezuiverd en verbonden,
Schoon ze ongeneesbaar zijn.
Op ééns grijpt de Armoê naar de hand, die haar bedeelde,
En naar de medicijn;
En 't middel, dat haar laafde en hare wonden streelde,
Verkeert in dol venijn!
Nu holt en woedt het Volk in steden, dorpen, velden,
Door razernij gespoord,
En dreigt hen, die zoo trouw te zijner hulpe snelden,
Met plondring, brand en moord!
Nog éénen greep — en 't Volk, miskennende al het goede,
Dat de eigen bron ontvloot,
Het opgeruide Volk, verstikkende in zijn woede,
Het geeft zichzelv' den dood!...

Maar gij, mijn Vaderland! (en fier klopt mij de boezem
Bij 't noemen van uw' naam)
Uw sappen zijn gezond; de heffe slechts, de droessem
Bezoedelde uwe faam.
Vaar voort, geliefde grond, dien eedlen geest te kweeken!
Zoo wel de tijdgenoot,
Als 't dankbaar nageslacht, zal dan van 't Voorbeeld spreken,
Dat ge aan Europa boodt.

GRONDWETSHERZIENING.

Waar duizend stemmen over Grondwet zich verheffen,
Is 't desbevoegden zwaar het ware doel te treffen.
Zóó komt zij nóg tot stand, en Babel's torenbouw
Wordt dan het beeld van dit veeldradig weefgetouw.
Waartoe, in vredes naam, al dat petitioneren?
Alleen wie 't Regt verstaat, heeft regt hier te adviseren,
Voor 't minst bevoegdheid; en, wat kreet onze ooren treff',
Dat demonstratiekreet zich nooit bij ons verheff'!
Ziet rond slechts in den kreits van diepgeschokte Staten!
Wat niet al kwaads gesticht! hoe luttel goeds gelaten!
Aanschouwt Parijs in heel zijn demonstratiezucht;
Berlijn en Weenen, ach, met al hun straatgerucht!
En, 't oog naar God gerigt, herhalen wij 't elkander:
»Wie zacht zich spieg'len wil, die doe zulks aan een' ander.'"

Digitized by Google

REPUBLIEKEN IN SOORTEN.

(Zie *Handelsblad*, Mei ll.)

't Gaat wèl, 't gaat treflijk, hopsasa!
Nu heeft men reeds drie Republieken,
Een *roode*, een *witte*, een *blaauwe*, en, ja,
Een talloos tal van politieken.
De roode hijscht de bloedvlag op;
De witte heft de lelievanen;
De blaauwe voert den strijd ten top,
En wil den weg des roems zich banen.
Dan vecht men onderling zich dood,
Of waagt de krijgstrompet te steken,
En brengt alom verderf en nood,
Tot Nemesis Euroop zal wreken.
Dan komt de *zwarte* Republiek,
En — uit is 't met de rarekiek!

KOSTELIJK EN HEUGELIJK.

Een Volksman.

Wat kostelijke Revolútie! wat heugelijke Republiek!

Een Bewindsman.

Och, verg mij geen repliek!
Doch, wilt ge haar zoo heeten,
't Is zoo geheel niet mis.
Ja, *kostlijk*, in den zin van *kostbaar* wel te weten,
En *heugelijk* in dien van *lange heugenis!*...

ROOFVOGELS.

A.

Roofvogels, zegt Buffon, roofvogels zingen niet.

B.

Except de Fransche; want — die zingen 't hoogste lied.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE HEBZUCHT.

Proeve eener Moraal voor onzen tijd. Door K**S***

ONZE TIJD — Lezer! wat is er, dat ons beide meer ter harte gaat, vooral nu die tijd zoo onrustig en geweldig, zoo donker en dreigend, en toch ook weder zoo krachtvol en veelbelovend geworden is? Ei! daarom juist heb ik dit tooverwoord boven mijne Verhandeling gezet. Mij dacht, het zou terstond eene snaar van overeenstemming doen trillen, die anders zoo dikwijls gemist wordt bij al wat naam of vorm van *Verhandeling* draagt. Daarvan heeft het *Nut van 't Algemeen* ons doorvoed. Wij willen liever de drie eerste letters er aflaten, en *handelingen* zien; tooneelen, stout en krachtig, *à la* SUE of DICKENS. Indien zij prikkelen, wegslepen, den kunstzin streelen en het dagelijksch leven zijne eentoonigheid ontnemen; wat behoeven ze nog *nut* te doen bovendien? — Bah! die dorre zedekunde! die drooge Moraal! Wie begeert ze nog?

Sta mij toe, Lezer! dat ik van de *vrijheid* onzes tijds gebruik maak, om letterkundig en zedelijk een weinig minder *vrij* te zijn; en wees liberaal genoeg, om ook eens iemand te hooren, die nog wat ouderwetsch in dit opzigt is. Mij komt altijd nog de zedelijkheid als het hoogste in den mensch voor, het doel van zijn aanzijn op aarde: — dus ook van al wat dat aanzijn kan verheffen of veredelen, en van alle lektuur van smaak niet het minst. Alleen kan het de vraag zijn, of men den regten weg kiezen moet, ook door eene eentoonige vlakte, ook over steile heuvelen en scherpe rotsen, of wel een aangenamer wandelpad, dat al kronkelend en afwisselend voert tot hetzelfde doel.

Het ergerde mij steeds, dat de Moraal, de edelste en noodigste der menschelijke wetenschappen, bij het algemeen

Digitized by Google

altijd nog den naam van *dor* en *droog* op het voorhoofd draagt; waarom zedekundige boeken, verhandelingen, leerredenen zelfs, op veler spieren en oogleden eene zekere magische uitwerking hebben, die zich openbaart in geeuwen, rekken en slapen, hetgeen voorzeker den morelen toestand der lezers of hoorders weinig beter maakt. En toch, meer dan immer is de zedekunde behoefte voor *onzen tijd*, zal deze, de banden, die zijne vrijheidszucht niet langer dragen kan, losrukkende, zich niet zonder gids in den doolhof van eigene meeningen storten, zonder staf zich niet wagen op de glibberige baan van zinnelijkheid en van wetenschap beide. Ja, waar het geloof wankelt in onze dagen, waar een dierlijk *communisme* met een vernieuwd bijgeloof, waar middeleeuwsche onverdraagzaamheid met het troosteloos *pantheïsme* strijden om de bouwvallen van Kerk en Staat, dáár is het de zedelijkheid alleen, die een volk redden, en de ware Godsdienst als hare onscheidbare tweelingzuster in zegepraal terugvoeren kan. En wat is zedelijkheid zonder zedekunde? Eene zee zonder kompas, een werkman zonder gereedschap, een hart zonder hoofd. Ja, eerst dan zal onze literatuur zich tot de hoogte verheffen, die haar weder en in waarheid klassiek maken zal, wanneer zij eene *zedekunde voor onzen tijd* heeft voortgebragt; niet in één boek, in één stelsel, maar in den geest, dien de heerschende smaak huldigt, die de groote mannen onzer eeuw bezielt.

Als ik de proef neem, Lezer! van eene »zedekundige Verhandeling, die niet droog, die voor onzen tijd berekend is," zult gij mij immers niet van aanmatiging beschuldigen? Ik gevoel mij te zwak, om hervormer van mijnen tijd te zijn; maar niet om een der droppels te wezen, die (naar het oude spreekwoord) den steen uitholt, niet door geweld, maar door dikwijls te vallen.

En zoo zal ik dan een' stap verder gaan, en vragen: wat eene »Moraal voor onzen tijd" van ons eischt? — Het antwoord is eenvoudig: »Nieuwe vormen." De waarheid, even als de schoonheid, is in wezen wel onveranderlijk; maar het is nu eenmaal zoo, en thans vooral: wie zijne waar, ook de beste, aan den man wil helpen, mag niet onverschillig zijn omtrent het

Digitized by Google

uithangbord van zijnen winkel, evenmin als omtrent de korfjes, waarin hij zijne bloemen en vruchten te koop biedt. En daar nu de *onzedelijkheid* een zoo fraai vergulдsel op den sierlijk gevormden vreugdebeker legt, mag de *zedekunde* haar goud nog wel eens polijsten, en de ouderwetsche vormen van haar huisraad tot een nieuwmodisch fatsoen omwerken.

Behalve dat dus de *toepassing* der zelfde waarheid eindeloos verscheiden is, naarmate de gebreken des tijds van eene verschillende zijde moeten worden aangetast; ja zelfs de *inhoud* der zedeleer, pligten en ondeugden zelve, zich uitbreidt, inkrimpt of wijzigt naar de behoeften van elken leeftijd; moet ook de *vorm* zich immer veredelen, en den smaak der eeuw volgen, in zoo verre die geen volslagen wansmaak is. Onzer eeuw zijn nu eenmaal de tanden te stomp en is de maag te zwak geworden, om de voedzame, maar taaije *zedekunde* van REINHARDT en zijne volgelingen met smaak te orberen en behoorlijk te verteren; dezelfde spijs moet dus, nog verfijnd en veredeld, van bolster en zemelen ontdaan, maar vooral smaakvoller toebereid en opgedischt, worden aangeboden. Deugd en ondeugd, — om met eigenlijke woorden te spreken: — deugd en ondeugd, aanleg en verbastering, herstel en volmaking der menschelijke natuur, moeten aanschouwelijk worden voorgesteld. De ondeugd moet als eene levende slang of een brullende tijger ons voor oogen staan, en niet als een skelet worden uiteengenomen; de deugd moet een Engel zijn, die ons onweêrstaanbaar tot zich trekt, en geen meester, die ons de les opleest. Kortom, de *Moraal voor onzen tijd*, die ik mij als in de geboorte voorstel, moet ons omringen met schetsen uit het dagelijksch leven, waar nu eens de gloed der hel doorschemert, dan weder het licht des Oneindigen op terugkaatst; zij moet op den achtergrond ons den hemel der volmaking aan de eene zijde schilderen, aan de andere den afgrond der zedelijke verdorvenheid; en terwijl zij den smaak streelt en de verbeelding boeit, zal zij ook het hart treffen en het verstand winnen..... Lezer! terwijl ik aan de Moraal zoo hooge eischen doe; terwijl ik verder, dat de zedeleeraar

Digitized by Google

van den professoralen katheder of van den weleerwaarden kansel afdale; dat hij met ons leve en gevoele, hoore en zie, liefhebbe en hate; gevoelt voorzeker niemand uwer zoo goed als ik, hoe ik slechts met schroom mij aan eene *Proeve* waag. Ik heb daartoe de *hebzucht* gekozen, de oudste en meest algemeene ziekte van het menschelijk geslacht; eene ziekte, die ik u zoo gaarne helder en krachtig wilde beschrijven, in haar *wezen*, haren *oorsprong*, *voortgang* en *werking*; — om daarna in eenige beelden, naar de natuur geteekend, u de *hebzucht* af te schilderen, zoo als ze den mensch vergezelt op zijne reize van de wieg naar het graf.

Qui bene distinguit, bene docet, zegt een oud Latijnsch spreekwoord. Dat wil zeggen: »Wie de zaken goed uit elkander houdt, kan ze ook een ander het best uitleggen." Ik begon daarom ook nu met de vraag: »Wat is *hebzucht?*" Natuurlijk, denkt gij, *eene zucht*, eene begeerte, *om te hebben*. Maar nu verder: »Wat is *hebben?*" Toen ik mij zelven deze vraag deed, in schijn zoo doodeenvoudig, kwam mij gedurig weder, in plaats van een ordenselijk antwoord, het oudvaderlandsche spreekwoord in de gedachte: *Hebben is hebben, maar krijgen is de kunst.* Die verklaring is nu wel mathematisch juist, maar brengt ons ook geen voetstap verder; alleen leert ze ons, dat het *hebben* reeds door onze wijze voorvaderen als eene zeer begeerlijke zaak beschouwd werd, als een genot, waarvoor men de kunst van *krijgen* zoo ver mogelijk uitbreidde en in al hare takken beoefende. Van dit spreekwoord ging ik dus tot mijne woordenboeken over. Deze wilden mij diets maken, dat *hebben* hetzelfde is als *bezitten*. Maar ik ben wat ongeloovig op dat punt, en kan mij niet verbeelden, dat ergens twee woorden van ééne taal altijd en volmaakt hetzelfde zeggen. Zoo verkwistend zijn de volken met hunne woorden niet. Zij hebben er te veel noodig. Ik heb het dan ook hier beproefd. Ik stelde *bezitten* in plaats van *hebben:* »Ik bezit kiespijn!" »Ik bezit dorst of honger!" Maar neen, dat wilde niet. Daaruit maakte ik op, dat *hebben* nog iets meer zegt dan *bezitten*; dat het niet alleen een eigendom, maar ook eenig onmid-

Digitized by Google

delijk gevoel of genot daarvan uitdrukt; en daar nu hij gewoonlijk voor de geleerdste gehouden wordt, die met vrij wat omhaal de nieuwste en vreemdste gevoelens voor den dag brengt, waagde ik eene stoute gissing. Zou niet *hebben* verwant zijn met *happen*, een van die eerste natuurwoorden, die de mensch de beesten heeft afgeleerd? Vooronderstel eens, — met allen eerbied voor uwe achtbaarheid! — vooronderstel: gij speelt krijgertje, en reeds dikwijls hebt gij misgegrepen, maar eindelijk roept gij uit; — niet: »Ik bezit hem:" maar: »Ik heb hem!" Even als een hond — *sans comparaison* — die al lang eene vlieg voor de glazen vervolgd heeft en eindelijk hoorbaar toe *hapt* — hij heeft ze!

En vraagt nu iemand, waartoe deze geleerde taalzifterij ons brengt? — Zij stelt als 't ware het woord *hebben* in het midden tusschen *verkrijgen* en *bezitten;* zij verbindt een bijzonder genot aan het eerste oogenblik, waarop we van iets, dat ons behaagt, kunnen zeggen: »'t Is mijn!" En zij doet ons in die *hebzucht* iets zoo natuurlijks opmerken, dat het reeds met de eerste, nog ongevormde taalklanken verbonden is. Een nieuw bewijs daarvan vind ik in de bijzonderheid, dat hetzelfde woord in elf talen, tot in het Arabisch toe, met eene kleine verandering van uitspraak, is wedergevonden. Ik zal u al die vreemde klanken, *avoir*, *habére*, *haben* enz., maar besparen; en trek er alleen dit gevolg uit: dat *hebben* eene der oudste en grootste behoeften van het menschdom is; eene behoefte, die dagelijks terugkeerde en den mensch overal bij zijne omzwervingen op aarde vergezelde, zoodat het woord zich naar de eerste natuurklanken vormde, en zoo dikwijls gebruikt werd, dat het niet verroestte of verloren ging en dus vernieuwd moest worden, als zoo vele andere woorden.

Ja, juist dat algemeene der *hebzucht* treft ons, wanneer wij zoo, als uit de wolken of van eene andere planeet af, onze aarde overzien. Eilieve! zie dat rusteloos gewoel eens aan, van *Nova Zembla* af tot *Nieuw Zeeland* toe, en van het aloude *China* tot de roode mannen van westelijk *Noord-Amerika*. Waarheen woelt en keert en drijft en jaagt dat nietige kleine schepsel, dat het hoofd zoo stout omhoog

Digitized by Google

heft? Ginds is het een ijsbeer, dáár een walvisch, elders een hert of wild zwijn, dat men vervolgt; in die digte steenklompen, met rook gekroond, — men noemt ze steden — zijn het huizen, kleederen, meubelen, maar vooral van die kleine, ronde, afgesletene stukjes metaal, die men najaagt. En dáár, op ruime vlakten of zeeën, daar zien we de menschen zwermen, even als de bijen onder hare nieuwe koningin: 't zijn legers en vloten, die de schatten der vreemde landen najagen en die landen zelve wel zouden willen inzwelgen, in den oorlog met geweld, in den handel met list.... Ja, wanneer wij al dat gewoel nog eens overzien, dan is 't alsof de menschen alleen leven om te hebben, alsof de geheele polsslag van ons kortstondig bestaan op aarde in deze vier tempo's wordt opgelost: *krijgen*, *hebben*, *bezitten* en *verliezen*. — En, wat nu het ongelukkigste van alles is, deze aarde, anders toch nog al ruim voor zoo klein een schepsel, schijnt niet groot genoeg te wezen voor al dat najagen en grijpen en vangen: gedurig botsen er twee menschen in één huis of dorp of stad of land; gedurig twee menschenzwermen, die men volken noemt, in één werelddeel, tegen elkander aan. 't Is of er altijd twee of drie hetzelfde willen hebben; en bijna nooit jaagt de een zijn doel na, of een ander loopt hem in den weg. Beproef het slechts. Leg de grootste kamer van uw huis vol speelgoed, en zet er twee kinderen in. Geen uur, op verre na niet, of zij hebben reeds naar dezelfde fluit of trommel gegrepen, en slaan elkander met de stukken om de ooren. — Dat is de wereld! — Behoef ik u dan wel te zeggen, dat bij die botsingen der *hebzucht* de meeste ongelukken gebeuren? Dwaze en ondankbare mensch! En dan durft gij nog zoo menigmaal het ongeluk den hemel wijten!

Maar van den hemel gesproken, en daarvan gesproken met al den eerbied, die ons, nietige stervelingen, past; — 't is toch vreemd, dat een zoo lastige kwaal, als de *hebzucht* is, den mensch van nature schijnt aangeboren. Twijfelt gij nog? Ei, steek uwe hand eens uit! Ziet gij? De middenste vinger is de langste en dikste; de duim de kortste, maar ook de sterkste en geneigd zich om te buigen en

Digitized by Google

met de anderen in oppositie te komen. Brengen wij nu de vingertoppen tot een, dan is er juist eene holte open, voor een ei of appel bij voorbeeld. En die grijpende beweging is ons zoo natuurlijk, dat wij zelden de hand plat nederleggen. Ik denk daarbij wel eens aan een oud puntdicht van een' overleden' oom, dat ik onder andere familiepapieren vond en dat dus luidde:

De plakker, wil hij gelden winnen,
Steekt altijd regt de vingren uit;
Laat zulks een financier beginnen:
Ik wed, de man verdient geen duit!

Deze opmerking van het algemeene en aangeborene der *hebzucht* strekt zich evenzeer over de redelooze schepping uit. Ziet slechts leeuw en tijger: waartoe die scherpe klaauwen, met zoo veel kracht uitgeslagen, en die de eens gegrepen prooi niet dan verscheurd en vaneengereten loslaten? Ziet de roofvogels: van waar de gekromde bek, die te gelijk vasthoudt, doodt en verslindt? Ja, ieder dier bezit in bek en tand, in klaauw en nagel, in angel of staart, het een of ander inhalig wapentuig, en de sterkste spiervorming heeft zich doorgaans in de wapenen der *hebzucht* gevestigd. Zelfs bij de minst gevormde en ontwikkelde dieren, de vele polypensoorten, vindt men oog noch oor, kop noch staart, maar toch altijd eene opening, die inslokt, en zich daarna toeknijpt, om het ingezwolgene te behouden; zoodat men, wel wat prozaïsch, maar daarom niet minder waar, zou kunnen zeggen, dat de grondtype der geheele bezielde schepping een leêge geldzak is.

Doch onze opmerking gaat nog verder. Ook de onbezielde schepping gaat aan dit euvel mank. Niet alleen dat de planten hare voedingsbuizen van zelve openen en sluiten, en de vochten daarin optrekken; de natuur leert ons bovendien, dat alle, ook onbewerktuigde ligchamen eene zoogenaamde aantrekkingskracht bezitten. En daarbij gaat het al eveneens, als onder ons menschen: die het meeste heeft, wil het meest hebben. De bergen trekken veel meer regen en sneeuw naar zich toe, dan de valleijen, die het zoo veel meer noodig hebben.

Digitized by Google

Ja zelfs de groote en schitterende zon, die toch onzen kleinen en donkeren aardbol niet behoeft, trekt hem zoo sterk naar zich toe, dat hij reeds zesduizend jaren rusteloos loopt, wat hij loopen kan, om ten minste op een' eerbiedigen afstand van zijne gloeijende vriendin te blijven. Stond hij slechts een oogenblik stil, dan werd ons gansche lieve vaderland, en wij met hetzelve, in haren gloed verzwolgen!

Om nu van dat vreeselijk denkbeeld en tevens van dien onaangenamen indruk van al dat grijpen en halen in de schepping ons te verpoozen, willen wij eens hooger opzien en het oog ten hemel slaan, die toch niet zonder wijze bedoelingen al het geschapene zoo inhalig zal hebben gemaakt; en dan merken wij op, dat de grondregel der schepping in een spreekwoord wordt uitgedrukt, dat misschien wat plat klinkt, maar toch in vollen nadruk waar is: *Elk zorgt voor zich zelven, en God zorgt voor ons allen.* De opperste Wijsheid heeft een krachtig beginsel van werkzaamheid in al hare schepselen gelegd. Dat beginsel is de behoefte, de zucht, om zich te verzadigen, te vervullen, uit te breiden. Die natuurlijke *hebzucht* behoort dus tot de eerste voorwaarden van alle bestaan, tot de voortduring en volmaking van ons wezen. Wij zelve zijn het middelpunt, van waaruit wij alles beschouwen, waarheen wij alles, als met honderd armen, trekken. Daardoor alleen blijven wij, wat wij zijn, worden wij, wat wij moeten wezen. En hoe meer nu een schepsel ontwikkeld is, te sterker werkt die *hebzucht*, te verder breidt zij zich uit, te meer middelen staan haar ten dienste. Wat bij de onbezielde natuur alleen eene werktuigelijke kracht is, dat wordt bij dieren en menschen genot, drift, hartstogt, in zijne werking en uitbreiding eindeloos. En denkt u nu eens de *hebzucht* weg; stelt u al het geschapene voor als voldaan, verzadigd..... Eene onuitstaanbare rust verspreidt zich over al wat leeft: de tijger legt zich onverschillig neder bij het lam, de roofvogel rust op de duiventil, plant en boom zelfs schijnen versteend, en de mensch ziet vadzig dat alles rond en begeert het niet. Het is een doffe, loome slaap, die zijne vleugelen uitbreidt over de natuur; een slaap, die de voorbode schijnt van den

Digitized by Google

dood der schepping.... o Neen! keer weder, gij *Hebzucht!* als de polsslag van het leven der natuur! Liever onrust, liever strijd, liever wenschen en tranen, dan die steenen rust, dan die sombere doodslaap des heelals!

Wij zijn in onze beschouwing van het *wezen* der *hebzucht* tot een geheel ander resultaat gekomen, dan wij dachten. Wij meenden eene hatelijke ondeugd te vinden, en wij vonden eene heilzame natuurwet. En toch rigt ze zoo veel kwaads aan, en kunnen wij van haren naam de gedachte niet afscheiden aan iets, dat der menschelijke natuur onwaardig is! Wij moeten dan van de hoogte, van waar wij de aarde overzien hebben, een weinig afdalen, om de *hebzucht* in haren sterksten en diepsten schuilhoek, in het menschelijke hart, na te gaan, om daar haar *ontstaan*, haren *voortgang* en hare *werking* te leeren kennen.

Sommige hoogwijze moralisten, die den geheelen mensch logisch uit elkander nemen en weêr ineenzetten, zeggen ons, dat *hebzucht* en *gierigheid* uit *zorg voor de toekomst* voortkomen; maar het zal toch wel geene *zorg*, geen nadenken over de *toekomst* zijn in dat kleine wicht van naauwelijks een half jaar oud, als het zoo driftig naar den sleutelbos grijpt; als het dien met inspanning van al zijne krachten vasthoudt, zoodra gij het zijnen buit ontrukken wilt; als het eindelijk in tranen uitbarst en stampvoet van drift, zoodra het den kampstrijd om den dierbaren sleutelbos verloren heeft? En toch, dat *grijpen* is de *hebzucht*, dat *vasthouden en schreijen* is de *gierigheid.* Zij werken instinktmatig, eer nog de gedachte aan de *toekomst*, eer nog eenige *zorg* of bezorgdheid geboren is. Zij zijn daarvan de voorboden, en niet de vruchten.

De *hebzucht* ontstaat dus te gelijk met de eerste *kennis*, zoo als de *gierigheid* ontstaat met het eerste *bezit.* Als ik van kennis spreek, bedoel ik geene redelijke kennis, geene bekendheid met de eigenschappen der zaken, die ons omringen; maar alleen die eerste nog duistere bewustheid, dat er iets buiten ons bestaat. Hieruit volgt, dat de *hebzucht*

Digitized by Google

geboren wordt te gelijk met de ontwikkeling der zintuigen, die ons de buitenwereld bekend maken. Dat kind met den sleutelbos, wat is er al veel in zijne kleine ziel omgegaan! Toen het ter wereld kwam, gevoelde het al ras een zeker ledig: den onaangenamen prikkel van honger en dorst, bij een kind nog zoo niet vaneengescheiden. Het schreeuwde, om zijne smart lucht te geven. Toen legde eene teedere moeder of goedhartige voedster het aan de borst; en nu gevoelde het voor het eerst, schoon van dat gevoel zich zelf nog niet bewust, dat de wereld schatten bezit, die het nog niet kende, en dat de eerste van alle schatten de borst eener moeder is; en behoefte en genot beiden bragten in het ligt bewogen kinderhart de *begeerlijkheid* te weeg, het kleine mostaardzaadje, waaruit de grootste boom zal opwassen!

Maar het is vooral met de ontwikkeling van het *gezigt*, dat de *hebzucht* aangroeit. Het *blinde* kind grijpt naar het warme en zachte bont, of brengt, wat gedruisch maakt, naar de kleine ooren; maar bij meer gelukkigen wordt aldra het gezigt de geliefdste gids tot genot. Reeds is de prikkeling der zintuigen van zelf aangenaam, en onder boer en burger wordt het te regt voor het eerste teeken van menschelijkheid gehouden, als het kind de lamp naziet. Het is niet nieuwsgierig naar die vlam, maar wil het genot van te zien hernieuwen, en bemerkt bij toeval, dat daartoe het omdraaijen van het hoofdje genoeg is. Evenzeer bij toeval strekt het weldra de handjes uit, en sluit de vingers, en trekt, nog vrij onhandig, uw' sleutelbos naar zich toe. Het kind bemerkt, dat die door het naderbij komen grooter wordt in zijn oog, en met zijn handje bewogen rammelt: welk een schat, welk een genot voor oog en oor beide! een genot, dat nog grooter wordt door het gevoel van eigen kracht, van volle en vrije beschikking, van een *hebben*, een eigendom!..... Waarlijk, gij ruktet het kind uit zijn klein paradijs! Waarom moest daar ook juist de meid binnenkomen, en iets uit kast of kelder vragen, en gij den onschatbaren sleutelbos noodig hebben?

Wij hebben wat lang in de kinderkamer vertoefd; maar waar konden wij ook beter tot den eersten wortel der *heb-*

Digitized by Google

zucht doordringen? Later is er zoo veel onkruid door elkander heen gegroeid op den akker onzes harten! — Zoo staat dan de eerste ontwikkeling der *hebzucht* in natuurlijk verband met die der zinnen, en even snel is haar voortgang, even krachtig hare werking. Ja, de *hebzucht* is reeds tot hare volle kracht aangewassen, eer de rede is ontwaakt, en deze hare zedelijke waarde gewogen, hare vele gevolgen nagegaan heeft. De *hebzucht* van een klein kind is dus noch goed, noch kwaad; zij is alleen natuurlijk.

Maar 't zijn de zintuigen alleen niet, die gedurig de *hebzucht* voeden; 't is ook, en niet het minst, de *verbeelding*. De verbeelding is de spiegel der zintuigen, van het gezigt vooral; maar een spiegel, die vaak verheldert, vergroot. Zou het anders niet vreemd, niet onverklaarbaar zijn, dat de mensch bijna altijd sterker begeert, dan geniet? Men kent niets zoo van nabij, als hetgeen men bezit. De roos prijkt van verre; de doornen wonden de hand, die ze houdt. Als gij dus ten halve gezien, of het genot slechts geraden hebt; of als slechts een flaauw geheugen uit vroeger' tijd u is bijgebleven, uit den jeugdigen leeftijd vooral, zoo veel vatbaarder voor genot; — o hoe siert niet de weelderige verbeelding dat half voltooide of half uitgewischte beeld op! in wat helderen glans tooit de bedriegelijke spiegel die nevelachtige gedaante! Zoo prikkelt de verbeelding de *hebzucht* aan, en deze spant alle krachten in, om die heerlijkheid toch haar eigendom te kunnen noemen..... Ziet dien jongeling, verrukt, dat hij voor 't eerst eene ananas proeven zal.... Ziet dien ouden man, die met vreugde den appelboom terugvindt, waar hij in zijne jeugd van gegeten heeft.... Het is de *verbeelding*, die beider *hebzucht* geprikkeld heeft, en nu — te leur stelt! Bij den jongeling was het de verbeelding der toekomst, bij den grijsaard de verbeelding van het verledene: — nu is die waterbel gebarsten, en de ananas is niet meer dan eene smakelijke vrucht, de appel zelfs hard en wrang geworden!

Zoo wordt de *hebzucht*, door gezigt en genot geboren, door de verbeelding gedurig sterker aangeprikkeld; en, hoe dikwijls ook bij het bezit in hare verwachting te leur gesteld,

Digitized by Google

zij laat zich niet afschrikken. Integendeel, dat gedurig wenschen en begeeren wordt gewoonte, wordt behoefte voor ons. Het wekt ons iederen morgen uit den slaap; het oefent al onze ziels- en ligchaamskrachten; het toovert ons in dat ééne woord *hebben* een ideaal voor het oog; — en het ideaal alleen kan den mensch voldoen, daar hij voor eindeloozen voortgang geschapen is. En hoe verder wij nu voortgaan, en hoe ouder wij worden, te meer groeijen onze behoeften aan, en met onze behoeften onze wenschen. Daarbij komt de opmerking en ondervinding van gemis, van armoede; de zorg voor eene toekomst, die ons hoe langs zoo nader schijnt te komen, daar wij ze in de kindschheid eindeloos verre stelden; — en ziedaar *de hebzucht, uit de zinnen geboren* en *door verbeelding gekweekt*, nu ook *door het verstand en de ondervinding gebillijkt;* zij wordt er minder instinktmatig door en minder vlugtig, meer vast, bestendig, beredeneerd. Onze onbeschaafde voorvaderen, nog meer den kinderen gelijk en alleen op oogenblikkelijk genot afgaande, jaagden woedend, grepen geweldig, gelijk de havik neêrvalt op zijne prooi; wij, hunne kinderen, wij staren lang en scherp op het begeerde, wij treden er behoedzaam op toe, maar houden dan ook vast, wat wij houden kunnen. Wij konden het in een' anderen zin het kind bij VAN ALPHEN nazeggen:

Dat leerden wij van onze kat,
Die uren lang gedoken zat,
Om op een muis te loeren!

En zoo zijn wij al weder een' stap gevorderd. *De hebzucht* is niet enkel meer de vriendin van *de zinnen* en *de verbeelding*, zij heeft met *het verstand* een verbond gesloten. Van dat oogenblik af ziet zij minder op oogenblikkelijk genot, dan op duurzaam behoud. Zoo gaan wij van *hebben* op *bezitten* over, en vestigt zich het denkbeeld van eigendom. Dat denkbeeld is zelfs den dieren niet vreemd. Hun hol, hun wintervoorraad is het hunne, dat zij met hand en tand verdedigen. Ja, 't is bijna, of de dieren, in hunnen omgang met menschen, ook in dit opzigt iets aan be-

Digitized by Google

schaving winnen. Zoo begraaft de hond, trots den besten gierigaard, het been, dat hij morgen wil afkluiven, en pikken de hoenders den vreemden gast weg, om het hok alleen te hebben. Maar toch bij ons menschen alleen heeft het eigendom zich zoo ver mogelijk uitgebreid. De aarde, met al wat zij heeft en geeft, berg en dal, land en zee, akker en weide, woud en woestijn, is reeds bijna geheel onder het hebzuchtig menschdom verdeeld; en weldra zullen alleen de Noord- en Zuidpool, met hunne ijsschotsen en witte beeren, nog ter liquidatie overschieten.

Bezitting, *eigendom*, — wat streelende woorden! Vrij te kunnen genieten, gebruiken, beschikken, ook voor anderen of voor de toekomst zorgen; en dan daarbij onzen *hoogmoed* gestreeld te zien door hetgeen wij in de wereld hebben, onze *eerzucht* door hetgeen wij in de wereld zijn! — Waarlijk, de *hebzucht*, door het verstandig overleg tot haren vollen wasdom ontwikkeld, is de dienares van al onze hartstogten, is de ziel onzes levens geworden! Zij is dat allermeest geworden, nadat zij één enkel voorwerp gevonden heeft, waarop zij zich bij voorkeur vestigen kan, dat het brandpunt is van al hare wenschen, het beeld van alle bezitting, de sleutel tot alle genot.... Dat ééne voorwerp — gij hebt het reeds geraden — is *het geld!*

Zoo heeft dan de vlinder, die vroeger vrolijk in het rond fladderde, zich op ééne bloem bij voorkeur nedergezet; eenvoudig gesproken, de *hebzucht* is *geldzucht* geworden: — *gouddorst* plegen de dichters te zeggen; maar onze prozaïsche eeuw is ook met zilver tevreden. — Van dit oogenblik af krijgt de menschenwereld iets van de tafel, waar in 't rond kinderen zitten te spelen. Zij hebben de al te kinderachtige pepernoten verlaten, om zich van blinkende pachtpenningen te voorzien; *genot* is voor *bezit* geruild. En daar zitten zij nu, elk met zijn hoopje vóór zich, dat hij met de linkerhand vasthoudt, terwijl de regter zich tot nieuwe winst uitstrekt, en men nog onverwacht en onwillig opstaat, als de boodschap komt, dat het tijd is.... Ja, zietdaar de menschenwereld!.... En sedert wij nu allen rondom die groote speeltafel gezeten zijn, heeft de *hebzucht* gedurig eene

Digitized by Google

andere gedaante en daarbij gedurig een' anderen naam aangenomen. *Begeerlijkheid* is de algemeene naam gebleven, waar ze zich heinde en ver, ook buiten het gebied van het geld, uitstrekt; *geldzucht* werd ze, zoodra zij de waarde daarvan leerde kennen; *winzucht*, toen zij de kansen van spel en handel begon te berekenen; *inhaligheid*, in den omgang met anderen, en *schraapzucht*, bij het ophoopen van haren schat; maar altijd nog is *hebben* het groote tooverwoord, dat haar opwekt en drijft en bezielt.

Maar nu, te gelijk met het bezit, het bezit van geld vooral, ontwikkelt zich een andere hartstogt, dochter der *hebzucht*, maar koeler, vaster, bestendiger, dan hare vaak wufte en hartstogtelijke moeder. Het is jammer, Lezers! maar *houzucht* gaat niet, anders had ik op eens het woord gevonden. Ondertusschen hebt gij mij begrepen. De *hebzucht* heeft haar doel bereikt. Wij bezitten het gewenschte. Dat bezit voldoet wel niet geheel, maar is toch aangenaam. Vooral het bezit van geld of geldswaarde is streelend, omdat het een ideaal in zich bevat van alles, wat men daarvoor koopen en daarmede doen kan. Ziet dien knaap, die reeds ver genoeg in het rekenen gevorderd is, om te weten, dat een gulden twintig stuivers of honderd centen heeft. De sneê koek kon hij slechts opeten, de prent bezien of kleuren, en met trommel of fluit wat geweld maken; maar met dien gulden kan hij *alles* doen: al wat zijn hart wenscht, kan hij er voor koopen! En dat *kunnen* nu, die verbeelding van alle mogelijk genot, die waarborg voor de wenschen en behoeften der toekomst, zietdaar de tooverkracht van het geld! Zietdaar, waarom zoo velen met innig welgevallen op dien schat zien en hem angstig bewaren, schoon hij op zich zelven reuk noch smaak voor ons heeft. Men moet met ROBINSON CRUSOE op een onbewoond eiland vervallen zijn, om het geld in een' hoek van zijne grot te werpen en er niet meer naar om te zien. En toch wierp ook de goede ROBINSON het wel in een' hoek, maar niet in de zee; hij bespaarde het nog voor eene mogelijke toekomst, en wist het bij zijne verlossing wel weêrom te vinden!

Digitized by Google

Zoo is dan uit de *hebzucht vasthoudendheid* geboren, en ook deze neemt weder bij het opwassen verschillende namen aan. Zoo lang zij aan den leiband loopt van verstandig overleg, draagt zij den eervollen naam van *zuinigheid;* maar verheft zij grommende de stem tegen pligt en liefde, die haar aan de beurs komen, dan noemen dezen haar *karigheid;* en heeft zij eindelijk allen teugel afgeworpen, al hare tegenstanders overwonnen, den geheelen mensch ingenomen, dan staat haar de hatelijke naam van *gierigheid* op het voorhoofd geschreven. En ziet nu eens, Lezers! wat weg wij al sprekende hebben afgelegd: het kind met den sleutelbos is tot een' ouden vrek opgegroeid; ook deze klemt een' sleutelbos in de hand, maar het is om den glans en het gedruisch der sleutels niet meer!

Nu zijn wij dan op het regte standpunt gekomen, om de *hebzucht* in de schaal der zedelijkheid te leggen, de onfeilbare goudschaal, waarmede de hemel de wezentlijke waarde der dingen weegt, en die ook hier op aarde de ware wijze leert hanteren, al is het nog met kinderlijke hand. Wij hebben het *wezen* der *hebzucht* leeren kennen, en haren *oorsprong*, *voortgang* en *werking* gezien. Ach! het gaat haar, als zoo menig mensch: de *hebzucht* wordt een onschuldig kind geboren, en sterft vaak als een bespottelijke dwaas of als een verachtelijke misdadiger. Neen, het is die algemeene natuurwet niet, — waardoor behoefte begeerte baart en het behagen de *hebzucht;* — het is die natuurwet niet, die wij berispen: want zij is onmisbaar tot instandhouding en volmaking van de schepping Gods. Het is dat kind niet, dat wij hard willen vallen, omdat het al wat blinkt najaagt, al wat wèl smaakt gretig aangrijpt: want het volgt de natuur en wordt zóó alleen mensch. Eerst wanneer de *hebzucht* een hartstogt, de kalme beek een woedende woudstroom wordt, staat zij schuldig voor de regtbank der zedelijkheid. Gelijk iedere begeerte, moet zij aan het bestuur der rede onderworpen worden. Zij moet altijd *het beste*, *het edelste* begeeren. Zij moet al wat zinnelijk

Digitized by Google

is, verlangen als een middel tot hooger, en nooit *het bezit* zelf tot haar hoogste doel stellen. Zij moet, eindelijk, geene *middelen* aangrijpen, dan die den toets van verstand en geweten kunnen doorstaan. Dan eerst is zij onschuldig, nuttig zelfs, edel en goed. Maar daarmede is zij zoo zeldzaam tevreden. Vroegtijdig en sterk opgegroeid, is de *hebzucht* meestal den teugel der rede ontwassen, eer haar die wordt aangelegd. Zij hecht zich vooral, door eene sterke zinnelijkheid gevoed, aan het zigtbare, het aardsche. Zij dient de onmatigheid, den wellust, den hoogmoed, de eerzucht, in wier behoeften zij voorziet; of zij beschouwt den eigendom, het geld bovenal, als doel en niet als middel, en voedt dus de afschuwelijke gierigheid. Zij wordt hierdoor de ziel van 's menschen leven en handelen, en grijpt ten laatste alle middelen aan, tot het vergif toe, het vergif voor ziel of voor ligchaam! En terwijl zij zoo den armen mensch als haren slaaf zwoegen of beven doet, staat zij voor de regtbank der zedelijkheid als misdadig, voor die des verstands als belagchelijk ten toon; ja, zij verwoest dikwijls door haar geweldig grijpen en krampachtig vasthouden haar eigen doel, gelijk het kind de waterbel barsten doet en de kapel vernielt, die hij aangrijpt; en de hebzuchtige leeft onder vloek en spot, en sterft in wroeging en gebrek, arm voor den tijd en voor de eeuwigheid!

Maar ik heb nog eene belofte te vervullen, en daartoe wordt het hoog tijd. Ik zou u de *hebzucht*, zoo als wij ze hebben leeren kennen, in eenige beelden schilderen, naar de natuur geteekend; en wij zouden daarin zien, hoe ze den mensch vergezelt op zijne reize van de wieg naar het graf, terwijl zij gedurig de gedaante aanneemt van den leeftijd, waarin hij zich bevindt.

De kinderkamer hebben wij reeds bezocht; begeven wij ons nu naar de school. — »Daar wordt geleerd," denkt gij. — Neen! daar wordt oneindig meer gedaan: er wordt geleefd en gehandeld, gespeeld en verhaald, gestolen en gestreden, gebeden en gevloekt; — kortom, daar is de beurs en het

Digitized by Google

schouwtooneel, de kerk en de kroeg, eene wereld met één woord voor onze woelige jeugd; en de onderwijzer, die er rondwandelt, al zoekt hij nog zoo het vertrouwen der lieve kleinen te winnen, hij behoudt altijd in hun oog zoo iets van de Fransche Douanen, die den vrijen handel stremden. Er wordt onder de tafel en achter den rug om, uit en in den zak, zoo wel als in het oor, al menig geheim weggesmokkeld; en 't is een bewijs van de kinderlijke vlugheid, dat, tusschen al die gewigtige zaken door, de les nog zoo geregeld haren gang gaat. — »Gewigtige zaken?" vraagt gij spottend. — Ja zeker, even gewigtig voor die kleinen, als de Ardoins of Russen voor den Effectenhandelaar op de Amsterdamsche beurs. Ziet maar eens, hoe druk daar dat hoopje kakelt: 't is een touw, een nieuw endje touw, juist voor een' tol groot genoeg, en een prentje, en een marmeren knikker, en daar ginds onder de meisjes eene collectie bonte katoenen lapjes, eenig in hare soort! Wat wordt er gefluisterd, gezwendeld, gevleid en gedreigd! Daar is zelfs eene nieuwe munt op deze beurs uitgevonden; want een halve cent is te groot: wie kan zoo maar centen bekostigen? De groote munt bij de jongens is de knikker; de kleine munt een griftje, zoo kort afgebroken als de kleine handen het breken kunnen; en bij de meisjes wordt er met spelden betaald. Wat woelt de *hebzucht* al onder dat kleine goedje! 't Is de eerste behoefte, de onschuldige begeerte van de kinderkamer niet meer: er is reeds weelde en hartstogt, berekening en bedrog mede vermengd. Hoe listig vleit dat meisje niet om een stuk koek! Wat dreigt daar ginds een ander, geheimen te verklappen aan den meester, alleen, om zich voor een' halven appel te laten omkoopen! En die kleine hand, die daar in den zak van den onnoozelen buurman glijdt!!... En toch is het nog geheel *kinderlijke hebzucht*, wuft en onbestendig, gedurig van het een op het ander afgeleid, meer op genot dan op bezit gerigt, doorgaans open of althans kwalijk te verbergen. Daar stormt de kleine troep van de trappen, nog druk pratende over den schat, dien zij niet verbergen kunnen, twistende en vechtende, om de nog hangende processen te beslissen;

Digitized by Google

maar op eens roept een der voorsten: »Jongens! een hond in 't water!" En lapjes en spelden, griftjes en knikkers, touw en tol worden in het slijk vertreden, of ze worden in den zak vergeten, en er naderhand als iets nieuws teruggevonden.

Maar onder dien gonzenden kindertroep hebben enkelen onze bijzondere aandacht tot zich getrokken. — Ik bedoel dat knaapje niet, met het ongunstigste dievengezigt, wiens hand wij betrapten in zijns buurmans zak. Die is reeds, wat hij worden zal. Er is geen verschil tusschen een' *dief* van acht en van tachtig jaren. Alleen is bij den laatste de ziekte der ziel tienmaal zoo lang en ook tienmaal zoo diep ingeworteld. De regte dief is altijd hij, die het als kind werd, en daarom is hij een der ongeneeslijkste kranken. Het schijnt bijna, dat zijne handen voor eigen rekening werken, eer nog het hoofd er helder van bewust is of het hart er gevoel van heeft. — Maar het waren een paar andere knapen en één onder de meisjes, die mijne aandacht trokken. Ziet gij dat hoopje daar over elkander heen op den grond buitelen? 't Is om een' cent, dien een voorbijganger onder den kindertroep wierp. Een paar kleinen hebben hem gevat, de een om des anders hand heen; maar ondertusschen komt *grove Hein* — wij zullen zoo vrij zijn, om de schoolnamen maar te behouden — en met den uitroep: »Gevonden goed is allemans goed!" rukt hij den cent de twee kleinen uit de hand. De een wil zich verdedigen, maar hij wordt met de vuist beantwoord; en *Hein* ziet niet eens om naar den knaap, wien de neus bloedt en die zoo jammerlijk kermt; — de ander smeekt: »Och! geef mij ten minste een' halven cent! Mijne moeder heeft geen brood." Maar *Hein* zegt koel: »Wat gaat mij uwe moeder aan?" — Dat is te hard, te ruw, te ongevoelig voor een kind! Ik vrees, dat wij die *woeste hebzucht* later als onmenschelijke *wreedheid* zullen terugvinden.

De tweede, die mijne aandacht trok, was dat kleine ventje, klein zelfs onder de kleinen. Zijn fijn besneden, wat bleek gezigt, zijne glurende oogjes en wat gebogen neus, zijn kort voorhoofd en kroezend haar, zijn buisje met glim-

Digitized by Google

mende knoopjes, zijn meer sloffende dan springende gang: alles verraadt zijne afkomst, al hoorden wij hem niet *kleinen Mozes* noemen. Ziet! daar staat hij achter een' boom; kijkt eerst voorzigtig om, of *grove Hein* hem ook overvallen kan, en telt daarna zijne schatten: één cent nam hij voor een griftje, dat voor een' halven is terug te koopen; voor een' koperen knoop maakte hij eene moeijelijke som voor een' domoor af, omdat hij wist, dat koper waarde heeft.... Neen, *kleine Mozes!* hoe aanvallig gij er anders uitziet en hoe vlug gij leert, uwe *hebzucht* is te *fijn*, te *berekend* voor een kind; misschien vinden wij u later als een' *woekeraar* weder.

Nog één uit den troep. 't Is een meisje. *Mooi Naatje* hooren wij ze noemen, en zij is ook inderdaad fraai. Fijner gevormde leest, schooner kastanjebruine lokken, levendiger oog en teederder gelaatskleur zullen wij niet ligt aantreffen. Maar wat zit zij daar met eenige anderen op dien kouden stoep, en dat in 't midden van den winter? Wat brandt dat bruine oogje, en beven die fijne lipjes, en verwt een vlugtig rood de teedere wangen? Ik zal het u zeggen. Dat meisje van dertien jaren, armoedig maar netjes gekleed en dat tot naaister wordt opgeleid, laat de kinderen prikken. Weet gij niet, wat dat prikken is? Hoe is het mogelijk! Ziet dan! Zij heeft een oud boek, waar hier en daar een prentje of lapje of tulpenblad in gelegd is. Dat slaat zij toe. De kleinen steken hun speld tusschen de bladen, en vinden op dat blad een prijs of een niet, dien zij met de speld betalen; en de adspirant-naaister zorgt wel, dat in het midden van het boek, waar de meeste kinderen prikken, het minst te halen is. Ook ons lief kind zit daar nu weder, als gisteren en eergisteren, en voelt de koude, en berekent den tijd, en bemerkt den regen niet eens; bedenkt alleen, onder wat voorwendsel zij nog meer spelden van moeder krijgen zal.... Neen, *mooi Naatje!* al zijt gij nu een lief, gulhartig engelenkopje, uwe *hebzucht* is te *hartstogtelijk* voor een kind. Zouden wij die schoone trekken ook later in eene *speelster* herkennen?

Het tweede bedrijf des menschelijken levens is geopend.

Digitized by Google

Die spelende kindertroep, nadat de dood er zijne tiend van genomen heeft, het zijn menschen geworden; menschen, die zonder springen of zingen, regt door, over straat gaan; die het hoofd vol hebben van werken en zorgen; die, geclassificeerd in verschillende standen, zoo vele menschenrassen schijnen, waarvan elk ras zich zoo veel mogelijk onvermengd houdt; menschen eindelijk, die zich maar volstrekt niet kunnen begrijpen, dat de tegenwoordige jeugd niet wijzer en braver is. Er zijn schelmen en ware Christenen onder, domkoppen en staatslieden, bedelaars en nijvere werklieden, boeren en vorsten; maar het menschelijke is niemand geheel vreemd geworden. De jongeling zoekt genot, en het meisje opschik; de lagere stand ziet op het voordeel van den dag, en de koopman berekent jaren; de man zoekt doorgaans de winst buiten 's huis, en de vrouw de zuinigheid daar binnen; — maar *hebzucht* bezielt allen, min of meer. En het is *de hebzucht van den volwassen' leeftijd:* bestendig, berekend, doorzettend en meestal ontveinsd: het ruwe ijzer is tot blinkend staal gehard!

Maar zien wij nu eens rond, of wij geene oude bekenden vinden. Ik moet beginnen, met u daartoe tot eene verre reis uit te noodigen. Ziet gij daar ginds aan de Afrikaansche kust dat groote schip? 't Is een koopvaarder, die de Fransche vlag voert en vreedzaam langs een Engelsch schip henen drijft. Maar de boevengezigten der matrozen, het donkere oog des kapiteins, de verborgen draaibassen en geweren spellen onraad. Dáár hooren wij een' kreet uit het ruim, en op dien éénen kreet honderd. 't Is of in een donker bosch een enkele wolf al zijne makkers huilen doet. Stampvoetend roept de kapitein een' matroos toe: »Werp dan dien zwarten hond, die zijn' poot gebroken heeft, over boord!".... Wij huiveren.... Het is een slavenhaler! Daar beneden liggen honderd van onze natuurgenooten opeengepakt, naakt, door hunne kluisters gewond, door de geduchte zweep geteisterd; en een' dier ongelukkigen, die niet zwijgen kon of niet zwijgen wilde, en gedurig een algemeen gebrul verwekte, wordt de hersenpan verbrijzeld en zijn lijk over boord geworpen; en de kapitein ziet hem even na, zoo als gij een pakje naziet, dat voor u be-

Digitized by Google

steld wordt, of het wel den goeden weg opgaat.... Herkent gij hem niet, dien onmensch? Het is onze schoolknaap, *grove Hein*, die een man geworden is! En is er dan niets meer, dat dit steenen hart treffen kan? Zeker; het ligt daar ginds aan dien blaauwen gezigteinder, naar den kant van het westen. Uw oog ziet daar niets? Het zijne ook niet. Maar zijne verbeelding schetst er de slavenmarkt en de spaansche matten en het bankpapier..... Hij heeft geen hart meer. De *hebzucht* is er in plaats gekomen!

Van een koopvaardijschip is de overgang nog al geleidelijk naar de Amsterdamsche beurs. 't Is hier druk in den Effectenhoek. Die koopman vooral, eenvoudig, bijna achteloos gekleed, en toch onder de aanzienlijkste beurslieden zoo goed te huis, is enkel leven. Hij wipt op de teenen, om, zoo klein als hij is, goed te luisteren; onnavolgbaar bijna is de vlugheid van zijne tong, de scherpte van zijn' blik, de bewegelijkheid zijner handen; maar nadert hij dan weder dien dikken rentenier, voor wien hij speculeert, dan wordt alles beleefdheid, innemende zachtheid op zijn gelaat, en geduldig verklaart hij reeds voor de zesde maal zijn aanteekeningboekje, dat de ander met den bril op nog niet lezen kan. Maar hij moet tijdiger, dan anders, naar huis. De rijke *Levi* komt zijne dochter voor zijn' zoon ten huwelijk vragen..... Den ganschen avond wordt er over het gewigtig onderwerp gesproken, — over het geld namelijk, dat het meisje ten huwelijk brengt, en waarmede de jongeling zich zal nederzetten. Er wordt gedongen en geboden, geweigerd en toch weêr aangeknoopt, en eindelijk geschreven en geteekend, alsof 't hier in *Amsterdam* de slavenmarkt ware, in plaats van in *Zuid-Amerika*. En in den slaap berekent de gelukkige vader nog, hoe duur hij eenige meubelen kan schatten, die zijne *Rachel* medeneemt, en hoe de rijke schoonzoon hem nieuwe handelswegen zal openen..... Gij hebt hem reeds herkend, onzen *kleinen Mozes* van de school. Hadden wij het niet gedacht, dat wij hem als een' *inhaligen speculant* zouden wedervinden?

Maar onze derde oude kennis, *mooi Naatje*, waar is die gebleven? Gij zoudt ze bijna niet herkennen in die prach-

Digitized by Google

tige dame, zoo bevallig, zoo geestig, zoo lief voor man en kinderen, en, schoon wat al te opgeschikt, toch zoo smaakvol gekleed. Bespieden wij haar in huis, onder kinderen en dienstboden, niemand zal ze van karigheid beschuldigen. Zij schijnt eene opmerking te bevestigen, die ik wel eens maakte, dat dikwijls bij de vrouwen de gierigheid in eene omgekeerde rede staat tot de schoonheid, en dat geene vrouw enkel leeft *om te hebben*, zoo lang zij nog leven kan enkel *om te behagen*. Maar bespieden wij nu onze Mevrouw A— — wij durven geen *mooi Naatje* meer zeggen — op de speelpartij, die zij gevraagd heeft. Ziet, met wat vurige drift die oogen over de tafel rollen, hoe haastig zich die bevende hand naar de behaalde winst uitstrekt, hoe schamper zij op de lippen bijt en hoe scherp zij antwoordt bij eene slechte kaart!.... Een oud, achtbaar heer treedt ongemerkt achter haar. Juist moet zij zelve de kaarten geven, en ze gaan zoo vlug door hare handen, alsof ze de *tours d'adresse* van BAMBERG had bestudeerd; maar toch heeft de oude heer genoeg gezien, en schudt even het hoofd en fronst de wenkbraauwen, en fluistert zijne dochter, die bij haar te gast is, in: »Laat ons gaan, *Engelina!*" — »Nu al, Papa? Ik amuseer mij altijd zoo bij die lieve Mevrouw A—." Maar ontroerd geeft het beminnelijk kind een' gil, als Papa haar op een' ernstigen toon toefluistert: »Gij komt hier nooit weêr: zij is eene *valsche speelster!*"

Het tweede bedrijf van het menschelijke leven loopt ten einde. Het derde begint. Het zijn de kwade dagen, waarvan de *Prediker* reeds zeide: »Ik heb geen' lust in dezelve!" Weêr zijn aanmerkelijk de gelederen gedund. De dood is na de eerste tiend tot zijnen oogst ingegaan; hij heeft verre de meesten reeds weggemaaid, en zijne zeis raakt en wondt nu en dan de overigen. Wij zouden haast denken, dat er voor de *hebzucht* geene plaats meer was in dat afgeleefde gebouw, dat straks wordt gesloopt, op dat korte eind wegs, dat zoo haast naar den meetpaal helt. Maar wij zouden ons bedriegen. Wij zouden vergeten, dat de *hebzucht* geene berekening is, maar een hartstogt, die invreet als de kanker, en

Digitized by Google

eindelijk niet anders meer, dan met het leven, is uit te rukken. Echter neemt ook zij het eigenaardig karakter des ouderdoms aan, en gaat meestal in gierigheid over. De oude man durft zich en het zijne niet wagen: hij heeft zoo veel ondervonden! Hij ziet ook tegen de moeite van handelen op, en kan 's nachts niet slapen, als er financiëele zaken van hem wakker en loopende zijn. Daarom verkiest hij het bewaren, of waagt hoogstens zijn geld aan een' zékeren intrest. En terwijl de spijs hem walgt en het gesprek hem verveelt en de vrolijkheid hem eene dwaasheid is, zijn die blinkende hoopjes, die kostbare papieren, met de courant er naast, om den koers te berekenen, zijn eenig vermaak..... O! het is wel hinderlijk voor ons gevoel, een oud man en zijn geld, kort vóór het scheiden, nog zoo aan elkander verkleefd te zien; maar bedenkt toch ook, hoe zwak, hoe hulpeloos, vaak verlaten en veracht de arme grijsaard is, als hij niets meer betalen kan, en men weet, dat hij niets zal achterlaten!

Wilt gij deze trekken in een voorbeeld zien? Gaat met mij dat vertrek binnen, rijk maar slordig, ruim maar somber, de kamer van een' ouden podagrist. Daar zit hij, met dat grof gebeente, dat norsche gelaat, en neemt reeds ten tweeden male de bel in de hand, en vloekt even hard als hij belt. Een vreeselijke storm barst boven het hoofd der oude hospita los. Oogenblikkelijk moet de meid worden weggezonden: zij legt het vuur niet goed aan; zij maakt den warmen wijn te heet; zij komt niet, als er gebeld wordt. En als nu de brutale deern van huur en kostgeld spreekt, werpt de oude Nabob haar twee zeeuwen naar het hoofd. Hierop vervolgt hij den brief, dien hij begonnen is. De inhoud bedreigt een' armen neef, dat hij oogenblikkelijk uit het testament zal geschrapt worden, als hij nog eens zulk voddegoed van flenel en taf levert..... Herkent gij hem?.... Het is onze *grove Hein* van de kinderschool. Hij maakt nog slaven, als vroeger, en wreekt op hen zijne magteloosheid: hij maakt slaven, niet meer *om* geld, maar *met* geld.

Zouden wij onze tweede oude kennis ook weêrom vinden? O ja; maar om hem oud te zien, moeten wij een tiental ja-

Digitized by Google

ren later komen. Een' financier lijfrente te betalen, is niet voordeelig. Hij leeft te matig en werkt te wiskunstig: beide de beste middelen, om oud te worden. Daar zit dan eindelijk de oude *Mozes*, de magere handen in den japon gestoken en de voeten op eene koperen stoof: want zijn thermometer teekende nog geen 40° Fahrenheit: daarboven mag de meid nooit vuur aanleggen. 't Is den ouden man niet bijzonder voordeelig gegaan. Schoonzoon *Levi* was een schurk, en is schoonpapa te slim af geweest. Er stond ook niet in het huwelijkscontract, dat hij een eerlijk man moest zijn. Daar is geen woord van gerept. En nu zit daar de oude *Mozes*, eenzaam en verlaten: want zijne vrouw is reeds lang niet meer; ook zijn eenig kind, zijne *Rachel* is gestorven. Arme man! Maar hij schijnt het toch wèl te hebben. Met den bril op den scherpen haviksneus staart hij op zijn grootboek. De oogen, nog altijd klein en scherp, schijnen uit de oogkassen en tusschen de zware grijze wenkbraauwen voorwaarts te willen dringen. Ja waarlijk! Met heimelijk beleenen van goud, zilver en edelgesteenten, met kleine voorschotten, tegen een' stuiver van den gulden iedere week, en met vele andere eerlijke middelen, is hij in het laatste jaar duizend gulden vooruitgegaan. Tien maal nog zulk een batig saldo, natuurlijk telkens klimmend *pro rato*, en hij is de man weder, die hij geweest is..... »*Hanna!* ge moest het vuur aanleggen: 't is wel 42°, maar ik kan niet meer schrijven: dat is ook schaê..." En de tachtigjarige man houdt de blaauwe handen digt aan den haard, om toch ook van het vuur goede intrest te trekken!

Wij hebben nog een laatste bezoek af te leggen. Herkent gij ze wel, die oude dame met het effen mutsje en eenvoudig kleed, met den tandeloozen mond en de holle oogen, met de beenige hand en den gebogen' rug? Wat is zij veranderd, *mooi Naatje*, in- en uitwendig veranderd! Aan den devoten gang en den grooten Bijbel, zoo wel als aan het kleindochtertje naast haar, dat geen goud en geene krullen in 't haar mag dragen, en nooit, nooit kaarten in handen krijgt, bemerkt gij al, dat zij der wereld is afgestorven. Ook zij heeft rampen gehad. Haren man en hare beide kinde-

Digitized by Google

ren heeft zij verloren, en alleen de kleine, lieve *Mina* over gehouden, die ons hare kindschheid herinnert. Daarna heeft haar die vrees voor den dood aangegrepen, die het bijgeloof zoo vaak met de ware vroomheid verwart. Mogt gij het nooit weten, blonde *Mina!* waarom uwe streng denkende grootmoeder aan schoppen boer horens en bokspooten ziet! Maar haar hartstogt, de *hebzucht*, is dan toch uitgeroeid? Dat hopen wij ten minste. Ziet, daar gaat zij heimelijk naar de achterdeur. Een arm man wacht haar. Zij heeft geld in de hand. Een aalmoes zeker. Onbekrompen reikt zij het den arme over?.... Maar hoe? Hij geeft haar ter sluik een gedrukt rood briefje over...: Ach! zij heeft de kaarten de voordeur uitgeworpen en met den Bijbel verwisseld; maar de loterij is door de achterdeur binnengeslopen!

Neen! redenering noch ondervinding, ouderdom noch vreeze des doods kunnen de *hebzucht* uitroeijen, die het diepst van alle hartstogten wortelt, omdat zij het vroegst geboren wordt, zich wijzigt naar het verschillend klimaat van elken leeftijd, en eerst met ons sterft. Een krachtiger tegenwigt moet van kinds af tegenover haar in de weegschaal worden gelegd: het is *de liefde*, die met den naaste gevoelt, geniet en lijdt, en dus ophoudt, zich zelve alleen tot het middenpunt harer groote of kleine wereld te stellen. Maar bovenal moet die algemeene drijfveer der natuur, die niemand onzer in zijne borst verlammen kan, hooger worden gerigt, op schatten van blijvende waarde; schatten, waarmede wij ons zelven waarlijk verrijken, zonder anderen iets te verarmen: op waarheid en deugd en eeuwig leven. Dan eerst, wanneer de *hebzucht* die hoogere schatten leert begeeren, dan eerst ontwikkelt onder hare leiding de man al zijne kracht, de vrouw al hare zachtheid. En de grijsaard kromt zich niet over zijn goud, keert niet tot het kinderspel der blinkende penningjes weder; maar hij rigt het hoofd opwaarts, en het doffe oog verheldert zich, en de stramme hand wijst er heen: dáár is zijn schat: hij is dien nabij!... Hij blikt nog eens, vurig en zalig; hij grijpt nog eens, vlug en krachtvol; en sterft..... Zijn sterven is gewin!

Digitized by Google

DE ENGELSCHE DICHTER COLERIDGE TE BRISTOL.

(*Vervolg en slot van bl.* 346.)

Na *Duitschland* en *Italië* te hebben doorwandeld, was COLERIDGE in 1807 ten tweeden male te *Bristol* gekomen. Toen hij er voor de derde maal in 1814 terugkeerde, om er zijne lezingen over SHAKSPEARE te houden, was de uitmuntende JOSEPH COTTLE misschien de eenige van zijne vertrouwde vrienden, die de wezentlijke oorzaak van zijne geldelijke ongelegenheid niet kende. Hij had dikwijls over hem gesproken tegen de beroemde dichteres HANNAH MORE, en had beloofd hem aan haar voor te stellen. Hij bragt hem, dien ten gevolge, naar *Barleywood*, het verblijf van deze geleerde Puriteine, dat op twaalf Engelsche mijlen van *Bristol* lag. »De ontmoeting," verhaalt hij in zijne *Herinneringen*, »was van weerskanten aangenaam, en het gesprek zeer levendig en schitterend; maar ik voelde mij getroffen door iets zonderlings in den blik van COLERIDGE. Den volgenden dag gaf ik aan eenen gemeenschappelijken vriend de onrust te kennen, waarmede ik gedurende dat bezoek zijne paralytische bewegingen had opgemerkt en het beven zijner handen, die elkander moesten ondersteunen, zoo dikwijls hij een glas wijn aan den mond wilde brengen. *Dat komt*," antwoordde mij die vriend, *van de bovenmatige hoeveelheid opium, die hij gebruikt.*

Bij deze ontdekking werd de goede JOSEPH COTTLE van treurig medelijden bevangen. Het was nog niet lang geleden, dat hij boven zijne eigene tegemoetkomingen aan COLERIDGE eene som van 300 pond had ter hand gesteld uit naam van eenen onbekenden bewonderaar, (den Heer DE QUINCY, die later het merkwaardige boek: *De Opiumeter*, heeft geschreven) die, even als COTTLE, geheel betooverd was door de dichterlijke variatiën van dien nachtegaal der improvisatie. Van nu aan COLERIDGE het minste geld te verschaffen, dat was bijna hem het vergift toe te dienen; »want," voegt hij er bij, »ik vernam eindelijk, dat hij zijne noodlottige teugen afmeette naar zijne middelen, en dat het voor hem te wenschen was, dat hij arm ware, om tot matigheid te zijn genoodzaakt." Na eenige aarzeling begreep COTTLE, dat hij aan zijnen pligt zou te kort doen, indien hij zijnen vriend de

Digitized by Google

waarheid niet zeide. Hij schreef hem dus eenen brief vol gevoel en toch gestreng, waarin hij hem, bij het heil zijner ziel, bij zijne gezondheid, zijn gezin, zijnen roem, zijne eer, zijne regtschapenheid, bezwoer, om tot zichzelven terug te keeren en zijnen verkeerden weg te verlaten, voor dat hij zich geheel in het verderf had gestort. Hij herinnerde hem bovenal vrijmoedig den toestand van zijne vrouw, zijne dochter en zijne zonen.

Het antwoord van COLERIDGE was eene treurige belijdenis van zijne vernedering; hij beschuldigde zich nog bitterder, dan zijn vriend had gedaan, maar liet hem tevens gevoelen, dat hij wanhoopte, om met eere zijne heerschappij over zich zelven te herwinnen, hem door zijne schandelijke gewoonte ontroofd, en dat hij geen ander hulpmiddel tegen zijne zwakheid zag, dan zelf zich in een krankzinnigengesticht te plaatsen. Ziet hier dat antwoord:

26 April, 1814.

»Gij hebt olie gegoten op de open wond van het geweten eens ouden vriends, COTTLE; maar het is vitrioololie. Ik heb slechts een oog geworpen op de eerste bladzijde van uwen brief en heb niet meer kunnen lezen, niet uit gramschap, God verhoede dat! maar ten gevolge van mijne physieke en morele smarten; want geen menschelijk vermogen kan meer lijden, dan ik lijd.

»Mijn oogmerk met u heden te antwoorden is, u de zaak bloot te leggen, zoo als zij werkelijk is. En vooreerst moet ik u zeggen, dat sedert tien jaren mijne zielsellende onuitsprekelijk is geweest, het gevoel van mijn gevaar ontzettend, maar de bewustheid van mijn misdrijf erger... o! veel erger, dan al het overige. Ik heb gebeden met het zweet van doodsangst op het voorhoofd, sidderende niet alleen voor de regtvaardigheid van mijnen Schepper, maar zelfs voor de barmhartigheid mijns Verlossers. »Ik had u tien talenten gegeven," zegt de Schrift; »wat hebt gij daarmede gedaan?"

»Ten andere, neergedrukt, als ik ben, door het gevoel van mijne akelige zwakheid, heb ik nooit beproefd, er de oorzaak van te ontveinzen of te verbergen. Integendeel, niet alleen heb ik alles met tranen en met al de bitterheid der schaamte aan vrienden verteld; maar ook bij twee gelegenheden heb ik twee jongelingen gewaarschuwd, eenvoudige kennissen, die er van gesproken hadden, om *laudanum* te nemen, en ik heb hun getoond, aan welke vreeselijke ge-

Digitized by Google

volgen zij zich blootstelden, door het afschrikkende verhaal van deszelfs uitwerking op mijzelven.

»In de derde plaats, schoon ik voor God de oogen niet kan opheffen, en schoon ik alleen daarom aan Zijne genade niet wanhoop, omdat ik daardoor eene nieuwe misdaad bij de andere zou voegen, zoo mag ik toch voor mijne medemenschen zeggen, dat ik door onkunde tot mijne vervloekte gewoonte ben verleid en weggesleept. Ik was sedert verscheidene maanden bijna aan huis gebonden geweest door zwellingen aan de knieën; ik las bij toeval in een medisch tijdschrift de beschrijving van een soortgelijk geval, of dat ik voor soortgelijk hield, en dat genezen was door eene wassching met *laudanum*, met bijvoeging van eene dosis, inwendig gebruikt. Het recept werkte op mij als een toovermiddel, als een wonder; ik kreeg het gebruik van mijne ledematen, mijnen eetlust, mijne vlugheid terug, en die beterschap duurde een paar weken; eindelijk, toen de prikkel zijne kracht begon te verliezen, kwam de ziekte terug, en ik nam weder mijne toevlugt tot het vooronderstelde geneesmiddel.... Maar ik kan die verschrikkelijke geschiedenis niet ten einde brengen. Het moge voldoende zijn te zeggen, dat ik toegegeven heb aan eene lafhartige vrees voor het lijden en den dood (God zij mij genadig!) meer dan aan eene verleiding tot genot, of aan de hoop, om aangename gewaarwordingen bij mij op te wekken. Integendeel, Mrs. MORGAN en hare zuster zullen getuigen, dat, hoe meer ik er mij van onthield, hoe meer mijne verbeelding hare vlugt nam, hoe levendiger mijn genot was, tot op het oogenblik, het verschrikkelijke oogenblik, als mijn pols begon te jagen, mijn hart te kloppen; en zoo groot was dan mijne verbijstering, zoo groot mijne ondragelijke onrust, dat ik in mijne verblinding en mijnen zielsangst uitriep, wat ik thans met eene ernstige en plegtige overtuiging herhaal: Ik ben te arm, om die kans te wagen.

»Had ik maar 200 pond, de helft om aan mijne vrouw te zenden, en het overige om mij in een krankzinnigengesticht te plaatsen, waar ik een' doctor zou hebben, om alles voor te schrijven, wat ik moest gebruiken, en een' oppasser, die mij gedurende twee of drie maanden niet uit het oog zou verliezen, (na verloop van dien tijd zou mijn leven of mijn dood zijn beslist) dan zou ik nog kunnen hopen.... maar op dit oogenblik heb ik geene hoop, geene! O, mijn God, hoe

Digitized by Google

gaarne zou ik mij onder behandeling begeven van doctor FOX in zijne inrigting! Want mijn geval is eene soort van krankzinnigheid, met dit verschil, dat het eerder eene ongesteldheid of eene geheele magteloosheid van den wil is, dan van de verstandelijke vermogens. Gij zegt mij, dat ik mij moet oprigten... zeg tegen eenen geraakte, die aan beide armen lam is, dat hij ze tegen elkander moet wrijven, en dat dit hem zal genezen. Helaas! zou hij u antwoorden, mijne kwaal is juist, dat ik mijne armen niet kan bewegen. Moge God u zegenen, gelijk uwen toegenenegen, maar zeer ongelukkigen

S. T. COLERIDGE."

Na de wisseling van eenige andere brieven over hetzelfde onderwerp, dacht JOSEPH COTTLE, overtuigd dat COLERIDGE geheelenal zijn verstand en zijnen vrijen wil had verloren, er ernstig aan, om hem bij zijn woord te houden, en hem in het gesticht van doctor FOX te plaatsen, zoodra hij door eene inschrijving onder vrienden een genoegzaam fonds tot eene lijfrente zou hebben bijeengebragt. Voordat hij daartoe overging, meende hij toch er over te moeten schrijven aan SOUTHEY; en deze achtte zich verpligt, om hem te zeggen, dat COLERIDGE hem bedroog met te verklaren, dat hij honderd pond noodig had voor de behoeften van zijne vrouw en zijne kinderen. Zijne vrouw en kinderen schenen hem volkomen onverschillig te zijn, daar hij hun nooit schreef nooit de brieven opende, die hij van hen ontving. »Inderdaad, COTTLE," schreef SOUTHEY, »de geheele verlegenheid van COLERIDGE, al zijne ellende naar ligchaam en ziel komen voort uit ééne en dezelfde oorzaak, zijne buitensporigheid in de opium, waarvan hij meer gebruikt, dan ooit iemand vóór hem. De MORGANS waren er, niet zonder moeite, in geslaagd, om er hem voor een' tijd af te brengen, en hij had met den moed de gezondheid herkregen. Maar hij is er op nieuw toe vervallen, zooals ik maar al te wel wist, voordat gij het mij schreeft. Misschien weet gij niet, dat, bij den hoogen prijs van de opium, de hoeveelheid, die COLERIDGE er van gebruikt, meer dan de som van 200 pond zou verzwelgen, die gij hem bij inteekening wilt bezorgen. Hij voegt daarbij een ontzettend groot gebruik van sterke dranken. Dat is de oorzaak van zijn ligchaamslijden. Indien men zich over iets moet verwonderen, het is daarover, dat hij nog leeft. Er zijn slechts twee redenen, waarom men

Digitized by Google

eene dergelijke inteekening kan openen; het is, wanneer hij, ten wiens behoeve zij geschiedt, niet in staat is om zichzelven te helpen, of wanneer zijn arbeid hem geen geld opbrengt. COLERIDGE is in het eene noch in het andere geval. Voorslagen op voorslagen zijn hem door de boekverkoopers gedaan. Hij is even geschikt om te schrijven als ik het ben, en hij zou even goed betaald worden als ik, voor alles, wat hij wil doen. Ik zal u twee tijdschriften noemen, de *Quarterly* en de *Eclectic*, waarin hij zou kunnen schrijven tegen tien guinjes per blad. Wat de eerste betreft, ik zou het voor hem bewerken; voor de laatste dringt men hem om medewerker te worden. *Hij belooft altijd en doet niets.*"

SOUTHEY eindigde met te verklaren, dat COLERIDGE niets beters doen kon, dan zich naar hem te begeven, bij wien hij als lid des gezins zou worden opgenomen. »Hier kan hij werken zonder eenige vrees voor zijn oogenblikkelijk onderhoud. Om in ruimte en gelukkig te leven, ontbreekt hem niets, dan dat hij de opium vaarwel zegge en een gedeelte van zijnen tijd bestede aan de volbrenging van zijne pligten. Vier uren daags zouden genoeg zijn."

Helaas! het was onmogelijk, COLERIDGE over te halen, om naar SOUTHEY te gaan, in het midden der zijnen, om er te leven en te werken, gelijk zijn schoonbroeder aanduidde. Hij sprak er nog lang van, om zich naar een gekkenhuis te begeven; later kwam het in hem op, om zichzelven aan COTTLE voor te slaan tot het oprigten van eene dagschool te *Bristol*, terwijl hij den nacht in een dakkamertje zou doorbrengen. Hij had nog maar een laatst voorschot van 30 of 40 pond noodig, om zijne achterstallige schulden af te doen, en hij zou dan eindelijk van alle zorg ontheven zijn. »Maar," voegde hij er bij, »ik kan, gelijk de fabel zegt van den nachtegaal, niet zingen met een doorn in het hart." Laatste uitvlugt, laatste misleiding, waardoor COTTLE zich niet wilde laten bedriegen. En toen hij zich vergenoegde met COLERIDGE vijf pond benevens eene herhaalde vermaning te zenden, verwijderde deze zich, *zonder hem meer te antwoorden.*

De geheime zelfmoord van dezen buitengewonen man duurde echter nog twintig jaren; een lange tijd van ligchaams- en zielelijden! Het bedwelmende middel verschafte hem slechts eene voorbijgaande dronkenschap ten koste van eene vermeerdering van zijnen jammer en zijne gewetensknagingen; de tusschenpoos tusschen zijne misdadige droomen was eene

Digitized by Google

worsteling tegen de ellende; en de man van stoute verbeelding zag zich somtijds gebragt tot de ellendigste listen, om den een tot medelijden te stemmen, en de waakzaamheid van den ander te bedriegen. Met zijne eigene toestemming had de Heer WADE den dichter onder het opzigt geplaatst van iemand, die hem dag noch nacht mogt verlaten, in zijne kamer sliep en hem op zijne wandelingen vergezelde. Zij stonden te zamen op de kaai te *Bristol*, toen COLERIDGE tegen zijnen bewaker zeide: »Dat is een Amerikaansch schip." — »Gij bedriegt u," zeide de ander. — »Ik ben er zeker van," herhaalde COLERIDGE; »maar doe mij het genoegen, en ga het zelf aan boord vragen." De oppasser deed het, en COLERIDGE snelde inmiddels den winkel van een' drogist binnen, zeker bij hem wel bekend, en vulde er zijne flesch met *laudanum*. Toen zijn bewaker terugkwam, gaf COLERIDGE toe, en erkende, dat hij het mis had gehad.

Het is hard om te zeggen, maar ondanks al het wezentlijke of vooronderstelde onregt, door den boekhandel jegens schrijvers gepleegd, is er toch bezwaarlijk eenig groot talent geweest, dat niet door eigene schuld ongelukkig is geworden, door geheime of openbare gebreken, ijdelheden of schandelijke zwakheden, die zoo wel tot armoede als tot vernietiging van de schitterendste vermogens leiden. Het voorbeeld van COLERIDGE heeft dit merkwaardige, dat zijn zinnelijke hartstogt hem toch iets van zijn geestdrijvend en godsdienstig karakter deed behouden; hij redeneerde als wijsgeer zeer logisch over zijne dwaasheid, hield zich als theoloog met zijn berouw bezig, haalde teksten uit den Bijbel tegen zichzelven aan; en, terwijl hij voornam, om het voorbeeld van zijn leven na zijnen dood als eene soort van boete aan anderen voor te houden, deed hij lafhartig en huichelachtig geene enkele poging, die hem had kunnen redden.

Wij hebben gezien, dat hij zich in een krankzinnigenhuis wilde laten opsluiten; hij eindigde met zich in den kost te besteden bij eenen heelmeester, den Heer GILMAN, te *Highgate* bij *Londen*, die hem, zoo het schijnt, zonder kostgeld ontving, tevreden met zijn gezelschap, en wien het ook gelukte hem eenigzins tot matiging te brengen. Hij schreef den volgenden brief aan den Heer WADE, een van zijne vrienden te *Bristol*, die dezen aan JOSEPH COTTLE mededeelde:

»Mijn waarde Heer! want ik ben onwaardig, om eenig eerlijk man met den naam van *vriend* te noemen, en u minder

Digitized by Google

dan iemand anders, nadat ik van uwe gastvrijheid en uwe toegenegenheid misbruik heb gemaakt. Neem intusschen mijne bede om de vergiffenis aan, die ik behoef, en om uwe gebeden, die ik voor mij inroep.

»Stel u eenen armen ellendeling voor, die gedurende een aantal jaren zijn lijden heeft zoeken te verdrijven door eenen gedurigen terugkeer tot de misdaad, die het te weeg bragt. Stel u eene ziel voor in de hel, bezig om voor anderen den weg ten hemel te banen, waarvan hij zelf zich heeft uitgesloten. Met één woord, stel u alles voor, wat het ellendigst, het verlatenst, het wanhopendst is, en gij zult eenig denkbeeld hebben van mijnen toestand, voor zooveel een braaf mensch dat hebben kan.

«Ik meende vroeger, dat het een al te streng woord was van den Apostel JACOBUS: »wie in één ding struikelt, is schuldig aan alle." Maar ik ondervind er heden de verschrikkelijke en ontzettende waarheid van. In die ééne misdaad van het *opium*, aan hoe vele misdaden heb ik mij schuldig gemaakt! Ondankbaarheid jegens mijnen Schepper, onbillijkheid jegens mijne weldoeners, onnatuurlijke wreedheid jegens mijne arme kinderen, schandelijk verbreken van mijne herhaalde beloften, en al te dikwijls dadelijke leugen!

»Na mijnen dood verlang ik stellig, dat een volledig en uitvoerig verslag van mijne ellende en hare schuldige oorzaak openbaar worde gemaakt, opdat er althans eenig goed voortkome uit dit ontzettend voorbeeld!

»Moge de almagtige God u zegenen en medelijden hebben met uwen altijd toegenegen en in den grond des harten dankbaren

S. T. COLERIDGE."

De goede JOSEPH COTTLE beschouwt dien brief als eene voldoende boete voor de onbekeerlijkheid van zijnen vriend tot den einde toe. Ja, misschien voldoende voor alle anderen behalve voor zijn gezin, aan hetwelk de terugkeer van COLERIDGE in hun midden die vernedering na den dood had kunnen besparen. Men kan het moeijelijk begrijpen, dat zulk een helder verstand eene dergelijke capitulatie des gewetens zich heeft kunnen voorstellen als een middel, om zijnen vrede te maken met God en met de menschen. Maar zoolang fraaije praters, gelijk COLERIDGE er een was, toehoorders vinden, leven zij in dien wonderkring, gelijk de salamander der fabel in zijn element; hij had zulk eene be-

Digitized by Google

tooverende kracht in zijne redenen, dat hij telkens nieuwe vrienden vond. Maar na alles, wat hij heeft geleverd, hetzij onder den invloed zijner natuurlijke ingeving, hetzij onder dien van zijne kunstmatige dronkenschap (een zijner dichtstukken, *Kubla Khan*, werd vervaardigd en gedicteerd gedurende een zijner droomen) is hij toch een van die menschen gebleven, die grooter zijn door de hoop, die zij opwekten, dan door hare verwezentlijking. In proza en poëzij is het een fragmentarisch genie. Maar al had hij door eenig belangrijk werk aan de verwachting van zijne bewonderaars beantwoord, wie zou zulk eenen roem begeeren tot den prijs van de ellende en zedelijke verlaging, waaraan COLERIDGE den moed niet had zich te onttrekken noch voor zijn gezin noch voor zijne vrienden noch voor zichzelven? De hand uit te steken, om aalmoezen te ontvangen, nu eens in den vorm van inteekeningen, dan van voorschotten van boekverkoopers, dan van geld, van vrienden geleend, dat moet reeds zwaar vallen aan den trots des dichters, wanneer het geschiedt om zijn gezin te voeden, zelfs dan, wanneer hij aan zijne schuldeischers den waarborg kan aanbieden van zijnen ijver. Maar bedelen met de bewustheid van een onverbeterlijk gebrek en van eene laffe traagheid!.... o, wij begrijpen de gewetensknagingen van COLERIDGE, en, terwijl wij hem veroordeelen, onthouden wij hem toch ook ons medelijden niet!

GESCHIEDKUNDIG OVERZIGT DER NOORDPOOL-EXPEDITIËN TOT OP JOHN ROSS.

Het onzekere lot van den wakkeren Kapitein FRANKLIN heeft op nieuw het oog van het grootere publiek op de onvruchtbare Noordpool-streken van onzen aardbol gevestigd, en niet enkel de wenschen van *Engeland*, maar die der geheele beschaafde wereld vergezellen de drie expeditiën, wier uitrusting 25,000 pond sterling kost, en die *Engeland* gereed staat om uit te zenden, ten einde, zoo mogelijk, zijne stoute reizigers nog van den ondergang te redden. Niet ongepast komt ons dit oogenblik voor, om een overzigt te geven van de vroegere Noordpool-expeditiën. Tot grondslag onzer histo-

Digitized by Google

rische schets van de belangrijkste Noordpool-reizen, vooral van die, welke naar de zijde van *Spitsbergen* en *Nowaja Semlja* (*Nova Zembla*) werden ondernomen, nemen wij een werk, dat op het vasteland misschien weinig bekend is, namelijk *A voyage of discovery towards the North Pole etc. by Capt.* BEECHEY.

Kapitein BEECHEY vergezelde Kapitein BUCHAN, die in het jaar 1818 te gelijk met JOHN ROSS tot ontdekking van de Noordpool werd uitgezonden. De expeditie bereikte haar doel niet; en de spoedig daarop volgende belangrijke resultaten, welke ROSS verkreeg, benevens onderscheidene andere uitwendige omstandigheden, schijnen Kapitein BUCHAN bewogen te hebben, om niets over zijne reis publiek te maken, tot dat eindelijk in 1843 Kapitein BEECHEY besloot, om het gewigtigste naar zijn gehouden dagboek in het licht te geven. Men vindt daarin tevens een historisch overzigt der belangrijkste vroegere pogingen, om *Indië* langs eenen noordwestelijken zeeweg te bereiken, en dat overzigt dient tot grondslag van onze schets.

Met het omzeilen van *Afrika* was de weg ter zee naar het land der specerijën, des gouds en der paarlen gevonden, waarmede vooral MARCO POLO het westelijke *Europa* had bekend gemaakt. *Venetië*, *Genua* en *Florence* verloren den alleenhandel met het Oosten. De stoute ondernemingsgeest van Prins HENDRIK van *Portugal* had de spooksels van het onbekende Zuiden, van »de zee der duisternissen" verdreven; en als eene grootsche, zijne eeuw beheerschende gestalte staat COLUMBUS, toegerust met den rijkdom der kennis, met stoutheid en onwankelbare volharding, op de onbestemde grensscheiding, waar de middeleeuwen en de nieuwere tijden zich met elkander vermengen. De uitkomst, die hij verkreeg, was »eene verovering door nadenken," hetgeen zijn tijd zelf niet begreep. Naauwelijks echter had hij de onmetelijke watervlakte, het *mare tenebrosum*, bedwongen en aan den menschelijken wil dienstbaar gemaakt, of alle Zeemogendheden van *Europa* haastten zich, om het meestmogelijke nut van de verrassende en bewonderenswaardige ontdekking te trekken. Geweldig spoet het HENDRIK VII, dat hij de gelegenheid van de hand had gewezen, die COLUMBUS zelf hem had aangeboden.

Digitized by Google

De landen in de nabijheid van den equator waren voor *Engeland* door zijne eigene schuld gesloten; daarom werd aan den zeevaartkundige SEBASTIAN CABOT de last opgedragen, om eenen weg naar *Cathay* en *Oostindië* te zoeken ten noorden van de landen, welke door de *Spanjaarden* waren ontdekt. CABOT zeilde in het voorjaar van 1497 uit *Engeland*, en vond wel dien weg niet, maar werd daarentegen de eerste historisch bewijsbare ontdekker van *Newfoundland* en de Amerikaansche kust tot aan *Florida*, zonder dat men de waarde dezer ontdekking in hare geheele belangrijkheid bevroedde. Zij geraakte in vergetelheid, totdat eindelijk na langen slaap de Engelsche ondernemingsgeest op nieuw ontwaakte, en het opzoeken van eenen noordelijken weg naar *Indië* het doelwit der uitstekendste geesten werd. Deze weg, daarover was men het eens, kon slechts langs de noordkust van *Europa*, ten noorden van het pas ontdekte vaste land van *Amerika*, of regtstreeks over der pool, liggen; de een zoo wel als de ander moest door het hart de poolstreken voeren, door wateren, bedekt met ijsbergen, waarop de wolken onafgebroken sneeuwmassa's nederwerpen.

Neemt men den stand der zeevaartkunde, de gebrekkigheid der toenmalige vaartuigen in aanmerking, dan moet men volkomen met HAKLUIT instemmen, dat het besluit, om deze stormachtige en met ijs bedekte zee over te steken, evenveel moed vooronderstelt, als het denkbeeld, om de uiteinden der bekende wereld met elkander in verband te brengen; en de roem van de eerste ontdekkers eener zee aan gene zijde van de *Noordkaap*, waarvan men tot dien tijd toe geene bepaalde kennis had, en ook van eenen doortogt naar het magtige Russische rijk door de baai van *St. Nicolaas* en de *Dwina* geweest te zijn, zal in alle tijden even zeker aan *Engeland* worden toegekend, als *Portugal* nooit den roem kan verliezen van aan gene zijde der *Kaap de Goede Hoop* eene zee gevonden te hebben; als aan de *Italianen* en *Spanjaarden* nimmer de eer kan worden betwist, dat zij onbekende landen vele honderd mijlen westelijk en zuidwestelijk van de straat van *Gibraltar* en de *zuilen van Herkules* hebben ontdekt. Moge de uitkomst ook niet even schitterend zijn geweest, de onderneming vorderde

Digitized by Google

denzelfden moed; men huivert schier terug voor de herinnering der gevaren, waarin zich deze moedige ontdekkers stortten.

Het stoute denkbeeld, om de Arctische Zee aan de belangen van *Engeland* dienstbaar te maken, behoort aan ROBERT THORN, die, met gewigtige en overtuigende gronden, HENDRIK VIII tot het besluit bragt, om de door CABOT aangevangene ontdekkingen tot aan de Noordpool voort te zetten. De Koning zond in 1527 twee goede schepen, welbemand en geproviandeerd, uit, om nieuwe landen op te zoeken. De uitslag van deze reis, de eerste, die ondernomen werd, om eenen doortogt over de Noordpool naar *Oostindië* te vinden, is voor ons verloren gegaan, gelijk HAKLUIT zegt, »door de traagheid en zorgeloosheid der toenmalige schrijvers, die in allen gevalle meer ijver hadden moeten betoonen, om de groote daden hunner natie op te teekenen." De schepen rigtten hunnen koers naar het noordwesten, stuurden, na lange omgedoold te hebben, eene gevaarlijke golf tusschen *Groenland* en *Newfoundland* in, waar een der vaartuigen werd verbrijzeld, terwijl het andere, nadat het kaap *Breton* had aangedaan, in den herfst van hetzelfde jaar naar *Engeland* terugkeerde. Hoe schitterender en overspannener de hoop geweest was, die men van de onderneming had gekoesterd, des te grooter was de teleurstelling, door het mislukken opgewekt; en deze was zeker de oorzaak, dat er 25 jaren verliepen, voordat eene nieuwe poging ter sprake kon komen.

Tot aan het jaar 1553 was, gelijk ook PURCHAS vooral aantoont, de handel van *Engeland* meer en meer in verval geraakt. Toen gaven de onmetelijke rijkdommen, die *Portugal* en *Spanje* jaarlijks uit de beide *Indiën* trokken, aan den ondernemingsgeest der *Engelschen* den in de gevolgen allerbelangrijksten stoot. Het besluit, om nogmaals te beproeven, of zich niet door de met ijs bedekte zee een weg naar *Cathay* en *Oostindië* liet banen, werd, ondanks het hinderlijke en drukkende monopolie der *Hanse* opgevat. EDUARD VI liet de drie schepen *Bona Esperanza*, *Edward Bonaventura* en *Bona Confidentia* uitrusten, en gaf het opperbevel aan Sir HUGH WILLOUGHBY; terwijl RICHARD CHANCELLOR tot opperloods, CORNELIUS DURFORTH en STEVEN BURROUGH tot kapiteins werden benoemd. Den 10 Mei 1553 verlieten

Digitized by Google

de schepen *Deptford*, kwamen in de nabijheid van het eiland *Röst* (*Lofodden*) ten anker, en zeilden eindelijk *Noorwegens* Noordkaap om. Hier werd de *Bonaventura* door eenen storm van de overige schepen afgeslagen; terwijl de Admiraal koers zette naar *Wardöchus;* eene haven, die, in het geval dat de schepen van elkander raakten, als verzamelplaats was aangewezen. Op den 14 Augustus, des morgens vroeg, werd van het admiraalschip, dat de breedte van 72° had bereikt, tegen oost ten noorden, 160 zeemijlen van *Segnam*, land ontdekt. PURCHAS zegt, dat het *Spitsbergen* geweest is. Daarmede echter is in strijd, niet alleen het dagboek van den Admiraal zelven, maar ook de ligging van *Spitsbergen* met betrekking tot *Segnam*. Aanvankelijk was de koers van het admiraalschip voortdurend noordoostelijk, vervolgens zuidoostelijk; daarna wendde WILLOUGHBY zich drie dagen noordwaarts, en stuurde toen zuidzuidoost. Is bij WILLOUGHBY de breedte op den dag der ontdekking juist opgegeven, dan moet het ontdekte land *Nowaja Semlja* geweest zijn; is daarentegen de afstand van *Segnam* juist, dan moet het de kust van *Lapland*, in den omtrek van *Swëtoi Nos*, aan de monding van de *Witte Zee*, zijn geweest. Neemt men het laatste aan, dan zou de dwaling in de berekening niet minder dan 3° bedragen, hetgeen zeker te veel is, om de waarschijnlijkheid voor zich te hebben, vooral omdat WILLOUGHBY overigens in zijne breedteberekeningen vrij naauwkeurig is. Zeker ligt dus de fout in de opgave des afstands, en het ontdekte land was *Nowaja Semlja;* de afstand van 160 zeemijlen moet in 230 worden veranderd; eene fout, die des te ligter kon insluipen, omdat de dagen vóór de ontdekking zeer stormachtig en onbestendig geweest waren en het schip her- en derwaarts was gedreven.

WILLOUGHBY zeilde met de *Bona Confidentia* van dit nieuw ontdekte land tot aan den 75sten graad noorderbreedte, en keerde van daar, naardien zijn schip onderscheidene lekkaadjen had gekregen, naar de kust van *Lapland* terug, zonder dat hij *Wardöchus* aandeed. Hij kwam in eene haven aan den mond van de *Arzina* ten anker. Het land was onbewoond; de schepen vroren weldra vast, en toen in den volgenden zomer eenige visschers die plek bezochten, vonden zij Sir HUGH WILLOUGHBY met de zijnen bevroren. RICHARD

Digitized by Google

CHANCELLOR had met de *Bonaventura* gelukkig *Wardöchus* bereikt, was vervolgens, toen de Admiraal niet verscheen, op nieuw in zee gestoken, was eindelijk in de baai *St. Nicolaas*, thans *Archangel*, ten anker gekomen, had met de bewoners nadere betrekkingen aangeknoopt, van daar eene reis naar *Moskou* ondernomen, waar de Koning hem zeer vriendelijk ontving, en had door dit bezoek den grond gelegd tot het handelsverkeer tusschen *Engeland* en *Rusland*, dat met weinig afbreking tot onze dagen toe heeft stand gehouden en voor *Engelands* handel en nijverheid van groot belang is geweest. Bij het aanbreken van de lente keerde hij naar *Engeland* terug. De gelukkige uitslag van CHANCELLOR's reize verzachtte althans eenigzins den treurigen indruk, dien het weldra niet meer twijfelachtige noodlot van Sir HUGH WILLOUGHBY had gemaakt. De uitlokkende uitzigten op handelsvoordeelen met *Archangel* en *Rusland* in het geheel riepen eene nieuwe expeditie in het leven, die onder het opperbevel van CHANCELLOR werd gesteld; terwijl te gelijker tijd ook STEPHEN BURROUGH den last ontving, om den noordelijken weg naar *Cathay* op te sporen en zoo mogelijk tot aan de rivier *Ob* door te dringen.

Hij verliet in April 1556 den *Theems* en ontdekte den 25 Julij *Nowaja Semlja*, en kort daarop de straat *Waaigat*, waar hij onderscheidene Russische walrusvangers vond en tevens met de eerste *Samojeden* in aanraking kwam. Daar hij evenwel den 22 Augustus alle hoop moest opgeven, om dat jaar nog in de rigting van het oosten verdere ontdekkingen te kunnen doen, besloot hij terug te keeren, waartoe hem vooral de ongemeen hevige noordoostelijke stormen en de groote, ontzettende ijsmassa's bewogen, die zij ontmoetten. BURROUGH bereikte *Engeland* weder, maar CHANCELLOR niet, die, nadat hij de handelsbetrekkingen met *Rusland* nog naauwer had vastgeknoopt, op den terugtogt schipbreuk leed en met zijne geheele manschap verloren ging.

Tusschen de terugkomst van BURROUGH in 1557 en de volgende noordoostelijke expeditie in 1594 liggen de drie reizen van Sir MARTIN FROBISHER naar *Labrador*, waarbij hij ook de straat ontdekte, die zijnen naam draagt. Van zijne eerste reize bragt hij erts mede naar *Engeland*, dat, volgens het onderzoek van metaalsmelters, veel goud bevatte; eene ont-

Digitized by Google

dekking, die ook tot de tweede en derde reis aanleiding gaf, waarmede men het plan verbond, om in den omtrek van *Frobisher*-straat een etablissement ter bearbeiding van de mijnen op te rigten. Het verlies van een der schepen met proviand, en vooral ook de geringe gehalte aan goud, die het erts werkelijk bevatte, deed de geheele onderneming spoedig in vergetelheid geraken.

(*Het vervolg en slot in het andere N°. voor deze maand.*)

CORNELIS VAN OVERSTEGE.

WITSEN GEYSBEEK weet, blijkens zijn *Biogr. Anth. Crit. Woordenb.*, D. V, bl. 39, nopens dezen dichter niets te vermelden, dan dat hij een dichtbundeltje heeft in het licht gegeven, hetwelk door BALEN vermeld wordt. 1) Daar het niet in het plan lag van den Heer VAN DER AA, noch in het plan schijnt te liggen van zijn' Vervolger in den *Konst- en Letterbode*, 2) van dichters te gewagen, wier namen door WITSEN GEYSBEEK genoemd zijn, willen wij zijn kort berigt, of liever dat van BALEN, uitbreiden, te meer wijl het gemelde bundeltje tegenwoordig onder de *libri rariores* gerangschikt wordt. Onze dichter was een afstammeling uit een deftig *Dordsch* geslacht, dat aanzienlijke regeringsposten bekleedde. 3) Zoo werd zijn vader WILLEM VAN OVERSTEGE WILLEMSZ. achtereenvolgende Acht, Raad en Schepen van *Dordrecht*, 4) Hoogheemraad van den *Alblasserwaard*, Watergraaf in den *Nederwaard*, Hoogdijkheemraad van verschillende polders. Zijne moeder was BARBARA VAN REIJEN, 5) dochter van JOHAN, Schout en Kastelein der vrije Heerlijkheid *Oosterhout*. Volgens de gewoonte van die dagen volgde de zoon den vader in de meeste ambten op, of verkreeg hij andere waardigheden, die in aanzien en inkomen aan dezelve gelijk stonden. Zoo ontmoetten wij hem als Welgeborene of Mansman van den Hove en Hooge-vierschaar van *Zuid-Holland*, Watergraaf in den *Nederwaard*, Dijkgraaf op den grond van de *Myle* en de *Crabbe* in den *Zuidpolder* van *Dubbeldam*, Heemraad van *Oud-Dubbeldam* en den *Merwede*-polder, Hoogdijkheemraad van *Mijnsheeren land van Moerker-*

Digitized by Google

ken enz. Hij huwde den 7 Maart 1649 met JOHANNA COOLS, van haars vaders grootmoederszijde uit het huis van *Lek* en *Bergen*, 6) en hertrouwde 9 van wijnmaand 1654 met ELIZABETH, dochter van Mr. JACOB LE PETIT, bewindhebber der O. I. Compagnie ter kamere van *Amsterdam*. Zijne dochter MARIA 7) (van andere kinderen vind ik niets) huwde Dr. JOHAN SNELLEN, Medicijn ordinaris der stad *Dordrecht*, die 2 Junij 1673 kinderloos stierf. Onze dichter overleed den 19 van wijnmaand 1662. Zijne afbeelding, in 1661 door G. G. PENA gegraveerd, vindt men bij BALEN met dit onderschrift van A. VAN NISPEN: 8)

»*Heer* OVERSTEGE *hier: die om kort-scherpe taal*
»*In Holland werdt benaamt den tweden Martiaal.*

De lezer oordeele zelf, of OVERSTEGE dien naam verdiende. Doch eerst een woord over het boekske, dat hem dien naam bezorgde. Het heet: *Wereldlyke en geestelyke Poëzy. Tot Dordrecht. Ter drukkerye van* GILLIS HEBRING *tegen over de Lomberde-brug. In 't jaar* 1661 12°., is opgedragen aan 's mans neef DIRK VAN ZEVENDER, Schout der vrijheid van *Rozendaal* en *Nispen*, in lofdichten door R. DE CARPENTIER, C. DE BEVERE, J. VAN SOMEREN, JOH. OSORIN geprezen, in vijf afdeelingen, *Jufferpligten*, *Bruilofsdigten*, *Lofdigten*, *Puntdigten*, *Geestelikke Gedigten*, verdeeld, en bevat ten slotte eenige gedichten van zijn tweede gade LE PETIT. Vooraan vindt men zijne afbeelding, met hetzelfde onderschrift, en aan den linkerhoek zijn wapen, dat bij BALEN niet gevonden wordt. 9) Uit de Voorrede blijkt, dat deze de tweede en vermeerderde druk, en dat zijne poëzij door velen, die hij *vijzers*, *waanwijzers*, *alle dingen misprijzers* noemt, gelaakt is. Onder den titel van *Jufferpligten* vindt men gedichten enz. op eenige zijner vriendinnen, meest Dordsche juffers, b. v.

Grafschrift voor MARGRIETE DE VRIES.

Nooit Ooster-peerel heeft in zulken glantz ontfonkt,
Als Deëz met lighaam 't graf, en sieł 't gestarnt oppronkt.

Digitized by Google

Grafschrift voor de Dood-belaggende Juffrouw ADRIANA SCHOOR.

Hier leit Juffrouw ARIANA SCHOOR;
Sy leunde op haar' jonge gloor,
En lagte om des doods vermogen;
Maar sy, die geenen ouderdom,
Nog ook de aller-prilste blom,
Ziet met het minst' mêdogen aan,
Heeft ook de preutze ADRIAAN
Op 't swakke schoor te swaargewogen.

Ook van de *Lofdigten* volgen een drietal proeven:

Op de afbeelding van JACOB BORSTIUS, *Dinaar Kristi tot Rotterdam.*

Met levendige stemm', die 't klare, ware woord
» Van Godes wet uitdonderd,
Staat hier geraakt, volmaakt in alles, als 't behoort,
» Syn stemme uitgesonderd.

Op de nieuwe Beurs te Dordrecht.

De beurs van Amsterdam (de Peerel van Europe,
De krone van ons land) en staat hier niet té zien.
Wij hebben niet-te-min, tot meerder voorspoed, hope.
't Beginn' voor eerst is goed, en 't verder kan geschien.

Wij gaan thans over tot de *Puntdigten*, wier voortreffelijkheid zijne tijd- en stadgenooten zoo zeer roemden, en die hem den naam van *tweeden* MARTIAAL verwierven.

Punt-en-steekdigt.

Een punt-digt, dat en raakt maar even in het vel;
Een steek-digt, met syn staart, steekt als een slang zó fel.
Die t' ongeagt, van my, myn poëzy, dan spreken,
Hier werden met den punt of slange-staart gesteken.

Digitized by Google

Op den alle-gemenen toegang in Landen en Steden.

Wil ymand, hoe het gaat, te land en in dé steden?
Die minst verrigt den pligt in ampten en in eeden,
Die regten, reên en zeên, t' onregt verdraeien kan,
't Gemeene rukt en plukt, dat is een fraeien man.

Aan eenige hedendaagsche Ouden Adel-Snorkers: en egter de Ridderschap van St. Michiel om belaggelik gering geld kopende.

Gy roemt, uit uwe Stamm', van over vele jaren,
Te zyn een edelman, uit 't een' of ander' Land;
En egter, kunt gy niet uw' glori-zugt bedaren,
Maar trekt uit Vrankryk nog den Ridderlikken band.
Zyt g' een' oud' Edelman? Wat hoeft g' een Ridders Orden,
En nog van Sint Michiel, op heden te gemeen:
En die wel om syn geld kan kopen eenen Jorden,
Ja, die geen vromigheid nog deugde oit bescheen'.
Niet dat berispe, die door kloeke Oorlogs-daden,
Gezantscap, of verstand, verkrygen dezen staat.
O neen! dat verr' van my, die syn te regt beladen
Met deze Ridder-eer', ook boven haat en smaat;
Maar, die zó on-waard' syn dien halse-band te dragen,
Gelyk een' Zogg' of Dogg' het edele gesteent,
En die zó snorken op haar' Adel oud van dagen;
Op deze Ezel-liên heb ik dit Vers gemeent.

Van de *Geestelikke Gedigten* alleen deze proef:

Weder-staat het begin.

» Tré 't Basiliscus ey by tyde met den voed,
» Opdat het niet en werd' een adderen-gebroed:
» Wilt ook, ô mensch! in tijds dé zonde van u wyzen,
» Opdat té laat 't een quaad uit 't ander niet mag ryzen.

Overstege behoorde tot de zoogenaamde dichterenschool, die zich, sedert het verblijf van cats aan de *Merwe*, te *Dordrecht* vormde, en waartoe eene reeks van mannen behoor-

Digitized by Google

de, wier namen alleen uit de werken hunner stadgenooten bekend zijn, doch ook de VAN SOMERENS, VAN NISPENS, LYDIUSSEN, HOOGSTRATENS, BEAUMONT, VAN DE MERWEDE en anderen onder hare voedsterlingen telde. Van velen hunner vindt men lofverzen op OVERSTEGE's poëzij; anderen bezongen zijne beide huwelijken; zelfs droeg ADRIAAN VAN NISPEN hem zijn *Grieksche Venus* op. OVERSTEGE spaarde van zijnen kant ook het wierookvat niet, en toonde dat hij niet minder *laag-vleijend* dan *kort-scherp* kon zijn.

G. D. J. SCHOTEL.

1) *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 221, 222.

2) Het is te bejammeren, dat deze belangrijke opgave van een mijner tegenwoordige Stadgenooten niet afzonderlijk, als een Toevoegsel op beide Woordenboeken, is in het licht gekomen.

3) In een oud klepboek vind ik vermeld ADRIAEN VAN OVERSTEGE, JACOBSZ., Burgemeester, die in 1473, na tweemaal met de klok te zijn ingedaagd, van zijn ambt werd ontzet, omdat hij zonder verlof buiten de stad was gegaan en vernacht had.

4) Tusschen 1635 en 1653. Zie BALEN, bl. 1299.

5) Heer WILLEM huwde eerst MARIA DE WIT, geb. 11 Mei 1589, dochter van CORNELIS en JACOMINA VAN BEVEREN, bij welke hij eene dochter (CORNELIA) won, 8 Junij 1617 overleden. Na den dood zijner vrouw, 21 Julij 1616, hertrouwde hij, 16 Aug. 1619, met BARBARA VAN REIJEN, dochter van JOHAN en N. MEULEN, die hem eene dochter schonk (CORNELIA, in 1648 gehuwd met den Notaris CORNELIS VAN BIJWAARD, Schepen, Raad en Acht der stad *Dordrecht*, bij welke hij kinderen kreeg. BALEN, bl. 937, 1299. Zijn zoon CORNELIS werd ontvanger van het adellijk Sticht van *Senwijnen* in *Gelderland*. (*Poësy*, bl. 60.)

Digitized by Google

6) *Poëzy*, bl. 17, 22, 23.

7) Deze werd in een klooster te *Antwerpen* opgevoed, hetgeen zoo euvel door den Kerkeraad werd opgenomen, dat hij OVERSTEGE het H. Avondmaal ontzegde.

8) Over de VAN NISPENS heb ik eene Verhandeling gegeven in het *Jaarboekje voor Dordrecht*, 1840. (Dit Jaarboekje heeft slechts twee jaren, 1840, 1841 beleefd. Ten dage van OVERSTEGE stelden de *Dortenaren* meer belang in dergelijke Mengelingen van proza en poëzij hunner stadgenooten, waarvan eene menigte liedeboekjes en andere kleine geschriftjes blijken zijn.)

9) Wel echter bladz. 1299.

JOSSELIJN IN HET SEMINARIUM.

(Uit DE LAMARTINE'S *Jocelyn*.) (*)

Wanneer in 't avonduur de zwarte kloosterzuilen,
Allengs omschemerd, in de schaduw zich verschuilen,
  En 't heilige gezin, na 't laatste kerkgebed,
  Zich in de zaal verspreidt, en elk zich nederzet
Om fluistrend met een vriend de taal van 't hart te spreken;
Dan, stil en onbemerkt der broedrenkring ontweken,
  Waarin ik vreemdling bleef, wijl 't blakende gemoed
  De borst, die kalmer sloeg, te koud vond voor zijn gloed,
Dan zoek ik Hem, die al wat liefde voor Hem ademt
Met de eigen liefde, waar 't voor vatbaar is, omvademt,
  En in de duisternis des nachts, die mij omsluit,
  Stort ik mijn boezem in Zijn tempel voor Hem uit.

O Ossian, hoe heeft mij 't hart in vroegre dagen
Van lust, bij 't luistren naar uw harpgezang, geslagen!
  Uw weemoedwekkend lied was lieflijk in mijn oor.
  Vaak doolde ik eenzaam, als gedreven in uw spoor

(*) Zie *Mengelw.* 1847, N°. XVI, bl. 757.

Digitized by Google

En door uw galm gelokt, in 't buldrend winterweder,
Het sombre pijnbosch en de bergrots op en neder,
In 't holst der wildernis, die nooit een voet betrad.
De stormvlaag blies den dood in 't krimpend heuvelblad,
Of joeg 't, reeds vaal verdord en warlend opgevlogen,
De wolken in, terwijl mijn haarlok me over de oogen
En 't aanschijn wapperde; uit den stroom, die bij zijn val,
Als ijzende op 't gezigt van 't onderliggend dal,
Een luid gehuil hief of het donderde, en de rotsen
Deed rooken van zijn schuim en daavren van zijn klotsen,
Vloog 't water, vlok bij vlok, mij bruisende om den voet
Op 't glibbrig mos; gelijk het pluimriet, in den vloed
Geslingerd, kromden zich de zwaar gestamde dennen
Den rand der klippen af, die de aadlaar op zijn pennen
Voorbijvoer, en de sneeuw, ontrold aan 't schuddend hout,
Stoof me over 't hoofd, terwijl de nevel, kil en koud,
Die ronddreef in 't gebergte en om zijn kruinen krulde,
Me, als Morvens kroost, de kaak in glinstrend ijswit hulde.
Wanneer dan, eensklaps, uit de mistwolk, die 't betoog,
Een waatrig zonnelicht het graauwe zwerk doorvloog,
En bij die flikkering, zoo ver mijn oogblik strekte,
Een peillooze afgrond aan mijn voeten zich ontdekte;
O dan, in 't innigste getroffen en ontroerd
Door 't grootsche schouwspel, dat me omringde; dan, vervoerd
En overweldigd door het wonderbaarst vermogen,
Dan stond ik, 't hart beklemd en kloppende, mijne oogen
Vol tranen, 't oor geboeid aan 't stroom- en stormgeluid
In 't galmend rotsgebergt; dan breidde ik de armen uit,
En streefde, als zinneloos, het golvend schaduwdonker
Der wolken te gemoet, dat over 't ijsgeflonker
Der Alpspits nedergleed: 't was me, of de schaduw Gods,
Terwijl Hij wandelde op den stormwind, van de rots
Zich over 't bergdal boog, en of 't geloei der vlagen
Zijn stem was, rollende de heemlen rond gedragen;
En 't hart, dat overstelpt, bij ieder aderslag,
In liefde wegsmolt, in verrukking, in ontzag,
Hijgde, om, de boei van stof en sterflijkheid onttogen,
Zijn hoogst gevoerd genot nog eindloos te verhoogen.

Digitized by Google

Die oogenblikken, zoo vol wellust, duren kort:
't Zijn nektardrupplen, op de lippen ons gestort;
't Zijn flikkerstralen van een hooger, hemelsch leven,
Die vlugtig door een scheur der aardsche neevlen beven;
En flaauw herrijzen ze in 't geheugen, als een beeld,
Dat, snel vervlogen, in een droom ons heeft gestreeld.
O, weinig giste ik bij 't genieten, dat deze aarde
Me eene onuitputbre bron dier hemelvreugd bewaarde!

Ik vind ze in de eenzaamheid van 't Godgewijd gebouw,
Wanneer ik, eerbiedvol, zijn sombre praal aanschouw,
Gehuld in 't schemerlicht der naadrende avonduren.
Dan, de oogen vestende op die breedgebouwde muren,
Die de eeuwen trotsen; op die zuilen van graniet,
In onafzienbre reeks gelijk een boschverschiet
Van reuzenolmen; op die grootsch gewelfde bogen,
Die steigrend stouter steeds en stouter zich verhoogen,
Tot ze eindlijk reikende in een nevel, die ze omspreidt,
Ontvlieden voor 't gezigt, als in de oneindigheid
Der heemlen Gods, den blik van 't sterflijk oog onttogen;
Dan voel ik, hoe zich 't hart, door 't diepst ontzag bewogen,
Tot heilige aandacht stemt. De flaauwende avondvonk,
Die scheemrend nog een poos door 't doffe kerkglas blonk,
Sterft en verdwijnt in 't einde, en 't heiligdom wordt donker;
Niets blijft er zigtbaar, dan een wemelend geflonker
Van 't eenzame outerlicht, dat als een wakend oog
De duisternis doorspiedt. Wanneer dan, van omhoog,
De klokslag statig in de stilte zich laat hooren,
Als rolde de aanhef van een harpzang door de koren,
Terwijl ik 't zerkarduin en 't voetstuk der kolom,
Waarop mijn voorhoofd rust, voel trillen van 't gebom
En 't gansche kerkgevaart, zijn wanden en zijn zuilen,
Zijn trans en toren, en de bodems van zijn kuilen
Hoor galmen op 't geluid, alsof 't gesteente in 't rond
Bezield, eenstemmig, op de toonen, die 't verstond,
Het antwoord uitriep; dan verheffen zich mijne oogen
Naar 't opperwelfsel, digt met duisternis betogen,
En 't hart getuigt mij, dat daar, zwevende in dien nacht,
Een vriend mij liefdevol de hand reikt; en een kracht,

Digitized by Google

Onzigtbaar, maar gevoeld in 't innigst van mijn wezen,
Geeft vleuglen aan mijn ziel, die, tot Hem opgerezen,
En zinkende in den schoot van Zijne oneindigheid,
Zijn taal hoort, niet voor 't oor in stemgegalm verspreid,
Maar als een vloed van licht haar ingestroomd. Gebogen,
Geknield, en 't opperkleed mij over 't hoofd getogen,
Gelijk een wandlaar in een onweer, dat er woedt,
Zich buigt en 't oog bedekt, blind van den bliksemgloed,
Gevoel ik, blakende van heilige vervoering,
Me, in de overstelping van de zaligendste ontroering,
Verhoogd, verhemeld en vereenigd met den Heer.
O, 's menschen taal is te arm en vindt geen tongslag meer
Om uit te drukken, hoe de ziel dan wordt bewogen!
Ze ontwaart, in 't gloeijen der verrukking, wat onze oogen
Ontwaren, als ze in 't meer, waar 't om de klippen spoelt,
En in de middagzon aan 't vonklen, rolt en woelt
En opstuift tegen 't strand, zijn golven willen tellen,
En eindlijk niets meer dan een maalstroom, wild aan 't wellen,
En blindend schuimwit zien; of wat ons oor ontwaart,
Als 't luistrend bij een vloed, die van 't gebergte vaart,
Zijn menglend stortgedruisch, zijn klateren, zijn klotsen,
Zijn ploffen in de kolk, zijn bruisen langs de rotsen
Poogt te onderscheiden, maar, verward, in 't galmend oord
Niets anders dan 't geraas eens eeuwgen donders hoort.

Allengs vervlamt dat vuur, om zachter gloed te ontvonken.
De ziel wordt kalm en stil, als in een slaap gezonken,
En drijft bewegingloos in 't onafmeetbre ruim,
Zich wil noch doel bewust, gelijk een vlotte pluim
Op 't windje zweeft. Zij voelt, wat we in een lieflijk droomen
Gevoelen, als 't ons schijnt, of we eensklaps, opgenomen
Op wondervleuglen, ons verheffen boven de aard',
't Azuur in en 't gestarnte, en in die hemelvaart
De zonnen uit haar baan ons nader steeds zien dalen,
Om ons te omschittren en te koestren met haar stralen.

En vruchtloos roept de klok en vliegen de uren om.
Ik beur het hoofd eerst op, wanneer ik 't heiligdom
Hoor galmen van 't geknars van stroeve grendelsloten

Digitized by Google

En koopren deuren, die op drempelzerken stooten.
'k Wisch met mijn koude hand mij 't gloeijend aangezigt,
Waarop de laauwe drup des hemeldauws nog ligt,
En keer met tragen tred, waar mij de broedren beiden.

L. D. V.

DOODSPROEF OP HET LIJK EENER MOEDER.

Wel voelt men geen pols meer tikken,
Wel schijnt haar het oog verdoofd,
En met afgewende blikken
Kermt haar gâ, van troost beroofd.
Marmerkoude, lijkentrekken —
Veege teekenen voorwaar!
Maar, kan niets meer 't leven wekken?
Zie, haar zuigeling ligt daar!

Spoedig, breng het wichtje nader,
Leg het aan 't verstijfde hart,
Roert zich *dan* geen levensader,
Dood is zij en uit haar smart!

Naar KERNER. IJ.

DE VRIJE DRUKPERS.

Een eedle vrije pers, aan 't goede en schoon geheiligd,
Geen oproer kraait of sticht, maar Vorst en Staat beveiligt,
Een milde zon, geen alverterende volkaan,
Dit, Nederland, dit zij u Coster's kunst voortaan!

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DE GEHECHTHEID AAN HET OUDE.

(Een Gesprek.)

Door

L. G. BAVINK, te *Purmerende.* (*)

A. Hebt gij de courant al gelezen?

C. Neen! bevat zij goed nieuws?

A. Ook dit; maar het nieuws, dat ik bedoel, is van treurigen aard. Er heeft weder een onheil plaats gehad op een' der Duitsche spoorwegen. Door den mist, gelijk men meldt, hebben twee treinen tegen elkander gestooten. Twee menschen zijn gedood, en verscheidene anderen zwaar gekwetst. Onvoorzigtigheid schijnt ook hier weder de noodlottige oorzaak geweest te zijn; ten minste de Justitie heeft een naauwkeurig onderzoek ingesteld.

B. Ook hier zal men weder den put dempen, nu het kalf verdronken is. Hoe vele ongelukken hebben er nu al op die spoorwegen plaats gehad! In ons land gaat het tot heden vrij gezegend; maar hoe lang zal het duren? Hoe meer men met het nieuwe vervoermiddel vertrouwd wordt, des te grooter zal de zorgeloosheid worden, en dan zullen wij hier ook wel rampen te betreuren hebben, als waarvan andere landen reeds zoo dikwijls het tooneel zijn geweest. Men moge ook met statistieke opgaven bewijzen, dat het getal van de slagtoffers der spoorwegen veel geringer is dan dat der diligences en andere rijtuigen, ik blijf zo

(*) Voorgedragen in eene Vergadering van het Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* te *Purmerende.* De lezer gelieve in het oog te houden, dat dit gesprek gevoerd werd, vóór men nog iets vermoedde van de gebeurtenissen, die binnen één maand den staatkundigen toestand van *Europa* hebben omgekeerd.

Digitized by Google

eene heillooze uitvinding noemen, die ik wenschte, dat nooit in iemands brein gerijpt ware.

A. Dat is een ijdele wensch, B. De spoorwegen zijn er nu eenmaal en zullen er ook wel blijven, ja zonder twijfel gaandeweg algemeener worden. En ik verheug mij daarin. Wie toch berekent de voordeelen, welke het gemakkelijk en snel verkeer, waartoe zij het middel zijn, aan de volken zal opleveren? De spoorwegen zullen alle slagboomen, die de natiën nog scheiden en den onderlingen handel belemmeren, vernietigen, en daardoor de stoffelijke welvaart ongemeen bevorderen. Mijne hoop op een' bestendigen vrede der volken grond ik voornamelijk op dat spoorwegnet, gelijk de *Duitschers* zeggen, 'twelk eens *Europa* bedekken en tot éene maatschappij zal vormen. En denk ik aan de voordeelen, welke dat verbindingsmiddel aan de algemeene verlichting en beschaving zal toebrengen, dan beaam ik de woorden van den uitvinder der spoorwegen, die zeide: »wat de Boekdrukkunst voor de menschheid ge»weest is, dat zal ook mijne ontdekking voor haar zijn." Ja, ik beschouw haar in de gevolgen als eene weldaad, zoo als de Voorzienigheid ze slechts in enkele eeuwen aan de volken geeft.

B. Gij loopt dan wel hoog met de spoorwegen, maar ziet, dunkt mij, de nadeelen en mogelijke gevaren voorbij. Of zal niet evenzeer dat verbindingsmiddel der volken, gelijk gij het noemt, het kwaad van het eene volk tot het andere overbrengen? Verbeeld u eens de staatkundige denkbeelden en communistische gevoelens van *Frankrijk* en *Duitschland* in het hart van het onmetelijk Russische rijk overgebragt! Welke vreeselijke omwentelingen kunnen zich daardoor over *Europa* verbreiden! Ik vrees, dat wij, die nu reeds ten halve *Franschen* zijn, onze nationaliteit, godsdienstzin en zedelijkheid geheel zullen verliezen, als *Amsterdam* en *Parijs* maar weinige uren van elkander liggen. En welke maatschappelijke verwikkelingen en zedelijke nadeelen hebben de spoorwegen niet reeds te weeg gebragt! Zeg, waaruit is voornamelijk die geldcrisis ontstaan, waarvan blad aan blad gewaagde? En hoe vele duizenden zijn

Digitized by Google

er niet ongelukkig geworden door speculaties in die nieuwigheid? Hoe velen hebben er ook hier reeds hun bestaan door verloren? En hoe vele duizenden zullen er nog om den broode komen, als de natuurlijke vervoermiddelen in ons land verdrongen worden door wegen, die, let wel, bij den aanleg reeds tonnen ja millioenen schats aan het vaderland ontrooven en naar elders verplaatsen. Geenszins kan ik daarom in uwen lof deelen, maar rangschik de uitvinding der spoorwegen onder die heillooze nieuwigheden van de tegenwoordige dagen, welke de gedaante der wereld wel veranderen, maar niet verbeteren; wat zeg ik? die slechts onheil en verstoring der orde te weeg brengen. Men moet de oude palen niet zoo spoedig verzetten en maar alles navolgen, wat vreemden ons gelieven voor te doen.

C. Daar behoeft gij waarlijk onze natie niet van te beschuldigen. Of is er één volk, dat meer slaafs gehecht is aan het oude en uit vooroordeel alles verwerpt wat nieuw heet, al is het ook elders reeds lang ingevoerd en op de proef beter bevonden? Hoe lang b. v. kende men in andere landen reeds straat- en grindwegen, toen onze vaderlanders het zich nog getroostten, dagen lang in het zand te sukkelen of in de klei te baggeren! Met wat tegenwerking had niet het bestuur van één onzer gewesten te kampen, toen het door een' kunstweg de provincie ook in den winter toegankelijk wilde maken! En zien wij niet overal in ons land hetzelfde? Hoe vele pogingen tot verbetering stuiten af op hardnekkige gehechtheid aan het oude! Hoe vele hervormingen worden niet beproefd in onze staatkundige instellingen, in hoogere en plaatselijke besturen, in stedelijke en kerkelijke verordeningen; maar men snijdt ze af, en stopt den voorstellers den mond, met te zeggen »dat zijn wij »niet gewoon! dat zou geheel iets vreemds zijn! dat is »niet Nederlandsch!"

Zie eens onzen boerenstand! waar vindt gij slaafachtiger volgers van de oude sleur? Betoog hun, zoo veel gij wilt, dat hun bedrijf voor doelmatige verbetering vatbaar is, dat zij meer van den grond trekken en hunne produkten edeler kunnen maken; gij preekt voor doove ooren; zij blijven bij

Digitized by Google

de sleur van vader en grootvader. Toen ik vóór eenige jaren te *Utrecht* de zaal van landhuishoudkundige voorwerpen bezocht, werd mij verhaald, dat onder de bezoekers honderd vreemdelingen waren tegen drie à vier landgenooten, die gewoonlijk nog slechts kwamen om vlugtig te zien, terwijl de eersten van onderscheidene nieuwe uitvindingen teekeningen maakten, ten einde die in hun vaderland in praktijk te brengen.

En is het met de bewoners der plaatsen en steden wel veel beter? Wie het leven in dorpen en kleine steden eenigzins kent, weet, hoe men dáár, bij belagchelijke naäping soms van grootsteedsche modes, blinde gehechtheid vindt aan oude gewoonten en gebruiken. En ook in onze hoofdsteden vindt men die, ofschoon weder anders gewijzigd. Menigeen verheft er vruchteloos zijne stem tegen misbruiken. Ja, ten aanzien van staatkundige en kerkelijke of godsdienstige aangelegenheden, is men in de voorname steden van ons land nog meer voor het behoud, dan elders. Hoe ging er velerwegen een kreet van verontwaardiging op, toen het hoog bestuur een eind wilde maken aan het voor de levenden zoo schadelijk gebruik, om in de kerken te begraven! Was het niet alsof met dat besluit de zielen der afgestorvenen veroordeeld waren om als dwaallichtjes rond te zwerven? Wat hoeft het gebaat, dat men in de hoofdstad de misbruiken en onwaardige gewoonten bij het begraven heeft aangewezen? Hoe veel moeite heeft het op vele plaatsen gekost, om bewaarscholen te krijgen! Hoe menige poging daartoe is mislukt, omdat men het met de gewone matresseschooltjes nog wel stellen kon! Ja, toen, op de laatste vergadering dezer Maatschappij, de geachte Voorzitter in eene sierlijke rede aanwees de noodzakelijkheid van doelmatige vermaken en spelen voor het volk, hoe menig afgevaardigde hoorde ik toen onder een' medelijdenden glimlach zeggen: »Dat zal wat geven! Het is immers niet mo»gelijk, zulke plannen uit te voeren! Neen, de kermis, de »kermis moet maar blijven!" En zoo zou ik nog lang kunnen voortgaan; maar ik acht mijn beweren genoeg-gestaafd. Men moet ons volk zijns ondanks tot het nieuwe en betere

Digitized by Google

dwingen. Wordt dit ook bij ondervinding als beter gekend, dan kan toch menigeen nog niet nalaten te zeggen: »Maar »het oude was nog zoo kwaad niet." En ik vraag het u, is het dan wonder, dat wij thans in zoo menig opzigt bij den vreemdeling achterstaan, in nijverheid en landbouw, in vakken van smaak, kunst en wetenschap? — In de dagen van onzen bloei waren *wij* de volken vooruit. Hoe vele ontdekkingen en uitvindingen werden toen hier gedaan en toegepast! Welk een streven naar vooruitgang, welk eene gepaste ondernemingszucht! En terwijl wij bijkans zijn staan gebleven, althans geene nieuwe ontdekkingen meer voortbrengen, zijn de volken rondom ons met reuzenschreden vooruitgegaan. Nu zijn zij onze leermeesters, zelfs in vakken, waarin wij vroeger de hunne waren. En wilden wij nog maar leerlingen zijn! Maar daartoe denkt onze natie over het geheel veel te hóog van zichzelve. Velen meenen, dat de zaken nog in denzelfden toestand zijn als vóór een paar honderd jaren; maar duizenden onzer kooplieden, fabrikanten en winkeliers ondervinden het tegendeel.

A. Er is veel waars in uwe rede, maar, bedrieg ik mij niet, ook overdrijving en scheeve beschouwing. Onze natie is niet zóó staan gebleven, als gij beweert, terwijl de volken om ons met reuzenschreden zijn vooruitgegaan. Gij ziet voorbij, dat deze meer *konden* vooruitgaan, omdat zij in menig opzigt verre bij ons ten achtere waren. Daarenboven is de verlegging van handel en nijverheid meer een gevolg van veranderde omstandigheden, van eene verbazende ontwikkeling in andere landen, dan van stilstand en gehechtheid aan het oude bij ons. Ook twijfel ik, of die gehechtheid aan *ons* volk zoo veel meer eigen is, dan aan andere volken. Zij moge in menige plaats en provincie groot zijn, in het algemeen lijden wij aan dat euvel, indien ik het zoo noemen mag, weinig meer dan *Engelschen, Duitschers* of *Franschen* zelfs, want *Parijs*, waar dagelijks de gedaante der wereld verandert, is *Frankrijk* niet. Elk volk is op zijne wijze aan het oude nog al gehecht. Er is zelfs menig blijk van vooruitgang ten onzent, dat men elders mist. Denk slechts aan het onderwijs op de lagere scholen. Herinner

Digitized by Google

u de wijziging onzer graanwet. Welk land heeft, buiten ons, het denkbeeld van *Engelands* grooten staatsman nog gevolgd?

C. Tegen die enkele bijzonderheden staan honderde instellingen en gebruiken over, waaraan men hier nog slaafs gehecht is, terwijl wij ons van betere voorbeelden omringd zien.

A. Ik wil het niet tegenspreken. Maar zie niet voorbij, bid ik u, dat die gehechtheid aan het oude naauw te zamen hangt met ons volkskarakter. Wij laten ons niet zoo ligt als andere natiën door elken wind medevoeren en door den glans van het nieuwe bekoren. En dit acht ik gelukkig. Daarbij vraag ik u, is gehechtheid aan het oude niet iets natuurlijks? Ieder ondervindt in tallooze zaken, hoe wij gewoon worden aan hetgeen gedurig terugkeert. Hoe ongaarne doen wij afstand van gebruiken, waarmede wij vertrouwd geworden, ja als 't ware zijn opgegroeid, en waarvan wij de genoegens en gemakken leerden waardeeren! Wij voegen er ons zoo ligt in, even als in een lang gedragen kleed. Daarenboven hebben oude instellingen en gebruiken juist door hunnen ouderom iets eerwaardigs. Menigeen is er aan gehecht uit eerbied voor het voorgeslacht, of uit liefde tot gestorvene ouders. En hoe dikwerf hangen ze naauw te zamen met iemands godsdienstige gevoelens en de indrukken zijner kindschheid! Gij weet, hoe het ten onzent, zelfs onder de hoogste standen, eene gewoonte is of was, dat de moeder, na hare herstelling uit het kraambed, den drempel niet overschreed, alvorens zij haren zoogenaamden kerkgang ging doen. Men heeft dit wel eens eene dwaze gewoonte genoemd, die afschaffing eischte. En ofschoon ik geenszins voor haar behoud ben, maar het zelfs beter vind, dat de herstelde eerst eenige malen de frissche buitenlucht inademe, eer zij zich aan de bedompte kerklucht wage (daar zij toch met hare dankzegging wel niet tot dit oogenblik zal wachten), wie vindt toch niet den oorsprong van dat gebruik prijselijk, ja wie zal op opschaffing daarvan sterk willen of durven aandringen? In het algemeen, hoe ik ook overdrevene en blinde gehechtheid aan

Digitized by Google

het oude afkeure en mijzelven er voor tracht te bewaren, ik vind haar, zelfs in die overdrijving, niet onnatuurlijk. En het behaagt mij in ons volk, dat het grootendeels nog zoo gezet is op instellingen, godsdienstige gebruiken en gewoonten, van de vaderen geërfd en door den eerbied voor hen geheiligd.

B. Gij spreekt naar mijn hart. Het oude, bovenal waar het de hoogste aangelegenheden van Staat, Maatschappij of Godsdienst geldt, moet ons eerbiedwaardig en heilig zijn. En daarom ergert het mij zoo, als ik, in onze dagen voornal, zoo vele jeugdige loshoofden hoor smalen op alles, wat van vroegeren tijd is, onverschillig of het Kerk of Staat, Wetboek of Bijbel geldt, en hen stout voor den dag zie komen met allerlei onbekookte denkbeelden, welke zij bij de wufte *Franschen* of filosoferende *Duitschers* hebben opgedaan. Is in hun oog niet al het bestaande verkeerd of bespottelijk soms? Is het niet alsof *zij* ons de ware wijsheid zullen verkondigen? Spiegelen zij ons niet een *Utopia* voor, dat slechts in hunne dwaze verbeelding en gekrenkte hersenen bestaat? En wat doen zij anders, dan den vrede verstoren, den band tusschen regering en volk verzwakken, de menschen met het bestaande ontevreden te maken, hun den eerbied voor het heilige en eerwaardige ontnemen, ja het geloof van menigeen aan het wankelen brengen? Waarlijk, men moest de dingen van vorige tijden niet met zoo roekelooze hand aantasten! Onze ouders en voorouders zijn ook geen gekken geweest.

C. Ik weet niet, wat gij verstaat door *roekelooze* hand. Maar meent gij er mede eene *krachtige* hand, dan ben ik het geenszins met u eens. Daar zijn in onze maatschappij misbruiken, die, omdat zij door blind vooroordeel of schaamteloos eigenbelang met hand en tand worden vastgehouden, wel met kracht dienen te worden aangetast. Wie voor verderfelijke en verouderde kwalen zachte middelen wil bezigen, komt er niet. Maar het schijnt wel, B., alsof gij, naar de wijze der dichters, de gouden eeuw vindt in de verledene tijden. Dan bejammer ik het voor u, dat gij niet eenige eeuwen vroeger zijt geboren. Ik daarentegen zou

Digitized by Google

bijkans wenschen, eenige eeuwen later het levenslicht aanschouwd te hebben; want met de wijsgeeren zoek ik de gouden eeuw in de toekomst; het Paradijs van geluk aan het einde der dingen. En ach, hoe ver zijn wij daar nog af! Gelukkig, men mag het zeggen, de menschheid ontwaakt uit den sluimer. Zie, allerwegen zet zij den voet op de baan des vooruitgangs! Het oude gaat voorbij. Een nieuw leven begint. Ik wensch haar geluk met het oogenblik harer wedergeboorte, en zij mag op mijne zwakke medewerking rekenen, waar en zoo veel ik vermag.

A. Dat betwijfel ik geen oogenblik, *C.*; maar ik hoop, dat gij in uw streven nooit de bezonnenheid uit het oog verliest, en nimmer, gelijk zoo velen, het oude bekampt of verwerpt, *omdat het oud is.* Ik maakte er u reeds opmerkzaam op, dat de gehechtheid aan oude instellingen en gewoonten niet alleen natuurlijk is, maar ook in menig opzigt goed te keuren. En ik bid u, waar zou het heen, als wij altijd bij verandering moesten leven, en heden afschaffen, wat gisteren werd ingevoerd? Bij de invoering van nieuwigheden moet voorzigtigheid in acht genomen worden. Is het mogelijk, men sluite het nieuwe aan het oude aan, zoodat het allengs het oude vervangt. En evenmin als men voor vooroordeelen of tegenstand mag terugwijken, waar veranderingen noodig zijn, evenmin mag men zich door nieuwigheidszucht laten vervoeren tot omverwerping van alles wat oud is. Of schijnt het u niet belagchelijk, als de *Franschen* in den tijd der omwenteling niet slechts den oorlog verklaarden aan grove misbruiken, maar zelfs aan de onschuldige namen van maanden, dagen en menschen? En denkt gij niet met mij eveneens over die zucht bij sommige standen, om in huisraad, gebruiken en kleeding met elke mode te veranderen? In dit punt wenschte ik wel, dat onze heeren en dames de Parijsche hoogere standen navolgden, wie men *smaak* niet ontzeggen kan. Ge ziet vreemd op! De *Parijzenaars*, zegt ge, die elke week eene andere mode hebben? Ja, maar bij lange niet allen slaafs haar volgen. Neen, dat laten zij aan de provincies en aan de buitenlanders over, die dat dan ook stiptelijk doen. Zie toch, is de

Digitized by Google

mode een breedrandig of groot hoofddeksel, *wij* zetten het op, al staat het ook weinig bij ons smal en mager gelaat. Komt daarentegen de smalle rand of de kleine dameshoed in zwang, de heeren en dames laten er zich mede kleeden, al past het ook niets bij hunne gevulde tronie. Maar wat doen nu de *Parijzenaars* van goeden smaak? Zij volgen de mode, voor zoo ver zij hun wèl staat. Zij behouden van het oude en nemen van het nieuwe, wat zij weten dat hun voegt. Zie, dat voorbeeld, al is het dan van de *Parijzenaars*, wenschte ik niet alleen ten opzigte der kleeding gevolgd, maar ook in andere zaken. Wij moeten niet te voorbarig het oude verwerpen en het nieuwe aangrijpen. Het zou toch wel jammer wezen, als het oude niet goed *kon* zijn, of zelfs beter dan het nieuwe.

B. Dat zegt gij wèl, *A.* Als ik b. v. let op de Godsdienst en zeden van den tegenwoordigen tijd, of op de tucht en opvoeding der kinderen, of op de keuze der ouders van een' stand voor hunne zonen, dan denk ik dikwerf: o, die goede oude tijd, waarin de Bijbel meer gelezen werd dan de roman, de kerk vlijtiger bezocht dan societeit en concert; waarin men een' knaap en meisje van veertien jaren nog kinderen noemde en ze niet liet deelen in de vermaken van rijper leeftijd; waarin men geene kinderen-bals of speelpartijtjes kende; waarin de zoon van den schoenmaker niet bepaald voor de studie of het bureau werd bestemd; die tijd, waarin men niet in de couranten las van huwelijksaanvragen of geldaanbiedingen om posten te verkrijgen; waarin men minder hoorde van equipages, maar ook minder van bankroeten; waarin men meer verdiende dan men uitgaf, meer voor land en kerk deed dan er over sprak, meer zocht te zijn dan men scheen, terwijl men nu zoo veel meer schijnt dan men is. Geen wonder, dat men, bij treffende voorbeelden van eerlijkheid, braafheid en solidite:t, wel eens zegt: »dat is er nog een van den ouden stempel." Een bewijs, dat de nieuwe stempel niet deugt.

A. Dat is een lof op den ouden tijd, die waarlijk niet tot eer klinkt van den onzen! Gij zult nogtans wel willen toegeven, *B.*, dat uw lof niet van eenzijdigheid vrij is, daar

Digitized by Google

gij het goede van deze dagen boven de vorigen ten eenemale verzwijgt. Maar genoeg, uw woord mag ons op onze hoede doen zijn tegen bevooroordeelde minachting van het geen uit den ouden tijd afstamt.

B. Naar mijn inzien moet achting en eerbied daarvoor er het uitvloeisel van zijn. Wat van zulke tijden dagteekent, door zulke voorouders gedaan en gewettigd is, dat heeft reeds daarom regt op mijne hooge waardering en gehechtheid; daarvan wijk ik niet af.

A. Vergeef mij; maar dan is uwe ingenomenheid met het oude even verkeerd als de nieuwigheidszucht van anderen. Hoe! instellingen of gebruiken te behouden, omdat zij reeds lang bestaan hebben, is dat verstandig? Zijn wij als redelijke menschen niet verpligt, ons zelven rekenschap te geven van al wat wij doen? En, al voegt men zich ook in onverschillige dingen naar het bestaande gebruik, wettigt het gebruik ooit dwaze misbruiken? Verontschuldigt het ooit het doen van schadelijke dingen? Of kan er ooit verpligting bestaan, om bij uwe gewoonte te blijven, omdat zij van ouden tijd dagteekent? Neen, zij mogt dan ook zoo oud zijn als de wereld. Immers, iedere instelling, elk gebruik was eens nieuw en is allengs gewoonte geworden.

B. Verklaar mij dat eens duidelijker, als ik u verzoeken mag.

A. Gaarne, ofschoon het naauwelijks verklaring behoeft. Wij willen slechts eenige der meest bekende zaken en gebruiken in derzelver oorsprong gadeslaan. Wie vindt iets vreemds meer in de tegenwoordige inrigting onzer maatschappij, waarbij ieder individu burgerlijke vrijheid bezit, die slechts door de algemeene wet beperkt wordt. En toch was dit eene nieuwigheid, want vóór eenige eeuwen bestond de maatschappij uit heeren en lijfeigenen, die aan den wil der eersten als slaven onderworpen waren. Wie leest tegenwoordig niet uit gedrukte boeken? En toch was de boekdrukkunst eens eene nieuwe uitvinding, waartegen niet weinigen, voornamelijk om den broode, hevig uitvoeren. Wie eet thans geene aardappelen? En toch, toen zij in 1565 uit *Amerika* tot ons werden gebragt, duurde

Digitized by Google

het, door de kracht van het vooroordeel tegen al wat nieuw is, wel tot in het midden der 18de eeuw, eer in *Europa* die vrucht algemeen werd gebruikt. Welk verstandige laat zijne kinderen niet inenten? En weet gij niet, hoe men eens tegen die heilzame ontdekking ijverde, zoodat zelfs de Regering hare algemeene toepassing met krachtige maatregelen moest bevorderen? Nog één voorbeeld. Wie rookt thans niet zijne pijp? Welk eene rol speelt zij in de zamenleving! En nogtans, eens werd er zelfs van de kansels geijverd tegen dat *tabakdrinken*, zoo als men het noemde. Ja, wie niet de blaam van goddeloosheid en onregtzinnigheid op zich wilde laden, liet het na, of deed het heimelijk. Onlangs las ik daarvan een niet onaardig verhaal. Een Leeraar moest op eene andere plaats preken. Hij neemt zijn' intrek bij een' broeder der gemeente, en brengt met dezen den avond in gesprekken door. Natuurlijk werd er niet gerookt. Eindelijk scheidt men, en de Leeraar begeeft zich naar zijn vertrek ter ruste. Ongeveer een half uur later, gaat ook de gastheer naar zijne slaapkamer. Zijn weg voert hem voorbij die van den gast, en.... met verwondering ziet hij door de reten van de deur licht schijnen. »Wat mag dat zijn?" denkt hij. Hij luistert, maar hoort geene beweging. Dat is hem onverklaarbaar. Hij besluit, na eenig dralen, aan zijne bange onzekerheid een einde te maken. Zoo stil mogelijk doet hij de deur open, en.... van schrik blijft hij staan. Daar staat zijn gast, met een' stoel op eene tafel, ter halver lijf in den schoorsteen. Niet anders denkende, of de man heeft zich verhangen, ijlt hij toe, om hem nog te redden; maar het was niet noodig. De Leeraar stond eene pijp te rooken in den schoorsteen, opdat de lucht van den tabak zijne goddeloosheid niet zou verraden. »Broeder," zeide de ander, »hadt gij mij dat maar gezegd; ik houd ook »wel van een pijpje;" en te zamen rookten zij er nu nog een.

Doch mij dunkt, *B.*, dat ik genoeg u heb doen zien, hoe elke instelling en gewoonte eens eene nieuwigheid was. Dit reeds moet u van vooroordeel tegen alles, wat *nu* nieuw is, genezen. Ik keur het zeer goed, dat gij achting hebt voor

Digitized by Google

onze ouders en voorouders, waaronder mannen waren van uitmuntende braafheid en kunde in alle vakken. Maar hen blindelings te volgen, dat keur ik hoogelijk af. Zelve hebben zij ons immers daarvan geen voorbeeld gegeven. Zoo zij zich ook blindelings aan *hunne* voorouders hadden gehouden, zouden er in het geheel geene vorderingen gemaakt zijn.

B. 't Is waar; doch er zijn toch maar weinige jongen, die het den ouden verbeteren. En teregt zegt het spreekwoord, alle verandering is geene verbetering.

A. Juist dit spreekwoord toont, dat toch *sommige* veranderingen verbeteringen zijn. Die het beste niet zoekt en aanneemt, is een dwaas en benadeelt zichzelven en anderen. En dit doet ieder, die bij het oude blijft, omdat het oud is.

B. Gij trekt dat, dunkt mij, te ver. Wel zie ik gevaar in menige nieuwigheid, maar weinig nadeel in hetgeen reeds zoo lang geweest is. Het heeft al zoo lang goed gegaan, en zal dit nog wel verder.

A. Wel, hoe is het mogelijk, dat gij zoo kunt spreken en die gewone term van de beschermers van het oude tot de uwe maakt? Gij stemt immers toe, dat er in alle menschelijke zaken vooruitgang kan en moet plaats hebben. Of blijven ze niet steeds onvolkomen? En is het onvolkomene niet voor volmaking vatbaar? Ten aanzien van het zedelijke nu kan er onmogelijk voortuitgang van den lateren tijd bij den vorigen plaats grijpen, omdat, in de volmaking van zichzelven, ieder nieuw geslacht, gelijk ook ieder mensch, weder van den grond af beginnen moet. Het kind vangt zijne deugd niet aan van het punt, waar zijne ouders gebleven zijn, maar moet zich zelfstandig, gelijk deze, van de eerste beginselen ontwikkelen. Anders is het ten aanzien van menschelijke instellingen en wetten, van verstandelijken en maatschappelijken vooruitgang. Hier staan de lateren op de schouders van de vroegeren. Hier is de ontwikkeling van het voorgeslacht het dadelijk eigendom van het volgend geslacht. Dit vangt aan van het punt, waarop het ander is blijven staan. Daarom kan men van elk nieuw geslacht, van elke volgende eeuw verwachten, dat zij een' hooger'

Digitized by Google

trap van verstandelijke en maatschappelijke ontwikkeling bereiken dan de voorgaanden. Doen zij dit niet, nemen zij niet gebreken der vorige tijden weg, dan hebben zij niet geleefd, niet beantwoord aan de wet der voortgaande ontwikkeling. En nu spreekt het immers van zelf, dat overdrevene of blinde gehechtheid aan het oude het voortschrijden op den weg der volmaking onmogelijk maakt. Verheugt gij u niet met mij in het verbeterd schoolonderwijs? En zouden dit geslacht en de volgende geslachten daarvan niet verstoken zijn geweest, indien men gedacht had: »het heeft al lang zóó goed gegaan; het kan wel zoo blijven?" En zoo is het met honderd andere dingen.

B. Ik moet de gegrondheid uwer redenering erkennen, *A.* en zie, dat wij niet blindelings bij het oude blijven, maar dankbaar de verbeteringen moeten aannemen, welke de tijd daarstelt. Maar gij zult met mij toch wel dat jagen naar veranderingen veroordeelen, dat vooruitloopen van den tijd. Men moest het meer aan dezen overlaten.

A. Dat hoor ik wel meer van de voorstanders van het oude. Maar eilieve, wat bedoelt men daarmede? Steekt er wel een gezonde zin in? Aan den tijd overlaten, om verbeteringen, hervormingen in te voeren? Is de tijd een persoon, die buiten de menschen om werkt? Wat, vraag ik u, wat heeft de tijd ooit verbeterd, dat niet eigenlijk de menschen verbeterd hebben? En zou dit ooit geschieden, zoo er niet één of meer waren, die, de behoeften van hunnen tijd begrijpende, hunne medemenschen daarop opmerkzaam maakten en op hervorming aandrongen? Alle hervormingen bereiden zich langzamerhand voor. Meer en meer begint men de gebreken van het tegenwoordige in te zien en de behoefte naar iets beters te gevoelen. Dan treden er op, die luide uitspreken, wat duizenden meer of min duidelijk beseffen. Zij brengen de behoefte aan verbetering tot klaarheid, wijzen aan, hoe en wat verbeterd moet worden, stellen zich aan het hoofd van den vooruitgang, en de menschheid doet eene schrede voorwaarts op de baan der volmaking. Zóó was het bij de invoering van het Christendom. Zóó ging het met de hervorming, met de verandering

Digitized by Google

van het schoolwezen, met het Duitsch Katholicisme (zoo dat opregt gemeend is) en met zoo vele staatkundige of maatschappelijke hervormingen van den vroegeren of tegenwoordigen tijd.

B. Maar mij dunkt, *heden* behoeft men toch niet zoo te jagen naar verandering. De 19de eeuw wordt immers de eeuw der verlichting en beschaving genoemd. En naar uwe denkwijze moesten wij onzen voorouders wel veel vooruit zijn.

A. Dat zijn wij ook. Wij mogen ons verblijden in licht, dat zij misten. Maar gij herinnert u ook mijn zeggen, dat wij niet mogen stilstaan. En, mijn Hemel! hoe vele verbeteringen zijn nog noodig! Hoe zuchten daarnaar in de eerste plaats onze staatsinstellingen, daar men waarlijk al zeer bevooroordeeld en blind moet zijn, om er geene gebreken in op te merken. Naar het oordeel van deskundigen staat ook de landbouw bij ons op een' lagen trap. Hoe vreeselijk dreigt ons niet dat schrikbeeld onzer eeuw, de toenemende armoede, die toch wel mede in gebreken onzer maatschappelijke instellingen zal gezocht moeten worden! Wie brengt daartoe niet, onder veel ander, de gewoonte, om bij jaarlijksche rekening, of nog veel later, te betalen? Hoe verderfelijk dit voor de algemeene welvaart moet zijn, is bij eenig nadenken duidelijk. Daarom moest het voorbeeld van *Hamburg*, waar men begonnen is de rekeningen binnen de drie maanden te voldoen, worden nagevolgd. Te hopen is het althans, dat dit voorbeeld niet te loor ga in tijden als de tegenwoordige. Ook onze openbare eerdienst heeft, naar mijne meening, wel eenige hervorming noodig, naar den eisch der tegenwoordige dagen. Met hoe veel regt dringt men niet aan op de verbetering van ons ellendig volksgezang; op de ligchamelijke ontwikkeling der jeugd door gymnastische oefeningen; op de vorming der lagere klassen ook door goede en doelmatige volksspelen! Wat laten de spaarbanken, of liever het gebruik daarvan, op menige plaats nog veel te wenschen over! Hoe vele verkeerde gebruiken smeeken niet om afschaffing! b. v. het misbruik van den sterken drank; het bezoeken der herber-

Digitized by Google

gen ook door de jeugd; het geven van drinkgelden, of van aalmoezen, die slechts de bedelarij en losbandigheid bevorderen; het rouwen van geheel het huisgezin ook in de armenklasse, waardoor menigeen zich, ter eere van den overledene, in schulden steekt! Ja, hoe zou ik al de verkeerde gewoonten noemen kunnen, waaraan men zich hecht, en die toch meer of min, in het een of ander opzigt, nadeelig zijn? Zie b. v. eens de wijze onzer conversatie. Veel is er in verbeterd, maar mij dunkt er blijft ook nog veel te verbeteren over. Het is geene noodzakelijkheid meer, dat men van eene partij heel of half beschonken naar huis ga, gelijk weleer het geval was; maar schijnt het toch niet dikwerf, alsof men bij elkander komt om te eten en te drinken? Welk een omslag dikwerf, waardoor de zondag voor de dienstboden een regte werkdag wordt en de vrouw des huizes drie dagen *en peine* zit, den dag vóór de *familiaire visite*, den dag zelf, en den volgenden! Wat wonder, als dan bij het vertrek der gasten soms gezegd wordt: »Goddank, dat hebben wij weer gehad!" En dan dat lang blijven, waarnaar de vreugde berekend wordt! Die vele gasten, »omdat het dan toch in éénś doorgaat!" En eindelijk die fooitjes, waarmede men als 't ware een gedeelte van zijn gelag betaalt. Ik vraag het u, mijne vrienden, geeft al die omslag niet aan de conversatie den doodsteek? Ik wenschtte, dat wij ook *daarin* de *Franschen* volgden, die zelfs met een glas suikerwater en een boterham vrolijk zijn.

C. Dat gaat in ons land niet, *A.* want gij kent immers wel het zeggen, dat de *Hollander*, om vrolijk te zijn, eerst een *Franschman* moet binnen hebben? Maar mag ik nog iets bij uwe rede voegen, ten bewijze, dat onze tijd er wel degelijk behoefte aan heeft, dat de vrienden van den vooruitgang zich vereenigen? *Er is* vooruitgang, ja, maar er is ook *teruggang*. Ziet, terwijl de volken de behoefte aan, en hun regt op vrijheid levendig gevoelen, neigen de regeringen weder tot begrippen van vorige eeuwen. De pogingen van helderdenkenden tot noodzakelijke verbeteringen doen de mannen des behouds alle krachten inspannen, om

Digitized by Google

te beschermen wat met hun belang overeenstemt. Terwijl de vrienden van ware verlichting de hervormingen in het *onderwijs* beproeven voort te zetten, werken de duisterlingen niet zonder vrucht hen tegen. Ziet denzelfden teruggang in het godsdienstige. Terwijl sommigen de verschillende afdeelingen der Protestanten tot één zoeken te brengen, maken anderen nieuwe scheuringen. Hier is eene partij, die, *in* het duister en *voor* de duisternis werkende, het verloren terrein weder zoekt te veroveren. Daar eene andere, die het gezag van formulieren hersteld en de gewetens op nieuw wil aan kluisters gelegd hebben. En, merkt het wèl op, hoe die staatkundige en godsdienstige partijen ook in doel verschillen, zij werken gezamentlijk op terugkeer tot het oude, en slaan dikwerf de handen tot de gedrogtelijkste vereeniging te zamen.

A. Ik beaam ten volle uwe denkbeelden. Meermalen heb ook ik mij niet zonder bekommering afgevraagd: Hoe zal inzonderheid die strijd tusschen vooruitgang en teruggang in het *staatkundige* nog eenmaal eindigen? Of is niet uit denzelven die vreeselijke onwenteling geboren, welke eenmaal *Frankrijk* en *Europa* in vuur en vlam zette? Mogten vorsten en bestuurders het inzien, dat zij zelve, voorstanders van *gematigden* vooruitgang moeten zijn, indien zij niet willen, dat de onderdanen *revolutionairen* worden!

Ook mij is het meermalen belangrijk voorgekomen, dat die teruggang tot het oude zich op zoo veelzijdig gebied vertoont. Maar hebt gij wel eens opgemerkt, hoe de Kerkelijke voorstanders van het oude naar het uiterlijke hemelsbreed verschillen van die der vorige tijden? Toen kon men ze aan geheel hun voorkomen kennen. Sluik haar; een langgerekte bleeke tronie; statige ernst en verwijdering van alle wereldsche praal. — Ziedaar den vroegeren orthodox! Maar heden is het anders. Ik ken meer dan één' voorstander, ja Leeraar der regtzinnige partij, die *een man naar de wereld is*, elegant gekleed gaat, rijtuig houdt en met zijn huisgenooten Fransch spreekt. Eerst begreep ik het niet regt. Het scheen mij zoo vreemd. Maar ik heb ge-

Digitized by Google

zien, dat de orthodoxie, vroeger met de wereld in strijd, thans *zelve* wereldsch is geworden. Zoo krijgt zij de groote wereld aan het lijntje, (adres aan meer dan één residentiestad), houdt haar de orthodoxe pillen voor op een gouden lepel, en zegt: »slikt maar!"

B. Maar vooronderstelt ge dan bij al de voorstanders van het oude onedele bedoelingen?

A. Dat zij verre van mij! De *liefde* verbiedt mij zulks en ook de *ervaring*. Ik weet, dat velen, of uit gewoonte, of uit eerbied voor de vaderen, ja menigen uit gemoedelijke overtuiging, aan het oude gehecht zijn. Maar daar zijn er velen, die het *gemakkelijker* vinden daarbij te blijven, en dit is reeds zeer te veroordeelen; velen ook, die misbruiken voorstaan uit *eigenbelang*. Dit noem ik verachtelijk. En deze schreeuwen het luidste, als iemand zijne stem tegen die misbruiken durft verheffen. Van hen geldt het woord van REINGOUD tot LEYCESTER: »Nieuw »is de vloek, Mylord, waar deze verstokte hersens alles »meê verwerpen, wat zich kant tegen hun ingeroest eigen»belang." Met de woede van een' DEMETRIUS, den zilversmid, ijveren zij tegen elken PAULUS (*). Ja, geloof mij, zij zouden vóór achttien eeuwen mede hebben uitgeroepen: »kruist hem!" Of kwam die kreet niet uit den mond van booze en eigenbatige voorstanders van het oude?

B. Maar ook bij de voorstanders van verandering en nieuwigheden is wel eens eigenbaat de drijfveer.

A. Dat valt niet te ontkennen. Daarom moet ieder, die waarachtige verbetering wil, zich niet blindelings aan hen overgeven, maar uit eigene oogen zien. Doch zult gij toestemmen dat verbeteringen en hervormingen, al zijn ze ook door de eigenbatigste raddraaijers begonnen en daargesteld, daarom toch niet ophouden verbeteringen en hervormingen te zijn.

B. Ik moet erkennen, A, zoo wel van mijne overdrevene gehechtheid aan het oude, als mijne ingenomenheid tegen het nieuwe, eenigermate teruggebragt te zijn. Maar,

(*) *Handel.* XIX: 24 en verv.

Digitized by Google

zou de besprokene zaak ook van het Christelijk standpunt verdedigd kunnen worden?

A. Zonder twijfel. Of zijn niet geschiedenis en openbaring ons bewijzen, dat vooruitgang, toeneming in volkomenheid van den mensch en het menschelijke de wil des Scheppers is? Het »wordt volmaakt," mag schier uitgestrekt worden tot alles. De staatsman, die wetten en instellingen verbetert; de landman, die onvruchtbaren grond vruchtbaar maakt; zij, die het onderwijs der jeugd doelmatiger inrigten, of misbruiken en verkeerde gewoonten bestrijden, zij werken evenzeer mede tot bevordering van Gods oogmerken, als de moeder, die hare kinderen in godsvrucht opvoedt, of de leeraar, die aan de geestelijke vorming zijner medemenschen tijd en krachten wijdt. En is *vooruitgang*, *volmaking*, alzoo Gods wil, dan strijdt *blinde gehechtheid aan het oude*, hoedanig zij ook wezen moge, met dien wil. Doch even vast staat het dan ook, dat Gods wil volbragt wordt. Men moge zich hardnekkig tegen *ware* verbetering aankanten; men moge de ontwikkeling trachten te dooven; ja er moge schijnbare of wezentlijke teruggang zijn, het licht zal steeds meer de duisternis verdrijven, het betere allengs het minder volmaakte vervangen. Maar daartoe worden vaak *eeuwen* gevorderd. Hebt gij het wel eens opgemerkt, (nog in de jongste lente trok het mijne aandacht) hoe de knoppen van boom en bloem langzamerhand zwollen, niettegenstaande den guren noordewind en de doordringende koude? »Zie, dacht ik, deze »zijn toch niet in staat, om de voortgaande ontwikkeling »te beletten." En ik zag daarin een beeld van vroegeren en ook van onzen tijd, waarin men zoo gaarne door dwang en geweld het zich ontwikkelende leven zou terugdringen. Maar dat gaat niet. Gods wil wordt volbragt; de knop zwelt al meer en meer, en wanneer de zonnestralen hem slechts eenigzins gunstig worden, dan breekt hij open en geeft blad en bloem en vrucht.

B. En wat zoudt gij nu de slotsom onzer redevoering noemen?

A. Deze: Verwerpt niet het oude, *omdat* het oud is;

Digitized by Google

maar verwerpt evenmin het nieuwe, *omdat* het nieuw heet. Bedenk, dat in *alle* menschelijke zaken verbetering *mogelijk*, *wenschelijk* en *noodig* is. Beschouw het als wil en wet van God, die in alles gelden — *door vooruitgang tot volkomenheid.* En waar men verbeteringen u voorstelt, en middelen daartoe aanwijst, handel daar naar de les des Apostels: »beproeft alle dingen; behoudt het goede." (*)

(*) 1 *Thessal.* V: 21.

[Met de Leer, in deze Voorlezing vervat, vereenigt zich de Redactie van dit Tijdschrift volgaarne, wat ook de nijd en het eigenbelang van andere Redactiën omtrent haar pogen te verbreiden. Men zij echter, vooral in deze kommer- en jammervolle dagen, hoogst omzigtig in de toepassing!]

GESCHIEDKUNDIG OVERZIGT DER NOORDPOOL-EXPEDITIËN TOT OP JOHN ROSS.

(*Vervolg en slot van bl.* 403.)

In het naauwste verband met de verrassend gelukkige resultaten van den handel der *Moskou-compagnie* stond de gedurig levendiger wensch, om de ontdekkingen, aan de noordkust van *Rusland* begonnen, verder voort te zetten. Tot dat einde rustte de compagnie in het begin van het jaar 1580 twee schepen uit, die zij onder het bevel van ARTHUR PET en CHARLES JACKMAN stelde. Zij verlieten *Engeland* in Junij 1580, en zeilden in Augustus de straat *Waaigat* door; maar het gelukte hun niet boven *Nowaja-Semlja* te komen. PET bereikte *Engeland* weder. JACKMAN overwinterde in *Noorwegen*, stak met het voorjaar in zee, en men heeft sedert dien tijd niets meer van hem vernomen. Hiermede was in *Engeland* voor langen tijd de belangstelling in het hooge noorden en noord-oosten verkoeld, die nu met nieuwe kracht bij de *Hollanders* ontwaakte. Deze waren intusschen meer en meer eene handeldrijvende zeemagt geworden; en als zoodanig moest de wensch, om eenen noordelijken weg naar het oosten te vinden en langs dezen den *Spanjaarden* en *Portugezen* den handel met deze deelen der wereld te betwisten, te na

Digitized by Google

aan het harte liggen om niet met daden zijne verwezentlijking te beproeven. Er werden vier schepen uitgerust, waarvan twee onder het opperbevel van CORNELIS CORNELISZOON en BEREND IJSBRANDS, de beide anderen onder dat van WILLEM BARENDS werden geplaatst.

BARENDS verliet *Holland* in den aanvang van Junij 1594, ontdekte op den 4 Julij, op 73° 25′ N. B., een deel van *Nowaja-Semlja*, voer de kust langs noordwaarts, en gaf aan verschillende punten bepaalde-namen, totdat hij in *Lombsbaai* op 74½° N. B. ten anker kwam; de baai werd genoemd naar de menigte van zeeduikers (*Colymbus troilli*), welke hier werden gevonden. Nadat hij de vaart langs de kust nog een tijd lang had voortgezet, bereikte hij de noordwest-punt van *Nowaja Semlja*, welke hij *Kaap Nassau* noemde. Van daar meende hij in het oost-noordoosten land te zien, en zeilde nog verscheidene zeemijlen in die rigting, tot dat eene onafzienbare ijsmassa hem den weg afsloot en hem tevens tot den terugtogt naar *Nowaja-Semlja* dwong. Daar de overige schepen naar de straat *Waaigat* waren gezeild, zette ook hij derwaarts koers, bereikte op den 15 Augustus de eilanden *Matwejen* en *Dolgoi*, en vond te gelijker tijd ook de overige schepen, die de straat waren doorgezeild en aan gene zijde de *Karische zee* en de kust van *Tartarije* hadden aangetroffen, die zich verre naar het noordoosten uitstrekte. Daar zij het voorgebergte niet waren omgezeild, was hun ook de bovengenoemde zeeboezem verborgen gebleven. Op den terugtogt naar *Matwejen* ontdekten zij nog de *Staten eilanden*, en kwamen in September weder voor *Texel*.

Het gunstig berigt, dat LINSCHOTEN aan Prins MAURITS gaf aangaande den toestand der zee ten oosten van *Nowaja Semlja*, was oorzaak, dat eene tweede expeditie werd uitgerust. Deze bestond uit zeven schepen, waarvan zes met allerlei handelsartikelen waren beladen; het zevende zou hen als geleide tot aan *Kaap Tabin* naar de kust van *Tartarije* volgen, van waar af men den doortogt naar de oostelijke zee vrij van alle zwarigheden achtte. De instructie luidde, dat het zevende schip, zoodra men het voorgebergte of eenig ander punt bereikt zou hebben, van waar men zonder verdere hindernissen naar het zuiden kon varen, met deze blijde boodschap naar *Holland* moest terugkeeren. JACOB VAN HEEMSKERK begeleidde de schepen als onderkoopman, WILLEM BARENDS als eerste stuurman. Op den 17 Augustus 1595

Digitized by Google

bereikten zij *Nowaja Semlja*, doch kwamen, ten gevolge van het vele drijfijs, slechts met moeite tot aan het *Waaigat*-eiland, boven hetwelk de zee zoo zeer met ijs was bedekt, dat zij het plan, om naar het oosten verder door te dringen; moesten opgeven, en in eene bogt aan de zuidkust van het *Waaigat*-eiland het anker moesten laten vallen, waaraan zij den naam van *Traanbaai* gaven. Verschillende opgegravene voorwerpen en andere teekenen bewezen, dat deze baai dikwijls werd bezocht. Van een' troep *Samojeden*, dien zij kort daarna ontmoetten, en die uit het oosten kwam, vernamen zij, dat zij, indien zij vijf dagen in die rigting voortzeilden, eene open zee zouden vinden, door welke zij zonder verdere bekommering naar het zuidoosten konden koers zetten. Deze berigten gaven BARENDS aanleiding, om de poging op nieuw te wagen, die evenwel evenzeer vruchteloos bleef, zoodat men besloot naar *Europa* terug te keeren, waar men in November aankwam.

Deze herhaalde mislukking bewoog de Staten-Generaal, om verder géene schepen op 's lands kosten tot dat oogmerk uit te rusten, maar dit aan den ondernemingsgeest van bijzondere personen over te laten, waarbij zij echter tevens eene aanzienlijke premie uitloofden, aan hem, die zulk eenen noordelijken doortogt naar *China* zou ontdekken, als werkelijk bevaarbaar zou zijn. Dit had het gewenschte gevolg; want reeds in Mei 1596 verlieten twee schepen, door *Amsterdam* uitgerust, onder opzigt van JACOB VAN HEEMSKERK en WILLEM BARENDS en JAN CORNELISZ. RIJP, het Vaderland en bereikten op den 4 Junij 71° N. B., waar zij noordoost ten oosten koers hielden, hoezeer BARENDS daartegen ook ijveren mogt. In plaats van *Nowaja Semlja* te bereiken, stootten zij op het *Cherie-eiland*, dat ten gevolge van een hardnekkig gevecht met eenen ijsbeer den naam van het *Beeren-eiland* ontving, die later in *Cherie-eiland* is veranderd (*).

(*) Op de meeste kaarten vindt men dit eiland onder den naam van *Cherrij-eiland* opgeteekend, eene fout, die, naar wij hopen, weldra zal verdwijnen, opdat men niet langer den naam verklare *ut lucus a non lucendo*. Eene soortgelijke fout vindt men op bijna alle kaarten met betrekking tot den naam van eene Noord-Amerikaansche rivier. In de bronnen van de zoogenaamde *Beeren-rivier*, die in het groote *Zoute*

Digitized by Google

Het opeengehoopte ijs verhinderde evenwel ook hier een verder voortdringen naar het oosten, waarom de schepen hunnen koers langs het ijs naar het noorden rigtten, waar zij op den 19 Mei (zij bevonden zich op dien dag op 80° 11′ N. B.) een bergland ontdekten, dat oostelijk van hen lag. Een hevige noordoosten wind maakte hun evenwel het naderen vrij moeijelijk. Dit is de eerste historisch bewijsbare ontdekking van *Spitsbergen*, daar de bewering van PURCHAS, dat Sir HUGH WILLOUGHBY het reeds zou gezien hebben, geenszins bevestigd wordt door diens dagboek. Op 79° 42′ N. B. vonden de schepen eene baai, waarschijnlijk *Fair Haven* (*Schoone Haven*), waar zij voor anker kwamen. Op het land bemerkten zij hertebokken (rendieren) en op een klein eiland, midden in de baai, tallooze ganzen. Na een verblijf van twee dagen in deze haven, zette BARENDS, ten einde zijne ontdekking verder te vervolgen, zijnen koers in dezelfde rigting voort, maar werd spoedig door groote ijsvelden tegengehouden, die eenen onafgebroken muur vormden en ook alle Poolreizigers het verder doordringen hebben belet. Hij keerde naar zijne ankerplaats op 79° 42′ N. B. terug; de afwijking der magneetnaald bedroeg hier 16° W. Van hier stuurde hij nu de westkust van *Spitsbergen* tot aan den 79sten graad N. B. langs, waar hij het kanaal inliep, dat *Prins Karel-eiland* van *Spitsbergen* afscheidt. Daar hij dit evenwel spoedig door een rif versperd zag, zeilde hij terug en rigtte zijnen koers nogmaals oostelijk, waarbij hij het *Beeren-eiland* ten tweeden male bereikte. Hier waren BARENDS en CORNELISZ. RIJP het andermaal niet eens; en daar zij zich in hunne meeningen niet konden vereenigen, zette BARENDS den weg naar *Nowaja Semlja* voort, terwijl RIJP eenen weg langs de oostkust van *Spitsbergen* poogde te vinden.

Na veel moeite en gevaar bereikte BARENDS op den 17 Julij *Lombs-baai* op *Nowaja Semlja*, en vond de kust door dikke op elkander geschovene ijsmassa's bezet, maar zetten desniettegenstaande zijne koers tusschen de massa's drijfijs moedig en onverschrokken tot aan de noordoostelijke punt van *Nowaja Semlja* voort. Hier liet hij onderscheidene matrozen naar

Meer vloeit, ontwikkelt zich eene menigte van koolzuur, zoodat zij altijd met schuim bedekt zijn. De eerste Europesche reizigers noemden ze daarom *Bierbronnen* en de rivier *Bier-rivier*, niet *Beerbronnen* en *Beer-rivier*.

Digitized by Google

land gaan, die eene hoogte beklommen en van daar zagen dat het land in eene zuidoostelijke rigting liep, en dat zich oostelijk eene open zee uitbreidde, welke zij, met onbeschrijfelijke moeite, op den derden dag, 19 Augustus, bereikten. Spoedig evenwel bemerkte BARENDS, dat hij, zoo hij niet ingesloten wilde worden, ten spoedigste moest omkeeren. Met inspanning kwam hij eindelijk weder op zijne oude ankerplaats, waar hij, na onderscheidene mislukte pogingen, om den terugtogt aan te nemen, besloot te overwinteren. De avonturen en gevaren, welke de stoutmoedige en standvastig volhardende manschap had te trotseren, gaan wij met stilzwijgen voorbij. Den 3 November vertoonde zich des middags nog slechts even de buitenste rand der zon, die voor hem nu tot aan den 24 Januarij verborgen bleef, ofschoon zij hare wederverschijning eerst 14 dagen later konden verwachten, gelijk zij ook op het *Melville-eiland*, op 75° 48′ N. B., twaalf mijlen zuidelijk van de plaats, waar BARENDS zich bevond, eerst op den 9 Februarij werd gezien. Is deze vroegere verschijning inderdaad gebeurd, zoo ware dit voorzeker een der merkwaardigste gevallen met betrekking tot de straalbreking, waaraan het verschijnsel dan alleen kan worden toegeschreven.

Den 8 Maart 1597 was wel al het ijs naar het noordoosten verdwenen, maar na verloop van eenige dagen waren de schepen toch reeds weder ingevroren, en toen daarin tot aan het midden van Junij geene verandering kwam, besloot de moedige, maar ernstig kranke BARENDS zijne toevlugt tot de booten te nemen. Na veel moeite waren deze eindelijk tot den gevaarlijken togt ingerigt; de zieke en uitgeputte BARENDS werd op eene slede derwaarts gebragt, nadat hij eerst een berigt van hunne wederwaardigheden had opgeschreven, door zijne lotgenooten had laten onderteekenen en in hunne winterhut had achtergelaten. Aan de noordoostelijke kust van *Nowaja Semlja* werden de booten weder door het ijs ingesloten; de krankheid en zwakte van den standvastigen aanvoerder namen toe, tot dat hij daaronder eindelijk bezweek. Dit was het einde van eenen man, wiens naam door alle tijden heen als eene heldere ster in de jaarboeken der vroegste noordpoolreizen zal schitteren, die de wetenschap van zijnen tijd met een' onwrikbaren moed in zich vereenigde. De ontmoedigde manschap bereikte eindelijk de Russische kust, waar zij in *Kola* gelukkig drie Hollandsche schepen en daaronder RIJP

Digitized by Google

met zijne manschap vond, die hen vriendelijk opnam en, na eene afwezigheid van 17 maanden, waarvan zij er tien op *Nowaja-Semlja* en drie op den togt naar *Kola* hadden gesleten, naar *Holland* terug bragt. Van de uitkomsten der reize van RIJP vindt men geene opzettelijke berigten. De dikwijls herhaalde meening, dat hij *Spitsbergen* zou zijn omgezeild, wordt ook daarom door velen in twijfel getrokken, omdat de *Moskou*-Compagnie 14 jaren later een schip uitrustte, om te onderzoeken, of *Spitsbergen* een eiland of een kustland was.

Daar tot dusverre alle pogingen, om een' noordwestelijken doortogt naar *China* te vinden, mislukt waren, (*Engeland* alleen zond met dit oogmerk van 1602—1607 niet minder dan 5 expeditiën uit) besloot der *Moskou*-Compagnie die rigting op te geven, en zich nu vlak naar het noorden te wenden, waarbij de uitgezondene schepen of onmiddellijk op de noordpool aan, of om de noordkust van *Spitsbergen* heen moesten zeilen. Op den 1 Mei 1607 verliet HENRY HUDSON, een even moedig als ervaren zeeman, met zulk eenen last voorzien, *Gravesend* in een klein scheepje van 80 ton, met eene bemanning van elf koppen. Hij zette koers naar het noorden, wendde zich vervolgens naar *Groenland*, dat hij op 79° N. B. bereikte, en hier al aanstonds een voorgebergte vond, waaraan hij den naam van *Young* gaf; — een' merkwaardigen berg, in de nabijheid van de kaap, noemde hij den *Berg van Gods genade*. Van hier af schijnt hij geene wezentlijke bezwaren bij zijne verdere kustvaart te hebben aangetroffen, ofschoon deze later bijna nooit weder zoo verre noordelijk mogelijk is geweest. Toen hij 78° N. B. had bereikt, zag hij een hoog, maar van sneeuw bevrijd bergland voor zich, waaraan hij den naam van *Hold with hope* (Houd aan met hoop) gaf. Geweldige ijsmassa's maakten hem het verder noordwaarts dringen onmogelijk. Hij zette dus koers naar *Spitsbergen* dat hij op 77° N. B. bereikte, terwijl hij bijna op dezelfde breedte als BARENDS verhinderd werd, verder noordwestwaarts te komen. Wij moeten de onderscheidene en verwonderlijk volhardende pogingen van HUDSON, om in andere rigtingen zijn doel te bereiken, met stilzwijgen voorbijgaan, maar merken nog aan, dat de stoutmoedige zeeman de uitgebreidheid van de kust van *Spitsbergen*, die hij naar het noordoosten zag loopen en tot verre boven 82° meende te moeten uitstrekken, zeker te hoog schatte, daar

Digitized by Google

geen gedeelte van het eiland 81° N. B. bereikt. Deze plaats heeft tevens tot de bewering aanleiding gegeven, dat de kust, welke HUDSON zag, niet die van *Spitsbergen* kan geweest zijn. Wanneer men evenwel voor deze meening nog eene andere plaats uit het berigt van HUDSON aanvoert, waarin hij zegt: »een doortogt noordelijk van *Groenland* is er niet, anders zou ik dien hebben ingeslagen, om te pogen *Groenland* om te zeilen en door de *Straat Davis* huiswaarts te keeren," dan vergeet men, dat hij het zegt, omdat hij reeds lang de poging, om van *Spitsbergen* noordelijk door te dringen, had laten varen en koers had gezet naar *Groenland*, waar hij door het ijs werd belemmerd. Nadat al zijne pogingen, om eene hoogere breedte te bereiken, waren mislukt, wendde hij zich naar het zuidoosten, landde aan het *Cherie-eiland*, en keerde in September 1607 in *Engeland* terug. Deze reis was vooral daarom van gewigt, omdat zij de eerste kennis van de noordelijke en noordoostelijke gedeelten van *Spitsbergen* naar *Europa* bragt, en tevens de zwarigheden aantoonde, die het omzeilen der »zeven eilanden" in den weg stonden. Buitendien maakte zij *Europa* met een gedeelte van *Groenland* bekend, dat gedurende de volgende tweehonderd jaren door niemand weder werd bereikt. Eerst in 1816 bespeurde men weder eene opening in de ontzettende ijsmassa, die zich van *Groenland* tot de *seven eilanden* uitstrekt, waardoor de moedige SCORESBY de wederontdekker van het voor *Europa* zoo lang gesloten deel van *Groenland* worden kon. In het jaar 1824 gelukte het kapitein CLAVERING, om met het schip *Griper* nogmaals dit gedeelte van de kust te naderen.

Zoo lang *Engelands* handel nog eenige hoop koesterde, om een' noordelijken doortogt naar het oosten te vinden, werd het plan met de geheele Britsche geestkracht voortgezet. Alle pogingen, tot dusverre gedaan, hadden slechts getoond, waar men dien weg niet moest zoeken; maar nog was de ruimte tusschen *Nowaja-Semlja* en *Spitsbergen* niet in hare geheele uitgestrektheid onderzocht: de zoo vurig begeerde weg kon tusschen *Cherie-eiland* en *Nowaja-Semlja* liggen. HUDSON verliet in April 1608 ten tweedenmale *Engeland*. Gelijk hij zich reeds op deze eerste reize van de bewondering der nakomelingschap verzekerd had, waarbij hij met zijn' elf koppen meer deed dan al zijne voorgangers, ja, men mag bijna zeggen, dan ook zijne gelukkigste navolgers, zoo on-

Digitized by Google

dernam hij het ook thans, met zijne geringe manschap moedig in het ijs in te dringen, waartoe hem het zachte weder gunstig was. Doch reeds na eenen togt van weinig mijlen bleek de onmogelijkheid om verder door te dringen. Hij volgde daarom het ijs oostwaarts, en bereikte den 27 Junij *Nowaja-Semlja* op 72° 12′ N. B. met de overtuiging, dat het vergeefsche moeite ware, den noordelijken doortogt westelijk van *Nowaja-Semlja* te zoeken. Hij wendde zich dus naar *Straat Waaigat*. Eene opening in de kustlijn bewoog hem deze te volgen, waartoe tevens de menigte walrussen bijdroeg, die hem een' rijken buit van traan beloofde. Daar de ongunstige wind hem de verdere vaart door de straat met het schip onmogelijk maakte, zond hij zijne boot tot verder onderzoek uit, die evenwel insgelijks, na zeven zeemijlen, ten gevolge van het ijs en de ondiepte des waters moest omkeeren, nadat de manschap vooraf aan wal was getreden en eene menigte sporen der vroegere tegenwoordigheid van menschen, bloeijende bloemen, fraaije weilanden en een overvloed van ros wild had gevonden. Ofschoon velen aan dit laatste hebben getwijfeld, zoo wordt het toch bevestigd door de berigten van BARENDS en door die der vroegere expeditiën, vooral die van 1595.

Zoo de boot het kanaal nog slechts een klein eind verder was opgevaren, dan zou zij hebben bevonden, dat dit ondiepe vaarwater, dat HUDSON verkeerdelijk voor het door den *Hollander* BRUNELL ontdekte en op 73½° gelegene *Casting Sarch* hield, niets anders was dan het kanaal tusschen de kust en een eiland (*Meschduscharsky.*) Op den 26 Augustus 1608 keerde HUDSON in *Engeland* terug. Wij gaan hier de verdere ontdekkingsreizen van den moedigen en ondernemenden man met stilzwijgen voorbij, en gewagen nog alleen van die, waarop hij de baai ontdekte, welke zijnen naam draagt; de reis, waarop zijne manschap aan het muiten sloeg, hem, zijnen zoon en zeven anderen in eene kleine sloep uitzette, zonder dat ooit weder eenig berigt van de ongelukkigen is vernomen. Ten slotte geven wij nog de naïve beschrijving van eene zeemeermin, die van HUDSON's schip zou gezien zijn: »Heden morgen zag een der matrozen over boord in zee en bemerkte plotseling een zeemeermin; hij riep daarom terstond zijne kameraden. Inmiddels was de zeemeermin digt bij het schip gekomen en zag de mannen verwonderd aan; daar kwam eene golf en rolde over haar henen. Van den navel af waren haar

Digitized by Google

rug en hare borsten volkomen gelijk die eener vrouw, (zoo als degenen zeggen, die haar hebben gezien) haar ligchaam zoo groot en sterk als dat van eenen man, hare huid zeer wit, en lang zwart haar hing langs den rug naar beneden. Toen zij weder in de diepte dook, zagen zij ook haren staart, die als de staart van een dolfijn gevormd en als die van eene makreel gespikkeld was."

In het jaar 1610 zond de *Moskou*-Compagnie, nadat zij in 1609 het *Cherie-eiland*, dat om het buitengewoon groote aantal van walrussen van belang was, tot haar uitsluitend eigendom had verklaard, andermaal een schip uit, om op nieuw eene poging te doen, om verder noordwaarts door te dringen. JONAS POOLE stond aan het hoofd van de expeditie. Daar hij evenwel door eene buitengewone menigte van ijs zelfs verhinderd werd om het eiland te naderen, wendde hij zich noordwestwaarts, bereikte den 16 Mei den omtrek van *Spitsbergens* zuidkaap, en zeilde toen tot 79° 50′, waar de onafgebroken ijsmassa hem dwong terug te keeren. De namen *Horne-sound*, *Muscovy-mound*, *Lowe-sound*, *Fair-Foreland*, *Ice-sound*, *Kaap Cold*, *Gurnards Nose* enz. zijn van POOLE afkomstig. Hij vond het klimaat zoo zacht, dat hij het eiland voor bebouwbaar hield; »want," zegt hij, »daar het rossewild, dat geene andere bescherming dan de rotsen tot woningen en den met sterren bezaaiden hemel tot deksel heeft, hier leven kan, waarom zou de mensch dat ook niet kunnen?" Zonder evenwel eene tweede poging te doen, om noordwaarts door te dringen, keerde POOLE in Augustus naar *Engeland* terug. Ofschoon de beide volgende reizen van POOLE ook wel het doel hadden om van *Cherie-eiland* noordwaarts door te dringen, zoo was hij daarbij toch zoo uitsluitend met de walrusvangst en andere handelsbelangen bezig, dat hij het andere doel geheel uit het oog verloor. Handelsvoordeelen hadden thans reeds schepen van verschillende volken derwaarts gelokt. Op zijne derde reis in 1612 ontmoette POOLE een schip, welks kapitein MARMADUKE den 82° N. B. meende bereikt te hebben; ook hier schijnt dezelfde dwaling, als bij HUDSON, te zijn ingeslopen. In 1612 zien wij, in den omtrek van *Cherie-eiland* de vlaggen van de *Moskou*-Compagnie, van *Frankrijk*, van *Spanje* en *Holland* met een zelfde oogmerk bijeen, dat zoo uitsluitend werd bejaagd, dat MARMADUKE eene ernstige berisping ontving, omdat hij de handelsbelangen een oogenblik uit het oog had verloren.

Digitized by Google

Onder de destijds daar aanwezige kapiteins vinden wij ook BAFFIN, die zich, nevens de zuiver practische bemoeijingen, ook met wetenschappelijke waarnemingen bezig hield, en het eerst opmerkzaam maakte op het merkwaardige onderscheid in de straalbreking der hemelligchamen op onderscheidene hoogten op hooge breedte en dit poogde te verklaren, hetgeen hij echter, voegt hij er zeer bescheiden bij, aan schranderder geleerden moet overlaten.

Zoo waren langzamerhand de kusten van *Spitsbergen* het worstelperk geworden van alle zeevarende volken. Ten einde dus haar voordeelig eigendom niet te verliezen, nam de *Moskou*-Compagnie thans bezit van alle baaijen en bogten, waarmede zij tevens een nader onderzoek van het door HUDSON ontdekte gedeelte der noordkust wilde verbinden. Het eerste vermogt zij, omdat haar door een' openen brief het regt der visscherij in de Groenlandsche wateren eenig en alleen was toegekend. FOTHERBY en BAFFIN ontvingen in 1615 het bevel over tien schepen, zonder dat zij evenwel op dezen togt eenige ontdekking van belang deden, daar het ijs hun reeds op vrij lage breedte belemmerend in den weg trad. De door HUDSON ontdekte *Roode-Baai*, die door hem *Wiches-sound* werd genoemd, werd naauwkeuriger onderzocht en aan eene in de nabijheid liggende zeeëngte de naam van *Sir Thomas Smith's-sound* gegeven.

In het volgende jaar werd FOTHERBY op nieuw met BAFFIN naar het noorden van *Spitsbergen* gezonden, maar bereikte op dezen togt zelfs niet de breedte des vorigen jaars. Met niet veel meer geluk rigtte hij koers naar het zuidwesten, waar hij het eiland *Jan Maijen* vond, waarvan hij, gelijk later door SCORESBY bleek, eene voortreffelijke beschrijving gaf. Het eiland moet reeds in 1611 door den *Hollander* JAN MAIJEN zijn ontdekt, en is hetzelfde, waar SAIN SEBASTIAN in 1613 schipbreuk leed. Daar FOTHERBY zich voor den eersten ontdekker hield, gaf hij het den naam van *Sir Thomas Smith's-eiland*, en aan den berg, tegenwoordig onder den naam van *Burenberg* bekend en 6700 voet hoog, dien van *Hakluytsberg*.

Ofschoon er door de Compagnie nog verscheidene pogingen werden in het werk gesteld, om den zoo zeer gewenschten doortogt te vinden, zoo verdween de hoop op het noorden en noordoosten toch gedurig meer en meer, tot dat eindelijk de verdere onderzoekingen zich nog alleen tot *Spitsbergen*

Digitized by Google

bepaalden, dat daardoor in zijn geheel ook meer en meer bekend werd, zonder dat toch ooit een schip het eiland werkelijk schijnt te hebben omgezeild.

Er verliepen zestig jaren, zonder dat de vraag, die anderhalve eeuw *Engeland* en *Holland* in beweging bragt, en die beiden met gelijken ijver en gelijke volharding poogden op te lossen, weder ter sprake kwam, tot dat eindelijk, in het jaar 1675, een eenvoudig berigt in de *Transactions of the royal Society of London* haar met alle kracht weder in het leven riep. Een schip zou verscheidene honderd zeemijlen boven *Nowaja Semlja* noordoostelijk zijn doorgedrongen en daar de zee vrij van ijs hebben gevonden; eenige Hollandsche schepen zouden *Spitsbergen* zijn rondgezeild, een zelfs de breedte van 88° 56′ hebben bereikt, en daar de zee ook vrij van ijs hebben gezien. Dit berigt was toereikend, om de lang sluimerende hoop weder op te wekken; niet meer de Compagnie, het bijzonder eigenbelang, maar de Koning, de Admiraliteit en vooral de Hertog van *York* grepen de gelegenheid aan, om *Engeland* den roem te verzekeren, dien het vinden van den doortogt aan ieder land beloofde, dat dezen het eerst zoude bevaren. Er werden twee schepen uitgerust, waarover de vurige bevorderaar der onderneming, kapitein WOOD, het bevel verkreeg, en met welke hij in Mei 1676 *Engeland* verliet. Bij *Nowaja Semlja* leed het schip van den bevelhebber schipbreuk; hij zelf ontkwam met zijne manschap te naauwernood den dood, en keerde reeds in den aanvang van Augustus met het tweede schip naar *Engeland* terug. De schuld der mislukking moesten de door hem als valsch verklaarde aanwijzingen der vroegere Engelsche en Hollandsche zeereizigers dragen, en zonder eenige aarseling beweerde hij, dat *Nowaja Semlja* in het noorden met *Spitsbergen*, in het zuiden met *Tartarije* was verbonden. Het mislukken van dezen togt verstikte de sterk aangewakkerde hoop geheel, en er verliep weder eene eeuw, voordat zij op nieuw werd opgewekt. Slechts de *Russen* zetteden in dien tusschentijd hunne kustvaart voort, zoodat op het einde van dien tijd de kustlinie van de *Noordkaap* tot aan *Kamschatka* vrij volledig bekend was. De eerste expeditie naar het noorden ging dan ook weder van *Rusland* uit, waartoe men reeds in 1764 een schip naar *Spitsbergen* vooruit zond, dat in *Bell-sound* de noodige schikkingen moest maken voor de komst der eigenlijke expeditie, die in 1765 onder TSCHITSCHAGOW zoude volgen. Deze kreeg last,

Digitized by Google

om van *Spitsbergen* zuidoostelijk naar de *Bering-straat* te zeilen; mogt dit onuitvoerlijk zijn, dan moest hij het ijs in de rigting van het noordoosten volgen, totdat hij eene opening vond. Nadat hij beide had beproefd en tot 80° 26′ N. B. eenige zeemijlen noordoostelijk van *Cloven-cliff* was gekomen, dwong het ijs hem, naar *Archangel* terug te keeren. In het volgende jaar werd hij ten tweeden male uitgezonden, maar bereikte ook nu slechts 80° 30′ N. B. Er was geene verandering in den toestand van het ijs gekomen; en daar hij nu zag, dat het met de kust van *Spitsbergen* verbonden was, keerde hij in den herfst naar *Archangel* terug met de overtuiging der onuitvoerbaarheid van het geheele plan.

Weinige jaren later, in 1773, leverde de geleerde hydrograaf DAINES BARRINGTON bij de *Royal Society* eene reeks van verhandelingen in, waarin hij de mogelijkheid aantoonde, om de noordpool te naderen. Het opwakkeren van deze vraag door zulk eenen man, op een oogenblik, toen de verrassende ontdekkingen van eenen WALLIS en COOK de belangstelling niet alleen van *Engeland* maar ook van de geheele beschaafde wereld hadden gaande gemaakt, stemde zelfs den Koning GEORGE III gunstig voor de onderneming. Hij liet door de Admiraliteit twee schepen uitrusten, die onder het bevel werden gesteld van kapitein PHIPPS, later Lord MULGRAVE, en kapitein SKEFFINGTON LUTWIDGE. Er werd niets gespaard, wat den gelukkigen uitslag slechts eenigzins scheen te kunnen bevorderen en verzekeren. Zeker heer LYONS vergezelde de expeditie als sterrekundige, om de waarnemingen met betrekking tot de beweging des slingers enz. te besturen en ze met die van COOK aan de tegenovergestelde pool in verband te brengen, en de Heer BANKS ging als natuuronderzoeker mede, voorzien van de beste werktuigen.

Den 19 Junij passeerde kapitein PHIPPS den noordpoolcirkel. Den volgenden dag vond men met den thermometer van CAVENDISH op 4680 voet diepte eene temperatuur van 28° FAHRENHEIT, terwijl die der oppervlakte nog 48° bedroeg. Den 28 Junij drongen de schepen langs de westkust van *Spitsbergen* noordwaarts door, en vonden den 3 Julij een eiland, dat den naam van *Prince Charles-eiland* ontving. Een der bergen verhief zich 4509 voet boven de zee, en was nog in het geheel de hoogste niet. Hier ontmoetten de schepen eenen walvischvanger, door wien de kapitein vernam, dat hij nog 60 zeemijlen verder westelijk den rand der ijsvelden vinden

Digitized by Google

zou, en dat daar reeds drie schepen waren verongelukt. Weldra hadden zij de digte ijsmassa bereikt, die van het westnoordwesten naar het oostnoordoosten liep. PHIPPS zette dus oostelijk koers, maar moest ook deze rigting weldra laten varen en weder naar het noordwesten den steven wenden, in welke rigting hij 80° 36′ N. B. en 2° 2′ O. L. bereikte. Nadat hij aldus vergeefs in alle windstreken eene door het ijs onbezette plek had gezocht, waardoor hij verder noordelijk had kunnen doordringen, keerde hij zich nogmaals naar het oosten, om zich te overtuigen, dat de hoofdmassa van ijs werkelijk met de noordkust van *Spitsbergen* verbonden was, hetgeen hij bij zijne eerste poging, ten gevolge van het opeengedrongen drijfijs, niet had kunnen onderzoeken. Eene windstilte en een digte nevel verhinderden de uitvoering van dit plan, en noodzaakten PHIPPS, in de Noordhaven, tusschen *Vogelsang*, *Cloven-cliff* en de *Norways*, twee eilanden noordoostelijk van laatstgenoemde plaats, het anker te laten vallen. Den 28 Julij verliet hij deze ankerplaats, en poogde nogmaals eene opening in het ijs te vinden, hetgeen hem ook thans niet gelukte. Hij volgde het ijs weder tot aan 80° 34′ N. B., vanwaar hij zag, dat het zich verre naar het zuidwesten uitstrekte. Eene derde poging in oostelijke rigting bragt hem, na vele gevaren, in de nabijheid van het twee mijlen lange *Maffen-eiland*. Van hier wendde hij zich noordoostelijk, waar hij de zee van alle ijs vrij vond, en daardoor den 27 Julij 80° 48′ N. B. en 14° 59′ O. L. kon bereiken, waar hij intusschen op nieuw door de vaste ijsmassa in zijnen verderen togt noordwaarts werd verhinderd. Hij stuurde dus verscheidene zeemijlen zuidelijk tot ongeveer 21 Engelsche mijlen westelijk van de *zeven eilanden*, die ingelijks, behalve in het zuiden, geheel van het ijs schenen ingesloten te zijn. In deze rigting vond hij de *Henlopen-straat*. Dr. IRVING, een van zijne togtgenooten, landde op een der kleine, lage eilanden, en vond hier aan het strand, ongeveer 16 of 18 voet boven de zee, verscheidene groote boomstammen en ook eene menigte ander timmerhout en ondubbelzinnige teekenen, dat hier menschen hadden gewoond. Landwaarts in was het eiland met mos en gras begroeid, waartusschen bloeijende ranunkels stonden en twee rendieren graasden, waarvan er een werd geschoten. Op den 30 Julij hadden de schepen 80° 31′ N. B. en 18° 48′ O. L. bereikt, waar zij door het ijs werden ingesloten, en waar NELSON, die de expeditie als stuurman vergezelde, in

Digitized by Google

eenen strijd met een' ijsbeer ter naauwernood den dood ontkwam. Reeds had PHIPPS besloten, om de schepen te verlaten, en te beproeven, of hij met de booten, die hij over het ijs wilde laten voorttrekken, *Fair-Haven* zou kunnen bereiken, waar hij eenige Hollandsche schepen zou hebben gevonden, toen eene gunstige verandering van het weder en een voordeelige wind hem uit zijne gevangenschap bevrijdden; den 10 Augustus waren de schepen in de open zee. Daar hij thans overtuigd was, dat alle pogingen, om noordelijk door te dringen, schipbreuk moesten lijden op de groote en nergens afgebroken ijsmassa, die zich van het noordoostelijke punt van *Spitsbergen* rondom de *zeven eilanden* tot aan 2° 2′ O. L. uitstrekte, keerde hij den 19 Augustus naar *Engeland* terug, waar hij den 29 September aanlandde.

Met PHIPPS eindigt de reeks der Noordpoolreizigers, die men slechts als voorloopers kan beschouwen van de belangrijke resultaten, welke met den aanvang onzer eeuw voor de kennis van onzen bol zijn verkregen, en die wij in het vervolg evenzoo in een historisch overzigt hopen zamen te vatten.

VAARWEL AAN HEUSDEN.

'k Heb, Heusden! in uw stille wallen
Een drietal jaren doorgebragt,
En vond er méér dan 'k heb verwacht:
Ik vond er minzaamheid bij allen;
Ik vond er vriendschap zelfs: die plant,
Zoo teêr, zoo zeldzaam op deze aarde,
Ontlook er mij in al haar waarde;
Ik sloot er menig zoeten band.
o Had ik, bij de dierbre vrinden,
Die 'k in uw wallen vinden mogt,
Er ook het kleinood mogen vinden,
Dat mijn vermoeide geest er zocht,
Den schat, die me aan den grens van 't leven
Vervullen zou met jonglingslust,
En klanken uit mijn lier doen beven,
Mijn zucht en aanleg waard: de rust.
Maar rust — hoe zou men haar verwerven!
Het leven is een holle zee,
De ranke hulk verlaat de reê;

Digitized by Google

Maar stroom of stormen sleuren 't meê,
En doen het rustloos slingren, zwerven,
En buiten eigen koers en spoor
Verdwalen op de onzeekre golven,
Gelukkig, zoo 't niet wordt bedolven?
Helaas! Wie is er veilig voor!? —
Gevaar van dolen en van stranden
Loopt ieder. Kies maar zelf een wit! —
Het lot ontglipt aan 's menschen handen,
Of hij op troon of driestal zit.
o Hadde mij uw vruchtbre grond,
Stil Heusden! wat ik zocht doen plukken,
Die grond, waar 'k zoo veel bloemen vond,
Zou ook mijn overschot eens drukken.

Maar zou ik, scheidende uit uw vest,
U in geen needrig lied gedenken,
U niet een blijk van liefde schenken:
Het eenigst, wat u van mij rest?
Ontvang mijn afscheid, kleine stad!
Waar ik zoo veel genots ontbeerde,
Dat elders mijn geluk vermeerde,
En toch zoo veel genoegen had!
Neen, hoe uw bodem vruchtbaar zij,
Wat edels gij er op moogt kweeken,
Geen lauwren zijn 't voor pŏëzij,
Of voor de kunst van wèl te spreken;
Geen eerloof is 't voor Melpomeen,
Thalië of andre zanggodinnen:
Gij hebt voor Nijverheid alleen,
Of Landbouw, roem en geld te winnen.
Wat gaan u kostbre boeken aan
Van smaak; romans of dichttafreelen?
De kostbre boeken, die u streelen,
Zijn die, waarin ge na kunt slaan,
Hoe duur in koop elk bunder was,
En wat hij uit zijn rijke voren
U geeft in aardvrucht, zaad of koren,
En hoe 't gesteld is met uw kas;
Wat zoudt gij vragen naar concerten?
De toonval, die u 't meest behaagt,
Is 't ruischen van uw zwellende erwten

Digitized by Google

En halmen, waar de wind door jaagt.
Geen schooner klank voor u dan 't loeijen
Van 't vette of 't zuiveldragend rund,
Dat room doet in uwe emmers vloeijen
En boter aan uw karnen gunt;
Wat gelden u komediezalen?
Uw schouwburg is het open veld,
Bij dag verlicht met zonnestralen,
Bij nacht door sterren nooit geteld;
De schermen zijn uw eigen boomen
En hoeven, en de forsche groep
Van werkers, die ten arbeid komen,
Ziedaar uw eigen blijspeltroep.
Het vrolijk stuk, dat ze u vertoonen,
Bevat de nutte zedeleer:
Dat vreugde en winst den arbeid kroonen,
En wat verlangt uwe eenvoud méér?
o Blijf zoo! Blijf zoo! — Op mijne eer
Gij hebt het beste deel verkozen.
Het kunstgenot, als alle rozen,
Doet velen met zijn doornen zeer.

Ontvang dan mijn Vaarwel! Ontvang,
o Kleine stad! mijn zegenbede:
Wees rijk aan welvaart, rijk aan vrede!
Bezit die ruim! Bezit die lang!

Welhaast, op Heldenburg gezeten,
Geniet ik al het landlijk schoon,
Dat Voorburgs omtrek spreidt ten toon.
Maar 'k zal uw ligging nooit vergeten,
Die schoone ligging aan den rand
Van 't rijkgezoomde waterbekken,
Waarin de Maas zijn golven bant,
Die u gedwee de voeten lekken,
En keur en overvloed van visch
In heur begroeide bedding kweeken,
En dienstbaar levren aan uw disch.
Hoe prijkt uw sluis! Hoe vriendlijk steken
De boomen van uw' hoogen wal
Hun groene kruinen naar den Hemel,
En spieglen zich in 't stroomkristal!

Digitized by Google

Wat blij gewandel en gewemel
  Des zomers, over dijk en muur,
  Rondom dien spiegel der Natuur,
Als in 't verschiet de boot komt dagen,
  Die seinen geeft met rook en stoom,
En, met vertraagde raderslagen,
  Zich wringt door de engte van den stroom,
Tot dat ze, in dieper, ruimer water,
  Met grooter spoed, bij sneller slag
En vlugger klepprend wielgeklater,
  Weêr 't slanke lijf bewegen mag,
En nu niet meer in rookkolommen,
  Maar rein, door 't bruisend element,
Met zwier op 't punt komt aangezwommen,
  Waar zij naar 't hoofd der haven wendt;
Gelijkende in den waterrimpel,
  Die achter haar allengskens luwt,
  Een zwaan, onmerkbaar voortgestuwd,
Of, bij haar tooi van vlag en wimpel,
  Een bruid, die zich aan Heusden huwt.

Wat heb ik zoete vreugd genoten,
  Mij wiegende op het vlietend glas
  Van den beminden waterplas,
Als ik, somwijlen met mijn loten
  En lieve ga, de zomerlucht,
Zoo blakend bij het vinnig branden
Der zon op enge stedewanden,
  Op 't koel der golven ben ontvlugt;
Dan, scheep gegaan in een der booten
  Des veermans, die de burgerij,
Van dat het daagt tot dat het schemert,
Den langen weg verkort naar Hemert,
  Dat prachtig eiland, roeiden wij
Met loome en luchte riemenslagen,
Half drijvend, half vooruitgedragen
  Door zoele togtjes, in de kom
  Van 't frissche Maasnat voort en om;
Of zeilden langs zijne effen banen,
  Tot zwaar geroei maar half gezind,
  Op goed fortuin en voor den wind
Met weerzijds uitgestoken spanen,

Digitized by Google

Al kouterd onder scherts en lied,
Tot we ergens aan den dijkberm strandden,
Of schoven tusschen 't hooge riet,
Of op een bed van wier belandden;
Dan met pagaaijen, riemenslaan
En duwen, schuiven, wenden, hobblen,
Herwonnen wij de ruime baan
Van 't plooijend nat, bezaaid met bobblen;
En 't spel begon van nieuws af aan
En duurde voort zoo lang 't de zon
Behaagde en wakker houden kon;
Die, steeds te vroeg voor ons verlangen,
Van matte slaapsrigheid bevangen,
In 't Westen, in haar kamer trad
En ons terugdreef naar de stad. —
o Zoet genot van spelevaren,
Hoe deedt ge mij mijn kindsche jaren
Nog eens beleven! 'k Dacht me op 't IJ
In vaders schuit nog om te roeijen
Den boom uit, heel de stad voorbij,
Door de ankertouwen heen en boeijen
Der schepenlaag, die op den stroom
Een mastbosch opstak naar de wolken,
Bekleed met wimpels aller volken! —
o Zoete waan! o Dierbre droom! —

Ook u vergeet ik nooit, lief eiland,
Waar ik zoo vaak gelukkig was!
Hoe sierlijk rijst ge uit uw terras
Van vruchtbaar bouw- en klaavrig weiland!
Neêr-Hemert! waardig beter lof,
Dan ge uit mijn kunstloos lied kunt wachten.
Uw zwaar geboomte vormt een' hof
Rondom de fraai beglooide grachten
Van 't oud, maar hecht en sierlijk slot,
Dat in zijn muren en rondeelen
Laat oude en nieuwe bouwkunst spelen
En 't knagen van den tijd bespot.
Hoe! heeft verblinding mij bedrogen?
Zijn 't lanen, boomen slechts alom?
Mij dacht ik zag de trotsche bogen
En zuilen van een heiligdom.

Digitized by Google

En op die hoogte daar..... in 't midden
Des velds:..... dat klein gebouw?..... is 't niet
Een tempel, om den Heer te aanbidden,
Die zoo veel schoons op aarde giet?

Als hooger grond zijn schat van waatren,
Uit duizend beken zaâmgevloeid,
Naar zee doet, langs uw oevers, klaatren,
De stroom, die in zijn bedding groeit,
Na lang gebrek en zwijgend treuren,
Het hoofd weêr bruisend op doet beuren,
En, zwellend, tegen dam en dijk
Doet rijzen, om ze te overstijgen,
En aanwas van gebied te krijgen
Voor zijn te naauw beperkte rijk;
Dan komt, wie ook zijn gramschap voelen,
De Maas, die u bemint als ik,
Uw drooge gronden overspoelen,
En laven met zijn vruchtbaar slik;
Door u met dijk noch dam weêrhoûen,
Treedt hij door akker, bosch en weî,
Die hem reeds kennen en vertrouwen,
Terwijl alom in uw landouwen
Zijn dartle baren gaan ten rei;
Zij knabblen speelziek aan de reten
Der kisting, die in 't lager dal
De hoef voor nat beschutten zal,
En, wordt het kramwerk doorgebeten,
Dan stroomen ze in met vreugdgeschal. —
De vreemdling, die van ver uw boord
En beemd verzonken ziet in golven,
Acht u een prooi van waterwolven,
Wier woede uw bloeijend aanzijn moordt.
Hij meent, dat hij de ellende aanschouwt
Eens doorbraaks, die het hart doet bloeden,
Als uit het barre vlak der vloeden
Niets opsteekt dan uw rijzig hout.
Maar rustig zien 't, die u bewonen;
Hun heeft de Maas reeds lang gezegd,
Hoe hoog de terp moet zijn gelegd,
Waar hij den drempel zal verschoonen;
Zij blijven op die wilde zee

Digitized by Google

Van zoete niet van zilte baren
Met opgeruimde blikken staren:
  Véél brengt zij aan; niets neemt zij meê.
En wie bekend is met de schatten,
Die vloed op vloed voor u bevatten,
  Hem is, hoe fel ze schijnbaar woed',
Die zee de mantel eener vrouwe,
Waaronder zij, met liefde en trouwe,
  Haar kind uit volle borsten voedt;
Hem zijt gij-zelf, in 't schijnbaar leed,
  Dat op uw' grond is losgebroken,
  Die zuigling, vrolijk weggedoken
In 't prachtig golvend moederkleed.

  Des zomers, als, beroofd van krachten,
De stroom in diepen sluimer lag,
Zoo vleijend lag op 's Heeren dag
  Dan ook de veerboot vracht te wachten.
En waar is zoeter zielsgenot,
Genoegen waardiger aan God,
  Dan in de vrije lucht te vinden,
Op akkers, door de vlijt bebouwd,
Of in den schoot van 't koele woud,
  Waar, in het loof van eik en linden,
Een koor van zangers zich onthoudt?
'k Heb dat genoegen in uw dreven,
  Uw velden en uw tempeltent,
  o Geldersch paradijs! gekend,
En zal 't herdenken al mijn leven.

  Maar, hadd' ge ook al de schoonheên niet,
Die 'k, Heusden! om, met dankbre vingren,
Een krans om uw blazoen te slingren,
  Herdacht in mijn eenvoudig lied,
Toch zou ik nimmer u vergeten,
  Om mannen, me onbekend weleer,
  Zoo rijk in kunde, als hoog in eer,
Die »Vriend'' me uit 's harten volheid heetten,
  En die ik-zelf op 't hoogst waardeer.

Moog' 't u dan, wat er op moog' komen
  Uit schrikbre wolken, zwaar bevrucht

Digitized by Google

Met onweêr, die de Zuiderlucht
Bedekken, en wier komst wij schromen,
Moog' 't u dàn wèl gaan, kleine stad!
Waar ik zoo veel genots ontbeerde,
Dat elders mijn geluk vermeerde,
En toch zoo veel genoegen had!

'k Verlaat u. — Holland lacht mij aan;
Zoet Holland! waar ik werd geboren,
Waar ik mijn weêrhelft heb verkoren,
En waar de stille graven staan
Der dierbren, die ik heb verloren.
'k Heb Holland lief — maar zal ik daar
Nu blijven tot mijn dagen enden?
Wie weet? — Hoe snel en wonderbaar
Kan zich de loop der dingen wenden!

Wij kennen vooglen, door Natuur
Bestemd, om aan verschillende oorden,
Bij beurte aan Nijl- en Amstelboorden,
Te nestlen, zonder vasten duur;
Zij gaan, en strijken elders neder,
Doch komen, waar 't hun lief was, weder.....
Ligt ziet ook mij een later tijd
Op nieuw aan uwe Maas gezeten:
Zóó ga ik — in 't gemoed verblijd,
Dat gij ook mij niet zult vergeten,
o Heusden! die mij dierbaar zijt.

C. G. WITHUYS.

TREKKEN UIT HET BIJZONDERE LEVEN VAN DEN RUSSISCHEN VELDHEER, VORST ITALIJSZKY, GRAAF SUWOROW RYMNIKTSZKIJ.

(*Uit het Handschrift van den Serjant* IWAN SSERGEIJ'W, *die zestien jaren lang onafgebroken in* SUWOROW'S *huisdienst stond.*)

Naar het *Russische* van JOHANN PHILIPP SIMON.

Steeds begon SUWOROW ten 12 ure des nachts zijn dagwerk; in oorlogs- of andere voor den Staat gewigtige tijden stond

hij nog vroeger op, en daar hij zich dit tot eenen regel gesteld had, die nooit eene uitzondering leed, zoo had hij zijnen kamerdienaar een bevel gegeven, dat aldus luidde: »In geval SUWOROW ten 12 ure in den nacht niet wil opstaan, zoo grijp hem bij zijnen voet en trek hem van zijn bed." — SUWOROW's dek was een fijn linnen laken. — Zoodra SUWOROW opgestaan was, ging hij, een vol uur lang, naakt en op de maat in de kamer rond (was hij te veld, zoo geschiedde dit in zijne tent) en leerde overluid Turksche, Tartaarsche en Korel'sche (*) woorden van buiten. Om zich in de Korel'sche taal regt goed te oefenen, had hij steeds eenige *Korelen*, zijne lijfeigenen, bij zich. Als SUWOROW zijne les geleerd had, wiesch hij zich. Gewoon waschtuig hield hij er niet op na; twee emmers koud water en een geweldig groot bekken werden in zijne kamer gebragt, en in een half uur tijds had hij zich dan het grootste gedeelte van dit water in zijn aangezigt geplast; wat nog overbleef, deed hij zich vervolgens op de schouders gieten, zoodat het langs zijne uitgestrekte armen van de ellebogen op den grond drupte. »Deze wijs van zich te wasschen," zeide hij, »is voor de oogen en voor geheel het ligchaam uiterst heilzaam." Gewoonlijk was het 2 ure, wanneer SUWOROW met zijn wasschen gedaan had, en tegen dien tijd trad zijn kok binnen, om hem thee te zetten. De kok was de eenige, die SUWOROW zijne thee mogt klaarmaken, en dit theezetten moest in SUWOROW's bijzijn gebeuren. Had de kok een half kopje thee ingeschonken, zoo proefde SUWOROW die, of zij niet te sterk of te slap was. Hij dronk nimmer anders dan van de beste Chinesche zwarte thee, die alleen in *Rusland* te krijgen is. Alvorens de thee gezet wierd, moest zij gezift worden, want het gruizelige in de thee kon SUWOROW niet dulden; het kwam hem voor, dat het de thee slechter maakte, wanneer het mede in den trekpot kwam. Gewoonlijk dronk hij drie kopjes, en nooit at hij daarbij iets. Op de gebodene vastendagen (†) dronk hij zijne thee zonder melk. — Onder het theedrinken teekende hij op, wat hij gedurende het eerste uur na zijn opstaan geleerd had, en gaf zich dan ook zijne les voor den volgenden nacht op.

(*) De *Korelen* zijn een stam der *Finnen*.

(†) Gelijk men weet, hebben de *Russen*, behalve den woensdag en den vrijdag, nog vele andere gebodene vastendagen.

Digitized by Google

Na de thee vroeg SUWOROW den kok: »Wat zullen de gasten heden middag eten?" De kok las hem hierop het keukenbriefje voor. »Maar wat zult gij," vervolgde zijn heer dan, »heden voor mij koken?" Was het in de vasten, zoo antwoordde de kok: »Vischsoep;" was het geen vastendag, zoo luidde het antwoord: »Koolsoep en gebraad." Gebak at SUWOROW zelden, en nog schaarscher gebruikte hij saus. Wanneer veel gasten genoodigd waren, bestond het middagmaal uit zes of zeven geregten. — Zoodra zijn gesprek met den kok geëindigd was, zette SUWOROW zich op de sopha en begon zijn morgengebed, dat in heilige liederen, die hij naar noten zong, bestond; deze ochtendgodsdienst duurde een groot half uur. SUWOROW was een groot liefhebber van zingen en zong inderdaad een vrij goede bas.

Na zijn morgengebed wierp SUWOROW zich in de kleederen, en binnen den tijd van vijf minuten was hij ten volle gekleed. Nu wiesch hij zich andermaal aangezigt en handen met koud water. Was dit geschied, zoo trad zijn adjudant, Kolonel D. D. HANDRUCKIN, binnen, en overhandigde zijnen Generaal de schriftelijke rapporten. Het was nog geen 7 ure 's morgens, als SUWOROW reeds naar de wachtparade ging. Hier zeide hij telkens tot zijne soldaten: »Kinderen! weest welgemoed en dapper, oefent u vlijtig in den wapenhandel, zoo verwerft gij roem en zege! Een kogel diene u voor drie dagen: eerst twee vijanden doodgeslagen, dan moogt gij den derden door 't lijf hem jagen. Één welgeoefende kan meer dan tien ongeoefenden." Na de wachtparade, wanneer SUWOROW niets bijzonder gewigtigs te verrigten had, deed hij Kolonel FALKON bij zich komen, die hem dan Duitsche en Fransche couranten moest voorlezen. Wanneer het nieuws in die bladen niet bijzonder zijne aandacht trok, riep hij plotseling: »Is het eten klaar?" De genoodigde gasten waren om dien tijd ook reeds tegenwoordig, en zoo zette men zich dan 's morgens om acht ure aan het middagmaal. Waren er echter voorname personen genoodigd, zoo dineerde men 's morgens ten 9 ure. Vóór het eten gebruikte SUWOROW een glaasje kummelbrandewijn, nimmer een tweede; was hij ongesteld, zoo dronk hij een glas foesel met peper. Over tafel dronk hij zeer matig Hongaarsche of Malaga-wijn, maar op feestdagen Champagne-wijn. Om fruit of desertmoeperij gaf hij weinig. Tot avondeten alleen nuttigde hij een schijfje citroen met suiker, of twee tot drie theelepels vol ingelegde kruisbessen. — In vredestijd at su-

Digitized by Google

WORROW nooit alleen: zijne tafel was steeds voor 15 of 20 en meer personen gedekt. Aan tafel zat SUWORROW nooit op de plaats, die volgens het gewoon gebruik aan den gastheer behoort, maar op den hoek aan de regterhand. Zijn eetgereedschap verschilde van dat zijner gasten. Nooit at hij met een zilveren lepel, maar met een tinnen, doch die volkomen den vorm van een zilveren had. Vroeg hem iemand, waarom hij aan een tinnen lepel de voorkeur boven een zilveren gaf, zoo antwoordde hij: »Alle zilver bevat vergif." Zijn tafelmes en zijn vork hadden ivoren hechten; ook zijne drinkglazen waren verschillend. Nooit stond er een schotel op tafel; de spijzen werden onmiddelbaar van den keukenhaard opgebragt en aan de gasten naar hunnen rang voorgedient. Krachtens zijn eigen bevel, moest SUWORROW het zich getroosten, dat alle voor de gasten bestemde spijzen bij hem voorbijgedragen werden, zonder dat hij er zijn deel van mogt nemen, en al waterden hem ook de tanden naar het een of ander, er was geen genade, hij moest zich met zijne vischsoep of zijne koolsoep en gebraden vleesch vergenoegen. Daar SUWORROW eene zwakke maag had, zoo had hij zich opgelegd zeer matig te zijn; en daarenboven stond ook nog zijn eerste kamerdienaar PROCHER DUKOSSOW, dien hij gewoonlijk PROSCHKY noemde, onder het maal achter den stoel van zijnen heer, en paste op, dat deze niet te veel at, maar met de voor hem bestemde portie tevreden was. Een keer of wat gebeurde het, dat SUWORROW van de spijzen, die aan de gasten voorgedient werden, wilde eten; maar PROSCHKY nam hem zijn bord weg, en dan hielp bidden, knorren noch dreigen; zijn bord kreeg hij niet weder. »Kom, kom! laat mij van dit of dat maar even proeven!" zei hij somwijlen; maar de kamerdienaar antwoordde: »Uwe doorluchtigheid mag er niet van eten." — PROSCHKY had gegronde reden, om in dit stuk onverbiddelijk te zijn: want gevoelde zijn heer zich na het eten onpasselijk, zoo riep hij PROSCHKY tot verantwoording, en alle verontschuldigingen, welke deze kon bijbrengen, werden verworpen: »Gij alleen hebt schuld, dat ik ziek ben;" zei SUWORROW dan: »waarom hebt ge mij zooveel te eten gegeven?" Dit of soortgelijk verwijt moest hij hooren, wanneer hij van zijne onverbiddelijkheid afweek. SUWORROW had het gaarne, wanneer er tusschen zijne gasten aan tafel luid en levendig gesproken werd; kwam een oogenblik van stilte, zoo riep hij plotseling: »Broeders! spreekt toch

Digitized by Google

een woord!" Werd SUWOROW door iemand ten eten verzocht, zoo moesten zijn kok en zijn kamerdienaar mede genoodigd worden, want had zijn kok de spijzen niet toebereid, zoo at hij niets. Dit is eenige malen werkelijk gebeurd. SUWOROW zat dan treurig aan tafel zonder iets te nuttigen. Vroeg men hem de reden, zoo zei hij: »Ik ben ziek." Vóór het eten bad SUWOROW overluid en met veel aandacht het Onze Vader. In de groote vasten (voor Paschen) werd in SUWOROW's huis dagelijks godsdienstoefening gehouden, waarbij hij het ambt van diaken vervulde, want hij verstond ook de kerkdienst beter dan menige Dorpspope (*). In de eerste week dier vasten at SUWOROW niets dan geregten uit champignons zaamgesteld; in de volgende vijf weken ook visch; maar in de laatste week, waarin hij ook ter communie ging, nuttigde hij niets dan thee. Op den eersten Paaschdag woonde SUWOROW de vroegen de namis bij, en na geëindigde godsdienst plaatste hij zich in de rij der priesters en kuste hen; daarna kuste hij ieder, die in de kerk was, zonder onderscheid van persoon. Zijne bedienden stonden bij deze gelegenheid met korven vol eijeren achter hunnen heer, en gaven ieder, zoodra SUWOROW hem gekust had, een ei: hij zelf daarentegen nam er van niemand een aan.

Hemelvaartsdag en Pinksterzondag worden door de *Russen* even feestelijk gevierd. Op deze beide dagen nam SUWOROW met zijne gasten gewoonlijk zijn maal in het bosch onder berkeboomen, die met linten van allerlei kleuren versierd waren; op verscheiden plaatsen stonden dan koren van zangers, die

(*) Gelijk bekend is, gebruikt de *Rus* gedurende de vier tijdperken zijner gebodene vasten, tot welke ook alle vrijdagen en woensdagen behooren, niets, dat van eenig landdier afkomstig is, dus noch vleesch, noch melk, noch kaas, noch boter ens. De zeven weken vóór Paschen zijn de strengste van den *Rus;* en de eerste en laatste dier weken worden zelfs door de voorname standen streng in acht genomen. In die beide weken eten vele *Russen* zelfs niet eens visch. Vroeg op Paaschmorgen en gedurende de geheele, daaropvolgende week groet en kust de *Rus* ieder, die hem ontmoet, met de woorden: »CHRISTOS *wasz kress!* (CHRISTUS is opgestaan.) Vervolgens beschenken zij elkander met paascheijeren, ook met eijeren van suiker, glas of porselein. De aanzienlijken begiftigen elkander ook dikwerf met kostbare dingen.

Digitized by Google

met de plegtige tonen der militaire tafelmuzijk instemden. Na den eten begon de feestdans, waaraan echter geene vrouw mogt deelnemen. Suworow danste met zijne soldaten en officieren. In de Kersdagen noodigde hij vele gasten tot gezelschappen en bals, op welke ook pandspelen gehouden werden. Bij deze gelegenheid mogten ook vrouwen aan dans en spel deelnemen, en suworow was daarbij uiterst vrolijk; doch zoodra zijn slaapuurtje kwam, sloop hij stil uit het gezelschap weg en begaf zich ter rust, zonder dat daarom dans en spel een eind namen. — In de boterweek (*) deed suworow zich te goed aan *Plusy*, gleed van de ijsbergen, en nam deel aan de vrolijkheid des volks.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

(*) Dat is de vastenavondsweek, waarin veel boter gegeten wordt. Bijna alle bewoners der beschaafde deelen van *Rusland*, ook de buitenlanders, zoo wel in groote als in kleine steden en dorpen, eten in die week *Plusy*, dat zijn pannekoeken van boekweitenmeel, gest en boter. De boter- en ook de Paaschweek worden in geheel het Christelijke *Rusland*, vooral in de hoofdsteden, onder louter eigenaardige volksvermaken doorgebragt. Ook de grooten en rijken weten deze dagen der vrolijkheid op hunne wijs te vieren. Te *St. Petersburg* leveren deze weken een zeer levendig tafereel. Op de plaats, waar oud en jong, rijk en arm bijeenstroomt, zijn de zoogenaamde ijsbergen opgerigt; hoogten, die uit louter ijsblokken opgebouwd zijn. Van deze ijsbergen, die allengskens in eene vlakte uitloopen en met eenen ongeveer een' voet hoogen rand omvat zijn, glijdt men op smalle met ijzer beslagene sleden pijlsnel naar beneden. Het volk staat in het rond, en vermaakt zich met den moedwil en den wedijver der slederijders. Eigenlijk zijn deze ijsbergen slechts voor den gemeenen man; maar dikwijls besluit ook wel eens een aanzienlijke, om zulk een glijtogtje mede te doen. Aan de eene zijde is een toegang voor grooten en rijken, gelijk ook voor iedereen gelaten, die met eigen of gehuurd rijtuig derwaarts een toertje wil doen, en ruimschoots wordt hiervan gebruik gemaakt. Alles, wat pracht en weelde aan equipages leveren kan, biedt zich hier aan het gezigt. Naast de ijsbergen staan schommels en loodsen van menigerlei aard; kramers venten hunne waar uit; goochelaars, koordedansers, eigenaars van wilde beesten- en paardenspelen noodigen het publiek tot hunne voor-

Digitized by Google

CARLO BROSCHI.

Carlo broschi, bijgenaamd farinelli, ridder van de *Calatrava*-orde, een der grootste zangers, die ooit in *Europa* geleefd hebben, werd den 24 Januarij 1705 te *Andria* geboren. Een ongelukkige val was de oorzaak, dat hij reeds in vroege kindschheid aan zekere operatie onderworpen moest worden. Om van dit ongeluk nog eenige partij te trekken, deed zijn vader hem door karel's ouderen broeder, richard broschi, in de muzijk en vooral in het zingen onderwijzen. Weldra bleek daarbij zijne bijzondere begaafdheid voor de kunst, en bemerkte men, dat zijne van natuur reeds zeer aangename stem eens allervoortreffelijkst worden kon. Derhalve zond zijn vader hem naar *Napels* in de school van den beroemden porpora, die zich aan de opleiding van den talentvollen knaap zoo veel liet gelegen liggen, dat hij hem zelfs op al zijne reizen met zich nam. Te *Napels* had broschi veel omgang met de drie zonen uit een aanzienlijk huis, die met hunne voornamen farina heetten; schertsenderwijs noemde men hem daarom farinelli, welken bijnaam hij vervolgens, uit eigen keus, zijn geheele leven lang, als kunstenaarsnaam behouden heeft. In zijn zeventiende jaar kwam hij naar *Rome*, waar hij den eersten grond tot zijne volgende beroemdheid legde. Hier leerde burney hem kennen, gelijk deze in het eerste deel zijner reisbeschrijving met alle mogelijke uitvoerigheid verhaalt. Van *Rome* ging farinelli vervolgens, in het jaar 1727, naar *Bologna*, en oefende zich hier verder door het onderwijs en voorbeeld van bernacchi, die destijds voor den uitmuntendsten zanger in geheel *Italië* gehouden werd. In 1728 bezocht hij *Venetië*, *Verona* en *Weenen*, laatstgemelde stad drie malen. Of het waar zij, dat hier Keizer karel eens tegen hem gezegd heeft, dat het tijd voor hem werd, om

---

stellingen. Doch ook de doorslepenste beurzensnijders oefenen hunne kunst bij deze feesten, en de inlanders, maar vooral de vreemdelingen, moeten op hunne hoede zijn, dat geldbeurs, brieventasch, of wat zij anders van waarde bij zich mogen hebben, hun niet uit den zak gefutseld worden. De beurzensnijders van *Petersburg* kunnen veilig met de bestgeoefenden dier broederschap te *Parijs* en te *Londen* wedijveren.

Digitized by Google

op te houden, de toehoorders door zijn gezang slechts in verbazing te storten, dat hij ook moest trachten op hun gevoel te werken, moeten wij onbeslist laten; doch zeker is het, dat gedurende zijne laatste aanwezigheid te *Weenen* eene merkelijke verandering in zijne wijs van zingen plaats greep: met zijne zeldzame kunstvaardigheid daarin vereenigde zich namelijk van dat tijdstip af eene ware schoonheid, die naderhand menigmaal van bijna wonderdadige uitwerking was. Zoo riep, bij voorbeeld, eens, toen hij in 1734 te *Londen* in den schouwburg zong, eene Lady, door zijn heerlijk zingen weggesleept, in vervoering overluid uit hare loge: »Één God! één FARINELLI!" Zijne jaarlijksche inkomsten te *Londen* werden op 5000 pond sterling (*f* 60,000) geschat, behalve de vele en groote geschenken, welke hij van de rijke inwoners der Engelsche hoofdstad ontving. De Prins van *Wallis* overhandigde hem kort vóór zijn vertrek eene gouden met diamanten bezette snuifdoos, waarin een paar gespen met brillanten en 100 guinjes lagen. In 1737 reisde hij naar *Spanje*. Op den weg derwaarts zong hij te *Parijs* voor den Koning van *Frankrijk*, en ontving daarvoor van dezen Monarch 500 louis d'or. Te *Madrid* maakte zijn gezang den merkwaardigsten indruk op den diep melancholieken Koning FILIPS V. De Koningin deed namelijk, in eene aan 's Konings vertrekken grenzende zaal, een concert inrigten, waarin FARINELLI zingen moest. Verscheidene instrumentaalstukken waren gespeeld geworden, zonder dat zij in het minst 's Konings oplettendheid getrokken hadden; naauwelijks echter had FARINELLI eenige takten van eene zijner lievelings-aria's gezongen, of de Koning stond op, en gaf alle blijken der innigste aandoening. Na afloop van het stuk deed hij den zanger tot zich roepen, overhoopte hem met beleefdheden, liet zich op diens verzoek, gelijk de Koningin zulks gewenscht had, zijnen langen baard afscheren, ging in den staatsraad, en werd van dit oogenblik af voor geneeskrachtige middelen, die vroeger zonder eenige werking gebleven waren, vatbaar, zoodat hij weldra weder aandeel aan regeringszaken nemen kon en werkelijk nam. FARINELLI werd natuurlijk, ten gevolge hiervan, de lieveling van het koninklijke huis, en ontving oogenblikkelijk eene aanstelling voor geheel zijn leven als koninklijke kamerzanger met 2000 carolinen vaste jaarwedde; welk inkomen dan nog verder, door menigvuldige geschenken, aanmerkelijk vermeerderd werd. In de eerste tien jaren van zijn ver-

Digitized by Google

blijf te *Madrid* moest bij den Koning alle avonden vier aria's van HASSE voorzingen. Onder de geschenken, welke hij ontving, was het in diamanten gevatte portret des Konings, welks waarde men op 2000 carolinen schatte. Ook bij de volgende Koningen FERDINAND VI en KAREL III stond FARINELLI in de hoogste gunst. De eerste rigtte naar een door hem ontworpen plan eene Opera op, en benoemde hem tot directeur daarvan. In 1761, te oud om meer in het openbaar te zingen, keerde hij, nu in het bezit van een ontzettend groot vermogen, naar *Bologna* terug, bouwde zich, in de nabijheid dier stad, een fraai landhuis, en leefde er in eene door letterkunde en muzijk veraangenaamde rust tot in het jaar 1782, als wanneer de dood hem den 15den September van deze wereld riep. Behalve zijnen roem als kunstenaar, was BROSCHI of FARINELLI iemand van uitstekende braafheid en zeldzame bescheidenheid. Hiervan heeft vooral zijn gedrag aan het Spaansche hof de zekerste bewijzen geleverd. Nimmer, bij voorbeeld, heeft hij aldaar de uitnoodiging der Grandes aangenomen, om aan hunne tafels te spijzen; de uitstekende genade van drie Koningen bezigde hij alleen tot nut van hulpbehoevenden, en vergat in den omgang met anderen nooit, dat hij slechts een zanger en vroeger zelfs een arme zanger was. Zijn beste vriend gedurende zijn laatste verblijf te *Bologna* was de waardige Pater MARTINI, wiens grootere kunde in de eigenlijke kunst der muzijk hij erkende, en dien hij het eerst tot het schrijven van zijn bekende werk *Storia della Musica* bewoog. Daar MARTINI de hiertoe vereischte letterkundige hulpmiddelen niet bezat, kocht FARINELLI hem de volledigste muzikale bibliotheek, in welke de kostbaarste en zeldzaamste werken bevat waren, en verwierf dus, al was zulks dan ook slechts middellijk, nieuwe verdiensten ten aanzien der kunst. Hij bezat verscheidene voortreffelijke klavierinstrumenten, welke hij, zonderling genoeg, naar de namen der meest beroemde schilders genoemd had, zoodat het eene RAPHAËL, het andere CORREGIO, een derde TITIAAN, een vierde GUIDO enz. heette. Inzonderheid echter hield hij zich in den laatsten tijd zijns levens met de *Viola d'amour* bezig, op welke hij het tot groote kunstvaardigheid gebragt had. Belangrijk is ook te zijnen opzigte nog het oordeel van MARTINELLI; deze zegt van hem in de *Lettere familiare e critiche:* FARINELLI had eene stem, die met zijne gigantische figuur (hij was lang en mager van gestalte) overeenkwam, daar zij den gewonen omvang bijna een octaaf te boven ging en daarbij volkomen zuiver en klinkend was. Daarenboven bezat hij zoo vele theoretische kundigheden, als men zich met eenige mogelijkheid door het onderwijs van eenen PORPORA kan eigen maken, en spoedde met ongehoorde vlijt steeds verder op den weg, dien BERNACCHI met goeden uitslag betreden had, tot dat hij de afgod der *Italianen* en van geheel de muzikale wereld werd.

Digitized by Google

AFSCHAFFING DER DOODSTRAF DOOR HET VOORLOOPIG BEWIND TE PARIJS.

»Geen Doodstraf meer!" dus klonk 't bevel,
(En 't deed den menschenvriend zoo wèl)
't Voorloopige Bewind ten monde als uitgedreven,
Zoodra 't gezag der Republiek hun was verbleven.
Maar, aan den voet van deze wet
Had Lamartine een noot gezet;
(De sluwerd wist wel wat hij deed!): »Waarde Ambtgenooten!
»De Republiek zal ons vergoden of — verstooten;
»Zij brengt ons goud en roem en eer,
»Of werpt ons in het slijk ter neêr:
»Maar, wat mijn lot eens zij, hoe groot ook mijne ambitie,
»'k Bragt liefst mijn' hals er af — vandaar de propositie."

Junij, 1848. IJ.

WIJZEN EN DWAZEN.

In 't Land der Blinden Eenöog *Koning.*
'k Betwijfel deze spreuk wel zeer,
Sinds ik dat Land (*) heb gâgeslagen,
Want dáár regeren er veel meer!...
Maar nog fautivet is 't beweren,
Dat in 't Krankzinnigengebouw
Der zotten tal in weinig weken
Een derde meer bedragen zou. (†)
»Gebeterden" moet men hier lezen;
»Krankzinnigen" is een abuis:
Want heel Parijs (wie kan 't weêrspreken?)
Is immers één groot Gekkenhuis!
En mogt die lezing de echte wezen,
(Wien is de wensch niet wellekom?)
Dan nam niet het getal der *dwazen*
Maar dat der *wijzen* toe alom.
O mogt dat cijfer steeds vergrooten,
In Duitschland even als Parijs,
Dan kon Euroop zijn Dolhuis sluiten,
Dan wierd het waarlijk vrij en wijs!

(*) Bepaaldelijk *Parijs*, den zetel des bewinds.
(†) Naar luid van het *Handelsblad* is in de laatste twee maanden het getal der Krankzinnigen te *Parijs* met meer dan *een derde* vermeerderd!

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER HET WISSELBARE VAN DEN SMAAK IN ALLE DINGEN.

Door

Mr. A. F. SIFFLÉ. (*)

Mijne Heeren en Dames!
Geachte Hoorders en Hoorderessen!

»Wat zal *hij* toch te zeggen hebben? Zal hét weder op »rijm zijn? — Maar de man is, in *dat* vak, reeds lang uit »de mode! Denkelijk zal het daarom in proza wezen."

Zóó, dunkt mij, mompelt reeds menig uwer bij zichzelven, nu hij *mij* het spreekgestoelte ziet betreden. En wat zal ik daarop antwoorden? Ik weet het immers *zelf* wel, dat ik op den Zangberg uit de mode ben. Alleen: de verandering is niet treffend, omdat ik nooit heel sterk in den smaak ben geweest, en ik buitendien mij troosten kan met de gedachte, die ik, reeds jaren geleden, heb uitgedrukt in mijn hekeldicht: *Gezagsleer, of in alles volgt men de mode.* (†)

Alles heeft op aarde een mode, alles wisselt als de maan.
't Laatste houdt men voor het beste, en men bidt om strijd het aan.

(*) Voorgedragen in het *Middelburgsch* Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, den 10 November 1847.

(†) Zie mijne *Nieuwe Gedichten*, *Middelburg*, J. C. en W. ALTORFFER, 1844, *Iste Deel*, *bl.* 202.

Deze Verhandeling, reeds vroeger ingezonden en door toevallige omstandigheden verschoven, wordt nu nog geplaatst, als bijdrage tot de stemming, die vóór 13 Maart dezes jaars blijkbaar werd. — *Red.*

Digitized by Google

Naar aanleiding dezer woorden van mijzelven wenschte ik dezen avond het woord te voeren *over het wisselbare van den smaak in alle dingen.*

Dat wisselvallige hoop ik in het oog te doen vallen met betrekking:

I. tot Kleeding en Manieren,

II. tot Kunst en Wetenschap,

III. tot godsdienstige en staatkundige beginselen, en

IV. zelfs tot in het bedrijvig leven en de keus onzer Vermaken.

Verleent mij bij dat alles uwe vereerende aandacht!

I. Het eerste deel mijner Rede handelt derhalve over Kleeding en Manieren.

Ik wil u hier niet verwijzen naar den tijd der paruiken en gepoederde hoofden, der *mouches* en kapsels, der hoepelrokken en stijve *paniers:* och neen! — Maar hoe velen uwer, schoone Dames in den zomer uws levens! (want de Lentebloemen weten er minder van) heugt de tijd, dat gij u scheent te schamen over het bevallige van den natuurlijken ligchaamsvorm, en gij aan uwe armen, door de zoogenaamde bolle mouwen, eene gedaante gaaft, waar elk uwer over zou gejammerd hebben, indien onze lieve Heer u eens met zulke vervaarlijk breede schouders en wanstaltige vleeschklompen aan de bovenarmen geschapen had.

Die tijd is voorbij. Maar het heeft immers de modemaaksters te *Parijs* slechts in te vallen, u op nieuw met zulk of soortgelijk een figuur te willen begiftigen; en dadelijk worden de afgeperkte plaatsen in de Nieuwe Kerk, die *nu* reeds voor uwe overigens vrij breed uitloopende kleeding wat naauw zijn, u van zoodanig eene engte, dat ge daar naast elkander zult zitten, digter aaneengevoegd, dan in gesloten *colonne;* wel te verstaan, als bij eene morgen- of avondbeurt de opkomst wat talrijk is: want de weinigen uwer, die des namiddags verschijnen, zullen wel doorgaans de noodige ruimte hebben.

Maar de Heeren mag ik ook niet vergeten, u vooral niet, jongelieden van den goeden toon! Ik herhaal hier hetgeen ik reeds in dat Hekeldicht u toeriep:

Digitized by Google

Uit *Parijs* ontvangt gij lessen voor de snee van uw gewaad,
En als halfmislukte *Franschen* treedt ge in *Neêrland* over straat.

Ja, Mijne Heeren, zóó zwaait de Mode haren staf ook over u, dat er reeds eene wijziging is gekomen in het kenmerkende van een fatsoenlijk man.

Immers, zeker Hoogleeraar te *Leiden* zeide tegen zijn' knecht: »Als er mij iemand vraagt te spreken; heeft hij »dan een' hoed, handschoenen en *sous-pieds*, dan is het »een *Heer*, en gij laat hem in de zijkamer. Draagt hij wel »een' hoed, maar geene handschoenen en geene *sous-pieds*, »dan in het een *man*, en zulk een kan wachten in de *ves»tibule*. Is het er een met eene muts of pet op het hoofd »en klompen aan de voeten, dan is het een *kèrel*, en hij »blijft op de stoep staan."

Nu zijn de *sous-pieds* uit de mode geraakt, en daarmede is een der kenmerken van een' man van opvoeding, die uit wandelen gaat of visiten maakt, verdwenen. Zoo zal het met de baarden ook nog gaan, die te voren het fatsoen waren van den *Jood*, doch tegenwoordig het fatsoen schijnen van den *Christen*. Ja! wil men het zoo te *Parijs*, weldra zal nu een karwats, straks een badientje, eindelijk een stok, die naar een knuppel gelijkt; nu eens een herlevende *trois-pour-cent* of nog gedragen wordende *polkahoed*, straks weder een uit het graf als opgeroepene *bolivar* of dergelijk, het bewijs leveren, of men al dan niet een man van de wereld is.

In de manieren is ook al veel veranderd. Te voren liep de gemeene man met een kort pijpje over straat; tegenwoordig ziet men handwerkslieden en kleine jongens met brandende sigaren in den mond naar het werk gaan. Wij hebben voorts een gansch ander stel van pligtplegingen, een' gansch anderen gezelschapstoon dan voorheen. Wie roept er nu meer, b. v. *smakelijk eten!* als men aan tafel gaat, of *wel bekome 't u!* zoo dikwerf iemand niest?

Doch dit alles zijn kleinigheden. Het hoofdonderwerp mijner Rede ligt in de waarheid:

Digitized by Google

Alles heeft op aarde een mode, *alles* wisselt als de maan.
't Laatste houdt men voor het beste, en men bidt om strijd het aan.

Intusschen vergisse men zich niet in den *zin* mijner keurwoorden! — Als ik beweer, dat men het laatste voor het beste houdt en om strijd daaraan hulde brengt, dan bedoel ik niet, dat dit laatste steeds iets nieuws zou wezen: want, in zeker opzigt, is er niets nieuws onder de zon. Onder het laatste, dat men tevens het beste keurt, begrijp ik dus vooreerst het volstrekt nieuwe in den vorm, schoon het gewoonlijk reeds oud is in het wezen der zaak, en, ten tweede, hetgene wel oud is in vorm en wezen te gelijk, doch telkens als iets nieuws wordt opgewarmd, en daarom voor *ons* het laatste is, in vergelijking van hetgeen wijzelven te voren gezien en gedaan hebben. Daar echter die beide hoofdsoorten gedurig ineenloopen, zullen wij die niet angstvallig onderscheiden, en in het algemeen slechts nagaan, hoe men het laatste het beste rekent, of, met andere woorden, hoe de mode heerscht in Kunst en Wetenschap, in Godsdienst- en Staatsleer, in het bedrijvig leven en de keus onzer Vermaken.

II. In Kunst en Wetenschap. Ja! wat eerst de Kunsten aangaat, was er wel ooit een tijdperk, waarin de Muziek zoo algemeen werd gehuldigd? Ik zeg dit niet tot berisping: het is in dat opzigt een vooruitgang. Maar dat ook hierin de mode zich laat gelden, valt moeijelijk te ontkennen: want hoe menigeen legt zich op de Toonkunst toe, of praat er over op hoogen en beslissenden toon, omdat het in den smaak valt virtuozen te bewonderen, en men zich ten minste den schijn wil geven van een fijngevoelend kenner, een kiesch en bezwaarlijk te voldoen hoorder te zijn.

En hetgene men bij uitnemendheid schoon vindt, in stijl en vorm, bij elke afdeeling der fraaije kunsten, hoe is *dat* afhankelijk van den wisselsmaak der eeuw!

Ik bepaal mij hier tot de Dichtkunst.

Waar is de tijd der dichterlijke Levensbeschrijvingen en der Kunstgenootschappen; door BELLAMY *Rijmcollegies* genoemd?

Digitized by Google

Waar is de tijd der *sentimentaliteit*,

Toen gelieven zamen doolden bij het kwijnend licht der maan,
En van dood en weêrzien spraken, onder 't plengen van een' traan?

Maar zelfs den tijd, dien men nog, zeventien jaren geleden, de *herboren gouden eeuw* onzer Dichtkunst noemde, met welk eene minachting ziet men er thans op neder! FEITH, HELMERS, LOOTS, WISELIUS, VAN WALRÉ zijn bijna vergeten. Een onzer Tijdschriften heeft reeds verklaard, dat BILDERDIJK het tijdvak, waar hij toe behoorde, waardig besloten heeft; dat de poëzij, gelijk *hij* ze beoefende, met hem ten grave gedaald is, en men thans iets anders wil.

Nu spreekt het wel van zelf, dat zij, die hunne begrippen van het schoone, hunne tot eene tweede natuur geworden manier, niet meer veranderen kunnen, zich wel, met den niet langer aan de eischen des tijds beantwoordenden hoofddichter, begraven mogen rekenen: zij behooren, in het Rijk der Kunst, tot een afgetreden Ministerie, en derhalve tegenwoordig tot de *oppositie* op den *Parnassus*. Doch wat is er, *na* dien tijd, de mode geworden?

Eerst heeft men druk gedaan in allerlei soort van Legenden, vooral in verdichte of half verdichte verhalen, waarin eene zwarte beschouwing van de maatschappij en het leven de hoofdrol speelde. Hetgeen bij Lord BYRON natuurlijk was, werd door jonge lieden van eene gansch andere zielsstemming met moeite nagebootst.

Dat begon te vervelen. Nu wil men werken in den oud-Hollandschen geest, vooral den Italiaansch-Hollandschen van HOOFT. Ook moet er van VONDEL wat onderloopen. Maar — alles moet tevens zijn in hetgeen men den romantischen smaak noemt. Doch wat wordt er dan van? »De Poëzij," geeft men ten antwoord, »moet zijn:

» In haar wezen vrucht *der* tijden, in haar' vorm van *dezen* tijd."

Mooi gezegd van DA COSTA! Doch waarin bestaat nu de *vrucht* van de *voorgaande* tijden? en wat is de *vorm*,

Digitized by Google

dien *onze* tijd vordert? Dáár zit nu de knoop, en dáár haspelen zij over in *Letteroefeningen* en *Gids*, in *Recensent* en *Spectator*, in *Letterlievend Maandschrift* en *Tijdspiegel*. Een Jood, die er uit kan! En daarom stap ik als Christen er af, en zeg met zeker Lid der Staten-Generaal, toen een wetsontwerp was voorgedragen, waarvan de strekking moeijelijk te vatten was: *Ik begrijp er niets van.*

In 't gebied der Wetenschap heerscht ook de mode. In de dagen onzer vaderen stond de Grieksche en Latijnsche Taalstudie, met de beoefening der Fraaije Letteren, aan het hoofd; thans praalt daar de Wiskunde, en hecht men vooral aan het materiéle nut, hetwelk eenige wetenschap kan aanbrengen. De kreet is thans, wat de volwassenen aangaat: *Weg met holle theoriën! Weg met alle studie, die niet leert, hoe moerassen worden drooggemaakt, spoorwegen aangelegd, stoomfabrieken gesticht, en geld in de schatkist wordt getooverd!*

Voorts worden alle jonge lieden opgeleid tot Professoren, of ten minste tot Sophisten. Althans men zoekt hen zoo veel kennis van alle mogelijke dingen in te prenten, alsof zij in ieder vak een Hoogleeraarambt moesten gaan bekleeden. Doch, daar in de Werktuigkunde alles door stoom wordt gedreven, wil men ook de vorming van den geest als 't ware met stoom beproeven. Van daar, dat de met spoed in alles onderwezene jonge lieden zulk eene veelomvattende kennis bezitten, en over alles uit de hoogte kunnen oordeelen. Dat niet alles goud zou wezen, wat er blinkt, en menig jeugdig brein meer overeenkomst heeft met den chaos, waarin van alles wat, maar niets op zijne plaats was, dan wel met een niet overladen, doch lagchend en rijkgestoffeerd landschap: dit is laster!

Ook heeft de overspanning der studie een tegenwigt gekregen in de *Gymnastiek*. Onze kinderen worden niet alleen groote geleerden, maar ook groote klauteraars, wonderen der natuur, naar ziel en ligchaam. Intusschen, onder alle schijnbare nieuwigheden in de stelsels der Opvoedkunde, is deze welligt ééne der gelukkigste uitvindingen van onzen tijd: want wij hebben gebrek aan goede matro-

Digitized by Google

zen van oud-Nederlandschen stam; en, zoo de *Gymnastiek* niet tusschenbeide trad om eene aanvankelijke opleiding te geven, zou het moeijelijk vallen, in vervolg van tijd, bij het ontstaan van een' zeeöorlog, onze zoo talrijke linieschepen en fregatten behoorlijk te bemannen.

Maar de Mode laat zich ook gelden in beschouwingen van Godsdienst- en Staatsleer.

In de Godsdienst is, een tijdlang, de verlichting in den smaak geweest; doch dit is tegenwoordig maar meer een halfje. Er zijn er, die op den vroeger ingeslagenen weg trachten voort te gaan; maar sommigen begonnen te vreezen, dat men te ver zou afdwalen. Het werd ook eentoonig, steeds aan te dringen op eigen zelfstandig onderzoek, waartoe van de honderd leden eeniger gemeente naauwelijks één in staat is. De romantische kleur der hedendaagsche poëzij werpt een' wederschijn op de inkleeding van het Christendom. De middeleeuwsche tint in de Dichtkunst verzustert zich met het middeleeuwsche der denkbeelden. De terugkeering tot de oud-Hollandsche Dichtschool, bij sommigen, sluit zich onwillekeurig aan, bij de terugkeering tot oud-Hollandsche Godgeleerdheid. Ook het oude, in nieuwen vorm voorgedragen, krijgt iets pikants, iets afwijkends van het alledaagsche. Het wordt bovendien door niet weinige hooggeplaatste personen begunstigd. Men ziet er een bolwerk in tegen de veldwinnende vrijzinnige denkbeelden in het staatkundige, en daarom reikt men zelfs eene half wantrouwende hand aan het overal herlevend Jezuitisme. (*)

Of dit lang zal duren, zal de tijd leeren. De Dames weten, dat de mode met elke drie maanden verandert, en ten minste niet langer duurt dan één jaar. Nu gaat het, op het gebied van Godsdienst en Wijsbegeerte, met den grooten hoop niet veel anders. De massa volgt den stroom, waar hij henenvoert. Maar de rivieren vloeijen nooit regtlijnig naar zee. Als de stroom eene rots ontmoet, wordt

(*) De *Red.* laat deze zienswijs voor rekening des geëerden Stellers, en meent aan het luimige der inkleeding iets te moeten toegeven. Jammer, dat hij de Mode der Wijsgeerte nagenoeg met stilzwijgen is voorbijgegaan!

Digitized by Google

hij genoodzaakt eenen anderen weg te nemen. Er ontstaat al ligt eene kromming; die kromming geeft eene andere rigting aan den loop der voortdringende wateren. Zóó kan ook in dezen de smaak veranderen. En hoe zal het *dan* zijn?

Dat zullen wij niet wagen te beslissen. Dit slechts weten en gelooven wij: menschelijke meeningen kunnen opborlen en verdwijnen, als het schuim der baren; maar de waarheid, die uit God is, staat vast als de hiervoren aangeduide rots, die den tijdstroom dwingt eene andere bedding te zoeken, en de golven der hartstogten aan haren voet ziet breken.

Ook in het Staatkundige zal de waarheid zegevieren over alle wisseling der publieke meening. Laat ons echter ook hier den invloed der Mode nasporen.

Wie uwer herinnert zich niet het jaar 1830? Hoe was het toen in den smaak, den vorigen Koning *Vader* WILLEM te noemen! Hoe verfoeide men niet alleen den opstand der *Belgen*, en den smaad, dien zij onze Natie aandeden, maar zelfs alwat de *Belgen* waar en schoon betuigden te vinden, al ware het, dat er geen regtstreeksch verband bestond tusschen de laakbare Unie met hare *geheime* bedoelingen, en de *opentlijk*, doch bij velen slechts voor de leus beleden, liberale beginselen. Alleen *dit*, dat de *Belgen*, schoon eigenlijk meer medegesleept door de Geestelijkheid dan door de Liberalen, zich den *schijn* gaven, uit louteren vrijheidszin te handelen, maakte een ieder, die de wettigheid van eenig Koninklijk Besluit tegensprak, of zich aanmerkingen veroorloofde op den gang des Bestuurs, inzonderheid op het stelsel der volharding, toen en nog weinige jaren daarna, reeds verdacht van Belgisch-gezindheid. Niet één oppositieblad kon zich staande houden, zelfs niet de voortreffelijkst geschrevene, gelijk *de Standaard* en *de Noordstar*. Maar — hoe is, sedert eenige jaren, de smaak veranderd! Het éénige dagblad, hetwelk (daar de *Staatscourant* zich zelden ergens over uitlaat) het stelsel der Regering in onze moedertaal verdedigt, de *'s Gravenhaagsche Nieuwsbode*, wordt weinig gelezen; en het *Journal de la Haye*, hetwelk dezelfde taak in 't Fransch op zich genomen heeft, moet *f* 25000— 's jaars ondersteuning uit de schatkist genieten,

Digitized by Google

om zich staande te houden. De *Tijdgenoot*, die eene soort van middelweg zocht te bewandelen, is weggekwijnd, maar schijnt door het nieuwe dagblad *Holland*, dat zegt op den weg der verbetering met bezadigdheid te willen voortgaan, welhaast te zullen vervangen worden. Daartegen houden de dagbladen, die snelleren vooruitgang willen, gelijk het *Handelsblad*, de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, het *Weekblad van het Regt*, de *Politieke Bijdragen*, *Asmodée*, of zijn opvolger, *Le Courrier Batave;* verder *de Burger*, de *Arnhemsche*, *Vlissingsche* en *Kamper-Couranten*, met den *Zierikzeeschen Nieuwsbode*, het vol, al is het, dat de zes laatstgenoemden, die hier te lande tot de uiterste linkerzijde behooren, van tijd tot tijd in onaangename aanraking met de Justitie komen, tot eindelijk de Hooge Raad hen doorgaans als overwinnaars van het strijdperk doet wederkeeren. — Verre van mij, dat ik den geest van elk dier dagbladen goed zou keuren, veel min dat ik elk afzonderlijk daarin voorkomend artikel zou prijzen; ik beoordeel hier niets, ik stip slechts onloochenbare feiten aan.

Nog weinig weken geleden ontmoette een mijner goede bekenden, die beroepshalve geene buurtschap onbezocht kan laten, eene vrouw in het Bagijnhof alhier. »Vrouwtje! wat »hebje daar?" vroeg hij. »Wel, Mijnheer!" was het antwoord: »den *Zierikzeeschen Nieuwsbode*. Ik heb hem al »uit en breng hem naar BETTE. Die leest hem ook." — Zoo gaat het bij den gemeenen man. En in den geletterden stand, hoe is het daar? — Men leze *Letteroefeningen*, *Recensent*, *Gids*, *Letterlievend Maandschrift*, *Tijdspiegel*, *Spectator*, en wat niet al? Over onderwerpen van smaak, over taalbeschouwing, Godsdienst en Wijsbegeerte, hebben zij dikwijls verschil en vallen elkander hevig aan; doch toets hen eens op de staatkundige vraagstukken van den dag: en, ja wel! niet één Tijdschrift is een voorvechter van het zoogenaamde Behoud.

Zeg ik dus wel te veel, indien ik, ook in het staatkundige, den smaak ten eenemale veranderd noem?

Trouwens de opgewakkerde ijver der stemgeregtigden, bij de invulling der rondgezondene biljetten tot vervulling

Digitized by Google

der vacaturen in het Kiescollegie; de blijkbare vereeniging van velen, hetzij om dit, hetzij om een ander voorgesteld aantal candidaten te benoemen, en de uitslag der stemming in zoo *vele* steden van ons vaderland bewijst ons, dat men, in strijd met den vorigen smaak, thans overal ernstig streeft naar staatkundigen vooruitgang.

IV. Maar, gelijk de Mode zich op het grondgebied van Godsdienst en Staatkunde laat gelden, zoo zwaait zij ook den schepter in het bedrijvig leven en in de keus onzer Uitspanningen.

In het bedrijvig leven. Zal ik hier spreken van de stoommachines, en den verbazenden omkeer in de beoefening der werktuigkunde, in de vervaardiging van allerlei voortbrengselen van nijverheid, en in den aard der middelen van vervoer te lande en te water, daardoor veroorzaakt? Van de speculatiën, die met dit alles in verband staan? (Want van de faillissementen in *Engeland* en elders zal ik maar zwijgen.) En zou iemand mij willen tegenspreken (hij denke over de zaak gelijk hij wil), als ik beweer: het werken met den stoom, het aanwenden daarvan tot allerlei einden, ligt in den smaak van onzen tijd?

Zoo ras men echter den luchtstroom meer en meer zal hebben leeren bezigen tot dezelfde oogmerken, zal deze mode veranderen. Dan krijgen wij luchtwagens en luchtschepen, waarmede ik niet bedoel, dat de wind in de zeilen blaast: want dan zou het alles behalve nieuw zijn. Maar ik meen de werking van luchtmachines of atmospherische toestellen, in plaats der thans in zwang zijnde stoommachines, die het bekoorlijke der nieuwheid beginnen te verliezen.

Zou men tot de heerschende mode in het bedrijvig leven ook niet mogen betrekken het oprigten van allerlei genootschappen en maatschappijen van weldadigen, industriëlen en commerciëlen aard? — Heilzaam werken meest al die inrigtingen; maar, met het beste hart van de wereld, wordt het moeijelijk, aan allerlei soort van weldadige instellingen, waar ik de godsdienstige onder medetel, offers te brengen, gelijk men wel wenschen zou. Door de menigte der instel-

Digitized by Google

lingen benadeelt de eene den opgang of de instandhouding der andere.

Nog erger is dit met inrigtingen van industriélen en commerciélen aard, inzonderheid met de brandwaarborgmaatschappijen; uitmuntende instellingen, doch die zoodanig in talrijkheid toenemen en onderling wedijveren (soms ook wel eens door het uitlokkende, maar weinig zekerheid aanbiedende, van *lage* inleggelden en premiën), dat het voor de soliditeit der reeds bestaande, vooral der nog jeugdige maatschappijen, te wenschen is, dat er aan het stichten van nieuwe vennootschappen van dien aard paal en perk worde gesteld.

Doch niet alleen in het bedrijvig leven, zelfs in onze uitspanningen heerscht tegenwoordig eene geheel andere mode, dan voorheen.

Te voren speelden de kinderen slechts blindemannetje, kasteeltje bestormen, hei 't was in de Mei, een dansje van Jan Sanderse, of: de boer die heeft zijn land verkocht, en daarom moeten wij dansen; maar tegenwoordig heeft men kinder-bals en kinder-muziekpartijtjes, zoo wat de wereld der volwassenen vertoond in miniatuur.

Eene groote verbetering is er in zoo ver ontstaan, dat onder volwassenen, bij feestelijke vereenigingen, minder wijn en sterke drank genuttigd wordt, dan in den tijd onzer vaderen. Te voren zou het bijna schande zijn geweest, als de Heeren in een' staat van slechts ligtelijk opgewekte vrolijkheid, doch van tevens toereikende nuchterheid, van een diné of soupé waren teruggekeerd. Of was het niet, in den zoogenaamden goeden ouden tijd, de gewoonte, dat men elkaar de paruiken van het hoofd rukte en er mede in 't ronde smeet, of de keurig gebakkene flensen elkander in 't aangezigt wierp, als, bij het nageregt, de wijn in den man en de wijsheid in de kan was?

Daartegen hebben niet weinigen tegenwoordig de laakbare gewoonte, om misbruik van societeiten, koffijhuizen en herbergen te maken, zoodat sommigen daar niet slechts nu en dan schijnen te komen, maar er bijna schijnen te wonen.

Digitized by Google

In het kaartspel is al wat naar hazardspel gelijkt, ten minste in beschaafde kringen en societeiten, veel minder in zwang, dan in de vorige eeuw; zelfs wordt er zelden hoog gespeeld. In zoo verre toont echter de mode haren invloed, dat het jassen, in verschillenden vorm, bijna geheel door het omberen, zelfs bij den eenigzins geringen burgerstand, is verdrongen. Nu, in zulke dingen kan men veilig de mode volgen: want, als men slechts in het eene zoo min als in het andere geval te veel tijd en geld verspilt, dan is het onverschillig, of men, in een uur van uitspanning, jast, bostont, ombert, dan wel eenig ander soortgelijk vermaak zich verschaft.

De schouwburg is tegenwoordig niet half zoo veel in den smaak als veertig of vijftig jaren geleden. Daarentegen zijn bals en concerten aan de orde van den dag.

Met de danspartijen vooral is, te *Middelburg*, groote verandering voorgevallen. In mijne jeugd werd bijna nooit gedanst, dan in de aanzienlijkste kringen, en voorts bij den voornameren burgerstand, wanneer deze of gene gelegenheid het medebragt; maar sedert het feest der Concessie van onzen nog toekomstigen spoorweg naar *Maastricht* zijn de voeten der Middelburgsche zonen en dochteren, ja zelfs mannen en vrouwen, of Heeren en Dames in soort, als losgeraakt. Men denke maar eens aan de bals der laatstvorige kermis, in het Klein Schuttershof en de Societeit de Eensgezindheid!

Als het binnen de behoorlijke palen blijft, dan geloof ik, dat wij ons over die mode hebben te verheugen: want niemand zal, uit een zedelijk oogpunt, aan de wilde partijtjes met al die zoogenaamde spulletjes en het daarbij behoorende stoeijen, gelijk de vorige eeuw daarvan herinneringen aanbiedt, de voorkeur geven boven de bevallige en regelmatige beweging en het meer aesthetische (*) vermaak van een smaakvol ingerigt bal. Maar deze wijziging in het volksvermaak noopt mij toch te betuigen: ook in onze uitspanningen heerscht de mode.

(*) Aesthetisch walsen of galopperen misschien?... *Red.*

Digitized by Google

Daar men nu door de mode van den dag steeds datgene verstaat, wat het laatste is in zwang gekomen en vrij algemeen wordt opgevolgd; daar die mode ons gebleken is zich te laten gelden in Kleeding en Manieren, in Kunst en Wetenschap, in Godsdienst en Staatsleer, in het bedrijvig leven en de keus onzer Vermaken; zoo besluit ik mijne Rede met de verklaring, dat ik de waarheid mijner, reeds jaren geleden verkondigde stelling gestaafd acht.

Alles heeft op aarde een mode, alles wisselt als de maan.
't Laatste houdt men voor het beste, en men bidt om strijd het aan.

DIEFFENBACH.

Van wijlen dezen beroemden man geeft zekere Dr. F. M. ASCHERSON in de *Berliner Zeitung* de volgende karakteristiek: Een van de achtingwaardigste bewoners onzer stad heeft weder het tooneel dezer wereld verlaten. Binnen deze muren leeft wel niemand, hoe hoog of laag hij ook op den trap der maatschappelijke rangorde staan moge, die hem niet gekend, die aan hem niet de redding van eenen bloedverwant of geliefden vriend of bekende te danken heeft. Doch ook op geheel den aardbol, zoo ver de zon van Europesche beschaving en wetenschap hare stralen spreidt, is zeker geen arts, wien DIEFFENBACH's naam niet als die van eenen der grootste meesters in de Geneeskunst bekend en eerwaardig was. Hoe zulk een naam door hem verworven is, dit in korte woorden aan te wijzen, is de moeijelijke taak, welker vervulling ik in de volgende regels onderneem. Het beperkte der daartoe verleende ruimte gedoogt niet, van zijne innemende beminnelijkheid, van de tooverkracht zijner taal in mondelinge of schriftelijke voordragt, van de goedheid zijns harten, van zijne onbaatzuchtigheid, van de regtvaardigheid, waarmede hij de verdiensten van anderen uit de schaduw, in welke de grootte zijner eigene hen dreigde gedompeld te houden, te voorschijn bragt, van zijne triomftogten in andere landen, van de drommen buitenlandsche artsen, die, als aandachtige toehoorders zijner lessen, aan

Digitized by Google

den voet zijns leerstoels zaten, anders dan bij zulk eene beknopte aanduiding te spreken. Het is eene wijdverbreide dwaling, dat bekwaamheid van hand, gelijk bij andere operateurs, zoo ook bij onzen DIEFFENBACH, de voornaamste verdienste geweest is. Zulk eene behendigheid bezat hij ontegenzeggelijk, en wel in hooge mate; maar zij was de geringste der eigenschappen, met welke de natuur hem tot een' grooten heelmeester had toegerust. Gelijk RAPHAËL de grootste schilder, zoo zou DIEFFENBACH een der grootste operateurs geworden zijn, al ware hij ongelukkigerwijs zonder handen geboren geweest. Hij bezat in den hoogsten graad de zeldzame en zoo gewigtige eigenschappen van moed, tegenwoordigheid van geest, vastheid van besluit, die voor het onvermijdelijke middel niet terugbeeft, wanneer daardoor het doel bereikt kan worden, en de barmhartige hardvochtigheid, die, pijn en bloed niet achtende, het leven redt en genezing aanbrengt. Doch hetgeen hem boven alle, ook de grootste heelmeesters van zijnen tijd deed uitmunten, was zijne onuitputtelijke, hem steeds oogenblikkelijk ter dienst staande vindingsgaaf. Wat hij deed, droeg meestal den stempel van oorspronkelijkheid en genialiteit. Hij durfde alles wagen, omdat de rijke hulpbronnen van zijnen geest hem borg stonden, dat hem het middel tegen elk onvoorzien geval niet zou ontbreken. Menigmaal herinnerde zijne eenvoudige oplossing van zwarigheden, die zijnen voorgangeren onoverkomelijk geschenen hadden, het ei van COLUMBUS. Zijne methoden waren eenvoudig, eenvoudig zijne hulpmiddelen. Met een pennemes en een paar spelden heeft hij verbazende meesterstukken zijner kunst volbragt. Het is een kenmerk van zijn karakter, dat zijne voorkeur en zijne vindingsgaaf nimmer op de verminkende kunstbewerkingen, maar steeds op dezulke gerigt geweest zijn, die het leven redden, en, door wegneming van iets wanstaltigs of gebrekkelijks, weldoen zonder verlies. Wij kunnen hier geene nadere omschrijving geven van eene kunstbewerking, eene der moeijelijkste en gevaarlijkste, door welke hij vele honderd menschenlevens gered heeft, en nog minder optellen, uit hoevele harten, juist voor hetgeen door

Digitized by Google

hem in dit gedeelte der kunst verrigt is, de vurigste dank voor hem ten hemel opstijgt. Maar wereldkundig is het, in welke te voren ongehoorde mate hij zijne werkzaamheid aan verrigtingen besteed heeft, die het menschelijke voorkomen verfraaijen. Hetzij hij zelf zulke bewerkingen uitdacht, of de door anderen gevondene overnam, in weinige weken kon men de door hem geopereerden bij honderden tellen. De kunstbewerking tegen het scheelzien heeft hij, volgens zijne eigene opgaaf, meer dan 3000 maal verrigt. Het veld, waarop hij zich het liefst en met den schitterendsten uitslag bewoog, was de plastische Chirurgie, of het herstellen van verlorene of verminkte deelen van het menschelijk ligchaam, inzonderheid in het aangezigt. Hier, waar hij de deelen van het gelaat even gemakkelijk als de beeldhouwer zijne weeke klei of was behandelde, vertoonde hij zich in zijne volle grootheid, en, daar hetgeen zijne voorgangers in dit opzigt gedaan hadden tegen het door hem verrigte als verdwijnt, kan men hem als den schepper van dezen zoo weldadigen tak der heelkunde beschouwen. Om van andere tallooze operatiën niet te spreken, heeft hij bijna tweehonderd ongelukkigen, door het vormen van een' nieuwen neus aan de zamenleving als teruggegeven. Onder deze was die gedrogtelijk misvormde jonge Poolsche dame, bij welke hij bijna het geheele aangezigt nieuw moest daarstellen, en die, als *het meisje met het doodshoofd*, een tijdlang de opletendheid der stad tot zich getrokken, ja zelfs volksoploopen veroorzaakt had. Deze kunstbewerkingen zijn het, die wel voornamelijk zijnen roem tot over de grenzen van ons werelddeel hebben uitgebreid. Het welgelukken zijner verrigtingen had hij inzonderheid daaraan te danken, dat hij steeds de natuur tot leidsvrouwe nam, en dat zijne ontwerpen altijd op eene naauwkeurige, door studie, waarneming, menigmaal ook door geniale ingeving verkregene kennis der levenswetten gegrond waren. Niemand vóór hem heeft den grondregel, de opererende Chirurgie uitsluitend op de Physiologie te bouwen, met zoo veel aandrang ingescherpt, met zoo veel volharding in acht genomen. Als echte zoon des tijds, heeft hij de heerschappij van den geest over de

Digitized by Google

stof in zijn wetenschappelijk vak steeds door leer en voorbeeld verdedigd, en daardoor die leer voor eeuwen lang met den stempel van zijn genie bekrachtigd. Bij zijnen vroegtijdigen dood moet ons de bedenking eenigen troost verleenen: hoeveel onherstelbaars ook met hem in het graf gezonken moge zijn, veel onwaardeerbaars heeft hij ons in zijne leeringen, in zijne geschriften nagelaten, voornamelijk in het gelukkig voltooide manuscript van het werk: *de operative Chirurgie.* Als daarsteller van een' nieuwen tijdkring in zijn kunstvak, mogen wij hem gelukkiger prijzen dan den grooten afgestorvene, die hem weinige dagen voorafgegaan was, en die ons als de laatste dier meesters verschenen is, welke hunne kunst aan het edele en heilige gewijd hebben. MENDELSSOHN was het avondrood der ernstige muzijk; DIEFFENBACH het morgenrood der operative Chirurgie.

LANDVERBLIJVEN VAN DEN ENGELSCHEN ADEL.

De Engelsche Aristocratie spreidt op hare meestal zeer prachtige en in grootschen stijl aangelegde landverblijven hare meeste weelde ten toon. De huizen, welke de *nobility* en *gentry* (de hoogere en mindere Adel) in het zoogenaamde *season* te *Londen* bewoont, zijn doorgaans klein, hoezeer doelmatig en gemakkelijk, of, zoo als men het noemt, *comfortable*, ingerigt, en slechts weinige der voornaamste familiën hebben in de hoofdstad werkelijke paleizen of hotels. Het leven, hetwelk zij in de stad leiden, is, vergeleken met dat op hunne *castles* en *manor-houses*, hoogsteenvoudig en zelfs burgerlijk te noemen. Buiten daarentegen, op de oude familiegoederen, toont de Hertog of de Lord zijnen sedert eeuwen opgehoopten rijkdom.

Er zijn vele sloten, die eeuwen lang in het bezit van een en hetzelfde geslacht gebleven zijn; menige daarvan waren of werden, tijdens de verovering van *Engeland* door de *Normandijers*, de eigendom van hetzelfde stamhuis, waaraan zij nu nog toebehooren. Die kasteelen, welke in de

Digitized by Google

burgeroorlogen niet vernield geworden zijn, worden zorgvuldig in hunne oorspronkelijke bouworde onderhouden. De tot de Noormansche school behoorende zijn gemeenlijk van vierkante gedaante en omsluiten een ruim binnenplein. In dezen stijl is het kasteel van *Windsor*, het kasteel van *Warwick* en verscheidene der oudere sloten gebouwd.

De uit lateren tijd afkomstige sloten zijn in een' modern Gothischen stijl opgetrokken. Men bereikt het binnenplein door eene naar eenen zegeboog gelijkende poort. Vele sloten hebben steenen, meest vierkante torens, welke aan deze gebouwen het voorkomen van oude ridderburgten geven.

Op de benedenverdieping vindt men daarin de voorzaal, eetzaal, ontvangvertrekken, galerij van schilderijen, boekerij enz. In dezelve komt men langs een' bordes-trap en somwijlen door een' met vazen en standbeelden versierden zuilengang. Eenige dezer vertrekken zijn met marmer of stuccadoorsel bekleed, andere met kunstig gesneden houtwerk beschoten. In verscheidene kasteelen zijn zalen, die nog volkomen in den smaak der middeleeuwen ingerigt zijn; oude glasschilderijen in de spitsboogvormige vensters zijn in geenen deele zeldzaam; aan andere zalen heeft men, om daaraan haar antiek voorkomen te laten behouden, vensters met hedendaagsch schilderwerk op glas gegeven. De oude glasschilderstukken zijn niet zelden met groote kosten op het vaste land bijeengekocht. In de salons bestaan de vensterruiten meestal uit groote platen spiegelglas, die vóór de vermindering der tot nu onlangs nog daarop drukkende invoersregten (300 pCt.) eene ontzettend groote weelde waren; in de eetkamers staat, op de schenktafels, het zware kostbare zilverwerk, tot welks veilige bewaring op die landverblijven menigmaal een eigen, sterk verzekerd vertrek, *plate-room* geheeten, aanwezig was.

De salons zijn prachtig gemeubileerd; de stoelen zijn vaak uit de zeldzaamste buitenlandsche houtsoorten vervaardigd en met kostbare stoffen bekleed. Ook de venster- en deurgordijnen zijn zeer schoon, maar de drapering daarvan zelden met smaak gekozen. De overige meubelen, tafels,

Digitized by Google

commodes enz. zijn met antiek of modern bronswerk, fijn porselein en andere kunstvoorwerpen als overladen.

De boekerij is meestal rijk en goed gekozen; nevens litteratuur voor tijdverdrijf, vindt men er steeds wetenschappelijke werken, somwijlen zeldzame uitgaven der *classici* en zelfs kostbare handschriften. Voor de huisgenooten en de gasten, welke zich met lectuur of met schrijven bezig willen houden, is er, naast de bibliotheek, steeds een afzonderlijk studeervertrek.

De galerij van schilderijen bevat gewoonlijk vele stukken van RAPHAËL, TITIAAN, MURILLO, PAUL VERONESE en andere eerste meesters; ten minste gelooft men, dat deze schilderstukken van de hand dier meesters zijn, en in deze meening worden de eigenaars versterkt door de ontzettende geldsommen, welke zij er voor betaald hebben. Ondertusschen is het bekend, dat in *Italië* de werken der oudere meesters met veel bekwaamheid nageschilderd en als oorspronkelijke verkocht worden. De slagtoffers dezer bedriegerijen zijn meestal reizende *Engelschen*, die daarna de met zwaar geld betaalde kopijen juichend medevoeren en in hunne kasteelen ophangen.

De eerste plaats onder al de zalen en vertrekken van den burgt bekleedt de zoogenaamde *baronial-hall*. Deze zaal, welke WALTER SCOTT in zijne romans zoo treffend en naar waarheid geschilderd heeft, is meestal zeer groot en in hare eenvoudigheid ontzagwekkend. Daar is alles verzameld, wat uit de vroegere tijden der familie overgebleven is: wapens, portretten, rustingen, trofeën. Heeft zich iemand harer voorouders door wapenfeiten beroemd gemaakt, zoo erlangt zijne beeldtenis eene eereplaats in deze gedachteniszaal.

De bovenverdiepingen bevatten meestal slechts slaapkamers voor de huisgenooten en de menigmaal zeer talrijke gasten. Deze kamers zijn bijna altijd van elkander afgezonderd, even als in herbergen of logementen, en hebben zelden onderlinge gemeenschap. Zij zijn zeer eenvoudig gemeubileerd en alleen ingerigt om tot slaapvertrekken te dienen. Voor het overige wordt alles, zelfs gangen en trap-

Digitized by Google

pen, op gelijke wijs als de huizen te *Londen*, bij guur weder, door heete lucht op eene aangename wijs verwarmd; eene inrigting, welke in die kasteelen des te noodzakelijker is, daar de rijke Britsche familiën gewoon zijn, den geheelen winter op het land door te brengen.

In een afgezonderd gedeelte van het slot is de kapel, waarin de huiskapellaan elken zondag godsdienstoefening houdt. Elke bezitter van een adellijk goed heeft zijnen kapellaan; sommigen hebben er zelfs meer dan een'. In verscheidene sloten vindt men ook kleine tooneelzalen, en men neemt akteurs of zangers tot het geven van voorstellingen aan. Is nu al in het inwendige dezer kasteelen de daar heerschende pracht niet altijd met de regelen van goeden en zuiveren smaak overeenstemmende, zoo kan men daarentegen hetgeen die gebouwen onmiddelbaar omgeeft, de tuinen, paardenstallen enz., als voorbeelden van orde en sierlijkheid roemen. Alles wordt ongemeen net en zindelijk gehouden, inzonderheid de stallen, waarin menigmaal zestig, tachtig of nog meer paarden staan, en onder de talrijke bedienden heerscht de grootste vlijt en oplettendheid. De inrigting van een voornaam Engelsch huis kan in dit opzigt indedaad als voorbeeld aangeprezen worden.

De parken zijn meestal zeer groot, en met veel smaak en zware kosten aangelegd. Een bijzonder gedeelte van het park, in de onmiddelbare nabijheid van het slot gelegen, heet *pleasure-ground*, en is, gelijk de naam zulks aanduidt, eeniglijk tot vermaak bestemd. De voornaamste kenmerken, waardoor de aanleg der Engelsche tuinen zich van den stijven Franschen smaak onderscheidt, zijn, gelijk men weet, de kronkelende lanen, de fraaiverdeelde boschpartijen en grasplekken; maar in de Engelsche tuinen vindt men niettemin ook bloemparterres, trekkasten en oranjeriën. De moestuin is op eene bijzondere plaats aangelegd en door boschwerk van den pleiziertuin gescheiden. Het is naauwelijks mogelijk, op eene naar evenredigheid kleine uitgestrektheid gronds meerdere verscheidenheid van tuinpartijen aan te brengen, dan zulks in *Engeland* geschiedt. Die zulk eenen tuin voor de eerste maal doorwandelt, wordt

Digitized by Google

dikwerf op de aangenaamste wijs verrast. De door kunst gevormde heuvels en laagten, de gedurig afwisselende kronkelpaden en graspleinen leveren bijna op elken stap een nieuw en aanvallig tooneel. Hier staat een op de Chinesche wijs gebouwde tent of koepel, daar eene Zwitsersche hut, hier strekt zich een vijver met daarop zwemmende zwanen uit, ginds ziet men eene groep rotsen, van welke een schuimende waterval naar beneden stort, aan dezen kant heeft men eene volière, aan den anderen eene fontein. Slechts weinige goedbezitters doen marmeren standbeelden in hunne tuinen plaatsen, omdat het vochtige klimaat zelfs op de hardste steensoorten een' vernielenden invloed oefent.

De Hertog van *Devonshire* heeft onlangs op zijn prachtig landgoed *Chatsworth* eene omstreeks 250 voet hoog springende fontein doen aanleggen; eene hoogte, die door de beroemde fonteinen te *Versailles*, *St. Cloud*, *Wilhelmshöhe* bij *Kassel* en *Peterhof* op verre na niet bereikt wordt. Het water voor deze fontein komt uit een vijf Engelsche mijlen lang kanaal. De opzettelijk hiertoe aangelegde vergaarbak heeft een' vlakken inhoud van ongeveer zes morgen en is twaalf voet diep. De tot dit waterwerk gebruikte metalen buizen wegen meer dan viermaalhonderdduizend pond.

De tuinpaden zijn met rivierzand (*gravel*) belegd en vastgestampt, zoodat men zelfs na zwaren regen droogvoets wandelen kan. Daar de winter in *Engeland* bijzonder zacht is, blijven bloemplanten en heesters, die een' ligten graad van vorst verdragen kunnen, het geheele jaar door in de open lucht. Vooral bemind zijn er de kerslaurier, de Portugesche laurier, de azalia, de rhododendron en andere gewassen van dien aard, die des winters zoo wel, als des zomers, bloemen en bessen dragen. De magnolia wordt zelden gedekt en de cameliën zelven blijven des winters in de open lucht.

Trekkasten zijn intusschen onontbeerlijk om menige soor van vruchten vroegtijdig tot rijpheid te brengen. Deze tak van tuinbouw heeft derhalve in *Engeland* een' hoogen graad van volkomenheid bereikt. Steenkolen, die er in zulk een' overvloed gewonnen worden, zijn tot het stoken dier kasten

Digitized by Google

uitnemend geschikt. Ook het bevochtigen der daarin groeijende gewassen geschiedt met hulp eener zeer doelmatige werktuigelijke inrigting. Bezwaarlijk worden de trekkasten en oranjeriën op de zoo even genoemde bezitting des Hertogs van *Devonshire* door eenige andere ter wereld geëvenaard. Verscheidene daarvan zijn zoo groot en ruim, dat men er, tusschen bloemen, heesters en vruchtboomen, met rijtuig in kan rijden.

Ten gevolge der vochtigheid van het klimaat zijn in *Engeland* de weilanden en graspleinen het geheele jaar door altijd groen. Dit nimmer verwelkende, steeds frissche groen herinnert *Zwitserland* en andere Alpenstreken. Daarenboven wordt de zodenkorst in de Engelsche tuinen met buitengemeene zorg behandeld en gekweekt. Er zijn buitenplaatsen, waarop twintig tot dertig arbeiders uitsluitend met het in orde houden der grasplekken bezig zijn. Zij worden aanhoudend gemaaid, gerold, gewied, en door deze zorgvuldige behandeling ontstaat een zoo digt, fijn en van alle onkruid zuiver gras, dat men door kunst gemaakte groene vloertapijten voor zich waant te zien. Het graszaad doet men meestal uit *Frankrijk* komen, vermits in *Engeland* de zomerhitte geenen genoegzaam hoogen graad bereikt, om het tot volkomene rijpheid te brengen.

Aan het eind van den zoogenaamden pleiziertuin zijn de met groote pracht gebouwde en voortreffelijk ingerigte hondenstallen. Het zijn gewoonlijk ruime opene plaatsen, die in onderscheidene afperkingen gescheiden en deels met opene loodsen, deels met geslotene huisjes omgeven zijn. Eenige dier afperkingen zijn bestemd om de onderscheidene troepen of *meutes* te scheiden, andere tot opneming der vermoeide, van de jagt teruggekeerde honden, en weder andere tot huisvesting der teeven en harer jongen. De grond in de hondspleinen bestaat deels uit gras, deels uit schuins liggende steenplaten, opdat de honden bij alle weder droogsvoets zouden kunnen loopen. Elke afdeeling is van stroomend water voorzien.

Het overig gedeelte van het park, buiten den *pleasure-ground*, bestaat uit een meer of minder uitgestrekt stuk lands, waarin hoogstammig bosch, weiland, vruchtboomen, kreupelhout en akkergrond elkander afwisselen. Deze geheele, soms verscheidene mijlen groote ruimte is met slooten, hagen of rasterwerk, zeldzamer met muren omgeven,

Digitized by Google

zoodat het oog de grenslijn, die haar van veld en bosch scheidt, ter naauwernood bemerkt. In deze parken ziet men en koeijen schapen grazen, hier en daar ook wel troepen herten en reeën, die soms zoo mak zijn, dat zij naar de wandelaars toekomen. Zulk een park is in onderscheidene rigtingen met rijwegen doorsneden, die door de bezitters van het goed tot toertjes te paard of met rijtuig gebruikt worden, en daarenboven tot vervoer van het hout en de veldvruchten noodig zijn. Eene breede laan leidt naar het slot.

Zoo bekoorlijk en sierlijk ingerigt de *pleasure-ground* is, zoo somber en eentoonig is meestal het groote park. De weilanden verliezen, wel is waar, nimmer hunne groene tint, maar zij zijn ook niet, gelijk op het vaste land, met allerlei bonte bloemen geschakeerd, en onderscheiden zich door hunne kleur slechts weinig van het loof der boomen. De Engelsche parken zijn op vele plaatsen van het vaste land nagebootst geworden; en het is niet te loochenen, dat de kopijen de originelen menigmaal aan smaakvollen aanleg en schoonheid overtroffen hebben.

Vele oude kasteelen zijn in de burgeroorlogen vernield geworden. Hunne bouwvallen zijn soms zoo schoon en hunne ligging zoo romanesk, dat zij de oplettendheid der *touristen* tot zich trekken; maar het behoort in geenen deele tot de zeldzaamheden, dat men het verlof, om eene zulke ruïne te bezigtigen, voor geld moet koopen, en er zijn zelfs goedsheeren, welke deze van de bezoekers te heffen schatting verpachten.

De levenswijs, welke de bewoners der kasteelen en landhuizen met hunne dikwijls zeer talrijke gasten leiden, is over het algemeen ongeveer de volgende:

Het ontbijt wordt omstreeks ten tien ure in de eetzaal opgedischt. Het bestaat uit thee, uit sneden geroosterd brood, *toasts* geheeten, eijeren, koud vleesch en aardappelen. De ontbijttafel blijft voor de later opstaanden of aankomenden tot twaalf of een ure gedekt. Slechts enkele dames, of lieden die onpasselijk zijn, ontbijten op hunne kamers. Bij het ontbijt gaat het tamelijk ongedwongen toe, zonder dat echter de welvoegelijkheid in het geringste gekwetst wordt. Men verschijnt in eenvoudig morgengewaad, doch evenwel nimmer slordig aangekleed. De *Engelschen* verliezen nooit de achting uit het oog, welke zij aan hunne omgeving schul-

Digitized by Google

dig zijn. De morgenkleedingen zijn even zoo door de mode voorgeschreven als het avondtoilet, en daarenboven hecht een *gentleman* te veel gewigt aan zijn voorkomen, om zich ooit in onvoegzame of nalatige kleeding te vertoonen.

In de eetzaal bevindt zich een groot aantal nieuwspapieren, welke ieder naar zijnen smaak of staatkundige denkwijs kiest en leest. Gelijk overal, geeft deze courantenlectuur aanleiding tot aanmerkingen en redekaveling, deels over hetgeen in de wereld gebeurt, deels over jagten, harddraverijen en de *cronique scandaleuse*, die in *Engeland* door de dagpapieren steeds getrouwelijk wordt medegedeeld.

Bij het ontbijt wordt ook raad gehouden, hoe men den dag zal doorbrengen. Elk is gewoon het een of ander tijdverdrijf te kiezen, dat hem het meest bevalt, en de rijkdom van den gastheer levert zijnen gasten al de middelen, om hierin hunnen smaak te voldoen. Die lust heeft tot paardrijden, vindt twee rijpaarden en een rijknecht te zijner beschikking; die liever een toertje met rijtuig doet, behoeft slechts te laten inspannen; voor de liefhebbers der jagt zijn geweren, ammunitie en honden in gereedheid.

Meestal gaan de mannen alleen, of van een' met de plaatselijke gelegenheid bekenden jagtknecht verzeld, uit jagen. De dames rijden in rijtuig of te paard uit, in gezelschap van zoodanige bejaarde heeren, die in het jagtvermaak geen' smaak meer vinden, of van eenige *dandies*, die als 't ware het hunnen beroepspligt achten, zich bij de dames te houden. Aan ieder staat het vrij, den dag op de wijs, die hem het aangenaamst is, te slijten. Die bezigheden heeft, verrigt ze, zonder zich om de overigen te bekommeren; gelijk dan ook de heer des huizes, bij voorkomende gelegenheden, zich met het bestuur van zijn goed bezig houdt, zonder zich door het aanwezig zijn van gasten daarin het minst ter wereld te laten verhinderen.

Zoolang men binnen het kasteel is, komt geheel het gezelschap in één groot salon bijeen. Die lezen of schrijven wil, begeeft zich naar de boekerij, of naar het tot die oogmerken bestemde vertrek. Het is niet gebruikelijk, zich daartoe in zijne slaapkamer te vervoegen; elk behoort tot het gezelschap, en het gezelschap kan aanspraak op hem maken. Dit is eene weêrkeerige hoffelijkheid, die in sommige opzigten nogtans ontegenzeggelijk wel eens lastig kan worden.

Digitized by Google

Ten vijf ure na den middag komen alle bewoners van het slot naar huis, om zich voor het middagmaal aan te kleeden. Bij het diner wordt steeds de strengste etiquette in acht genomen; het toilet, waarin men aan tafel verschijnt, moet steeds allerkeurigst zijn, want het geldt voor de geheele soirée en zelfs voor het bal, dat er misschien op volgt. De achter tafel oppassende bedienden zijn steeds in volle liverei. Het diner op een lustslot of in een landhuis is gewoonlijk nog schitterender dan in de voorname huizen der hoofdstad, en inzonderheid zorgt men op het land er voor, dat alles in ruimen overvloed zij: *plenty* geldt den *Engelschen* voor een onbedriegelijk kenteeken van een aanzienlijk huis.

De avond wordt gewoonlijk met whistspel en gezellig onderhoud gesleten. De jagers verhalen elkander hunne avonturen, hun geluk of tegenspoed. Dit slag van lieden is overal hetzelfde: hunne ontmoetingen grenzen steeds aan het fabelachtige; niemand heeft ooit iets onbehendigs begaan; die misgeschoten heeft, heeft zulks door de eene of andere toevallige verhindering gedaan, of beweert zelfs wel, dat het geweer, hetgeen hij gebruikt heeft, behekst moet geweest zijn. Anderen maken of luisteren naar muzijk, die meestal beneden het middelmatige is, en welker voorname verdienste daarin bestaat, dat zij den tijd helpt dooden. In die kasteelen eindelijk, waar de bezitter eene komediezaal en een' troep tooneelisten te zijner beschikking heeft, wordt een deel van den avond door de voorstelling van het een of ander stuk gevuld.

Tegen middernacht wordt een ligt souper, grootendeels uit vruchten bestaande, opgedischt, en daarna begeeft ieder zich naar zijne kamer.

Dit weelderige leven duurt den geheelen winter, tot dat het zoogenaamde Londensche *season* aanvangt. Wanneer de boomen beginnen te ontspruiten, roept de *fashion* alle op rang en elegantie aanspraak makende familiën in den steenkolendamp der hoofdstad.

Sommige der rijkste edellieden bezitten meer dan één zulke prachtige kasteelen, welke zij bij afwisseling betrekken. Velen nemen nog het oude aartsvaderlijke gebruik in acht, met hun gezin en al hunne huisbedienden het morgengebed gemeenschappelijk te verrigten. Voor het overige heeft zich, hoezeer de betrekking van den goedsheer tot zijne onderhoorigen in het wezentlijke dezelfde gebleven is, in de

Digitized by Google

oude gewoonten en gebruiken menig ding veranderd. Zoo is het, bij voorbeeld, bij de geboorte of het huwelijk van den oudsten zoon des huizes. Voormaals gaf zulk eene gebeurtenis aanleiding tot het verzwaren der reeds zoo drukkende lasten, waaraan pachters of boeren onderworpen waren; thans integendeel geeft de landheer bij zoodanige gelegenheden in den geheelen omvang zijner bezittingen schitterende feesten en laat geld en levensmiddelen onder de behoeftigen uitdeelen. Bij zulke feesten verschijnen menigmaal de bedienden, ja soms ook de beambten, in de kleederdragt der middeleeuwen, even als de akteurs in een der tooneelspelen van SHAKESPEARE; zoodat men zich, te midden van het ouderwetsche gebouw, verbeelden kan verscheidene eeuwen teruggegaan te zijn.

Was men vroeger in een slot, of op een ander landverblijf, een tijdlang te gast geweest, zoo werd men bij de afreis door den bediendendrom letterlijk gebrandschat. Het geheele personeel, van den hofmeester tot de minste vatenwaschter, schaarde zich in eene rij op den weg van den vertrekkenden gast, die aan ieder een naar zijn' stand en rang berekend geschenk moest geven. Dit gebruik was inzonderheid drukkend voor jongere zonen uit adellijke huizen, die in de gezelschappen steeds de meerderheid uitmaken, en, gelijk men weet, in *Engeland* de vaderlijke erfenis aan den eerstgeborene moeten overlaten. De hatelijke gewoonte van dit fooijen-bedelen is thans echter bijna algemeen afgeschaft geworden: in de meeste kasteelen is eene kas of pot voor de bedienden aangelegd, en de drinkgelden, welke volgens het nu aangenomen gebruik daarin gestort worden, zijn niet aanmerkelijker dan die, welke gewoonlijk aan de bedienden van een welgegoed persoon op het vaste land gegeven worden.

De Gothische bouworde is in *Engeland* zoo bemind, dat vele nieuwe landhuizen naar het model der oude kasteelen gebouwd zijn; andere zijn in den Italiaanschen stijl opgetrokken; maar alle munten uit door de in geheel het huiswezen heerschende netheid en orde. Natuurlijk hangt de levenswijs op deze buitenverblijven eenigzins van den meerderen of minderen rijkdom der bezitters af; maar in het wezentlijke is zij dezelfde, en overal vindt men de uiterste achting en hoffelijkheid jegens elkander gepaard aan de grootste ongedwongenheid in den omgang. Niet zelden bespeurt men

Digitized by Google

ook bij de bezitters van zoodanige landhuizen de zucht, om rijker te schijnen, dan zij werkelijk zijn.

De *Engelschen*, welke geene landgoederen bezitten en niet bij verwanten of vrienden, die er hebben, ten bezoek gaan, begeven zich gewoonlijk naar het vaste land, inzonderheid naar de *Rijn*-streken, *Zwitserland*, *Italië* en *Frankrijk*. Een *Engelschman*, die tijd en geld om te reizen heeft, blijft zelden het geheele jaar lang in zijn nevelland.

TREKKEN UIT HET BIJZONDERE LEVEN VAN DEN RUSSISCHEN VELDHEER, VORST ITALIJSZKY, GRAAF SUWOROW RYMNIKTSZKIJ.

(*Uit het Handschrift van den Serjant* IWAN SSERGEJ'W, *die zestien jaren lang onafgebroken in* SUWOROW'S *huisdienst stond.*)

Naar het *Russische* van JOHANN PHILIPP SIMON.

(*Vervolg en slot van bl.* 456.)

Zijnen naam- en geboortedag vierde SUWOROW nooit; maar het naam- en geboortefeest van Keizerin KATHARINA, van den Kroonprins PAUL en van den Grootvorst ALEXANDER (die beide naderhand Keizers van *Rusland* geworden zijn) vierde hij met groote pracht. In volle staatsiekleeding, met al zijne grootkruisen versierd, woonde hij op die dagen de groote kerkdienst bij, en na het eind daarvan liet hij nog eene bijzondere mis voor het keizerlijke huis lezen, en ook deze dienst woonde hij van den beginne tot het einde op de knieën liggende bij. Op gezegde dagen hield hij ook altijd groote tafel. Dan wiesch hij zich ook na den eten met ijskoud water, dronk hierop een glas porter, dat hij met citroen en suiker zoet maakte, en ging later drie uren lang slapen. Op dagen van gewigtige bezigheid daarentegen sliep hij minder. Ook om zijn middagslaapje te nemen kleedde hij zich geheel en al uit. — SUWOROW'S bed was een vrij hooge stapel hooi of stroo, waarover een kleed van grof zeildoek en daarover weder een fijn beddelaken gespreid lag; een ander fijn laken diende hem tot dek, en was het zeer koud, zoo spreidde hij daarover nog zijn reismantel. Zijne huiskleeding bestond uit eene van opsplijtsels voorziene broek en een wambuis van kanefas. Zoodanig gekleed, droeg hij de Alexanderorde. Op

Digitized by Google

groote feestdagen verscheen hij in zijn prachtuniform, versierd met al zijne sterren. In den winter, zelfs bij de felste koude, droeg SUWOROW nimmer een pelskleed, ja geen hemdrok, ook geene handschoenen, en zulks onverschillig, of hij het grootste gedeelte van den dag buitensdeurs moest doorbrengen. Even zoo droeg hij, ook in sneeuw en regen, zoo hij niet op reis was, mantel noch overrok. — Keizerin KATHARINA schonk hem eens een zeer duur winterkleed, dat uit het kostbaarste fluweel en uitgelezenste sabelbont bestond en met gouden tressen en kwasten bezet was. Dit kleed schonk zij hem onder de voorwaarde, dat hij nooit anders dan in hetzelve voor haar zou verschijnen; op deze wijs dacht zij namelijk den beroemden ouden veldheer aan eene winterkleeding te gewennen. Uit liefde en verknochtheid voor zijne Keizerin droeg hij ook eenige malen werkelijk dit kleed; doch trok het eerst dán aan, wanneer hij uit het rijtuig steeg en in het paleis ter audientie ging. In den winter evenwel heerschte in SUWOROW's slaapkamer zulk eene hitte, als anders gewoonlijk slechts in zweetbaden verwekt wordt. Menig uur marcheerde hij dan ook naakt en op de maat in dit vertrek rond. Koos hij eene zomerwoning, zoo moest deze ook haren tuin hebben; want hij was gewoon, op de zomerdagen, vóór en ook somtijds na den eten, een uurtje in de open lucht rond te loopen. Wanneer hij deze beweging nam, droeg hij niets anders dan een broek van kanefas en laarzen. Had hij zulk eene ligchaamsoefening na den eten genomen, dan ging hij daarop slapen. Het slaapvertrek der kamerdienaars moest altijd naast dat van hunnen heer zijn. SUWOROW bezocht de badkamers (*) viermaal 's jaars, bij welke gelegenheid hij dan de

(*) Bad- en zweetkamers zijn eene eerste levensbehoefte voor de *Russen;* de meesten bezoeken ze tweemaal in de week. Er is bijna geen boer, die niet een badkamertje in zijn huis heeft. — In alle voorname steden van *Rusland* zijn zoodanige badinrigtingen voorhanden, en ieder kan er voor eene kleinigheid baden en zweeten. In de eigenlijke zweetkamer zijn trappen geplaatst; hoe hooger men klimt, aan des te sterkere hitte is men blootgesteld. Heeft een *Rus* zich eene verkoudheidskoorts op den hals gehaald of zich verrekt, zoo gaat hij in de zweetkamer, en laat zich met

Digitized by Google

grootste hitte uithield, die een mensch slechts eenigermate verdragen kan.

Suworow onderhield steeds vier bedienden, die in huis bestendig om hem moesten zijn. Procher dukossow was eene reeks van jaren suworow's eerste kamerdienaar en zijnen heer met de grootste trouw toegedaan. Bij de oprigting van suworow's standbeeld te *St. Petersburg* werd deze man door Keizer alexander in den adelstand verheven en hem een jaargeld van 1500 roebels toegelegd, hetwelk hij ook tot aan zijn' dood, die in het eenentachtigste jaar zijns ouderdoms, in 1823, voorviel, getrokken heeft. De tweede kamerdienaar was de serjant sserrgeij'w, uit wiens handschrift wij dit tafereel van suworow's huiselijke gewoonten ontleend hebben. Hij trad in het jaar 1784 in suworow's dienst, en bevond zich ten laatste bij den zoon diens veldheers, arcadius alexandrowitsch, die zijnen dood in dezelfde rivier vond, welke oorzaak was, dat zijn vader den beroemden naam van rymniktszkij verkreeg. De derde kamerdienaar was de serjant sidrow, en de vierde was een chirurgijn. — Suworow sliep gewoonlijk uitgestrekt op den rug; eene ligging, die niet zelden oorzaak was van de benaauwde droomen, door welke suworow menigmaal gekweld werd. Schreeuwde hij in zijnen droom, zoo moest hij terstond gewekt worden; want hij beweerde, dat men door het wakkermaken nadeelige gevolgen verhoedde. Eens vroeg hij den tweeden kamerdienaar, die te middernacht in de slaapkamer van zijnen heer trad, om hem te wekken: »Heb ik onder het droomen ook geschreeuwd?" — »Ja, uwe Doorluchtigheid." — »Waarom hebt gij mij dan niet terstond wakker gemaakt?" — »Het gebeurde zoodra uwe Doorluchtigheid ingeslapen was, ongeveer omstreeks 10 ure." — Suworow wilde nogtans aan de verklaring van zijnen kamerdienaar geen geloof geven, en na eenige woordenwisseling zeide hij: »Roep tischtschenko hier." Tischtschenko was iemand uit *Klein-Rusland*, een adjudant bij suworow, maar die noch lezen noch schrijven kon; deze moest bij geschillen, als het zoo even vermelde, voor scheidsregter spelen. — Suworow was geen liefhebber

---

zeep en fijnen boombast, die er als werk van groven hennep uitziet, het geheele ligchaam wrijven. Meestal heeft het zweeten en strijken eene goede uitwerking.

Digitized by Google

van de gewone huisdieren, waarom hij er dan ook nooit een in zijn huis gedoogde; ontmoette hij echter zulk een beest op het binnenplein der woning, zoo bewees hij het zijne vriendelijke oplettendheid op eene zonderlinge wijs: zag hij, bij voorbeeld, eenen hond, zoo blafte, was het eene kat, zoo maauwde hij, en was het een haan, zoo kraaide hij er tegen. De stem van al deze dieren kon SUWOROW zeer natuurlijk namaken. Aan zoo menigen beroemde en niet beroemde strekt het tot genoegen, dat iedereen zijn portret bezit; SUWOROW had die ijdelheid niet. Niemand kon hem overreden zich te laten portretteren. Slechts Keizerin KATHARINA heeft hem er eindelijk toe bewogen, dat hij, na de inneming van *Warschau*, eenen schilder veroorloofde hem af te beelden, omdat zij besloten had naar dit portret een borstbeeld te doen vervaardigen, dat dan ook geschied is. Zoo duldde hij in zijn huis ook geenen spiegel; kwam hij in dat van een ander, waar zulk een stuk huisraad gevonden werd, zoo moest het terstond overdekt worden. »God behoede mij, dat ik immer een' tweeden SUWOROW zie!" zeide hij. Even min was hij een minnaar van uurwerken, en nooit heeft hij horologie of kamerklok bezeten. »Een soldaat moet zonder horologie weten, hoe laat het is," meende hij. In den winter, even als in den zomer, droeg hij nooit andere dan garen kousen. — Hij was een vijand van de geneesheeren, en zei gewoonlijk tot de zieke officieren, die zich bij hem vervoegden, om in het hospitaal te mogen gaan: »Gaat niet naar het armhuis; daar geeft men u wel den eersten en den tweeden dag te slapen en te eten, maar den derden geeft men er u een doodkist. Vertrouwt u aan de dokters niet; het zijn menschendooders; maar ik zal u een' beteren raad geven: zoo gij u ziek gevoelt, zoo drink een borrel met peper daarin; daarna ga, loop en spring, zoo wordt gij gezond."

Gedurende den oorlog met de *Turken*, en over het algemeen op lange en moeijelijke marschen, steeg SUWOROW, wanneer het rustuur gekomen was, van het paard en rolde zich in het gras rond, daarbij, op den rug liggende, de beenen in de hoogte stekende. »Dit is de gezondste beweging, zeide hij dan; »op die manier trekt het bloed uit de voeten. Broeders! ik raad u, doet ook zoo." De soldaten volgden zijn voorbeeld. Nooit rookte SUWOROW tabak, maar daarentegen snoof hij sterk. Op gewone dagen droeg hij eene gouden snuifdoos bij zich, maar op zon- en feestdagen droeg hij

Digitized by Google

er eene, die met briljanten en met de beeldtenis der Keizerin versierd was. Somwijlen snoof hij ook uit eene doos, welke Keizer JOSEPH of een andere Monarch hem geschonken had. Hij zag het zeer ongaarne, wanneer iemand zich gereed maakte om een snuifje van hem te vragen. Alleen Vorst WOLKONSZKY, met wien hij op een' zeer vertrouwden voet omging, mogt het genoegen hebben, met hem gemeenschappelijk te snuiven. SUWOROW gebruikte veel pomade; ook was hij een liefhebber van welriekende wateren, met welke hij dagelijks zijne kleederen bevochtigde. In zijnen zakdoek had hij steeds een' knoop geslagen, die met welriekend water natgemaakt was. Gedurende geheel zijn leven heeft hij nimmer eene vrouw of meisje in zijne dienst gedoogd. Hij stierf te *St. Petersburg* in het jaar 1800, in het 71ste jaar van zijnen ouderdom.

Wanneer wij het bijzondere leven van SUWOROW in overweging nemen, dan zien wij hem in zijne gewoonten bijna van geheel het menschdom verschillende, doch tevens in deze zonderlingheid een genie, dat zich niet door de omstandigheden liet beheerschen, maar ze aan zich wist te onderwerpen. — De gewone orde van het menschelijke leven was hem in zijne groote ondernemingen hinderlijk, en daarom schreef zijne zonderlingheid aan die orde bedingen voor. — Ondertusschen had de schijnbare strakke onbuigzaamheid van SUWOROW eene gewigtige beteekenis; hij had daarbij geheel een ander doel voor oogen, dan blootelijk een zonderling te zijn. De bijzonderheid, waarin hij het verst van de gewone levenswijs afweek, was zijn opstaan om middernacht, ten einde alsdan zijn dagwerk te beginnen, en zijn uren lang naakt rondloopen in zijne kamer. Wat er verder zonderling in zijn gedrag werd opgemerkt, was ten deele een gevolg van deze beide gewoonten. Dus, bij voorbeeld, kan men zich niet bijzonder verbazen, dat iemand, die te middernacht opstaat, 's morgens ten 8 ure zijn middagmaal neemt. Hij, die zich zelven en zijne krijgsmakkers leeren wilde, te allen tijde gereed te zijn om den vijand het hoofd te bieden, of ook zich tot moeijelijke nachtmarschen bekwaam te maken, om hem in zijnen slaap te overvallen, mogt ook niet de gewone uren tot zijne nachtrust nemen. Dit nu was het, wat SUWOROW zijn geheele leven door ten doel had, en zoo ontstond in zijne levensgewoonten die geheele omkeering der gebruikelijke orde, waarover men zich zoo verwonderd heeft. Met

Digitized by Google

het krieken van den morgen deed hij zijne soldaten uit den slaap wekken, en zijne snelle marschen en plotselinge verrassingen gaven aanleiding tot het volkssprookje, dat hij de magt had, overal en nergens te zijn. Door zijn naakt rondloopen, vooral wanneer dit in zijne veldtent gebeurde, gewende hij zich aan de koude; en dat deze oefening niet zonder vrucht was, zien wij, daar hij in staat was, zonder pels of mantel de felste koude te trotseren. Door zijne gewoonte, om zich dagelijks met koud water te begieten, had hij zijn van nature zwak ligchaam zoo zeer gehard, dat hij aan al den schadelijken invloed van het weder tegenstand bieden kon. Ongekunsteld, onbevreesd, volhardend en een gesla-gen vijand van alle verweekelijking, was hij de lieveling zijner soldaten, die hem als een' vader eerden en beminden; want niet door dwang maar door eigen voorbeeld leerde hij hun, hoe men alle moeijelijkheden des levens kan en moet verduren. Suworow beminde de eenvoudigheid, bijna tot op de grenzen van volstrekte behoefte; doch somwijlen ook verscheen hij in den grootsten glans, inzonderheid op hooge feestdagen, wanneer hij de plegtige kerkdienst bijwoonde. Der nietigheid van elk schepsel voor zijnen Schepper indachtig, boog hij in de kerk zijn grijsaardshoofd diep ter aarde en bad aandachtig. Door dit voorbeeld bevestigde en ontvlamde hij het geloof bij zijne soldaten; zij hielden hem voor een' onoverwinnelijken held en waren onoverwinnelijk met hem.

Toen suworow eens zag, dat alle moeite en alle opoffering van menschenlevens vruchteloos geweest waren, om hem eene vesting, aan welke hem veel gelegen was, in handen te leveren, deed hij een' vijf of zes voet diepen kuil in den grond graven, sprong er in en riep: »Begraaft hem maar, begraaft uwen suworow!" Toen men hem nu dringend bad, weder uit den kuil te klimmen, gaf hij ten antwoord: »Neen, begraaft hem maar! Kan ik de vesting niet krijgen, zoo wil ik mij liever levend laten begraven!" Eindelijk beloofde hij uit den kuil te zullen komen, mits men hem weêrkeerig beloofde de vesting te zullen innemen. Nu duurde het ook niet lang, of hetgeen hij wenschte was volbragt.

Digitized by Google

EEN ENKEL WOORD OVER DE GIRONDINS VAN DE LAMARTINE.

De Redacteur der *Revue Britanique* laat op zijne vertaling van het oordeel der *Edimburgsche Review* over het werk van DE LAMARTINE, *les Girondins*, deze Aanteekening volgen: »Men ziet terstond, dat dit artikel werd gesteld vóór de Fransche Februarij-Revolutie; maar die Omwenteling, zoo op één gevolgd op het hier ontlede werk van DE LAMARTINE, geeft thans eene dubbele staatkundige belangrijkheid aan een werk, hetwelk den meesten Lezeren tot dusverre alleen eene letterkundige belangstelling inboezemde. Het Koningschap van LOUIS PHILIPPE moge ondermijnd zijn geworden, meer nog door zijne misslagen, dan door de heimelijke of openbare aanvallen dergenen, wier toegenegenheid hij nooit in staat geweest is te verwerven; zeker zijn *les Girondins* het werk, dat de gemoederen krachtdadig heeft voorbereid tot de groote gebeurtenis eener Republiek. Staatkundig zoo wel als poëtisch heeft DE LAMARTINE door dat werk de republikeinsche denkbeelden meer volkbehagelijk (*populariseé*) gemaakt, dan één zijner historieschrijvende voorgangeren. Hij heeft eene menigte vooroordeelen en vooringenomenheden, die de Republiek verwierpen als het Ideaal van eene nog verre verwijderde toekomst, overwonnen, of voor 't minst doen insluimeren."

DE KONING UIT DE LUNEBURGER HEIDE.

(*Verhaal.*)

Vóór eenige jaren kwam in het stadje *B.*, op de *Luneburger* heide, een man uit een verafgelegen land aan. Eene prachtige, rijkgeborduurde uniform en dikke gouden epauletten gaven hem in de oogen der kinderen en zelfs der volwassenen een geweldig aanzien en bijzondere bekoorlijkheid. Weldra vond hij toegang in het huis eener bejaarde dame, en zijne glansrijke schildering der vreemde landen en steden, welke hij gezien had, opende hem oor en hart van al de leden des gezins. Aan zijnen scherpen blik mogt het daardoor weldra gelukken, in het hart der moeder een' donkeren hoek te ontdekken, waarin zich de zwarte zorg om eenen harer zonen schuil hield. Door vlijt en ijver hadden vier der ge-

Digitized by Google

broeders zich hunne levensbaan deels reeds geopend, deels bereidden zij zich daartoe. Één slechts zorgde liever voor zijn ligchaam dan voor zijnen geest, en de bonte bladeren van boomen en van bloemen op het land waren in zijn oog veel liever voorwerpen, dan de bleeke bladen der schoolboeken met hun' eenkleurigen warrelboel van doode letters. Daarom had dan ook de moeder reeds lang zich met den laatsten troost van gegoede ouders tevreden gesteld, en gedacht: Nu, dan moet hij maar Luitenant worden! En ziedaar had het toeval haar nu een' hoogen officier toegevoerd, gedost in die schitterende krijgsmanspracht, welke kinderen en vrouwen zoo verlokkend vinden. En sprak hij nu hierbij ook nog van het goud- en diamantenrijke *Brasilië*, in welks armee hij een' hoogen rang bekleedde, en van de uitgebreide bezittingen, welke hij er voor trouw gedane diensten bekomen had, als ook van de drommen Negerslaven, die er zijne plantaadjen moesten bearbeiden, zoo zweefde aan de in blijde geestdrift gebragte moeder telkenmale het verzoek op de tong, dat hij haren zoon toch met zich daarheen mogt nemen, waar zulk een eer en rijkdom was op te doen. Toen hij nu nog vertelde, dat hij voor den Keizer jonge *Duitschers* aanwierf en de officiersplaatsen zelf te begeven had, en eindelijk haar zulk een' post voor haren zoon aanbood, toen wierp zij haastig op den vijftienjarigen knaap eenen blik, die zijne toestemming scheen te verlangen, en nam met den vurigsten dank het zoo welkóme aanbod aan. Nu werden voorwaarden gemaakt, bewilligd en op schrift gebragt; er werd genaaid, gebreid, gewasschen en gepakt; en hierop ging het naar *Hamburg*, waar de overige aangeworvenen mede spoedig aankwamen. Zonder tijdverlies werden de ankers geligt en koers gezet naar *Brasilië*. Verlangen naar het goudland der toekomst, weemoedigheid om het verlaten zandland der kindschheid, en het neerslagtige gevoel, dat zeeziekte verwekt, verdrongen in beurtwisseling een tijdlang alle andere denkbeelden uit des jongelings ziel.

Eindelijk is de wijde pekelplas doorkliefd. Eene donkere streep ligt diep aan den rand des gezigteinders. Zij verheft zich uit den grond der zee, en met haar stijgt de hoop uit den grond van zijne ziel. In den zonneschijn glinsterende kruinen rukken zich los van de kam der *Sierras* en steken hare spitsen als eilanden hoog opwaarts boven het golfge-

Digitized by Google

gewoel. En rustig zeilt het scheepje zijner wenschen voorwaarts; de verbeelding doet de zeilen zwellen, en de hoop zoekt de haven des geluks. Eindelijk landen zij, en zijn voet betreedt den vreemden grond. Verbaasd ziet hij in het rond: hier de gladde stengels van reusachtige palmboomen, welker bladeren zoo wonderlijk in de hoogte stonden en hem het hoofdsieraad der wilden herinnerden, dat hij in zijne kindschheid zoo dikwerf in zijne prentenboeken gezien had; daar de in het wit katoen gekleede menschen. Ja zelfs trekken de keisteenen aan het strand zijne blikken tot zich; het was immers mogelijk, dat onder deze keijen, onbekend, een diamant voor zijne voeten lag? Weldra echter klinkt het: voorwaarts! De drom *Duitschers* wordt in orde geschaard en ingeschreven op de lijsten van het keizerlijke leger. Eene bonte mengeling van officieren uit *Italië*, *Frankrijk* en *Spanje* voert over hen het bevel; de kassen worden leeg, zonder dat er iets in de zakken der manschap vloeit. Zulke opperhoofden zijn der Duitsche regtschapenheid een walg, en de banden van orde en krijgstucht worden weldra verbroken.

Onze S. trekt intusschen met zijnen Kolonel naar diens bezittingen. Misnoegd over de mislukte onderneming en in zijne verwachtingen teleurgesteld, beschouwde de Kolonel den jongeling, dien hij uit zijn vaderland getroond had, en die, in zijne bedrogen hoop, hem van zijnen kant daarom haatte, als eenen last, van welken hij zich gaarne ontheven had gezien. De hoofdopziener zijner goederen bemerkte weldra de koelheid en tegenzin van zijnen heer tegen den jongen *Duitscher*, wiens stugge, hoogmoedige aard met hemzelven reeds in botsing geraakt was. Zonder in afspraak te staan, poogden derhalve beide hem zoo lang te kwellen en te krenken, tot dat hij van zelf zijne vrijheid mogt zoeken, door zich te verwijderen.

Zoo zien wij hem dan staan in de plantaadje, witgekleed van het hoofd tot aan de voeten; een breedgerande strohoed beschermt zijn hoofd tegen de gloeijende zonnestralen; over zijn' linkerschouder hangt eene dubbele buks, en aan zijne heup nog eene sabel. Ongebruikt ligt de gekronkelde slavenzweep op den grond. Hier en daar ziet men tusschen de zwaarbeladene boomwolheesters gekroesde Negerkoppen; slaven verzamelen de met schitterend witte vlokken gevulde doppen. Mijmerend en met den rug tegen eene prach-

Digitized by Google

tige magnolia geleund, laat hij zijne gedachten verre van daar naar de velden zweven, die de blijde spelen zijner kindschheid gezien hadden, en het oog der herinnering zoekt het trouwhartig aangezigt van zijnen buurman, den bijenhouder, onder de muts met den pelsrand en den gouden kwast, waarmede hij des zondags morgens zoo dikwijls, in witte hemdsmouwen, voor de gonzende bijenkorven gezeten en de vlijtige diertjes had zien uitvliegen en met honig beladen terugkeeren; nu weder zit hij, als voormaals, op den bles, en rijdt met den ouden HENDRIK uit om turf te halen; hij zoekt het bruinste en hechtste stuk uit, snijdt en fatsoeneert zich daaruit een' NAPOLEON, ijlt daarmede naar den metselaar, wit het aangezigt van zijnen held, schildert hem met rood krijt een paar regt vuurkleurige wangen, steelt van zijne zuster de grootste poppenmuts, die hij vinden kan, zet die den geweldenaar op het hoofd, houdt van de bank onder den lindeboom eene geestdrift-wekkende rede aan zijne Duitsche benden, en stormt dan voort ten aanval met een geweld, dat de verschrikte hoenders en ganzen kakelend en kwekkerend naar alle kanten uit elkander stuiven.... Te midden van zijn' zegekreet klinkt plotseling zijn naam. De Kolonel en diens oppertoeziener, het oog op hem gevestigd, wenken hem. Eenige stappen doet hij naar hen toe — plotseling blijft hij peinzend staan, en krampachtig grijpt zijne hand naar de geladen buks. »Hebben die schurken ook misschien eene nieuwe kwelling voor mij uitgedacht?" Zij komen nader. »Nog één stap, en gij zijt kinderen des doods!" roept hij. Zij staan verbaasd, keeren om en snellen naar het huis. »Ja, ga slechts, verraderlijke woordbreker, en haal uwe slaven om mij te zweepen!" met deze woorden werpt hij de buks weder over zijn' schouder, en stapt snel door de plantaadje naar het naburig woud, dat hem onder zijn beschermend lommer opneemt.

Te huis treurde de bekommerde moeder om den geliefden zoon, want in lang, zeer lang had zij niets van hem gehoord; alleen zijne behouden aankomst had zij vernomen. Hare liefde versierde hem zoo gaarne, in uren van stil gepeins, met den glans van den Kapiteins- ja Kolonelsrang. Achter elken *Don*, wiens naam de couranten uit *Brasilie* naar *Duitschland* bragten, vermoedde zij haren zoon, die de vijanden geslagen had en thans geadeld was. Klonk het

Digitized by Google

vrolijk geschal van den posthoren: »O, daar is hij misschien!" en zij snelde naar de huisdeur, en keek al de uitstijgende reizigers scherp in het aangezigt, of hij er ook onder mogt zijn. Maar hij kwam niet. Zoo was dan allengs hare hoop ingesluimerd, en de posthorentoonen waren gedurig doffer en klankloozer in haar hart geworden. Doch moederliefde sterft nooit, zelfs al heeft zij duizend teleurstellingen ondergaan. Zie, daar trad op zekeren dag in haars buurmans huis een onbekend man, die uit verre landen scheen te komen, want zijn gezigt was bruin gebrand. Haar hart sprong op van vreugde. »Die is uit *Brasilië*," riep eene stem in haar binnenste. Hij was uit *Brasilië*, uit *Leopoldina*, en kwam naar *Duitschland* over, om het huis zijner ouders eens weder te zien. Nu ging het aan een vragen zonder eind; maar hij wist niets van den verloren zoon, had zelfs niet eens zijn' naam hooren noemen. Daarom bond zij hem dan, zoo dringend zij slechts kon, op het hart, bij zijne terugkomst in *Amerika* naar hem te vernemen, en haar te schrijven, of hij hem gevonden had. Zij beschreef hem naauwkeurig, hoe hij er, toen hij wegging, als knaap had uitgezien, en stelde hem bevende een' brief ter hand, om dien aan haren zoon te geven, zoo hij hem vinden mogt. Al hare liefde had zij in dien brief uitgestort, maar haar hart was er daarom niet armer aan geworden. Zoo vertrok hij dan met haren zegen; zij stond voor hare deur, keek hem achterna, en hare handen vouwden zich zamen tot een gebed, dat, voor geen menschenoor verneembaar, uit haar geprangd hart naar den Hemelschen Vader oprees. Dagen, weken, maanden verliepen. Eindelijk, na meer dan een jaar, kwam er een brief. Hoe haastig brak zij dien open! Doch krachteloos zonken haar de handen in den schoot en het voorhoofd op de borst; hij had hem niet gevonden.

Het was echter niet omdat hij aan het vervullen zijner belofte geene genoegzame vlijt besteed had. Zoo dikwerf de man uit *Leopoldina* (wij willen hem KRUSE noemen) bij andere menschen kwam, in steden of op plantaadjen, vernam hij naar den verlorene; doch niemand had hem gekend. Eens was hij met verscheidene bedienden beneden aan de kust geweest, en had eene groote hoeveelheid huiden naar de haven gevoerd, om aldaar naar *Europa* scheep gebragt te worden. Het was reeds laat geworden, toen zij op hunne paarden naar huis reden. Eensklaps viel de nacht in, eer zij zulks nog

Digitized by Google

vermoedden, want tusschen de keerkringen heeft men geene schemering. In het digte woud, door hetwelk hun weg hen voerde, was het nog donkerder, zoodat zij eindelijk hunne rigting verloren en niet meer wisten waar zij waren. Zij vierden derhalve den toom aan hunne paarden, in de hoop, dat deze zoo schrandere dieren hen op het regte pad zouden leiden. Terwijl zij langzaam voortreden, blinkt plotseling een schijnsel van vuur gloeijend rood tusschen de reusachtige stammen der boschboomen; weldra treft ook een dof gedruisch hun luisterend oor. Voorzigtig rijden zij nader, en nu zien zij een' hoop wilde mannen, die, met lange lansen gewapend, rondom een helder brandend vuur stonden. Uit groote ketels stegen wolken van grijze dampen op, en trokken, door het schijnsel van het vuur roodachtig gekleurd, tusschen de donkere stammen, naar den nachtelijken hemel. Zaamgekoppelde paarden stonden of lagen achter de boomen. »Zullen wij nader rijden of een' anderen weg inslaan?" vroeg KRUSE. »Mijnheer," hernam een der bedienden, »zij hebben ons reeds bemerkt; laat ons op hen toegaan; ontvlugten kunnen wij toch niet, en beproefden wij het, zoo zouden zij ons voor spionnen houden." — »Gij hebt gelijk," antwoordde de heer. Zij stegen dus van de paarden en gingen op het gezelschap toe. Aller blikken waren op hen gerigt. Spoedig had KRUSE hun in het Portugeesch de noodige opheldering gegeven. Eenige jongere lieden traden met drinknappen naar de ketels, vulden ze daaruit en reikten ze aan gasten toe. Het was een brouwsel uit arak. Terwijl KRUSE den welkomstbeker ledigde, viel zijn oog op een' man, die, even als de overigen, geene andere kleeding droeg dan een schort, maar zich door een hoofdsieraad van bonte vederen onderscheidde. Hij stond afgezonderd van de overigen en leunde tegen eenen boom. Een lange baard golfde hem van de kin en reikte tot op de breede borst, over welke de riem van een' jagthoren hing, die aan zijne linkerzijde bengelde. Zijne regterhand omsloot de schacht eener lange lans. De naar het blanke overhellende kleur van zijn vel onderscheidde hem duidelijk van zijne koperkleurige medgezellen. Onbemerkt poogde KRUSE hem te naderen. Toen hij nu naast den onbekende stond, keek hij hem scherp aan, en zeide zachtkens in het Portugeesch tegen hem: »Ik bedrieg mij niet, gij behoort niet bij deze lieden." — »Wat raakt u dat?" was het barsche antwoord. Onvervaard ging KRUSE voort: »Gij zijt ook geen *Braziliaan;*

Digitized by Google

gij zijt een *Europeër*." — »Mijnheer, ik zeg u nog eens, dat u dit niet raakt." — »Ja nog meer," vervolgde KAUSE plotseling in het Duitsch, »gij zijt een *Duitscher* uit het Hanoversche, uw naam is S., en hier zendt uwe moeder u door mij eenen brief uit *B*." Met deze woorden haalde hij den brief uit zijn' zak en gaf hem dien. »Ja, gij hebt het geraden," zei nu de woudbewoner in heftige gemoedsbeweging, »die ben ik!" en haastig brak hij het cachet, en gretig verslonden zijne oogen de door de hand zijner moeder in het lieve vaderland geschrevene woorden. »O moeder, zoo gedenkt gij mijner nog?" vloot naauwelijks hoorbaar hem van de lippen, terwijl een storm van hartstogtelijk gevoel hem de borst doorwoelde. KAUSE stoorde het ontwaken der sluimerende ouderliefde niet. Toen echter de wedergevondene hem de hand toereikte, sloeg hij er vrolijk de zijne in en zeide: »Zoo gaat gij dan met mij en verlaat deze wilden?" »Neen," was het antwoord, »ik kan niet! Het vaderland heeft mij verstooten, en hier ben ik Koning geworden." En met deze woorden hief hij zijn' jagthoren aan den mond en blies eenige toonen. Terstond snelden de bruine gedaanten naar hunne paarden, sprongen er op, en verbeidden zijne bevelen. Een wenk riep hen weder bij de dampende ketels terug. »En wat moet ik uwe treurende moeder melden? Moet ik haar in mijnen brief den dood zenden? Zij jammert om haren zoon wanneer zij opstaat, en met tranen om den verlorene zoekt zij hare legerstede; hare handen tasten in den nacht naar uwe gedaante, die voor hare ziel staat, en hare armen omvatten u niet; haar voet draagt haar naar den top des heuvels, en haar zoekend oog ontwaart u niet; hare stem roept bevend: »Mijn zoon! mijn zoon!" en gij hoort haar niet. O keer terug tot haar, die u gebaard, die u bemind heeft eer gij haar kendet, en die u nog even vurig bemint, hoezeer gij verre van haar zijt; keer terug daarheen, waar gij uwe kindschheid zoo vrolijk, zoo gelukkig gesleten hebt!" KAUSE zweeg. Hijgend ging des anderen adem. »Ik ga mede," borst hij eindelijk met krampachtige inspanning uit. Snel trad hij nu naar den kring zijner bruine onderdanen: »Broeders!" zeide hij, »deze blanke komt uit de hut mijns vaders en mijner moeder. Zij hebben hem bevolen te zeggen, dat uw Koning terugkomen moet in het land der blanke menschen. Uw Koning moet zijne ouders weder dienen en voor hen jagen

Digitized by Google

in de bosschen en hun spijs bereiden, want zij zijn oud en zwak. De groote Geest heeft ons bevolen, gehoorzaam te zijn aan vader en moeder en hunnen wil te doen. Daarom moet ook uw Koning hunnen wil doen en tot hen wederkeeren. Treed nader, XINGU, ontvang uit mijne handen lans en horen, en leid mijne bruine broeders op de baan der overwinning!" XINGU nam lans en horen en sprak: »Zoek weder den weg naar uws vaders hut; want de groote Geest is sterk, en zijne lans treft met zekerheid dengeen, die naar zijne stem niet hooren wil. Doch, hebben de vijanden de woning van onzen adelaar verwoest, de bron gedempt, waaruit hij dronk toen hij jong was, en loeren zij op hem met giftige pijlen, o keer alsdan terug in onze bosschen bij uwe bruine broeders!" Een dof gemompel doorliep den kring; zwijgend gingen zij naar hunne paarden; de vuren verflaauwden, en in weinig oogenblikken waren de wilden in het geboomte verdwenen. In hunne mantels gewikkeld, strekten de beide *Duitschers* zich met de bedienden onder het loofdak der boomen neder. Bij het naderen van den dag braken zij weder op, en trokken naar *Leopoldina*. Met het eerste naar *Hamburg* vertrekkende schip ging een brief van de eigene hand des zoons aan de bekommerde moeder af, en verkondigde zijne op hand zijnde komst. Zij heeft den heilbrief ontvangen, en wacht nu met brandend ongeduld den zoo lang ontbeerden zoon.

HET ETEN VAN PAARDENVLEESCH.

In de *Süddeutsche politische Zeitung* waarschuwt een, zoo 't schijnt van een' veeärts afkomstig artikel tegen het eten van paardenvleesch. »Wat den voorslag der *Munchensche Maatschappij tegen het Dieren-kwellen* met opzigt tot het eten van paardevleesch betreft — zegt de steller van dat artikel — zoo nemen wij de vrijheid, uit eigene ondervinding het volgende mede te deelen. Het vleesch van jonge paarden, gelijk ook dat van veulens, die in de weide door eenig toeval om het leven gekomen zijn, of ook van vijf- tot zevenjarige welgevoede paarden, die wegens eenig gebrek, zoo als blindheid, of uit grilligheid hunner bezitters, gedood worden, heeft een' uitnemend lekkeren smaak, en behoeft in geenerlei opzigt voor het beste wildbraad onder te doen. Daaren-

Digitized by Google

tegen is het vleesch van oude, lang gebruikte paarden zoo taai, pezig, droog, kortom zoo onsmakelijk, dat wij het noch als een aangenaam noch als een gezond voedsel kunnen aanprijzen. En zoo wij nu aan de onverantwoordelijke nalatigheid denken, waarmede, zoo al niet zieke, toch aan het een of ander ligchaamsdeel lijdende, ziekelijke, of met een innerlijk gebrek behebde dieren naar de slagtbank gebragt worden, zoo wij in het oog houden, dat keurmeesters van het vleesch meestal uit leeken in de dierartsenijkunde bestaan, en zoo wij bedenken, dat bij zulke omstandigheden zieke paarden ligtelijk de stof zouden kunnen leveren, waaruit onze worsten vervaardigd worden, zoo moeten wij, in het belang der gezondheidspolicie, tegen zulk eenen voorslag (het eten van paardenvleesch) protesteren. In allen gevalle is het vleesch van jonge paarden over het algemeen veel te duur en dat der ouden veel te slecht, dan dat van het slagten dezer dieren immer eenig practicaal nut zou te trekken zijn."

LABBEKAKKEN. (*)

Wel, Krelis, kijk eens wat een gril!
Kijk, d' oude Trijn kijkt door haar bril,
En dat om naar haar bril te zoeken.
Kijk, meester Jan, die looze klant,
Heeft reeds zijn boeken bij de hand
En nogtans vraagt hij naar zijn boeken.
En nu nog mooijer, zie m' eens aan!
Zie Griet eens op en neder gaan
En hoor haar eens gestadig grommen;
Zij doet niet als gedurig brommen;
Zij wil haar snuifdoos van de meid,
En hoor, de rappe meid die zeit:
Wel, jufvrouw, waar zijn toch uw zinnen?
Gij klaagt als dat uw zak niet sluit
En zie de doos gij snuift er uit!

(*) De Redactie ontving van eene geachte hand dit Catsiaansche gedicht zonder bovenschrift; na herhaalde lezing kwam haar het gekozen woord hier het eigenaardigste voor, ofschoon het dan ook wat triviaal luide.

Digitized by Google

Ei wil u zelven toch verwinnen,
Kijf niet uit enkel onverstand,
Gij draagt uw snuifdoos in uw hand!

Te drommel, Gijs, sprak Krelis toen,
Wat is hier op het dorp te doen?
Daar speult gewis de duivel onder!
Hoe! zijn die luiden mal of dol
Of van den drank wat al te vol?
't Lijkt anders bij me ziel een wonder.
't Is vast wel van den zoeten wijn.
'k Loof dat die luî bezopen zijn!
Hei! hola wat! sprak toen de vader
Van Krelis, die allengskens nader
Kwam aangegaan langs 't zelfde pad
En die deez' taal vernomen had:
Die lieden zijn wel hoog van jaren,
Maar geenszins van verstand beroofd.
Daar zijn hun, jongens, over 't hoofd
Veel wilde stormen heengevaren;
Zij kennen velerlei verdriet.
Ei lacht toch om die menschen niet!

Ei zegt toch nooit — hoe komt ge er toe,
Te denken, dat de drank dit doe? —
Dat 't komt van in het glas te kijken;
Gij zoudt die oude brave liên,
Die biddend naar den hemel zien,
Zoo schromelijk verongelijken.
Ziet, jongens, op de levenszee
Brengt 't onweer somtijds zorgen meê,
Die hoofd en hart te zwaar bevrachten;
Dat baart verstrooijing van gedachten;
Een deeglijk hoofd, een deugdzaam hart
Raakt wel eens vol, lijkt soms verward;
Wen dankbaarheid de liefde ontvonken
En in 't verrukt en blij gemoed
Met groote warmte blaken doet,
Dan is m' in diep gepeins verzonken,
Zóó dat men van niets anders weet,
De wereld, ja zich zelf vergeet.

Digitized by Google

En andren naar de krone steekt,
Die indedaad als menschenvrienden
Wel verre een beter lot verdienden;
Naardien een los en dartel woord
Veelal zoo gretig wordt gehoord
Door andren, die het dra herhalen;
Naardien 't, waar 't veler aandacht boeit,
Gestadig als de sneeuwklomp groeit;
Naardien 't den mensch zoo ver doet dwalen,
Dat hij des braven ijver dooft
En hem zijn vreugd en leven rooft.

Helaas, wat deed het onverstand
Van menig' lossen, boozen klant
Den brave dikwijls bitter klagen!
Wat bleef een onverdiende blaam
Soms jaren lang aan iemands naam,
Aan iemands vreugd en leven knagen!
Een woord, met lossen mond gesnapt,
Maar ras door andren voortgeklapt,
En nu eens met een dartel mallen
En dan eens met een lastrend kallen
Vergroot en al te zeer verzwaard,
Wat heeft het al verdriet gebaard!
Wat deed het velen tranen plengen!
Wat baard' het velen smart en druk!
Wat, om aan veler hoogst geluk
En eer den doodsteek toe te brengen?
Een kwaad, een los, een dartel woord
Heeft menigmaal een mensch vermoord.

Ei zeg mij, lastraar die daar klapt
En altijd weer van andren snapt,
Wie heeft u daartoe 't regt gegeven?
Mag iemand, dien ge uit eigenbaat
Alleen veelligt zoo doodlijk haat,
Dan niet gerust op aarde leven?
Mag ginds die eedle menschenvriend,
Die aller liefde en eer verdient
En dien zijn kindren zalig maken,
Mag hij dan deze vreugd niet smaken?

Digitized by Google

Moet gij, door 't lastren van zijn kroost,
Nu aan zijn hoogste heil en troost
Gaan knagen met uw scherpe tanden?
Wat doet gij, slang, die zwadder spuwt?
Weet, dat de menschheid van u gruwt!
God keetne uw muil in stalen banden!
Gij, wreede duivel, val en keer
Naar uwe helsche poelen weer!

Hecht toch, mijn jongens, voor uw deel
Aan andrer oordeel nooit te veel,
Maar kijkt altijd uit eigen oogen.
Dat praten zoo als ieder praat
Baarde al zoo veel en bitter kwaad,
't Heeft al zoo menig mensch bedrogen.
De wereld spreekt naar 't geen zij zag,
En veeltijds nog met vuig bejag;
Zij voert, door blindlings na te praten,
Zoo ligt tot onregtvaardig haten.
Spreekt zij van eenig maag of vriend
Iets dat zijn naam en eer niet dient,
Wilt dan van 't stuk voorzigtig zwijgen,
Tot dat gij van hetgeen den man
Somwijlen nog verschoonen kan
Eerst regte kennis moogt verkrijgen.
Zoo treft, mijn jongens, u 't verdriet
Van vruchtelooze wroeging niet.

't Gebeurt zoo vaak dat ieder spot
Met een, die listig werd bedot,
Dien allen dra een sukkel noemen,
Maar die, wanneer men verder kijkt
En onderzoekt, al spoedig blijkt
Om deugd en wijsheid hoog te roemen,
En hooger eer, hoe kleyn hij schijn',
Dan die hem lastren waard te zijn.
't Gebeurt maar al te vaak dat velen
Te zamen in dit oordeel deelen;
Dat deze of die een domme bloed
Of ook een schobbert heeten moet,
En dat men, bij naauwkeurig merken

Digitized by Google

Op 'tgeen den man beweegt en drijft,
Zich in deez' overtuiging stijft:
Die man is groot in al zijn werken;
Zijn hart hebbe eer door 't gansche land,
En die hem lastren smaad en schand'!

't Gebeurt zoo vaak dat m' iemand roemt
En wijs en groot en edel noemt,
Zoodat dra allen hem verheffen,
Als waar hij door geen enkel man,
Dien ooit de wereld prijzen kan,
Nu of ook immer te overtreffen;
En toch, bij dieper ooggeschouw,
Komt soms het aapjen uit de mouw,
En blijkt de man, dien allen roemden
En velen haast een wonder noemden,
Ja wel met wonder groote kunst
Te kunnen beedlen om uw gunst,
Maar voor de rest een man te wezen,
Zoo als m' er meer op aarde vindt,
Vol eigenwaan en enkel wind;
Die, hoe ook hemelhoog geprezen,
Geen hooger tytel dragen kan
Dan dien van alledaagschen man.

Ik bid u, lieve lezers, hoort
Ook gij dit deftig vaderwoord;
Gij zult daarbij voorzeker winnen,
Die vader was geen knorrepot;
Hij bleef niet kijven om 't gespot.
Ei wilt den man er om beminnen.
Want wekte soms zijn woord u pijn,
Het zou u niet tot eere zijn;
Die pijn mogt eens een hart, beladen
Met schuld aan 't zelfde kwaad, verraden.
Komt, jongens, sprak hij op het lest,
Komt, brave jongens, doet uw best
Om altijd liefderijk te wezen.
'k Zie dat 't gebeurde u hinder doet.
Ja, 'k wist het wel, uw hart is goed.
Wilt altijd ieder onregt vreezen;

Digitized by Google

En is dit kwaad nu eens geschied,
Herhaalt het in 't vervolg maar niet.

A. v. J.

DE SOLDAAT MIJNHEER, DE JONKHEER BURGER, IN PRUISSEN.

Du en Sie.

Neen, niet meer *jij* en *jou* bij den Militiestand!
Uwedele en *Uwé* is thans in Pruissenland,
Zoo absolut weleer,
Nu Republiekgezind, de titel der soldaten,
Die, revolutionair, subordinatie haten.
Hoe toch de kans verkeer'!
Subordinatie werd voorheen hun *eingeprügelt;*
Thans, nu der Franschen geest den Pruis heeft *ueberflügelt*,
Is elk soldaat een heer;
Hem viert men boven maat, en men verguist zijn' Koning;
Deez' deelt men alsem toe, en genen niet dan honing.
't Is alles omgekeerd.
De Koning is steêkind; men wil thans zelf regeren;
Het Opperhoofd wordt knecht, de titel van *Mijnheeren*
Aan *Ratjetoe* vereerd!

De opheffing van den Adelstand bij Koninklijk Besluit.

'k Draag eerbied toe aan d' Adelstand met Edelheid gepaard,
Waar de Adeldom van 't Voorgeslacht bij 't Nakroost bleef bewaard;
Maar, zoo 't dien schandvlekt door zijn daân, ontadelt het zichzelf,
En de oneer sterft met hen niet weg in 't aadlijk grafgewelf.
Ziedaar het loon, ziedaar de straf, aan aadlijk bloed gehecht,
En geen geboorteregt of pligt wordt door een Wet beslecht!
Men tapt den Jonkheer bij Besluit geen enkel onsjen af:
Het is een spoorslag, dien God-zelf tot eedle daân hem gaf.

Julij, 1848. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

WARE HELDENMOED VAN EEN ZWITSERSCH SOLDAAT.

In het gevecht aan den *Rothenberg* lag een officier, zwaar aan den enkel gewond, op het slagveld. Onder een' digten kogelregen hief hem een soldaat, MEIJER, uit de engte bij *Zurich* op en redde hem. Terwijl hij met den gewonde bezig was, gingen hem twee kogels door de tschako, een kogel verbrijzelde den draagband van zijn' broodzak, en een vierde kogel zijn sabelkoppel. Nogtans redde hij zijn' officier.

GEEN HOVELING.

De beroemde REINOLD FORSTER, die met COOK de reis rondom de wereld gedaan had, werd gedurende een verblijf, hetwelk hij te *Berlijn* hield, aan den Koning voorgesteld, en nam daarbij, zonder aan eenig hofgebruik te denken, plaats op een' sopha. De Vorst vroeg hem hierop, of hij reeds meer Koningen gezien had. »O ja," antwoordde FORSTER, »vier wilde en drie geciviliseerde."

EENVOUDIG ANTWOORD VAN EEN' TWENTSCHEN BOER.

Vóór ongeveer eene halve eeuw kwam een Twentsche boer bij een zeer bekwaam Med. Doct. in *Groningerland*. Hij zeide: »Master, wolst mijn eens eenen koes trekken?" — »Ja wel, vriend, was het antwoord; maar hebt ge bij u geen master?" — »Neen," zeide de boer, »bij ons starven we maor van zelfst."

FRANKRIJK VOORHEEN EN THANS.

(*Gegeven idee.*)

Deel' Frankrijk zich, naar lust, in zoo veel Staatspartijen
Als 't nog Provincies telt in zijne Republiek;
't Verdeelde Frankrijk moog' zich in zijn heil verblijên,
Wij gunnen het dien pret en heel zijn politiek!
Het Frankrijk van voorheen, met al zijn Staatsgebreken,
Was werklijk een frank Rijk, bij 't heden vergeleken;
Thans, arm aan geld en goed en rijk aan dwinglandij,
Thans is het frank noch rijk, maar rijp voor slavernij.

Mengelw. N°. VIII, bl. 412, reg. 3 v. o. leze men:
Die oproer kraait noch sticht, enz.

Digitized by Google

MENGELWERK.

SNIPPERS, BIJ 'T OPRUIMEN VAN PAPIEREN GEVONDEN; DOOR K**S***

Hüffel (*Pract. Theol.*) haalt een gezegde van Napoleon aan: »Er is maar ééne schrede van het verhevene tot het belagchelijke;" en hij voegt er bij: »Neen! maar van het valsch verhevene." Wij nemen de vrijheid, Hüffel's correctie weder uit te wisschen, en nog eens te zeggen: »Neen! maar van het ware verhevene." Want het valsch verhevene is reeds belagchelijk. De ééne schrede is hier onnoodig.

Eigenlijk kan het *valsch* verhevene alleen bestaan in menschelijke nabootsing, die haar doel niet bereikt. Ik heb niet alleen gedichten en redevoeringen, maar ook tuinen en huizen gekend, in zulk een' mislukt verheven' stijl gebouwd; maar de natuur, als het werk des Oneindigen, en 's menschen geest, als zijn beeld, onze idéen, onze Godsvereering: dat alles is altijd *waarlijk* verheven; — en toch, tot het belagchelijke is hier vaak maar ééne schrede.

Niet, dat het verhevene op zich zelf ooit belagchelijk wordt; maar een onverwacht en zonderling contrast verwekt bij ons »die behagelijke stuip, die wij lagchen noemen." (Van Effen.) Zoo is de reus volstrekt niet belagchelijk, maar het dwergje, dat op hooge beenen en met eenig gevoel van eigen waarde naast hem gaat staan.

Daarom geeft de Godsdienst vaak zoo veel gelachs; juist niet altijd, omdat men met een opzettelijk slecht doel ze daardoor verachtelijk wil maken, maar omdat zij er zich zoo gemakkelijk toe leent. De strijd tusschen het hemelsche en aardsche openbaart zich bij haar gedurig, en geeft tot menig treffend-weemoedig, maar ook tot menig verrassend en bespottelijk contrast aanleiding.

Een enkel voorbeeld. Een jeugdig paar laat liefst buiten, in de landelijke stilte, zijn huwelijk inzegenen. In

Digitized by Google

blijde, maar tevens heilige stemming betreden zij de dorpskerk. De predikant is er nog niet; maar de schoolmeester met een' bakker-ouderling hebben juist de zaken in orde gebragt. De jonggehuwden nemen alles op. Het knielbankje komt hun wat vreemd voor. Zij ligten het groene kleed even op; en ziet: — het is een omgekeerde baktrog! — Arme predikant, die nu den dartelen troep stichten moet!

En toch zal de buitenman hierom en om menigen *dito dito* niet lagchen. *Piis omnia pia.* Zijn ze dan waarlijk zoo veel vromer, die eenvoudige landlieden? Ja en neen. Wat meer eerbied — of *vrees* zoo ge wilt — hebben zij zeker; meer ware godsvrucht en deugd daarom nog zoo zeker niet. Maar buitendien, zulke tegenoverstellingen zijn hun zeer natuurlijk. Zij begrijpen uwen lach naauwelijks. Gij moet met zwaarder toets op hunne vaste zenuwen slaan.

Evenwel is de vraag bij mij dikwijls opgekomen, of ouders het niet nog veel, veel meer hunnen kinderen en zich zelven moesten inscherpen, dat het heilige heilig blijven moet. Komt de Godsdienst van wie ook u belagchelijk voor, kunt gij, zoo men zegt, er uwen lach naauwelijks houden, dan doet gij zonde met er te gaan, en nog meer met er, als zij ook reeds zoo denken, uwe kinderen aan te wagen. Even zoo is het met het heirleger van anekdoten, rakende pastoors, predikanten, kosters, kerken en vooral bijbelplaatsen. Het is moeijelijk zaaijen op een veld, door de loopgraven der spotternij ondermijnd!

Maar daarom kan ik nog niet aannemen, dat alle lagchen zonde is. Ik wil gaarne gelooven, dat de Engelen niet schateren, en zelfs — zoo ge wilt — dat de Heer Jezus nooit gelagchen heeft. Ik neem zelfs aan, dat, hoe meer onze hoogere geestvermogens zich ontwikkelen en de ziel zich aan geregeld nadenken gewent, naar die mate het zelfbestuur toeneemt en onze geest niet zoo ligt uit zijn middelpunt wordt weg geslingerd. Van daar de onderdrukte lach, de glimlach der denkers. Doch het lagchen zelf kunnen wij, zielkundig noch medisch, niet missen. Die nooit lacht, wordt een dof en knorrig hypocondrist, een trotsche menschenhater en de vogelverschrikker der kinderen, of een overspannen dweeper. Die niet lagchen kan, òf door

Digitized by Google

zijn gestel, òf door den hoogen ernst zijner omstandigheden, — voor hem heb ik een recept. Hij lokke kinderen tot zich: ze zullen voor hem lagchen! — Zou de Heiland der wereld zich ook in die onschuldige, onvermengde vreugde niet verkwikt hebben, die hij *als mensch* hier op aarde missen moest?

Men heeft zoo lang reeds de ontwikkeling der volken vergeleken met de verschillende leeftijden, van kind tot grijsaard, dat het tijd wordt, eene andere vergelijking te kiezen. Naauwkeurig gesproken, is ook deze alleen juist bij zulke Volken en Staten, die eenen vasten vorm van Godsdienst en zedelijkheid hebben, een kleed, waar zij uitgroeijen: — bij Heidenen dus, Muhammedanen, Joden zelfs en kerkelijke Christenen. Maar de vrije, Evangelische Christen, zoo volk als individu, kan met den Psalmdichter zeggen: dat God zijne jeugd vernieuwt als die eens arends. Gaan wij die zoogenaamde grijsheid der volken na, ze is doorgaans niet die der volken zelve, maar van de vaste vormen hunnes maatschappelijken bestaans, van krachtige godsdienstig-staatkundige denkbeelden, die hunne eerste zamenvorming bezielde. *Die* vergrijzen, maar het volk staat als een Fenix uit zijne asch weêr op.

Komt, nemen wij nu onze vergelijking eens van elders: ze zal dan ook op onzen vluggen tijd beter passen. Ontleenen wij haar uit het plantenrijk, waar de omzetting der stoffen door *gisting* plaats heeft, even als in 't delfstoffelijke door krystallisatie. — De *eerste* gisting is die, waarbij de *suikerstof* wordt ontwikkeld. In de volken is het de staat der onschuld, dat is te zeggen der staatkundige onschuld; 't is de landsvaderlijke regering, waarbij het volk alles voor zoete koek opeet, maar toch ook de regering ware betrekking gevoelt op het *trouwe* volk, zoo omtrent als de hooghartige, maar ook hartelijke kinderliefde van een' ouden Pruis. Die tijd is bij ons in zeker opzigt zoo ver nog niet, de tijd, toen de banier: »Voor 't Vaderland en voor Oranje!" oneindig meer vermogt, dan thans die van: »Vernieuwing der Grond-

Digitized by Google

wet;" — de tijd, toen een eerwaardig grijsaard den zuiveren glans van zijne kroon toonde, door vrij om te wandelen onder zijne kinderen. — Thans zal een kruijer u zonneklaar bewijzen, schoon hij er niets van weet, wie het geld van 't land, *zijn* geld steelt!

De *tweede* gisting is die, waarbij de edele, maar gevaarlijke wijngeest, de *alcohol* wordt ontwikkeld. Zonder deze blijft een volk — natuurlijk geen troep wilden of horde roovers, maar een volk, aan taal, wet en zeden kenbaar — al te zoet. Het is alles voor de overheid, maar voor zich zelf niets. Gij kunt er een vijftig jaar slapen, en wakker worden, en weêr op uw gemak op de zelfde wijs voort leven, als gisteren en eergisteren. Maar werkt de geestrijke gisting in een volk, dan gaat het denken en willen, en groote denkbeelden en groote menschen ontstaan. Dat was de roem onzer vaderen. Zij waren onder de eersten der nieuwere volken, die zich krachtvol en geestrijk ontwikkelden, door vrijheid van handel en vrijheid van Godsdienst, dat is: een vrij verkeer met God en de menschen. En doordien zij de eersten waren, was de armoede van anderen hun rijkdom.

Maar deze wijngisting, hoe edel ook en juist daardoor, is gevaarlijk. Zij bewerkt de geweldige uitbarsting van omwenteling en oorlog, en hutst den droesem van het vat naar boven, dat die er schuimend uitspat. En werkt ze ongestoord en bandeloos voort, dan volgt al spoedig de *derde* gisting, waarbij de *azijn* zich ontwikkelt: het zijn de zure partijschappen, die zoo menige herinnering op elkander te wreken hebben; het zijn nog de zure aangezigten der teleurstelling, die zich idealen — vaak idealen van eigenwil en eigenbelang — had voorgespiegeld. — En zoo nu eene sterke hand het niet belet en de nog overige geestkracht bewaart, dan volgt al spoedig de *laatste*, de *rottende* gisting, waarbij de maatschappij, onder de vreeselijkste verwoestingen en als van eene doodelijke lijklucht doordrongen, ontbonden wordt. — Maar gelijk in de natuur alle stof weder tot zijne eerste of nog grootere heerlijkheid terug keert, zoo rust ook hier de scheppende en vernieuwende hand Gods niet, daar zij uit de ontbonden bestanddeelen eene nieuwe schepping voort brengt.

Digitized by Google

Waarin bestaat dus de kunst van regeren?

De een zegt: »Daarin, dat men het volk bij zijne eerste en zuiverste ontwikkeling bewaare;" met andere woorden: »dat men het *zoet* houde." Dat doet de geweldige kuiper, die zijn Heidelberger vat in vreeselijke ijzeren banden slaat, de Autokraat van Rusland; maar ons hart wordt toch wat eng, bij 't gezigt van zijn bevroren rijk. Dat deden, door chemische middelen, de Jezuïten in Paraguay; en de inwoners waren er gelukkig — als het gedierte des velds.

Daarom buldert het een ander hoog uit: »Men moet het volk zich zelf, zich zelf alleen laten ontwikkelen." — Dus ook al het goede laten verzuren? bederven? dus bloed en roof en heiligschennis? Want het volk is de natuurlijke mensch, in wien 't redelooze de overhand heeft. Of gij schift geheele standen uit, en noemt alleen de rijken en beschaafden het *volk;* en gij wordt een aristokraat, als de beste!

Neen! de kunst van regeren bestaat hierin, dat men die natuurlijke gisting opwekke, tot zij hare edelste hoogte bereikt heeft: het zoet der trouw en des geloofs, met den wijngeest der vrijheid onscheidbaar vereenigd; — dat men dan afschuime en bezinken doe; maar vooral met krachtige hand het uitgisten belette, al moest het zijn door sterke zwavellucht, die wijnkooper en kanonnier beiden gebruiken.....

Wee u, gij beklagenswaardig Frankrijk! dat ge die taak, waartoe zoo veel prozaïsch beleid wordt vereischt, aan eenen Dichter hebt opgedragen. (*) Nooit beter hadt ge uw slagtoffer, den edelen Filips, kunnen wreken.

»Helaas! mijn vriend is de zelfde niet meer. Hoorde ik hem maar weêr vloeken!"

Zonderling staarde ik den man aan, die dit zeide, en die zelf nooit gevloekt heeft, van kindsbeen af. Hij las in mijn oog de vraag: »Kunt gij dat meenen?" en beantwoordde mijn' blik van stomme verbazing met deze woorden: »Schijnt mijn wensch u vreemd? Wel nu, ik zal u dien verklaren. Zoo lang mijn vriend nog vloekte, was hij open, gul, mild, gevoelig voor al wat edel is, hartelijk en trouw in de vriend-

(*) Ik schreef dit in *Maart* of *April* 1848.

Digitized by Google

schap. Eenige oefening en ernst zouden gaande weg die ruwe vormen wel verzacht hebben. Ik zelf acht ze altijd en onbepaald een *zedelijk kwaad*, en heb hem dit dikwijls gezegd. Hij begon het van mij aan te nemen; — toen ik hem voor eenigen tijd verlaten moest. Maar nu, in plaats van die ruwe vormen door ontwikkeling der kostbare kern te veredelen, nu heeft men ze vermorzeld en met het puin zijn hart toegesloten; men heeft zijne mannelijke kracht geknot, moed en zelfvertrouwen in hem gebroken, en den trotschen nek onder het juk van een streng methodisme gebogen: — wee hem, die het beeld Gods schendt!"

»En acht gij het kwaad onherstelbaar?" vroeg ik, om den braven man afleiding te geven.

»En wat zoudt gij doen," zoo antwoordde hij met eene vraag: »als men in uw afwezen eene uwer beste schilderijen, toevallig met slijk bespat, aan de schoonmaakster had gegeven, en ze had er vlek en vernis en gloed te zamen afgeboend?"

De ziekte is een bezoek van den Dood; maar hij blijft in de voorkamer staan, en ziet zijne groote bezoeklijst na, en gaat dikwijls weêr heen, omdat ge nog niet reisvaardig zijt, en hij ook eerst nog elders wezen moet. Maar bij 't heengaan roept hij nog: »Ik kom zeker terug!"

Ach! waarom heeft dan meestal de kranke zijne ooren zoo vast tusschen de kussens gestopt; en schromen dienstboden, geneesheer en betrekkingen, de boodschap over te brengen?

De mensch komt ter wereld, of liever ontworstelt de onbewuste kindschheid, gelijk de kapel uitbreekt uit de pop. De vleugelen zijner *verbeelding* schitteren, nog ongeschonden, van de heerlijkste kleuren. Maar de *Ondervinding* strooit er het stof der aarde op, en de tranen der *Teleurstelling* zijn de regendroppels, die het stof vaster kleven doen. De zon schuilt, de storm steekt op, de kapel zoekt vergeefs den druk en de smet zijner vleugelen af te schudden. Vaak knakken zij onder hare geweldige inspanning.

Digitized by Google

En eindelijk, nadat de harde werkelijkheid der *verbeelding* hare vlugt ontnomen, en de magtelooze strijd met het loven hare vleugelen geheel verbroken heeft, — ontfermt zich de goede Moeder over den armen mensch, en geeft hem weder rust in haren schoot.

Verstand en hart zijn tweelingbroeders, even als Jakob en Ezau, die dikwijls twisten over het regt van eerstgeboorte. Eigenlijk zou dit aan den laatsten, den woesten Ezau van ons gevoel toekomen, daar deze het eerst leefde in ons. Maar hij veracht nog vaak dit goddelijk regt, om een' schotel moes; en dan is het ook maar beter, dat de listige en volhardende Jakob des koelen verstands (*) het overneme. Gelukkig, als beiden, na veel af- en omzwerving en vijandschap, zich opregt verzoenen!

Als eene duif zich verheft boven hare til en eene geburinne boven de hare, dan zweven zij zusterlijk over geheel de stad, en twisten om geen korrel meer. Als twee arenden van hunne bergtoppen zich verheffen, zweven zij over 't geheele land, en, vrij kiezende onder geheele kudden, betwisten zij elkander geen lam. Zoo wordt de gezigts- en gedachtenkring van den mensch verruimd, en zijn hart met de liefelijkheden des vredes en der vrijheid vervuld, naar mate hij zich waarlijk hooger verheft.

De visch kan hooger of lager zwemmen, door zijne luchtblaas uit te zetten of in te krimpen; maar het hindert hem toch, te dikwijls of te lang aan een die spieren te spannen; van zelf keert hij dan tot zijne gewone hoogte in het water terug, en blijft daar. Waarom zijn de menschen zoo wijs niet, om te blijven in den kring, waarin zij zich het ge-

(*) Ik bedoel hier het gewoon, zoo men zegt: *gezond verstand;* niet de oneindig verhevener *rede*, die geen eerstgeboorte, maar een eigen regt van hoogeren oorsprong in ons heeft.

Digitized by Google

makkelijkst bewegen? Waarom zwemmen thans zoo vele grondelingen boven?

Ik hoorde het onlangs door een welsprekenden mond den jeugdigen kunstenaar toeroepen: »Bestudeer de waarheid, in de natuur en in uwen geest!" — Even zeer zou ik het wel iederen jeugdigen geschied- of romanschrijver willen toeroepen, ja ieder, die menschenkennis verlangt: »Bestudeer de waarheid, in den mensch en in u zelven!" — Het dagelijksche leven is wel zeer dagelijksch, omdat er — Gode zij dank! — niet iederen dag bergen instorten en volken omwentelen. Ook hebben de romanschrijvers met al hunne groteske, vreemde en vreeselijke beelden onze zinnen wat verstompt. Maar gelijk voor den natuuronderzoeker een enkele boom, ja een koolstronk met rupsen rijker is, dan voor den wandelaar geheel de landstreek; en hij koolsblad en rups nog peinzend onder 't mikroskoop zet, terwijl de ander het geheele veld reeds vergeten is; — zoo is voor den opmerker overal de menschheid rijk, tot in hare kleinste handelingen. Maar dan alleen zal hij den mensch juist beoordeelen, als hij zich zelven goed beoordeelt. Anders kan hij wel zekeren takt verkrijgen, waarin ons soms de wilde en onbeschaafde vooruit is, maar geen ware menschenkennis. Deze verzoent ons met den naaste, omdat ze niemand tot engel of duivel maakt, maar allen tot menschen, gelijk ook wij zelve zijn.

Waar bloed stroomt, daar zijn wonden. Het is slechts de vraag, waar die wonden zijn, opdat men pleisters legge; en of zij ook uit een ziekelijk ligchaam voort komen: want dan is het geneesmiddel nog noodiger, dan het verband. De bloedstroom heet òf *oorlog*, òf *òproer;* de pleisters *wetten* en *verbonden*, en het geneesmiddel de *Godsdienst.*

Het gebulder van één enkel kanon hoort men oneindig verder, dan het gezang van honderd nachtegalen. Dat is een troost voor den menschenvriend: want dan zijn er ze-

Digitized by Google

ker, ook in onzen woeligen tijd, nog honderden en duizenden edele menschen, wier geruchte niet ver wordt gehoord: menige Naomi, Ruth en Boas onder de woeste oorlogen Israëls.

De zelfde stormen, die onze schepen doen vergaan, holen van tijd tot tijd de zeekusten uit, tot baaijen en havens voor geheele vloten, die een later geslacht zal uitzenden. Hopen wij, dat zoo ook de stormen van onzen tijd onzen kinderen eene veilige haven bereiden!

Babel komt drie malen en in drieërlei licht in de bijbelsche geschiedenis voor: eens als de plaats van een' dwazen en onuitvoerbaren torenbouw; nog eens als de zetel van het wereldrijk eens veroveraars; eindelijk als eene der plaatsen, waar het Evangelie der waarheid en des vredes eenigen ingang vond. (1 *Petr.* V: 13.) Is het anders met het Babel van onzen tijd?

De drukpers is als de aarde. Zij is om der zonde wille vervloekt, dat ze den mensch doornen en distelen voort brenge. Maar zij wordt ook van God nog mildelijk gezegend, dat zij het voedzaam graan doe uitspruiten, en rijk worde in lommer en in bloemen. En wie zou nu, om de doornen en distelen, de aarde in eene zandwoestijn herschapen willen zien?

ASHANTI. (*) Door B. COTTA.

Het is eene gewaagde onderneming, over een land te willen spreken, dat men nooit gezien heeft. Men moet bij zulk eene voordragt der herinneringen van anderen niet

(*) Eene Voorlezing, in Februarij in de vertrekken der Groothertogin van *Saksen-Weimar* gehouden voor eenen uitgelezen kring en in tegenwoordigheid van den jongen Ashantijnschen Prins.

Digitized by Google

hopen op de frischheid en levendigheid van eigene onmiddellijke aanschouwing. Wat ik hier mededeel, zijn herinneringen van eenen jongen man, die in zijn tiende jaar zijn vaderland verliet en sedert tien jaren in *Europa* leeft. Het zijn de herinneringen van eenen wettigen en bevoorregten zoon van den Koning van *Ashanti*, welken Z. M. de Koning der *Nederlanden*, met toestemming des vaders, in *Delft* liet opvoeden en thans in *Freiberg* laat studeren. In den beginne duister en onduidelijk, zijn de diepe kinderlijke indrukken bij voortgaande ontwikkeling en vorming van den geest meer en meer tot levendig bewustzijn gekomen. Ik heb ze slechts omgewerkt; waarbij echter menige gaping, als uit de geheugenis verloren, niet weder kon worden aangevuld. Intusschen, als beelden uit een land, dat nog door geene wetenschappelijke reizigers is beschreven, kunnen deze mededeelingen, ook bij hare onvolledigheid, eenige opmerkzaamheid verdienen.

Het koningrijk *Ashanti* ligt slechts zes tot acht graden noordelijk van den equator aan de kust van *Guinea*. Dat het er heet, zeer heet is, spreekt van zelf. Het moet ongeveer vijf millioenen inwoners hebben; doch daar deze niet hooger dan 100,000 kunnen tellen, en alles, wat daar boven gaat, ontelbaar noemen, of, in hunne kinderlijke poëzij, »zoo velen als de bladeren van den gummiboom," zoo is deze opgave niet geheel zeker.

De vruchtbaarheid des lands is zeer ongelijk; in het zuiden, naar den kant van de kust, zeer onvruchtbaar, verheft het zich tegen het noorden tot vruchtbare, met ondoordringbare wouden bedekte gebergten. De meeste rivieren, die het land doorstroomen, droogen in den zomer bijna geheel op. De belangrijkste zijn de *Brasem* (bij de *Hollanders* de *Boehmen*) en de Heilige Rivier. De eerste vormt de grensscheiding tusschen het *Fantiland*, en op deze rivier is, om de grenzen te beveiligen, slechts éene boot, om over te zetten, voorhanden. De laatste wordt eenmaal 's jaars door den Koning in plegtigen optogt bezocht, ten einde zich daarin met zijn gevolg en eene groote menigte volks te baden.

Digitized by Google

Voor dien dag wordt dan telkens eene hangende brug over de rivier gebouwd. Aan de oevers van deze Heilige Rivier zijn ook de rijkste goudzandbeddingen, waardoor *Ashanti* voornamelijk bekend en voor de Hollandsche regering van gewigt is, die aan de kust eene kolonie met het fort *St. George del Mina* bezit. Uit deze goudwasscherijen worden in de schatkamer van den Koning van *Ashanti* goudklompen van veertig tot vijftig ponden gewigt bewaard, en ook eene menigte van verwerkt goud, bij voorbeeld met zwaar blik overtrokken levensgroote olifanten en andere dieren. Behalve goud vindt men ook ijzer in het land, dat in ovens gesmolten en tot akkergereedschap, pijlspitsen, messen en dergelijke dingen verwerkt wordt. Het is echter eene onhandzame soort van ijzer. Het betere wordt ingevoerd.

Onder de planten en dieren des lands verdienen de volgende vooral te worden genoemd: maïs, rijst, suikerriet, palmen, bananen, yams, ananassen, peper, kaneel, oranjeboomen, citroenen, zoethout, katoen, tabak, bamboes, een gummiboom, een giftboom, lastige insekten, spinnen, schorpioenen, goud- en zilvervisschen, giftige slangen (*Naja* en *Viper*), reuzenslangen (*Python bivittatus*), schildpadden, krokodillen, rijstvogels, kanarievogels, papegaaijen, hoenders, parelhoenders, struisvogels, gieren, adelaars, muizen, muskusdieren, gazellen, herten, schapen, runderen, varkens, olifanten, hyaena's, tijgers, luipaarden, panters, wilde katten en apen (daaronder de *chimpansee*).

Het zij mij vergund omtrent sommige dezer planten en dieren hier terstond bij te voegen, welk gebruik men er in dat land van maakt.

De maïs eet men gebakken, of gemalen tot eene soort van brood gekookt. Rijst wordt bijna dagelijks als soep of als toespijs, dikwijls met gebakken visch voorgediend, of halfgebakken afzonderlijk gegeten; ook wordt er een zoete witte drank uit bereid. Doch deze is niet zoo gezocht als de palmwijn, dien men uit de gevelde, horizontaal op twee steenen of blokken gelegde palmstammen daardoor verkrijgt, dat men een' met de punt naar onderen gekeerden

Digitized by Google

trechter er inslaat, en uit die punt een dun pijpje in een' daaronder geplaatsten schotel leidt. De palmwijn wordt enkel versch gedronken; reeds na zes of zeven dagen wordt hij doorgaans zuur en onbruikbaar.

Van verschillende palmsoorten gebruikt men buitendien ook de vruchten, waarvan men eene brij kookt, en daarbij de daarop drijvende palmolie afschept. Deze, gelijk ook de kokosnoten, wordt veel naar *Holland* gevoerd. De zoete gele banaan wordt raauw gegeten; een groene, zure daarentegen enkel in brij. Men onderscheidt er vier soorten van ananassen, die in groote menigte in het wild groeijen; gele, groene, blaauwe en violette. Van deze zijn de gele, die men ook bij ons kweekt, de beste. Gele en witte yams (*o diee*) dienen, gekookt of gebakken, insgelijks tot een zeer wezentlijk voedingsmiddel; daarentegen is men gewoon, eene zeer zoete roode aardappelsoort te versmaden.

De in het wild groeijende soort van den katoenboom, met vruchten van een voet lang, wordt weinig gebruikt, en het katoen, tot het spinnen en weven, van eene gecultiveerde soort, met kleinere vruchten, gewonnen. Zelfs de vrouwen rooken en snuiven tabak; maar de voorname lieden geven de voorkeur aan die, welke uit *Brazilië* wordt ingevoerd, boven die, welke in het land zelf wordt verbouwd. Men maakt daartoe sierlijke zwarte aarden pijpen, wier kop, in den vorm van een' tulband, op een' kleinen stoel rust, en waarin men een lang, dun riet steekt. Van buiten zijn deze pijpen dikwijls rijk verguld; maar toch kan men ze tegen witte Hollandsche pijpen inruilen, die als bijzondere zeldzaamheden worden beschouwd. Als eene soort van surrogaat voor den tabak dient het suikerriet, hetwelk kinderen en volwassenen kaauwen en uitzuigen, bijna zoo als bij ons de kinderen het zoethout, welk laatste men in *Ashanti* enkel tot het schoonmaken der voortreffelijke tanden gebruikt.

Uit het sap van eenen gummiboom, wiens vele groote bladeren, zoo als gezegd is, tot beeld voor het ontelbare dienen, kookt men vogellijm, en uit dat van een' anderen boom vergift voor de pijlen.

Digitized by Google

Als dierlijk voedsel gebruiken de bewoners van *Ashanti* vooral het vleesch van de volgende dieren: van visschen, schildpadden, rijstvogels, papegaaijen, hoenders; van gazellen, herten, de groote langharige schapen, de bijna kleinere runderen, van wier melk men geen gebruik maakt, en varkens.

Paarden zijn in het geheele land zeldzaam en bij de inwoners zeer gevreesd, waarom zij steeds bellen moeten dragen. Alleen de tegenwoordige troonopvolger rijdt van tijd tot tijd. Het vleesch der olifanten, die men in kuilen vangt, wordt weinig gebruikt; men gebruikt alleen de stoottanden en de staarten, de laatsten als vliegenwaaijers.

De jonge luipaarden (*Felis jubata*) worden dikwijls opgevangen, getemd, en even als bij ons de honden gehouden; niemand is voor hen bevreesd. Even zoo is men gewoon eene niet vergiftige groene slang als gewoon huis- en schootdier te houden. Zonderling is het, dat men de lievelingsdieren onzer dames, kanarievogels, papegaaijen en apen, tot dit einde volstrekt niet weet te waarderen.

Wenden wij ons nu tot de menschen en hunne inrigtingen. De bevolking behoort in het algemeen tot den stam der *Inta* of *Ashantijnen*, maar in de hoofdstad *Cumasie* leven ook *Arabieren*, afzonderlijk in de oostelijke voorstad, die voornamelijk handel drijven en hunne eigene Mohammedaansche priesters hebben.

Volgens rang en werkzaamheid laten zich de inwoners in de volgende klassen verdeelen: 1. de Koning en zijne familie; 2. de koninklijke veldheeren en raden (*Caboseer*); 3. de priesters; 4. de vrijen, de hoofdmassa des volks; 5. de slaven, het eigenlijk arbeidende gedeelte der bevolking, meest in den krijg met naburige volken buit gemaakt, vooral op de ten noorden wonende *Tongo's* (*Oost-Sudaners?*), welke zich door vier sneden op de wang onderscheiden.

De Koning (*Ohenne*) regeert onbeperkt; in betrekking tot hem zijn alle onderdanen slaven. Hij kan elken voorname tot slaaf en elken slaaf tot voorname maken. Bij het aanvaarden der regering neemt hij, in plaats van zijnen vroegeren naam, dien van QUAQUATUA aan; de tegenwoordige

Digitized by Google

Koning heette vroeger BOACHI, en zoo ook zijne wettige zonen, die bovendien den titel van *Ohenne baba* voeren; de overige nabestaande bloedverwanten des Konings heeten *Ohenne nana*. De troon erft niet op den oudsten zoon des Konings, maar op dien van zijne oudste zuster over, die tevens de eenige vrouw is, die zitting en stem in den staatsraad heeft. De grond dezer inrigting schijnt deze te zijn, dat de Koning niet volkomen zeker is van de trouw zijner vele vrouwen, zoodat door eene erfopvolging in de regte lijn onkoninklijk bloed op den troon zou kunnen komen.

De oudste zoon des Konings wordt daarentegen doorgaans Onderkoning van *Kukufu*, de grootste provincie des lands. Hij is in rang de naaste na den Koning. De Kroonprins volgt eerst op hem. De zonen des Konings, of liever zijne lievelingszonen, gewoonlijk die, welke van zijne begunstigde vrouw zijn geboren, dragen van een zeker tijdpunt af als onderscheidingsteeken eene soort van huisorde, eene versierde plaat goud, op de borst, en ontvangen een aantal slaven te hunner bediening. Wanneer zij, als kinderen, op de markt der hoofdstad komen, dan mogen zij zonder eenige betaling alles voor zich nemen, wat hun bevalt; om welke reden de kooplieden natuurlijk alles, wat van waarde is, zoo schielijk mogelijk zoeken te verbergen. Zij worden allen als krijgslieden opgevoed, en tot dat einde aan voornaame Generalen (*Caboseer*) toevertrouwd, die hen in den wapenhandel oefenen. Ook moeten zij, om zich te harden, alle geregtelijke strafoefeningen bijwonen.

De broeder of zwager des Konings is gewoonlijk eerste veldheer en gouverneur der hoofdstad. De Koning draagt bij plegtige gelegenheden eene rijk met goud geborduurde kleeding en eene soort van helm of kroon van goud, versierd met struisvederen, welke laatste (om dit in 't voorbijgaan op te merken) alleen door de leden der koninklijke familie mogen worden gedragen. Gewoonlijk bedekt hij het hoofd, gelijk alle voornamen des lands, met eene muts van tijgervel, welks staart van achteren naar beneden hangt. Bij plegtige optogten, die meermalen plaats hebben, leunt de Koning op twee van zijne lievelingszonen, of laat zich door

Digitized by Google

vier slaven dragen, en evenzoo twee zonen naast zich. Achter hem volgen dan slaven, welke drie bonte zonneschermen in altijd draaijende beweging boven hem houden, waarvan het middelste aan den top met een' gouden knop met twee gouden duiven versierd is. In het algemeen wordt in *Ashanti* aan de zonneschermen eene groote waarde gehecht; alleen die van de koninklijke familie zijn van fluweel. Dat van den opperhofscherpregter heeft aan den top eene hand met een ijzeren zwaard; dat van den opperhofschatmeester eene schaal met twee sleutels er in.

Terstond achter den Koning en zijne schermdragers en de dragers van zijne voornaamste sieraden en schatten volgen bij groote optogten eenige zijner vrouwen, vervolgens drie afdeelingen zijner kinderen, gerangschikt naar de graden hunner afkomst: de eerste afdeeling met tijgerstaarten als draagband aan hunne gouden sabels; de tweede met olifantstaarten, die buitendien, gelijk gezegd is, als vliegenwaaijers dienen; de derde met paardenstaarten. Dan volgt eene afdeeling gebogchelde pages. Daar namelijk gebogchelden in *Ashanti* vrij zeldzaam zijn, worden zij ook als zeldzaamheden behoorlijk in eere gehouden. Ieder gebogchelde behoort den Koning en wordt page. Op deze interessante afdeeling volgen kinderen der voornamen des rijks met ijzeren sabels; daarop de troonopvolger en de zwager des Konings met een dergelijk gevolg, en dan een aantal der voornamen des lands.

Vóór den optogt uit wordt altijd de groote, met de huid van eene reuzenslang bespannen trommel gedragen, welke doorgaans vóór het koninklijk paleis te pronk staat en met de hoofden van gedoode veldheeren is versierd. Een slaaf draagt haar op het hoofd; een andere loopt er achter en slaat er op. Deze trommel wordt begeleid met andere, juist niet zeer harmonische muzijkïnstrumenten, bestaande uit met boonen gevulde kletterende meloenschalen, harpen, die met de ranken eener slingerplant in plaats van met darmsnaren zijn bespannen, horens van uitgehoolde olifantstanden en dergelijke meer. Iedere afdeeling van den grooten optogt begint met eene soortgelijke muzijkbende; en om

Digitized by Google

het geweld nog grooter te maken, wordt er bovendien drok met geweren geschoten. Dergelijk een plegtige optogt begeeft zich alle jaren eens naar een der meren van *Cumasie*, waarin het geheele gezelschap een bad neemt. Op den terugtogt wordt een volkslied gespeeld en gezongen (*), en des avonds is het tafel en bal aan het hof, waarbij men voor het overige zelf niet danst, maar zich laat voordansen. Gewoonlijk danst slechts één persoon te gelijk, die òf allerlei gebaren en sprongen op dezelfde plek uitvoert, òf met veel beweging en met eene soort van castagnetten van de eene plaats naar de andere springt.

Andere optogten van dien aard hebben òp het oogstfeest en op den geboortedag des Konings plaats; kleinere bijna dagelijks, om op de marktplaats na den maaltijd palmwijn te drinken. De Koning plaatst zich dan op zijn' gouden stoel, en om hem henen de grooten der kroon. Hij drinkt uit eene gouden, door twee slaven gedragen schaal; terwijl een derde, de druppels, die, naar het gebruik des lands, langs den langen baard afdruppelen, in eene andere schaal opvangt, om die als eene bijzondere lekkernij op te slurpen. Vóór het drinken brengt ieder, volkomen zoo als in het oude *Rome*, een klein plengoffer aan de Goden. Rum, die buitendien tot de zeldzamere dranken behoort, wordt op den geboortedag des Konings aan al het volk der hoofdstad om niet uitgedeeld. De gevolgen daarvan kan men zich ligtelijk voorstellen.

De Koning eet doorgaans met zijne oudste zuster, een' zijner broeders, zijnen zwager, de voornaamste zijner vrouwen en eenige zijner raden en veldheeren, terwijl eenige der overige vrouwen en zijne kinderen aan afzonderlijke tafels in dezelfde zaal eten. Aarden schotels zijn in den regel de eenige tafelgereedschappen; slechts bij groote feesten worden lepels of dergelijke dingen opgezet.

De maaltijd begint altijd met eene sterk gepeperde soep, dikwijls met hoender- en schildpaddenvleesch er in; daarop

(*) De hofkapelmeester Dr. F. LISZT heeft dit naar de herinneringen van den jongen Prins op muzijk gezet.

Digitized by Google

volgen gerookte visschen met gebakken rijst, in asch gebraden eijeren, vruchten enz. Alles, ook de soep, wordt gewoonlijk met de hand gegeten. Aan tafel wordt slechts water gedronken, na den maaltijd palmwijn uit gouden schalen. Des avonds is er dikwijls familiebijeenkomst, en daarbij worden fakkels van palmolie gebrand.

Nederlanders hebben het koninklijk paleis geheel op Europeschen trant uit steen gebouwd. Het neemt, door de vele bijgebouwen en tuinen, eene zeer groote vlakke ruimte in, ja is misschien wel een uur in omvang. Daarin wonen dan ook de vele vrouwen des Konings, vele van zijne kinderen en een groot gedeelte van zijnen hofstoet. De dienst in het paleis is zeer geregeld; aan iedere deur staat bestendig een slaaf, om haar naar eisch open en toe te maken. De Koning, elke Prins en de voornaamste vrouwen hebben hunne bijzondere stoelen, en voor iederen stoel een of meer slaven, die ze hun overal nadragen, en ze, zoo dikwijls men opstaat, dadelijk omkeeren, opdat niet een booze geest daarop plaats neme. Zoo zijn er ook slaven, wier taak het is, de pijpen hunner heeren te dragen, te stoppen en aan te steken. De Koning houdt wel 5000 slaven, die evenwel ten deele in de goudwasscherijen en landerijen werkzaam zijn, en daaronder tien of twaalf *Albino's*, die als mondelinge overbrengers van alle koninklijke bevelen (regeringsboden) dienst doen. Zij zitten des daags in het duister en gaan enkel des nachts uit. Het schijnt, dat er in *Ashanti* alleen mannelijke *Albino's* zijn.

Het land is in verscheidene onderkoningrijken verdeeld, die door de bevoorregte zonen des Konings of de voornaamste Generalen geregeerd worden. De voornaamsten des rijks, die in de hoofdstad wonen, en in bijzondere gevallen ook de daartoe opgeroepene Onderkoningen, houden alle dagen eene staatsconferentie bij den Koning, waarin ook regt wordt gesproken. De hoofdwerkzaamheden zijn daarbij zoodanig verdeeld, dat men in zekeren zin ministers van eerdienst, van oorlog, van het huis des Konings, van finantiën zou kunnen onderscheiden. De straffen, welke dit

Digitized by Google

geregtshof of de Koning uitspreekt, bestaan in de volgende: 1. het afsnijden van één oor; 2. het afsnijden van twee ooren; 3. het afsnijden der lippen; 4. het afsnijden van den neus; 5. het onthoofden, waarmede altijd verbeurdverklaring der goederen is verbonden. Alles wordt mondeling behandeld; schriftspraak bestaat er niet. De voltrekking der vonnissen of ook de begenadigingen worden doorgaans tot bijzondere feestdagen bespaard, en tot dien tijd toe wordt de veroordeelde aan handen en voeten geboeid gevangen gehouden. Bij de executie wordt op de groote trommel geslagen. Een der voornaamsten des lands is opperhofscherpregter, en onder hem staat eene geheele reeks scherpregters, die hunne scherpe messen altijd op zijde dragen.

Alle inwoners zijn van eenen bepaalden ouderdom af dienstpligtig; hunne wapenen bestaan uit bogen met vergiftigde pijlen, vergiftigde messen, en voor een gedeelte uit schietgeweren. Jaarlijks worden alle dienstpligtigen eenmaal in de hoofdstad zamengeroepen ter monstering.

De inkomsten des Konings bestaan in de opbrengst der goudwasscherijen, welke door zijne slaven worden bewerkt (het goudzoeken is geheel vrij), de verbeurdverklaring van goederen, de opbrengst der koninklijke landerijen, en uit alle bij den handel op den grond gevallen goudkorrels, (munten heeft men niet) tot welk einde de straten van *Cumasie* alle jaren eenmaal zeer zorgvuldig worden gewasschen. Al het gewonnen goud wordt aan den minister van oorlog afgeleverd, die in het westelijke deel der stad woont.

De bewoners van *Ashanti* zijn fetisch-aanbidders met eenig bijmengsel van Mohammedanisme. Zij gelooven aan eenen God, dien zij *Jankonpong* (Heer van alles, wat bestaat) noemen. Zij gelooven verder aan goede en booze geesten en aan wonderkrachten van verschillende voorwerpen. De magneetsteen speelt in dit opzigt eene groote rol. Zij gelooven verder aan de onsterfelijkheid der ziel, en wel op die wijze, dat in een ander leven de Koning weder Koning, de slaaf weder slaaf wordt. Op dezen grond worden er bij den dood van voorname personen straks eenigen van

Digitized by Google

hunne slaven gedood, opdat het hun in het volgende leven niet aan bediening ontbreke. Ongeloof is verboden.

De priesters vormen eene bijzondere klasse; zij leven ongehuwd en drinken geen' palmwijn. Maar ook vrouwen kunnen priesters worden. Alle priesters onderscheiden zich daardoor, dat zij hun wollig hoofdhaar laten groeijen en den baard afscheren, terwijl alle andere *Ashantijnen* het hoofdhaar afscheren en den baard zoo lang mogelijk laten groeijen. De priesters dragen ook kleederen, die in kleur en snede eenvoudiger zijn. Zij leven bijna altijd in hunne tempels, en laten zich daar zoo veel brengen, als zij tot hun onderhoud noodig hebben. Aan den opperpriester der hoofdstad wordt na den Koning de meeste eer bewezen. De priesters zijn te gelijk leeraars der jeugd, artsen, vrederegters, geestenbezweerders. Ieder kiest zich reeds vroegtijdig zijnen opvolger, die op zekeren tijd, meestal bij gelegenheid van een onweder, zijnen bijzonderen magneetsteen als fetisch ontvangt, die naast dien van den ouden priester wordt neergezet. De priesters verlaten ook somtijds hunne woonplaats, trekken het land door, en trachten andere minder bekwame tooneelspelers op het tooneel des tempels te verdringen. Wie den naam heeft, dat hij de plegtigheden en kunststukken het fraaiste uitvoert, die wordt na den dood van den opperpriester door den Koning in diens plaats benoemd. De van bouwtrant zeer eenvoudige, van binnen krijtwit bepleisterde tempels (de van bamboes vervaardigde woonhuizen zijn met roode klei bestreken) onderscheiden zich, zoodra men ze binnentreedt, door de ontzettendste wanorde, waarin de vreemdsoortigste voorwerpen daar zijn verzameld en opeengehoopt. Daartoe behooren hertshoornen, slingers van eijerschalen, olifantstanden, tijgervellen, slangenhuiden, stukken hout enz. Daar bovendien vleesch, bloed en eijeren, van offeranden afkomstig, onophoudelijk in eenen toestand van bederf aanwezig zijn, kan men zich ligt een denkbeeld maken van den dikwijls onverdragelijken stank, welke er heerscht.

De hoofdfetischen zijn magneetsteenen, die, volgens het

Digitized by Google

zeggen der priesters, bij onweders uit den hemel zijn gevallen (*). Deze magneetsteenen, die Goden voorstellen, worden met allerlei doeken en lappen omwikkeld en met bloed en eijeren als offeranden overgoten, waardoor zij, daar men de oude korsten nooit afkrabt, hoe langer zoo dikker worden. Op zekere dagen, namelijk zoo dikwijls het den priesteren invalt, viert men de geboortedagen van deze omkorste fetischen. Dan worden in het gedeelte der stad, waartoe zij behooren, alle huizen met groene takken en bonte doeken versierd, en vele runderen, schapen, hoenders, eijeren enz. als offers gebragt. Na het offeren trekt men in optogt naar eene bron, waar alle deelnemers, onder het uitspreken van geheimzinnige, profetische woorden, met water besprengeld (gedoopt) worden. De priester is daarbij feestelijk gekleed, draagt aan den gordel eenige koperen klokjes en heeft zich het gezigt met krijt wit gemaakt. Zijne Godheid, de fraaije magneet, draagt hij op het hoofd. Na den optogt wordt van de offers een maaltijd gereedgemaakt, en er wordt tot diep in den nacht gegeten, gedronken, gezongen en gedanst. Vóór alle bijzondere ondernemingen, veldtogten, reizen, jagten enz., brengt men een offer, en pleegt den Magneetgod door de priesters raad. De antwoorden luiden, gelijk bij alle Godspraken, zoo dubbelzinnig mogelijk. Bij ziekten van voorname personen worden in den regel ook menschenoffers gebragt.

Het klimaat der hoofd- en hofstad *Cumasie*, die 120,000 inwoners telt, is door de naburige moerassen eenigzins ongezond. Deze moerassen zijn ten deele met een digt gewas van bamboes bedekt, waarin scharen van kanarievogels omfladderen; in de daarmede verbondene meren zijn vele goud- en zilvervisschen, die heilig geacht en dikwijls door den Koning eigenhandig gevoederd worden. Ieder der vier

(*) Misschien hebben Meteoorsteenen daartoe aanleiding gegeven; dit is te waarschijnlijker omdat reeds de Ouden eene meteoorsteen-eerdienst kenden. Zie VON DALBERG, *Ueber Meteor-cultus der Alten, besonders in Bezug auf Steine, die vom Himmel gefallen. Heidelberg*. 1811.

Digitized by Google

voorsteden der zeer ruim gebouwde stad heeft haren bijzonderen bevelhebber, die gewoonlijk een zwager van den Koning is. Iedere voorstad heeft ook in zekeren zin eene bijzondere bestemming. Zoo is de oostelijke de woonplaats der *Arabieren* en andere vreemdelingen, de zuidelijke de voorstad der levensmiddelen (doch groenten komen ook uit de noordelijke) en tevens de plaats, waar vreemdelingen, die de stad slechts in het voorbijgaan willen bezoeken, moeten wachten totdat zij de toestemming des Konings verkrijgen, die dan meestal zeer gastvrij jegens hen is, hun woning, levensmiddelen en slaven laat aanwijzen. In de westelijke voorstad wordt, gelijk reeds gezegd is, al de voorraad van goud aan den minister van oorlog afgeleverd.

In de stad, die des nachts door wachters met hoornen van olifantstanden wordt bewaakt, wonen buitengewoon veel goudwerkers, waarvan de meeste en bekwaamsten, op zware straf, enkel voor den Koning mogen arbeiden, en dus in den eigenlijken zin hofgoudsmeden zijn. Zoo ligt er ook in de nabijheid een dorp, waar alleen kleederen voor den Koning en zijne familie worden vervaardigd. Deze kleederen bestaan in eene tuniekvormige schort en eene soort van mantel, die den regterarm vrij laat; de stof is meest bont gestreept, ook wel met goud doorwerkt. Aan de voeten draagt men sandalen, de voornaamsten van goud.

Binnen de uitgestrekte stad bevindt zich een klein bosch, waarin de lijken van alle teregtgestelden onbegraven blijven liggen, nadat zij eerst bij de beenen door de stad zijn gesleept. Tijgers, hyaena's en gieren zorgen er gelukkig voor, dat de verrotting niet te lang duurt. Daarentegen worden boven de graven der Koningen en voornamen kleine huisjes gebouwd, met palissaden omgeven. Hunne met doeken omwondene lijken draagt men in eene palankijn eenige malen door de stad, vóór dat men ze begraaft, waarbij de bloedverwanten onder gehuil de goede eigenschappen der overledenen uitroepen. Na de begrafenis wordt er eenige dagen gevast en enkel rijstwater gedronken. De rouwkleederen zijn, zonderling genoeg, rood.

Digitized by Google

Ten slotte sta hier nog, tot staal, een van de sprookjes mede te deelen, zoo als de ouden van jaren ze den kinderen des avonds plegen te verhalen: Een Koning verlangde eens, dat een groot werk zou worden ten uitvoer gebragt, en liet daartoe alle dieren bijeenroepen. Het was een werk, tot welks volvoering niet alleen kracht, maar meer nog verstand werd vereischt. De plaats, waar het moest worden volvoerd, was evenwel gesloten; men moest eerst eenen sleutel of eenen weg daartoe zoeken. Eerst nu sprak de olifant (wiens grootte, kracht en voortreffelijke eigenschappen hier alle opgezongen en door het koor der kinderen herhaald worden): »Ik zal het volvoeren!" Hij beproefde het, maar het gelukte hem niet. Toen kwam de tijger,

De krachtige en schoone,
De wilde en schitterende,
Bloeddorstige,
Damp ademende,
Vonken snuivende,
In bloed badende, enz.

Maar ook hij kon het werk niet volbrengen. (Nu worden na elkander alle grootere dieren opgenoemd en bezongen; maar aan geen van allen — zegt de fabel — gelukte het werk.)

Daar kwam eindelijk ook de schildpad aangekropen:

De kleine, morsige,
Op den grond voortkruipende,
Met hoorn overdekte,
Uit vrees verscholene,
Den kop uitstekende,
Den bodem lekkende, enz.

en bad den Koning verlof, om den arbied te ondernemen. Maar deze lachte verachtelijk en zeide: »Hoe kunt gij, ellendig wezen, u inbeelden, dat gij zoudt kunnen volbrengen, wat al de andere groote en sterke dieren niet vermogten?" Maar door veel bidden en smeeken kreeg de schild-

Digitized by Google

pad eindelijk verlof, om het te mogen beproeven. (Hier wordt nu weder een gezang ingelascht ter bespotting van de schildpad en door een koor herhaald.)

Door kracht alleen was het werk niet te volbrengen geweest. Maar in de deur, achter welke het werk was verscholen, was een klein gat; daar kroop de listige schildpad door en volbragt het werk, dat op zichzelf gemakkelijk te doen was, en waartoe men alleen moeijelijk kon doordringen. In triumf kwam zij tot den Koning terug. — Hier volgt nu een lofgezang op de kleine schildpad, en de moraal der geheele geschiedenis: kracht alleen is niet tot alles voldoende, en men moet ook den geringste niet verachten.

EEN NIEUWE TIJDKRING VOOR DE STOOMVAART.

Het Amerikaansche blad *Washington-Union* van den 5 Januarij dezes jaars behelst het Rapport eener door den Secretaris der Schatkist benoemde technische Commissie tot onderzoek eener nieuwe uitvinding van Kapitein ERICKSON. Volgens deze uitvinding wordt door het aanbrengen bij stoommachines van twee toestellen, zeer gering in omvang, die de Kapitein een' *evaporator* en een' *condensator* noemt, het gewigtige voordeel verkregen, dat de gebruikte stoom terstond weder in water veranderd en in den ketel teruggeleid wordt, en op deze wijs gedurig denzelfden kringloop volbrengt. Daar ondertusschen steeds, door niet volkomen sluitende voegen en reten, eenige stoom verloren gaat, is de *evaporator* bestemd, om dit verlies uit de vloeistof te herstellen, waarin het vaartuig drijft; en uit deze vermeerdering van den voorraad aan stoom levert de *condensator* zoo veel zoet water, als men slechts verlangt. De Commissie vindt, dat de toestel in alles voldoet, en telt daarvan de volgende voordeelen op: 1°. Eene voor zeevaart bestemde stoomboot, die hare reis met eenmaal ingenomen zoet water begint, behoeft naderhand nimmer zout water in hare ketels op te nemen. 2°. Zij behoeft geene vaten met zoet water aan boord te hebben, daar zij zich aanhoudend uit zee van het noodige voorzien kan; op deze wijs wordt er ruimte voor brandstof gespaard. 3°. Men erlangt dagelijks, behalve voor de machine en voor de

Digitized by Google

keuken, nog zoet water genoeg, om ieder man elken dag een bad te laten nemen. 4°. Het vuur behoeft niet geblusscht te worden, om de ketels van zout en slijm te zuiveren, waardoor brandstof gespaard wordt. 5°. De ketel heeft minder toezigt noodig, alzoo de machine, eenmaal in orde zijnde, alles van zelve verrigt en zich met den vereischten voorraad water verzorgt. 6°. Een ketel zal twee- of driemaal langer duren dan tegenwoordig, omdat hij geene onreinheden opneemt. 7°. Men kan met een vijfde deel der brandstof volstaan, vermits de hitte op platen en pijpen werkt, die van zout- en slijmkorsten vrij zijn, en daar te boven het water, dat uit den *condensator* terugloopt, reeds zeer heet in den ketel komt. 8°. Ook op drabbige rivieren, zoo als de *Mississippi* en de *Missouri*, zal eene machine van lage drukking genoeg zijn, aangezien het drabbige water, ten gevolge der uitdamping, waaraan het te voren onderworpen wordt, zoo helder als kristal in den ketel komt. 9°. Het bersten van den ketel kan geheel en al voorkomen worden.

ONTPLOFFING VAN SCHIETKATOEN.

In de Engelsche dagbladen leest men de volgende bijzonderheden over eenige uitberstingen, door deze gevaarlijke stof te weeg gebragt: »De helsche aard van deze zamenstelling heeft zich onder anderen door eene geweldige en noodlottige losbersting in de nieuw opgerigte kruidfabrijk der Heeren HALL EN C°. te *Faversham* geopenbaard. De gebouwen dezer fabrijk zijn onder de uitgestrektste in geheel *Engeland* te rekenen: zij beslaan ongeveer 20 acres. De schietkatoenfabrijk ligt in het onder den naam van de *Marsh*-werken bekende gedeelte, en werd vroeger tot het vervaardigen van buskruid gebruikt. Zij bestaat uit vier gebouwen, die met N°. 1, 2, 3 en 4 genommerd zijn. N°. 1 en 2 werden nog werkelijk tot het buskruid maken gebruikt, N°. 3 en 4 tot het vervaardigen van schietkatoen; alle zijn door 40 voet hooge aarden wallen van elkander gescheiden, ten einde, in geval een gebouw mogt springen, te verhinderen, dat daardoor een ander aangestoken wierd. Op zekeren woensdagochtend, kort vóór de uitbersting, was de fabrijk in volle werking; 40 tot 50 personen waren bij de twee katoenovens en in het tot het bevochtigen van het katoen met salpeter-

Digitized by Google

zuur bestemde vertrek aan het werk. Niet het geringste kenmerk of voorteeken kondigde de nabijheid der ramp aan, die kort daarna, des morgens kwartier over elf ure, stond plaats te hebben. In weinige oogenblikken was het gebouw N°. 4 letterlijk in stofdeeltjes verbrijzeld; geen steen der zware muren bleef op den anderen, en de grond was vijf of zes voet diep gebarsten en omgewoeld, even alsof er eene aardbeving had plaats gehad. De bouwstoffen werden door den slag hoog in de lucht geslingerd, en vielen ongeloofelijk ver van het tooneel der uitbersting in stukken neder. Geen seconde was na de eerste losbersting verloopen, of het gebouw N°. 3 vatte mede vuur en vloog in de lucht, zoodat alleen de schoorsteen staan bleef. N°. 2 en 1 staan nog, doch zijn van dak ontbloot en ook overigens zwaar beschadigd. Tien der gevondene lijken zijn herkend geworden; maar van elf andere personen, omtrent welke men de zekerheid heeft dat zij tijdens de uitbersting in het gebouw aanwezig waren, zijn niet dan onkenbare stukken gevonden. Armen, beenen, handen en andere verminkte deelen van menschelijke ligchamen lagen in alle rigtingen verspreid, sommige op ontzettend verre afstanden. De hoeveelheid van het in beide gebouwen voorhanden geweest zijnde drooge katoen wordt op 200 centenaars geschat, dat in ontploffingskracht ongeveer met 1200 centenaars buskruid gelijk gestaan moet hebben. De uitwerkingen der gebeurtenis in de onmiddelbare nabijheid der plaats, waar de gebouwen gestaan hebben, zijn verbazend: twee met tarwe bezaaide acres zijn geheel verwoest; alle gebouwen in den omkring van het vierde deel eener Engelsche mijl zijn van dak beroofd of hebben op andere wijs geleden; boomen zijn met wortel en al uit den grond gerukt, en geheel het etablissement levert een tooneel van verwoesting, zoo als men zelden te zien krijgt.

In het begin dezes jaars heeft in de vuurpijlfabrijk der Heeren WADE te *Westham* eene dergelijke ontploffing van schietkatoen plaats gehad. Men was bezig, een' vuurpijl van schietkatoen te vervaardigen, die in kracht aan eenen twaalfponds Congrevischen gelijk moest zijn, en stampte dien op de gewone wijs door middel van een' 36 pond zwaren, van 10 voeten hoog nedervallenden stootram aan. Het schietkatoen werd er telkens bij hoeveelheden van een ons gewigt ingedaan; elke hoeveelheid werd eerst aan eene druk-

Digitized by Google

king van 60 centenaars onderworpen, en ontving dan 40 slagen met den stootram. Op deze wijs had men ongeveer 2 pond schietkatoen in eene ruimte zaamgeperst, die 18 duim lang en 1½ duim over het kruis breed was; er waren 1190 stooten gegeven, en de factor verklaarde, na den arbeid onderzocht te hebben, dat er nog 10 stooten gegeven behoorden te worden. Van deze tien slagen was intusschen nog slechts de eerste gedaan, toen het schietkatoen ontplofte, den muur van het huis doorsloeg, twee menschen op de plaats doodde, en een' derde zoo deerlijk kwetste, dat hij het 24 uren daarna bestierf.

DE SLAVENJAGT.

(*Een levensbeeld van Afrika's westkust.*)

De loodregt schijnende zon van *Afrika* zond eenen vloed van gloeijende stralen op de uitgestrekte oeverzoomen van den *Rio Sengo*, een' der honderd armen, door welke de geweldige *Niger*-stroom den tol harer wateren in de golf van *Benin* uitstort. Langs deze oevers schoot met snelle vaart eene kano voorwaarts, voortgestuwd door twintig riemen, die door even zoo veel forsche *Negers* bewogen werden, wier glanzend, wèl geolied vel en wollig kroeshaar voor den indruk dier vuurstralen ondoordringbaar schenen. Nog meer verwondering echter moest het baren, dat ook een blanke, die regtop in het achterdeel der kano stond, zich even weinig aan den onverdragelijken gloed scheen te storen, welks branden, wanneer het door niets gekeerd wordt, slechts weinige *Europeërs* ongestraft op den duur kunnen trotseren. Zijne eenvoudige zeemanskleeding, uit een hemd van gestreept kaliko, een wit wambuis van katoenen stof en wijden pantalon van zeildoek bestaande, omvatte een forsch ligchaam van nagenoeg middelbare grootte. Een breedgerande *sombrero* (*) van palmbladervezelen beschaduwde een aangezigt, dat, ondanks de bruingeschroeide kleur en den weelderig groeijenden ongehavenden baard, voor schoon kon gelden, maar waarop men thans eene uitdrukking van ontevredenheid en mismoedigheid las, die met veel waarschijnlijkheid aan het ongeduld

(*) Zonnehoed.

Digitized by Google

geweten kon worden, zich zoo lang weerloos aan deze ontzettende zonnehitte blootgesteld te zien. Eindelijk, in eene bogt der rivier, die eene soort van halfkringvormige baai scheen te maken, wendde de kano zich eensklaps naar den oever, en bereikte den wal op een punt, waar eene kleine opening in den gordel van het *mangrove*-bosch eene landingsplaats aanduidde. Haastig sprong de zeeman aan wal, riep den zwarten roeijers zijner boot eenige woorden toe, en drong vervolgens langs een klein, westwaarts loopend voetpad het hout in.

Weldra bereikte hij een hooger bosch van kokospalmen, welker parasolsgewijs zich uitbreidende kroonen eene verkwikkende schaduw verleenden. Hier stond onze zeeman stil en trok eene lange enterpistool uit zijn' gordel. »Ik wil *Tio*(*) onze mijne komst eens seinen," zei hij, en, zorgvuldig mikkende, drukte hij zijn schietgeweer op den top eener kokospalm af, van waar twee halfrijpe noten naar beneden kwamen, die hem een' regt van pas komenden verfrisschenden dronk verschaften. Door deze lafenis als met nieuwe levenskracht bezield, spoedde hij nu, zonder verder oponthoud, door een uitgestrekt veld, dat met yamswortelen, pompoenen en andere keukengewassen beplant was, en trad toen in een plantsoen van bananen, welker breede, nederhangende bladeren geene twee stappen voor zich uit lieten zien. Zij dienden eigenlijk om eene groep woningen te verbergen, waarvan de grootste eene soort van zomerhuis scheen, welks muren van helder gele leem door een dak van palmbladeren overdekt werden. Onder de *verandah*, of het op zuilen rustende afdak, dat langs deze woning heen liep, stond iemand, ongetwijfeld door het pistoolschot van onzen zeeman opletttend gemaakt, op hem te wachten. Het was een smachterig, doodmager ventje van reeds gevorderden ouderdom, blijkbaar uitgedroogd door de lange werking der keerkringszon. Zijne trekken hadden eene terugstootende leelijkheid, en de diepliggende oogen, die stekende blikken uitzonden, met den grooten mond en de dunne digt zaamgeknepene lippen, drukten list en eene zekere koele kloekmoedigheid uit. Hij droeg een sneeuwwit hemd van fijn linnen, met kraag en gouden

(*) Beteekent in het Spaansch eigenlijk *oom*, maar wordt door *Spanjaarden* en *Portugezen* gebruikt, wanneer men iemand gemeenzaam wil aanspreken, even als bij ons de uitdrukking *vriendlief*, *kameraad* of iets dergelijks.

Digitized by Google

knoppen, benevens een pantalon van gestreept kanefas, die om de heupen met eene sjerp van gele zijde omwikkeld was. Zoodra de jonge man hem in het gezigt kwam, riep hij hem reeds van verre in de Spaansche taal toe: »Goeden dag, *Don* JUAN! Gij schoone prins aller flinke bootsluî! Zeker komt gij mij zeggen, dat alles klaar is om onder zeil te gaan."

»Misgeraden, koning aller gaauwdieven en leelijkste aller ebbenhouthandelaren (*) van *Guinee!*" gaf de zeeman ten antwoord. »Immers gij weet maar al te wel, zonder dat ik het u zeg, dat ons ruim, sedert eene maand reeds, ledig is, te weten sedert den verwenschten dag, toen wij geheel onze laatste lading over boord hebben moeten werpen, om aan dien satanschen kruiser, dien JOHN BULL ons op het lijf zond, te ontkomen. En gij laat ons hier in uwe moddersloot braden en roosteren, zoodat reeds de helft onzer manschap aan de koorts ligt, eer gij er aan belieft te denken ons een andere lading te verschaffen. Elke menschenhandelaar, van *de Camaroens* tot aan *Badogry*, weet toch, wat *Tio* JORJE doen kan, wanneer hij maar lust heeft om het te doen."

»*Tio* JORJE kan niet doen wat onmogelijk is," hernam koel de kleine man; — »maar zeg, jongen, zullen de booten morgen vroeg hier zijn, zoo als ik ulieden heb doen weten?"

»Ontwijfelbaar, oompje! Al onze booten komen, en nog negen der grootste kano's van Koning BENDSCHIJE, die, welke mij hier gebragt heeft, niet medegerekend," hernam de zeeman; »de Kapitein wil de geheele lading maar in eens laten komen, om te middernacht met de eb in zee te gaan."

»Goed zoo, *Don* JUAN! — hierboven bij mij is alles kant en klaar," hernam de slavenhandelaar. »Gij ziet dus, dat ik woord houd. Heden morgen zijn de *Fellatahs* aangekomen, het schoonste slag van menschen, dat ik in de laatste drie jaren heb weten magtig te worden; elk van hen is onder broeders 30 oncen goud waard, op den dag dat gij hen in *Brasilië* of op *Cuba* aan wal zet."

»Ik heb nog nooit een *Fellatah* gezien," zei *Don* JUAN; »laat mij zulk een' knaap eens kijken."

Zij sloegen een pad in, dat achter het woonhuis leidde, en stonden weldra voor eene groote schuur of loods, die uit een vlechtwerk van bamboes en een dak van palmbladeren

(*) Slavenhandelaars. Deze onmenschen zijn gewoon de arme *Negers* ebbenhout te noemen.

Digitized by Google

bestond, dat op houten stijlen rustte. Onder dit dak zaten, in digt opeengedrongene hoopen, ongeveer 250 *Negers*, die den volgenden morgen aan boord van den Portugeschen schooner gebragt moesten worden, op welk vaartuig JUAN MORENDA den post van eersten bootsman bekleedde. Allen waren aan handen en voeten geboeid en meestal twee aan twee zaamgekluisterd. Uit alle omliggende landen, soms van een' afstand van bijna honderd geografische mijlen, had men hen bijeengebragt, zoo verre slechts immer het vloekwaardig koopbedrijf van den slavenhandelaar zijn net had uitgebreid. Buiten de loods stonden of hurkten werkeloos eenige inboorlingen in het rond, huisslaven van *Tio* JORJE, wier post het was, hunne gevangene broeders te bewaken; een pligt, dien zij, zoo het scheen, met groote zelftevredenheid vervulden. Zij waren blijkbaar trotsch op den rijkdom aan menschenvleesch, dien hun heer bezat, en waarvan de volle loods een bewijs leverde.

Uit vroegere bezoeken in *Tio* JORJE's voorraadhuis was JUAN MORENDA reeds met de verschillende kenmerken bekend, waardoor de *Neger*-stammen, welke hij hier vertegenwoordigd zag, zich onderscheiden — de lagchende, listige *Yarribihs*, de stoute en fiere krijgslieden van *Borgoe*, de rijzige, welgemaakte, verstandige inwoners van *Noeffie*, de kruipende, verraderlijke, donkerkleurige roovers van *Eboe*, de geduldige, demoedige *Combries*, het trouweloos, morsig volk van *Calebar*. Zijn blik vestigde zich dus terstond op den nieuwen toevoer dezer menschenwaar, lieden zoo als hij er te voren nog nooit gezien had. In eenen hoek der loods, namelijk, zat eene groep van ongeveer 20 manspersonen bijeen, welke hij terstond begreep, de laatstaangekomene *Fellatah's* te zijn. Allen waren van eene onberispelijke gestalte, echte voorbeelden van mannelijke welgemaaktheid en kracht; hunne kleur was niet zwart, veeleer donker koperverwig; hunne gelaatstrekken niet plat, gelijk die der eigenlijke *Negers*, maar regelmatig, stout en open, zoodat zij in hun geheele voorkomen er meer als *Arabieren* dan als *Negers* uitzagen. Allen hadden een' rijken overvloed van hoofdhaar, dat bij de meesten in lange lokken op de schouders nederviel. Slechts sommigen van hen, die tot eene hoogere kaste dan de anderen schenen te behooren, hadden het op eene eigenaardige wijs naar boven gekamd, en daar zaamgeknoopt en gevlochten, zoodat dit hoofdsieraad eenigermate naar een'

Digitized by Google

dragonderhelm geleek en in geenen deele een' onaangenamen indruk maakte; vooral in den oorlog moet het er zeer krijgshaftig uitgezien hebben. Het opmerkenswaardigste bij deze lieden was hun voorkomen van fiere gelatenheid, even ver verwijderd van de domme, gedachtelooze onaandoenlijkheid van het grootste aantal hunner medeslaven, als van de sombere woestheid eeniger *Negers* uit *Eboe* en *Borgoe*, die zich onder de gevangenen bevonden.

»Dat is indedaad eene waar, daar niets op te zeggen valt, oomlief!" zei JUAN met vergenoegden blik, terwijl hij spieren en pezen der hem geroemde slaven onderzocht; — »waar zijt gij dan toch aan dit volkje gekomen?"

»De oude *Neger*-koning FORDY heeft ze van de groote markt voorbij *Eboe* medegebragt, waar hij ze van eenige Bornoesche handelaars in menschenvleesch had ingekocht. De *Fellatah's* zijn met het volk van *Bornoe* en *Funda* in een' langdurigen krijg gewikkeld geweest; en die oorlog, waarin allerbloedigste gevechten geleverd zijn, heeft zich over al de binnendeelen van *Afrika*, van de groote woestijn tot aan de *Kong*-bergen, uitgebreid; duizenden van hen zijn gevangen gemaakt en nog meer om hals gebragt, wijl er voor zoo velen geen markt was. Geloof mij, JUAN, dit is eene gelegenheid, die zich slechts eenmaal in het leven aanbiedt — eene uitmuntende gelegenheid voor een ondernemend en onverschrokken man, om zich in slechts één jaar tijds een vermogen te zamelen, zoo als maar weinigen van ons het in geheel eenen levenstijd bijeen kunnen krijgen."

»Zoo dit mij geldt, *Tio* JORJE," riep de jonge zeeman, met een oog schitterende van verwachting: »zoo spreek onbewimpeld. Ik ben een te ongeslepen zeebonk, om wenken en halve woorden te verstaan."

»Zoo straks, mijn zoontje, zoo straks! Zeker, de wenk geldt u," hernam de looze slavenhandelaar, toen hij den diepen indruk bemerkte, dien zijne woorden op JUAN te weeg gebragt hadden; »doch daarmede heeft het geen haast. Laat ons eerst hooren, wat die *Fellatah*-prins daar ginds (want zoo noemen zij hem) mij te zeggen heeft. Sedert zijne aankomst heeft hij mij reeds een paar boden toegezonden, en het is klaar, dat hij mij iets van gewigt wil mededeelen. Waar is de tolk? Hé! waar is DIEGO NORFFIR."

»Hier ben ik, meester, hier!" riep in dragelijk Portu-

Digitized by Google

geesch een welgevoede *Neger*, die van achter de loods te voorschijn kwam. »Wil meester weten, wat de *Fellatah*-prins te zeggen heeft?"

»Ja zeker!" hernam *Tio* JORJE; — »maar haast u; maak geene nuttelooze woorden — wij hebben geen' tijd te verliezen."

»Hij zegt, dat zijn broeder een magtig Koning is, de Koning van *Kano*, eene zeer groote stad; hij heeft o zoo veel olifantstanden, zeer veel struisvederen en vele baren goud. Zoo gij hem naar zijnen broeder zenden wilt, zal hij u een grooter losgeld betalen, dan de prijs is, dien gij van de slavenkoopers op het schip immer krijgen kunt."

Tio JORJE wierp MOREDA eenen veelbeteekenenden blik toe, als wilde hij hem nopen acht te geven op wat de slaaf hem zeide, en gaf toen den tolk op beslissenden toon ten antwoord: »Zeg den knaap, dat hieraan niet te denken valt. Wie staat er mij voor in, dat het beloofde losgeld betaald zal worden? Beter van de kooplui tien oncen goud bij den visch, dan een jaar lang naar twintig te moeten wachten, die dan nog misschien in het geheel niet komen."

Toen de gevangene, een forsch man van rijzige gestalte, wiens ligchaam menig likteeken van wonden, op het slagveld ontvangen, zien liet, dit antwoord vernam, ondergingen zijne trekken eene snelle verandering. Hij neeg het hoofd en scheen in diep gepeins verzonken; maar eenen oplettenden waarnemer kon het niet ontgaan, dat er een geweldige strijd in zijn binnenste plaats had. Eindelijk rigtte hij zich ras in de hoogte en sprak een paar woorden, welke de tolk op de volgende wijze vertaalde: »Wanneer het losgeld op staanden voet betaald wordt, zal de blanke man er dan mede tevreden zijn?" *Tio* JORJE, door dit aanbod met verbazing getroffen, antwoordde snel van ja, en nu strekte de gevangene zijne armen uit, door teekens te kennen gevende, dat men hem slechts de handboeijen had af te nemen.

»Pas op oom! hij wil zich om het leven brengen!" riep JUAN haastig; »ik heb hooren zeggen, dat *Fellatah*-slaven menigmaal zelfmoord begaan."

»Neen, neen," hernam *Tio* JORJE; »wilde hij dat, zoo zou hij zeker zijne tong inslikken, om zich op deze wijs te doen stikken. Wij zullen spoedig zien, wat hij in zijn schild voert. Kom, gaauw, brengt een vijl!"

In weinige minuten waren de handen van den *Fellatah* vrij, en nu volgde een merkwaardig tooneel, zoo als er zelfs

Digitized by Google

den ouden, ervarenen slavenkoopman nog nimmer een voorgekomen was. De *Neger* begon met zijne vingers in zijne digt ineengestrengelde haren, die als een' dikken klomp op zijnen schedel vormden, te woelen, en blijkbaar niet zonder pijn de zaamgedraaide vlechten, die met groote zorg en kunst in elkander gewikkeld waren, te ontwarren. Eindelijk, terwijl de oogen aller aanwezigen in sprakelooze verwondering op hem gerigt waren, bragt hij uit deze zonderlinge bewaarplaats niet minder dan vijfentwintig schijfvormige ringen van zuiver goud te voorschijn, elk waarvan ongeveer drie oncen wegen kon, en legde ze vervolgens tusschen hem en den slavenhandelaar op den grond. Daarna, zich tot den tolk gewend hebbende, sprak hij: »Zeg aan het blanke opperhoofd, dat dit de schat is, dien ik nu vijftien jaren lang bij mij gedragen heb, opdat hij mij in het uur des gevaars van dienst mogt zijn. Hij moge dien nu als losgeld aannemen en mij daarvoor in vrijheid naar *Kano* laten trekken."

Tio JORJE lachte luidkeels, toen hij het antwoord van den gevangene vernam. »Zeg den gek," riep hij, »dat dit geen losgeld is. Dit geld komt mij buitendien reeds toe. Toen ik hem kocht, werd hij mijn eigendom met huid en haar en met alles wat dit bevatte, hoewel ik zeker niet dacht daarmede zoo goed een' koop gedaan te hebben. In het vervolg weet ik nu beter, wat het hoofd van een' *Fellatah*-prins waard kan zijn!"

De blik van onuitsprekelijke wanhoop en grimmigen toorn, met welken de gevangene dit trouwelooze antwoord vernam, zou elk minder ruw en verstokt gemoed met aandoening getroffen hebben; maar geen der aanwezige blanken scheen zich daaraan te storen. Integendeel zamelde *Tio* JORJE gretiglijk de ringen in zijnen hoed en bekeek en toetste ze naauwkeurig; vervolgens deed hij JUAN opmerken, dat zij van het zuiverste en fijnste goud moesten zijn, want dat zij zich anders onder de drukking zijner vingers niet gebogen zouden hebben.

»Wel, daar is immers nog een half dozijn koppen, die op gelijke wijs gekapt zijn!" riep JUAN plotseling; — »misschien dragen allen zulk een' schat in hunne pruik. Mijn raad, oom, is, dat gij ze allen, zooveel er maar zijn, den knikker glad laat scheren."

De *Fellatahs* waren, sedert het gebeurde met de ringen,

Digitized by Google

in fiere verontwaarding zonder te spreken op den grond blijven zitten; doch toen zij uit JUAN's blikken en gebaren den inhoud en het doel zijner aanmerking begrepen, braken allen in een zoo wild en sarrend geschreeuw en spotgelach uit, dat over MORENDA's gelaat zich een donkere gloed van gramschap verspreidde. »Stil, gij huilende honden!" riep hij, terwijl hij de hand aan eene zijner pistolen sloeg.

Deze bedreiging vermeerderde nogtans slechts het hoongeschreeuw der gevangenen, die zich in de wildste schimpwoorden over de trouweloosheid en onverzadelijke hebzucht van den blanken man beklaagden.

»Kom," zei *Tio* JORJE; »gij ziet aan hun gedrag, dat er van hen niets meer te halen is. Reeds hunne verbazing, toen hun aanvoerder de ringen uit zijn haar te voorschijn bragt, zeî mij genoegzaam, dat deze wijs, om zich met een losgeld te voorzien, bij hen geene gewone is. Ik ben nu reeds vijftien jaren hier, en nog is mij niet een enkel zoodanig geval voorgekomen, hoezeer ik wel van soortgelijke aan de *Goudkust* gehoord heb. Deze mode zou in oorlogstijden te gevaarlijk zijn, om algemeen te worden."

De beide blanken gingen nu met elkander naar huis, en lieten de loods met slaven in geweldige beweging. Het tooneel, dat wij beschreven hebben, had de overige gevangenen uit hunnen staat van gevoelloosheid gewekt, en allen schreeuwden druk en toornig door elkander. De *Fellatahs* gingen met hunne uitroepingen vol haat en verachting voort, en zulks te luider, naarmate de voorwerpen hunner gramschap zich verwijderden. Hun opperhoofd alleen was aan den muur neêrgezegen, en met de armen over elkander geslagen en de oogen strak op den grond gevestigd, hield hij een dof en somber stilzwijgen. *Tio* JORJE kreunde zich aan het oproer zoo weinig, alsof eene kudde vee schuw geworden was; hij leidde zijnen gast in huis, schoof hem een' stoel bij de tafel toe, en bragt uit eene kast eene flesch brandewijn en twee zilveren bekers te voorschijn, die hij tot aan den rand toe vulde.

»Op uwe gezondheid, JUAN MORENDA, en op het geluk, dat u nog wachten mag!" zeî hij, terwijl hij met den zeeman klonk.

JUAN wierp den ouden man een' vragenden blik toe, ledigde zijn' kroes met éène teug, en zeî toen: »Kom, *Tio*, laat mij dan nu eens hooren, wat gij toch met uwe daar zoo

Digitized by Google

even bij de loods tot mij gesprokene woorden zeggen wildet. Gij hebt, dit merk ik, het een of ander plan in den zin, waaraan gij mij deel wilt geven."

»Zoo aanstonds zult gij het hooren, mijn dappere *Don* JUAN! Wij behoeven ons niet te overhaasten," zei de slavenhandelaar. »Geld, genoeg voor uw geheele leven, zal spoedig verkregen zijn, zoo gij maar met verstand te werk gaat. Zeg mij nu eerst, hoe het komt, dat gij, een *Spanjaard*, onder deze *Portugeezen* dient, die gijlieden toch voorgeeft zoozeer te verachten?"

»Om dezelfde reden," hernam de stuurman, »waarom gij, Mijnheer REINHOLD, die voor een' *Zwitser* wilt doorgaan, u getroost uw leven aan deze helsche kust en onder deze zwarte *Neger*-duivels door te brengen."

»Oho, dan denkt gij zeker, dat ik mij even als gij aan het een of ander onbeduidend zondetje tegen de wetten heb schuldig gemaakt, zoo, bij voorbeeld, eenen tolbediende den dolk in de borst gestooten, of een' gelukkiger medevrijer, die mij bij een aardig meisje de loef afstak, een' kogel door het lijf gejaagd?" vroeg *Tio* JORJE.

»Hoe zoo? heeft Kapitein MACARAO dan misschien gepraat?" vroeg de jonge man met eene verbazing, die voor het oogenblik hem de voorzigtigheid deed vergeten.

»Geen woord, mijn goede jongen!" hernam de oude slavenkooper met een' glimlach; »*Tio* JORJE legt er zich niet op toe om de menschen uit te hooren of aan het snappen te brengen; het was maar zóo een vermoeden van mij, omdat gij een stoute en heethoofdige knaap zijt, *Senor* JUAN MORENA. Doch luister nu bedaard en oplettend naar hetgeen ik u te zeggen heb! Eigenlijk kan het mij niet verschelen, om welke bijzondere reden gij onder de *Portugeezen* geraakt zijt; men ziet genoeg, dat gij gaarne weder uit hun gezelschap zoudt zijn. Gij hebt mij verteld, dat dit uwe eerste reis naar deze kust is; van u zal het afhangen, of zij uwe laatste zijn zal of niet."

»Ik heb u reeds gezegd, *Tio* JORJE, dat ik mij slecht op het ontknoopen van raadsels versta," riep de zeeman ongeduldig en zwolg nog eenen beker van den vurigen drank naar binnen; »hebt gij mij een' voorslag te doen, zoo kom er onverbloemd mede voor den dag, gelijk een eerlijk man betaamt."

»Waarom niet? Er zijn immers hier niet anders dan eer-

Digitized by Google

lijke lieden," hernam de ander met zijn dubbelzinnig lachje, dat een naar honend grijnzen geleek. »Weet gij wel, JUAN, dat gij misschien wel een sterk ligchaamsgestel, maar toch ook daarbij een drommels galachtig temperament hebt? De vaste gezondheid, die gij uit de heuvels en baaijen van uw *Gallicie* medegebragt hebt, heeft u een tijdlang op de been gehouden; maar bij eene tweede reis zijt gij er om koud."

»Weet gij dat zoo zeker, *Tio* JORJE?" vroeg de jonge man met geen zeer behagelijk gevoel.

»Met volkomen zekerheid. Zoo ik dan vijftien lange jaren hier doorgebragt hebben, om van zoo eenvoudig een ding niet eens zeker te zijn? Men behoeft geen heksenmeester te zijn, om u dit te profeteren. Verlaat gij deze kust, zoo moet gij, als uw leven u lief is, er nimmer terugkomen."

»En dat geld dan, waarvan gij gesproken hebt, en waaraan ik voor mijn geheele leven genoeg zou hebben?" vroeg JUAN.

»Dat moet gij reeds, eer gij heengaat, verdiend hebben," was het antwoord. »Morgen nacht verlaat gij uw schip een uur vóór dat het de ankers ligt en komt terstond hier bij mij. MACARAO heeft te veel haast om naar u om te zien."

»Geloof dat niet," hernam de zeeman, vol gedachten. »Wij hebben slechts weinig volk aan boord. Twee onzer beste koppen zijn gisteren aan de koorts gestorven. Het is dus meer dan waarschijnlijk, dat hij mij hier zal komen opzoeken; en levert gij mij niet uit, zoo jaagt hij u Koning BENDSCHIJE met geheel zijnen *Neger*-staat op den hals."

»Ik zal u niet uitleveren," antwoordde de oude man. »Houdt gij mij voor een kind of voor een' gek? Oogenschijnlijk zal ik mij alle moeite geven om uwe schuilplaats te ontdekken en u in handen uwer vervolgers te brengen; maar ik kan het niet helpen, wanneer al die moeite vruchteloos is. Hebt gij nooit gehoord, jongenlief, dat Koning BENDSCHIJE's staten en gezag niet verder gaan dan tot de *Rio Angra*, die slechts vijf mijlen verder ligt dan het punt, waar wij thans zijn? Het volk van *Angra* bestaat uit oude vrienden van mij, die in gedurige handelsgemeenschap met mij staan, en niemand zullen uitleveren, dien ik in hunne bescherming aanbeveel. Zijt gij eenmaal aan gene zijde dier rivier, zoo zijt gij voor MACARAO veilig, al had hij al de *Sengo*-schurken, die er bestaan kunnen, op zijne zijde. — Hoor nu, wat mijn plan is. Daags nadat de schooner vertrokken zal zijn, gaat gij van hier op weg, en reist de *Quorra* op naar

Digitized by Google

de groote markt te *Bocqua*, en van daar naar *Funda*, *Noeffie*, *Haussa* en de overige landen, die langs de rivier liggen. Binnen een half jaar zijt gij hier terug, en hebt uwe kano's vol van de beste slaven, allen zoo goed als de *Fellatahs* daar ginds, en voorts met ivoor, olie, struisvederen en misschien goudstof. Geen blanke heeft vóór u zulk eenen togt ondernomen, wijl geen hunner de eigenschappen had, welke gij bezit. Gij zijt gezond, sterk, moedig, werkzaam en standvastig. Ik zal de middelen tot de reis aanschaffen, en maak daarom aanspraak op de helft der winst. Gij zijt zoo goed als zeker van een' goeden uitslag, en met dien goeden uitslag is uwe fortuin voor altijd gemaakt."

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HET WAPEN VAN HEUSDEN.

(*Gesprek.*)

Een Vreemdeling.

Ei, zeg mij eens, gij kleine stad,
Waar Maas en Demer stroomen!
Uw roode rad op gouden veld,
Hoe zijt ge er aan gekomen?

Is dat een wapen door uw Heer
Van Englands Vorst gekregen?
't Is vreemd. Vertel 't geval mij eens;
Er is mij aan gelegen!

De Stad HEUSDEN *antwoordt.*

Mijn jaren, vriendlief! zijn reeds hoog,
't Geheugen raakt aan 't mindren;
Och, oude liên onthouden soms
Nog slechter dan de kindren.

Ook weet ik enkel wat me er van
Gezegd is of geschreven:
't Geval gebeurde buiten 's lands;
Dus stond ik niet er neven.

Digitized by Google

Dit enkel weet ik vast, dat toen,
Met koggen en met pramen,
De wreede Nooren hier, omstreeks
Acht honderd veertig, kwamen,

Ik, toen nog jong en weinig mans,
Veel overlast verduurde,
En Robbert óók, mijn eerste Heer,
Die 't bovenal besuurde.

Gij weet, hij was van 't edelst bloed:
De jongste zoon des Graven
Van Kleef en Teisterband, en ook
Gehuwd als alle braven.

Hij had mij, en geheel mijn land,
Van zijn Papa gekregen;
Zijn vrouw verkoos mijn ring ter woon,
En hij had niets er tegen.

Maar nergens stond een slot te huur,
Dies deed hij-zelf een bouwen.
Dat maakte alreê zijn buidel schraal;
En 't zou nog méér hem rouwen.

Ja, 't bouwen uit den grond op, Vriend!
Kost altijd geld bij hoopen;
Veel beter is, wanneer men 't kan,
Eens anders gekheid koopen.

En zie dat slot was naauwlijks klaar
Of 't land zat vol met Nooren,
Die namen 't in, en staken 't aan
Van achtren en van voren.

Och lacie, 't was een harde tijd!
Hoe knevelde ons de roover!
Naakt kwam hij hier, rijk trok hij heen,
En maakte ons allen pover.

Heer Robbert ging het Brabandsche in
Met gemalin en kindren. —
Voorname lieden schamen zich
In 't land hun staat te mindren.

Digitized by Google

Dáár leefde hij zoo goed als 't kon;
Maar zijn verschiet was donker.
Hij sukkelde ook, en had geen hoop
Dan op zijn zoon, den jonker.

Die jonker heette Boudewijn,
En was een aardig heertje,
Een riddertje als metaal zoo vast,
En luchtig als een veertje.

Hij kon teregt met zwaard en lans,
Als andren met hun lepels;
En sloeg zijn beentjes in den dans,
Als waren 't losse klepels.

Hij zag er frisch en vriendlijk uit,
Was vlug in 't cither spelen,
Kende alle liedjes op zijn duim,
En zong, als Filomele.

Ook las hij vlug zijn moedertaal —
Dat veel was in die eeuwen —
En schreef het A B C zóó fraai,
Dat ieder 't uit moest schreeuwen.

Kortom hij was een aardig heer,
Vol fijne guitenstreken;
Waar al de meisjes, hoofsch of boersch,
Ter sluik met lust naar keken.

Nu, toen die jonker manbaar werd
Sprak zijn Papa: »Mijn jongen!
»Als edelman, moogt gij den kost,
»Niet winnen met uw longen;

»Ook met uw cither niet of pen;
»Gij moet de wapens roeren;
»Gij moet te paard de lans en 't schild
»En 't edel krijgszwaard voeren.

»Daarbij, uw ouders zijn niet rijk,
»En 'k zit op zware lasten,
»Ook kwamen velen tot fortuin,
»Die op hun zaken pasten.

Digitized by Google

»Dát zult gij zeker doen, mijn zoon!
»Dies moest ge een kansje wagen,
»En gaan de wijde wereld in;
»Ligt mooglijk zult ge slagen." —

Toen sprak de brave Boudewijn,
Met tranen in zijne oogen:
»Het zij zoo, lieve Pa! ik ga,
»En zal het beste pogen.

»Ik ken mijn naam en edel bloed,
»Dien naam zal 'k nooit bevlekken,
»Dat edel bloed zal 'k — help' mij God!
»Met nieuwen roem bedekken.

»Maar 'k zweer, dat ik niet wederkeer,
»Tenzij mij 't lot den zegen
»Vergun, dat ik uw ouderdom
»In ruimte mag verplegen;

»Dat ik wat u de Noor ontnam
»Herwinne door mijn daden;
»Ei geef mij dáár uw zegen toe!" —
Toen weenden zij en baden.

De jonker toog naar Englands kust,
Daar zocht hij goed en glorie,
En 't moet er vlug zijn toegegaan;
Want spoedig was 't victorie;

Altans reeds na een jaar of wat
Kwam hij op eenmaal weder,
En zette zich weêr in 't kasteel
Bij mijne veste neder.

Dat werd hersteld, vergroot, verfraaid,
Zoo dat we aan alles zagen,
Dat hij fortuin gekregen had.
»Hoe?" durfde ik zoo niet vragen.

Maar 't was wel denkbij door zijn vrouw.
Hij bragt een vrouwtje mede,
Een aardig popje, lief en schoon,
Regt minzaam in haar rede,

Digitized by Google

Zij leefden daar met héél 't gezin;
Want de oude Heer — die slover —
Kreeg d' eenen vleugel van 't kasteel
En kwam uit Braband over.

Dat alles bragt mij welvaart aan
En hielp mijne ingezeten',
En toch was 'k niet op mijn gemak,
Wijl ik maar niet mogt weten

Wie 't vrouwtje was, van waar zij kwam
En wat hare ouders deden.....
Ja, lach maar! ja..... Nieuwsgierigheid
Is 't zwak der kleine steden.

Enfin! ik vorschte, en giste; maar
't Was moeite en tijd verloren,
En 'k weet er nog niets zekers van.
Doch wilt ge mooglijk hooren,

Hoe een der..... Och, hoe is hun naam!?....
't Zijn menschen die..... zij zwemen.....
Och!..... menschen die, wat niemand weet
Van 'k weet niet wien vernemen,

Die alles hooren, alles zien,
En alles klaar ontvouwen.....
Ja — dichters, dichters..... dat is 't woord!
Ik kan 't maar niet onthoûden.

Zoo'n dichter schreef er aardig van
In de oude stads-kronijken
En een, die nog daar ginder woont,
Zal met diens veêren prijken.

Hij bragt de zaak zoo wat op rijm;
Maar 't kan u ligt vervelen. —
Wilt ge echter weten wat hij schrijft?
Ja? — 'k Zal 't u mededeelen.

BOUDEWIJN EN SOFIA.

Hij kwam uit verre landen,
Hij kwam van Hollands duin,
Heer Boudewijn van Heusden,
Als ridder van fortuin.

Digitized by Google

Hij kwam van Hollands duinen
Op Englands bergen aan,
Om loon voor dienst te winnen
En roem voor grootsche daân.

Hij trad van Englands bergen
Op Englands Koning af,
En sprak: »mijn naam is edel,
»Mijn zwaard is trouw en straf."

De Koning, hoog gezeten,
De grimmige Ethelred,
Sprak: »wie gij ook moogt wezen,
»Mijn rangen zijn bezet.

»En zoo er rangen waren
»Ik geef ze aan vreemden niet,
»Zoo lang mij Englands bodem
»Zijn dappre zonen biedt."

»Slechts hopman wilde ik wezen,"
Sprak Boudewijn, bedaard,
»Dan maakte ik door mijn daden
»Mij hooger rangen waard."

»Gij hopman?" — sprak de Koning —
»o Ridder 't heeft geen schijn;
»'t Waar schade voor mijn dappren,
»Gij knnt geen hopman zijn."

»Zoo wil ik bij de scharen," —
Hernam de ridder koen —
»Van daden proeven geven,
»En dienst als lansknecht doen."

»Gij kunt geen lansknecht worden" —
Sprak toen de Koning weêr: —
»'t Waar' schade voor de mijnen,
»En schade voor uwe eer.

»Gij kunt in England poozen,
»O zoon van groot geslacht!
»Maar hoop niet dienst te vinden
»Bij Englands legermagt."

Digitized by Google

Hij bleef in England toeven. —
Der jonge riddren bloem
Verzocht hem bij hun spelen:
Hij won er eer en roem.

Hij bleef in England toeven. —
De krijg brak uit, hij streed
Met roem in hun geleedren;
Doch vrij van pligt en eed.

Hij bleef in England toeven. —
Wat gaf hem wachtensstof?
De Koning zag onwillig
Hem komen aan zijn hof.

Wat hield hem daar gehonden
Ver van gelofte en pligt? —
De baan naar eer lag open,
De baan naar loon was digt. —

Bij Hooger was 't besloten,
Dat hij aan Englands kust
Fortuin genoeg zou vinden
Om wèl te doen naar lust.

Genoeg om weêr te keeren
Aan zijn gelofte trouw,
Dat, kwam hij rijk niet weder,
Hij nimmer keeren zou.

Gelofte, die hij plegtig
Zijn eedlen vader zwoer,
Toen hij van Hollands duinen
Naar Englands bergen voer.

Bij Hooger was 't besloten,
Dat Heusdens brave zoon
Geen rang in England vonde;
Maar des te beter loon.

Dat hij, bij groote schatten,
De grootste schat der aard'
Er vinden zou: een gade
Zijn teerste liefde waard.

Digitized by Google

't Was een der rijksprinsessen;
Sofia was haar naam;
De schoonste was 't der schoonen,
Haar lof klonk op de faam.

Hij zag haar en zwoer plegtig:
'k Ga zonder haar niet heen;
Zij zag hem, en heur harte
Bewoog voor hem alleen.

Hij zag haar en beminde
In háár alleen de vrouw;
Zij zag hem, en zwoer innig
Hem eeuwig, eenig trouw.

Zij wisselden gedachten
Van hart in hart gegrift,
En zoete minneklagten
In zielbekoorend schrift.

Zij spraken zich in bloemen
Zoo rijk en diep van zin;
En wisselden van ringen,
Oneindig als de min.

Toen kwam de list de liefde
Ter hulpe, die hen trof;
Toen spraken zij elkander
In 't lommer van den hof.

Toen waren liefdeblikken,
En handedrukjes zoet,
En kuische minnekussen
De tolken van 't gemoed.

De ridder zocht den Koning
Te winnen door zijn daân;
De Koning zag hem immer
Met blijkbren onwil aan.

De ridder zocht den Koning
Te naadren dag aan dag;
De Koning trad teruggo
Waar hij den ridder zag.

Digitized by Google

Daar klinkt op eens de mare,
Die beider hoop verbant,
Dat een naburig Koning
Dingt naar Sofia's hand.

Daar klinkt op eens de mare,
Die beider rust vermoort:
Sofia is verloofde;
De Koning gaf zijn woord.

Wat vraagt hij ook die Koning
Hoe 't met zijn kind vergaat,
Als de echt door hem besloten
Maar nut doet aan den Staat!?

Wat vraagt hij of te huwen
Haar ziel verheugde of brak;
Die nooit zich met haar moeide,
Die nooit schier met haar sprak!?

Wat vraagt hij naar heur willen?
Is hij haar vader niet?
Heeft hij niet regt, als vader,
Op 't onbepaaldst gebied? —

De bruigom kwam van verre
Met vorstelijke pracht; —
Maar Englands rijksprinsesse
Verdween in d' eigen nacht.

Zij volgde haren ridder
Naar Heusden, zijn kasteel,
Met al haar kostbre schatten
Van paarlen en juweel.

Zij volgde haren ridder
Naar Heusdens stillen grond,
Waar hen een vrome priester
In zoeten echt verbond.

Daar schonk zij hem twee zonen,
En leefde er stil en spâ;
Gelukkig door de liefde
Als Moeder en als Gâ.

Digitized by Google

Ziedaar dat rijmpje! 't Kan zoo zijn,
Dus 't is niet kwaad verzonnen.
'k Heb soms wel ander werk gezien,
Van ruwer stof gesponnen:
Zoo las ik over »Heusdens Wiel" (*)
Van een der dichters bazen;
Maar hier toch miste hij den bal,
Of keek door doffe glazen.
Hij laat een Koning Ethelyn
Vier volle lange jaren
Zijn dochter zoeken, en zijn rijk
Door zoon of neef bewaren!! —
Dat ging in dien tijd zoo niet aan,
De wereld kan 't getuigen:
Bleef toen een vorst zoo lang van huis
Dan lag zijn rijk in duigen.
Ook England had zijn handen vol
Met al die Noorsche Heeren;
Zij trokken 't eene jaar slechts af
Om 't andre weêr te keeren.
En dan vier jaren zoeken?..... Om
Heer Heusden na te vragen!? —
Heer Heusden had in England toch
Zijn eigen naam gedragen.....
Voor 't dragen van een' valschen naam
Was Heusden te regtschapen
En ook te trotsch. Die naam was rein.
Ge weet ik voer zijn wapen.
En toen Prinses Sofie verdween,
Verdween ook hij met-eenen;
't Kon dus volstrekt geen twijfel zijn
Met wien zij was verdwenen,
En Ethelyn? — 'k Heb Engelands
Historie nageslagen;
Maar zie er van geen Ethelyn
Als Koning toen gewagen;
Wel Ethelwulf, en Ethelbald,
En Ethelbert, en dezen
Van wien we in 't rijmpje van zoo straks
Als Ethelred iets lezen.

(*) *Musen-Almanak* van 1821.

Digitized by Google

Maar Ethelyn?..... Doch 't aardigste is,
Dat hij ons de vorstinne
Daar voorstelt niet als Boudewijns
Maar Roberts gemalinne.
Die Robert, dát was de oude Heer,
Die slover; in die dagen
Reeds grijs, en zwaar behebt met jigt
En andre bestjes plagen,
Of mooglijk ook reeds dood. Kortom!
't Is alles fout beschreven, —
Ook — had me een Koning toen bezocht
Dat waar' me bijgebleven:
Dan waar' de stad verlicht geweest,
En zoo'n geval is éénig:
Mijn straten worden nooit verlicht. —
Dat doet de maan alleenig.
Hoe 't zij — Vraagt ge ooit: »Wat is gebeurd?"
Blijf, vriendlief! dan onthouên:
Al zijn de dichters nog zoo groot,
Ge kunt ze nooit vertrouwen.
Zij schikken 't zus; zij schikken 't zoo;
Zij schikken 't naar hun lusten;
Maar wie de waarheid weten wil,
Moet niet in hen berusten.

Wat nu ook verder van 't geval
Geschreven zij voordesen,
't Aanneemlijkst staat in mijn Kronijk
Voor iedereen te lezen.
't Is dit: de Koning zond terstond
Naar Heusden zijn gezanten,
Die spraken hoog; maar Boudewijn
Was ook een Heer met wanten.
Vergoeding, scheiding, wedergaaf,
Zie daar zoo wat hun leunen;
Maar hij bedankte er voor, en zond
Hen weg met lange neuzen.
Prinses Sofie wilde evenmin
Terug naar Vaders staten,
Toen dacht de Koning: 't is maar best
De zaak blaauw blaauw te laten.
Hij nam den ridder aan tot zoon,
Ontving zijn beide knapen,

Digitized by Google

En gaf hem toen dat roode wiel
Op 't gouden veld tot wapen.

De Vreemdeling.

Tot wapen? Dát klinkt apocryph.....
Dáár ligt de knoop, lief stadje!
Men wist van wapenschilden toen
Nog in Euroop niet. Vat-je?
Reeds in acht honderd zestig? Wel,
't Blazoen is opgekomen
Eerst in elf honderd zestig; dán
Wordt iets er van vernomen.
Zijn oorsprong ligt — dat is bekend —
In kruistogt en tournooijen.....

De Stad.

Bedaard, bedaard, mijn vriend! de zaak
Laat zich gemaklijk plooijen.
Tournooijen hield men *toen* reeds; ja,
Ofschoon met minder ijver.
En dan elf honderd? — Maar, de zaak
Is ouder dan de schrijver.
Doch zij, als teeken van 't *geslacht*,
't Blazoen eerst van die dagen;
Het werd, als teeken van den *mast*
Veel vroeger reeds gedragen.
Deed elk voorname strijder niet
Een beeld, uit een der rijken
Van vrouw Natuur, als zinnebeeld
Op schild of helmbol prijken?
Het kan wel zijn dat Ethelred
Van Heusden deed begeeren
Een wiel te voeren op zijn schild;
En dat de laatre Heeren
Het zelfde, ter gedachtenis
Der Koningsdochter, deden:
Zóó werd het dan 't Blazoen van 't Huis,
Gelijk *ik* 't voer nog heden.
Doch, vraagt ge: waarom juist een wiel? —
Ja, ja — dat is wel aardig;

Digitized by Google

Dat leeren ons de dichters weêr,
Die zijn met alles vaardig.
't Is jammer maar, dat ze alles vaak
Zoo naar hun luimen draaijen,
Dat waarheid selfs verdichting schijnt,
Door 't pleistren en verfraaijen.
Zij zeggen dan: 't gezantental
Trad Heusdens burgtzaal binnen,
En vond daar Englands rijksprinses
In stillen eenvoud spinnen.
Het wiel was rood, de kop had kleur,
De klos, in 't snelle slingren,
Zwol van een fijne purperdraad,
Gegleden door haar vingren.
Haar kleine voet drukte op de treê,
En trad, en trapte rustig.
Bij 't snaargesnor van 't snerkend rad
Verhief haar stem zich lustig.
Twee kindren speelden aan haar kniên,
In Moeders blijdschap blijde;
Zij zag op hen, en zag op 't wiel,
Zoo spon zij purpren zijde.

Zij spon? — dat gaat. Maar purpren zij̈? —
Dat is te dwaas verzonnen.
Krijgt ruwe zijde dan haar kleur
Nog eer zij wordt gesponnen?
En hoe kwam Heusdens Vrouwe er aan?
De Griek slechts kon ze geven;
En had zij ze ook, wat baatte 't haar?
De Griek slechts kon ze *weven*.
Die groote kunst was den Sinees
Nog naauwelijks ontkeken,
En eerst drie honderd jaar daarna
Kwam ze in Itaaljes streken;
Veel later pas in 't Noorden. Doch
Vlas spinnen? — foei! — ongeerne
Spreekt daar een sierlijk dichter van;
Ten zij een boersche deerne
Den vlasrist op den wielkop zet.
't Gold hier een uitgelezen
Prinses; dies, ware er nog geen zij̈,
Het moest ROCK zijde wezen. —

Digitized by Google

De Koningstelg spon anders niet
Dan vlas voor deugdzaam linnen;
Dat bragt toen Koning Ethelred
Haar mindren staat te binnen.
Dat deed hem denken aan 't verloop
Der ondermaansche dingen,
En aan het snel verwisselend lot
Van alle stervelingen.
Hij wenschte dat ook later eeuw
Mogt van 't geval gewagen,
En daarom nu deed hij dat wiel
Door Heusdens Heere dragen.

Méér weet ik niet. Maar wilt ge nog
Zoo'n rijmpje, van dien dichter
Van straks? Zoo hoor dan; doch het is
Veel korter en ook ligter.

HET SPINLIED.

De schoonste Koningsdochter
Vlood over 't bruisend meer;
Zij huwde in vreemde landen,
Haar uitverkoren Heer.
Daar zit eene edelvrouwe
In stille huiskleedij;
Het vlas glijdt door haar vingers
Zij zingt er vrolijk bij:
»Rep u, snarrend, snorrend rad!
»Rep om de as u ras in 't ronde!
»Draden spin ik,
»Linnen win ik;
»Linnen voor trezoor en sponde.
»Snorrend radje! rep u wat!

Wie komen daar van verre
Met ridderlijken zwier?
»Uw Vader, Koningsdochter!
»De Koning zendt ons hier.
»Herneem uw luister weder!
»Den rang, die u behoort." —
Zij hoort hen met ontroering
En spint al zingend voort:
Rep u, snarrend, snorrend rad!
Rep om de as u ras in 't ronde!
Draden spin ik,
Linnen win ik;
Linnen voor trezoor en sponde.
Snorrend radje! rep u wat!

Digitized by Google

»Zou ik mijn Heer verlaten?
»Ik scheiden van mijn kroost?
»o Levens van mijn leven!
»Verschrikt niet! Weest getroost!
»Veel liever wil ik sterven! —
»Hebt gij mij wèl verstaan!?" —
Dus spreekt zij, diep getroffen,
En heft weêr spinnende aan:
Rep u, snarrend, snorrend rad!
Rep om de as u ras in 't ronde!
Draden spin ik,
Linnen win ik;
Linnen voor trezoor en sponde.
Snorrend radje! rep u wat!

»Wat geldt mij glans van hoven?
»Mijn koninklijke praal
»Is 't bloeijen van mijn zonen,
»De trouw van mijn gemaal!
»Dat mij de Koning zegen!
»Dit voer mijn heil in top!" —
Dus spreekt en smeekt zij vurig
En vat den draad weêr op.
Rep u, snarrend, snorrend rad!
Rep om de as u ras in 't ronde!
Draden spin ik,
Linnen win ik;
Linnen voor trezoor en sponde.
Snorrend radje! rep u wat!

De Koning schonk zijn zegen;
Hij hief haar huis in eer.
Gelukkig in haar zonen,
Gelukkig in haar' heer,
Doorleefde zij haar dagen
Bemind bij oud en jong,
En 't blijkt aan Heusdens wapen
Hoe trouw zij immer zong:
Rep u, snarrend, snorrend rad!
Rep om de as u ras in 't ronde!
Draden spin ik,
Linnen win ik;
Linnen voor trezoor en sponde.
Snorrend radje! rep u wat!

Nu weet gij alles wat ik weet,
Vaarwel! Ik wensch u 't beste.

De Vreemdeling.

Heb dank, o vriendlijk stadje! 'k wensch
Ook zegen aan uw veste.

Digitized by Google

Vlas spon de Vrouw van Heusden; 't Lot
Spint ook, en t' allen tijde —
Nu, 't Lot dan spinne trouw voor u,
En 't spinne u immer zijde!

C. G. WITHUYS.

AANTEEKENING.

In het »*Vaarwel aan Heusden*," voorkomende in N°. IX van dit Tijdschrift, hebben de zetters, onder vele andere, ook eenige taal- of zinstorende fouten gemaakt, welke de goedgunstige lezer aldus gelieve te verbeteren:

op blads. 446, r. 9, v. o. staat *de Maas zijn* lees: *de Maas haar*
» 447, r. 19, v. o. » *van den beminden* » *van dien beminden*
» 448, r. 4, v. o. » *verblinding* » *verbeelding*
» 450, r. 16, v. b. » *Zoo vleijend* » *Hoe vleijend*
» 451, r. 17, v. b. » *om aan* » *om in*

Dat stukje is bij vergissing afgedrukt, zonder dat er mij eene proef van was gezonden. Tot mijn leedwezen heb ik daardoor ook geene gelegenheid gehad, om den lezer in eene Noot te zeggen, dat er in *Heusden* meer dan één gezellige kring is, in welken aan de fraaije kunsten wordt geöfferd, en zelfs eene kleine afdeeling bestaat van de Maatschappij van Toonkunde. Dit mag niet vergeten worden bij die verzen, in welke gesproken wordt van *Heusdens* meer opzettelijke toewijding aan Nijverheid en Landbouw. Déze toewijding is de regel; maar de regel is niet zonder uitzondering. Mijne Heusdensche kunstvrienden *kennen* den regten zin van hetgeen deswege in het »Vaarwel" gezegd is; maar het vorderde opheldering voor den lezer, die het stadje niet kent, en het was mij dus eene grieve, dat gedichtje aldus gedrukt te zien.

Hetzelfde geldt ook voor mijn tegenwoordig dichtstukje. — De fraaije letteren hebben wel te *Heusden* geen' tempel; maar zij vinden er een waardig verblijf in menig huiselijken kring, en vele dáár gesmaakte genoegens behooren tot mijne aangenaamste herinneringen. — In het algemeen neme de lezer dit stukje voor hetgeen 't inderdaad is: eene scherts, eenigzins in de manier van ARENT FOKKE, en die enkel bestemd was om, voor de leden van het Nut, een anderzins dor onderwerp te vervrolijken.

Voorburg, 17 Aug. 1848. C. G. W.

DE KONING VAN PRUISSEN ZONDER LAND EN ZONDER GRATIE. (*)

Het Koningschap sluit heerschappij, en dit weer heerschen in;
Gewijzigd werd het in onze Eeuw, en wel in mild'ren zin:
De Koning voerde 't hoogst bewind; 't Land was zijn Erf en Rijk;
Een Grondwet stelde elk' onderdaan voor Wet en Regt gelijk.

(*) Zie *Handelsblad* van 24 Julij ll. 2de Ed.

Digitized by Google

Thans wil men Koningen voor spot, een rietstaf in de hand,
Een doornenkroon op 't veege hoofd, een mantel, kleed der schand';
Het: » Wees gegroet, o Koning der..... » *der Pruisen!*" klinkt thans weer.
Maar, gold het toen een' Hemelvorst en thans een' aardschen Heer,
Het Volk, dat niet zijn' Koning eert, onteert zichzelf voor God.
Die titeldwang, o Pruisen! strekt tot schimp hem, u tot spot.
Ge ontrukt, verfranscht, uw' Vorst het *Land* en biedt *uzelv'* hem aan!
Een' Heerscher, wilt gij over u.... In kluisters wilt gij gaan?...
Dien weg sloeg Frankrijk, vóór u, in; een Republiek was 't end',
En onafzienbaar is zijn wee, onpeilbaar zijne ellend'! —
» Weg," roept ge, » met de *Gratie Gods!*" — Wat schendig onbescheid!
Een Vorst *bij Gratie*, dan, *van 't Volk*?... Gij tergt Gods Mogendheid,
Bereidt uzelv' den ondergang, wordt rijp voor slavernij,
En één ligt, *zonder Gratie Gods*, de prooi der dwinglandij!

Julij, 1848. IJNTEMA.

ALS HEERADERMAN KOMT, MOET HINDERMAN WIJKEN.

Boer.

Hoor, Harmen, 'k zeg het onverholen,
Gij, gij hebt mij dien zak ontstolen,
En, als dat weer gebeurt...

Grasmaaijer.

Wat dan?

Boer.

Wel, dan beleeft ge er schande van;
Ik zal je in 't openbaar...

Grasmaaijer.

Dat zou ik je niet raaijen.
Wij hebben de overmagt; wij, Bovenlanders, ja!
Wij komen om uw gras te maaijen,
En al uw planten, al uw zaaijen,
Gelustte 't ons, Heer Boer, gedijde u slechts tot schâ;
Wij zouden...

Boer.

'k Riep mijn Buren in;
Zij snelden mij te hulp, en dan, voor een begin...

Grasmaaijer.

Ik wed, om wat ge wilt, men roerde om u geen vin.
En om een' enk'len zak met knollen zoo te grommen...
Men steelt wel heele Hertogdommen!

Aug. 1848. IJNTEMA.

N°. X. *Mengelw.* bl. 501, reg. 3, v. J lees v. I.
" " " 492, " 2, *Britanique* voor *Britannique*.

Digitized by Google

MENGELWERK.

BEWEGING EN VERANDERING, DIENSTBAAR TOT INSTANDHOUDING.

EENE VOORLEZING

door

J. VAN DER HOEVEN. (*)

VOORBERIGT VAN DEN SCHRIJVER.

Deze Redevoering werd door mij gehouden op den 8sten dezer maand, in eene openbare Vergadering van het Leydsche Departement der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid, *waarin ik tevens de eer had, aan den Wel-Ed. Heer* J. CAZAUX *van Valkenburg eene hem door die Maatschappij toewezene Zilveren Medaille uit te reiken. Zij werd, op vereerend verlangen der Vergadering, alleen ten behoeve der Leden des Departements gedrukt, door de edelmoedige zorg van den Wel-Ed. Heer* H. R. DE BREUK, *aan wien de Leden het te danken hebben, zoo het nalezen hun nog eenige aangename herinneringen geven kan van een vroeger met goedkeuring ontvangen woord uit het boek der Natuur, hetwelk ik tot opwekking en bemoediging in den kommervollen tijd, dien wij beleven, uitgesproken heb.*

Leyden,
17 April 1848.

J. v. d. H.,
tijdelijk Voorzitter des Departements.

(*) Deze Redevoering werd, voor den openbaren druk, op aanzoek der Redactie van dit Tijdschrift, door den geëerden Steller afgestaan, die daarmede voorzeker niet haar alleen, maar ook het gansche Publiek hoogelijk aan zich heeft verpligt.

Digitized by Google

Wanneer wij onze blikken op den toestand der maatschappijen en volken vestigen, dan ontmoeten wij thans in een groot gedeelte van *Europa* eene algemeene onrust, eenen strijd niet slechts van inzigten en beginselen, maar van belangen en hartstogten, waarvan het einde nog niet nabij schijnt te wezen. Moge al de vrede tusschen volken en volken nog niet openlijk verbroken zijn, de brandstoffen zijn voorhanden, en wachten, om te ontvlammen, slechts op ééne enkele vonk, die onachtzaamheid daarop kan doen vallen; binnenlandsche krijg, strijd van opgeruide burgers tegen regeringen, van burgers tegen burgers, heeft in de laatste twintig jaren, met slechts geringe verpoozing, het *Pyreneïsche* schiereiland verontrust, in het vorige jaar ook de anders vreedzame bergen en valleijen van *Zwitserland* met angst en schrik vervuld, en de opstand ontrolde zijne bloedige vanen in bijkans alle staten van *Italië*. Nog slechts uit de verte klonk ons de kreet van burgeroorlog toe, toen in den aanvang van dit jaar, vóór weinige weken, een naburig Rijk zijne regering omverwierp, zijn' Vorst verjoeg, en de oude leus van gelijkheid thans door de laagste volksklasse werd aangeheven, als het veldgeschreeuw van een leger, dat al wat hoog is wil nedervellen, en niet rusten zal vóór dat allen gelijkelijk arm zijn en alle welvaart in den smeltkroes der vrijheid is verteerd.

Het zijn bedenkelijke verschijnselen van den tijd, die ook den ligtzinnigsten met bekommering moeten vervullen. En het is verre van mij, dat ik onverschilligheid zou willen aanprijzen; verder nog, dat ik deze koortsachtige opwekking voor gezonde kracht der Europesche menschheid houden zou. Maar hier, in de bijeenkomst eener aan staatkundige belangen en verschillen vreemde maatschappij, willen wij de gesprekken en bekommeringen van den dag althans voor eene poos vergeten; of, zoo wij ze niet vergeten kunnen, wij willen althans pogen er een' kalmen blik op te slaan. Ik mag het niet ontveinzen, dat het mij somtijds voorkomt, als vergat men bij deze beschouwingen de lessen der geschiedenis en ondervinding. Ik zou onderen van jaren kunnen afvragen, of zij immer een tijdvak van kalmte

Digitized by Google

en rust beleefd hebben. De meest bejaarden onzer tijdgenooten klimmen met de herinneringen uit hunne kindschheid op tot den aanvang der Fransche omwenteling. Sedert, tot op den val des kortstondigen Keizerrijks, en de, misschien, helaas! slechts tijdelijke, vernietiging der Fransche heerschappij in *Europa*, was er bijkans geene verademing. Wat er later gebeurd is, hebben de meesten uwer met mij beleefd. De meer dan vijfentwintig jaren door stormen en orkanen beroerde menschenzee kon niet eensklaps, als door eene tooverroede, vlak en effen worden. Het vuur was meer onder de asch verborgen dan gedoofd. 't Geen in de begrippen der omwenteling goed en kwaad was, had nog niet uitgewerkt. Teleurgestelde verwachtingen, voor de stem der geschiedenis ontoegankelijke volken, voor de stem des volks doove regenten, moesten wel het smeulend vuur weder aanblazen. Maar wat spreek ik van onze herinneringen? Het kind heeft er geen; en volken en menschen, die de getuigenis der geschiedenis niet hooren, zijn altijd kinderen. Het is daarom onwijsgeerig, het is onverstandig, wanneer men bij deze beschouwingen voor de ernstige stem der geschiedenis en voor hare herinneringen, die niet eenige jaren, maar eeuwen omvatten, de ooren sluit. Waar zag men ooit een tijdvak van rust en kalmte voor de menschheid, 't geen van eenigen duur was? Mogten al enkele volken voor een' tijd die rust schijnen te smaken, in hunne meerdere of mindere nabijheid was er woeling of strijd; en zelfs in die schijnbare rust werden zij in den kring der beweging ongemerkt medegesleept, tenzij ze rondom zich, gelijk de bewoners van het eeuwige rijk, eenen muur opgetrokken, en zich van de algemeene maatschappij des menschelijken geslachts in zelfgenoegzaamheid hadden afgezonderd.

Ik ben niet opgetreden, M. H. H.! om met u, aan de hand der geschiedenis, vroegere tafereelen van den toestand der volken en van hunne onderlinge betrekkingen uit dit oogpunt te beschouwen. 't Geen ik in enkele trekken heb aangeduid, kan door elk, die eenige kennis bezit van de lotgevallen der menschheid op deze wentelende aarde, ge-

Digitized by Google

makkelijk worden aangevuld. Op deze wentelende aarde beweegt zich alles gelijk zij. Ik wil in dit uur *Over de beweging en verandering* spreken, *die in de geheele Natuur heerscht, en in de geheele Natuur tevens een middel tot instandhouding is.* Onvruchtbaar kan zulk eene beschouwing niet wezen. Aan de noodzakelijkheid onderwerpen wij ons, omdat het niet in onze magt staat er ons aan te onttrekken; maar met hetgeen onvermijdelijk is, worden wij toch eerst bevredigd, wanneer wij in het noodzakelijke een doel kunnen opsporen, dat ten goede leidt. Het onderwerp evenwel, waarover ik spreken wil, is van eene verbazende uitgestrektheid. Ik moet mij met enkele proeven vergenoegen. De kennis der Natuur is oneindig rijk en menigvuldig; en ik verzoek u daarom dringend, dat gij hare schatkamers niet beoordeelt naar de weinige stalen, die ik, met eene veelligt onhandige keuze en met beperkte kennis, daaruit te voorschijn zal brengen.

Wij werpen het eerst een' enkelen blik op het geheel, beschouwen vervolgens de aarde, en eindelijk de levende wezens, die met den mensch op hare oppervlakte groeijen en verwelken. Deze laatste beschouwingen zullen zich ongezocht aan de denkbeelden aanknoopen, waarmede wij onze Rede aangevangen hebben.

In de kindschheid van ons geslacht meende men, dat een rond gewelf, een holle hemel, een sterrendak rondom onze aarde was uitgebreid; en van de uitgestrektheid des Heelals had men zoo weinig begrip, dat men wolken en sterren, als waren ze in elkanders nabijheid, dikwerf in éénen adem noemde. Naar den schijn der zinnelijke gewaarwording oordeelende, liet men dat hemelgewelf om onze aarde wentelen. Moge al een ARISTARCHUS van *Samos* en een SELEUCUS de wenteling der aarde om hare as geleerd hebben, 't ontbrak in die oude tijden nog aan de noodige kundigheden, om dit gevoelen tot eenen hoogeren rang dan dien van eene *hypothese* te verheffen. Bijna zonder invloed op de algemeene wereldbeschouwing bleef deze meening, en in den nacht der middeleeuwen, die den nieu-

Digitized by Google

wen morgen eener Europesche beschaving voorafging, werd zij geheel vergeten. COPERNICUS, een jongere tijdgenoot van COLUMBUS, moest met vrijen geest tegen vooroordeelen strijden, toen hij den grondslag legde tot ons tegenwoordig wereldstelsel. De onze aarde omwandelende zon werd nu het rustend middelpunt van ons planetenstelsel, en die aarde eene ster onder de sterren, die om dat middelpunt hare loopbaan beschrijft, en, terwijl zij omwentelt om hare as, de dagelijksche afwisseling van het schijnbaar op- en ondergaan der zon bewerkt.

De beweging van den hemel werd alzoo op onze aarde overgebragt. Maar men wane echter niet, dat daarom de zon en de overige vaste sterren onbewegelijk stilstaan in de ruimte. De benaming *vaste* sterren is alleen dan juist, wanneer wij die in tegenstelling met den naam van dwaalsterren of planeten bezigen. Reeds vóór ruim eene eeuw twijfelde HALLEY aan den onveranderlijken stand der vaste sterren, en in de vorige eeuw werd door het onderzoek van MAYER, in de tegenwoordige door de waarnemingen van BESSEL en ARGELANDER bewezen, dat de vaste sterren, dat ook onze zon met geheel haar gevolg van planeten en kometen, zich met groote snelheid in de ruimte verplaatsen. De wenteling van de zon om hare as kon reeds vooraf doen vermoeden, dat zij bij hare omwentelende ook eene voortgaande beweging bezit.

Het gezegde is voldoende, om u een levendig besef te geven, dat wij van rust, d. i. van een bestendig blijven van eenig stofdeeltje op hetzelfde punt van de ruimte, volstrekt geen begrip uit de waarneming hebben. Wij kunnen wel dergelijk een stofdeeltje denken; maar wij moeten het dan niet slechts buiten ons planetenstelsel, maar zelfs buiten het voor ons zigtbare heelal verplaatsen. Als onze aarde niet rust, maar én om hare as wentelt, én om de zon ronddraait, én met de zon in het heelal verplaatst wordt, dan is er ook op onze aarde geen enkel ligchaam in volstrekte rust, en schijnbare rust is de eenige, die wij uit ervaring kennen: dat is, eene beweging, welke ons daarom voorkomt rust te zijn, dewijl twee of meer

Digitized by Google

ligchamen in betrekking tot elkander op denzelfden afstand, en dus in betrekking tot elkander op dezelfde plaats blijven.

Welke de ware natuur der eigene beweging van de vaste sterren is, weten wij niet; en, zoo als een bekend beoefenaar der sterrekunde zegt, zullen er hier eeuwen of duizenden van jaren vereischt worden, om tot stellige uitkomsten te geraken. Maar de beweging van ons planetenstelsel is ons daarentegen bekend. Na COPERNICUS hebben hier GALILEI, KEPPLER, NEWTON en LAPLACE langzamerhand de geheimen ontsluijerd, welke de werktuigelijke inrigting van dit gedeelte der onmetelijke schepping in vroegere eeuwen bedekten. Alle ligchamen, die met onze planeet rondom de zon wentelen, worden door dat hemelligchaam aangetrokken; en hield de beweging op, waarmede zij eenmaal bij de schepping als voortgeworpen werden, zij zouden allen tot de zon in eenen enkelen stofklomp zamenvallen; hield de aantrekking der zon op, zij zouden allen worden weggeslingerd en zich in de oneindige ruimte verliezen, tenzij ze weder in de nabijheid van andere zonnen geraakten. Ik behoef niet verder voort te gaan, om u in de beweging der planeten om de zon, als in een groot voorbeeld, te doen zien, dat beweging zelve het middel tot instandhouding is.

Van de uitgestrekte ruimte des hemels wenden wij nu het oog af tot die kleine aarde, welke onze woonplaats is. Zij zelve is het schouwtooneel van velerlei veranderingen. Van haar inwendig zamenstel kennen wij door onmiddellijke waarneming niets. Al wat wij door onze zintuigen van haar kennen, is: eene dunne schors (want zelfs de diepste mijngroeven dringen niet verder door), hare oppervlakte, en de beperkte dampkring, welke hare oppervlakte omgeeft. Die dampkring is in gestadige beweging. De in warme gewesten verwarmde en verdunde lucht stroomt in de bovenste streken naar de koude polen heen, en de verdigte en koude lucht der polen strijkt in eene tegenovergestelde rigting langs den evenaar. De laatstgenoemde luchtstroom zou dus in ons noordelijk halfrond een' bestendigen noordewind ver-

Digitized by Google

oorzaken, gelijk eenen zuidewind in het zuidelijk, wanneer niet de wenteling der aarde om hare as tot noodzakelijk gevolg had, dat deze beweging gewijzigd werd. Want aan de polen draait onze aarde, en dus ook de haar omgevende dampkring, met minder snelheid van het westen naar het oosten dan aan den evenaar, en de koudere luchtstroom komt met die mindere snelheid nader tot den evenaar, en moet derhalve eene schijnbare oostelijke beweging aannemen; terwijl in de nabijheid zelve van den evenaar de noordelijke en zuidelijke rigting van twee tegen elkander aanvloeijende luchtstroomen deze oostelijke rigting aldaar geheel de overhand doet verkrijgen. Intusschen ziet men hier reeds, hoe beweging het middel is om het evenwigt te herstellen. Maar onze dampkring is niet alleen lucht; hij bevat ook, gelijk uit den naam reeds blijkt, waterdamp. Onophoudelijk dampt onzigtbaar het water uit. De oceaan geeft alzoo aan de lucht eene geduurige schatting. Op de hoogste toppen der bergen en aan de polen ploft die waterdamp neder in fijne sneeuw. Deze sneeuw, gedeeltelijk gesmolten en opeengepakt, vormt op de bergruggen groote ijsmeren, van waar de gletschers als gestolde stroomen in de bergvalleijen uitgaan. Waar plaatselijke omstandigheden de vorming dier ijsstroomen begunstigen, dalen zij, gelijk op sommige plaatsen van *Zwitserland*, ver beneden die hoogte, op welke de sneeuw anders des zomers smelt, zoodat korenvelden en bloemen den rand dier gletschers omgeven. Deze gletschers schijnen een beeld van betrekkelijke rust te geven; maar het is slechts schijn. Niet zonder bedoeling hebben wij ze stroomen genoemd. Het is niet slechts een beeld van hunnen vorm, maar van hun wezen. Terwijl zij aan het onderste einde afsmelten, blijven ze nogtans, door nieuwen aanvoer van boven, tot op dezelfde plaats uitgestrekt; en naauwkeurige waarnemingen hebben ontegenzeggelijk getoond, dat ze zich steeds verplaatsen, aan de oppervlakte afsmeltende, en als eene taaije, halfvloeibare stof langs de hellingen voortglijdende. Aan de smalle uiteinden dezer ijsrivieren stroomt uit ondermijnde gewelven een ijskoud water af; het vereenigt zich met dat

Digitized by Google

van andere bronnen; het baant zich eenen weg over de rotsen; het graaft zich zijn kronkelend bed over de harde steenen uit, en wordt, in vlakker streken en bij breeder bedding, tot eenen stroom, die vruchtbaarheid en leven over de landen verspreidt, en ten laatste weder aan den oceaan teruggeeft, wat de dampkring daaraan heeft onttrokken.

Er zijn schrijvers geweest, en zelfs onder onze tijdgenooten zijn er, die van onzen aardbol als van een bewerktuigd wezen spreken, en daaraan leven toeschrijven. De strenge wetenschap kan zulks niet goedkeuren; zij verlangt geene beelden, maar begrippen. Wanneer wij nogtans deze voorstelling alleen als een beeld beschouwen, en het gewigtig onderscheid niet uit het oog verliezen, dan mogen wij in deze wisseling van wasem en ijs en water, in dat uitdampen der zee en in die vorming van stroomen, de overeenkomst met den bloedsomloop der dierlijke wezens niet voorbijzien; en in dien zin is het geoorloofd, de stroomen als de aderen te beschouwen, welker polsslagen het leven uitstorten over de planeet, die wij bewonen.

De oppervlakte onzer aarde is aan gedurige verandering onderhevig. De geschiedenis leert het ons. Op vele plaatsen, waar eertijds land was, is thans zee, en op andere plaatsen wederom zijn thans akkers, waar vroeger de visscher zijne netten wierp. Met onovertroffene waarheid schildert ons de Vader der Geschiedenis, hoe het vruchtbare *Neder-Egypte* door aanslibbing van den *Nijl*, als een geschenk der rivier, gevormd is. Zoo is het water ontegenzeggelijk een middel tot vorming en vervorming der aarde. Maar evenzeer is zulks het vuur, en in nog veel grootere mate. In historische tijden heeft men voorbeelden van plotselinge opheffingen van den grond, en elders wordt eene langzame, gestadige rijzing door naauwkeurige waarnemingen gestaafd. De reden dier verschijnsels ligt, gelijk ons de wetenschap leert, in den vloeibaren en gesmolten toestand, waarin vroeger onze geheele planeet verkeerde, en waarin zij, de buitenste verkoelde en gestolde schors uitgezonderd, nog voor het grootste gedeelte verkeert. De

Digitized by Google

beperkte ruimte laat niet toe, dit onderwerp thans dieper in te dringen. Ik zou anders een wijd veld met u moeten bewandelen, wanneer ik van de omwentelingen onzer aarde, die vóór alle menschelijke geheugenis, ja vóór het ontstaan van ons geslacht plaats hadden, gewagen wilde; hoe niet enkele bergen, maar geheele bergketenen door onderaardsch geweld opgetild werden; hoe vroegere planten en dieren hun graf in de berglagen vonden; hoe eene geheele plantenwereld onder onze voeten ligt, van de tegenwoordige geheel verschillende, en waarvan de uitgestrekte steenkolenbeddingen, die thans, in onze eeuw vooral, aan duizenderlei takken van menschelijk bedrijf, en aan het snel vervoer door de kracht van den stoom zulk een onberekenbaar nut aanbrengen, gedeeltelijk de veranderde overblijfsels zijn. Hier was alzoo weder verandering het middel tot instandhouding, en vernieling de voorbereiding en overgang tot eenen nieuwen toestand.

De oorzaken, die op de vorming van den bewoonbaren aardbodem werken, worden door den mensch gewoonlijk dan slechts opgemerkt, wanneer zij vernielen of verwoesten. Zoo is het met het water, meer echter nog met het vuur. Wie heeft niet van de verwoestingen, die vuurbergen of vulkanen kunnen aanrigten, uit afbeeldingen, uit berigten van reizigers, uit getuigenissen der geschiedenis vernomen? Het meest algemeen bekend zijn de op klassieken grond liggende vuurbergen, de *Etna* en *Vesuvius*. Ten tijde toen in *Zuid-Italië* zich voor het eerst Grieksche volkplantingen vestigden, bood de *Vesuvius* geene andere kenmerken van zijn vulkanisch karakter aan, dan die de natuurkenner uit de overeenkomst van het zamenstel diens bergs met andere vuurspuwende bergen kon afleiden. STRABO zag die kenmerken niet voorbij; maar PLINIUS telde den *Vesuvius* niet op in zijne lijst van in werking zijnde vulkanen. De oude kegel was zeer regelmatig, eindigende, niet zoo als thans met twee pieken, maar met eenen vlakken top, waar een vroegere krater eene bijkans geheel opgevulde diepte had overgelaten. Aan de buitenzijde was de berg met vruchtbare, bebouwde velden bekleed, en aan zijnen

Digitized by Google

voet lagen de volkrijke steden *Herculanum* en *Pompeji*. Toen de *Vesuvius* nog rustte, rigtte, in het driëënzestigste jaar onzer tijdrekening, eene sterke aardbeving in de omstreken van den berg groote vernielingen aan. *Pompeji* zonk bijkans in den grond; *Herculanum* werd verwoest. Doch men vreesde den nabijliggenden berg nog niet; en toen, zestien jaren later, de eerste historische uitbarsting van den *Vesuvius* plaats had, die de stad onder asch bedolf, was men, zoo als de opgravingen eeuwen later toonden, nog met den nieuwen bouw bezig; ook *Herculanum* herrees, prachtiger dan te voren, uit het puin. Nieuwe aardschuddingen gingen de geschiedkundig merkwaardige uitbarsting van den 24 Augustus des jaars negenenzeventig eenige weinige dagen vooraf. Bij zoodanig eene uitbarsting doet zich dan in den aanvang een ongewoon geraas of krakend geluid hooren. Hierop stijgen rook- en dampkolommen van verschillende vormen in het zwerk omhoog. Te gelijker tijd worden steenen, brokken lava en puimsteen, dikwerf tot eene ongemeene hoogte, uitgeworpen. Daarop wordt een breede stroom van lava uitgestort, óf uit den krater zelven, óf uit zijdelingsche, eensklaps geopende spleten aan zijne helling; langzaam rolt die stroom voort, 's nachts een gloeijend licht, overdag een' witten damp verspreidende, en op zijnen weg alles verwoestende en vernielende. Groote vlammen rijzen tevens uit die vuurkolken omhoog. Later volgt een aschregen, die somtijds geheele dagen voortduurt, en nog verwoestender is dan de lavastroom. Somtijds is door denzelven het zonlicht verduisterd, zoodat men bij dag met lantarens over de straat moet gaan, gelijk zoo vaak in *Quito* bij uitbarstingen van den *Pichincha* gebeurt, en ook bij de uitbarsting van den *Vesuvius* van 1794 in *Caserta* plaats had, waarbij eene duisternis als die van den nacht zich tot in het Apennijnsche gebergte uitstrekte. De heete waterdampen verkoelen zich boven den top des bergs. Als een scherm of dak breiden zij zich boven de aschzuil uit. Het in den dampkring verbroken evenwigt der electrische vloeistof veroorzaakt krachtige ontladingen; groote bliksemstralen doorklieven de boven den top uitgebreide

Digitized by Google

wolklaag, en sterke regenstroomen, aan wolkbreuken gelijk, kondigen het eindigen der uitbarsting aan.

Hoe is het mogelijk, vraagt menig uwer welligt, dat de mensch zoo zorgeloos zijn kan, dat hij in de nabijheid dier vuurhaarden zijne woningen durft opslaan? De bewoners der vulkanische streken verwonderen zich misschien evenzeer, hoe het mogelijk is, dat volken, tegen de bedreigingen en waarschuwingen der natuur aan, hunne woningen derven bouwen naast de oevers van rivieren, die meermalen in eene eeuw uit hare beddingen treden, dammen en dijken vernielen, en gehuchten en dorpen overstroomen, zoodat het leven der bewoners dikwerf slechts met verlating en verlies van huis en have, en somtijds zelfs aldus niet te redden is. Té midden van die vulkanische verwoestingen ziet men ook nuttige voortbrengselen. De verharde lava zelve kan tot plaveisel der straten en tot bouwsteen gebezigd worden. De voornaamste groeve voor de bestrating van *Napels* is eene groote laag van lava, die zich in 1631 uit den berg in zee stortte. Aan den krater verzamelt men zwavel en zout. Doch meer nog verdient de vruchtbaarheid van de vulkanische asch vermeld te worden. De voet van den *Etna* is met korenvelden en wijnstokken begroeid, en aan de helling van den *Vesuvius* wast de hooggeprezene wijnsoort *Lachryma Christi*. Wanneer de kalksteen van de Apennijnsche gebergten in de omstreken van *Napels* naakt gebleven was, en door de overblijfsels van vulkanische uitbarstingen geen bekleedsel ontvangen had, zou de streek, dor en onvruchtbaar, veelligt niet het twintigste gedeelte hebben kunnen voeden der talrijke bevolking, die thans aldaar leeft.

Ik moet nog van de levende natuur gewagen, van planten en dieren, die op den aardbol ontstaan en vergaan. Dat hier beweging en verandering heerscht, en hier, gelijk in de geheele schepping, beweging en verandering de middelen tot instandhouding zijn, behoeft bijkans geen betoog. Het leven zelf toch is, in zijn eigenaardig en wondervol wezen, beweging en verandering; en waar deze ontbreken,

Digitized by Google

sluimert het leven, of is het geheel uitgebluscht. Maar behoeft hier onze stelling niet eigenlijk betoogd te worden, het kan toch nuttig zijn haar eenigzins nader te ontwikkelen en in enkele bijzonderheden meer aanschouwelijk voor te stellen. Er is eene algemeene stofwisseling bij elk levend wezen. Hetgeen tot vorming van plant of dier dient, wordt door het leven zelf verteerd en moet door nieuwe stof worden vervangen, en de behoefte aan voedsel tot instandhouding des levens is aan alle bewerktuigde wezens gemeen. Uit lucht en grond trekken de planten de stoffen, waaruit zij zich vormen, ontwikkelen en groeijen, en bereiden daardoor tevens een voedsel voor de dieren. Men staat verbaasd, wanneer men al de gevolgen nagaat, die aan deze eerste en, zoo als men zich gewoonlijk uitdrukt, lagere behoefte des levens verbonden zijn. Wanneer uit eenvoudigheid van middelen meer dan uit iets anders de voortreffelijkheid van eene inrigting blijkt, dan is hier dit kenmerk, evenzeer als in de wetten, die de bewegingen van ons planetenstelsel regelen, aanwezig. De spijs, die het dier behoeft, hetwelk zich met andere dieren voedt, moet het door geweld of list verkrijgen; en hoe vele bewonderenswaardige kunstdriften zijn daarvan het gevolg, bij de geringe insekten zoo wel als bij de visschen, bij de vogelen, bij en andere meer zamengestelde dieren! En het vreedzame kruidëtende gedierte, door zijne bewerktuiging voor die spijze ingerigt en bestemd, heeft weder andere vaardigheden of kunstdriften, waardoor het zich aan de vervolging van het roofgedierte onttrekt. Het bestaan van planten en kruiden is tot het bestaan der dieren noodwendig, en omgekeerd wordt het bestaan der planten, de instandhouding van het geheel, en de beperking van elke plantengroep en soort, dikwerf alleen door bepaalde diersoorten geregeld. En meent niet, dat deze inrigting alleen tot het redeloos schepselenheer beperkt is; neen, de menschelijke maatschappij wordt, om mij van de woorden van een' onzer beroemdste schrijvers te bedienen, »door die zelfde eenvoudige kracht in beweging »gesteld en dagelijks in beweging gehouden; zoodat zij, »eenmaal opgewonden, geregeld voortloopt, en niet slechts

Digitized by Google

»de stoffelijke en werktuigelijke einden bereikt, waartoe zij »is ingerigt, maar ook hare verhevener bedoelingen, de »beschaving, de veredeling, de voortgaande volmaking van »al derzelver leden, die voor beschaving, volmaking en »veredeling vatbaar zijn. En deze eene eenvoudige kracht, »deze magtige drijfveer, is niet ontleend uit ons verhevener »bestaan, waarop wij ons boven alles plegen te verhoovaar»digen, maar uit onze zinnelijkheid, ja uit het grofste deel »onzer zinnelijkheid, althans naar onze wijze van voorstel»len." Het is zoo; de inspanningen van den geleerde, de overdenkingen van den wijsgeer, de scheppingen des kunstenaars schijnen met den arbeid des daglooners, die hem door het brood betaalt, 't geen in zijne ligchamelijke behoeften voorziet, niets gemeen te hebben: en ik zou den aangehaalden Redenaar niet gaarne nazeggen, dat er geene bezigheid zoo edel is, die niet tevens tot middel verstrekt, om hem, die haar beoefent, te voeden; geene, die niet kwijnen en vervallen zou, indien zij ophield een middel van bestaan te wezen. Maar die bedenking beneemt niets aan de waarheid der algemeene stelling. De menschelijke maatschappij is een zeer zamengesteld gebouw, maar de grondslagen er van zijn hoogst eenvoudig. Men kan die aan de hand der geschiedenis, bij het ontstaan der maatschappijen, bij hare eerste kindschheid opmerken, of ook in den meest ingewikkelden toestand van het volksbestaan bij de meest beschaafde volken door ontleding van het oordeel opdelven; en wij zeggen het VAN DER PALM gaarne na: »de »landbouw is de moeder der kunsten geweest: om harent»wil zijn de metalen allereerst uit den schoot der aarde op»gedolven; zij heeft den mensch geleerd het sterker gedierte »te temmen en in dienstbaarheid aan zich te onderwerpen; »ten haren gevalle heeft het menschelijk vernuft zich gesle»pen, om werktuigen te vinden, ten einde den landman »krachtverspilling en zweetdroppelen te besparen. De uit»vindingen van gemak en weelde volgden welhaast op die »der noodzakelijkheid en nooddruft. — — — — De »kracht der magneetnaald zou nog een geheim wezen,

Digitized by Google

»en de loop des hemels onopgelost; wij zouden nog even »onzeker zijn, of aan de andere zijde der zee ook men»schen wonen, als wij onzeker zijn aangaande de inwoners »der maan; ja wij zouden vreemdelingen zijn in de kennis »van ons eigen hart en verstand, indien de stem der be»hoefte onze sluimerende vermogens niet had opgewekt. »Neem dezen prikkel der behoefte weg, en er bestaat geene »arbeidzaamheid meer; en wie ons den arbeid ontneemt, »ontneemt ons het leven des levens."

Gelijk elke plant en elk bijzonder dier door gedurige verandering blijft bestaan, zoo is ook elke soort van planten en dieren slechts bestendig door de opeenvolging van elkander afwisselende voorwerpen. Het eene geslacht groeit op, terwijl het andere afsterft; en bij vele soorten heeft deze opeenvolging telkens binnen dien engen tijdkring, welken wij een jaar noemen, plaats. Zoo vervullen op het tooneel der aarde gestadig nieuwe schouwspelers de oude en bekende rollen. En de mensch maakt hier geene uitzondering. Gelijk de bladeren in het woud, zoo zijn de geslachten der menschen. De najaarswind doet de bladeren ter aarde vallen, en andere bladeren ontbotten weder, als de lente ontwaakt; eveneens is het met de geslachten der menschen: het eene geslacht komt, het andere gaat. De lagchende beelden van jeugdige schoonheid en kracht, zij zijn slechts mogelijk door eene vergankelijkheid van individuën, van welke het steeds vernieuwde gelaat des aardrijks afhankelijk is. Kon de Natuur, of liever, kon haar eeuwige Oorsprong en Wetgever geene andere middelen ter instandhouding der levende schepping gekozen hebben? Dat Hij geene andere gekozen heeft, is ons een bewijs, dat andere middelen met de inrigting en met de geheele huishouding, gelijk wij het noemen, onzer planeet onbestaanbaar waren. Even als wij bij den ondergang der zon in het westen hare wederkomst in het oosten op den volgenden morgen verwachten, zoo treuren wij ook niet bij het afvallend blad; want de levenwekkende adem van eene volgende lente zal het frissche groen uit de knoppen doen ontbotten, waarin

Digitized by Google

het thans nog verborgen ligt. En dat dit lot ook den mensch treft, dat ook hij sterfelijk is, gelijk al wat leeft op aarde, komt ons minder hard voor, wanneer wij hem beschouwen als een deel van de algemeene menschelijke maatschappij, waarmede hij verbonden is. Zou intusschen de toestand der beschaving en algemeene verlichting niet meer bevorderd worden, zou de wetenschap niet veel verder zijn uitgebreid, wanneer het anders was? »De geleerde," zegt KANT, »die zoo ver vooruitgegaan is, dat hij het veld der »wetenschap zelve verruimen kan, wordt door den dood »van zijnen post afgeroepen, en zijne plaats wordt door »den scholier van het A B C ingenomen, die, nadat hij »kort vóór zijn levenseinde even zoo ver gekomen is, zijne »plaats wederom aan eenen anderen overlaat. Welke schat»ten van kennis, welke uitvindingen van nieuwe methoden »zouden niet thans reeds aanwezig zijn, als één ARCHI»MEDES, een NEWTON, een LAVOISIER met hunne vlijt »en talent, zonder vermindering van levenskracht, door de »natuur met een eeuwen lang voortdurend leven begunstigd »waren geworden!" Het komt mij voor, M. H. H., dat de uitmuntende denker hier in de zoo even aangehaalde beschouwing der oude Akademische Wijsgeeren, dat de mensch een deel der algemeene menschelijke maatschappij uitmaakt, de oplossing van zijn bezwaar zou gevonden hebben. Moge al de voortgang des geheelen geslachts in wetenschap slechts stuksgewijze plaats hebben, niets gaat geheel, zonder eenig spoor achter te laten, voorbij, en de slotsommen van het onderzoek van een lang leven der vroegere wijzen kunnen dikwerf thans reeds onder de eerste beginselen aan den scholier worden geleerd. De oude *Grieken* hadden onder hunne volksspelen er een, waarbij eene fakkel door den eenen wedlooper brandende aan den volgenden moest worden overgebragt. Dat is het beeld van de overlevering der beschaving, der vorderingen in kennis en wetenschap onder de opvolgende geslachten des menschdoms! Men bedenke ook, dat zelfs de uitmuntendste mannen altijd, gelijk het de beperktheid der menschelijke natuur medebrengt, eeni-

Digitized by Google

germate eenzijdig zijn, en dat de volkomenheid en gelijkmatige ontwikkeling der menschelijke kundigheden derhalve door afwisseling beter bevorderd wordt, dan door den eenzelvigen gang van een' beperkten geest. Het frissche leven der wetenschap zou in schroomvallige bedachtzaamheid, in doode vormen verstijven, wanneer het niet door stofwisseling hersteld en onder andere gedaanten vernieuwd werd. Moge al deze beschouwing voor ons gevoel pijnlijk zijn, en zouden wij gaarne eene aardsche onsterfelijkheid aan de edelen van ons geslacht toewenschen; wij moeten er toch in berusten, als wij bedenken, dat zij het onvergankelijke en eeuwige in gebrekkige en sterfelijke vormen vertoonen, en dat zij zelve aan het einde van hunne loopbaan toch wel niet naar eene tweede aardsche loopbaan zouden wenschen. De aarde met hare akkers, weiden en bosschen, niet dan voedsel en legerplaats aanbiedende, zij alleen is slechts voor dieren bevredigend. Eene aarde, waarop de mensch zijn leven vrolijk genieten kan, moet ook eenen hemel boven zich hebben, zoodat zij zelve door dien hemel verhelderd worde en veredeld, en bij hare aardsche gaven ook hemelsche verwachtingen en genietingen aanbiede, en de hooge gevoelens opwekke van het eeuwig ware, schoone en goede, waarnaar 's menschen geest hongert en dorst.

Nog zou ons overblijven, om ook in de geschiedenis der menschheid den voortgang na te gaan, die op eene opeenvolging van veranderingen berust. Menschelijke instellingen en wetten der maatschappijen kunnen uit haren aard niet onveranderlijk zijn: want zullen zij waarlijk goede instellingen en wetten zijn, dan moeten zij in onvereenstemming wezen met den toestand der verlichting en beschaving, waarop het volk zich bevindt. Zij moeten als 't ware dien toestand afspiegelen. Elke wetgever, die eenen onveranderlijken duur voor zijne instellingen mogelijk of zelfs wenschelijk keurde, zou daarom het onredelijke begeeren, al kon hem ook, gelijk aan LYCURGUS, een Delphisch

Digitized by Google

Orakel verzekeren, dat de burgerstaat roemrijk en gelukkig wezen zou, zoo lang er zijne wetten werden opgevolgd. Maar welke wetten er ook zijn mogen, nooit kan een Staat blijven bestaan, wanneer de burgers niet, even als die van *Sparta*, geleerd hebben aan de wetten te gehoorzamen. Waar eene opgeruide menigte, waar de heffe des volks de Grondwet van den Staat ongestraft als spinrag verscheuren kan, daar is de zedelijke toestand waarschijnlijk al te krank, om niet aan het duurzaam bestaan en den waren welstand van dien Staat te wanhopen.

Doch wij willen op dezen bodem niet treden, noch den buitendien reeds zoo snellen loop der hedendaagsche gebeurtenissen met onze gissingen vooruitloopen. Mogt slechts het gezegde ons met vaster vertrouwen op de hoogere leiding der Voorzienigheid vervullen, die in de stoffelijke en zedelijke wereld zoo dikwerf verwoesting dienstbaar maakt aan instandhouding, en schijnbare vernietiging aan werkelijken vooruitgang! De gulden keten der vorming en opvoeding van het menschdom verbindt al de deelen der geschiedenis tot een zamenhangend geheel. De edele plant der menschelijke beschaving kon slechts onder stormen opwassen. Oproerstokers, geweldenaars en verwoesters zijn daartoe dienstbaar, even als stille burgers en edele wijzen; en de hemelsche Opvoeder van ons geslacht maakt hen allen aan Zijne hoogere bedoelingen ondergeschikt, zonder dat daarom de bewerkers van onregt ophouden strafbaar te zijn voor de regtbank van zedelijkheid en voor de onomkoopbare stem der nakomelingschap. Ziet rondom u in de heerlijke schepping! Ziet daar eene almagt, wijsheid en liefde, die de bestendigheid door verandering, de instandhouding door vergankelijkheid bewerkt, en schijnbaar kwaad opneemt als een middel tot zegen in haar aanbiddelijk wereldbestuur!

Maar zijn dan de woelingen der volken buiten het bestuur van Hem, die de Heer der geheele schepping is? Aan Zijn bestuur willen wij onze zaak, de zaak der menschheid, met vertrouwen overlaten, Zijne wegen eerbiedigen, ook daar waar wij ze niet verstaan, en door tegenspoeden

Digitized by Google

en rampen, even als door zegeningen en weldaden, ons laten opleiden tot eene betere maatschappij van ongestoorden vrede en van onvermengde vreugde, die toch eens, na alle verwarringen hier op aarde, in het eeuwig rijk van waarheid en licht ons verbeidt!

ELISABETH MARA,

DE EERSTE ZANGERES DER VORIGE EEUW.

Aan eenen behoeftigen muzijkonderwijzer te *Kassel* werd nog, als late huwelijksvrucht, eene dochter geboren, een ziekelijk kind, aan hetwelk men geen lang leven voorspelde. Dit kind nu was onze ELISABETH; haar geslachtsnaam was SCHMÄHLING. Het jaar 1749 — gelijk men weet GÖTHE's geboortejaar — was ook dat van ELISABETH. De hoogste trap van armoede en ellende heerschte in haar ouderlijk huis. De vader, die slechts weinig met het geven van lessen verdiende, voegde bij dit middel van kostwinning nog de kleine bijdrage, welke het herstellen van muzijkinstrumenten, en wel met name beschadigde violen, hem verschafte. Wanneer hij het huis verliet — zoo 't schijnt stierf de moeder reeds vroeg — werd het zwakke kind in een' rondom gesloten tafelstoel geplaatst en op deze wijs uren lang alleen gelaten. Gedurende den tijd van deze gedwongen eenzaamheid had eens het kleine meisje eene niet ver van haar gevangenisplaatsje liggende viool weten te bereiken en aan de snaren toonen ontlokt. De vader komt naar huis, verneemt het geluid, luistert, en hoort met verbazing eene zuiver aangegevene toonschaal. De verwijtingen, welke hij reeds op het punt was het kind te doen, veranderen in lofspraken. Nu kreeg zij de oude viool ten geschenke, en dit was de eerste zegen, die op het hoofd der moederlooze kleine nederdaalde, de eerste milde gift, welke de Muze der Toonkunst hare aanstaande priesteres deed toekomen. Van nu af aan zat het kind tevreden in zijn' stoel, want het had zijne viool. De vader, die anders meestal kwalijk geluimd en knorrende de kamer intrad,

Digitized by Google

sloop thans zachtkens in huis, bleef luisterend voor de kamerdeur staan, en gaf teekenen van goedkeuring, of uitte binnensmonds een zacht verwijt, al naar mate de verwachtingen, welke hij van de vorderingen zijns kinds had opgevat, zich voldaan of teleurgesteld vonden. Eerlang begon hij de kleine te onderwijzen; en welk eene vreugd voor den ouden man was het niet, toen hij met zijn dochtertje een duët kon spelen! Men verbeelde zich dit zieke kind, hoofd en lijf met doeken omwonden, ingepend in den hoogen kinderstoel, eene voor de kleine hand kolossale viool aan de wang houdende en het regter armpje zoo ver mogelijk uitgestrekt, om den strijkstok te kunnen voeren. De vader op den eenigen stoel gezeten, die in het vertrekje te vinden was, en dien hij digt aan de zitplaats van zijn kind geschoven had, nu met zijn instrument invallende, ferme, krachtige bastoonen aangevende, en dan glimlagchend den strijkstok weder latende zinken, om het solo van zijne dochter af te wachten, dat zacht en trillend begint, onvast voortgaat, en eindelijk, daar de kleine arm moede wordt, in een' piependen dissonant eindigt. Boos worden en knorren, tranen van het kind, liefkozingen van den ouden man, de viool wederom ter hand genomen en het stuk nog eens overgespeeld. Het kind beeft, als het bij de moeijelijke plaatsen komt; doch ditmaal helpt het er zich zegevierend doorheen. Misschien heeft haar het lagchende oog des vaders, die haar toewenkt, misschien ook wel de roodwangige appel, dien hij uit den zak gehaald en op de tafel gelegd heeft, moed gegeven en aangespoord. Hoe moeijelijk is het niet, in den tempel der Muzen binnen te dringen; hoe menige appel moet ons zijne aanlokkelijkheden bieden, hoe menige zure moet er ook doorgebeten worden, hoe menig oog ons met liefde toewenken, om ons hart weder nieuwen moed te doen vatten!

De duëtten op het eigene zolderkamertje veranderden weldra in kleine concerten bij buurman, den koster, en bij peetoom, den kleedermaker. Elisabeth werd met haren stoel, dien zij niet kon verlaten, omdat hare door Engelsche ziekte verzwakte leden de kracht ontbeerden om

Digitized by Google

zich naar willekeur te bewegen, naar de huizen gedragen, waar men haar hooren wilde. Een geheele kleine stoet zette zich hiertoe in beweging: de zorgvuldig toegetakelde en voorzigtig gedragene virtuoze; de groote vioolkast, want de vader stelde hoogen prijs op zijne viool, welke hem een destijds beroemde virtuoos, op zijne doorreis, ik weet niet bij welke gelegenheid, als blijk van vriendschap of dankbaarheid, geschonken had; de dienstmeid, die de andere viool, de vader, die zijne dochter droeg, en eindelijk ook nog de huishond, die nooit achtergelaten werd, wanneer het gezin zijne wooning verliet, en dien men een mandje in den bek gaf, waarin eene lederen beurs, met snaren en hars gevuld, benevens andere benoodigdheden der concertgevende familie, lagen. Zoo trok dan de trein tamelijk ver van huis, soms wel naar een bijgelegen dorp, en kwam er half verschroeid en zweetend aan, doch steeds bereid muzijk te maken, voor welk een auditorium het ook zijn mogt. Verlangde men gezang, zoo paarde de meid hare stem aan het duët der twee violen, en droeg de strophen eener aandoenlijke of ook grappige ballade voor. Maar vader SCHMÄHLING schiep geen behagen in de stem der meid, en verkoos onder de huizen, waar men hem toegang vergunde, diegene, waar men het meest acht gaf op het vioolspel van zijn dochtertje, en waar fijne kenners, niet ruwe liedjesminnaars, zich verzamelden. Het gelukte hem ook, een meer uitgelezen publiek te verkrijgen: de huizen der gegoede burgers openden zich allengs voor hem, en eindelijk viel hem het geluk te beurt, dat een rijk, naar de *Frankforter* mis reizend koopman aanbood, het *wonderkind* met zich te nemen, natuurlijk niet zonder den vader, die onafscheidelijk van zijne spruit was. Op deze wijs trokken dan vader en kind de groote wereld in! Aandoenlijk is het, te zien, hoe een uitstekend talent zijn' eersten intogt in de wereld houdt. Dus zien wij dan hier de sedert zoo hoog gevierde zangeres, de lieveling der achttiende eeuw, op een' hotsenden boerenwagen haren roem en haar geluk te gemoet rijden. Nog trekken hare kleine ledematen pijnlijk ineen; haar met schamele kleeding bedekt ligchaam lijdt koude; de hand, de

Digitized by Google

onwaardeerbare hand, die den strijkstok reeds zoo wèl weet te voeren, wordt door den vader vastgehouden, die ze nu eens met zijnen adem, dan onder zijn kleed aan zijn hart verwarmt.

Als negenjarig meisje kwam zij naar *Weenen*, waar zij concerten gaf, en in haar tiende jaar verscheen zij te *Londen*. De Koningin hield niet van kinderen, en vooral niet, hetgeen haar ook niet kwalijk genomen kon worden, van leelijke kinderen. De kleine ELISABETH nu was een leelijk kind: zij vertrok haar gezigt op onaangename wijs, wanneer zij speelde; en speelde zij voor een voornaam auditorium, dan vertrok zij het nog dubbel zoo erg, zoodat de Koningin van het kleine, bleeke, mismaakte schepseltje, dat een gedeelte van zijn gezigtje achter het ligchaam der viool verborgen hield en met groote strakstaande oogen daarover heen staarde, terwijl de lange dunne vingeren als de pooten van eene spin over de snaren zweefden, heftig schrikte en niet van zich kon verkrijgen het aan te zien. In de huizen der hovelingen, waar men, als gewoonlijk, het hof naäapte, werd zij nu ook niet meer geroepen.

Onze kleine zangeres kwam bij een' der vetste en leelijkste *castraten* in de leer. Signor PARADISI had, behalve zijnen schoonen naam, niets aan zich, dat aanlokkend of bekoorlijk was. Het was eene plompe tongestalte, met eene vette, glanzige en als met olie overgoten tronie; hierbij was hij met duizend kwade aanwensels behebt; hij bevlijtigde zich, allerlei walgelijke blijken van genegenheid te geven, en maakte zijne vrouwelijke scholieren tot de voorwerpen eener wonderlijke tragisch-komische hartstogtelijkheid. Aanhoudend streek hij zijne dikke handen over de wangen der meisjes, en wanneer zij hetgeen hij haar opgaf wèl hadden uitgevoerd, gaf hij haar tot belooning een stukje borstplaat, waaraan hij zelf gelurkt had, en dat hij van tusschen zijne sponsachtige lippen nam, om het tusschen de hare te schuiven; zeker eene allerbevalligste liefkozing en een regt aanmoedigende schoolprijs! ELISABETH werd weêrspannig; zij verlangde de onberispelijke, aan alle regelen der kunst voldoende solfeggiën van den meester, maar niet zijne bonbons. Zij beklaagde zich over de kletsende soufletten, die zij ontving, over het onder de kin vatten en over het knipoogen van den ouden zanger, en zette die klagten zoo lang en zoo

Digitized by Google

hevig voort, dat zij eindelijk haren vader bewoog, haar van den zanger PARADISI te verlossen.

Tegen de Paaschmis van het jaar 1766 kwamen zij te *Leipsig*. *Leipsig*, dat reeds lang begonnen was een klein *Parijs* te worden, dat de naburige Vorsten tot jaarlijksche misreizen binnen zijne wallen lokte, *Leipsig*, waar door aanminnige, niets minder dan preutsche dames op bevallige wijs gezelligheid geoefend werd, bezat, wat de eerdienst van de Muze der Muzijk betrof, aan den Kapelmeester HILLER een' in de kunst hoogst ervarenen, veel invloeds bezittenden directeur. Deze voor zijn kunstvak onvermoeid werkzame man had, met groote inspanning en met geene geringe opofferingen, wekelijksche zamenkomsten der beste muzijkliefhebbers uit stad en omtrek tot stand gebragt; het waren de zoogenaamde Winterconcerten, en aan het hoofd dezer vereenigingen stond HILLER als bestuurder. Deze man nu werd ELISABETH's vriend en raadgever; hij was een gansch andere dan de oude Signor PARADISI; hij nam haar in zijn huis op, om, gelijk hij zeide, hare keel onder zijne dagelijksche zorg te hebben. Indedaad zorgde hij voor die keel als een hovenier voor zijne kostbaarste lievelingsplant; hij gaf haar zonneschijn om te gedijen. Hij verwijderde ELISABETH van haren vader, die als een kleingeestige en eigenzinnige huistiran haar kwelde en steeds niets anders dan het stoffelijke belang van het oogenblik bedoelde. De oude man werd door een jaargeld tevredengesteld, dat de dochter hem bij contract uit hare inkomsten verzekerde. Dit jaarlijksch inkomen won zij, doordien vader HILLER haar als eerste zangeres bij zijne wekelijksche winterconcerten aanstelde. Groot was deze eerste vaste jaarwedde niet; maar zij was toereikend voor de nederige behoeften van vader en dochter.

ELISABETH was de vlijtigste, de leerzaamste aller scholieren, maar slechts in zoo verre de muzijk betrof. Kwam men met andere dingen voor den dag, van welke men haar begrip wilde doen krijgen, dan verzette zij zich hardnekkig tegen alle pogingen daartoe; zoo wilde zij geen Fransch leeren, ook geen Italiaansch, ook niet dansen, aardrijks- of geschiedkunde. »Laat mij met rust," riep zij dan; »van dat alles wil ik niets weten! Slechts zangeres wil ik zijn; hoort gij, slechts zangeres!" Men moest hierin genoegen

Digitized by Google

nemen, en vader HILLER was nog blijde, dat zij eindelijk zooveel Italiaansch leerde, als de tekst der oratoriën en de woorden der aria's in de opera's vereischten. Desniettemin zong zij een Italiaansch, dat niemand verstaan kon, maar in deze gevallen komt het verstaan er ook niet op aan. Alleen bij de missen der oude meesters, waarbij de woorden uit de Heilige Schrift genomen en in hunne eenvoudigdigheid zoo verheven zijn, zette HILLER door, dat zij het Latijn zóó zou uitspreken, dat men het verstaan kon. Bij HILLER aan huis, in het tijdsverloop van 1766 tot 1771, leerde zij een aanmerkelijk gedeelte der groote muzijkwerken van de oudere Italiaansche school kennen, ook oudere en nieuwere Duitsche; van de eerste PALAESTRINA, van de andere JOMELLI, PERGOLESI, SACHINI, DURANTE, HASSE, GRAUN, BENDA. HASSE's genie maakte den levendigsten indruk op haar jeugdig verstands- en gevoelsvermogen.

Terwijl HILLER er op aandrong en de zangeres reeds zelve besloten had, hare geheele vlijt aan de concertmuzijk te wijden, ontbrak het haar niet aan gelegenheden en aansporingen om het tooneel te betreden. Niet altijd kon ELISABETH, in spijt van hare bewustheid van niet schoon te zijn, zich aan dien aandrang onttrekken; dus, bij voorbeeld, was het haar onmogelijk, op eene uitnoodiging van den Directeur van het Keurvorstelijk hoftheater te *Dresden* een weigerend antwoord te geven. De Keurvorstin-weduwe MARIE ANTONIE had van haar gehoord en wenschte haar persoonlijk te leeren kennen. Eene groote opera van HASSE werd ingestudeerd en de titelrol daarin aan de beschroomde ELISABETH opgedragen. Voor de eerste maal zou zij dus nu, met goud en paarlen getooid, in vorstelijk purper gekleed, als eene Koningin van tusschen de schermen te voorschijn treden. Vader HILLER was onbeschrijfelijk bezorgd voor zijn pleegkind. »Hoe zal het gaan? — Hoe zal het gaan?" riep hij gedurig. »Gij kunt geene Koningin vertoonen, kind; gij kunt het niet!" — ELISABETH weêrsprak niet; zij liet gebeuren, wat zij niet beletten kon. Toen zij te *Dresden* aankwam en daar de bekentenis aflegde, dat zij nog nimmer een schouwtooneel betreden had, ging men, volgens de toen heerschende manier, ruw en gebiedend met haar om; men deed haar proeven afleggen; zij moest gaan, zich nederzetten, opstaan, de handen bewegen, het hoofd

Digitized by Google

in den nek werpen — alles zoo als men meende dat eene Koningin het deed. ELISABETH onderwierp zich geduldig aan alles.

»Op den avond zelven," dus verhaalt ELISABETH, »gaf ik mijn apenbakhuisje lijdzaam prijs, en liet er blanketsel op smeren, rood en wit, vingerdik. De overige actrices blanketten zelven zich; ik dacht er niet aan, om ook voor mij op dat regt aanspraak te maken; ik was blijde, dat andere handen zoo vriendelijk waren, deze moeite voor mij te willen nemen. Toen mijne wangen nu vuurrood beschilderd waren, vroeg mij de pruikenmeester, of ik ook eene *mouche* op het gezigt geplakt wilde hebben. Mijnentwege, riep ik, plak er een waar gij wilt, zelfs op de punt van mijn' neus, wanneer dit zijn moet. Allen, die in de kamer waren, lachten, en de Directeur, die door de half geopende deur naar binnen keek, lachte mede en riep: »Is de *Leipsigerin* nog niet klaar? Zij moet in de kleine voorzaal komen; Mevrouw de Keurvorstin wil haar zien, eer zij op het tooneel komt." Bij deze woorden vloog alles uit elkander. De pruikenmaker wierp mij nog in haast eene groote kanonkrul aan het linker oor, die met haar meel en stijfsel mij hard tegen de wang sloeg, ten naastenbij als een soufflet, en ik nam mijn' purpermantel en ook mijn' sleep onder den arm en volgde den Heer Directeur door vele donkere gangen in een klein met rood fluweel behangen kabinet. Daar stond Mevrouw de Keurvorstin aan de deur harer loge, en over haren schouder keken een paar piepjonge hofdames en bedwongen met moeite haar lagchen, toen zij mij in mijne pracht daar staan zagen, als eene pop onder een' kersmisboom. Mijne armen, die ik niet vertoonen wilde, omdat zij rood en paars geworden waren, hield ik met den schepter achter op mijn' rug. »Wat hebt ge dan daar toch?" vroeg de vorstelijke dame; »wat verbergt ge zoo achter uw' rug?" — »Uwe keurvorstelijke genade vergeve het mij," antwoordde ik; »het is de schepter." Nu bragt ik dien voor den dag, en onbehendig, gelijk ik zulks deed, kwam ik daarmede met den neus van den naast mij staanden Directeur in aanraking, die verschrikt op zijde sprong. »Daar behoort de schepter niet," zei de Keurvorstin op een' gansch bijzonderen toon; »gij moet dien voor u heen dragen, of, wat nog beter is, gij laat dien geheel ongebruikt, want het is niet noodig, dat eene Koningin altijd met den schepter

Digitized by Google

in de hand verschijnt." Met een' onderworpen glimlach hoorde ik deze teregtwijzing aan en verwijderde mij snel, toen ik verlof ontving om te gaan. Hoe ik eindelijk op het tooneel geraakte? — ik weet het zelf niet. Ik geloof, dat men mij, met alle beleefdheid, er naar toe gestooten heeft; en toen ik eenmaal voor de voetlichten stond, streken de instrumenten er oogenblikkelijk op los, en ik moest met een recitatief invallen, zoodat ik geen' tijd had om aan iets anders te denken dan aan de muzijk. Zoodra ik zong, was ik geborgen. Nu wist ik, wat ik te doen had, en de booze geest der beschroomdheid verliet mij op het oogenblik. Ik dacht niet meer aan den schepter, dien ik op de tafel gelegd had, aan mijne pruik, op welker top de gouden kroon prijkte, niet meer aan mijn' geweldig grooten hoepelrok en mijn' sleep van rood fluweel. Ik zong als had ik niets anders te doen dan te zingen. Het ging goed; ten minste de menschen aan de andere zijde der voetlichten klapten met drift in de handen. Ik blijf er echter bij, ik geloof, Koningin SEMIRAMIS heeft er in haar leven geheel anders uitgezien, gesproken en gebaren gemaakt dan ik, haar ellendig konterfeitsel. In de tooneelen, waarin ik van mijn' gestorven gemaal, Koning NINUS zaliger, te spreken had, moest ik een droevig gezigt zetten en op eene daarbij passende wijs gesticuleren; maar op dat oogenblik voelde ik, hoe de verwenschte kroon, die boven op mijne pruik zat, begon te waggelen, en zag, hoe de pruikenmeester, uit vrees dat dit kleinood mij ontvallen mogt, achter de schermen als een ekster heen en weder sprong en mij allerlei teekens gaf. Het scheelde weinig, of ik had het uitgeschaterd; met geweld hield ik echter mijn' lachlust tegen, bewoog mijn hoofd zoo weinig mogelijk — het geheele ongeluk toch was door het mij aanbevolene in den nek werpen van het hoofd ontstaan, en zoo ging ik dan, zonder dat mij eenige tegenspoed overkomen was, met mijne zes priesters in den tempel, nadat ik nog mijne moeijelijke aria in F—dur tot algemeen genoegen gezongen had."

FREDERIK *de Groote* had lang opgehouden fluit te blazen; hij had een strijdperk, waarin hij niet, gelijk op zijne andere slagvelden, bijna altijd overwinnaar bleef, verlaten, en muzijk en muzikanten boezemden hem nog slechts weinig belang in. Intusschen men sprak hem van onze jonge Duitsche zangeres, en hij beval, dat men haar aan hem zou

Digitized by Google

voorstellen. Het geschiedde. In die beroemde kleine, met de standbeelden van Apollo en de Muzen versierde concertzaal van het paleis te *Sanssouci*, waar eens de zoo bewonderde fluitconcerten hadden plaats gehad; aan hetzelfde klavier, waaraan de schoone Abdis van *Quedlinburg*, de door haren koninklijken broeder zoo erg getiranniseerde Prinses AMALIE, de kunstrijke sonaten van BENDA had voorgedragen; nabij diezelfde muzijklessenaar, waaraan de Erfprins van *Strelitz* gedurig weder dezelfde misslagen tegen maat en melodie maakte, en zich daardoor de straffende blikken des Konings en het heimelijk gelach der hofdames op den hals haalde, — stond nu de jonge ELISABETH SCHMÄHLING, gereed om het een of ander zangstuk, dat de Koning verkiezen mogt, voor te dragen. Zij stond bedaard en vrij van verlegenheid; de Koning lag in zijnen leuningstoel, ineengekromd en kwalijk geluimd, zijne doordringende blikken op het nieuwe verschijnsel gerigt. Op zijnen wenk werd zij nader bij hem geleid, en hij vroeg met holle stem: »Gij wilt mij dan iets voorzingen?" — »Wanneer uwe Majesteit het beveelt." — »Nu dan, zing!" — Er werd iets uitgezocht; en toen het stuk ten genoegen des Konings afgezongen was, zocht hij zelf uit eenen stapel muzijkwerken een blad op, dat eene moeijelijke, door GRAUN gecomponeerde bravour-aria bevatte, die, gelijk hij wel wist, voor de zangeres geheel nieuw was. — »Kunt ge mij dat, zoo voor de vuist weg, zingen?" vroeg hij nu weder. ELISABETH wierp een' vlugtigen blik op de noten, en antwoordde toen, met vast zelfvertrouwen, ja. »Zoo zing dan!" klonk het andermaal. Ook deze opgaaf volbragt zij tot vol genoegen van haren koninklijken toehoorder. — »Ja, zingen kunt ge!" riep hij, en hiermede was ELISABETH's lot beslist. Men sloeg haar voor, in 's Konings dienst over te gaan. Zij nam zulks aan, en bekwam eene jaarwedde van drieduizend thalers, die haar voor al haar leven verzekerd werd. Haar eenige wensch, dien zij bij het sluiten dezer verbindtenis waagde te uiten, was, dat het haar vergund mogt worden, eene reis naar *Italië* te doen, om zich aldaar in de kunst te volmaken; zij ontving echter het drooge antwoord: »Zij moet hier blijven; ginds is er thans voor haar ook niets meer te leeren." Deze weigering van een', zoo het der kunstenaresse voorkwam, billijken wensch, legde het eerste mistrouwen en de eerste bitterheid met opzigt tot den Koning

Digitized by Google

in haar karakter. Het was slechts een wolkje, dat aan den gezigteinder oprees; maar zij had het voorgevoel, dat daaruit een storm over hare volgende dagen ontstaan zou; en zoo was het ook.

Hare vrienden bragten haar van alle kanten gelukwenschen toe; men zeide haar, dat hare toekomst nu verzekerd was, dat zij zich op eene vereerende en voordeelige standplaats bevond, en dat zij voor de voordeelen, welke zij genoot, weinig te doen had, terwijl haar dus tijds genoeg overbleef, om met vrucht aan hare verdere vorming te arbeiden. ELISABETH erkende over het algemeen het ware dezer oordeelvellingen; maar zij kon evenwel niet over zich verkrijgen, de verijdeling harer vurigste hoop, die van de bedoelde reis te kunnen doen, met gelatenheid te verdragen. Zij schreef aan hare vrienden te *Leipsig*: »*Berlijn* is eene fraaije stad; maar men zou zeggen, dat al hare inwoners trommelslagers waren, zoo hoort men er van 's morgens vroeg tot 's avonds laat op straat de trom roeren. Van alle gezelschappen heb ik slechts die gekozen, waar men mij niet tot zingen dwingt; want, daar ik mijne stem aan den Koning van *Pruissen* verkocht heb, komt zij mij niet meer toe, en kan ik er niet meer mede doen, wat ik wel zou willen. Eens of ook soms tweemaal in de veertien dagen krijg ik bevel om naar *Potsdam* te komen, waar ik dan, in de kleine concertzaal, meestal muzijk van GRAUN, van welke de Koning een groote liefhebber is, moet voordragen. Hier en daar word ik ook in het paleis der Prinses, 's Konings zuster, geroepen; maar nog is mij de eer niet mogen gebeuren, in tegenwoordigheid der Koningin te zingen. Ik ontvang veel brieven en briefjes van dichters en schrijvers, in het Fransch en in het Duitsch; gisteren nog heb ik een' brief van den Heer Kanunnik GLEIM te *Halberstad* gekregen; hij was in een' kinderachtig verliefden stijl geschreven, en, naar mijn oordeel, eenen man, die een' geestelijken titel voert, geheel onwaardig. Ook huwelijksaanzoeken erlang ik, onlangs zelfs nog van een' ouden Generaal, die zeven kogels in het lijf heeft, welke hem een voor een, waarschijnlijk in den loop onzer echtverbindtenis, er uitgesneden moeten worden; ik heb er voor bedankt, en de andere brieven werp ik in het vuur. Dat zou er juist nog aan ontbreken, dat ik trouwde, opdat dan nog een tweede wil van een' man over mij te beschikken

Digitized by Google

had! Arm schepsel, dat ik ben; ik ben immers nu reeds al te zeer in slavernij gekomen! Een mijner verdrieten is, dat ik somwijlen met de Heeren PORPORINO, NEVI en CONCIALINI moet zingen, die allen iets hebben, dat mij tegenstaat, en mij dwingen Adagio's te zingen, wat ik niet gaarne doe."

De welwillendheid en gunst, welke de Koning haar toedroeg, vermeerderden weldra zoozeer, dat haar traktement verdubbeld werd. Over deze nieuwe gunstbetooning waren hare vrienden weder als buiten zichzelven van blijdschap. Toen de tijding er van zich verspreid had, en ELISABETH daarop in het openbaar verscheen, gaf het *Berlijner* publiek haar luide blijken van zijne deelneming en vreugd. Zij was hiervoor niet ongevoelig, en *Pruissens* hoofdstad begon haar reeds beter te bevallen. Zij verwisselde nu van woning, en trok uit de gedruischvolle Koningstad in de stille Beerenstraat, waar zij het huis van den kunstgraveur CHODOWIECKY, dat zij dikwijls bezocht, in de nabijheid had. Hier verzamelde zich gewoonlijk een hartelijke vriendenkring, in burgerlijke welgevestigde gegoedheid, veredeld door gevoel en smaak voor de kunsten. Dit huis nu betrad menigmaal, bij het vallen van den avond, wanneer de vlijtige kunstgraveur griffel of etsnaald nedergelegd had, onze ELISABETH als een vriendelijke huisgeest, en liet hare wonderschoone tooverstem weergalmen, bij het voordragen der eenvoudige liederen van haren vaderlijken vriend en leermeester HILLER, liederen zoo vol van het innigste gevoel. RAMLER, die van deze bezoeken gehoord had, poogde haar met een dergelijk oogmerk in zijn huis te lokken en zond haar eene in Sapphische versmaat gedichte ode; maar ELISABETH, die den man niet lijden mogt en zijn gedicht niet verstond, ging er niet heen en bleef dus aan dezen kring vreemd. LESSING herinnerde zij zich niet gezien te hebben; doch GÖTHE leerde zij te *Leipsig* kennen, waarheen hij met den Hertog van *Weimar* gekomen was. Hij bezong haar ter viering van haren geboortedag, en deze verzen bewaarde zij zorgvuldig, als een heiligdom. De jaren 1772 en 1773 kunnen als zeer gelukkige in het leven onzer kunstenares aangeteekend worden, daar hare uitwendige omstandigheden destijds zich het gunstigst vertoonden, wanneer niet een lijden van zeer bijzonderen aard juist toen het arme meisje getroffen had: dit lijden was »liefde en bruiloft." Indedaad, wat voor anderen een zonnestraal in het leven is, was voor de ongelukkige ELISA-

Digitized by Google

BETH eene verduistering, een droef en jammervol ongeluk. Zij leerde den violoncellist MARA kennen, die bij de hofkapel van Prins HENDRIK van *Pruissen* aangesteld was; en dezen man gelukte het, de tot nog toe zoo preutsche kunstenares in liefde te ontsteken. GLEIM schreef aan JACOBI: »Onze SCHMÄHLING huwt — en o Goden! zij huwt niet mijnen JACOBI; neen, Amor leidt de struikelende en dwalende in een kreupelbosch, waaruit wilde toonen opgaan, en in welks schaduw een Faun, dien alle Gratiën en Muzen vlieden, half beschonken ruwe gezangen lolt. Onze SCHMÄHLING huwt eenen dronkaard. FREDERIK's zangeres huwt eenen dronkaard! Toen ik de tijding kreeg, trad ik voor Apollo's borstbeeld en weende, weende gloeijende tranen, en smeekte den God, in naam der Charitinnen, zijne geliefdste priesteres deze zonde te willen vergeven."

De slechte getuigenis, welke de Kanonikus hier van den muzikant aflegt, schijnt in hare volle kracht op den gelaakte van toepassing geweest te zijn; ten minste was geheel *Berlijn*, met den Koning aan het hoofd, hoogst ontevreden, toen men den onberaden stap der hooggeschatte lievelinge vernam. Zij ontving naamlooze brieven, waarin men haar de menigvuldige feilen en ondeugden van haren uitverkorene ten naauwkeurigste afschilderde, waarin men de vroegere minnarijen van den wispelturige te harer kennis bragt; maar ELISABETH, nu eenmaal door de liefdebekoring van den jongen muzikant verwonnen, sloeg alle welgemeende raadslagen in den wind. MARA zelf schijnt alles aangewend te hebben, om den kwaden indruk van anderer raad door vleitaal en liefkozingen uit te wisschen. Op haren vierentwintigsten geboortedag in het jaar 1773 leverde zij bij den Koning het verzoek in om te mogen trouwen. FREDERIK antwoordde knorrig: »Zij is eene gekkin en moet tot *raison* gebragt worden; laat zij van den kerel maken wat zij wil, mits slechts niet haren man." — Na eene korte poos werd het verzoek herhaald; wederom een weigerend antwoord. Een half jaar verliep, en het verzoek kwam ten derden male in. Nu bewilligde de Koning, maar in uitdrukkingen, even zoo beleedigend voor de bruid als voor den bruidegom.

Reeds terstond kondigde ELISABETH's huwelijk zich onder ongunstige voorteekenen aan. MARA stelde zich in bezit van hare geldmiddelen, die zich bij de spaarzame zangeres sterk vermeerderd hadden, en verkwistte die zonder maat en perk.

Digitized by Google

Niet alleen dat hij kostbare feestgelagen gaf, die niet zelden in eene vechtpartij tusschen gastheer en gasten eindigden, maar hij offerde ook aanzienlijke sommen aan het spel, en onderhield, zonder dat zijne slaafs aan hem verknochte vrouw het minst daarvan vermoedde, eene danseres, die hij van het ballet had weggenomen. Door hem werd ELISABETH met de erbarmelijkheden, de intriguen en kabalen van het theaterleven bekend; hij schroomde niet, het edelaardig schepsel in eenen kring in te wijden, waarin hij zich van zijne vroegste jeugd bewogen had. Als vagebond had hij de planken betreden en als vagebond er op geleefd. ELISABETH werd nu in de krakeelen der bijzondere leden van het orkest met het personeel van den schouwburg gewikkeld, en moest aan al de twisten en kijverijen het oor leenen, welke de leden der koninklijke kapel tegen die der prinselijke verwekten. Welk een rustelooze echt! Onophoudelijk poogde zij oneenigheden te vereffenen, uitberstende kampgevechten zonder schade af te leiden; somwijlen gelukte dit, niet altijd. Kwam zij dan afgemat naar huis, zoo wachtte haar het rijtuig, dat haar naar *Potsdam* moest brengen. Overhaast wierp zij zich in hare feestkleederen, zong met verstrooidheid, voldeed noch zichzelve noch anderen, en beefde den drempel van haar eigen huis weder te betreden, omdat zij niet zelden een' dronken lichtmis, haren man, daarop uitgestrekt vond liggen slapen. Diep in den nacht, nog gehuld in het geelzijden prachtgewaad, zoo als zij uit de koninklijke vertrekken gekomen was, hief zij, met hulp van den koetsier, wiens stilzwijgen zij kocht, den slapenden MARA van den grond, en droeg hem, al hare krachten inspannende, den tamelijk hoogen trap op tot in hare vertrekken, waar zij hem op een sopha nederlegde. Dit alles gebeurde in de diepste stilte, opdat niemand bemerken mogt, welk een martelaarsleven zij in haren huwelijksstaat moest lijden. In den schouwburg verschrikte hij haar door zijn luid applaudisseren, en dit onvoegzame gedrag had reeds de misbillijkende oplettendheid van den Koning gewekt. Menigmaal zong zij minder goed, dan zij anders gewoon was, alleen om het handgeklap en het kloppen van haren man, die ergens in eene verborgen loge haar spelen gadesloeg, te beletten. Bij deze gedurige spanning en gemoedsbeweging leed hare gezondheid. MARA raaskalde; want, wel verre van zichzelven als de oorzaak van dit zielelijden te beschouwen, schoof hij de schuld

Digitized by Google

daarvan op den Koning, op het publiek en op de met haar wedijverende zangers en zangeressen. Wanneer nu echter ELISABETH, zijn door hemzelven verwekte zelfbedrog moede, hem liet merken, dat hij en niemand anders van hare onpasselijkheden oorzaak was, zoo kon hij (deze gevaarlijke gaaf bezat hij in den hoogsten graad) eene volledige komedie voor haar spelen. Hij smolt in tranen, deed haar de teederste, hart en zinnen bedwelmendste verwijtingen, riep haar in het geheugen, hoe, bij het jongste zangfeest in de kerk, hij het geweest was, die, toen het hemelsche solo van hare lippen stroomde, in zwijm van onder de menigte was weggedragen, hoe zij hem door hare stem tot een ander mensch gemaakt had, tot een' bekeerden en boetvaardigen zondaar, dien berouw over de veelheid zijner dwaasheden en gebreken in den beklagelijksten toestand gedompeld had. Alsdan geloofde hem ELISABETH; zoo snel zij kon trok zij hare beschuldiging in, en troostte nu zelve den huichelaar. Na zulk een tooneel tastte MARA nog eens zoo diep in de geldcassette en liep lachend met eene rol schijven weg. Zoo ongevoelig en onbedachtzaam was hij, dat hij voor zijne in de buurt bijeen zijnde vrienden de zoo even met zijne vrouw gespeelde klucht herhaalde, en eene spottende nabootsing gaf van de teedere liefdeklagten en geheel het mienenspel der arme zangeres.

Grootvorst PAUL van *Rusland*, die bewonderaar van FREDERIK's heldengrootheid, was naar *Berlijn* gekomen, en tot de feestelijkheden, welke men voor hem wilde aanrigten, behoorde ook eene groote opera, de *Armida* van JOMELLI, waarin MARA's vrouw de titelrol, en dus eene zeer vermoeijende partij, te zingen had. Op den ochtend van den dag der voorstelling liet zij melden, dat zij ziek was. De Koning zond naar haar huis, en deed haar zeggen, dat hij wenschte, dat zij gezond zou zijn. Zij liet antwoorden, dat zij in waarheid ernstig ziek was. Geheel *Berlijn* was in angstige verwachting, hoe het met de *Armida* zou afloopen. Zoo het scheen was een groote strijd op hand, dien de Koning met zijne eerste zangeres zou kampen; zou hij ook hier wel de zege behalen? Onrustige volkshoopen omgaven haar huis; men liep heen en weder; het was een gewigtige dag, een theater-schandaal der achttiende eeuw. Het hof hield zich bedaard; geen ander feest werd voor den avond aangezegd. De Koning had bepaald, dat Madame MARA zingen zou: wie had wel aan de vervulling van dit bevel durven twijfelen?

Digitized by Google

Middelerwijl was de avond gekomen. De Directeur der groote Opera schoot zijn volle hofkostuum aan, en verscheen in de voorzaal van het paleis met het berigt, dat Madame MARA nog altijd ziek was en er in volhardde ziek te blijven. Zij lag te bed, wilde niet opstaan, en vergeefs had men reeds alle middelen aangewend; smeekingen, vertoogen, bedreigingen, niets scheen te baten. De Koning gaf hierop zijne bevelen, en een half uur daarna stond er een rijtuig, met acht dragonders omgeven, voor het huis der zangeres, en de officier had order, om de zieke, wanneer het niet anders kon, zelfs met haar bed op het tooneel te brengen. — In het beschrijven van dezen gedenkwaardigen avond was de matrone gedurende hare latere jaren steeds zeer uitvoerig en woordenrijk. »Ik stond op," verhaalde zij eens in eenen vriendenkring te *Reval*, »ik tooide mij; maar de Hemel weet, welke gedachten van toorn en wraak destijds mijn hart vervulden! Ik zou den Koning, die mij tot op het bloed pijnigde, op dit oogenblik, waarin ik zijne dwingelandij en willekeur zoo wreedelijk moest ondervinden, den dolk, dien ik als *Armida* in mijnen gordel stak, koelbloedig in de borst hebben kunnen boren. Ik rilde, ik sidderde, toen ik mijne met goud geborduurde prachtkleederen omwierp en in mijne haarlokken een diadeem vlocht, dat, een honend teeken mijner onmagt, als gesmolten lood gloeijend mijn voorhoofd omklemde, en mijnen armen, door woedende hoofdpijn gefolterden schedel dreigde stuk te drukken. Ja, riep ik bij mijzelve, terwijl ik mijne tanden zamenbeet en aan mijne koortsachtig jagende polsaderen stilte gebood, zingen *zal* ik, maar zóó zingen als iemand doet, dien men er met de zweep toe drijft! Ik *zal* zingen; maar, verre dat mijne stem zijn oor zal kittelen, zal zij hem verschrikken, en hij zal in haar het beschamend verwijt hooren, dat ik, tegenover hem, in woorden niet kan uitdrukken! Op dit oogenblik haatte ik den Koning, ik haatte hem diep, onuitsprekelijk. Hij was in mijne oogen geheel de barbaar, die hij van den beginne en geheel zijn leven door geweest was, en dien slechts gekochte loftuitingen voor het verblind *Europa* logenachtig met glorieglans getooid hadden; hij was de booze geest mijns levens, die mij elken wensch mijner ziel ontzegd en mij duizend en duizend uren van het grievendst hartzeer hoonlagchend bereid had. Ik beefde van woede. In deze gemoedsstemming reed ik naar den schouwburg. Het volk liep te hoop, toen

Digitized by Google

het mijne dragonder-lijfwacht zag en mijn beschreid gelaat achter de glazen der koets gewaar werd. Sommigen deden eene poging, om achter op mijn rijtuig te springen; maar men liet niemand mij nabij komen. MARA was reeds aan den trap, om mij te ontvangen; doch ook hem liet men niet naderen. De officier had bevel, mij tot tusschen de zijschermen te geleiden en daar te blijven staan tot dat mijne aria beginnen zou en ik voor de voetlichten trad. Zoo stond ik dan met hem achter het voorste scherm; mijne armen zwaaiden heen en weder; mijne kniën knikten; mijn waaijer brak, en de koorts schudde mij zoo heftig, dat, toen ik een oogenblik was gaan zitten, de hielen mijner schoenen de maat sloegen tot de symphonie, waarmede de opera een begin neemt. De Koning deed vragen, of ik er was; toen men dit met ja beantwoord had, was hij tevreden. Prinses AMALIE zond haren kleinen kamerpaadje, en dit knaapje, dat lieftallig als een Amor was, gaf mij van harentwege een doosje met krampstillende pastilles. Ik nam er eenige van en liet toen de doos vallen, want mijne handen konden haar niet vasthouden. Mijn dokter vertoonde zich op eenigen afstand; hij zag er bleek uit, want hij was zeer voor mij bezorgd. Mijne vaste overtuiging was ook, dat dit de laatste avond van mijn leven zou zijn. Ik sloeg het oog op het tooneel, en als in een' droom zweefden de meisjes, die *Rinaldo* omgeven, mij voor het gezigt; ik zag ze voor spooksels aan, die om mijn graf dansten. Thans moest ik naar buiten. Ik zong de bravour-aria mat en stotterend — het eerste bedrijf liep ten einde. Reeds toen begon het mij leed te doen, dat ik zoo slecht moest zingen: mijne eerzucht ontwaakte, en met dit ontwaken verflaauwden mijn toorn en mijne verbittering. In de aria van het tweede bedrijf: *Misero me!* stortte ik geheel mijn treurig, diep ter neder gedrukt hart uit; ik had mijnen pijniger wel willen toeroepen: »Nu, daar hebt gij dan wat gij wilt! daar sta ik en zing — maar geeft u dat nu genoegen, tiran?" Alles was stil als in een' grafkelder, toen ik zoo innig droef mijne stervende toonen uitademde; de vele kaarsen, de vele orden, de rijkgetooide dames, alles stil, als bij eene doodstraf. Ik wendde het oog naar de loge der Prinses — zij was er niet; misschien had zij gevreesd, mij onder mijn lijden te zien bezwijken, en was, om niet getuige van zoo beklagelijk een' val te zijn, niet verschenen. MARA stond in het orkest; zijn

Digitized by Google

gelaat gloeide; hij maakte heftige gebaren; een policiebeambte stond digt achter hem. Ik kon in mijn besluit niet volharden; hoe dieper ik in het bad des gezangs steeg, hoe bruisender de toongolven om mijne borst sloegen, des te meer voelde ik mijne ziekte wijken. Ook de ijdelheid verhief hare stem. »Hoe!" riep ik bij mijzelve, »zal dan de vreemde Prins, die uit een zoo afgelegen land komt, geene gelegenheid hebben, uwe hooge vermaardheid uit eigene ervarenis te kunnen bevestigen? Wilt gij, dat hij overal, waar hij komt, zal zeggen: »Die Madame MARA is toch in geenen deele de voortreffelijke zangeres, waarvoor zij doorgaat!" In deze stemming nu kwam het heerlijke duo, waarin ik, tot *Rinaldo* gewend, moest zingen: *dove corri o Rinaldo?* — en nu verhief ik mijne stem, doch nog altijd niet tot hare grootste sterkte. Eerst later, toen ik de vlammende woorden uitriep: *Viva felice! Indegno, perfido, traditore!* geraakte ik, als eene vliedende Koningin, met nawapperenden purpermantel, op het toppunt mijner stem en bragt alles in verrukking. Ik zag, hoe de Grootvorst zich ver over den rand zijner loge uitstrekte en mij bijval toewenkte: ik zag en hoorde onrustige beweging en gefluister in de loges, zoo als zulke gewoonlijk door hoog opgedreven geestdrift verwekt wordt, eene den zanger hoogstaangename onrust. Ik verliet den schouwburg, en was verscheidene dagen lang tot stervens toe ziek. — Zoo begon en zoo verliep deze merkwaardige avond."

Er is veel gesproken van de eigenzinnigheid en van de trotsche laatdunkendheid van Madame MARA; doch in allen gevalle waren deze gebreken van haar karakter, zoo die haar inderdaad aankleefden, niet groot, althans lang niet zoo in het oog vallend en lastig voor het publiek als bij de later gekomene Madame CATALANI; en waarlijk, de aanmatigingen onzer tegenwoordige zangeressen gaan dit alles nog te boven. Hoe dit intusschen ook zij, zoo moeten wij hier toch gewag maken van een voorval, dat haar in *Engeland* de blaam van eigenzinnigheid en gebrek aan eerbied voor het publiek op den hals haalde. De schouwburg te *Oxford* doet aanzoek, om ook op zijn tooneel de te *Londen* zoo hooggeroemde zangeres een bewijs harer kunst te mogen zien geven. Op eene herhaalde uitnoodiging daartoe komt zij werkelijk en treedt in eene zeer vermoeijende partij op; zij zong namelijk eene aria, die, zoo in voordragt als in lengte en in de kunst der passages,

Digitized by Google

tot het uitstekendste, maar ook tot het moeijelijkste behoorde, dat hare stem in staat was te volbrengen. Dit weet men — en ook van *Londen* weet men, dat de zangeres muzijkstukken van dezen aard nimmer herhaalt, omdat dit haar te zeer afmat. Desniettegenstaande wordt, zoodra zij geëindigd heeft, een donderend geroep van *da capo* aangeheven. Uiterst verbaasd, blijft zij zwijgend staan — men raast, men woedt; zij wil zich verontschuldigen; men laat haar niet te woord komen; eindelijk verlaat zij, en wel vol verontwaardiging, het tooneel, in hare gemoedsbeweging vergetende, dat men het publiek nimmer den rug mag toekeeren, maar zich met eenige behendigheid zijwaarts tusschen de schermen moet schuiven. Hernieuwd gedruisch; andermaal wordt er geklopt en gestampt. Toen zij in het tweede bedrijf optreedt, wil men haar niet tot voordragt laten komen; eindelijk breekt hare stem door, en toen zij gezongen heeft — men denke wat dit voor eene MARA was! — wordt zij door *John Bull* uitgefloten. Dit was te veel; bevend van woede en bijna bezwijmend valt zij op eenen stoel. Eene nieuwe onvergeeflijke onvoegzaamheid; want eene actrice mag op het tooneel niet zitten, wanneer hare rol dit niet vereischt. Onder luid en toornig geroep en het woedendst gefluit valt het gordijn. Den anderen daags behelst de *Oxforder* courant een berigt, waarin de Kanselier der Universiteit, in de volle magt van zijn ambt, de zangeres verbiedt, immer weder de stad met hare tegenwoordigheid lastig te vallen. Het opstel eindigt met de woorden: »De onmanierlijkheid van Madame MARA heeft reeds hier en daar klagten verwekt; daar echter nu de *Oxfordars* hare leermeesters geworden zijn, is het te hopen, dat zij thans op het punt is, om de laatste hand aan hare opvoeding te leggen." Madame MARA deed daarentegen in de courant plaatsen: »Een aanval van pleuris, die mij reeds te *Berlijn* getroffen heeft, verbiedt mij zoo aanhoudend te zingen en ook zoo lang te staan; en daar mij nog nimmer eene stellige verordening over staan en zitten onder het oog gekomen is, geloof ik eene zoo minachtende en onregtmatige behandeling, als ik ondervonden heb, niet te hebben verdiend. De Heer Doctor CHAMPMAN (dit was de Kanselier) kan zich intusschen van mijne welwillendheid verzekerd houden." — ELISABETH was zoo wijs, dat zij besloot het publiek te voorkomen en het te verlaten, eer het haar verliet. Haar laatste

Digitized by Google

concert te *Londen*, met hetwelk zij afscheid nam, bragt haar zevenduizend thalers op. Zij ging naar *Parijs*; maar die stad, welke, hierin aan Saturnus gelijk, die zijn eigene kinderen verslindt, de beroemdheden, die zij zelve geschapen heeft, weder vernietigt, oefende ook heulsambt aan de beroemdheid van Madame MARA. De boosaardige schrijfpen van den kunstregter GEOFFROY verkondigde der wereld het eerst, dat de stem der beroemde zangeres aan het afnemen was. Zij zong in de groote Opera, en GEOFFROY berigtte er van: »Madame MARA heeft alleruitmuntendst gezongen; niemand twijfelt hieraan, ofschoon niemand iets gehoord heeft."

Het jaar 1804 zag haar te *Petersburg*, het volgende te *Moskou*. Zonderling mag het voorkomen, dat zij het plan vormde, hare dagen in de vreemde Czarenstad te eindigen. Tot dit besluit hadden haar dierbare banden van kennis en vriendschap bewogen, welke zij te *Moskou* aanknoopte. Met het door haar bespaarde geld kocht zij zich een huis en een landgoed in de nabijheid der stad. Doch de fakkel des oorlogs schitterde en zengde al nader en nader. *Moskou's* brand verdreef de oude van zwerven moede kunstenares. Zij kwam naar *Estland* terug en woonde deels te *Reval*, deels op het land in de kasteelen van den adel. Om Madame CATALANI te hooren, deed zij nog in hoogen ouderdom eene reis naar *Duitschland*; maar zij kwam ziek en onvoldaan terug. De roem van het nieuwe gesternte had haar — daar zij oordeelde dat die roem niet regtmatig verworven was — met een gevoel van bitterheid en van verongelijking vervuld. Van nu af aan bragt zij, in landelijke afzondering, nabij het vrouwenstift *Finn*, in *Estland*, op het landgoed van den *Estlandschen* Baron KAULBARS wonende, in wiens beminnelijke en talentvolle dochter zij eene harer uitmuntendste scholieren opkweekte, onafgebroken gelukkige en zorgvrije dagen door, omgeven door een' kring van edeldenkende menschen, die haar de in de *Duitsche* provinciën zoo welwillend en rijkelijk geoefende gastvrijheid in de ruimste mate bewezen. Te *Reval* vierde zij den 23 Februarij 1831 haren drieëntachtigsten jaardag, op welken zij van GÖTHE's hand eenige versregels ontving, welke wij hier willen laten volgen:

Digitized by Google

AAN MADAME MARA
BIJ HAAR BLIJDE VERJARINGSFEEST.
(*Weimar* 1831.)

Sangreich war Dein Ehrenweg,
Jede Brust erweiternd;
Sang auch ich auf Pfad und Steg,
Müh' und Schritt erheiternd.
Nah dem Ziele denk ich heut
Jener Zeit, der Süssen;
Fühle mit, wie mich's erfreut,
Segnend Dich zu grüssen. (*)

Zestig jaren vroeger, op denzelfden dag, had de jonge student GÖTHE te *Leipzig* Mejufvrouw SCHMÄHLING bezongen. Waarlijk een ongemeen blijk van welwillende standvastigheid in edel vriendschapsgevoel. Hoe verschillend en wederom hoe gelijk waren deze zestig jaren over de hoofden dezer beide beroemde menschen heengegaan; gelijk in zoo verre, dat aan beide voor hun doen en werken de bijval der wereld rijkelijk ten deel geworden was! Madame MARA leefde nog omtrent twee jaren en overleed den 20 Januarij 1833.

(*) Zangrijk, eervol was uw baan,
Ziel en zinnen streelend;
'k Hief ook menig liedjen aan,
Zorg en kommer heelend.
't Doel genaderd, kan die tijd
Nog mijn leed verzoeten;
Gij gevoelt, hoe 't mij verblijdt,
Zeegnend u te groeten.

DE SLAVENJAGT.

(*Vervolg en slot van bl.* 544.)

Het vermelde ontwerp met al de bijzonderheden daarvan strookte zoo volkomen met het ondernemend, stout en tevens listig karakter van den jongen *Spanjaard* en met zijne neiging voor al wat avontuurlijk was, dat hij niet afsloeg, ja

Digitized by Google

zelfs niet aarzelde, er toe over te gaan. Het overige van den avond werd door beide de verhondenen doorgebragt met al de omstandigheden der uitvoering te beramen; zij begaven zich echter vroegtijdig ter rust, want de volgende dag beloofde er een van veel drukte en werksaamheid te worden. Evenwel, zij werden vroeger nog gewekt, dan zij gedacht hadden, doordien zich van den kant der *Neger*-loods een luid geschreeuw verhief. Vreezende dat er een ongeluk gebeurd was, snelden zij naar buiten, om de reden te vernemen, en vonden nu, dat *Tio* JORJE's slaven, aan welke het bewaken der gevangenen opgedragen was, als gewoonlijk tegen slapenstijd op hunne posten gegaan waren; doch de *Fellatah*-prins, wien men verzuimd had de handboeijen weder aan te doen, maakte zich deze meerdere vrijheid en eenig gebrek aan waakzaamheid ten nutte, om de keten, die hem aan zijnen lijdensmakker hechtte, te breken en de vlugt te nemen. De schuldige wachters, die met regt de gramschap van hunnen meester vreesden, hadden nu begonnen, de achtergeblevene *Fellatahs* met de zweep te kastijden, om op deze wijs een blijk van hunnen ijver te geven. Dit bewijs was echter hunnen heer geenszins genoeg; want niet zoodra had hij vernomen, wat er gebeurd was, of hij greep eene in de loods hangende zweep, uit riemen van rivierpaards- en rhinoceros-vel zaamgestrengeld, en begon daarmede, onder vreeselijke vloeken, de naakte ruggen en armen der nalatige wachters zoo onbarmhartig te kastijden, dat zij van pijn zich wrongen en kermden. Gedurende deze tuchtiging hadden *Tio* JORJE's trekken zulk eene duivelachtige uitdrukking aangenomen, dat JUAN NORBDA zelf er van schrikte.

»Waarom zweept gij die onnoozele domooren zoo, *Tio*, en slaat niet liever handen aan het werk?" riep onze zeeman den oude toe; »terwijl gij hier zammelt, ontkomt die guit van een' *Fellatah*."

»Daar ben ik niet bang voor," zei de slavenhandelaar, maar hing toch tevens, daar intusschen zijne woede min of meer bekoeld was, zijne zweep weder op. »Wij hebben nog tijds genoeg om hem weder in te halen, eer de booten van het schip hier kunnen zijn. Zijt gij een liefhebber van de jagt, *Don* JUAN, zoo kunt gij er thans tot tijdverdrijf eene bijwonen, gelijk wij die op de *Negers* houden."

Digitized by Google

»Met hart en ziel, oom REINHOLD," zei JUAN; »nu zullen wij eens zien, wat de honden, waarop gij u zoo veel laat voorstaan, werkelijk waard zijn. Denkt gij, dat zij den *Fellatah* zullen weten op te sporen?"

»Gij zult er de proef van zien," hernam JORJE. »Haalt de honden hier, gij zwarte rekels!" De verschrikte slaven gehoorzaamden met zulk eene haast, dat zij in het loopen over elkander heen tuimelden, en bragten uit eene kleine leemen hut twee bloedhonden van het echte Afrikaansche ras te voorschijn, dat voor het schoonste in heel de wereld gehouden wordt. Zij waren meer dan twee voet hoog en hun ligchaam had de fraaiste evenredigheid; beide schenen van gelijke sterkte en snelheid; dit bleek uit hunne gelijkmatig uitpuilende spieren; hunne kleur speelde in het roodachtig gele, en ging naar het kruis bijna over in zwart; elk had voor het voorhoofd eene witte vlek; hun fijne smalle snoet en opwaarts gebogen wijde neusgaten bewezen de echtheid van het ras en de scherpte van hunnen reuk; hunne ooren waren niet lang, maar zacht en nederhangend; gewoonlijk was de uitdrukking van hun oog dof en strak, maar in de drift der jagt vlamde het van eene sombere woede. Toen de slavenkoopman hen aan de lijn had, kwispelden en jankten zij, stonden tegen hem op, likten zijne hand, en schenen op allerlei wijze hem hunne blijdschap te kennen te geven, dat zij nu eens iets te doen zouden krijgen; maar toen zij JUAN MORENDA in het oog kregen, knorden zij luid, blaften hem heftig aan, en schoten op hem toe, zoo ver de lijn het hun veroorloofde. Deze uitbarsting van hun mistrouwen en wildheid kwam zoo snel, dat JUAN verschrikt terugdeinsde en toornig uitriep: »Hel en duivel, *Tio* JORJE, vindt gij er pleizier in, uwe verwenschte honden tot de jagt op uwe kennissen af te rigten?" — »In geenen deele, mijn goede jongen," hernam JORJE met een' spotlach; »dat is maar zoo een gril van die beesten, maar tevens geen goed voorteeken voor u, JUAN! Wanneer de honden van zelf en zonder reden tegen eenen vreemde beginnen te blaffen, beteekent het altijd, dat hij niet goed aan zijn eind zal komen. Dit weet ik uit eene lange ondervinding, die mij nog nooit bedrogen heeft."

JUAN was bijgeloovig, gelijk de meeste varensgezellen het zijn; daarom verschoot plotseling zijne kleur. »Gij wilt zeker ten ontijde scherts met mij drijven, oom REINHOLD!" zei

Digitized by Google

hij, zich vermannende; »doch wij hebben geen' tijd te verliezen; laat ze los!"

De slavenhandelaar riep nu om de handboeijen, welke de voortvlugtige *Fellatah* gedragen en om het brok mat, waarop hij gezeten had, en hield beide den honden voor. Toen zij het een en het ander genoeg besnuffeld hadden, bragt hij hen op de plaats, in de loods, waar de gevangene zich had opgehouden, en maakte vervolgens de lijn van hunne halsbanden los. Met den snoet op den grond beschreven de honden eenige kringen rondom dit punt, tot dat het luide blaffen van den een' blijk gaf, dat hij het spoor gevonden had. Beide sloegen nu eene westelijke rigting in, gevolgd door JUAN en de meeste huisslaven van *Tio* JORJE, die met de overigen tot bewaking der loods achterbleef.

In het begin scheen het spoor reeds tamelijk koud te zijn; de honden hadden weinig lucht en gingen slechts langzaam en met tusschenpoozen voorwaarts. Doch na een eind wegs van ongeveer anderhalf uren gaans bereikten zij eene van boomen bevrijde en met gras begroeide plek in het bosch, rondom tusschen digt geboomte ingesloten. Hier scheen de vlugteling, zich nu veilig wanende, eene wijl gerust te hebben, om zijne door de zware ijzers zaamgekromde leden een weinig uit te rekken en nieuwe krachten tot zijne verdere reis te verzamelen. Het aanslaan der honden had hem waarschijnlijk met schrik uit zijne vermeende veiligheid opgejaagd; want van nu af aan werd het spoor versch en warm, en de honden snelden zoo ras voorwaarts, dat JUAN en de slaven hen naauwelijks volgen konden. Eindelijk werd, op eene plaats, waar het pad door eene lichtere plek in de digte struiken liep, de *Fellatah* in de verte zigtbaar, en de honden vlogen hem met versterkt bloeddorstig blaffen na, dat voor een oogenblik den vlugteling verschrikt deed stilstaan en omzien, en hem toen ijlings zijnen loop deed versnellen.

»De *Rio Angra!* de *Rio Angra!* Hij zal dien bereiken, er over zwemmen en ons ontsnappen!" riep de tolk, die steeds in JUAN's nabijheid gebleven was, in het Portugeesch. »De zwarten in *Angra* zullen hem houden en ter bekoming van losgeld naar *Kano* zenden."

Toen JUAN dit hoorde, hitste hij door toeroep de honden nog sterker aan en sprong zelf zoo snel voorwaarts, dat hij de *Negers* weldra achter zich liet; doch het was te laat. Toen

Digitized by Google

hij den oever der breede rivier bereikte, was de *Fellatah* er reeds half over, en kliefde met geweldige slagen de golven. Vruchteloos poogde JUAN de honden in het water te drijven, om den zwemmer te achterhalen. Zij weigerden volstrekt te water te gaan, en kropen, toen hij hen er met geweld wilde instooten, jankend van den oever weg, ofschoon hunne vlammende blikken den zwemmenden *Neger* bleven vervolgen.

» Keer terug, *Fellatah*, of ik schiet!" riep de woedende zeeman, terwijl hij eene zijner lange pistolen uit den gordel rukte en op den vlugteling aanlegde. Deze zag om, merkte uit JUAN's gebaren zijn oogmerk, en liet een luid spotgelach hooren, terwijl hij zijne pogingen verdubbelde om den overkant te bereiken; want hij wist wel, dat zijn leven en gezonde ledematen den blanken man van te veel waarde waren, dan dat hij daarvoor in ernst behoefde te vreezen.

Doch JUAN's schreeuwen had den magtigen monarch dier wateren uit zijne sluimering gewekt. De *Negers*, die thans mede den oever bereikt hadden, zagen midden in den stroom het onheilspellend rimpelen van een' flaauwen golfrug, die het spoor aanduidde van den tot het grijpen zijner prooi toesnellenden krokodil. » Kaiman! kaiman!" riepen zij met ontzetting. De arme vlugteling had blijkbaar deze waarschuwing verstaan; want met krampachtige inspanning wendde hij zijne laatste krachten aan, om den wal te bereiken. Doch het was reeds geen tijd meer. Nog weinige vademen was hij van den oever, die hem redden moest, verwijderd, toen zij, die hem van de andere zijde gadesloegen, hem eensklaps de armen boven het hoofd uit het water zagen opsteken, onder het uiten van een' jammerkreet, die allen, welke het hoorden, het bloed in de aderen deed stollen. Eer zij weder adem konden halen, was hij verdwenen. Een groote luchtblaas, een versche bloedstroom steeg naar de bewogen oppervlakte en werd vervolgens door den gang des waters verdeeld en verder gedreven. Een oogenblik daarna vloot de rivier weder even zacht en rustig, alsof er niets was voorgevallen.

JUAN MOREDA zond den dommen joris, gelijk hij hem noemde, die, om aan eene lange gevangenschap vol kwelling en ellende te ontkomen, zich dus den schrikkelijksten dood in den armen geworpen had, een paar verwenschingen achter na, en snelde vervolgens naar huis, om *Tio* JORJE van de slechte uitkomst zijner slavenjagt kennis te geven.

Digitized by Google

Slechts weinig tijds schoot hem hiertoe over, want de booten van den schooner waren, onder opzigt van den eersten stuurman, tevens met de kano's van Koning BENDSCHIJE, reeds op de landingsplaats aangekomen, en er moest met den uitersten spoed gewerkt worden, wilde men de slaven nog vóór het vallen van den nacht aan boord van den schooner overgebragt hebben. MACARAO, de kapitein en eigenaar van dat vaartuig, was namelijk voornemens de baar of zandbank voor den mond der rivier met het begin der eb, kort na middernacht, over te steken, aangezien de Britsche kruiser, die tot nogtoe de invaart bewaakt had, juist was weggezeild, om een ander slavenschip na te jagen. Derhalve spande men alle krachten in, om de inscheping te bespoedigen, en kort vóór zonsondergang verliet de laatste boatvol, onder bevel van onzen JUAN, de woonplaats van den slavenkooper. De beide bondgenooten drukten elkander tot afscheid de hand, onder het wisselen van een paar veelbeteekenende blikken, die ongelukkiglijk aan het waakzaam oog der achterdochtige *Portugezen* niet ontsnapten.

Den volgenden morgen, kort vóór het aanbreken van den dag, werd de slavenhandelaar gewekt door een geweldig bonzen met geweerkolven op zijne deur, gepaard aan het verward geschreeuw eener menigte stemmen. De reden van dit nachtrumoer maar al te wel bevroedende, trad hij bedaard naar buiten, en vond zijnen ouden bekende, kapitein MACARAO, met een half dozijn matrozen en een' drom zwarte kroeskoppen van Koning BENDSCHIJE's onderdanen bij zich. De eerstgemelde, een reusachtig groote, woeste, geelkleurige *Portugees*, met een arglistig lachje om de lippen, toonde zich overmatig en onnatuurlijk beleefd, terwijl hij den slavenkoopman op deze wijze aansprak:

» Het doet mij onuitsprekelijk leed, *Senhor*, dat ik op zoo vroegtijdig en ongewoon een uur uwe nachtrust moet komen storen: doch zoo gij slechts de goedheid wilt hebben, mij naauwkeurig de plaats in uw huis te beschrijven, waar gij mijnen schelm van een' bootsman JUAN MORENDA verborgen houdt, zoo kunt gij mij de onaangename noodzakelijkheid besparen, eene brandgranaat in uwe woning te werpen, om er hem met vuur en rook uit te drijven."

» Allerbeste vriend!" hernam *Tio* JORJE zoo bedaard en beleefd mogelijk: » op mijn woord ik weet niets van uwen bootsman, die reeds vóór zonsondergang naar uw schip ver-

Digitized by Google

trokken is. Doch hebt gij, omtrent hetgeen ik zeg, de minste achterdocht, zoo doorzoek vrij mijn huis, of ook steek het in brand, zoo dat genoegen doet. Ik zal er u niet het minst in verhinderen."

» O, ten hoogste verpligt; gij zijt waarlijk al te vriendelijk!" hernam de *Portugees*. » Uit uwe betuiging en gedrag mag ik dus veilig onderstellen, dat gij ons gaarne met alle middelen, waarover gij beschikken kunt, wilt bijstaan, om den weglooper magtig te worden."

» Ongetwijfeld, met alles wat ik vermag, *Senhor*," hernam de slavenkooper; » zoudt gij daaraan kunnen twijfelen?"

» Zoo zoudt gij dan wel de goedheid willen hebben, mij voor een paar uurtjes uwe honden te leenen?" vroeg MACARAO.

» De honden!" riep *Tio* JORJE, thans inderdaad verschrikt. » Gij zult hem toch niet met honden willen jagen, alsof hij een *Neger* was?"

» Ja zeker, vriendlief! zeker wil ik dat," zei de kapitein al lagchende; » ik ben zeker genoeg, dat uwe honden hem geen leed zullen doen. maar hem slechts zoo een beetje in den nek zullen vasthouden, tot dat ik kom."

» Dat zou ik niet durven verzekeren," hernam bedenkelijk de slavenkoopman. » Gisteren, toen ik ze, om den *Fellatah* te jagen, losliet, sprongen zij op JUAN aan. Zij hebben een' tegenzin tegen hem, en het zou mij leed doen als gij ze op hem aanhitstet. Geloof mij, in dat geval zou hij verloren zijn." Blijkbaar meende de oude man het met deze bedenking zoo ernstig, dat MACARAO een oogenblik aarzelde; weldra echter zeide hij:

» De schurk is er zelf schuld aan, indien zijn leven gevaar loopt; hij heeft het niemand te wijten dan zich zelven. Maar wij hebben geen' tijd meer te verliezen. » Hier met de honden!" graauwde hij *Tio* JORJE's slaven toe. Deze zagen hunnen heer vragend aan, en daar hij niet waagde het bevel te herroepen, haalden zij de dieren naar buiten. Toen men ze bij MACARAO bragt, blaften en jankten zij van vreugd en kwispelden hem te gemoet, zoodat men bijna gezegd zou hebben, dat zij in hem een' ouden bekende wederzagen en daarover hunne blijdschap te kennen gaven.

» Maar hoe zult gij hen nu op het spoor brengen?" vroeg *Tio* JORJE; » ik bezit hier niets van JUAN."

» Ik mag hetgeen gij daar verzekert niet tegenspreken,

Digitized by Google

want dat zou onbeleefd zijn," hernam MACACAO; » maar gelukkigerwijs ben ik zelf van het noodige voorzien." Dit zeggende opende hij een bundeltje, dat zorgvuldig in een' doek geknoopt en door een' der matrozen medegebragt was, en wierp een paar schoenen, die eerst sedert kort gedragen schenen, aan de honden voor. Nadat zij die met drift besnuffeld hadden, stieten beide te gelijker tijd snel een luid geblaf uit, als duidelijk teeken, dat zij ze herkend hadden, renden daarop in een' wijden kring rondom het huis, en sloegen toen plotseling wederom den weg naar het westen in. MACARAO en al zijn volk, benevens de *Negers*, die pas met hem konde houden, volgden de dieren op den voet en opende den jagt.

Het spoor voerde regtstreeks naar het hout, waarin de ongelukkige *Fellatah* zich het eerst verborgen had. Werkelijk had de slavenhandelaar aan zijnen bondgenoot deze plek als eene geschikte schuilplaats aangeduid, om er zich op te houden tot dat zijn schip de rivier verlaten zou hebben; hij had hem ook beloofd hem door eenen bode terstond berigt toe te zenden, bijaldien MACARAO den omtrek naar hem mogt doorzoeken, ten einde hij in dat geval over den *Angra* zou kunnen vlugten, waar hij veilig zijn zou. Geen van hen beide had het minste vermoeden, dat MACARAO de honden zou gebruiken, daar men bij menschengeheugen en om menigerlei redenen tot dit middel nimmer zijne toevlugt genomen had, om eenen blanke te vangen. Zoo kwam het dan, dat JUAN de nadering zijner vervolgers eerst bemerkte, toen het blaffen der honden op het smalle pad door de wildernis in zijn oor klonk. De jonge *Spanjaard* sprong van zijn grasleger op, en vlood met ongemeene snelheid naar den oever, waar, gelijk hij wel wist, op bevel van *Tio* JORJE, een kano voor hem gereed lag. Onmogelijk kon het anders, of de herinnering aan het ongelukkige lot, dat op den vorigen morgen den armen *Neger* getroffen had, en de gelijkheid van beider toestand kwam hem voor den geest, inzonderheid toen hij, het einde eener lange en smalle open plek in het woud bereikt hebbende en omziende, zijne vervolgers aan het andere einde daarvan te voorschijn komen zag. Op hetzelfde oogenblik herkenden ook zij hem, en de honden, heftig aanslaande, renden met zulk eene snelheid voorwaarts, dat MACARAO hen bijna uit het oog verloor. Toen hij de rivier bereikte, zag hij hen aan den oever staan en woedend

Digitized by Google

den vlugteling nablaffen, die, regtop in het voorste gedeelte van de kano staande, met al de kracht der wanhoop zijn vaartuig voortstuwde, en reeds het midden van den stroom bereikt had.

» Keerom, schurk!" riep de kapitein hem toe. » JUAN MOREDA, gij kent mij," voegde hij er met een' vreeselijken vloek bij en legde de korte buks, welke hij droeg, aan den schouder; » maakt gij niet oogenblikkelijk een' bijlegger, zoo jaag ik u een' kogel door het lijf."

De vlugteling keek zoo angstig rondom zich, alsof hij den afstand met zijn oog wilde meten en daarnaar zijn besluit regelen; de berekening moest naar zijn genoegen uitgevallen zijn, want stout en fier riep hij zijnen bedreiger toe: » schiet maar, schurk, en doe wat gij niet laten kunt!" welken uitroep hij daarenboven met een' vloed van scheldwoorden verzeld deed gaan.

Doch nog had hij niet uitgesproken, toen iets gebeurde, waarop hij in het geheel niet verdacht was. Een groote boom, vermoedelijk bij een geweldig opzwellen der rivier uit de hoogere streken langs haar bed losgewoeld, had zich hier midden in het stroombed vastgezet en zijne wortelen diep in den modder gegraven, terwijl zijne takken tot aan den waterspiegel opwaarts staken. JUAN, met zijn aangezigt naar zijne vervolgers gekeerd rustig voortroeijende, had, zonder het te bemerken, zijne kano regt op dezen hinderpaal aangedreven. De stoot, welken het schuitje kreeg, was zoo hevig, dat hij er uitgeslingerd werd, en toen hij weder boven kwam zag hij, dat de sterke rivierstroom hem reeds een eind wegs van de kano, die nog in de boomtakken vastzat, had weggedreven. Eerst deed hij eene wanhopige poging, om de boot weder te bereiken, doch zag spoedig, dat hem dit, bij de sterk loopende eb, die de afstrooming nog versnelde, onmogelijk zou zijn. Hij wendde zich dus al zwemmende naar den overkant; doch op dit oogenblik liet zich weder de onheilspellende kleine draaigolving van het water bespeuren, en met ontzetting hieven de *Negers* andermaal hun' waarschuwingskreet: » kaiman! kaiman!" aan.

Ook ditmaal was het weder te laat. Het vreeselijk tooneel, waarvan de ongelukkige zwemmer den vorigen morgen zelf getuige geweest was, herhaalde zich. Met de krachtsinspanning der wanhoop kliefde hij het water, om den oever te bereiken; op eenmaal echter sloeg hij de armen in de

Digitized by Google

hoogte, stootte een' zielverscheurenden schreeuw uit, en de golven, rood geverwd door zijn bloed, sloegen over hem zamen. Zij, die aan den oever getuigen van het schriktooneel waren, stonden als versteend; eene ijskoude rilling ging hun door merg en been, en een van hen, een Portugesche matroos, was door het ontzettend sterflot van zijnen kameraad zoo geweldig aangedaan, dat hij de heilige gelofte aflegde, dit schandelijk bedrijf zoodra hij kon te verlaten. Hij hield woord, en vele jaren daarna, terwijl hij als eerlijk zeeman op een Engelsch koopvaardijschip diende, heeft hij aan eenen medgezel de bijzonderheden van het geval verhaald, dat hem het besluit had doen nemen, om de afschuwelijke kostwinning, waarin JUAN MOREDA zulk een verschrikkelijk, ofschoon niet onverdiend levenseinde gevonden had, vaarwel te zeggen.

AANBOD TOT NEGERJAGT.

In eene Noord-Amerikaansche Courant, het *Maddison-Journal*, die te *Richmont* het licht ziet, vindt men de volgende menschlievende advertentie van zekeren JAMES W. HALL: »Ik bied mij aan, om te allen tijde met een koppel honden voortvlugtige *Negers* te jagen. De honden zijn er zeer goed op afgerigt en in geheel het kerspel bekend. Mijne voorwaarden zijn: Vijf dollars per dag voor het nasporen op den voet, onverschillig of de *Neger* achterhaald worde of niet. Is het spoor nog geene twaalf uren oud, en wordt de *Neger* niet gekregen, zoo reken ik voor mijne moeite niets. Voor een' gevatten *Neger* neem ik vijfentwintig dollars, maar in dat geval niets voor het jagen."

LOUIS-PHILIPPE IN ZWITSERLAND.

Menigmaal is in dagbladen en gedenkschriften gewag gemaakt van het verblijf, gedurende den ergsten tijd van het Fransche schrikbewind door LOUIS-PHILIPPE, toen nog slechts Hertog van *Chartres*, in *Zwitserland* gehouden, en van de bijzonderheid, dat hij daar het ambt van schoolmeester bekleed heeft. In een werk van den Heer J. W. APPELL, *Fragmente aus der Schweitz*, vindt men hieromtrent eenige bijzonderheden. Verhaald hebbende, hoe te

Digitized by Google

Reichenau, twee uren gaans voorbij *Chur* of *Coira*, de hoofdstad van *Graauwbunderland*, aan de zamenvloeijing van den *Voor-* en *Achter-Rijn*, een slot van den Kolonel VON PLANTA gelegen is, gaat de schrijver der *Fragmenten* aldus voort:

Tegen het eind der vorige eeuw was er in dit gebouw een beroemd Instituut gevestigd, hetwelk Burgemeester VON TSCHARNER van *Chur* had opgerigt. BENJAMIN CONSTANT is leerling in dit Instituut geweest, en onder anderen was ook ZSCHOKKE er onderwijzer.

Op zekeren avond der maand October van het jaar 1798 — het begon reeds donker te worden — klopte aan de deur van dit gebouw een jong mensch, die aan zijn' stok een bundeltje op den rug droeg en eene zware dagreis scheen afgelegd te hebben, want hij was blijkbaar uiterst vermoeid. Hij vroeg naar den toenmaligen bestuurder van het Instituut, den Heer VON JOST, maar deed zulks in een zoo gebroken Duitsch, dat de scholieren, die op het plein verzameld waren en hem nieuwsgierig omgaven, terstond in hem eenen *Franschman* vermoedden.

Voor den Directeur gebragt, gaf de vreemdeling dezen een' door Generaal MONTESQUIOU geschreven brief van aanbeveling over, die van den volgenden inhoud was: »Ik maak u in brenger dezes met een' jongman bekend, die, door de mannen van het schrikbewind vervolgd, in uw stille *Reichenau* eene veilige wijkplaats wenscht te vinden. Een tijdlang heeft hij te *Zug* gewoond, daarna bij mij te *Bremgarten*, doch hoopt nu in de bergen van *Rhetie* meer op den duur verblijf en veiligheid te vinden. Zijne uitstekende bedrevenheid in de meetkunst en de Fransche taal bevelen hem tot de onderwijzersplaats aan, die, volgens de openbare dagbladen, bij u vakant moet zijn. Neem hem op, mijn wakkere krijgskameraad, die in de Zwitsersche garde en bij mijne armee in *Savoije* zoo dapper gestreden hebt! Ik weet, gij zult het doen, en zulks nog te gereeder, wanneer ik u tevens met zijn' persoon bekend maak. Het is de jonge Hertog van *Chartres*, de zoon van den Hertog van *Orleans*. Gelijk gij weten zult, had hij, als Generaal van divisie, onder den naam van den jongen EGALITÉ, in het Republikeinsche leger met eer gevochten, doch heeft voor de vervolging van het bloeddorstige Committé *du salut public* moeten vlugten, en zoekt

Digitized by Google

nu bescherming in het onzijdige *Zwitserland;* ik hoop, hij zal ze ook bij u vinden.

MONTESQUIOU."

De Heer VON JOST toonde zich volgaarne bereid, aan het verlangen van den Generaal te voldoen, zoodra hij den medeeigenaar van het Instituut, den Heer VON TSCHARNER, en den Directeur der studiën, Professor NESEMANN, alvorens daarvan kennis gegeven zou hebben. Beide gaven insgelijks hunne toestemming, en de vervolgde Hertog van *Chartres* trad nu als eene soort van ondermeester in de school, leerde de jongens Fransch en de beginselen der meetkunde, het rekenen met decimaalbreuken, met uitgedrukte en niet uitgedrukte getallen, den regel van PYTHAGORAS, en de verdeelingen van den aardbol, over een deel van welken hij zelf bestemd was te eeniger tijd te regeren. Hij voerde den naam van CHABAUD. Dagelijks gaf hij zijne lessen, en nam aan de gezamentlijke tafel van onderwijzers en leerlingen zijne maaltijden. Op deze wijs bragt hij acht maanden door. Niemand wist, wie onder den eenvoudigen naam van CHABAUD eigenlijk verborgen was, dan de drie bestuurders van het Instituut.

Terwijl hij zich nog hier bevond, vernam de jonge Hertog, dat het hoofd van zijnen vader, PHILIPPE EGALITÉ, onder de bijl der guillotine gevallen en dat zijne moeder naar het verafgelegen *Madagascar* verbannen was. Te langen laatste moest ook hij voor ontdekking vreezen en deze wijkplaats verlaten, om later, na het op- en ondergaan van dat geweldige gesternte, dat als eene komeet kwam aanschieten en als eene komeet weder verdween, en na het herstellen en op nieuw verdrijven van den ouden Koningsstam, den schoonsten troon der wereld te beklimmen. Het afscheid tusschen den vervolgden jongen man en zijne leerlingen moet zeer aandoenlijk geweest zijn.

Toen de Hertog van *Orleans* Koning der *Franschen* geworden was, wist hij de gedachtenis dezer dagen te eeren. Hij deed zich, omringd van zijne scholieren, afbeelden op eene schilderij, die in het *Palais-royal* getoond wordt. De dagbladen hebben, eenigen tijd geleden, berigt, dat LOUIS-PHILIPPE aan een' kleinzoon van den genoemden Heer VON JOST, die, even als zijn landsman, Generaal VANSALIS-SOGLIO, in dienst van het *Zonderbond* geraakt was en daarom *Zwitser-*

Digitized by Google

land moest mijden, toen hij zich tot hem wendde, eene plaats als Luitenant en eene aanzienlijke som gelds geschonken heeft. In het jaar 1846 had hij ook aan den Kolonel VON PLANTA zijn portret in levensgrootte gezonden, om het op de plaats op te hangen, waar hij eens het brood der ballingschap had moeten eten.

Wie had destijds durven denken, dat hij reeds zoo kort daarna, bleek en met wankelenden tred, de *Tuileriën* zou moeten verlaten, om zelf op nieuw bij vreemden eene toevlugt te zoeken?... O, hoe zullen bij hem toen de oude wonden weder beginnen zijn te bloeden!

MIDDEL TEGEN BOOZE HONDEN.

In de *Blätter für litterarische Unterhaltung* leest men, met betrekking tot een middel tegen den aanval van honden, het volgende: »Reeds HOMERUS geeft in het 14de gezang der *Odyssee* (*) te verstaan, dat een vreemdeling, wanneer hij door honden aangevallen wordt, hunne woede kan stillen door te gaan zitten. In MURR's *Journal of a tour in Greece and the Ionian Islands* wordt een geval verhaald, waaruit blijkt, dat dit middel nog heden ten dage in *Griekenland* als proefhoudend beschouwd wordt. Te *Argos* was aan de tafel van Generaal GORDON, die destijds in *Morea* het bevel voerde, het gesprek op de menigte en woestheid der honden gevallen, die het te voet reizen in *Griekenland* zoo gevaarlijk maken. Een der gasten maakte hierbij de aanmerking, dat er een zeer eenvoudig middel was, om dit gevaar af te wenden. Hij had er zelf de ondervinding van gehad. Eens, op zekere reis, was hij van den weg afgeraakt, en had, door den nacht overvallen, verblijf willen zoeken in het huis van eenen geestelijke, hem aanbevolen. Toen hij het naderde, waren hem honden aangevallen, en zeker zou het slecht met hem afgeloopen zijn, zoo niet een oude schaapherder toegesneld ware, die, bemerkende dat de vreemdeling een hulpbehoevende reiziger was, de honden teruggedreven en hem een gastvrij nachtverblijf in zijne hut verleend had. Toen de gast hierop

(*) Vers 31. HOMERUS zegt, dat ULYSSES, toen de honden van EUMAEUS op hem aanschoten, met zijne gewone welberadenheid ging zitten en zijn' staf uit de hand liet vallen.

Digitized by Google

eenige aanmerkingen maakte over de waakzaamheid der honden en het gevaar, waarin hij daardoor geraakt was, had de oude man hem geantwoord, dat dit zijne eigene schuld geweest was, omdat hij niet het in dat geval gebruikelijke behoedmiddel had aangewend; hij was namelijk blijven staan, in plaats van te gaan zitten en te wachten tot er iemand kwam, dien de honden kenden. Bij nader onderzoek vernam nu de vreemdeling, dat, zoodra een reiziger dit middel bezigt, zich nederzet, en de wapenen, welke hij misschien in de hand voert, naast zich nederlegt, ook de honden zich in een' kring rondom hem nederzetten en zoo lang hij zich stil houdt zijn voorbeeld volgen; staat hij echter op, om voort te gaan, zoo vallen zij hem andermaal aan. (*)

(*) Ofschoon dit geheel lijdelijke hulpmiddel ook den Vertaler niet zoo onbekend is als het den *Engelschman* schijnt geweest te zijn, en hij van meening is, dat met een' fermen stok een enkele booze hond wel is af te weren, zoo is dit positieve middel ongetwijfeld bij een' gelijktijdigen onverhoedschen aanval van verscheidene dusdanige vijanden minder zeker, en achtte hij daarom de mededeeling van het vorenstaande veelligt niet geheel overbodig.

AAN DEN TOREN VAN DE SEDERT BIJNA VIER JAREN AFGEBROKEN KERK DER HERVORMDE GEMEENTE TE GORINCHEM.

Statig en fier heft ge uw spits naar de wolken,
Reuzige grijze, die de eeuwen belacht!
Rond u verkwijnden geslachten en volken:
Gij staat nog daar in steeds jeugdige kracht.
Ernstig en droef schijnt ge in 't ronde te staren.....
Ach, niet een' enkelen vriend uwer jeugd,
Geen wien die schittrende riddereeuw heugt,
Moogt ge in de veste aan uw' voet meer ontwaren!
Droef bovenal staart ge neêr op den grond,
Dien eens uw trouwe vriendinne mogt sieren:
Ach, niets dan onkruid en distelplant tieren
Nu op de plek, waar zij eertijds bestond!
Zusterlijk stond ze u zes eeuwen ter zijde,
De oude Sint Janskerk, door de Arkels gesticht,
Lang door de zon der Hervorming verlicht,

Digitized by Google

Schoon eerst de waskaars haar schemerglans spreidde
Door haar gewelven! — Gij treurt niet alléén,
Grijze kolos! om 't vernederd gesteente:
Zie aan uw' voet haar bedroefde gemeente,
Vruchteloos zoekend naar 't huis der gebeên;
't Huis, waar sinds eeuwen uw roepstem vergaârde
De armen van geest, de gebrooknen van hart;
Heilige stede, waar nooit een bezwaarde
Laafnis vergeefs zocht voor tollenaarssmart;
't Huis, waar zoo vaak ons in statige galmen
't Godgewijd orgel de ziel heeft ontroerd
En onze zuchten, gebeden en psalmen
Krachtig en schoon naar den hemel gevoerd;
't Huis, dat den schamelen arme der aarde
Nooit, door bekrompenheid, de intreê verbood,
Maar ook hem liefdrijk zijn deuren ontsloot
En naast bevoorregter broedren hem schaarde;
Of — zocht hij 't oog van den rijke te ontvliên
En hem 't gezigt zijner armoê te onttrekken —
Hem met een schemerend donker bedekken
En een onopgemerkt pleksken woû biên;
't Huis, dat, bevloerd met de zerken der vaderen,
Predikte aan elk, die zijn' drempel kwam naderen:
»Stervling, gij hebt hier geen blijvende stad!"
En boven allen zijn daken deed rijzen,
Als om 't geloofsoog naar boven te wijzen:
»Christen, omhoog zij uw hart en uw schat!"

Nog galmt des zondags uw stem door de straten,
Noodigend tot de vereering van God;
Maar.... de oude plaats des gebeds blijft verlaten,
Ledig en woest, ach, den vreemden een spot! —
Ééns blonk een lichtstraal der lieflijkste hope:
Goud was voor d' opbouw der kerk ons beloofd;
Dra.... maar de orkanen doorstormden Europe
En in hun vaart werd dat schijnsel gedoofd!
't Goud, dat een tempel des vredes zou bouwen,
Werd aan den God van den oorlog verspild:
IJdele hoop bleek ons vrolijk vertrouwen! — —

Wijsgeer of vrome! veracht, zoo ge wilt,
't Zilver der wereld, ik blijf het begeeren:

Digitized by Google

o Had ik schatten, de tempel des Heeren
Hief dra zijn zuilen weêr hemelwaart heen!
Dan dreunde er 't orgel weêr rond door de bogen.
't Lied der gemeente steeg dankend ten hoogen —
Dan, oude reus! stondt ge niet meer alleen!

Gorinchem,
Augustus 1848.

DE FRANSCHE BARBIER.

Voor een eerelijk Barbier
Is er naauwlijks iets te bikken,
Sinds de mannen met de sikken
Loopen naar den laatsten zwier;
Maar, hoe weinig en hoe pover,
Iets bleef nog den scheerbaas over;
Doch het beetje, dat ons rest,
Nam ons 't Fransch Gemeenebest:
Want men ziet nieuwbakken Heeren
Baard en ongebaard thans scheren,
Dat het oog hun overloopt,
Ja de huid schier afgestroopt!

HET BEESTENSPEL.

Een man, sinds jaar en dag gewend,
Om, in een groote kermistent,
Een beestenspel te laten zien,
Had (bij een leeuw, een aap of tien,
Een ratelslang, een wolf, een beer,
Een tamme haas en zoo al meer)
Een koningstijger, en een knecht,
Door wien het al werd uitgelegd.
Deez riep, in koeterwaalsche taal:
»Meneere, das *tijker royaal!*"
Op eens bedenkt hij, dat is mis,
Wijl 't *Koning*-zeggen hachelijk is;
Hij stottert: »Heere, dat is, kiek,
»Te Peeste... peeste... *republiek!*"

Digitized by Google

MENGELWERK.

LUCRETIA BORGIA.

(*Voorlezing van* H. J. KROM.)

Klaagde, reeds bijna eene halve eeuw geleden, de beroemde Levensbeschrijver van LEO X, WILLIAM ROSCOE, er over, dat geen persoon uit de nieuwere geschiedenis door het oordeel van hen, die na haar geleefd hebben, onregtvaardiger behandeld is, dan LUCRETIA BORGIA, zoo heeft nogtans de apologie van dezen haren scherpzinnigen verdediger over het algemeen geen toegevender oordeel over deze vrouw mogen te weeg brengen.

Het tragische levenseinde van MARIA STUART, de dweepzieke vijandin van hare Protestantsche onderdanen, zij, die onder het vermoeden ligt, schuldig te zijn aan den moord van haren gemaal, die als minzieke vrouw een' meer dan dubbelzinnigen levenswandel leidde, heeft haar verdedigers en zelfs lofredenaars verworven; terwijl juist het glansrijke en grootendeels gelukkige leven der Hertogin van *Ferrara*, als geliefde echtgenoot van den edelen ALFONSUS VAN ESTE, als gelukkige moeder van kinderen, aan welke zij vreugde beleefde, en als Vorstin, die door hare onderdanen bemind geweest is, welligt den nijd en het daardoor voortgebragte gestrenge oordeel heeft te weeg gebragt.

Onder de nieuwere Schrijvers heeft ROSCOE haar het eerst verdedigd. Naar onze overtuiging is echter deze verdediging door de letterkundigen van onzen tijd te weinig in aanmerking genomen, of te zeer in vergetelheid geraakt. Daarom achten wij het niet ongepast, bij vernieuwing de aandacht van hen, die prijs stellen op waarheid in de voorstelling van historische personen, op die verdediging te vestigen; terwijl wij tevens voornemens zijn datgene te toetsen, wat de Hoogleeraar H. P. K. HENKE, te *Helmstädt*, tegen die verdediging heeft aangevoerd.

Digitized by Google

o Had ik schatten, de tempel des Heeren,
Hief dra zijn zuilen weêr hemelwaart
Dan dreunde er 't orgel weêr rond d
't Lied der gemeente steeg dankend
Dan, oude reus! stondt ge niet

Gorinchem,
Augustus 1848.

DE FRANSC

Voor een ee
Is er naauwlijk
Sinds de man
Loopen n
Maar, hoe
Iets blee
Doch
Nar
Wan
Ba

GELWERK.

RETIA BORGIA.

an H. J. KROM.)

alve eeuw geleden, de be-
X, WILLIAM ROSCOE,
uwere geschiedenis door
leeld hebben, onregt-
BORGIA, zoo heeft
erpzinnigen ver-
er oordeel over

de dweep
n, zij, die
n moord
er dan
igers

.. scheidde, na
..ORZA onmagtig was.
nuwde LUCRETIA met AL-
..aglia. Uit dit huwelijk werd in
..en, die, naar den burgerlijken naam
..oor dezen vóór zijne verheffing tot den Pau-
. gevoerd, RODRIGUES of RODERICH genoemd
..LFONSUS, echter, overleefde zulks niet lang, want

(*) Een gelijktijdig Schrijver zegt van de Roomsche geestelijkheid van zijnen tijd: »*Incumbit igitur Clerus omnis, et quidem cum diligentia, circa sobolem procreandam. Itaque a majori usque ad minimum concubinas in figura matrimonii, et quidem publice attinent. Quod nisi a Deo provideatur, transibit haec corruptio usque ad Monachos et Religiosos, quamvis Monasteria urbis quasi omnia jam facta sint lupanaria nemine contradicente.*" RAPHAËL VOLATERRANUS, *Comm. urb. Anthropologia*, Lib. XXII.

(†) NARDI, *Hist. Fior.* L. IV. p. 75.

Digitized by Google

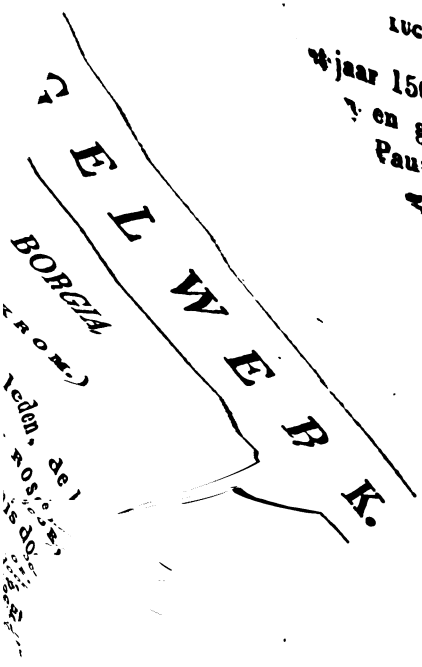

't jaar 1500 werd hij door een' hoop ban-
en gewond. Hij werd nog levend in
Pauselijk paleis gebragt, waar hij meer
aan de gevolgen zijner wonden leed,
verhaal van een' geloofwaardigen
geworgd werd. Zijn dood werd
De Paus, steeds bedacht op
trad op het einde van het
deling, om zijne dochter
NSUS VAN ESTE, den
ara, die dezen na-
der den naam van
9 December van
acht voltrok-
kort daarna naar
en overigen tijd van
en lang. Gedurende de
beroerden en ook het Hertog-
geheelen ondergang bedreigden,
gemaal, terwijl hij den veldtogt bij-
zoo zeer uitmuntte, de teugels der re-
e handen, en zij bestuurde dezelve op eene
zij niet alleen de goedkeuring van haren gemaal,

BURCHARD, *Diarium*. Daar wij dezen BURCHARD aanhalen, voegen wij hierbij een berigt
Hij was geboortig van *Straatsburg*, en al-
St. Thomaskerk. In het jaar 1483 werd hij
TUS IV Ceremoniemeester aan het Pauselijke
Deze Ceremoniemeesters schijnen het voor
van hun ambt gehouden te hebben, om van
der hun oog voorviel of te hunner kennisse
kening te houden. Het dagboek van BURCHARD
tijd bereikt, en is, als eene geloofwaardige bron
de Geschiedenis, bekend onder den titel: JOHANNES
BURCHARDUS, *Caeremoniarum Magister, Diarium Curiae Romanae* 1484—1506.

(†) *In nuptiis filiae, quae ad virum Ferrariam profectura erat, equestres ludos et venationem in Vaticano extra ordinem dedit.* RAPHAËL VOLATERRANUS, l.l.

Digitized by Google

LUCRETIA BORGIA was de natuurlijke dochter van RODRIGUES BORGIA, naderhand bekend als Paus ALEXANDER VI, door dezen, benevens andere kinderen, vóór zijne verheffing tot den Pauselijken stoel, verwekt bij eene Romeinsche dame, genaamd ROSA, of, volgens anderen, CATHARINA VANOZZA. (*) ALEXANDER VI was een zeer liefhebbend en teeder vader, en ontzag geene kosten, om zijne kinderen eene uitmuntende opvoeding te geven; doch ging daarmede zoo omzigtig te werk, dat men vóór zijne verheffing tot den Pauselijken stoel niet wist, dat zij de zijne waren. LUCRETIA was eene jonkvrouw van eene zeldzame schoonheid en van de uitstekendste volkomenheden van den geest. Nog eer zij de jaren der huwbaarheid bereikt had, werd zij door haren vader aan eenen Spaanschen Edelman verloofd (†); doch toen hij Paus geworden was, nam hij zijn woord terug, waarschijnlijk met het eerzuchtig oogmerk, om haar eene aanzienlijkere verbindtenis te doen aangaan. Ook trad zij, in het eerste jaar van zijne regering, op den 12 Junij 1493, in den echt met JOAN SFORZA, Heer van *Pesaro*. Met dezen echtgenoot leefde zij tot het jaar 1497, toen de Paus dezen echt scheidde, na eene regterlijke uitspraak, dat JOAN SFORZA onmagtig was. Korten tijd daarna, in 1498, huwde LUCRETIA met ALFONSUS, Hertog van *Bisaglia*. Uit dit huwelijk werd in 1499 een zoon geboren, die, naar den burgerlijken naam van den Paus, door dezen vóór zijne verheffing tot den Pauselijken zetel gevoerd, RODRIGUES of RODERICH genoemd werd. ALFONSUS, echter, overleefde zulks niet lang, want

(*) Een gelijktijdig Schrijver zegt van de Roomsche geestelijkheid van zijnen tijd: »*Incumbit igitur Clerus omnis, et quidem cum diligentia, circa sobolem procreandam. Itaque a majori usque ad minimum concubinas in figura matrimonii, et quidem publice attinent. Quod nisi a Deo provideatur, transibit haec corruptio usque ad Monachos et Religiosos, quamvis Monasteria urbis quasi omnia jam facta sint lupanaria nemine contradicente.*" RAPHAËL VOLATERRANUS, *Comm. urb. Anthropologia*, Lib. XXII.

(†) NARDI, *Hist. Fior.* L. IV. p. 75.

Digitized by Google

in Junij van het jaar 1500 werd hij door een' hoop bandieten aangevallen en gewond. Hij werd nog levend in eene kamer van het Pauselijk paleis gebragt, waar hij meer dan twee maanden lang aan de gevolgen zijner wonden leed, en eindelijk, luidens het verhaal van een' geloofwaardigen berigtgever (*), in zijn bed gewurgd werd. Zijn dood werd aan CESAR BORGIA geweten. De Paus, steeds bedacht op de verheffing van zijne familie, trad op het einde van het jaar 1501 op nieuw in onderhandeling, om zijne dochter LUCRETIA uit te huwen aan ALFONSUS VAN ESTE, den zoon van HERCULES, Hertog van *Ferrara*, die dezen naderhand in de regering opgevolgd is onder den naam van ALFONSUS I. Dit huwelijk werd op den 19 December van het genoemde jaar te *Rome* met ongemeene pracht voltrokken (†), en het vorstelijk echtpaar vertrok kort daarna naar *Ferrara*. Daar leefde zij gedurende den overigen tijd van haar leven, meer dan twintig jaren lang. Gedurende de onlusten, die toenmaals *Italië* beroerden en ook het Hertogdom *Ferrara* met een' geheelen ondergang bedreigden, stelde de Hertog, haar gemaal, terwijl hij den veldtogt bijwoonde, waarin hij zoo zeer uitmuntte, de teugels der regering in hare handen, en zij bestuurde dezelve op eene wijze, dat zij niet alleen de goedkeuring van haren gemaal,

(*) BURCHARD, *Diarium*. Daar wij dezen BURCHARD meermalen zullen aanhalen, voegen wij hierbij een berigt aangaande hem. Hij was geboortig van *Straatsburg*, en aldaar Deken der St. Thomaskerk. In het jaar 1483 werd hij onder Paus SIXTUS IV Ceremoniemeester aan het Pauselijke Hof te *Rome*. Deze Ceremoniemeesters schijnen het voor een' der pligten van hun ambt gehouden te hebben, om van alles, wat onder hun oog voorviel of te hunner kennisse kwam, aanteekening te houden. Het dagboek van BURCHARD heeft onzen tijd bereikt, en is, als eene geloofwaardige bron voor de Geschiedenis, bekend onder den titel: JOHANNES BURCHARDUS, *Caeremoniarum Magister*, *Diarium Curiae Romanae* 1484—1506.

(†) *In nuptiis filiae, quae ad virum Ferrariam profectura erat, equestres ludos et venationem in Vaticano extra ordinem dedit.* RAPHAËL VOLATERRANUS, l.l.

Digitized by Google

maar ook de liefde en dankbaarheid van hare onderdanen verwierf. Uit haar huwelijk werden drie zonen geboren, waarvan de oudste, onder den naam van HERCULES II, zijnen vader in de regering opvolgde.

Deze LUCRETIA is thans bijna niet anders bekend dan als de gemeenschappelijke bijzit van haren vader Paus ALEXANDER VI en van hare beide broeders CESAR en JOAN BORGIA. Zoo is zij voorgesteld door MORERI (*), door H. ETIENNE (†), door BALE (§), en door GORDON (**). GIBBON zegt van haar (††): »Deze hedendaagsche LUCRETIA had men met meer regt MESSALINA kunnen noemen; want eene vrouw, die verdorven genoeg is om te gelijk met haren vader en hare twee broeders misdadige gemeenschap te houden, zal gewis ook geene zwarigheid maken om hare gunsten aan elkeen te verkoopen." Dichters en Romanschrijvers hebben haar tot de heldin gemaakt van tafereelen, waarin zij. als eene andere JOCASTE of MEDÉA, als eene THAÏS of LAÏS wordt afgeschilderd en op het tooneel gevoerd wordt. Om hier al de galante avonturen, welke in latere en hedendaagsche romans aan LUCRETIA BORGIA worden toegeschreven, alsof geen schoon manspersoon in hare nabijheid kon komen, wiens kennis zij niet zocht en wiens liefkozingen zij niet najaagde, niet te vermélden, noemen wij alleen den thans ook in onze taal overgebragten en anders in vele opzigten aanbevelenswaardigen roman van Dr. JOHANNES SCHERR, *de Profeet van Florence*, en het bekende zangspel of opera van VICTOR HUGO, *Lucrezia Borgia*, waarin zij niet alleen als boeleerster, maar zelfs als moorddadige giftmengster aan de verachting en vervloeking wordt prijs gegeven. Wij voegen hier nog bij hetgeen voorkomt in één werk, hetwelk voor het overige zeer veel opmerkelijks behelst: *De Katholijke Kerk bijzonder in Silezië enz:* »Het gerucht beschuldigde haar van bloedschande

(*) *Dict. Art.* CESAR BORGIA.
(†) *Apologie pour* HERODOTE, L. I. p. 359. Ed. 1692.
(§) *Pageant of Popes*, p. 173. Ed. 1574.
(**) *Life of* ALEX. VI. p. 271.
(††) *Posthumous Works*, T. II. p. 689.

Digitized by Google

met haren vader en broeder. Zij zat vóór aan den schandelijken maaltijd der hoeren en bij de afschuwelijke feesten, door welke de H. Vader het Vaticaan in een bordeel herschiep; bij het tournooi voerde zij den wedstrijd der losbandigheid in, zag als beoordeelster toe, en deelde de prijzen aan de overwinnaars uit."

Maar op welken grond steunt nu deze zware beschuldiging? Verdient zij een onbepaald geloof? Laat ons onderzoeken, wat de tijdgenooten van LUCRETIA aangaande haar zeggen, en laat ons hun getuigenis toetsen. ROSCOE heeft het doen opmerken, en zijn tegenschrijver HENKE heeft het niet kunnen wederleggen, dat de eerste verbreiders van het reeds genoemde nadeelige gerucht tegen LUCRETIA beheerscht werden door een' doodelijken haat tegen den Paus en geheel het geslacht van BORGIA, hetwelk dien haat, voor zoo veel den Paus en zijne zonen betreft, dan ook in allen deele verdiende. (*)

De tegen LUCRETIA ingebragte beschuldiging van bloedschendigen omgang met haren vader en broeders vinden wij bij hare tijdgenooten het eerst aangeheven door PONTA-

(*) GUICCIARDINI zegt van ALEXANDER VI: »Hij was een schaamtelooze wellusteling, die geene opregtheid, welvoegelijkheid of waarheidsliefde kende. Godsdienst en goede trouw waren hem een spel. Door eene onmatige geldgierigheid en eene onbegrensde eerzucht verteerd, was hij dikwijls onmenschelijk wreed, en steeds bedacht, om zijne talrijke bastaarden, onverschillig door welke middelen, te verheffen, sommige van welke dan ook volmaakt naar hunnen verfoeijelijken vader geleken." *Storia d'Italia*, L. I. Wanneer deze Geschiedschrijver den Paus een' onbeschaamden wellusteling noemt, moet men bedenken, dat de *Italianen* van dien tijd niet gewoon waren zoo te oordeelen over de gewone ontucht: »*ab illis (sacerdotibus) etiam, proh pudor! foeminae abiguntur ad eorum libidines explendas, et meritorii pueri a parentibus commodantur et condonantur his, qui ab omni corporis etiam concessa voluptate, sese immaculatos custodire deberent.*" JO. FRANC. PICUS, *Mirandulae Dominus in oratione ad Leonem P. M. de reformandis moribus.* 1517.

Digitized by Google

NUS (*) en door JACOBUS SANNAZAR (†). Ofschoon later door denzelfden Dichter uitgegeven, vermelden wij hier ook de schampere vergelijking van LUCRETIA bij eene jonge koe, die troosteloos, naar hare stieren zoekende, aan de oevers van de *Po* ronddwaalt. Deze grove vergelijking zinspeelt op het wapen van het geslacht der familie BORGIA, bestaande in het afbeeldsel van een' os of stier; doch het stekelige van deze boert ligt voornamelijk daarin, dat CESAR BORGIA zelf de stier is, dien deze jonge koe zoekt: want aan hem, die op dat tijdstip de wraak van zijne vijanden ontvlugt was, door *Italië* te verlaten, is het puntdicht, waarin deze vergelijking voorkomt, gerigt. (§)

Hetgeen echter gebiedt geen onbepaald geloof aan beide deze Dichters te geven, is, dat zij beiden *Napolitanen* waren, beiden verklaarde aanhangers van het Huis van *Arragon*, en vast verkleefd aan de Koningen van *Napels* uit dat Huis. PONTANUS was eerste Geheimschrijver van Koning ALFONSUS, en SANNAZAR vergezelde zelfs den verdreven Koning FREDERIK naar *Frankrijk*. ALEXANDER VI had, door zijne verfoeijelijke handelwijze, door zijne bedriegelijke staatkunde, door zijne vuige eigenbaat en valschheid, het werkzaamste deel genomen aan het ongeluk en de verdrijving van dat geslacht uit deszelfs koninklijken zetel, en hij en het geslacht van BORGIA werden door alle aanhangers van het Huis van *Arragon* verfoeid en gehaat. Hoe moest deze haat zich bij de Dichters openbaren, zoo dikwijls zij den geesel van het hekeldicht zwaaiden! Is het van hen te verwachten, dat zij, in het spreken over de leden van dat gehate geslacht, naauwgezet de onschuldigen zullen verschoonen? Immers neen! Vooral met betrek-

(*) Deze Dichter noemt haar LUCRETIA *nomine, sed re* THAIS.

(†) *Ipsosque sustulit Deos.*
Ut scilicet liceret, heu scelus! patri
Natae sinum permingere. SANNAZ. *Op.* L. II. Ep. 9. De uitgave van VLAMING.

(§) *O Taure! praesens qui fugis periculum.* L. I. Epigr. 15.

Digitized by Google

king tot LUCRETIA zal dit het geval niet zijn geweest, daar de beestachtige vermaken en de schaamtelooze tooneelen, welke zij in hare jeugd met of tegen haren wil in het Pauselijk paleis moest bijwonen, gereede aanleiding gaven, om ook haar van medepligtigheid te beschuldigen aan de teugellooze ontucht, die door haren vader en broeder werd uitgelokt en aangemoedigd. Voor hetgeen voorkomt in het reeds aangehaalde werk: *De Katholijke Kerk in Silezië*, dat namelijk hare losbandigheden erger waren dan hare echtscheidingen (hare geschiedenis vermeldt slechts ééne echtscheiding met zekerheid); dat juist zij voorzat aan het gastmaal, hetwelk door haren broeder CESAR in zijne vertrekken werd gegeven aan vijftig der schoonste ligtekooijen; dat zij den wedstrijd der losbandigheid instelde; dat zij als beoordeelster de prijzen aan de overwinnaars uitdeelde, — daarvoor vinden wij bij gelijktijdige Schrijvers geen het minste bewijs. De eenige berigtgever aangaande dat beruchte gastmaal, die er te gelijk ooggetuige van geweest is, die van deze gebeurtenis zonder eenigen ophef, maar ook, zonder bewimpeling of verschooning, zoo onverschillig spreekt, alsof hij zeer dagelijksche dingen verhaalt, en uit wien alleen alle andere berigtgevers hunne dikwijls nog sterker gekleurde verhalen geput hebben (BURCHARD), meldt zelfs niet eens, dat LUCRETIA aan dien maaltijd deel genomen en met die ligtekooijen aan tafel heeft gezeten. Hij verhaalt alleen, dat de Paus en LUCRETIA *na den maaltijd* die ontuchtigheden hebben aangezien. In hoe ver zij met haren wil of gedwongen door het gezag van haren vader dit alles aangezien heeft, valt moeijelijk te beslissen. (*) En, wan-

(*) *Dominica ultima mensis Octobris in sero fecerunt coenam cum duce Valentinensi in camera sua in palatio apostolico, quinquaginta meretrices honestae, Cortegianae nuncupatae, quae post coenam chorearunt, cum servitoribus et aliis ibidem existentibus, primo in vestibus suis, deinde nudae. Post coenam posita fuerunt candelabra communia mensae cum candelis ardentibus, et projectae ante candelabra per terram castaneae, quas meretrices ipsae super manibus et pedibus nudae, candelabra pertranseuntes colligebant, Papa,*

Digitized by Google

neer wij van een voorbeeld gebruik mogen maken, moesten niet in de Heidensche tijden de vrouwen feesten en mysteriën bijwonen, welke dienden om de lusten op te wekken? Wij zullen niet ontkennen, dat zulke feesten aanstootelijk waren voor de eerbaarheid; maar haar, die door gewoonte of Godsdienstwetten deze feesten *moesten* bijwonen, die ontuchtige dansen en handelingen *moesten* aanschouwen, allen voor verworpene vrouwen te houden, zou onregtvaardig zijn. Van eenige werkelijke medepligtigheid of bemoeijing vindt men in het verhaal van BURCHARD geen enkel spoor. Hiervan zou hij, zoo zij werkelijk zich daaraan schuldig had gemaakt, voorzeker niet geheel gezwegen hebben, dewijl hij in zulke gevallen gansch niet terughoudend is, maar dikwijls anekdoten verhaalt, die met zijne bediening als Pauselijk ceremoniemeester en met zijne waardigheid als geestelijke volstrekt niet overeenstemmen.

Onder de genen, die LUCRETIA van eene misdadige gemeenschap met haren vader en broeders zouden beschuldigen, wordt ook de beroemde Florentijnsche Geschiedschrijver GUICCIARDINI genoemd, maar naar ons gevoelen zonder genoegzamen grond. Hij zegt alleen, en wie zal dit ontkennen? dat het gerucht van zulk een misdadig verkeer zich verspreid had. (*) ROSCOE houdt het voor waarschijnlijk, dat GUICCIARDINI met dit gerucht bekend was geworden door de reeds genoemde Napelsche Hekeldichters, die de eenigen waren, die LUCRETIA met deze beschuldiging hadden aangevallen. De magtspreuk van HENKE vernietigt het bewijs niet, door ROSCOE geleverd, dat GUICCIARDINI blijken geeft, dat hij gemeenzaam bekend was met de Napelsche Dichters, als hij van den kleinen stroom *Sebeto* bij *Napels* zegt: »De kleine stroom, die veeleer

---

Duce, et LUCRETIA *sorore sua, praesentibus et aspicientibus. Tandem exposita dona ultima, diploides de serico, paria caligarum, hireta et alia, pro illis qui plures dictas meretrices carnaliter agnoscerent, quae fuerunt ibidem in aula carnaliter tractatae, arbitrio praesentium, et dona distributa victoribus.* BURCHARD, *Diar.* p. 2134.

(*) *Stor. d'Ital.* L. III. I. 182.

Digitized by Google

slechts eene beek is dan' een riviertje, *Sebeto* genoemd, welke aan niemand bekend zou zijn, indien niet de verzen der Napelsche Dichters hem eenen naam hadden gegeven."(*) Ook voert GUICCIARDINI niets aan tot staving van dit gerucht, en vermeldt het ook slechts als een gerucht, terwijl geen gelijktijdig Romeinsch Schrijver het als waarheid bevestigt. Aan berigten der schandelijke buitensporigheden, die in het paleis van den Paus bedreven werden, ontbreekt het niet, gelijk wij tot een voorbeeld het gastmaal, door CESAR BORGIA gegeven, reeds aanhaalden. Maar bij BURCHARD, uit wien alleen al de lateren hunne berigten over het bijzondere leven van ALEXANDER geput hebben, vindt men van zulk een' strafbaren omgang van LUCRETIA met haren vader en broeders niets, onder hetgeen hij als door hem ontdekt of waargenomen vermeldt. Dat naderhand, lang nadat de Napelsche Dichters deze beschuldiging hadden aangeheven, in die bedorvene tijden zulk een gerucht ingang vond, daarover zal wel niemand zich verwonderen; en het is dan ook toen eerst, dat men bij BURCHARD gewag vindt gemaakt van eene oproerige predikatie, die, in *Duitschland* gedrukt zijnde, naar *Rome* overgezonden en aan den Paus is voorgelezen. HENKE vindt in die leerrede de beschuldiging van bloedschande in de woorden, »dat de Paus door eene verfoeijelijke misdaad zijne dochter aan zich verbonden heeft en haar rijk begiftigd' uithuwelijkte." (†) Indien wij ook al aannemen, dat hier werkelijk van een ontuchtig verkeer tusschen den Paus en zijne dochter gesproken wordt, dan zijn het nog maar woorden, die getrokken zijn uit eene oproerige predikatie; en zou dan deze eenige plaats als bewijs kunnen gelden, dat BURCHARD aan die beschuldiging geloof heeft gegeven, omdat hij ze niet wederlegt? Naar ons gevoelen is dit bewijs onvoldoende. Hij wederlegt de beschuldiging niet, omdat het zijne bestendige

(*) *Il piccolo piu presto rio che fiumicello, chiamato Sebeto; incognito à ciascuno se non gli havessino dato nome i versi de'poeti Napolitani. Stor. d'Ital.* L. III. I. p. 113.

(†) *Filiam per scelus infandum sibi conciliatam exornatam in matrimonium collocet.* BURCHARD, *Diar.* T. II. p. 2145.

Digitized by Google

gewoonte is, alleen de voorvallen op te teekenen, en wel, gelijk Prof. HENKE zelf bekent, *zonder de zeden en de bestendige manier van handelen zijner personen te beschrijven;* (*) zoodat het eene afwijking van zijne gewone handelwijze zou geweest zijn, indien hij het gedrag van LUCRETIA tegen die beschuldiging verdedigd had. Maar ook onder al die walgelijke anekdoten, is er geene enkele, die zelfs maar zijdelings zinspeelt op een' bloedschendigen omgang tusschen LUCRETIA en haren vader en broeders. Een man als BURCHARD, die zelf niet zeer kiesch van smaak was, zou zich als 't ware verklapt en, indien hij daarvan iets geweten had, het geopenbaard hebben. Er is geene reden om te gelooven, dat hij LUCRETIA meer zou hebben gespaard dan de overige leden van het geslacht van BORGIA, waaronder de Paus zelf, wien hij de vuilste onbeschaamdheid te laste legt. Desgelijks andere dagboekschrijvers, INFESSURA, die, het onbetamelijke bruiloftsfeest beschrijvende, hetwelk de Paus voor zijne dochter aanrigtte, bij gelegenheid van haar huwelijk met haren eersten gemaal, van den Paus uitdrukkelijk verhaalt, dat deze, na het bruiloftsmaal en na het vertrek der overige gasten, zich, met eenige Kardinalen, in het gezelschap van eenige bij name aangeduide jonge vrouwen en meisjes, aan verregaande dartelheid schuldig maakte. (†)

Indien het waar was, dat de bekende PETRUS MARTYR LUCRETIA stellig beschuldigt van datgene, waarvan ons tot nog toe geen enkel bewijs is voorgekomen, dan zou dit ons in onze overtuiging doen wankelen. Maar oordeelt zelven. Hij schreef in een' brief uit *Spanje* in het jaar 1497: »Het paleis (van den Paus) staat open voor vloekwaardige huwelijken van Pausendochters en voor den allergemeensten wellust; men ontziet daar noch broeders noch zelfs zijn eigen

(*) ROSCOE, *Gesch. van* LEO X, II D. bl. 88.

(†) *Discubuerunt hoc ordine, ut quilibet dominorum prope se retineret unam ex dictis juvenibus cet. — Et multa alia dicta sunt, quae hic non scribo, vel si sunt, incredibilia sunt.* INFESSURA *Diar. bij* ECCARD, *Corp. Hist. med. aevi.* T. II. p. 2012.

Digitized by Google

bloed, zoo als het gerucht zegt." (*) Het luidt hier wederom, *zoo als het gerucht zegt.* Den oorsprong van dat gerucht, hetwelk nog versterkt werd door de wandaden van den Paus en zijnen zoon CESAR, hebben wij reeds leeren kennen, als van eene zeer partijdige zijde ontstaan. Het huwelijk van LUCRETIA, ofschoon er ook op huwelijken van andere dochters van vroegere Pausen schijnt gedoeld te worden, wordt vloekwaardig genoemd, omdat daartoe de weg gebaand was door de scheiding van haren eersten man en door den moord van haren tweeden echtgenoot. Daar deze moord aan CESAR BORGIA, gelijk ook de moord van zijn' eigen broeder JOAN, werd toegeschreven, is het verstaanbaar genoeg, waar P. MARTYR het oog op heeft, als hij zegt: »men ontziet daar zijne eigene broeders niet, noch voor het overige zelfs zijn eigen bloed;" te meer, daar de Paus zelf, zoo als men beweert, gevaar liep, om door zijn' eigen zoon uit den weg geruimd te worden. Men heeft LUCRETIA nooit beschuldigd of zelfs maar verdacht van medepligtigheid aan dezen moord. BURCHARD verhaalt uitdrukkelijk, dat zij bedroefd en ontroerd is geweest over den dood van haren man. (†) GUICCIARDINI en MURATORI noemen beiden CESAR BORGIA als den aanlegger van deze afschuwelijke misdaad, gepleegd zeer zeker uit begeerte om LUCRETIA een aanzienlijker huwelijk te doen aangaan; (§) en dat de zwaar gewonde, na twee maanden geleden te hebben, in het Pauselijk paleis op zijn bed werd verworgd, kan niet zonder medewerking van den Paus zelven geschied zijn.

Dat LUCRETIA, in hare omstandigheden, wegens hare

(*) *Palatium, sanctorum quondam patrum habitaculum, ubi claves tollendi claudendique tam inferorum quam superorum portas insident, nefandis Pontificiarum natarum nuptiis atque profanae nunc Veneri nunc patens est. Nec fratribus ibi parcitur, ut fama est, nec aliis atcumque proprio sanguini.* PETR. MART. *Epist.* 178. p. 101.

(†) *Dolorem et perturbationem habuit propter obitum mariti sui.* BURCHARD, *Diar.*

(§) MURATORI, *Annali d'Ital.* Vol. IX. p. 606.

Digitized by Google

jeugd en schoonheid blootgesteld aan verzoekingen van allerlei aard, verkeerende aan een wellustig Hof, geheel vrij is gebleven van het algemeen heerschende zedenbederf, durven wij niet beweren; maar het pleit zeer te haren voordeele, dat, onder de zoo vele galante avonturen en anekdoten, door tijdgenooten betrekkelijk het losbandige Hof van *Rome* verhaald, er geene enkele te haren laste is vermeld; terwijl andere vrouwen van even hoogen rang, bij het verhaal van galante avonturen, als in dezelve betrokken, uitdrukkelijk en bij name worden genoemd, zoo als JULIA FARNESE, bijgenaamd BELLA, de schoone, gemalin van eenen ORSINI, zoo de nicht van INNOCENTIUS VIII, gemalin van den Graaf PETIGLIANO, en andere; en gerust durven wij verzekeren, dat het zonder eenigen grond is, dat latere Schrijvers haar eene MESSALINA genoemd hebben, die den omgang met ieder schoon manspersoon najaagde, of, gelijk VICTOR HUGO, haar als eene giftmengster voorstellen, en waarop ook, in een onlangs in onze taal overgebragt belangrijk werk, de beroemde BULWER schijnt te zinspelen, als hij aan de heldin van zijne *Kinderen van den Nacht* den naam LUCRETIA geeft.

Onder de omstandigheden, die, naar ons gevoel, tegen de waarschijnlijkheid der tegen LUCRETIA BORGIA ingebragte beschuldiging pleiten, behoort ook, dat hare moeder door den Paus opregt en tot in rijpen leeftijd bemind werd, en dat, hoewel zijne verbindtenis met VANOZZA niet officiëel openbaar kon zijn, hij haar echter als zijne wettige echtgenoote beschouwde, en, openlijk genoeg, haar, als zoodanig, in eene afzonderlijke woning te *Rome*, naast de kerk van *St. Pieter ad Vincula*, onderhield. Moeijelijk valt het, zich zulk eene betrekking tot de moeder voor te stellen, te gelijk bestaande met zulk een' misdadigen omgang met de dochter. (*)

(*) Niettegenstaande de groote GIESELER ALEXANDER VI noemt: *den verworfensten aller Päpste*, en van zijne gruwelen, vooral door de aanhaling van gelijktijdige Schrijvers, uitvoerig spreekt, schijnt hij het door ons bestreden gerucht

Digitized by Google

Voor zoo veel wij weten, hebben wij de door ROSCOE en HENKE vermelde berigten, die betrekking hebben op het karakter van LUCRETIA BORGIA, getoetst, en daaruit is, naar wij meenen, dan gebleken, dat zulk een gerucht, waardoor LUCRETIA van bloedschendigen omgang met haren vader en broeders beschuldigd werd, bij de vreeselijke losbandigheid die aan het Pauselijke Hof van haren vader heerschte, ligt ontstaan kon, en gemakkelijk, ook zonder bewijs, geloof vinden. Alle onpartijdige Schrijvers spreken van deze beschuldiging slechts als een gerucht; terwijl het alleen die Schrijvers onder hare tijdgenooten zijn, welke den Paus en geheel het geslacht van BORGIA doodelijk haatten, die in hunne schimpdichten zijne dochter van meergemelden strafbaren omgang beschuldigen.

Erkent zelfs haar nieuwste beschuldiger, Prof. HENKE, (*) dat er een zeker edel genoegen gesmaakt wordt door ieder, die achting heeft voor de menschelijke natuur, bij de verdediging van eene zoo openbaar en erg gelasterde onschuld, dan zullen wij ons niet behoeven te verontschuldigen, wanneer wij verklaren, dat het ons stuit, dat zij als de persoonlijke voorstelling der schandelijkste ontucht en van andere afschuwelijke goddeloosheden eener vrouw in de nieuwere mythologie (zoo noemen wij de beeldengalerij der hedendaagsche Dichters en Romanschrijvers) telkens voorkomt, en dat wij eene meer billijke beoordeeling van haar karakter verlangen. Daartoe wenschen wij dan de aandacht te vestigen op hetgeen, in tegenstelling van de reeds door ons beschouwde beschuldigingen, door andere tijdgenooten tot haren lof vermeld wordt.

Het Huis van ESTE beheerschte, tijdens het huwelijk van LUCRETIA met deszelfs erfgenaam, reeds sedert lange jaren de stad en het grondgebied van *Ferrara*, en had zich alle moeite gegeven, om beschaving en geleerdheid te be-

---

niet eens der vermelding waardig te achten: ten minste maakt hij van hetzelve met geen enkel woord gewag.

(*) In zijne aanmerkingen op het *Aanhangsel* van ROSCOE in het zesde hoofdstuk van zijne *Geschiedenis van* LEO X, *over het karakter van* LUCRETIA BORGIA.

Digitized by Google

vorderen. De rijkbegaafde gemalin van ALFONSUS moedigde, bij hare aankomst, door haar eigen voorbeeld en door de minzaamheid, waarmede zij de achtingwaardigste geleerden bejegende, de liefde tot de letterkunde aan. Er zijn nog eigenhandige handschriften van LUCRETIA aanwezig, die het waarschijnlijk maken, dat zij zelve de Italiaansche en Spaansche dichtkunst beoefend heeft. In de Ambrosiaansche bibliotheek te *Milaan* werd vóór ongeveer veertig jaren, en waarschijnlijk nog, bij een' bundel eigenhandige brieven van LUCRETIA, benevens een lok van haar blond hoofdhaar, ook een gedicht van hare hand in de Spaansche taal gevonden; terwijl BEMBUS in een van zijne gedichten van haar zegt: »Wanneer gij naar de maat in de Hetrurische taal een gedicht voortbrengt, gelooft men dat gij een meisje zijt, geboren op Hetrurischen grond.(*) Dat LEO X., en ook haar vriend BEMBUS in zijne meer vertrouwelijke brieven en gedichten, en meer andere geleerden, aan haar in de Latijnsche taal schreven, doet ons haar ook kennen als eene vrouw, genoegzaam bekend met de letterkunde van die taal.

Wij achten het zeer mogelijk, dat het vorstelijk geslacht van *Ferrara* onder anderen ook door staatkundige beweegredenen is bewogen geworden, om, door het huwelijk van deszelfs erfgenaam met LUCRETIA, in betrekking te komen tot het toenmaals magtige Huis van BORGIA. Maar de Hertog HERCULES VAN ESTE en ALFONSUS, de echtgenoot van LUCRETIA, muntten beide verre boven hunne meeste tijdgenooten uit door verstand, door een onberispelijk leven en door edelmoedigheid; en van hen is het dus niet te gelooven, dat zij, uit redenen van eigenbelang, laaghartig genoeg zouden geweest zijn, om eene bloedschendige en openlijk ontuchtige vrouw in hun geslacht op te nemen; gelijk dan ook door tijdgenooten dit huwelijk aan het Huis van ESTE niet tot schande gerekend is. Van

(*) *Sive refers linguâ modulatum carmen Hetruscâ*
Crederis Hetrusco nata puella solo.
Opp. T. N. p. 345.

Digitized by Google

de liefde en het vertrouwen van haren gemaal en van hare onderdanen, door haar tot aan het einde van haar leven genoten, van haar wijs beleid in de regering des lands hebben wij reeds gewag gemaakt. De voornaamste Geschiedschrijvers van *Ferrara*, GIRARDI, SARDI en LIBANORI, spreken van LUCRETIA met bijzondere achting, en noemen haar » eene vrouw van zeldzame hoedanigheden, eene schoone, beminnenswaardige en deugdzame vrouw, eene zeer schoone en deugdzame vorstin, versierd met alle voortreffelijkheden van verstand en hart, de wellust van hare tijdgenooten, en eene vrouw, waarop hare eeuw trotsch konde zijn." CAVICEO verheft haar boven eene der voortreffelijkste en aanzienlijkste gelijktijdig levende vrouwen, namelijk boven ISABELLA VAN ESTE, de gemalin van FRANCISCUS GONZAGA, Markgraaf van *Mantua*. De beroemde ARIOSTO schildert haar, in een Latijnsch bruiloftsgedicht, als eene vrouw, die in deugd en persoonlijke bevalligheden de vermaardste vrouwen van vorige tijden verre achter zich liet. In zijne *Orlando Furioso* zegt hij, bij de vermelding der beroemdste vrouwen van *Italië*, dat de stad *Rome* aan hare hedendaagsche LUCRETIA de voorkeur moest geven boven de oudere, zoo wel wegens hare schoonheid als wegens hare deugd.

Maar, zeggen hare vijanden, » al deze aangehaalde Schrijvers en Dichters waren *Ferrariërs*, waren hare onderdanen, en zochten hare gunst; hun lof is dus niet onpartijdig." Wij antwoorden hierop: Behalve dat het niet te denken is, dat al deze, anders als achtingwaardige mannen bekende, geleerden, ten gevalle van eene ondeugende vrouw, zich als schaamtelooze en laaghartige vleijers zouden gedragen, ontbreekt het ook niet aan andere meer onpartijdige beoordeelaars, die met dezen lof hebben ingestemd. De beroemde *Romein*, naderhand Kardinaal, PETRUS BEMBUS heeft haar in zijne jeugd eene vurige liefde toegedragen. Bevoegde beoordeelaars hebben deze liefde als onschuldig, en door haar alleen met vriendschap beantwoord, beschouwd. Die liefde is dan ook bij rijperen leeftijd in wederzijdsche hoogachting en vriendschap veranderd. Paus

Digitized by Google

LEO X geeft haar den lof: »Alle menschen zeggen, dat gij, boven het gewone begrip der vrouwen, voorzigtig en met de meeste deugden begaafd zijt, en ik houd het er voor, dat gij door uwen gemaal om deze redenen vurig bemind wordt." (*) Moge ook deze lof uit de pen en uit het hart van haren voormaligen aanbidder BEMBUS gevloeid zijn, daar hij, als des Pausen geheimschrijver, aan dezen in al zulke zaken, zijne sierlijke schrijfwijze leende, zoo verstrekt deze duurzame achting, welke hij haar ook in rijperen leeftijd toedroeg, beiden tot eer: want de herinnering aan eene jeugdige onbezonnen liefde voor eene door het openbaar oordeel geschandvlekte vrouw zou hem tot eene vernederende beschaming verstrekt hebben; terwijl hij nu integendeel haar noemt: »Eene Vorstin, die zich meer moeite gaf om haren geest te beschaven, dan om haar ligchaam met schoone kleederen te versieren, en die hare ledige uren met lezen of schrijven doorbragt, ten einde alle andere vrouwen even zeer in zielsvermogens als door uiterlijke bevalligheden te overtreffen, en door de innerlijke bewustheid van hare eigene verdiensten gelukkiger te worden, dan door vreemden lof, met welk eene milde hand ook toegedeeld. Van vele andere geachte Schrijvers zullen wij alleen nog den bekenden ALDUS MANUTIUS aanvoeren, wiens braafheid hem zeer zeker geloof zal doen verwerven, als hij tot haar zegt: »Uw voorname wensch, Gode welgevallig, is, om niet alleen uwe tijdgenooten, maar ook het nageslacht tot nut te zijn, zoodat gij, dit leven verlatende, voorzeker gedenkteekenen zult achterlaten, dat gij niet te vergeefs geleefd hebt." Waarop hij voortgaat met hare vroomheid en andere deugden te roemen. (†)

Wij laten nu het oordeel over LUCRETIA aan anderen over, maar meenen, dat het door ons aangevoerde, tot aandrang van hetgeen ROSCOE heeft medegedeeld, met oogmerk om haar een gunstiger oordeel te doen verwerven, dan haar doorgaans in den nieuweren tijd is ten deel geval-

(*) BEMBI, *Epp. nomine* LEON X, L. VI. Ep. 198.

(†) Zie zijne opdragt voor de werken van TITUS en HERCULES STROZZI.

Digitized by Google

len, wel in aanmerking mag genomen worden. Daar intusschen ons onderzoek ons verpligtte, een' dieperen blik te vestigen op den tijd en de zeden van het menschdom, onder hetwelk LUCRETIA leefde, willen wij doen opmerken, dat die zeden en menschen zoo verdorven waren, dat eene beschuldiging van gewone losbandigheid, tegen haar ingebragt, waarschijnlijk zoo weinig indruk zou gemaakt hebben, en als iets zoo alledaagsch beschouwd zijn geworden, dat hare herinnering onzen tijd niet zou bereikt hebben. Bij de verdediging der dochter van Paus ALEXANDER VI moet men onwillekeurig zaken ontblooten, doorgaans bewimpeld, en daardoor bij velen in de vergetelheid geraakt, die het toenmalige hoofd der Roomsche Kerk als een monster in menschelijke gedaante en het toenmalige Pauselijke Hof als een poel van allerlei onreinheid doen kennen. Al ware het nu, dat het leven van LUCRETIA in hare eerste onervaren jeugd minder ingetogen is geweest, dan ons gelijktijdige berigtgevers doen vermoeden, dan nog komt haar de lof toe, dat zij, als gemalin van eenen edelen Vorst, als moeder en Vorstin, en als begunstigster der verlichting en beschaving van den geest, de achting verdient, waarmede de voortreffelijkste mannen van haren tijd steeds spreken over deze merkwaardige vrouw.

DE NOORD-AMERIKAANSCHE WALVISCHVANGST.

Wanneer te *Newyork* of te *Boston* het maandgeld der matrozen eene aanzienlijke hoogte bereikt, kan men hen bezwaarlijk tot de walvischvangst werven. Want bij deze worden de zeelieden niet met een vast loon betaald, maar met een gedeelte van de opbrengst. Het aandeel wordt geregeld naar onderscheidene omstandigheden; de kapitein ontvangt intusschen doorgaans $\frac{1}{17}$ van het geheel, de eerste officier $\frac{1}{28}$, de tweede officier $\frac{1}{45}$, de derde $\frac{1}{80}$, de bootsman $\frac{1}{80}$—$\frac{1}{120}$, en de gewone matroos, naar gelang van zijne ondervinding, ijver en ligchaamskracht, $\frac{1}{120}$—$\frac{1}{150}$.

Digitized by Google

Op de heenreize is de manschap in twee wachten verdeeld, gelijk dat ook op koopvaardijschepen het geval is.

De Amerikaansche walvischvangers zeilen meestal kaap *Hoorn* om naar de *Stille Zuidzee;* sommigen begeven zich naar de zeeën zuidelijk van *Nieuw-Holland;* anderen houden oostelijk koers, vervolgen de walvisschen in den Indischen oceaan in den streek van *Madagascar* en de *Roode Zee*, komen door de straat van *Timor* tusschen *Nieuw-Guinea* en de *Pelew-Eilanden* in de *Stille Zuidzee*, en zeilen van daar naar de kust van *Japan*. De volhardende en koene *Amerikaan* laat geen gedeelte des oceaans ondoorzocht, en men is vele ontdekkingen aan de walvischjagers verschuldigd.

De gewone walvisch bereikt den aanmerkelijksten omvang. Tot aan het jaar 1761 werd die menigvuldig in de *Laurensbaai* gevangen. Men verkreeg van een enkel dier dikwijls 230 vaten traan; en daar men destijds geene grootere schepen, dan van 60 ton, gebruikte, zoo gaf een enkele walvisch reeds eene volle lading. Het balein, van zulk een dier gewonnen, bedroeg somtijds 3000 pond, het pond tegen de waarde van een' dollar, en de platen waren meermalen tien voet lang.

De spermaceti-walvisch, of cachelot, onderscheidt men reeds van verre aan de wijze, waarop hij het water opspuit. De gewone walvisch heeft twee spuitgaten en werpt het water in twee loodregte stralen op, die naar boven breeder worden. De penvisch (*Balaena nodosa*) en de vinvisch (*B. physalus*) spuiten op dezelfde wijze; terwijl daarentegen de cachelot het water in eenen enkelen straal met eenen hoek van ongeveer 45 graden vooruitstuwt.

Een cachelot van ongeveer 60 voet heeft doorgaans 24 voet in omvang. De afstand van de eene punt der staartvin tot de andere bedraagt gewoonlijk zeven voet, de lengte van de staartvin 3½ voet, die der kakebeenderen 14 voet. De neus- of spuitgaten liggen omstreeks tien duim van den bek en ongeveer 14 voet van de oogen. De huid is ongeveer 1 duim, het spek boven de ribben 5 duim en op de borst 9 duim dik. Het spek maakt omstreeks $\frac{1}{3}$ van de ge-

Digitized by Google

heele massa van het dier uit. Bij cachelotten van 80 voet lengte is het spek in evenredigheid meer. De kop van den cachelot maakt ongeveer $\frac{1}{3}$ van het geheele volumen des ligchaams uit. In het bovenste gedeelte bevindt zich eene groote driehoekige holte, welke eene olieachtige vloeistof bevat, die na den dood van het dier tot het zoogenoemde spermaceti verstijft. Onder deze holte ligt eene dikke massa veerkrachtige zelfstandigheid (*junk* genaamd), wier sponsachtig weefsel deels met spermaceti, deels met traan is gevuld. De grootste cachelotten bereiken eene lengte van ongeveer 84 voet. Oude mannetjes, of, zoo als zij door de walvischjagers genoemd worden, *bullen*, hebben op den neus boven het voorste deel der bovenkaak dikwijls eene grijze vlek, terwijl de bovenkop en de rug anders geheel donker zijn, en zij heeten daarom *grijskoppen*. De spekmantel omhult het geheele ligchaam en wordt door de matrozen de wollen deken genoemd. Daaruit verkrijgt men door smelten het spermaceti-traan. Deze walvisch, wiens keel niet, zoo als bij den gewonen, zeer naauw, maar zoo wijd is, dat er een mensch door kan, schijnt zich meest met inktvisschen (*sepiën*), vooral met den achtvoetigen (*Sepia octopoda*) te voeden; terwijl de gewone walvisch zijn voornaamste voedsel heeft van een diertje, dat niet grooter is dan eene spin, ongeveer dezelfde gedaante heeft, en, daar het zich in de nabijheid van de oppervlakte der zee ophoudt, groote streken van deze roodachtig verwt.

De gewone beweging der walvisschen is langzaam, zoodat zij in het uur 2—4 Engelsche mijlen afleggen, doch zij kunnen ook met de snelheid van 10—12 mijlen in het uur zwemmen. De cachelotten vormen groote scholen, en de wijfjes worden door een tot drie van het andere geslacht begeleid. De mannetjes zijn ijverzuchtig en vechten dikwijls hevig met elkander. De sterke dieren azen doorgaans alleen, en wanneer men er verscheidene bijeenvindt, dan houdt men het er voor, dat zij zich van de eene voedingsplaats naar de andere begeven. Daar deze groote walvisschen zeer onvoorzigtig zijn, laten zij zich gemakkelijk overmeesteren, en zelfs nadat zij geharpoeneerd zijn, blijven zij

Digitized by Google

dikwijls als blokken liggen, zoodat zij de wonde naauwelijks schijnen te voelen. In andere gevallen daarentegen verdedigen zij zich met wanhoop, en rigten met den staart zoowel, als met de kaken, groote verwoesting aan. Zij planten zich in alle jaargetijden voort, en brengen één, somtijds ook twee jongen ter wereld, die bij de geboorte tien tot twaalf voet lang zijn. De wijfjes zijn kleiner dan de mannetjes. Zij toonen aan hare jongen groote genegenheid, en nemen ze, als gevaar dreigt, onder hare vinnen. Ook jegens elkander geven zij blijken van groote gehechtheid, zoodat, wanneer de eene gewond wordt, hare gezellinnen gedurig om haar heen zwemmen, en aldus dikwijls het offer harer aanhankelijkheid worden. De jongen zwemmen insgelijks, nadat de moeder is gedood, dikwijls nog uren lang om het schip henen. De jonge mannetjes vormen schoolen, tot dat zij omstreeks $\frac{3}{4}$ van hunne grootte hebben bereikt, en gaan dan uiteen, om afzonderlijk te azen. Doch ook zoo lang zij in schoolen bijeen zijn, gedragen zij zich geheel anders dan de wijfjes; is er een geharpoeneerd, dan laten de overigen hem aan zijn lot over en zwemmen weg. Deze jonge mannetjes zijn listig en schuw, en daarbij zoo behendig, dat men, wanneer men er een geharpoeneerd heeft, zeer snel te werk moet gaan, opdat hij niet ontsnappe. Merkwaardig is de bijzonderheid, dat de walvisschen, de groote zoowel als de kleine, de eigenschap schijnen te bezitten, om aan hunne geslachtsgenooten de nadering van gevaar op eenen afstand van 4—7 Engelsche mijlen te doen bemerken, ofschoon men tot dusverre volstrekt niet heeft kunnen ontdekken, hoe dit geschiedt.

De vinvisch bereikt eene aanmerkelijker grootte dan de cachelot, maar is zoo behendig en zoo afwisselend in zijne bewegingen, dat de ervarenste walvischjager vaak met hem niets weet aan te vangen.

De traan van den gewonen walvisch, die voor het overige bijna dezelfde levenswijze heeft als de cachelot en met dezen het voornaamste voorwerp der walvischvangst uitmaakt, is van mindere hoedanigheid dan die van den laatstgenoemde. Er zijn nog andere soorten, b. v. de breedgeneusde,

Digitized by Google

de snavelwalvisch en kleinere soorten, die van minder belang zijn.

Het grenzenlooze rijk van den oceaan is het gebied van den walvisch, en men ziet hem het water opspuiten onder elke breedte, van de ijsbergen van *Groenland* af tot aan de Afrikaansche kust. De cachelot intusschen laat zich zelden zien in de koudere streken van de wereldzee, terwijl de gewone walvisch gaarne tusschen de ijsbergen schijnt rond te zwemmen. De walvischvanger slingert zijne harpoenen zoo wel aan de kusten van *Nieuw-Zeeland* en *Nieuw-Holland*, als aan die van *Peru*, *Chili* en *Californië*, *Japan* en *China*, *Madagascar*, in de *Roode Zee* en de Golf van *Perzië;* en het is bij de Amerikaansche walvischvangers geheel niet zeldzaam, dat zij, naar buit zoekende, de geheele aarde omzeilen.

De Amerikaansche walvischjagers zijn gewoonlijk schepen van 300—500 ton en buiten de officieren met 28—40 koppen bemand. Zij zijn van al het noodige voor drie jaren voorzien, ofschoon zij zelden langer dan 2½ jaar uitblijven. Somtijds zijn zij van kleinere schepen, zoogenaamde *tenders* of bijschepen, vergezeld, die in geval van nood het hoofdschip hulp bieden of ook zelve de visscherij drijven. Ieder schip heeft 4—6 walvischbooten, die omstreeks 27 voet lang en 4 voet breed zijn. Zij zijn sterk en toch ligt gebouwd en loopen aan beide einden spits toe, zoodat men aan beide kanten even goed kan roeijen en zij de golven goed kunnen weerstaan. Aan het eene einde is een rond houten blok, het *loggerhead* genoemd, dat met een gat is voorzien, waardoor het aan den harpoen bevestigde touw loopt. Iedere boot voert twee touwen, elk 200 vadem lang en spiraalvormig opgeschoten, vier harpoenen en eenige lansen. Verder voert zij eenige kleine vlaggen, zoogenaamde *whifts*, die in het geval, dat de matrozen den reeds gedooden walvisch door onvoorziene omstandigheden moeten verlaten, in den visch worden gestoken, om hem te gemakkelijker te kunnen terugvinden. Ook zijn er in de booten vierhoekige planken, *drogues* genoemd, die men aan het touw des harpoens bevestigt, nadat de walvisch is gehar-

Digitized by Google

poeneerd, om hem in zijne bewegingen te belemmeren. Iedere boot is met zes koppen bemand, waarvan de een den voorman (*headsman*) en een tweede de stuurman (*boatssteerer*) heet. Vier zulke booten gaan te zamen op de vangst uit.

De voornaamste wapenen en gereedschappen, die bij de walvischvangst worden gebruikt, zijn harpoenen, lansen, schoppen en smeltketels. De harpoen is eene ijzeren spies, omstreeks drie voet lang, met eene van weerhaken voorziene punt. De schacht, die door het worstelen van den walvisch dikwijls gebogen wordt, moet van taai ijzer zijn, om niet te breken. De lans is eene ongeveer zes voet lange spies, waarin eene houten greep is bevestigd. De punt is scherp en dun, 7 of 8 duim lang en 2½ breed. Men bedient er zich van, om den geharpoeneerden walvisch doodelijke wonden in de ingewanden toe te brengen. De schoppen dienen, om het spek in kleine stukken te houwen, en de ijzeren ketel, waaraan een drievoet is bevestigd, om het spek in traan te verkoken. Het in het jaar 1731 uitgevonden harpoeneergeweer, waarmede men den harpoen op eenen afstand van 120 voet den walvisch in het lijf kan schieten, wordt niet meer gebruikt, omdat daartoe groote bekwaamheid behoort en er veel ongelukken door gebeurd zijn.

De matrozen, die zich aan de walvischvangst wijden, zijn de stoutmoedigste onder de Amerikaansche kustbewoners, jonge kerels, die zich niet in de geregelde bezigheden en gebruiken van het burgerlijke leven weten te voegen, en liever onder duizend gevaren allerlei avonturen najagen. In den gestadigen kamp met de monsterdieren der oceaans wordt hun moed gehard, en brak er een zeeoorlog uit, dan zouden zij van veel dienst zijn. Door de strenge scheepstucht, die volgens de wet op de walvischvangers is ingevoerd, aan gehoorzaamheid gebonden, vieren zij aan hunne vrijheidsliefde den vollen teugel, zoodra zij den voet aan wal zetten. Op den langen, gevaarlijken togt, waar de een steeds den bijstand van den ander noodig heeft, en waar de gunstige uitslag van het gemeenschappelijk en krachtig zamenwerken afhangt, krijgen zij eene enthusiastische

Digitized by Google

gehechtheid aan elkander, en deze openbaart zich ook op het land niet zelden in de opofferendste mildheid. Het geld, dat zij met onbeschrijfelijke moeite hebben gewonnen, verspillen zij dan op de ligtzinnigste wijze, en het wordt maar al te dikwijls de buit van bedriegers, die in alle zeehavens op dergelijke vrolijke gezellen loeren. Bij deze levensmanier laat het zich niet verwachten, dat de walvischvangers zich langzamerhand een vermogen verwerven. Dat, wat zij in jaren hebben verdiend, wordt in minder maanden in de kroeg en in het bordeel verdaan, en er blijft den matrozen vervolgens niets over, dan weder dienst te nemen. Doch er bestaan ook niet weinige eervolle uitzonderingen.

Daartoe behooren vooral de lieden, die langzamerhand van gemeene matrozen tot bootsstuurman en scheepskapitein hebben weten op te klimmen. Dat zijn doorgaans knappe mannen, die naar ligchaam en geest de kracht bezitten, om de volle verantwoordelijkheid van deze avontuurlijke ondernemingen te dragen. Langs de Amerikaansche kust verheft zich menig fraai huis, welks welvarende bezitter getuigenis geeft, dat men bij de walvischvangst zijn fortuin kan maken.

Een paar woorden over de door de wetten bepaalde scheepstucht op de walvischvangers mogen hier eene plaats vinden. Vooreerst moeten wij opmerken, dat de schepen van deze soort, die uit de Amerikaansche havens uitloopen, doorgaans door onderscheidene menschen worden uitgerust. De zorg voor het zeer kostbare schip, voor den voorraad en de manschap, gelijk ook het bestuur der geheele onderneming, rust doorgaans op den kapitein. Hij heeft het bevel over een vrij groot aantal ten deele wederspannige matrozen, van wier gehoorzaamheid intusschen de gelukkige uitslag grootendeels afhankelijk is. De wet heeft daarom den kapitein binnen zekere grenzen eene willekeurige magt vergund. Hij alleen heeft de beschikking over het schip, en hij mag tegen degenen, die zich aan de scheepstucht vergrijpen, ligchamelijke straffen gelasten. De manschap moet hem op zijn woord volgen, gelijk de scholier den meester. Het gaat daarbij wel niet altijd zonder onregtvaardigheden toe; maar de

Digitized by Google

matroos kan later bij de regterlijke magt zijne klagten inbrengen. Ook ontbreekt het op de schepen nooit aan een' quasi-advocaat, een' ouden, ervaren matroos, die, als een van zijne kameraden onregtvaardig of onwettig gestraft is, dezen met goeden raad ter zijde staat; en een Jury aan wal kent in zulke gevallen doorgaans schadevergoeding toe. Er is dus veel vastberadenheid en tevens omzigtigheid van de zijde des kapiteins noodig, indien hij de tucht op zijn schip binnen de grenzen der wet wil handhaven. Want hoe vele daden van insubordinatie kunnen de matrozen b. v. door gebaren plegen, die volstrekt moeten worden gestraft, ofschoon zij zich niet juridiek laten bewijzen? Het lijdt geen twijfel, of de wet, die den scheepskapitein de magt tot ligchamelijke kastijding toestaat, is, hoezeer zij ook in strijd moge zijn met het gevoel van regt eener vrije natie, volkomen billijk: want zonder haar zou het doel van dergelijke ondernemingen onmogelijk kunnen worden bereikt, en het welzijn van hen, die daaraan deel nemen, op veel gevaarlijker wijze op het spel worden gezet. Mogt men wederspannigen slechts in de boeijen slaan, ten einde hun in de naastbijgelegene, Amerikaansche haven het proces te doen opmaken, dan ging de dienst, die men van hen hebben kan, zoo lange verloren, en zoodra zich eenigen tot insubordinatie vereenigden, hadden deze het in hunne magt, om het schip tot den terugtogt te dwingen. Maar met betrekking tot de oorzaken, waarom de kapitein straft, als ook ten aanzien van de werktuigen, waarmede dit geschiedt, is hij verantwoordelijk aan de wetten zijns lands.

Vóór het uitzeilen van eenen walvischvanger uit eene Amerikaansche haven wordt hij met proviand en anderen voorraad volledig voorzien. De manschap brengt ook hare bagaadje aan boord, en verschijnt in rood baaijen hemden en nieuwe hoeden van geteerd zeildoek. De gereedschappen tot de walvischvangst worden zorgvuldig in kisten gepakt; de walvischbooten worden in geregelde orde op het dek of aan de zijden van het schip geplaatst, de manschap aan boord gemonsterd, en het schip ligt de ankers tot de lange en gevaarlijke reize.

Digitized by Google

Buiten de gewone gevaren van eene zeereis dreigen den walvischvanger nog geheel eigenaardige en vreeselijke van de zijden der dieren, welke hij vervolgt. Dat er booten verbrijzeld worden, is iets te alledaagsch en al te begrijpelijk, dan dat wij daarover behoeven te spreken. Doch er zijn zelfs voorbeelden, dat het schip door eenen slag met den staart dezer zeegedrogten zulk een lek kreeg, dat het oogenblikkelijk zonk, zoo als dit b. v. op den 20 November 1820 met het schip *Essex* gebeurde op 0° 40′ Z. B. en 119° W. L., op duizend Engelsche mijlen van het naaste land, zoodat de manschap eerst na 28 dagen het eiland *Ducie* met de booten bereikte.

Zoodra een walvisch gedood is, begint men terstond de gedeelten van het dier, die bruikbaar zijn, buit te maken. Het ligchaam wordt op zijde van het schip getrokken; een matroos wordt er op nedergelaten, en deze steekt met de schop een gat op de plaats, waar de romp met den kop is verbonden. In dit gat wordt dan een haak gestoken, en door dezen dit gedeelte door middel van eene katrol op het schip in de hoogte getrokken. Deze verrigting is, vooral wanneer de zee hoog gaat, niet zonder gevaar, daar men op het glibberige ligchaam van het dier geen' vasten voet heeft. Het spek wordt dan in reepen van 2 tot 3 voet breedte afgestoken, terwijl door de katrol de reepen altijd gespannen worden gehouden, zoodat langzamerhand de geheele speklaag tot aan de staartvin wordt losgemaakt. Den kop heeft men vooraf reeds afgehouwen en aan den achtersteven van het schip behoorlijk bevestigd. Nadat de speklaag van het ligchaam is afgehaald, laat men dit door de golven wegspoelen. Dan wordt de kop in de hoogte gewonden, de holte geopend, en de spermaceti, door middel van een' emmer, aan eene stang bevestigd, uitgeschept. Daarop houwt men de *junk* van den kop, haalt die aan boord en hakt die in vierkante stukken. Dan maakt men den kop los, en deze verzinkt, omdat hij van zijne specifiek ligte deelen beroofd is. De speklaag van 8—14 duim dikte wordt dan met de *junk* op houten blokken, zoogenaamde paarden of bokken, in dunne stukken gesneden en in den smeltketel ge-

Digitized by Google

worpen. De huidachtige gedeelten van het spek gebruikt men om het vuur aan te stoken. De spermaceti uit de kopsholte kookt men afzonderlijk. Spermaceti en traan worden daarop in de vaten gestort.

Het balein, dat een zoo belangrijk handelsartikel vormt, wordt in den mond van den walvisch gevonden. Deze strepen of baarden zijn ongeveer 300 (500?) in getal aan beide zijden van den kop, en naar de langste beoordeelt men doorgaans de grootte van den walvisch. De grootste lengte bedraagt 15 voet, de grootste breedte omstreeks één voet, de grootste dikte ongeveer $\frac{5}{16}$ duim.

Naar de berekening van SCORESBY verkrijgt men uit vier ton spek dooreen gerekend drie ton traan, ieder van 252 gallons wijnmaat. De kolossale grootte van het dier blijkt daaruit, dat men walvissen heeft gedood, die dertig tonnen zuivere traan gaven, en die, welke twintig tonnen opleveren, zijn niet zeldzaam. De hoeveelheid traan is doorgaans geëvenredigd aan de lengte der baarden, zoo als men uit de volgende tabel ziet, welke afkomstig is van een' zeer ervaren walvischjager:

Lengte der baarden
in voeten . . 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.
Traan bij tonnen $1\frac{1}{2}$. $2\frac{1}{2}$. $2\frac{3}{4}$. $3\frac{1}{2}$. 4. 5. $6\frac{1}{2}$. $8\frac{1}{2}$. 11. $13\frac{1}{2}$. 17. 21.

Een walvisch van zestig voet lengte weegt ongeveer 72 ton en zijn spek 30 ton, de kop met de vinnen en staart 10 ton, en het overige van het ligchaam ongeveer 32 ton. Het vleesch der jonge walvisschen is rood en van draad ongeveer als grof rundvleesch; dat van de oude is daarentegen bijna zwart, en te grof, om te kunnen worden gegeten. De beenderen zijn ongemeen poreus en bevatten veel fijne traan.

Het voorkomen der meeste walvischjagers getuigt, wanneer zij van eene reis terugkeeren, van groote ligchaamskracht en gehardheid. De krachtige spijs en versterkende lucht, bij gestadige ligchaamsoefening, geven aan hun gestel eene buitengewone vasthcid. De scheepskapiteins zijn meestal zeer achtenswaardige mannen. Zij onderscheiden zich doorgaans door onwankelbaren moed en getrouwe pligt-

Digitized by Google

betrachting. Ten opzigte van den uitslag, waarmede zij hunne zaken drijven, bestaat er een aanmerkelijk verschil. Velen schijnen door het geluk begunstigd, en zij slagen telkenreize, terwijl anderen door het ongeluk worden vervolgd. In menig geval kan men zeker de oorzaak van dat ongeluk vinden in gemis aan bekwaamheid of ervaring; maar dikwijls ook is het, alsof een boos noodlot zekere personen vervolgt.

Van hunne reizen brengen deze stoute zeelieden curiositeiten uit alle werelddeelen mede, waarmede zij hunne woning versieren of bloedverwanten en vrienden begiftigen. In hunne huizen vindt men de muren dikwijls met vrij goede schilderijen bedekt, die alle bijzonderheden van de walvischvangst voorstellen. In den laatsten tijd heeft men zich vooral in de Staten *Maine*, *New-Hampshire*, *Massachusetts*, *Rhode-Island* en *Connecticut*: ja zelfs *New-Jersey* en *Delaware*, met de walvischvangst bezig gehouden, en de fraaije gebouwen, welke men in de havensteden, vanwaar deze zaak voornamelijk gedreven wordt, ziet oprijzen, verkondigen duidelijk genoeg, dat de zaken niet onvoordeelig gaan. Het karakter der inwoners van *Nantucket* en van de zeehavens van kaap *Cod* tot *New-London*, welke voornamelijk de walvischvangst drijven, is ernstig en volhardend, en zij verloochenen hunne afkomst van Kwakers en Puriteinen niet.

De Indische, Chinesche en Stille Zeeën zijn den walvischjagers naauwkeuriger bekend, dan aan eenige andere klasse van zeelieden; en aan deze omstandigheid, als ook daaraan, dat op deze schepen altijd twee matrozen in den mars op den uitkijk naar land of branding zijn, moet het in evenredigheid zeldzaam voorkomen van schipbreuk worden toegeschreven, ofschoon de walvischvangers de gevaarlijkste zeeën bezoeken.

De jaagbare walvisschen worden gedurig zeldzamer, en de schepen zeilen daarom tegenwoordig verder naar het zuiden dan vroeger. De robbenjagers wagen zich evenwel nog meer in de nabijheid van de zuidpool. Zelden blijven de schepen langer dan drie maanden op hetzelfde jagtveld.

Digitized by Google

Op deze langdurige reizen ontvangen de jonge lieden van de meer ervarene zeelieden onderrigt in de wiskunde, de zeevaartkunde, de geographie, de natuurlijke geschiedenis der Zuidzee, en leeren daarbij tevens praktisch hun beroep. Van tijd tot tijd gaat men op het eene of andere fraaije eiland der Zuidzee aan land, en gunt daar aan de manschap de rust, die zij ter verpoozing noodig heeft.

De Noord-Amerikaansche vloot ter walvischvangst bestaat tegenwoordig uit 645 schepen, barken en schoeners, te zamen eenen inhoud hebbende van 200,000 ton, tot wier uitrusting een kapitaal van 20 millioen dollars is besteed. Zij is met 17,500 officieren en matrozen bemand. De waarde der jaarlijks door deze vloot ingevoerde ruwe producten bedraagt zeven millioen dollars, welke door de nijverheid tot op eene waarde van 8 of 9 millioen worden gebragt. De uitvoer aan traan, balein en spermacetikaarsen bedraagt twee millioen, zoodat voor 6 of 7 millioen dollars in de Vereenigde Staten zelve wordt verbruikt. Volgens deze opgaven, onlangs door den Heer GRINNELL aan het Congres medegedeeld, kan men zich een denkbeeld maken van het belang der Amerikaansche walvischvangst.

DOOPPLEGTIGHEDEN DER ARMENISCHE CHRISTENEN TE BUSHIRE, IN PERZIË.

Nabij de kamer der kraamvrouw, aan een' rijken Armenischen koopman gehuwd, staat een Priester in zijn koorgewaad. Vijftien minuten lang leest hij een gebed over het kind, dat, in doeken gewonden, door den doopgetuige gehouden wordt. Vrouwelijke doopgetuigen komen niet te pas, zelfs wanneer de doopeling een meisje is, omdat de vrouw van den doopgetuige altijd als zoodanige beschouwd wordt. Dezelve herhaalt verscheidene gezegden, door den Priester uitgesproken, zooals den naam van het kind, zijne gelofte als borg enz. Daarop wordt het kind in de kraamkamer gebragt, de deur gesloten, en de Priester doet, buiten vóór de deur, een gebed, waarbij hij de hand op het deurslot legt. Daarop wordt de deur geopend, en de Priester treedt binnen, met zijn' Kapellaan en den doopgetuige. Op eene

Digitized by Google

tafel staat een groot bekken tusschen vier kaarsen, en daarboven een gouden kruisbeeld met zeven edelgesteenten en een groot glas met gewijde olie. De Priester doet zijn gebed over het bekken. Dan giet de Kapellaan eerst warm, daarna koud water daarin, volgens voorschrift. De Priester doopt, al biddende, het kruisbeeld in dit water, terwijl de Kapellaan op zijne vragen antwoordt, en de doopgetuige het kind nog regtuit op het kussen houdt. Zoodra het kruisbeeld uit het water genomen is, mengt de Priester eenige droppels olie in dat water; na genoegzame schudding en vermenging, wordt het kind geheel ontkleed en in het waterbekken gelegd. De Priester wascht met zijne hand alle deelen des ligchaams. Dan neemt hij het kind daaruit en dekt het toe, vat het glas met olie in de hand, spreekt eenige gebeden, welke de doopgetuige nazegt, nadert dan tot het kind, doopt zijne beide duimen in de olie, en zalft het kind op het voorhoofd, achter beide ooren, op kin, mond, neus, borst, handen, nek, buik en voeten, terwijl hij voortgaat met bidden en de Kapellaan antwoordt. Nu wordt het kind, door de baker intusschen rijk aangekleed, aan den doopgetuige overhandigd. Op dit oogenblik treedt de Bisschop binnen, in zijn prachtig koorgewaad, met eene zijden kap over het hoofd, en door twee of drie Priesters vergezeld. Aan het hoofd van de Priesters en doopgetuige, die twee aan twee volgen met het kind, maakt hij den optogt naar de gezelschapskamer, alwaar de vrouwen, prachtig gekleed, aan drie kanten op kussens nederzitten. Tegen haar over zit de moeder, doch gesluijerd. Zoodra de Bisschop binnentreedt, staan zij, behalve de moeder, allen op en blijven staan. De doopgetuige legt het kind in den schoot der moeder. De Bisschop leest eenige gebeden, waarbij de andere Priesters antwoorden. Terwijl zulks geschiedt, houdt de doopende Priester zijn gebedenboek in aanraking op het hoofd der moeder. Het gebed geëindigd zijnde, buigt zich de doopgetuige, en gaat, met Bisschop en Priesters, in dat gedeelte van het huis, welk door de mannen bewoond wordt, alwaar een rijke maaltijd is aangeregt.

DE JONGSTE OOGENBLIKKEN VAN KAREL DEN I, KONING VAN ENGELAND. Volgens GUIZOT.

Aan het eind der zaal (*Whitehall*) had men, daags te vo-

Digitized by Google

ren, in den muur eene opening gemaakt, welke onmiddellijk op het schavot uitkwam, dat met zwart bekleed was. Twee mannen stonden nevens de bijl, beiden als matrozen gekleed, en met maskers. De Koning verscheen, met opgerigten hoofde, naar alle kanten zijne blikken slaande, en naar het volk rondziende, om tot hetzelve te spreken. Maar de troepen besloegen het gansche plein, zoodat niemand konde naderen. — Terwijl hij sprak, raakte iemand de bijl aan; terstond keerde hij zich om, zeggende: »Bederf de bijl »niet; zij zou mij meer pijn aandoen." De diepste stilte heerschte. Hij zette eene zijden muts op, en, zich tot den beul wendende, zeide hij: »Is u mijn hoofdhaar ook in den »weg?" — »Ik verzoek uwe Majesteit, het onder de muts te doen," antwoordde de man, met eene buiging. De Koning deed zulks, met behulp van den Bisschop, en, zich naar den beul keerende, vroeg hij: »Is het zoo wèl?" Hij ontdeed zich van zijnen mantel en zijn *St. George*, gaf laatstgenoemde aan den Bisschop, zeggende: »Tot een aandenken," trok zijn opperkleed uit, hernam den mantel, en, het blok beschouwende: »Plaats het zóó, dat het wèl vaststa," zeide hij tot den beul. — »Het staat vast, Sire!" — »Ik zal een kort »gebed doen, en, wanneer ik de handen uitstrekke, dan....." Hij verzamelde zijne gedachten, sprak, met eene zachte stem eenige woorden in zichzelven, hief de oogen hemelwaarts, knielde, legde zijn hoofd op het blok: de beul raakte zijn hoofdhaar aan, om het weder onder de muts te brengen; de Koning meende, dat hij wilde toeslaan. »Wacht het toe»ken af," zeide hij. — »Ik zal het afwachten, Sire, naar »het welbehagen uwer Majesteit." Na verloop van nog een oogenblik strekte de Koning zijne handen uit, de beul sloeg toe, het hoofd viel op den eersten slag. »Ziet hier het hoofd van een' verrader!" riep de beul uit, hetzelve aan den volke vertoonende. Een lang en dof zuchten verhief zich rondom *Whitehall*. Velen ijlden nu naar den voet van het schavot, om hunnen zakdoek in het Koninklijke bloed te doopen. Twee afdeelingen ruiterij naderden in onderscheidene rigtingen, en verstrooiden langzaam het volk. Toen het stil werd bij het schavot, hief men het lijk op: reeds was het in de kist besloten, toen CROMWEL verlangde, het te zien; hij beschouwde het naauwkeurig, en, met zijne handen het hoofd opligtende, alsof hij zich wilde vergewissen, dat het van den romp was gescheiden, sprak hij: »Ziedaar een welgesteld ligchaam, »dat een lang leven beloofde!"

Digitized by Google

WELSPREKENDHEID DER INDIAANSCHE VOLKSTAMMEN IN NOORD-AMERIKA.

Het zoo leerzaam als aanlokkelijk geschreven werk van Professor Dr. BÜTTNER, *Brieven uit en over Noord-Amerika*, 1845, geeft ons onder anderen ook een staaltje van de redevoeringen der *Indianen*. Indien de pen van den Duitschen Hoogleeraar de woorden niet al te zeer geregeld heeft, hetwelk wij niet gelooven willen, daar Dr. BÜTTNER iemand is, op wiens waarheidsliefde men zich kan verlaten, zoo mogen wij ons billijkerwijs over de kracht en het treffende dier redevoeringen verbazen. Voor de zoodanigen onzer lezers, welke het boek zelf niet onder de oogen gehad hebben, willen wij, tot staving van hetgeen wij zeggen, er slechts het volgende uit mededeelen.

Het bejaarde Opperhoofd der *Oneidahs*, KESKETOMAH, had, door de nabuurschap der Europesche volkplanters, het voordeel van den akkerbouw leeren kennen, en, om nu zijnen stam tot die vreedzame bezigheid over te halen, laat hij zich op de volgende wijze hooren: »Ziet gij niet, hoe de blanken van korrels leven en wij van vleesch? hoe dit vleesch meer dan dertig maanden noodig heeft om op te groeijen en somtijds schaarsch is? hoe elk dezer verwonderlijke korrels, welke zij in den grond strooijen, er hun meer dan honderd teruggeeft? hoe het vleesch, waarvan wij leven, vier beenen heeft om weg te loopen en wij maar twee om het te achterhalen; hoe de korrels, die de blanken strooijen, daarentegen blijven, waar ze zijn, en er groeijen; hoe de winter, die voor ons de tijd van onze moeijelijke jagten is, hun rust aanbrengt? Daarom hebben zij ook zoo vele kinderen en leven langer dan wij. Ik zeg dus aan ieder, die naar mij hooren wil, vóór nog de cederboomen van ons dorp van ouderdom verdord zullen zijn, vóór nog de ahornboomen van het dal zullen ophouden suiker te geven, zal het geslacht der kleine korrel-zaaijers het geslacht der vleeschjagers verdelgd hebben, wanneer deze jagers niet ook besluiten korrels te zaaijen. De woorden van KORRYHUNSLA zijn onder de volksstammen *Pequid*, *Natik*, *Narragarset* en andere reeds bewaarheid: Een snaphaan is goed, maar een ploeg is beter, een wigwam is goed, maar beter is huis en schuur. Laat ons verordeningen maken over onze gedragin-

Digitized by Google

gen; laat ons aan het water der razernij en des doods den toegang tot onze dorpen verbieden; dat is de bron, waaruit onze grootste rampen voortgevloeid zijn; door dit vergift hebben zij ons dol en slecht gemaakt, hebben zij ons zoo vele landerijen ontroggeld."

Doch de oude KESKETOHAN vindt zijnen tegenstander in den jongen KUHASSEN, die zich door zijne aanspraak als vijand der Europesche inrigtingen, en met name van den akkerbouw, doet kennen. Moeijelijk wordt het, te beslissen, wiens denkwijs men behoort te omhelzen. Ieder hunner voert zoo gewigtige drangredenen aan, spreekt zoo treffend voor zijne manier van zien, dat men genegen zou zijn aan elk van beiden bijval te schenken. »Indien wij," zegt KUHASSEN, »gaan leven als de blanken, zullen wij ophouden te zijn, wat wij zijn, de kinderen van onzen grooten Geest, die ons tot jagers en oorlogslieden gemaakt heeft. Wij zullen weldra denken en handelen als zij en, als zij, logenaars, bedriegers worden, afhankelijk van den grond, dien wij bebouwen; in ketens gesmeed door wetten en geboden, geregeerd door geschriften vol logen en valschheid. En zijn dan die blanken met hunne akkers, hunne koeijen en paarden gelukkiger dan wij? Leven zij indedaad langer? Kunnen zij op de sneeuw, onder de boomen des wouds slapen als wij? Zij kunnen het niet; zij hebben zoo veelerlei te verliezen, dat ongerustheid daarvoor hunnen geest het slapen niet veroorlooft. Kunnen zij, zooals wij, het leven versmaden, lijden en sterven zonder te huilen en te jammeren? Zij kunnen het niet; met te veel banden zijn zij aan het leven geknoopt. Wat baat hun het geld, waarvoor zij zoo zwoegen en werken? Dient het niet om rijken en armen te maken, om misdaden onder hen in te voeren, met jaloezij en heimelijken wrok? Worden wij landbouwers, dan zullen ook wij regters in onze dorpen moeten roepen om ons te kwellen, gevangenissen met hooge, dikke muren moeten bouwen, om er ons in op te sluiten, en ketens moeten smeden om er ons aan vast te leggen. Zullen wij dan nog stout, dapper, vol moed en krijgslust zijn, ongekweld door herinnering van het verledene, tevreden met het tegenwoordige, onbekommerd over het toekomende? Niets van dit alles. De gastvrijheid zal vlugten, waarheen weet ik niet, en nimmermeer tot ons terugkeeren; want, waar ieder, op kosten der overigen, rijkdom wil ophoopen, blijft

Digitized by Google

hem hart noch lust om zijnen buurman iets mede te deelen, die nu ook ophouden zal zijn vriend te wezen. Even als de blanken, zullen wij voor geld doen alwat men ons beveelt; een' eigen wil zullen wij niet meer hebben. Maar wat is toch wel een mensch, die niet meer hier- en daarheen gaan, rooken, slapen, rusten kan, zoo als hij wil? De rijkeren zullen de armen willen beheerschen; en wat zullen de armen dan doen? Zullen zij niet slaven worden en werken moeten voor hen, die van vet glinsteren? Zal dan nog kracht, moed, behendigheid en geduld den mensch roem en achting verschaffen? Neen! Geld en een volle spijsketel zullen het doen. Zou wel immer een krijgsman, in wiens aderen het bloed van een' *Oneida* stroomt, wanneer het ongeluk aan zijne deur klopte, zich kunnen vernederen, de dienstknecht van eenen rijkaard te worden? Neen, even zoo min als de adelaar van het gebergte den lafhartigen vischärend, even zoo min als hij de bloode duif zal dienen. In plaats van te buigen, als het riet van den oever, zou hij weerstaan als de eik der bergen, of, gelijk de bijen, in de groote bosschen onafhankelijkheid en vrijheid zoeken. Eer ik mijnen wil zou prijs geven en genoodzaakt zijn dien van eenen ander te gehoorzamen omdat hij rijker *is*, zou ik hem ter aarde hakken, hem zijne heerschappij ontrukken en zijn huis in brand steken; want wie mij veracht is mijn vijand. Neen, liever vaar ik de rivieren van het westen af, en ga aan de volkshoofden van den *Mississippi* verkondigen, dat de *Oneidas*, even als de blanken, baardendragers, aardgravers en daglooners geworden zijn. Ja, eer ik mij aan de bevelen van eenen meester onderwerp en een jammerlijke loontrekker word, wil ik heengaan naar mijne dappere voorouders. Want wat is de dood, waarvoor de bloodaards zoo bang zijn? Voor den jager is hij de dag der ruste, het eindperk van al zijne behoeften; voor den krijgsman de dag des eeuwigen vredes; voor den ongelukkige het eind van al zijn kommer, het vertrouwen en de troost aller lijdenden, de wijkplaats, uit welke men onderdrukking en dwingelandij kan trotseren."

Zou wel eenig redenaar onder de beschaafde volken eene sterkere en meer dichterlijke lofrede op den dood hebben kunnen houden?

Digitized by Google

EEN DOOR LEIBNITZ IN NAAM DER HONDEN OPGESTELD PROTEST TEGEN HET IN DE HOFKEUKEN TE HANOVER GEGEVEN BEVEL, OM DE BEENDEREN UIT HET DAAR GEBRUIKTE VLEESCH TE VERKOOPEN, VERMOEDELIJK UIT DE JAREN 1680—1690.

(Uit het oorspronkelijke *Fransch.*)

*Request der Honden, aangeboden aan den Heer ***, algemeen Agent der Cuisinerie van Frankrijk en Staatssecretaris van dat ligchaam voor de Buitenlandsche Zaken, zich thans bevindende aan het Hof van Hanover.*

Wij Ondergeteekenden, doggen, St. Hubertshonden, hazewinden, brakken, bulhonden, Bolognezen en andere van het ras, zoo groot als klein, smeeken allernederigst uwe Hoogheid, gehoor te willen verleenen en te doen verleenen aan onze redenen, ten aanzien eener grieve, voor ons van het hoogste gewigt. Ongetwijfeld zal uwe Hoogheid, die zoo zeer belezen en zoo uitgeleerd in kundigheden van allerlei aard is, zich herinneren, hoe de groote DIOGENES, bijgenaamd de *cynicus* of hondsche, uit hoofde der genegenheid, welke hij ons toedroeg, gewoon was opentlijk te zeggen, dat er soms meer verschil was tusschen den eenen hond en den anderen, dan tusschen sommige menschen en zekere beesten. Niettemin en ondanks deze groote verscheidenheid der honden, die hen als ware het van een verschillend geslacht doet schijnen, is thans geheel ons hondenligchaam eendragtig, om een der schoonste regten te handhaven, welke onze natie steeds bezeten heeft, en dat men ons thans ontrooven wil door eenen aanslag van zeer gevaarlijke en verstrekkende gevolgen. Wij hebben namelijk door onze correspondenten vernomen, dat zekere projectenmaker voorgeeft de beenderen week te kunnen koken en ze geschikt te kunnen maken om door menschen gegeten te worden, zonder dat daardoor het vleesch in het geringst bedorven worde, en zelfs wil gezegde quidam zijne kookpotten en al zijnen toestel naar het Hof van *Hanover* zenden, om daarmede eene proeve te nemen; waartegen wij raadzaam geoordeeld hebben ons in tijds te verzetten. Want, ofschoon wij aan iets zoodanigs bezwaarlijk geloof kunnen hechten, en al wat er over gezegd wordt voor fraaije hersenschimmen houden, zou echter de een of andere boose

Digitized by Google

geest, de vijand tevens van het honden- en van het menschengeslacht, om de goede verstandhouding, die te allen tijde tusschen de honden en de menschen geheerscht heeft, te storen, dit geheim aan dien man ingeblazen kunnen hebben, even als een andere helsche geest voorzeker aan een' monnik het geheim van het buskruid geopenbaard heeft. Wij hebben geenen grond om ons te verbeelden, dat men twijfel zou kunnen opperen omtrent het regt, dat wij op alle van vleesch ontdane beenderen hebben, als welke ons van onheugelijke tijden hebben toebehoord, zonder dat mensch of dier immer ondernomen heeft ons in dit bezit te storen. HOMERUS en de oudste Schrijvers hebben in uitdrukkelijke bewoordingen van hetzelve gewag gemaakt, en de H. Schrift, daar zij zegt, dat men den kindekens het brood niet ontnemen moet om het den honden te geven, zegt niet hetzelfde van de beenderen, welke men wel wist, dat, van den Zondvloed af, dat is sedert den tijd toen de menschen begonnen zijn het vleesch der dieren te eten, ons toebehoord hebben. En ofschoon wij, om den wille des vredes, het merg aan de menschen hebben afgestaan, is zulks alleenlijk geweest, ten einde ons regt op de beenderen zelven te bewaren, gelijk het dan ook door dit vergelijk des te meer versterkt is. Goede Hemel! hoe verre gaat niet de begeerlijkheid der menschen? Niet tevreden met soms alles op te eten, wat zij bezitten, schamen zij zich niet, ons nu ook ons aandeel te willen ontrooven! Doch deze gulzigheid zou ligtelijk door de Beschermgoden van ons geslacht gestraft kunnen worden, en de groote SIRIUS, die hemelsche hond, zal ongetwijfeld onze zaak bij JUPITER bepleiten. De menschen weigeren ons regt; maar SIRIUS zelf zou zeer wel onze wreker kunnen worden, door de hitte der hondsdagen te verdubbelen, over welke hij heerscht, gelijk gij zulks weet door de groote kennis, welke gij in het vak der sterrekunde bezit. Behalve dat deze nieuwe soort van eten kwade uitwerkselen onder de menschen zou kunnen te weeg brengen en hen allen tot *cynici* zou kunnen maken, aangemerkt zij reeds nu maar al te veel overhelling tot onbeschaamdheid hebben, laten wij aan uwe voorzigtigheid over, of het wel altijd veilig en voordeelig voor de menschen zijn zal, zoo geheel met de honden te breken. Gij, die zoo veel gelezen hebt, weet, hoe zeker Koning, die uit zijn land gejaagd was, daarin teruggebragt werd onder geleide van tweehonderd hon-

Digitized by Google

den, die de rebellen versloegen; hoe meermalen honden het leven van hunne meesters gered, en hoe anderen den dood hunner weldoeners gewroken hebben. Eindelijk, nog heden ten dage zijn er steden, die door honden bewaakt worden, en die, nevens vele andere, verlaten zullen worden, zoo men ons het beste deel van ons loon ontneemt. De jagthonden zullen geen wild dier meer aanvallen of vervolgen, de andere honden zullen de huizen aan de dieven en de schapen aan de wolven ter prooije laten, en wij, kleine Bolognezer hondjes, zullen onze meesteressen aan hare minnaars overgeven, door welke zij vervolgd worden, en zullen niet meer blaffen, wat deze ook mogen ondernemen. Eindelijk, zal er niet weinig wanorde in de keukens ontstaan, en gij, mijne Heeren, de keuken-chefs, zult menigmaal niet weten, waar een schapenbout gebleven is; want, onthoudt men ons de beenderen, zoo zullen wij ze nemen, en het vleesch daarbij; waarom dan ook het uwe zaak is, mijne Heeren, hiervoor te zorgen, gelijk ook die der voorsnijders, wier kunst voortaan nutteloos zal worden, zoo men, ondanks de beenderen, door het vleesch zal kunnen snijden, alsof het boter was.

Om welke redenen dan uwe Hoogheid gesmeekt wordt, in uwe algemeene vergadering over eene zaak van zulk een gewigt rijpelijk te doen raadplegen, dien nieuwigheidsmaker met al zijnen toestel zoo ver mogelijk te doen verdrijven, en hem te doen verbieden den voet in eenige keuken te zetten; en wat u in het bijzonder betreft, Mijnheer, zult gij wel zoo goed zijn, te beletten, dat hij niet in die van *Hanover* binnensluipe.

Wij zijn, met al den eerbied, dien honden gevoelen kunnen,
Van uwe Hoogheid

De zeer nederige jagt-, hof- en schoothonden.

Voor de jagthonden, LABLAPA; voor de bulhonden, MOPS;
voor de Bolognezertjes, AMARYLLIS.

GULDEN OPMERKINGEN.

Leest den Bijbel, niet zoo als de Notaris, maar zoo als de Erfgenaam. De eerste leest met onverschilligheid het Testament; de ander hoort en leest met luisterende aandacht en

Digitized by Google

belangstelling, omdat het Testament *hem* geldt. Maar, *aller* Testament is in den Bijbel vervat; wij kunnen allen even rijk worden.

Verwaandheid heeft dikwijls grooter deel, dan Toegenegenheid, aan de lessen, welke men anderen geeft.

Schande is het, anderen lessen te geven, zonder ze zelf te betrachten.

Loosheid is de aap van Wijsheid.

Wie zich beroemt op zijne Voorouders, vertoont zijn' schuldbrief in plaats van zijne quitantie.

Bespotting is eene van de grootste rampzaligheden der Armoede.

Eene groote oorzaak van rampen en gebreken is, dat de menschen meer de voorbeelden van anderen dan hun eigen gezond verstand volgen.

Vermaak te scheppen in anderen wel te doen is de edelste eigenliefde.

List en logentaal verraden zwakheid en laagheid van geest.

Liefde om geld is eene vruchtbare moeder van huiselijke ellende.

De verwaandheid van anderen is ondragelijk, omdat zij de onze kwetst.

Herstelde Vriendschap vordert naauwkeuriger toezigt, dan die nooit verbroken werd.

Liefde, die blind is, verbeeldt zich daarom, ook door anderen niet gezien te worden.

't Is gemakkelijk raad te geven, maar dikwijls bezwaarlijk dien wèl te gebruiken.

Hij, die altijd in de groote aangelegenheden des levens met waarheid omgaat, handelt ook bijna altijd met verstand.

Niets is natuurlijker in Ouders, dan de begeerte, dat hunne Kinderen van *hunne* gebreken bevrijd blijven. Zelden kennen wij onszelv' regt, alvorens wij Kinderen hebben; en, kennen wij ons dan zoo als het behoort, zoo zien wij scherp toe op feilen en dwalingen in ons, die ondeugden worden wanneer zij den jongeren tot voorbeelden wierden.

DE TWEE SPELERS.

(*Ware Anecdote.*)

Een vrolijk, soms zelfs wel uitgelaten en eenigzins brood-

Digitized by Google

dronken leven heerschte in het *Hôtel d'Arscamp* te *Namen*, toen, in het jaar 1815, Vorst BLÜCHER, wien ik als koerier toegezonden was, in afwachting van het uitbarsten der vijandelijkheden, zijn hoofdkwartier aldaar had opgeslagen. Van den ochtend tot den avond, ja zelfs tot laat in den nacht, en dan weder tot aan den morgen, werd het hotel niet ledig van zijne militaire bezoekers; den geheelen dag door stond de bowl, op gemeenschappelijke kosten met heerlijk Champagner druivensap gevuld, op tafel; den geheelen dag waren kaarten en dobbelsteenen in werking, en rolde het goud van den eenen kant naar den anderen, alsof dukaten en napoleons d'or gemeene pachtpenningen waren. Wat bekommert zich toch de soldaat, die misschien morgen reeds aan al de goederen dezer aarde een bloedig vaarwel moet zeggen, veel om geld of geldsbesparing? Voor hem heeft het geene andere waarde, dan voor zoo ver het iets bekoorlijks kan bijzetten aan het tegenwoordig oogenblik. Ja waarlijk, in het legerkamp, tegenover den vijand, bij verwacht wordenden veldslag, daar alleen kan men met volle regt de heerlijke melodie aanheffen: Het goud is ijdel en nietig; gebruikt, gebruikt het zoo vrolijk gij kunt, enz. (*)

Hoe rusteloos en vol beweging het krijgsmansleven in het veld menigmaal zijn kan, zoo heeft het toch ook vele oogenblikken van volstrekte stilte en werkeloosheid. Aldus was het destijds te *Namen*. Aldus kwam het dan ook, dat het wijdberoemde *Hôtel d'Arscamp*, dat alle bedenkelijke *comfort* te leveren in staat was, van 's morgens vroeg — *vroeg* beteekent hier zoo omtrent over tienen, wanneer de lichtmisserijen van den vorigen nacht uitgeslapen waren — door de officieren van het hoofdkwartier, en wel met name door den zwerm der geattacheerden, gedetacheerden, gekommandeerden en hoe al die *eerden* verder heeten mogen, allerdrukst bezocht werd.

Waren nu gemeenlijk de *inwonende* vreemden de eersten, die de plaats openden, zoo moest het ons wel eenigzins verbazen, toen op zekeren morgen de vroegst verschijnenden van ons, die tamelijk bij tijds opgedaagd waren, reeds een gezelschap van *vreemde* vreemden vonden, al was het dan ook slechts een gezelschap van twee personen. Het waren twee Russische officieren, en de soort hunner bezigheid was

(*) *L'or est une chimère, etc.*

Digitized by Google

wel geschikt om onze nieuwsgierigheid te wekken, die snel genoeg in de levendigste belangneming overging. Zij speelden, en wel speelden zij farao, een spel, dat anders, tusschen slechts twee personen, niet zeer gebruikelijk is. Hierbij speelden zij zeer hoog; want geen kaart werd met minder dan verscheidene stukken gouds bezet. Beurt om beurt wisselde de bank tusschen hen beiden, maar het geluk wisselde niet, want onverzettelijk bleef het aan den eenen als geboeid. Deze was, dit zag men bij den eersten opslag, aanmerkelijk jonger dan zijn medespeler, doch zijne onderscheidingsteekenen kenmerkten een' veel hoogeren rang.

Ligtelijk zal men begrijpen, dat zulk een spelen onze volle oplettendheid tot zich trok. Derhalve traden wij naar het tafeltje, waaraan beide gezeten waren, en keken stilzwijgend toe. Weldra echter wisselden wij onderling, doch nog altijd zonder een woord te uiten, blikken van verbazing en afkeuring, want de jongere officier boeide de fortuin slechts door bedriegerij, evenzeer wanneer hij pointeur als wanneer hij bankier was, en wel door eene zoo in het oog vallende bedriegerij, dat men een volstrekte nieuweling in het spel moest zijn, om ze niet te bemerken; zulk eenen nieuweling nu had hij blijkbaar in zijnen medespeler gevonden, misschien wel opgezocht.

Begonnen nu onze blikken, die zeker gedurig meer achterdocht en meer ontevredenheid te kennen gaven, hem verdacht voor te komen, of dacht hij de kas zijner tegenpartij nagenoeg tot op den bodem toe uitgeplunderd te hebben, kortom plotseling zei hij: »De laatste taille!" — Zijn medgezel, die zich daardoor alle hoop op het terugwinnen der verlorene sommen afgesneden zag, werd zoo bleek als een doode en begon aan geheel zijn lijf te beven; doch met de haast der wanhoop schoof hij de laatste stukken gouds, die hem in zijn' lijfgordel nog overgebleven waren, voor de kaarten. Ook dit geld ging — alweder op bedriegelijke wijs — verloren; en eer nog de taille voorbij was, legde de jongere de kaarten neder, wijl zijn tegenpartij geen geld meer had om in te zetten. Vervolgens stak hij, wat vroeger reeds eenmaal gebeurd was, het gewonnen geld in den zak, groette de omstanders, ging naar buiten, en beval zijnen rijknecht de paarden voor te brengen.

Zijn medgezel, een man van reeds rijpe jaren, wiens haar bereids sterk begon te grijzen, volgde hem zwaaijende, alsof

Digitized by Google

hij beschonken was, doodsbleek, over geheel zijn ligchaam bevende en met een' blik van onbeschrijfelijke wanhoop. Zoo waggelde hij naar den stal, waar zijn paard stond. Verscheiden van ons naderden al fluisterend elkander, en sommigen gingen vervolgens den ongelukkige achter na. Zij vonden hem in den stal staan, met zijn hoofd tegen den hals van zijn paard leunende en bitterlijk schreijende als een kind.

»Wees getroost," zei een van ons, naar hem toetredende en hem vriendschappelijk de hand op den schouder leggende.

»Ach, Mijnheer," gaf de *Rus* in gebroken Duitsch ten antwoord, terwijl hij zijn pijnlijk vertrokken gezigt naar den spreker keerde, »hoe kan ik getroost zijn, daar ik al het geld, wat ik uit regtmatig verkregen oorlogsbuit en door velerlei ontberingen bijeengespaard had, als een onbezonnen knaap verspeeld heb, en thans met leege handen tot de mijnen terug moet keeren, die ik weet dat met gebrek en armoede worstelen. Ach, mijne vrouw! mijne arme kinderen!" riep hij, zijne handen wringende, uit, en een nieuwe vloed van tranen stroomde hem langs de wangen.

Het was inderdaad een aandoenlijk gezigt, den bedaagden man klagend en radeloos te zien staan, nergens hulp kunnende verwachten, met den verren, verren weg naar zijn vaderland voor zich, en aan den eindspaal van dien langen togt misschien noodlijdend de zijnen verwachtende, welken hij de verblijdende maar der redding, die hij hun brengen zou, gewis reeds verkondigd had, en welken hij nu met ledige handen te gemoet moest treden.

»Maar hoe kondt gij u ook met zulk een spel inlaten, daar gij er volstrekt niet in ervaren waart?" vroeg hij, die hem aangesproken had, wel is waar op den toon van verwijt, doch die door den wil, om den ongelukkige te helpen, verzacht werd.

»Ach, Mijnheer," dus klonk het antwoord, »hij overreedde mij er toe; hij hield niet op er mij toe te dringen, toen wij twee dagmarschen van hier bij elkander gekomen waren, en hij van mij vernam dat ik het geluk gehad had zoo rijken buit te maken. Hij onderwees mij eerst in het spel, dat ik te voren niet kende; aanvankelijk speelden wij om gering geld, en ik won aanhoudend. Dit vuurde mij aan; ik dacht het geluk zou mij trouw blijven; ik zag reeds in mijnen geest de blijdschap der mijnen, wanneer ik hun nog veel meer, dan zij dachten, zou medebrengen, daardoor beter voor de toekomst mijner kinderen zou kunnen zorgen; en nu — nu heb ik alles verloren!" En op nieuw wrong hij in vertwijfeling zijne handen.

»Gij hebt *niets* verloren," hernam zijn vriendelijke trooster na eene korte pauze, »want wat men u ontnomen heeft, zult gij terug bekomen, zoo gij uw woord van eer wilt geven, dat gij nimmer eene kaart meer in handen zult nemen."

»O hoe gaarne zou ik die voorwaarde aangaan!" riep de

Digitized by Google

ongelukkige, en een zwakke straal van hoop verspreidde zich over zijn somber gelaat. »Maar, hoe zou zoo iets mogelijk zijn?"

»Dat zult gij terstond ondervinden," hernam zijn trooster; »volg mij slechts in de zaal."

Beide gingen derwaarts, gevolgd door de overigen, die sprakelooze maar deelnemende aanschouwers van het zoo even beschreven tooneel geweest waren.

In de groote zaal van het *Hôtel d'Arscamp* had middelerwijl een ander tooneel plaats gehad. Er was tusschen de aldaar aanwezige officieren van het hoofdkwartier tenaauwernood eene beraadslaging noodig, om hen tot het besluit te brengen, bij den bedrieger op het weder uitleveren van zijnen roof dan te dringen en, moest het zijn, hem er met geweld toe te noodzaken. Dit besluit stond reeds van den beginne bij ieder onzer vast, en slechts een woord was er noodig, om het door aller monden luid te doen verkondigen. Toen allen dus zagen, dat zij het eens waren, ging de oudste der officieren, die in rang den vreemden gelijk was, naar buiten, om hem den wil van allen, die getuigen van het spel geweest waren, te verkondigen. Hij vond den *Rus* op het punt om den voet in den stijgbeugel te zetten. Bedaard vatte hij hem bij den arm en zei: »Kameraad, een woordje!"

»Wat verlangt ge, Mijnheer?" vroeg de aangesprokene vrij bars, want waarschijnlijk had hij het bewustzijn, dat de aanspraak hem niets goeds voorspelde en hoopte misschien door een vertoon van moed zich aan alle opheldering te onttrekken. Doch hierin vergiste hij zich bij den man, met wien hij te doen had, geweldig.

»Ik verzoek u, mij in de zaal te willen volgen," gaf de ander bedaard, maar met vastheid ten antwoord.

»Ik heb geen' tijd, mij hier langer op te houden," hernam de *Rus* en wilde den voet in den stijgbeugel zetten.

»Gij moet daartoe tijd hebben," zei de Majoor VAN ... op een' toon, die aanduidde, dat geene tegenspraak meer geduld zou worden; en daar de ander zag, dat juist op dat oogenblik, op verlangen van een' tweeden, uit de zaal naar buiten getreden officier, de inrijpoort van het hotel, die tot nog toe opengestaan had, gesloten werd, en hem dus op deze wijs de weg tot de vlugt, welke hij voornemens was te nemen, afgesneden was, voldeed hij, ofschoon met blijkbaren tegenzin, aan het van hem gevorderde, en volgde den ander naar de zaal, waar, gelijk hij zich nu niet meer verhelen kon, eene soort van krijgsraad over hem stond gehouden te worden. En dit was dan ook inderdaad het geval; want naauwelijks had hij een' voet in de zaal gezet, of de Majoor, als de oudste in rang der aanwezige officieren, nam het woord en zeide: »Mijnheer, wij officieren, die hier allen getuigen van uw spel met uwen ongelukkigen kameraad geweest zijn, vorderen gezamentlijk van u, dat gij hem al het geld, hetwelk

Digitized by Google

gij hem afgewonnen hebt, oogenblikkelijk en in onze tegenwoordigheid terug geeft."

»Met welk regt?" vroeg, driftig opstuivende, degeen, aan wien dit zoo kortweg gegeven bevel verkondigd was.

Volkomen bedaard, en zonder zich aan de afbreking te storen, vervolgde de Majoor VAN ... zijne rede. »Slechts onder deze voorwaarde bewilligen wij, ons niet verder in de zaak te mengen, zelfs niet eens naar uwen naam te vragen, en u te veroorloven, oogenblikkelijk uwe reis voort te zetten. Verklaar nu, of gij u naar hetgeen wij van u vorderen, wilt voegen, dan wel verkiest het op het uiterste te laten aankomen. Maar bedenk de gevolgen wèl!"

»Geweld kan ik niet weêrstaan," antwoordde de schelm nog vrij trotsch; »hij zal zijn geld terug hebben."

Op dit oogenblik trad zijn geplunderde kameraad en landsman, door de andere officieren vergezeld, insgelijks binnen. Majoor VAN ... ging terstond op hem toe en zeide: »Uw landsman heeft ons daar zoo de verzekering gegeven, dat hij zich met u slechts eene scherts veroorloofd en u uw geld afgenomen heeft om u voor de treurige gevolgen te waarschuwen, welke het spel voor ieder hebben moet, die geen meester over zijne hartstogten is. Hij zal u dus alles, wat gij verloren hebt, teruggeven, wanneer gij op uw woord van eer beloven wilt, uw leven lang niet weder te zullen spelen."

Dit woord gaf hij, van wien het verlangd werd, oogenblikkelijk en met zulk eene innigheid van gevoel, dat men er niet aan twijfelen kon, of hij zou het ook, wanneer hij ons verlaten had, stiptelijk nakomen. Hierna ontving hij achthonderd-vijfenzeventig gouden napoleons (ruim negend'halfduizend gulden), want niet geringer was de som, waarvoor zijne tegenpartij hem opgeligt had, terug, en weinig, zoo 't scheen, ontbrak er aan, of hij zou, in overmaat van dankbaarheid, Majoor VAN ..., dien hij voor zijn' voornaamsten weldoener hield, de hand gekust hebben.

»Thans moogt gij u verwijderen," sprak de Majoor VAN..., hem ter zijde nemende, tot den nog al te zacht gestraften bedrieger, die met verkropte woede toegezien had, hoe de onvoorzigtige met een van blijdschap schitterend gelaat het goud opstreek, dat hij tot grondslag van het welvaren zijns huisgezins dacht te maken. Zonder iemand der aanwezigen te groeten, verliet de ander de zaal, en het volgende oogenblik hoorde men hem in razenden galop de straat afrennen. Zijn kameraad, die, ondanks zijne onbedrevenheid in het spel, genoeg van het tooneel begrepen had, om zijn gezelschap niet weder te zoeken, volgde hem langzaam, nadat hij ons alvorens nog, op de aandoenlijkste wijs, herhaalde malen zijne dankbaarheid betuigd en ons verzekerd had, dat zijne vrouw en kinderen ons in zijn afgelegen vaderland voor deze weldaad zouden zegenen.

Digitized by Google

Op *dezen* dag werd in het *Hôtel d'Arscamp* geen kaart, geen dobbelsteen aangeroerd; den volgenden echter werd, reeds weder bij kaartspel en het klinken der glazen, aan die genen der kameraden, die bij toeval niet tegenwoordig geweest waren, geheel het tooneel onder schertsen en lagchen verteld, en zeker zal nog menigeen der getuigen, al heeft de ouderdom sedert zijn haar doen verbleeken, zich het voorval herinneren, wanneer hij thans het daarvan (oorspronkelijk in het Hoogduitsch) gegeven verhaal te lezen mogt krijgen.

EEN NEGENTAL PUNDICHTEN OP DRONKAARDS.

1.

Een dronken Zwitser zag, hoe de Aar
Zijn woning dreigde te overstroomen;
En naauwlijks had hij dit vernomen:
»Dat duld ik niet! Sinds twintig jaar,"
Dus schreeuwde hij met groot gedruisch,
»Duldde ik geen *water* in mijn huis!"

2.

Een dronkaard brak zijn been en lag op straat te steenen.
»Waar woont gij, arme man, dat wij u hulp verleenen?"
Vroeg een, met deernis aangedaan.
»Ik woon," dus stottert hij; »ik woon... ja, in *de Zwaan!*"

3.

Bibus, de menschenvriend, (eischt dit geen dank?)
Drinkt daaglijks zich op uw gezondheid krank.

4.

In de Aardrijkskunde is Meeuwis thuis, tot dat de wijn
Bij hem zijn werking heeft verrigt;
Hij weet, waar stad en dorp en vlek gelegen zijn,
Maar zelden waar hij zelf soms ligt!

5.

Één ding, zegt Profanus, mishaagt me in 't scheppingsplan:
Dat men de spijs niet drinken kan!

6.

Pleng wijn, geen tranen op deez' steen,
En breng er druiven voor geween;
En zij er op geschreven
In lett'ren vurig rood:
De Wijnzucht was zijn leven,
De Waterzucht zijn dood.

Digitized by Google

7.

Gij noemt een ton den dikken Stol,
Maar wikt uw woorden niet terdeeg:
Een ton toch is nu vol dan leeg;
Maar onze Stol was *altijd* vol.

8.

»Begraaf," zegt Tijs, »mij in een vat!" —
»Is 't scherts of ernst; hoe meent hij dat?" —
»Voorzeker ernst; ik wil het staven:
»Door zich aldus te doen begraven,
»Voldoet hij slechts eene oude schuld;
»Dat dan zijn wil eens zij bevredigd:
»Hij heeft zoo menig vat geledigd,
»Zachts dat hij één ook weder vult!"

9.

Hans bleef op 't beeld van Bagchus staren,
Het uithangbord voor eene kroeg;
En toen hem iemand lagchend vroeg,
Of *hij* zich dat niet kon verklaren?
»Wel neen," sprak hij, »hoe zou ik dat?
»'t Is mij een onverklaarbaar wonder:
»De gek zit *op* het vat,
»In stede van er *onder*!"

(Hier en daar ontleend en vertaald.)

IJ.

IN EEN' SLAPELOOZEN LAATSTEN KERMISNACHT TE AMSTERDAM.

De tijd der Kermis-dronkenschap gaat weer, God dank, voorbij!
Onthouding, Matigheid... wat hoon voor uwe Maatschappij!
En gij, o Flesch! die 't lot vertoont des Dronkaards en zijn Kind...
Geldt gene alleen in theorie en deze slechts in print?' —
Dus dacht, dus voelde ik in deez' nacht, die slapeloos verging.
Ik schaamde mij den eernaam schier van Amstels Stedeling.
Wat dwaasheid, wat uitsporigheên, wat dolle razernij!
Ik waande me in 't Bagchantenrijk, niet aan het rustige IJ.
Nog ruischt, nog dreunt, nog scheurt mij 't oor van kreten zonder tal,
Van 't joelend woelend straatgegil en 't Izabé-geschal!...
Maar toch één troost gewierd me ook nu: dat geen verdachte kreet,
Zelfs bij 't verdierelijkst Gemeen, zich ergens hooren deed.
Neen, oproer vindt geen wederklank in ons gezegend Land,
En eerlijke armoê deinst terug voor plond'ring, moord en brand.
Zoo werd dan 't magtige Amsterdam nog eens de pols gevoeld:
Geen Kermisproeve heeft de zucht voor Vorst en Wet verkoeld.

23 Sept. 1848. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

ORDE, BESCHOUWD ALS BRON VAN ALGEMEEN EN BIJZONDER WELZIJN.

Vestigen wij het nadenkend oog op den tijd dien wij beleven, zoo vinden wij dien gekenmerkt door eenen geest van wanorde en verwarring, waardoor de volken in gestadige onrust gehouden, beroerd, en zoo wel het algemeene welzijn, als het bijzonder geluk, allerkrachtigst verhinderd, ja zelfs verwoest wordt. Deze bedroevende opmerking, welke zich dezer dagen gedurig vernieuwt, deed mij besluiten, eens te spreken over een hiermede in naauw verband staand onderwerp. Ik wilde, namelijk, de *orde* beschouwen als de bron van algemeen en bijzonder welzijn. Om alle verwarring, zoo wanvoegelijk vooral in eene redevoering over de *orde*, zoo veel in mijn vermogen is, te vermijden, zullen wij eerst onderzoeken, wat orde is, en waarin zich dezelve openbaart; vervolgens zullen wij hare heilrijke gevolgen aanwijzen ter bevordering van algemeen en bijzonder welzijn; om dan bij onze hieruit voortvloeijende verpligting nog eene poos stil te staan.

Het antwoord, op de vraag: wat is orde? moet, dunkt mij, hoofdzakelijk hierop neerkomen: Orde bestaat in doelmatige zamenvoeging en geregelde werking van verschillende voorwerpen, zoodat het eene aan het andere niet alleen niet hinderlijk is, maar ook het welzijn van het geheel daardoor bevorderd wordt. Het tegengestelde van orde is verwarring, ontstaande uit gemis van overeenstemming van tot elkander in verband staande dingen, waardoor alle geregelde werking weggenomen en het eene aan het andere hinderlijk wordt. Wij kunnen dus vaststellen, dat orde en verwarring, of wanorde, ontstaan uit doelmatige of ongeregelde zamenbrenging van verschillende dingen, of uit de overeenstemmende of strijdige werking van onderscheidene krachten. Men kan deze bepaling toepassen op het stoffe-

Digitized by Google

lijke en onstoffelijke, en, in dezen zin, spreken over eene stoffelijke en over eene zedelijke orde. De eerste zal dan bestaan in overeenstemming, juiste evenredigheid en doelmatig verband tusschen met elkander in eenige betrekking staande stoffelijke dingen; terwijl de zedelijke orde gelegen is in zoodanige regeling van al onze neigingen en begeerten, als waardoor het kwade vermeden en de deugd bevorderd wordt.

In het groote rijk van God valt orde den nadenkenden opmerker dadelijk in het oog. Overal vinden wij bevestigd de stelling van een groot Apostel: *God is geen God van verwarring, maar van orde.* Hij-zelf is de hoogste, de volmaaktste orde. Worden Hem verschillende, ja alle mogelijke deugden toegeschreven; zij staan tot elkander echter in een zoo naauw verband, dat zij zich in één punt, *de liefde*, vereenigen. Het kan dus niet anders, of al zijne werken en inrigtingen moeten het kenmerk dragen van volmaakte orde. Geene onevenredigheid, ondoelmatigheid of verwarring kan eenig voortbrengsel ontsieren, dat het gewrocht is van den Almagtige, den Alleenwijze en den Algoede.

Eene naauwkeurige waarneming der tallooze hemelsche ligchamen, die sedert derzelver schepping het onmetelijk uitspansel in afgeperkte kringen doorloopen, eindigt in hooge bewondering der regelmatigheid en volmaakte orde, die hier onafgebroken blijven heerschen. Het is waar, voor het ongewapende oog en voor den oppervlakkigen beschouwer schijnt, in de plaatsing en den loop der hemelsche ligchamen, alle orde en doel te ontbreken. Zelfs liet zich weleer iemand, die voor eenen wijsgeer wilde doorgaan, deze vermetele en Godslasterlijke taal ontvallen: Indien de Schepper der wereld mij geraadpleegd had, zoo zou ik Hem wel een beter plan, ter plaatsing der nu verward daarheen geworpene hemelsche ligchamen, opgegeven hebben. Hoe verachtelijk komt ons thans de verdwaasde sterveling voor, die dergelijke vermetele taal durft voeren, nu wij, na de uitvinding en verbetering der teleskopen en de ontdekking van millioenen voor het ongewapende oog onzigtbare sterren, in

Digitized by Google

derzelver plaatsing en loop eene zoo naauwkeurige regelmatigheid en doelmatige orde kunnen waarnemen, als alleen oneindige wijsheid en almagt in staat is daar te stellen en te bewaren!

Beschouwen wij alleen de betrekking onzer aarde tot zon en maan, en dadelijk valt den opmerkzamen waarnemer juiste regelmatigheid, naauw verband en doelmatige orde in het oog. Wat evenaart de naauwkeurigheid van derzelver loop, waarin nooit de geringste afwijking is waargenomen? Dezelfde regelmatigheid straalt in alle werken Gods door. Al hetgeen onder Zijn onmiddellijk bestuur staat, kenmerkt zich door orde en overeenstemming. Het evenwigt herstelt zich van zelf, waar het verbroken schijnt. Waar wij de natuur ook gadeslaan, overal vinden wij doel, overeenstemming en orde. Het evenwigt wordt slechts verbroken, en ondoelmatigheid en wanorde heeft alleen dáár plaats, waar de kortzigtige mensch als vrijwerkend wezen optreedt en naar zijne beperkte inzigten werkzaam is. De bron der verwarring, waardoor deze schoone aarde niet weinig ontluisterd wordt, ontspringt dus geenszins uit gebrek van Goddelijke wijsheid, maar uit overmaat van menschelijke dwaasheid en kortzigtigheid. Met dat al kan toch der menschen zucht voor orde in velerlei opzigt niet worden miskend. Wie ziet dezelve niet doorstralen in de doelmatige inrigting der Maatschappijen en derzelver verschillende regeringsvormen? Kenschetst het ook geene zucht voor orde, dat men met de meeste zorg een zeker evenwigt tusschen de verschillende Staten poogt daar te stellen en te onderhouden? Niet minder kan dezelve worden opgemerkt in de inrigting van bijzondere huisgezinnen. Wat is de Bouwkunde, waardoor zulke voortreffelijke kunstgewrochten zijn en nog worden daargesteld, wat is zij anders dan evenredigheid en doelmatige orde, toegepast op de zamenstelling van gebouwen? Daarom werd de regel, dien men hierin volgde, Bouworde genoemd. Vestigen wij verder onze aandacht op die kunstmatige werktuigen, uit tallooze deelen zamengesteld en tot eenig bepaald doel ingerigt, hoe zeer zullen wij ons dan gedrongen gevoelen om de daarin heerschende evenredig-

Digitized by Google

heid en regelmatige orde te bewonderen en over menschelijk vernuft en kunst verbaasd te staan!

Wij achten het onnoodig deze beschouwingen verder uit te breiden, alzoo wij vermeenen reeds genoeg aangevoerd te hebben, om te doen blijken, wat men door orde te verstaan heeft en waarin wij dezelve zien doorstralen. Ik ga dus over tot het tweede stuk, waarbij wij zullen letten op de heilrijke gevolgen van orde ter bevordering van algemeen en bijzonder welzijn. Dit is aan te merken als hoofdzaak en vordert dus de uitvoerigste behandeling.

Onder de stellingen, waarvan het bewijs tot den hoogsten trap van zekerheid kan worden gebragt, behoort ook die, welker betoog wij thans ondernemen. Verwacht dus niet, dat ik u met denkbeeldige bespiegelingen of onzekere vooronderstellingen zal bezig houden.

In het algemeen kunnen wij met grond vaststellen: dat alles door orde bestaat, behaagt en aan deszelfs doel beantwoordt, terwijl integendeel door wanorde alles mishaagt, van alle redelijk doel verwijderd en ten ondergang gerigt wordt. Tot deze slotsom leidt alle redelijk nadenken den wijsgeerigen beschouwer van den aard der dingen. Reeds de oude wijsgeeren waren het in dit opzigt, bij al hunne eindelooze verschillen, tamelijk eens. Pythagoras, die alles uit de *Harmonie* verklaarde, beschouwde de Godheid als den oorsprong van het verheven ontwerp der regelmatigheid in de verdeeling der wereld en der hemelsche ligchamen, van zamenstemming van alle wilsneigingen in een wijs gemeenebest, van overeenstemming aller neigingen in een deugdzaam hart, van zamenwerking aller wezens ter bewaring der orde, en de orde zelve als het heelal en deszelfs kleinste deelen in stand houdende. Aristoteles stemt hiermede volmaakt overeen. Volgens dezen grooten wijsgeer bestaat de voortreffelijkheid en schoonheid van het heelal in orde, welke hetzelve vereeuwigt; eene orde, die uitblinkt in de hemelen en op aarde; eene orde, waarnaar alle dingen min of meer regtstreeks streven, en waardoor alles, als in een welbestuurd huisgezin, is ingerigt tot behoud en welzijn van het geheel.

Digitized by Google

Hoe zou ook het verbazend groot heelal kunnen bestaan, zonder de instandhouding der daarin heerschende volmaakte orde? Vooronderstelt eens in den loop dier tallooze millioenen verbazende hemelbollen de minste ongeregeldheid en verwarring, en dadelijk ziet gij onderling verband en wederkeerige betrekking verbroken; de eene bol neemt weldra de baan in van den anderen; de onmetelijke ligchamen botsen tegen elkander; alles verkeert in eenen bajert van verwarring en gaat te gronde. Evenzoo gaat het ook in het mindere. De geringste wanorde stremt den geregelden loop van ieder zamengesteld werktuig. 'Staan b. v. in een uurwerk niet alle raderen en veren in juiste evenredigheid tot elkander, het zal allen geregelden loop missen en niet aan deszelfs doel beantwoorden; maar ook bij doelmatige zamenstelling zal de belemmering van het kleinste deel den gang van het geheel vertragen, in wanorde brengen of doen stilstaan.

Bij zulk een welingerigt uurwerk, waarin niets overtollig is, het eene tot het andere in naauw verband staat en tot een bepaald doel zamenwerkt, kan het heelal vergeleken worden; echter met dit onderscheid, dat de orde hier onverbrekelijk is, volgens den wil van den grooten Schepper, onder wiens onmiddellijk opzigt dat alles alleen geplaatst is.

Ongepast, ja dwaas noemen wij daarom de vrees, dat, te eenigen tijde, de eene of andere komeet of dwaalster tegen onze aarde botsen, dezelve uit haren gewonen loopkring verdringen en in eenen bajert herscheppen zal. Ook de kometen volgen derzelver vaste loopbanen in eene zoo juist te berekenen orde, dat zij den naam van dwaalsterren niet verdienen, noch eenige vrees behoeven te veroorzaken, dat zij eenige storenis in de orde en den geregelden loop der hemelsche ligchamen zullen te weeg brengen.

Heeft orde op het heelal dus den heilrijksten invloed, zoodat het door haar in deszelfs bestaan blijft voortduren en aan deszelfs doel beantwoordt, niet minder zullen wij hare heilrijke vruchten waarderen, wanneer wij van het hemelsche tot het aardsche afdalen en dit wat van naderbij beschouwen.

Wat is orde in den burgerstaat anders dan de grondslag

Digitized by Google

van alle volksgeluk? Bloeijend vertoont zich elke maatschappij, waar de overheid voor goede wetten en doelmatige inrigtingen zorgt, en de burgers zich met de overheid vereenigen, om zich naar dezelve te gedragen; wanneer elk in zijnen stand zich beijvert op de bevordering van het algemeene welzijn, door de vervulling zijner pligten. Dit noemen wij *eendragt;* en wie zal het in twijfel trekken, of hierin is de grondslag van magt en welvaart te vinden? Leert ook de ondervinding van alle tijden niet, dat daar, waar geene maatschappelijke orde bestaat, of waar dezelve verbroken wordt, alle volksgeluk onmogelijk is, of weldra vernietigd wordt? Raadpleegt de geschiedenis van alle Staten, en gij zult bevinden, dat zij bloeiden en magtig waren, zoo lang de band der eensgezindheid niet verbroken en de orde gehandhaafd werd; maar dat zij te gronde gingen door tweedragt en daaruit voortspruitende ordeloosheid en verwarring. Wij behoeven, in dit opzigt, geene voorbeelden bij oude of vreemde volken te zoeken. Wij vinden dezelve in onzen eigen' kleinen Staat, waar inzonderheid de spreuk: *Eendragt maakt magt*, toepassing vindt. Ja, door zucht voor regt en orde werd *Nederland* weleer groot en magtig; tweedragt bragt ons naderhand ten val, en vernietigde, voor een' korten tijd, ons volksbestaan. Als uit de assche herrezen, vertoont *Nederland* op nieuw, wat zucht voor orde en eensgezind streven van overheid en burger vermag, ook in de hagchelijkste omstandigheden; ja, dat daaraan, middellijkerwijze, het behoud en het welzijn des vaderlands alleen te danken is.

Treffender nog zien wij dit doorstralen, wanneer wij het oog vestigen op *Frankrijk*, *Duitschland* en *Italië*. In deze verblinde volken kan elk, als in eene levende schilderij, ten afschrik zien, in welken poel van jammer en ellende zich een volk stort, dat wet en orde schendt, eed en pligt verzaakt, tot muiterij en opstand overslaat, en in den alverslindenden maalstroom der tweedragt geworpen wordt. Voorwaar, men mag van geluk spreken, wanneer, bij bekoelden hartstogt, nog eenig klein gedeelte van de moedwillig verwoeste welvaart, door tot de orde weder te keeren, te redden is!

Digitized by Google

Staan bloeijende Staten bloot aan den nijd van naburige volken; vindt veroveringszucht eenen sterker prikkel in de welvaart, die elders, door zucht voor orde, vlijt en nijverheid, zich openbaart, men poogt zich hiertegen te beveiligen, niet alleen door verbindtenissen met andere volken en versterking der grenzen, maar ook door de wapening van een zeker aantal ten strijde geoefende burgers. Maar wat is nu alle krijgsmagt, hoe talrijk ook, zonder orde? Bleek niet in elken strijd, dat orde de kracht is van alle legermagt? Dat de strijd verloren is, zoodra wanorde heerscht en verwarring zich in de gelederen verspreidt? Was het niet deze onverbrekelijke orde, waardoor een handvol *Grieken* zegepraalde over het meer dan een millioen sterke leger van den zich onoverwinnelijk wanenden XERXES? Ook ALEXANDER *den Groote* gelukte het, langs dezen weg, met eene kleine legermagt, ontelbare heren te verslaan en schier de geheele, toen bekende, wereld te veroveren. Ook de *Romeinen* hadden hieraan grootendeels hunne schitterende overwinningen te danken. Moed en dapperheid vermogen voorzeker veel in den strijd; maar zij leiden zeldzaam tot de overwinning, zonder door orde bestuurd en ondersteund te worden.

Bestaat de burgermaatschappij uit verschillende leden, die in afzonderlijke huisgezinnen bij elkander wonen, zoo is elk huisgezin weder aan te merken als eene kleine maatschappij. Staan ook hier de leden tot elkander in naauwe betrekking, en zijn ook zij werkzaam tot een gemeenschappelijk doel, dan kunnen wij reeds met grond verwachten, dat dit doel, huiselijk geluk, zonder orde niet kan worden bereikt. Tot deze orde behoort, dat er een hoofd des huisgezins zij, dat zorgt voor eene doelmatige inrigting van alle huiselijke zaken en hetgeen hiermede in betrekking staat; dat bevelen geeft aan, en gehoorzaamd wordt door allen, die tot het huisgezin behooren; terwijl elk, in zijne betrekking, zich beijvert ter bevordering der gemeenschappelijke belangen. Waar deze orde bestaat en gehandhaafd wordt, daar is zoodanige vereeniging de bron van onderling genoe-

Digitized by Google

gen; de welvaart vestigt hier zijnen zetel; en, heeft dit algemeen plaats, dan vormen al zulke huisgezinnen welvarende steden en dorpen, en deze weder een' krachtvollen en bloeijenden burgerstaat.

Gebrek aan orde stelt daarentegen aan de huiselijke welvaart onoverkomelijke hinderpalen in den weg. Is het hoofd ongeschikt om orde te brengen of te handhaven in den gang der huiselijke zaken, dan vertoont zich weldra in alles wanorde en verwarring, en, zoo men in geene bijzonder voordeelige omstandigheden geplaatst is, of, zoo als men zegt, door de fortuin begunstigd wordt, dan gaat zulk een huisgezin weldra te gronde. Bepaalt zich de ordeloosheid slechts tot een of weinige der ondergeschikte leden des huisgezins, dan zijn wel somtijds, maar niet altijd, de gevolgen verderfelijk. Dit hangt af van de geschiktheid der middelen, die men bezigt, om het kwaad te stuiten en de orde te herstellen.

Wij zouden hier tot meerdere bijzonderheden kunnen afdalen; doch hetgeen ons nog overblijft, met betrekking tot den heilrijken invloed van orde op het welzijn en geluk van bijzondere personen, maakt eene meerdere uitvoerigheid overtollig. Is het waar, gelijk ons overtuigend gebleken is, dat het heelal door orde bestaat; dat zij de bron is van maatschappelijke welvaart en bloei, en tevens van alle huiselijk geluk, dan kan zij ook niet anders dan heilrijk werken op, en moet noodzakelijk bevorderlijk zijn aan het genoegen en geluk van elk, die zich door zucht voor orde laat besturen.

In welken stand of betrekking ook geplaatst, men zal, door orde te beminnen, zijne pogingen wèl zien gelukken en het voorgestelde doel op de gemakkelijkste wijze bereiken. Hoe menigvuldiger en veelsoortiger onze werkzaamheden zijn, des te overvloediger vruchten zal hij inoogsten, die zich door orde laat besturen. Waar orde heerscht, daar gaat alles een' goeden en geregelden gang; niets wordt vergeten of veronachtzaamd; gemakkelijk en zonder omslag wordt volbragt, wat anders bezwaarlijk te volbrengen is.

Digitized by Google

Slaat den ordelooze gade, om hiervan ten volle overtuigd te zijn. De verwaarloosde en wanvoegelijke kleeding duidt reeds gebrek aan orde en welvoegelijkheid aan; zijne woning draagt de kenmerken van wansmaak en verwarring; in zijn bedrijf gaat hij doelloos te werk; ofschoon onophoudelijk bezig, vordert hij weinig; nu ontbreekt dit, dan weder iets anders; vanhier gedurige klagten over nimmer volbragt werk, over erger dan slavenlot, daar men nooit rust, ter naauwernood den tijd tot eten en drinken vinden kan, en altijd derwijze met bezigheden overladen is, dat men daaraan zelfs een gedeelte der nachtrust opofferen moet! Zoo klaagt men, zonder te bedenken, dat dit alles grootendeels aan ordeloosheid is te wijten; dat men, door zich aan orde te gewennen, met gemak en in korten tijd kan daarstellen, wat men, zonder order en overleg, als onuitvoerlijk beschouwt.

Vooral zullen wij de hooge waardij der ordelijkheid in ons beroep erkennen, als wij haren heilrijken invloed beschouwen op hetgeen wij zedelijke orde noemden. Wie zich door zucht tot orde onderscheidt in de vervulling zijner beroepspligten, die zal zich ook niet ligt van zedelijke orde afkeerig betoonen, maar zijne neigingen en hartstogten zoodanig trachten te regelen, dat ook daarin orde en overeenstemming gevonden worden. Slechts geringe vordering in menschenkennis leidt tot de opmerking, dat zij het gelijkmoedigst karakter openbaren, en het gemakkelijkst in de beteugeling hunner driften slagen, die gewoon zijn aan orde en vlijt in de vervulling hunner beroepspligten; en dat daarentegen zedelijke orde, overeenstemming van neigingen ter betrachting der deugd, te vergeefs dáár gezocht wordt, waar wanorde en verwarring plaats heeft in de volbrenging der aardsche taak. Dezelfde Apostel, die vermaant: *Laat alle dingen met orde geschieden*, verzekert ook: *Wie zijn huisgezin niet verzorgt*, zijn beroep verwaarloost, *die heeft het geloof verloochend, en is erger dan een heiden.*

Gemakkelijk kunnen wij nu onze hieruit voortvloeijende verpligting opmaken. Het beschouwde onderwerp beveelt ons inzonderheid deze twee hoofdregels, ter behartiging,

Digitized by Google

aan: Laat u in alles door orde besturen; en tracht ook dit bestaan bij anderen te bevorderen. Een man of vrouw van orde genoemd te worden, dit is, in mijn oog, eene lofspraak, hoogstvereerend voor elk, op wien dezelve, met regt, kan worden toegepast. Om echter hierop regtmatige aanspraak te bezitten, moet zucht voor orde niet slechts in eenig gedeelte onzer verpligting, maar in alles doorstralen; niet slechts in het stoffelijke maar ook in het zedelijke. Daaraan hapert het bij velen. Men is ordelijk, soms overdreven, in het eene, terwijl men het andere verwaarloost. In dit geval bepaalt deze vooringenomenheid zich zeldzaam tot het voornaamste en gewigtigste. Hier besteedt men zijnen tijd grootendeels om voor lieden van goeden smaak door te gaan, en gij zult alles, wat tot de rangschikking en plaatsing van kleeding en meubelen betrekking heeft, in de beste orde en naar den laatsten smaak vinden; terwijl niet slechts de zedelijke orde, de versiering van het hart met edele deugden, maar ook de huiselijke pligten grootendeels veronachtzaamd worden. Elders ziet gij de zucht voor orde tot de geheele levenswijze uitgestrekt. Alle werkzaamheden zijn zoodanig geregeld, dat alles zich volgens eene juiste orde afwisselt en elk gedeelte van den dag zijne bijzondere bestemming heeft; doch, van naderbij beschouwd, zal dadelijk de nietigheid en beuzelachtigheid daarvan onder het oog vallen. Men heeft geen ander doel dan den tijd te dooden, zich tegen verveling in veiligheid te stellen, en tevens den roem te verwerven van voor een' man van orde gehouden te worden. Dit is de ware ordelijkheid niet. Deze wordt door rede en overleg bestuurd; strekt zich wel uit tot alles, maar ontaardt in geene kleingeestige beuzelarij. Onze hoofdpligten, als burgers van den Staat, als hoofden of leden des huisgezins, als redelijke menschen, als zedelijke wezens, komen in de eerste plaats in aanmerking. Hierop wordt inzonderheid de zucht voor orde toegepast, zonder daarom de pligten der welvoegelijkheid, wellevendheid en des gezelligen verkeers te verachten of te verwaarloozen.

Deze zucht voor orde moeten wij ook bij anderen trach-

Digitized by Google

ten te bevorderen. De burgerlijke maatschappij, waarin wij leven, brengt ons in betrekking tot hare leden. De ondervinding van alle tijden leert, hoe krachtig de een op den anderen werken kan, hetzij ter bevordering van orde en eensgezindheid, hetzij van tweedragt en verwarring. Wat in dit opzigt de invloed van voorbeeld, gesprekken en drukpers vermag, dit is vooral gebleken in den tijd, dien wij beleven. Vanwaar die geest van wanorde en verwarring, dien wij overal, als door eenen tooverslag, zagen uitbarsten in oproer en geweldenarij? Is dit niet voornamelijk te wijten aan den heilloozen invloed van een aantal woel- en wargeesten, die zich uit het visschen in troebel water eene goede vangst beloofden? Vanwaar die zucht voor orde, die eensgezindheid, dat gemeenschappelijk streven naar hetzelfde doel, waardoor *Nederland* zich, in dezen tijd van beroerten, zoo gunstig onderscheidt? Is het niet, omdat elk, die invloed heeft, zich beijvert ter handhaving en bevordering van orde en eensgezinde vaderlandsliefde? En aanschouwen wij daarvan, in velerlei opzigt, reeds de heilrijkste gevolgen, welk een' sterken prikkel vinden wij dan niet hierin, om op dezen heilrijken weg met standvastigen ijver te volharden! In het bijzonder rust ook op ouders en opvoeders of onderwijzers in dit opzigt eene dure verpligting jegens de kinderen aan hunne zorgen toevertrouwd. Het aankomend geslacht is de hoop des vaderlands. Hun, van jongs af, zucht voor orde in te prenten, zal niet alleen onderwijs en opvoeding gemakkelijk maken, maar het zal tevens den heilrijksten invloed uitoefenen op geheel hun volgend leven. Daardoor vormen wij tevens nuttige leden voor het dierbaar vaderland, strooijen vruchtbaar zaad uit, dat den gezegendsten oogst belooft, en smaken het streelend genoegen, dat de edele bewustheid schenkt van aan het nut van 't algemeen bevorderlijk geweest en in den geest des Christendoms gewerkt te hebben.

Digitized by Google

BIJZONDERHEDEN OMTRENT PALERMO, MEDEGEDEELD DOOR DR. STRICKER.

Palermo is, zoo in hetgeen de menschen als de natuur betreft, een brandpunt van het Italiaansche leven. Reeds de gloeijende kleuren, die het aanbiedt, wekken dit denkbeeld: het roodgeel van den *Monte Pellegrino* steekt scherp af op het blaauwgroen der baai, welker golfschuim echter met de witte zandstreep der naar de stad loopende booglijn van het strand zachtkens versmelt. Over *Palermo's* geelkleurige huizen rijst de nabijgelegen graauwwitte kalkrots op den blaauwen achtergrond der meer verwijderde bergen naar boven. In de tuinen der stad is het donkergroen der oranjeboomen en het heldere der aloës door witte gebouwen gescheiden. Nadert men van den havenkant, waar eene nieuwaangelegde citadel haar geschut dreigend naar de stad gerigt houdt, zoo treedt men deze door eene poort (de *Porta felice*) binnen, die slechts uit twee zuilen bestaat, en terstond herinnert men zich, gelezen te hebben (*), dat dit om de hooge triumfkar van *Ste Rosalia* zoo ingerigt is. Eene korte straat leidt naar het groote plein *della Maria*, dat door de voornaamste logementen der stad omringd wordt. Het is onbestraat en levert met zijne een schapenperk herinnerende omtuining en zijne kleine boompjes een armelijk gezigt. Op dit plein staat, naar den kant der straat *Cassaro* of *Toledo*, het standbeeld van FILIPS III van *Spanje*. De *Cassaro* (van het Arabische *al cassar*, de straat) is eene straat, die eene voor het klimaat gepaste breedte heeft, *Palermo* in deszelfs geheele uitgestrektheid doorsnijdt, en in haar midden door eene andere dergelijke, doch eenigzins kortere straat, *Macqueda* geheeten, regthoekig doorsneden wordt. Het plein *Quattro Cartoni*, (de vier winden) waar de twee straten elkander snijden, is, even als het plein der *Quattro Fontane* te *Rome*, in zijne vier afgeknotte hoeken met fonteinen en in het midden met een standbeeld van

(*) In GÖTHE's Werken. Duitsche duodecimo-uitgaaf, XXVIII, 89.

Digitized by Google

KAREL V versierd, dat het volgende opschrift draagt: *Carolus V. Hassicus. Saxonicus. Hispanicus. Germanicus. Gallicus. Africanus. Turcicus. Mexicanus. Peruanus. Mollucensis. Ter Augustus.*

Een zeer eigenaardig gezigt levert de *Cassaro* gedurende de *siësta*, een' rusttijd van twaalf tot vier ure, die alle bezigheden schorst. Alsdan is zij geheel van menschen ontledigd; en hetgeen dit gezigt nog zonderlinger maakt, is, dat zij bijna juist van het noorden naar het zuiden loopt; men ziet derhalve, op den vollen middag, eene door den heldersten zonneschijn beschenen, maar zoo volstrekt verlaten straat langs, als er bij ons naauwelijks om middernacht eene te vinden zou zijn; en, om de verwarring der tijden van den dag in het oog van den vreemdeling te voltooijen, ziet hij soms hier en daar een hoofd naar buiten kijken, met eene groote witte slaapmuts getooid, welke muts het zeer onschilderachtig, doch door de zonnehitte gevorderde nationale hoofddeksel der gemeene *Sicilianen* uitmaakt.

Maar ook wanneer er de grootste levendigheid heerscht, gedurende het *Corso* namelijk, vertoont de *Cassaro* een eigenaardig schouwspel in de elegante ezelberijders, wier welgevoede, sierlijk getuigde, snel dravende dieren, dit moet men erkennen, tot onze ezels in dezelfde verhouding staan als het edele rijpaard tot de afgeleefde slepersknol.

Van de *Piazza de quattro cartoni* ziet men aan drie kanten naar de heerlijke blaauwe bergen en aan den vierden naar de zee. De twee hoofdstraten zijn ondoelmatig bestraat, alzoo de rijweg met steenen platen en de voetpaden met kleine steentjes belegd zijn, welk laatste dus sedert GÖTHE's tijd veranderd moet wezen, terwijl zoo veel andere dingen in *Italië* sedert onheugelijke tijden onveranderd blijven. Aan de *Cassaro* staan de aanzienlijkste gebouwen; de kloosters vooral zijn er talrijk (*), langs welker muren

(*) *Palermo* telt, bij eene bevolking van 150,000 inwoners, 13 parochiekerken, 71 kloosters, 8 abdijen, 5 seminariën en 20 andere geestelijke gestichten.

Digitized by Google

in de geheele lengte getraliede balcons loopen, die door schuinsche vlakken onderstennd worden, welke, bont beschilderd en met Arabesken versierd, op eene aangename wijs het somber voorkomen dier gebouwen afbreken. Behalve deze beide hoofdstraten, die eene regte rigting hebben, zijn de overige zoo krom en onregelmatig mogelijk; eene zonderlinge mengeling van verschillende bouwwijze in deze stad, waarvoor men moeijelijk eene reden vinden kan. Uit de naauwste en morsigste steegjes bestond de wijk der leerlooijers, (*la conciattoria*) die in de omwenteling van 1820 eene zoo belangrijke rol gespeeld heeft. Het gilde der leerlooijers namelijk, dat sedert de oudste tijden te *Palermo* groote voorregten genoten had, was onder de voogdijschapsregering van FERDINAND IV tot eene volledige onafhankelijkheid geraakt, en vormde eenen Staat in den Staat. Hunne stadswijk was tot eene volkomene citadel gemaakt, en had reeds verscheidene malen aanvallen der troepen afgeslagen. Op het gildehuis hing een geweldig groot vaandel, om hetwelk de forsche gildebroeders zich bij het eerste alarm talrijk verzamelden. Als belasting bragten zij aan de regering eene bepaalde som op, die in de laatste jaren zelfs niet eens betaald geworden was.

In den opstand waren bij alle gelegenheden de leerlooijers de eersten, waar te moorden of te plunderen viel. Den 1sten Junij 1820 was het oproer te *Napels* uitgebarsten, en den 15den Julij, op het *Rosaliën*feest, te *Palermo* de Spaansche Constitutie uitgeroepen geworden. Den volgenden dag kreeg de Gouverneur, in den strijd tegen de opstandelingen, de nederlaag en vlood naar *Napels*. Nu was het volk aan zichzelf overgelaten en pleegde de afschuwelijkste wreedheden. Het brak de gevangenissen open, stelde de misdadigers in vrijheid, en wierp daarentegen policiebeambten en soldaten in de kerkers; de regeringsgebouwen werden geplunderd en verbrand, en al wat in de schatkist was onder het volk verdeeld. Men betrapte eenen smid van de artillerie, die, om zijne oude kameraden te wreken, verscheidene stukken kanon vernageld had; hoofd en handen werden hem afgesneden en op verscheidene punten der stad vastgespijkerd.

Digitized by Google

Had iemand eenen vijand, wien hij persoonlijk niet wilde of durfde naar het leven staan, zoo stak hij hem slechts heimelijk een' spijker in den zak, en gaf hem dan aan, alsof hij het kanon had willen vernagelen; de woedende hoop bragt alsdan, zonder verder onderzoek, den ongelukkige om hals. De leerlooijers verkozen eenen Consul, Don CARLO LEONE, die verscheidene weken lang het opperhoofd bleef en de hoogste regeringsmagt oefende. De Prins VAN ACI werd door het volk gegrepen, door den Consul ter dood veroordeeld en op staanden voet gefusilleerd.

Allengskens breidde zich de opstand ook rondom *Palermo* uit; men had 30,000 geweren uit het arsenaal gehaald, maar de boeren wisten met den snaphaan zoo goed niet om te gaan als met het mes. Het kruidmagazijn van *Misilmeri* vloog in de lucht en deed vele landlieden sneuvelen. In de straten van *Palermo* woedde burgerkrijg, daar de schutterij tegen het graauw en de leerlooijers vocht; tusschen de 3 en 400 menschen kwamen daarbij om het leven. Eindelijk landde Generaal FL. PEPE met 4000 man bij *Milazzo*, en rukte tot voor *Palermo*. De Prins VAN PATERNO trad in naam des volks met PEPE in onderhandeling, die den 5den October de stad bezette; maar het Parlement te *Napels* verklaarde het verdrag van onwaarde en eischte onbedingde onderwerping. PEPE legde zijnen post neder en keerde naar *Napels* terug. Hij werd opgevolgd door Generaal COLETTA, die met groote strengheid te werk ging, maar toch tegen de leerlooijers niets vermogt. Zoo bleef het tot in Mei 1821. Toen destijds de *Oostenrijkers* zonder slag of stoot de stad bezet hadden, bleven de leerlooijers in hunne trotsche hardnekkigheid volharden, en met angstig ongeduld zagen de overige inwoners er naar uit, of de loome *Duitschers* het hoopje weerspannigen zouden laten begaan, dan wel de looijersforteres zouden belegeren. Geen van beide nogtans gebeurde. Des nachts ten 2 ure werd in alle stilte de wijk omsingeld, terwijl gelijktijdig Tyrolsche en Boheemsche ligte troepen, door Siciliaansche landjagers geleid, langs de naauwe straten en poortjes tot aan het gildehuis doordrongen en deze verzamelplaats zonder moeite in bezit namen. Nu was een

Digitized by Google

geregelde tegenstand onmogelijk; hier en daar vielen een paar schoten, maar in weinige uren was de geheele wijk, met eene menigte wapenen, ammunitie en twee stukken geschut, in handen der *Oostenrijkers*. De leerlooijers moesten vervolgens op hun gildehuis bijeenkomen, en aldaar werd hun aangekondigd, dat zij hun kwartier te ontruimen hadden en zich afzonderlijk buiten de stad moesten nederzetten. Toen dit bevel met den grootsten spoed ten uitvoer gelegd was, kon men tot eene reiniging van dit nimmer door vreemden betreden gedeelte der stad overgaan. Vele bouwvallige huizen werden tegen den grond gehaald, de straten wijder gemaakt, en geheel de wijk bleef een tijdlang door troepen bezet.

In de nabijheid van het punt, waar de *Cassaro* en de *Macqueda* elkander kruisen, op het met eene heerlijk schoone fontein van CAMILLO CAMILLERI uit *Florence* (1554) versierde *Praetors*-plein, staat de schouwburg, en vlak daarnaast het Universiteitsgebouw, dat eene kleine, maar uitgelezen verzameling, met eenige opmerking verdienende oud-duitsche schilderstukken, als ook een kabinet van oudheden bevat, waarin deels voorwerpen uit *Pompeji*, door den Koning herwaarts ten geschenke gezonden, deels oude overblijfselen uit *Selinunte* bewaard worden. Deze verzameling bezit de schoonste metalen beeldengroep, die ons uit de oudheid overgebleven is, en ook eene reeks van afgietsels der beroemdste beelden uit het Museum te *Napels*.

Ik bezocht verscheidene collegiën, die een zeer verschillend voorkomen vertoonen van die der Duitsche Hoogescholen. In koele auditoriën, die steenen vloeren hebben, zitten de studenten, met hunne hoeden op het hoofd; de Professor op zijn' hoogen katheder is de eenige, die het hoofd ongedekt heeft. De deuren staan open, en men komt en gaat naar welgevallen. Deze voorlezingen duren zelden langer dan een half uur; gedicteerd wordt er niet.

In de nabijheid der Nieuw-Poort, (*Porta nuova*) aan het einde der *Cassaro*, staat, achter een zindelijk, deels met steenen balustraden, deels met gebouwen in den Moorschen stijl omgeven plein, de domkerk van *Ste. Rosalia*, een oud

Digitized by Google

bouw van gemengden stijl, wel is waar van Gothischen aanleg, maar waaraan zoo veel veranderd en verbouwd is, dat bijna niets meer dan een klokkentoren het oorspronkelijk karakter draagt. Daar deze kerk door WILLEM II, den *Noorman*, op de plaats eener Moskee gebouwd werd, heeft zij nog in vele harer deelen een Moorsch voorkomen en bevat zelfs Arabische opschriften. Tusschen 1781 en 1801 is er het moderne koepeldak op geplaatst en het inwendige op die rijke, maar smakeloos overladen wijze versierd, zoo als wij het thans zien. De talrijke zijkapellen hebben elke een eigen koepeltje. Het belangwekkendste voor eenen *Duitscher* zijn de hier aanwezige graftomben van Keizer HENDRIK VI († 1197) benevens zijn' schoonvader Koning ROGIER II († 1154) en zijne gemalin CONSTANTIA († 1198) als ook van Keizer FREDERIK II († 1250) met zijne eerste gemalin CONSTANTIA († 1222). De uitwendige inrigting dezer graftomben is van eene grootsche eenvoudigheid; de lijkkist van porfiersteen rust op vier leeuwen of op vier ligtversierde voeten; daarboven verheft zich een geveldak van marmerplaten, door zes slanke pilaartjes gedragen. Tusschen de voorpooten der leeuwen ziet men gekromde menschengedaanten, en boven aan het balkwerk van het dak mismaakte draken. Van den inwendigen toestand der kisten heeft men gelegenheid gehad kennis te bekomen, toen in het jaar 1781, bij een aanmerkelijk herstel der kerk, deze gedenkteekenen uit eene zijkapel naast het koor op hunne tegenwoordige plaats gebragt, doch alvorens geopend en onderzocht werden. Van Koning ROGIER en de beide CONSTANTIA's (moeder en gemalin van FREDERIK II) was slechts een hoopje beenderen, met asch en kalk vermengd, aanwezig, als ook eenige overblijfsels van kleedingstukken; bij de jongere CONSTANTIA werd ook de keizerlijke kroon en verscheidene kleinooden gevonden. Keizer HENDRIK VI was beter bewaard en lag in zijn volle gewaad, doch zwaard en kroon ontbraken; het blonde haar aan kin en slapen verried de Germaansche afkomst. Het volledigst van allen vertoonde zich Keizer FREDERIK II, met prachtige kleederen aangedaan. Eene open, rijk met parels versierde kroon,

Digitized by Google

die op zijn lederen hoofdkussen rustte, en ter linkerzijde van het hoofd de rijksappel, verkondigden den voornaamsten heerscher der Christenheid. Driedubbele kleedingstukken van kunstig weefsel, aan de linkerzijde het rijkszwaard, om het lijf een zijden gordel met zilveren gesp, de zijden laarsjes met veelkleurig borduurwerk, alles, tot zelfs de gouden, met riemen aangegespte sporen, vond men onbeschadigd weder.

Tegenover den Dom, van de stad gescheiden door de *Piazza reale*, een plein met weinigbeduidenden tuinaanleg, staat het koninklijk paleis, voor welks ingang twee schansen liggen, welker geschut dreigend op de stad gerigt is. Ook de muur, die den tuin van dit paleis omgeeft en rondom de landzijde der stad loopt, is aan dezen kant sedert 1838 met schietgaten en borstweringen voorzien geworden. Dit slot, in de twaalfde eeuw de burgt en woning van Koning ROGIER, bevat een' heerlijken kunstschat, de beroemde slotkapel (*capella palatina*) aan *St. Pieter* geheiligd, en in het jaar 1229, volgens een' den Moorschen nog naderbij komenden stijl dan de *St. Marcus*-kerk te *Venetië*, gebouwd, zoo als dan ook over het algemeen *Palermo*, met zijne menigvuldige gedenkteekenen uit den tijd der *Saracenen*, den naspoorder der kunst, wien het niet gebeuren mag *Grenada* te zien, vrij wel voldoen kan. Tot deze Moorsche bouwwerken behooren, behalve de reeds genoemde, ook nog wel inzonderheid de kruisgang en de hoofdkerk in het naburige *Mont-reale* en bij *Palermo* de Moorsche paleizen; voorts de geheel vervallen *Cuba* en de met tuinen van oranjeboomen omgevene *Zisa*, welker slechts door een traliehek van de straat gescheiden voorhof verlevendigd wordt door stroomend water, dat uit den muur naar buiten dringt, en door een met mozaïkwerk en wit marmer bekleed kanaal, dat verscheidene kommen vormt, wegvliet. De bron is met *Linaria cymbellaria* omgroeid, en het geheel vormt een liefelijk belommerd plekje. De hooge spitsbogen der slotkapel worden door slanke marmeren pijlers gedragen; de zolder-ing schittert van verguldsel; de vloer is het fijnste mozaïk, uit kostbare half-edelgesteenten (*pietre dure*) zaamgesteld,

Digitized by Google

ofschoon in eenvoudiger teekeningen dan de door niets geevenaarde mozaïkvloer der *Marcus*-kerk; aan het altaar staan wonderlijk gedraaide zuilen met grillig gevormde knoppen. In tegenstelling met het halfdonker van dit gewijde gebouw, biedt de op het dak van het paleis geplaatste, door hare vroegere bestuurders, PIAZZI, den ontdekker der planeet *Ceres*, en CACCIATORE, beroemde sterrentoren een vrolijk ruimgezigt over de stad, over de hier in waarheid dien naam verdienende bosschen van oranjeboomen, over het welige dal van *Montreale*, den naakten, hoekigen *Monte-Pellegrino*, en de donkerblaauwe zee.

Langs de zee strekt zich, even als te *Napels* de *Chiaja*, een breede oeverdam, *la Marina*, uit, die met de *Cassaro* de eer van het *Corso* deelt, en vooral op zomeravonden sterk door wandelaars bezocht wordt. Aan het eind daarvan ligt de openbare tuin *la Flora* of *la Floriana*, in den oud-Fransehen smaak aangelegd, doch welke aanleg zeer goed met de bijna meetkundig regelmatige gedaanten der in dien tuin geplante cipressen, piniën, taxis en oranjeboomen overeenstemt. Alle lanen komen straalsgewijs in het midden op eene springfontein uit; daarenboven is de tuin met standbeelden, vazen enz. versierd, en in eene kleine cipressenplantaadje staan gedenkteekenen ter eere der beroemdste *Sicilianen* uit de oudheid: EMPEDOCLES, DAPHNIS, ARCHIMEDES enz. Aan de *Flora* grenst de kruidtuin, die, dank zij het klimaat, slechts met weinig trekkasten voorzien heeft moeten worden, maar daarentegen een in rijken Dorischen stijl gebouwde, met standbeelden (*Asklepios*, *Hygieia*, *Pomona*, *Abundantia*, *Demeter*) en voorts met bustes versierde gehoorzaal bezit. In den krans van bijzondere tuinen, die de stad omgeeft, zijn de aanlokkelijkste die van *Serra di Falco*, *Butera* en *Pallagonia;* hier vertoont zich de volle kracht en heerlijkheid van den zuidelijken plantengroei. Vóór de stad ligt ook het door zijne katakomben bekende Kapucijner klooster. Deze katakomben zijn hooge verwulfde gangen met horizontaal liggende en vertikaal staande nissen; tusschen deze zijn doodkisten van alle vormen en gedaanten geplaatst, en in den vloer zijn weder lijkgroeven;

Digitized by Google

kortom, een beknopter, meer omvattend kerkhof kan men zich niet uitdenken. Sedert vierhonderd jaren worden hier de monniken uit het klooster en de meest gegoede inwoners van *Palermo* begraven; voor deze laatsten kost elk graf dertig gulden. Arme lieden worden nog altijd in de graven der kerken ter aarde besteld en niet zelden met ongebluschte kalk overstort. In de katakomben blijven de lijken een jaar lang onder den grond bijgezet, en worden dan, met een briefje aan den arm, op hetwelk hun naam aangeteekend is, in de nissen opgehangen of neergelegd. De vrouwen liggen alle in getraliede nissen, en de afdeeling, waar zich hare lijken bevinden, is daarenboven nog afzonderlijk gesloten.

Voor de *Nieuw-poort*, op den weg naar *Perazzi*, ligt het door de zorg van den edelen PIETRO PISANI in de jaren 1824—1827 gebouwde krankzinnigen-gesticht *Ste. Theresia;* te voren werden de krankzinnigen steeds in ketenen gehouden. Het is een ruim en prachtig gebouw, dat in twee afdeelingen voor de beide geslachten, en voorts in verscheidene onderafdeelingen voor razenden, morsigen, verstandeloozen, bedaarden en herstellenden, voor armen en betalenden gescheiden is. Het heeft cellen, ziekenzalen, eet- en spreekvertrekken, eene fraaije badinrigting en een' ruimen tuin. Ook het algemeene gasthuis met zeshonderd bedden, het militaire hospitaal en het ziekenhuis der barmhartige broeders verdienen geprezen te worden. Minder lof wordt toegekend aan het weeshuis en aan het werkhuis voor armen, tot welke men zelfs voor vreemdelingen den toegang moeijelijk maakt. Over het vondelingenhuis deelen de beide het Koningrijk beheerschende magten het bestuur; het huis zelf staat onder geestelijk opzigt, maar zoodra de opvoeding der kinderen er voltooid is, worden de jongens in de krijgsschool (*collegio militare*) tot soldaten opgeleid.

Een der aangenaamste uitstapjes, welke men van *Palermo* maken kan, is naar den *Monte-Pellegrino* of bedevaartsberg, waar het graf der heilige *Rosalia* gevonden wordt. Op den weg derwaarts komt men aan het koninklijke lustslot *la Favorita*, en voorbij eene nieuwe, op de wijs eener vesting aangelegde centraal-gevangenis. Van den voet des bergs leidt

Digitized by Google

de weg, die door geweldig groote metselwerken ondersteund wordt, in eene kloof, welke tot op de vlakkere hoogte des bergs voortloopt, en kronkelt zich dan, zacht rijzende en dalende, tot aan de kapel van *Ste. Rosalia*, die in de diepte van een dal onmiddelbaar tegen den steilen rotswand gebouwd is. Wanneer men de lange rijen hecht gebouwde draagbogen beschouwt, die den weg over de ruwste gedeelten der rots heen leiden, kan men niet nalaten bij zichzelven eene vergelijking te maken met de straatwegen, die, hoezeer de gemeenschap met de aanmerkelijkste steden van *Sicilië* moetende onderhouden, met de hoogstmogelijke spaarzaamheid gelegd zijn, en zelfs menigmaal bruggen over vrij groote beken ontberen. Het uitwendige der kerk, naar welke men langs verscheidene treden opklimt, gelijkt naar een middelmatig paleis met vensters van onderscheiden grootte. De kleine kapel, tot welke men een door de natuur gevormd hol der rots heeft ingerigt, wordt door ettelijke altijd brandende lampen verlicht, welker schijnsel, met het van voren indringend daglicht vereenigd, eene wonderbaar gewijzigde helderheid te weeg brengt, waarin zich het met kostbaar gewaad en zware kleinooden bekleede en getooide beeld, dat deze Heilige achter een traliewerk van metaaldraad in liggende houding vertoont, de uitmuntendste werking doet. In de reeks der verloopene eeuwen — ROSALIA was de nicht van den *Noormannen*-koning, WILLEM *den Goeden*, die in 1189 overleed — heeft zich ook hier een rijke kerkschat verzameld.

Op de hoogte van den berg opent zich naar alle zijden een onbegrensd uitzigt. Meer dan de helft van den gezigteinder wordt door den eenvormigen kring der zee omsloten, uit welke ten noorden, scherp afgeteekend, het eiland *Ustica* oprijst; dit uitgezonderd, omspoelt eene open zee bijna drievierde deelen van den omkring des bergs; het overige deel van den horizon wordt gevuld door de bergkeetens, die zich hier en daar, in stoute rotstakken, nog hooger dan de *Pellegrino* verheffen. Bij helder weder onderscheidt men nog boven deze bergen de met sneeuwbedekte spits van den *Etna*, ofschoon deze de geheele breedte van het eiland (dertig

Digitized by Google

Duitsche mijlen) van *Palermo* verwijderd ligt. Beneden liggen de torens en koepeldaken der stad in eene bekoorlijk omkranste, groenglinsterende vlakte. Het heerlijkste gezigt levert echter, onmiddelbaar aan den voet des bergs, de zee, over welke men bijna loodregt tweeduizend voeten hoog verheven is. Een zoo donker indigo-blaauw des waters, eene zoo heldere lucht zou men te *Napels* zelf vruchteloos zoeken.

Ten zuiden van *Palermo*, in eene bekoorlijke bergvlakte, ligt het stadje *Montreale*, de zetel van een' Bisschop. Ook de rijweg daarheen is niet door de regering, maar door een' Bisschop aangelegd, die niet verzuimd heeft zulks in een opschrift, op een prachtig marmeren gedenkteeken boven eene liefelijke aan den weg gelegen waterbron, aan de nakomelingschap bekend te maken. Bij de onderscheidene kronkelingen van dezen zacht opwaarts stijgenden straatweg openen zich de heerlijkste uitzigten op *Palermo* en op de zee. Na de slotkapel te *Palermo* is de driehonderd voet lange en honderdveertig voet breede hoofdkerk van *Montreale*, *St. Maria nuova* geheeten, en door Koning WILLEM *den Goede* in het jaar 1174 gesticht, het schoonste gedenkteeken van de heerschappij der *Noormannen*, gelijk zij dan ook eene der grootste, uit dat tijdperk nog aanwezige kerken is. Zij bestaat uit drie zoogenaamde schepen; het breede middelschip wordt door twee rijen zuilen gedragen, die meestal uit Grieksche tempels bijeengebragt, en over welke smalle spitsbogen, op het rijkst bearbeid, opgetrokken zijn; hierboven is nog eene rij vensters, en boven deze ziet men in het kunstig zaamgevoegde houten dakwerk in. Er steekt een geheel bosch in het met veel schranderheid verbonden balken- en sparren-geraamte, en toch leert men uit hetzelve begrijpen, welk eene vordering in de bouwkunst er toe behoord heeft, om zulk eene breedte en lengte door booggewelven te leeren sluiten, gelijk zulks in de latere Gothische kerken gezien wordt; want, ondanks de pracht der inwendige versiering, geeft toch het houten dak aan het gebouw het voorkomen van eene groote schuur, die slechts in haast tot het opnemen der gemeente ingerigt geworden is.

Digitized by Google

De verwoestingen, welke een brand hier in het jaar 1811 veroorzaakte, zijn thans weder tamelijk vergoed. Geheel de vloer is met fijn mozaïk in eenvoudige teekeningen belegd; de dakstoel is op zulk eene wijze verguld, dat nu eens het goud de grondkleur uitmaakt, dan weder in rozetten of andere figuren op een' blaauwen, groenen of roeden grond schittert. Geheel het gewelf, van de kapiteelen der granieten zuilen af, is verguld, en langs de wanden van het hoofdschip boven de zuilen is in mozaïk-figuren de bijbelsche historie afgebeeld, aan de eene zijde het Oude en aan de andere het Nieuwe Testament. In de kerk staan de sarkophagen van WILLEM *den Kwade* en diens zoon, WILLEM *den Goede*, het eerste van porfier, het andere van wit marmer; behalve deze beide liggen nog de gemalin en de twee andere zonen van WILLEM I hier begraven, zoodat deze grafsteden zich onmiddelbaar aan die te *Palermo* aansluiten. De kapel van *St. Benedictus* is geheel en al met de kostbaarste soorten van marmer bekleed en bevat uitstekend beeldhouwwerk van wit marmer; het hoogaltaar is van klinkklaar zilver. De metalen deuren der kerk verdienen slechts opmerking om hare oudheid.

Naast de hoofdkerk van *Montreale* ligt een Benedictijner klooster met een' opmerking verdienenden kruisgang. Het gebouw is in het midden met eene springfontein versierd, naar die van het *Alhambra* gelijkende, en de zuilen, welke deze fontein omgeven, dragen allerduidelijkst den stempel dier grillige Gothisch-maurische manier van bouwen. Zij zijn geribd, met ronddraaijende of dwars zaagsgewijs loopende groeven, die oorspronkelijk met mozaïk gevuld waren, hetwelk er thans grootendeels uitgevallen is. De kapiteelen laten voor een gedeelte nog de Ionische of Korinthische orde onderscheiden, tot welke zij behooren, doch zoo dat men duiven naar de druiven ziet pikken of Engelen tusschen de akanthusbladeren te voorschijn komen; deels echter ontslaan zij zich ook van allen ordensdwang, en vertoonen zonderlinge gedaanten van planten en van dieren, of ook voorvallen uit de fabelkunde en geschiedenissen uit den Bijbel in de wonderlijkste zamenkoppeling.

Digitized by Google

Van *Montreale* vertrekkende, kan men, over *Alcamo*, de bouwvallen van *Segestum* bezoeken, onder welke zich een in de oudheid nooit volbouwde maar in het jaar 1788 deelsgewijs herstelde Dorische tempel bevindt. Aan den oostelijken oever der golf van *Palermo*, twee uren van de stad, ligt de *Bagaria*, eene reeks der schoonste landhuizen, die aan de eerste familiën behooren. Doch de glans, waarmede zij in vroegere tijden schitterden, is grootendeels verloren gegaan, en slechts weinigen der Siciliaansche grooten zijn in staat, om hunne bezittingen in bewoonbaren staat te houden, zoodat vele daarvan een woest en vervallen voorkomen hebben. De villa's *Galatti*, *Valguarnero* en *Castelnuovo* onderscheiden zich door hare gunstige ligging en rijke bouworde; maar het meest van alle lokt ons, door GÖTHE's beschrijving, het paleis *Pallagonia* aan, dat nog steeds genoeg bewijzen vertoont van den grenzenloozen wansmaak des stichters. Door eene poort treedt men in een' vierkanten cipressengang, en dan door eene tweede poort in eenen weg, die met lage, weinig versierde muren bezoomd is. De pilaren, die van dezen muur oprijzen, droegen voormaals de gruwelijkst mismaakte grijnsgezigten, welke de moeder van den tegenwoordigen bezitter in den grond heeft doen begraven. Over het muurtje heen ziet men in een' ganschelijk verwilderden tuin. Dan eerst komt men door een traliehek op het eigenlijke slotplein, dat door het in de rondte loopend stalgebouw omgeven is. Op het dak van dezen stal nu staan de wonderlijkste gedrogten, die evenwel in hun geheel een beuzelachtig vertoon maken, daar er in deze fantastische gekheid geenerlei methode, geen spoor van satyrische bedoeling bestaat, welke toch alleen in staat geweest zou zijn, leven en beteekenis aan deze wanstaltigheden bij te zetten; men schijnt meestal geacht te hebben, dat men, met daaraan een' drakenkop, lange tanden en wild starende oogen te geven, genoeg gedaan had. Het slot zelf is ten deele nieuw ingerigt; doch de danszaal, eetkamer en twee kabinetten zijn in den ouden toestand gehouden. De zoldering der danszaal is met spiegelglas belegd, dat thans dof en verweerd geworden is, met wolken beschilderd, terwijl

Digitized by Google

ook de marmeren wanden der zaal met glas overtrokken zijn en in derzelver vakken halfverheven beelden toonen, uit veelkleurig marmer zaamgesteld. Gezigt, pruik, sjerp en kraag zijn aan die beelden wit, de oogen zwart, het overige bont. In de eetzaal is de muur, tot aan de zoldering toe, met stukjes spiegelglas, figuren van porselein en vazen bekleed; iets, dat, wanneer het oog zich aan al het smakelooze van het in onzen tijd mode geworden *roccoco* gewend heeft, niet zoo geheel bizar voorkomt, en trouwens bij nachtverlichting eene schitterende werking moest doen. De kabinetten zijn met inderdaad regt fraaije beeldwerken van marmer, die Grieksche dichters en redenaars voorstellen, versierd; en midden onder hen staat MAHOMED II, de veroveraar van *Konstantinopel*.

RAFAËL EN DIENS MEESTERSTUKKEN.

(Naar GUSTAAF PLANCHE.)

RAFAËL'S eerste leermeester was zijn vader, GIOVANNI DE'SANTI, een wel is waar slechts middelmatig schilder, maar een man van veel verstand, die bereids na weinige maanden inzag, hoe ontoereikend bij zijn' zoon zijn onderwijs was. Reeds vroegtijdig had hij den zoo bij uitstek gelukkigen aanleg van den knaap ontdekt en van den beginne af het bevorderen daarvan ijverig ter harte genomen. Daar hij de verheven roeping van het kind, dat bestemd was eenmaal zijnen naam te verheerlijken, vooruitzag, wilde hij de ontwikkeling van deszelfs vatbaarheden, die zich zoo schitterend aankondigden, op geenerlei wijze hinderlijk zijn. Met trotsche vreugd beschouwde hij de onbeduidendste teekeningen der kleine hand, die, hoe ongeoefend nog, aan al hare figuren zulk eene eigenaardige aanvalligheid wist bij te zetten. RAFAËL'S jeugd liep voorbij onder de zorgvuldigste oppassing der teederste liefde, en naar 't schijnt heeft het geluk der kinderjaren den beslissendsten invloed op de geheele ontwikkeling van dit genie gehad. De moeder wilde haar kind geen oogenblik aan de hoede van vreemden toevertrouwen; ook voedde zij, strijdig met de gewoonte der zuidelijke landen, haren zuigeling aan de eigen borst, uit

Digitized by Google

vrees dat hij onder het landvolk de kiem van slechte zeden ontvangen, en dat van zijne verbeeldingskracht het waas der reinheid en onschuld afgevaagd mogt worden. Zij waakte zelve over den knaap, en sloeg met het oog der angstvalligste moederliefde al de aandoeningen gade, die zich in het door de natuur zoo teeder gevormde gemoed des kinds openbaarden. Door zijne moeder met zoo veel liefde gekweekt en door zijnen vader onderwezen, groeide RAFAËL op, en met zijn opwassen ook de liefde voor zijn volgend beroep. Zoodra hij het penseel wist te voeren, hielp hij zijnen vader bij diens arbeid, wel beseffende, van hoe hoog gewigt voor hem het leeren was, of liever in het donkere voorgevoel, hoe zegenrijk voor hem de hand werkte, die hem teregt wees, wanneer hij ras en met vlugtige trekken de ingevingen zijner ontluikende fantazie op doek of papier wierp. Als een onderdanig werkgezel voerde hij de gedachten uit, die hij niet zelf ontworpen had, en volbragt met ijver en geluk de hem opgelegde taak. Dit vlijtige, in zich zelf gekeerde leven zou nog verscheidene jaren hebben kunnen voortduren, zoo GIOVANNI DE'SANTI niet bemerkt had, dat zijn kweekeling, dank zij diens wonderbare leerzaamheid, reeds even zoo veel wist als de onderwijzende vader, en zonder den bijstand van eenen beteren meester geene verdere vorderingen zou kunnen maken. Ware nu RAFAËLS vader baatziek of zelfzuchtig geweest, zoo zou hij zijnen zoon bij zich gehouden hebben, en, om voor zich van het ontluikend talent profijt te kunnen trekken, zich wel gewacht hebben hem aan andere bekwamer handen toe te vertrouwen. Gelukkigerwijs echter gevoelde en eerde GIOVANNI DE'SANTI het hoog gewigt en de gansche uitgestrektheid der op hem rustende pligten. Als onverantwoordelijke schuld zou hij het zich toegerekend hebben, wanneer hij, gelijk wij reeds te kennen gaven, aan de ontwikkeling der heerlijke gaven, met welke de Hemel zijn' zoon begiftigd had, de geringste hindernis in den weg gelegd had.

PIETRO VANUCCI, in de geschiedenis der schilderkunst onder den naam van den *Peruginer* bekend, stond destijds in hoogen roem, en GIOVANNI DE'SANTI besloot de verdere vorming van RAFAËL aan dezen meester op te dragen. Met dit oogmerk reisde hij naar *Perugia*, om de voorwaarden van een leerverdrag vast te stellen; want in de vijftiende eeuw kon men zich aan de studiën der schilderkunst niet wijden, zonder met den meester, dien men uitkoos, een leercontract in

Digitized by Google

formâ te sluiten. Omtrent dit punt gedoogen de levensbeschrijvingen der beroemdste kunstoefenaars geenen twijfel. PERUGINO, of VANUCCI, was te *Rome* en zou eerst binnen eenige weken terugkomen. In afwachting zijner wederkomst, en om den tusschentijd niet nutteloos te laten voorbijgaan, nam GIOVANNI het beschilderen eener kapel op zich, en maakte met dien arbeid eenen aanvang. PERUGINO kwam terug; doch GIOVANNI, alvorens met zijn aanzoek bij den beroemden meester voor den dag te komen, bevlijtigde zich diens vriendschap te winnen. Dit gelukte hem, en toen hij nu eenmaal zijn vertrouwen bezat, vertelde hij hem van zijnen zoon, van de hooge verwachtingen, waarop de aanleg van den jongeling regt gaf, en openbaarde eindelijk den wensch, dien hij voor hem gevormd had. PERUGINO nam deze mededeelingen, waarin evenveel vaderlijke liefde als vaderlijke trots doorstraalde, met een' welwillenden glimlach op, maar zeide, niets te kunnen beslissen, niets te beloven; eerst moest hij de teekeningen van den knaap, die door zijnen vader zoo hoog geroemd werd, gezien hebben. GIOVANNI reisde derhalve naar zijne woonplaats, *Urbino*, terug, met het vaste besluit, om niet te rusten vóór hij zijnen zoon als leerling bij den *Peruginer* geplaatst had. RAFAËL's moeder werd doodsbleek, toen zij het voornemen van haren man vernam; zij smolt in tranen bij het afscheid van den zoon, dien zij nog nimmer van hare zijde gelaten had; duizendmaal kuste zij haar kind op de blonde lokken, waarop haar moederoog zoo dikwerf met welgevallen gerust had; maar het besef van zijn wezentlijke welzijn en de hoop hem weder te zien maakten het afscheid minder bitter, en RAFAËL begaf zich met zijnen vader naar *Perugia* op weg.

Toen PIETRO VANUCCI de teekeningen van zijnen toekomstigen leerling zag, kon hij zich van verbazing niet onthouden, en begon over te hellen om de trotsche hoop te deelen, waarover hij vroeger geglimlacht had. In deze teekeningen, door de hand eens kinds ontworpen, ontdekte hij eene lieftalligheid en tevens eene verhevenheid, van welke hij zelf nimmer een begrip gehad had. Het duurde niet lang, of hij vatte ook voor RAFAËL eene regt vaderlijke genegenheid op, en ondersteunde met onvermoeiden ijver en gedurig aangroeijende bewondering de vorderingen van zijnen scholier. Eerst werd hij aangedaan en weldra gestreeld door RAFAËL's leerzaamheid. Elk uur van het onderwijs, dat hij hem gaf, droeg

Digitized by Google

zijne vruchten; naauwelijks had hij een' zijner kunstregelen met weinige woorden aangeduid, of RAFAËL had dien met snel en gretig begrip reeds gevat, bevruchtte dien door eigen nadenken, en weldra ontsproot onder zijne hand een nieuw kunstgewrocht, dat het gevoel en verstand des onderwijzers gelijkelijk innam. Hoezeer PERUGINO eene vrij hooge meening van zichzelven koesterde, en hoezeer hij in het getal zijner kunstgewrochten en in den algemeenen bijval, dien zij gevonden hadden, ook inderdaad regtmatigen grond had om trotsch te zijn, ging het hem echter weldra als vroeger GIOVANNI DE'SANTI: hij zag, dat zijn scholier evenveel wist als zijn leermeester. Vol vertrouwen op het talent, dat zich onder zijne oogen gevormd had, liet hij zich zonder bedenken door RAFAËL bij zijne kunstwerken ondersteunen. RAFAËL regtvaardigde dit vertrouwen van zijnen leermeester volkomen, en ging in het trouwe nabootsen van diens manier zoo ver, dat het weldra onmogelijk was, in een schilderstuk de figuren, welke zijne hand er op geplaatst had, van diegene te onderscheiden, die door PERUGINO geschilderd waren. Den jongen SANZIO was het in zulk eene mate gelukt, zich met zijnen meester te identifiëren; hij was zoo diep ingedrongen in al de geheimen van zijn' kunststijl, dien hij bestemd was te hervormen en te verheerlijken; hij had zich al diens kunstgeheimen met zooveel geluk eigen gemaakt, en in afwachting van het uur, waarop hij zelf zich zou mogen vertoonen, had hij al zijn talent, al zijne verbeeldingskracht met zooveel zelfverloochening in vreemde dienst gegeven, dat zijne manier in die van den *Peruginer* ganschelijk versmolt, en dat zelfs de helderst ziende oogen misleid werden. Dit vrijwillig afleggen zijner geheele individualiteit, iets dat voor eenen geest van den tweeden rang zeker niet zonder gevaar zou geweest zijn, was voor RAFAËL slechts eene proeve, welke hij zegevierend doorstond. Later, toen hij al het dorre en armelijke van deze manier begon in te zien, had hij, om haar geheel te vergeten, om voor altijd gewoonten af te leggen, welke zijn goede smaak veroordeelde, eenen moedig gevoerden strijd te strijden; doch zoo lang hem de oogen nog niet opengegaan waren, zoo lang hij nog niets gezien had, wat PERUGINO's kunstwerken overtrof, bootste hij ze met eenen leerlingseerbied na, die, terwijl zijne verbeeldingskracht, zijne eigene gedachten steeds eenigzins doorschemerden, aan zijne

Digitized by Google

hand de gelegenheid tot onvermoeide oefening verschafte. Op deze wijs maakte hij zich eene snelheid van uitvoering eigen, die de grootste meesters hem reeds toen hadden kunnen benijden.

In de school van den *Peruginer* kon RAFAËL geen geleerd schilder, in de eigenlijke beteekenis van het woord, worden; want hoe zou de meester op den leerling hebben kunnen overdragen, wat hij zelf niet bezat? Doch RAFAËL maakte door eigen vlijt zich met alle *sagen* en overleveringen der Christelijk-kerkelijke schilderkunst bekend, welke hij weldra zou hervormen en verrijken. Bij al de achting voor de leerstellingen van zijnen meester, maakte de jonge SANZIO zich een' meer omvattenden, grootscher stijl eigen, terwijl hij daarbij de natuur raadpleegde, welke het PERUGINO nimmer ingevallen was met naauwgezette zorg te bestuderen. Zonder de school te verlaten, waar zijn vader hem geplaatst had, begon hij zich eenen weg te banen, op welken zijn onderwijzer hem noch kon noch wilde volgen. PINTURICCHIO, een van SANZIO's oudere medescholieren, die te *Rome* reeds vrij vele schilderstukken geleverd had en gedurende geheel zijn leven de manier van PERUGINO is blijven aankleven, zonder er aan te denken om daaraan meer lieftalligheid en verhevenheid bij te zetten, kreeg den last, om voor de hoofdkerk van *Siena* de voornaamste gebeurtenissen uit het leven van PIUS II af te beelden: en daar hij met regt niet al te groot vertrouwen op zijne vindingrijkheid stelde, sloeg hij het oog op den jongen SANZIO, en stelde dezen voor, zich met hem tot dit werk te verbinden. Met vuur voldeed RAFAËL aan den wensch van zijnen medescholier, en componeerde, zoo wij VASARI gelooven mogen, al de cartons tot de fresco-schilderijen in den Dom van *Siena*. Sommigen zijner levensbeschrijvers gaan zelfs nog verder en zeggen, dat RAFAËL's hand ook bij de uitvoering dezer schilderstukken werkzaam geweest is. Hoe het nu met dit beweerde gelegen moge zijn, zooveel is zeker, dat de jonge SANZIO te *Siena* in de hoofdkerk ijverig bezig was, toen eene onverwachte omstandigheid de rigting zijner studiën veranderde, en van nu af een nieuwe tijdkring voor hem begon.

In geheel *Italië* sprak men van de cartons, welke LEONARDO DA VINCI en MICHEL ANGELO te *Florence* geteekend hadden. De roem dezer beide werken, welke de wangunstige

Digitized by Google

tijd niet voor ons bewaard heeft, maar welke wij door het graveerstift kennen, wekte in RAFAËL's ziel den wensch om *Florence* te bezoeken. Hoezeer de kunstarbeid te *Siena* veel bekoorlijks voor hem had, en zijne zich pas ontwikkelende fantazie hier veel vond, dat haar prikkelde en in werking bragt, was niets in staat hem er terug te houden: de jonge SANZIO ging op weg naar *Florence*. Naauwelijks in die stad aangekomen, die als kweekster der kunst niet minder rijk en vruchtbaar is dan *Rome* zelf, zag hij reeds in, hoe ver hij nog van het ware en schoone verwijderd was: voor de eerste maal rees het edelst voorwerp en hoogste doel der kunst voor zijnen geest op.

Zijne volle oplettendheid rigtte zich het eerst op de beven vermelde cartons van DA VINCI en BUONAROTTI; hij bestudeerde en kopieerde ze met eene zorgvuldigheid en volhardende vlijt, die onvermoeibaar schenen. Om zich deze nieuwe manier eigen te maken, om vertrouwd te worden met den geleerden en strengen stijl dezer beide onvergelijkelijke meesters, moest hij bijna alle studiën, welke hij in de school van PERUGINO gemaakt had, in zijne ziel uitwisschen; maar de schoonheid en de verheven dichterlijke geest der beide cartons, die de moeijelijkste vraagstukken der schilderkunst op eene zoo schitterende wijze oplosten, begreep hij zoo goed, hij was van het geluk, dat hem te beurt gevallen was, zoo diep doordrongen, en nam het onderwijs, hetwelk MICHEL ANGELO en LEONARDO DA VINCI hem aanboden, met zoo hartgrondige dankbaarheid aan, dat hij zonder bedenken alles, wat hij in de school van PERUGINO geleerd had, als nutteloze ballast van zich wierp.

Gelijk men weet, vertoont het carton van LEONARDO DA VINCI een groep van ruiters, en dat van MICHEL ANGELO, uit den oorlog met *Pisa* ontleend, eenige soldaten, die door eene afdeeling vijanden in het bad verrast worden. In beide de cartons hadden LEONARDO en MICHEL ANGELO, als met opzet en lust, alle moeijelijkheden opeengehoopt, welke de stoutste verbeeldingskracht kan uitdenken. Door edelen wedijver bezield, hadden zij al, wat zij wisten en konden, willen ten toon spreiden en op eens al hunne studiën aan dit werk besteden. Zoo hunne kracht te kort geschoten ware, men had hen niet geheel van laatdunkendheid kunnen vrijspreken; doch daar het vermogen der hand met de sterkte van den wil op gelijke hoogte stond, vervalt dit verwijt van

Digitized by Google

zelf, om plaats te maken voor bewondering. Met een oog, als van geestdrift dronken, beschouwde RAFAËL deze beide werken, die nimmer overtroffen geworden zijn, en dankte God, dat Hij hem in eene eeuw in het leven geroepen had, die door zulke voortreffelijke meesters gekenmerkt werd. Doch in welk eene geestvervoering de jonge SANZIO ook voor het carton van MICHEL ANGELO staan mogt, nog sterker gevoelde hij zich door eene hem duistere, maar alvermogende aandrift naar het carton van LEONARDO DA VINCI heengetrokken. De geleerde wijs, waarop MICHEL ANGELO zijne beelden ontworpen, de verscheidenheid van houdingen, waarin hij hen geplaatst, de stipte naauwkeurigheid, waarmede hij alle in de beweging werkende spieren had uitgedrukt, bragten in den jeugdigen schilder eene welverdiende bewondering te weeg; maar eene onwederstaanbare verlokking voerde hem telkens weder voor de ruitergroep, in welke LEONARDO kracht en schoonheid zoo heerlijk had weten te verbinden. In MICHEL ANGELO's carton beheerscht het weten alles, en biedt den beschouwer zoo veel voorwerpen ter bestudering, dat het verzadigde verstand er niet aan denkt om te vragen, of al de enkele deelen dezer zamenstelling ook voor den strengen kunstsmaak proef kunnen houden. Derhalve was RAFAËL's keus tusschen beide de voorbeelden weldra beslist. Hoezeer hij uren lang voor MICHEL ANGELO's carton stond, en al zijne krachten inspande, om den grenzenloozen schat van wetenschap, welke hem daaruit te gemoet straalde, in zich op te nemen, dreef hem zijn gevoel voor het ware schoone telkens weder voor het carton van LEONARDO. Wij weten niet, of SANZIO door vriendschap met dezen meester verbonden was: over dit punt houden de levensbeschrijvers het stilzwijgen. Doch, hetzij de twee kunstenaars gelegenheid gehad hebben om in nadere betrekking tot elkander te komen, of niet, een innerlijke drang dreef RAFAËL, om al de kunstgewrochten van LEONARDO op te sporen, en hij wist ze met zekerheid te vinden. Beide deze geniën streefden met gelijken gloed naar bevalligheid en schoonheid. Wanneer SANZIO de door LEONARDO DA VINCI geschilderde koppen zag, welker glimlach en blik iets goddelijks schijnen te bezitten, moet hij de vreugde gevoeld hebben, die een dichter ondervinden zou, wanneer hij zijn ideaal plotseling gedaante aannemen en voor zich daar henen treden zag.

Digitized by Google

MICHEL ANGELO en LEONARDO DA VINCI waren echter de eenige meesters niet, bij welke RAFAËL raad en leer innam; het onderwijs dezer beide beroemde schilders was, ondanks de rijkheid en menigvuldigheid daarvan, niet in staat, de leergierigheid van eenen geest als den zijnen geheel te voldoen. De *Carmine*-kapel, welke MICHEL ANGELO en LEONARDO DA VINCI ijverig bestudeerden, nadat zij de school van GHIRLANDAJO en VEROCCHIO verlaten hadden, deze kapel, waarin MASACCIO ons den vollen maatstaf van zijn talent gegeven heeft, werd voor RAFAËL eene bron van studie, welker blijken in de kunstproducten zijner tweede periode gemakkelijk te herkennen zijn. MASACCIO's schilderwerken hadden voor den kweekeling van PERUGINO eene bijzondere verdienste: de hoofden in de *Carmine*-kapel toch hebben elk eene afzonderlijke physionomie; zij munten noch in fijnheid noch in lieftalligheid uit, maar zij toonen eene verwonderlijke verscheidenheid van naar de natuur bestudeerde typen. Deze roem past evenwel slechts op dat gedeelte der kapel, hetwelk MASACCIO beschilderd heeft; onregtvaardig zou men zijn, dien ook aan de figuren van MASOLINO PANICALE toe te kennen. Nu echter weet ieder, dat PERUGINO's hoofden het ongeluk hebben, bijna alle tot dezelfde familie te behooren, en deze hardnekkig volgehoudene verwantschap zet aan de werken van dezen meester iets eentoonigs bij. MASACCIO teekende, gelijk men zich ligtelijk daarvan kan overtuigen, zelden eenen kop, zonder het model daarvan voor oogen te hebben, en men mag zelfs aannemen, dat hij aan hetgeen de natuur hem bood ongaarne iets veranderde of verbeterde. In de overtuiging, dat hij de typen, gelijk hij ze zich in de werkelijkheid uitgekozen had, toch niet overtreffen kon, gaf hij zich alle moeite, om ze zoo naauwkeurig mogelijk na te bootsen; en wanneer nu al deze weerzin, om de natuur te veranderen en te verbeteren, soms aan de schoonheid der zamenstelling nadeelig is, zoo kan men toch niet ontkennen, dat hij bijzonder geschikt is, om de krachtige frischheid en levendige waarheid der geschilderde hoofden te verhoogen. Dit voordeel kon niet missen, den vereischten indruk op een fijn gevoelend gemoed en helderzienden geest te maken. De levensbeschrijvers getuigen, dat RAFAËL met evenveel vlijt en aandacht de *Carmine*-kapel bestudeerd heeft, als hij zulks ten aanzien der cartons van MICHEL ANGELO en LEONARDO

Digitized by Google

DA VINCI gedaan had. Wanneer MASACCIO's schilderwerken al niets voor den voortgang der kunst bewijzen — en dit behoeft ons niet te verwonderen, want MASACCIO is veertig jaren vóór RAFAËL's geboorte gestorven — zoo strekt het toch tot wezentlijk nut, zelfs na MICHEL ANGELO en LEONARDO DA VINCI, zijne kunstvoortbrengselen te raadplegen. Omtrent dit punt zijn de meeningen der grootste meesters en kunstkenners nimmer oneens geweest.

(*Het vervolg hierna.*)

COQUETTERIE.

(*Verhaal.*)

»CLARA, wat zei mijnheer RELINK u gisteravond toch, toen hij u uw shawl omdeed?"

»Och, niets."

»Niets? Waarom fluisterde hij dan zoo? En waarom hebt gij bijna den ganschen avond met hem gedanst? Gij hadt geen tijd om mij toe te spreken, en ik kwam toch enkel om het genoegen te hebben van u te zien."

»Oho! jaloersch, jaloersch!" spotte CLARA.

»Neen, CLARA, enkel bedroefd."

»En waarom? Omdat ik gisteravond met GEORGE RELINK de polka heb gedanst? Kom, kom, HENRY, het wordt waarlijk al te dwaas."

»Het spijt mij, dat gij er zoo over denkt, CLARA; maar zoo gij vriendelijk genoeg waart geweest om te denken aan mijne wenschen, dan zoudt gij u herinnerd hebben, hoe ongaarne ik u zie walsen of polka's dansen."

»Hoe bespottelijk! Waarlijk, HENRY, gij moest mij dan liever in het geheel verbieden om uit te gaan. Indien gij niet wilt, dat ik de polka dans met den jongen RELINK, waarom leert gij zelf die dan niet?"

»Ik? Mijn lieve CLARA, waar zijn uwe gedachten?"

»Ja, zeker, een korte broek en een steek passen slecht bij een wals of een polka!" zei het onnadenkende meisje.

»Hoe zeer doet gij mij, CLARA, als gij zoo onbedacht spreekt! Hoe kan ik ooit hopen, dat gij u in mijne kleine rustige pastorij zult kunnen schikken, en de taak vervullen van eene

Digitized by Google

Christelijke predikantsvrouw, als gij zoo ligtzinnig spreekt over de waardigheid van zijn ambt?"

»Gij zijt vandaag in een lastig humeur, vind ik, HENRY! Eerst begint ge mij te beknorren, omdat GEORGE RELINK mij mijn' doek heeft omgedaan; dan, omdat ik met hem gedanst heb, en nu kan ik zelfs geen woord zeggen, dat u naar den zin is."

»Mijn lieve CLARA, ik kan niet denken, dat gij met opzet mij kwalijk verstaat; maar gij geeft zeker eene zonderlinge verklaring aan mijne woorden. Ik heb er niets tegen, dat GEORGE RELINK u uw shawl omdoet, en evenmin, dat gij met hem, even als met een ander, danst; maar ik meen, dat ik, uit aanmerking van den voet, waarop wij staan, regt heb om te verlangen, dat gij niet duldt, dat een heer u zoo gemeenzaam in het oor fluistert, als hij gisteravond deed; en het is nog niet lang geleden, dat gij het in 't geheel niet onnatuurlijk of onredelijk vondt, als ik ongaarne zag, dat gij al walsende in den arm van een ander de zaal rondvloogt."

»Kom, kom, HENRY, dat zijn begrippen, die in den goeden ouden tijd van schoenen met hooge hakken en hoepelrokken te huis behooren. Men zou er u thans om uitlagchen."

»Zeer mogelijk; maar gij kendet ze, toen gij mij het geluk vergundet, om mij als uwen verloofden echtgenoot te beschouwen; toen hadt gij er niets tegen, en ik kan niet denken, dat gij dat nu ook kunt hebben. Was het verlangen om te dansen zóó sterk, dat gij er mijn genoegen aan waagdet?"

CLARA gaf geen antwoord, maar plukte eene roos, die zij in de hand had, stuk en stapte sneller voort.

»Ik hoop niet, dat ik u boos gemaakt heb, CLARA; gij zult niet twijfelen aan mijne genegenheid, en het niet toeschrijven aan eenige zucht om u te kwellen, als ik u verzoek, om dergelijke voorvallen te voorkomen, en gij zult mij zeker gaarne beloven, niet...."

»Te walsen? Dat kan ik niet; ik heb mij morgen voor drie walsen geëngageerd op het bal bij de KAMERINGEN."

»Voor drie walsen? En met wien, CLARA?"

»Wat doet er dat toe? Ik heb toch plan om ze te dansen."

»Ik hoop van neen," zeide hij ernstig.

»Zeer zeker; ik ben gisteravond genoeg uitgelagchen, om-

Digitized by Google

dat MIMI KAMERINGEN zei; dat gij niet woudt hebben dat ik walste, en dat ik het niet durfde doen."

»En dus om te toonen, dat gij er niet om gaaft, of gij mij verdriet deedt, hebt gij het gedaan?"

»'t Is uw eigen schuld; waarom zijt gij zoo stijf? Ik ben in gedurigen angst, dat ik iets zeggen of doen zal, dat gij zult afkeuren. Gij begint vrij vroeg den baas te spelen, dunkt mij." En nu de roos geheel was stuk geplukt, begon zij het werk der verwoesting aan de knoopjes van hare handschoenen.

»Ik verlang volstrekt geen gezag over u uit te oefenen, mijne liefste CLARA; maar toen gij mij hebt aangenomen, en zeker gij hadt op veel hooger huwelijk aanspraak mogen maken, toen waagde ik het u te zeggen, hoe weinig de amusementen, waarvan gij zooveel hieldt, voor eene predikantsvrouw voegden; en gij stemdet het mij toe, en beloofdet de zucht naar bewondering en vleijerij te onderdrukken, die mij bekommerde. Gedurende eenige weken hebt gij getrouw uw woord gehouden; maar in den laatsten tijd heb ik met droefheid gezien, dat het kwaad nog bestaat. Het dreigt de verwoesting van mijn geluk. Gij moet het mij dus niet kwalijk nemen, beste, als ik, u waardeerende gelijk ik doe, u smeek, van dat bal morgen afstand te doen."

»Ei, ei! Dat kan ik volstrekt niet doen; het is een zeer onredelijke eisch; ieder zou zeggen, dat ik bang voor u was, en men zou mij uitlagchen."

»Nu, zoo gij het dan niet geheel kunt opgeven, beloof mij dan maar die dansen niet te zullen dansen."

»Gekheid! Ik heb het aan GEORGE RELINK en zijnen vriend beloofd, en ik wil mij niet belagchelijk laten maken."

»GEORGE RELINK, juist de man, van wien gij weet, dat ik hem ongaarne in aanraking met u zie — een lichtmis en een speler. CLARA; ik moet er mij mede bemoeijen — gij moet niet gaan."

»Gij hebt nog geen regt om er u mede te bemoeijen — RELINK bevalt mij, en ik verkies met hem te dansen."

»Ik zal met uwe moeder spreken; zij kan het verhinderen, zoo ik geen invloed heb."

»Het zal u niet baten; mama weet, dat ik ga, en ik heb besloten, morgen te walsen met GEORGE RELINK en kapitein JACOBS en ieder, die mij vraagt. Ik wil me niet laten re-

Digitized by Google

geren, als of ik een kind was." En de toornige schoone draaide hare parasol in de rondte.

»Zoo lang gij u zelve niet kunt regeren, moet gij goedvinden, dat een ander u regeert."

»Gij zijt onbeleefd, mijnheer!"

»Ik sta op mijn stuk — maar laat ons geene woorden hebben over een' ellendigen dans en een' even ellendigen kérel. Kom, CLARA, ter liefde van mij, geef het op, en ik zal morgen met u en uwe mama naar *Berglust* rijden, om een' langen dag bij mijne moeder door te brengen; dan zult gij een voldoend excuus hebben, zoo gij dat mogt behoeven."

»Vermoei u maar niet, om voor mij een excuus te zoeken," zei CLARA, die in zijne woorden het teeken zag van zijne innige liefde, waarmede zij zoo onvoorzigtig speelde; »ik zal dat niet noodig hebben. Ik heb beloofd met GEORGE RELINK te dansen, en ik heb plan het te doen."

»Niet, als ik u smeek het te laten."

»Ja, toch!"

»CLARA, ga niet te ver! gij zoudt mij doen denken, dat gij meer om dien man gaaft, dan behoorde."

»Gij kondt den bal wel eens verder misslaan."

»Wilt gij mij wanhopig maken? Maar gij zegt het alleen om mij te kwellen — ik weet, dat gij het daarom doet."

»Men vergist zich ligt, als men zoo stellig spreekt."

»Pas op, CLARA, dat gij den boog niet te sterk spant! Ik kan dit niet lang dulden."

»Zoo als gij wilt — 't is mij onverschillig."

»Gij zult er berouw over hebben, CLARA — ik waarschuw u."

»Wij zullen zien." En zij neuriede eene polka.

Op dit ongelukkig oogenblik kwam de heer RELINK oprijden, sprong van zijn paard, sloeg den teugel om zijnen arm en liep naast hen voort. CLARA's boos gesternte triumfeerde, en zij zeide na de eerste begroeting: »EMILIA KAMERING heeft mij verteld, dat wij morgen de Blaauwjassen in twee nieuwe polka's zullen hebben, pas uit *Parijs* ontvangen; hoe heerlijk, niet waar?"

»Gij komt dus? Ik was gisteravond half bang, dat gij niet zoudt komen."

»Natuurlijk. Ik ben heden naar de stad geweest, om een bouquet te bestellen; maar tot mijn groot verdriet vind ik alle bloemen besproken."

Digitized by Google

»Wilt gij het aan mij overlaten?" vroeg RELINK gretig. »Ik kan ze u wel bezorgen."

CLARA keek door hare krullen heen naar HENRY, en zag aan de uitdrukking van zijn gelaat, hoe zeer hij zich ergerde; maar de duivel der coquetterie werd wakker in hare ziel, bij het aanschouwen van de magt, die zij bezat.

»Zeer gaarne, zoo gij de moeite wilt doen; maar bedenk, dat ik er op zal rekenen."

»Ze zullen morgen avond ten zes ure op uwe kleedtafel staan. Is dat goed?"

Zij waren nu voor de tuindeur van CLARA's woning, en HENRY opende die, en zeide met eene stem bijna onverstaanbaar van ontroering: »Mag ik u een oogenblik spreken, CLARA? Mijnheer RELINK zal u wel verschoonen."

»O, zeker!" hernam deze en leidde zijn paard ter zijde, om het daar vast te binden.

CLARA trad het boschje in, en HENRY volgde haar.

»Op mijn woord, gij gedraagt u vreemd; een predikatie zeker!" Zij deed haar best om een onverschillig voorkomen aan te nemen, maar hare stem beefde.

»Neen, gij bedriegt u. Ik neem de vrijpostigheid niet, om u de les te lezen; maar ik moet u ronduit zeggen, dat, zoo gij mijn geluk en mijn goeden dunk zoo weinig op prijs stelt, dat gij morgen naar dat bal gaat, alles tusschen ons voor altijd uit moet zijn. Zoo gij een' dans en dien man meer dan mij waardeert, neem ze; beide, mij en hem, kunt gij niet hebben; maar o, mijn beste, bij de zaligheid der laatste weken smeek ik u, heb medelijden met ons beiden en wees verstandig!" Hij wilde hare hand nemen, maar zij stootte hem terug, en vijf minuten later had hij den tuin verlaten, terwijl CLARA en GEORGE RELINK te zamen naar het huis wandelden.

Hare moeder had dien avond gasten, en men merkte op, dat CLARA's stem nooit zoo luidruchtig, haar lach nooit zoo vrolijk was geweest. Zij scheen in eene koortsachtige spanning van genot; maar hare moeder, die haar opmerkzaam gadesloeg, bespeurde, dat er, zoodra zij slechts een enkel oogenblik stil zat, groote droppelen in hare oogen opwelden, en zij hield zich overtuigd, dat de opgewektheid van hare dochter niet natuurlijk was. Zij kende het zwakke punt in het karakter van hare dochter; en HENRY's afwezigheid, CLARA's terugkomst met RELINK, het grootste

Digitized by Google

voorwerp zijner antipathie, verkondigden haar alles, wat er gebeurd was.

Het vertrek was ledig; mevrouw KEBEL had hare laatste gasten zien vertrekken, en keerde in de gezelschapskamer terug, waar zij CLARA op de sofa zag liggen, met het gelaat in de kussens begraven. Zij ging naast haar zitten, en, zonder eenige toespeling op hare tranen te maken, zeide zij: »Sedert gij terug zijt gekomen, CLARA, heb ik eene zeer bedroevende tijding ontvangen." CLARA zag verschrikt op. »Neen, beste, niet wat gij vreest, maar iets zeer treurigs. De avondpost heeft mij een' brief gebragt van doctor KOLLING; hij schrijft mij, dat uwe arme tante CORNELIA stervende is."

»Stervende? Wist gij, dat zij ziek was?"

»Neen, niet erger dan doorgaans; maar in de laatste dertig jaren is zij nooit regt wel geweest, het arme schepsel. Ik hoop, dat zij hier namaals genade en rust zal vinden. Zoo het lijden de zonde kan boeten, dan mag zij zeker hopen op vergiffenis."

»Och, mama, gij hebt altijd beloofd, mij hare geschiedenis te zullen vertellen. Ik wenschte, dat gij dit nu wildet doen; het zou mij wat afleiding bezorgen, want ik voel mij niet gelukkig."

»Het zal u niet veel opvrolijken, CLARA, want het is eene zeer treurige geschiedenis;" maar misschien kan zij u van nut zijn, en dus, ofschoon het een lang verhaal is, wil ik het u toch vertellen. — Twintig jaren geleden, toen ik pas getrouwd was, was de jongste zuster van uwen vader, CORNELIA, een van de mooiste meisjes, die ik ooit gezien heb. Ik heb er wel gezien, wier schoonheid regelmatiger was, maar nooit iemand zoo betooverend als zij. Zij was even schrander als schoon, en voordat zij achttien jaren oud was, had zij verscheidene aanzoeken gehad. Maar toch had zij een groot gebrek: met al hare wezentlijke beminnelijkheid en goedhartigheid was zij eene onverbeterlijke coquette. Hoe zij het met haar geweten kon overeenbrengen, om aldus droefheid te veroorzaken aan ieder man, over wien zij magt wist te verkrijgen, begrijp ik niet; maar, in spijt van waarschuwingen, vermaningen en gebeden van ons allen, ging zij voort met de coquette te spelen. Het was een groot verdriet voor hare moeder en hare zusters, te zien, hoe zulk eene jammerlijke dwaasheid zich van haar meester had ge-

Digitized by Google

maakt; maar zij koesterden één hoop: zij had nooit ernstig aan een' van hare bewonderaars gedacht, en wij vleiden ons, dat eene wezentlijke en opregte genegenheid voor iemand, die deze waardig was, haar van hare zwakheid zou genezen. Het was vruchteloos, dat men met haar sprak en er over redeneerde; want zij lachte met de jongelieden, die zij tot de ongelukkige speelballen van hare ijdelheid maakte. Zij beschouwde hen enkel als wezens tot haar vermaak bestemd, en zoo lang zij alzoo dacht, maakte iedere tegenbedenking het kwaad nog erger. Twee heeren, die zij van stap tot stap zoo ver had gebragt, dat zij zich verbeeldden, dat hunne genegenheid werd beantwoord, deden aanzoek om hare hand, tot hunne groote en billijke verontwaardiging veinsde zij de uiterste verbaasdheid, verzekerde, dat zij nooit eenige neiging had gevoeld om van staat te veranderen, en verwonderde zich, dat zij het zich anders hadden kunnen verbeelden. Met een' van deze heeren geraakte uw vader om haar in een' ernstigen twist, en alleen de tusschenkomst van een' verstandigen vriend kon erge gevolgen voorkomen. Kort daarna ging zij van huis, om een bezoek te brengen aan eenen oom, die in *Gelderland* woonde, en een tijdlang hoorden wij niets van haar, dan over pretjes en partijen; vervolgens werd de naam van eenen officier, dien zij dikwijls ontmoette, dikwijls in hare brieven genoemd, en eindelijk kwam er een brief van den jongen man aan hare moeder met verzoek om acces, ingesloten in een' brief van haren oom, die met veel lof over zijn karakter en zijne vooruitzigten sprak. Ook CORNELIA schreef met gloeijende woorden over haren minnaar; hij was alles, wat de meest romaneske verbeelding kon wenschen. »Hij is op en t'op een held," schreef zij, »zoo vurig als de ridders van ouds en even jaloersch — ik durf geen musch aanzien; ik geloof waarlijk, dat hij met mijn bouquet ruzie zou krijgen, als hij dacht, dat die mijn gunsteling was. Het is waarlijk erg genoeg; maar hoe het komt, weet ik niet; ik voel volstrekt geen lust meer om hem te plagen, hetgeen zeer gelukkig is." Deze beschrijving van kapitein HERMAN verminderde onze ongerustheid niet; wij wisten niet, in hoe verre de geest der coquetterie was uitgeroeid in CORNELIA, maar blijkbaar was het, dat haar verloofde niet lijdelijk eene behandeling zou verdragen, zoo als zij gewoon was geweest hare bewonderaars te doen ondervinden. Ik herinner mij nog, hoe ernstig de zaak tusschen uwen vader en mij werd bepraat. Onze eenige hoop was hare blijkbare genegenheid voor den

Digitized by Google

kapitein. — De tijd kwam, waarop zij zou terugkeeren in gezelschap van haren minnaar. Gij kunt u verbeelden, hoe gespannen onze verwachting was. Zij kwamen des avonds. Was zij bevallig toen zij vertrok, nu zij terugkeerde was zij nog veel beminnelijker. Hare wat al te vrije manieren en spotzieke lach waren vervangen door eene bekoorlijke schroomvalligheid, die waarlijk betooverend was. Zij was zoo gelukkig en toonde het zoo opentlijk, dat alle vrees voor een vervallen tot hare vorige dwaasheid ongerijmd scheen. En haar minnaar was het *beau idéal* van eenen krijgsman. Meer dan gewoon knap, vrolijk, open en beleefd, won hij onzer aller harten; en ware het niet geweest om zijne onstuimigheid en zijne jaloezij, indien iemand het waagde om CORNELIA te naderen, dan zouden wij hem een volmaakt man hebben gevonden. Zoo als de zaken nu stonden, bij onze kennis van hare troetelzonde, beefden wij uit vrees, dat zij in een onbewaakt oogenblik haar geluk zou verwoesten. Maar als wij haar van vreugde stralend gelaat aanzagen en hare ongeveinsde liefde opmerkten, schenen alle onze bekommeringen ijdel en wij poogden die te verbannen. — De dag tot hun huwelijk was bepaald, en kapitein HERMAN was in de noodzakelijkheid om haar te verlaten, ten einde op zijn heerlijk familiegoed eenige toebereidselen te maken voor de ontvangst van zijne jonge vrouw. Ik zal hun afscheid nooit vergeten; hare droefheid was overdreven en onverstandig, en toen hij zich eindelijk van haar had losgerukt, sloot zij zich in haar eigen vertrek op en bleef daar twee dagen lang. Hij zou twee weken afwezig blijven, en gedurende dien tijd ontving zij verscheidene brieven en schreef zelve elken dag aan hem. De dag van zijne terugkomst was bepaald, en hare opgewondenheid was vreeselijk. Zij had rust noch duur.; en toen de tijd daar was, waarop hij komen zoude, en hij niet kwam, was zij in een' rampzaligen toestand, en konden wij haar naauwelijks terugbrengen van het plan om naar hem toe te reizen, daar zij stellig meende, dat hem eenig ongeluk was overgekomen. Eindelijk bragt een bode eenen brief, waarin hij zijne terugkomst eene week verschoof, ten gevolge van de onverwachte terugkomst eens ouden vriends uit *Indië*, en zich daarmede verontschuldigde. Even groot als hare noodelooze onrust vroeger was geweest, was nu CORNELIA's verontwaardiging. Zij gevoelde, dat zij voor al de vriendinnen, die zij bezat, hem niet zou hebben kunnen teleurstellen; zij begreep niet, waarom zijn gast niet met hem hier was geko-

Digitized by Google

men, en zij was woedend. Vruchteloos deden wij ons best om haar tot bedaren te brengen; zij was te verbitterd om naar ons te luisteren. Hij had den volgenden donderdag tot zijne terugkomst bepaald, en haar geschreven, dat hij hoopte haar dan in volle fleur te zullen vinden. »Dat zal hij," mompelde zij, »maar 't zal niet om hem wezen." De donderdag, waarvan hij sprak, was lang bepaald als de dag, waarop er eene vrolijke buitenpartij zou plaats hebben; hij schreef aan CORNELIA, met verzoek, dat zij, indien het niet mogelijk ware de partij uit te stellen, in allen gevalle niet zou gaan, maar hem hier opwachten. Beiden zoo goed kennende, en bij hare opgewondenheid eene onvoorzigtigheid vreezende, als zij in gezelschap kwam, voordat zij haren minnaar had gezien, deden wij ons best, om haar te bewegen tot het voldoen aan kapitein HERMAN's verzoek en de partij niet bij te wonen; maar zij bleef halsstarrig volhouden, kleedde zich op den bepaalden dag met meer dan gewone zorgvuldigheid, en ging mede in groote, maar onnatuurlijke opgewondenheid. Het walsen was juist ingevoerd, en kapitein HERMAN had stellig aan CORNELIA verzocht, om dien dans niet te dansen; en tot op dat oogenblik had zij dat ook niet gedaan. Maar een jong kavallerieöfficier poogde haar over te halen, en tot mijne verbazing en mijn verdriet zag ik haar met hem mij voorbijsnellen in den verboden dans. Juist op dat oogenblik kwam kapitein HERMAN, verhit van de reis, teleurgesteld door de afwezigheid van CORNELIA en door onrust gejaagd, het plein oprijden. Ik zal zijnen blik, eerst van verbazing en vervolgens van woede, nooit vergeten, toen hij CORNELIA met haren bevalligen walser voorbij zag vliegen! Ik beefde toen ik het zag, en een treurig voorgevoel maakte zich van mij meester. Hij wachtte tot dat de dans geëindigd was, en ging toen naar haar toe. Eerst hield zij zich alsof zij hem niet zag, toen knikte zij hem achteloos toe, en ging voort met den luchtigen onzin, dien zij tot haren danser sprak, luid den dans prijzende, die juist was afgeloopen. Ik ontstelde over hare vermetelheid, en huiverde, toen ik de wangen en lippen van haren minnaar doodsbleek zag worden. Ik poogde haar tegen te houden; maar, om zich te wreken over zijne gewaande veronachtzaming, ging zij in nog kwetsender taal voort. Haar *partner* zag, dat er iets niet in den haak was, en verliet ons, zoo spoedig hij kon. En nu het tooneel, dat volgde! Ik herinner mij ieder woord; hij verweet haar het breken harer gelofte, zij antwoordde hem door te wijzen op

Digitized by Google

zijn langer wegblijven en beschuldigde hem van onverschilligheid. Hij sprak driftige woorden van verklaring, waarnaar zij niet wilde luisteren, en hij, woedend over hare handelwijze, zei haar allerlei bittere dingen. De arme schepsels! Het was juist kunne groote liefde, die hen zoo onredelijk maakte; op dat zelfde oogenblik zonden beiden misschien het leven voor elkander hebben opgeofferd. Maar hoe driftiger hij werd, des te koeler en onverschilliger poogde zij te schijnen; en toen hij zichzelven bijna tot razernij had opgewonden, wendde zij zich met een' vrolijken lach, dien ik nog hoor, van hem af en begon een' nieuwen wals. Kapitein HERMAN knarste op de tanden en stampte met den voet. Ik poogde haar te verontschuldigen, maar hij wilde mij niet aanhooren, en ik wist ook niet veel te zeggen, want haar gedrag was onverschoonlijk. Hij deed eene geweldige poging om zich te bedwingen, en ging naar haar toe, toen zij rustte om adem te scheppen; maar in de vooronderstelling, vermoed ik, dat hij te veel in hare magt was om beleedigd te kunnen blijven, en triumfeerende in het denkbeeld, dat zij zijnen trotschen geest tot onderdanigheid zou brengen, lachte zij slechts en ging weder haren gang. Hij keek haar een oogenblik na, vloog het plein af naar zijn paard, sprong er op en reed in woedenden galop weg. Zoodra hij vertrokken was, werd zij onrustig en gejaagd, en kort daarop was het rijtuig gereed, om ons naar huis te brengen. Toen wij de stad doorreden, zagen wij een' hoop volks voor het voornaamste logement, waar kapitein HERMAN doorgaans zijnen intrek nam, en een vreeselijke angst beving mij. CORNELIA voelde dien ook; want zij drong bij eenen heer, die naast het rijtuig reed, aan, dat hij de oorzaak van den oploop zou onderzoeken. Doch voordat hij dat doen kon, vloog de rijknecht van den kapitein naar ons toe en riep: »O mijn heer! mijn arme heer!" CORNELIA vloog op, en voordat wij haar konden tegenhouden, sprong zij het rijtuig uit en was in het huis. Ik volgde haar; er waren onderscheidene lieden bezig in eene benedenkamer, en deze traden wij in. O kon ik het schouwspel vergeten, dat zich hier aan ons vertoonde! Op eene tafel, met verbrijzeld hoofd, starre oogen en verwrongen gelaat, lag kapitein HERMAN, een lijk, door zijne eigen hand vermoord! Hij was in eenen toestand van krankzinnigheid teruggekeerd, vond zijne pistolen op de tafel, en had, zonder een oogenblik nadenken, zich een' kogel door het hoofd gejaagd. CORNELIA staarde eene minuut lang het lijk aan, greep toen zijne hand,

Digitized by Google

en, in een' woesten, krankzinnigen lach uitbarstende, viel zij bewusteloos op den grond. Wij bragten haar weg; maar toen zij weder bijkwam, was haar verstand gekrenkt. — Van dat vreeselijke uur tot op dezen dag is zij krankzinnig geweest, en het verwondert mij niet; het verschrikkelijke gevolg van hare misdadige dwaasheid moest haar wel krankzinnig maken of dooden. — Gij ziet bleek en treurig, CLARA! Ik zei u vooraf, dat mijn verhaal treurig zou zijn. Ik spreek er nooit over, als ik het kan vermijden; maar ik was lang van zins om het u mede te deelen, hoe zeer het u ook mogt schokken. Ga nu ter ruste, mijn kind, denk over het gehoorde na, en is er in de geschiedenis van tante CORNELIA iets, wat gij op uzelve kunt toepassen, laat het eene tijdige waarschuwing voor u zijn. Goeden nacht, mijne lieve!"

Zoo iemand mijner lezers verlangt te weten, hoe het bal bij de KAMERINGEN afliep, spijt het mij, te moeten zeggen, dat ik er niets van gehoord heb. Alles, wat ik van dien dag weet, is, dat het zeer warm was op *Berglust*, zelfs op de duinen, en dat de bediende van mijnheer BELINK, toen hij de bouquet bragt, tot antwoord ontving, dat jufvrouw REBEL uit was gegaan en gelast had, om de bloemen met hare complimenten en dankbetuigingen terug te geven.

EEN AVOND IN DE ST. BAVO'S KERK TE HAARLEM.

Ontzaglijk kerkgevaart', in 't floers der nacht gekleed!
Een huiv'ring grijpt mij aan, nu ik u binnentreed.
Ik voel mij van een stilte, als die des grafs, omgeven.
Ik zie, op vale schacht, den ouden Kerkgeest zweven,
Die 't hoog gewelf bewoont; zijn wiek waait ijzing aan.
Hier rust een gansch geslacht, dat eenmaal heeft bestaan,
Ja 't stof van duizenden beroer ik met mijn schreden.
Hoe menig heeft ook eens dit tempelruim betreden
En lag, in zielerouw, hier voor zijn' God gebukt!
Hoe vaak werd hier een hart door d' orgeltoon verrukt
En naar omhoog gevoerd in staat'ge kerkgezangen!
Zij rusten allen hier, die, met gewijd verlangen,
Eens hingen aan den mond van Christus boetgezant.
Ik dwaal, bij 't kwijnend licht, dat van twee luchters brandt,
Wier doffe schemering het somb're komt verhoogen,
Met trage flikk'ring speelt door spitsgewelfde bogen
En matte stralen schiet op wand en tempelkoor

Digitized by Google

In d' ouden reuzenvorm, het schip der kerke door.
Hier waren ze eens vereend, die teedre vrouwenscharen;
Hier steeg de wierook eens van vrome hartaltaren
In rein koraalgezang. Ik werp mij op een' stoel
En vier den vrijen toom aan 't overstemd gevoel.
Hoe menig stille maagd, ten plegtigste aller stonden,
Werd hier, voor 't Alziend oog, aan Christus kerk verbonden!
Dan stond daar 's Heeren disch met brood en wijn gereed;
Zij nam het bevend aan, en zuchtend steeg haar eed;
En, rees het danklied op der vrome dischgenooten,
Gelijk de morgendauw, in 't rozeblad besloten,
Tot held're paarlen stolt, zoo blonk in 't biddend oog,
In stillen ootmoed dan geslagen naar omhoog,
Een kristallijnen drop, die 't boezemgaas besproeide,
Waar 't harte, rein van schuld, den Hemel tegengloeide.
Ginds — 'k ijl naar 't koorhek heen, omvat een' koopren stijl
En leun mijn voorhoofd aan de marmerkoude spijl —
Daar werd ook menig maagd door 's leeraars hand vereenigd
Met d' uitverkoren vriend, die al haar zorgen lenigt
En al haar vreugde deelt; hij zwoer hier knielend »trouw,"
En nam geroerd de hand der aangebeden vrouw.
Ginds hield de moeder eens, met opgeheven handen,
Ten heil'gen waterdoop haar reine huwlijkspanden.
De in rouw gehulde weeuw heeft hier haar gâ beweend;
Thans sluimert zij, met hem, in 't eigen kerkgesteent'.
Hoe menig leeraar mogt, getrouw aan ambt en pligten,
Van dezen predikstoel eens Gods gemeente stichten!
Wat werd daar vaak gewond, hoe dikwijls weêr geheeld,
En 't afgestreden hart met artsenij bedeeld!
Ginds rijst voor mijn gezigt een marmer praalgesteente.
't Is Brunings, die daar slaapt, en Conrad's koud gebeente. (1)
Van beiden geldt het schrift, dat m' op den grafsteen leest:
»Hij was zoo rijk aan deugd, als groot en goed van geest." (2)
»Geen dood verschrikte hem; het sterfuur vond hem vaardig."
Dit schreef een kweekeling, zoo groot een meester waardig. (3)
Hem geldt de schoone spreuk, die 'k op een' lijksteen las:
»Dat, hoe verdienstlijk ook, hij immer zedig was." (4)
Hier kan men, bij dit graf, hier ware grootheid leeren,
Om, zonder stervenswee, tot de aarde weêr te keeren.
Slaap rustig, edel paar! tot dat, aan 't eind der nacht,
't Bazuingeschal u wekt; het marmer drukke u zacht!

Digitized by Google

Daar drennt een volle toon en vult de kerkgewelven;
De diepe stilte vlood — 'k verlies, ontstijg mij zelven!
De grootsche melodij snelt voort van boog tot boog
En scheurt zich als naar 't zwerk — mijn geest! stijg meê om-
Wat Godheid mag dit uur het orgelwerk bewonen?... [hoog.
't Is 's makers, 's kunst'naars geest; hij vormt, bezielt de toonen
En juicht in zijn triomf bij voller toonākkoord;
Hij heerscht weêr op 't klavier, wien 't eenmaal heeft behoord.
Het zwijgt. — Wat zacht geluid treft nu mijn luist'rende ooren?
't Is lente; 'k ben in 't bosch; 't gevogelt' doet zich hooren,
De koekoek, wachtel, 't vee... wat wonder wrocht dit werk?
Men heft den meizang aan in Bavo's trotsche kerk.
Hoe nu, is 't Geestendom het schimmenrijk ontweken?
Ik hoor ze in elke pijp, in ied'ren bastoon spreken,
Nu eens zoo dof en naar, dan weêr zoo smeltend zacht...
Wat hemelmelodie verheft zich uit die nacht!
O Zangster! leer mij van dien val de tooverwoorden...
Men slaat de citer aan; 'k hoor zilv'ren harpākkoorden;
Apollo roert de snaar in goddelijken glans;
De Muzen vlechten hem een' frisschen lauwerkrans.
't Is feest op den Parnas! — o neen, geen ijd'le droomen!
't Is hier geen zinbedrog; een Geest is neêrgekomen
En leeft in 't vorstlijk beeld, welks kroon stuit aan 't gewelf(5);
't Is Sions Harpenaar, de groote David zelf!
Hij roert de gouden harp, als drijft hij weêr de spoken
Uit Saul's aaklig brein; in heil'ger gloed ontstoken,
Zingt hij der leegren God een nooit gezongen lied,
Of stort zijn aanzijn in de snaren, nu 't verdriet
Zijn ziel ter nederstormt bij der godloozen lagen;
Hij vlugt voor Absalom; ik hoor den vader klagen....
Neen! 'k hoor, ik zie niets meer; 'k geniet, gevoel alleen!
Thans ga ik, diep geroerd, naar 't graf eens zangers heen,
Naar 't graf van Bilderdijk, om op dien steen te knielen,
Die mede 't speeltuig onnavolgbaar kon bezielen,
Eens liefde en teêrheid zong met Abtswoud's nachtegaal (6)
En 't vaderland vereerde in echt Bataafsche taal.
Al biedt geen maagdenhand, verteederd door zijn zangen,
Zijn grafplaats nog een bloem, een traantje van haar wangen,
Toch treedt een jong'ling op, die, door zijn' toon ontgloeid,
Zijne asch een hulde brengt, aan 't dankbaar hart ontvloeid.
Tot in de ziel geroerd, op dezen steen gezonken,
Dank ik u, doode stof! de eens uitgestrooide vonken,
En roep u weenend toe: »Rust, zanger! sluimer zacht!"
O! zoo het waarheid is, dat, in het uur der nacht,
Nog de afgescheiden geest weêr om zijn graf komt zweven,
Zoo uw verheven ziel nog kennis draagt van 't leven,
Nog deel aan de aarde heeft, leer mij uw godentoon,
Uw toovergrepen dan, en vorm mij naar dat schoon!
Gij hoort me? — ja, 'k gevoel 't, schoon mij 't gezigt doet ijzen,
Een huiv'ring mij bespringt en 't hair omhoog doet rijzen...
De zerk scheurt zich vaneen — een schim ontstijgt de groev':
»O jongling! wat op aarde u zalige of bedroev',

Digitized by Google

»Ontheilig nooit de lier door laf om gunst te beedlen;
»Vervloek den logenzang; hij zou uw ziel onteedlen;
»Uw hart blijv' steeds de bron, waar elke toon uit welt,
»En 't rein gevoel de wiek, waarop verbeelding snelt;
»'t: »niets laags ontvlamt mij," blijve in uw blazoen te lezen;
»Dan zult ge 't speeltuig waard' en waardig dichter wezen!"
'k Ontwaak als uit een' droom, grijp tastend om mij heen;
Werktuiglijk drukt mijn hand den onbewogen steen.
O heerlijk oogenblik! ik wil u nogmaals droomen —
Begoocheling, keer! — vergeefs; zij wil niet wederkomen.
Ik sta weêr voor het koor, — neen! midden in den strijd;
Men steekt de krijgstrompet en blaast haar ver en wijd;
Twee heiren rukken aan, zoo zwart als onweêrswolken;
De God des krijgs schiet toe, uit 's afgronds duist're kolken,
En werpt, met woest gebrul, zich midden in den drom;
De doffe trom slaat storm en roffelt van rondom;
Het sneller tredgebons toont, dat zij weêrzijds naadren;
'k Hoor 't stampen van den hoef, het dreunen van de raadren...
Ontzettend oogenblik! — reeds kampt men aan de spits;
Dáár knalt een doffe slag en vlamt een bliksemflits;
Nu storten, dol van moed, de magten op elkander,
Vernieling zwaait verwoed den schrikb'ren oorlogsstander;
Meer horden snellen aan; de strijd wordt algemeen;
De rook, de vlam stijgt op en mengt zich ondereen;
Ginds houdt een wolk van kruid een ruiterdrom omsloten;
Het buld'rend schutgevaart' werpt ijz'ren donderklooten
En plettert alles neêr als hagelslag het graan;
Een digte, een ijz'ren drom voert nieuwe jamren aan;
Hier brijzelt men een hoofd, daar kneust men borst en leden,
Ginds beeft een brieschend ros een krijger neêrgetreden....
Heel de aarde beeft en schokt tot in haar ingewand,
Alsof een Etna in haar diepste kolken brandt.
Nu snelt de Zege toe op haar roemruchte vleug'len;
Het krijgslot deelt hier palm, daar harde slavenbeug'len,
Terwijl de schelle Faam of roem of neêrlaag meldt;
De nacht, met vale vlerk, verbreidt zich over 't veld,
Dekt stervenden en doôn.... Verbazend kunstvermogen!
Gij schetst' een' woesten krijg in deez' gewijde bogen,
Waar heil'ge vrede woont eene oorlogsrazernij,
In 's Heeren bedehuis ontzettend krijgsgeschrei.
O heerlijk meesterstuk, de roem van Haarlem's wallen,
Laat in deez' ruimte steeds uw grootsche toonen schallen;
Hef, door gewijden galm, nog menig hart omhoog;
Wek menig stillen traan en wisch er vele droog;
Geleid de Christenschaar bij hooge feestgezangen,
En stort dan in haar ziel dat zaligend verlangen,
Dat haar ten Hemel voert en reine godsvrucht werkt,
Dat stil gelooven leert en in beproeving sterkt!
Eéns, als geen weêrhaan van deez' kerkspits meer zal blinken,
Wanneer dit trotsch gebouw in nacht des tijds verzinken,
In puin verkeeren zal; als Haarlem's oude vest,
Na veler eeuwen en geslachten loop, ten lest'

Digitized by Google

Een woestenij zal zijn, en dan, uit verre streken,
Een zilverharig man, naar 't Sparene geweken,
Haar enge stroomkruik langs, met mos en ruigte omzoomd,
In deez' verlaten streek op Haarlem's grondvest koomt,
En dan de sporen zoekt op zijn vergeten gronden,
Waar eens, in vroeger eeuw, gebouwen, kerken stonden,
Hier peinzend nederzit op een gebroken zuil,
Terwijl reeds de avondzon gaat in de baren schuil, —
Ligt zal dan nog een traan uit 's grijzen oogen leken,
Terwijl hij, zacht geroerd, dus tot den knaap zal spreken,
Die zijne schreden rigt: »Hier stond eens Bavo's kerk,
»En in haar 't meesterstuk der kunst, haar orgelwerk."

Haarlem, 25 Oct. 1847. J. J. VAN MAAS.

(1) CHRISTIAAN BRUNINGS, overleden 16 Mei 1805, en FREDERIK WILLEM CONRAD, overleden 6 Febr. 1808.

(2) Deze regel slaat op eene lofspraak van VAN DER PALM op CONRAD, welke met gouden letteren in het Monument is uitgehouwen en dus luidt: »Hij was zoo goed, zoo voortreffe»lijk en zoo beminnelijk, dat men, van zijne talenten, van zijne »deugden of van zijn karakter gewagende, naauwelijks weet »waar men beginnen zal of wat het meest in hem uitblonk."

(3) De zin van een grafschrift op BRUNINGS, onderteekend door CONRAD, (dien men mij als een kweekeling van BRUNINGS genoemd heeft) is in den voorlaatsten regel vervat; het oorspronkelijke luidt: »Hij ruste van zijnen arbeid! Naar »zijn verlangen verliet hij deze wereld, zonder eenig gevoel »van smarte. Benijden wij hem die zalige rust dan niet, »maar leeren wij de zekerheid van den dood en de onzeker»heid van deszelfs komst zoodanig beseffen, dat wij steeds »rustig en met een kalm gelaat denzelven verbeiden, om zóó »te kunnen sterven gelijk BRUNINGS stierf."

(4) Bedoelende het opschrift van VAN DER PALM: »Hier »rust de zedige verdienste."

(5) Die vorstelijke zanger, als harpenaar afgebeeld, prijkt op het orgel, zoodat zijne kroon het welfsel schijnt te raken.

(6) Deze en eenige volgende regels heb ik, met eenige verandering, uit het dichtstuk *Afscheid* van BILDERDIJK overgenomen.

Digitized by Google

AAN MIJNEN VRIEND H. TOLLENS, CZ., NA DE LEZING VAN ZIJNEN, BIJ TEN GESCHENKE TOEGEZONDEN BUNDEL: LAATSTE GEDICHTEN.

Al roept gij ons 't vaarwel ook toe,
Die luistrend aan uw toonen hangen,
Wij zijn uw klanken nog niet moê;
Onthaal ons meer nog op uw zangen!
Al tjilpt door heg, en dal, en woud
Ook 't orgellied der boschkoralen,
't Meest, waar zich 't oor gerigt naar houdt,
Is toch de toon der nachtegalen.

Ja, zóó als boven allen toon
Hun maatgezang het oor kan boeijen,
Zoo doet uw lied, eenvoudig, schoon,
Ook meer dan allen 't hart ontgloeijen.
Doodsch werd de zangberg, somber, naar,
Zoo gij niet meer de luit deed hooren.
Speel voort, zoo zal uw citersnaar
Den wildzangtoon van andren smoren!

O, Doe 't! geen toch, die 't beter kan.
Wij vragen u geen reeks van zangen,
Maar slechts een liedje, nu en dan,
Tot streeling van ons zielsverlangen.
De moeder zal het aan het kind,
De gâ 't verrukt den echtvriend lezen;
Want, waar men 't lied des Dichters mint,
Daar wordt het uwe 't hoogst geprezen.

Dat werd het in mijn woning weêr,
Toen gade en kroost uw zangen hoorden.
Verrukt, geroerd werd keer op keer
Elks hart bij uwe harpākkoorden.
Zulk zingen spreekt tot ons gevoel.
Gij weet de zielen aan te raken.
Zulk zingen was altijd uw doel,
En zal uw naam onsterflijk maken.

Heb dank dan voor het dichtjuweel,
Mijn Vriend! van uwe hand ontvangen;
Wat dichter ook de lier bespeel',
Wèl zijn ons zelfs uw kleinste zangen!
Ja, welkom ons het minste lied,
Al hooren we ons 't maar tegenfluistren!
Geev' God, dat gij 't nog lang ons biedt!
Wie 't schoone minnen, zullen luistren.

Rotterdam. J. VAN HARDERWIJK, ZEN.

N°. XIII. *Meng.* laatste bladz. reg. 5 v. o. staat *verdierelijkst*, lees *verdierelijkt*.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE ZENDVOLKEN.

EENE REDEVOERING,

door

G. H. VAN SENDEN.

Mijne Heeren!

Ten westen van het gebergte, dat trapswijs uit de kil van den *Indus* omhoog stijgt, — ten zuiden van den *Oxus*, die in het meer *Aral* vloeit, en in het oosten van het riviergebied der tweelingstroomen, ligt de bodem van *Azië* als hoog plateauland. Eene oppervlakte van omtrent tachtig duizend vierkante mijlen beslaande, maakt hetzelve het tiende gedeelte uit van dit groote werelddeel. Het bereikt niet de hoogte, waarmede de Alpen van *Armenië* in de lucht boren; — het heeft geene toppen, gelijk die, waarmede de Indische *Kaukasus* zich verheft. Een land is het van hooge vlakte, door de natuur onderscheiden, zoowel van de noordelijke middel-Aziatische steppen als van de Indische bergwereld. Op de westzijde van dit plateau liggen verhevenheden; het zijn de bergruggen, die doorbroken worden van de stroomen, welke den *Tigris* en *Araxes* toevloeijen; het zijn de heerlijke zoomen, die de Alpenzeeën, de *Urmia* en *Wan*, omsluiten. De zuidelijke *Taurus* loopt door dit plateau; eene bergketen van middelbare hoogte, hecht hij met zijne schakels de *Indus*-landen aan die van den *Tigris*. — Maar gelijk de natuur dit gedeelte van *Azië* karaktermatig wilde onderscheiden, zoo hebben ook de bewoners van hetzelve zich in treffende eigenaardigheid gekenmerkt. Zij zijn onder den naam van *Zendvolken* op nieuw de voorwerpen geworden, die de oogen der Europesche Geleerden boeijen.

Digitized by Google

Hetgeen de aandacht in het bijzonder op de *Zendvolken* vestigde, was hunne taal en Godsdienst. De berigten der Grieksche schrijvers, hoe breedvoerig ook ten opzigte van de lotgevallen en daden dezer volken, zijn, wat hunne godsdienstige denkbeelden en inrigtingen aangaat, zeer afgebroken, tegenstrijdig en veelal fabelachtig. Te betreuren zoude dit niet zijn, indien de Godsdienst zonder invloed gebleven ware op de wetgeving en staatshuishouding; de historie kon dan historie blijven, ter loops slechts van de Godsdienst gewagende. Maar haren eerwaardigen naam verliest zij, waar zij, verhalende hetgeen de *Zendvolken* waren, de Godsdienst niet op den voorgrond plaatst. Zij vernedert zich dan; tot het lage en bekrompene standpunt, van hem daalt zij af, die alleen den mensch, zoo als hij voor oogen staat en handelt, in aanmerking neemt, maar geen onderzoek doet naar zijne herkomst, opvoeding en vorming, — niet vraagt naar zijne beginsels en drijfveren, — die, met één woord, niet tot het inwendige doordringt, waarin toch de bron en de kracht liggen van hetgeen uitwendig aan den dag treedt. Dikwerf, M. H.! ziet de Geschiedenis der oude wereld zich veroordeeld, om op dit lage standpunt te blijven; immers zij kan de dooden niet opwekken en den roof der tijden niet herstellen. Hier intusschen lachte haar onverwacht gunst toe. Van onder het stof der eeuwen traden eensklaps de oorkonden van het oude *Zendvolk* te voorschijn. De historie werd in staat gesteld, om vroeger terug te gaan, dieper in te dringen; de sleutel tot belangrijke verschijnselen, die verborgen waren, werd gelegd in hare handen.

Tegen het einde der voorlaatste eeuw werd eensklaps door *Europeërs* de ontdekking gedaan, dat er in *Indië* en *Persië* zich nog eenige weinige overblijfselen bevonden van de oude *Perzen*, die, onder de wisseling der tijden en de hitte der vervolgingen, het geloof en de godsdienstschriften der voorvaderen getrouw bewaard hadden. Eenige van die handschriften wisten *Engelschen* magtig te worden; naar *Europa* gezonden zijnde, geraakten zij in het bezit van den geleerden *Engelschman* THOMAS HYDE. Intusschen verstond

Digitized by Google

HYDE de taal niet, waarin deze oude stukken waren geschreven, en niemand was er in ons werelddeel te vinden, die hem daarin kon onderwijzen. Een geleerde *Schot*, FRASER, besloot zelf naar *Indië* te reizen; dáár wilde hij de Zendschriften zoeken, dáár ze leeren verstaan. Slechts het eerste mogt hem gelukken; zoo bragt ook hij oorkonden mede, maar die geslotene boeken waren. Toen ging, omtrent het midden der jongstverloopene eeuw, ANQUETIL DU PERRON naar die gewesten. De Fransche Geleerde slaagde beter dan zijne Engelsche voorgangers. Te *Surate* ontving hij niet alleen afschriften van de Zendboeken, hij verkreeg ook eenige kennis van de Zend- en Pelvitalen, en de geleerde *Perzer*, die hem deze mededeelde, bood hem ook hulp, om deze boeken in het Nieuwperzisch over te zetten. Door zijnen schat, door den gevondenen sleutel tot denzelven ook, gelukkig,—keerde ANQUETIL DU PERRON naar zijn vaderland terug. De handschriften zelve legde hij neder in de Koninklijke Bibliotheek te *Parijs;* doch in eene Fransche vertaling gaf hij den inhoud aan de wereld.

Diep was de indruk, dien de uitgave van de *Zendavesta* of het *levende woord*, hetwelk aan ZOROASTER werd toegekend, maakte. Maar terwijl het dankgevoel gaande werd van velen, werd ook de naijver ontvonkt van sommigen. WILLIAM JONES plaatste zich aan het hoofd van eenen geduchten aanval, die op het werk van den Franschen Geleerde werd ondernomen. »ZOROASTER," zoo zeide men, »heeft waarschijnlijk nooit bestaan; want over zijnen naam, zijn vaderland en zijnen leeftijd zijn oude Grieksche en Oostersche Schrijvers het op verre na niet eens. ZOROASTER's schriften vindt men vóór de tijden van ALEXANDER *den Grooten* door de *Grieken* niet vermeld; en toch mogt men zulks, uit hoofde van de naauwe betrekking tusschen de *Grieken* en *Perzen*, met grond verwachten, indien deze stukken toen waarlijk hadden bestaan. — Ook is het moeijelijk te gelooven, dat deze heilige boeken van ZOROASTER en de voorlang uitgestorvene taal, waarin zij eens geschreven werden, het tot onze tijden zouden gebragt hebben, daar zoo wel die Godsdienst als hare aanhangers en geschriften

Digitized by Google

aan vele vervolgingen zijn blootgesteld geweest." — Verder opperde men gronden, uit den inhoud van de *Zendavesta* zelve genomen. »Er zijn sporen in," zeide men, »van het Muhammedanisme, die men niet verwachten zoude, en de hooggeroemde wijsheid van ZOROASTER, die men verwachten mogt, ontbreekt!" — »De *Perzen* zelven erkennen, dat de werken van ZOROASTER, met uitzondering van dit gedeelte, verloren gegaan of vernield zijn; dit baart wantrouwen tegen het gedeelte, dat voor echt verklaard wordt." — Sinds deed men ANQUETIL DU PERRON voorkomen als eenen misleider of op zijn best als eenen misleide; »de gewaande afstammelingen van de oude *Perzen* waren listige bedriegers." Men besloot, »dat de *Zendavesta* onecht en een opstel van latere tijden zijn moest."

Door de laatstgenoemde verdenking werd zoowel het hart als het verstand van eenen man aangetast, wiens regtschapenheid boven elke verdenking was verheven, en aan wiens kunde of doorzigt niet te twijfelen viel. Natuurlijk, men bereikte het voorgestelde doel er niet mede. In plaats van het werk des Franschen Geleerden aan de aandacht te onttrekken, vestigde men haar juist en meer algemeen op hetzelve. Scherp en onpartijdig was het onderzoek. Men kwam tot het resultaat, dat ZOROASTER tot een mythisch persoon en de Zendschriften tot gefingeerde schriften te maken, hetzelfde was als een historisch scepticismus te huldigen, dat, consequent volgehouden, tot verwerping van alle oude geschiedenis leiden, dat daarin ook zijn eigen graf delven moest. — Men overtuigde zich, dat de draad, die de tegenwoordige *Gebers* met de oude Ormusddienaren verbond, geenszins was een fijngesponnene door het bedrog, maar een gewevene door de hand der overlevering.

De *Gebers* in *Surate* en *Guzerate* zijn inderdaad van de oude Ormusdvereerders herkomstig. Na den val der *Sassaniden*, omtrent het midden der zevende eeuw, verdrong hen het zwaard der Muhammedanen, dat gewet was tegen de vuuraanbidders. Het oostelijk *Perzië*, dat moeijelijk te genaken is, en de kustenstreek aan de Golf, waar *Ormuz* ligt, werden toen hunne wijkplaatsen. Doch ook hier liet men hun

Digitized by Google

geene rust. Zij moesten verder in het Oosten veiligheid zoeken. Een gedeelte trok den *Indus* over; het leed later veel van TIMUR, die in den haat der *Arabieren* tegen de *Gebers* deelde. Een ander gedeelte, dat zich in den bouw en het bestuur van schepen had geoefend, stak naar het eiland *Diu* en vervolgens naar *Guzerate* over. Hier bewees men hun verdraagzaamheid. Het kleed, de taal en de zeden des lands aannemende, werd het hun vergund, het eeuwig vuur, dat zij trouw bewaard hadden, weder te ontsteken en te vereeren. Na vele eeuwen verspreidden zij zich van daar over de kustenlanden, en later ook over *Surate* en *Bombay*, waar zij zich vestigden. Ondernemend van aard, dreven zij met voordeel koophandel en stuurden hunne schepen naar verre kusten. — Intusschen hadden in de afgelegene dalen van *Perzië* zich nog velen staande gehouden en hun geloof bewaard. Van hen kwamen er bij voortduring, zich aansluitende bij hunne broeders, aan *Oost-Indiës* herbergzame kusten. Zoo wies hun getal dermate aan, dat het thans honderd vijftig duizend huisgezinnen uitmaakt. De hitte der vervolging had steeds den ijver ontvonkt voor hun geloof en hunne wet. Eens, op de vlugt, hadden zij het afschrift van hunne heilige boeken verloren. Toen herstelde de zorg van de teruggebleven en in *Sejestan* en *Yezd*, de oorspronkelijke wijkplaats van hunne oudheden, dit anders onherstelbaar verlies. Zij ontvingen door hunnen Destur of Priester weder een afschrift er van in het Zend- en eene vertaling er van in het Pelvischrift. En niet alleen met gene geloofsgenooten, zeiden zij, nog te staan in verbindtenis, ook met een ander overblijfsel van het voorgeslacht, dat in het eigenlijk geboorteland van hunne Godsdienst, in *Kerman* leeft. — Inderdaad heeft men daar, bij nader onderzoek, de overblijfselen der oude Ormusddienaars gevonden: daar staan nog de ruïnen van hunne vuuraltaren, van hunne steden. Verspreid ziet men die door geheel het oosten van *Perzië;* van de *Caspische* zee af tot *Hamadan* toe is er alles mede vervuld. En moge de *Muhammedaan* de benaming *Geber* als scheldwoord bezigen, — het is slechts uithoofde eener toe-

Digitized by Google

vallige overeenkomst met het Arabische, waarin dat woord *Ketter* beteekent. Immers reeds in de eeuwen, die MUHAMMED lang voorafgingen, vindt men de *Perzen* en bepaaldelijk hunne priesters onder de benaming *Chaber* of *Kaber* vermeld. Zij zelven echter noemen zich *Mazdicsnan*, d. i. zulken die ORMUSD aanroepen, en hunne Priesters *Mobed Zaratusht*, d. i. discipelen van ZOROASTER. Zij allen hebben de schriften van het voorgeslacht, zij het eeuwige vuur van ORMUSD bewaard. Bij hun licht mogt het aan het talent der *Europeërs* gelukken, deze onschatbare overblijfsels uit eene donkerheid te voorschijn te halen, die anders ligtelijk in eenen eeuwigen nacht waren overgegaan. Wat ANQUETIL DU PERRON begon, hebben mannen als OUSELEY, RASK, BURNAUF, BOPP, OLSHAUSEN, MOHL en anderen voortgezet. De overblijfsels van de letterkunde der oude *Zendvolken* worden van jaar tot jaar in betere uitgaven ons geboden, en de taal, waarin zij geschreven zijn, vindt meer en meer grondige beoefenaars. In weerwil echter van de reuzenschreden, waarmede men begonnen is, moet men het er voor houden, dat nog slechts de eerste stappen zijn gedaan op een groot gebied; een veld van onbepaalde uitgestrektheid ligt er in de letterkunde en taal der *Zendvolken* voor ons.

Neemt gij, M. H.! de boeken der oude Ormusddienaars in handen, doet het geenszins met de verwachting, dat gij er welgeregelde historie- en stelselmatige Godgeleerde stukken in vinden zult. Die vormen waren vreemd aan den Oosterschen geest; zij waren strijdig met de uitdrukking van zijne godsdienstigheid, die geheel in gevoel bestaat. Ziet slechts de *Zendavesta* in, de eerste godsdienstige oorkonde der Ormusddienaars. Uit *drie* hoofdafdeelingen vindt gij haar zamengesteld. Van deze is de *Vendidad* de eerste en merkwaardigste. Zij behelst zedekundige en godgeleerde onderwijzingen; zij vereenigt er mede mythische berigten over den oorspronkelijken staat van *Perzië* en de eerste bebouwing van dat land. Als verhaal of gesprek deelt zij de wet mede. — Het andere stuk draagt de naam *Izeschné* of

Digitized by Google

Jakna. Het bevat gebeden, lofzeggingen, overdenkingen en beschouwingen van godsdienstigen en wijsgeerigen aard. — Gij vindt er ook eene afdeeling, die *Vispered* heet. Zij bestaat uit aanroepingen van Hemelgeesten en Geniussen. Dit drietal stukken wordt ook wel *Vendidad-Sade* geheeten. Voegt gij hierbij nog enkele hymnen en soortgelijke fragmenten, dan hebt gij de deelen, waaruit het geheel is zamengesteld. — Deze stukken zijn geschreven in het *Zend.* Het Zend is eene taal, zeer rijk van klanken; zij heeft vijf en dertig letters. Daar is een drieledig getal, enkelvoud, dubbelvoud en meervoud; daar is ook eene verbuiging in naamvallen, doch alleen door verandering van het woord en niet van het lidwoord tevens. Voorzetsels heeft het Zend overvloedig, die geëvenredigd zijn naar den stand van den persoon. Opmerkelijk is de overeenkomst, die er bestaat tusschen het Zend en het Sanscrit; althans het komt zeer nabij het oudere Sanscrit, waarin de Veda's zijn geschreven; maar een dialect van het Sanscrit is het Zend geenszins. Integendeel kan men beide zusters noemen; iedere van haar is zelfstandig. De verhouding, welke er tusschen beide bestaat, is ten naastebij gelijk aan die, welke er gevonden wordt tusschen het Gricksch en Latijn, tusschen het Gothisch en Germaansch.

De *Zendavesta* vond men echter niet slechts zoo als zij oorspronkelijk geschreven was in de Zendtaal; men vond haar ook in eene overzetting. Die overzetting was eene overbrenging in het *Pelvi.* Het Pelvi verschilt zeer van het Zend; het nadert het Sanscritische taaleigen; het heeft er veel uit overgenomen. Intusschen eene bloote vertaling uit het Zend in het Pelvi is deze Zendavesta-overzetting niet. De vertalers hebben het oorspronkelijke, dat kort en door zijne kortheid dikwerf duister is, duidelijk zoeken te maken. Zij zijn uitleggers geworden; zij hebben omschrijvingen gegeven. — Maar tot dit werk bepalen zich de opheldering van de oorspronkelijke Zendboeken geenszins. Men bezit in de Pelvitaal ook nog een handboek over de Godsdienst van ZOROASTER, hetwelk den titel *Bundehesch* draagt. Het

Digitized by Google

bevat verhandelingen over den oorsprong der wezens, de inrigting van den hemel en het gestarnte, over de schepselen op aarde, en den oorspronkelijken toestand van het menschelijk geslacht. Het bevat eindelijk de genealogie van ZOROASTER en van de oude Perzische Koningen.

Hoe onschatbaar tot regt verstand van den inhoud der *Zendavesta* ook de *Bundehesch* en vooral de straks vermelde vertaling in het *Pelvi* zijn mogen, men vond er toch geene hulpmiddelen in, om den oorspronkelijken tekst van de Zendboeken kritisch van ingeslopen gebreken te zuiveren. Immers de Pelvi-vertaling, op zich zelve reeds eene omschrijving zijnde, had veel geleden door willekeurige veranderingen, waaraan zij in het begin der achttiende eeuw was blootgesteld. Intusschen openen zich daarvoor nieuwe hulpbronnen. Het is namelijk gelukt eene Sanscritische vertaling der *Izeschné* of *Jakna*, met den oorspronkelijken tekst, te ontdekken, die BURNAUF thans in het licht geeft. Daarenboven vervolgt men het spoor van het spijkerschrift, dat zich zoo ver uitgebreid heeft, als de scheptер der *Perzen;* dat gij vindt, niet alleen te *Persepolis* en bij *Hamadan*, niet alleen aan het meer *Wan* en aan den *Eufraat*, — dat gij ook gebeiteld ziet op de rotswanden aan de *Nahr el Kelb* bij *Beyrut* en aan de boorden van den *Nijl.* En de taal, waaraan het spijkerschrift tot letter strekt, is Zend, is althans een tongval van het Zend. De ontcijfering van die inschriften zal de oordeelkunde voorlichten, die den tekst der Zendboeken in zijne oorspronkelijke zuiverheid wil herstellen; zij zal stralen werpen op de donkere plekken van de bladen der *Zendavesta!*

Na deze opmerkingen kunnen wij, M. H.! gereedelijk overgaan, om den hoofdauteur van de *Zendavesta*, om ook het stelsel, hetwelk in dat merkwaardig geschrift der Aziatische oudheid begrepen is, nader te leeren kennen. Het eerste belooft ons eene belangrijke bijdrage tot den staat en de geschiedenis van het oude *Azië;* het andere baant ons den weg, om de *Zendvolken* zelve behoorlijk te beschouwen.

ZOROASTER maakt zich zelven aan zijne lezers bekend.

Digitized by Google

Hij zegt in de *Vendidad*, dat zij van *Aberbidschan* herkomstig is. Niet als Godsdienststichter trad hij daar op,— als hervormer verscheen hij. Oorspronkelijk toch waren leer en wet volmaakt; ten tijde, toen DSJEMSCHID regeerde, had de Godheid ze aan dezen geopenbaard. Intusschen zoo wel de eene als de andere waren allengskens deerlijk verbasterd geworden; door den invloed van booze geesten was die verbastering geschied, welke zich ook over de *Magiërs* had uitgestrekt; zij, de priesters, die voor de waarheid en instelling moesten waken, waren mede afgeweken. — ZOROASTER, na eenigen tijd in het land zijner geboorte werkzaam geweest te zijn, stak de *Caspische* zee over en kwam te *Baktra*, waar toen een Koning GUSTASP regeerde. Naauwkeurig wordt in de *Vendidad* dat rijk beschreven. Uit zestien steden en provinciën bestond het, onder welke ook *Baktrië* zelve, *Sogdiana* en *Aria* genoemd worden. — Het rijk, waar ZOROASTER den Koning GUSTASP vond, was dus, M. H.! een Aziatisch rijk. *Perzië* kan het niet zijn, want geene der Perzische hoofdsteden wordt genoemd; zelfs de naam *Perzië* komt er niet eens in voor. Aan het eigenlijke zoogenoemde *Baktrië* kan men evenmin denken. Immers het rijk en de stad van dien naam werden reeds door NINUS en SEMIRAMIS overwonnen; van dien tijd af behoort *Baktrië* mede tot de Assyrische wereldmonarchie, waaraan al de landen van den *Tigris* tot aan den *Indus* en *Jaxartes* onderdanig zijn.

Slechts één rijk is er te vinden, hetwelk de kenmerken draagt van het geschetste; het is het Medische, zoo als het was in de dagen van zijnen hoogsten bloei. Ik erken, het eigenlijk *Medië* omvatte geenszins al de landen, welke, als aan GUSTASP onderworpen, in de *Zendavesta* voorkomen. *Medië* toch grensde ten noorden aan de *Caspische* zee. Langs hare zuidkust verheft het zich in bergen, tot den Taurischen schakel behoorende; doch van dezelve daalt het af in vruchtbare vlakten en bevallige dalen. Hier ligt, als noordwestelijk gedeelte des lands, het van ouds beroemde *Aberbidschan*, later *Klein-Medië*, of *Medië Atropatene* geheeten. De *Araxes* scheidt het van

Digitized by Google

Armenië. Ten zuiden van *Atropatene* en de kustenlanden der *Caspische* zee strekt zich *Groot-Medië* uit; tot de *Zagros*-keten, dien bergmuur ten oosten van den *Tigris*, loopt het. Zuidelijk van hetzelve ligt *Perzië*. De bodem der zuidelijke helft verschilt niet veel van dien der noordelijke; want ook hier is hoog bergland, afgewisseld van dalen, door welke rivieren kronkelen; hier ook zijn vlakten, bedekt met gras en loover. Doch het luchtgestel is er milder, de dampkring nog zuiverder. »De schoonheid van dien onbewolkten hemel," zegt een Fransch reiziger, die vóór eenige jaren dat land bezocht, »zal ik nooit vergeten. Het schijnt, dat hij hooger en van eene andere kleur is, dan in onze met dampen aangevulde Europesche klimaten. De helderheid van het uitspansel en de reinheid van de lucht verleenen aan de natuur hare voortbrengsels en aan de werken van kunst eenen onuitsprekelijken glans. Gedurende den nacht verspreiden de starren er eenen gloed, zoo sterk, dat men, bij het licht van haar, de voorwerpen herkennen en alles vinden kan. Ook is des nachts de lucht er zoo droog, dat men noch aan de bladen der boomen en planten, noch aan andere voorwerpen de geringste sporen van dauw of vochtigheid waarneemt. De hitte van den zomer wordt door verkoelende winden gematigd; zij verheffen zich tegen den nacht en duren tot na zonnenopgang voort. Van November tot Maart is het zeer koud; veel sneeuw valt op de bergen, minder valt er in de dalen." — Inderdaad, M. H.! een land boven andere geschikt, om krachtige menschen te kweeken, hervormers en veroveraars; mannen, die in het geestelijk en ligchamelijk gebied heerschers worden.

Medië's ruwe bergzonen waren het dan ook, die het eerst tegen *Assyrië's* magt zich verzetteden. Met BELESYS, den *Babyloniër*, vereenigd, veroverden zij *Nineve*, onder aanvoering van hun legerhoofd ARBACES; zij deden SARDANAPAL in de vlammen omkomen. Het is waar, de bevrijding van het Assyrische juk was slechts eene tijdelijke; weldra moesten de *Meders* weder bukken voor de overmagt, die zich in *Nineve* op nieuw vereenigde. Intusschen de

Digitized by Google

druk der overheerscheing, wel verre van hunne kracht te verlammen, deed haar weldra als veerkracht te voorschijn treden, toen SALMANASSER's honderdduizenden voor *Jeruzalem* waren gevallen. DEJOCES verbond de gescheidene stammen; hij zelf behoorde tot eene der meest aanzienlijke familiën en was een telg van den hoofdstam der *Meders*. Zijn persoon leverde het middelpunt op, waarin zich de wetgevende en regterlijke magt, waarin zich ook het geheele staatsbestuur vereenigde. Een nieuw *Ecbatana* of *Schathuis* bouwden de *Meders* voor hem; niet, gelijk het oude in *Groot-Medië*, open liggende voor elken veroveraar. Van zeven sterke muren omringd, in diervoege, dat de eene zich boven den anderen verhief, stond het daar op eenen heuvel aan de boorden der landzee, blinkende door het veelkleurige der steenen, schitterende door het edel metaal der daken en tempeltinnen. Doch het rijk van DEJOCES bepaalde zich tot het eigenlijk *Medië;* daarom kan hij de GUSTASP van ZOROASTER niet zijn. — Zijn zoon PHRAORTES sloeg eenen anderen weg in. Hij zocht zijnen roem er niet in, het volk, dat hij regeerde, gelukkig te maken; hij meende dien te vinden door zijn gebied te vergrooten. De naburen te onder brengende, wilde hij de grenzen van zijn land beveiligen. De *Perzen*, die zuidelijk van *Medië* woonden, overwon hij; over de volken ten oosten breidde hij zijne zegenvierende wapenen uit. Eindelijk vond hij voor *Nineve* den dood. — Hij dus kan evenmin de Koning wezen, dien de *Zendavesta* bedoelt. — Dezen vind ik daarentegen in den opvolger van PHRAORTES, in diens zoon CYAXARES, welke omtrent het jaar 635 vóór onze jaartelling aan het bestuur kwam en veertig jaren lang regeerde. Hij worstelde acht en twintig jaren tegen de ruwe *Scythen;* verbonden met NABOPOLASSER, deed hij *Nineve* vallen. — Onder hem was het, dat het Medische rijk die uitgebreidheid verkreeg, welke aan het rijk van GUSTASP wordt toegeschreven; want het geheele oostelijk gedeelte van *Assyrië* viel hem toe. Hij ook vertoont geheel het karakter van eenen Vorst, die het oor wilde leenen aan de taal van den

Digitized by Google

Wijzen. Eindelijk, juist in zijnen tijd wordt het in *Medië* anders. Veranderingen hadden er plaats, die kennelijke sporen dragen van de beginsels, naar welke ZOROASTER hervormde en die hij heerschende wilde maken.

Ik heb, M. H.! het Medische rijk en den Hervormer van *Azië*, die in hetzelve te goeder ure optreedt, doen kennen. Ons staat niets meer in den weg, om de vraag naar het godsdienstig-staatkundig stelsel van ZOROASTER te beantwoorden. — Aan het hoofd van zijne godsdienstleer plaatst hij de *Zeruane Akharene*, de eeuwigheid, den tijd zonder grenzen. Daaruit komen twee wezens voort, ORMUSD en AHRIMAN; alle dingen, die er zijn, ontvingen door hen hun bestaan. ORMUSD is de wijste, de beste, de volmaaktste; een rein, oneindig licht is zijn wezen. Ook AHRIMAN was oorspronkelijk zulk eene lichtnatuur; hij was goed en heilig; maar hij bleef het niet; plaats gevende aan den nijd, konde hij ORMUSD de volmaaktheid niet gunnen. Zoo werd AHRIMAN van goed, kwaad, en een vijand van ORMUSD. Te regt vragen wij, M. H.! — hier een oogenblik nadenkend vertoevende, — of het stelsel van ZOROASTER in deszelfs beginsel Monotheïsmus of Dualismus is? De beantwoording dezer vraag hangt echter geheel af van eene andere, van deze: "of de *Zeruane Akharene*, waaruit ORMUSD en AHRIMAN voortkomen, een bloot afgetrokken *begrip*, dan of het een *Wezen* is?" — In het eerste geval hebben wij hier inderdaad een tweegodendom; de *Zeruane Akharene* is slechts eene eigenschap, zoo wel van ORMUSD als van AHRIMAN, en beide zijn *oorspronkelijke* beginselen. In het andere geval daarentegen vinden wij hier een ééngodendom als hoogere bronwel, waaruit middellijk en onmiddellijk alles is ontstaan. Ik geloof, M. H.! dat wij de laatste wijze van voorstelling moeten volgen. Het komt mij toch onaannemelijk voor, dat zulk een zuiver afgetrokken denkbeeld, zonder de minste wezenlijkheid, aan het hoofd van een godsdienststelsel zoude geplaatst zijn; te meer, omdat ik AHRIMAN oorspronkelijk als goed Wezen zie voorgesteld. Integendeel denk ik, dat wij hier weder aantreffen een der

Digitized by Google

sporen van het oorspronkelijke geloof der menschen aan eene eeuwige en almagtige oorzaak aller dingen, hetzelfde, dat wij ook bij de oude *Indiërs* vonden. Doch gelijk daar het zuivere denkbeeld, de Godheid, in verschijnsels der natuur onderging, zoo hier in die van het goed en kwaad. Het Monotheïsmus ontaardde in *Indië* in Pantheïsmus, — bij de *Zendvolken* verbasterde het in Dualismus. Men moet erkennen, dat de *Zendavesta* dit Dualismus met groote consequentie vervolgt. Immers terwijl ORMUSD reine geesten schept, de zeven *Amsjapands*, die zijnen troon omringen, — de *Jzeds*, die geniussen van het goede zijn, — schept AHRIMAN evenveel onreine en booze geesten. Terwijl gene vervolgens de stoffelijke wereld voortbragt vol reine en goede wezens, den hemel, het vuur, het water, de aarde, reine dieren en weldadige gewassen, — schiep AHRIMAN kwade wezens, en zocht met zijne duivelen alles te verderven. Drie duizend jaren slechts bleef het rijk van het goede onaangevochten; drie duizend jaren duurt de strijd met schier gelijke krachten voort; drie duizend jaren zal AHRIMAN de bovenhand hebben, — maar dan eindigt de worsteling; eindigt in zegepraal van het goede; AHRIMAN zelf bekeert zich; het kwaad en de ellende houden op; in eene nieuwe schepping zullen dan deugd en gelukzaligheid het deel van allen zijn.

Gij loopt mij reeds vooruit, M. H.! om de toepassing van deze Godsdienstbegrippen op de uitwendige vereering en het leven der *Zendvolken* te maken. — Natuurlijk moesten zij aanhangers van ORMUSD zijn. Immers ORMUSD was de schepper van alle goede en weldadige dingen; ook de *Feruërs*, de zielen van alle menschen, die zich bij de geboorte met den aardbewoner vereenigen, had hij geschapen. — Bij de uitwendige vereering van ORMUSD was echter het gebruik van beelden ongeoorloofd; in tempels mogt men hem niet dienen. Zijne vereering was onder het beeld van licht, — hetzij het stralende van den hemel in zon en starren, — hetzij het flikkerende in de vlam des vuurs. Intusschen was die uitwendige hulde niet toereikende. De die-

Digitized by Google

naar van ORMUSD moest ook naar inwendige reinheid staan, het kwade laten en betreuren, de gewijde boeken lezen en bidden. Tegen alles, wat tot AHRIMAN's aanhang behoorde, was hem waakzaamheid en strijd ten zeerste aanbevolen. Hij werd geroepen, om alle verscheurende en vergiftige, alle schadelijke of onnutte dieren uit te roeijen, ook de schadelijke insekten te verdelgen. Nuttelooze planten en onkruid mogt hij niet gedoogen, maar daarentegen aankweeken het goede zaad, den goeden boom, het nuttige en weldadige dier. Een zorgvuldig landman en veehoeder moest ORMUSD's dienaar zijn. Verzuimde hij dit, dan kwam hij in de magt van AHRIMAN en zijne *Dews* te vervallen; dan werd hij na zijnen dood diep ongelukkig. — Geheel anders zoude het den getrouwen vereerder van ORMUSD gaan. Over de brug *Tschinevad* zouden *Jzeds*, de Geniussen van het goede, hem de woningen der zaligen binnen leiden.

Met betrekking tot het bestuur en de inrigting van den Staat gaf ZOROASTER voorschriften, die in het naauwste verband staan tot zijn Godsdienststelsel. De Koning GUSTASP zal als ORMUSD wezen. Gelijk deze met onbepaalde magt heerscht, zoo ook de Koning; maar gelijk ORMUSD die magt niet anders gebruikt, dan om orde en regt te handhaven en niets te doen, dan wat goed en rein is, — zoo ook de Alleenheerscher op aarde. Gelijk den troon van ORMUSD Geesten omringen, afdalende in rang en invloed, zoo zal ook het staatsbestuur op aarde zijn; er zullen opzieners wezen van gewesten, van steden, van straten en plaatsen. — Onder de bepalingen, die tot de wetgeving behooren, vindt men er ook, waarbij is vastgesteld, dat zedelijke wanbedrijven, als ontrouw, ondankbaarheid en dergelijke zullen worden gestraft. Het huwelijk moedigde ZOROASTER zeer aan, hoewel de veelwijverij toelatende. Het is eene schande, geene kinderen te hebben; de echteloos levende wordt in de toekomende wereld gestraft. — Een begunstigd Priestergeslacht, de *Magiërs*, moest voor deze wetten waken. Van ouds her bestonden de *Magiërs;* onder de *Baktriërs* en *Meders* maakten zij den stand der Priesters en Geleerden uit. Ook

Digitized by Google

waren zij starrewigchelaars. Zij werden vóór de Zoroastersche hervorming gewonnen en bleven nu, ook als Astrologen, voortduren. Geen wonder voorzeker. Immers daar het stelsel van ZOROASTER de starren houdt voor bezield door hoogere geesten, daar het gelooft, dat de menschelijke geest tot dezelve in betrekking staat, was er een wijsgeerige en godsdienstige grond gelegd voor de starrewigchelarij. De *Magiërs* zagen zich aldus tot den aanzienlijksten rang verheven; zij, die de hoogste klasse van hen uitmaakten, de volleerde meesters, stonden naast den Koning; onder hen waren de meesters, en onder deze de leerlingen. — Aan hen zullen zich de krijgslieden sluiten, die den Staat beschermen; en op deze zullen de landbouwers en handwerkers volgen, die voor het onderhoud van het groote staatslighaam zorgen.

Dit zijn de hoofdtrekken van het Godsdienstig-zedekundig en politiek stelsel, hetwelk ZOROASTER gaf, — dat hij gaf niet als uitvinder, maar als hervormer. Immers alles wordt teruggevoerd tot de eeuw van DSJEMSCHID, die in *Eeriene Veedjo*, d. i. het reine *Iran* gebood. Neemt de *Vendidad* in handen, hare drie eerste *Fargards* of Afdeelingen doen u dien heerscher en zijn land nader kennen. »Door Jzeds des hemels," zoo lezen wij daar, »heb ik, de regtvaardige rigter ORMUSD, in het gevierde en rein geschapene *Eeriene Veedjo*, levende wezens verzameld. Door hemelsche menschen heeft Koning DSJEMSCHID, het hoofd der volken en kudden, daar levende wezens verzameld. Met Jzeds des hemels ben ik, de regtvaardige rigter ORMUSD, in het gevierde en reine *Eeriene Veedjo* geweest, vergezeld door eene vergadering van levende wezens." Of leest wat er verder staat: »DSJEMSCHID regeerde; wat hij beval, geschiedde. Hem en zijn volk gaf ik spijs en verstand, een lang leven; ik, die ik ORMUSD ben. Zijne hand nam van mij eenen dolk, wiens lemmet goud en wiens gevest goud was. Daarop doortrok Koning DSJEMSCHID drie honderd deelen der aarde; deze werden met tam en wild vee, met menschen, honden, gevleugelte en roodblinkende vuren vervuld. DSJEMSCHID naderde het lichtland. Hij groefde

Digitized by Google

de aarde met zijn' gouden dolk, (de ploeg,) en sprak tot eenen der zeven hemelsche geesten: SAPANDOMAD! verheug u. Hij ging nog verder en sprak het heilige *woord* met gebed tot het tamme vee, tot het wild en de menschen. Zoo werd DSJEMSCHID's togt door deze landen geluk en zegen." Die togt strekte zich, toen *Eeriene Veedjo* door AHRIMAN tot een winterachtig land was geworden, uit naar het warmere Zuiden. De eerste *Fargard* doet u dien togt kennen. Dezelve liep over *Soghdo* naar *Rhagan* en eindigde in *Ver-ene*. *Soghdo* is hetzelfde als *Sogdiana; Rhagan* is het latere *Rages*. — Wij dwalen dus niet, wanneer wij in het door AHRIMAN koud gemaakte *Eeriene Veedjo* het hoog plateau van *Azië* zien, waar de bronnen opwellen van den *Oxus* en *Jaxartes*. Daar was de oorspronkelijke zetel van het *Zendvolk;* van daar begon de openbaring en leiding door ORMUSD. En het *Ver-ene*, waarhenen de Ormusddienaren trokken, wat kan het anders zijn, dan het land, in welks noorden *Rages*, het tegenwoordige *Rai*, ligt, — *Medië* en *Perzië*, het tweede *Eeriene* of *Iran?*

Tot die gulden tijden wilde ZOROASTER den staat der volken, de Godsdienst der natiën weder terug brengen. De stof, die hij vond, maar die verstorven was, weder te bezielen, stelde hij zich tot het doel zijner inspanningen. Vraagt gij, »of ZOROASTER die stof onvermengd gelaten, of hij tot het beschrevene of overgeleverde ook heeft toegevoegd" — wie zal er op antwoorden? Doch, wat hiervan ook zij, met hem vestigde zich de Zendleer weder in *Medië*, waar zij ter prooi was geworden aan deerlijke verbastering; zij vestigde zich er hoogstwaarschijnlijk in meerdere volkomenheid, dan zij ooit had bezeten. — De Zendleer werd de band, die de onderscheidene deelen van dat rijk vaster aaneen hechtte, dan DEJOCES door bloot ligchamelijke magt had vermogt; zij is het middel tot beschaving van de rondzwervende Medische herders en de woeste en roofzieke bergjagers geworden. Deze tot den akkerbouw en het huiselijk leven opkweekende, schonk zij aan gone eer en bescherming, en bereidde voor allen den zegen van Godsdienst en deugd.

Digitized by Google

Zij wilde het ideaal van een volmaakt staatsligchaam onder een gekroond oppermagtig hoofd verwezentlijken. Hoe geheel anders, dan hier in *Medië*, was het daar aan de overzijde van de noordelijke bergen! Daar zwierven in *Middel-Azië's* onafzienbare steppen de *Scythen* rond, noch wetenschap, noch kunst, noch landbouw kennende; woeste horden, die onder dwingelanden levende, en, zelven kwaad zijnde, er allen op dachten en uitgingen, om kwaad te stichten. ZOROASTER noemt hun land *Turan* en hunnen Koning AFRASIAB. Hij ziet in hen AHRIMAN's aanhangers; van hun rijk ontleent hij de huiveringwekkende trekken van het rijk der Boozen.

Het verwondere u niet, M. H.! Immers juist in de dagen van ZOROASTER was het, dat de *Scythen*, de Taurische bergen overschrijdende, zich als een heirleger van sprinkhanen uitstortten over *Medië's* vlakten; hij zag die Barbaren; ook den heeten en langdurigen strijd, tot welken het land alle krachten inspande en de grootste opofferingen bood. Eerst na acht en twintigjarige worsteling mogt het CYAXARES gelukken, die horden verwijderd te zien van het land, dat zijne heerschappij zegende.

CYAXARES liet den Medischen schepter aan ASTYAGES na. Doch reeds in het voorbeeld van dezen zoude blijken, dat het volksgeluk, afhankelijk gemaakt van eenen gebieder met onbepaald gezag, afhankelijk is van diens persoonlijkheid. Wijsheid, kloekmoedigheid en deugd waren het erfgoed van ASTYAGES niet geworden. De vrees, dat hij den troon, dien hij onwaardig was, zoude verliezen, kwelde hem. Zij speelde in zijne droomen; profetisch verkondigden zij hem onheil door eenen zoon zijner dochter MANDANE. Toen huwde hij haar uit aan eenen *Perzer*, uit het geslacht der Achmemiden herkomstig. Aldus hoopte hij het noodlot te ontgaan; want de *Perzen* waren oorspronkelijk geen groot en magtig volk; zij leefden, sedert PHRAORTES hen overwonnen had, in onderdanigheid aan de Medische heerschappij. Hun land maakte toen een klein gedeelte uit van dat gebied; het bestond daarenboven niet geheel en alleen uit vruchtbaren bodem. Immers ten zuiden bespoelde de Golf, naar *Perzië* genoemd, eene vlakke zandwoestijn; daar

Digitized by Google

is het ondragelijk heet; schadelijke winden waaijen er. — Ten noorden verheffen zich hooge gebergten, veelal met sneeuw bedekt; daar is het ruw en onvruchtbaar. Alleen in het midden van *Perzië* is het beter gesteld. Dalen zijn er en valleijen; de natuur toovert er paradijzen, in welke eene eeuwige lente heerscht en de volheid van herfstelijke gaven is uitgestort. — Maar die bevallige streken zijn het niet, waar, ten tijde van *Medië's* grootheid, de eigenlijke *Perzen* zetelden. In de noordelijke deelen huisden zij; zij leefden als bergnomaden; zij volgden de sporen van het wild, of bouwden de akkers in de dalen. In tien stammen verdeeld, hadden vier gene, drie deze leefwijs aangenomen, terwijl drie stammen, de Pasargaden, zich, als Edelen in den lande, boven de anderen verhieven. — Nooit was door de *Perzen* verovering gezocht. Tevreden, wanneer zij hunne voorvaderlijke zeden en hergebragte leefwijs, op hunne bergen konden volgen, het wilde paard betougelende, den strakken boog spannende, wilden zij geenen anderen roem, trachtten zij niet naar hoogere goederen.

ASTYAGES vreest, nu hij zijne dochter aan eenen Edele van die natie heeft uitgehuwd, geen gevaar van hare telgen. Zij brengt eenen zoon ter wereld, en nu wordt de Koning op nieuw verschrikt door eenen droom. Hij ziet uit MANDANE's schoot eene spruit voortkomen, en die worden tot eenen boom, welke geheel *Azië* overschaduwt. Dadelijk gelast hij eenen vertrouwden hoveling, HARPAGUS, het zoontje te dooden. Doch de menschelijkheid houdt dezen terug; het bloedig bevel van den grootvader tegen het eigen kindskind wordt niet uitgevoerd. Naar sommigen werd het kind onder herders als herderszoon opgevoed; zijnen vorstelijken inborst openbaar makende onder het spel, werd de knaap tot den Koning gebragt; deze herkent in zijne trekken die zijner dochter, en dus in hem zijnen eigenen kleinzoon. Men wil, dat de Medische despoot toen eene verschrikkelijke wraak aan HARPAGUS hebbe genomen; hij liet diens zoon slagten en dien als vleeschspijs hem voorzetten. Doch in zijne verblinding, den zoon van MANDANE, AGRADAD geheeten, sparende, en ook HARPAGUS in het

Digitized by Google

leven latende, wierp hij zijn eigen lot. — Diep in het binnenste kookte de wraak van den onmenschelijk behandelden hoveling. De vrees, dat ASTYAGES tegen den ontluikenden jongeling weder den dolk zoude opheffen, dien hij tegen het onschuldig wicht gewet had, vervulde den koninklijken kleinzoon. HARPAGUS wist die vrees te voeden, de eerzucht te prikkelen; den jongen *Perzer* wijzende op de kracht en den vrijheidszin zijner landgenooten, bewoog hij hem tot eenen beslissenden stap. Weldra gelukte het, deze borgbewoners te ontvonken; want met weerzin was het, dat de *Perzen* aan *Medië* schatting betaalden. Daar staat nu eerlang AGRADAD aan het hoofd der Perzische stammen. Zijnen naam in dien van KHOR, KHORES of CYRUS, d. i. *zon*, veranderende, trekt hij het leger van zijnen grootvader te gemoet. Onnadenkend had ASTYAGES het gesteld onder het opperbevel van HARPAGUS. Wat het verraad niet vermogt, dat voltooiden de zwaarden en spiezen van *Perzië's* ruiters. In de nabijheid van *Pasargade*, het later beroemde *Persepolis*, werden de *Meders* overwonnen. Het was, M. H.! die zegepraal, welke den grondslag legde tot de heerschappij der *Perzen*, en in haar tot de grootste magt, die over *Azië* gebood.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

ZWEDEN EN OSCAR I.

(Uit BRAN's *Miscellen.*)

De lotgevallen van *Zweden* sedert den dood van KAREL XII zijn in geheel het tijdvak der nieuwere geschiedenis de belangrijkste en minst bekende. Tenaauwernood heeft men aan deze zijde der *Oostzee* de pogingen van *Zwedens* tegenwoordigen, met het volk zoo eng verbonden beheerscher, om uit het lapwerk van het thans aanwezige stelsel, dat uit de onzamenhangende brokken van verscheidene omwentelingen bestaat, een geheel te vormen, eenige oplettendheid waardig gekeurd. Alwat daarover in Duitsche, Fransche

Digitized by Google

en Engelsche dagbladen eenen weg vond, bepaalt zich er toe, ter kennisse te brengen, dat er te *Stokholm* iets beraamd werd, wat men te *St. Petersburg* afkeurde en te *Koppenhagen* met een oog van mistrouwen gadesloeg. Maar *Zweden*, dat thans met *Noorwegen* zoo naauw verbonden is, mag niet aan vergetelheid en onverschilligheid overgelaten worden. Terwijl reeds *Zwedens* aardrijkskundige ligging daaraan bijna de veiligheid van een eiland verschaft, wordt het nog daarenboven door zandbanken, klippen en de ontelbare gevaren eener barre rotskust beschermd; en juist deze gevaren hebben er een geslacht van stoute, welervarene zeelieden gevormd, wier bekwaamheid zelfs niet door *Brittanjes* scheepvaarders in de schaduw gesteld wordt. Eene landweer-inrigting voor burger- en boerenstand heeft *Zweden* met eene talrijker en doelmatiger armee voorzien, dan algemeen bekend is; en *Noorwegen*, dat, nog weinige jaren geleden, *Zweden* met dezelfde woelingen en moeijelijkheden scheen te bedreigen, waaraan *Engeland* door *Ierland* onderworpen wordt, heeft, door ondervinding geleerd, de waarde der vereeniging zoo hoog leeren schatten, dat thans de *Noorwegers* zelven de eersten zouden zijn, die de wapenen aangrepen, om zich tegen hunne eigene onafhankelijkmaking te verzetten. Indedaad vormt *Zweden* de grenswacht van het noordelijk *Europa* tegen de aanvallen van *Rusland*, en is, als hoeder der Baltische zeestraat, van nog meer gewigt dan *Denemarken*. Zijn beheerscher is een Vorst, die ook in de letterkundige wereld door verscheidene philanthropische geschriften bekend is, waarin de dialectische behendigheid der oude wijsbegeerte zich gepaard vertoont aan de edelste gevoelens van ware menschlievendheid.

Men kan echter als stellig aannemen, dat *Zweden* zich langer dan eene eeuw slechts in eene overgangsperiode bevond. Van den dag af, toen KAREL XII in de loopgraven voor *Frederikshal* sneuvelde, waren de elkander opvolgende regeringen weinig meer dan provisionele; en eerst nu bereiden zich, op uitnoodiging van den indedaad verlichten

Digitized by Google

OSCAR, de Stenden, om over de inrigtingen te beraadslagen, die tot de grondlegging eener duurzame staatsregeling vereischt worden.

VOLTAIRE's levensbeschrijving van KAREL XII gelijkt eer een' belangwekkenden roman, dan eene op ware daadzaken rustende geschiedenis. Hij verbergt ons, dat KAREL, ofschoon algemeen bij het volk bemind, evenwel door de leden zijner naar het leenstelsel ingerigte aristocratie ten hoogste verfoeid werd, omdat hij de dwingelandij, welke zij in hare bijzondere gebiedskringen oefenden, met een ijzeren despotismus vernietigde. De kogel, door welken de Monarch gevallen is, kwam niet uit de vesting, en even min uit eene hand, waaromtrent nog twijfel bestaat; LIGUIER, door den ontevreden Adel gehuurd en daarenboven door bijzondere en partijdriften aangespoord, heeft hem vermoord. De hoed, dien KAREL in den noodlottigen nacht op het hoofd droeg, wordt nog tegenwoordig te *Stokholm* met vrome zorgvuldigheid bewaard; de oppervlakkigste beschouwing toont, dat hij door een' kleinen pistoolkogel, op weinige schreden afstands gelost, doorboord is geworden, en dat deze kogel van de regter- naar de linkerzijde ingedrongen is; eene rigting, welke hij onmogelijk had kunnen hebben, ware hij van den vestingswal geschoten.

Na zijnen dood handelden de zaamgezworenen, alsof zij niet slechts eenen Monarch, maar ook de geheele Monarchie vernietigd hadden. Volgens eene oude wet verloor eene Zweedsche Prinses haar erfregt door huwelijk. KAREL's beide zusters waren aan Duitsche Prinsen gehuwd; de oudste was Hertogin van *Holstein-Gottorp* geworden, en had bij haren dood haar regt van opvolging op haren zoon overgedragen; de tweede, ULRIKE ELEONORE, was de gemalin van den Prins van *Hessen-Kassel;* doch, daar haar gemaal een' aanzienlijken post in de Zweedsche armee bekleedde, nam zij haar woonverblijf te *Stokholm.* Men onderstelde, dat GÖRTZ, KAREL's begunstigde Minister, reeds plans ontworpen had, om aan den jongen Hertog van *Holstein-Gottorp* het regt van erfopvolging te verzekeren, en dat KAREL zelf tot dit ontwerp overhelde, wijl hij inzag, dat eene erkenning van dit regt een zeer gevoelige slag voor de laat-

Digitized by Google

dunkende aanmatigingen der leenroerige aristocratie zou wezen. In deze omstandigheden nu werd LIGUIER, die Adjudant van den Prins van *Hessen-Kassel* was, door de belangen van zijnen heer, door persoonlijken haat en door zijne betrekkingen met de Zweedsche oligarchie, tot het bedrijven van den moord verleid. In den nacht, toen de Monarch het leven verloor, stond die officier aan KAREL's regterhand, en het is eene bewezen daadzaak, dat de pistoolkogel in 's Koning's regter hoofdslaap indrong, en aan het linker oog, dat uit zijne kas gerukt werd, weder naar buiten kwam.

Welke twijfelingen ook overigens omtrent KAREL's dood ontstaan mogen zijn, de barbaarsche behandeling van GÖRTZ blijft iets, waaromtrent geen twijfel aanwezig is. De Koning was niet zoodra gevallen, of LIGUIER bragt daarvan met de hoogstmogelijke snelheid de tijding aan den Prins van *Hessen-Kassel;* er werd een geheime krijgsraad zaamgeroepen, en zonder verwijl zond men den overste BAUMGARTEN af, om zich van den persoon van GÖRTZ te verzekeren, alvorens het berigt van den dood zijns meesters hem bereiken kon.

Eer wij van de overweldiging der regeringsmagt door de oligarchie gewag maken, willen wij een' vlugtigen blik werpen op de behandeling van den gevallen Minister. BAUMGARTEN neemt hem in alle stilte gevangen. GÖRTZ, daarover in de uiterste verbazing, schrijft aan KAREL XII eenen brief, dien hij ter hand stelt aan den overste, welke zijn woord geeft, dat hij hem zeker bezorgen zal; doch hij levert hem terstond aan Prins FREDERIK over. Zoo werd GÖRTZ, onder strenge wacht en in volle onkunde der voorgevallene gebeurtenissen, naar *Stokholm* gezonden. Hier werd hij omtrent drie maanden lang gevangen gehouden en moest bijna elken dag vermoeijende verhooren doorstaan — eene nutteloos hem aangedane kwelling, daar zijne veroordeeling vooruit besloten was. Eindelijk werd het doodvonnis over hem uitgesproken, en de gronden, waarop dit vonnis berust, bewijzen, dat zijne straf werkelijk een geregtelijke moord geweest is. Het luidde aldus: „GEORGE HER-

Digitized by Google

DRIK Baron VON GÖRTZ is veroordeeld, door de hand des gewonen scherpregters zijn hoofd te verliezen en naast de galg begraven te worden, omdat hij wijlen den Koning overreed heeft, de trouw zijner onderdanen in twijfel te trekken; omdat hij 's Konings vertrouwen in den Senaat en de overige staatsmagten ondermijnd heeft; omdat hij de het meest aan Z. Maj. en het algemeene welzijn verknochte personen van het bestuur der staatsaangelegenheden verwijderd heeft; voorts omdat hij door verderfelijken raad en tiranniecke middelen zijner eigene uitvinding, als ook door het misbruiken der magt, met welke hij bekleed was, den Koning bewogen heeft den oorlog voort te zetten; omdat hij oneenigheid en mistrouwen tusschen den Koning en de ware vrienden van *Zweden* gezaaid, omdat hij de *Zweden* van hun geld en goed beroofd heeft; met één woord: omdat hij de bewerker van al het onheil is, waaronder thans het land gedrukt gaat. De bewijzen voor al die beschuldigingen blijken uit zijne papieren en zijne handelingen."

Zulk eene reeks van onbepaalde en onzekere beschuldigingen zal bezwaarlijk ooit in eenige andere regterlijke uitspraak voorgekomen zijn. Niettemin werd dit barbaarsche oordeel voltrokken. De Zweedsche Adel gedroeg zich als eene bende toomelooze schooljongens, die, van den strengen schoolmeester verlost, terstond stok en roede stuk breken, welke, al zijn zij geene werktuigen van tuchtiging geweest, toch voorwerpen van vrees waren.

De armee had ULRIKE ELEONORE, de gemalin van haren veldheer, als opvolgster op den Zweedschen troon uitgeroepen. Het was eene volkskeus, tegen welke de Senaat zich niet durfde verzetten; doch de Senatoren verwierven van de Prinses eene schriftelijke verbindtenis, waarin zij tegen alle magt, welke haar willekeurig mogt opgedragen worden, protesteert, voor haarzelve en hare nakomelingen afstand doet van alle met de vrijheden van *Zweden* onbestaanbaar koninklijk praerogatief, en eene vergadering harer Stenden zamenroept, om de aangelegenheden des rijks te regelen.

De Stenden maakten eene nieuwe staatsregeling gereed,

Digitized by Google

welke zij Regeringsvorm noemden, en die uit eenënvijftig artikelen bestond. Hare strekking was, de Monarchie in eene erbarmelijke, zwakke oligarchie te veranderen, den regeerder alle magt te ontnemen en die op den Senaat en de Stenden over te dragen.

In deze nieuwe staatsregeling was de vergadering der Stenden in vier klassen verdeeld: den Adel, de Geestelijkheid, den Burger- en den Boerenstand, die alle in afgesonderde vertrekken zitting hadden en stemden. Dit grondeuvel der Zweedsche Constitutie bestaat nog tegenwoordig, en de noodzakelijkheid, om de toestemming der vier Stenden tot elke organieke verandering te verkrijgen, is de grootste hinderpaal tegen de constitutionele hervormingen, welke door den regerenden Monarch voorgeslagen zijn geworden. De Stenden moesten alle drie jaren tot eene zitting van drie maanden, of zoo veel langer tijd als zij zelven zouden goedvinden, bijeenkomen. Gedurende dit bijeenzijn kwam hun de hoogste regeringsmagt toe; zij hadden het uitsluitend regt om oorlog of vrede te maken, den geldkoers te regelen, de opengevallene plaatsen in den Senaat te vervullen, over de bediening des regts te waken, en onderzoek te oefenen in zaken van hoogverraad. Waren de Stenden niet vergaderd, zoo werd die magt in naam door den Koning en den Senaat gezamentlijk geoefend, indedaad echter door dezen laatsten alleen, want zonder toestemming van den Senaat kon de Koning niets doen. ULRIKE werd haren toestand weldra moede; met bewilliging der Stenden stond zij den troon af aan haren gemaal, die echter eerst dàn als Koning uitgeroepen werd, toen hij de plegtige verklaring zijner verknochtheid aan den Regeringsvorm had afgelegd.

Zweden werd derhalve, gelijk *Polen*, door eene oligarchie geregeerd en met hetzelfde lot bedreigd. De Senaat was in twee factiën verdeeld, die beide door buitenlandsch goud onderhouden werden: de predikers van den vrede met *Rusland*, die de *Mutsen* genoemd werden, slaperig en werkeloos, en de Fransche factie, die tot oorlog met *Rusland* genegen was, en welke men met den naam van de *Hoeden* onderscheidde, als 't ware om aan te duiden, dat

Digitized by Google

zij tot den strijd hunne hoofden dekten. Doch, hoezeer deze twee factiën met betrekking tot de buitenlandsche aangelegenheden van verschillende meening waren, kwamen zij in één punt volkomen overeen, te weten in het vast besluit, om het Koningschap tot eene ijdele schijnvertooning en magteloozen naam te doen neêrzinken en het in dien staat te houden. Dus was de toestand van het Koningschap gedurende de regeringen van FREDERIK en diens zoon ADOLF. De dood van dezen laatsten, in het jaar 1771, was de eerste gebeurtenis, die de magt der oligarchie aan het wankelen bragt.

GUSTAAF III, ADOLF's zoon en opvolger, was tijdens het afsterven van zijnen vader te *Parijs*. Zijn verblijf had in de Fransche hoofdstad niet weinig opzien gebaard. Hij was welgemaakt, vernuftig, en ervaren in die oppervlakkige philosophische redeneerkunde, welke VOLTAIRE's school in de mode gebragt had. LODEWIJK XV, die, trots zijne ondeugden en zijne zucht tot geldverkwisting, vele schoone vorsteneigenschappen bezat, bewees den jongen Zweedschen Koningszoon eene warme genegenheid; het hof maakte hem tot den afgod der mode. GUSTAAF was in het kabinet des Hertogs VAN CHOISEUL een even welkome gast als in de salons der Gravin DU BARRY. Wanneer men de *Gedenkschriften* dezer laatste gelooven mag, zoo trachtte LODEWIJK XV den jongen Prins van de noodzakelijkheid te overtuigen, om, bij het aanvaarden zijner regering, een valsch spel met de oligarchie te spelen. Zeker is het, dat GUSTAAF zonder tegenspraak de veiligheidsakte onderteekende, welke hem door de Stenden werd voorgelegd, en dat hij, toen FREDERIK *de Groote*, dien hij op zijne terugreis bezocht, hem over dit onderwerp ondervroeg, alle oogmerk, om aan de bestaande Constitutie van *Zweden* iets te veranderen, volstrekt loochende.

De twisten over de hoogste magt wekten tusschen de twee partijen der Hoeden en der Mutsen allengskens de geweldigste wederkeerige verbittering. Daar zij afwisselend op den Rijksdag de overhand verkregen, begingen zij, onder wettige vormen, gewelddadigheden, die noodzakelijkerwijs

Digitized by Google

schrikkelijke wederwraak moesten na zich slepen. In het jaar 1756 was de magt in de handen der Hoeden, en zij zonden verscheidene hunner mededingers naar het schavot. Op den Rijksdag van 1772, die bij GUSTAAF's troonbestijging gehouden werd, hadden de Mutsen de overhand, en drongen er op aan, dat geheel de tegenpartij van alle staatsposten, die staatkundigen invloed verschaffen konden, uitgesloten zou worden. De Hoeden telden echter in hun midden het grootste aantal adellijke familiën van het rijk, en de vrees van deze voor de vergelding, welke de Mutsen konden oefenen, bewoog haar, in het geheim de bescherming van den Koning in te roepen, en hem zulk eene uitbreiding der koninklijke magt te beloven, als hem in staat kon stellen haar die bescherming krachtdadig te verleenen. GUSTAAF maakte van dit beslissend tijdstip gebruik, om eene der verwonderlijkste omwentelingen tot stand te brengen, van welke de Geschiedenis gewag maakt — des te verwonderlijker, omdat bijna elke stap daartoe in tegenwoordigheid van den Senaat geschiedde en de goedkeuring van dat ligchaam ontving.

Door de misnoegde Hoeden verzekerde GUSTAAF zich van het leger; doch, hoezeer het garnizoen van *Stokholm* hem het bezit dier hoofdstad waarborgde, was het moeijelijk de provinciën te winnen, waar de garnizoen houdende regementen over uitgebreide landstreken verstrooid lagen. Er moest een voorwendsel gevonden worden om hen zaam te trekken. Door den Koning in het geheim daartoe aangespoord, sloot de Gouverneur van *Christiaanstad*, HALLICHIUS, de poorten dier gewigtige vesting, stak de vaan van het oproer op, en vaardigde een hevig manifest tegen de Stenden uit, waarin hij hen de omgekochte huurlingen van vreemde Mogendheden noemde. Opzettelijk was het gerucht verspreid geworden, dat het doel van dezen opstand was, het Koningschap geheel en al af te schaffen, en de regering in eene oligarchie, onder bescherming van *Rusland*, te veranderen.

Het oproer in *Christiaanstad* bood aan 's Konings broeder een geschikt voorwendsel, om vijf of zes regementen uit

Digitized by Google

de provinciën bijeen te trekken; de Senaat nam met dezen maatregel genoegen, doch vorderde, dat het opperbevel aan iemand uit zijn midden opgedragen zou worden. Eer er nog een bevelhebber gekozen was, was de omwenteling voltooid. Terwijl zij hunne oplettendheid op *Christiaanstad* gerigt hadden, nam de Koning vreedzaam bezit van *Stokholm*. Des avonds van den 19 Augustus 1772 woonde de Koning de voorstelling van *Peleus en Thetis* bij, de eerste opera, die in de Zweedsche taal geschreven is geworden. Nadat het stuk geëindigd was, keerde hij in zijn kabinet terug, en schreef verscheidene brieven, die oogenblikkelijk met renboden verzonden werden. Twee daarvan waren aan zijnen broeder gerigt, en gaven hem te kennen, dat de beslissende slag den volgenden morgen gebeuren zou. Toen GUSTAAF met schrijven gedaan had, ging hij, in zijnen mantel gewikkeld, naar de onderscheidene wachthuizen; doch reeds na eenige stappen moest hij zich overtuigen, dat nog niet al de soldaten gewonnen waren. Toen hij beproefde in het Tuighuis te gaan, zei de op schildwacht staande artillerist, hem de bajonet voorhoudende: »Gij moogt hier niet binnen." — »Weet gij dan misschien niet, wie ik ben?" hernam GUSTAAF; »ik ben de Koning." — »Ik ken u zeer goed," antwoordde bedaardelijk de soldaat, »maar ik ken ook mijn' pligt."

Aan de Admiraliteit viel hem eene betere ontvangst te beurt, en elk officier, dien hij gedurende den nacht ontmoette, beloofde den volgenden morgen bij hem op het paleis te zullen zijn.

Den 20 Augustus ten 9 ure 's morgens reed GUSTAAF voor het artilleriepark, dat onder bevel stond van den Hertog VAN HASSENSTEIN, een' natuurlijken zoon van FREDERIK I. De Koning bood den Hertog het opperbevel over geheel het garnizoen aan, maar deze wierp zijnen degen weg en weigerde te handelen. Oogenblikkelijk werd hij door zijne eigene officieren gevangen genomen, en zij allen gingen zonder aarzelen tot GUSTAAF over. Vervolgens reed de Koning langzaam door de stad terug, terwijl de Senateren, naar gewoonte, ten 10 ure in hun paleis vergaderd

Digitized by Google

waren. Een half uur daarna reed GUSTAAF het slotplein op. Zijne aankomst was zoodanig berekend, dat hij er gelijktijdig met het regement aankwam, hetwelk opmarcheerde om de nachtwachten af te lossen. Hij riep de officieren van beide de afdeelingen te zamen, hield eene vurige aanspraak, waarin hij hun al het onheil schilderde, hetwelk de dwingelandij der oligarchie over *Zweden* gebragt had, en riep hen, bij de nagedachtenis van GUSTAAF WASA en van GUSTAAF ADOLF, op, om hem in de verlossing van hun vaderland bij te staan. Drie uitgezonderd, zwoeren allen hem gehoorzaamheid. De weêrspannigen werden in naauwe hechtenis gebragt, en afdeelingen grenadiers bezetteden al de ingangen van het Senaatsgebouw, met streng bevel om niemand door te laten.

Door de officieren gevolgd, wilde GUSTAAF nu de regementen aanspreken; maar, toen hij daartoe het binnenplein overging, werd hij door eenige zachtgesprokene woorden der hem verzellende militairen verschrikt, die twijfel omtrent het volkomen slagen der zaak te kennen gaven. Gelukkigerwijs hoorde een oud serjant, tevens met den Koning, het fluisteren, en riep, om den indruk te stuiten, met luider stem: »Lang leve GUSTAAF! Alles zal goed gaan!" waarop eene algemeene uitbarsting van geestdrift voor den Koning volgde, welke stemming nog verhoogd werd door GUSTAAF's aanspraak aan de regementen, die alle beloofden hem tot in den dood te zullen volgen.

Te gelijker tijd had zich door *Stokholm* het gerucht verspreid, dat de Koning door den Senaat gevangen genomen en dat zijn leven in gevaar was. In talrijke hoopen drongen de burgers naar het paleis, en toen zij er met zekerheid vernamen, dat hij veilig was, gaven zij hunne blijdschap door luid gejuich te kennen. De Senatoren snelden naar de vensters en deuren, om de reden van dit rumoer te vernemen, en bespeurden nu, dat zij zelven gevangen waren. Vervolgens steeg de Koning te paard, om, door een' schitterenden staf omgeven, midden door de hem gelukwenschende menigte, de onderscheidene wachthuizen en militaire posten van *Stokholm* te bezoeken; officieren en

Digitized by Google

gemeenen zwoeren hem trouw, en het middaguur was nog naauwelijks voorbij, of geheel de hoofdstad was in zijne handen.

Tegen den 22 Augustus was eene vergadering der Stenden zaamgeroepen. De leden verschenen; maar, toen zij door de pleinen van het slot gingen, zagen zij de regementen onder de wapenen, stukken geschut met de kanonniers er naast, en wachtposten, zoodanig geplaatst, dat zij elke deur en elk venster van hun gebouw bestrijken konden. Onder zulke omstandigheden was eene beraadslaging weinig meer dan een poppenspel, dat men met de meestmogelijke welvoegelijkheid zoo snel mogelijk ten einde moest voeren, en zij traden dus de zaal binnen, reeds voorbereid, om alles te bewilligen, wat men van hen zou vorderen. GUSTAAF, omgeven door eenen glans, waaraan *Zweden* sedert lang niet meer gewoon was, den troon bestegen hebbende, hield tot de vergadering eene buitengemeen lange rede, die in druk een tamelijk groot octavo-boekdeel uitmaakt. Vervolgens legde hij haar een' nieuwen regeringsvorm in zevenënvijftig artikelen voor, welke den stand en de betrekking van Koning en oligarchie ganschelijk omkeeren. Met eenparigheid werd deze Regeringsvorm als grondwet van *Zweden* aangenomen, en de artikelen werden officiëel door den Rijksmaarschalk en de sprekers der vier Stenden onderteekend. Het zonderlingste gedeelte van dit tooneelspel moest echter nog eerst komen. Naauwelijks was de nieuwe Constitutie onderteekend, of de Koning haalde een gebedenboek uit zijn' zak, en hief met plegtige stem het *Te Deum* aan, dat door geheel de vergadering demoedig nagezongen werd.

GUSTAAF had de magt der oligarchie gebroken; maar zijn geheele volgend leven heeft hij tegen hare geheime woelingen te kampen gehad, die niet zoozeer tegen den persoon des Konings, als wel tegen den roem en de belangen van *Zweden* gerigt waren. In den oorlog met *Rusland* werd hij door de land- en zeeöfficieren verraden op een oogenblik, toen niets dan muiterijen hem beletten konden naar *St. Petersburg* te marcheren. De oorlog eindigde in 1790

Digitized by Google

met het traktaat van *Wereslae;* en GUSTAAF, in regtmatige verbolgenheid over de verraderij der adellijken, riep eene vergadering der Standen te *Gefle* bijeen, eene stad aan de Bothnische Golf, ongeveer 60 mijlen van *Stokholm* verwijderd, en welker bezetting uit twee regementen gardes bestond, die den Koning toegedaan waren.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

RAFAËL EN DIENS MEESTERSTUKKEN.

(*Vervolg en slot van bl. 689.*)

RAFAËL stond met *Fra* BARTOLOMEO in een naauw vriendschapsverkeer, en tusschen beiden kwam eene soort van ruil van onderwijs tot stand. De jonge SANZIO leerde van *Fra* BARTOLOMEO de kunst, om aan zijne beelden eene glansrijker, krachtiger kleur te geven, en onderwees daarentegen zijnen vriend in de keus der liniën en in het perspectief. Zeker heeft RAFAËL ook de werken van GIOTTO en *Fra* ANGELICO bestudeerd; doch al gaat men de geheele rij zijner schilderstukken na, zoo zou het misschien moeijelijk vallen, daarin een spoor van genoemde meesters te ontdekken. Onze schilder kon gewis de tooneelen uit het Oude en het Nieuwe Verbond, zoo als zij door de innig vrome fantazie dezer kunstenaars geschilderd zijn, niet beschouwen, zonder levendig opgewekt of kinderlijk aangedaan te worden: want GIOTTO en *Fra* ANGELICO zullen om de kracht van uitdrukking, welke zij aan hunne beelden wisten te geven, te allen tijde bewonderd worden; maar in GIOTTO's tijd lag de kunst van teekenen nog in hare wieg, en *Fra* ANGELICO, eene eeuw na hem geboren en tijdgenoot van MASACCIO, heeft in zijne zamenstellingen aan de schoonheid der vormen steeds slechts de tweede plaats ingeruimd, ten einde zich uitsluitend met het godsdienstige denkbeeld, met de vrome uitdrukking, bezig te houden. Van deze beide meesters kon de eerste, ondanks de vruchtbaarheid van zijn genie, eene wetenschap niet bezitten, die nog eerst het aanwezen erlangen moest; voor den tweeden was de kunst van schilderen niet het doel, maar veeleer een middel tot opwekking van vrome aandacht en tot verheerlijking van God, en hij ontzegde zich daarom de eerdienst

Digitized by Google

der schoonheid, als eene wereldsche geestverstrooijing, die van die aandacht afleidde. Had nu RAFAËL hunnen stijl willen navolgen, zoo zou hij noodwendig op zijne baan hebben moeten achterwaarts gaan. Zijne roeping zoo geheel verkeerd te begrijpen, hiertoe bezat hij een te helder besef van doel en oogmerk der kunst en te sterken aandrang om het hoogste daarin te bereiken. Ongetwijfeld zijn GIOTTO en *Fra* ANGELICO door hem bestudeerd geworden, maar gewis slechts uit dorst naar wetenschap en om zich een beeld te kunnen ontwerpen van den historischen voortgang der ontwikkeling zijner kunst. Hij zag het aanbelang en de noodzakelijkheid van vooruitgang in; hoe had hij de kunst tot hare kindschheid kunnen willen terugvoeren? Alle met ware zucht om iets daar te stellen begaafde mannen, allen, die de kracht gevoelen aan eene nieuwe gedachte de daarvoor gepaste uitdrukking te geven, hebben steeds de eerdienst van het verledene als dor en onvruchtbaar veroordeeld. Deze eerdienst heeft ook slechts voor zwakke geesten iets verleidelijks. Te gelooven, dat het verledene des te meer studie en navolging verdient, naar mate het verder achter ons ligt, zou zijn, eigenzinnig de kinderschoenen weder te willen aantrekken. In het verledene behoort men de tijdperken uit te kiezen, die inderdaad den naam van vruchtbaar verdienen; tijdperken, toen de kunst, in het bezit eener duidelijke en volledige taal, hare gedachten klaar en helder uitdrukte; en heeft men zich eerst de geheimen dezer taal alle eigen gemaakt, zoo mag men ze gebruiken, om aan nieuwe gedachten eene gepaste uitdrukking te geven.

Wil men zich van RAFAËL's eerste manier van schilderen een volledig begrip vormen, zoo behoeft men slechts zijne Bruiloft der H. Maagd te bestuderen; een schilderstuk, dat zich tegenwoordig in de galerij *Brera* te *Milaan* bevindt. In dit stuk, namelijk, is alle wetenschap en kunstvermogen, dat de schilder het zijne noemen kon eer hij te *Florence* kwam, vereenigd. Ofschoon het aan eene behandeling derzelfde stof door PERUGINO herinnert, zoo kan men echter niet ontkennen, dat het ware oorspronkelijkheid verraadt. Al zijn aanleg en verdeeling der beelden meer een voortbrengsel der herinnering dan der scheppende verbeeldingskracht, en al worden de overleveringen der school nog strengelijk geëerbiedigd, zoo behooren evenwel de ideale bevalligheid der beelden en de ordening der draperiën aan RAFAËL, en in de geheele rij

Digitized by Google

van PERUGINO's werken zou men vergeefs iets zoeken, dat zich met dit uitmuntende schilderstuk liet vergelijken. Het beeld der H. Maagd is een typus van schoonheid, dien SANZIO's leermeester nimmer bereikt heeft. Harmonie der liniën, zachtheid der omtrekken, kuischheid, ootmoedigheid, engelreine geestdrift, frischheid van het koloriet, alles is in deze Goddelijke Madonna vereenigd. Thans zijn het bijna vierdehalve eeuwen, sedert dit stuk uit RAFAËL's handen te voorschijn gekomen is, en het is alsof het eerst gisteren voltooid is geworden. De kleuren zijn met zooveel bekwaamheid uitgezocht en met zooveel kunst en geluk gecombineerd, dat het schilderstuk al de aanvallen van den tijd doorstaan heeft, en nog tegenwoordig zijne, zoo 't schijnt, onvergankelijke jeugd behoudt. Zeker kan men ook aan dit bewonderenswaardige gewrocht, wanneer men het met eenige oplettendheid bestudeert, ligtelijk een paar kleinigheden ontdekken, waarin tegen natuur en leven gezondigd is. De handen, die door den schilder met opmerkelijke vlijt bearbeid zijn, hebben niet volkomen al de buigzaamheid, welke men zou kunnen wenschen. De vingers zijn van ongemeene fijnheid, maar van het begin dier leden tot aan den wortel van de hand zoo weinig uitgewerkt, dat zij tenaauwernood gemodelleerd schijnen. Het aangezigt is van eene reinheid, die misschien op aarde door niets meer evenaard wordt, en de blijmoedigheid van den blik is onovertreffelijk; de mond glimlacht met de innigste zielsgoedheid; maar de vorm der lippen is niet volkomen, zoo als zij behoorde te zijn; deze fijne, frissche lippen zien er uit, alsof zij tot eeuwige onbewegelijkheid veroordeeld waren. Doch ondanks deze gebreken, die aan de school van PERUGINO behooren, heeft de Bruiloft der Heilige Maagd eene betooverende bekoorlijkheid, en kan men dit kunstgewrocht niet zonder verrukking beschouwen. De groep der meisjes, die den stoet der bruid vormen, is zoo aanminnig, edel en rein, dat het oog er zich niet van kan afwenden. St. JOSEPH en de jonge mansperssonen, die hem verzellen, zijn niet minder gelukkig ontworpen. De tempel, die aan het stuk tot achtergrond dient, is met eene naauwkeurigheid en zorgvuldigheid geteekend, die niets te wenschen overlaten. Op gelijke wijs zijn alle bijzonderheden behandeld, en leveren voor den schilder bewijs van zijne volkomene kennis der bouwkunst; en evenwel is alles weder zoodanig uitgevoerd, dat niets de oplettendheid

Digitized by Google

van het hoofddenkbeeld aftrekt; de tempel treedt niet sterk genoeg te voorschijn, om hinder te doen aan de figuren; hij levert eene proef van RAFAËL's kunstvermogen, die zonder zucht, om daarmede vertoon te maken, gegeven wordt.

Te *Florence* onderging RAFAËL's talent eenen geheelen omkeer. Die omkeer gebeurde nogtans niet met éénen slag; integendeel behoefde SANZIO, om dien tot stand te brengen, eene meer dan gewone volharding; maar de voortbrengselen van MICHEL ANGELO, LEONARDO DA VINCI en MASACCIO hadden hem de oogen geopend, en gedoogden in hem geene lange weifeling. De weg, dien hij tot nog toe gegaan had, was de weg der waarheid niet; over dit punt kon geen twijfel bij hem opkomen. Als ingeworteld vast te houden aan de overleveringen eener school, welker gebreken hij nu alle had ingezien, zou geweest zijn afstand doen van den hoogsten roem en zich voor eeuwig veroordeelen slechts in den tweeden rang der schilders te staan. RAFAËL gevoelde, dat hij tot groote dingen geroepen was; en daarom deed hij met moed en vastheid, wat hij doen moest. Met bijval gekroond, met bewondering genoemd, en reeds eene groote mate van roem deelachtig, besloot hij, alle leerstellingen, welke hij vroeger als waar in zich had opgenomen en met geloovige gehoorzaamheid had toegepast, uit zijn geheugen te wisschen; hij begon zijne schildersstudiën op nieuw, zonder acht te slaan op hetgeen hij tot nog toe gedaan had. Streng tegen zich zelven, liet hij zich bij deze moeijelijke taak niet van den voorgenomen beteren weg verlokken door den lof, die hem voor zijne reeds volbragte werken werd toegezwaaid. Hij begreep de volstrekte noodzakelijkheid om onherroepelijk den stijl zijner eerste werken te verlaten. Doch, om zulk eene onderneming tot een goed einde te brengen, had hij meer dan gewone zielskracht noodig. Zonder schrik meette RAFAËL in zijnen geest den moeijelijken weg af, dien hij af te leggen had, en na vier jaren tijds was hetgeen hij gewild had ook volbragt. Eenëntwintig jaren was hij oud, toen hij zijne dwaling inzag; met zijn vijfentwintigste jaar was die dwaling weder volkomen hersteld.

Om het volle gewigt dier hervorming te beseffen, moet men met de Bruiloft der H. Maagd de Graflegging van CHRISTUS vergelijken, die tegenwoordig in de galerij van Prins BORGHESE te *Rome* gevonden wordt. Tusschen deze beide

Digitized by Google

schilderstukken is het onderscheid zoo ontzettend groot, dat zij niet van de hand deszelfden schilders schijnen te zijn. De stijl der Graflegging heeft met de school van PERUGINO niets meer gemeen; hij wijst regtstreeks op LEONARDO DA VINCI en MASACCIO terug; aan MICHEL ANGELO herinnert eenigermate de uitvoering van het beeld des hoofdpersoons; nogtans schijnt het, alsof RAFAËL bij het schilderen dezer figuur nog veelvuldiger en nog meer met de natuur te raad gegaan is, dan met het carton van den oorlog tegen *Pisa*. In plaats van pronkend zijne ontleedkundige geleerdheid ten toon te spreiden, legde hij er zich op toe, alles, wat vrucht zijner studiën was, te vereenvoudigen. Wat de kracht van uitdrukking der hoofden betreft, laat zich niets uitdenken, dat meer bewondering zou verdienen en de waarheid naderbij komen. Nimmer is de smart op eene treffender en grootscher wijze voorgesteld. Elke trek des aangezigts moet er toe dienen, om de aandoening aan den dag te leggen, welke ieder der personen in het bijzonder en allen gezamentlijk beheerscht. De zielepijn van JOHANNES, van MARIA en van de overige heilige vrouwen is met eene levendigheid voorgesteld, van welke de geschiedenis der schilderkunst slechts weinige voorbeelden kan opleveren. Het is niet waarschijnlijk, dat RAFAËL, eerst vijftentwintig jaren oud, zonder hulp van LEONARDO DA VINCI de innige uitdrukking der geweldige smart, welke zich in de hoofden der figuren van de Graflegging vertoont, zou hebben kunnen ontwerpen. Geheel het stuk is verheven en aandoenlijk tevens, en door de alles overtreffende bekwaamheid des schilders heeft het godsdienstig gevoel zijne ware uitdrukking gevonden.

RAFAËL had juist aan den Hertog van *Urbino* geschreven, en dien Vorst verzocht, hem bij den *Gonfaloniére* van *Florence* aan te bevelen, opdat deze hem het beschilderen eener zaal in het paleis der Republiek mogt toevertrouwen, toen hij van BRAMANTE eenen brief ontving, die hem naar *Rome* riep. Paus JULIUS II was voornemens, verscheidene vertrekken in het Vatikaan met wandschilderijen te doen versieren; en BRAMANTE, RAFAËL's oom, aan wien de bouwkundige werken in het Pauselijke paleis waren opgedragen, had snel de gelegenheid aangegrepen, om de begaafdheden van zijnen neef in het glansrijkste licht te plaatsen. RAFAËL's schrijven aan den Hertog van *Urbino* en BRAMANTE's brief aan RAFAËL zijn beide van het jaar 1508. Wij hebben ge-

Digitized by Google

zien, hoe RAFAËL zich door de moeijelijkste studiën tot het uitvoeren der gewigtigste kunstwerken had voorbereid. Wel is waar bezat hij de wetenschap van LEONARDO DA VINCI en BUONAROTTI nog niet, en echter durfde hij zich aan de belangrijkste ondernemingen wagen. Zonder het antwoord des Hertogs van *Urbino* af te wachten, zonder een voor eene kerk te *Florence* bestemd schilderstuk te voltooijen, begaf hij zich vol vreugd en hoop op weg naar den *Tiber*. Maar ondanks BRAMANTE's aanbeveling, die zich voor zijnen neef borg gesteld had, had JULIUS II, die nimmer wachten en niets uitstellen kon, het grootste gedeelte der werken, welke hij voornemens was te doen uitvoeren, reeds aan anderen verdeeld. Intusschen liet RAFAËL zich noch door den roem noch door de menigte der mededingers afschrikken, welke hij hier ontmoette; integendeel ging hij rustig aan het werk, en begon onverwijld met het beschilderen der onder den naam van de *Signatuur* bekende zaal. De eerste zamenstelling, die hij ontwierp, was de Theologie, algemeen bekend onder den naam van de Disputatie over het heilige Sacrament. Ofschoon sommige partijen van dit ontzettend groote schilderwerk weder aan de eerste studiën des kunstenaars herinneren, en ofschoon RAFAËL, volgens de leer zijns eersten meesters, ook goud gebezigd heeft, welks gebruik hij zich later niet meer veroorloofde, zoo is 't toch allezins blijkbaar, dat de Theologie met roem het begin eener derde periode kenmerkt, in welke RAFAËL's stijl breeder, vruchtbaarder en meer verscheiden wordt, dan in de beide voorafgegane tijdperken.

Deze verwonderlijke fresque, welker eigenlijke stof geene andere is dan de verborgenheid van het Avondmaal, is met eene losheid, grootschheid en eenvoudigheid behandeld, die boven allen lof verheven zijn. De gansche zamenstelling is met eene stoutheid ontworpen, die bij een' vijfëntwintigjarigen jongman verbazing wekken moet, en zelfs nog bij eenen meester verwondering zou baren, die in het oefenen der monumentale schilderkunst vergrijsd was. Wanneer men dit werk aanschouwt, van hetwelk al de deelen zich zoo natuurlijk verklaren en zoo verwonderlijk zich het een in het ander voegen, zou men schier denken, dat de schilder daarbij niet veel verbeeldingskracht heeft behoeven aan te wenden. De drieëenheid, welke geheel het tooneel beheerscht, de aartsvaders, de heiligen, de apostelen, de evangelisten, de schriftgeleerden, met één woord al de figuren, hebben het

Digitized by Google

karakter, dat voor hen gepast is. Vrome aandoening bezielt al de gezigten en openbaart zich in houding en beweging van al de afgebeelden; maar hier paart zich de uitdrukking van het godsdienstige gevoel op eene heerlijke wijs met de schoonheid der gedaante. De Theologie van RAFAËL heeft noch met GIOTTO noch met *Fra* ANGELICO iets gemeen, en toch kan men aan het met veel bekwaamheids uitgevoerde schilderstuk al de tijdperken en veranderingen herkennen, welke des meesters stijl van den aanvang af doorloopen heeft. De hoofden denken; de handen voltooijen door hare beweging de uitdrukking van oog en lippen; de kleederen zijn op grootsche wijs gedrapeerd, en hebben niets van den betrekkelijk kleinen stijl van PERUGINO. Er ligt in deze fresco-schildering, waarmede RAFAËL in het Vatikaan debuteerde, zulk eene wegslepende bekoorlijkheid, zooveel frischheid, glans en leven, dat grondige kenners daaraan zonder bedenken den voorrang boven al de andere werken van onzen schilder toekennen. Hoezeer nu deze meening de onze niet is, zoo gelooven wij, dat zij met veelvermogende redenen kan ondersteund worden. JULIUS II werd door de schoonheid dezer eerste zamenstelling in zulk eene bewondering gebragt, dat hij al de andere begonnene en zelfs de reeds voltooide fresco-schilderijen weder wilde vernietigen, om geheel het werk aan RAFAËL's penseel toe te vertrouwen. Uit achting voor zijnen leermeester bad SANZIO, dat van dit vernietigingsvonnis een plafond mogt uitgezonderd blijven, hetwelk PERUGINO geschilderd had. Tot sieraden in de zaal der *Signatuur* nam RAFAËL de door SODOMA uitgevoerden.

De Philosophie, meer bekend onder den naam van de Atheensche school, op den wand tegenover de Theologie geschilderd, is in mijne oogen de volledigste ontwikkeling en de kunstrijkste aan den dag legging van RAFAËL's talent. In den stijl dezer compositie heerscht iets veelomvattends, krachtigs en zekers, dat geene jeugdige hand schijnt aan te duiden. De figuren zijn zeer vele in getal, en toch heeft de kunstenaar ze met zooveel oordeel verdeeld en met zoo scherpen blik uitgekozen, dat in het ontzettend groote schilderstuk zelfs geen spoor van verwarring is. Bij de opvatting en ordonnantie van dit werk heeft RAFAËL zich gelukkigerwijs door PETRARCA laten inspireren; en zeker was er, om eene stof van zulk eenen aard meester te worden,

Digitized by Google

met geen beter onderwijzer te raad te gaan, geen onbedriegelijker gids te volgen. De architektuur, die aan de figuren tot raamlijst dient, is vol losheid en bevalligheid. Het licht is met bekwaamheid en geluk verdeeld, breidt de ruimte uit, en geeft aan het tooneel eene diepte, welke het oog gelijkelijk bekoort en verbaast. ARISTOTELES en PLATO, die de hoofdfiguren uitmaken, geven eene regt duidelijke verklaring van den aard der behandelde stof. ARCHIMEDES, PYTHAGORAS, DIOGENES, ZOROASTER, elk op karakteristieke wijs voorgesteld, noemen zich om zoo te spreken zelven en laten den beschouwer omtrent hun' persoon geen' oogenblik in twijfel. De Philosophie, gelijk RAFAËL die begreep en aanduiden wilde, is niet slechts de wetenschap, welke wij heden ten dage onder dien naam verstaan: zij is veeleer de vereeniging aller kundigheden, die door het vrij gebruik des verstands, zonder tusschenkomst van het geloof, verkregen worden. De eerwaardige en verheven stempel, dien de gewoonte van wijsgeerig gepeins op het gelaat pleegt te drukken, kan onmogelijk treffender voorgesteld worden, dan hier geschied is. ARISTOTELES EN PLATO dragen het schitterend kenmerk der studiën, die hun geheele leven bezig gehouden hebben, op het voorhoofd. In geheel de achtbare vergadering van wijzen en geleerden is ook niet eene eenige figuur, die geene bijzondere opmerking verdient; want overal heeft de schilder zich beijverd, verscheidenheid in de physionomiën te brengen.

De Jurisprudentie is in twee vakken gesplitst geworden, die tot twee schilderstukken stof leveren: het Burgerlijke en het Kerkelijke Regt. De figuren zijn goed gekozen; maar de schilderij kan in het grootsche der compositie noch met de Theologie noch met de Philosophie vergeleken worden. Ondertusschen zal niemand zich kunnen onthouden, Keizer JUSTINIANUS, die aan de linkerhand van den beschouwer gezien wordt, te bewonderen, en evenmin Paus GREGORIUS IX, wien RAFAËL met fijne vleijerij de gelaatstrekken van JULIUS II gegeven heeft. De beide vertegenwoordigers van het civiele en kanonieke regt zijn met meesterlijke eenvoudigheid voorgesteld.

De Poëzij, of de Parnassus, die men tegenover de Jurisprudentie ziet, houdt weder op eene waardige wijze de vergelijking uit met de Theologie en met de Philosophie.

Digitized by Google

De wand, waarop RAFAËL deze ontzettend groote compositie geschilderd heeft, is, even als die, waarop de Jurisprudentie afgebeeld is, beneden van een venster doorsneden, welks licht aanvankelijk het oog zeer doet en de onderzoekende beschouwing hindert. Na weigene minuten nogtans omvat de blik zonder moeite den harmonischen zamenhang van dit heidensche gedicht, en beschouwt met verrukking al de figuren, welke RAFAËL's penseel in bonte groepen op den daardoor levenden muur getooverd heeft. Hier heeft SANZIO andermaal PETRARCA tot geleider genomen. Ten gevolge eener gril, welke wij heden niet begrijpen kunnen, maar welke tijdens het begin der zestiende eeuw niemand verbaasde, houdt Apollo, in plaats van eene lier, eene viool in de hand, en het hoofd van dit beeld ademt tevens geestdrift en wellust. Wat de Muzen betreft, zoo zijn alle zonder onderscheid van eene voor Godendochters passende schoonheid. De uitdrukking van het gelaat, de bevalligheid der bewegingen, de fijnheid der kleedingstoffen kunnen niet overtroffen worden. Wel is waar kon men, in naam der historische waarheid, het door RAFAËL gekozen costuum misbillijken, want de Muzen van het Vatikaan zijn niet naauwkeurig op Grieksche wijs gekleed; doch kritische afkeuring zou zelfs daardoor in onze oogen niet geregtvaardigd worden. In deze wijze van bekleeding der Muzen toch is zoo veel volheid en weekheid, dat wij in het ons streelende kunstgenot er niet aan denken om te vragen, of de schilder ook wel in alles aan de Mythologie getrouw gebleven is. Of deze Muzen Romeinsch gekleed zijn of niet, of RAFAËL de vrouwen van zijnen tijd tot model gekozen heeft of niet, en of hij in hare kleederdragt eenige wijziging heeft aangebragt, hieraan is weinig gelegen. De Muzen, welke de meester ons voor oogen stelt, zijn afbeeldingen van verheven schoonheid, en de bewondering legt aan het geheugen stilzwijgen op. Zoo RAFAËL de gedenkteekenen der oude kunstgeraadpleegd had, zou zijne fantazie bezwaarlijk Muzen van meer betoorende aanvalligheid hebben kunnen scheppen, en daarom heeft hij welgedaan ze zoo op te vatten, als wij ze voor ons zien. Met bijzonder geluk zijn rondom de Muzen de dichters geordend, HOMERUS, VIRGILIUS, HORATIUS, OVIDIUS, DANTE, PETRARCA zijn met eene juistheid gekarakteriseerd, die in onzen schilder van eene volkomene bekend-

Digitized by Google

heid met de mannen getuigt, van welke hij ons de afbeelding geven wilde. Het zachte dweepende gelaat van LAURA's beminde, de forsche tronie des minnaars van BEATRICE stemmen zoo volkomen met de onsterfelijke dichtwerken overeen, waarin zij het geheim van hun denken hebben nedergelegd, dat het moeijelijk zou vallen, zich deze poëten met andere gelaatstrekken te verbeelden. OVIDIUS en HORATIUS zijn met geene mindere duidelijkheid en juistheid gekenmerkt. In het hoofd van VIRGILIUS paart zich de zwaarmoedige glimlach op bewonderenswaardige wijs met de eerbaarheid van den blik. Wat het hoofd van HOMERUS betreft, zoo is het onmogelijk, zich dit eerwaardiger, majestueuzer te denken; nimmer is de genie van het heldendicht in achtbaarder trekken afgebeeld. De blinde oogen geven aan dit hoofd een bovennatuurlijk voorkomen; op het voorhoofd schittert de dichterlijke geestdrift; de van aandoening bevende lippen, de tastende handen, die in de ruimte iets schijnen te zoeken, alles vereenigt zich tot een hoogst verrassend beeld. En alle deelen dezer compositie zijn onderling door bewonderenswaardige kunst tot een zoo harmonisch geheel verbonden, dat men geene figuur zou kunnen wegnemen, zonder daardoor den gezamentlijken indruk te bederven.

Het schilderwerk, dat het plafond dezer zaal versiert, heeft betrekking op de Theologie, Philosophie, Jurisprudentie en Poëzij. De beelden van het stuk, de Eerste Zonde, dat boven de Theologie afgebeeld is, dragen den stempel eener aanminnigheid, die niet genoeg bewonderd kan worden. De vindingrijkste fantazie kan niets schooners uitdenken dan de eerste vrouw, terwijl zij de zonde begaat, door welke, naar de voorstelling der kerk, het menschdom in het verderf gestort is. Noch de levende natuur noch de beeldhouwkunst der oudheid kunnen zulk eene volheid en volkomenheid van schoonheid der vormen aanwijzen. RAFAËL's EVA bezit die jeugd, die tot liefde ontvlamt, die poezele ronding van het vrouwelijke ligchaam, welke de moeder van het menschelijk geslacht kenmerkt; zij is te gelijk VENUS en LATONA. Niet minder gelukkig dan de Eerste Zonde is SALOMO's eerste gerigt en de straf van MARSYAS afgebeeld.

Deze zaal welker beschildering in 1508 begonnen en in 1511 voltooid werd, zou toereikend zijn om een volkomen

Digitized by Google

denkbeeld van het derde tijdvak in RAFAËL's kunstenaarsleven te verschaffen. Heeft SANZIO al in later tijd eenige partijen zijner kunst op geleerder wijs behandeld, zoo heeft hij nimmer zijne gedachten met meer helderheid uitgedrukt, nimmer zijn genie schitterender geopenbaard.

De vier schilderwerken, die de wanden der volgende, naar HELIODORUS genoemde zaal versieren, prijzen zich door voortreffelijke hoedanigheden aan, al bezitten zij ook niet deselfde kunstwaarde als de fresken, waarover wij zoo even gesproken hebben. HELIODORUS uit den tempel verdreven, ATTILA door het gebed van den heiligen LEO bedwongen, St. PIETER door eenen engel uit de gevangenis bevrijd, en het wonder van BOLSENUS, wekken verdiende bewondering zelfs bij hem, die zoo even de zaal der *Signatuur* verlaten heeft. Bij HELIODORUS wordt, door de zoo levendig voorgestelde beweging der figuren, door de waarheid en duidelijkheid der pantomime, het onderwerp zelf genoegzaam verduidelijkt. De schrik der roekeloozen, die voor den Ridder, welke slechts voor hen zigtbaar is, wegvlieden, de blijdschap der ongelukkigen, die door deze wonderbare tusschenkomst gered worden, de uitdrukking van vurige vroomheid, die het aangezigt van den op de knieën liggenden hoogepriester doet gloeijen, vormen een allerbelangrijkst geheel. Bij ATTILA heeft RAFAËL op eene gelukkige wijs de basreliefs der kolom van TRAJANUS te baat genomen. Aan het hoofd der voornaamste figuur bewonderen wij de uitdrukking van schrik en verbazing. St. PIETER en St. PAULUS, die in de lucht zwevende aan ATTILA verschijnen, eene geniale en stoute gedachte, zijn met kunstkennis voorgesteld. In al de deelen van dit kunstwerk heerscht eene schoonheid van vorm en eene reinheid, die ons de beste werken der oudheid herinneren. Het is eene bekende daadzaak dat RAFAËL, dank zij de ruime ondersteuning van JULIUS II en LEO X, in het koningrijk *Napels*, in *Sicilië* en in *Griekenland* teekenaars voor zich onderhield, en dat hij, zonder *Rome* te verlaten, te allen tijde te *Puzzuoli*, *Syracuse* en *Athene* raad wist in te nemen. Ik ben verre verwijderd, de paarden en ruiters van ATTILA met die der *Panatheneën* te willen vergelijken; maar desniettemin kan ik mij niet onthouden te meenen, dat veel in RAFAËL's compositie aan het *Parthenon* herinnert. Het wonder van BOLSENUS legde den schilder groote zwarigheden in den

Digitized by Google

weg; hij is ze al spelende te boven gekomen. Men leest op het gelaat van den ongeloovigen priester verbazing, met schrik gemengd, bij het gezigt der hostie, die leven krijgt en langs welke het bloed afdrupt. De geloovigen, die van dit wonderwerk getuigen zijn, leggen blijkbaar de blijdschap aan den dag, welke zij bij het aanschouwen van het verbijsterde en verwonnen ongeloof ondervinden. Met regt bewondert men aan de Bevrijding van St. PIETER de met zoo veel oordeel gekozen verlichting, of veeleer de eigenaardige wijs, waarop RAFAËL, naarmate zijne kunststof zulks vereischte, het licht wist aan te brengen en te wijzigen. Het flikkeren der fakkels, het stille schijnsel der maan, de glans, die den bevrijdenden Engel omgeeft, zijn met alle aanwending der middelen, welke de kunst verschaffen kan, en met de onovertreffelijkste bekwaamheid, elk naar hetgeen vereischt werd, uitgedrukt. En evenwel, ondanks al het verdienstelijke en uitmuntende, hetgeen wij hebben doen opmerken, moet de zaal van HELIODORUS voor die der *Signatuur* in kunstwaarde wijken.

In de laatste door RAFAËL geschilderde zaal moet men in 't bijzonder den brand van *Borgo Vecchio* bestuderen. Ik zeg de laatste zaal, want het is bekend, dat de zaal van CONSTANTIJN, met uitzondering van eenige allegorische figuren, door JULIUS ROMANUS naar het carton van RAFAËL uitgevoerd is. De Zalving van KAREL *den Groote*, de Regtvaardiging van den Paus laten zich met de schilderwerken, van welke wij tot nog toe gesproken hebben, niet vergelijken; en na de grootsche kunstgewrochten, door ons vermeld, moeten deze beide fresquen bijna onbeduidend voorkomen. Wat den slag van *Ostia* betreft, zoo is het mij onmogelijk, daarin het epische genie te ontdekken, waarvan de Italiaansche kunstregters als om strijd gewag maken. Volgens mijne wijs van beschouwing hebben wij daarin een der minder gelukkig uitgevallene werken van RAFAËL voor ons. In dezen brand van *Borgo Vecchio* vinden wij niets, dat bijzonder uitmunt. De voornaamste episoden daarvan wijzen op VIRGILIUS en MICHEL ANGELO, op VIRGILIUS wat de vinding, op MICHEL ANGELO wat de uitvoering betreft: zij herinneren ons het tweede boek der *Aeneïs* en het plafond der Sixtijnsche kapel. Zeker kan men ook deze fresque niet zonder bewondering beschouwen; doch bij het schilderen van al deze figuren, wier zoo verscheidene hou-

Digitized by Google

dingen ons de ontleedkundige wetenschap des meesters met eenen zweem van gemaaktheid voor oogen stellen, schijnt RAFAËL zijn genie geweld aangedaan te hebben. De naakte figuren zijn met ongemeene bekwaamheid en met eene waarheid, die niemand miskennen zal, voorgesteld, en toch wekt de compositie in de ziel van den beschouwer geene zoo bijsondere deelneming: het is blijkbaar een met MICHEL ANGELO stoutmoedig begonnen en met bekwaamheid volstreden kampgevecht; doch dit heeft RAFAËL van den weg gevoerd, dien hij geroepen was te bewandelen.

Deze aanmerking is ook met het volste regt op den ISAI in de St. Augustijns-kerk en op de Sibyllen in *Santa Maria della Pace* toepasselijk. Ook hier laat RAFAËL zich wederom in eenen stouten wedstrijd met MICHEL ANGELO in; hij wil zich met den profeet en met de Sibyllen der Sixtijnsche kapel meten. Daarom zijn de ISAI in de kerk van *St. Augustijn* en de Sibyllen in *della Pace*, ondanks het schoone en verhevene, dat men er van roemen moet, veeleer de zegepraal eener volhardende wilskracht, dan het uit den eigen geest ontsprongen werk van het genie. Men kan, ja men moet deze schilderstukken bewonderen als een blijk van diepe wetenschap, maar men moet tevens ook erkennen, dat RAFAËL, den voet op den door MICHEL ANGELO betreden grond zettende, de volle vrijheid en ongedwongene lieftalligheid zijner bewegingen niet heeft weten te bewaren.

De tweeënvijftig fresco-schilderijen in de *logen* van het Vatikaan zijn eigenlijk slechts eene reeks van improvisatiën. Wilde men ze als de vrucht van langdurige en opzettelijk ontworpene kunstenaars-combinatiën beoordeelen, zoo zou men ligtelijk al te streng omtrent deze schilderstukken te werk gaan. Ontegenzeggelijk is er onder deze geïmproviseerde voortbrengselen meer dan een, waaruit RAFAËL's scheppend genie ons in zijn' vollen glans te gemoet straalt; dikwerf echter stoot men in deze menigmaal te hoog geprezen reeks van afbeeldingen op tooneelen, welker beduidenis de schilder schijnt miskend te hebben, of die door hem met eene eigenaardige vlugtigheid behandeld zijn. Om dit door mij beweerde te staven, wil ik aan het Avondmaal herinneren, dat onder de bijbelsche tooneelen, door RAFAËL voorgesteld, wat het plan betreft, onbetwistbaar eene der onvolkomenste en zwakste episoden is. Ten aanzien der uitvoering zeker moeten wij met eenige meerdere omzigtigheid

Digitized by Google

ons oordeel vellen; want, gelijk men weet, slechts de eerste fresque dezer reeks is door RAFAËL eigenhandig geschilderd. Bij de versiering en de arabesken heeft hij zich de decoratie in de *Thermen* van TITUS ten nutte gemaakt, gelijk men zich nog door vergelijking kan overtuigen, ofschoon de tijd het genoemde overblijfsel der oudheid deerlijk geteisterd heeft; nog tegenwoordig kan men aantoonen, hoe het op schrandere wijs in de versiering der *logen* nagebootst is.

De in *Hampton-court* bewaarde fresquen rangschikken zich, wat hooge volkomenheid der kunst en schoonheid der compositie aangaat, op eene waardige wijs onder RAFAËL's beste werken. De naar deze cartons uitgevoerde tapijtwerken zijn nog tegenwoordig een der heerlijkste sieraden van het Vatikaan. Wat boven alles in deze afbeeldingen uitmunt en daaraan eene bijzondere waarde bijzet, is de heldere, duidelijke opvatting van elk dezer episoden. In deze onwaardeerbare reeks is ook niet een eenig voorwerp, dat zich niet terstond van zelf verklaart; alle figuren hebben eene voor geenen twijfel vatbare rol, elke beweging is juist, alle hoofden hebben eene ligt begrijpelijke uitdrukking. Zoo veel de *logen* met opzigt tot opvatting en begrip der handeling te wenschen overlaten, zoo gemakkelijk komen deze cartons het begrip te gemoet. Men moet met blindheid geslagen zijn, om, gelijk verscheidene kunstregters in *Italië* gedaan hebben, de *logen* met het plafond der Sixtijnsche kapel gelijk te stellen. Zoo men de cartons van *Hampton-court* aan eene strengere ontleding onderwerpt, verwekken zij in den beschouwer geene andere aandoening dan bewondering. Nimmer heeft RAFAËL schoonheid van vorm en kracht van uitdrukking op eene meer volkomene wijs vereenigd; nimmer heeft hij eenig werk te gelijker tijd met zoo veel kunstgenie en zulk eene juiste berekening ontworpen. Met opzigt tot verhevenheid van stijl, stoutheid van plan, bevalligheid der bewegingen behoeven deze cartons in niets voor de vertrekken van het Vatikaan onder te doen; en wat aangaat de bekwaamheid, het diepgedachte en de verscheidenheid der vinding hebben zij geene vergelijking hoegenaamd te vreezen. Hoe langer men ze bestudeert, des te meer voortreffelijkheden zal men er in ontdekken; zij zijn een rijke schat, eene onuitputtelijke bron van onderwijs; alles is daar van RAFAËL, alles verwijst op zijn eigen denkbeeld; geene vreemde herinnering stoort de

Digitized by Google

ingevingen van zijn genie; het eenig streven van den meester is, het ideaal; dat hem voorzweeft, te verwezentlijken, en de gehoorzame hand laat zijne verbeeldingskracht nimmer in den steek. Hij improviseert niet; hij denkt, overweegt, wil, en volbrengt dan zijnen wil met onbeperkte magt.

De schilderstukken der Farnesische galerij moet men in twee afdeelingen splitsen. De Triumf van GALATHEA is een heerlijk werk, vol schoonheid, fijnheid, en bevalligheid; de naar hetzelve vervaardigde gravures geven daarvan slechts een zeer onvolledig denkbeeld. Nergens misschien heeft RAFAËL de antieke kunst met meer geluk nagestreefd; en desniettemin is hij als kunstenaar volkomen zelfstandig gebleven, en van *nabootsing* is nergens een spoor te ontdekken. Eene aan de Grieksche fabelleer ontleende stof behandelende, werd hij, naar den stijl van zijn tafereel, zelf een *Griek*. De tijd heeft ons wel de werken van eenen APELLES en ZEUXIS ontrooid, maar aan RAFAËL schijnt het bijna gelukt te zijn de beide meesters weder in het leven te roepen, om bij hen raad in te nemen. Wat de Geschiedenis van PSYCHE betreft, zoo munt zij wel door de van het groote genie des schilders getuigende verscheidenheid der compositie uit, maar, volgens mijn gevoelen, mag zij op verre na met den Triumf van GALATHEA niet vergeleken worden. Om zich de onvolkomene uitvoering en de eenigsins ruwe verf dezer compositie te verklaren, behoeft men RAFAËL's levensgeschiedenis slechts op te slaan. Den Triumf van GALATHEA heeft hij zelf geschilderd; de Geschiedenis van PSYCHE heeft hij door zijne leerlingen laten schilderen. Maar, ondanks de onvolkomenheid van het coloriet, heerscht er toch in de Geschiedenis van PSYCHE eene geheel eigenaardige bekoorlijkheid. De Maaltijd der Goden vertoont eene vereeniging van figuren, die met verwonderlijke kunst gegroepeerd zijn; inzonderheid is opmerkelijk en in bevalligheid, correctheid en zachtheid van teekening onovertreffelijk de afbeelding van VENUS. Te *Rome* heb ik, in de vertrekken van Prins BORGHESE, eene uit het *Casino* afkomstige fresque van RAFAËL gezien, ALEXANDER's trouwfeest met ROXANE voorstellende, die in bevalligheid door de GALATHEA niet overtroffen wordt.

RAFAËL's laatste werk is de Transfiguratie geweest. De gewone meening beschouwt dit schilderstuk als het volkomenste van al wat deze meester heeft voortgebragt; maar

Digitized by Google

men moet erkennen, dat dit oordeel zelfs geen' schijn van waarheid voor zich heeft. Zoo al de Transfiguratie bewonderenswaardige partijën bevat; zoo CHRISTUS, MOZES en ELIAS met eene het onderwerp waardige verheevenheid voorgesteld zijn, zoo de Apostelen, die hen met door den hemelglans bijna verblind oog beschouwen, door stand en houding op zeer welsprekende wijs hunne verbazing en ontzetting te kennen geven, verdienen toch de andere Apostelen, die aan den voet des bergs staan, dien lof in geenen deele. Men moge het knielende vrouwenbeeld bewonderen, welks vorm zich door het omgevende gewaad afteekent; men moge de stuiptrekkende bewegingen van het door den boozen geest bezeten kind als voortreffelijk kunstgewrocht waarderen; maar deze episode hangt niet onmiddelbaar met de hoofdstof te zamen, het is zelfs, strikt genomen, eene stof op zich zelve. Met opzigt tot de uitvoering zal men, ondanks de strengheid en juistheid der teekening, die fijnheid, oorspronkelijkheid en andere voortreffelijkheden missen, welke de *logen* van het Vatikaan onderscheiden. Ik spreek niet van de schaduwen, die zich reeds weinige jaren na RAFAËL's dood veranderd hebben, hetgeen VASARI aan de omstandigheid toeschrijft, dat JULIUS ROMANUS tot den eersten aanleg slechte verf genomen heeft; hetgeen waarvan ik spreek is de manier, waarop RAFAËL het plan van het benedendeel der schilderij ontworpen en uitgevoerd heeft. De stijl, waarin de Apostelen, die aan den voet van den berg *Tabor* staan, geschilderd zijn, heeft iets gedwongens, en de kleeding is, met weinige uitzonderingen, hard. Het groote schilderstuk der Heilige Familie, dat zich in het *Louvre* te *Parijs* bevindt en twee jaren vóór de Transfiguratie op bevel van FRANS I vervaardigd werd, is met meer kunst en minder stijfheid behandeld; dezelfde aanmerking geldt van de Madonna en van EZECHIËL's Gezigt in het paleis *Pitti* en van de Ste. CECILIA te *Bologna*. Daarom moet men in de Transfiguratie niet de volledigste uitdrukking van RAFAËL's kunstvermogen en genie meenen te vinden.

Nog verdienen genoemd te worden de portretten van LEO X, JULIUS II, BINDO, ALTOVITI en de *Fornarina*. In dit vak der schilderkunst, dat velen ten onregte voor minbeteekenend en weinig roemsgevend houden, wist RAFAËL nieuwe en heerlijke middelen te baat te nemen, en ieder zijner portretten is een voortbrengsel van dichterlijk genie in den verhe-

Digitized by Google

vensten zin des woords. Ik zeg niets van de ontelbare teekeningen, die onder het oog van onzen meester door MARC-ANTONIUS RAIMONDI in het koper gebragt zijn; want het is mijn oogmerk niet, geheel de rij van RAFAËL's kunstwerken te monsteren. De voorname werken, van welke ik gesproken heb, kenmerken op eene duidelijke en bepaalde wijs de veranderingen, welke zijn denken, willen en talent ondergaan hebben. Gelukkiger dan misschien iemand ter wereld en door den Hemel in ruimen overvloed met al de gaven van het genie beschonken, leefde deze man slechts voor de kunst en voor de liefde, en stierf in den ouderdom van zevenëndertig jaren. Op den dag vóór zijnen dood zeide hij alle heerlijkheid vaarwel in de armen zijner *Fornarina*. Bezat hij al niet de wetenschap van eenen LEONARDO DA VINCI en MICHEL ANGELO, het verblindend coloriet van TITIAAN, de diepe uitdrukking van CORREGGIO, zoo verdient hij desniettemin de Prins der Schilderkunst genoemd te worden, en dezen roemrijken naam heeft hij zich door zijn alomvattend genie verworven. In zijn kort maar vruchtbaar leven is het hem, zeker, meer dan eens gebeurd, dat hij aan zuiver schilderachtige werking de ernstige zijde zijner gekozene en bewerkte stoffen ten offer gebragt heeft; maar wij moeten ook niet vergeten, dat hij stoffen van allerlei aard behandeld heeft. De kunst het oog te streelen, de kunst te verleiden en te betooveren bezat hij in zulk eenen graad, dat zijne hand niet altijd de overweging afwachtte, en dat hij zich somwijlen van de moeite om te denken, als onnoodig tot de werking van zijnen kunstarbeid, ontsloeg, zich eeniglijk op de schoonheid zijner liniën verlatende, en door deze den strengeren kunstregter het zwijgen opleggende. Is nu al RAFAËL in alle deelen der kunst de eerste niet, zoo zal toch geen schilder hem den eersten rang betwisten willen; want geen kunner heeft, in die mate als hij, alle eigenschappen in zich vereenigd, welke studie en eigen genie verschaffen kunnen.

THOMAS JEFFERSON.

Zoo ras deze beroemde Wijsgeer en Staatsman tot President van het Congres der Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* was benoemd, bragt hij eene algeheele verandering van regeringspersonen en maatregelen tot stand. In elken tak van

Digitized by Google

bestuur werd de gestrengste zuinigheid ingevoerd; vele nuttelooze ambten werden vernietigd; het reeds kleine leger onderging nog eene aanmerkelijke vermindering; hatelijke wetten werden ingetrokken; in een woord: de Amerikaansche Staatsregeling werd tot eene waarheid verheven, en in al hare eenvoudigheid en zuiverheid ten uitvoer gebragt.

Maar het was ook het oogmerk van den Heer JEFFERSON, om, tot in de geringste kleinigheden, die eenvoudigheid van zeden te handhaven, welke hij als het eigenaardig kenmerk van Gemeenebesten beschouwde. Bij zijne aanvaarding van het presidentschap was hij eenigzins verlegen met de *étiquette*, welke de buitenlandsche Gezanten, vooral hunne vrouwen, in zijn eigen huis zochten in te voeren, en vreezende, dat de vrouwen en dochters der Leden van de Regering insgelijks met dit euvel mogten worden besmet, verzuimde hij geene gelegenheid om het tegen te werken. Hij oordeelde wijselijk, dat, ook in deze zaak, het voorbeeld meer zou afdoen dan alle voorschriften, en begon de manieren te herscheppen zoo als welligt FRANKLIN 't zou hebben gedaan. Ging hij des voormiddags een bezoek afleggen, dan reed hij uit zonder bediende, bond zijn paard aan de deur der bezochte woning vast, en stapte als de eenvoudige JEFFERSON naar binnen. Kwamen de vreemde Gezanten bij hem ten eten, dan ontving hij hen allen met gelijke beleefdheid, hield zich met allen evenzeer bezig, en liet hen zonder eenige rangschikking plaats nemen aan zijne tafel, van welke hij de *honneurs* zoodanig waarnam, dat genoegen en opgeruimdheid er de beste geregten van waren. Eens echter reed de vrouw van den Spaanschen Ambassadeur morrende naar huis, wijl zij lager had gezeten dan de vrouw van een ander Gezant, wiens Vorst zij verre beneden den Koning van *Spanje* achtte. Zijne Katholieke Majesteit was, zoo ze meende, diep gekrenkt in hare persoon; want wie haar beleedigde, deed het haren man, en wie haren man beleedigde, deed het den Koning. De Don kon alzoo niet wel anders dan een' raad bijeenroepen van zijne beste vrienden. Een hunner wilde den President verontschuldigen, en het vergrijp voorstellen als een onschuldig gevolg van diens onbekendheid met de *étiquette;* maar dat ging volstrekt niet aan: men kon de eer des Konings niet blootstellen aan de grillen van ieder, die zich een republikein verkoos te noemen. De Dame vooral drong op voldoening aan, en de Raad besloot, dat de Gezant-zelf die voldoening zou gaan vragen.

Digitized by Google

Eenige uren later werd de Spaansche Ambassadeur den Heere JEFFERSON aangediend, die bij zijne boeken zat. Hij deed zich zijne laarzen brengen, en een er van hebbende aangetrokken begaf hij zich, met de andere in de hand, naar het vertrek waar Zijne Excellentie zich bevond. De deur reeds half geopend hebbende, gaf hij zijn' knecht nog eenige bevelen ten aanzien van zijn paard, en toen, binnenstappende, verwelkomde hij den Gezant, terwijl hij de tweede laars aantrok, met zijne gewone vrolijkheid, zeggende: »Ga zitten, ga zitten, geene komplimenten hier; ik bid u! Het is mij regt aangenaam u te zien!" en begon met een, zonder acht te slaan op de verwarring des Ambassadeurs van den Koning van *Spanje* en der *Indiën*, een algemeen gesprek; den man van ware beschaving stellende tegenover den Gezant met zijne hofgebruiken, en de natuurlijke waardigheid des Wijsgeers tegenover de koele terughouding van den Staatsman. — De *Spanjaard* vertrok weldra, en berigtte aan zijne vrouw en vrienden: dat ze voortaan, wanneer ze weder bij den President genoodigd wierden, de waardigheid van hunne Meesters maar te huis moesten laten.

DE DAHLIA'S, OF GEORGINEN.

Menige onzer schoone lezeressen weet misschien niet eens, aan wien wij deze heerlijke bloem te danken hebben, die tegenwoordig zoo algemeen bemind en het schoonste herfstsieraad onzer tuinen is. Wij zijn haar aan ALEXANDER VON HUMBOLDT verschuldigd, die haar in het jaar 1804 naar *Duitschland* gebragt heeft. Haar eigenlijk vaderland zijn de zandige vlakten van *Mexico* en van *Midden-Amerika*, waar hare knolwortels in menigte door wild en tam gedierte, ook wel door menschen gegeten worden. De naam *Georgine* werd haar ter eere van Koning GEORGE IV van *Engeland*, de naam *Dahlia* naar dien van den Zweedschen natuuronderzoeker DAHL gegeven.

DE REPUBLIEK VAN DEN AARDBOL.

Zekere Heer BUNDEGGER uit den *Seekreitz* (de Badensche landstreek aan het meer van *Constans*) heeft bij het Duitsche Parlement een vrij zonderling *pro-memoria* ingeleverd. In

Digitized by Google

hetzelve verklaart hij zich tot een' vijand van al de lieden uit den *Seekreits*, die *Baden* in eene Republiek veranderen willen, ja zelfs tot een' tegenstander dergenen, die begeeren, dat geheel *Duitschland* tot eene Republiek zaamgesmolten zal worden. In zooverre nu zouden de vrienden eener constitutionele Monarchij met zijne verklaringen tevreden kunnen zijn; maar vervolgens gaat hij over tot de uitbundigste loftuitingen van het Kosmopolitismus, vordert dat het constituerende Parlement zich ontbinde, en dat er een ander voor den geheelen aardbol in het middelpunt der aarde bijeenkome. Hier moet vervolgens voor geheel de uitgestrektheid van onzen bol eene eenige en ondeelbare Republiek geconstitueerd worden; want slechts in zulk eene algemeene broederlijke vereeniging aller aardbewoners kan, volgens hem, het geluk der menschheid, ongestoorde vrijheid en altoosdurende vrede bestaan. Even gelijk de Republikeinen in den *Seekreits* en consorten de benamingen *Oostenrijk*, *Pruissen*, *Beijeren*, *Wurtemberg*, *Baden* enz. weggeschrapt willen hebben, zoo begeert de Heer BUNDEGGER de verbanning der namen *Europa*, *Asië*, *Afrika* en *Amerika*, en verlangt, dat men voortaan slechts van den aardbol en aardbollianen spreke. — Men moet erkennen, dat de vooruitgang in onze dagen groot is.

LOUIS BLANC.

Eene karikatuurplaat stelt LOUIS BLANC op het spreekgestoelte voor, door een' troep werklieden omgeven. Onstuimig roept de woelende hoop: »De maan, de maan willen wij hebben! Geef ons de maan!" — »Maar, mijne vrienden," antwoordt de redenaar, »wat gij verlangt is immers eene onmogelijkheid." — »Dat raakt niet," schreeuwt de menigte; »wij willen en moeten de maan hebben!" — »Nu dan," hernoemt de in verlegenheid gebragte volksmenner, »ik zal zien, maar wacht ten minste tot zij vol is."

DE ANTI-TERRORIST.

In een der ontelbare klubs, die na de Februarij-omwenteling te *Parijs* als champignons opschoten, eischte een der vaderlandlievende redenaars drieduizend koppen. — »Wel hei wat!" riep een der toehoorders; »bedenk toch, dat ik een hoedenmaker ben."

Digitized by Google

OORDEEL VAN EEN' DUITSCHER OVER HET TRACHTEN NAAR DUITSCHE EENHEID.

Iedereen roept om de *eenheid* van *Duitschland*, en ziet daarin alleen het hoogste doel der pas veroverde vrijheid. Beziet men dit verlangen echter op de keper, zoo komt het er weder op uit, dat allen die eenheid wel willen, doch slechts op voorwaarde, dat het daarbij steeds naar hunnen wensch en meening ga. Maar juist daar ligt de knoop! Tot eenheid komen kan men slechts dan, wanneer men de verschillende meeningen poogt te centraliseren en daartoe weerkesrig de een voor den ander iets inschikt. Zoo lang echter, gelijk thans, de meerderheid der *Duitschers* nog niet geleerd heeft, aanmatiging, zelfzucht en eigen voordeel aan het heil des algemeens ondergeschikt te maken, zoo lang zal het ideaal der Duitsche eenheid slechts de hersenschim van eenige heethoofden en geestdrijvers zijn, en de verwezentlijking daarvan plaats hebben op St. Juttemis, wanneer, gelijk het spreekwoord zegt, de kalveren op het ijs dansen.

LETTERLIJK WAAR.

Iemand heeft in allen ernst den voorslag gedaan, om een smaldeel schepen tegen de *Doenen* uit te zenden, elk gewapend met vierëntwintig stuks — brandspuiten. Deze moeten zoolang op de blokkadeschepen van den vijand vuur — neen, water geven, tot dat zij volloopen en zinken! Mogten wij in onze eenvoudigheid ons veroorloven, dit hydraulische krijgsplan te vervolkomenen, zoo zouden wij aanraden, de spuitgasten, die men alsdan met dubbel regt waterhelden mag noemen, zich zoodanig te doen oefenen, dat zij met hunnen eersten straal steeds de zundgaten van het vijandelijk geschut konden treffen, om het te beletten schade te doen.

LEVENSREDDING.

In de Berlijner revolutiedagen had een schutter aan de barrikade in de Frederikstraat het bijzonder op de officieren verzien, welke hij slag voor slag wegpikte. — 's Geef acht,"

Digitized by Google

riep hij eenen naast hem staanden kleedermaker toe, »hoe die Luitenant daar ginder tuimelen zal!" Naauwelijks had de aangesproken nevenman een' blik op den hem aangeduiden officier geworpen, of hij rukte de buks van zijnen strijdmakker uit den aanleg, met den uitroep: »Om 's Hemels wil, dien moet gij mij niet doodschieten; hij is mij tachtig thalers schuldig." Zoo werd het leven van den Luitenant gered; ware hij een betere betaler geweest, zoo was hij dood.

WELKE SOORT VAN KAMER MOET ER IN DEN STAAT ZIJN?

»Noch eene *eerste*, noch eene *tweede* Kamer," riep een Berlijnsche proletarius. »Zorgt maar voor eene goede *provisie*-kamer, en dan is alles in orde."

BIJ HET BEZIGTIGEN VAN TWEE AFBEELDSELS VAN CAVAIGNAC.

A.

Hoe nu! 'k durf naauw mijn oog betrouwen:
Zou 'k hier denzelfden man aanschouwen?
't Verschilt wel twintig jaren ligt
En vijftig ponden in gewigt!

B.

Natuurlijk: hoe zou 't anders wezen?
Hier ziet ge hem, nog pas gerezen
En aan der Franschen hoofd gezet;
Daar, sedert door de krijgsmanswet
Parijs gemuilband werd en 't kikken
Van oproer in de keel bleef stikken:
De man werd eensklaps oud en grijs,
Maar daarom nog niét waarlijk wijs.
Nog dingt hij naar den hoogen zetel
Van President; en stout, vermetel,
Mag men hem noemen, die eene eer
Verlangt, die, hoe hij 't wende of keer'
En of hij 't al dan niet verdiene,
Hem dreigt met galg of guillotine.
Blijf groot, treed af, o Cavaignac!
De natie, die een kroon verbrak,
Zal ook dien zetel niet verschoonen;
Zij loont met strop of blaauwe boonen:
Het dwangbuis slechts (uw doel onwaard)
Stuit die dolzinnige in haar vaart.
Heel Frankrijk, Duitschland, half Europe,
Tenzij 't voor rampspoed wijsheid koope,
Dient in beleegringstaat gesteld:
NOOIT REES ER HEIL UIT VOLKSGEWELD.

IJ.

Digitized by Google

LOVERTJES UIT DEN VREEMDE, DOOR C. G. WITHUYS.

1.

WAARSCHUWING.

»Wat doet ge alléén in dat vertrek?" —
»»Ik spreek er met mij-zelven."" — »Nu,
»Pas dan maar op bij dat gesprek:
»De grootste vleijer spreekt met u."

2.

HET GEDULD.

Geen beter dienstboô dan 't geduld:
Het tilt en torscht meê, leêgt en vult;
Maar wacht u als het heerschen wil;
Want dan staan alle handen stil.

3.

KRACHT EN WIL.

Hoe menig onzer klaagt en spreekt:
De kracht ontbreekt mijn' goeden wil! —
Och, lieve menschen! zwijgt doch stil:
De kracht is goed, de wil ontbreekt.

4.

DE HEMEL.

Van welken kant, langs welke baan
Kan ik den Hemel binnen gaan? —
De Hemel, o vrager! is overal open
Voor hen die beminnen, gelooven en hopen.

5.

OPWEKKING.

Wie zich in 't lieve licht beweegt,
Moet werkzaam zijn met lusten;
Wijl 't graf hem tijd in ruimte geeft,
Om maklijk uit te rusten.

6.

GOEDE RAAD.

Blijf denken en droomen;
't Geluk zal niet komen.
Ga haasten en jagen;
't Geluk zal niet dagen.
Maar doe als de kloeken
En toon u beraden
In wil en in daden:
't Geluk zal u zoeken.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE ZENDVOLKEN.

EENE REDEVOERING,

door

G. H. VAN SENDEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 723.)

Gij zult, M. H.! meermalen de opmerking gedaan hebben, dat allen, die wereldrijken vestigden, daarbij begunstigd werden door de omstandigheden; gij zult soms getroffen er over staan, dat zij daartoe, als ware het, gedrongen werden. Zoo ook CYRUS. Hij heeft ASTYAGES den scheptер ontnomen; doch het leven is gespaard van den man, die de oorzaak was geweest van het leven zijner moeder. Intusschen, ongetroffen bleef de onttroonde Vorst door deze edelmoedigheid. Niet ongaarne zag die grijsaard het, dat zijn schoonbroeder, CRÉSUS, Koning van *Lydië*, zich tegen CYRUS wapende; en aangenaam was het hem, dat ook NABONIDES, *Babel's* alleenheerscher, het zwaard aangordde, om tegen hem te strijden. — Zal de jeugdige held terugdeinzen voor de magt van genen? Zij evenaart bijna aan zijnen rijkdom; want, terwijl CRÉSUS uit de bergwerken en het goudzand van den *Paktolus* onmetelijke schatten heeft verzameld, strekt zich zijn rijk over *Klein-Azië* tot de rivier de *Halys* uit. Maar CYRUS trekt naar het Westen zijnen vijand te gemoet. Zijn leger is versterkt door *Medië's* dapperen. *Tigris* en *Eufraat* overstekende, dringt hij door tot in *Klein-Azië*. Hetgeen de eerste veldslag onzeker liet, besliste de tweede. *Sardes* werd ingenomen; de schat niet alleen van CRÉSUS, ook hij zelf valt in de handen des overwinnaars. Alleen de uitroep SOLON! SOLON! redt hem,

Digitized by Google

die reeds op den brandstapel stond; het leven en de vrijheid schenkt CYRUS hem, doch het rijk vereenigt de *Perzer* met het reeds verkregen gebied. — Van het onderworpen *Klein-Azië* wendt CYRUS thans zijne magt tegen *Fenicië;* dit kiest voor den ongelijken strijd wijselijk de onderwerping. Alleen *Babel* is nog over. Zoo ligt het vallen mogt, het land te bemagtigen, zoo moeijelijk scheen het de stad te vermeesteren. Gij stemt dit gereedelijk toe, M. H.! Immers gij herinnert u nog uit onze vorige beschouwing die reuzenstad met hare geduchte vesten; gij brengt u ook voor den geest de uitgestrekte vlakten binnen die muren. Achter gene trotseert de *Babyloniër* den aanval van geheel *Azië;* deze bebouwende, vreest hij niet, dat ooit de honger hem tot overgaaf zal dwingen. Toen werden *Babel's* waterwerken *Babel's* val. CYRUS leidt in een dier reusachtige waterbakken, welke boven *Babel* ter zijde van den *Eufraat* lagen, den stroom af; ondiep en bijna droog ligt voor eenige oogenblikken de kil, die door de stad loopt; het pad der rivier wordt de zegebaan voor CYRUS en zijne helden. Te midden van zorgeloosheid ziet zich *Babel* verrast; aanzittende aan het wellustig godenmaal treft BELSAZAR het zwaard des overwinnaars.

Het schijnt, dat CYRUS, ten einde onbelemmerd te kunnen voortgaan in het oorlogen, reeds vroeger een gedeelte van het bestuur aan den broeder van zijne moeder had opgedragen. Althans in het Boek *Daniël* komt als regent van *Babel*, dat CYRUS had veroverd, DARIUS de *Meder* voor; hij is dan dezelfde, die elders onder den naam CYAXARES *de tweede* bekend staat. Drie jaren gebood deze over de veroverde stad; zijn dood bragt den last van het rijksbestuur geheel terug op de schouders van CYRUS. Intusschen de man, wiens lust en roem het zwaard is, kan het niet laten rusten in de schede. Daarboven in het verre noorden, ten oosten van het meer *Aral* zwerven de Scythische stammen der *Massageten*. Aan gene zijde van den *Araxes* is de hoofdzetel van hunne magt, die was nedergelegd in de handen van TOMYRIS, de Koningin van dat volk. Onregtvaardig-

Digitized by Google

heid heeft CYRUS bestuurd, toen hij dien oorlog ondernam; hist heeft hem in den eersten veldslag de overwinning geschonken. Doch de tweeden veldslag is der *Perzen* nederlaag, is CYRUS dood. TOMYRIS juicht met het afgeslagen hoofd van CYRUS in handen; *Azië's* overwinnaar is door de wapenen, waarover eene vrouw gebood, gevallen!

CAMBYSES volgde, 530 jaren vóór de Christelijke tijdrekening, zijnen vader op. Hetzij dan gedreven door de zucht om in oorlogsroem zijnen vader op zijde te streven, hetzij medegesleept door den krijgshaftigen geest van volk en leger — hij gordde het zwaard aan. Naar *Afrika* rigtte hij zijne oogen. Daar strekte lange den *Nijl* zich *Egypte* uit, een land wel waardig, het te overwinnen. Die rivier, daalde zij niet af uit het goudland? men had haar slechts te volgen, om zoo veel edel metaal, als men begeerde, langs den stroom af te voeren. — En volgt men de kust, daar ligt in het westen *Carthago*, de schoon ontluikende, de rijk getooide dochter van *Fenicië*. De woestijn, die ten oosten van den *Nijl* zich uitstrekt, zal hem niet beletten door te dringen tot de monden van de rivier; een verbond met Nomaden verschaft hem water, dat zijn leger drenkt. Zoo betreedt hij met zijne Aziaten het Nijlland; de benden van PSAMMENIET slaat hij; geheel *Egypte* overwint hij. Dat gij hem tegen de Egyptische Goden in heiligen toorn ontsteken ziet, is natuurlijk; als Ormusddienaar gelooft hij AHRIMAN's aanhang te verdelgen. Maar ook het lijk van den vorigen Egyptischen Koning liet hij verminken, omdat die zijne dochter, die hij tot vrouw begeerde, hem had onthouden. Achterdochtig geworden zijnde tegen zijnen broeder SMERDIS, noemt hij den sluipmoord te baat, en zijne zuster ARTOSSA, die tevens zijne gemalin is, acht hij des doods schuldig, omdat zij tranen stort over SMERDIS sterven. Om te toonen, dat hij, hoewel dronken zijnde, nog den boog kan hanteren, stelt hij het hart van zijnen vriend tot wit, en doorboort het met den pijl. — Intusschen het bleek weldra, dat hij al te onzinnig de vergelding had uitgedaagd. De *Tyriërs* weigerden in het gevoel der moederlijke betrekking de hulp hunner vloot

Digitized by Google

tegen *Carthago;* het zand der Lybische woestijn bedelft de legerscharen, tegen het heiligdom van JUPITER AMMON gezonden; van de magt, die het goudland zal veroveren, keeren slechts weinigen terug; honger en hitte hebben de overigen vernield. — En terwijl dit geschiedt, wordt zijn schepter in gevaar gebragt. Er treedt een op in *Perzië's* hoofdstad en zegt, dat hij SMERDIS is, CYRUS eigen zoon, den dolk van CAMBYSES ontkomen; hij vindt geloof, want hoogst treffend is de gelijkheid der wezenstrekken met dien, voor welken hij zich uitgaf. Nu aanvaardt CAMBYSES dadelijk den terugtogt; hij wil, den aanmatiger straffende, de kroon redden. Doch zijn rijpaard beklimmende wondt hij zich in zijn eigen zwaard; die zelfverwonding wordt zijn dood.

Dat zwaard, M. H.! is de bijl geworden, die den stam van CYRUS, welke nog slechts deze ééne spruit had, nedervelde. Immers, die daar gezegd had CYRUS' zoon te zijn, is het niet; een *Magiër* is het, die dit voorwendsel wist te bezigen, om de heerschappij te verkrijgen. Doch zullen *Perzië's* Grooten in de handen van eenen Medischen Priester den schepter laten, dien de overwinning heeft nedergelegd in den schoot van hun volk? — Daar verbinden zich zeven uit het edele huis der *Achmeniden.* Zij dringen door tot zalen, waar de gewaande Cyruszoon is, waar ook hij zich bevindt, aan wien CAMBYSES het rijksbestuur bij zijn vertrek had gelaten, de broeder van den valschen SMERDIS. Onder de dolken der vereenigden vallen drie *Magiërs;* een groot bloedbad wordt er aangerigt onder *Medië's* Priesters. — Doch slechts één van die zeven kan Koning zijn; wie zal tusschen hen beslissen? Ziet, daar trekken zij allen met hunne paarden in den vroegen ochtend naar eene hoogte, die het onbelemmerd gezigt biedt op de zon bij haar eerste verschijnen. Zij hebben de overeenkomst gemaakt, dat hij, wiens paard bij den opgang der zon het eerst hinnikt, dekroon zal dragen. Het is vreemd, M. H.! bij den eersten opslag; doch gij herinnert u, die zeven zijn volgelingen van ZOROASTER;

Digitized by Google

in de opgaande zon zien zij het teeken van hunne godheid verrijzen. Die godheid zal aldus haren hoogen wil openbaren. En het paard van DARIUS hinnikt het eerst van al de anderen. Maar de godheid had het niet gedaan; eene list van den stalmeester wist het zoo te besturen. Aldus geraakte de schepter van het wereldrijk der *Perzen* in handen van DARIUS.

DARIUS, de zoon van HYSTASPIS, toonde weldra, dat hij dien schepter waardig was. Eene betere inrigting aan het bestuur te geven, stelde hij tot het eerste voorwerp zijner zorgen. Inderdaad, er was veel voor hem overgelaten. CYRUS was een veroveraar geweest. Had hij, land bij land voegende, weder eene streek overwonnen, hij liet er dan eenen veldheer met Perzische troepen achter; hij gaf daarenboven aan elke vaste stad eene bezetting, staande onder eenen bevelhebber Zij zouden voor de rust en veiligheid waken. Ook koninklijke ontvangers stelde hij aan; schattingen zouden zij innen, maar die schattingen waren zeer onbepaald. — Was het volk, dat men had te onder gebragt, krachtig van aard en vrijheidlievend van geest, — men zocht dan kunstmatig, het de weelde in te enten; zoo wilde men het ontzenuwen en verzwakken, opdat het onschadelijk zoude worden. Zelfs gebood de *Perzer* de weelde; althans wij weten van CYRUS, dat hij haar aan de *Lydiërs* voorschreef. — Waagde echter een overwonnen volk de kans van oproer en bezweek het voor de reuzenmagt der verdrukkers, — dan nam de Perzische alleenheerscher een ander hulpmiddel te baat. Hij voerde zoodanig volk weg uit het land zijner inwoning; hij bragt het over naar een ander, er verre van gelegen. Hij wist, M. H.! dat groot, dat bezielend tot geestdrift is het vermogen van den geboortegrond, van de graven ook der voorgeslachten. Zoo wilde hij de kracht van dien tooverstaf verbreken! — Maar een bestuur, dat zich in zulke trekken kenmerkt, mag het een geregeld heeten, — kan het de grondslag zijn van volksgeluk en van zekerheid der heerschappij? Uw verlicht oordeel komt mij te gemoet met een ontkennend antwoord. Op

Digitized by Google

zijn best zegt gij, houdt het die groote bijeengeworpene massa van volken, zoo lang het duurt, in onderdanigheid; maar zal *Perzië's* magt bestendig zijn en tot zegen, het moet anders worden. Wij vestigen onze oogen op den *eersten* DARIUS, en wij bedriegen ons niet.

DARIUS legt de beginsels van ZOROASTER tot grondslag. De *Perzen* hadden haar aangenomen, toen zij de *Meders* overwonnen; de verbasteringen latende varen, in welke de overoude Godsdienst was ontaard. De wet der *Meders* was nu niet die der *Meders* alleen; zij was de *wet der Meders en Perzen geworden* (*). Het stelsel van Godsdienst en Staat bragt met zich, dat, waar ORMUSD een land met zijne dienaren vervuld zag, zoodanig land behoorlijk in provinciën werd verdeeld. DARIUS beproefde die taak. Men kan haar niet gemakkelijk rekenen, wanneer men in aanmerking neemt de verbazende uitgestrektheid van grondgebied. Immers, van den *Indus* tot den *Hellespont* reikende, besloeg het eene ontzaggelijke lengte van het Oosten naar het Westen. De noordelijke grenslijn vormde de kust der *Zwarte* zee. Zij schakelde zich voort langs den bergrug, die er is tusschen deze en het groote *Caspische* meer. Zij ging, verder zich strekkende, naar den *Oxus* en *Jaxartes*, stroomen, die in het meer *Aral* vallen; doch tot de monden van die stroomen reikt de Perzische schepter niet. — Ten zuiden ziet gij dit groote rijk bespoeld door de *Erythreïsche* zee; van den *Indus* af tot aan den ingang der *Arabische* Golf is meest alles Perzische kustenzoom.

Wilt gij weten, M. H.! hoe DARIUS de verdeeling schikt,— twee hulpbronnen bieden zich aan. De eene is de sedert eeuwen bekende, waaruit al de geschiedschrijvers geput hebben, — het is HERODOTUS. De andere, tot op onzen tijd gesloten geweest zijnde, mogt eerst onlangs geopend worden. Dit is geschied door de ontcijfering van een der spijkerschriften, welke staan aan de paleismuren van *Persepolis*. Een allermerkwaardigst gedenkstuk is het, dat het verwoestend

(*) *Esther* I: 18, 19.

Digitized by Google

vermogen van de hand des tijds heeft getrotseerd. Het verbeeldt in relief de volken, die *Perzië's* schepter eerbiedigden, — en van ieder volk ziet gij er vertegenwoordigers in het eigendommelijke van kleederdragt en voorkomen. Bij die groote volkenschilderij stond spijkerschrift; dat spijkerschrift is thans gelezen, het is verstaan, M. H.! De oude aardrijkskunde rekent dat een groot gewin. Zij rekent dat niet alleen, omdat de mededeeling van HERODOTUS er in de hoofdzaak door bevestigd is, zij doet het vooral, omdat dit stuk eigenaardig zich kenmerkt. Immers wat HERODOTUS geeft, is blijkbaar die verdeeling, welke ten behoeve der belasting ontworpen was; het stuk van den *Griek* is een administratief stuk. Vandaar, dat men er ook volken ziet zamengevoegd, die te ver van elkander woonden, dan dat zij éénen Satraap konden hebben; die alleen, als zamen eene zekere som in de belasting opbrengende, zijn verbonden. Daarentegen is de volkentafel van *Persepolis* een zuiver aardrijkskundig stuk. Uitgaande van het middelpunt, biedt het eerst de volken, die ten westen zijn, aan; het vestigt dan de oogen op hen, die in het midden staan, en vertoont u eindelijk hen, die het oostelijk deel des rijks uitmaken. Intusschen, geheel tot aan de westersche grenzen gaat het niet. Ik zal, M. H.! beproeven, om dit merkwaardig stuk en naar hetzelve het grondgebied van het Perzische rijk u te doen konnen. Alleen bij streken, die in deze en de vorige beschouwing nog niet voor onze oogen traden, zal ik nader stilstaan.

Met de vermelding der *Parca* begint het spijkerschrift, de namen in de Zendtaal gevende. *Parca* is in de *Zendavesta* de naam voor het eigenlijk *Perzië*. Natuurlijk, de heerschende natie is het eerst afgebeeld, het eerst genoemd.— Dan volgt *Choana;* wij moeten er bij denken aan het noordoostelijk deel van *Medië*, — terwijl *Medië* zelf nog den ouden naam *Mad* draagt. Beide vereenigd, maken zij de tweede groote afdeeling uit der oorspronkelijk Perzische monarchie. — *Babisus* is het derde. Moet men hier, M. H.! de laatste lettergreep van de eerste scheiden, lezende *Babi-*

Digitized by Google

Sus? wij zouden dan eene zeer treffende zamenvoeging voor ons hebben, *Babi* of *Babel* met *Sus* of *Susa*. Inderdaad lag *Susa* of *Susiana* juist in het midden tusschen *Babylonië* en *Persis*, zijnde wel kleiner dan dit, maar schoon en vruchtbaar in uitgestrekte vlakten. — *Arbach* en *Azura* of *Aturia* vermeldt vervolgens het gedenkstuk. Het eerste woord roept dadelijk voor uwen geest den Oud-Mozaïschen naam voor *Chaldea*, *Arphachsad*, terwijl *Azura* of *Aturia* duidelijk genoeg *Assyrië* aanwijst. — Dan vinden wij *Kudraha;* gij ziet het is dezelfde naam, die nog *Kurden* wordt gespeld. — *Armin* volgt. Is het *Armenië*, de streek, naar welke reeds de vorige benaming had gewezen, of is het *Aram*, *Syrië?* Zoowel met de eene als andere voorstelling laat zich de vermelding verbinden van het gewest, dat nu volgt in de volkenschilderij ven *Persepolis*. Immers dit is *Kappatuk* of *Kappadocië*, dat westelijk aan *Armenië* grenst en zuidelijk aan *Syrië* paalt; een bergachtig land, rijk aan water, vermaard door de vruchtbaarheid zijner graanvelden en de rijke bekleeding zijner weiden. Het strekte zich toen nog uit tot aan de *Zwarte* zee. De *Kappadociërs* zijn het meest westelijk volk, dat in de natiëngroep voorkomt; hoewel men ook de bewoners der overige gewesten van *Klein-Azië* er in had kunnen opnemen. Doch mogelijk staat *Kappadocië* hier als het grootste van de Klein-Aziatische landschappen voor die allen. — Het reliëf keert nu met zijne voorstellingen naar het oosten terug, doch doet het, de volken vermeldende, die ten noorden woonden van hen, die het straks vertoond had. — Eerst valt ons oog op *Capard;* HERODOTUS geeft den sleutel, de *Sapeiras* in zijne Satrapielijst noemende. Zij woonden tusschen *Colchis* en *Medië*.— Vervolgens treffen wij hier de *Huna* aan. Wij moeten ons er voor wachten, M. H.! dat wij de latere beteekenis er niet mede verbinden. De gissing is niet onwaarschijnlijk, dat die benaming hier eene meer algemeene is; dat de volken er door bestempeld worden, die HERODOTUS brengt tot de negentiende Satrapie, waaronder hij ook de *Tubaren* en *Moscheërs* rekent, de *Tubal* en *Mesech* van het Oude Tes-

Digitized by Google

tament. Het zijn de volken, gezeten aan de zuidelijke afhelling van den *Kaukasus;* het zijn de grensvolken, die tusschen de beide zeeën, de *Zwarte* en de *Caspische*, op de uiterste noordelijke lijn van *Persië's* rijksgebied woonden.

De westelijke helft is beschouwd; de oostelijke biedt zich aan. Doch tusschen beide groote afdeelingen ziet gij twee volken, de *Uscangha* en *Drhangha.* De afbeelding merkt hen aan als tot geen van beide volkengroepen behoorende. Wij moeten hen leeren kennen. De naam van het eerstvermelde volk beteekent zulken, »die zonder wet zijn;" en die Zendnaam is, met kleine verandering, in het Grieksch *Uxiërs.* Uit de geschiedenis van ALEXANDER zijn de *Uxiërs* bekend. Zij huisden aan en op de hooge en steile bergketenen, die *Persis* van *Susiana* scheidden. De *Uxiërs* waren rijk aan kudden, doch ruw en oorlogzuchtig. De vrijheid bovenal beminnende, weigerden zij het juk der wet te dragen, en ontzagen den eigendom niet van hen, die zij op hunne rooftogten konden bereiken. Zelfs *Perzië's* magtige Alleenheerschers vreesden de *Uscangha.* Op hunnen togt van *Susa* naar *Persepolis* bragten zij geschenken, als schatting aan deze vrijheidszonen, voor de veiligheid van hunne reis. — De *Drhangha* werden met hen op ééne lijn gesteld. Dus moet het een volk zijn, eveneens als gene, zonder Satraap en wet. De geschiedenis van ALEXANDER geeft hier eene verrassende opheldering. Toen de Macedonische held op zijnen togt was naar *Indië* en in de streek kwam, waar ten westen *Carmanië* ligt en ten zuiden het *Gedrosisch* gebergte zich uitstrekt, vond hij een land, dat *Drangiana* genoemd werd naar zijne bewoners *Drangae.* Ten oosten van dat land lag *Arachosia*, ten noorden *Aria.* Hij vond de *Drangae*, geenen eigenen Satraap hebbende, en gaf hun er daarom eenen, die ook over andere kleine volken in die streek het gebied zoude voeren. Zoo vinden wij niet alleen den naam, zoo ook de staatkundige betrekking der *Drhangha* van het volkenrelief hier volkomen weder. Het tweede vrije volk is dus dat, hetwelk toen de uitgestrekte gebergten beheerschte en aan de steppen en rivieren huisde van de streken, die thans het oostelijk gedeelte van *Beludschistan* uitmaken.

Digitized by Google

De beide tusschenvolken zijn beschouwd. Gaan wij over, M. H.! om den oostelijken volkengroep op te nemen. Vooraan staan de *Parutah.* De beteekenis van dit Zendwoord is »bergvolk." Terwijl die benaming de streek onbepaald laat, vermeldt de Grieksche aardrijkskunde de *Paruëten.* ALEXANDER vond hen, wonende in ronde hutten, die van boven spits toeliepen. Hij had er veel te lijden van wege de sneeuw. Wij mogen het er voor houden, dat het beeldwerk van *Persepalis* de bewoners wil voorstellen van de geheele zuidelijke bergafdaling, waar men *Arachosia* naar *Gedrosia* en dus naar de kust afdaalt. — Naast hen staan de *Acagart* afgebeeld. Dat woord wil in het Zend zoo veel zeggen, als »land der bergholen." De naam bleef bewaard in den Griekschen *Sagarten.* Wij kennen de *Sagarten* uit HERODOTUS. Het is een Perzisch herdervolk, dat 8000 ruiters telt en nomadiseert. Tusschen *Hyrkanië* en *Parthië* zijn hunne woonstreken; dus noordwestelijk van de *Drhangha.* Zoo kan het ons niet bevreemden, dat wij onmiddellijk naast hen *Parzawa* vinden. De *Parzawa* zijn de *Parthers;* dezelfden, die later onder de Syrische Koningen eene eigene heerschappij vestigden, welke zich westelijk tot aan den *Eufraat* uitstrekte! Doch in de dagen van deze volkenafbeelding was *Parzawa* geen gewest van veel belang. Het breidde zich uit ten noorden der *Kaspische Passen;* de natuur had er weinig gunst geboden, want meestal ruw waren de bergstreken, zandig de vlakten; doch ook hier en daar zag men dalen, die vruchtbaar, en effene gronden, die grasrijk waren. *Hyrkanië* strekte ten noorden van *Parthië* zich uit. Daar ik in de volkenafbeelding den *Hyrkaniër* niet zie, denk ik, dat ik zijn land mede moet begrijpen onder dat van den *Parzawa;* ik geloof het te meer uit hoofde van de verzekering der *Grieken,* die zeggen, dat *Parthië* met *Hyrkanië* één Satrapie was. En wat *Parthië* ontbrak, dat vulde *Hyrkanië* aan. Het zuidoostelijk gedeelte der kust van de *Caspische Zee* was Hyrkanisch land. Zijne bergen zag het gekroond met heerlijke bosschen, zijne dalen vervuld met rijken zegen. — Het gedenkstuk doet ons

Digitized by Google

verder den naam *Zarak* lezen. Het woord beteekent »meer." Aan het *Caspische* te denken, is niet noodig. Immers terwijl de voorgaande naam naar die groote waterkom wijst, leidt de volgende onze blikken van haar af en brengt ze naar het midden des lands, naar *Aria*. Inderdaad kenden de Ouden reeds midden in *Aria* een meer; het is onlangs wedergevonden en draagt thans den naam *Zarra*. En eene bloote gissing is het niet, M. H.! ten gevolge waarvan ik de *Zarak* in die streken stel. Wij vinden, ALEXANDER op zijnen togt volgende, ten zuiden van dit meer, de *Zarangae* vermeld. Het was een volk, dat eene hoofdstad had, die ALEXANDER met het bloed van PHILOTAS bevlekte; denkelijk geene andere stad, dan die een tijd lang *Prophthasia* van de *Grieken* geheeten, doch thans weder *Zarang* genoemd wordt; die ligt aan de *Hindmend*, eene rivier, welke in het meer *Zarra* of *Zara* valt. — *Arayawa* is, gelijk ik reeds opmerkte, *Aria*. *Aria* was een der gewigtigste provinciën, die het rijk in zijn oostelijk gedeelte had. Vroeger tot *Medië* behoord hebbende, was het thans daarvan afgescheiden. Van gebergten werd het omgeven. De *Saviphische* bergen verhieven zich in het noorden, doch toen niet als grensgebergten, want over het later zoogenoemde *Margiana* strekte zich toen *Aria* uit; de stroomen van die bergen naar het noorden vloeijende, waren rivieren van *Arayawa*. Ten westen is de *Mosdoranus*, een gebergte, dat *Aria* van *Parthië* scheidt. Ten zuiden zijn de straks reeds beschreven streken der *Zarak*; ten noordoosten vindt men den *Paropamisus*. Zoo lag *Aria* daar, eene groote kom, een land van wijnen, die den bijzonderen roem hadden bij de Ouden, dat zij bijna eene eeuw lang konden duren. — *Baktris* volgt; natuurlijk, want ten noorden van *Aria* is het gelegen. Wij herinneren ons dien naam, M. H.! Toen wij straks, onderzoek doende naar het rijk, waarin ZOROASTER optrad, vonden, dat dit wel geen ander, dan het Medische konde zijn, werden wij er door getroffen, dat de benaming *Baktrië* in de *Zendavesta* op hetzelve was overgebragt, dat daar geheel *Medië* naar *Baktrië* is genoemd. De *Oxus* is

Digitized by Google

de hoofdstroom van dat land; aan den *Parapomisus* liggen er mede van de wellen, die uit haar water hem vormen. Vruchtbaar is *Baktrië*, deels door den bodem, deels door de ligging. De handelsweg naar het noordelijk *Indië* liep door *Baktrië*. — Na *Baktris* wordt *Cugd* genoemd. *Cugd* is hetzelfde als *Cughda*, bekend uit den togt van ORMUSD, en daar voorkomende als eene der gezegende streken, een der vier paradijzen op aarde. Het is, M. H.! *Sogdiana*. Terwijl *Baktrië* ligt aan deze zijde van den *Oxus*, is *Sogdiana* aan gene zijde van dit water gelegen. Ten noorden wordt het bespoeld door den *Jaxartes*. — Het verwondere ons niet, tusschen beide deze rivieren nog een volk aan te treffen, *Quarasmiah* geheeten, de *Cherasmii* der *Grieken*, die meer nabij de monding der beide stroomen en dus nader aan het meer *Aral* woonden. Immers wij zijn hier op een grondgebied, door hetwelk de grenzen loopen der beschaving, waar nomadische horden de gevestigde stammen vervangen. — Tot deze schijnen de *Quarasmiah* den overgang te vormen. — De volkenschilderij en hare beschrijving daalt nu ten zuiden van den *Paropamisus* af; zij doet het, *Zatagadus*, *Aragatis* en *Aidus* vermeldende. De eerstgenoemden mogen niet allen dadelijk herkennen, de twee laatstgezegden zullen u niet onduidelijk zijn, M. H.! *Zatagadus* is hetzelfde volk, dat HERODOTUS *Sattagyden* noemt, en dat niet ver van den *Indus* woonde. *Arragatis* is *Arachosia*. Ten zuiden van daar is het woest; nomaden slechts zwerven er, en aan de kust leven Ichthyophagen. *Arachosia* daarentegen was sterk bevolkt; vruchtbaar waren aldaar de gebergten. — *Aidus*, ook *Sindus* gespeld, doet dadelijk *Indië* herkennen. Het is dat gedeelte der streken van den *Indus*, die aan *Perzië* onderdanig waren. Ik geloof, wij moeten ze meer aan deze zijde van die rivier, dan aan gene zoeken, want de *Indus* werd toen niet als westelijke grens van *Indië* aangemerkt; integendeel leverde de *Kau* of *Indische Kaukasus*, die van den *Paropamisus* naar het zuiden afdaalt, de grenslijn op. — Ook bij HERODOTUS vinden wij daar eene Satrapie, de *Indische*. Denke-

Digitized by Google

lijk is het de zuidwestelijke afhelling van den *Paropamisus*, de streek dus, die zuidelijk aan *Baktrië* grenst.

De volkentafel besluit met *Gadar*, *Caka* en *Mak*. De *Caka* zijn meer bekend onder den lateren naam *Sacal;* het waren nomadiserende ruitervolken, die wij ook vinden in het leger van XERXES. Die hier *Mak* genoemd worden, komen elders als *Mikers* of *Maciërs* voor. Het zijn Scythische stammen, die ten oosten van de *Massageten* op de uiterste grenzen van *Sogdiana*, *Baktriana* en *Indië* gezeten waren. Zij onderscheidden zich echter van gene daardoor, dat zij *Perzië's* schepter eerbiedigden.

Ik heb, M. H.! met u gestaan voor het relief, dat *Perzië's* volken afbeeldt; ik heb ze naar het pas onthulde spijkerschrift, dat er de sleutel van is, u doen kennen. Mij blijft over, het algemeen en bijzonder bestuur van het aldus verdeelde rijk te beschouwen.

Aan het hoofd staat de Koning. Wetgever is hij en gebieder; eigenaar ook van het geheele land en van alles, wat op hetzelve, wat in hetzelve is; de goederen niet alleen, ook de bewoners behooren hem. Eene verbazende magt, M. H.! En toch zij wordt zeer gewijzigd en geleid door de Priesters en Rijksgrooten. De *Magiërs* hebben den Koning opgevoed in hunne wijsheid; dagelijks zijn zij om en bij hem. Hij ligt, volgens de Godsdienst van ZOROASTER, aan eenen vasten leefregel verbonden. De *Magiërs* zijn zijne raadslieden. Uit hen is een regterlijk kollegie zamengesteld van *zeven* leden; de Koning roept hun oordeel in. Zelfs hebben wij in het boek *Esther* er een voorbeeld van, dat de Koning de meening van deze wijzen wilde hooren, tegen VASTHI, die in zijne oogen misdadig was. (*) De Koning benoemt Landvoogden voor de provinciën. Eerst had elke provincie eenen afzonderlijken Landvoogd, die slechts over het burgerlijke te gebieden had; later werden wel eens aan éénen Satraap twee landvoogdijen gegeven; met de burgerlijke werd ook de militaire magt onder hen ge-

(*) *Esther* I: 12—15.

Digitized by Google

steld. Eene gevaarlijke vereeniging, M. H.! die meermalen de oorzaak is geworden van oproer. — Onder den Landvoogd stonden de Opzieners, die de schattingen moesten heffen. Ten einde deze te bepalen, waren de landen gemeten. Die schattingen bestonden voor het grootste gedeelte in vruchten; doch behalve deze waren de onderdanen verpligt, den Koning op zijnen geboortedag geschenken te geven. Ook vloeiden in de vorstelijke kas al de goederen, die verbeurd werden verklaard. — Voor de bebouwing der gronden werd groote zorg gedragen. Niet alleen uit een staatkundig beginsel geschiedde het, uit een godsdienstig kwam het vooral voort; de Koning zelf werkte elken dag eenige oogenblikken in zijne lusttuinen. Daarom waren er in elk gewest ambtenaars voor den landbouw. Zij moedigden aan en ondersteunden de veeteelt, zij werkten er toe mede, dat al het onreine en schadelijke zoo veel mogelijk werd verdelgd. — Elken Landvoogd was een Koninklijk Schrijver toegevoegd; hij ontving de bevelen van het *hof* en deelde ze den Satraap mede. Op den Landvoogd moest hij het oog houden. Ten einde de bevelen en berigten spoedig en geregeld naar en uit alle zijden des rijks werden overgebragt, had men postloopers; op vastgestelde afstanden waren zij geplaatst; zij bragten elkander de stukken toe.

Dit, M. H.! zijn de hoofdtrekken van de burgerlijke staatsinrigting, die DARIUS aan het Perzische rijk gaf. Hij regeerde lang genoeg, om haar niet alleen in te voeren, om haar ook alomme in werking te brengen. Hij zou nog meer ten zegen voor het onmetelijk rijk zijn geworden, indien hij niet had geoorloogd. Zijn eerste veldtogt was tegen de *Scythen*, die ten noorden en westen van de *Zwarte* zee in *Europa* woonden. Inderdaad gelukte het DARIUS ten jare 512 over den *Hellespont* te steken en den *Donau* te overschrijden; maar hij mogt zich wel gelukkig achten, van nog tijdig terug te keeren. Tegen *Indië* en in *Egypte* was hij voorspoediger; *Babel* strafte hij voor oproer door de muren te sloopen, en schoon hij eerst de Klein-Aziatische *Grieken* overwon, moest hij kort vóór zijnen dood zijne gedachte legers

Digitized by Google

overwonnen zien door een handvol *Grieken*, die onder MILTIADES bij *Marathon* voor vrijheid en vaderland, welke hen tot geestdriftige dapperheid ontvonkt hadden, tegen hem streden.

DARIUS stierf; XERXES, de eerstgeborene zijner zonen, beklom den rijkszetel. — Hij was niet, gelijk zijn vader, in eene vrije ontwikkeling opgewassen. Binnen de muren van den harem gewonnen en gekweekt, vertoonde hij al de weelde en trotschheid van eenen Oosterschen Despoot. — Het is schier ongeloofelijk, M. H.! hoe ver zij gingen. Om het bed van den Koning naar behooren te spreiden, was er eer geheele stoet van bedienden. Het getal zijner bijwijven stond gelijk met dat van de dagen des jaars; doch een geheel jaar moesten de schoonheden des lands worden voorbereid, zouden zij gunst van den Koning ontvangen. Duizende gesnedenen bedienden en bewaakten dezen vrouwenstoet, boven welke zich de eigenlijke Koningin verhief, gelijk de Koning boven zijn volk. — Op 's Vorsten disch verscheen niets, dan het beste des lands. Het water, dat de Koning drinkt, is uit de reine wellen van den *Choaspes*; het zout moet van de Oase, waar de tempel van JUPITER AMMON staat, worden aangebragt; — de druiven, die te *Chalybon* in *Syrië* zwellen, geven den Koningswijn, en de tarwe tot zijn brood moet uit *Aeolië* komen. Dagelijks worden er in het paleis de monden van 15000 menschen gespijsd; die allen behooren tot den hofstoet des Konings. — Het Vorstelijk verblijf wordt niet tot één plaats bepaald. In *Ekbatana* is de lente het liefelijkst, — in *Suza* de zomer het aangenaamst, den herfst en winter voelt men in *Babylon* niet. Daarom verwisselt het hof zijne verblijven met de saizoenen. — Geeft de Koning gaven, het zijn Koninklijke. Geheele streken steden biedt hij als geschenken aan, en de beweldadigde trekt daarvan al de opkomsten gedurende zijn geheele leven. — Tot den Despoot mag niemand naderen. In het binnenste van het paleis leeft hij, in eerbiedwekkende verborgenheid. Eene boodschap aan den Koning gaat door de monden van vele trawanten, van ontelbare hovelingen. —

Digitized by Google

De landvoogden volgden in hunne provinciën dat voorbeeld. De Satraap te *Babel* had elken dag de inkomst van een milloen; en vier aanzienlijke dorpen droegen hunne belasting daarin, dat zij zijne Indische jagthonden onderhielden en voor die beesten zorgden.

Zóó leefde XERXES; zoo vinden wij hem ook als AHASVEROS in het boek *Esther*. — Maar is hij gelukkig? Zoolang hij ongewroken blijft op de *Grieken*, is hij het niet. Gewoonlijk waren er in elke provincie troepen, deels verspreid op het land, deels in de steden als bezetting. Zij worden voltallig gehouden; om ze jaarlijks te monsteren zijn vaste plaatsen bestemd. Buitendien hadden de Landvoogden nog hunne afzonderlijke Garden. Zij vormden afdeelingen van duizend man. Trok men deze magt bijeen, zij moest reeds eene geduchte opleveren. — Intusschen XERXES waande, dat in de veelheid der manschappen de zekere waarborg ligt der overwinning. Daarom deed hij een algemeen opontbod door het geheele rijk. Ziet, eene beweging wordt er aldus veroorzaakt, hoedanige nog nooit in *Perzië* had plaats gehad. Vier jaren lang zag men menschen, paarden, kamelen, die alle naar *Cappadocië* in *Klein-Azië* zich vervoegden. Daar was noch orde noch regel. Als de baren der zee, die over de landen zich uitstort, — zóó bewoog zich deze massa voort, zoo sleepte zij alles mede. Vrouwen en kinderen vergrootten den trein; bergen van levensmiddelen lagen er alom opeengestapeld. Eerst in *Thracië* had de monstering plaats. Het bleek toen, dat de magt uit *zes en vijftig* verschillende volken was bijeengekomen, die te land en te water zouden strijden. Ieder stond daar in het kleed van zijn land; ieder zwaaide de wapenen, die hij gewoon was te hanteren. Eene bont gekleurde wereldkaart van vijf millioen menschen! — maar die allen zouden beven voor *Sparta's* LEONIDAS; die allen verstrooid en verward terugvlieden, toen de grondstoffen der natuur den moed en het beleid van THEMISTOKLES hulpe boden.

Klein en vernederd trok XERXES weder over den *Hel-*

Digitized by Google

lespont. Van nu aan gaf hij geheel zich over aan zinnelijk genot, en nooit weder bemoeide hij zich met staatsbestuur of oorlogszaken. Hij leefde tot in het jaar 464 vóór CHRISTUS. Toen vond hij onder den dolk van ARTABANES, den bevelhebber zijner lijfwacht, den dood. — Zijn zoon ARTAXERXES LONGIMANUS werd door den moordenaar op den troon verheven; hij beklom dien, gaande over het lijk van zijnen oudsten broeder, dien hij doodde, terwijl hij tegen den tweeden strijden moest. Hij had pas dezen strijd geëindigd, toen de *Egyptenaars* tegen hem opstonden. Het gelukte hem, deze te onderwerpen, maar aan de *Grieken* moest hij den vrede verleenen. Zoo genoot dan, als men den burgeroorlog met den eigenen schoonbroeder MAGABAR uitzondert, het Perzische rijk onder hem nog 26 jaren rust. Hij is de ARTASCHASTA, onder wien ESRA en NEHEMIA leefden. — Bij zijnen dood vernieuwden zich de bloedtooneelen. Zijn zoon XERXES de *Tweede* werd reeds na twee maanden door zijnen halfbroeder SOGDIANUS om het leven gebragt en deze weder door den eigenen broeder OCHUS zeven maanden later vermoord. — Hij is bekend onder den naam DARIUS NOTHUS, *de onechte* DARIUS. Zijne regering was vol onrust, gehoren door oproer van Satrapen, door haremskabalen, en door eene nieuwe revolutie der *Egyptenaars* en *Meders*. — De buitengewone kracht van geheugen deed zijn opvolger ARTAXERXES den bijnaam *Mnemon* verkrijgen. Hij streed tegen zijnen broeder CYRUS, die Stadhouder in *Klein-Azië* was, doch hem de heerschappij betwistte. Een Gricksch hulpleger, onder CLEARCHUS, werd, gelijk het leger van CYRUS, in eenen bloedigen strijd, verslagen; CYRUS zelf ontving van ARTAXERXES den doodsteek. XENOPHON voerde de 10,000 overgeblevene *Grieken* weder naar *Klein-Azië*. Hij deed het, M. H.! in eenen togt, dien hij zelf beschreven heeft, en die tot de uitnemendste krijgsbedrijven van dien aard geteld wordt. Toen de *Perzer* intusschen de *Grieken* wilde straffen, omdat zij zijnen broeder bijstand hadden bewezen, ontkwam hij slechts door de oneenigheid der *Grieken* het gevaar, van in zijn eigen land door hen te worden bestreden. Hij regeerde 46 jaren. Zijn leven

Digitized by Google

werd in den laatsten tijd zeer bedreigd. Zijne zonen trachtten hem te vermoorden; zij eindigden met elkander te vermoorden. — Eenen van hen, ARTAXERXES OCHUS, gelukte het, den troon ten jare 358 te beklimmen. Bloed vergietende, was hij op den rijkszetel gekomen, bloed vergietende zocht hij zich staande te houden. Broeders, naastbestaanden, grijsaards, zelfs de zuigelingen van zijn geslacht liet hij worgen. — Hij heerschte met geweld. *Fenicië* stond op, ondersteund door *Egypte;* de *Sidoniërs*, zich verraden ziende, verbrandden zich met hunne stad, en *Egypte* werd overwonnen. Eindelijk ontving de tiran door het vergif van eenen geneesheer, die zijn vertrouweling was, den dood. BAGOAS, de *Egyptenaar*, wilde aldus den hoon, den Goden van zijn land aangedaan, wreken. — Den troon ledig ziende, liet hij de zonen van den Koning om het leven brengen; alleen ARSES en DARIUS CODOMANUS ontkwamen zijnen dolk. Doch ook ARSES viel, en DARIUS, nu de laatste spruit, zoude hetzelfde lot door de hand van dezen onverlaat getroffen hebben, ware hij dezen niet voorgekomen. Hij noodzaakte BAGAOS den giftbeker te drinken, welken deze voor DARIUS gemengd had. Eene andere hand zoude den laatsten DARIUS doen vallen; het is die, welke den veldheersstaf voerde van het vereenigde *Griekenland.* ALEXANDER daagt op uit het Westen. Aan den *Granikus*, bij *Issus* en in de valleijen van *Arbela*, viel, na driemalige worsteling, het rijk der *Meden* en *Perzen;* het licht van ORMUSD werd bedolven onder de puinhoopen der heilige stad.

Die heilige stad was *Persepolis.* Gebouwd op het eeuwig gedenkwaardig plekje, waar de droomen van ASTYAGES vervuld werden en CYRUS den schepter van de *Meders* tot de *Perzen* overbragt, zag zij zich gewijd tot een nationaal heiligdom en tot de begraafplaats van *Perzië's* Koningen. In de overblijfselen, die daar nog, half in het zand begraven, zich verheffen, zien wij *Perzië's* kunst, zoo als zij in de bewerking van den steen zich heeft toegewijd aan de geschiedenis en het godsdienstig geloof van dit grootste der *Zendvolken.* — *Persepolis* verkondigt in zijne gedenkteekenen *Perzië's* grootheid; in zijne ruïnen *Perzië's* val. Het in

Digitized by Google

waardig, dat het onze aandacht nog eenige oogenblikken boeije.

De overblijfsels, M. H.! waarvoor ik uwe oplettendheid vraag, zijn niet die van dat *Persagada* of *Persepolis*, waardoor verstaan wordt de geheele oorspronkelijke legerplaats der *Perzen*; die streek, welke hoogstwaarschijnlijk was de gansche vlakte, die thans *Merdascht* en *Murgab* heet, en die door de *Perzen* eens vervuld werd met gedenkteekenen, waarvan nog vele over zijn. — Ik neem integendeel het woord *Persepolis* in de meest beperkte beteekenis. Ik versta er door den Koningsburgt, van welken de overblijfselen onder den naam *Tshil Minar* nog bestaan; denzelfden, dien de *Perzen* ook wel *Tacht* DJEMSCHID noemen, het er voor houdende, dat deze in de gouden eeuw er zetelde.

Aan de oostzijde van het dal rijst een berg, thans *Rachmed* geheeten. Met zijnen eenigzins verhevenen voet springt hij ten westen uit in het dal. Die voet is van de noord-, de west- en de zuidzijde door eenen muur omsloten. De ruimte, die hij omsluit, maakt hij tot een langwerpig vierkant, hetwelk ten oosten aan den berg leunt. Die oppervlakte is niet horizontaal; integendeel doet zij zich reeds bij den eersten oogopslag kennen als rijzend, opgaande van het noorden naar het zuiden. Maar, waar gij ook den voetstap op haar zet, zij ligt vervuld met overblijfselen van voormalige heerlijkheid.

Het zoude, M. H.! eene volstrekte onmogelijkheid wezen, de oorspronkelijke gedaante en de eigenaardige inrigting van het paleis uit deze ruïnen op te maken, indien de oudheid ons zonder hulp liet. Doch een Grieksch Schrijver komt ons te gemoet, dezelfde, die het zich ter taak stelde, berigten van oude volken in te winnen, DIODORUS SICULUS. Met het oog op dat langwerpig en thans deerlijk geschonden vierkant, zegt hij, »de belangrijke verheffing van den bodem wordt van eenen driedubbelen muur omringd. De eerste, die met veel kosten is opgerigt, heeft eene hoogte van zestien cubitus. Eene soortgelijke bouworde vertoont de tweede; maar de hoogte is het dubbele. De derde omsluiting vormt een vierkant en de hoogte bedraagt zestig cubitus.

Digitized by Google

Dit is zamengesteld uit harden steen, om onvergankelijk te zijn. Iedere van deze zijden heeft poorten van erts, die twintig voeten hoog zijn. — In den boog, vier plethra oostelijk van den burgt, bevindt zich het zoogenoemde *Basilicum* met de graven der Koningen. De rots is gepolijst; zij bevat in haar midden verschillende gebouwen met de grafkapellen der overledenen, tot welke geen bereide toegang leidt; de lijken worden er door werktuigen ter begrafenis nedergelegd. In den omtrek van den burgt ligt meer dan één lustgebouw. Zij zijn voor den monarch en zijne satrapen gemaakt, de aanleg wisselt af. Ook schatkameren vindt men er, om de kostbaarheden te bewaren."

Dadelijk merken wij op, dat een kenmerk van den geheelen aanleg der Koningswoning de *terrasgewijze verheffing*, en dat die eene *drievoudige* is. Nemen wij, die voorstelling vasthoudende, de beschrijvingen en teekeningen van DE BRUIN, NIEBUHR, MORRIER, KER PORTER en anderen in handen, — wij zullen de drie afdeelingen wedervinden, hoe verminkt en geschonden zij dan ook zijn. — En beschouwen wij naauwkeurig wat er van bouwwijze en versierselen ons opmerkelijks voorkomt, wie weet, of niet het paleis weder, zoo als het was, voor onze verbeelding kan treden?

Volgt mij, mijne Heeren! terwijl wij beginnen met eenen omgang te doen langs de muren. Wij vinden, dat er slechts één trap is geweest, om op het paleis te komen. Zijne overblijfselen zijn in het noordelijk gedeelte van den westelijken muur. Alle reizigers spreken van hem met grooten ophef. Het is een dubbele trap; men behoeft den voet niet hoog op te heffen, wanneer men hem wil beklimmen; immers geene trede, meer dan vier duimen dik ligt boven de andere. Om eene regtstandige hoogte van drie en dertig voeten of bijna vierhonderd duimen te bereiken, bieden zich niet minder dan honderd trappen aan. — Een ruiter kan hier op en af rijden; hij kan het doen zonder gevaar. Immers twintig menschen of tien ruiters naast elkander hebben hier plaats. — Langs dien trap komen wij boven; wij hebben, M. H.! het *eerste terras* bereikt.

Digitized by Google

De muur, die eens als borstwering dit terras omgaf, is thans gelijk met den beganen grond, maar in de steenen, boven aan den trap, ziet men nog de gaten, waarin de duimen gestaan hebben, op welke de poortdeuren draaiden. — Wij zien rond, — en wij vinden, er staan geene overblijfsels meer, dan twee paar dikke wanden van dertig voeten hoogte. Zij bevinden zich van elkander op eenigen afstand. Tusschen beide stonden er eens vier zuilen, van welke nog twee in hare geheele lengte zich verheffen. En willen wij de gangen ingaan, welke die wanden vormen, kolossale dierengestalten staan bij de intrede. — Alles draagt er het kenmerk van, dat dit terras het voorportaal is, — dat tusschen die wanden door de ingang moet geweest, — dat die monsters er gesteld zijn, om deurwachters te verbeelden. Maar de bedekking dier wanden, — het dak ook, dat die vier zuilen droegen, — zijn verdwenen!

Ja, het is het voorportaal, want de oogen vooruitslaande naar het zuiden, ligt voor ons het *tweede terras*. Tusschen meer dan eenen trap kunnen wij kiezen; maar langs welken wij ook opklimmen, de eene munt boven den anderen uit door rijkdom van versierselen, die de beeldhouwkunst hier plaatste. Hier vindt men op den muur en aan de wanden die volkengroep met haar thans ontcijferd bijschrift, waarbij wij in het breede hebben stilgestaan. Ook andere afbeeldingen treft men hier aan, vooral van groote en gedrogtelijke dieren, die tegen elkander of met den Koning strijden; doch, helaas! ook dat beeldwerk is deels beschadigd, deels half onder het zand bedolven. — Wij zijn intusschen op het *tweede* terras gekomen. Hier is alles met zuilen vervuld, die òf nog in haar geheel opgerigt staan, òf waarvan alleen de voetstukken zijn overgebleven, de plaats kenmerkende, waar de zuilen zich eens verhieven. — Als wij de plaatsing meer van nabij beschouwen, dan vinden wij, dat juist een zes en dertig tal, ieder van vijf en vijftig voeten hoog, in het midden staan, een vierkant uitmakende, en dat drie colonnades, ieder van zes paar zuilen, die zestig voeten hoog zijn, ten noorden, ten oosten en westen daarvan geplaatst zijn. Natuurlijk, M. H.! die middelste was eens de groote

Digitized by Google

zaal; die andere waren de zijzalen, welke haar omgaven. Dat deze zalen eens overdekt geweest zijn, maakt reeds de gissing waarschijnlijk. Immers, zonder dat zoude men blootgesteld zijn geweest aan hitte en regen. Maar ook aan de zuilen zelven ziet men het nog, dat zij vroeger op hare kapiteelen balken droegen. — Eene verhevenheid in den vloer, die de uitgestrektheid beslaat van twaalf zuilen en juist in het midden is, verdient opmerking. — Voegen wij de aanwijzing, welke de beelden gaven, al de volken voorstellende, zoo als zij komen tot den Koning, bij de inrigting zelve, — wij overtuigen ons, hier is de *receptiezaal*. Op die verhevenheid in den vloer stond de troon. Hier was het, dat de Koning zag de Grooten van zijn rijk en zich bij plegtige feesten door den luister van zijne dienaren omringd. — Maar verder naar den berg op dit tweede terras is nog eene andere grootsche afdeeling. Zij vormt een vierkant, waarvan iedere zijde ruim twee honderd voeten bedraagt. De geheele omtrek is bewaard gebleven; de poorten staan er nog, door welke eens de ingang was. In iederen muur waren er twee; doch die in den noordmuur hadden de meeste ruimte. Ter zijde van deze was het ook, dat twee kolossale monsterdieren als poortwachters stonden. — Vraagt gij, M. H.! welke de bestemming kan zijn geweest van deze paleisafdeeling? Het antwoord geeft het beeldwerk, dat aan die hoofdingangen is gebeiteld. Het vertoont u den Koning, zoo als hij gezeten is op zijnen troon met al de teekenen zijner waardigheid, zoo als voor hem in eerbiedige houding er een staat, die tot hem spreekt. Wij weten het reeds, het is de *audientiezaal* des Vorsten. Immers ook bij de tegenoverliggende poorten ziet men den troon uitgebeiteld, terwijl bij de ingangen aan de beide andere zijden de Koning verschijnt, zoo als hij het wilde dier bestrijdt en overwint.

Het *derde terras* blijft ons nog over te beschouwen. — Gij allen gevoelt reeds, M. H.! welke gebouwen wij hier moeten zoeken. Immers, wat wij tot dus ver zagen, het waren zalen voor den Koning, terwijl hij als Koning optreedt; — zijne eigenlijke woning en die van de zijnen moet de derde afdeeling bevatten. Inderdaad vinden wij ook, dat zij uit ver-

Digitized by Google

schillende gebouwen bestaat; ten minste vier bijzondere kan men nog onderscheiden. En toch is hun getal grooter geweest. Immers, tusschen de groote zuilenzaal en het derde terras liggen geheele hoopen van puin, ontstaan uit de overblijfselen van gebouwen, die tot den bodem toe verwoest zijn geworden. Maar een vierkant, negentig voeten aan elke zijde tellende, is nog kenbaar. Het was eene zaal, wier dak rustte op zuilen, in zes rijen geschaard. Ten westen en oosten ziet men nog de voorzalen; men ziet ze verdeeld in onderscheidene kleinere kamers. Wij behoeven niet eens het beeldwerk te vragen, dat ons den Koning hier vertoont, omgeven van zijne hofbedienden. Dit was het *groote woonvertrek* des Perzischen Konings; eenige van die kleinere vertrekken daar naast dienden hem voor eetkamers. Immers ziet slechts dat beeldwerk; gij herkent bedienden, de eene draagt eenen wijnzak, de tweede komt met eenen beker, de derde brengt eenen schotel. — En de noodzakelijke hofstoet, — hij vindt aan de westzijde zijne plaats, waar de overblijfselen zijn van de groote vertrekken. — En, wat ik eerder, dan de verblijven van de dienaren had moeten noemen, het *Huis der Koningin*, — het kenmerkt zich duidelijk. Aan dat des Konings is het gelijk, maar afgescheiden van de andere gebouwen ligt het; — het is een der hoogste plekjes van het derde terras. — Gelijk echter tusschen de zuilenzaal en den boog op het tweede terras de audientiezaal, — zoo ligt tusschen des Konings Huis en den berg op het derde terras een kleiner vierkant. Denkelijk was het bestemd voor de Godsdienst; het was het *heiligdom*, waar door den Koning de offers gebragt, waar de gebeden verrigt werden. Immers, aan de ingangen tot deze ruïne ziet men den Koning afgebeeld, staande; in het binnenste ziet men hem gebeiteld, zittende, doch zonder wacht, zonder gevolg. Een enkele dienaar is bij hem; het kenmerk van den Ormusddienaar zweeft boven hem. Zelfs de plaats, waar het altaar stond, is nog aan vier pilaren, die men in het midden vindt, te herkennen.

De paleizenzalen der levenden zijn beschouwd, — ons blijft over, een paar blikken te werpen op de doodenwoning.

Digitized by Google

Wij weten reeds uit DIODORUS, waar wij ze moeten zoeken; hij zegt »oostelijk van den burgt, — op den afstand van vier plethra, d. i. vierhonderd voeten." Inderdaad juist in dien berg, welke ten oosten ligt van het groote langwerpig vierkant, is een groot stuk uit de rots gehouwen; het is geschied, ten einde haar loodlijnig en door beeldwerk tot eenen prachtigen voorgevel te maken van een vertrek, dat achter haar in de rots zelve zich bevindt. — Een tweede werk, daaraan gelijk, vertoont zich op geringen afstand van het eerste. — Ook in de andere kenmerken komen die spelonken met de beschrijving van den *Griek* overeen. Een bereide ingang tot dezelve bestaat er niet; de deur in den gevel is slechts eene blinde deur. Van daar, dat de reizigers, die deze doodenkamers wilden onderzoeken, door eene opening, die boven het grafgewelf is gebroken, zich aan touwen erin moesten laten nederzakken en er weder uit laten optrekken.

Ik heb, M. H.! met u de meest grootsche overblijfselen van de heilige stad der Koningen en volken van *Perzië* doorloopen. Maar, ik bespeur, gij zijt nog niet voldaan. Gij ziet het geheel nog eens over; gij wijst mij op het eene en andere, dat u treft; gij staat hier en daar stil bij dingen, die een geheimzinnig voorkomen hebben. Welaan, M. H.! dat ik beproef, uwe wenschen althans eenigzins te gemoet te komen.

Dadelijk valt ons in het oog, dat het *terras* eigendommelijk is aan die bouwgevaarten. Die karaktertrek is zoo diep ingedrukt, dat zelfs de afzigtelijke verwoesting denzelven niet vermogt uit te wisschen. Opmerkelijk, M. H.! — ook de *Meders* bouwden op die wijze. Gij herinnert u de tuinen van SEMIRAMIS; zij waren terrassen. Gij denkt aan het *Ecbatana*, dat de *Meders* stichtten, — ook daar verhief zich het eene prachtgebouw boven het andere. — »Van waar," vraagt gij, »hadden die volken dezen geheel eigenaardigen vorm?" Ik geloof, M. H.! van de natuur. Gaat naar landen, waar veel grotten en holen zijn, — het volk, dat, gedurende zijnen ruwen staat, daarin woonde, zal in den beschaafden staat die nabootsen. Bouwgevaarten oprigtende, zullen het steengevaarten zijn met dikke muren,

Digitized by Google

zware daken en sterke pilaren. En daar binnen zal het ernstig en somber wezen, gelijk in den schoot der bergen. — Maar de *Meders* en *Perzen* waren kinderen van eene andere natuur. Op hunne bergen leefden zij, gelegerd in de schaduw. Aan de afhellingen der hoogten stonden hunne hutten; de van hunne kruin ontdane boomen waren de steunsels der woningen; het over die boomen gespannen tentedoek het dak. En langs bergwegen klommen zij op en daalden zij af met paard en kameel, — komende ook zoo van de eene woning tot de andere. Inderdaad, het is ons reeds duidelijk; de praalgebouwen van dat volk waren nabootsingen der natuur; de eerst eenvoudige woning van den *Perzer* is de type van het heerlijk paleis met zijne terrassen, zijne zuilen, zijne platte daken, zijne breede en gemakkelijke trappen.

Ziet die zuilen. Eens, toen *Persepolis* nog was in zijne pracht, kon men er veertienhonderd tellen; thans ligt het grootste gedeelte geknot of verbroken. Intusschen er staan ook nog, zoo als eens de bouwmeester haar oprigtte, van kapiteel tot voetstuk toe ongeschonden. Zij dragen alle het kenmerk van hare oorspronkelijke type, den *boom*, in de losse luchtige verheffing; zij dragen die ook in kapiteel, in schacht, in voet. De voet toch is rond, de gedaante hebbende van eene omgekeerde kom, de schacht gegroefd, en het kapiteel dikwerf de nabootsing van de bladerkroon. Intusschen bepaalt zich deze laatstgenoemde kentrek tot zuilen, die geene andere bestemming hadden, dan sieraad te zijn. Zuilen, die strekken moesten om daken te dragen, onderscheiden zich dadelijk door twee dierenkoppen, die met den nek tot elkander gekeerd zijn, terwijl tusschen beiden de ruimte, om er eenen balk te leggen, is gelaten.

Doch uwe oplettendheid, M. H.! vestigt zich op die koppen van dieren, welke met het voorgedeelte van het ligchaam op de zuilen staan. Gij ziet, het zijn *gedrogten*. En niet alleen daar, ook aan de muren vindt gij monsterachtige schepsels bij menigte uitgehouwen; ook als standbeelden treft gij ze in deze ruïnen aan. Wie zijn zij? wat beteekenen zij? — Vragen wij den reizigers, die ze zagen, —

Digitized by Google

zij verschillen. Doen wij onderzoek bij kenners van de verschijnselen der oudheid, — de denkbeelden zijn zeer uiteenloopend. Wilde ik, M. H.! dat eene en andere thans mededeelen, ik zoude u brengen in eenen maalstroom van gissingen, die de waarheid verzwelgt. — Het is mij voorgekomen, dat ook hier de uitlegging, die *Persepolis* zelve geeft, toereikend, dat zij de eenige ware is. — Ik vind haar in die afbeeldingen, welke den Koning voorstellen in kampstrijd met het dier. Het dier, met hetwelk hij strijdt, is altijd een verscheurend beest of een gedrogt. Het vertoont zich zoo als het tegen den Koning opspringt en de scherpe klaauwen uitstrekt, om hem te vernielen. De Koning staat kalm tegenover den aanvaller; vast is zijn stand, — en, den eenen arm uitstrekkende, om het gedrogt te grijpen, stoot hij met den anderen het den dolk in de ingewanden. Als ik mij niet geheel bedrieg, dan ontwaar ik hier eene zinnelijke voorstelling van den grooten strijd, die den dienaar van ORMUSD tegen AHRIMAN is opgelegd, eenen strijd, waarin de Koning als eerste dienaar moet voorgaan. Ik aanschouw hem in laisterrijker zegepraal, dan wanneer hij de weerlooze giftplant uitroeit of het onkruid verdelgt. Overwinnaar zijnde van den leeuw, door wien AHRIMAN het weldadige dier verjaagt en verscheurt, — zelfs het verschrikkelijkst wanschepsel vellende, — zie ik hem in zijnen grootsten triumf. — En nu is het mij niet duister meer, dat ik alomme beelden van die gedrogten in *Persepolis* omtrek zie. Zij zijn er als overwonnenen, als onderdanigen aan den vertegenwoordiger van ORMUSD, — als toonbeelden van de gedeeltelijk reeds behaalde overwinning, als voorbeelden van de algeheele zegepraal op AHRIMAN en zijnen aanhang, die ORMUSD eindelijk zal verwerven. Hetgeen mij in deze overtuiging bevestigt, is, dat de Koning altijd in deze ruïnen voorkomt, kenmerkende teekenen er van dragende, dat hij de dienaar van ORMUSD is. Nu eens ziet men hem gaande, dan weder staande, maar steeds draagt hij de heilige vaas, den beker Havan, welke, naar de *Zendavesta*, nooit mag ontbreken in de handen van den Ormusddienaar, die offerwijn plengt of gebeden doet. Ook

Digitized by Google

zittende op zijnen troon, heeft hij dien beker in handen. Altijd is er boven zijn hoofd eene gedaante, die vleugelen heeft. Het is de *Feruër*, het oorspronkelijke van den mensch, hetwelk ORMUSD schiep, — het ideaal van hetgeen de mensch zijn zal. Maar die *Feruër* is een heerlijke; dezelfde eereteekens draagt hij, die de Koning, zijn beeld, draagt.

Eens onze oogen op dezen trek der afbeeldingen des Konings gevestigd hebbende, kunnen wij niet nalaten ook andere kenmerken van haar te beschouwen. Achter den Koning staat er altijd een in bijna vrouwelijke kleeding, die eenen waaijer houdt boven 's Vorsten hoofd: hij heeft eenen doek voor den mond, opdat de adem zijner lippen den Koning niet hindere. Naast hem ziet men eenen tweeden, wanneer de Koning wordt verbeeld te zijn in de opene lucht; het is een hofbediende, die den rijken zonnescherm boven hem uitbreidt. De Koning draagt op zijn hoofd den tulband; het kunstig opgemaakte haar vertoont zich in den nek; sierlijk is de baard gekapt. Kostelijke armbanden draagt hij. Gelijk altijd de beker in de linker hand, zoo in de regter de schepter; hij vertoont zich als een staf, bijna even lang als de Vorst zelf, van boven voorzien met eenen grooten, ronden knop. — Wien hij met dien schepter aanraakt, terwijl hij voor hem knielt, die heeft gunst in zijne oogen gevonden. (*) Zit de Koning, — het is op eenen stoel met verhevene rugleuning, doch steeds zit hij overeind, deftig en statig, de leuning met zijne schouders niet rakende. De zitting van den stoel is zoo hoog, dat zij tot het midden reikt van den gesnedene, die er achter staat. De Vorst zoude dus geenen steun hebben voor zijne voeten, indien niet voor den stoel een schabel stond, waarop zij rusten. Soms ziet men achter den gesnedene, die den waaijer houdt, ook nog den wapendrager des Vorsten. In de eene hand houdt deze des Vorsten dolk, op zijnen rug draagt hij des Vorsten boog. — Intusschen, die rijkszetel des Konings wordt altijd afgebeeld, als staande op eene stel-

(*) *Esther* V: 1, 2.

Digitized by Google

laadje, drie of vier maal de grootte eens mans hebbende. Zij is gewerkt van beelden in levensgrootte. Nu eens zijn het drie boven elkander staande rijen, met de handen omhoog den rijkszetel torschende; dan weder zijn het vier rijen, staande in volle wapenrusting. En als gij die troondragers beschouwt, gij ziet, ieder van de dertien figuren kenteekent in kleeding en gelaatstrekken eene afzonderlijke nationaliteit; — en als gij die gewapenden monstert, gij merkt op, zij verschillen in kleeding en krijgstoerusting. Ik geloof M. H.! de oude kunst heeft hier een denkbeeld willen uitdrukken. Het is geen ander, dan dat de vereenigde volken de steun zijn van *Perzië's* troon; het is geen ander, dan dat de vereenigde wapenen van al die natiën de bescherming zijn van *Perzië's* rijkszetel. — En wilt *gij den* Koning zien, zoo als de Perzische kunst hem heeft afgebeeld voor zijne grafstede, — werpt dan M. H.! uwe oogen op den voorgevel van de vorstelijke doodenkamer in de rots. Zijn Koninklijke stoel is verdwenen; alleen *de* stellaadje is gebleven; natuurlijk, de alleenheerscher, getreden uit de rij der levenden, heeft dien rijkszetel overgelaten aan zijnen opvolger. De Koning staat. — Geenen drager van waaijer of zonnescherm, van boog of dolk ziet gij; natuurlijk, in zijne doodenkamer zijn zij overbodig geworden. Hij is er alleen. Intusschen, in zijne hand houdt hij den boog; voor hem rookt het outer; het heilig vuur brandt; in het verschiet zweeft een bol, die het beeld is der zon. Ziet; zoo wil de dienaar van ORMUSD na zijnen dood voor ORMUSD treden. Die boog heeft de pijlen gedragen om het rijk van ORMUSD tegen dat van AHRIMAN te beschermen; dat vuur, in outervlam flikkerende, in zonnegloed stralende is het beeld van ORMUSD; als vereerder van hem, die een licht is en bij wien gansch geene duisternis is, verwacht hij heil. Zoo wenscht hij de groote opstanding te verbeiden, de luisterrijke zegepraal van ORMUSD over AHRIMAN, — de herstelling aller dingen. En niemand mag dat doodenvertrek openen, dan eens ORMUSD; geen volger op den troon, geen volger in den dood. Ieder heeft zijn eigen doodenpaleis, en in hetzelve schatten nedergelegd, die, als hij eens ver-

Digitized by Google

rijst, hem van dienst zullen wezen. Van daar, M. H.! dat gij niet slechts hier in dezen berg twee zulke doodenpaleizen vindt, dat gij ook verder in het dal er zoodanige aantreft. Maar, in weerwil van al die voorzorgen, zijn uit die doodenkamers de heilige schatten, zijn zelfs de laatste overblijfsels der lijken zelven verdwenen.

Ook *Persepolis* zoude in dat lot gedeeld hebben, hadde niet eene toevallige omstandigheid het daarvoor bewaard. Terwijl *Suza* is vergaan, terwijl *Ecbatana* tot puinheuvel is geworden, staan hier nog deze ontzagwekkende ruïnen. M. H.! de nabijheid van den berg, op wiens voet *Persepolis* gebouwd werd, is de oorzaak van deze voortduring. Die berg toch bestaat geheel en al uit een graauwachtig marmer, hetwelk door de bewerking in het zwarte overgaat. Die steensoort, welke zich aanbood, bezigde de kunstenaar; uit haar muur en trap, zuil en beeld beitelende, had hij eene onvergankelijke zelfstandigheid gevonden. — De kunst, die in *Perzië* zich trapswijze, maar eigenaardig ontwikkelde, doet zich van meer dan eene zijde kennen. Gij ziet haar als bouwkunst, die groote marmerblokken opeenstapelende en naast elkander leggende, het zoo deed, dat gij niet dan met moeite voegen ontdekt. Gij bewondert haar als beeldhouwkunst, vooral waar zij geheele volkengroepen in steen brengt, en het zoo doet, dat de reiziger uit al die tongen en natiën nog bij den eersten opslag den *Neger* herkent. Gij zijt door haar getroffen, wanneer gij vindt, hoe gelukkig zij er in slaagt, denkbeelden aanschouwelijk te maken en die indrukken te verwekken, welke zij te weeg wil brengen. Ook wij, M. H.! verstonden haar; zij heeft haar werk aan ons uitgelegd; onze leidsvrouw door die grootsche bouwvallen was zij.

Ja, M. H.! het woord van ZOROASTER is weder levend, — het koude marmer der *Zendvolken* op nieuw bezield geworden.

Ik heb gezegd.

Digitized by Google

ZWEDEN EN OSCAR I.

(Vervolg en slot van bl. 724.)

Weinig nachten vóór zijn vertrek naar *Gefle* ontkwam hij slechts door een toeval aan den dood. Een vaandrig bij de garde, ANKARSTRÖM, en de jonge Graaf HORN hadden besloten den Koning, als den grootsten vijand der Adelspartij, te vermoorden, en waren in den tuin van het *Haga*-paleis binnengeslopen, om hun voornemen uit te voeren. Door eene digte boomgroep bedekt, waren zij tot voor het venster van het kabinet geklommen, waarin zij wisten dat de Koning met schrijven bezig was. GUSTAAF zat op dat oogenblik, in diep en smartelijk gepeins, zoo volkomen roerloos, dat de moordenaars hem door eene beroerte getroffen waanden, en zich stil weder verwijderden.

ANKARSTRÖM's drijfveren, bij zijnen aan krankzinnigheid grenzenden haat tegen den Koning, zijn niet bekend geworden. De voorstelling er van in SCRIBE's opera mist alle geschiedkundige zekerheid. Het schijnt, dat ANKARSTRÖM eens, wegens een vergrijp tegen de krijgstucht, onschuldig is gestraft, en op eenen anderen tijd, op koninklijk bevel, van een' tooneeldanser, aan wien hij met warme vriendschap gehecht was, is gescheiden geworden; maar het eene noch het andere levert genoegzamen grond op voor een' zoo doodelijken haat, en het is veeleer te denken, dat hij, gelijk vele anderen, door den wrok over het vernietigen der magt van den Adel, bij de omwenteling van 1772, daartoe bewogen werd.

Het bekende noodlottige maskerbal had den 16 Maart 1792 plaats. De Koning trad reeds vroeg in een der afgezonderde vertrekken, die in het opera-gebouw voor hem waren ingerigt, en soupeerde aldaar. Terwijl hij aan tafel zat, werd hem een brief ter hand gesteld door een' zijner paadjes, die zeide, dat dit papier gebragt was door een onbekend persoon, die, zoo ras hij 't had overgegeven, snel was weggegaan. Nadat de Koning er een' vlugtigen blik in geworpen had, reikte hij het aan Graaf ESSEN over, die er met ontzetting de volgende regels in vond: »Er is tot uw verderf eene samenzwering gemaakt, en deze nacht is tot de uitvoering bestemd. Wacht u; op het bal in het opera-gebouw of op eenig ander bal, dat dit jaar gegeven wordt, te verschijnen. Wacht

Digitized by Google

u evenzeer, de benedenverdieping in het *Haga*-paleis te bewonen. Ik wil u hierdoor niet in het denkbeeld brengen, dat ik minder overtuigd ben van het onregt, waaraan gij u schuldig hebt gemaakt; ik haat u, Sire, maar ik heb een' afschuw van sluipmoord."

Essen poogde den Koning te bewegen, om het bal niet te bezoeken, of om ten minste een kuras onder zijn kleed aan te doen; maar alles was te vergeefs.

Na elf ure ging hij naar beneden naar de balzaal, doch bleef in het voorvertrek tot dat het middernacht sloeg. Toen nam hij Graaf essen onder den arm, en zei met luider stemme: »Kom! Laat ons nu gaan zien, of zij 't wagen zullen mij te vermoorden!" Toen gustaaf binnentrad, klonk een gefluister, ten teeken dat men hem herkend had, door de rijen der aanwezigen, en eenige personen, die van den tegenovergestelden kant kwamen, veroorzaakten eenig gedrang, waardoor de Koning van zijn gevolg gescheiden werd. Op dat oogenblik gaf een zwarte domino hem een tik op den schouder, daarbij zeggende: »Goeden nacht, mooi-masker!" Dit was het afgesproken sein; er viel een pistoolschot, en gustaaf zeeg, doodelijk gewond, in Graaf essen's armen. Terstond daarop werd door de zaamgezworenen: brand! brand! geroepen; alles rende naar de deuren, en misschien zou, in de algemeene verwarring, elk spoor van den moordenaar zijn verloren gegaan, als niet de Heer van polert, een jong officier, vooruit ware gesneld, en aan de schildwachten bevolen had om, vóór dat de policie gekomen zou zijn, niemand naar buiten te laten. Elk moest zich ontmaskeren en een verhoor ondergaan; doch er bleek hierbij niets, dat grond tot eene gevangenneming had kunnen geven. Alleenlijk vond men op de plaats, waar de Koning gevallen was, een paar Engelsche pistolen en een' Turkschen dolk van zeer bijzondere gedaante. Zij werden als het eigendom van ankarström herkend, en, daar men nu eenmaal een spoor had, werden de overige eedgenooten ligt ontdekt en in hechtenis genomen. 's Konings dood en de straf der moordenaars zijn te algemeen bekend, dan dat wij die nog zouden behoeven te verhalen.

Hoe treurig het lot van gustaaf III ook geweest zij, het leven van zijn' zoon en opvolger is aan nog grooter lotverwisselingen onderworpen geweest dan het zijne.

Gustaaf IV was slechts dertien jaren oud, toen hij den

Digitized by Google

troon beklom, maar zijne opvoeding was zijne jaren vooruitgesneld; de overspanning zijner geestvermogens had in hem eene onnatuurlijk vroege rijpheid ontwikkeld, en de voor zijne jeugd veel te verstandige knaap werd bij het opgroeijen een man van gering verstand. Op den geweldigen dood van GUSTAAF III volgde geene omwenteling; zijn moord had het volksgevoel gekwetst, en daardoor aan het herstel van de magt der oligarchie een' onoverkomelijken hinderpaal in den weg gelegd; terwijl, van den anderen kant, de gruwelen der Fransche revolutie den Adel in een hecht verbond tegen alle uitbreiding der Democratische magt vereenigd hadden. De monarchie zou vaster dan ooit zijn geground geweest, zoo de Koning geene aanvallen hadde gehad van verstandeloosheid, die somwijlen tot razernij oversloegen. Nog eer hij volwassen was toonden zich reeds sporen dier hardnekkige eigenzinnigheid, welke later *Europa* verbaasd deed staan. Zoo dwong hij zijnen oom en voogd, hem naar *St. Petersburg* mede te nemen, alwaar hij op de schoone Grootvorstin ALEXANDRA, dochter van Grootvorst PAUL, verliefde, of ten minste zich verbeeldde op haar verliefd te zijn. Daar Keizerin KATHARINA deze verbindtenis wenschte, waren de toebereidselen daartoe weldra geregeld, en de dag tot het verlovingsfeest werd bepaald. Het hof was verzameld; Grootvorstin ALEXANDRA verscheen in hare bruidskleederen; de Keizerin met haren hofstoet trad de zaal binnen; maar de Koning van *Zweden* was er niet. Drie uren waren met vruchteloos wachten voorbijgegaan, toen eindelijk de tijding kwam, dat GUSTAAF weigerde het huwelijkscontrakt te onderteekenen, wijl het een beding behelsde, 'twelk aan de Prinses de vrije oefening harer Godsdienst bewilligde, en dat alle pogingen, om hem van besluit te doen veranderen, mislukt waren. In hare tranen badende, werd de Grootvorstin naar hare vertrekken gebragt, en GUSTAAF keerde naar *Zweden* terug.

Bijna even onverklaarbaar is de dweepende haat, welken GUSTAAF IV, meer persoonlijk dan staatkundig, tegen NAPOLEON koesterde. Gebrek aan geld had hem belet, aan de vroegere verbonden der Noordsche Mogendheden tegen *Frankrijk* deel te nemen; maar zijne vijandige gezindheid was bekend en werd menigmaal met bitterheid in den *Moniteur* beantwoord. Één bijtend gezegde van dit blad: »Zijne hand is te zwak om den degen van KAREL XII op te hef-

Digitized by Google

fen; hij heeft van dien Vorst niets geërfd, dan zijne dolheid en zijne laarzen," wordt aan NAPOLEON-zelven toegeschreven.

Dit gezegde vooral was eene vreeselijke grieve voor den Koning; evenwel eerst na den moord van den Hertog VAN ENGHIEN riep hij zijn' gezant van *Parijs* terug en trad hij formeel in de groote Noordsche Coalitie. Zijn gedrag in deze Coalitie was eene bron van gedurige verlegenheid voor de staatslieden en een raadsel voor de geschiedschrijvers. Nadat hij het bevel over eene Russische legerafdeeling aanvaard had, bij welke hij had beloofd dertigduizend *Zweden* te voegen, weigerde hij plotseling te veld te trekken, tot reden daarvan gevende, dat hij in de eerlijkheid der bedoelingen van *Pruissen* geen vertrouwen stelde. Deze werkeloosheid duurde voort, tot dat de magt der Coalitie bij *Austerlitz* gebroken en dat geheele Bondgenootschap door het traktaat van *Tilsit* uiteengeraakt was. Toen trok hij op zijn eigen hand tegen *Frankrijk* te veld, en brak den wapenstilstand, die met den Maarschalk BRUNE, den bevelhebber der Fransche troepen in *Pommeren*, gesloten was. BRUNE nam de oorlogsverklaring zonder aarzelen aan, en deed alle stellingen der *Zweden* gelijktijdig aantasten. Niet langer dan een half uur had de strijd geduurd, toen GUSTAAF, die door de persing, welke een hem voorbijvliegende kanonskogel in de lucht veroorzaakt had, eene ligte kneuzing had bekomen, een parlementair zond en om wapenstilstand liet verzoeken. BRUNE sloeg het lafhartig aanzoek af. GUSTAAF voerde zijne ontmoedigde troepen naar *Straalsond* terug, en verliet die gewigtige vesting, zonder zich om hare verdediging te bekommeren. Hij keerde naar *Stokholm* terug.

Rusland en *Denemarken*, door *Frankrijk* opgeruid, verklaarden nu *Zweden* den oorlog. In plaats van stappen tot behoud des vredes te doen, eischte GUSTAAF van zijn uitgeput land drie millioen thalers en honderdduizend man. Tevens vroeg hij aan *Engeland* om hulp, die hem gereedelijk verleend werd. Eene talrijke vloot met vijftienduizend man troepen liep te *Gothenburg* binnen. De troepen werden aan wal gezet, en hun opperbevelhebber, Sir JOHN MOORE, ging naar *Stokholm*, om met den Koning te raadplegen. GUSTAAF beval hem, *Noorwegen* te bezetten en stormenderhand *Kopenhagen* te bemagtigen. Hij droomde dus van veroveringen, terwijl vijandelijke legers, bijna zonder tegenstand, tot ver over de grenzen zijn eigen rijk waren binnengedrongen. Toen Sir JOHN MOORE vrij levendig tegen de verregaande avontaur-

Digitized by Google

lijkheid van zulke ontwerpen sprak, antwoordde de Koning hem met bedreigingen en beleedigingen. Eenen krankzinnige kon de Britsche bevelhebber niet helpen; hij deed zijne troepen weder scheep gaan en keerde naar *Engeland* terug.

Het eind van het jaar 1808 zag *Zweden* aan den rand des verderfs; op het Congres te *Erfurt* was reeds de voorslag gedaan om het te verdeelen. Eene verandering van Dynastie alleen kon zijn bestaan als volk nog redden. Men kan niet zeggen, dat er eene zamenzwering tegen GUSTAAF bestond; maar al zijne onderdanen waren hem moede. De eenige vraag, die in overweging kwam, was, hoe en wanneer hij van 't gezag zou worden ontbloot.

Den 12 Maart 1809 kwam het berigt, dat de Overste ADLERSPARRE, met zesduizend man, naar *Stokholm* in aantogt was, om met geweld te verkrijgen, dat onverwijld de Rijksstenden bijeengeroepen zouden worden, om over *Zweedens* ongelukkigen toestand te beraadslagen. ADLERSPARRE was als een uitgemaakte voorstander der oude Oligarchie bekend, en stond in verdenking den moord van GUSTAAF III begunstigd te hebben. Toen de Koning berigt van zijnen aanmarsch kreeg, snelde hij naar *Stokholm*, gaf bevel dat het garnizoen zich gereed zou houden de stad te ontruimen, en gebood den bestuurderen der bank, alle gelden van den Staat in zijne handen te leveren. Nu werd eene geheime vergadering van adellijken en officieren gehouden, in welke men met eenparige stemmen besloot, den Koning, des noods met geweld, te beletten de stad te verlaten, en Generaal ADLERKREUTZ benoemde om daartoe het noodige te beramen.

Den volgenden morgen ten 9 ure begaven de verbondene officieren (zaamgezworenen kan men hen bezwaarlijk noemen) zich naar het paleis, en zonden den oudsten hunner, den Maarschalk KLINGSPOR, af, om hunne voorstellen aan den Koning voor te dragen. Daar de officieren uit zijn lang verwijlen het besluit trokken, dat de voorstellen des Maarschalks geen gehoor vonden, drongen zij onstuimig in de koninklijke vertrekken, en ADLERKREUTZ hield met zoo veel nadruk bij GUSTAAF aan, dat deze zijn' degen trok en er den spreker mede doorboren wilde. Gelukkigerwijs ontwrong de Hofmaarschalk LILJESPARRE den degen aan 's Konings hand. GUSTAAF riep: »Helpt! verraad! helpt!" De garden snelden toe; doch ADLERKREUTZ trad hun met de overige aanwezige officieren te gemoet, en verzekerde hun, dat het oogmerk slechts

Digitized by Google

was, den Koning te beletten zijne hoofdstad te verlaten. Hiermede waren de soldaten tevreden, en weken terug. In deze opschudding was het aan GUSTAAF gelukt een' anderen degen magtig te worden, en hij vloog er mede naar eene deur, die op een' trap naar buiten uitkwam. Op den trap echter werd hij tegengehouden door een' officier en van dat oogenblik af zoo naauw bewaakt, dat het vlugten onmogelijk was. In den loop van dien dag werd hij met de Koningin naar *Drottningholm* gebragt, en de Hertog VAN SUDERMANLAND aanvaardde, doch niet dan na veel tegenkanting van zijne zijde, het Regentschap des Rijks.

Tegen den eersten Mei werd een Rijksdag bijeengeroepen; den 10den werd aan de Stenden eene formele, door GUSTAAF onderteekende, akte van afstand voorgelegd; doch, zich op hare oude privilegiën van 1720 beroepende, weigerden zij dit stuk te erkennen, en namen met eenparige stemmen het besluit tot zijne onttrooning. Met minder eenparigheid werd dit besluit ook tot den Kroonprins uitgestrekt: een kind van elf jaren. Tot nieuwen Vorst koos men 's Konings oom, KAREL, Hertog van *Sudermanland*, die den naam van KAREL XIII aannam, en er werd eene nieuwe staatsregeling gegeven, waarin, onder anderen werd bepaald, dat in den aangenomen regeringsvorm of in eenig van deszelfs deelen geene verandering gemaakt zou mogen worden zonder de afzonderlijke en gemeenschappelijke bewilliging der vier Stenden.

Door zware opofferingen was de vrede gekocht geworden; maar desniettemin bleven er voor *Zweden* nog groote moeijelijkheden te overwinnen. KAREL XIII was oud en kinderloos; de keus van eenen opvolger werd dus noodig. Prins CHRISTIAAN van *Holstein-Augustenburg* werd tot Kroonprins gekozen; doch op zijne reize naar *Stokholm* trof hem, juist terwijl hij bezig was een regement dragonders te monsteren, eene beroerte, en hij viel dood van zijn paard. De keus van een' nieuwen Kroonprins bragt groote gisting te weeg. Drie mededingers stonden naar deze waardigheid: de broeder van den gestorven Prins, die door KAREL XIII begunstigd werd, de Hertog van *Oldenburg*, dien *Rusland* ondersteunde en de Koning van *Denemarken*, voor wien NAPOLEON werkzaam was. De vele hinderpalen, welke ieder dezer Pretendenten in den weg stonden, bragten een' jongen diplomaat op het denkbeeld, om een' vierden kandidaat voor te slaan, en zijne keus viel op BERNADOTTE, Prins van *Ponte-Corvo*, den meest

Digitized by Google

geachten onder al de Fransche Maarschalken. Deze stak zijnen mededingeren de loef af; doch dit behoort voornamelijk aan de algemeene, hoewel niet gegronde meening toegeschreven te worden, dat BERNADOTTE's verkiezing bijzonder aangenaam zoude zijn aan NAPOLEON. Hij werd den 21 Augustus 1800 gekozen en den 2 November daaraanvolgende plegtiglijk als Kroonprins te *Stokholm* gehuldigd.

Van het eerste oogenblik dezer verheffing af had KAREL JAN bij zich-zelven de gelofte gedaan, met hart en ziel een *Zweed* te zullen zijn, en nimmer de belangen van zijn nieuw vaderland aan vreemden invloed op te offeren. Zijn vurigste wensch was, dat *Zweden* in de oorlogen, die het vasteland zoo deerlijk teisterden, onzijdig mogte blijven; en, hoewel NAPOLEON hem dwong aan *Groot-Brittanje* den oorlog te verklaren, liet hij zich nogtans niet bewegen tot openbare vijandelijkheden. Deze staatkunde mishaagde zeer aan den *Fransch*en Keizer, wiens gezant in *Zweden* zich meer als een Romeinsche Proconsul in eene veroverde provincie, dan als de vertegenwoordiger van een' vreemden Souverein bij eene onafhankelijke Natie gedroeg. Gedurende het geheele jaar 1811 namen Fransche kruisers Zweedsche schepen weg en confiskeerden Fransche tolbedienden Zweedsche koopwaren, in strijd met alle beginselen van het regt der volken. De Fransche gezant beantwoordde elke klagt deswege met bedreigingen en beleedigende uitvallen en zijne aanmatigingen werden door NAPOLEON hartstogtelijk onderstennd. In het begin van het volgende jaar waren deze betrekkkingen tot eene krisis gerijpt. Den 26 Januarij 1812 rukte, zonder voorafgegane oorlogsverklaring, eene Fransche armee, onder den Prins van *Eckmühl*, in *Pommeren*, en zond de Zweedsche regementen, na die ontwapend te hebben, als krijgsgevangenen naar *Frankrijk*. Alle *Zweden*, die burgerlijke ambten bekleedden, werden daarvan ontzet en verscheidenen hunner als gijzelaars gevangen gehouden.

Nadat de Zweedsche Regering vergeefs voor zulk eene gewelddadigheid voldoening gevraagd had, besloot zij met *Engeland* vrede te maken. Het traktaat werd in Maart 1812 te *Oerebro* geteekend, en nog in dezelfde maand werd ook een verbond met *Rusland* gesloten, dat juist op het punt was den beslissenden kampstrijd met *Frankrijks* reusachtige magt te ondernemen.

NAPOLEON's snelle voorttogt naar *Moskou* stortte geheel

Digitized by Google

Europa in verbazing. KAREL JAN was de eerste, die de noodlottige uitkomst van dezen veroveringstogt voorzag. Den winter van 1812 besteedde hij, om eene Zweedsche armee te organiseren, die bestemd werd, aan den algemeenen oorlog tot verlossing van *Europa* deel te nemen. In 1813 werd met *Engeland* een nieuw traktaat gesloten, waarin KAREL JAN zich verbond, met dertigduizend *Zweden* het leger der Bondgenooten te versterken, en *Engeland* aannam eene subsidie te betalen, het eiland *Guadeloupe* af te staan, en zich te bevlijtigen, dat *Noorwegen* met *Zweden* vereenigd wierd.

Na de gelukkige uitkomst van den bevrijdingskrijg keerde KAREL JAN, die geweigerd had aan het binnenrukken in *Frankrijk* deel te nemen, met zijn leger naar *Zweden* terug, en begon terstond alle toebereidselen te maken, om zijn geliefkoosd denkbeeld, de vereeniging van *Noorwegen* met *Zweden*, ten uitvoer te brengen. Aanvankelijk wilden de *Noorwegers* zich gewapenderhand tegen dit ontwerp verzetten, en riepen Prins CHRISTIAAN van *Denemarken* tot Koning uit, doch, ten deele bevreesd voor *Zweden's* magtig leger, ten deele ook gewonnen door de wijze voortvarendheid van KAREL JAN, onderwierpen zij zich, zonder de kansen van eenen veldslag te beproeven; alleenlijk de handhaving bedingende van hunne nationale instellingen en voorregten.

Den 5 Februarij 1818 stierf KAREL XIII, en BERNADOTTE werd Koning van *Zweden* en *Noorwegen*, onder den naam van KAREL XIV JAN.

In de eerste jaren zijner regering hield KAREL JAN zich voornamelijk bezig met het herstellen van *Zweden's* verachterde geldmiddelen.

Op den Rijksdag van 1834 werd de vraag wegens verbeteringen in de staatsregeling te berde gebragt, die tot heden nog niet is opgelost. De voorstellen der hervormers, algemeene verkiesbaarheid, een gelijk aantal leden der vier Stenden, algemeene stemming in eene Nationale Vergadering en niet door afzonderlijke Stenden, de verkiezing van een Senaat of Hoogerhuis door de Nationale Vergadering, de oprigting van Provinciale Raden en stemming door ballotage, werden alle met groote meerderheid verworpen; doch het bleek daarbij een algemeene wensch te zijn, den Rijksdag naar het voorbeeld van het Britsche Parlement ingerigt en de talrijke afwijkingen van de wet met betrekking tot kiesregt of kiesvorm afgeschaft te zien.

De Rijksdag van 1840 scheen groote veranderingen in de staatsregeling te beloven, want bij de verkiezingen verkreeg de oppositie de meerderheid. Desniettemin kwam er niets tot stand, wijl het ondoenlijk was, de toestemming der vier Stenden tot eene verandering in de Grondwet te bekomen. Waarschijnlijk was dit aan de inrigting dier Stenden toe te schrijven. De Adelstand bestaat uit vierhonderd leden en is de eenige, die geene zittinggelden trekt. De Priesterstand

Digitized by Google

bevat de elf Bisschoppen van *Zweden*, benevens de uit de Geestelijkheid der onderscheidene kerspelen gekozen afgevaardigden. Tot den Burgerstand behooren de gemagtigden der steden, welker getal zich naar derzelver bevolking regelt; dus b. v. heeft *Stokholm* twaalf afgevaardigden, terwijl sommige der kleinere steden slechts een eenigen te kiezen hebben. De Boerenstand levert ongeveer honderdvijftig leden, die door landeigenaars in de hen betreffende distrikten gekozen worden.

Nu echter is de Adel, uit welken de Senaat onveranderlijk gekozen werd, gewoon den voorrang boven de drie overige Stenden te hebben, en is derhalve niet zeer bereidwillig om de hand tot vorming van een Lagerhuis te bieden, hetwelk in gewigt en aanzien ongeveer met de Kamer der Gemeenten gelijk zou staan. Voorts zou, al waren de Bisschoppen misschien niet ongenegen met den Adel op gelijken trap geplaatst te worden, evenwel de mindere Geestelijkheid zich tegen zulk eene vergrooting van het Bisschoppelijke aanzien gewis ten stelligste verzetten; iets dergelijks zou bezwaarlijk met het Luthersche stelsel van gelijkheid in de Hiërarchie bestaanbaar wezen. De vertegenwoordigers der steden zijn grootendeels voor beschermende regten, terwijl de Boerenstand de vrijheid van handel toegedaan is, en waarschijnlijk zal dit gewigtig verschil in hunne wijze van zien de grootste hinderpaal tegen hunne onderlinge vereeniging zijn. Het voorstel tot eene Nationale Vergadering der vier Stenden, die zich later in twee Kamers zoude splitsen, werd wel is waar aangenomen, doch slechts door eene meerderheid van stemmen in den Adelstand. Volgens de Zweedsche Constitutie zou echter een latere Rijksdag dit besluit tot eene wet verheffen kunnen.

KAREL JAN is den 8 Maart 1844 gestorven, en zijn opvolger is de tegenwoordige Koning OSCAR I. Terstond na zijne troonbestijging deed hij de Stenden zamenroepen, die ten gevolge daarvan in Julij bijeenkwamen. OSCAR baande den weg tot doelmatige staatsveranderingen, door het benoemen eener Commissie, aan welke opgedragen werd, de oude wetboeken na te zien, en daaruit al de wetten te ligten, die op den tegenwoordigen toestand der maatschappij niet toepasselijk of voor den tegenwoordigen tijd niet geschikt zijn. Deze wijze maatregel stelde hem in staat, zijn vaderland een volledig burgerlijk en strafwetboek te geven, hetwelk bij het einde van den Rijksdag van 1845 van kracht verklaard werd. Sedert dien tijd heeft hij een bewonderenswaardig poenitentiair stelsel ingevoerd, hetwelk de oefening van het strafregt in *Zweden* tot eene volkomenheid heeft gebragt, tot welke zij in geen' anderen Staat van *Europa* nog gekomen is. Op den Rijksdag werden onderscheidene voorstellen tot hervormingen in de Staatsregeling gedaan; en op voordragt des Konings werd, door den Monarch en de Stenden

Digitized by Google

gemeenschappelijk eene Commissie benoemd, om de verschillende ontwerpen tot hervorming te beoordeelen, en daarover verslag te doen. De Koning nam persoonlijk aan dezen arbeid der Commissie een zeer werkzaam deel, en men weet, dat een groot gedeelte van het rapport eigenhandig door hem is geschreven. Dit rapport zal den Rijksdag de instelling van twee Kamers, als ook een algemeen maar beperkt stemregt, en eene trapswijze afschaffing van het onderscheid der Standen, aanbevelen. 's Konings wenschen strekken zich nog verder uit, en omvatten ook eene vereeniging van het Noorweegsche en Zweedsche Parlement; doch wij vreezen, dat het onderscheid der twee talen aan deze overigens zoo wenschelijke gebeurtenis onoverkomelijke hindernissen in den weg zal leggen. Daar thans alle partijën voor het aannemen der Koninklijke voorslagen gunstig gestemd schijnen, mag men de hoop koesteren, dat de uitkomst der beraadslagingen van den Rijksdag de staatsinstellingen van *Zweden* en van *Noorwegen* tot eene gunstige ontwikkeling zal brengen, geschikt om de welvaart van het vereenigde Rijk te bevorderen, en daaraan zelfs een weldadig aandeel te verzekeren in den invloed op de Europesche staatkunde.

EEN INDISCHE HOND.

De Engelsche dagbladen maken gewag van een opmerkelijk geschenk, hetwelk de Koningin uit *Indië* ontvangen heeft. Het is een hond, zoo als er nog geen in *Europa* gezien is. Hij stamt af uit *Lahore*, is zwart en bruin van kleur, ruigharig, zeer dik en weegt 120 pond. Een officier heeft het dier eerst den *Indus* af naar *Bombay* en vervolgens van daar naar *Engeland* gebragt.

MOEDER NAPOLEON.

Den bijnaam *moeder Napoleon* (*la mère Napoléon*) heeft zekere vrouw ANETIGER ontvangen, omdat zij den Keizer eenen eerbied en genegenheid toedroeg, met welke de geestdrift van geen ander zijner talrijke vereerders vergeleken kan worden. De meeste der door hem geleverde veldslagen had zij bijgewoond en eens aan BERNADOTTE het leven gered. Toen deze naderhand tot Koning van *Zweden* verkozen werd, was zij te *Stokholm*, waar zij met veel onderscheiding behandeld werd. Na den val van NAPOLEON geraakte zij allengskens meer en meer in armoede en was ten laatste voddenraapster geworden. Toen nu LOUIS NAPOLEON als kandidaat tot de nationale vergadering optrad, ontwaakte nog eenmaal al hare vorige neiging voor zijnen keizerlijken oom, en gaf zij zich onbeschrijfelijke moeite om voor den

Digitized by Google

Digitized by Google